De werken van Vondel
Deel 2. 1620-1627

Joost van den Vondel

editie J.F.M. Sterck, H.W.E. Moller, C.R. de Klerk , B.H. Molkenboer, J. Prinsen J.Lzn. en L. Simons

bron
J.F.M. Sterck, H.W.E. Moller, C.R. de Klerk, B.H. Molkenboer, J. Prinsen J.Lzn. en L. Simons (eds), *De werken van Vondel. Tweede deel 1620-1627*. De Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam 1929

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/vond001dewe02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

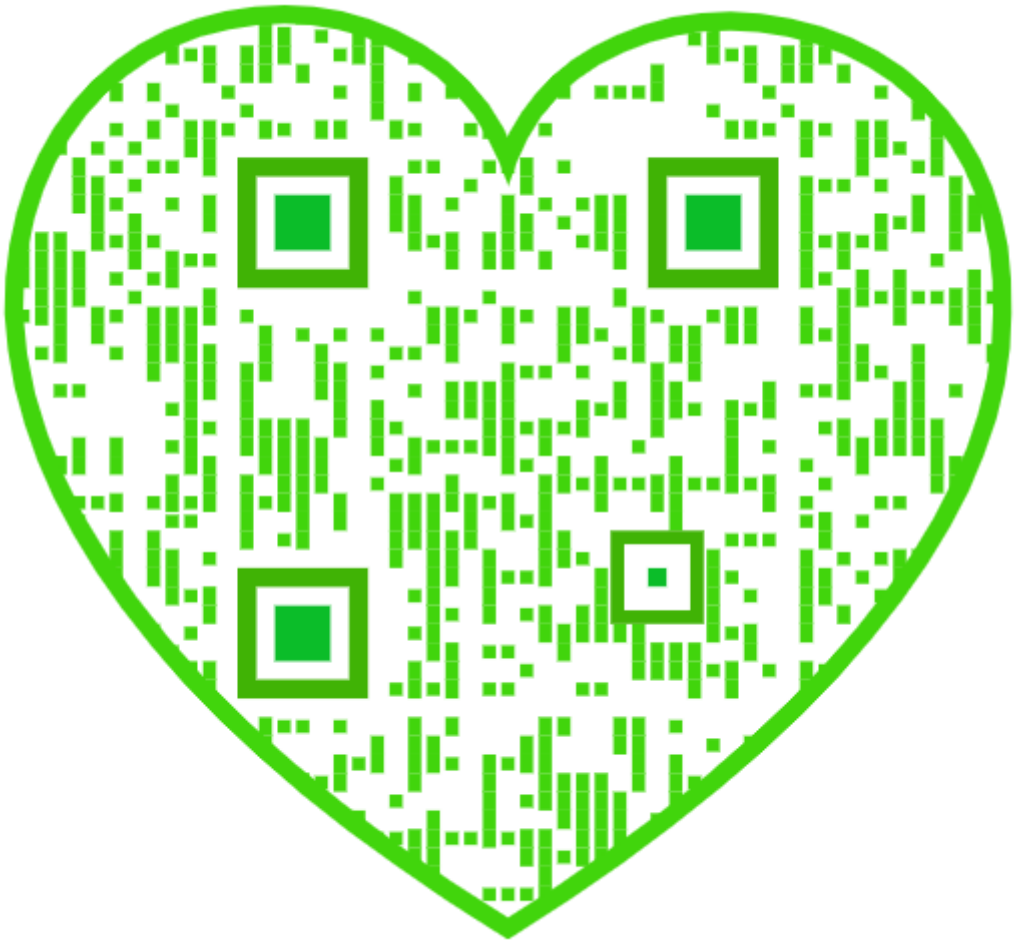

Burgemeester Cornelis Pieterszoon Hooft naar de kopergravure van I. Lamsvelt
(*proef-voor-de-letter*)
Vondelmuseum

Het leven van Vondel door Dr. J.F.M. Sterck
II 1620-1627

DE opdracht van Vondels *Hiervsalem Verwoest* aan Burgemeester Cornelis Pieterszoon Hooft bevat reeds het voorspel van den *Palamedes* en van den *Harpoen*, aldus verklaarde Jos. Alberdingk Thijm al in 1852 toen hij in *De Tijd* beoordeelingen schreef over Van Lenneps 'Vondel'. Maar niet de opdracht alleen, ook de hevig bewogen toon van dit in 1619 geschreven Joodsche treurspel preludeert soms duidelijk op het drama, dat in 1625 Oldenbarnevelt wreken zal. Ja, er zijn in de alleenspraak van Josephus, die den *Hiervsalem* opent, droef toornende regels, die men haast zou kunnen verwisselen met verzen uit dien van tranen zwaren monoloog, waarmee *Palamedes* aanvangt:

> Light my dan noch aen't hert zo na de droeve staet
> Van 't lieve Vaderland, hoe is dan zulcken haet
> Op myn onnoozelheyd gebraeckt, en uytgespogen,
> En uyt myn zuyv're borst zoo veel vergifs gezogen?
> O Zon, die zonne en mane en sterren schenckt haer licht,
> Die d'helsche duysternisse ontdeckt met uw gezicht,
> Die d'afgrond van het meyr met d'appels van uwe oogen
> Verraed, en by den neck geveynstheyd grypt en logen:
> Ick dage u heylighlijck, en bidde u dat ghy tuyght
> Of ymands dreygement, of gunst mijn vroomheyd buyght:
> En dat uw boosheyd, die om wraeck riep, ghy Tyrannen!
> Die tegen 't vaderland de ketens hield gespannen,
> My toon waer na 'swets eysch ick heb mijn recht verbreuckt,
> Of waer 't eenvouwdigh kleed is van mijn trouw gekreuckt.

Een hooggestemde vereering spreekt uit de Opdracht aan Hooft, den antimonarchalen Burgemeester, die 'uw eygen voor-

deel te rugge zettende, - zoo spreekt hij hem toe - het gemeene best nae tijds gelegentheyd gevordert [hebt] en helpen vorderen, zoo dat geen verstandige zich met recht zal belgen dat wy oorzaeck nemen in uwe E. persoon te verheffen en als aen te bidden de zeer heusche en beleefde Regeringe, onder wiens vleugelen wy zoo gerustmoedigh hebben geschuylt'. Het is opmerkelijk, hoe bescheiden en correct de dichter elke actueele politieke toespeling in zijn opdracht vermijdt.

Met deze toewijding aan den besten bestevaer, dien edelen, karaktervollen patriot, doet Vondel plechtig belijdenis van zijn vaderlandsliefde, vóór hij zelf op eigen terrein Hooft's strijd gaat overbrengen en voortzetten. Vondel schreef dit spel nog in 1619 (want de opdracht aan Hooft is van 20 Jan. 1620); een jaar vroeger, vóór het vallen van den grooten slag, van den gerechtelijken moord van Mei 1619, is uitteraard zijn belangstelling in politieke en godsdienstige twisten nog niet zoo gespannen. Met geestige ironie dicht hij dan een bijschrift bij een volksprent op de oneenigheid van 'Gommer en Armijn', onder den titel: *Op de Ionghste Hollantsche Transformatie*. De dichter bespot daarin de laatste omzettingen in de Staten van Holland en de Stadsregeeringen: eerst Arminiaansch gezind en nu Gomarist geworden door Maurits' ingrijpen, 'door zijn stalen kling', waarmede hij gewelddadig de leer van Gomarus steunde. Hier kondigt zich voor het eerst de hekeldichter aan; want de toespeling op den onverantwoordelijken invloed van den Prins op de geloofszaken bevat toch duidelijk een scherpe hekeling en afkeuring van diens beleid, terwijl het vers: 'het breijn dat geenszins scheen | Ydel van gesonde reen' voor den 'Advocaat' Oldenbarnevelt een klare vereering toont. En hoeveel ironie ligt niet in dat 'arme knecht', waarmede Vondel 'Gommer' betitelt! Zonder de hevigheid, waarmede hij zijn latere hekeldichten bezielde, was hij nu opgetreden als verdediger van Arminius en tegenstander van Gomarus en zijn predestinatieleer. Maar na 1619 moest hij op den duur komen tot openlijk partij kiezen tegen de heerschzuchtige predikanten. Mei 1619 brengt een keerpunt in zijn gemoedsleven: de 'Advocaat' was terechtgesteld als slacht-

offer van de godsdiensttwisten. In het diepst van zijn eerlijk, vrijheidlievend gemoed was de dichter gekrenkt; maar hij moest zich inhouden. Scherp werden de Arminianen in het oog gehouden; zelfs een onschuldig bijschrift van Scriverius, den Leidschen professor, bij een portret van Hoogerbeets werd in 1619 met boete gestraft. Toch waagde Vondel hierop een stekelig versje te dichten, dat door Scriverius vooreerst werd geheim gehouden, maar later in zijn vrienden-album opgenomen met de letters P.V.K., die Palamedes van Keulen zouden moeten beteekenen en het zeker bewijs leveren voor de latere inschrijving.

Dit gedichtje doet Vondels ingehouden toorn gevoelen. Hoe anders klinkt het nu dan in 1618, toen ‘Gommer en Armijn te Hoof | Dongen om het recht geloof.’ De plagende ironie is tot toorn ontbrand:

> Wie zag meer leeds
> Aan Hoogerbeets
> Als Schrijver, onze Martiaal?
> Die, (doe 't Schavot
> Den ouden Strot
> Zag sneven, door het schendig staal,
> Doe wraak de harten kookte
> En 't heilig bloed noch rookte),
> Tot roem van Rombout, Horens licht,
> Sprak in des Dwing'lands aangezicht:
> Is dit het loon der Helden?
> Is dit de deugd vergelden?
> Wie vond van inborst vromer Man?
> Dat woord ontstelde den Tiran,
> Het klonk tot in den Kerker.
> Den lijder wierd veel sterker,
> Vermits doe elk een tong ontbrak
> Ons' Schrijvers spitse Penne sprak.

De veroordeeling van Schrijver was een waarschuwing; niemand waagde het den moord van Oldenbarnevelt openlijk af te keuren. Vondels vers *Op de boeten betaelt door den Heer Peter Schrijver* bleef verborgen, en is niet eer gedrukt dan in 1659. Maar inwendig kookte 's dichters bloed, en het eerste treurspel, dat hij in 1619 dichtte, blijkt ook op andere plaatsen dan de hiervoor aangehaalde verzen

75-88, vervuld van verkropt leed en ingehouden ergernis en toorn.

Want Vondel voelde het diep, (al had het voor 't oogenblik den schijn, dat de staatkunde hem weinig interesseerde), Hooft, Oldenbarnevelt en De Groot waren één van streven, één van gevoelen in den kerkelijk-politieken strijd, en de mannen naar zijn hart.

In deze jaren werd Vondel bevangen door een diepe zwaarmoedigheid. Hij trok zich daarom terug als Diaken van de Doopsgezinden, waartoe hij in 1616 was aangesteld, en ‘claechde van groote ongelegentheyt syner melancoleusheyts halven, langer te dienen.’ Zijn verzen worden de uiting van zijn ernst en gedruktheid: een gedicht van de *Vier Vvterste*, een over het *Vvterste Oordeel*, en in 1621 het ‘*Ghebedt*, uytghestort tot Godt over myn gheduerighe quynende sieckte.’ Het huwelijksgedicht op den schilder Lambrecht Jacobsz. en Aechtjen Anthonis, van Juli 1620, geeft ons Vondel nog te zien als geëerd lidmaat bij de Doopsgezinden. De vader van dezen schilder Jacob Theunissen was te zamen met Vondel diaken en bleef op verzoek nog in functie toen de dichter aftrad wegens zijn ziekte.

Die jaren van physieke zwakte hadden een diepen indruk op Vondels wezen gemaakt. De hevig schokkende gebeurtenissen, waarvan hij getuige was, grepen nu zijn gemoed zooveel te sterker aan; in zijn ziekte dacht hij des te ernstiger na over de diepe roerselen van den politiek-godsdienstigen toestand, en hij kreeg de bewustwording van zijn geestelijke kracht in zijn lichamelijke zwakte.

Onder de weinige gedichten uit Vondels ziekelijke jaren komen ook verzen voor op Erasmus. In April 1622 gaf de oprichting van een metalen beeld des grooten Rotterdammers in zijn geboortestad, den dichter aanleiding tot een klinkdicht *Op het metalen Pronckbeeld*, waarin zijn vereering voor den klassieken grootmeester wordt uitgedrukt, evenals in de *Gedachtenis van Desideer Erasmus* aan Peter Schrijver ter inleiding van een vertaling der *Colloquia*.

Vondels ziekte belette hem niet buiten den Doopsgezinden kring het gezelschap te zoeken van vrienden die hem door beschaving en ontwikkeling aantrokken. Met den rijken suikerraffinadeur Laurens Joosten Baeck verkeerde hij vriendschappelijk in diens

vroolijk gezin; ook met Tesselschade, de geestige dichteres, bleef hij omgaan, toen de kring in ‘'t Salich Roemers huis’ werd ontbonden. Bij haar huwelijk met den zeeofficier Alard Krombalck, den 1en November 1623, ontstak hij *De Salige Tortsen*, waarvan de oorspronkelijke tekst nu juist tijdig voor deze Vondel-uitgave is teruggevonden[1]. In den lateren druk van 1644 wijzigde Vondel bijna elk vers. Eerst werd het bruiloftsvers uitgegeven in een kwarto boekje, met op den titel een mooi vignetje: een zeehaven met zeilschip en eiland, misschien Texel, waaromheen: ‘Geeft Tesselschade baet, | Sprack Adelaert, aan 't landt, | Myn schip is dan te laet | In Tessels schoot gestrand.’ Zóó werd het blijkbaar aan de gasten uitgereikt, waartoe Vondel ook wel behoord zal hebben, want zijn gedicht is allerminst een besteld werk. Ook de *Vechtzangk* voor Maria Tesselschade is voor haar bruiloft gedicht en geeft bij de toen gebruikelijke bedekte toespelingen, toch een grondtoon van bijzondere teederheid.

In deze jaren blijkt Vondel ook in kennis gekomen te zijn met een hoogstaand katholiek priester, den Delftschen pastoor en dichter Joannes Stalpart van der Wielen, een ontwikkeld en bereisd geleerde van adellijk geslacht. Een bundel gedichten van Stalpart, getiteld: ‘Vrouwelick Cieraet van Sint Agnes Versmaedt’, in 1622 uitgegeven, wordt, onder vele lofgedichten, ook ingeleid door een vers van I.V.V., genaamd: *Tot Lof vande kuische en Godvruchtighe Martelaresse St. Agnes, Ghesang*, waarin de dichter voor deze heilige Maagd, zoowel als voor den priester, een bijzondere vereering en achting toont, en blijk geeft het nieuwe, het Christelijke Rome hooger te houden dan het oude, het heidensche, zooals het begin duidelijk te verstaan geeft:

> Dat Room der Heiligen gebeent
> Bewaert, meer luisters haer verleent
> Als soo veel Koningklijcke graven,
> En tomben van Gekroonde slaven. Enz.

De slotverzen spreken van vriendschappelijke gezindheid jegens

1) De heer W.A.P. Smit, die sindsdien promoveerde in de Nederl. Letteren op een proefschrift over Revius, ontdekte dezen onbekenden druk in de Koninklijke Bibliotheek.

Stalpart, wiens gedichten zonder zijn naam zijn uitgegeven; de dichter bidt, dat de H. Agnes Gods zegen moge verkrijgen voor

> '.... hem by naem die met dit dicht
> Ziin duitsche Wereld heeft gesticht
> Op dat hem voor dit zoete schriive
> Een eeuwigh loon ten Hemel bliive.
> Want ander loon (nae dat ick raem)
> En wil hy niet om dat ziin naem
> Alhier, op hoop van meerder zegen
> Zoo ganschelickken is verswegen.'

In 1620 was Laurens Reael, de Gouverneur-Generael van Oost-Indië, te Amsterdam weergekeerd, en, getrouw bezoeker van het huis der Visschers aan de Gelderschekade, had hij daar in 1622-23 herhaalde bijeenkomsten met Vondel, Hooft en den Zeeuwschen magistraat Anthonis de Hubert, waarbij zij regels voor 't Nederlandsch trachtten vast te leggen. Reael werd door Vondel in 1623 begroet met *Het Lof der Zee-vaert*, dat hij liet afdrukken voor een zeevaartkundig werk, door Willem Jansz. Blaeuw uitgegeven.

Dit tweede uitvoerige dichtstuk op het machtigste bedrijf der Hollanders toont hoe sterk het zeewezen Vondels poëzie bleef aantrekken; het is van afwisselende dichterlijke waarde, maar bevat reeds menige schoone verhouding van rythme en klanken. Zoo teekenend als bijvoorbeeld in enkele verzen het roerige zeevolk wordt geschetst, dat Vondel zelf zoo vaak aan den IJ-kant moet hebben zien landen en weer het anker lichten; - zoo overladen is daarna de historische ontwikkeling der scheepvaart, waarin hij zich, vooral in vers 25-40 een dankbaar lezer toont van Garzoni's 'Piazza Universale di tutte le professioni del mondo', een soort encyclopedie in 1585 verschenen.[1)]

In diens Discorso 146, dat handelt 'De' Maestri da Navigli, de' naviganti', etc. komen bijzonderheden voor, door Vondel in zijn gedicht gebruikt, b.v.

> Egypten geeft niet toe, dat vroeg het land verliezen
> Dorst met een rieten schuyt, en met gevlochten biezen.

1) T. Garzoni (geb. 1549, † 1589) trad in 't klooster der Lateranen te Ravenna, schreef, behalve de 'Piazza', 'Il theatro de' vari e diversi cervelli mondani', en 'Il Seraglio degli stupori del Mondo' (1613).

Bij Garzoni staat:

> Nel Nilo si facevano già d'un legno
> detto Papiro, e di vimini, e di caune.

De verzen:

> Brittanien moedigt sich, dat lange wind en weer
> Versmade, met een boot van barstig bockenleer,

staan onder den invloed van Garzoni's:

> Altri dicono, che nell' Oceano Britanico di
> cucio cucite la prima volte vedute furono.

Zoo zijn er meer plaatsen bij Garzoni, die Vondel voor den geest gezweefd moeten hebben toen hij zijn *Lof der Zee-vaert* dichtte, en de opdracht aan Dr. Fonteyn schreef voor *De Helden Godes*, waarin hij ook een zin uit ‘La Piazza’ aanhaalt, die bewijst dat de dichter dit boek goed had bestudeerd, waardoor hem veel kennis en ontwikkeling op allerlei gebied was bijgebracht.

Den lof aan Dr. Fonteyn ontleent hij aan het hoofdstuk ‘Medici e Physici’ van hetzelfde werk, waarin ook voorkomt de zin op regel 17-19 van de Opdracht (blz. 305).

Tomasso Garzoni haalt ook vele verzen uit Dante's Divina Commedia aan in zijn boek, zoodat Vondel daaruit reeds vroeg dit grootsche dichtwerk heeft leeren kennen.

Maar geheel uit eigen indrukken, niet onder Italiaanschen invloed, en daardoor dadelijk scherper en sterker gebeeld is dan weer wat ‘verbaest des dichters siel’, bij het aandachtig toeschouwen van het werk op de Amsterdamsche Scheepswerven en bij het doorloopen van de zeekasteelen zelf, zooals ze voor de groote vaart gereed liggen. Hier als in tal van andere gedichten blijkt, hoe ook bij Vondel een scherp waarnemen der bijzonderheden een der bronnen is voor de rijkdom van zijn taal; en Vondels werkelijk encyclopedische geest verbaast ons dikwijls en maakt vele van zijn gedichten tot betrouwbare afbeeldingen der cultuurhistorie van zijn tijd.

In *De Helden Godes*, die, als de groote aartsvaders, profeten en richteren hun eigen leven en werken bezingen, toont Vondel zich weer een bijbelvast dichter, en de invloed van Du Bartas is dui-

delijk te voelen. Vermoedelijk dus een reeds vroeger gemaakt werk, eerst nu bij de bestaande prenten van Sadeler, naar Crispijn van den Broecke uitgegeven in opdracht van Dirck Pietersz Pers, een taak, die Vondel gewoonlijk met meer nauwkeurigheid dan dichterlijke bezieling uitvoerde.

Den geneesheer en Doopsgezinden predikant uit Hoorn, Anthony Roscius[1)], wiens vrouw en dochtertje in Januari 1624 op weg naar Amsterdam door het ijs zakten en verdronken, terwijl hij kort daarop stierf van verdriet, wijdde Vondel twee treffende gedichten.

Het verkeer in Baecks familiekring blijkt den ziekelijken dichter opgebeurd, ja, tijdelijk genezing te hebben gebracht. De leuke vroolijke dichtjes op de jeugdige ‘Jonfers’ Catharina en Dianira, eigenlijk Debora, toonen ons Vondel als een galant cavalier, die op Scheybeek, Baecks Hofstede te Beverwijk, diens dochters het hof maakt. De bevallige versjes: ‘Aen het Beeckjen datter dwers | Leckt door 't bosjen altijd versch | En in 't vijvertje terstond | Sinckt de viskens in den mond’, en de *Wyckzang*, maar vooral de guitige *Beeckzang aen Catherine*, geven een anderen Vondel te zien, dan wij tot nu gekend hebben. De verzen van Hooft en van de Italiaansche poëzie zijn daarop van duidelijken invloed. Het was in dezen tijd dat Vondels broeder Willem, in 1623 ingeschreven als Leidsch student in de rechten, zijn reis door Frankrijk en Italië ging ondernemen, en dat Joost het resultaat van hun gezamenlijke taalstudie genoot. Willem vertrok in 1624 o.a. met Jacob Baeck, Hoofts zwager, en Jacob van Erp, den broeder der eerste vrouw van den Drost. Christine van Erp was in Juni 1624 gestorven en door Vondel met een ‘droeven zangk beluid’. Van Willems reis zijn eenige brieven aan zijn broeder en aan zijn moeder bewaard, die hem doen kennen als een ontwikkeld en schrander opmerker, maar een onvoorzichtig reiziger, immers zonder voldoende zorg voor zijn ge-

1) Roscius, eigenlijk Anthony Jacobsz, was de oudste zoon van Jacob Theunisz, die in October 1620, in Vondels plaats, dienaar bij de Waterlandsche Gemeente was gebleven, toen deze zich terugtrok wegens zijn ziekte. Zoo leefde de dichter nog in den kleinen Doopsgezinden kring, wier leden steeds in zijn verzen genoemd worden, zooals vroeger de schilder Lambrecht Jacobsz. en nu de geneesheer. (Zie blz. 6).

zondheid. Nauwelijks in 1626 teruggekeerd, en in het volgend jaar nog optredend als advocaat voor Amsterdamsche kooplieden, sterft Willem reeds in 1628, tot diepe smart van zijn broeder, die nog na vijftig jaar zei: ‘Ik zou wel schreien als ik aan mijn broeder denk; hij ging mij ver te boven.’ Hooft betreurde hem ook: ‘Ik kan mij niet verzadigen, zulk een schoon Italiaansch schrijft hij’, verklaarde deze, na zijn reisbrieven wel vijf- of zesmaal gelezen te hebben.

Terwijl Willem onbezorgd met een aantal vrienden Frankrijk en Italië bereisde, en in geestige brieven aan zijn ‘Herts lieve Moeder‘, en aan zijn broeder, zijn wedervaren berichtte, verdiept deze laatste zich al meer in den theologischen strijd en het politieke leven, en begint de eerst zoo bezadigde en gemoedelijke Doopsgezinde broeder met striemende spot- en hekeldichten de Prince-geuzen te bestoken.

Na zijn zware ziekte in 1621, legde Vondel zich weder met grooten ijver op de dichtkunst toe, zoo schrijft Brandt, en met zulk een gelukkig gevolg, ‘dat hy zich zelven in 't kort, by vergelyking van zyn voorige rymen, niet meer geleek.’ Maar vóór de hekeldichten, begon hij de vertaling van Seneca's *Troades* als *De Amsterdamsche Hecuba*[1)], een gevolg van zijn samenkomsten met Hooft, Reael en De Hubert, waarin, behalve de Nederlandsche taal, ook de treurspelen van den Latijnschen dichter werden behandeld. *Troades* werd door Hooft en Reael in proza vertaald, en door Vondel in verzen overgebracht. Het stuk is opgedragen aan De Hubert. Deze tragedie laat ook al de wording van *Palamedes* gevoelen. Vondel leefde toen reeds in de sfeer van ‘Trojens heerlyckheyt vergaen in roock en damp’. In de figuur van den wichelaar Calchas heeft men den vertegenwoordiger der Calvinistische predikanten te zien, wier drijven door Dr. Samuel Coster in zijn treurspel ‘Iphigenia’ reeds aan de kaak was gesteld. De krachtige en satirisch aangelegde persoonlijkheid van dezen stichter der ‘Duytsche Academie’ zal mede invloed gehad hebben op Vondels optreden als hekeldichter. Den 1^{en} November 1617 was

1) Zoo genaamd naar haar Amsterdamsche vertaling.

Dr. Samuel Coster (1567-1665)
Stichter van de Nederduitsche Akademie (prent van Reyn. Persijn naar een teekening van Sandrart)

Costers treurspel daar opgevoerd, een doorloopende heftige aanval op de woelzieke predikanten, waarvan hij vroeger reeds gezegd had:

> De priesters denken dat
> Haer 't hoochste woord toekomt in yder dorp en stadt.
> My dunkt, dat 't priesterschap vol kijvens en vol list is.

De samenwerking van beide dichters was soms zoo duidelijk, dat het publiek hen vereenzelvigde en de versjes van den een aan den ander toeschreef. Costers ‘Druckfout in 't Pampiere Geld’ werd aan Vondel toegedicht, en Vondels *Otter in 't Bolwerck* op naam van Coster gesteld. Costers ‘Iphigenia’ kan als een voorlooper van *Palamedes* worden beschouwd. Beide treurspelen gebeuren voor Troje; *Palamedes* is in beide een der voorname personen. De herinnering aan Costers spel is onmiskenbaar in de wording van *Palamedes*.

Reeds spoedig na de terechtstelling van Oldenbarnevelt kwam in Vondel het plan op, een tooneelspel te scheppen, dat het feit, waarvan zijn gemoed zoo vol was, op nobele wijze zou wreken. In het geheim bereidde hij het voor. Brandt zegt, dat hij met het schrijven van *Palamedes* begon ‘met opzet om 't bij zich zelven te houden, tot dat de tijden het uitgeven zouden gehengen’.

Albert Coenraetsz Burgh, Schepen en Raad van Amsterdam, door Maurits' invloed in de regeering gebracht, doch later als partijgenoot van Oldenbarnevelt ontpopt, had Vondel aangespoord tot een treurspel op den Advocaat. Maar Vondel antwoordde hem: ‘'t Is nog geen tijdt.’ Waarop Burgh voorstelde: ‘Maak het op een anderen naam.’

Zoo ‘quam hem, - verhaalt Brandt, - de Grieksche Palamedes te vooren, daar men van schrijft, dat hij, onder deksel van het oogh naer den vyandt gewent, en geldt genooten te hebben, bij het gemeene volk in haat wierdt gebracht, en door Agamemnon en Ulysses, tot onvergoedbaare schaade van geheel Grieken, gedoodt.’ Sedert vijf jaar had Vondel zijn tragedie voorbereid, zijn personen bestudeerd en aan elk der spelers in het groote drama aan den Advocaat in 1619 voltrokken, zijn rol toebedeeld; hoe knap heeft de dichter de toepassing op de levende personen in

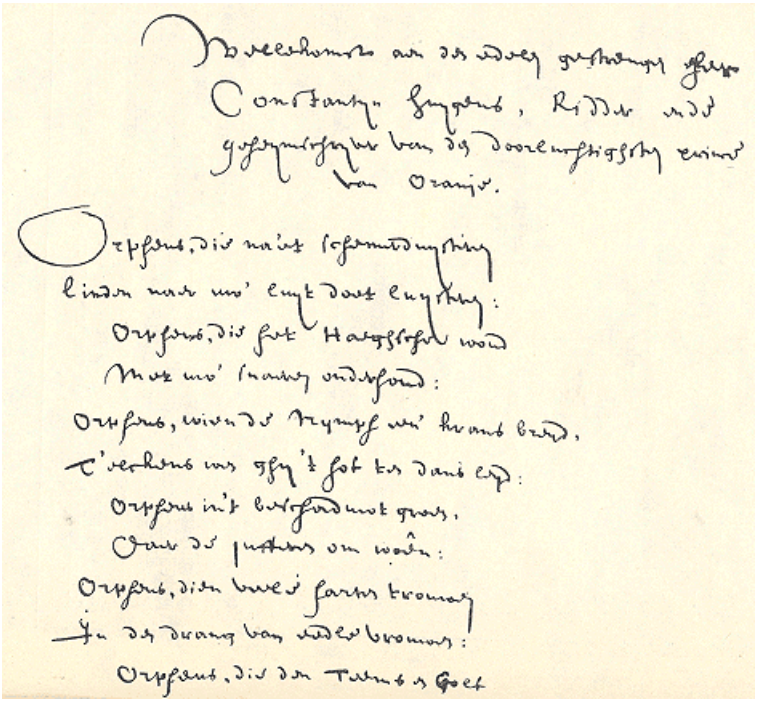

Joost van den Vondel, *De werken van Vondel Deel 2. 1620-1627*

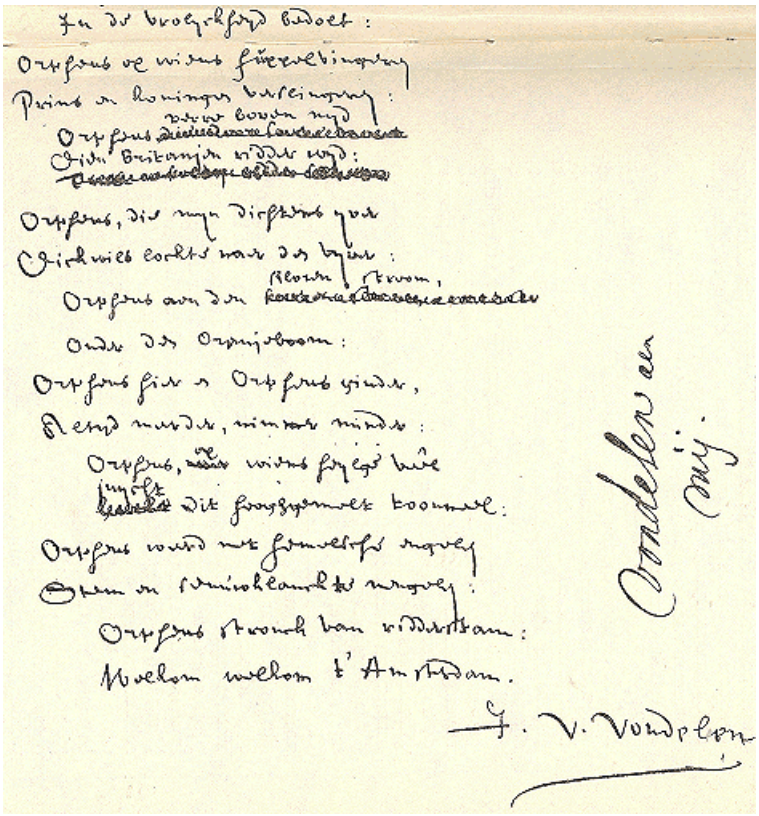

AFBEELDING OP WARE GROOTTE VAN VONDELS HANDSCHRIFT DER WELLEKOMST, WAARMEE HIJ HUYGENS LIET BEGROETEN VAN HET AMSTERDAMSCHE TOONEEL OP NIEUWJAARSDAG 1627 (MEN VINDT HET GEDICHT AFGEDRUKT ACHTER IN DIT DEEL).
[rechterzijde, rechtop:] *Aanteekening van Huygens op de achterzijde*

elkaar gezet. Maurits is Agamemnon, de gekrenkte heerscher, die door Aerssen, Barnevelts doodsvijand, als Ulysses wordt opgezet, gesteund door Willem Lodewijk, als Diomedes, die echter meerdere personen voorstelt; Burgemeester Pauw is Megeer; Eurypilus en Calchas stellen de predikanten Festus Hommius en Johannes Bogerman voor. Van de reien zijn de Eubeërs, Arminianen en de Ithakoisen, Gomaristen.

Ajax is Frederik Hendrik en Priam de Koning van Spanje. IJverig heeft de dichter ook de geschiedenis van Trojes beleg, de Grieksche mythologie en de karakters der Helleensche en Trojaansche helden bestudeerd. De geheele vertooning is vol lokale kleur, en elke scène bevat toespelingen op Oldenbarnevelt en al wat op zijn proces betrekking heeft.

'Al zyn gedachten en verstandt inspannende', had de dichter gewerkt en Brandt teekent ons hem zoo aardig, dat hij op zijn bovenkamer aan zijn treurspel zit te schrijven, en zijn vrouw hem aan de trap het straatgerucht toeroept: 'Man, de Prins leit en sterft!' 'Laat hem sterven. Ik belui hem vast', antwoordde Vondel tusschen zijn verzen door.

Van verschillende zijden is op Vondel drang uitgeoefend om zijn tooneelspel te dichten. Behalve Albert Burgh, heeft ook Oldenbarnevelts schoonzoon, Cornelis van der Mijle, hem bij de voorbereiding van het onderwerp aangespoord. Deze woonde te Beverwijk, waar ook Vondel veel verkeerde, en wendde zich tot zijn ouderen leermeester, professor Johannes Meursius te Leiden, met het verzoek aan Vondel de noodige gegevens uit de Grieksche geschiedenis te verschaffen. In de zoogenaamd Amersfoortsche, in werkelijkheid Rotterdamsche, uitgave van 1707, waaraan deze bijzonderheid ontleend is, wordt hierbij vermeld dat Meursius zelfs het treurspel in onrijm ontworpen zou hebben en het daarna door Vondel in dichtmaat zou zijn uitgevoerd. Maar zelfs één blik in de met zooveel gloed en overtuiging geschreven verzen toont duidelijk, dat zij niet zijn nagevolgd, doch uit Vondels hart ontsproten zijn. Indien hier aan eenigen invloed gedacht kan worden, is het die van Vondels voorbeeld Seneca, uit wiens

treurspelen *Thyestes, Hercules furens* en *Agamemnon* vele gedachten en voorstellingen zijn overgenomen.

En nu was de tijd gekomen om *Palamedes* te voltooien. In October 1625 gaf Jacob Aertsz Calom in 'De vierighe Calom' den eersten druk uit, met Vondels naam op den titel. De toespelingen op Maurits, de typeering van Oldenbarnevelt in Palamedes, en van de Contraremonstrantsche predikanten in Calchas en Eurypilus bleven niet lang geheim en het stuk ging algemeen over de tong. De Remonstrantsche predikanten, die elkander het stuk toezonden, verbaasden zich over Vondels naam op den titel; en Van Reigersberch schreef aan zijn zwager Hugo de Groot: 'het is wel gemaeckt en wert veel gelesen.'

Spoedig werd het boek verboden en de exemplaren in de winkels opgehaald, doch telkens werd het weer gedrukt, zoodat in weinige maanden zeven uitgaven verschenen.

Het beloofde niet veel goeds voor den dichter, toen hij door Den Haag werd opgeëischt volgens een aanschrijving van den Fiscaal om hem gevangen te nemen en op te zenden, ten einde door het Hof van Holland berecht te worden, waar hij een strenge straf, terechtstelling, of verbanning, zeker niet zou zijn ontloopen. Maar de Amsterdamsche Burgemeesters, in hun eer getast, namen Vondel in bescherming. Wel was Adriaan Pauw, zoon van een van Oldenbarnevelts rechters, voor de opvolging van de aanschrijving uit Den Haag, maar Andries Bicker vond: 'Als men onze burgers naar Den Haag zal voeren, wat hebben wij dan hier te doen?' Amsterdam had haar eigen rechtbank; en de Burgemeester Diedrik Bas, en Herman van der Pol stelden voor, Vondels opzending naar het Haagsche gerecht te weigeren, al bleef Adriaan Pauw er krachtig op aandringen.

In zijn angst ontvluchtte Vondel zijn woning, om zich te verschuilen bij zijn zuster Clementia, weduwe van Hans de Wolff, die ook een zijdehandel dreef in de Warmoesstraat. Maar zij ontving hem onvriendelijk, hem zijn schrijfzucht verwijtend: 'Hij behoorde voor zijn huis te zorgen, en op zijn nering te passen, en al dat schrijven en wrijven, waardoor hij in gevaar kwam, na te

laten.' 'Ik zal dat volk de waarheid nog scherper zeggen', was 's dichters antwoord, en hij schreef bij zijn zuster nog nieuwe hekeldichten, waarvan het hem later speet, ze op haar raad verbrand te hebben. Maar bij haar achtte hij zich niet langer veilig. In het vroolijke, vriendelijke gezin van Laurens Baeck verwachtte Vondel meer steun en opbeuring, die hij er ook vond in de weinige dagen daarop bij hem doorgebracht. Toen het Haagsche gevaar was afgewend, kwam hij uit zijn schuilhoek te voorschijn, om zijn zaak voor Schepenen behandeld te zien. Daaronder trof hij naast Burgh, die in 't geheim was geweest van *Palamedes*' wording, ook de burgemeester Dirck Bas, en Ernst Roeters, die hem goed gezind waren, benevens Jacob Jacobsz Hinlopen, wiens huwelijk met Sarade Wael nog kort geleden door Vondel was bezongen. Hij werd veroordeeld tot driehonderd gulden boete, die hij gewillig betaalde, en niet, volgens een onbevestigde mededeeling bij Van Lennep, door Burgh vergoed kreeg. 'Dit was, oordeelden velen, met een vossenstaart gegeeselt', zegt Brandt.

Nu behoefde Vondel zich niet meer te verschuilen; zijn naam was op aller lippen. Van een gewoon rederijker was hij een dichter van invloed geworden, met wiens verzen rekening werd gehouden. Voor het eerst werd Vondels werk behekeld in rijmelarij; maar ook een onbekend gebleven bewonderaar van *Palamedes* liet een lofvers op den dichter drukken, waarin hij hem toespreekt als: 'Gaaffrijcke Vondel', en prijst:

> Gaet in uw kloeck gerijm noch even dapper voort,
> En Roscamt suyverlick 't geen reyn te sijn behoort,
> Befaamde Vondelen, uw naem sal eeuwich leven
> All wat gy oyt beschreeft is dienstich uytgegeven.
> Wat schepsels baardt uw geest, wat brengtge in het licht,
> Dat niet tot lering streckt, en dees off geene sticht?
> Vaer voort begaeffde helt, laet spot noch slimme treecken
> Den ader van uw Rijm te gener tijden steecken.

Zelfs Frederik Hendrik toonde belangstelling voor *Palamedes* en liet zich het stuk voorlezen.

Wat mannen als Hooft en Huygens dachten over het Treurspel is niet bekend. De laatste teekende gewoon op het door hem te Sluis

ontvangen present-exemplaar den datum aan: 1 November 1625. Maar een goede vriend van Vondel, Cornelis Gijsbertsz. Plemp, zond hem eenige hekelende Latijnsche epigrammen op zijn boete, en het strenge optreden van Pauw, den Pensionaris van Amsterdam, die, het spreekt vanzelf, niet voor bekendmaking bestemd waren, en daarom juist den onbevangen indruk weêrgeven dien de veroordeeling wegens *Palamedes* op 's dichters vrienden maakte. Al laten ze prosodisch nog al te wenschen over, zij mogen toch vermeld worden als enkele der weinige uitingen over *Palamedes* in Vondels omgeving, die bekend zijn geworden.

Ad Justum Vondelium.

Mauritio locuples cum posses esse tragoedus,
Jure trucidatum, Juste, notando canem,
Ter centum nummum jacturam, morio, mactans
Berneoveltiaden in Palamede, facis.

Joost, je had als treurspeldichter door Maurits rijk kunnen worden, met duidelijk te maken, dat de hond terecht is doodgeslagen; maar nu, gij dwaas, gij lijdt 300 gulden verlies door Barnevelt in Palamedes te verheerlijken.

Cur Pavo fert pretium florenos mille ducentos?
Berneoveltiadis sustulit ille caput.
Contrà Vondelio cur aufert mulcta trecentos!
Berneoveltiadis sustulit iste caput.
Quis (malum!) hic est error causa diversus eadem?
Sustulit ille secans, sustulit iste levans.
Ille secans ferro; iste levans sermone diserto,
Atque Sophocleïs vel super astra sonis
Haud parili meritis pensantur praemia lance;
Sunt bona saepe malis; sunt mala saepe bonis.

Waarom krijgt Pauw twaalfhonderd gulden belooning?
Hij heeft Barnevelt het hoofd afgenomen[1)]
Waarom, daarentegen moet Vondel driehonderd gulden betalen?
Hij heeft het hoofd van Barnevelt hoog verheven.[1)]
Maar (verdraaid!) wat een onjuist oordeel is dit! zoo verschillend om dezelfde oorzaak?
Gene hief het op door afsnijden, deze door het te verhoogen;
Gene sneed het af met het zwaard, deze verhief het door welsprekende taal
Hooger dan de sterren, in klanken Sophocles waardig.

1) *Sustulit* in twee beteekenissen van *afnemen* en *verheffen* bevat een moeilijk vertaalbare woordspeling.

Het loon wordt niet met gelijke schaal opgewogen tegen de verdiensten:

Het goede komt vaak aan de boozen, het kwaad dikwijls aan de goeden.

Scripta Vondelio pereunt Palamede trecenti:
Vendatur Senecae fama ea; pluris emet.

Vondel komt het schrijven van Palamedes op driehonderd gulden te staan:

Laat hij den roem van het werk aan Seneca verkoopen; die geeft er meer voor.

Plemp was zeer bevriend met Pieter Hooft, en een welkome gast op het Muiderslot, waar hij, de leerling van Jan Pz. Sweelinck, Tesselschades zang begeleidde. Van Plemps klassieke kennis - hij schreef gemakkelijker Latijnsche verzen dan proza - heeft Vondel veel geleerd en hulp gehad bij zijn vertalingen uit Seneca en de andere Latijnsche schrijvers. De vele gedichtjes door Plemp in die taal aan Vondel gericht, en de vertalingen die hij van zijn verzen maakte, bewijzen dat er een geregelde correspondentie daarin tusschen beiden bestond. Jammer dat Vondels antwoorden niet bewaard zijn. Cornelis Gijsbertsz., die er groot op ging dat hij ‘tenax priscae relligionis erat’[1)], behoorde volgens Brandt tot hen die ‘met weinige anderen d'eerste plaats in zijn (Vondels) vriendschap verdienden’; en op de geestelijke en godsdienstige vorming van zijn dertien jaar jongeren vriend heeft Plemp stellig een diepgaanden invloed gehad.

Na de opleving uit zijn ‘melancoleusheyt’ en na de hevige ontroering, het gevolg van de executie op Oldenbarnevelt, verviel Vondel, volgens zijn biograaf, opnieuw ‘in een zwaarmoedigheit, die de Geneesmeesters *melancholia hypochondriaca* noemen, omdat ze haaren oorsprongk heeft uit het ingewandt. Hier uit ontstondt een bange droefheit zonder reden, en mymering, die hem tot alles onbequaam maakte; zoodat hy een geruimen tydt geen pen op papier kon zetten; dikwils wenschende te weeten, *hoe een vroolijk mensch te moede was*’; zoo schrijft Brandt.

Intusschen nam hij Grieksche lessen van Daniël de Breen, die hem ook logica onderwees. De voorrede van *Palamedes* bevat echter reeds aanhalingen in deze taal als blijken van vroegere studie.

1) ‘Vast hield aan den ouden godsdienst.’

Zijn ingespannen dichten aan dit treurspel van nobele wraak, belette Vondel natuurlijk niet, een anderen Nassauer als Vorst Frederik Hendrik, die de regeering had aanvaard, in blijde klanken te begroeten. Het *Princelied* van 1625, op de oud-vaderlandsche Wilhelmus-wijs, bracht afwisseling in de sombere stemming waarin *Palamedes* gedicht werd, en werd gevolgd door een statige *Begroetenis aen den Doorluchtighsten en Hooggeboren Vorst Frederick Henrick*. Prinses Amalia's beeld werd in een reeks van epigrammen verheerlijkt.

Holland, verscheurd door politieke en godsdienstige twisten, zal herleven door de regeering van dezen Vorst:

> Noch leeft, tot Hollands heyl, de wachter van den tuyn,
> Gebroken, door en door, met diepe waterplassen;
> Omheynt met stroomen hier; en daar met broeckmoerassen;
> Met golven ginder, die sich wentelen in duyn.

Als een redder verscheen de Vorst voor Vondels oog, temeer toen op Nieuwjaarsdag 1626 Cornelis Pietersz. Hooft was gestorven, en ‘'s Lands Hoofdstad derfde haar Hoofd en troost, De goe gemeent Haer Vader.’ De dood van den wijzen, edelen en eerlijken oud-burgemeester, hem levenslang een heilige van zijn politiek geloof, trof Vondel diep. Zijn smart en hoogschatting drukt het Klinckdicht op zijn overlijden zoo volkomen uit:

> Treck om 't Raedsheerlyck lyck geen' droeve toorenklock:
> Het burgerlyck beklagh sal dese baer geleyen.
> De balling, weeu en wees beluyen hier met schreyen
> Hunn' waerd, haer' man, haer' vooghd: daer 't leven uyt vertrock.
> Hangt aen de wand van 't Koor dien Burgemeestersrock,
> Dien tabberdt, wyd van baet en staetsucht afgescheyen:
> Dien Deeghlyckheyd hem ging so onbesproken breyen:
> Hier aen heeft Eygebaet niet d'alderminste vlock.
> Dat nu Amstelredam in 't roukleed valle aen 't huylen
> Haer' segenrycke beurs ontbeert een' haerer suylen,
> Haer raedhuys een pylaer. Hoe druckt ons dit verlies!
> Doch troost u, rycke Stad! men sal u saligh noemen:
> Als Room Fabricius, en Catoos deughd wil roemen,
> Seg: Hoofd dat was de man waer door myn' glori wies.

De herinnering aan den onomkoopbaren magistraat bracht

den dichter tot een vergelijking van dezen met de baatzucht en het bederf, die overal in de Republiek heerschten. In een scherpe maar waardige satire, die hij *Roskam* noemde, stelde hij de oude, eerlijke tijden van vroeger tegenover de diep bedorven zeden van zijn dagen. Groote knoeierijen door de leden der Rotterdamsche Admiraliteit gepleegd ten nadeele van het land, in hun eigen voordeel, en zelfs in het belang van 's lands vijanden, hadden een proces ten gevolge, waardoor verschillende voorname heeren regenten aan de kaak werden gesteld. Duidelijk doelt Vondel o.a. op deze geruchtmakende zaak in zijn *Roskam:*

> Overdaed stopt d'ooren voor de reden:
> En kromt des vromen recht: deelt ampten wt om loon:
> En stiert den vyand 't geen op halsstraf is verboôn:
> Luyckt 't oogh voor sluyckerye, en onderkruypt de pachten:
> Besteelt het land aen waere, aen scheepstuygh, en aen vrachten:
> Neemt giften voor octroy: of maeckt den geldsack t'soeck:
> En eyscht men rekening, men mist den sack en 't boeck.

Hoe hemelhoog stak de betreurde Vader Hooft daar boven uit:

> Hoe heeft hem Amsteldam ervaeren wijs en simpel:
> Een hoofd vol kreucken, een geweten sonder rimpel.
> O beste bestevaêr! wat waert ghy Holland nut,
> Een styl des raeds, doen 't lijf van 't stocxken werd gestut.

Over den tijd, waarin Vondel den *Roskam* dichtte, bestaat verschil van meening. Brandt dateert het gedicht op 1630; maar latere onderzoekers meenen dat het tusschen 1626 en 1628 ontstaan zou zijn, wegens de toespeling op gebeurtenissen uit die jaren. In de Literatuur-opgaven hierna kan men de artikelen daarover vinden.

De zorgelijke tijden, die Vondel de *Roskam* in de pen gaven, werden opgehelderd door de blijde Oranje-zon, die den dichter stemde tot lofliederen, als het *Oranje-Maylied*, vol vreugde over de veilige rust, die de 'Nassausche Heiland' ging brengen:

> O hoe salig is 't te duycken
> Onder den Oranjeboom:
> By een kristalijnen stroom
> Gouden appelen te pluycken;
> En te ruycken geur en lucht
> Van die schoone Oranjevrucht!

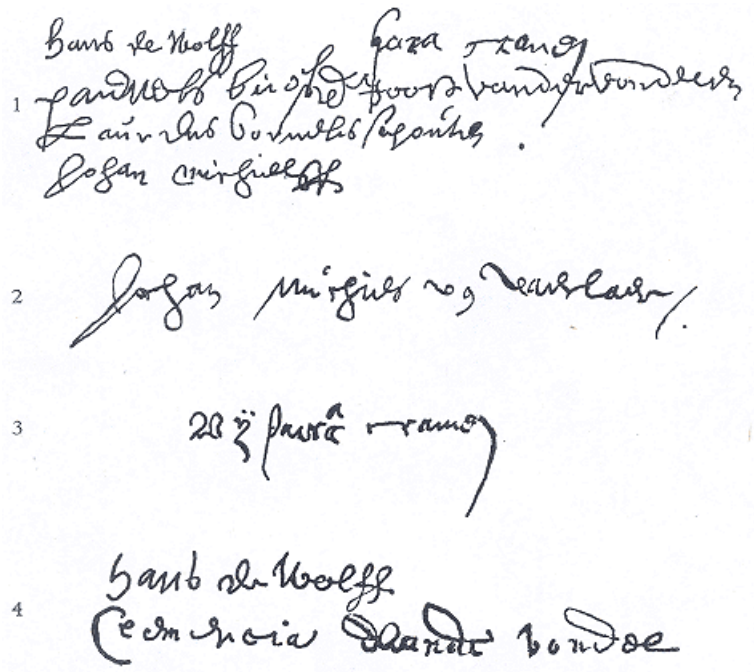

FACSIMILÉ'S VAN HANDTEEKENINGEN VAN VONDEL EN ZIJN FAMILIE- EN VRIENDENKRING
(ontleend aan dr. Sterck's 'Oorkonden')
1. Onderteekening van de overeenkomst, waarbij moeder Sara in 1613 of '14, voordat zij *De Trouw* verlaat, haar zaken regelt met den jongen Joost; links de getuigen: Hans de Wolff, broeder van Maeiken, Vondels vrouw, Paulus Buys, Laurens Cornelissen Schouten en Johan Michiels; rechts Sara Cranen en Joost vander Vondelen.
2. Johan Michielsz van Vaerlaer, wien Vondel zijn *Pascha* opdroeg in een *Epistre Dedicatoire* (zie Dl. I, blz. 167).
3. Handteekening van Vondels moeder ('wij Sara Cranen'!) onder de akte, waarbij zij 3 April 1637 op haar laatste ziekbed een aantal legaten vermaakt aan dienstboden en armen 'van haer [= Doopsgezinde] gemeente'.
4. Vondels zwager en oudste zuster, het echtpaar Hans de Wolff en Clementia van de Vondel.

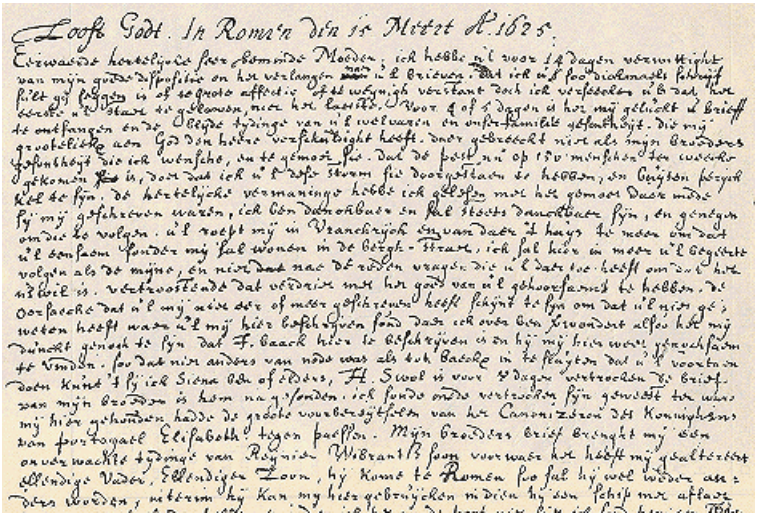

Loofe Godt. In Roma'n dſa 15 Meert A. 1625.

Eerwaerde hartelijcke ſeer gheminde Moeder; ick hebbe u'l voor 14 dagen verwittight van mijn goede dſpoſitie en hr verlangen naer u'l Brieven. Dat ick u'l ſoo dickmaels ſchrijf ſiet gy ſeggen is of te groote affectie. Oft wel wijnigh verſtant doch ick verſoecken u'l Raet, hoe eerſte u'l staet te gheraken, nae hr Raetſl. Voor 8 of 9 dagen is hr mij gheſchiet u'l Brieff te ontfangen en de bleyde tydinge van u'l welvaren en ongeſtamelde gheſontheyt. Die mij grootelijcks aen God den hoochſten verſekert heeft. daer gebreeckt niet als mijne Broeders ghenthoyt die ick wenſche, en te gemoet ſie. Dat de poſt nu op 150 menſchen toe voeten gekomen is, door dat ick u't ſelfde ſtuck ſie doorgeſtaen te hebben, en Cuyſten ſchijnt wel te ſyn. de hertelijcke vermaninge hebbe ick gheleſen met hr gemoet Daer mede ſy mij geſchreven waren, ick ben dienaebaer en ſal ſtaets dancbaer ſyn, en geneigen om die te volgen. u'l roept mij in Vranckrijck en van daer te huys te meer om dat u'l eenſaem ſonder mij ſal wonen in de Beegh-Straet, ick ſal hier in meer u'l begheerte volgen als de mijne, en niet dat nae de reden vragen die u'l dat toe heeft om dat hr nu beſlooten is. vertrooſtende dat verdrieten met hr goet van u'l gheworſtelt te hebben. De oorſaecke dat u'l my niet oft meer geſchreven heeft ſchijnt te ſyn om dat u'l niets geweten heeft waer u'l mij hier beſchrijven ſoud dan ick over ben Zwaenbort alſoo het mij duncht genoch te ſyn dat F. Baeck hier te beſchrijven is en hij mij hier weet gheruchſaem te vinden. ſoo dat niet anders van node was als tuſſchen Baeck in te ſluyten dat u'l voorts in dese Kunst 't ſy ick Siena bij of Rome, H. Swol is voor 9 dagen vertrocken 't ſy brieff van mijn Broeders is hem nagheſonden. ick ſende onde verſtoken ſyn gheweeſt ter wijle mij hier gehouden hadde de groote vooruytgheſtelen van hr Camerlingh van dit Koninghrijck van portugael Elisabeth tegen paeſſen. Mijn Broeders brieff brenght mij een onverwachte tydinge van Reynier Wibrantſ ſoon voorwaer het heeft my ghealtereert ellendige Vader, Ellendigen Soon, hij Komt te Romen ſoo ſal hij wel wederom aen: deden, niettemin hij Kan my hier gebruycken in dien hij een ſchip met affaire

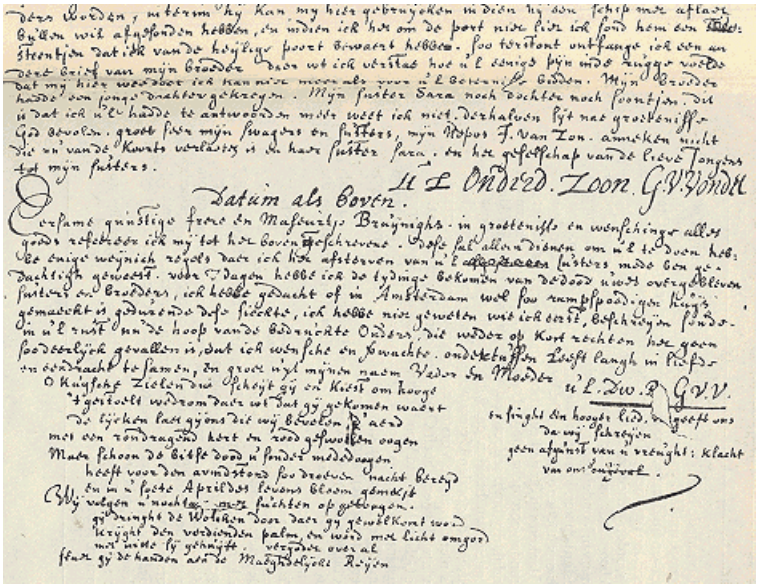

FACSIMILÉ OP WARE GROOTTE VAN DEN BRIEF, DOOR WILLEM VAN DEN VONDEL UIT ROME 15 MAART 1625 GESCHREVEN AAN ZIJNE MOEDER TE AMSTERDAM.
(Vrouwe douairière Mr. A. Verheijen van Estvelt te Boxmeer was zoo welwillend, ons het belangrijke handschrift eenigen tijd ter beschikking te stellen voor eene zoo getrouw mogelijke weergave van het moeilijk te reproduceeren stuk. Men vindt den brief afgedrukt in de ‘Aanvullingen en opmerkingen’ van Dr. Sterck achter in dit deel).

Vondels vreugde bereikte haar toppunt, toen hij 27 Mei 1626 de *Geboortklock van Willem van Nassau* kon luiden in een onnavolgbaren lof- en huidezang, zooals er nooit meer een op het Oranjehuis weerklonken heeft. Al de gedichten ter eere van de vorstelijke familie worden geheel overstemd door het breed galmende van deze *Geboortklock*, voor den jongen Willem II, het eerste Oranjekind, waarvan Vondel de geboorte beleefde, maar in wien hij zich, als Amsterdammer, later zoo teleurgesteld zou vinden.

Voor ons, tijdgenooten van Dr. Willem Royaards, zijn de weelderige klanken van dit gedicht voor altijd vereenzelvigd met zijn schitterende voordracht. De Geboortklock, met haar rijkdom van taal, sierlijk rhythme, schoonheid van rijm, van klank en kleur, levendigheid van beelden en symbolen draagt het innigst het kenmerk van de gouden 17e eeuw, in al haar glorie en grootheid.

Zelfs niet de aan de Vorsten zoo innig verknochte secretaris, Constantijn Huygens, heeft Oranje zoo oprecht verheerlijkt.

In de *Geboortklock* had Vondel Huygens' 'yvoire luyt' geprezen en Constantijns 'Ledige Uren', *Otia*, waren in 1625 verschenen met een lofdicht van Vondel, waarin dit vers: 'Ghy bouwt Appoloos kerck in vierderhande talen.'

Ook bij den *Roskam* had Vondel den Haagschen hoveling reeds als getuige opgeroepen om op de overdreven luxe te wijzen, die overal heerschte:

> En eyschtmen meer bescheyds, men vraegh het Huygens soon,
> In 't kostelijcke mal: die weet van top tot toon
> De pracht en sotte prael, tot op een hayr t'ontleden.

Een kennismaking met den Hagenaar zal dus wel tot Vondels verlangens behoord hebben, waarvoor hij spoedig gelegenheid kreeg toen Huygens, die meermalen naar Amsterdam reisde om zijn aanstaande vrouw Susanna van Baerle te bezoeken, ook eens de voorstelling van Hoofts 'Warenar' in Costers Academie bijwoonde, en Vondel hem van het tooneel af liet begroeten met een 'Wellekomst'-gedicht op Nieuwjaarsdag 1627.

Het schijnt dat Huygens met deze hulde niet bijzonder was ingenomen, want hij maakte er een wat stekelig antwoord op, dat

hierop neerkwam: of er eigenlijk niet twee narren aanwezig waren, de Warenar op 't tooneel, en de tweede die naast het tooneel zat.

Toen Vondel in November 1627 een soort tafelspel dichtte bij het huwelijk van Pieter Hooft met Helionora Hellemans, als een *Bruyloftbed*, een mythologische samenspraak, die intusschen een vernuftige karakteristiek inhoudt van des Bruidegoms bijzondere kunst, was zijn geest reeds bezield met heel wat krachtiger verzen. Als dominé Smout Hooft's huwelijk in de Nieuwe Kerk inzegende, was hij reeds bezongen als ‘'t Haentje dikkop van de Maze’ in gezelschap van ‘'t kalkoensche Haentje’, dominé Trigland, door 's dichters onsterfelijken *Rommel-pot vant Hanekot*. Doch een verhevener poëzie wijdde Vondel aan de krijgstochten van Frederik Hendrik. Plechtstatig, als gold het een epos, begint hij zijn heldenzang op de *Verovering van Grol*, in Augustus 1627:

> Ick sing den legertoght des Princen van Oranjen,
> Die 'theyr van Spinola, en all' de maght van Spanjen
> Met sijn' slaghordens tarte, in het bestoven velt,
> En Dulcken de stadt Grol deed' ruymen met gewelt.

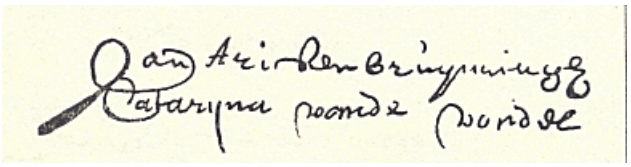

Handteekeningen van Vondels jongste zuster Catharina en haar echtgenoot Jan Arisz Bruyningh

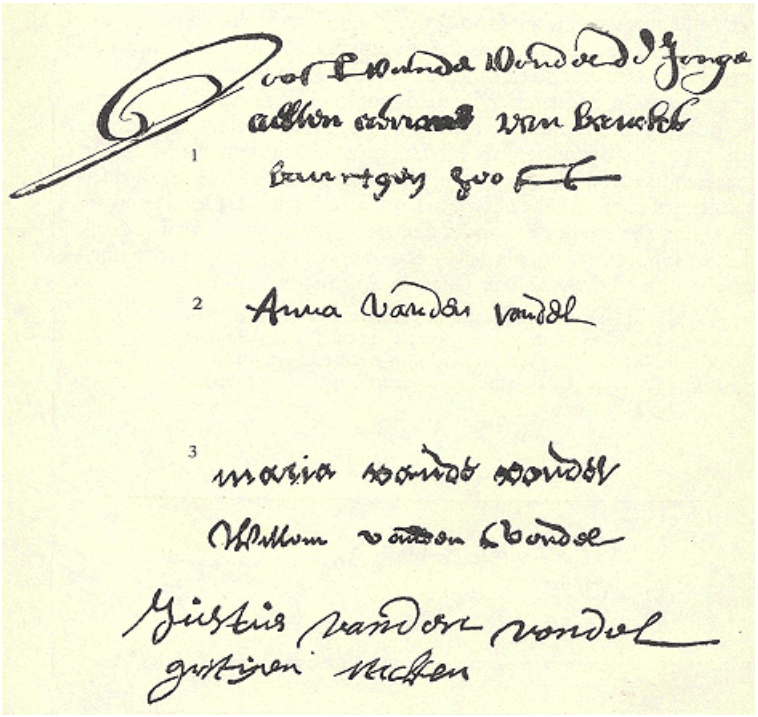

HANDTEEKENINGEN VAN KINDEREN- EN KLEINKINDEREN-VONDEL
1. Joost van den Vondel de Jonge (geb. 1612) met Aelten Adriaens van Bancken, zijn eerste, en Baertgen Hooft, zijn tweede echtgenoote.
2. Anna van den Vondel (geb. 1613).
3. De kleinkinderen Maria en Willem van den Vondel, beiden uit het eerste huwelijk van Vondels zoon Joost, en Justus van den Vondel, kind uit diens tweede huwelijk, met zijn tweede echtgenoote Grietgen Nacken.
Al deze handteekeningen staan onder notarieele stukken, die buitengewoon belangrijk zijn voor de geschiedenis van den Dichter en zijn huis; men vindt ze beschreven in ‘Oorkonden over Vondel en zijn Kring’.

Vondels dramatiek door L. Simons
I*

1. Vondels dramatische natuur

Over *Vondel den Mensch* staan ons weinig gegevens ten dienste, en de verklaring van zijn wezen uit zijn werk geeft vanzelfsprekend de uitlegkunde vrij spel. Wat we echter van hem weten, is ruim voldoende, om hem te doen kennen als een groothartig Mensch: stadig vinden we hem aan de zijde van het Recht; trouw bovenal en onwrikbaar blijft hij in zijn warme vriendschap en genegen eerbied voor de besten van zijn tijdgenooten. Welke geloofs-overtuiging zij mogen aanhangen, oefent geen invloed op zijn houding jegens hen, en of dit aanhangen en getuigen hem in botsing brengt met gestelde machten, wordt door zijn moedige oprechtheid niet geteld. Moed, Trouw, Oprechtheid, Eerbied, Deemoed; niet minder de 'mildheid en warmte van zijn gemoed' en de hartstochtelijkheid van zijn aanleg[1)] zijn de grondpijlers van zijn wezen, en we vinden die terug in zijn kunst, lyrisch of dramatisch. Dat zijn energie en geestkracht onuitputtelijk waren, - de hoeveelheid van zijn vergaarde kennis en van zijn hier bijeenverzamelde werken getuigen het onwederlegbaar.
Moeilijker wordt het, als wij ons willen zetten tot een onderzoek, hoe zijn dramatisch werk gevoed en geboren wordt door en uit zijn gemoedsbewegen, zijn zedelijke en geestelijke gesteldheid, in wrijving en botsing of in harmonie met het leven om hem heen.

De noodzakelijkheid van zulk een onderzoek is gemakkelijker aan te toonen dan te volbrengen. Vondels drama's schijnen door het ontleenen van hun stof aan gegeven geschiedenissen, door de geringe pogingen tot individualiseeren en psychologisch uitdiepen der personen, zeer ver te staan van 's kunstenaars subjectieve Zelf; luttel gedreven te zijn uit zijn Ikheid en zelden voortgekomen uit de innerlijke bewogenheid van zijn ziel. Doch meer dan

* Bij het herlezen en verwerken van mijn in 1913 verschenen Studie (zie '*Vondels Spelen* door C.R. de Klerk en L. Simons', Nederlandsche Bibliotheek) voor deze definitieve uitgaaf, is mij gebleken, dat die slechts in enkele onderdeelen wijziging en aanvulling behoefde. L.S.

1) Prinsen: *Vondels Proza*, Dl. I.

schijn is dit alles niet. Niet alleen ‘spiegel van deugden en ondeugden’: leerzaam tijdverdrijf - hooger: stemmingshulpmiddelen, geroepen om den lezer en aanschouwer te leeren ‘de rampen der wereld zachtzinniger en gelijkmatiger te verduren’ blijken zij; ze zijn òok spiegel van den dichter zelf, van zijn eigen stemmingen; worstelingen van zijn eigen ziel naar de kunst van dit zachtzinniger en gelijkmatiger verduren.

Maar dat Zelf is zeer besloten: ‘Een groot zwyger, - aldus teekent hem Brandt - stil en zwaargeestig van aardt’, die altijd, ook in gezelschap, ‘zyne gedachten gespannen’ had op zijn werk, en die alleen ìn dat werk zich uitte. Die zwaarmoedigheid - de lezer van Sterck's kenschets in Deel I weet het - is betwist op grond van zeer opgewekt klinkende liederen. Doch opgewektheid, zelfs uitbundigheid, is, in kunstenaarsnaturen, geenszins in strijd met een ingeboren neiging tot zwaarmoedigheid. In zijn jonge jaren, toen onze Joost noch den strijd noch de beproevingen van het leven kende, zal zijn levenslust - die heel sterk moest zijn om zulk een lang bestaan van onophoudelijk scheppen te kunnen verduren - het wel gewonnen hebben: Brandts getuigenis geldt den vijftiger.

Een stil, een ernstig, een hevig innerlijk levend, een zwaargeestig, bovenal een ‘vroom’ man. Vroom in den zin, waarin wij dat woord gebruiken, van een, wien het geloof in het gemoed leeft; maar niet minder in dien zin, waarin het bestond bij hèm: een dappere, een held:

> Bekoord door niemands gunst, verschrikt voor niemands haat,
> Een Herkules, die voor de Vrijheid waakt,

zooals hij zelf, in 1655, Johan de Witt zou teekenen. Maar een, wien het niet licht valt te spreken; op te treden in het openbaar. - Hij lijdt aan bescheidenheid, en hij is hoogelijk zwaartillend. Een gemoedsmensch, wien het in den aanvang van zijn bewustwording wèl moet geweest zijn zich één te voelen met een Gemeente, wier Christendom ‘ondogmatisch’ was, het individu vrij latend in zijn opvattingen; nadruk leggend vooral op de ziele-stemming, de innerlijke Godsvrucht, en bovenal uit op vreedzaamheid. Het ellendig leven heet een droevig treurspel;[1)] maar er is redding uit. Hij kent al vroeg den twijfel. Maar ook de verzekerdheid. Schijnbaar mag Gods bestier niet houden wat wij menschenkinderen ervan verwachten, de schuld ligt al in ons, in ons klein geloof. God zendt tyrannen op de wereld, leed en onheil en onrecht, maar ze zijn er om ons te beproeven. Den goede strekt het tot heil, den kwade tot straf. En ook al leeren wij Zijn weg niet begrijpen, dankbaar hebben wij te aanvaarden wat over ons beschikt wordt. - Zóo, als hij in 1611 zijn eerste treurspel schrijven gaat, staat Vondel, ondanks het vleugje twijfel, nog sterk. Heel de wereldgeschiedenis is hem één weidsch tooneel des levens, en van de Verlossinge der kinderen Israëls, van de

1) Berecht tot *Het Pascha* (1612).

Verlossinge der menschheid door den Messias, tot de Verlossinge der Nederlanden van Spanje is het al één heldere lijn van Gods weldaden over de volkeren en de menschheid uitgestort; - staat hem heel het schouwspel des levens gesymboliseerd in de geschiedenissen en parabelen, die niet zijn dan ‘naeckte comedien ende tragedien’.

Van den man, die zóó het leven zag, is het niet anders te verwachten dan dat hij, eenmaal opgewekt tot getuigen, dit zal willen gaan doen bij middel van het theater, dat ‘het geheele theatrum dezer wereld, den geheelen stand ende conditie der wereld’ uit kan beelden.

Wie het leven aanstonds zag en is blijven zien als een schouwtooneel, moest schouwtooneelen schrijven, om het leven uit te beelden.
Eenmaal opgewekt tot getuigen.

Maar het duurt een wijle, eer de stem Gods zoo tot hem gaat spreken, dat hij niet meer zwijgen kàn:

> Want, Heer, myn tonge lispt, myn stem is onbequaem;
> Kies elders een Gezant....[1)]

't Is de worsteling van Mozes met den Heere, in het brandend braambosch.

Hij beleeft moeilijke jaren.

Hij ziet in zijn Amsterdam en in heel Holland de partij der vredelievende Christenen, der medestanders van Cornelis Pietersz Hooft, van De Groot, van Oldenbarneveld meer en meer in het nauw gedreven door de harde, onverdraagzame, geen middelen-schuwende aanhangers van het ‘Decretum horribile’[2)]. Het is hem, den eenvoudig-vromen diaken der Waterlandsche Gemeente, een strijd van het booze levensbeginsel tegen het goede. En hij ziet het booze zegevieren. 't Is hem méér dan een vraag om dat Goede of Booze. 't Is hem een vraag om zijn geloof in Gods Albestier:

> De Goon (*zoo verre noch een Godheyd schept behagen*
> *In ware Godes vrucht: zoo billykheyd noch plaets*
> *By ymand heeft*, en een gemoed dat zich niet quaeds
> Maer 't goed bewust is)....

schrijft hij, Vergilius nadichtend, aan P.C. Hooft. Vergilius nadichtend, kan hij nog van G o ô n spreken. Maar hij moet in diepten van martelender twijfel dalen. Tot den wanhoopskreet, dien hij later in zijn *Gysbreght* zal doen hooren, omtrent het bestier ook van zijn God:

> Of lust het hem de boosheid
> Te stijven in haar quaed door zijne straffeloosheid?

Hij poogt zichzelf antwoord te geven - weer in een dramatischen vorm. En schrijft zijn *Hiervsalem Verwoest*, openbaring van Gods straf om Israëls veroordeeling van Jezus. - Zendt het echter, mèt die juist aangehaalde twijfelwoorden van Vergilius vooraf, de wereld in. Hij is door het Haagsche

1) *Het Pascha*.
2) Zie zijn bekend hekeldicht van 1631.

treurspel van Oldenbarneveld te diep geknakt. En in 1620 neemt hij, in zware melancholie, zijn ontslag als diaken zijner gemeente. - Schrijft in 1621 zijn ontroerend Gebed, om verlichting van zijn kwalen:

> Aansiet de swackheyt dan van uwen armen dichter:
> Myn rouwe wonden salft....
> Dees lust tot 't hooghste goedt, dit Goddelijck verlangen
> Uyt dees quellagie wort geboren en ontfangen!

Een snakking naar het eind, naar het niet al te zeer tergen van zijn geestesbroosheid. Een zoeken van ziele-gemeenschap met zijn God, hier op aarde niet voor hem te vinden. Straks een zich vastklampen aan het Woord *des Bijbels,* om niet alle houvast in dit leven te verliezen.

Dan wekt, eindelijk, de al te zware druk zijn eigen reactie:

> maer wat op 's harten grond leyd
> Dat weltme na de keel: ick word te stijf geparst,
> En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de spon uytbarst.

Zoo heet het in 1630, als hij zijn *Roskam* schrijft, ter herdenking van Pieter Hooft. Maar zoo was het *geworden,* eindelijk, nà 1621, toen de druk uitsloeg in den niet meer in te dammen stroom van hekeldicht en hekeltreurspel. Toen hij moest getuigen, striemen, opwekken.

Het wordt inderdaad de uitbarsting van een elementaire natuurkracht, in die tien jaren tot nog na '30. - Feller, bitterder, heviger is er in onze taal nooit gestreden, nooit getoornd, nooit gehoond, dan Vondel 't nu gaat doen tegen wie een edelen onschuldige vermoordden, de vrijheid van gevoelen en uiten stadiglijk belagen in hun felle geestdrijverij. Hij wordt, in de dagen waarin geen dagbladen bestaan, het luid-sprekend Geweten van het beste dat Holland kent, en vervolging brengt hem niet tot zwijgen. De Leeuw van Holland brult.

Carlyle zou Vondel zeker meegeteld hebben onder zijn groep: ‘de Held als dichter’.

Wij, voor ons, zien hier ook vooral op de geweldige oerkracht van zijn temperament; op de hevigheid van zijn verzetsdrift.
Er zijn in die tien jaren òok perioden van inzinking én blijmoedige hoop.

De inzinking valt kort na het openbaarmaken van zijn befaamd hekelspel van *Palamedes*.

Is het om de bejegening, die, bij zijn vlucht, oudste zuster en moeder - wellicht ook andere bloedverwanten? - hem doen weervaren? De zwarte wolf der zwaarmoedigheid valt weer over hem.

Hij beleeft ook stemmingen van dankbare opgewektheid. Als met Frederik Hendrik de belofte aanschemert van betere tijden; van vrede in het godsdienstige en staatkundige. Mogelijk ook van vrede met Spanje?

Want de *strijder* voor het Recht en de Vrijheid, die Vondel was, is ook ingeboren *Vredesmensch*.

En na de volheid van dien strijd, waarin hij *getuigen* moest, en waarin hij wòn - luwt de hevigheid en warmt de behoefte aan rust. Ook innerlijke.

Over zijn leven gaat het verlies smart en weemoed spreiden. Vrienden gaan heen; kinderen verliest hij; zijn vrouw ontvalt hem. Hij heeft behoefte aan zelfinkeer. En het oude motief der levensverzaking uit het *Pascha:*

> Acht het aertsch dan veel gheringher
> Als het Hemelsch, daer de vingher
> Van syn zoete wet opwijst

wordt weer - niet dat 't ooit vergeten was! - opgenomen in zijn *Vertroostinge aan Gerard Vossius* bij het afsterven van diens zoon:

> Men klaaght, indien de kiele strandt,
> Maar niet wanneerse, rijck gelaên,
> Uit den verbolgen Oceaan,
> In een behoude haven landt;

in zijn lijkdichten om kind en vrouw. En het berustingsmotief, dat we hervinden zullen, zet in:

> Gelukkig is een vast gemoed,
> Dat in geen blijde weelde smilt,
> En stuit, gelijk een taaie schild,
> Den onvermijbren tegenspoed!

Naar twee kanten zoekt de golvenberijder straks die rust te vinden.

De vròme mensch in het Katholicisme. Er zijn er velen uit de gemeenten der Doopsgezinden, die in dien tijd terugvallen ‘in den schoot der moederkerk’. Hun eigen geloof was zoo ondogmatisch, zonder vastheid, liet zoo geheel alles over aan de innerlijke stemming! Vondel, met zijn sterk gemoedsen verbeeldingsleven, neigde naar de mystiek. Maar wilde hij daarin niet verzinken, dan moest hij tevens houvast hebben. Nog in 1626 had hij dat gezocht bij het grijpen naar ‘*het woord* des Bijbels’, in letterlijken zin; geleidelijk schijnt 't hem duidelijk te zijn geworden dat alleen het gezag en het dogma, in de Katholieke kerk overheerschend, hem konden bieden wat hij zocht. Gezag, op zichzelf, was hem niet hatelijk; zijn leven lang al had hij het geëerbiedigd in allen, die hij geestelijk boven zich voelde. Hij had vrome aandacht; en bewonderen was een der liefste aandoeningen van zijn zieleleven. De Katholieke kerk lag ònder in zijn tijd en hàd te verdragen; was niet zelf onverdraagzaam als de Calvinisten van zijn dagen. Er viel voor haar te strijden! En wat was dezen strijder, die rust zocht, liever, dan niet te rusten waar te strijden viel, onzelfzuchtig, voor een hoog en heerlijk doel!

Maar ook het drama bood rust-in-strijd. Hij komt in die periode nauwer in aanraking met het klassiek tooneel. - Al in 1612, wanneer hij de voorrede tot *Het Pascha* schrijft, kent hij, uit de tweede hand, de leer van Aristoteles; maar in die tot zijn *Gysbreght* is hij toe aan de ‘tooneelwetten’, waartegen hij ‘wetende, niet en misdaen had’. Hij had er zich - gelukkig bij deze stof! - al bitter weinig om bekommerd. Dàn gaan ze meer voor hem beteekenen.

En den man, die gezag en vastheid zocht in zijn leven, moet het lief zijn geweest te arbeiden aan een kunstsoort, die zulke vaste ‘wetten’ kende.
Doch dat was, tot op zekere hoogte, de buitenkant van het geval.

Vondel had - het voorafgaande is bedoeld om den lezer tot hetzelfde inzicht te brengen -: een ziel vol tweespalt. Hij was een d r a m a t i s c h e n a t u u r.

De lyricus uit zijn aandoeningen en stemmingen, zoodra zijn innerlijk leven, door het uiterlijke, door de wereld om hem heen, al te hevig wordt aangedaan om de golvingen in hemzelf besloten te kunnen houden. Of hij daarbij in harmonie blijft met die wereld en haar dus toejubelt, of in botsing met haar komt en haar striemt, blijft àl eens. Maar dramaticus wordt de kunstenaar, in wien zelf het leven gesplitst is, in wien het gaat als Vondels Jeftha:

> Daer kiezen mijn gedachten elk haer zy,
> Beginnen 't zwaert om strijt op zy te gorden.
> Zy zetten zich gewapent in slaghorden.

Blijkt zijn gemoed dan

> al te naeu een velt
> Voor zulck een' strijt, en gruwelijck gewelt,

dan moet de kunstenaar aan 't objectiveeren gaan van die elkaar bekampende machten in hem, en wordt.... dramaschrijver; maakt het gemoeds- en gewetensdrama, het zedelijk spel, dat van Sophokles via Shakespeare en Vondel tot Ibsen loopt. En voorbij dezen tot in onze eeuw.

In Vondel nu hebben we zien leven de tweespalt tusschen het verzet en de onderwerping; het geloof en den twijfel; tusschen den drang naar individueele Godsgemeenschap en dien naar een sterk dogma en beslissende Priesterschap. Zijn drama zal dit alles doen uitleven en aldus zijn gemoed ontladen. Het zal meer doen. Het zal, als het Grieksche treurspel, waarmee hij nu persoonlijk kennis maakt; als het oude ‘geestelijk’ drama, dat hij voortzet, in zijn eindoplossing het Godsbestuur toonen in zijn Wijsheid en Almacht. Dat kan het meer en beter dan het epos, met zijn overwegend verhalend karakter van uiterlijk gebeuren; en Vondels epos *Constantijn*, daar hij van 1631-1638 aan werkt, blijft onvoltooid en wordt vernietigd. Zijn rustbehoefte drijft hem naar het drama - naar het klassieke drama met zijn beslotenheid tusschen reizangen als pilasters; naar het zede-kundig drama, dat immers is: ‘een gerichthouden over zich zelf’[1)]; naar het treurspel, 'twelk leerde: ‘de rampen der wereld zachtzinniger en gelijkmoediger verduren’.
Om zijn innerlijke gesteldheid; om zijn rust-behoefte in dat levenstijdstip; om zijn sints 1612 onveranderde wereldbeschouwing moèst Vondel, in zijn tweede levenshelft vooral, drama's en treurspelen schrijven.

't Was alleen handelen naar de wet van zijn innerlijkste wezen.

Want dat hij op een paar uitzonderingen na zijn stof uit het vèr verleden

1) Henrik Ibsen.

betrekken gaat: uit Joodsch-bijbelschen of mythologischen oertijd, uit ouden Christentijd, uit de Middeleeuwen, mag een afstand teekenen voor ons, het deed 't niet voor hem. Aristoteles en Horatius hadden geleerd, dat een historisch gegeven, een verhaal dat gebeurd was, meer ontzag oefende op den toeschouwer dan een eigen bedenksel. Doch bovenal: heel die oude geschiedenissen waren Vondel levend gebleven, verbonden aan het heden; afspiegeling immers van Gods bestier met de menschen, waarin tevens - reeds naar de Bijbelopvatting der oude Wederdoopers - elke belangrijke gebeurtenis voorspel of naspel is van het centrale levenspunt: 's menschen verlossing in den kruisdood van Jezus. Dit verledene is hem aldus zoo levend als het tegenwoordige. Of de predikanten hem al verwijten, dat hij, de heilige histories ten tooneele brengend, ze daarmee ontheiligt, hijzelf geraakt nooit in twijfel daarover: heel het leven is immers tooneelspel; de bijbelstof: ‘naecte comediën ende tragediën’. Haar ten tooneele voerend geeft hij haar dus alleen den uiterlijken vorm, waarnaar ze vraagt. En wanneer men later - met eerbiedig inzicht of boos opzet - in zijn stukken toespelingen op nieuwere gebeurtenissen of personen, of verwerking van zijn eigen zielsproblemen ontdekt of ontdekken wil, dan is de eenige fout daarbij, als men te zeer o p z e t zoekt in wat eenvoudig was het meedòòrspelen van zijn onderbewustzijn, waarin immers dat heden en verleden samenleefden in innigste versmelting, en het één onmiddellijk het ander wakker riep.

2. Vondel en het treurspel

Geen verwijt is zoo scherp en zoo volhardend tegen Vondel te berde gebracht als juist dit: dat zijn stukken over het geheel, hoewel volgens hemzelf geboetseerd naar de leerstellingen der Klassieken, zoo weinig van het echte treurspel hebben en het wezenlijk tragische er zelden uit òpschrijnt.

Het vonnis vergt, om zich staande te houden, den grondslag van een vaste omschrijving van het begrip ‘treurspel’ en niet minder van ‘het tragische’ en zijn werking. En wie daarnaar vraagt, vindt zich vanzelfsprekend verwezen naar *de* autoriteit, door Vondel zoo goed als door zijn tijdgenooten - ook die der Fransche school - erkend en geëerd: Aristoteles, wiens werkje over *Poëtiek* de gezochte norm heet aan te geven, ontleend aan de meesterwerken van het Grieksch tooneel.

Verdiept men zich evenwel in dit geschrift en onderzoekt men er de beteekenis van, dan lijkt het of de aangewezen grondslag voor het omschrijven van de werking van het treurspel en daaruit afgeleid van het wezen ervan, een minder vaste basis heeft dan wel scheen.

Allereerst toch blijkt dit geschrift tot ons te zijn gekomen in een vorm, die meer heeft van een slechts gedeeltelijk uitgewerkt professoraal dictaat, door Aristoteles gebruikt als grondslag voor zijn academische voordrachten, of door een zijner toehoorders gehouden, dan van een door hem zelf geheel vastgelegd geschrift. Tot ons gekomen in een handschrift, ongeveer 13 eeuwen na zijn dood gevonden en eerst nog weer vier eeuwen later voor het eerst, en tamelijkslordig - naar verzekerdis - uitgegeven, is het ook in zijn ons bekend geworden vorm geenszins ‘zuiver’, terwijl enkele der gebruikte uitdrukkingen, waarop het 't meest aankomt, in hooge mate vatbaar zijn gebleken voor verschil in uitleg. Allermeest die, welke juist bedoeld zijn als omschrijving van de werking van het treurspel, en die tot een aantal zeer uiteenloopende verklaringen hebben aanleiding gegeven, en nog tot heden de uitleggers verdeeld houden.

Maar Aristoteles heeft bovendien nièt gedaan, wat men hem toeschreef: uit de meesterwerken van het klassieke treurspel een onderzoek afleiden naar den aard en het wezen van het tragische. Of hij, àls hij dat had bedoeld, uit dat Grieksche treurspel alleen had kùnnen opklimmen tot de hoogten, waarop voor alle eeuwen de tragiek zou stijgen, mag met reden worden betwijfeld: de omkeer, die later onder invloed van godsdienst, cultuur en maatschappelijke factoren in de levensziening der menschen zou komen, sloot vanzelf uit, dat uit de Grieksche tragedie alleen het àl-omvattend begrip van het tragische vooraf te bepalen zou zijn geweest: wat te bereiken viel

zou hoogstens geweest zijn, het vastleggen van hetgeen den Grieken als zoodanig gegolden had.

Ook dit evenwel bracht Aristoteles niet in zijn geschriftje. en vermocht hij niet te brengen.

Het Grieksche treurspel was ontstaan uit een bepaalden vorm van Godsh u l d i g i n g , meer bizonderlijk van éénen God, Dionysos (Bacchus). Geleidelijk, onder invloed der gangbare verhalen en legenden uit den voortijd, voor een deel vastgelegd door Homeros, groeide het uit tot een hulpmiddel om een algemeene Godsv r u c h t , d.i. vrees en ontzag voor de Goden en bovenal het Wereldbestuur aan te kweeken, wanneer vertoond en verhaald werd van de wijze, waarop dat Wereldbestuur, in zijn donker raadslot, met Goden en hooge menschen handelde. Uit die rondgaande sagen omtrent verschrikkelijke lotswisselingen werden de aangrijpendste gebeurtenissen voorgesteld om te toonen de verganklijkheid van aardsch geluk en aardsche grootheid en de wijze onverbiddelijkheid der wrekende gerechtigheid, die geen schuld ongewroken liet, doch haar bestrafte tot in verre geslachten. Eigengerechtigheid en opsteigerende zelfverheffing, waarbij de mensch zich plaatste naast, zoo niet boven de Godheid, zich aan geen straf onderhevig waande, werden in hun wankelheid getoond; bloedwraak, als onvermijdelijk erkend, echter door de Goden weer in haar uitvoerders bestraft; heel het menschbestaan onderworpen getoond aan de slagen van een vaak onbegrepen Albestier. - Het eerste effect van het Grieksche treurspel was aldus het aankweeken van schrik en ontzetting, van onderwerping en Godsvrees, het intoomen van zelfverheffing in de ziel van den zich meer en meer bewustwordenden mensch. Geleidelijk evenwel, als uit de gebeurtenissen de figuren der menschen zich loswikkelen tot sterker eigen menschelijkheid, den toeschouwers naderbij, en problemen van zedelijke levenshouding, van strijd tusschen Godswet en Staatswet de aandacht der dichters gaan vragen, ondergaat de ontvangen indruk een mengeling met een persoonlijker element, ontwikkelen zich het medelijden en de ontroering. En wat aanvankelijk beoogd was als een storm, die de harten en zielen met ontzetting neersloeg voor de stem achter dien storm, wordt, bij het verzachten der zeden, het verfijnen der cultuur, veranderd tot een weemoed-ontwikkelend zielemedicijn.

Aristoteles was in 384 vóór Christus geboren. Toen hij ging opstellen wat we kennen als zijn *Poëtiek*, was de groote grondlegger van het Grieksche treurspel Aischylos zeker honderd jaar dood,[1] en het eind van Sophokles[2] als van Euripides[3] reeds een halve eeuw geleden. Verdwenen was uit de Grieksche levensbeschouwing de vrees voor het onbegrepen en schrikkelijk Noodlot, en het geloof in de Goden zelf sterk verflauwd. Niet het toegeven aan hartstochten en aandoeningen, maar te leeren ze bedwingen was hemzelf,

1) geb. 525 † 456 v. Chr.
2) geb. 495 † 405 v. Chr.
3) geb. 480 † 406 v. Chr.

als Plato, hoogste voorschrift en het kenmerk van een ‘deugd’ was voor hem dat zij het midden hield tusschen twee uitersten. De Staat, zonder welks steun het Grieksche theater niet bestaanbaar was, en die voor de opvoeding tot zelfbeheersching en deugd had zorg te dragen, had dus de overweging of hij de vertooning der drama's: - treur- en blijspelen - mocht blijven steunen. Plato, ‘de doctrinaire en meest radicale idealist’, had, in zijn beschouwing over de *Republiek*, het drama afgekeurd, omdat het in hoofdzaak een beroep deed op een minderwaardig element in de ziel: de neiging tot droefheid en lachen. Zoo moest Aristoteles zich dus wel rekenschap ervan geven, wat van dit ‘minderwaardig’ effect op de toeschouwers te denken.

Als hij dat gaat doen, spreekt het religieuse gevoel, waaruit het treurspel (en feitelijk het blijspel, de satire ook!) geboren was, heel en al niet meer mee. De oude legenden zijn histories geworden, geschiedenissen van roemruchte families, waarin hevige uitbarstingen van hartstochten en felle daden, sterke lotswisselingen en verrassende wendingen en ontdekkingen geboekt zijn. *Achter* die gebeurtenissen ziet zijn louter intellectualisme niet meer den donkeren achtergrond, en *er in* ziet zijn ordenend verstand alleen de menschgestalten, niet om henzelf, maar als eenmaal onontbeerlijke dragers van het samenstel der na te bootsen gebeurtenissen. En onderzoekend de werking die deze nabootsingen op den toeschouwer kunnen en mogen maken, stelt hij vast dat, mits niet te eenzijdig meelijwekkend(immers niet ‘philanthropisch’), maar door een uit objectivisme (*meelijden*) èn subjectivisme (*vrees*) samen-gesmolten en aldus gematigde aandoening te wekken, de treurspelen, de in den mensch opgekropte aandoenlijkheid gelegenheid zullen geven, zich door een ontlading te kalmeeren (of: ‘zedelijk te louteren’) evenals sommige muziek dit het menschelijk enthousiasme doet. Zoo wordt het bijwonen der treurspeluitvoeringen tot een zielkundig nuttig, in elk geval onschuldig genoegen, door Aristoteles geenszins te misprijzen. Alleen zal onderzocht moeten worden welke nabootsing van handelingen verwacht kunnen worden ‘tragisch’ te zijn, d.w.z. die gemengde, niet te hevige of eenzijdige aandoening, maar wel aandoening, te verwekken, en wordt erkend dat slechts een klein deel der overgeleverde familiegeschiedenissen de rechte stof voor de ‘tragische’ gebeurtenissen opleveren.

Het is duidelijk dat een aldus ontstane beschouwing van het ernstige drama of treurspel dit binnen zeer enge grenzen moest binden, en dat al aanstonds een belangrijk aantal der als meesterwerken ons overgebleven Grieksche spelen buiten deze Aristotelische omperking moesten vallen en als òntragisch ter zijde gesteld. Dit feit alleen al zou, op zichzelf, in de dagen toen men zijn geschrift terugvond, uitgaf, vertaalde en verklaren ging en tot grondslag verheffen van de tragische kunst der Renaissance, tot een waarschuwing hebben kunnen strekken, om het met voorzichtigheid te lezen, als men niet

aanstonds begonnen was het grondig mis te verstaan; de voornaamste uitspraak er in op te vatten als een ‘orakelspreuk’, en die dùs te vertalen en uit te leggen al naar in eigen kraam te pas kwam. Wat Aristoteles terloops had opgemerkt over den tijdduur der handeling in een treurspel en meer principieel over de eenheid daarvan, werd sterk formalistisch opgevat en tot de beruchte en bemoeilijkende *wetten* der drie eenheden (van ‘handeling’, ‘tijd’ en ‘plaats’) uitgewerkt. Wat hij heel precies geformuleerd had: de omschrijving van wat hij ‘tragisch’ noemde, werd omgekeerd, door onbewust of onvermijdelijk ‘hineininterpretieren’, zóó vrij uitgelegd, dat Corneille en zijn volgelingen er hun klassicistisch, door romantische en hoofsche elementen sterk beïnvloed treurspel op meenden te kunnen bouwen[1)]; en hun in de 18e eeuw echter door Lessing kon bewezen worden hoe zij, die Aristoteles waarlijk niet wilden verzaken, ganschelijk tegen hem gezondigd hadden. Terwijl onze Vondel, zich steunend op de groote Aristoteles-verklaarders van zijn tijd, Daniël Heinsius, Vossius en Rodbertus, zijn verklassieking van het bijbel- mysterie- en legende-spel der middeleeuwen scheen te kunnen aanpassen aan zijne, ietwat minder onjuiste lezing der tooverformule; maar in de 19e eeuw niet minder om zijn verzaking van het wezenlijk-tragische, naar Aristotelische opvatting, kon misprezen worden. Om te zwijgen van de talrijke pogingen, in de 19e eeuw beproefd: een leer van het tragische te ontwerpen, die Aischylos èn Shakespeare omvatten zou, zich verdragen met velerlei ethische en aesthetische vooropstellingen en ten slotte het heilige huisje van Aristoteles, peripathetisch, ongerept laten.

Willen wij Vondels verhouding tot het klassieke treurspel en bovenal tot het tragische in den wijdsten zin dus juist leeren waardeeren, wij zullen beter terechtkomen bij een schrander vroeg-19e-eeuwsch Nederlandsch klassicus als P. van Limburg Brouwer dan bij Aristoteles en zijn *Poëtiek*. Drie elementen ziet v. Limburg Brouwer in het Grieksche tooneel: Het geloof in een albesturend noodlot; geloof aan 't onverbiddelijk volgen van straf op begane misdaden; de gevoeligheid van elk mensch, hoe verheven ook, voor lichaams- en zielesmart. En Vondel, - voor 't noodlot: God of Jahve stellend, - komt met zijn Oude Testament vanzelf tot deze elementen van levensziening als ondergrond van zijn treurspel. Intusschen die *Poëtiek* van Aristoteles, al heeft ze hem gelukkig niet belet tot een eigen inzicht te geraken en zijn werk vrijelijk daarnaar te boetseeren, heeft toch ook hem zoo zeer beheerscht, dat men zijn werk niet zal kunnen begrijpen zonder daarmee te rekenen. En ook om zijn afwijkingen te verstaan en te waardeeren, zal het noodig zijn op enkele hoofdpunten van het Aristoteliaansche de aandacht te vestigen.

Aristoteles (het werd reeds aangegeven) heeft den grooten nadruk gelegd

1) Zie Hoofdstuk II van het 3e deel van mijn: *Het Drama en het Tooneel in hun Ontwikkeling*. (De Grondbeginselen van het 17e eeuwsche klassicisme, - bij Corneille en Vondel).

op de fabel en haar incidenten, en uit de eischen waaraan deze voldoen moesten om ‘tragisch’ te werken, afgeleid de eischen te stellen aan de dragers der handeling: ‘Het treurspel is de nabootsing van een ernstige (waardige) in zich zelf besloten handeling, waaraan een zekere omvang eigen is - met incidenten, die *medelijden en vrees verwekken om daardoor zijn* (d.i. van het treurspel in onderscheiding van die der muziek) *ontlading van dusdanige aandoeningen te volbrengen*’. - Als Vondel in zijn Berecht voor de *Jeptha* op deze belangrijke plaats komt, schrijft hij, met gebruikmaking eerst van een andere opmerking van Aristoteles: ‘schoon de toestel des treurhandels zoodanigh behoorde te wezen, dat die, zonder eenige kunstenary, of hulp der lijdende personaedje maghtigh ware alleen door het aenhooren en lezen der treurrolle *medoogen en schrick uit te wercken*[1)], op dat het treurspel zijn einde en ooghmerck mogt treffen, het welck is, *deze beide hartstoghten in het gemoedt der menschen maetigen, en manieren*[2)], d'aenschouwers van gebreken zuiveren, en leeren de rampen der weerelt zachtzinniger en gelijckmoediger verduuren’.
De lezer, die hier opmerkt dat Vondel wat anders zegt dan ikzelf uit Aristoteles aanhaalde niet alleen, maar ook méér zegt dan Aristoteles hier of elders geeft, werpt zich daarbij aanstonds in het hart der kwesties, waarover zooveel hoofden gepeinsd hebben. Mijn vertaling is dan ook met opzet ontleend aan de meening van hen, die vooral sints 1847 Aristoteles een uitspraak laten doen van zielsziekte-geneeskundigen aard; Vondels omschrijving aan de 17e/19e eeuwsche inzichten, die in Aristoteles' uitspraak een moraal-ethische werking zoeken. ‘Schrik’ in plaats van ‘vrees’ las men algemeen, tot Lessing het laatste woord als alleen juist aanwees; met zijn *en* (meedoogen *en* schrik) is Vondel echter meer in overeenstemming met Lessing dan Corneille, die, om zijn ten tooneele brengen van martelaren en monsters te rechtvaardigen, meende *of* te mogen lezen en aldus Aristoteles te doen zeggen, dat meelijden *of* schrik voldoende waren; gelijk evenzeer de Fransche classicisten, in plaats van: *deze beide hartstochten* ook wel: *de voorgestelde hartstochten* lazen, die dan, naar de algemeene lezing van deze gansche school van moralisten, *gelouterd* moesten worden, of, zooals Vondel het al in zijn Inleiding tot *Pascha*, van feilen sprekend, noemde: ‘getemd ende gezedigd worden’.

Het zal den lezer, zoo het hoofd hem nog niet warrelt, niet aanstonds duidelijk wezen, zoo min *hoe* die aandoeningen door het aanschouwen van een tragisch voorval moesten ‘gelouterd’ of ‘gematigd en gemanierd’ worden, als waarom dat eigenlijk noodig zou zijn; - zonder veel bespiegelens

1) In zijn Berecht tot den *Lucifer* eveneens: ‘Schrik en Mededoogen’.
2) Idem voor den *Salmoneus:* ‘De treurstijl arbeit om de menschen weeck in den boezem te maacken’.

en uitvoerig vertoog is het Aristoteles' uitleggers nooit gelukt het te verklaren! En zoo zal hij begrijpen hoe men er, als boven gezegd, toe kwam: eenvoudig ‘de voorgestelde hartstochten’ te lezen, en hoe Vondel, die deze afdwaling nu niet langer met zijn beter weten overeen kon brengen, evenwel behoefte had aan twee verduidelijkende toevoegingen, waarvan de eerste - herinnering aan zijn Berecht tot zijn eerste spel *Het Pascha* over het ‘brenghen tot een goet, zedigh ende natuerlijck borgherlijck leven’ - zich aansluit bij de afdwaling en die inslokt. Dat men bij de voorstelling van de ellendige gevolgen van een misdaad, of van overgaaf aan een hartstocht, daarin voor zich zelf een afschrikking vindt en aldus van ‘dit gebrek gezuiverd’ zou kunnen worden, vereischt geen diepzinnig betoog. 't Was heel-en-al niet wat Aristoteles bedoeld of gezegd had, maar het was volkomen in overeenstemming met de 17e eeuwsche opvatting, ook door Vondel zelf zoo dikwijls en van meet-af ter verdediging van zijn geliefd tooneel voorgedragen, dat het een ‘leerzaam’ tijdverdrijf was en den aanschouwer ten *spiegel* der deugden en ondeugden strekte. Zoo zet hij dus neer, dat het treurspel ‘d'aanschouwers van gebreken moest zuiveren’. Maar dan voortbouwend op den waarschijnlijken, dieperen zin van Aristoteles' orakelspreuk voegt hij er aan toe, uit de volle diepte van zijn eigen levensziening - immers aansluitend aan zijn gedicht aan Gerard Vossius (pag. 33) - ‘en leeren de rampen der weerelt zachtzinniger en gelijckmoediger verduuren’.
Wie meenen mocht, dat onze Vondel, door het zoeken van die zedelijke strekking in het treurspel, een bizonder artistiek-onzuiver standpunt innam, miskent volkomen de algemeene opvatting daaromtrent niet alleen in ons land, maar ook bij zijn beroemde Fransche tijdgenooten, Corneille en Racine[1].

Wie zich het Holland en het Amsterdam reeds bij het twaalfjarig bestand voorstelt in vergelijking bij wat zij waren toen Karel V zijn zoon Philips het gezag over deze landen opdroeg, kan moeilijk ontkomen aan het denkbeeld van een in vijftig jaren tijds voltooide ‘Umwertung aller Werte’. Alles leek gewijzigd: de maatschappelijke toestanden en verhoudingen, de geestelijke en godsdienstige waarden. In zulk een tijdperk, waarin zoo menig vroeger houvast wankel wordt, ontstaat vanzelfsprekend de behoefte aan zekere steunsels ter levensleiding. En zoo van oudsher de Nederlanders al sterke neiging en voorliefde tot moraliseeren getoond hebben, en de opkomende middeleeuwsche burgerij naar de leerdichten van Jacob van Maerlant en Boendale, en later naar de moraliteiten der Rederijkers gretig geluisterd had, in het tijdperk van Vondels opkomst is de zucht om te moraliseeren en de lust om bezedepreekt te worden, heviger dan ooit. Horatius' vermaning tot de dichters: ‘het aangename te vereenigen met het *nuttige*’, wordt nooit beter ter harte genomen. Dirk Volckertsz Coornhert is in de 16e eeuw met zijn

1) Zie mijn aangehaalde derde deel v.d. *Ontwikkeling van het Drama*.

Wellevenskunst begonnen en het schijnt wel of de woordspeling van Hendrick Spieghel, die zijn zwaartaligen, mythologisch-overladen *Hertsspieghel* schrijft, meer dan bovenmatig succes heeft. Waren in oude tijden 'historie- en zedespiegels' geenszins onbekende titels, nu wordt alles *spiegel*. De Leidsche Kapitein Jacob Duym, niet langer in staat deze landen tegen den Spaanschen vijand te verdedigen, wil het de 'Nederduitsche tale' doen, en schrijft (1600) heel een '*Spiegelboek, inhoudende zes Spiegels* (der Eerbaarheid, der Liefden, der Rechtvoordering, der Getrouwigheid, der Reinigheid en des Hoogmoeds) zeer kortwijlig ende stichtelijk voor alle menschen om te lezen ende speelwijs in dicht gesteld'.

Voor Samuel de Koningh - Brabantsch doopsgezinde als Vondel, die in 1615 de geschiedenisse van *Jeptah ende zijn eenige dochter* tot een treurspel bewerkt - behelst het geval 'verscheidene leeringen' en is de dochter, gelijk Isaac, een s p i e g e l van ware kinderlijke gehoorzaamheid. - De schalke Breederoo kan zijn ondeugendste klucht, die van den *Molenaar*, niet schrijven, of moet er een leerzamen draai aan geven; 'Hij spiegel hem aan mij, die van dit euvel ziek is'. - De stichting der Amsterdamsche Akademie wordt, in 1632, ingeluid met een vers, waarin zij: 'de *zede*- èn rede-kerk' geheeten wordt, 'doorgalmd van *leering*'. - Hoofts groote Historie van onzen Worstelstrijd tegen Spanje wordt - om bij dit alles van den zedepreeker bij uitnemendheid: Jacob Cats, niet eenmaal te spreken - door zijn lateren levensbeschrijver Geraerdt Brandt aldus gekenschetst: 'Men vond er geen bloot verhaal van zaken, maar een school van staat, een leidstar van regeeringe, een kompas van beleid, een wegwijzer ter oorlogskunde; een leermeester van grootmoedigheid, bescheidenheid en gematigdheid, een opwekker tot liefde des Vaderlands en der vrijheid'. - En hoe vaak zullen we niet bij Vondel het woord en het begrip, dat zijn stukken *ten spiegel* strekken, terugvinden?[1)]

Inderdaad: een 'Congres ter bevordering der zedelijke opvoeding' had men in die dagen allerminst noodig. Het leven zelf stelde telkens voor belangrijke gewetensvragen van gedrag en houding. En de geleerden, de dichters, zoowel als de teekenaars - denk aan Jan Luyken - verzuimden nooit uit al de stoffen, uit het verleden behandeld, de lessen te trekken voor het heden; niet het minst van die, welke door Hollands snellen wasdom en Spanjes nedergang zich wel het eerst aan de geesten moesten opdringen: die van de vergankelijkheid van alle aardsche grootheid en van de noodzakelijkheid om den voorspoed en de weelde te leeren dragen zonder zelf te verzwakken. Als de 18e eeuw toch die uitkomst gebracht heeft, het is waarlijk niet de schuld geweest van de torenwachters in de vroege 17e eeuw. Zij hebben nooit opgehouden alarm te blazen en te waarschuwen. ---

1) Bijv. ook Berecht voor den *Salmoneus* waar hij over de werking van den treurstijl sprekend o.m. ervan gewaagt: 'en elck zich zacht aen een anders ongeluck *spiegele*'.

Als Aristoteles gaat naspeuren, wat voor fabels het noodzakelijk effect van medelijden en vrees bewerken kunnen, komt hij langs dien weg op een der hoofdvragen van het treurspelwezen. Drie vormen van handelingen zijn te vermijden: een goed man moet niet getoond worden in een ‘staats-wisseling’ van geluk tot ongeluk, want dat is hatelijk (pijnlijk) en wekt zoo min onze vrees als ons medelijden op; een slecht man moet niet van ongeluk in geluk overgaan, want dat is totaal òntragisch. En evenmin moeten we een volkomen slecht man zien neervallen van geluk in ellende, omdat dit wel het gevoel van menschlievendheid, maar niet eigenlijk gezegd meelijden of vrees in ons kan teweegbrengen: medelijden wordt veroorzaakt door onverdiend ongeluk, en vrees door dat 't welk een onzer gelijken overvalt, zoodat deze situatie zoomin iets meelijwekkends als vrees-inboezemends hebben zal. Zoo blijft er dan het middenslag van persoon over: niet in hooge mate deugdzaam en rechtvaardig, wiens onheil evenwel niet over hem moet komen door zijn ondeugd en onzedelijkheid, maar door een ernstige misvatting; een persoon die zich in een grooten roep en welvaart moet verheugen, zooals Oedipus en Thyestes en beroemde mannen uit soortgelijke geslachten.

Het is deze uiteenzetting van Aristoteles - waarvan we in hetzelfde voorberecht tot *Jeptha* bij Vondel een weerklank vinden als hij zijn hoofdfiguur roemt als ‘tusschen vroom en onvroom, een hoedanigheid eigenlijk in een personage van een volkomen treurspel vereischt’[1] - waarmee men niet minder geworsteld heeft. Wie haar goed in haar verband leest bemerkt dat zij allereerst in zulk verband zit met zijn beschouwing van de peripetie (of, om met Vondel te blijven spreken, van de ‘Staatsveranderinge’). En al is er een plaats in de *Poëtiek*, waaruit zou zijn af te leiden dat Aristoteles in *elk* stuk een overgang van geluk en ongeluk of omgekeerd verwacht[2], hij heeft toch uitdrukkelijk de peripetie of Staatverandering, mèt de ‘Herkentenis’ gekenschetst als eigen aan de s a m e n g e s t e l d e fabel, en niet aan de eenvoudige handeling, zoodat zij dus niet gezegd kan worden z.i. tot het absoluut noodzakelijke van een tragische handeling te behooren. En bij gevolg zijn omschrijving van den dramatischen hoofdpersoon alleen zou slaan op de samengestelde fabels met ‘staatsveranderinge’, niet op de ‘eenvoudige’ zonder deze.

En nu neme de lezer - als hij het nog naliet - Aischylos' e e n v o u d i g treurspel van *Prometheus geboeid* ter hand. En hij zal in dit geweldig tafereel

1) Zie ook al zijn Berecht tot zijn *Maria Stuart* (aangehaald bij Prinsen, Dl. I pag. 93): ‘De tooneelwetten lijden by Aristoteles naulicks, datmen een personaedje in alle deelen zoo onnozel (onschuldig), zoo volmaeckt, de treurrol laet spelen’.

2) Als hij de noodzakelijke lengte van een stuk aldus aangeeft, dat zij genoeg moet zijn om den hoofdpersoon een serie mogelijke of noodzakelijke trappen van geluk en ongeluk of omgekeerd te doen doorloopen.

van den ontembaren *Prometheus,* door geen leed bedwongen in zijn grootmachtig verzet tegen den jongen God Zeus, een voorbeeld vinden van het ééndeelig Treurspel, zonder Peripetie, maar ook zonder iets van dien middelslagsheld, door Aristoteles tot eisch gesteld aan het treurspel, dat tragisch moest werken in zijn zin. Zoo min als hij een indruk zal krijgen van medelijden met wie geen meelijden vraagt noch van vrees voor zich zelf. Alleen van een verhevenheid die dit kleine zelf opvoert tot een hoogte ongekend, waar de huiver heerscht.

Wiens verbeelding sterk genoeg is om mee op te gaan tot dit verre boven alle menschelijke verhoudingen groote en weerstandskrachtige Titanenbeeld, geklonken aan de rots, wiens trots geen kreet van leed, maar enkel wraakdreiging jegens den Oppergod, nu zijn vijand, wil doorlaten, ziet in lichtende vlam de oergrootheid van het oude Grieksche treurspel en van zijn hoofdfiguur hoog uit staan boven de verbeeldinglooze uiteenzetting omtrent den middelslagsheld van ‘den vader der Logika’.

Dàn gaat de lezer het menschelijker en zachter ontroerende beeld van *Antigone* voor zich nemen, dochter uit een dier jammerlijk beproefde geslachten, maar niet zwakker in haar vastberaden verzet tegen een, nu menschelijk, tyran, dan Prometheus jegens den tyran-gescholden Zeus. Ook in háár diezelfde onbekommerdheid voor lijden om wat haar het hoogste dunkt, hooger dan het leven zelfs. Ook in haar: moedig gedragen m a r t e l a a r s c h a p , dat den aanschouwer, het aanziend, klein leert voelen eigen leed, hoog hem verheft boven 's levens ommezwaaien; hem leert: ‘de rampen der weerelt zachtzinniger en gelijckmoediger verduuren’.
Ziehier een der openbaringen van het tragische, waarover Aristoteles zwijgt. Een der sterke mogelijkheden in de tragische figuur, die hij niet aanwijst - in zijn stelsel niet aanwijzen kòn, en die men dus wijs doet niet in zijn woorden te willen leggen. Maar die Vondel heeft begrepen en in zijn werk gelegd omdat hij, hoe angstvallig-bescheiden ook jegens groote leermeesters, die hij vereerde, te zeer door zijn levensaanvoeling voortgestuwd dichter was, om niet in de essentieele openbaringen de banden dier angstvallige bescheidenheid te verbreken, en het overgenomen uiterlijks te verinnerlijken. Zooals hij deed toen hij, herdenkend Aristoteles' eisch van den tragischen held toe te brengen lichamelijk lijden, in de opdracht tot zijn *Salomon* schreef: ‘in dit treurspel wort geen bloet, maer die groote ziel gestort’. En toen hij voor het ‘sieraad der herkenning’ ‘een ommekeer van onwetendheid tot weten en dus tot liefde of haat’ de diepere *erkentenis* stelde van het bekeerde inzicht en naberouw. Het treurspel, dat Vondel schreef, had verwantschap met dat, wat zelfs Plato zou geduld hebben: ‘het specifiek-Christelijke’, dat twee duizend jaar na dezen ondernam: ‘volkomen zedelijke reinheid en bovenmenschelijke verhevenheid in het lijden’ te toonen. Dat al aanstonds

boven dat lijden kon uitstijgen, omdat het gegrond was op de levensbeschouwing, reeds in *Het Pascha* onder woorden gebracht:

> Acht het aertsch dan veel gheringher
> Als het Hemelsch, daer de vingher
> Van syn zoete wet op wijst.

En dat weer als element van tragiek mede in zich opnam: het ten onder gaan van: groote vorsten en hun geslachten, gansche staten en volken, als teeken der vergankelijkheid van al het aardsche. Dit was - gelijk zoo straks opgemerkt is - een levenssentiment, dat in dien tijd van Vondel den moralisten bizonderlijk bewust bleef. De verwezenlijking ervan in treurspelen deed niet alleen 'treurig' aan, moest ook in den gewoon-menschelijken toeschouwer het gevoel van levensonbestendigheid (*vrees*) wakker houden, daarbij echter den indruk wekken van de kleinheid van zijn eigen leed in vergelijking met dat zeer groote, en mede aldus hem leeren: 'de rampen der weerelt zachtzinniger en gelijckmoediger verduuren'.
Een der tegenstellingen, welke men tusschen het Platonisch-Christelijke en het Aristotelische begrip van het tragische pleegt te maken is die van het al dan niet aannemelijke van een 'schuldeloozen Held', die martelaar wordt.

Aristoteles heeft, zooals wij zagen, nadruk gelegd op de wet der waarschijnlijkheid en noodwendigheid, die in het treurspel moet heerschen. Daardoor verheft het zich boven het loutere geschiedverhaal en bereikt het - naar vele uitleggers - eerst den indruk van bevrediging, waaruit de 'loutering' moet geboren worden. En daaruit vloeit eveneens voort de noodzakelijkheid, dat de 'held' zich zijn lot op den hals heeft gehaald door een daad, die een fout is; dat hij òndergaat aan zijn fout(en). Het lijden van een volkomen schuldelooze wekt wel ons medelijden, maar is pijnlijk; niet weemoedig-ontroerend.

Doch in deze juiste observatie een veroordeeling te zien van den h e l d m a r t e l a a r lijkt een volkomen miskenning van haar beteekenis.

Wat zij veroordeelt is: de teekening van het lijden der schuldelooze slachtoffers van misdadige neigingen, als hebzucht, wreedheid en dergelijke. Vrouwen, kinderen en zwakken, door tirannen of booswichten vervolgd en gekweld. Dat zijn de 'helden' van het *melodrama* en van - Seneca!

Maar op heel ander plan staat het lijden van hem, die om geloof of beginsel vervolgd wordt.

Allereerst is dat geen *zwakke* natuur, maar een *sterke*. En dan zien we immers in zijn lot een botsing van wereldkrachten, die er het karakter aan geeft van het onvermijdelijke.

Wie, met bewustzijn van wat hij waagt, zich stelt tegenover een gangbare meening welke het gezag heeft, máákt zich zelf tot een martelaar voor zijn eigen afwijkend inzicht. In de wereld der nuchtere werkelijkheid is dit een vergrijp, dat zijn tuchtiging onvermijdelijk met zich sleept, zooals het zich te water werpen van den man, die niet zwemmen kan, zijn verdrinking ten

gevolge zal hebben als hij niet gered wordt. Wierd hij er in geworpen uit boosaardigheid, zijn ondergang zou ons ‘pijnlijk’ zijn. Maar sprong hij heldhaftig te water om een ander te redden, de hoogheid van zijn daad maakt zijn sterven tragisch.

Ook omdat hij *actief* is. Niet willoos ten onder gaat.

De martelaar als held mag niet vallen onder Aristoteles' eisch aan de tragische hoofdfiguur; hij is er niet mee in strijd. Hij is tragisch in hooge mate en in den verhevensten zin. Hij is het volkomen in Vondels geest.

Gaat men Vondels treurspel-reeks nu bezien - zijn *Pascha,* tragi-komedie, en zijn *Leeuwendalers*, landspel, vallen er vanzelf uit. Zooals ook *Palamedes* en *Maria Stuart*. Want het doel van deze beide laatste stukken was geenszins den toeschouwer door het medeleven van lijden tot 's levens berusting op te voeren; integendeel hem op te jagen tot *verzet* tegen willekeurig en schandelijk zich vergrijpen aan een onschuldige persoonlijkheid. Niet aan tragiek maar aan opzweepende hekeling denkt de dichter; ook al zou men *Maria Stuart,* als bewuste martelaresse voor haar ‘droit divin’ en haar geloof, evenzeer kunnen plaatsen op de rij der ‘tragische heldinnen’ als Ursula (*Maeghden*): weigerachtig haar redding te koopen van den Hun, en liever als martelares ten Hemel varend, dan het aardsche ‘heil’ te winnen met geloofsverzaking.

Doch Gysbreght van Aemstel heeft zich met Gerard van Velsen en Herman van Woerden tot wreker willen maken van door Floris V geschonden vrouweneer en aangetaste adelshoogheid. Door hen gesteld voor de noodzakelijkheid om meeplichtig te worden aan 's Graven ballingschap en moord, heeft hij zich onttrokken en gepleit voor het volgen van den wettigen weg. Maar wie eenmaal in een complot zich begeeft weet wel waar hij begint, niet waar hij eindigt, en wordt door de tegenstanders mee vervolgd. Verzinkt hij straks in een zee van ellende met al de zijnen, hij heeft het te wijten aan zijn eerste daad. Ondanks zijn hoogheid van zin en dapperheid heeft hij te boeten voor zijn fout. Zijn *ondergang* echter zou te zwaar een straf zijn. Zoo komt ten slot de Hemel zelf hem uitreddend tegemoet, opdat niet door te fel een straf twijfel zou gewekt worden aan Gods rechtvaardigheid.

Peter en Pauwels zijn sterke predikers van het nieuw geloof, dat het Romeinsche keizerrijk bedreigt. Dit stelt zich dus te weer. Hun eigen offerreeheid stijgt tot extase, vooral als zij zich ervan bewust worden dat hun vroegere schuld jegens Jezus hen den marteldood doet verdienen. Zoo wordt de ‘omslag’ van hun gelukkige redding naar een nieuwe gevangenschap en dood niet pijnlijk, maar tragisch, nu zij zich zelf weer aan de Romeinen komen overleveren in de ‘erkentenis’ van hun vroegere onwaardigheid jegens hun Leider, en zij het martelaarschap zoeken.

Het is in de *Gebroeders* vooral dat wij ontdekken: de volkomen verwantschap van Vondels bijbelsch treurspel met het antieke. Het Noodlot der

Grieken met zijn wraakgodinnen is vervangen door Jahve, ‘die de zonden der ouders bezoekt aan hunne kinders tot in het derde en vierde geslacht’. En van wiens streng gerecht, ‘dat te zijner tijd zal wreken’, we in *Gysbreght* hoorden, nadat we het in *Hiervsalem Verwoest* (1620) te werk zagen.

Vondel heeft kort te voren Sophokles' *Elektra* vertaald, en is er door getroffen hoe, ook in dit spel, Gods uitgestelde straf getoond wordt ‘eindelijck schelmen en booswichten rechtvaerdighlijck te achterhalen’. Saul en zijn zonen hebben het oude verbond met de Gabaonners geschonden en wreedheden jegens hen bedreven, die nog ongestraft zijn. Dies zendt Jahve een driejarige droogte over het land en David, als Oedipus het orakel bevragend, verneemt dat dit 's Hemels bezoeking is om het onrecht den Gabaonners aangedaan. Nu mogen dezen hun bloedwraak vergen en eischen den dood van zeven van Sauls zonen. Het sterven van dezen is dus geenszins als van ònschuldigen, maar een door den Hemel zelf gevorderd zoenoffer om vroeger vergrijp, door den Bijbel geboekstaafd:

> Leert rechtvaerdigheid betrachten,
> En geen Godheid te verachten.

Zoo overkomt den Bijbelvasten toeschouwer een siddering van eerbied en schrik, om dit onwrikbaar werken der Goddelijke Gerechtigheid; terwijl zijn medelijden gestaald wordt door den vasten stervensmoed der Gebroeders. Op het hooge plan der tragische verhevenheid staat daarnaast de grootsche figuur van hun aller moeder: Ripse, onvervaard in het verdedigen van haar kinderen en kindskinderen tot in de eindelooze wake bij hun lijken. En om het al te straffe van deze schier Calvinistische noodlotswerking te verteederen, toont Vondel ons in David het tragisch motief - dat hij later meer behandelen zou in *Adonias* en *Faëton* - van den tot veroordeelen geroepen Vorst, die, wie hem zeer nà staan aan het hart - hier de naaste verwanten van zijn vrouw en de afstammelingen van zijn liefsten vriend - ter dood veroordeelen moet. Terwijl Vondel eindelijk, - als ook de Grieksche treurspeldichters, zij het in ‘nàspelen’, wel deden - het al te verpletterende leed mede verzacht, door David te veroorloven den zoon en kleinzoon zijns geliefden Jonathans te redden, en de lijken der veroordeelden eervol te doen begraven. Bijeen een samenstel, waarin verpletterende èn teederder tragiek verweven zijn tot een spel, dat naast de voortreffelijkste der Grieksche treurspeldichtkunst standhoudt, al mag het den modernen lezer wat vèr staan.

Vondel en zijn tijdgenooten waren in hun gebruik van het woord ‘treurspel’ allerminst zoo theoretisch-begrensd als bespiegelaars over het woord ‘tragedie’ en ‘het tragische’ van later tijd. Zelfs in Engeland, waar men van ‘tragedy’ sprak en dus niet tot verwarring met ons woord ‘treurig’ kon komen, gebruikt men dit Grieksche woord in dien tijd menigmaal voor werken die wij, precieser onze woorden keurend, meer als ‘drama's’ zouden

omschrijven. Voor Vondel en de zijnen had het woord nog den zeer algemeenen zin van ‘treurig geval’ of ‘verhaal’,

(Wie hoort dit treurspel aen, die niet zijn traenen laet[1])

dat evenzeer goed kon afloopen als slecht, gelijk trouwens bij de Grieken meer dan een ‘treurspel’ goed ten einde liep.

Of de *Joseph*-trilogie (Vondels: *Joseph in Dothan* en *Joseph in Egypten* met zijn vertaling van De Groot's *Joseph in 't Hof* (*Sofompaneas*) dan ook wil aangezien zijn als een drietal *tragedies* mag met reden worden betwijfeld. Van De Groot's stuk heeft Vondel terecht verklaard dat het ‘vrolijck na het einde loopt’ en het geheel laat zich uitnemend genieten als een treffelijke reeks van Bijbelsch-romantische volksdrama's in slechts uiterlijk klassieken vorm. Zoo mag de aanwijzing, dat zelfs de Jozef-figuur geheel voldoet aan de Aristotelische eischen voor een tragischen held volstaan: hij is heel vroom, maar ook zeer zelfingenomen en verwekt daardoor zelf de wrijving met zijn broeders, welke hem in 't eerste stuk tot slaaf verkoopen doet. En hij is te deugdzaam voor een welig land als Egypte, en wordt het slachtoffer van zijn, voor dat land te sterke, braafheid, hoewel hij, naar Vondel terecht doet uitschijnen, nìet als de Grieksche Hippolytusfiguur (hèm uit Seneca's en den modernen lezer allicht uit Racine's bewerking van Euripides' spel, de *Phèdre* bekend) geen vrouwenhater van nature is en dus zijn weerstand tegen de verleiding verdienstelijker. Voor Vondel was de geheele Josephs-geschiedenis trouwens een voorspel van de vervolging, waaraan Jezus zou blootstaan. Daarom stelde hij hem in beide stukken onder de bizondere bewaking van een Rei van E n g e l e n ; doch daarmee vervalt tevens elke beschouwing der figuur van al te menschelijk standpunt.

Als Vondel met zijn *Leeuwendalers* den vrede met Spanje heeft ingeluid, gaat hij, de nu zestigjarige, meer en meer zijn aandacht geven aan den aardschen en hemelschen vrede. Gelijk de overleden Huigh de Groot droomt hij opnieuw van een vereenigd Christendom. En zijn eigen verlangen daarheen, in verzoening met God en kerk, dramatisch contrasteerend met eigen vroegere opstandigheid en den onwil om zich henen van anderen, ontwerpt hij een gansche reeks figuren in tragisch verzet tegen de kerk of tegen God:

Het is *Salomon*, die, in de strikken van Sidonia's weelderige schoonheid verward, afvallig wordt van den voorvaderlijken Godsdienst. En Vondel vindt de reeds aangehaalde, voortreffelijke formule voor zijn godsdienstig zieletreurspel: ‘In dit treurspel wort geen bloet, maer die groote ziel gestort’.

Het is, in zwakker vorming: de mede door een vrouw gedreven *Salmoneus,* die zich laat meesleepen tot een krankzinnige zelfverheffing tot Godheid boven Jupiter.

1) *Gysbreght van Aemstel*.

Het is *Jeptha*, die, van heiligen ijver bezeten, als een echt methodist, eigen geweten stelt boven regelend gezag des Opperpriester en al te jammerlijk zijn eigen dochter doodt; - om te laat tot ‘erkentenis’ te komen van de noodeloosheid van het onheil, door zijn vasthoudendheid en afkeer van Priestergezag, gesticht.

Het is *Samson*, die, dertig jaren rechter Israëls, in wellust zijn hoogen plicht van kuischheid vergeet; in de handen zijner vijanden valt door zijn zwakheid, doch in kort-herwonnen kracht zich zelf èn hen vernietigt.

Het is *Faëton*, die den Zonnewagen wil besturen en smadelijk boet voor zijn ontembaren hoogheidsdrift en vermetelheid.

Het is *Lucifer*, hooge Aartsengel, die als een andere Titan, in machtig opsteigerenden naijver en staatszucht, God zelf van den troon zoekt te stooten en wordt neergeploft in de Helle.

Het is het *eerste Menschenpaar,* dat de weelde van blanke zielereinheid in Godsgunst niet te dragen weet; en, verleid, zelfmisleidend, begeerig even veel te weten als de Almacht, met één beet den zoeten Paradijsdroom verstoort: *spiegel* van ons aller menschelijke feilbaarheid en hoogheidswaan en aldus terecht ‘aller treurspelen treurspel’ geheeten.

Het is in de *Noah* (of ‘Ondergang der Eerste Weerelt’) het geslacht der *Reuzen,* die in weelde, wellust, bloedschande het leven genieten en wier nuchter rationalisme spot met de Zondvloedsvoorspellingen van Noë (Noach), den Boetgezant Gods, tòt 's Hemels straf de zondige wereld achterhaalt.

Niet al deze figuren zijn even forsch, even sterk gekomen uit 's dichters scheppend brein. Niet alle werken, waarin zij bestaan, hebben ‘dramatisch’ leven genoeg nog voor onzen tijd.

Over Vondel als ‘dramaticus’ zal in een volgend deel gehandeld worden.

Maar naar wat we in Aristotelischen en buiten-Aristotelischen zin hebben leeren kennen als ‘tragisch’, is er niet één dezer figuren, die deze omschrijving niet ten volle zou verdienen. Het leed dat hen treft is het leed van hun fouten, zonden en overmoedigheden, en boven de maat der gewoonheid stijgen zij alle. Ons grootst bezwaar tegen hen is allicht, dat hun doen al te zeer op een levensplan ligt, te vèr van het onze, en dat heel de ziening, waaruit de schilderij hunner daden en het licht er op geboren werd, ons, zoo we weinig bijbelvasten en weinig-geloovigen zijn, wat vèr ligt.

Maar hebben we niet geleerd ons in te leven in veel levensvisies van oude kunstenaars, ons even vreemd? En is niet dìt eigenlijk mede een deel van onze winst aan die oude kunst, dat ze ons haalt uit gladslofsche hedendaagsche eenzijdigheid en engheid van levenskring?

In veel van deze werken vinden we trouwens bijmotieven verwerkt van ons zeer nabije menschelijkheid, die den gevoelsstroom tusschen hen en òns komen geleiden en ook vèrafstaanden binnen den kring onzer aandoenlijkheid betrekken. Zooals in *Jeptha* de teerhartige liefde van moeder en dochter; in

Faëton die voor den om zijn zoon zoo diep beproefden dichter wel hèèl ontroerende klacht:

> Hoe menigh vader lydt in zijnen zoone alleen!

In *Lucifer* de teere aanhankelijkheid en angst van Rafaël voor den te hoogopsteigerenden Opstandeling en heel die uitwerking van de grondslagen eener revolutie; in *Adam in Ballingschap* de blijde weelde van het eerste menschenpaar in het Paradijs van hun nog onbegrepen liefde. - In den *Salomon* de weelderige verleidingskunst van Sidonia, en de profetische figuren van Zadok en Nathan.
In een drietal werken: *David in Ballingschap, David herstelt, Adonias,* alle drie van 1660-1661, toen de dichter ruim zeventig jaren telde, voelen we vooral de natrilling van zijn eigen levensleed om zijn ongelukkigen zoon.

Al in 1655 heeft hij, aan het vertalen van Davids *Harpzangen,* beleden: ‘Indien ik de troost en verquikking der Psalmen niet had, ik verging in myn elende’.

Maar die is gestegen.

Zijn zoon is insolvent verklaard; en om hem uit de gevangenis te houden - blijkbaar had hij als makelaar geld verduisterd - moest of liever wilde onze oude dichter zijn schulden overnemen.

Zeventig jaar oud, trekt hij nog naar Kopenhagen - zijn tweede reis naar het Noorden - om de zaken van zijn zoon zooveel mogelijk recht te zetten, doch moet, thuisgekomen, om dochter en kleinkinderen te kunnen onderhouden, na het voldoen van zijn zoons schulden, een postje gaan aannemen aan de Stadsbank van leening.

Dan komt het ergste.

Hijzelf moet, blijkbaar om grootste schande te voorkomen, Burgemeesteren gaan vragen zijn zoon te dwingen dat die zich inschepe naar Indië. En de zwakke, goedhartige Joost de jongere sterft onderweg.

In 's dichters eigen leven herhaalt zich het slotaccoord uit den *Joseph in Dothan*:

> Och, d'ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met smart:
> Het kleene treet op 't kleet, de groote treên op 't hart.

En het speelt in zijn brein. Doet hem, die straks zijn troost vond in Davids psalmen, denken aan Davids eigen leed om zijn geliefden Absalom:

‘Doe werd de Koning zeer beroerd, ende ging op naar de opperzale der poorte, ende weende: Ende in zijn gaan zeide hij alzoo: Mijn zone Absalom, mijn zone, mijn zone Absalom. Och dat ik, ik, vóor u gestorven ware, Absalom mijn zone, mijn zone!’[1)]

Hij gaat het geval, naar het in de Schrift voor hem ligt, behandelen in twee spelen: *Koning David in Ballingschap* en *Koning David herstelt*. En hij teekent

1) II Samuel, 18, 33.

David als verdienend het onheil van zijn verjaging zóozeer, dat het besef ervan hem aanstonds machteloos maakt tegen den aanslag van Absalom. Immers David heeft gezondigd toen hij Bathseba voor zich begeerde en listiglijk haar echtgenoot vooraan in den krijg deed plaatsen. Zoo hebben wij hier het tegendeel van een onschuldige die sterk is in zijn martelaarschap: een schuldige die zwak is in zijn schuld en verdiende straf. Het zedelijk bewustzijn heeft de weerstandskracht gebroken, en we ervaren aan de lendenslapheid van deze spelen, hoe noodzakelijk de *energie* is als drijfkracht voor een tragische handeling. - Door dit zedelijk energie-gemis drijft de smartelijkheid van Davids lijden in en om zijn zoon al te zeer boven. Niet doordat hij niet beantwoordt aan den Aristotelischen eisch.
Is Absalom zelf een roekelooze, zinlooze, zedelooze waaghals, de figuur van Adonias - in het stuk van dien naam - staat wat zielig als van een, die den volhardensmoed mist om zijn begonnen waagstuk doortastend te volbrengen. Zijn staan naar zijn broeder Salomons kroon, waarbij hij meer door andere Staatszuchtigen gedreven wordt en niet zelf drijft, maakt hem schuldig. Doch Vondel moet bij dezen in den grond zoo zwakken jongeling aan zijn zwakken zoon gedacht hebben, en het stuk als een verontschuldiging voor den voortgedrevene hebben willen schrijven. Het zijn de andere figuren in dit stuk, die het zijn waarde en stevigheid geven. En evenals in de *Gebroeders* David, als heerscher gedwongen is hem lieve personen ten dood te verwijzen, zoo staat in dit spel in gelijke tragische noodzakelijkheid koning Salomon; terwijl Abisag om den zwakken Kroonpretendent lijdt en strijdt. - *Het lijden van personen om het verdiend lot van anderen* is een echt eigen Vondeliaansch tragisch motief, dat in weinige van zijn stukken ontbreekt; waarvan moeilijk te ontkennen valt, dat het zuiver beantwoordt aan den Aristotelischen eisch van medelijden en vrees te verwekken, en dat, waar het meestal verzeld gaat van verzet, in menig opzicht een krachtbron voor de handeling wordt.
Ook in de *Batavische Gebroeders:* de geschiedenis van het opkomend verzet der Batavieren Claudius Civilis en zijn broeder tegen de dwingelandij der Romeinen.

Men zou kunnen betoogen dat deze beide hoofdmannen der Bataven, zoo voorzichtig in hun optreden onder vrees van achterdocht te wekken, als onschuldige slachtoffers der Romeinen vallen. Doch hun voorzichtigheid belet niet dat zij - zoo zeer als Adonias - het middelpunt blijven van het aangroeiend verzet; en dus de Romeinen, meenend dit den kop te moeten indrukken, natuurlijk deze hoogste boomen in het Bataafsche woud gaan vellen. Leidsmannen zijn, van nature, de eerste martelaars van een komenden opstand. En eenmaal ter verantwoording geroepen, stellen beide

broeders zich met zulke heldhaftigheid en hooge doodsverachting te weer, dat zij niet vallen zonder onze bewondering gaande te maken, en het spel mee opvoeren naar het plan van de tragische verhevenheid, waarop, als mee-lijdend en zich verwerend met hunne mannen, ook de Bataafsche vrouwen staan.

En dat ons leert ‘des levens rampen zachtzinniger en gelijkmoediger verduren’. Zoo zien wij bij het doordringen in Vondels tragische spelen, op hoe onderscheidene wijzen hij het tragische heeft weten te verwezenlijken en hoe daar oneindig meer van in zijn werken te vinden is dan men al te vaak heeft willen aannemen.*

* De tweede helft van deze studie, op te nemen in het volgende deel, zal bevatten:
hoofdstuk 3: *VONDEL ALS DRAMATURG* (*Voorgangers - Voorbeelden - Voorschriften. - Vondels kunst van samenstellen*. -)
en hoofdstuk 4: *VONDELS TAAL EN DIALOOG*. -
L.S.

Vondels werken
Tweede deel

[Gedichten]

Aendachtige betrachtinge over Christus lyden,[aant. aant. aant. aant.]

Uit den Hooghduitschen vertaelt door M.L.B. en ter loops gerijmt door J.V.V.*
Op de Wijze van den 91 Psalm.

Waek op, mijn ziel, wat slaept gy, hoe,[1]
Uw Bruigom is voorhanden.[2]
Koop oli: schik uw lampen toe,[3]
Zoo blijft gy niet in schanden;[4]
Wanneer hy in zijn kamerkijn[5]
Te midnacht in zal streven,[6]
Zult gy een dwaze maget zijn,[7]
En in het duister sneven.[8]
Waek op de uur van 't harte dijn,[9]
En tel de klok haer slagen:
Het kan niet ver van twaelven zijn:

* Van omtrent 1620. Afgedrukt naar de oudst bekende tekst, in *J.V. Vondels Poëzy* van 1682, 2e deel blz. 654, onder 'Oude Rymen.'
In de titel: *aendachtige betrachtinge:* godvruchtige overweging. - *M.L.B.:* waarschijnlik Michiel le Blon, vriend van Vondel; hij was later agent (vertegenwoordiger) van koningin Christine van Zweden aan 't Engelse hof; Vondel heeft hem en z'n famielie-leden meermalen bezongen, en hem de *Leeuwendalers* opgedragen. - *Op de Wijze van den 91 Psalm:* dit gedicht heeft de vers- en strofebouw van de 91e psalm uit *Het boeck der gesangen* (zie Deel 1, blz. 768).
In vs. 1-12 roept hij met zinspeling op de gelijkenis van de dwaze en wijze maagden (Mattheüs 25:1-13) de sluimerende zielen wakker om zich gereed te houden voor de komst van de bruidegom, Kristus.

1 *Waek op:* ontwaak, wees op uw hoede (van ópwaken).
2 *voorhanden:* op handen, op komst.
3 *schik.... toe:* verzorg (*toeschikken:* toebedélen, verzorgen).
4 *Zoo:* dan; *blijft gy niet in schanden:* blijft ge niet in de schande (voor eeuwig buitengesloten te worden).
5 *kamerkijn:* kamertje.
6 Te middernacht binnen zal gaan (*midnacht* ouwe vorm met *mid,* als in *middag*).
7 *maget* ouwere vorm van *maagd*.
8 *sneven:* (vallen), omkomen.
9 *uur* (*ure*)*:* was vroeger 'n *de*-woord; *dijn:* 't ouwe bezittelike voornw. voor 't enkelv. (nu nog in *'t mijn en 't dijn*)*;* wees wakend op 't uur voor uw hart bestemd (dat de Bruidegom u roepen zal).

*

O wee, gy moet vertzagen,[12]
Indien gy niet uw grof aertsch kleet
Met Joseph wilt verlaten,
En u ten ingangk houdt gereet,
Ontbloot van eer en staten.[13-16]
Een staeltje neemt aen zijne min,[17]
Die kan zich zelven haten,
Op dat ge om hem uw eigen zin
Uit weêrmin zoudt verlaten.[19-20]
Hy laet zijn rijk en leven wel[21]
Om uwe liefd' t'erlangen.
Hy daelt ook voor u in de hel,[23]
Noch laet gy u niet vangen.
Zoo kan des weerelts snoode hoer[25]
Door eigenliefde u vleien:
Doch in het ende breekt het snoer[27]
En 't spel verkeert in't scheien:[28]
Want zy boeleert, en kan haer echt
Niet ongebroken houden:
Wanneer de Doot uw ziel bevecht[31]
Moet 's weerelts liefd verkouden.[32]
De werelt dan den rugge keert.[33]
Volgh Christus met verlangen.
Met open armen hy begeert
U aen het kruis t'ontfangen.

* TEKSTKRITIEK: vs. 36 *U,* de oude uitgave heeft *Uw*.

12 *vertzagen:* in angst en vrees zijn (*vertzagen* uit 't Duits).

13-16 Gelijk Jozef in 't Oude Verbond eerst z'n schoonkleurige rok moest verliezen en vernederd werd tot slaaf, om daarna onderkoning van Egipte te worden, zo moet ook de ziel haar aardse kleed afleggen, zich van alle aardse eer en waardigheden (*staten*) ontdoen, om in te gaan tot God.

17 *staeltje:* voorbeeld; *min:* liefde (van Kristus).

19-20 *uw eigen zin zoudt verlaten:* aan uw eigen begeerte zoudt verzaken.

21 Hij verlaat zijn hemelse rijk (toen Hij mens werd) en zijn leven (aan 't kruis).

23 Tot in ('t voorgeborchte van) de hel is Hij neergedaald.

25 *des weerelts snoode hoer:* de snode verlokkende wereld (*hoer des weerelts:* de tot 't kwaad verleidende wereld; naar Openbaring 17).

27 *breekt het snoer:* breekt 't snoer, de band die de wereld aan u verbond.

28 En bij 't scheien verandert 't spel, is 't spel uit.

31 *ziel:* leven.

32 Moet de liefde, die de wereld voor u leek te hebben verkoelen (kan niet over de dood heen blijven).

33 Keer daarom (*dan*) de wereld de rug toe.

*
Hy neigt zijn hooft, om u een kus
Al neigende te geven.
Wat schuwt gy zijne doodt aldus?[39]
Z' is oorzaek van ons leven.
Gy vraeght, wat hem aen't kruisse bracht:[41]
Dat zal men u uitleggen:
Uw ontrouw en zijn liefdbetracht,[43]
Die zullen't u wel zeggen:
Want als de slang u brocht ten val,[45]
Door 't ooft vol ongelukken,[46]
Wat schepzel was in 't aertsche dal[47]
Dat u van hem kost rukken?[48]
De Goddelijke liefde most[49]
U wederom verwerven[50]
En u, die hem het leven kost,
Genieten door zijn sterven.[52]
Hierom zoo hing het heiligh Lam
Door 't vier der liefd gebraden,[54]
En dorst naer u aen 's kruishouts stam[55]
Noch laet gy u niet raden.[56]
Want hy, die is het eeuwigh soet,
Moet suren edik drinken,[57-58]

* TEKSTKRITIEK: vs. 53 *hing,* de oude uitgave heeft *lang*. - vs. 55 *aen 's kruishouts stam,* de oude uitgave heeft *aen 't kruishoutsstam*.

39 *zijne doodt:* zijn dood aan 't kruis, de aan 't kruis stervende Kristus.

41 *kruisse:* ouwe vorm van kruis (*kruyce*).

43 *zijn liefdbetracht:* 't betrachten van zijn liefdeplicht, de daad die Kristus z'n plicht acht omdat hij zo grote liefde heeft (h e t *betracht* van *betrachten,* zoals *betoog* van *betogen*).

45 *als:* toen; *brocht:* dialekt-vorm van *bracht*.

46 *'t ooft...:* de vrucht (de verboden vrucht in 't paradijs), in 't algemeen: de zonde vol rampen.

47 *'t aertsche dal:* benaming van de aarde, 't dal, 't laag gelegene tegenover de hemel.

48 *van hem kost rukken:* van de slang (de duivel) weer kon bevrijden (*kost* Brab. bijvorm van *kon*).

49 *most:* moest.

50 *wederom verwerven:* terugwinnen.

52 *Genieten:* verkrijgen (de ouwere betekenis).

54 *vier:* vuur; *gebraden:* verteerd (*gebraden* had in 't middeleeuws en in 't 17 d'eeuws nog de betekenis van branden, door 't vuur verteren; hier toch wel in mystieke zin met zinspeling op 't Paaslam der Joden, dat in 't vuur gebraden moest worden, *Uittocht* 12:9).

55 *dorst:* verlangt hevig; *aan 's kruishouts stam:* aan de stam van 't kruishout.

56 *raden:* ten goede raden.

57-58 Letterlik en overdrachtelik bedoeld: Hij moet aan 't kruis de azijn drinken, en: Hij die de eeuwige liefde is, moet de wrange haat dulden; *edik:* azijn.

*

En bittre gal van wraek, tot boet[59]
Der menschen zich laet schinken.[60]
Gewont is hem ook na zijn doot[61]
Het hart met booze daden:
Dies zich de zon verberght uit noot,
De sonne der genaden.[63-64]
Uw beurs gy boven Christus stelt,
En knort als wert vergoten[66]
Den balsem van der armen gelt,
Op 'sHeilants hooft gevloten.[66-68]
Al ziet gy met den rijken man
Aen Lazarus veel zweeren,
Gy neemt u zijnes gansch niet an,[71]
Schoon wormen hem verteeren.[69-72]
Beschuldigt Judas, noch en schelt[73]
Hem om zijn valsche daden,
Want gy ook om 't vervloekte gelt
Self Christus hebt verraden.
Of gy hem met den mont belyt,[77]
En schijnt den kus te geven,[78]
Om dartigh penningen profijt[79]
Brenght gy Godts Lam om 't leven.

* TEKSTKRITIEK: vs. 59, de oude uitgave heeft achter *boet* een komma. - vs. 80 *gy,* de oude uitgave heeft *hy*.

59 *wraek:* straf (voor de zonde); *tot boet:* tot redding, zaliging (*boete:* verbetering, genezing).

60 *schinken:* dialekt. vorm van *schenken*.

61 Na Kristus' dood, werd zijn hart met de speer doorstoken.

63-64 Letterlik van de zon die verduisterde na Kristus' dood, en van Kristus de goddelike zon van genade, die zich verbergt als de mens zondigt (door ‘booze daden’); *uit noot:* uit angst, uit verdriet; *De sonne der genaden:* Kristus.

66 En gromt wanneer wordt (*wert*) vergoten.

66-68 Zinspeling op 't misnoegen van Judas, toen Maria Magdalena de kostbare balsem uitstortte over 't hoofd van Kristus (Matth. 26:7); *gevloten:* uitgevloeid (*gevloten* van *vlieten*).

71 Gij bekommert u over hem (*zijnes*) helemaal niet (*zich of hem aannemen,* met de 2e n.v.: zich iets [iemand] aantrekken, om iets bekommeren; nog dikwels zo in kerkelike taal met 2e n.v. zoals *zich ontfermen*)*; zijnes* (zijns) ouwe 2e n.v.

69-72 Zinspeling op de gelijkenis van de rijke brasser, en de arme Lazarus die voor z'n deur lag, bedekt met zweren (Lukas 16:19-vlgg.).

73 *noch en schelt hem:* noch berisp hem, en berisp hem niet (dubbele ontkenning met *en*).

77 *of gy:* of gij al; *met den mont:* naar Matth. 15:8: dit volk eert mij met de lippen.

78 En in schijn hem liefde bewijst (door 'n kus zoals Judas).

79 *dartigh:* dial. vorm van *dertig* (met zinspeling op de 30 zilverlingen van Judas' verraad).

*
De nacht ook buiten u niet is,
Daer Christ geboeit moet zuchten,
Als in der zonden duisternis
De Jongers angstig vluchten.[81-84]
Aldus raekt uw stantvastigheit
Door slaep en vlucht aen 't glijden:[86]
Gy vlucht van Christus, wijt verspreit,
Wanneer hy gaet aen 't lijden.[88]
Gy smijt met Petrus in de schaer,
Als 't kruis begint te naken,[89-90]
Maer dorft in noot en lijfsgevaer[91]
Wel drywerf Godt verzaeken,
Eer drywerf kraeit geweetens haen,[93]
Ook op een wijfs bedragen.[94]
Gy zoudt met Christus sterven gaen
In vreught en goede dagen.[95-96]
De Hoogepriesters meer en meer[97]
Ook zelfs in u vergaren;
Dat zijn vernuft en menschenleer,[99]
Die Christus staegh beswaren.[100]
Zy roepen: kruist, ja kruist hem, och

* TEKSTKRITIEK: vs. 99, de oude uitgave heeft achter *menschenleer* een punt. - vs. 101, de oude uitgave heeft achter *hem* een punt.

81-84 Ook in u is de donkere nacht van Kristus' gevangenneming; zoals in de nacht van Kristus' lijden de apostelen (*Jongers*) weggevlucht zijn van Kristus, zo vlucht ook gij in de nacht van uw zonden weg van Kristus; *Daer Christ:* waar Kristus; *De Jongers:* de leerlingen (zie Dl. 1 blz. 708 op regel 1).

86 *aen 't glijden:* aan 't wegglijden, aan 't wankelen.

88 *hy gaet aen 't lijden:* hij z'n lijden begint, begint te lijden.

89-90 't Eerste ogenblik van 't lijden zijt ge moedig, zoals Petrus; *smijt:* slaat; *schaer:* de schaar van Kristus' vijanden (Petrus sloeg met 't zwaard in op de menigte, die Kristus wilde gevangen nemen).

91 *dorft:* durft; *lijfsgevaer:* levensgevaar.

93 *geweetens haen:* de haan van 't geweten, de waarschuwende stem van 't geweten (met zinspeling op 't hanegekraai bij Petrus' verlochening van Kristus).

94 Zelfs op de aanklacht van 'n vrouw (zoals Petrus Kristus verlochende op de aanklacht van 'n dienstmaagd) dus: bij de minste moeilikheid.

95-96 En ge zoudt met Kristus willen sterven, hebt ge vroeger beweerd, toen alles goed ging en er geen gevaar was (zoals Petrus ook gezegd had: ook al moest ik met u sterven, ik zal u niet verlochenen, Matth. 26:35).

97 *De Hoogepriesters... vergaren:* de hogepriesters en de oudsten van't volk vergaderden... en overlegden om Jezus te doden, Markus 26:3, 4; zo ook beraadslagen in uw binnenste 't menselik vernuft en de menselike leer om Kristus te verdrijven.

99 *Dat zijn:* 't zijn.

100 *beswaren:* beschuldigen, kwaad ten laste leggen.

*

Laet Barrabas by 't leven:[102]
Verschoont den ouden Adam toch,[103]
Den nieuwen vry laet sneven.[104]
Met stok en spiets van uw vernuft[105]
Gy Christus wilt bevechten.
Neuswijsheit aendacht heel verbluft,[107]
En weet niet uit te rechten.[108]
Gy schermt al t' ydel in de lucht,[109-vlgg.]
En Godts en Christus namen
Zijn blixems blikren zonder vrucht.[111]
Met recht moet gy u schamen.
Gy zijt van Malchus slagh gewis,[113]
Wiens recht oor afgehouwen:[114]
Dus hoort gy niet wat Godts wil is,
Maer laet u zachtjes klouwen[116]
Door lof het slinker ezelsoor,[117]

* TEKSTKRITIEK: vs. 109 *t' ydel,* de oude uitgave heeft *'t ydel*.

102 *by 't leven:* in 't leven.

103 *Verschoont....:* spaart de oude Adam toch (laat de zondige mens die naar de natuur leeft, zich maar uitvieren).

104 En laat de nieuwe Adam (Kristus, de nieuwe Adam, en de nieuw herboren mens die naar de genade leeft) maar gerust (*vry*) sterven.

105 Met de scherpte van uw menselik verstand (*spiets* naast *spies,* zie Dl. 1, blz. 525 op regel 8); met zinspeling op Markus 14:43: Judas van Iskarioth kwam, en met hem 'n grote menigte met zwaarden en stokken (om Kristus gevangen te nemen); Vondel spreekt van *spiets* zoals ook sommige Bijbelvertalingen hebben (o.a. Deux-aes) maar dan voor *stokken*.

107 Uw eigen neuswijsheid overbluft door uw schijnredeneringen uw godsvrucht, uw godsdienstige overtuiging geheel, (*neuswijsheit:* 'n wijsheid die wil achterhalen met 't verstand, wat 't verstand niet achterhalen kan).

108 *niet uit te rechten:* niets uit te richten, niets goeds tot stand te brengen.

109-vlgg. *al t'ydel:* heel ijdel, vergeefs, zonder iets te raken: tegen de drogredenen van uw eigen verstand schermt ge vergeefs met de namen van God en Kristus, omdat 't voor u niets dan namen zijn; ge zijt niet doorgedrongen in Kristus' leer en bedoeling; daarom moet ge met recht u schamen.

111 Die namen zijn 't flikkeren (*blikkeren*) van krachteloze bliksems (*zonder vrucht*).

113 *van Malchus slagh:* van 't soort van Malchus, mensen zonder 't juiste gehoor voor Kristus' leer (Malchus, de knecht in 't Evangelie, wiens rechter oor werd afgehouwen door Petrus); hier *rechter* en *linker* oor in zinnebeeldige toepassing: *rechts* dikwels: goed, juist; tegenover *links:* verkeerd.

114 *recht:* rechter (*recht* en *slink* in plaats van *rechter* en *slinker* bij Vondel heel gewoon; maar in 117 en 119 *-er; recht* dan verder zonder buiging *-e*, zoals dikwels); *afgehouwen:* afgehouwen is (ongewone uitlating van *is*).

116 *klouwen:* strelen.

117 *het slinker ezelsoor:* 't linker ezelsoor (*ezels-* en *slinker* allebei om die domheid, van naar die vleierijen te luisteren).

*

't Welk gy best af liet snijden,[118]
  En 't rechter aenzetten daer voor
Om quaet geklap te mijden.[120]
  Al deed gy Christus leet op leet
Om 's Keizers vrientschaps wegen,[122]
  En droomt van duivels spook, alreet
Gy zoekt uw hant te vegen
  Met water, als Pilatus eer,[123-125]
Met kerkgangk Godt te paejen,
  En Doop en Nachtmael, om den Heer[127]
Een neus dus aen te draejen.[128]
  Veel slagen schimpen hoon en noot[129]
De Heilant heeft geleden.
  Der woenden misbruik al te snoot[131]
Hem aentrekt andre kleeden[132-vlgg.]
  Dan wit, als by Herodes rot,
Dan purpere gewaden:
  Zoo maekt gy Christus tot een spot
O schande! o quaet der quaden![136]
  Uw eerzucht dorf de doornekroon[137]
Hem om zijn voorhooft drukken.

* TEKSTKRITIEK: vs. 131 *woenden,* de oude uitgave heeft *wonden*. - vs. 133 *rot,* de oude uitgave heeft *rok*.

118 *best:* 't best, beter.

120 *quaet geklap:* boosaardig gepraat (tegen Kristus' leer).

122 *Om... wegen:* vanwege, om de vriendschap van de keizer; met zinspeling op Pilatus, die uit vrees de vriendschap van de keizer te verliezen, Kristus veroordeelde (Joannes 19:12).

123-125 Deze verzen zinspelen op Matth. 27:19 en 24: de vrouw van Pilatus waarschuwde hem, dat hij Kristus geen leed moest doen, omdat zij in 'n droomgezicht veel om Hem geleden had. Pilatus waste z'n handen om z'n onschuld te betuigen, dus deed iets uiterliks, alsof ie onschuldig was, maar deed de boze daad; zo ook zij die God trachten te paaien met uiterlikheden; *duivels spook:* verschijning van de duivel ('t droomgezicht van Pilatus' vrouw); *alreet.... te vegen:* reeds zoekt ge uw handen te wassen in onschuld (*alreet* uit *alrede:* alreeds, reeds); *eer:* eertijds.

127 *Nachtmael:* 't Avendmaal (bij de Protestanten).

128 *Een neus.... aen te draejen:* voor de gek te houden.

129 *noot:* angst.

131 De al te boosaardige onbeschaamdheid van de woedende soldaten; *misbruik:* onbeschaamdheid.

132-vlgg. Ze trokken Kristus uit spot bij Herodes 'n wit kleed aan ('t kleed van de dwazen, Lukas 23:11) en bij Pilatus 'n purpere (konings)mantel (Matth. 27:28); *Dan..... Dan:* nu.... dan; *rot:* bende.

136 *o quaet der quaden:* o ergste boosheid.

137 *dorf:* durft (*dorf* ouwere vorm).

Uw boosheit is het kruis vol hoon,
Waer onder hy gaet bukken.
Met Simon van Cyreenen woudt[141]
Gy Christus kruis niet dragen,
Ten zy men u den rugge touwt,[143]
En daer toe drijf met slagen.[144]
Geen smit hier ook aen 't anbeelt hoort,[145-vlgg.]
Die spijkers smeedt van staven.
Terwijl gy Christus hant doorboort,
En voeten hebt doorgraven.[148]
Uw doen en wandel maer betracht,[149]
Die nagel maekt quetzuren:[150]
Het wort al in dit kruis volbracht,[151]
Op nieuw in u alle uren.
Gy maekt schriftuurs rok nadeloos[153-vlgg.]
Een beedlaers rok ten leste.
De letter is de geest te loos,
Als die dient tot uw beste:[155-156]
Maer houdt de letter niet de proef,[157]
Zoo verft gy schriftgeschillen
Of knypt die, als een valsche boef
Den terlingh, naer uw grillen.[158-160]

141 Simon van Cyrene werd gedwongen Kristus' kruis te helpen dragen (Matth. 27:32).
143 *touwt:* ranselt.
144 *drijf* (*drijve*)*:* zou drijven.
145-vlgg. Geen smid is hier nodig bij 't aambeeld, om spijkers te smeden van ijzere staven voor Kristus' handen en voeten; gij doet dat door uw zondige daden.
148 *doorgraven:* doorboord.
149 Let maar op uw handel en wandel.
150 *Die nagel.....:* die nagel (van uw zondig leven) maakt verwondingen.
151 Alles wordt in dit kruis vervuld, ieder uur opnieuw in u door uw zondig leven.
153-vlgg. De ene onverdeelde geest van de H. Schrift wordt hier vergeleken met 't kleed zonder naad (de nadeloze rok) van Kristus, waarom door de soldaten gedobbeld werd, en die ten slotte door hen in stukken werd verdeeld, om ieder tevreden te stellen. Dus (153-154): gij maakt de nadeloze eenheid van de H. Schrift tot 'n gescheurd bedelaars-kleed, door uw verkeerd uitleggen en vervormen van de eenvoudige geest van de H. Schrift.
155-156 De letter (letterlike betekenis) is de geest te slim af, die stel je boven de geest, als die tot je voordeel dient.
157 *houdt.... de proef:* gaat 't bewijs volgens de letter niet op (volgens je verlangen).
158-160 Dan verzint ge geschillen, de mogelikheid van verschillende betekenissen van de Schriftuurwoorden, of vervormt, verdraait (*knypt*) die, zoals 'n valse dobbelspeler met de dobbelsteen foefjes uithaalt, naar uw verlangens; *verft:* kleurt; geeft 'n kleur, 'n schijn, vindt uit; *boef:* valse speler; *terlingh:* teerling, dobbelsteen.

De weerelt speelt om Christus kleet[161]
Met niet dan ydle vragen:[162]
Men schut met een bewijs gereet[163]
Hier op een anders slagen.
Zoo laet men Christus, 't rechte wit,[165]
Zich uit de handen rooven.
Zoo houden wy den dop voor 't pit,
Daer andren vast hairklooven.[167-168]
Des slinkschen moorders ongedult
Vertoont gy in uw lijden,[169-170]
Wanneer het hart u bieght uw schult[171]
In d'avont van 't verblijden.[172]
Bidt gy niet naer 's bekeerden wijs[173]
Dat Christ u heil wil geven,
Wanneer hy komt in't paradijs,
Uw zonde aen 't kruis blijft kleven.[176]
Van Christus graf gy vliet en scheit,[177]
Als zijnde sterk bewaeket[178-vlgg.]
Van weereltlijke overheit,

161 *Christus kleet:* om de woorden van 't Evangelie die Kristus' geest bevatten, zonder zich om de geest, om Kristus zelf te bekommeren; *speelt:* dobbelt, zoals de soldaten om Kristus' kleed (zie aant. op vs. 153).

162 *niet:* niets; *ydle:* zinledige, schijngewichtige.

163 Men heeft al 'n betoog klaar (gebouwd op 'n tekst) om 'n anders aanval te keren; *schut:* houdt tegen, keert; *bewijs gereet:* gereed betoog.

165 *'t rechte wit:* 't eigenlike doel.

167-168 Wij houden de letter, 't uiterlike, in plaats van de geest, terwijl anderen voortdurend (*vast*) nog blijven twisten; *'t pit:* de kern; *'t pit* ook nu nog 'n *de*- en 'n. *het*-woord; dus: als men 'n stuk van 't kleed heeft, 'n paar Schriftwoorden naar z'n verlangen, dan meent men zich rijk, en men heeft alleen 'n stuk kleed, 'n paar woorden, en niet Kristus.

169-170 't Gemis aan berusting, zoals de moordenaar aan Kristus' linkerkant gekruisigd, toont gij in uw lijden; *slinks:* naast *links* en *linker,* zie vs. 114 en 117.

171 Terwijl toch uw hart uw schuld erkent (*bieght:* belijdt).

172 Op de vooravend van de blijde paradijsvreugd (Kristus zei tot de goede moordenaar: ‘Heden zult ge met mij zijn in 't paradijs’).

173 *naer 's bekeerden wijs:* op de wijs van de bekeerde, de goede moordenaar: ‘Heer gedenk mij als ge komt in 't paradijs.’

176 Dan blijft uw zonde aan 't kruis; ge wordt niet bevrijd van uw zonde en uw kruis.

177 *vliet:* vlucht (van *vlieden*).

178-vlgg. Omdat 't door de wereldlike overheid bewaakt wordt en door 't kerkelijk gezag verzegeld is; beide vervloeken en bannen uit, hun die Kristus' geest en kracht verlangen en niet maar woorden zoeken. Deze stroof schijnt te wijzen op de twisten van Arminianen en Gomaristen, die 't wereldlik gezag in godsdienstzaken lieten beslissen en predikanten lieten afzetten, en op de kerkelike banvonnissen van de Dordtse synode van 1619; de doopsgezinden erkenden geen eigenlik geestelik gezag.

*

Daer toe ook vast vermaeket[180]
Door 't zeegel des Hoogpriesters meest,[181]
Die bey met ban en vloeken
Vernielen, die naar Christus geest
En kracht in't graf gaen zoeken.
In zomma Christus bittre doot[185]
Is maer uw vleeschlijk leven,[186]
Zijn smerten en vijf wonden root,
Uw lust hem overgeven.[188]
Hy sterft en staet niet op in u,
Voor gy uw lust wilt sterven.[189-190]
Zijn doot is zelf uw leven nu,
Kunt gy zijn liefd verwerven.
Al roept men: Heere, Heere, sterk,[193]
Het is hem een afgrijzen:[194]
Men moet de handen slaen aen 'twerk,
Dat zijn kruisbroeders wijzen.[196]
De roos toch onder doornen groeit.[197]
Gy moet den kelk ook nutten,[198]
Dat bloetsweet langs u aenschijn vloeit,[199]
Zoo helpt zijn kruisgangk stutten.[200]

* TEKSTKRITIEK: vs. 195, de oude uitgave heeft achter *werk* een punt. - vs. 197 *toch onder,* de oude uitgave heeft *och tonder*.

180 *Daer toe:* bovendien; *vermaeket:* gemaakt.

181 *meest:* vooral.

185 *In zomma* ('t Latijnse *in summa*): in één woord.

186 *Is maer:* is enkel ('n gevolg van).

188 Zijn smarten en vijf rode wonden leveren hem over aan uw begeerte (*lust*). Hij heeft zijn smarten en wonden ontvangen om uw zondige begeerte. Hij is dus daardoor aan u overgeleverd.

189-190 Zolang gij aan uw lagere lusten toegeeft, is Kristus in u niet gestorven en opgestaan: Kristus' dood en verrijzenis zijn vruchteloos voor u; maar (191-192) als ge zijn liefde kunt verkrijgen (door uw eigen zondige lusten af te sterven), dan is zijn lichamelike dood juist uw leven naar de geest, dan leeft ge in Hem, en met Hem; (191) *zelf:* juist.

193 Al roept men luid (*sterk*): Here, Here; zinspeling op Matth. 7:21: Niet ieder die tot mij zegt: Heer, Heer, zal ingaan in 't rijk der hemelen, maar die de wil doet van mijn vader (vs. 195 Men moet de handen slaen aan 't werk).

194 *een afgrijzen:* iets afgrijseliks.

196 Dàt zijn manieren van broeders in 't kruis, die Kristus' broeders zijn in 't kruisdragen.

197 *toch:* immers.

198 *den kelk:* de bittere lijdenskelk, waarover Kristus bad in de Hof van Olijven: Vader, als deze kelk niet kan voorbijgaan zonder dat ik die drink, uw wil geschiede (Matth. 26:42).

199 *Dat:* zodat 't bloedzweet (evenals bij Kristus in de Hof).

200 *Zoo helpt:* daarom kom Kristus kruisgang steunen.

*

Het leit ook niet aen wetenschap[201-vlgg.]
Hoe Godt om u most sterven.
In't leven leit de kracht en 't sap,
Al is 't met uw bederven.[204]
Is niet zijn kruis in't hert gegront:[205]
Veel weten brengt geen zegen.
Een aesken schults, van duizent pont
Niet eens wort opgewegen.[207-208]
De bant der liefde in't algemeen
Is eenen last te dragen,[210]
Daer twee, in lief en leet, nu een[211]
Malkander onderschragen.
Hoe mint gy Godt en Christus trouw,
Dien gy altijt valt tegen,[214]
En daeghlijks kruicight, zonder rouw,[215]
In uw verkeerde wegen?[216]
Maer wilt gy naer zijn liefde staen,[217]
Zoo kruist uw stijve zinnen,[218]
En laet u naekt aen 't kruisse slaen.
Dat's 't merk van Godt te minnen.[220]
Zoo geesselt u door waere boet,
Met ootmoeds kroon van doren
Temt hoovaerdy, dat slanggebroet,[223]
En stopt voor haer uw ooren.

* TEKSTKRITIEK: vs. 220 *minnen,* de oude uitgave heeft *winnen*. - vs. 222 *doren* (zonder leesteken), de oude uitgave heeft hier 'n punt.

201-vlgg. Wat ge *weet* van Gods dood om u, is van geen belang, daar ligt (*leit*) 't niet in, maar uw leven volgens 't kruis van Kristus, daar ligt alles in.

204 Al is 't met de vernietiging van u zelf, met uw zelfverlochening.

205 Wanneer we niet doordrongen zijn van de geest van Kristus' kruis.

207-208 Duizend pond wetenschap weegt niet op tegen 'n greintje (*aesken*) schuld ('n greintje schuld wordt door (*van*) duizend pond wetenschap niet vergoed) (*gewegen:* oorspr. vorm van *gewogen*).

210 *eenen last:* één gezamelike last.

211 *Daer:* waar; *nu een:* nu een geworden (eerst twee, maar nu in lief en leed verbonden).

214 *Dien gy altijt valt tegen:* tegen wie gij u altijd verzet.

215 *zonder rouw:* zonder leed, zonder verdriet.

216 Op de zondige wegen (die gij bewandelt), door uw zondige levenswijze.

217 *naer.... staen:* naar.... streven.

218 *stijve zinnen:* harde, weerbarstige begeertes.

220 *'t merk:* 't teken, 't bewijs.

223 *dat slanggebroet:* tot hovaardij is de mens in 't Paradijs door de slang verleid.

*

Ook spijkren hand en voeten aen[225]
Met Christelijken wandel,
Op datze langs geen dwaelwegh gaen,
Maer drijven vromen handel.[228]
Ontziet niet eens of men u al[229]
Wil gal en edik schenken:
Een zoete en koele bronne zal
De doot en 't leet verdrenken.[232]
En of in u de zonneglans[233]
Zou schijnen te verbleeken,
De doot u ook verslinden gansch;[235]
Van't kruis dient niet geweeken:
Want als dan eens de voorhang rijt,[237]
Die Godt en ons komt scheijen:[238]
De Geest uw steenen harte splijt,[239]
Geweekt door kruis en schreijen.
O wat een zaelge duisternis,
Die ons het licht kan geven,
Een doot, die zoet en noodigh is,
Waer in men vint het leven:
Maer wee dat vleeschelijke licht,[245]
Daer nacht in is verborgen.
Wie zich naer 's weerelts leven richt
Zijn eigen ziel zal worgen.[247-248]

* TEKSTKRITIEK: vs. 237 *eens,* de oude uitgave heeft *eerst*.

225 Ook handen en voeten aanspijkeren, zoals die van Kristus aan 't kruis: ook handen en voeten bedwingen met kristelike zeden.

228 Maar zich deugdzaam gedragen.

229 *Ontziet niet:* Bekommer u niet, vrees niet.

232 *verdrenken:* doen verdwijnen (*verdrenken:* doen verdrinken).

233 *of:* of ook; als ook; in deze stroof wordt gezinspeeld op de duisternis die over de aarde kwam, toen Kristus stierf.

235 Al zou de geestelike zon, de zon van Gods genade in u schijnen te verbleken, al zou zelfs de dood, de algehele verlatenheid van God, u schijnen te verslinden.

237 *de voorhang:* 't voorhangsel voor 't heilige der heiligen van de tempel in Jeruzalem scheurde doormidden, toen Kristus stierf.

238 Als dan eens die voorhang scheurt, die God en ons vaneen scheidt, dan zal de Geest uw stene hart verbreken, uw ongevoelig hart treffen door Zijn genade, als 't zacht is door kruis en lijden (vergelijk *Pinxterzang,* Dl. 1 blz. 773 vs. 32); *komt scheijen:* omschrijving voor: vaneen scheidt.

239 Met zinspeling op 't opensplijten van de steenrotsen en de graven bij Kristus' dood.

245 *dat vleeschelijke licht:* dat aardse licht, die uiterlike glans.

247-248 Naar Joannes 12:25: wie z'n eigen (werelds) leven lief heeft, zal 't verliezen.

Bekeert u flux, de tijt is reedt.[249]
Men zal de klok haest hooren.[250]
Vertrekt gy, nu het heeden heet,[251]
Zoo gaet uw ziel verlooren.
Dan blijkt het eerst hoe dol en dwaes
Den morgen gy in weelde[254]
En uwen middagh ook, helaes,[255]
Met vleesch en bloet verspeelde.[256]
De negenste uur naekt onbewust,[257]
En Christus is verscheijen.[258]
Loop loop: hier is geen tijt van rust,
Nu help zijn doot beschreijen.[260]
Gy komt als 't licht verdwijnt in mist[261-vlgg.]
En moet by duister dolen,[262]
Gy vint voor Christ den Antichrist,[263]
Nu is het licht geschoolen.[264]
O lieve ziel, dat is de boom[265]
Die goet en quaet kan geven:
In u is hemel hel en schroom,[267-vlgg.]
De doot en ook het leven.

249 *flux:* terstond; *is reedt:* is vervuld, loopt op 'n eind, (*reedt* naast *gereed,* voorn. in noordelike en Fries-Frankiese grenstalen).
250 *haest:* spoedig.
251 Talmt ge, nu 't nog heden genoemd wordt, nu God u nog tijd geeft en genade ter bekering, nu de avend, 't einde van uw leven er niet is; *Vertrekt gy:* talmt gij; *nu het heeden heet:* naar St. Pauwels aan de Hebreeën 3:13: vermaant elkaar elke dag, zo lang 't heden heet.
254 *Den morgen:* de morgen van uw leven, uw jeugd.
255 *uwen middagh:* de middag van uw leven.
256 *Met vleesch* en *bloet:* met lichamelike lusten.
257 *negenste*: negende, op 't negende uur stierf Kristus; negende: dat is volgens onze rekening om 3 uur 'smiddags; de Romeinen telden van 's morgens 6 uur af; *naekt onbewust:* nadert ongemerkt.
258 *verscheijen* (van *verscheiden*)*:* gestorven.
260 *help*: kom.
261-vlgg. De duisternis bij de dood van Kristus wordt nu toegepast op de geestelike duisternis in de wereld, als Kristus niet gekend wordt; *'t licht:* 't licht der genade en de gever daarvan, de stervende Kristus.
262 *by duister:* in 't duister.
263 *voor:* in plaats.
264 *geschoolen:* verborgen; *geschoolen* van *schuilen,* dat nu meestal zwak vervoegd wordt.
265 *O lieve ziel:* 't anima dilecta van de middeleeuwse ascetiese werken; *dat:* 't kruis is de boom, die goed of kwaad geeft aan de mensen, volgens eigen vrijwillige gesteltenis.
267-vlgg. In uw eigen ziel is alles naar uw eigen wil: de geestelike dood of 't leven, hel of hemel (*hel en schroom:* hel en afschuwelikheid: helse afschuwelikheid).

Het weerelts leven is de doot,
Die Christus krenkt met smarte:[270]
Maer sterft gy in zijn wonden root,[271]
Zoo leeft hy in uw harte.
O lieve ziel, bedenk toch dat,
En wilt ten kruice loopen.[274]
Volgh Christus op het rechte padt:
Wilt al uw goedt verkoopen.[276]
Gy mooght niet uw gerechtigheit[277]
Op Christus kerfstok snijden.[278]
Wilt gy ten leven zijn bereit,[279]
Gy moet eerst met hem lijden.
Teltge u in't uitverkooren tal,[281]
Zoo merk u met het teken:
Het kruis van Christus overal
In't voorhooft zy gestreken.[284]
Wat baet de wolf des Lams geween,[285]
Indien hy huilt hier tegen:
Noch min als eenen harden steen[287]
De vruchtbre dauw of regen.

270 *krenkt:* pijnigt.
271 Maar sterft gij met hem in zijn bloedige wonden, sterft ge met Kristus aan de wereld.
274 *ten kruice:* naar 't kruis.
276 Naar Markus 10:21: ga, verkoop alles wat ge hebt...., en kom, volg mij.
277 *uw gerechtigheit:* uw werken van gerechtigheid.
278 Als schuld van Kristus rekenen; vergoeding van Kristus vragen voor (hoeveel schuld men had, werd vroeger wel aangegeven door kerfjes in 'n stok); deze regels slaan waarschijnlik op Markus 10:17-22: de rijke jongeling, die wel alle geboden, de gerechtigheid, had onderhouden, maar Kristus niet wilde volgen in z'n armoede en lijden.
279 *ten leven:* voor 't eeuwig leven.
281 *Teltge u:* rekent ge uzelf (met de bedoeling: dat kunt ge, 't hangt van u zelf af); *tal:* getal.
284 *In 't voorhooft gestreken:* in 't voorhoofd getekend; (op 't voorhoofd geschilderd).
285 In tegenstelling met 't uitverkoren getal, denkt de dichter aan de anderen die versteend blijven voor 't roepen van Kristus, en als wolven tegen Zijn klagen in huilen.
287 Nog minder als voor 'n harde steen.

Howlyck-sang,
tusschen *God* en de geloovige *Ziele*.[aant. aant. *]

Op den toon: Van den 100 Psalm Davids.

Zoo lang de *Ziel* noch onverleyd,[1]
Heeft d'ingeschaep'ne suyverheyd,
Gelijcktse recht een jonge *Maegd,*[3]
Die çierlijck witte kleed'ren draegt

2.

Een *Maegd,* die eerbaer, ongetrouwt,
De kuyscheyd voor haer kleynood houd,[6]
En die de bloem haers jeugds gewis
Wil gunnen dien die 't weerdig is.

3.

Twee *Minnaers* spelen in haer sin,[9]
D'een draecht haer Liefde, en d'ander Min,[10]
D'een bied zijn trouwe op deugd en eer,
En d'ander dat hy haer schoffeer.[12]

4.

Wat ongelijcker *Vryers* doch![13]
God en de *Wereld* vol bedroch.
De *Ziele* slaetse beyde gae,
En eyndlijck gaet by 't *Vleesch* te rae.[16]

* Van omtrent 1620. Afgedrukt volgens de tekst in *I.V. Vondels Poesy,* Het tweede Deel. Tot Schiedam 1647 blz. 108 (Bibliographie van Vondels werken nr. 2).
In de tietel: *Howlyck-sang:* huwelikszang; (*Howlyck* spreek uit: *houwelik* met Brab.-Holl. *ou*).
Dit gedicht heeft vers- en strofevorm van de 100e psalm in *Het boeck der gesangen* (zie Dl. 1, blz. 768). Deze zang is 'n uitbeelding van de verhouding van God tot de menselike ziel vóór de zondeval (erfzonde), en na de zondeval door de verlossing van Kristus.

1 *noch onverleyd:* nog niet misleid en gevallen (door de erfzonde).
3 *recht:* waarlik.
6 *kleynood:* schat.
9 *sin:* gedachte.
10 *Liefde:* de zuivere liefde; *Min:* de zinnelike liefde (zie de *Brviloft van Hinlopen en Sara de Wael,* Dl. 1, blz. 782 aant. op vs. 14.
12 *dat:* opdat (hij haar onteren zal); *schoffeer* (*schoffeere*): onteren zal.
13 Wat ongelijke minnaars toch (*ongelijcker,* 't bijv. naamw. met *-er* achter *wat,* heel dikwels evenals in 't middeleeuws).
16 *gaet.... te rae:* zoekt steun, sluit zich aan bij de zinnelike begeerte (*raad* in de ouwere betekenis van hulpmiddel, bescherming).

5.

Het *Vleesch* dien 't sienlijck oog behaegt[17]
Te weeg brengt dat d'onnos'le *Maegd*
Den *Hemel* zijn versoeck ontslaet,[19]
En met de *Wereld* boelen gaet.[20]

6.

De *Wereld* die op 't tijdlijck saeyt[21]
De bloem haers frisschen maagdoms maeyt.
Den somer die soo vrundlijck bloost[23]
Volgt flucx een strengen suren oogst.[24]

7.

Het maegd'lijck bloed ligt nu geschent,[25]
En is een gast-huys vol ellend,
Want als de lust nu is voor-by[27]
Soo wort de Boel haer weerparty.[28]

8.

Dood-wonden hy sijn *By-wijf* slaet,[29]
Berooft haer 't spier-wit reyn gewaet,[30]
Scheyd van haer, laetse naeckt, en bloot
Verworpen liggen voor half dood.

9.

Zy klaegt, zy sucht, zy steent, zy kermt,
Tot dat den *Hemel* haers ontfermt:[34]
En of sy schoon dees' straf verdient,[35]
Soo is hy noch de selfde vriend.

10.

Ten besten van d'aenstaende *Bruyt*[37]
Schickt hy een *Rey van Maegden* uyt,[38]

17 *dien...* waaraan 'n fraai uiterlik behaagt; *oog:* voorkomen, uiterlik; *sienlijck:* zichtbaar, fraai.
19 *ontslaet:* afslaat, weigert.
20 *boelen gaet:* zich aan zinnelikheid gaat overgeven.
21 *die op 't tijdlijck saeyt:* die zaait op hoop van alleen tijdelike, aardse vruchten.
23 *Den somer:* op de zomer, die zo liefelik bloeit, zo bloeiende vruchten belooft.
24 *flucx:* weldra; *een strengen suren oogst:* 'n oogst van wrange zure vruchten.
25 *Het maegd'lijck bloed....:* de maagd is nu onteerd (*geschent:* oorspronkelike vorm van *geschonden; Het maegd'lijck bloed:* de maagdelike persoon, de maagd).
27 *de lust:* nu de zinnelike begeerte verzadigd is.
28 *Boel:* overspeler; *weerparty:* tegenpartij, tieran.
29 *By-wijf:* niet z'n ‘echte Vrouw’ (zie vs. 52).
30 *gewaet:* van haar kuisheid.
34 *den Hemel:* God, Kristus; *haers ontfermt:* zich over haar ontfermt (*haers* 2e n.v. bij *ontfermen,* zoals nu nog in *ontferm u onzer*).
35 *of.... schoon:* of.... al, ofschoon.
37 *Ten besten:* tot voordeel, tot redding.
38 *Schickt.... uyt:* zendt uit (*een Rey van Maegden,* naar psalm 44).

Die 't arme *Schepsel* op een *Kruys*[39]
Gaen dragen in't *Behouden Huys*.[40]

11.

Met Wijn, en Oly hy beleeft[41]
Al haer gesontheyd weder geeft.
Zijn Hert-wond streckt haer een Fonteyn,
Daer in hy haer laet wasschen reyn.

12.

Hy trecktse purp're kleed'ren aen,[45]
En laetse voor sijn aensicht staen,
En spreeckt: boetvaerdige *Vriendin,*
Ick geef u 't *Hert,* en *Ziel,* en sin.[48]

13.

Hy steecktse een *Trouw-ring* aen haer hand,
Tot eenen seeck'ren onder-pandt,
Tot teecken van onfeylb're Trouw,
En neemtse tot sijn echte Vrouw.[52]

14.

De *Bruyt* bezwijmt, en is als stom,
Om dat soo rijcken *Bruydegom*[54]
Bekleed haer armoede, en haer leyt,[55]
En spreeckt, vervult met danckbaerheyd:

15.

Wie ben ick? Of van wat geslacht
Dat gy noch op mijn snoodheyt acht?[58]
Ziet soo veel edeler voor-by,[59]
En voegt my aen u rechter-zy.

39 *op een Kruys:* want alleen gekruisigd en daardoor gezuiverd kan de ziel zich met God verenigen.
40 *'t Behouden Huys:* 't huis van behoudenis, van redding, 't veilige huis: de Kerk van Kristus, naar 1 Kor. 1:18, want de leer van 't kruis is voor hen die behouden worden, 'n kracht Gods. (vergelijk: '*behoude haven*'*:* veilige haven, Vondel's *Vertroostinge aan G. Vossius* (1633).
41 *beleeft:* vol liefde (*beleeft* in deze betekenis uit 't Nederduits); *Wijn en Oly:* zoals de barmhartige Samaritaan de wonden van de ongelukkige verzorgde met wijn en olie.
45 *pur'pre kleed'ren:* als teken van haar hoge waardigheid.
48 *'t Hert, en Ziel, en sin:* mijn hart en ziel en zin, heel mijn wezen en mijn liefde (*sin*).
52 *sijn echte Vrouw*: zijn wettige vrouw; in tegenstelling met de Wereld, die haar alleen tot 'By-wijf' nam (vs. 29).
54 *soo rijcken* (*rijk 'n*)*:* zo'n rijke.
55 Haar armoe en haar leed bedekt (*leyt:* leed, vooral Brabants en Oostelik).
58 *snoodheyt:* geringheid (de ouwere betekenis); *acht:* acht slaat, u bekommert om.
59 *soo veel edeler:* zo velen die edeler zijn dan ik.

16.

Noch tijds, noch oudheyds ongeval[61]
't Geheugnis my ontvreemden sal[62]
Van't rijck, en onweerdeerlijck goed
Daer gy *d'Onsael'ge* mede ontmoet.[64]

17.

Verweerdigt slechts my assche, en stof[65]
Die ick verkondige uwen lof,
Dat steeds mijn mond u weldaed weck,[67]
En een Trompet uws roems verstreck.[68]

18.

De *Ziel* met *God* van Hemelrijck
Aldus verknocht in 't huwelijck[70]
Word zwanger, en na 's *Bruyd'goms* beeld
Veel Deugden hem tot Kind'ren teelt.
I.V.V.

Vvterste oordeel.[aant. aant. aant.]*

Den Hemel vierschaer houd, de graven barsten open,[1]
Het aerdrijck krielt alsins van zielen opgekropen:[2]
Zijn soete en felle stem de Rechter hooren laet,[3]
Gebenedyde komt, vermaledyde gaet.

61 Geen ramp van tijd of ouderdom.
62 *Geheugnis.... van:* de heugenis, de herinnering aan; (*ge*)*heugenis* vroeger ook 'n *het*-woord; *ontvreemden:* ontnemen.
64 *Daer.... mede:* waarmee; *d'Onsael'ge:* mij ongelukkige; *ontmoet:* tegemoet komt.
65 Sta toe aan mij, die maar stof en as ben.
67 *weck:* roepen, verkondigen zal (*wecke:* wekken zal).
68 *verstreck:* diene tot (*verstrecke:* verstrekken zal, tot 'n trompet: naar psalm 97 (96) waar de komst van de verlossende Kristus met trompetgeschal begroet wordt).
70 *verknocht:* verbonden.
* Van 1620. Afgedrukt volgens de tekst in *Coornhert's Recht Ghebruyck ende Misbruyck van tydlicke Have,* Amsterdam 1620, blz. 25.
1 *Den Hemel vierschaer houd:* God (Kristus) zetelt als rechter (*vierschaer*: rechtbank).
2 *alsins:* aan alle kanten, overal; *opgekropen:* (met hun lichaam) uit 't graf opgestaan.
3 *soete* voor de '*gebenedyde*'*, felle* voor de '*vermaledyde*' (Matth. 25:34 en 41. Komt gezegenden van mijn Vader; Gaat weg van mij, gevloekten).

Vier vvterste.[aant. aant.*]

De dood is algemeen, wie isser oyt gebleven?[1]
Hoe arm, hoe rijck van schat, elck loopt haer in't gemoet,[2]
D'een is zy bitter gal, den and'ren honigh-zoet,
Wel hem die sterven leert en soeckt een beter leven.[4]

2 't Verstorven graen verrijst, 't en blijft niet wegh gescholen,[5]
Soo'n doet de mensch oock niet, diens lichaem van den doon[6]
Van nieus besielt, verschijnt voor God en 's menschen Soon,[7]
Die 't vierschaer self bekleed, en 't vonnis is bevolen.[8]

3 Wee! wee der bosen roth! hoe wilt de ziel doorsnyden[9]
Des geens die als een bock ten slincker zyde staet:[10]
Als *Christus* dond'ren sal met een vergramt gelaet,
Vermaledyde gaet, gaet ghy vermaledyden.[12]

4 O drymael witten dagh! wel saligh die mach hooren[13]
Aen Christi rechter hand die lieffelijcke stem:
Komt hier en erft u Kroon in 't Nieu Ierusalem,[15]
Gebenedyde komt, komt hier mijn uytverkoren.[16]

* Van omtrent 1620. Afgedrukt volgens de oudst bekende uitgave in *De Vernieuwde Gulden Winckel,* 1622, blz. 74.
De vier uitersten van de mens (d.i. de vier laatste dingen die hem wachten aan 't eind van z'n leven) zijn: de dood, 't oordeel, de hel of de hemel.

1 *is algemeen:* is voor iedereen, treft iedereen; *gebleven:* op aarde gebleven.
2 *van schat:* in geld, bezit; *in 't gemoet:* tegemoet.
4 *soeckt een beter leven:* streeft naar 'n beter leven dan 't tijdelike, naar 't eeuwige leven.
5 *Verstorven:* gestorven (in de aarde); (deze regels naar Joannes 12:24: als de graankorrel die in de aarde valt, niet gestorven is, blijft ie alleen; maar als ie gestorven is, brengt ie veel vruchten voort).
6 *Soo'n doet de mensch oock niet:* zo doet de mens ook niet; zijn lichaam blijft ook niet in de aarde; (*'n.... niet,* dubbele ontkenning); *diens:* wiens; *van den doon:* uit de doden.
7 Kristus, God en 's mensen Zoon, zal zetelen als rechter (Matth. 25:31); *Van nieus:* opnieuw.
8 *'t vierschaer:* de rechterstoel (*vierschaer het*-woord is vreemd, zie Dl. 1, blz. 453 op vs, 146); *en:* en aan wie; *bevolen:* toevertrouwd, opgedragen.
9 *roth:* bende, schaar; *wilt:* zal 't.
10 *als een bock:* Matth. 25:32. Hij zal ze van elkaar scheiden, zo als de herder de schapen van de bokken scheidt; *slincker:* linker.
12 Zie aant. vorig gedicht op vs. 3.
13 *witten dagh:* blije, zalige dag (*witten:* stralende; vergelijk: *witte deugd*. Opdracht *Gulden Winckel* vs. 1, Dl. 1, blz. 271).
15 *u Kroon in't Nieu Ierusalem:* uw kroon in de hemel, 't nieuwe Jeruzalem (Openbaring 3:11 en 12; 21:10 vlgg).
16 Zie aant. vorig gedicht op vs. 3.

[Hiervsalem verwoest]aant. aant. aant. aant.

Hiervsalem verwoest wordt hier afgedrukt volgens de eerste uitgave van 1620 (tietelblad hiernaast) (Unger: bibliographie nr. 91)

De drie werken *Hiervsalem Verwoest, De Heerlyckheyd van Salomon* en *De Helden Godes* worden hier achtereenvolgens afgedrukt naar de tekst van hun gelijktijdige eerste verschijning en wel in de volgorde van hun dagtekening door Vondel zelf: 20 Jan., 28 Jan., 11 Febr. 1620. Ze zijn natuurlik vóór 1620 geschreven, de beide laatste mogelik enige jaren vroeger.

Gezamenlik zijn de drie werken van 1620 uitgekomen in een bundel, waarvan de volledige inhoud vermeld staat in de uitvoerige tietel: 'De Helden Godes des Ouwden Verbonds/ Met kunstige beeldenissen vertoont, en poeetelijck verklaert. Midsgaders: een Hymnus of Lofzangh van de Christelijcke Ridder*), de Heerlijckheyd van Salomon, en Hiervsalem Verwoest. Gerijmt door I. V. Vondelen.' (Unger: Bibliographie, Nr. 99). Alle vier deze werken hebben in deze verzamelde uitgave ieder hun eigen signatuur en bladzijnummering, terwijl de *Salomon* en de *Hiervsalem* ieder hun eigen tietelblad voeren, in een zelfde typografiese trant. We reproduceren hier alleen het tietelblad van *Hiervsalem Verwoest,* en zullen de twee andere zelf zetten in de stijl van de oorspronkelike. Het op alle drie de tietelbladen voorkomende uitgeversmerk stelt voor een Kristelike Ridder met zijn spreuk: '*Ick strii op sno eerde*', samengesteld uit de letters van *Dierick Pieterssoon,* 's uitgevers naam.

In de tietel: *Hiervsalem:* de oorspr. naam van *Jeruzalem,* ontleend aan 't Grieks-Latijns *Hierosolyma,* en dit weer aan 't Kananees: *Urusalem,* stad van vrede; *tot naedencken:* om na te denken (over hun verhouding tot Kristus en hun bekering); *tot waerschouwingh:* tot 'n waarschuwing om Gods barmhartigheid niet op de proef te stellen en Hem vermetel uit te dagen zoals de Joden, (*waerschouwingh* met Brab.-Holl. *ou*); *als op het tooneel voorgestelt:* (en wel) op 't toneel voorgesteld; dit is 't verklarende *als,* dat wij dikwels niet meer gebruiken; vgl. Dl. 1, blz. 463, op vs. *75,* en dit Dl. blz. 86, op vs. 70; *Mat. XXIII:* uit 't Evangelie volgens Mattheüs, 23e hoofdst., 38e vers: zie uw huis [nml. de tempel] zal u verwoest (*woest*) worden achtergelaten (*gelaten*), [uit de klacht van Kristus over Jeruzalem]. De aanhaling van Vondel is letterlik uit de deux-aes-Bijbel van Van Wingen; *Virg: in AEneas I. Boeck:* uit 't epos van Virgilius, de 'AEneas' 't 1e boek, vs. 462: de Latijnse tekst is: hic... sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt: hier zijn de tranen over onze (ellendige) toestand, en treffen onze menselike rampen hun hart. *Van* bij Vondel is minder juist. Later, 1646 en 1660, vertaalt ie 't juister (*Eneas* 1, vs. 665, 666). *Ons* en *onse* in alle gevallen gebruikelik.

*) Waarschijnlik 'n herdruk van het in 1614 gepubliceerde gedicht, afgedrukt in ons eerste Deel blz. 447.

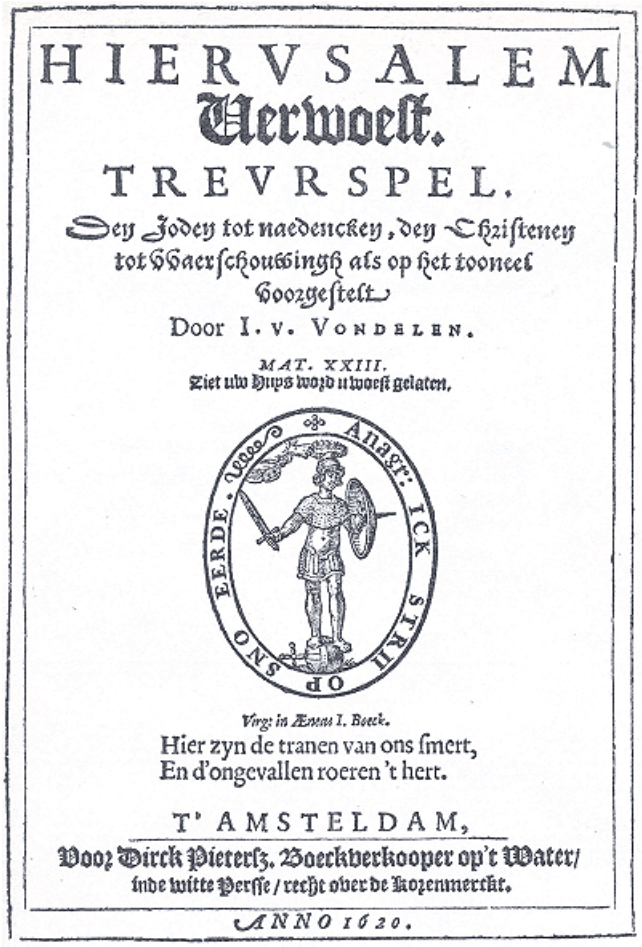

HIERVSALEM
Verwoest.
TREVRSPEL.
Dey Jodey tot naedenckey, dey Chriſteney
tot Haerſchouwingh als op het tooneel
voorgeſtelt
Door I. V. VONDELEN.
MAT. XXIII.
Ziet uw Huys word u woest gelaten.

Anagr. ICK STERF. O dE. VERDE. VERDE.

Virg: in Æneas I. Boeck.
Hier zyn de tranen van ons ſmert,
En d'ongevallen roeren 't hert.

T' AMSTELDAM,
Voor Dirck Pietersz. Boeckverkooper op't Water/
inde witte Perſſe/recht over de Kozenmerckt.
ANNO 1620.

Tietelblad der eerste uitgave op ware grootte

Aen mijn Broeder
Op het Trevrspel der Ioden.
Klinckert.

Euripides die heeft d'aenschouwers langh voorhenen[1]
Ten oogen eenen vloed van Peerlen uytgedruckt,[2]
Als Hecuba bedroeft uyt haren throon geruckt[3]
Beschreyde Troijens val met zuchten en met stenen:[4]
Maer ghy, o Broeder! der Hierosolymitanen[5]
Droef Treurspel ons vernieuwt, en klaeghelijcke moord,[6]
Hoe deerlijck Titus heeft Ierusalem verstoort:[7]
Om wien de vyand zich niet spenen kost van tranen.[8]
Een wreed Barbarisch hert moet schricken als 't verstaet[9]
Hoe Sions Heerlijckheyd, en pracht te gronde gaet:[10]
Hoe Salomons gebouw met zijn vergulde daken,[11]
De maghtighste Pilaer van 't vruchtbaer Ioodsche land
Is omgeworpen: hoe eens Moeders eygen hand[13]
Haer teeder kind uyt nood gaet tot spijsoffer maken.[14]
Guilhelmus Vondelius.*

1 *Euripides* heeft o.a. 'n spel over de verwoesting van Troje geschreven *Tróades,* dat later werd nagevolgd o.a. door Séneca; van deze gaf Vondel 'n vertaling in z'n *Amsteldamsche Hecuba,* zie verder over *Euripides* Dl. 1, blz. 472 op vs. 1; *d'aenschouwers:* bij de aanschouwers.
2 *Ten oogen.... uytgedruckt:* uit de ogen gedrukt; *Peerlen:* de (parelende) tranen.
3 *Als:* toen; *Hecuba:* de weduwe van de koning van Troje, Príamos; *uyt:* van (*uyt* zo ook *in* den troon, omdat met *troon* niet eenvoudig 'n zetel bedoeld wordt, maar de troon met baldakijn, als 'n vertrek was).
4 *stenen:* (steunen), klagen.
5 *der Hierosolymitanen:* van de inwoners van Jeruzalem (*Hierósolymitanen: Hier-* als eén lettergreep uit te spreken; en op de eerste o de klemtoon).
6 *klaeghelijcke moord:* beklagenswaardige moorderij.
7 *Hoe...:* en schildert (*vernieuwt*) hoe; *Titus:* Titus Flavius Vespasianus die in 70 na Kr. Jeruzalem verwoestte (zie verder Dl. 1, blz. 538 op r. 1 en blz. 704 op r. 1); *verstoort:* verwoest.
8 *Om wien:* nml. Jeruzalem; *zich niet spenen kost:* zich niet onthouden kon, (*kost:* kon). Titus zelf betreurde de val van Jeruzalem.
9 *Barbarisch:* barbaars, met 't aan 't Duits ontleende achtervoegsel *-isch; verstaet:* verneemt.
10 *Sions Heerlijckheyd:* de luister van de berg Sion (nml. Jeruzalem, dat vooral op de Sionsberg gebouwd was).
11 *Salomons gebouw,* nml. Salomon's tempel (de tempel van Salomon was al vroeger verwoest; de nieuwe prachtige tempel was gebouwd door Herodes de Grote, die koning was bij de geboorte van Kristus. Van deze tempel bewonderden de Apostelen de grootse bouw en voorspelde Kristus de verwoesting. Markus 13:1 en 2).
13 *hoe:* schildert ons hoe (zoals *Hoe* in vs. 7); *eens* evenals *des* ook bij vrouwelike woorden.
14 *gaet tot spijsoffer maken:* opoffert, doodt om zich voedsel te verschaffen (dit slaat op 't bekende verhaal van Flavius Josephus; zie in 't treurspel vs. 802-906).
* *Guilhelmus Vondelius:* Willem van den Vondel, Vondel's jongere broer, is geboren in 1603, hij heeft te Leiden in de rechten gestudeerd (1623 en 1624) en heeft 'n reis gemaakt in Frankrijk en Italië; in 1624 werd hij dokter in de rechten te Orleans; hij stierf in 1628 te Amsterdam, na er gepraktizeerd te hebben als advokaat. Vondel vertaalt van hem 'n gedicht '*Op Urbaen den achtsten*' (1625).

Den erentfesten, achtbaren,
Wyzen en Voorzienigen Heere Cornelis Pietersz. Hoofd, Raed, en ouwd Burgermeester der om des weerelds ommeloop wyd beroemde Koopstad Amstelredam.[*]

Mijn Heere,

[1] Wanneer de heylige Paulus den Christgeloovigen vermaent te bidden[1]
[2] voor Koningen en alle die in macht en hoogheyd gestelt zijn, op dat wy[2]
[3] een gerustig en stil leven mogen leyden in alle Godzaligheyd en eer-[3]
[4] baerheyd: zoo leert hy ons al stilzwygende hoe wy wyze en vrome Over-
[5] heden behooren met eerbiedigheyd te omhelzen als eenen grooten zegen[5]
[6] Godes en fonteyne waer door allerhande heyl en welvaren ons bequa-[6]
[7] melijck toevloeyt: want gelijck een treffelijck Philosooph zeght: *ubi praeses*[7]
[8] *fuerit Philosophus, ibi civitas erit felix. die Stad zal geluckigh zijn daer de*[8]
[9] *Overheyd wijsheyd zal naespooren*. De proeve hier van hebben wy naest[9]
[10] eenige jaren herwaerts gehad in deze onze vereenighde Nederlanden,
[11] die met de hulpe des Alderhooghsten zoo vele gevaren geluckighlijck

* In de tietel: *erentfesten:* eervolle, edele; *erentfest* aan 't Duits ontleend; *voorzienigen:* vooruitziend, voorzichtige (in regeringsbeleid).
Cornelis Pietersz. Hoofd [of *Hooft*] (1547-1626) de bekende Amsterdamse burgemeester, en raad van Amsterdam, die Vondel zo treffend gekarakteriseerd heeft in 't *Klinckdicht:* Op het overlyden van C.P. Hoofd (1626) en in z'n *Roskam* (1626). Hij is de vader van de dichter Pieter Cornelisz. Hooft. - Met deze opdracht aan de Amsterdamse oud-burgemeester draagt Vondel voor de eerste maal z'n gedichten op aan 'n niet-Brabander.
Raed: lid van de raad; *ommeloop;* omtrek; *Amstelredam:* de oorspronkelike naam (zie Dl. 1, blz. 498).

1 *den Christgeloovigen:* aan de kristenen.
2 *bidden voor Koningen....:* deze woorden tot *eerbaerheyd* zijn uit St. Pauwels' brief aan Timótheus 2:1 en 2.
3 *gerustig:* rustig; *in alle Godzaligheyd en eerbaerheyd:* 'n leven helemaal aan godsdienst en deugdzaamheid toegewijd.
5 *eerbiedigheyd:* eerbied; *te omhelzen:* aan te hangen.
6 *fonteyne:* bron; *bequamelijck:* geschikt, op de juiste wijze.
7 *een treffelijck Philosooph:* 'n voortreffelik wijsgeer. Wie deze wijsgeer is, is mij niet bekend. Mogelik heeft 'n Romeins wijsgeer (Cicero?) in deze woorden samengevat de bekende mening van Plato, dat de wijsgeer de beste bestuurder is van de staat (Plato: *De Staat,* boek 6 en 7).
8 *daer:* waar.
9 *zal naespooren:* zal streven naar; *De proeve:* 't bewijs; *naest:* 't naast bij; vlak bij, bij ons.

[12] zijn voorby gezeylt, door het voorzichtig en wijs beleyd van hare ge-
[13] trouwe en vrome Regeerders, die als zorghvuldige Vaderen voor het
[14] welvaren des Vaderlands en des zelfs vryheyd geduyrigh hebben ge-
[15] waeckt gebraeckt en alles uytgestaen. De weerdighste vrucht van deze[15]
[16] arbeyd is dat vele duyzend verjaeghde menschen in den schoot en het[16-vlgg.16]
[17] gebied der doorluchtige Heeren Staten gastvry zijn geherberght en lieflijck[17]
[18] gekoestert, en die in veylige schaduwe gezeten niet meer hoeven te[18]
[19] vreezen de grimmigheyd van die uyt het voorborgh der Hellen opgedon-[19]
[20] derde Spaensche Alecto, die drymael haer geslangde perruyck geschud[20]
[21] hebbende, met haer fackel het vuyr stack inde mutsaerden en rijsbossen[21]
[22] die de palen en staecken bekleeden waeraen dagelijcx vele vrome Chris-[22]
[23] tenen wierden vast gemaeckt, die midden inde vlammen Iesus Christus lof
[24] toezingende, hem lijf en ziele opofferden tot eenen zoeten en Godbe-[24]
[25] haegelijcken reuck. Indien wy ernsthaftigh overwegen de als in het hemde[25]
[26] ontvloden wreedheyd, en wederom de genoten ruste en veyligheyd:[26]
[27] gewisselijck wy moeten geperst zijnde van een danckbaer gemoed met[27]
[28] de aen strand opgeworpen AEneas uytbarsten en roepen:[28]

15 *gewaeckt gebraeckt:* zich afgetobd met waken; in 't middeleeuws al bekend *waken ende braken:* 'nachtbraken' (*braken:* breken; *radbraken* oorspr. *radebraken* = op 't rad breken, afmatten); *De weerdighste:* de kostelikste.

16-vlgg. Vondel bedoelt hier de gastvrije ontvangst bijv. in Amsterdam, van de protestanten ten tijde van Alva, die (in 1572 al) van 't Zuiden naar 't Noorden trokken; met de val van Antwerpen in 1585 bedroeg 't getal uitgeweken kooplui en fabrikanten bijna 19000; Burgemeester Hooft prees later openlik de verdraagzaamheid van de Staten.

16 *arbeyd:* moeite; *vele* oorspr. (nog Vlaams) vorm van *veel; duyzend:* duizende (enkelv. als in zoveel duizend').

17 *zijn geherberght:* onderdak is verleend; *lieflijck:* vriendelik.

18 *gekoestert:* verzorgd.

19 *het voorborgh der Hellen:* 't voorportaal der onderwereld; *opgedonderde:* losgebroken.

20 *Alecto:* een van de klassiek-mythologiese furiën of wraakgodinnen uit de onderwereld; ze droegen slangehaar, en zwaaiden in hun hand 'n fakkel; *de Spaensche Alecto:* de Spaanse dwingelandij; 't dikwels ongerechtigde optreden van de Spaanse bewindvoerders; *drymael:* in navolging van 't Latijn, waar bijv. Vergilius dikwels *ter:* driemaal, gebruikt voor: herhaaldelik; Vondel doelt hier op de vuurdood vooral van doopsgezinden, zoals die in *'t Offer des Heeren* (1562) verhaald wordt, en in *Een Liedtboecxken* van 1563 (2e deel van *Offer des Heeren*) bezongen wordt; *perruyck:* ouwere vorm van *pruik*.

21 *mutsaerden:* mutserds, stapels takkebossen.

22 *bekleeden:* omringden.

24 *lijf en ziele:* lichaam en leven; *zoeten:* aangename.

25 *reuck:* reukoffer; brandoffer; *ernsthaftigh:* (aan 't Duits ontleend): met ernst; *als:* als 't ware; *in het hemde ontvloden....:* de naakt, van alles beroofd, ontvluchte wreedheid.

26 *wederom:* aan de andere kant.

27 *geperst:* gedrongen; *van:* door.

28 *opgeworpen:* uit de zee opgeworpen; *AEneas:* de held van 't epos van Vergilius, op weg om 'n nieuw Troje te stichten, wordt door de toorn van de godin Juno achtervolgd, en door 'n hevige storm op de Afrikaanse kust bij Karthago gesmeten. De aanhaling is uit 't 1e Boek vs. 597-610 (Vondel's vertaling van 1660 vs. 850-870).

O die ghy neemt alleen van ons Troijaensche gasten[29]
Het leet ter herten en d'ondraeghelijcke lasten:[30]
Die ons het overschot der Griecken hier gestrand,[31]
En uytgeput van 't ramp te water en te land,[32]
Noch herberght in uw Stad en huys met rouw bewogen.[33]
O Dido! 't staet noch in ons macht, noch in 't vermogen
Van 't volck van Dardanus, dat over al beroyt[35]
Dwaelt om den ganschen Kreyts des aerdrijcx wyd verstroyt,[36]
Verschulde danckbaerheyd nae eysch u op te dragen:[37]
De Goon (zoo verre noch een Godheyd schept behagen
In ware Godes vrucht: zoo billyckheyd noch plaets[39]
By ymand heeft, en een gemoed dat zich niet quaeds[40]
Maer 't goed bewust is) 't loon u nae verdienste ionnen.[41]
Wat blyder eeuwe heeft u gebracht in 't licht der Zonnen![42]
Wat treff'lycke ouwd'ren u geteelt tot ons gewin![43]
Zoo langh de mind're vloe'n afloopen Zeewaert in:[44]
Zoo langh de schaed'wen op de bergen gaen en merren,[45]
En 's Hemels As geleyd de vloock gewelfde sterren,[46]
Zal duren uwen naem en faem met lof en eer,
Het zy wat land my roept, of waerwaerts ick verkeer.[48]

29 *O die ghy neemt alleen:* o gij die alleen, namelik Dido, de koningin van Karthago, (*o die ghy* onder invloed van 't Latijn, bijv. *o qui transitis*); *gasten:* vreemdelingen.
30 *neemt.... ter herten:* u ontfermt over; *lasten:* moeiten, zwarigheden.
31 *overschot der Griecken:* (Latinisme) wat de Grieken hebben overgelaten, de enige geredden uit de macht van de Grieken. (Vondel vertaalt letterlik: *reliquias Danaum*).
32 *van 't ramp:* door 't onheil (*ramp* als *het*-woord is heel eigenaardig; waarschijnlik onder invloed van woorden als ongeluk, onheil, euvel; zie ook *Hiervsalem Verwoest,* vs. 90).
33 *met rouw bewogen:* door droefheid bewogen, bedroefd.
35 *'t volck van Dardanus:* de Trojanen; Dárdanus, stamvader van Troje en 't Trojaanse vorstenhuis; *beroyt:* van alles beroofd.
36 *Kreyts des aerdrijcx:* de hele wereld; 'n bekende uitdrukking, onder invloed van 't Latijnse *orbis terrae:* de aardschijf, of *orbis terrarum:* de kring der landen, de wereld, *kreyts:* kring.
37 *Verschulde:* verschuldigde; *nae eysch....:* naar eis, naar behoren te betonen.
39 *Godes vrucht:* godsvrucht (letterlik: *vrees voor God*).
40 *niet:* niets.
41 *ionnen* (Brabants-Vlaamse vorm): gunnen.
42 *Wat blyder eeuwe:* welke gelukkige tijd; (*blyder* met *er* achter *wat*); *der Zonnen:* van de zon (*zonnen* ouwe buigingsvorm).
43 *Wat treff'lycke ouwd'ren:* welke voortreffelike ouders; *geteelt:* voortgebracht.
44 *mind're vloe'n* (vloeden): rivieren (die de minderen zijn van de zee).
45 *merren* (naast *marren*): toeven.
46 *'s Hemels As geleyd:* de hemel leidt (de hemel persoonlik genomen, zoals Vergilius doet); *de vloock....:* de diep gewelfde sterren, de sterren in 't diepe gewelf; *vloock:* hol, diep. Vondel heeft hier Vergilius' *convexa:* de dalen (vs. 608) niet begrepen, en *convexa* bij *sidera* genomen; in 1646 en 1660 (vs. 868) vertaalt ie *convexa* helemaal niet.
48 *Het zy wat land:* welk land ook; *waerwaerts....:* waarheen ik mij ook keer, heen trek.

Pieter Corneliszoon Hooft
Kopergravure door A. Houbraken vervaardigd naar de schilderij van M. van Mierevelt (prent van het Vondelmuseum)

[49] Onze E.E. en A.A. Overheden nu in het algemeen voorbygaende[49]
[50] en my in het byzonder tot uwe E. wendende: ghy, mijn Heere, hebt[5050-52]
[51] met heylzame raden vaecken dezes Stads en der hooger Heeren Staten[51]
[52] vergaderinge bekleed, en uw eygen voordeel te rugge zettende, het[52]
[53] gemeene best nae tijds gelegentheyd gevordert en helpen vorderen, zoo[53]
[54] dat geen verstandige zich met recht zal belgen dat wy oorzaeck nemen[54]
[55] in uwe E. persoon te verheffen en als aen te bidden de zeer heusche[55]
[56] en beleefde Regeringe, onder wiens vleugelen wy zoo gerustmoedigh[56]
[57] hebben geschuylt, en den grooten God gedanckt, die over ons had gestelt
[58] zoo mildaerdige en bescheyden Goden, de welcke nae het getuyghenisse[58]
[59] van eener, die mijn Heer in het gezond oordeel van burgerlijcke zaecken[59-6059]
[60] niet ontaerd, zijn[60]

uytblinckende als in 't goud het heldere gesteent.[61]

[62] Daer mangelt dan by de goede ingezetenen niet anders als danck-[62]
[63] baerheyd: weshalven om onze beleefde Regeerders in uwe E. persoon
[64] nae mijn geringh vermogen een geringh teecken van aller ontfangen[64]

49 *E.E. en A.A.:* edele en achtbare, edelachtbare (wanneer dergelijke tietelwoorden in 't meervoud stonden, werden de letters van de afkortingen verdubbeld; zoals in 't Latijn S. = Sanctus, S. S. = Sancti); *in het algemeen:* in 't geheel genomen; hier is *E.E.* mogelik *Erentfesten,* zie blz. 77 in de tietel.
50 *uwe E.:* Uwe Edelheid (zie verder op r. 55).
50-52 *ghy hebt met heylzame raden....* (*de*) *vergaderinge bekleed:* gij hebt (met heilzame raadgevingen de vergadering vervuld) uw heilzame raadgevingen aan de vergadering voorgelegd; *vaecken:* dikwels; (*vaecken:* met bijwoord. *en-* achtervoegsel).
51 *dezes Stads: dezes* ook bij vrouwelike woorden, zie *Klinckert* vs. 13 blz. 76).
52 *te rugge zettende:* achteruit stellende (*Klinckdicht* 1626: Hier aen heeft Eygebaet niet d'alderminste vlock).
53 *het gemeene best:* 't algemeen welzijn; *nae tijds gelegentheyd:* naar de tijdsomstandigheden; *gevordert:* bevorderd.
54 *zich belgen:* zich boos maken; *oorzaeck nemen:* van de gelegenheid gebruik maken.
55 *uwe E. persoon:* Uwe Edele, of uwe Edelheids persoon: de persoon van uwe Edelheid; uwe Edelheids dus als een geheel opgevat (dikwels in de 17e eeuw verkort in *U.E.* of *U.E*^{dts}*); aen te bidden:* te aanbidden; diep te vereren (deze betekenis naar 't Latijnse: *adorare*)*; heusche:* trouwhartige.
56 *beleefde:* minzame, zie blz. 71 op vs. 41; *wiens:* wier (*wiens* voor alle geslachten, enkelv. en meerv.); *zoo gerustmoedigh:* met zo 'n gerust gemoed. (Vondel doelt blijkbaar op z'n eigen famielie en vele andere doopsgezinden, zie aant. op r. 16-vlgg.).
58 *mildaerdige:* van vriendelike aard; *bescheyden:* verstandige; *Goden:* nml. de Overheden (naar 't Oud-Latijnse taalgebruik).
59-60 Iemand die van u (*mijn Heer*) niet ontaard is in de gezonde beoordeling van staatszaken ('t Latijnse *res civiles*), nml. z'n zoon P.C. Hooft de dichter en drost van Muiden, van wie de hier volgende versregel is (*Geeraerdt van Velsen* vs. 1726).
59 *eener:* iemand; *mijn Heer:* dit is weer 'n aanspreking tot Hooft.
60 *ontaerd* (ontaerdt), afwijkt van (van *ontaarden:* uit den aard staan).
61 *het heldere gesteent:* de stralende edelsteen.
62 *mangelt:* ontbreekt.
64 *een geringh teecken van.... erkentenisse:* een klein bewijs van dankbaarheid voor alle ontvangen weldaden (*aller ontfangen weldaden erkentenisse:* dankbaarheid voor alle ontvangen weldaden. (Latijnse zegswijze).

[65] weldaden erkentenisse te toonen: zoo offere ick uwe E. dit mijn Treur-
[66] spel van het verwoeste Hierusalem, of om zoo te spreken mijn tranen
[67] uytgestort over den bloedigen ondergangh van het Iodische volck: en[67]
[68] dat noch zoo veel te liever, overmids uyt uwe E. lendenen gesproten is[68]
[69] die GROOTE APOLLO die onze nederduytsche tale den dagh, en zijn[69]
[70] treffelijck geslacht schoonder luyster geeft: en wiens gulde rymen in het[70]
[71] voorhoofd van aenzienelijcke Stads gebouwen kunstigh gegraveert, en[71-72]
[72] inde Kercken boven de tomben met goude letteren in gladde toetsteen[72]
[73] uytblincken, en de voorbygangers al verbaest ophouden. Ontfangt dan,[73]
[74] mijn Heere, deze mijn geringe danck en schuldoffer, meer ziende op den[74]
[75] wille als het kleyn vermogen, en bereyckt, o wyze gryze en landnutte[75]
[76] Raedsheer, Nestors statige en veeljarige ouderdom ten goeden van ons[76]
[77] gemeen beste. t' *Amstelredam* dezen 20. van *Loumaend*. 1620.[77]

[78] *Vwe E. en A. gants onderdanige*[78]
I.V. Vondelen.

67 *Iodische* (naast *Joodsch*): Joodse.
68 *overmids:* omdat; *uyt uwe E. lendenen* (onder invloed van de Bijbelse taal, waar deze zegswijze gebruikelik is); voor de afkorting zie op r. 55.
69 *Apollo:* de oud-klassieke god der dichtkunst; dichter; nml. de dichter P.C. Hooft; *nederduytsche:* Nederlandse (*nederduytsch* nog lang meer gewoon); *den dagh:* 't daglicht, de bekendheid, de roem.
70 *gulde rymen:* prachtige verzen; *voorhoofd:* bovenstuk van de voorgevel.
71-72 Vondel doelt hier op de opschriften voor openbare gebouwen (bijv. 't Tuchthuis) en de grafschriften van beroemde personen door Hooft gemaakt; bijv. op het graf van Heemskerck in de Oude Kerk te Amsterdam:

> Heemskerck die dwers door 't ijs, en 't ijser dorste streven,
> Liet d'Eer aen 't landt, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.

72 *toetsteen:* harde, zwarte steen, die meestal gebruikt werd om goud of zilver te toetsen, en voor grafstenen of liever gedenkstenen ‘boven de tomben’ van de aanzienliken, tegen de wanden van de kerk.
73 *al verbaest:* heel verwonderd, vol bewondering.
74 *deze.... danck en schuldoffer:* dit dank- en schuldoffer; dit verschuldigd dankoffer (*offer* ook 'n *de*- woord, als in 't middeleeuws).
75 *het vermogen:* 't kunnen.
76 *Nestor:* de bekende Griekse, hoogbejaarde held in de strijd voor Troje, die drie geslachten had gekend; *ons gemeen beste:* ons vaderland, onze staat (vergelijk r. 53).
77 *Loumaend:* Januarie; bij 'n Nederlandse dagtekening gebruikt Vondel bijna altijd de Nederlandse maandnamen, die alleen bij de geleerden bekend waren.
78 *Vwe E. en A.:* Uwe Edele en Achtbare, Uw Edelachtbare (van U Edelachtbare); *gants* met *t* uit 't Duits.

Aenden *Gedichtlievenden Lezer.*

[1] Dat de Alderhooghste van het onmenschelijck bloedvergieten eenen
[2] afkeer heeft, zulcx hebben oock de blinde Heydenen eenighsins gedroomt[2]
[3] en gevoelt: want zy ontzagen den altaren, en den dingen die zy heyligh[3]
[4] schatten te genaecken met handen of kleederen die besprenckelt waren
[5] met beesten of menschen bloed. dit geeft *Virgilius* door zynen vluch-
[6] tenden A E n e a s eendeels te kennen daer hy hem doet spreken:[6]

Wilt, Vader, kuysche ving'ren aen[7]
d' Huysvaderlijcke Goden slaen.[7-8]
'tWaer my een schandvleck rechtevoort[9]
Die, nu ick uyt zoo versche moord,
En zulcken slachtingh koom gevloon,[11]
Te roeren, eer ick reyn en schoon[12]
Heb afgewasschen 't laeuwe bloed
In 't water van een frissche vloed.

[15] En Homerus door zynen strydbaren Hector:[15]

't En past niet datme God Iuppijn[16]
Met onreyne handen offert wijn:
De schaemt' verbiedme, nu 't gemoed[18]
Van menschenslachten en van 't bloed
Ontsteld is, voor den Goden luyd
Te storten mijn gebeden uyt.

2 *zulcx:* dit; *blinde:* blinde, nml. verstoken van 't licht der Waarheid; *hebben..... eenighsins gedroomt en gevoelt:* daarvan hebben 'n vage voorstelling en gevoel gehad.
3 *ontzagen:* ontzagen zich; *den altaren en den dingen:* beide 3e n.v. meerv. bij *genaecken*.
6 *eendeels* (voor *eensdeels*): enigsins; *daer:* waar.
7 De aanhaling is uit *AEneïs,* 2e Boek vs. 717-720; AEneas zegt deze woorden bij z'n vlucht uit Troje tot z'n vader Anchíses; deze moest hun huisgoden meenemen; AEneas mocht die niet aanraken, omdat ie met bloed bespat uit de strijd kwam.
7-8 Wil, vader, met zuivere handen de huisgoden opnemen; (de huisgoden waren de beschermgoden die ieder huis had, daarom wilde AEneas ze meevoeren uit Troje).
9 *rechtevoort:* voortdurend, voor altijd.
11 *zulcken:* zulk 'n.
12 *Te roeren:* aan te raken.
15 *Homeros,* de beroemde Griekse dichter van de Ilias en de Odyssee; *Hector:* de grote held van de Trojanen in de Ilias; *strydbaren:* krijgshaftige; de aanhaling is uit *Ilias,* 6e zang vs. 266-268); Homeros laat 't door Hektor zeggen.
16 *datme:* dat men (*me* zwakbetoond voor *men,* evenals in 't middeleeuws, ook nu nog in 't Zuid-Nederlands gewoon).
18 *De schaemt':* de eerbied (voor de goden); naar 't Latijns *pudor,* en 't Griekse α□δ□ç.

[22] en gewisselijck God de Heere schijnt hier in bynae met zich zelven te[22]
[23] stryden wanneer hy den Koningh David, die voorgenomen hadde hem[23]
[24] een huys te timmeren, aldus aenspreeckt: *Ghy en zult mynen name geen*[24]
[25] *huys bouwen, want ghy zyt een Kryghsman en hebt bloed vergoten*. Hier uyt
[26] vloeyt dan niet als te krachtiger, gelijck oock de Koninghlijcke Propheet[26]
[27] leert, *dat de dood der Heyligen weerd gehouden is voor den Heere:* het[27]
[28] welck oock betuyght werd door de schrickelycke oordeelen Gods gevelt
[29] over de Tyrannen die zijn volck verdruckten, en haer handen in het bloed[29]
[30] der Rechtveerdigen verwden. Hoewel dit den Ioden zoo uyt de wet en
[31] Propheten als andersins overvloedigh bekent was, nochtans hebben zy[31]
[32] haer niet ontzien Gods Propheten enzendboden te dooden en te steenigen,[32]
[33] gelijck de Heere Christus henluyden zulcx in het Euangelie voorwerpt,[33]
[34] alle welcke zonden en grouwelen zy ten lesten hebben opgehoopt met[34]
[35] het onmenschelijck bloedstorten en kruyssigen vande verschenen Zaligh-[35]
[36] maker, die, nae Esaias voorzegginge, *doen hy gestraft en gemartelt wierd*[36]
[37] *zynen mond niet opdede, als een lam dat ter slagtbanck geleyd word, en*[37]
[38] *als een schaep dat stom word voor zynen scheerder, en zynen mond niet op*[38]
[39] *en doet*. en die zoo klaeghelijck door den Psalmist uytroept: *Mijn God*[39]
[40] *myn God waerom hebstu my verlaten?* en noch *Ick ben een worm, en geen*[40]
[41] *mensche, eenen spot der lieden, en verachtinge des volcx. alle die my zien*

22 *bynae met zich zelven te stryden:* omdat 't toch tot Gods eer was, dat David de tempel zou bouwen, leek God Zijn eigen eer tegen te gaan.
23 *hadde:* oorspronkelike vorm van had; *hem:* nml. voor God.
24 *een huys te timmeren:* 'n tempel te bouwen; *mynen name:* voor mijn naam, voor mij; (uit 't eerste boek Paralipomenon 22:8; 't bloed vergieten was tegen 't bevel van God [zie *Schepping* 9:6]; David voerde wel geen onrechtvaardige oorlogen, maar hij was door 't oorlog voeren wel minder geschikt om 'n tempel voor God te bouwen).
26 *vloeyt:* volgt; *niet als te krachtiger:* des te krachtiger (*niet als:* niet anders dan); *de Koninghlijcke Propheet* = David.
27 *weerd gehouden is voor:* kostbaar geacht wordt voor; uit Psalm 115 (Prot. Bijbel 116:15).
29 *zijn volck:* de Joden, Gods volk; *haer:* hun.
31 *als andersins:* als op 'n andere wijze.
32 *haer:* zich; *zendboden:* afgezanten van God.
33 *henluyden:* hun (lieden), (-*luyden* de Hollandse vorm van *lieden*)*; zulcx:* dat; *voorwerpt:* voor de voeten werpt, verwijt ('Jeruzalem dat de profeten doodt, en stenigt hen die tot u gezonden zijn' Mattheüs 23:37).
34 *alle welcke zonden:* en al die zonden (Latijnse zinvorm: *omnia quae peccata*)*; grouwelen* (met Hollandse *ou*): gruwelen; *opgehoopt:* tot 't hoogste punt opgestapeld, tot 't uiterste gebracht.
35 *de verschenen Zalighmaker:* de Zaligmaker die (onder de mensen) verschenen is, die in 't menselik lichaam zich openbaarde.
36 *Esaias:* Isaïas 53:7; *doen:* toen; *wierd:* werd.
37 *opdede:* opendeed; *als:* zoals.
38 *niet op en doet:* niet open doet (*niet.... en* dubbele ontkenning).
39 *klaeghelijck:* op 'n klagende toon.
40 *hebstu* (uit *hebs du*): hebt ge; deze aanhaling en de volgende is uit de Psalm 21 (Protestanse Bijbel 22) vs. 2, 7 en 8; *en noch:* en nog eens.

[42] *sperren den mond op, en schudden den kop*. Maer nae dat nu de Godde-[42]
[43] looze menschen haren bloedorstigen moed gekoelt en die afgrysselyckste[43]
[44] zonden volbrocht hadden, zoo is de wraecke des rechtveerdigen Rechters[44]
[45] hun kort op de hielen geweest, en zy zyn van dagh tot dagh aen alle
[46] kanten jammerlyck overvallen als van stormen en plasregens van allerley[46]
[47] plagen en ellenden, die eerst met den eyndlijcken en geheelen onder-
[48] gangh des Iodischen volcx zyn ge-eyndicht: gelyck Iosephus, Egesippus[48]
[49] en andere Geschichtschryvers daer van op het breedste handelen, en[49]
[50] Carolus Langius zulcx zynen Lipsius kort en geleerdelijck als in een[5050-51]
[51] tafel vooroogen stelt, zegghende: Laet ons van Iudea beginnen dat is[51]
[52] van een heyligh land en volck Gods. Ick gae voorby het gene zy in
[53] Egypten, en nae haren optocht uyt Egypten geleden hebben: want[53]
[54] dat is ons duydelijck genoegh inde heylige boecken naegelaten: ick
[55] kome tot de zwaerste en tot die gene die als aen haer uytvaert be-[55]
[56] hooren. Het welck ick best elck in het byzonder als met een register[56]
[57] zal verklaren. Zij hebben dan met het in en uytlandsche oorloogh dit[57]
[58] uytgestaen:

[59] Voor eerst zijnder te Ierusalem door het bevel van Florus gedood zes[59]
[60] honderd en dartigh.

42 *sperren.... op:* openen hun mond om te spotten.
43 *haren:* hun; *moed:* gemoed, drift.
44 *zoo:* dan, toen.
46 *als van:* als door, zo veelvuldig als door.
48 *Iosephus:* Flavius Josephus (zie Dl. 1, blz. 526 op r. 6 en blz. 705 op r. 8) in zijn Geschiedenis van de Joodse oorlog; *Egesippus* (vervormd uit Josippos) schreef 5 boeken over de *Verwoesting van Jeruzalem;* hij leefde in de 4e eeuw.
49 *Geschichtschryvers:* geschiedschrijvers; (*geschicht:* zie Dl. 1, blz. 472 op vs. 9); *daer van op het breedste handelen:* daarover heel breed, heel uitvoerig verhalen, dat.... behandelen.
50 *Carolus Langius:* Karel Lange, leefde in de 16e eeuw; 'n geleerde kanunnik van Luik, schreef verklaringen op de *Officia* van Cicero en de *Blijspelen van Plautus;* stond in nauw verband met *Justus Lipsius* (Joost Lips 1547-1606), beroemd geleerde; hij was hoogleraar in de geschiedenis te Leiden 1578-1591, keerde tot de Katolieke Kerk terug, en werd hoogleraar in Leuven in de geschiedenis en 't Latijn; te Leuven gestorven in 1606; *geleerdelijck:* op 'n geleerde wijze.
50-51 *zynen Lipsius.... vooroogen stelt:* waarschijnlik in een van z'n Latijnse brieven aan Lips, die deze heeft uitgegeven in: *Epistolarum selectarum chilias* (Duizendtal uitgekozen brieven); *in een tafel:* op 'n schilderij.
51 *van Iudea:* met Judea.
53 *nae haren optocht:* na hun optrekken naar Kanaän.
55 *tot de zwaerste en tot die gene die:* tot 't zwaarste en wat (*de zwaerste*.... meerv., Latijnse zegswijze: *gravissima, et ad ea quae*); *aen haer uytvaert:* tot hun ondergang.
56 *best:* 't beste.
57 *het in en uytlandsche oorloogh:* de binnen- en buitenlandse oorlog; de Joden voerden 'n heftige burgeroorlog in hun aanhoudende verdeeldheden en oproeren (r. 70: *door een beroerte en oploop*)*; oorloogh:* vroeger meestal 'n *het*-woord.
59 *zijnder:* zijn er; *Florus:* Cesius Florus, door Nero aangesteld als landvoogd over Judea; voor de Joden was ie nog 'n groter wreedaard dan z'n voorganger Albínus. Zijn optreden werd de oorzaak van de Joodse oorlog.

[61] Te Cesarien op een tijd vande inwoonders uyt haet van het volck en de[61]
[62] Godsdienst twintich duyzend.
[63] Te Scythopolen, een stad in Syrien, darthien duyzend.
[64] Te Ascalon in Palestynen oock vande inwoonderen twee duyzend vijf[64]
[65] honderd.

[66] Te Ptolemaïde van gelijcken twee duyzend.[66]

[67] Te Alexandrien in Egypten onder de voogdije van Tiberius en Alexander[67]
[68] vijftigh duyzend.

[69] Te Damascus thien duyzend.

[70] En dit alles heeft zich als door een beroerte en oploop toegedragen: en[70]
[71] daer nae met een wettelijck en openbaer oorloogh vande Romeynen:[71]

[72] Ioppe ingenomen wezende, zijnder van Cesius Florus verslagen acht[72]
[73] duyzend vier honderd.

[74] Op zekeren bergh Cabulon twee duyzend.

[75] Inde slagh by Ascalon thien duyzend.

[76] Wederom door verraed acht duyzend.

[77] Te Aphaca als het ingenomen was vijfthien duyzend.[77]

[78] Op den bergh Garizim zijnder verslagen elf duyzend vijfhonderd.

[79] Te Iotapata, daer Iosephus zelf was, ontrent dartigh duyzend.[79]

[80] Ioppe andermael ingenomen wezende, zoo zijnder verdroncken vier duy-
[81] zend en twee honderd.

[82] In Taricheen zijnder verslagen zes duyzend vijfhonderd.

61 *Cesárien:* Cesarea; *op een tijd:* op 'n keer; *vande:* door de; *haet van:* haat tegen.
64 *Ascalon:* de vroegere stad van de Filistijnen; *in Palestynen:* in Palestina; *vande.....:* door de inwoners.
66 *Ptolemaïde* (Lat. buigingsvorm): Ptolemáïs, 't tegenwoordige Akka, 'n kustplaats ten Zuiden van Cesaréa; *van gelijcken:* evenzo.
67 *voogdije:* regering; *Tiberius:* Tiberius Claudius Nero, de beruchte Kristen- en Joden-vervolger; *Alexander:* Alexander Janneus, tieranniek koning over de Joden; stierf in 78 na Kr.
70 *als door een beroerte en oploop:* namelik bij 'n oproer en opstand; *als:* namelik; in deze betekenis gebruiken wij *als* niet meer; over dit verklarende *als*, zie op de tietel, blz. 75; *heeft zich.... toegedragen:* is gebeurd.
71 *met een wettelijck.....:* bij 'n wettige oorlog tegen de Romeinen.
72 *Ioppe:* 'n stad in Palestina, aan de Middellandse Zee, 't tegenwoordige Jaffa; *Cesius Florus* zie op r. 59.
77 *als:* toen.
79 *daer:* waar; *ontrent:* ongeveer, *ontrent* 17e eeuwse bijvorm (zie Dl. 1 blz. 525 op vs. 5).

[83] Te Gamalien, zoo verslagen, als die haer zelf vande steylte wierpen negen[83]
[84] duyzend. en daer is in die Stad niet een mensch behouden gebleven,
[85] als twee vrouwen wezende gezusters.

[86] Giscala verlaten wezende, zijnder in het vluchten gedood twee duyzend[86]
[87] en zoo vrouwen als kinderen gevangen dry duyzend.

83 *zoo verslagen als:* zo wel die gedood (*verslagen*) werden als die zich zelf....
86 *verlaten wezende:* toen ze uit Giscala gevlucht waren.

[88] Van Gadarensers zijnder verslagen darthien duyzend, en gevangen[88]
[89] tweeduyzend twee honderd, behalven die in ontallijcke menighte[89]
[90] inde rievier gesprongen zijn.

[91] Inde Dorpen van Idumea zijnder verslagen thien duyzend.[91]

[92] Te Gerasien duyzend.

[93] Te Macherunten duyzend twee honderd.

[94] In het bosch van Iardes dry duyzend.

[95] In het Kasteel Massada, die haer zelven hebben gedood negen honderd
[96] zestigh.

[97] Te Cyrenen zijnder van Catulus de Landvooghd verslagen dry duy-[97]
[98] zend.

[99] Maer gedurende de belegeringe, zijnder inde Stad Hierusalem zelf ge-
[100] storven, en verslagen thienmael honderd duyzend, en gevangen zeven
[101] en negentigh duyzend.

[102] Dit getal beloopt, behalven ontellijcke die achtergelaten zijn, twelfmael[102]
[103] honderd en veertigh duyzend. Wat zeghdy Lipsius? slady hier over[103]
[104] uwe oogen nederwaerts? heftze liever op: en schroomt niet met my,
[105] de veeljarige oorloogen van gants Christenrijck met de nederlage van[105]
[106] dit eenige volck te gelijcken: maer hoe kleynen stucxken lands en[106]
[107] hoop volcx is dat geweest ten aenzien van geheel Europa?' Dus verre[107]
[108] uyt Lipsius.[108]

[109] Daer zien wy wat het kost den Vorst des levens te dooden en het[109]
[110] bloed, dat genoeghzaem is tot een ranssoen voor des geheelen weerelds[110]
[111] zonden, op zoo geringe weerdije te stellen. Met de aendachtige ouwd-[111]

88 *Gadarensers:* inwoners van Gádara, 'n plaats dicht bij 't meer Genésareth.
89 *ontallijcke:* ontelbare.
91 *Iduméa:* 'n landstreek ten zuiden van 't toenmalige Judea.
97 *van Catulus:* door Catullus.
102 *achtergelaten:* overgeslagen, niet opgetekend; *twelf-:* dial. vorm naast *twaalf*.
103 *zeghdy:* zeg je; *slady:* sla je.
105 *van gants Christenrijck:* van 't hele kristenrijk, de hele kristenwereld.
106 *eenige:* ene; *te gelijcken:* te vergelijken; *hoe kleynen*.... (klein 'n): wat 'n klein stukje land en kleine hoop volk.
107 *ten aenzien van:* ten opzichte van, met betrekking tot (n.l. hoe talloze zijn er niet gevallen in die oorlogen van 't kristelik Europa).
108 *Dus verre uyt Lipsius:* tot zover uit Lipsius (zie r. 51).
109 *Daer:* daaruit; *den Vorst des levens:* de Heer van 't leven, Kristus.
110 *ranssoen:* (*ranssoen* uit *rantsoen: ts* wordt *s*).
111 *weerdije:* waarde, prijs; *aendachtige:* godvruchtige.

[112] vader Hieronymus mogen wy van Ierusalem spreken: *Fame perit, ante*[112]
[113] *quàm gladio. De Stad vergaet eer door honger als door het zweerd*. en
[114] liever, als een volkomen verhael te doen vande ellenden, die gedurende[114]

112 *Hieronymus:* de beroemde Latijnse kerkvader (± 340-420) vooral bekend om z'n bijbelvertaling (de Vulgata).
114 *volkomen:* volledig.

[115] de belegeringe voorgevallen zijn, willen wy, ons daer over verwonde-
[116] rende, met den Poeet roepen:[116]

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis aequare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora perque domos, et religiosa deorum
Limina.

[123] Dat is:

Wie zal de lijcken, wie de ne'erlage ons verklaren
Van die vervloeckte nacht? of konnen evenaren
Met tranen al het leet? die ouwde Stad die stond,[125-126]
En had zoo langh 't gezagh, stort plotzelingh te grond.
Veel olick volcxken men alsins ter ne'er doet stromp'len,[128]
Langhs straet, in huys, en op der Goon gewyde dromp'len.[129]

[130] Iosephus zelf een Iode erkent deze nederlage te zijn een byzondere[130]
[131] Goddelijcke wraecke, overmids de Tyrannen te Ierusalem meer door[131]
[132] vreeze als nood uyt hare onwinbare vastigheyd weken: en Titus nae[132]
[133] het veroveren der Stad zich verwonderende over den geweldigen bouw
[134] van torens en muyren, en der steenen hooge groote en behendige te[134-135]
[135] zamenvoeginge zeyde: *gewisselijck God heeft voor ons gestreden, en zelf*
[136] *den Ioden uyt zulcke vestingen gedreven, want wat menschen handen of*[136]
[137] *stormgeveerte mocht hier tegen gelden*. Dit word, behalven uyt meer[137]
[138] omstandigheden, die wy om de kortheyd voorby gaen, oock hier mede[138]
[139] bevestight, overmids zy niet van een onmenschelijck Tyran maer van[139]
[140] een goedertieren Prince bestreden zijn, die liever haer behoud als on-[140]
[141] dergangh zocht, en gehouden wierd voor *de wellust en het vermaeck*[141]

116 *den Poeet:* Vergilius; de aanhaling is uit Aeneas, 2e Boek, vs. 361-366.
125-126 *konnen evenaren met tranen:* kunnen beschreien naar de eis van al dat leed.
128 *Veel olick volcxken....:* veel weerloze mensen doet men neervallen, worden neergeveld.
129 *op der Goon gewyde dromp'len:* op de dorpels van de godetempels, bij de ingang van de tempels; in 't Lat. wordt hier bedoeld: in de tempels der goden; Vondel begreep *limina* hier verkeerd; (*drompel* en *drempel* uit de Fries getinte dialekten naast *dorpel*).
130 *Iosephus:* Flavius Josephus; *erkent deze nederlage:* erkent dat deze nederlaag is.... ('n Lat. zinsvorm).
131 *overmids:* omdat.
132 *onwinbare vastigheyd:* onoverwinbare versterking; *Titus:* zie hiervoor: *Klinckert* vs. 7.
134-135 *behendige te zamenvoeginge:* kunstige bouw.
136 *den Ioden:* de Jood (enkelvoud, of lezen *de loden*).
137 *stormgeveerte:* stormgevaarte, werktuigen voor 't bestormen; *mocht....:* kon hier tegen aan; *gelden:* waard zijn.
138 *om de kortheyd:* om kort te zijn.
139 *van:* door.
140 *Prince:* vorst; *haer:* hun.
141 *wierd:* werd; *voor de wellust....:* voor de vreugde, de liefde van de mensen; 't Romeinse volk noemde hem: amor et deliciae generis humani (*Suetonius:* Titus).

[142] *des menschelijcken geslachts*. Dat dien volgende de Romeynen dit voor[142]
[143] een uytnemende overwinningh hebben geacht, blijckt uyt het heerlijcke
[144] zegefeest over der Ioden nederlage te Romen geviert: alwaer Vespa-[144-145]
[145] siaen, Titus en Domitiaen met looverkranssen en purper geçiert de
[146] triumphpoorte inreden: daer der Romeynen beelden en afgoden, mids-[146]
[147] gaders de Arcke des Verbonds, de gouden tafel, Moyses en Aärons[147]
[148] roede, vier tempelstylen, de toonbrooden, den gulden kandelaer, de[148]
[149] wettafelen, en andere heylighdommen met een wonderbaerlijcke pracht[149]
[150] statigh heromme gevoert wierden, en daer de schare vande gevangen[150]
[151] Ioden dragende de handen op den rug gebonden, en naeckt ten halve
[152] lyve hun vyanden een gaepspel verstreckten, en met haer versmaed-[152]
[153] heyd der Heydenen staci verheerlijckten. Van deze gehouden zegefeest[153]
[154] getuyght noch op huyden te Roome de *Arca triumphalis* of triumph-[154]
[155] boge staende *in via sacra* boven de Kercke van *S. Maria nova,* opge-[155]
[156] trocken van schoone Marmor, en met goud geçiert: inde welcke deze[156]
[157] woorden in steen tot een eeuwige geheugenisse uytgehouwen staen:[157]

[158] SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS DIVO TITO DIVI VESPASIANI[158-159]
[159] FILIO, VESPASIANO AVGUSTO, ET OB VICTORIAM ET PERPETVVM.

142 *dien volgende:* daarom.
144-145 *Vespasiaen:* de keizer en de vader van Titus Flavius Vespasianus; *Domitianus:* twede zoon van Vespasiaan; zie Dl. 1, blz. 538 op r. 1.
146 *daer:* waar (n.l. bij 't zegefeest); *midsgaders:* alsook.
147 *de gouden tafel* waarop de toonbroden werden neergelegd; d.i. de broden die aan God werden opgeofferd en die alleen door de priesters mochten gegeten worden (*Uittocht* 25:23-30).
148 *roede:* staf; *tempelstylen:* pilaren van de verwoeste tempel; *den gulden kandelaer:* de goude zevenarmige kandelaar.
149 *wettafelen:* de (stene)tafelen waarop de wet stond; *heylighdommen:* voorwerpen van de eredienst.
150 *statigh heromme....:* met staatsie rond gevoerd werden; *daer:* waar.
152 *een gaepspel verstreckten:* tot 'n kijkspel waren; *haer versmaedheyd:* hun smadelike toestand.
153 *verheerlijckten:* nog groter luister bijzetten; *deze.... zegefeest:* dit zegefeest (*feest* was vroeger 'n *de*-woord).
154 *op huyden:* heden; *huyden* 'n bijvorm van *heden;* de Arca Triumphalis of Titus-boog staat op 't hoogste punt van de Via Sacra. *Via sacra:* de heilige weg, die dwars over 't forum naar de tempel van Jupiter Capitolinus liep. Over deze weg hielden de zegevierende imperatoren hun triomftocht.
155 *boven de Kercke....:* voorbij de kerk van S(ancta) Maria Nova (de nieuwe Sinte Marije); deze kerk is nu bekend als Santa Francesca Romana; *boven:* voorbij, zoals in *te boven* en nu nog bijv. boven Arnhem).
156 *Marmor* de oorspr. Latijnse vorm van marmer.
157 *geheugenisse:* gedachtenis.
158-159 Deze regels betekenen: De Senaat en 't Romeinse volk aan de goddelike Titus Vespasianus Augustus, zoon van de goddelike Vespasianus, en om de overwinning en om 't eeuwig.... (de woorden *et ob victoriam et perpetvvm* zijn me niet bekend, ik heb ze ook nergens kunnen vinden).

*

[160] De volgende letteren heeft de nydige tijd en gryze ouderdom uyt-[160]
[161] gewischt: oock isser noch een ander schrift aldus:

[162] S.P. Q.R. IMP. TITO, CAES. DIVI VESPASIANI FILIO, VESPASIANO[162]
[163] AVGVSTO PON. MAXIMO TRIB. POT. IMP. P.P. PRINCIPI SVO, QVI[163]
[164] PRAECEPTIS PATRIS CONSILIISQ. ET AVSPICIIS, GENTEM IVDEORVM
[165] DOMVIT, ET VRBEM HIEROSOLYMAM, OMNIBVS ANTE SE DVCIBUS,
[166] REGIBVS, GENTIBVS, AVT FRVSTRA PETITAM, AVT OMNINO INTEN-
[167] TATAM, DELEVIT.

[168] Zoo leegh zijn die gene gedaelt die tot den Hemel en aende sterren[168]
[169] verheven waren, een volck dat eertijds met God en de Engelen ge-
[170] meenschap hadde: zy wien vuyr water aerde en locht ten dienste[170-171]
[171] stonden, zijn alle dingen tegen geweest, en hebben het al tot vyand
[172] gehad, en Roome heeft den roem weghgedragen van tot den grond
[173] en ondersten wortel toe uytgeroeyt en verdelght te hebben een ouwde
[174] Koningh en Priesterlijcke Stad, die nae veel geleden aenvechtingen[174]
[175] van haer eerste grondlegginge 2177 jaren hadde gestaen. Onze ver-[175]
[176] smitste Cunaeus magh wel zeggen: *Ita vertuntur subitò cuncta, & omninò*[176]
[177] *natura, quae ad originem rerum parcè utitur viribus suis, ad ruinam toto*
[178] *impetu venit. alzoo word alles schielijck te gronde gesmeten, en Nature die*
[179] *tot der dingen oorsprongh al heel spaerzaem hare krachten bezight, komt*[179]
[180] *met volle geweld ten bederve*. en de mond der waerheyd voorspelde geen[180]

* TEKSTKRITIEK: regel 163 *pot*., de oude uitgave heeft *post*. - r. 164 *Patris,* de oude uitgave heeft *triae*. - r. 166-167 *intentatam,* de oude uitgave heeft *intenta*.

160 *De volgende letteren:* de daarop volgende letters.

162 *S.P. Q.R.:* de bekende afkorting voor: senatus populusque Romanus; 't opschrift betekent: De senaat en 't Romeinse volk aan de Imperator Titus, Caesar Vespasianus Augustus, zoon van de goddelike Vespasianus, Opperpriester, volkstribuun, Imperator, aan de Vader des Vaderlands, aan hun vorst, die volgens de voorschriften en raadgevingen en onder de auspiciën van zijn vader, 't volk der Joden heeft onderworpen, en de stad Jeruzalem, die vòòr hem door alle veldheren, koningen en volken, of te vergeefs was aangevallen, of volstrekt onaangetast gelaten, heeft verwoest. (Jeruzalem was al verschillende malen ingenomen); *imperator:* 'n eretietel van overwinnende veldheren, iets dergelijks als 't tegenwoordige *maarschalk*.

163 *P.P.* = Patri Patriae.

168 *Zoo leegh:* zo laag; *aende:* tot aan de sterren.

170-171 *zy wien.... zijn alle dingen tegen geweest, en hebben:* aan wie.... hun zijn alle dingen tegen geweest, en ze hebben alles....; *het al:* alles.

174 *Koningh en Priesterlijcke Stad:* koning- en priesterstad; *aenvechtingen:* aanvallen.

175 *van:* vanaf; *versmitste:* geslepen.

176 *Cunaeus:* Petrus Cunaeus (1585-1638) hoogleraar in de letteren, staatkunde en 't recht te Leiden; door z'n scherpe hekeling in z'n boek over de H. Lubertus maakte hij zich zeer gehaat bij de gereformeerden, omdat hij er de Remonstranten in begunstigde. Hij schreef o.a. ook 'Verhandeling over de Staat der Hebreeuwen' in 't Latijn.

179 *tot der dingen oorsprongh:* voor 't ontstaan van de dingen.

180 *ten bederve:* om te verderven; *de mond der waerheyd:* Kristus.

[181] ydele droomen als hy sprack: *Hier zal niet eenen steen op den anderen*[181]
[182] *blyven die niet afgebroken zal worden*. Het overschot der Ioden heeft
[183] zedert in gedurige ballinghschappen jammerlijck omgezwerft en allerley[183]
[184] zwarigheden bloedigh en ellendigh uytgestaen. Zoo de kinderen der[184]
[185] voorvaderen misdaed bekenden, zy zouden billijck beklagen dat haer[185-186]
[186] ouwderen riepen: *Zijn bloed zy op ons en onze kinderen*. Want gelyck
[187] Prudentius zinght:[187]

Exilijs vagus huc illuc fluctantibus errat
Iudaeus, postquam de patria sede revulsus,
Supplicium pro caede luit, Christique negati
Sanguine respersus commissa piacula solvit.

[192] Dat is:

De Iood zynde uyt den stoel zyns vaderlands geruckt[193]
Dwaelt vluchtigh hier en daer in ballinghschap verdruckt,[194]
's Moords straffe draeght, en met 'sverzaeckten Christus bloed[195]
Besprenght, zyn misdaed, en begangen zonde boet.[196]

[197] Niemand hopen wy zal ons leep en over dweers aenzien dat wy dit[197]
[198] groot treurspel hier wederom als op het tooneel te voorschijn brengen[198]
[199] op datmen aenmercke *Gods strengheyd over die gene die gevallen zyn:*[199]
[200] aengezien wy hier in als op het spoor naevolgen den heyligen en bran-[200]
[201] denden yver vande Koninghlijcke harpenaer David, en de Goddelycke[201]
[202] dichter Ieremias: van welcke beyde, Deze, in zijn klaeghlieden heeft[202]
[203] beweent de verstooringe der stad Gods en des ganschen Koninghrijcx,[203]

181 *Hier zal niet....:* Mattheüs 24:2.
183 *omgezwerft:* omgezworven (bij Vondel zwak gebruikt).
184 *bloedigh en ellendigh:* met bloedende wonden en in ellende.
185-186 *haer ouwderen:* hun (voor)ouders; *Zijn bloed.....:* dat hebben de Joden geroepen toen Pilatus zei: ik ben onschuldig aan 't bloed van deze rechtvaardige; gij kunt toezien (Mattheüs 27:24, 25).
187 *Aurelius Prudentius:* hij is 'n Spanjaard van geboorte; had 'n eerambt bij keizer Theodosius, maar leefde later in de afzondering; hij is een van de beste Latijnse kristelike dichters, vooral in zijn liederen (± 350-403).
193 *stoel:* zetel, woonplaats (*stoel* Latinisme naar 't Latijnse *sedes*).
194 *vluchtigh:* vluchtend, zwervend.
195 *'s Moords:* van de moord (op Kristus).
196 *Besprenght:* bespat, besmeurd; *begangen:* begane (*begangen* ouwere vorm van *begaan*).
197 *leep en over dweers:* scheef en onvriendelik (*leep:* schuin, scheel, nijdig).
198 *als op het tooneel:* op 't toneel (voor *als* vergelijk blz. 86 r. 70).
199 *aenmercke:* zou letten op, beschouwen.
200 *als op het spoor:* als op z'n voetspoor, als in z'n voetstappen, van heel dichtbij.
201 *yver:* liefde.
202 *Deze:* Jeremias, de profeet; *klaeghlieden:* klaagliederen.
203 *de verstooringe:* de verwoesting.

[204] en de ongelucken by het Iodische volck uytgestaen onder den Baby-[204]
[205] lonischen Nebucadnezar: Die, met zijn snarenspel getreurt over de[205]
[206] bloedstortinge en aenstoot de welck Ierusalem vande Tyran Antiochus[206]
[207] te verwachten stond. effen alzoo beklagen wy mede het uyterste en[207-208]
[208] grootste iammer dat de Dochter Sion onder de Roomsche Keyzeren
[209] Vespasiaen en Titus is overkomen, en vieren de uytvaert dezes beroem-[209]
[210] den geslachts. Mijn Zangeresse vanden hoofde ten voeten toe in rouwe,[210]
[211] treurt over die verwoestingh die Christus aller Engelen en geloovigen
[212] blyschap tranen gekost heeft, onaengezien hy dezes versteenden volcx[212]
[213] wreedheyd in zynen vleesche voelde, en den kelck der bitterheyd korts[213]
[214] van haer ontfing. Maer och hoe vaeck hebben wy gewenscht dat onze[214]
[215] rymen mochten antwoorden de weerdigheyd vande stoffe: voorwaer[215]
[216] zoodanigh wezende, dat wy hier van onze geringheyd moeten roemen,[216]
[217] en belyden dat het maer stuckwerck is wat wy voortbrengen: want[217]
[218] het gene de Latijnsche Treurspeelder door zijn van droefheyd over-[218]
[219] wonnen Koninginne uytschreeuwt:

220 *Non unquam tulit*
Documenta Fors majora, quam fragili loco
Starent superbi.

204 *by:* door.
205 *Nebucádnezar:* of Nabuchodónosor, een van de bekendste koningen van 't nieuw Babiloniese rijk. Kwam in 604 v. Kr. op de troon. Hij verwoestte in 586 Jeruzalem en voerde bewoners en tempelschatten mee naar Babilon; *Die:* David.
206 *de bloedstortinge.....:* 't bloedvergieten en de ergernis; *Antíochus:* Antiochus IV, Epíphanes de doorluchtige, kwam in 170 v. Kr. in Jeruzalem, verwoestte de tempel en de stadsmuren, en beval later op 't brandaltaar te offeren aan 'n afgodsbeeld en de Joodse eredienst uit te roeien (1 Machab. 1, 21-vlgg.; 2 Mach. 6).
207-208 *effen alzoo:* evenzo; *het...iammer:* jammer ook nu nog *de-* en *het*-woord; *de Dochter Sion:* Sion, de Davidstad, de bergvesting, door David herbouwd en versterkt; ook de tempelberg wordt dikwels Sion genoemd; *dochter Sion* voor Sion, is 'n gewone Bijbelse verpersoonliking, vergelijk r. 231; *Roomsche:* Romeinse.
209 *Vespasiaen en Titus:* zie voor Vespasiaan r. 144-145; voor Titus vs. 7 van de Klinckert hiervoor; *vieren de uytvaert:* gedenken plechtig de ondergang (*de uytvaert vieren:* 'n plechtige begrafenis houden).
210 *Mijn Zangeresse* voor 't meer heidense: mijn zanggodin, m'n Muze.
212 Kristus schreide over de toekomstige ondergang van Jeruzalem (Matth. 23:37); *onaengezien:* ofschoon.
213 *in zynen vleesche:* aan z'n lichaam; *korts:* kort daarna.
214 *van haer:* van hun.
215 *antwoorden:* beantwoorden aan.
216 *zoodanigh wezende:* die zo verheven is; *roemen:* getuigen van (*van onze geringheid roemen,* naar 2 Kor. 11:30).
217 *stuckwerck:* onvolmaakt werk ('n stuk van 'n werk).
218 *de Latijnsche Treurspeelder:* de Latijnse treurspeldichter, Seneca; Voor Vondel is hij in deze tijd nog dè treurspeldichter; *overwonnen:* overmand; *Koninginne:* Hecuba, in Seneca's treurspel Tróades (zie blz. 76 vs. 1).

[223] Het zelfde mogen wy door onze bedruckte Vorstinne aldus uyt-[223]
[224] roepen:

225 Het Loth en wees noyt klaerder aen
Hoe slibb'righ dat de trotze staen.[226]

[227] En zullen wy met Euripides Seneca en andere Poëten dingen nae[227]
[228] den palm, dat is, om wie van ons beyden hooghdravender en uytne-[228-229]
[229] mender zaecken verhandelt: de Ioodsche Stammen van wegen haer
[230] afkomst zijn by ons niet leeger geadelt als de Phrygen by haerlieden.[230]
[231] De Dochter Sion wijckt niet voor Hecuba, noch Ierusalem voor thien[231]
[232] Troijens. Ginder was de Kerck van Minerve: hier des Heeren Tempel[232]
[233] dat zesenveertighjarige getimmer, het welck aller uytheemschen oogen[233]
[234] in Syrien lockte, en waer in de Nijd niet als enckel schoonheyd ver-[234]
[235] achte. Daer stond het Palladium: hier school de Arcke des Verbonds[235]
[236] bedeckt met goude Cherubynen, en meer heylighdoms elck om het[236]
[237] heerlijcxste. Oock is de Iordane die den Israeliten weeck, en de Beke[237]
[238] Cedron over de welcke Iesus gingh meerder als Xanthus. Davids burght[238]
[239] gaet Ilium te boven. Zy hebben het Griecxsche leger, wy de Roomsche[239]
[240] heyrkrachten aengevoert. Hare Oversten en voorbarighste waren Agam-[240-241]

223 *onze bedruckte Vorstinne:* 't droeve Jeruzalem.
226 *slibb'righ:* wankel.
227 *Euripides* de grote Griekse treurspeldichter (zie Dl. 1, blz. 472 op vs. 1).
228-229 *dingen nae den palm, dat is, om wie:* dingen naar de palm, dat is er om wedijveren, wie; *hooghdravender:* verhevener; *verhandelt:* behandelt.
230 *niet leeger geadelt:* niet lager geadeld, van minder adelike grootheid; *de Phrygen:* de Phrygiërs, 'n volk in klein Azië, dikwels als algemene naam voor de Trojanen; *by haerlieden:* bij hun (die oude heidense dichters).
231 *De Dochter Sion:* zie op r. 208.
232 *Minerve:* Minerva, de Latijnse weerga van de Griekse Pallas Athene, de godin van de wijsheid en van de kunsten (in Troje stond volgens Homeros 'n beroemde tempel van Pallas Athene; zolang 't beeld van deze godin 't 'Palladium' in Troje was, kon de stad niet worden ingenomen.
233 *dat zesenveertighjarige getimmer:* dat gebouw, waar 46 jaar aan gewerkt is; *aller uytheemschen oogen:* de ogen van alle vreemdelingen.
234 *in Syrien:* naar Syrie: Judea, was toen 'n deel van de provincie Syrië; naar 2 Machab. 3 (2, 3 en 12), werd de tempel die na de terugkeer der Joden volgens 't verlof van Cyrus herbouwd was, in de hele wereld bewonderd; *niet als:* niets dan.
235 *het Palladium:* zie aant. op regel 232.
236 *bedeckt met goude Cherubynen:* op de heilige bondskist waren aan de twee smalle zijden goude cherubijnen met uitgespreide vleugels; *meer heylighdoms....:* meer heilige voorwerpen, alle zo kostbaar mogelik, alle heel kostbaar.
237 *die den Israeliten weeck:* die opzij week voor de Israëlieten; Jozuë en de Israëlieten trokken door de Jordaan, terwijl 't water stilstond en zich ophoopte (Jozuë 3:15-17).
238 *meerder:* van hoger waarde; *Xanthus:* de bekende rivier bij Troje.
239 *Ilium:* de vestingstad van Troje; *Zy:* de dichters van de oudheid, die de val van Troje bezongen hebben (Homeros, Euripides, Seneca e.a.).
240-241 *Hare Oversten:* hun bevelhebbers, legeraanvoerders; *voorbarighste:* dapperste, voornaamste voorvechters; *Agammemnon, Menelaus, Achilles* en *Pyrrhus:* Griekse helden in de strijd voor Troje.

[241] memnon en Menelaus, Achilles en Pyrrhus: mijn Veldheeren zijn Ves-
[242] pasiaen, de strijdbare Titus zynen zone en andere. Laetze al haer best[242]
[243] Laomedon, Priamus en Hector roemen: ick zal Iosua, Gedeon, David,[243-244]
[244] Salomon, en de andere Koningen en Helden pryzen. Willenze met de
[245] Amazone, Penthesilea proncken: ick zal met Debora, Iudith en zulcke[245]
[246] Heldinnen brageren. Zy hebben de Rhaeteesche heuvelen, bewandelt[246]
[247] van zoo veel doorluchtige mannen, gezongen: wy de heylige bergen,[247]
[248] vaeck betreden van zulcke, die, haer werck onder maen verricht hebben-[248]
[249] de, als blixemen door het azuyr en het goud des blinckenden Hemels nae[249-251]
[250] den vrolijcken stoel Gods opvoeren. Wederom, die verzierde twist rees
[251] uyt Paris oordeel: deze uyt Pilatus vonnis. Gene Scheydsman oordeelde
[252] Venus te gevalle om de schoone Helena: deze Rechter den Ioden om[252]
[253] de Keyzerlijcke gunst. De een gaf een gewaende Godinne den twist-[253]
[254] appel als het verdiende pand van hare schoonheyd: de ander leyde[254]
[255] den betuyghden levendigen Zone Gods het Kruys op zijn schouwderen[255]
[256] als verschulde straffe van zijn mismaecktheyd. Cytherea behield op[256]
[257] Ida den zege: Christus wierd op Calvarien gedoemt. en zoo voort. Dit[257]

242 *strijdbare:* dappere; *al haer best:* uit al hun best, zo goed ze kunnen.
243-244 *Laomedon, Priamus* en *Hector:* Trojaanse helden; *Iosua, Gedeon, David, Salomon:* bekende aanvoerders en koningen in de Joodse geschiedenis.
245 *Amazone:* de Amazonen, 'n mythies volk van krijgshaftige vrouwen dat aan de Noord-kust van Klein-Azië woonde; *Penthesiléa:* de koningin der Amazonen, bondgenote van Priamos tegen de Grieken; *Débora* en *Iudith:* beide deugdzame en heldhaftige vrouwen uit 't Joodse volk, die hun streek aan den ondergang ontrukten.
246 *brageren:* roemen; *Rhaeteesche heuvelen:* 't gebergte Rhaetéum van 't landschap Troas (waarin Troje lag) bij de Hellespont.
247 *van:* door; *gezongen:* bezongen.
248 *onder maen:* op aarde.
249-251 *nae den vrolijcken stoel Gods opvoeren:* naar Gods blije hemel opstegen (*opvaren:* omhoog gaan; *stoel Gods:* Gods hemel, zie blz. 91 r. 193); *wederom:* aan de andere kant; *die verzierde twist:* die verzonnen strijd voor Troje; *rees uyt Paris oordeel:* kwam voort uit Paris' oordeel; Paris had volgens de mythe, de beslissing wie van de drie godinnen *Pallas, Juno* of *Venus* de schoonste was, en dus de gouden appel zou ontvangen voor de schoonste bestemd door godin Eris (de twistgodin); hij wees die toe aan Venus; en zo berokkende hij zichzelf en z'n vaderland Troje de onverzoenlike haat van de beide anderen.
252 Venus had aan Paris de schone Hélena tot vrouw beloofd, als hij haar de appel toekende; *Venus te gevalle:* (Venus tot genoegen) tot genoegen van Venus.
253 *om de Keyzerlijcke gunst:* de Joden riepen Pilatus toe: als gij deze (Kristus) vrijlaat, zijt ge geen vriend van de keizer (Joannes 19:12); *gewaende:* vermeende (niet-werkelike).
254 *pand:* bewijs; *de ander:* Pilatus; *leyde:* legde.
255 *den betuyghden....:* de uitdrukkelik verklaarde, de werkelike, levende zoon van God.
256 *als verschulde straffe van zijn mismaecktheyd:* als verschuldigde straf voor zijn mismaaktheid (door de zonden die God op Hem gelegd had, omdat Hij zich had aangeboden) zie Isaïas 53:5, 6, 7; *verschulde:* verschuldigde; *Cytheréa:* Venus, de Cytheriese genoemd omdat zij volgens sommigen uit 't schuim der zee bij Kythéra was geboren.
257 *Ida:* 't Ida-gebergte bij Troje, waar Paris 't oordeel uitsprak; *wierd.... gedoemt:* werd veroordeeld.

[258] dan aldus tegen malkanderen overwogen, zoo zietmen met een half
[259] oogh welcke stoffe van beyden meest weeght, en hoe de Zonne des[259-260]
[260] heyligen Geestes alle Heydensche sterren met haren glans uyt doet.
[261] Indien de Lezer greetigh is om de nuttigheyd van dit werck en de[261]
[262] oorzaecken van Israëls val nae te vorschen, hy geve den Engel Gabriël
[263] gehoor wien wy in het eynde de verklaringe des zelfs bevolen laten.[263]
[264] Maer ontbeyd, ick zie alreede het tooneel openen, en het volck met[264]
[265] opgesteken ooren en gapende monden nae den inhoud van het Spel[265]
[266] luysteren. Het is hoogh tijd dat wy zwygen.

259-260 *de Zonne des heyligen Geestes:* de openbaring van de H. Geest, de H. Schrift die ons dit alles van Kristus verhaalt; *alle Heydensche sterren:* de heidense gedichten.
261 *greetigh:* begerig.
263 *in het eynde:* op 't eind (van 't treurspel); *des zelfs:* hiervan; *bevolen laten:* overlaten.
264 *ontbeyd:* wacht; *openen:* opengaan.
265 *opgesteken ooren:* gespitste, scherp luisterende oren (*opgesteken* oorspr. vorm van *opgestoken*)*; gapende:* open.

Het inhoud.*

[1] Zedert dat de Ioden hare grouwelen en zonden, begaen in het dooden
[2] en vervolgen der Propheten, hadden opgehoopt met het onmenschelyck[2]
[3] bloedvergieten en mishandelen des onschuldigen Lams, en andere vrome[3]
[4] Heyligen Gods: zoo heeft haer verdoemenisse niet geslapen. want Florus,[4]
[5] die naemaels vande Keyzer Nero was gestelt als Landvooghd over Iudea,[5]
[6] ontstack met zyn inslockende gierigheyd en onverdraeghlycke wreed-[6]
[7] heyd den brand van tweespalt: waer uyt vele jammerlycke beroerten en[7]
[8] bloedige slachtingen tusschen Ioden en Romeynen langhs hoe meer zijn[8]
[9] ontstaen: zoo dat eyndlijck de Keyzer veroorzaeckt was Vespasiaen,[9]
[10] als Veldoverste over het Syrische krygsvolck, derwaerts te zenden: die
[11] vergezelschapt met zynen zone, Iotapata daer Iosephus gevangen wierd,[11]
[12] en voorts het Iodische land met meest alle de omliggende plaetsen ver-
[13] meestert, en Ierusalem bezet hebbende, tydinge kreegh hoe nae Neroos
[14] rampzalige dood, Galba en Otho omgekomen wezende, Vitellius het[14]
[15] gebied tot zich getrocken hadde: waerom de Roomsche Hoofdluyden[15]
[16] hem drongen het Keyzerdom te aenveerden en derwaerts te trecken,[16]
[17] gelijck hy oock dede, latende Titus de volendinge van het aengevangen
[18] oorloogh bevolen. Ondertusschen was het te Ierusalem zoo verre ge-
[19] komen datze als in slaghoorde in dry rotten vyandelyck gedeylt stonden,[19]

* In de tietel: *Het inhoud:* inhoud was vroeger ook 'n *het*-woord.
2 *opgehoopt:* tot 't uiterste (hoogste) hadden gebracht.
3 *des Lams:* van 't Lam, Kristus.
4 *heeft.... geslapen:* is hun veroordeling niet uitgebleven.
5 *naemaels:* later; *vande:* door.
6 *gierigheyd:* begerigheid.
7 *den brand van tweespalt:* 't vuur der tweedracht; *beroerten:* oproeren.
8 *slachtingen:* veldslagen, moordpartijen; *langhs hoe meer:* al langer hoe meer.
9 *veroorzaeckt:* genoodzaakt.
11 *zynen zone:* Titus; *Iotápata* 'n stad in Palestina; *daer:* waar; *Iosephus:* Flavius Josephus, de Joodse geschiedschrijver.
14 Galba stond met Otho tegen Nero op; toen Nero gedood was werd Galba keizer, en werd door toedoen van *Otho* vermoord in 69 n. Kr., daarna werd Otho keizer; maar hij werd op zijn beurt weer door Vitellius gedood, die zich door z'n troepen tot keizer liet uitroepen. Intussen was Vespasianus door de troepen in Palestina tot keizer uitgeroepen; deze drongen Italië binnen, versloegen 't leger van Vitellius, die bij de bestorming van Rome om 't leven kwam (70 n. Kr.).
15 *het gebied:* de heerschappij; *waerom:* en daarom ('t Latijnse *quare*)*; de Roomsche Hoofdluyden:* de Romeinse legerbevelhebbers.
16 *hem drongen:* bij hem aandrongen; *Keyzerdom:* keizerschap; *derwaerts:* naar Rome.
19 *slaghoorde:* slagorde (-*oorde* naast -*orde* zoals *boord* naast *bord*)*; in dry rotten...:* in drie partijen vijandig tegenover elkaar verdeeld stonden; *deylen* de oorspr. vorm van *delen*.

*

[20] te weten: de Zeloters, die Eleazar aenhingen, hadden den Tempel, Io-[20-21]
[21] hannes het onderste, en Simon Giore zoon het opperste deel der Stad in.[21]
[22] Titus hier van verwittight heeft deze gelegentheyd waergenomen, en in het
[23] 72. jaer nae Christus geboorte, 't welck is het tweede jaer van Vespasiaens[23]
[24] Ryke, op den 14[en]. vande maend April, als de Ioden haer Paeschfeest[24]
[25] vierden, de Stad met zyn Ruyterije berent belegert, en eerlange nae veel[25]
[26] gehouden schermutselingen en gedane stormen met een muyr in dry dagen[26-27]
[27] tyds bezet en besloten: waerop gevolght is een onlydelycke honger-
[28] snood, die de burgerlijcke beroerten dede aengroeyen, en ontallijcke[28]
[29] menschen versmachten: zoo datze genoodzaeckt waren de doode licha-[29]
[30] men over Stads muyren inde grachten te worpen, jae een edel Ioffrouwe[30]
[31] spyze van haer onnoozel kind most bereyden. De thiende dagh van[31]
[32] Oeghstmaend wierd het vuyr inde Tempel gesteken, daer een onmen-[32]
[33] schelijcke slachtingh gebeurde, en alle Priesterlijcke gebouwen afbranden.[33]
[34] En hoewel de Keyzer hun vaeck hulde aenbood, en haer beloofde in[34]
[35] genade op te nemen zoo zy haer goedwilligh overgaven: nochtans[35]
[36] volherden zy inde voorgaende halstarrigheyd, tot dat ten lesten op de[36]

* TEKSTKRITIEK: regel 22, 23 *in het 72. jaer,* de oude uitgave heeft *in het 72*.

20-21 *Zeloten,* zgn. ijveraars voor God en Zijn Wet, waren roversbenden die uit de door de Romeinen veroverde steden gevlucht, 't land afstroopten en Jeruzalem binnentrokken, waar ze door hun mooi voordoen eerst als 'n hulp tegen de Romeinen werden ontvangen, maar al gauw begonnen met de aanzienliksten te vermoorden en de tempel te onteren; *Eleázar* stond aan 't hoofd van de Zeloten, stelde zich ter verdediging tegen Johannes en Simon op in de tempel (zie Fl. Josephus' *Joodse Oorlogen* 5:1); *Iohannes:* Johannes van Giscala, 'n rovertype als Eleazar; na de inneming van Giscala plaatst hij zich aan 't hoofd van 'n partij in Jeruzalem. Hij verenigde zich met *Simon*, 'n zoon van Gioras (*Giore* = *Giorae:* Latijnse vorm); de Joden hadden deze als 'n bevrijder van de dwingelandij van Joh. van Giscala ontvangen, maar met deze samen richtte hij nog 'n groter bloedbad aan dan de Romeinen zelf, die de stad belegerden; *hadden... in:* hielden bezet.

21 *het onderste....:* de benedenstad (de Z.O. heuvel, vroeger Sion of Davids stad); *het opperste....:* de bovenstad (de Z.W. heuvel, 't oude Jeruzalem).

23 *in het 72. jaer:* in 't 72ste jaar.

24 *Ryke:* regering.

25 *berent:* bestormd; *belegert:* z'n leger er om heen gelegerd; *eerlange:* weldra.

26-27 *stormen:* bestormingen; *met een muyr... bezet en besloten:* met 'n muur omringd en afgesloten (omsloten); *waerop:* en daarop; *onlydelycke:* onverdragelike.

28 *burgerlijcke beroerten:* oproeren onder de burgers; *ontallijcke:* ontelbare.

29 *versmachten:* omkomen.

30 *te worpen:* te werpen (*worpen* naast 't oorspr. *werpen*)*; een edel Ioffrouwe:* 'n adelike vrouw; *Ioffrouwe* naast *Juffrouw*.

31 *onnoozel:* onschuldig; dit wordt verhaald door Flavius Josephus: *Joodse Oorlogen* 6:21 en in Egesippus' *Verwoesting van Jeruzalem* 5:40.

32 *Oeghstmaend:* Augustus; *daer:* waar.

33 *Priesterlijcke gebouwen:* de gebouwen voor woning en bedieningen van de priesters in 't priestervoorhof, dat 't eigenlike tempelgebouw omringde.

34 *hulde:* genade; *haer:* hun.

35 *haer:* zich; *goedwilligh:* zonder verzet.

36 *voorgaende:* vroegere.

[37] achtste dag van Herbstmaend de overstad gewonnen, en alles in vuyr en[37]
[38] bloed wierd gestelt. Nae de overwinninge ontbrack het den Roomschen[38]
[39] Soldaten aen geenderhande moetwil en wreedheyd over de verwonnene[39-40]
[40] te plegen. Titus de schuldige nae haer verdienste gestraft en zeven hon-
[41] derd iongelingen sterck van lichaem tot het aenstaende zegefeest, dat[41]
[42] hy te Roome dacht te houden, uytgezondert hebbende, bedanckte zijn[42]
[43] Krijghsluyden voor haer dapperheyd inde strijd betoont, verplichte haer[43-44]
[44] manhaftigheyd met den verkregen roof en eerlijcke ampten, en offerde
[45] danckbaerlijck op de heylige plaetse des Tempels zijn Goden. Daer nae[45]
[46] stelde hy Terentius Ruffus tot Overste van zijn thiende bende, die hy[46]
[47] tot bezettinge liet vande verwoeste Stad, en vertrock met het gansche[47]
[48] leger en de gevangenen. En dewijl de geschichtboecken melden dat[48]
[49] Simeon Christenbisschop met zijn heylige vergaderinge, volgens het ont-[49]
[50] fangen Godlijck antwoord, van Ierusalem te Pella vluchte, en als Iudea[50]
[51] wat in ruste was weder te Ierusalem metter woon quam: zoo hebben wy,[51]
[52] om ons geheel werck Christelijcker wyze te verklaren, en alles leerlijck[52]
[53] voor oogen te stellen, verziert, dat hy met de zyne wederkeerende als[53]
[54] het leger iuyst vertrocken was, en de verwoeste Stad bezichtigende: hun
[55] de Engel Gabriël, met een Hemelsche klaerheyd aengedaen, verschijnt,[55]
[56] die henluyden volkomentlijck ontsluyt de oorzaecken vanden val en[56]

37 *Herbstmaend:* September; *herbst-:* herfst- (*herbst* uit 't Duits); *overstad:* bovenstad.
38 *wierd gestelt:* werd gezet.
39-40 *over de verwonnene te plegen:* om die tegen de overwonnenen te plegen; de hele zin: veel moedwil en wreedheid hebben de Romeinse soldaten tegen de overwonnenen bedreven.
41 *tot het aenstaende:* voor 't aanstaande.
42 *uytgezondert:* uitgekozen.
43-44 *verplichte.... met:* beloonde hun dapperheid met de gewonnen buit en eervolle (*eerlijcke*) ambten (*verplichten:* verzorgen; zoals in 't middeleeuws en ons *verplegen* dat verwant is met *verplichten*).
45 *zijn Goden:* aan z'n goden.
46 *stelde:* stelde aan; *Overste van:* bevelhebber over; *bende:* legioen.
47 *liet:* achterliet.
48 *dewijl:* omdat; *de geschichtboecken:* de geschiedboeken (*geschicht*, zie Dl. 1 blz. 472 op vs. 9).
49 *Simeon Christenbisschop:* de kristenbisschop Simeon. Na de dood van de apostel Jacobus de Mindere werd z'n broer de heilige Simeon, bisschop van Jeruzalem; deze is op 120 jarige leeftijd in 107 gekruisigd; *heylige vergaderinge:* kristenschaar (*heilige* 't gewone woord voor kristen; aan Kristus gewijd).
50 *Godlijck antwoord:* goddelik bevel; *te:* naar; *als Iudea.....:* toen Judea wat tot rust gekomen was.
51 *metter woon quam:* wonen kwam.
52 *Christelijcker wyze:* op kristelike wijze; *leerlijck:* leerzaam.
53 *verziert:* verzonnen, verbeeld; *hij.... wederkeerende:* toen hij met de zijnen terugkeerde.
55 *aengedaen:* omkleed.
56 *henluyden:* hun.

[57] ondergangh des Iodischen volcx, met meer omstandigheden die daer aen[57]
[58] vast zijn. Daer hebdy het kort inhoud van ons treurspel, genomen uyt[58]
[59] Iosephus 2. 3. 4. 5. 6. en 7. en Egesippus 2. 3. 4. en 5. en Eusebius 2.[59]
[60] en 3. en Carions 3. boeck, en uyt meer andere Schryvers. Het tooneel[60]
[61] is op rondom en ontrent de verwoeste plaetsen daer het Krijghsvolck[61]
[62] legert, en Ierusalem gestaen heeft.

57 *meer:* verdere.
58 *hebdy:* hebt ge.
59 *uyt Iosephus:* uit Flavius Josephus' *Joodse Oorlogen* boek 2, 3 enz. (al die sijfers horen bij ‘boeck’ in de volgende regel: 2e boek enz.); *Egesippus:* Hegesippus' *Verwoesting van Jeruzalem; Eusebius:* bisschop van Cesarea in de 4e eeuw, de vader van de kerkgeschiedenis. Hier wordt bedoeld z'n *Chronica* waarin hij de geschiedenis der Joden verbindt met die van de andere volken.
60 *Carion:* Lod. Carrion, geb. in Brugge 1547, hoogleraar in Leuven, gest. 1595; hier wordt bedoeld 't 3e boek van *Antiquarum lectionum commentarii tres* enz.
61 *daer:* waar.

*

Aende Ioodsche Rabbynen.[*]
Klinckert.[aant.]

De Rey uws Priesterschaps was als van blyschap droncken[1]
Doen *Iesus* hingh aen't hout met ermen uytgestreckt,[2]
Gekruyst, gegeesselt, en bespogen, en begeckt,[3]
Om dat hem was den Kelck der bitterheyd geschoncken:[4]
Zy dachten luttel dat Rechtveerdigheyd, die boven
In 's Hemels gulden schoot de weeghschael recht op houd,[6]
't Onschuldigh bloed meer schat als fijn Ophirisch goud,[7]
En telt al 't zuchten vande Waerheyd hier verschoven.[8]
Maer als de dagh aenbrack die God beschoren had[9]
Tot wraeck van 't schelmstuck van die Godvergeten Stad[10]
En 't volck dat veyligh dacht te staen op heyl'ge dremp'len:[11]
Doen zaghmen baer wat zonde al plagen met zich brocht,[12]
En dat de Boosheyd tot geen borstweer strecken mocht
Geweld van muren noch schijnheyligheyd van Temp'len.[13-14]

Door een is 't nu voldaen.[*]

* TEKSTKRITIEK: vs. 12 *baer,* de oude uitgave heeft *haer*.

* In de tietel: *Rabbynen:* priesters, schriftgeleerden.

1 *De Rey uws Priesterschaps:* de schare van uw priesters, al uw priesters.

2 *Doen:* toen; *ermen:* zuidelike bijvorm van *armen*.

3 *begeckt:* bespot.

4 *geschoncken:* volgeschonken.

6 *In 's Hemels gulden schoot:* in 't goude verblijf van de hemel, in de goude hemelwoning; *recht op houd:* rechtvaardig omhooghoudt.

7 *Ophirisch:* van Ophir, 'n goudrijk land in Zuid Arabië naar men meende (zie Dl. 1, blz. 444, vs. 385), waarschijnlik lag 't in Indië.

8 *verschoven:* verstoten, veracht.

9 *beschoren:* bepaald.

10 *wraeck:* straf.

11 *op heyl'ge dremp'len:* op de heilige terrassen (van de tempel), in de heilige tempel, dus: ze meenden zich veilig, omdat ze de (enige) tempel van de ware God hadden (zie vs. 14).

12 *baer:* openlik; *wat.... al:* wat al plagen.

13-14 En dat aan de bozen (*Boosheyd*) machtige muren en tempels die ze in schijnheiligheid vereerden, niet konden dienen tot verdediging (*borstweer*) tegen Gods wraak; (*geweld:* macht).

* *Door een is 't nu voldaen:* letterkeer van Vondels naam, zie Dl. 1, blz. 476, onderaan.

De Treurspeelders zijn deze:[*]

Iosephvs, een dapper Voorvechter der Ioden.
Titvs de Keyzer.
Librarivs Rothmeester.
De rey van Roomsche Soldaten.
De dochter Sion.
De rey van StaetIonffren.
De rey van Ioodsche Vrouwen.
De rey van Iodinnen in 't algemeen.
Phineas Priester.
De rey van Priesteren.
Terentivs Hopman.
Fronto Drossaert.
Simeon Bisschop van Ierusalem.
De rey van Christenen.
Gabriel een Engel.

* *Treurspeelders:* personen van 't treurspel.
Iosephvs: dit is Flavius Josephus, de geschiedschrijver; *Voorvechter:* aanvoerder, beschermer (vóór z'n gevangenneming was Josephus 'n aanvoerder; later werd ie voor de Joden 'n voorspreker en beschermer bij Titus.
Titvs de Keyzer: eigenlik: Titus Caesar; Caesar was de tietel ook van de prinsen, de zonen van de keizer; Vondel vertaalt 't gewoonlik met *keizer*.
Rothmeester: aanvoerder van 'n legerafdeling (*rot*).
Roomsche: Romeinse.
De Dochter Sion: Vrouwe Sion, de verpersoonliking van 't Jodendom en van Jeruzalem.
StaetIonffren: Staatdochters, hofdames; *Ionffer*, ouwere vorm van *Ioffer,* uit *Ioncver* (*-ver* is 'n toonloze bijvorm van *vrouw*).
Hopman: hoofdman, aanvoerder (aan 't Duitse *Hauptmann* ontleend).
Drossaert: hofmaarschalk.

Hiervsalem Verwoest.
Trevrspel: *Den Ioden tot naedencken, den Christenen tot waerschouwingh, als op het tooneel voorgesteld.*

De eerste handel.*

I o s e p h v s :

De Wraecke Gods in 't eynde, alsze eens raeckt op de beenen,[1]
Ziet vuyr, noch water aen, noch yzer, stael, noch steenen,[2]
Maer wroet al voort, en vind ter weereld niet zo zoet[3]
Als der Godloozen merch, en 't snoo verbasterd bloed:[4]
Vergeefs hy zich beschanst die droomt haer uyt te sluyten,[5]
Te spade bolwerckt hy die haer geweld wil stuyten,[6]
Om zunst hy met een diepte haer af te snijden tracht[7]
Die aerzelt noch om schans, om bolwerck, noch om gracht:[8]
Scherprechtersse al te strengh! wie zou, jae moet niet vrezen[9]
De stramen van uw roede, uw zweep, en taeye pezen,[10]
Waer mee' ghy gaet te keer, en 't vel stroopt vande rugh[11]

* *Handel:* handeling, bedrijf.
1 *in 't eynde:* tenslotte; *alsze eens...:* wanneer ze zich eenmaal gaat bewegen, wanneer ze eenmaal losbreekt.
2 *Ziet.... aen:* stoort zich aan.
3 *al:* steeds; *niet:* niets.
4 Dan 't merg, de levenskracht van de goddelozen, en hun schandelik verbasterd bloed, (om dat te vernietigen); *snoo* (uit *snode*, bijwoord): schandelik.
5 *zich beschanst:* zich met schansen omringt; *uyt:* buiten.
6 *Te spade bolwerckt hy:* te laat, te vergeefs legt hij bolwerken aan; *geweld:* macht.
7 *Om zunst:* te vergeefs (zie Dl. 1, blz. 737 vs. 12); *met een diepte:* met 'n gracht.
8 *Die:* de goddelike wraak; *aerzelt.... om:* wijkt terug voor.
9 *Scherprechtersse...* (nml. de goddelike wraak): die Gods vonnis voltrekt; *scherprechtersse:* van *scherprechter* (beul) met 't vrouwel. achtervoegsel *-esse* dat met omzetting van de voorafgaande *r* tot *-ersse* werd met klemtoon op *érsse*, maar meestal heeft *ersse* de klemtoon niet, door invloed van *meesters*(*ch*)*e* enz., gevormd met *s*(*ch*)*e*, vergel. *dominees*(*ch*)*e*.
10 *stramen:* striemen (zie Dl. 1, blz. 519 op vs. 10).
11 *ghy gaet te keer:* hem te keer gaat, hem kastijdt.... (die Goddeloos....).

Des geens, die Goddeloos den zonden welfde een brugh.[12]
Ghy hebt Ierusalem haer strengheyd mogen voelen,[13]
Als ghy haers gramschaps gloed met 't purper most verkoelen[14]
Dat van uw lenden droop, en langhs uw boezem zeep,[15]
Als u van pijn en smerte een hertvangh 't hert beneep.[16]
Ach lyden! lyden ach! ick moet afdwa'en en droogen[17]
Myn aenzicht steeds aen vocht van myn bekreten oogen,[18]
Wanneerme in 't weecke breyn een waessem dick opschiet,[19]
Uyt mijn beklemt gemoed geperst van groot verdriet,[20]
Verdriet, dat voor een dood my pijnt met duyzend dooden[21]
Zoo vaeck ick my verbeelde het treurspel van de Ioden.[22]
Verryst o Daniel! en roert uw kouwd gebeent',[23]
Die in uw ziel voor lange hebt onzen val beweent,[24]
Als ghy man Gods! zo diep ginght in d'afgronden vissen,[25]
En waden inde zee van Gods geheymenissen:
Komt troost d'ontschaeckte maeghd van Sion afgetreurt,[27]
Want zoo ghy 't hebt gespeld, zoo viel haer 't loth te beurt:[28]
Komt wascht haer tranen af, want yslijck, en wanschapen
Gaept haer verwoestingh nu, en dreyght te blijven gapen.[30]
Wy zynder eens geweest, met Iuda is 't gedaen,[31]
En Sions grondvest grynst mismaeckt den Hemel aen:
Des Heeren heylighdom ach! ach! 't gaetme aen de zinnen,[33]

12 *den zonden welfde een brugh:* de zonden graag in zich toeliet.
13 Gij, Jeruzalem, hebt....; *mogen:* kunnen.
14 *met 't purper....:* met 't purpere bloed koelen moest (*most*).
15 *zeep:* vloeide (*zeep* van *zijpen*, waarnaast 't frequentatief *sijpelen*).
16 *hertvangh:* 'n bevanging (benauwdheid) van 't hart; *beneep:* benauwde.
17 *Ach lyden:* ach vreselike smart; *afdwa'en en droogen:* afwissen en afdrogen; (de' in *dwa'en* is niet op z'n plaats; Vondel meende dat 't woord samengetrokken was uit *dwaden*, zie Dl. 1, blz. 472 vs. 13).
18 *aen vocht:* in vocht, vochtig; *bekreten:* beschreide.
19 *in 't weecke breyn:* in m'n ziek hoofd; *een waessem dick....:* 'n dichte nevel van tranen omhoog schiet.
20 *van:* door.
21 *voor....:* in plaats van met één dood mij pijnigt.
22 *ick my verbeelde:* ik in m'n geest zie (*verbeelde* ouwere vorm).
23 *roert uw kouwd gebeent':* herleef (*roert:* beweeg).
24 *voor lange:* lang geleden.
25 *d'afgronden:* de dieptes (van Gods alwetendheid).
27 *d'ontschaeckte...:* de geschonden maagd van 't moe getreurde, van 't uitgeputte Sion: 't geschonden, afgematte Jeruzalem.
28 *gespeld:* voorspeld.
30 *Gaept haer verwoestingh nu....:* ligt zij verlaten in haar verwoesting, en dreigt verlaten te blijven liggen.
31 *eens:* voor eens en voor altijd.
33 *Des Heeren heylighdom:* nml. de tempel; *'t gaetme aen de zinnen:* 't raakt m'n verstand, 't maakt me waanzinnig.

Ter hellen neergezackt is met zyn hooge tinnen.[34]
Helaes! Ierusalem, gedoemt ten zweerde, en vyer,[35]
Uw hooghmoed is gedaelt, uw zonden staen u dier,[36]
Uw zonden staen u dier, uw hooghmoed is gevallen,
En ghy light onder 't puyn begraven van uw wallen.
Had 't avontuyr van 't loth doch te Iotapata[39]
Mijn leven niet verschoont, als ick zoo na, zoo na[40]
Stond op 's doods oever, zoo gereed om te verdrencken,[41]
En afgestre'en mijn ziel aen 't Vaderland te schencken;[42]
Zoo had ick niet gehoort hoe hemel, aerde, en zee[43]
Verzuchte, als Iacobs huys beweeght wierd van zyn stee:[44]
Fy! dat ick voor 's doods schicht so angh was en verschrocken,[45]
Doen in dat gapende hol, die zweerden uytgetrocken[46]
My dreyghden, als ick d' een met smeken noch ophiel,[47]
En d'ander aengreens dat hem 't hert en 't stael ontviel.[48]
Waerom maeckte ick myn graf niet in die afgronds kolcken,[49]
En liet aen 't lemmer koud myn warme bloed niet stolcken?[50]
Waerom volghde ick niet nae myn kryghslie voorgetre'en,[51]

34 *Ter hellen neergezackt:* in de diepte neergestort.
35 *gedoemt ten zweerde, en vyer:* veroordeeld om te vuur en te zwaard, door oorlog en vuur verwoest te worden; (*vier* en *dier*, Brab.-Vlaamse vorm van *vuur* en *duur*).
36 *staen u dier:* komen u duur te staan.
39 *'t avontuyr van 't loth:* de grilligheid van 't lot, 't grillige lot; *doch:* toch.
40 *na:* dicht.
41 *zoo gereed om te verdrencken:* zo op 't punt om te verdrinken; *verdrencken:* eigenlik: doen verdrinken, zoals al in 't middeleeuws door Zuid-Nederlandse verandering van de *i* van *verdrinken* in *e*, ook: verdrinken, in 't water omkomen.
42 *afgestre'en:* moegestreden; *mijn ziel:* m'n leven.
43 Zoo: dan.
44 *als Iacobs huys....:* toen Jakobs huis van z'n plaats bewogen werd, geschokt werd; dus toen Jakobs afstammelingen, 't Joodse volk vernietigd werd; (*beweeght,* in de betekenis: in beweging brengen, werd *bewegen* ook nog zwak vervoegd).
45 Josephus doelt in de volgende verzen op de onderaardse gang in Iotápata, waarin hij zich met vele anderen bij de inneming van die stad door de Romeinen verborgen had. Hij wilde zich overgeven, maar de anderen wilden er niets van weten. Toen besloten ze elkaar te doden, en trokken 't lot wie zou beginnen. Josephus en nog een waren de laatste, en bleven in leven. *Fy* (aan 't Frans ontleend): foei; *schicht:* pijl; *angh:* bang (*angh* 'n ouwe bijvorm van *eng*).
46 *Doen:* toen; *gapende hol:* spreek uit: *gapend'ol*.
47 *ophiel:* tegenhield (zie voor dit toneel Flavius Josephus: *De Verwoesting van Jeruzalem* 3,18).
48 *aengreens:* dreigend aanzag; (*greens* van *grijnzen:* deze vorm wel onder invloed van *green* bij *grijnen* (grienen enz.); *'t hert:* de moed.
49 *in die afgronds kolcken:* in die diepe holen (*afgronds kolck:* diepte van 'n afgrond).
50 *'t lemmer koud:* 't koude lemmet; (*lemmer* 'n nevenvorm van *lemmet*)*; stolcken:* stolten; (*stolcken* in de 17e eeuw naast stollen en stolten).
51 *myn kryghslie voorgetre'en:* mijn soldaten die me voorgegaan waren; *-lie* verkorte vorm van lieden.

Doen van die moord ontsloop Iosephus, en noch een?[52]
Iosephus, die noch most in der Romeynen handen
De ced'ren van ons kerck zien blaeck'ren en zien branden.[54]
't Is waer, ick sleyp geen boey, noch quyn in slaverny,[55]
Want daer toe 's Keyzers hert te zeer hanght over my:[56]
Hy viert myn hoogh geslacht, en wil met lompe kluyst'ren[57]
Noch 't Koningschap in my, noch 't Priesterdom ontluyst'ren:[58]
Hy weet wat wijsheyd ick doorsnuffelde in myn jeughd:[59]
Hoe Galilea kan getuygen van mijn deughd
En vroomheyd, die hy toetste in d' uyterste benoutheyd:[61]
Hy ziet myn jaren aen, en eert myn statige ouwdheyd:[62]
Dit ken ick, en 't is waer: maer zal my zulcx van druck[63]
Ontslaen, als ick gedenck der stammen ongeluck?
Als ick een handvol zie van onze Abrahamyten[65]
Gespaert tot leyder leet haer hert te bersten kryten?[66]
Zoo ben ick wel ontaerd, en inden grond verzet[67]
Van d' yver, die myn ziel verplichte aen Moses wet:[67-68]
Maer neen, eer zy myn faem in Israël gelastert:[69]
Eer hou my Iacob voor zyn speelkind en zyn basterd:[70]
Eer lochen God 't verbond, bezegelt als ick heesch
Van schreyen, d' achtste dagh besneen wierd aen myn vleesch,[71-72]
Eer ick een mate stelle, of voor myn dood laet enden[73]

52 *van:* aan.
54 *De ced'ren van ons kerck:* 't cederhout van onze tempel.
55 *sleyp:* sleep; (*sleypen* de oorspr. vorm van *slepen*).
56 Daarvoor is 't hart van de keizer mij te zeer genegen.
57 *viert:* eert; *lompe:* plompe.
58 *Priesterdom:* priesterschap (Flavius Josephus zegt dat ie tot 't geslacht van de Makkabeeën behoort; dus van koninklike en priesterlike afkomst is).
59 *wat wijsheyd:* wat 'n geleerde werken. Op 16 jarige leeftijd had hij de 3 Sekten: Sadduceeën, Farizeeën en Essenen al bestudeerd.
61 *vroomheyd:* dapperheid; *die hy toetste:* die hij (Titus de keizer) op de proef stelde. Hij was enige tijd stadhouder van Galilea geweest, en doorstond als veldheer in de vesting Iotápata 'n belegering van 7 maanden onder Vespasianus en Titus; door verraad bezweek de stad.
62 *ziet.... aen:* heeft achting voor; *statige ouwdheyd:* eerbiedwaardige ouderdom.
63 *ken ick:* beken ik; *zulcx:* dit.
65 *Abrahamyten:* zonen van Abraham, Joden (spreek uit.... *mijten* met *ei*-klank).
66 Als ik ze, gespaard voor smarteliker leed, zie jammeren dat hun hart er van breekt (ze zie hun hart te bersten jammeren); *leyder* van *leyd* (naast *leed*)*:* smartelik, droevig.
67 *Zoo....:* dan zou ik wel ontaard zijn.
67-68 *inden grond.....:* in m'n diepste wezen afgeweken van de ijver; *verplichte:* verbond.
69 Eerder mag m'n goede naam in Israël belasterd worden.
70 *speelkind:* onecht kind.
71-72 De besnijdenis was 'n teken van 't ‘verbond’ van de Joden met God, dus van de opneming in de godsdienstige gemeenschap van de Israëlieten; *als:* toen.
73 Voor ik zal matigen of vóór m'n dood zal eindigen m'n droefheid....

Den rouwe, die ick scheppe uyt Israels ellenden.
Light my dan noch aen't hert zo na de droeve staet[75]
Van 't lieve Vaderland, hoe is dan zulcken haet[76]
Op myn onnoozelheyd gebraeckt, en uytgespogen,[77]
En uyt myn zuyv're borst zoo veel vergifs gezogen?[78]
O Zon! die zonne en mane en sterren schenckt haer licht,[79]
Die d' helsche duysternisse ontdeckt met uw gezicht,[80]
Die d' afgrond van het meyr met d' appels van uwe oogen[81]
Verraed, en by den neck geveynstheyd grypt en logen:[82]
Ick dage u heylighlijck, en bidde u dat ghy tuyght[83]
Of ymands dreygement, of gunst mijn vroomheyd buyght:[84]
En dat uw boosheyd, die om wraeck riep, ghy Tyrannen![85]
Die tegen 't vaderland de ketens hield gespannen,[86]
My toon waer na 'swets eysch ick heb mijn recht verbreuckt,[87]
Of waer 't eenvouwdigh kleed is van mijn trouw gekreuckt.[88]
Hoe dickmael naderde ick uw veel bestormde veste
Om af te stuyten 't ramp van 't algemeene beste,[90]
En bood uyt 's Keyzers naem u hulde, en vrundschap aen,[91]
Helaes! maer al om zunst, het water lietmen staen,[92]
Men keerde hem niet om 't vuyr des ondergangs te blusschen,[93]

75 *zo na:* zo dicht.
76 *zulcken:* zulk 'n.
77 *onnoozelheyd:* onschuld; *gebraeckt:* uitgespuwd.
78 *vergifs* met *s* achter *veel*.
79 *O Zon:* O God; *haer:* hun.
80 *ontdeckt met uw gezicht:* met uw ogen doordringt.
81 *meyr:* zee (met Antwerpse wije *ee*-uitspraak).
82 *Verraed:* (openbaart) doorziet; *by den neck.... grypt:* betrapt, doorschouwt.
83 *Ick dage u heylighlijck:* ik roep u met plechtige eerbied op; *tuyght:* getuigt.
84 *ymands* met *ei*-uitspraak (zie Dl. 1, blz. 503 op vs. 22); *vroomheyd:* rechtschapenheid.
85 Met *Tyrannen* bedoelt hij hier Eleazar, Simeon, en Johannes (zie blz. 97 op r. 20, 21).
86 Die 't vaderland knelde met uw boeien.
87 Laat (uw boosheid) mij aanwijzen, waar ik volgens de eis van onze wet mijn recht verbeurd heb, geen recht meer heb mij Israëliet te noemen (*verbreucken:* 'n breuk maken, verbeuren).
88 Of waar ik 't eenvoudig kleed van mijn trouw gekreukt heb, waar ik de meest blanke trouw geschonden heb.
90 Hoe Josephus aan de Joden Titus' genade en vriendschap aanbood, en z'n medewerking om voor hun welzijn te zorgen, en hoe hij gesmaad is daarvoor door z'n eigen stamgenoten (vs. 76 en vlg.) zie *Joodse Oorlogen* 6: 8; *af te stuyten....:* af te weren de ramp van de staat; *'t ramp:* zie blz. 79. r. 32; *'t algemeene beste:* 't gemenebest, 't vaderland.
91 *hulde:* genade; *vrund-* vooral Holl. vorm bij *vrind*.
92 *al om zunst:* helemaal te vergeefs; *het water lietmen staen:* gebruikte men niet om 't vuur te blussen.
93 *Men keerde hem niet om:* men bekommerde er zich niet om.

Men vloeckte, en quetste my al razende ondertusschen:
Mijn ouwd'ren levens zat, wat onderstaet de wrock,[95]
Of schaemt den haet zich niet? die wierpmen inden stock.[96]
Maer isser wel een stuck te schendigh aen te rechten[97]
Voor die uyt Sions kerck als uyt een roofslot vechten?[98]
Voor die, wiens dolheyd kan noch moord, noch roof verzaen?[99]
Voor die haer ving'ren aen 't gewyde dorven slaen?
Voor die in 't heylighdom als tygerdieren brullen,
En 't hooge koor met bloed, en versche lycken vullen?[102]
Wat helpet! wonder is 't, hoe God zo lange draeght[103]
Een boosheyd opgehoopt, daer van den Hemel waeght:[104]
't Is wonder noch dat God haer quaed niet vroeger strafte,
Als elck Kerckschender dol hem als een hond aenblafte.[106]
Hebt van verdiende loon nu overvolle maet,
En zwaerder wege uw straffe als uw bedreven quaed,
Vervloeckte Simeon, Ioannes twists aenblazer,[109]
Zeloters, Salems pest, heyloozen Eleazer,[110]
Die ghy te gader zyt verraders van die stad[111]
Dien d'Hemel als zyn bruyt zich uytgelezen had:[112]
't Onschuldigh bloed, dat hier gestickt is in zyn wapen,[113]
Hou steeds uw bleeck gebeente onrustigh zonder slapen,[114]
En d'Echo, die in 't woeste hier is de nachtegael,[115]
Tot wraeck uw schimmen weck des nachts wel zevenmael:
Of schepty noch de locht, en zieltooght als gevangen,[117]

95 *ouwd'ren:* ouders; *levens zat:* verzadigd van 't leven, heel oud; *wat onderstaet.....:* wat durft de wrok te doen. (Josephus' vader werd gevangen genomen, zie *Joodse Oorlogen* 5:35 en Egesippus 5:23).
96 *stock:* gevangenis (oorspr. 't blok waarin de gevangenen met handen en voeten vastgesloten werden).
97 Maar is er wel 'n misdaad (*stuck*) te schandelik om te bedrijven.
98 *Sions kerck:* Sions tempel; zie *Joodse Oorlogen* 4:14; 5:11 en Egesippus 5:5 en 4:6: ‘Maer... sy vluchten tot den tempel als in een slot ende maeckten haer een vestinghe daer uyt’.
99 *wiens dolheyd:* wier razernij; *wiens* voor *wier* (zie blz. 81 r. 56).
102 *'t hooge koor:* de binnen-tempel waar 't reukaltaar stond (*koor:* tempel).
103 *helpet:* zou 't helpen, helpt 't.
104 *daer van:* waarvan; *waeght:* dreunt, siddert (*wagen:* zich bewegen; hier van *waggelen*).
106 *Kerckschender:* tempelschender; *dol:* als 'n razende.
109 *Simeon:* zie blz. 97 r. 20, 21; *Ioannes:* zie blz. 97 op r. 20, 21.
110 *Zeloters* en *Eleazer:* zie blz. 97 op r. 20, 21; *Salem:* Jeruzalem; *heyloozen:* misdadige.
111 *Die ghy te gader:* gij die te samen; zie blz. *79* op r. 29.
112 *uytgelezen:* uitgekozen.
113 *in zyn wapen:* in zijn wapenrusting.
114 *uw bleeck gebeente:* u, wanneer ge dood zijt.
115 *in 't woeste hier:* in deze verwoesting hier.
117 *schepty noch de locht:* schept ge nog de lucht, leeft ge nog; *zieltooght als gevangen:* ligt g' in doodstrijd als gevangene (*zieltogen:* de laatste adem trekken).

Zoo schroeymen u het hert met gloeyendige tangen,[118]
Of bouwe een ander hel, die, ick weet naulycx hoe,[119]
Gerabraeckt houde u ziel, en laet geen sterven toe.[120]
't Bouwvalligh Isr'el, nu 't vernielt is met zyn stammen,[121]
Door zweerd, pest, hongersnood, en aengesteken vlammen,[122]
De ruyter rijck van roof zijn wonden zich getroost,[123]
De schildwacht afgebraeckt, ontharnascht word verpoost,[124]
De stormbock blutzens moe' verpaystert wat zijn hoornen,[125]
En 't Roomsch veldteecken zwiert te dertel van de toornen[126]
Die Titus heeft verschoont, op dat noch langh na hem[127]
Elck weet waer Roome liet 't verwoest Ierusalem,
De tenten zijn vol vreughds, vol juychens, en bazuynen,[129]
Men vlechter niet dan palm, en lauwer, om de kruynen[130]
Der helden te beslaen met kranssen altyd frisch,[131]
En rust zich ten triumph, die maer een voorspel is[132]
Van deze zegefeest, die aenstaet, daer gaet schuren[133]
De Tyber blanck van stroom de Keyzerlycke muren:[133-134]
Maer ons twaelfstammig volck, een hoopken, dat noch 'tzwaerd
De pest, de dood, het vuyr, en d'honger heeft gespaert
Tot allerhande smaed, op haer triumphs geruchten

118 *gloeyendige:* gloeiende.
119 Of laat men voor u 'n andere pijniging uitdenken.
120 *Gerabraeckt houde:* voortdurend radbraakt, pijnigt; *-ra-* uit *rade* (*radebraken:* met of op 't rad breken).
121 *'t Bouwvalligh Isr'el:* 't ingestorte Israël; de zin is: nu Israël verwoest is....
122 *aengesteken:* ontstoken (*-gesteken*, oorspr. vorm van *-gestoken*).
123 *De ruyter:* de Romeinse ruiter; *van roof:* aan buit; *zich getroost:* vindt vertroosting voor.
124 *afgebraeckt:* uitgeput (*afbraken:* als 't ware heel en al de leden breken); *ontharnascht:* van z'n harnas ontdaan; *verpoost:* komt tot rust.
125 *stormbock....:* De stormbok moe van 't stoten laat z'n hoorns wat tot rust komen; *stormbock:* stormtuig met 'n voorstuk in de vorm van 'n bokskop, vergelijk stormram; *blutzen:* stoten, waarschl. 'n klanknabootsend woord; *verpaysteren* (verpeisteren) bij peisteren: voedsel geven, verkwikken (uit 't Frans).
126 *'t Roomsch veldteecken....:* de Romeinse standaard wappert heel overmoedig (*dertel*) van de belegeringstorens; zie *Joodse Oorlogen* 6:43. Maar hij (Titus) ‘liet de gemelde Thorens tot een eeuwige ghedachtenisse des gelucks sonder dewelcke hy die niet gewonnen en hadde, blijven staen’, zie verder aant. op vs. 960.
127 *verschoont:* gespaard.
129 *vol juychens en bazuynen:* vol gejuich en gebazuin.
130 *niet:* niets; *kruynen:* hoofden.
131 *beslaen:* bedekken; *altyd frisch:* steeds verse.
132 *rust zich:* rust zich uit, maakt zich gereed.
133 *Van deze zegefeest....:* van dit aanstaande zegefeest; (*de feest: feest* was vroeger 'n *de*-woord).
133-134 daar waar de blanke Tyberstroom de keizerlike muren schuurt (van Rome); dus de grote triomftocht te Rome.

Te deerlijck wedergalmt, en antwoord met verzuchten,[137-138]
Hoopt treurigh klacht, op klacht, en steent zyn hert in twee,[139]
En is gelyck de geen die in de wilde zee
Na schipbreuck schrylings op den mast noch 't lyf wil bergen,[141]
Dryft tusschen klippen heen, en ziet geen oevers nergen,[142]
Dryft tusschen vreeze en hoop, zwemt tusschen hope en vrees,
Zoo zwerft Iudea nu, die vaderlooze wees:
O Vader! haers erbermt: slaet 't aengezicht eens neder,[145]
Die ghy de baren temt, de blixems, en t' onweder,[146]
Temt 's vyands razernye, en koelt, en lescht den brand[147]
Die van 't woest kryghsvolck heeft geschroockt het ingewand,[148]
Dat Isacx overschot geen ramp meer op zich lade,
Dewijl ghy 't nu beveelt der Heydenen genade.[150]

TITVS de Keyser. LIBRARIUS Rothmeester.

T i t u s :

Het noodgeheym der Goon heeft uytgediend ten lesten:[151]
Vermorseld zijn in puyn de steygerende vesten,[152]
En van 't vervloeckt geslacht, zijns levens zat en moe,[153]
Is uytgeruckt de boom tot aen den wortel toe.
Zoo Griecken afgestre'en, met d'uytvaert der Troijanen[155]
Zich ter onsterflijckheyd den wegh vermocht te banen,
Daer nae thien jaren strijds noch eerst een zwanger peerd[157]
Den brand van 't oorloog dempt, en niet de deugd van 't zweerd,[158]
Wat heeft dan d'hemel tot besoldinge behouden[159]

137-138 *op haer triumphs geruchten..*: zal 'n heeldroeve weerklank geven op hun zegekreten.
139 *steent* (naast *steunt*) *zyn hert in twee:* klaagt z'n hart dood, sterft van smart.
141 *'t lyf.... bergen:* 't leven redden (*lyf:* leven).
142 *nergen* de ouwere vorm van *nergens*.
145 *haers erbermt:* ontfermt u over haar (Judea); *erbermen* Zuidelike vorm naast de oorspr. vorm *erbarmen,* die aan 't Duits ontleend is; *haers:* ouwere 2e n.v. vorm.
146 *Die ghy:* gij die.
147 *lescht:* blus.
148 *geschroockt:* geschroeid; dus de brandende razernij die hun binnenste verschroeit.
150 *beveelt der Heydenen genade:* aan de willekeur van de heidenen prijsgeeft (*beveelt:* overgeeft).
151 't Onbekende raadsbesluit der goden is nu tenslotte volbracht (*noodgeheym:* 't geheime besluit van 't noodlot).
152 *de steygerende vesten:* de hoog oprijzende vestingmuren.
153 *zijns levens zat en moe:* dat genoeg had van z'n leven, levensmoe.
155 *Griecken afgestre'en:* Griekenland van 't strijden uitgeput; ('t meerv. zonder lidwoord als benaming van 't land, zoals Zweden, enz., zie ook Dl. I, blz. 641 op r. 6); *uytvaert:* ondergang.
157 *een zwanger peerd:* nml. 't houte paard dat vol was met Griekse soldaten.
158 *Den brand van 't oorloog dempt:* 't oorlogsvuur blust, aan d'oorlog 'n eind maakt; *de deugd:* de kracht.
159 *tot besoldinge behouden:* tot loon bewaard.

Daer Titus vroomheyd mede is nae verdienst vergouden?[160]
Door wien zoo diep gegronde, en hemelhooge stad,[161]
Als met een oogenwenck, geblixemt is zoo plat,[162]
Dat hy, die nae hem komt, heeft licht'lijck af te meten[163]
Hoe eenen leegen val 't hoogh klimmen leert vergeten:[164]
Daer by, wat straffe hem dreygt die d'heyl'ge wetten breeckt,
De majesteyten quetst, en aen den prickel steeckt.[166]
Lof Goden voor uw gunst, die in zoo groote allarmen
Als taeije zeen'wen waert aen 's Roomschen veldheers ermen,[168]
Dat zijn ontscheede stael noyt keerde moede en mat,[169]
Als droncken vanden bloede, en van 't doorkerven zat:[170]
Dat zijn gespannen peze hy stout en onverschrocken,[171]
Noyt heeft vergeefs gelost, noch ydel ingetrocken,[172]
Voor dit verleyd gespuys in 't stof begraven lagh,[173]
En 't overblijfzel droef dit droevigh schouwspel zagh.[174]
My dunckt dat ick verneem de faem, die uytgelaten[175]
Laet klincken haer trompet te Roome langhs de straten:
Daer, als de vader dut, voor 't weerdste pand bezurght,[177]
Zy op de toornen daelt van 's Keyzers hoogen burght,[178]
En streckt Vespasiaen, om Titus half verlegen,

160 Waarmee Titus' dapperheid (*vroomheyd*) naar verdienste wordt vergolden; *vergouden* oorspronkelike vorm van *vergolden*.
161 *gegronde:* gegrondveste.
162 *met een oogenwenck:* in 'n ogenblik: *geblixemt is zoo plat:* met geweld neergeworpen.
163 *heeft licht'lijck af te meten:* zich gemakkelik kan voorstellen.
164 *leegen:* lage, diepe (met herinnering aan 't spreekwoord: Wie hoog klimt, valt laag).
166 *De majesteyten quetst:* de opperhoogheid van God en van de keizer schendt; *aen den prickel steeckt:* eigenlik van de ploegende os gezegd, die achteruit sloeg en zich dan stak aan de prikkel van de drijver; dus: achteruit slaat, zich verzet (tegen God); vergel. Handelingen der Apostelen 9:5.
168 *aen 's Roomschen veldheers ermen:* in de armen van de Romeinse veldheer (-*armen* en -*ermen:* rijmen geregeld zo op elkaar bij Vondel; d.i. de Zuidelike vormen met *erm* op de Holl. met *arm*).
169 *Dat:* zodat; *zijn ontscheede stael:* z'n uit de schede getrokken zwaard, z'n blanke zwaard; *keerde* in de schee.
170 *noyt... Als:* nooit anders als; *vanden bloede:* van 't bloed.
171 *peze:* pees van de boog; vooral van de pezen van't belegeringsgeschut, de blijden (die zware stenen wierpen).
172 *gelost:* losgelaten; *ydel ingetrocken:* te vergeefs gespannen.
173 *Voor:* voordat; *verleyd:* verwenst (eigenlik: misleid).
174 *'t overblijfzel droef:* de armzalige rest.
175 *de faem:* de faam, 't vliegende gerucht (zie *Pascha* in Dl. 1, blz. 248).
177 Waar, terwijl m'n vader mijmert (*dut*) bezorgd over z'n allerdierbaarste (*weerdste*) zoon; *weerd* ouwere en Zuidel. vorm van *waard*.
178 *toornen:* torens.

Een bood van deze feeste en onverwachten zegen.[179-180]
O Hercules! hy zwijmt, hy flaeuwt, de gryze man,[181]
Om dat al t'effens niet zijn vreughd uytbersten kan:[182]
Maer als d'ontschoten verwe hy weder heeft bekomen,[183]
En opschiet als een die ontwaeckt uyt zoete droomen.[184]
Zijn, zeght hy, dan de Ioon gesneuveld door de deughd[185]
Van 't yzer en van 't stael van ons Romeynsche jeughd?[186]
En mocht dat vast Kasteel met onbeklimb're muren,[187]
En Krijghslie telleloos niet langer ons verduren?[188]
Zoo mogen heden wy, met glori overla'en,[189]
By Caesar sterrenwaerts nae 't huys der helden gaen:[190]
Zoo zaghmen eer Iuppijn toerusten om te stryden,[191]
En in d'ontstelde locht den Adeler beschryden,[192]
Van waer hy ongedreyghd dien, die hem smaed aendeed,[193]
Tot polver en tot gruys met zynen blixem smeet.[194]
Recht zoo 't den reuzen ging, als zy haer krachten proefden,[195]
En met den schouwd'ren trotz de bergen opwaerts schroefden[196]
Nae 's hemels zolderingh, heel ijslijck aen te zien,[197]
Om uyt vermetel breyn den Goden 't hooft te bi'en:[198]

179-180 *streckt.... Een bood:* strekt tot 'n bode, dient tot 'n bode aan Vespasiaan; *half verlegen:* enigsins gedrukt.
181 *O Hercules:* gewone uitroep bij de Romeinen: bij Herkules; (Hérkules in de Grieks-Romeinse mythologie, de geweldig sterke halfgod, bekend om z'n twaalf werken); *hy zwijmt, hy flaeuwt:* hij valt in zwijm, valt flauw.
182 *al t'effens:* helemaal ineens.
183 *d'ontschoten verwe:* z'n weggetrokken gelaatskleur.
184 *En opschiet:* en hij opschiet.
185 *Ioon* samengetrokken uit *Joden*, zoals goon uit *goden; deughd:* kracht.
186 *Van 't yzer en van 't stael:* van de ijzere en stale wapens; *jeughd:* jongelingschap, manschappen, leger (naar 't Latijnse *juventus* in dezelfde betekenis).
187 *mocht:* kon; *vast:* stevig.
188 *telleloos:* ontelbare krijgslieden.
189 *Zoo:* dan.
190 *sterrenwaerts gaen:* onsterfelike roem verwerven (naar 't Latijnse *sic itur ad astra*); *'t huys der helden:* de verblijfplaats der grote helden die tot halfgod of god verheven waren zoals Caesar.
191 *eer:* eertijds; *Iuppijn:* Jupiter, in de Romeinse mythologie de opperste der goden; *toerusten:* zich toerusten.
192 *ontstelde:* in beroering gebracht (door donder en bliksem); *Adeler:* arend (evenals *adelaar*, uit 't Oost-Nederl.); de adelaar, 't zinnebeeld van kracht, was aan Jupiter toegewijd.
193 *ongedreyghd:* zonder gevaar voor hem zelf, dus: zelf onaantastbaar; *dien, die:* degene die, ieder die.
194 *polver:* pulver (uit 't Latijn); *smeet:* sloeg.
195 *Recht zoo:* juist zoals; *den reuzen:* de giganten, die de ene berg op de andere stapelden, om zo de Olympus der goden te bestormen; *als:* toen; *proefden:* probeerden.
196 *schroefden:* op elkaar vastmaakten.
197 *zolderingh:* gewelven.
198 *uyt vermetel breyn:* uit vermetele gedachten, uit vermetelheid.

Zoo ginght dees muyters, die uyt dwaesheyd ingenomen,[199]
Haer kanten tegen 't Rijck van 't wijd beroemde Roomen,
Dat steeds uytsteeckt een borst met roemzucht opgevuld:
Dat aengedane smaed noch muyterije duld:
Dat strijdb're Pallas, met haer speer eens te verzwicken,[203]
Doet ziddren 'swerelds kreyts, gedoodverwt door 't verschricken:[204]
d' Ontzichb're en preutsche maegd, noyt wapendragens moe',[205]
Ick zie zy lonckt op my, my dunckt zy knickt my toe,[206]
Aen 't schudden van 'thelmet, aen 'tzwaeijen van haer pluymen,[207]
Uyt blyschap, dat ick doe haer heyl'ge troonen ruymen
Een wederspannigh aes, dat uyt vervloeckte nijd[209]
Haer kroon, en zetel had ontluystert, en ontwijd:
Zy draeyt een hemelkloot, en overstaert haer helden[211]
Die zy vergode, om datze haer lijf, en leven stelden[212]
Voor 't schaecken van haer eere: haer hert bekommert, bernt[213]
Uyt danckbaerheyd, om my te plaetzen in 't gesternt':[214]
Wijdheerschende Godin! waer zuldy Titus zetten?[215]
Die met uws vyands breyn, en bloed zijn harnasch smetten,[216]
Doen met geheven erm hy 't ijzer knerssen de',[217]
En kloof door stalen helm hem 't beckeneel in twee,[218]
Dat hy gesneuveld, viel uyt stegelreep, en zadel,[219]
Die ons braveren wou met zynen basterd adel?[220]

199 *dees muyters:* nml. de Joden; *uyt dwaesheyd ingenomen:* van dwaasheid bezeten (de uitdrukking is 'n vermenging van: *uit dwaasheid,* en, *door* of *met dwaasheid ingenomen*, of't betekent: uit ingenomen dwaasheid, uit dwaasheid die hun overmeesterd heeft).
203 *Dat strijdb're Pallas:* dat als 'n krijgshaftige Pallas; Pallas Athene de godin van de oorlog (dergelijke zegswijze zonder als naar 't Latijn); *verzwicken:* drillen.
204 *'swerelds kreyts:* de kring van de wereld, de wereld; *gedoodverwt:* doodsbleek.
205 *d'Ontzichb're:* de ontzagwekkende (*ontzich:* ontzag); *preutsche:* fiere; in deze en de volgende regels ziet Titus *Rome* onder 't beeld van de maagd Pallas.
206 *zy lonckt op my:* ze lacht me vriendelik toe.
207 Mij dunkt aan 't schudden..... *'thelmet:* de helm (*helmet* uit 't Frans, verkleinwoord van *helm*)*; pluymen:* helmbos.
209 Dat ik 'n weerspannig gespuis (*aes*) uit haar (Rome's) rijk (*troonen*) verjaag.
211 *Zy* (Rome als Pallas voorgesteld) *draeyt een hemelkloot:* ze houdt 'n wereldbol in de hand; 't gewone zinnebeeld van de heerschappij; *overstaert:* overschouwt.
212 *vergode:* tot goden verhief; *haer lijf en leven stelden:* hun lichaam en leven in de waagschaal stelden.
213 *Voor 't schaecken van haer eere:* tegen 't roven van haar eer; *bernt:* brandt, verlangt vurig.
214 *in 't gesternt':* in 't gesternte, in de hemel der goden, zie aant. op vs. 190 en vs. 427.
215 *zuldy:* zult gij.
216 *breyn:* hersens; *smetten:* smette.
217 *erm:* arm; *'t ijzer:* 't zwaard; *knerssen:* oorspr. en Zuidel. vorm van *knarsen; de':* deed.
218 *'t beckeneel:* de hersenpan.
219 *gesneuveld:* gedood; *stegelreep:* stijgbeugel, eig. de riem waaraan de stijgbeugel hangt.
220 *basterd adel:* onechte adellike afkomst; Titus zegt dit meer uitvoerig in Egesippus 5:41: ze (de Joden) zijn erg hoogmoedig, want ze zeggen dat ‘sy haer gheslachte van den Hemel afhebben’.... ‘ende den Hemel bewoondt hebben’ enz.

Help Iupiter! hoe word mijn ziel van vreughd geperst,[221]
Wanneer 't geheughnis van 't verle'en mijn geest ververscht,[222]
Als mijn gedachten zijn met malen overladen[223]
Van dezes rechterhands onvergeleken daden,[224]
Waer door ick menighmael 's doods daggesteeck ontgingh,[225]
Gedurende het tempeest van dees belegeringh.[226]
Als weerloos ick, om stads gelegentheyd t'ontblooten,[227]
Eer ick mijn leger sloegh, quam trots vooruytgestooten,
Gevolght van zestighmael thien ridders op den draf,[229]
Ziet een verborgen lage, ontrent Helenen graf,[230]
Haer schoonst' ziende, onverwacht my heeft op't lijf gesprongen,[231]
En vanden schoonsten hoop Rijcxed'len afgedrongen:[232]
De vyand dreyghtme aen d'een, de stad aen d'ander zy,
Wat gaet de Veldheer aen? de nood eyscht dat hy stry:[234]
De sabel girst van le'er, als kolen d'oogen branden,[235]
Al worstelende hy breeckt door 't midden der vyanden:
Recht als de leeuw (wanneer de jagers op haer luym[237]
Opdond'ren als hy is omcingeld op het ruym)[238]
Zich vindende benaeuwt, versmaed der winden snorcken,[239]

221 *Help Iupiter:* helpe Jupiter (naar *help God,* zie Dl. 1 blz. 263 aant. op vs. 67).
222 Wanneer de herinnering van 't verleden opnieuw in mijn geest komt.
223 *malen:* merktekens, indrukken.
224 *onvergeleken:* onvergelijkelike.
225 *daggesteeck:* dolksteek.
226 *het tempeest:* de verwoede storm.
227 Deze overval wordt in biezonderheden verteld in Josephus' *Joodse Oorlogen* 5:7 en Egesippus 5:3, 4; Toen ik ongewapend om de ligging (*gelegentheyd*) van de stad helemaal te ontdekken, voor ik m'n legerplaats opsloeg, fier in de voorste rijen kwam aangestormd (*vooruytgestooten*).
229 *van:* door; *op den draf:* in draf.
230 *lage:* troep soldaten in hinderlaag; *ontrent:* omtrent (zie Dl. 1 blz. 525 op vs. 5); *Helénen* graf: 't graf van Helena, koningin van Adiabene (in Assyrië), 't tegenwoordige Koerdistan. Ze ging met haar zoon over tot de Joodse godsdienst, deed veel goed, en werd bij Jeruzalem begraven (Fl. Josephus' *Joodse Geschiedenissen* 20:2); *Helénen:* ouwe 2e n.v. van Heléne.
231 *Haer schoonst' ziende:* hun kans zo geschikt mogelik ziende (letterlik: zich zelf zo geschikt mogelik ziende).
232 *schoonsten:* grootste.
234 *Wat gaet.... aen:* wat zal de veldheer beginnen; *stry (strijde):* strijden zal.
235 *girst van le'er:* schiet begerig uit de schede; *girsen* wel 't zelfde als *giersen* dat Kiliaen opgeeft als: begeren, haken (of *girsen* klanknabootsend: *knersen?*); *le'er:* lere schede (vergelijk: van leer trekken); *als:* evenals.
237 *op haer luym:* op de loer (zie Dl. 1 blz. 649 op vs. 8).
238 *Opdond'ren:* plotseling te voorschijn springen; *op het ruym:* in 't open vrije veld.
239 *benaeuwt:* in 't nauw gedreven; *versmaed....:* geen acht slaat op 't snuiven van de hazewinden.

Worpt voncken uyt 'tgezicht, ziet knodzen aen, noch vorcken,[240]
Laet d'achterkiezen zien, brult met beschuymde muyl,[241]
En stuyft door 't lompe tuygh met eysselijck gehuyl:[242]
Zoo red zich Titus oock, of d'haet hem schoon terwylen[243]
Groet met een hagelbuy van uytgelaten pylen:[244]
Als of in 's afgronds poel hy met den Peleaen[245]
Gedoopt was, om ter nood de wonden te versma'en:[246]
Als of de schildknaep van Iuppijn, door dondervlagen,[247]
Door hagel, wind, en storm, is wel gewoon te dragen
Den blixem, die vaeck scheurt de rotzen gul van 't schuym,[249]
Terwijl hy schadeloos verzenght noch schacht, noch pluym.[250]
Ben ick de Krijghsgod niet? die groeijende inde wapen,[251]
Antonia den borght, terwijl de Ioden slapen,[252]
Beklim, en drijfze in 't Koor van haer gewyde plaets?[253]
En groet met veldgeschrey den koets des dageraeds?[254]
Heeft niet dees rechterhand, den onderaerdschen rycken[255]
Met twalef schichten, toegezonden zoo veel lycken?[256]
Maer waer toe monster ick myn deughden altemael?[257]
Laet tuygen van myn deughd die schaerden van mijn stael:[258]

240 *Worpt voncken uyt 'tgezicht:* werpt woedende blikken; (*worpen* naast *werpen* zoals *worden* naast't oorspr. *werden*); *ziet.... aen:* bekommert zich; *vorcken:* gaffels.
241 *Laet d'achterkiezen zien:* opent wijd z'n muil.
242 *'t lompe tuygh:* 't botte volk.
243 *of.... schoon:* of.... al; *terwylen:* ondertussen.
244 *uytgelaten:* losgelaten, afgeschoten.
245 *'s afgronds poel:* de poel in de onderwereld, de Styx, waarin Peleus' zoon (*Peleaen*), Achilleus, gedoopt was, en daardoor onkwetsbaar (behalve aan de hiel, waarbij hij werd vastgehouden, en die dus niet door 't water bevochtigd werd).
246 *om ter nood.....:* om in de nood, in de strijd, zich niet te bekommeren om de wonde.
247 *Als of:* zoals (in vs. 245 is *als of*: alsof); *de schildknaep van Iuppijn:* de adelaar die Jupiters bliksem droeg (zie vs. 192).
249 *gul van 't schuym:* overdekt met schuim.
250 *schadeloos:* zonder schade te doen, onschadelik.
251 *groeijende inde wapen:* m'n vreugde vindend in de wapens (*de wapen* meervoud, zie Dl. I, blz. 610 op r. 1).
252 *Antonia den borght:* de burcht Antonia, 'n versterkte toren bij Jeruzalem, waarin 't kleed van de hogepriester bewaard werd; Antonia genoemd naar Marcus Antonius, de vriend van Caesar en Augustus.
253 *in 't Koor van haer gewyde plaets:* in 't binnenste van hun gewijde tempel (zie op vs. 102). Volgens Egesippus 5:29 kwam Titus nadat 20 dappere soldaten s'nachts de burcht overvallen en ingenomen hadden.
254 *veldgeschrey:* krijgsgeschreeuw; *den koets des dageraeds:* de zonnewagen, de zon.
255 Dit feit wordt verhaald in Josephus' *Joodse Oorlogen* 5:19 en bij Egesippus 5:10; *den onderaerdschen rycken:* aan de onderaardse gebieden, aan de onderwereld.
256 *schichten:* speren; *zoo veel:* evenveel.
257 *monster ick....:* ga ik een voor een al m'n deugden na.
258 *tuygen:* getuigen; *deughd:* dapperheid; *die schaerden van mijn stael:* die scharen, kerven in m'n zwaard (*schaerde* de oorspr. vorm).

Laet tuygen van myn deughd zoo veel gebroken lanssen:
Laet tuygen van myn deughd die neergestegen transsen:[260]
Laet tuygen van myn deughd dat kerckhof bangh van doon:[261]
Laet tuygen van myn deughd die naklangh droef van toon:[262]
Laet tuygen van myn deughd die opgegraven straten:[263]
Laet tuygen van myn deughd de roof van mijn soldaten:[264]
Laet tuygen van myn deughd de smoock, het puyn, het vyer,[265]
En d'Adeler, die zweeft in 't veld van ons banier:
Laet tuygen van myn deughd dees gapende quetzuren,
Eerteeckens, die ick kreegh in 't stormen op de muren.[268]

L i b r a r i u s :

Aertzveldheer, wie ontkent, wie roept niet uyt, dat ghy,[269]
Als 't klevende cement van deze Monarchy[270]
Den grondvest t'zamen houd? die anders licht mocht zacken[271]
En scheuren, overmids zy met te zware packen[272]
Van Rijcken gaer gestouwt ondraegh'lijck is verla'en,[273]
Wie ziet niet dat ghy aerd nae die Vespasiaen,
Die ons 't gezicht uytsteeckt met 'tweerlicht van zijn kroonen?[275]
Zijn gulde scepters stroyt, en doolt in al de troonen[276]
Die voor hem open staen, van 't helder dagende oost,
Tot daer de post van 't licht vermoeyt in schaeuw verpoost?[278]
O spruyt! die antwoord dien, waer uyt ghy zijt gesproten,[279]
Wat zyn zoo heerlijck hier wel treflijck opgeschoten[280]
De telgen van uw deughd, in spyt van kryghs tempeest:[281]

260 *neergestegen:* neergestorte.
261 *bangh van doon:* benauwend door de vele doden.
262 *die naklangh:* de reutel (van de stervenden).
263 *opgegraven:* opengegraven.
264 *roof:* buit.
265 *smoock:* walm, de rook (van de in brand gestoken gebouwen).
268 *stormen:* stormlopen.
269 *Aertzveldheer:* opperbevelhebber.
270 *Als 't klevende cement:* omdat ge zijt de bindende kracht.
271 *licht mocht:* gemakkelik kon.
272 *zy:* nml. de *Monarchy; packen:* lasten.
273 *gaer gestouwt*: te samen gedreven, bij elkaar verenigd; *gaer* uit *gader* van *te gader; stouwen:* Brab. vorm van *stuwen; ondraegh'lijck is verla'en:* onverdragelik is overladen.
275 *'t gezicht uytsteeckt....:* de ogen verblindt met 't felle licht (*weerlicht*).
276 Die zijn goude schepters uitdeelt (*stroyt*)*; doolt in*; dwaalt in, in de war komt met.
278 *Tot daer de post van 't licht:* tot waar de brenger van 't licht, de zon (*de post van 't licht:* de postrijder van 't licht, de zonnewagen); *in schaeuw verpoost*: in de schaduw, in 't duister uitrust.
279 *die antwoord dien*: die beantwoordt, die gelijk zijt aan hem.
280 *wel treflijck:* heel voortreffelik.
281 *De telgen van uw deughd:* de spruiten van uw moed en rechtschapenheid; *in spyt:* ten spijt.

Wat is uw bloeyzel ons een zoete vreughd geweest,[282]
Een zoete vreughd geweest uw bloeyzel, dat van boven[283]
Gezegent, gaet het Rijck een Rycken oeghst beloven:[284]
Gezalight is die 't ziet, maer zaliger die tyd
Wanneer na 't zwanger gaen de vrucht tot rijpheyd dyd.
Hoe dickmael hebben wy hoplieden met ons allen,[287]
Als ghy in 't harnasch blonckt, gereed om op de wallen
Voor op te klimmen, u al smeeckende gebeen:[289]
Hoe nu doorluchtigh Vorst? hoe nu, waer wildy heen?
U wagen op den muyr? voorbarigh in 't opsteyg'ren?[291]
Dat dulden wy geensins, dat 's tyd als wy 't u weyg'ren,[292]
Wiens leven buyten scha kan slyten van 't gemeen,[293]
't Gemeen, wiens troost en heyl hanght aen uw heyl alleen:[293-294294]
Vaeck een vervlogen punt kan d'aldervroomste oock letten:[295]
Dus wilt uw ziel zoo licht niet inde waeghschael zetten,
Dat ghy d'ondanckbare aerd bebloed mocht sprenck'len rood,[297]
En dit boosaerdigh volck doen juychen in uw dood:
Als 't met d'hooftpylaer, en den Atlas neer te vellen[299]
't Roomsch Capitolium verzincken zagh ter hellen:[300]
Weert Hemel! weert dien val: en met wat reens beleed[301]
Zou voor uws vaders troon onze onschuld zyn bekleed?[302]
Verschoont ons dan in u, o Prince goedertieren,[303]
Uw deughd bralt op den toutz ghy mooght met eeren vieren.[304]

282 *uw bloeyzel:* uw uitbloei.
283 *van boven:* door de goden.
284 *oeghst:* oogst; de *oe*-klank in dit woord naar *oest* (de maand Augustus) uit 't Franse *Aoust* overgenomen.
287 *dickmael:* dikwels; *hoplieden:* bevelhebbers (*hopman:* zie lijst der spelers, blz. 101).
289 *Voor op:* voorop.
291 *voorbarigh in 't opsteyg'ren:* wilt ge voorbarig zijn in 't naar boven klimmen.
292 *dat 's tyd:* 't is tijds genoeg (om dat te doen) als *wij* 't weigeren (voor u te doen).
293 Wij (mindere soldaten) van wie 't leven zonder schade voor 't hele volk kan verloren gaan.
293-294 Egesippus 5:30; Titus wordt tegengehouden ‘aengesien in eenen Crijghsman maer eens geluck, maer in den Keyser alle saecke bestonden.’
294 *'t Gemeen:* 't volk; *hanght aen:* hangt af van.
295 *een vervlogen punt:* 'n afgedwaalde pijl of speer kan de allerdapperste nog schaden (*letten*).
297 Om 't gevaar dat gij door uw bloed (*bebloed*) de aard zoudt rood sprenkelen.
299 *den Atlas:* de steunpijler; *Atlas* was in de klassieke mythologie de torser van de wereld (*hooftpylaer* met klem op *y*).
300 *'t Roomsch Capitolium:* de burg van Rome (als zinnebeeld van heel 't Romeinse rijk); *ter hellen:* in de afgrond.
301 *met wat reens beleed:* met wat beleid van woorden (*reden:* woord), met wat voor redelike verklaringen.
302 *onschuld bekleed:* zou onze verontschuldiging ingekleed worden.
303 *Verschoont:* spaar; *o Prince goedertieren:* o goedertieren vorst.
304 *Uw deughd bralt op den toutz:* uw dapperheid houdt 't schitterend uit in de beproeving (bij 't toetsen); *toutz* (met *oe*-klank): toets; voor de *ou*-spelling zie Dl. 1, blz. 479 op vs. 56; *mooght:* kunt; *vieren:* uw triomf vieren.

T i t u s :

Cieraet myns Ridderschaps, uw zorge, uw wackerheyd[305]
Voor 't heyr, voor 's Keyzers heyl, die zyn als ingeheyt[306]
In 't middelpunt myns ziels: myn noodhulp, 't is zo verre[307]
Dat ick 't sla inde wind, dat eer de morgensterre[308]
Opduyckende uyt de zee, eer klaerder glans aenbreeck,[309]
Haer vlechtsnoer weyg'ren zal haer tuyten zilverbleeck:[308-310]
Eer zal de frissche dauw aflaten van te drupp'len[311]
Op nucht're kruyden, die ververscht van blyschap hupp'len,[312]
Eer 't onvergolden blijft, of eer ick 't loon ontruck[313]
Hem, die lidteecken brenght van eenigh heldenstuck.[314]
Een Maerschalck die te vreck, en traegh is in 't vergelden[315]
Bluscht uyt de dapperheyd van d'onverschrocken Helden:
En wy Monarchen zelve, op hoop van rycken buyt,
Om purper fyn van draed en scepters trecken uyt,[318]
Gaen ploegen woeste zeen, en ongebaende steenen:[319]
Vermeest'ren 't uytheemsch volck, dat aerzelt voor ons henen:[320]
Zoo prickelt ons een lust, om onbeheerscht alleen[321]
Ghelijck Iuppyn om hoogh te dond'ren hier beneen.[322]

305 *uw wackerheyd:* uw ijver.
306 *ingeheyt:* ingeprent (*ingeheyt* echt Amsterdams woord: de funderingen moeten op ingeheide palen worden opgemetseld in Amsterdam).
307 *In 't middelpunt myns ziels:* midden in m'n ziel, tot diep in m'n ziel; *myn noodhulp:* mijn trouwe hulp in alle nood; 't is er zo ver van af, dat ik..., dus: ik denk er volstrekt niet aan om uw raad in de wind te slaan ('t is zoo verre, dat.... dat, is 't Latijnse *tantum abest ut.... ut*).
308 *eer:* eerder.
309 *eer klaerder glans aenbreeck:* voordat de meer heldere glans van de zon aanbreekt.
308-310 Dat eerder de morgenster haar vlechtsnoer, haar zilverwitte lokken (*tuyten*) zal terug houden, dus: niet te voorschijn zal komen.
311 *Eer zal....:* eerder zal (dit is 'n nieuwe zin, die niet meer hoort bij *dat* van 308; *aflaten van:* nalaten, ophouden met.
312 *nucht're:* nog ongelest (die nog geen dauw of regen na de nacht genoten hebben); *ververscht:* verfrist, verkwikt.
313 *Eer 't:* eer 't (nml. de heldedaad in 't volgend vers).
314 *lidteecken:* bewijs (de spelling *lidteecken* met *d*, alsof't eerste deel 't woord *lid zou* zijn, is onjuist; dit *litteken* is uit *likteken:* blijkteeken (van *lijken:* blijken), en samengevallen met *litteken* ook uit *likteken:* teken in 't vlees (*lijc*)*;* vergelijk *likdoorn*).
315 *vreck:* vrekkig, gierig.
318 wij trekken uit om....; *purper:* nml. van de keizers- en koningsmantels.
319 *ploegen:* doortrekken; *steenen:* rotsen.
320 *uytheemsch:* vreemd; *aerzelt.... henen:* achteruit wijkt.
321 *onbeheerscht alleen:* wij alleen door geen ander beheerst, met niemand boven ons.
322 *te dond'ren:* oppermachtig te heersen (*dond'ren* ook gebruikt voor bliksemen: *de bliksem* 't machtswapen van Jupiter).

L i b r a r i u s :

Indien uws hoogheyds ziel schiep ergens haer genoegen[323]
Uyt diensten, die misschien wy u verplicht opdroegen:[324]
Of isser yet verschuld, hoewel een goed Soldaet[325]
Met eeden aen zyn heer al naeu verbonden staet,
Duld, dat ick op uw deughd mijn bloodigheyd magh enten,[327]
Waer ghy 't verhemelt gaet uytspannen van uw tenten:[328]
Duld, dat de lommer my van uw laurieren deck,[329]
Waer ghy den vyand veeght het lemmer door den neck:[330]
Waer uwen stormbock dreyght met zyn metalen hoornen[331]
Te mortelen den voet, en borstweer vande toornen:[332]
Ick droom om geen soudy noch and'ren palm als dit,[333]
Dat my het stof bekruyze als ghy te peerde zit.[334]
De kryghslie zijn in een geluckige eeuw geschapen
Als haren hooftman bromt en uytsteeckt in zyn wapen,[336]
Dat helpt haer bloed aen 't zi'en, en stoockt zijn krachten op,[337]
Dat het zyn schuym opwerpt uyt eenen vollen krop,[338]
En schielyck overzwalpt: laet zijn ontsteldheyd mercken[339]
Hoe zeer men 't dwingen wil in zyn bestemde percken.[340]
Dat 's d'oorzaeck eer van Mars! dat ons Romeynsche jeughd[341]
d'Hooftslapen u omvlecht, en roemt dat door uw deughd

323 *ergens:* ooit.
324 *verplicht opdroegen:* wij volgens onze plicht u bewezen.
325 *Of isser yet verschuld:* of indien er iets verschuldigd is.
327 Dat ik mijn zwakmoedigheid op uw dapperheid mag enten (zodat dus mijn zwakke moed samengroeit met uw moed).
328 *'t verhemelt.... van uw tenten:* de hemel van uw tenten: uw tenten.
329 *de lommer van uw laurieren:* de schaduw van uw lauweren.
330 *ghy.... veeght het lemmer:* gij stoot 't zwaard.
331 *stormbock:* stormram, zie vs. 125.
332 *mortelen:* verbrijzelen (tot mortel te maken): de voet en de borstweringen, de transen van de torens (der belegerde steden).
333 *Ick droom om.....:* ik denk om geen soldij en om geen andere beloning (*palm*) dan deze...; *soudy* ouwere vorm naast *soldij*.
334 *bekruyze:* bestuiven zal; (hierbij veel voorkomend in de 17e eeuw: *bekrozen:* bevuild. Zie vs. 507).
336 *bromt:* schittert (*brommen* niet alleen van *geluid,* maar ook van indrukken op 't gezicht): *uytsteeckt in zyn wapen:* boven andere uitsteekt in z'n wapenrusting, zich buitengewoon dapper toont.
337 *zi'en*: zieden (koken); *stoockt.... op:* verhit de krachten van 't bloed.
338 *zyn schuym:* nml. van 't ziedende en verhitte bloed; *krop:* gemoed.
339 *overzwalpt:* overgolft; *ontsteldheyd:* beroering.
340 *bestemde:* bepaalde, afgepaalde.
341 *eer van Mars:* roemrijke oorlogsheld; *Mars* de Romeinse oorlogsgod; *eer van* in de 17e eeuw aanhoudend: hoogste, luisterrijkste van of in, hier dus: in de oorlog, vergelijk: hij is de eer van z'n famielie); *jeughd:* jongelingschap, krijgslieden (zie op vs. 186).

Deze Hydra light gedempt, geschroeyt, en omgekomen,[343]
Die een Alcides eyschte, en Hercules van Roomen.[344]
Dien Typhon is gekneust, die reutelt noch van spyt,[345]
En zwavel, vuyr, en smoock uyt zijn neusgaten smyt.[346]
Zo oyt ons Ridderschap had schoone buytekanssen[347]
Doen Hannibal ontvlood: een hertvangh 't groot Numanssen,[348]
En 't ouwd Carthago smeet ter aerden na veel twist',[349]
Dat van ons Scipions elck een te spreken wist':[350]
Zoo oyt ons kryghsvolck klom geluckigh over d'Alpen[351]
Zoo wyd de Rhyn zijn strand gaet weerzyds overzwalpen:[352]
Passeerde als in slaghoorde het Pyreneesch geberght':[353]
Daer Vranckrijck Caesar bracht de sleutels ongeverght:[354]
Bedwongh van wereld afgeschovene Brittoenen[355]

343 *Deze Hydra:* nml. 't Jodendom; *Hydra:* de negenkoppige slang van Lerna, die door Herkules is gedood; hij hieuw z'n negen koppen af, maar de negende was onsterfelik; daarom begroef ie deze onder de grond en wentelde er 'n grote steen op; *gedempt:* bedwongen; hier wel letterlik bedoeld: begraven, met zinspeling op de daad van Herkules; *geschroeyt:* dichtgeschroeid (omdat uit 't bloed dat na iedere onthoofding vloeide, nieuwe koppen ontstonden, schroeide Herkules de wonden met 'n gloeiend stuk hout dicht).

344 *Alcides:* de zoon van Alceus, Herkules; *Hercules van Roomen:* 'n Romeinse Herkules.

345 *Typhon* of *Typhaeus* 'n honderdkoppig monster dat vuur en vlam spuwde, half mens half dier; Zeus trof 't met duizende bliksems en begroef 't onder de Etna; *gekneust:* vermorzeld; *reutelt noch van spyt:* ligt nog stervend te kreunen van spijt.

346 *smyt:* spuwt.

347 *Zo... oyt:* indien al... ooit; de zin wordt in 361 weer opgevat: *Zoo... oyt,* en de nazin begint in 363; *Ridderschap:* de ridderstand, de equites, de Romeinse officieren (zie Dl. 1, blz. 612 op r. 3, 4); *schoone buytekanssen:* gunstige gelegenheden, veel geluk,

348 Toen Hannibal moest vluchten; *Hannibal:* zie Dl. 1, blz. 720 op r. 1; *een hertvangh:* 'n dodelike benauwing, 'n dodelike slag (*hertvangh* zie op vs. 16); *Numanssen:* Numantia, 'n stad in 't Noordoosten van Spanje, werd door Scipio Africanus minor, (de jonge) in 133 v. Kr. verwoest (zie Dl. 1, blz. 590 op r. 1).

349 *Carthago* werd door dezelfde Scipio verwoest in de derde Puniese oorlog (146 v. Kr.).

350 *Dat van ons Scipions:* zodat van onze Scipio's: Scipio Africanus maior (265-183 v. Kr.) die Hannibal heeft overwonnen, en Scipio Africanus minor (185-129 v. Kr.); *Scipions* met de *n* van de Latijnse verbogen vormen, of onder invloed van 't Frans).

351 *geluckigh:* voorspoedig.

352 *Zoo wyd:* tot zover als; *gaet overzwalpen:* overstroomt.

353 Zo ooit ons krijgsvolk over de Pyreneeën trok; *als in slaghoorde:* in slagorde (*als* als verklarend voegwoord gebruiken wij in die gevallen niet meer, vergelijk Dl. 1, blz. 463 op vs. 75; *slaghoorde:* slagh-oorde: *oorde* voor *orde* dikwels.

354 *Daer Vranckrijck.....:* Waar Gallië ongevraagd aan Caesar z'n sleutels gaf (als teken van overgave); *ongeverght* is in strijd met de geschiedkundige waarheid; in Titus' tijd sprak men natuurlik nog van Gallië; *Caesar:* Caius Julius Caesar, de bekende veldheer en staatsman in de laatste eeuw voor Kristus.

355 *Bedwongh:* zo ooit ons krijgsvolk (vs. 351) gedwongen heeft; (*bedwingen:* dwingen, zoals dikwels); *van wereld afgeschovene Brittoenen:* van de (toenmalige bekende) wereld afgescheiden Britten (*Brittoen*, op *-oen* de ouwere vorm uit Latijns of Frans *on-*, zoals *sitroen*, vroeger ook *baroen* enz).

Den Roomschen Tyber met haer manschap te verzoenen:[356]
Of, om te lesschen uyt het smoocken vande brand,
Die van dees Monarchie ontstack het ingewand,
Pompeius ruymen de' de velden van Pharsalien:
En opdroegh Caesar de vooghdije van Italien:[357-360]
Zoo, zegge ick, Ridder oyt opgeven dorst zoo breed,[361]
Om dat hy onder zoo beroemden Veldheer streed:
Noch geven wy 't niet op: noch Titus derf niet wijcken[363]
Zoo Caesar zijn tropheen met hem wil vergelijcken.[364]

T i t u s :

Dat Caesar Caesar is, die heyr op heyr verstroyt,[365]
In 't lest dees Monarchie heeft tot den top voltoyt,[366]
Voltoyt, dat by aldien mocht Romulus verryzen[367]
Hy zijn vergode ziel zou met verwond'ren spyzen:[368]
Daer waeght de weereld af, zoo wijd den Hemel blaeuwt,[369]
En valt de Faem hierom d'aerdbodem te benaeuwt:[370]
Maer 't is geen minder kunst 't gewelf van zoo veel Rijcken
Te houden in een knoop, en gaer te houwelijcken,[372]
Als 't is te ryzen doen een glori, die zoo bromt,[373]
Dat 't aerdrijck voor haer neyght, en zynen rugge kromt.

L i b r a r i u s :

Dat bleeck wel hoe vergeefs de dappere Alexander[375]

356 Rome (*Den Roomschen Tyber*) te bevredigen door manschappen te leveren.
357-360 Of zo ooit ons krijgsvolk (vs. 351) om de brand uit te blussen (*lesschen uyt*) die dit keizerrijk in z'n binnenste verbrandde, Pompeius 't slagveld van *Pharsálus* deed ruimen en aan Caesar de heerschappij over Italië opdroeg; (dit doelt op de burgeroorlog tussen Caesar en Pompeius; Pompeius' leger werd in Thessalië bij *Pharsálus* geheel vernietigd door 'n klein leger van Caesar, 48 v. Kr.); *van Pharsalien:* van Pharsalië, d.i. 't gebied van Pharsálus; (*Pharsalien*, verbogen vorm van Pharsalië, zo ook bij *Italiën*); *vooghdije van:* is 'n Latinisme.
361 Zo ooit 'n Ridder, zeg ik, met nog zo'n ophef dorst spreken (*opgeven dorst zoo breed*) omdat hij....
363 dan geven wij 't toch niet voor hem op; *noch Titus derf niet:* en Titus hoeft niet.... (*noch.... niet* dubbele ontkenning); *derf* voor *darf:* behoeft (vooral Zuidelik).
364 *tropheen:* overwinningen.
365 Dat (Julius) Caesar de Caesar is, die....; *verstroyt:* vernietigt.
366 *dees Monarchie:* dit keizerrijk tot z'n hoogste bloei heeft gebracht.
367 *by aldien mocht Romulus:* als Romulus zou.
368 *zijn vergode ziel:* z'n vergoddelikte ziel; Romulus, de stichter van Rome, was onder de goden opgenomen.
369 *waeght.... af:* gewaagt van.
370 En de aarde is te eng voor de faam hierover (van Caesars daden).
372 *Te houden in een knoop:* met één sluitsteen in stand te houden, samen te houden (in de knoop komen de ribben van 't gewelf bij elkaar); *gaer te houwelijcken:* samen te verenigen, bijeen te houden (*houwelijcken* om 't rijm met volle *ei*-klank).
373 *Als 't is:* als 't 'n kunst is te doen rijzen 'n glorie; *bromt:* schittert (zie vs. 336).
375 *Alexander:* Alexander de Grote, zie Dl. 1 blz. 544 op r. 1.

De Rijcken schaeckelde als een keten aen malkander,
Doen, als hy nauwlijcx dronck een slaepdranck aen 't vergift,[377]
Zijn purperen gewaed in vieren wierd geschift:[378]
Daer lagh de prael in d'asch. Monarchen gaet oorlogen,[379-vlgg.]
Uw vyanden ontzeght, en ziet haer onder oogen,[380]
Bestootze, en overwintze, en vatze by de kraegh,[381]
Half levende, of heel dood, en viert haer onderlaegh:[382]
Ziet waer toe dienen zal uw grootsheyd opgeblazen,[383]
Die al den ommeloop des weerelds kan verbazen,[384]
Als uw nazaten slap, verwijft en achteloos,[385]
Zoo dier verkregen pand verslenssen voor altoos.[386]
Word Titus dan vergeefs gedanckt van zijn voorzaten,[387]
Die hem vertrouwden, en 't Rijck hebben nagelaten,
Om dat hy 't hoofd ophoud van deze Monarchy,[389]
Die onlanghs scheen geneyght ten val door muytery?[390]
Ziet hoe verlegen zy 't hoofd in haer schelp ophalen[391]
Die waenden ons den tol met muyten te betalen:[392]
Ziet hoe als in uw schoot 't ontzagh word opgequeeckt,
Hoe 't al voor u verschrickt, en yligh 't mes op steeckt.[394]

377 *Doen, als hy nauwlijcx dronck...:* toen, nauweliks nadat ie de doodslaap had ingedronken aan 'n vergiftige drank (volgens sommige stierf Alexander aan 'n vergiftigde slaapdrank).

378 *Zijn purperen gewaed:* z'n purpere mantel (als zinnebeeld van 't koningschap, hier van 't koninkrijk); *geschift:* verdeeld; *in vieren:* in veel stukken, zoals ook nu *vierendelen* niet altijd in z'n letterlike betekenis moet opgevat worden. Vergelijk ook Daniël's voorspelling over Alexander's rijk waar ook met *vier winden* bedoeld wordt: naar alle kanten; *Daniël* 11:4: ‘en zijn (Alex.) rijk zal verbroken en naar de vier winden verdeeld worden.’

379-vlgg. *Monarchen....:* Librarius spot hier met de moeite en inspanning van de vorsten voor 'n werk, dat tòch na hun dood door hun nazaten wordt vernietigd.

380 *ontzeght:* verklaar de oorlog; *ziet haer onder oogen:* durf ze aan.

381 *Bestootze:* val ze met kracht aan.

382 *onderlaegh:* nederlaag.

383 *uw grootsheyd opgeblazen:* uw hooggewaande heerlikheid.

384 *al den ommeloop:* heel de omtrek.

385 *achteloos:* onachtzaam, zorgeloos.

386 *dier:* duur, met moeite; *verslenssen:* doen verkwijnen.

387 *van:* door.

389 *Om dat:* opdat hij zou in stand houden (*'t hoofd ophoud*).

390 Die onlangs scheen te zullen ineenstorten door muiterij d.i. de opstand van de Joden (en de Batavieren).

391 *'t hoofd....:* de kop in de schelp terugtrekken (*ophalen:* wat uitgestoken was weer terug halen).

392 *ons den tol met muyten te betalen:* wat ze ons verschuldigd zijn met muiterij te betalen, in plaats van hun verschuldigde plicht te doen jegens ons, tegen ons te muiten; *in uw schoot:* onder uw heerschappij.

394 *'t al:* alles, iedereen; *en yligh 't mes op steeckt:* en spoedig 't zwaard terugsteekt (in de schede).

T i t u s :

Dees wraeck by ons zoo versch geoeffend over 't muyten,[395]
Ontwijflijck zal veel ramps van onze staet afstuyten,
En d'onverwelcklijcke eere, en prijs hier in behaeld[397]
Werd door 's tijds nydigheyd, noch ouderdom bepaeld:[398]
Die gloeyt ons om het hert, dat schijnt van vreugd te zwellen:[399]
Maer als wy wederom ons helden overtellen,
En mijm'ren inde rol der gener welck zoo zuyr[401]
Gedurende het belegh de' sneuv'len 't avonthuyr:[402]
Dan loopt al mijn gewin vermids 't verlies verloren,[403]
Om dat ick missen moet die Ridd'ren welgeboren.[404]
Nicanor, and'ren erm uws Maerschalcx! waer zijt ghy[405]
Die een gevedert hout de' slipp'ren aen mijn zy'?[406]
Sabinus, Iuliaen, en meer ter dood gewonden[407]
Wiens geest in 't stryden van 's lijfs kercker is ontbonden?[408]
Wat is 't? of ten triumph uw Veldheer overschiet[409]
Als uw gedachtenis hem 't hert roert met verdriet?[410]
Wat is 't? of zynen roem den waessem breeckt der wolcken?[411]
Als hy u vallen 'tbloed ziet uyt uw lenden stolcken?[412]
Wat is 't? of waer toe streckt?[413]

395 *by:* door; *zoo versch geoeffend:* zo juist voltrokken.
397 *prijs:* roem.
398 Zal niet worden beperkt, verkleind door de afgunst van degenen die nog komen zullen (*'s tijds nydigheyd*) en ook niet door de lange duur (*ouderdom*)*; Werd:* wordt.
399 *Die:* nml. de eer.
401 *mijm'ren inde rol....:* ons verdiepen in de lijst van hun die 't lot deed sneuvelen (over de vorm *der gener* zie Dl. 1 blz. 495 aant. op 't randschrift naast vs. 438).
402 *'t avonthuyr:* 't lot.
403 *vermids:* door, om.
404 *welgeboren:* edele.
405 *Nicánor:* een van de vrienden en raadgevers van Titus, die, toen hij de Joden op de muren wilde aanraden zich over te geven, met 'n pijl werd doorschoten (*Joodse Oorlogen* 5:17, Egesippus 5:10); *and'ren erm:* twede arm, steun.
406 *een gevedert hout:* 'n pijl; *slipp'ren:* uitglijen, neervallen.
407 *Sabínus:* bij Josephus: Sabinius, 'n Syriër die met elf andere soldaten de muren bestormde, de wachten terugdreef, maar doordat ie kwam te vallen en niet kon opstaan, tegen 'n overmacht van toelopende vijanden 't moest afleggen (Fl. Josephus' *Joodse Oorlogen* 6:5, Egesippus 5:28). *Juliaen* van Bithinië, wierp zich, toen de Romeinen voor de Joden moesten wijken tussen de vijanden, dreef hun terug, maar kwam door de grote spijkers onder z'n schoeisel op de gladde stenen te vallen, en werd eveneens door de toestormende Joden gedood (Fl. Josephus' *Joodse Oorlogen* 6:7, Egesippus 5:30).
408 *Wiens:* wier (zie blz. 81 r. 56); *'s lijfs kercker:* de kerker van 't lichaam.
409 *of:* indien al.
410 *uw gedachtenis:* de herinnering aan u.
411 *waessem.... der wolcken:* de nevel, de sluier van de wolken, dus: of z'n roem door de wolken heenbreekt, ten hemel gaat.
412 *vallen....:* vallen ziet, en 't bloed ziet gutsen uit uw zijden; *stolcken:* gutsen (dit *stolcken*, dat ook in 't middeleeuws enkele malen voorkomt in de betekenis: zacht lopen, doordringen, is 'n heel ander woord als *stolcken*: stollen, zie blz. 104 vs. 50).
413 *streckt* (strekt 't): dient 't.

L i b r a r i u s :
zacht, zacht, doorluchtigh Vorst,
Uw zelf genadigh zijt, en quetst uw edel borst
Niet met 't vergiftigh punt van zoo onnutten rouwe.[415]

T i t u s :
Zijn dan geen tranen weerd die Ridd'ren zoo getrouwe?

L i b r a r i u s :
Doen zy gesneuvelt zijn, wie heefter niet getreurt?
Doch om dat vande Goon haer viel dit loth te beurt,
En 't avonthuyr des krijghs, 'twelck zomtijds lust te schempen,
In 't sparen van de minste, en d'aldervroomst' te dempen,[419-420]
Haer leven stelde een maet: zoo moeten wy nochtans[421]
Daerom bezwalcken niet met rouw den schoonen glans[422]
Van d'overwinningh, die den Hemel ons wou schencken:
Maer peynzen, zoo uw tonge ons vaecken de' gedencken,[424]
Eer wy aen 't stormen kloeck gehert door uw vermaen[425]
Als leeuwen haren roof den vyand randen aen:[426]
Dat die gesternde tent die van Hyacinthen schimmert,[427]
En als een speelhof is doorluchtigh opgetimmert,[428]
Geherberght in haer schoot de zielen houd, der geen[429]
Die voor het vaderland hier vielen afgestreen:[430]
Terwyl op 't gulle bed de bloode, kleyn van waerde,[431]
Gaet zenden zynen geest met 't vuyle lyck na d'aerde.[432]

415 *punt:* was vroeger zowel 'n *de-* als 'n *het*-woord; *zoo onnutten rouwe:* zo 'n nutteloos verdriet (*zoo onnutten:* zo onnut 'n).
419-420 *lust te schempen:* er plezier in heeft de spot te drijven (met de verlangens van de mensen) door (*in*) de minste (in aanzien en kracht) te sparen en de allerdapperste te doen sterven (*dempen:* verstikken, doen sterven).
421 *Haer leven stelde een maet:* hun leven 'n perk heeft gesteld.
422 *bezwalcken:* bedwalmen, verdoven.
424 *uw tonge:* uw tong, woord; (oorspr. vorm met *-e*)*; vaecken:* dikwels (*vaecken* van *vaak* met bijw. *-en*-uitgang); ons vaak deed gedenken, dat (*die gesternde tent*, vs. 427).
425 *aen 't stormen:* bij de bestorming; *gehert:* bemoedigd (*gehert* = gehart, met 'n kloek hart).
426 *haren roof:* hun buit; *randen aen:* aanrandden, aanvielen.
427 *gesternde tent:* nml. de hemel; *die van Hyacinthen schimmert:* die van Hyacinthen schittert, d.i. hyacint-kleurige sterren (spreek uit Jacinten); de Hyacint is 'n edelsteen, rood of geel zoals de hyacinte-bloem; Titus zegt bij Egesippus 5:27 van helden die in de strijd vallen, dat hun ‘dat reyne element het welcke van sterren schimmert’ opneemt.
428 *speelhof:* lusthof; *doorluchtigh opgetimmert:* hoog verheven opgebouwd.
429 *Geherberght:* opgenomen; *der geen:* onverbogen, ook in 't meervoud.
430 *afgestreen:* door strijd uitgeput.
431 *'t gulle bed:* 't zachte bed.
432 *'t vuyle lyck:* 't afzichtelike lijk; in de *Joodse Oorlogen* 6:4 zegt Titus: ‘Maer die welcke int sieck-bedde.... sterven.... (so) moeten (sy doch) hier beneden in de duysternisse der aerden varen....’

T i t u s :
Dat matight mynen druck, en troost my, dat ick voel[433]
Myn eerste blyschap weer bezitten 's herten stoel.[434]

L i b r a r i u s :
Als eenigh hooftman stort zyn bloed, en oock zyn leven,[435]
Betaelt hy 't gene hy was zijn Veldheer schuldigh bleven,[436]
Gebleven schuldigh aen zijn Veldheer, en 't gemeen,[437]
Als hy haer lyf en ziel opdroegh met heylige e'en:[438]
En wie rechtschapen, zoude eens weyg'ren uyt te recken[439]
Zyn Zeen'wen, 't knaeckebeen, zyn gorgel, en zyn necken,[440]
Al had de vyand 't mes geheven met 't gevest,[441]
Als hy zich off'ren mocht aen 't algemeene best.[442]

T i t u s :
Van ouwds een goed Romeyn dat hield voor eenen zegen
Wanneer de vyand hem quam kitt'len met den degen.[444]

L i b r a r i u s :
Niet waer? o zoon van Mars! betuyght niet ons gemoed[445]
d'Onsterflijcke eer te zyn het alderhooghste goed?[446]
Was dit die schoone niet, daer al de geen om dansten,[447]
Die met haer vleesch en been het Keyzerryck beschansten,
Sint dat ons grondvest eerst van Romulus geheyt[449]
Wierd dierbaer in 't cement van menschen bloed geleyt?[450]
Laet Mars bevolen dan zoo glorioze zielen,[451]
Die hy vergodet heeft als haer gebeenten vielen,[452]
En denckt om uw triumph.

433 *druck:* droefheid.
434 *eerste:* vroegere; zodat ik voel dat mijn vroegere blijdschap weer mijn hart inneemt.
435 *eenigh hooftman:* een of andere aanvoerder.
436 *bleven:* gebleven; ouwere vorm.
437 *en 't gemeen* (*gemeen beste*): en 't vaderland (zie vs. 442).
438 *als:* toen; *haer:* aan hun; *e'en:* eden.
439 *wie rechtschapen:* wie die rechtschapen is; *eens:* ooit.
440 *knaeckebeen:* gewricht(sbeen) (*knake* nederduits voor *knoke*, bijvorm van *knokebeen*)*; necken:* nek (*necke* de oorspr. vorm, de *n* uit 't Duits of om 't rijm).
441 *met:* bij.
442 *aen 't algemeene best:* voor 't algemeen welzijn, voor 't vaderland.
444 *kitt'len:* steken, porren.
445 *zoon van Mars:* 'n gewone betieteling van grote veldheren.
446 *d'Onsterflijcke eer te zyn* (Latijnse zinvorm): dat de onsterflike eer is....
447 *daer al de geen om dansten:* om wie 't bij allen te doen was.
449 *Sint* (de ouwere vorm): sinds; *ons grondvest.... geheyt:* onze grondslag.... gelegd (*geheyt* zie op vs. 306); *eerst:* voor 't eerst.
450 *dierbaer:* kostbaar, van hoge waarde.
451 *Laet Mars bevolen:* laat aan Mars over (hij zal voor hun zorgen); *glorioze:* roemrijk; van 't Latijnse *gloriosus*, naast *glorieus* de Franse vorm.
452 *vergodet:* vergoddelikt.

T i t u s :

Ick wil, ick wil voortaen
Bestieren wat zich rept, en tuymelt onder maen,[454]
En latenze in haer feest die heldisch opgeklommen,[455]
Beslaen de dorpels van der Goden heylighdommen.[456]
Ghy Geesten, vaert dan wel, die boven op ons wacht,[457]
En nu zo spytigh steeckt op 's Keyzers prael en pracht,[458]
Om dat u Roome krimpt zoo kleyn in 't oogh van verre,[459]
Zoo krimpt ons wederom uw aldergrootste sterre:[460]
Dus lacht niet al te scheets op 't spits van uw gewelf:[461]
Uw veerheyt mindert niet ons grootheyd in zich zelf.[462]
En of ghy Caesar vond zoo wilt hem doch verklaren[463]
Wat zweet het Titus kost zyn scepters te bewaren:
Op dat hy uytsteke eens zijn blinckende aengezicht,[465]
En groet zyn nazaet die zoo trotz te velde light,[466]
En moedigh heeft gekneust d'halsterrigheyd der Ioden,[467]
Die eer zyn tollen 't goud zoo ongeweygert boden:[468]
Maer korts haer ouwde luym in 't breyn gestegen quam,[469]
Als of met zyn vertreck 't gebied een eynde nam.[470]
Maer ghy myn Ridd'ren, en myn afgestre'en soldaten,[471]
Die 't avonthuyr des krijghs heeft ten triumph gelaten,[472]
Na dat de daecken zijn gescheurt, gebrand, geblaeckt,
Die eer Pompeius zweerd ons chynsbaer had gemaeckt:[474]

454 *Bestieren wat zich rept:* besturen wat zich roert, wat leeft (*bestieren* met Brabants-Vlaamse *ie*)*; tuymelt....:* wat op aarde rondspringt; *onder maen:* op aarde (*maen* zoals in 't middeleeuws zonder lidwoord, omdat 't prakties 'n eigennaam is).
455 *in haer feest:* in hun vreugde; *heldisch:* heldhaftig.
456 En wonen in de heilige huizen der goden; *Beslaen:* bezetten, bewonen; *dorpels:* huizen, verblijven (naar 't Latijnse *limina*).
457 Titus spreekt hier de zielen aan van de gesneuvelde helden.
458 *spytigh steeckt:* spottend schimpt.
459 *u:* voor u.
460 *Zoo krimpt ons wederom:* zo wordt van de andere kant voor ons kleiner.
461 *scheets:* smalend; *op 't spits van uw gewelf:* in de hoogste top van uw hemel, boven in uw hemel; *'t spits:* spits was al in 't middeleeuws naast 'n *de*- 'n *het*-woord.
462 *Uw veerheyt:* uw verheid, uw veraf-zijn.
463 *of ghy Caesar vond:* zo ge Caesar vinden mocht.
465 *uytsteke:* zou laten zien; *blinckende:* glanzend.
466 *te velde light:* oorlog voert.
467 *gekneust:* gebroken; *halsterrigheyd:* halsstarrigheid, weerspannigheid; (*halsterrig* met *e* zoals *sterk* naast 't oorspr. *stark*).
468 *eer:* vroeger; *zyn tollen:* aan zijn tolkantoor.
469 *Maer korts:* maar (bij) wie onlangs; *luym:* gril.
470 *met zyn vertreck:* met Caesars dood; *'t gebied:* de heerschappij.
471 *afgestre'en:* afgestreden, door de strijd uitgeputte.
472 *'t avonthuyr des krijghs:* de oorlogskans; *ten triumph gelaten:* in 't leven gelaten voor de triomf.
474 (De huizen) die Pompejus' zwaard vroeger schatplichtig had gemaakt; Pompejus maakte Palestina schatplichtig in 64 v. Kr.; *chynsbaer:* schatplichtig; *chyns:* cijns, zie Dl. 1, blz. 513 op vs. 164.

Die ghy noch 't versche bloed moet van uw wonden vegen,[475]
Ick wil elcx daden mild, en danckbaer overwegen,
En stroyen onder 't heyr halsbanden styf van goud,
Muyrkroonen met gesteente, en peerlen opgebouwt:[478]
De strydbaerste inden storm en d'uytgelezen, zullen[479]
Opsteyg'ren na verdienste, en ledige ampten vullen.[480]
Oock wil ick 't outaer op het statighste beslaen,[481]
En met een danckb're ziel het offer steken aen,
En heyl'gen 't ingewand geroost, en opgezoden[483]
Der heyligheden Reye, en Godheyd van de Goden[484]
Die 't Capitolium bewaecken vande Stad[485]
Die in triumphen graest, en al de weereld mat,[486]
En word geliefkoost van het noodloth aller dingen:[487]
En dreyght ten Hemel met opsteyg'ren in te dringen.
Die Godheyd, door wiens gunst ons jonge manschap rypt,[489]
Die onze speeren smeert, ons stalen degens slypt,
Ons steeckvry kolders gespt, en vo'ert ons beuckelaren,[491]
Knick gunstigh 't ongel toe, dat op gewyde altaren[492]
Zal d'heyl'ge vlammen voen, juyst op die plaetze, daer[493]
Dit volck zijn Godsdienst heeft gepleeght zoo menigh jaer.

475 *Die ghy:* gij die, zie blz. 79 r. 29.
478 *Muyrkroonen* ('n vertaling van 't Latijnse *corona muralis*): erekransen voor hun die 't eerst de muur beklommen; *opgebouwt met:* gemaakt van (de Romeinse *muurkransen* waren van eenvoudige takken en blaren gemaakt).
479 *strydbaerste:* krijgshaftigste; *storm:* bestorming; *d'uytgelezen:* d'uitgelezenen, bij 't enkelv. *uitgeleze* (zie Dl. 1, blz. 781 op vs. 2).
480 *Opsteyg'ren na:* opklimmen naar verdienste; *ledige:* openstaande; *vullen:* vervullen.
481 *óútaer* naast 't ouwere *outer; outaer* onder invloed van 't opnieuw aan 't Lat. ontleende *altaár; op het statighste beslaen:* met 't heerlikste offer bedekken.
483 *heyl'gen:* toewijden; *geroost en opgezoden:* gebraden en gekookt (oorspr. offerde men de beste stukken, de voorstukken van 't offerdier, [verg. 't offer van de eerste vruchten] later de ingewanden en 't vet).
484 *Der heyligheden Reye:* aan de rei, de groep goddelike wezens; *Godheyd van de Goden:* de opperste van de goden, Júpiter (Hebreeuwse zegswijze: deus deorum: in de H. Schrift van de ware God gezegd).
485 *'t Capitolium:* 't kapitool, de burcht van Rome; de tempel daartegenover was in drieën verdeeld, en gewijd aan Jupiter, Juno en Minerva.
486 *graest in:* volop geniet van; *al:* heel; *mat:* overwint (van *matten*).
487 *van het noodloth aller dingen:* door 't noodlot dat alles beheerst.
489 *rypt:* opgroeit.
491 *Ons steeckvry kolders gespt:* onze onkwetsbare harnassen aangespt; *steeckvry* onverbogen vorm, zie Dl. 1 blz. 434 op vs. 162; *vo'ert ons beuckelaren:* verstevigt onze schilden (*vo'ert* uit *voedert:* van voering voorzien).
492 *'t ongel:* 't vet, 't offer; de zin is: moge ons offer genadig aannemen.
493 *voen:* voeden; *daer:* waer.

*

Rey van Roomsche Soldaten:

Sta by Olymp'sche Worstelaers,[495]
Die eertijds had zo veel gebaers[496]
Om dat ghy 't stof beweeghden,[497]
En 't zweet van 't aenzicht veeghden:
Wanneer, in 't afgetuynde rond,[499]
In 't worstlen ghy geen weerga vond,
En voor dit liefbedryven[501]
Droeght kranssen van Olyven:[502]
En steeght op uw triumphkoets hoogh,[503]
Daer al de Griecxsche jeughd voor boogh,[504]
En die voorhenen liepen[505]
I O triumphe riepen:[506]
Komt monstert uw bekrozen vel,[507]
Uw boerterye, en kinderspel[508]
By 't leven dat wy voeren
In dolle kryghs rumoeren.[510]
Komt leert van ons een leger slaen,[511]
En trecken d'ys'ren handschoen aen.
Ziet hoe ons stael verbolgen[513]
Het roode zweet doet volgen.[514]
Ziet onze ooghappels als een vyer
Eens branden, om den lauwerier[516]
Te plucken groen van bladen
Langhs ongebaende paden.[518]

* TEKSTKRITIEK: vs. 502, de oude uitgave heeft achter *Olyven* 'n punt.

495 *Sta by:* 'n uitroep als *help*, zoveel als *komt 'ns op; Olymp'sche Worstelaers:* de worstelaars namen deel aan de Olimpiese spelen die om de vier jaar gehouden werden.

496 *veel gebaers:* veel drukte (in uw bewegingen).

497 *beweeghden:* opzweepte, deedt opstuiven (met *en* in de 2e persoon-vorm, zie Dl. 1 blz. 465 op vs. 25).

499 *afgetuynde:* afgepaald, afgeperkt.

501 *dit liefbedryven:* dit aangenaam werk, dit aardig spel (vergelijk vs. 508).

502 *kranssen van Olyven:* kransen van olijfblaren; 'n krans van olijfblaren was 't hoogste onderscheidingsteken voor 'n overwinnaar.

503 *op uw triumphkoets hoogh:* op uw hoge triomfwagen.

504 *Daer al:* waar heel.

505 *voorhenen:* vooruit.

506 *I O triumphe:* Hoezee, triomf; de zegekreet, waarmee de overwinnaars werden begroet.

507 *monstert uw bekrozen vel.... by:* durf uw bestoven lichaam 'ns vergelijken met; *bekrozen* van *bekruizen:* bestuiven, zie blz. 118 op vs. 334.

508 *Uw boerterye:* uw grappenmakerij.

510 *dolle:* hevige.

511 *een leger slaen:* 'n legerplaats opslaan.

513 *stael:* zwaard.

514 Bloed doet vloeien (in tegenstelling met vs. 498).

516 *den lauwerier:* de laurierkrans, de overwinning.

518 *ongebaende:* nog niet door anderen klaar gemaakt.

Al sneuvelt menigh held terwyl,[519]
Die was aen 's Keyzers hof een styl,[520]
De vroomheyd van ons allen[521]
Stut al wat dreyght te vallen.
In 't bed van eeren valt den doon[523]
Onsterffelycke lof tot loon,
En Mars jont dat zyn schimmen[525]
Van mond ten Hemel klimmen.[525-526]
Dus is ons 't oorloogh geen verdriet:
Noch achten 't leven dierbaer niet.[528]
Wy proncken met ons wonden,
En pylen toegezonden.
Wy vlien het troet'len van 't gemack.
Den blaeuwen hemel is ons dack.
Op 't vlacke veld wy slapen,
En sluym'ren inde wapen.[534]
Schoon d'opgesteken moordtrompet[535]
Zomtyds ons zoete rust belet,
Wy aers'len voor geen dreygen,[537]
Want dit 's den Kryghsman eygen.
Als onzen Veldheer rept een woord,
Het slaet gelyck een blixem voort,
En 't helpt van bende aen bende
't Gantsch legher over ende.[541-542]
Is 't vreemd dat ons tropheen ten toon[543]
Dan inde Kercken vande Goon,[544]
En vendels opgehangen[545]

519 *terwyl:* intussen.
520 *een styl:* 'n steunpilaar.
521 *vroomheyd:* dapperheid.
523 *den doon:* aan de doden, aan de gesneuvelden.
525 *jont:* gunt (vergelijk *jonst:* gunst, zie Dl. 1 blz. 517 op vs. 13).
525-526 *dat zyn schimmen van mond....:* dat de geesten (van de gesneuvelden onmiddelik) van de mond opstijgen ten hemel.
528 *Noch achten.... dierbaer niet:* en wij achten 't leven niet kostbaar, en wij bekommeren ons niet (*noch.... niet* dubbele ontkenning).
534 *En sluym'ren inde wapen:* en slapen in onze wapenrusting (*wapen* vrouw. *de*-woord, zie Dl. 1, blz. 237 vs. 1487; of meerv. *de wapenen*, zie Dl. 1, blz. 610 r. 1; en hiervoor blz. 114 vs. 251).
535 *Schoon d'opgesteken moordtrompet:* ofschoon 't opsteken, 't blazen van de krijgstrompet (de geblazen trompet, Latijnse zegswijze voor 't blazen van de trompet).
537 *aers'len:* wijken terug.
541-542 En brengt van 't ene legioen (*bende*) na 't andere 't hele leger op de been (*helpt over ende*).
543 *tropheen:* zegetekens; *ten toon:* ten toon gesteld.
544 *Kercken:* tempels.
545 En opgehangen vaandels; *vendel* ouwere vorm naast *vaandel*.

*
Afzwieren van haer stangen?
  Is 't vreemd dat Titus houd in dwangh
Het oosten, en den ondergangh?[548]
Dat hy uytzend zyn stralen[549]
Aen 's werelds leste palen?[550]
  Is 't wonder dat oock 't Ioods geslacht
Van Roome gantsch is t'onderbracht?[552]
En dat wy Salems necken
Nu met ons zolen decken?[553-554]
  Hoe vreughdryck groeyt nu Titus geest:
Hoe viert hy nu zyn zegefeest:
Hoe zacht na al dat slaven[557]
Doen ons zyn milde gaven.
  Hoe ruyterlijck deylt hy den buyt[559]
En roof aen zyn soldaten uyt:
Wie zagh oyt van zyn dagen[561]
Het goud zo afgeslagen.[562]
  Al 't kunstwerck dat oyt sleypen kon[563]
't Prat Solyma van Babylon,[564]
Al watze om preuts te pralen,[565]
Van Tyrus merckt liet halen:[566]
  Schaerlaken, purper, fyn en e'el,[567]
Arabisch wieroock, en kanneel,

* TEKSTKRITIEK: vs. 560, de oude uitgave heeft achter *uyt* 'n komma.
548 *den ondergangh:* 't westen.
549 *zyn stralen:* de stralen van zijn roem.
550 *leste palen:* uiterste grenzen.
552 *Van:* door.
553-554 En dat wij nu de voet zetten op de nek der Joden (*Salem:* Jeruzalem).
557 *Hoe zacht:* hoe goed.
559 *ruyterlijck:* ridderlik (sinds de 2e helft van de 14e eeuw vervingen de huurruiters hoe langer hoe meer de ridders in de strijd; *ruiterlik* ging toen zo wat de betekenis krijgen van *ridderlik:* ronduit, flink).
561 *van zyn dagen:* van z'n levensdagen, van z'n leven.
562 *Het goud zo afgeslagen:* 't goud zo in waarde verminderd, vergel. *Joodse Oorlogen* 6:22: ‘oock zijn de krijchs-knechten van de roof so rijck geworden datmen in Syria een pond gouts om half soo veel gelts als te voren gekocht heeft.’ (Palestina behoorde tot de Romeinse provincie Syrië).
563 *sleypen:* wegslepen.
564 *'t Prat Solyma:* 't trotse Jeruzalem; *Solyma* 'n verkorting van *Hierosolyma*, de Griekse vorm van Jeruzalem. Hier worden waarschijnlik de kostbaarheden bedoeld die onder Nabuchodonosor uit Jeruzalem weggevoerd waren, en later op last van Cyrus weer werden teruggebracht voor de opbouw van de tempel (1 Esdras 5:14, 15).
565 *preuts:* fier.
566 *Tyrus merckt:* de markt van Tyrus, een van de voornaamste handelsteden van Phoenicië, vooral bekend om z'n purper.
567 *Schaerlaken:* scharlaken; *e'el* (edel): kostbaar.

*
Haer schatten allenthalven
Nu ons quetzuren zalven.[569-570]
  Dat troost noch eens flucx krijgsmans hert,[571]
En leert vergeten al zyn smert,
Die hy oyt most bezuren
In 't stormen op de muren.
  O Maerschalck voor ons veel te mild,
Nu scheept u legers waer ghy wilt,[576]
Waer ymand opsteeckt d'ooren,[577]
En weckt des Keyzers tooren.
  Al woudy by den Indiaen,
Aen Indus oever drencken gaen[579-580]
Uwe henghsten, mat van 't hygen,
Van op en af te stygen:
  Of wildy daer de zon verbaest[583]
't Gediert wyckt, dat van honger raest:[584]
Daer op de Noorder wagen[585]
De Winter word gedragen:
  Of Westwaerts, daer het Hemelsch vuyr[587]
Braed d'Iber, onze nagebuyr:[588]
Of aen der Mooren grenzen:[589]
Of d'oevers der Cretensen:[590]
  Of wildy daer geen Phoebus schynt,[591]
Daer Pluto d'arme zieltjens pijnt[592]
Afstygen gaen ter hellen:
Alom wy u verzellen.

* TEKSTKRITIEK: vs. 580, in de oude uitgave ontbreekt 't woord *gaen*.
569-570 *Haer schatten allenthalven:* hun schatten van alle kanten (daar verzameld) zijn nu 'n zalf voor onze wonden, zijn nu 'n verkwikking voor onze pijnen.
571 *flucx:* spoedig.
576 *scheept:* scheept in.
577 *ymand opsteeckt d'ooren:* waar iemand (in opstand) 't hoofd opsteekt (*ymand* wel met *ei*-uitspraak zoals in *yder*, zie Dl. 1 blz. 503 op 22).
579-580 *Al woudy by den Indiaen....:* al woudt ge bij de Indiër aan de oever van de Indus uw paarden gaan drenken; *de Indus:* de voornaamste stroom in Westelik Voor-Indië.
583 *verbaest:* ontsteld.
584 *'t Gediert wyckt:* voor 't gedierte, de Grote Beer, zich schuilhoudt (bedoeld zijn de noordelike landen).
585 *de Noorder wagen:* andere naam voor de Grote beer, 't noorden, evenals 't Latijnse *septem triones* (de 7 ossen) 't noorden is gaan betekenen; dus 585-586: waar 't winter is onder de Grote Beer, d.i. in 't noorden; deze 2 verzen zijn 'n omschrijving van: 't noorden.
587 *het Hemelsch vuyr:* nml. de zon.
588 *Braed d'Iber:* brandt de Iberiërs ('n volk dat 'n groot deel van Spanje bewoonde).
589 *der Mooren grenzen:* 't land der Moren.
590 *Of d'oevers der Cretensen:* of tot de kusten van de Kretenzen, inwoners van Kreta ('t eiland in de Middell. zee).
591 *Phoebus:* Phoebus Apollo, de zonnegod, de zon.
592 *Pluto:* de god van de onderwereld.

De tweede handel.

DE DOCHTER SION. REY VAN STAETJONFF'REN. REY VAN IOODSCHE VROUWEN. IOSEPHVS.

De Dochter Sion.

Hoe dwaes hy zich verleyd die zijn geluck vertrouwt,[595]
Die op d'uytstekentheyd van zijn paleyzen bouwt,
En troet'len laet zijn ziel van zichtelijcke dingen,[597]
Die, hoeze grooter zijn, hoe meer veranderingen[598]
Haer hangen over 't hoofd, en jagen haer verderf:[599]
Hoe ydel datmen klutst op 's weerelds timmerwerf,[600]
En opboeyt 't handgebaer van menschelijcke zaecken:[601]
Dat leerde my de val van Sions hooge daecken,[602]
Van dees gebluschte zon: die met datze ondergaet[603]
De weereld om doet zien, en als voor 't voorhoofd slaet.[604]
Hierusalem! hoe is uw hovaerdy geslöncken:
Uw preutsheyt overliep, de Weelde maeckte u droncken[606]
Met haren gouden kop, en haer fenynigh sap,[607]
Zoo flucx 't rees in uw breyn maeckte u de beenen slap:[608]
Hoe zoudy langer staen? ghy raeckte aen 't suyzebollen,[609]
En quaemt van d'elpenstoel, en marb're trappen rollen,[610]

595 *hy zich verleyd:* bedriegt hij zich; *vertrouwt:* vertrouwt op.
597 *zichtelijcke:* zichtbare.
598 *hoeze grooter:* hoe groter ze.
599 *over:* boven; *jagen haer verderf:* hun verderf zoeken.
600 *klutst:* hamert, timmert, werkt.
601 En 't menselik handewerk zo sterk mogelik maakt; *opboeyt:* de boorden van 'n schip ophoogt; *'t handgebaer:* 't bedrijf, 't werk; dus letterlik: z'n schip, 'n mensewerk van hoger boorden voorziet tegen de aanvallen van vijanden.
602 *daecken:* paleizen ('t Latijnse *tecta*).
603 *met datze:* meteen dat ze.
604 *en als voor 't voorhoofd slaet:* en ze (de wereld) doet verbazen.
606 *Uw preutsheyt overliep:* uw overmoed ging de perken te buiten.
607 *gouden kop....:* goude beker met gif gevuld.
608 *maeckte u de beenen slap:* maakte u onvast op uw benen; met zinspeling op: 't zijn sterke benen die de weelde kunnen dragen.
609 *staen:* kunnen staan; *suyzebollen:* aan 't draaien.
610 *d'elpenstoel:* de elpebene zetel (de *sella curúlis:* de met ivoor ingelegde zetel, eigenlik de wagenzetel; dat was de zetel van de hoogste gezagdrager bij de Romeinen); *marb're:* marmere; *marber* aan 't Frans ontleend, *marmer* aan 't Latijn.

Nasleypende uw perruyck, besprenckelt, peersch, en blaeuw:[611]
Daer af ghy noch behielt dees wonden versch en raeuw.[612]
Waer is uw schoonheyd nu, die met vergode stralen
Danste op d'oneffenheyd van heuvelen en dalen?[613-614]
Die als een Cherub zweefde op 't dack van 't heyligh Koor?[615]
En lodderlijck van verr' d'Araber, en den Moor[616]
Ontstack met yver, om te vli'en haers afgods drempel,[617]
En t'offeren haer goud, en wieroock 's Heeren Tempel?
Helaes z'is langh verwelckt. een onverwacht tempeest[619]
Dees bloem den keurs uyttrock in 't midden van haer feest.[620]
Hoe grimmigh van d'Euphraet, 't op my gebeten Babel[621]
De voncken van haer toortze, en blixems van haer sabel
My klonck in 't aengezicht: hoe eys'lijck en verwoed[623]
De stad aen vlammen vloogh, en zwom in enckel bloed:
Hoe schendigh 't Heylighdom zijn guldene geschieren[625]
Most laten tot een roof Chaldeen en Assyrieren:[626]
Al was 't, al was 't schoon dat haer handen Babylon
Aen Zedechias zaed, en Levys zonen schon:[627-628]
Al sleypte ick 't yzer van dien Assur Godvergeten,[629]
Noch heeft mijn borst meer ramps en onheyls nu gesleten.[630]

611 *Nasleypende....:* achter u aan slepende uw haardos; *perruyck:* haardos, zie Dl. 1 blz. 511 op vs. 109; *besprenckelt:* bespat.
612 *Daer af:* waarvan.
613-614 haar stralen als van 'n godheid deed schitteren over de golvende heuvels en dalen.
615 *Cherub:* cherubijn; *op 't dack van 't heyligh Koor:* op 't dak van uw heilige tempel, in 't heilige der heiligen; *'t heyligh Koor:* de heilige tempel, 't heiligdom (zie vs. 102).
616 *lodderlijck:* op bekoorlike wijze, door uw bekoorlikheid; *d'Araber:* de Arabier.
617 *Ontstack met yver:* vurig deed verlangen; *haers afgods drempel:* de drempel, de tempel van hun afgod; *haer:* hun.
619 *tempeest:* noodweer.
620 *den keurs:* 't schitterend kleed (*keurs:* 'n lang slepend vrouwekleed).
621 Hoe grimmig ook van af d'Eufraat Babilon dat mij haatte....
623 *klonck:* sloeg.
625 *schendigh:* schandelik; *'t Heylighdom:* de tempel (nml. de binnentempel, waar alleen de wettelik reine Joden mochten komen (vgl. Handelingen 21:28); *guldene geschieren:* goude vaatwerck (offerschalen enz.).
626 *Chaldeen...:* Chaldeeuwen en Assyriërs, die herhaaldelik Jeruzalem verwoest bebben.
627-628 Ofschoon 't al gebeurde dat Babilon haar handen schendig sloeg aan de nakomelingen van Zedechías en de Levieten; *al... schoon:* indien al (*al:* indien; *schoon:* reeds, al); *Zedechías* de laatste Koning van Judea en Jeruzalem; met de inneming van de stad door Nabuchodonosor werd hij gedood; *Levys zonen:* de afstammelingen van Levi waren de priesters en Levieten (lagere bedienaren van de tempel); *schon* van *schennen* = schenden, schandvlekken.
629 Al sleepte ik de boeien van die gevloekte Assyriërs; de Assyriërs voerden telkens de Joden in gevangenschap (4 Kon. 15:29; 2 Par. 28:20).
630 *Noch:* toch; *gesleten:* verduurd.

*

Een onweerstand'lijck heyr mijn krachten heeft gemat,[631]
En van gebouw ontkleed dees torenrijcke stad.[632]
Het muyrwerck ondermijnt van ons drydobb'le wallen
Den stormbock wijcken most, en daeghlijcx is gevallen:[633-634634]
Het zacken drymael slaet de bergen krom gebult,[635]
En 't puyn de locht met stof tot aende wolcken vult.
De vyand tracht de vest met bruggen, en met leeren,[637]
Spijt d'afgebraeckte wacht, gewapent te passeren,[638]
En dringht steeds stadwaert aen, en houd ons in alarm.[639]
Onze ooren zijn gevuld met jammerlijck gekarm:[640]
Onze oogen zijn vol slaeps: ons hert is mat van zuchten,
De mond is vol geklaghs: de voeten willen vluchten,[642]
En d'ermen evenwel, dan ach! met luttel baets[643]
De stormen noch we'erstaen des heydenschen soldaets,
En worst'len, maer helaes! zy worst'len met een stercker
Die reede ons vryheyd heeft verwisselt in een kercker.[646]
Wat nood, wat nood waer 't noch in 't midden van de brand,
Voelde ick geen burgerkrijgh in 't zwanger ingewand:[647-648648]
Al dronck ick zulcken kelck met grondsop, en met droesem,[649]
Had ick die slangen niet gequeeckt in mynen boesem:[650]

* TEKSTKRITIEK: vs. 647. In de oude uitgave staat achter *brand* geen komma.

631 *onweerstand'lijck:* onweerstaanbaar; *gemat:* uitgeput (vergelijk ons *afgemat*).

632 *van gebouw ontkleed:* van bouwwerk, van alle gebouwen beroofd; alle gebouwen verwoest van de stad.

633-634 De driedubbele ringmuur (*het muyrwerck van ons drydobb'le wallen*) moest nadat ie ondermijnd was voor de stormram (*stormbock*) wijken.

634 *daeghlijcx:* iedere dag (bezweek 'n stuk van de muren).

635 Driemaal ploft 'n muur (van de driedubbele vestingwal) op de kromme bergruggen (*bergen krom gebult*); Jeruzalem was op heuvels gebouwd.

637 *de vest:* de gracht (zo ook in vs. 664; oorspronkelik: vesting).

638 *d'afgebraeckte:* de uitgeputte (door afmatting als gebroken).

639 *houd ons in alarm:* houdt ons in angstige onrust.

640 *gekarm:* (oorspr. vorm): gekerm.

642 *geklaghs* met *s* achter *vol*, en met korte klinker zoals ook nog in *beklag*.

643 *d'ermen:* de armen; *dan ach:* maar ach.

646 *reede:* reeds, al; *verwisselt:* veranderd.

647-648 *Wat nood.....:* wat zou 't deren, al was 't nog in 't midden van d'oorlogsbrand, als ik maar geen....

648 *in 't zwanger ingewand:* in mijn rampzalig binnenste zelf, d.i. in 't ongelukkige Jeruzalem zelf (*zwanger* n.l. van de burgeroorlog).

649 *zulcken kelck:* zo'n kelck van die vreselike belegering; *met grondsop en met droesem:* helemaal met al z'n bitterheid; *grondsop* betekent 't zelfde als *droesem:* 't bezinksel (van wijn enz.), dat heel bitter is.

650 *die slangen:* n.l. de bewerkers van de inwendige onlusten, de Zeloten en Idomeeën, zie blz. 97 r. 20, 21.

Waer 's Tempels vloer met 'tbloed der Priest'ren niet besprengt:[651]
Zaegh ick die vuysten van mijn burgers niet vermenght,[652]
En bieden 't scherpe spits elckanders heupe en lenden:[653]
Wy hadden noch gekampt eerze ons ons vryheyd schenden.[654]
Maer ach rampzaligh volck! om dat u God verlaet
d'Een aengewreven plaegh tot duyzend erger slaet:[656]
Uw lijftocht oorlof neemt: dies met zijn dorre schinck'len,[657]
Den Honger uytgevast dat zijn gebeenten rinck'len,[658]
Spoockt straten op en ne'er, en stoockt een nieuw rumoer,[659]
En raest, en smijt, en loopt de deuren op de vloer.[660]
Het uytgemergelt lijf als 't hooger niet kan lijen[661]
Misthoopen ommewroet, en boet zijn lust aen prijen,[662]
En haelt zich op den hals zoo doodelijcken pest[663]
Dat d'onbegraven doon men slingert inde vest.
Wee! wee! den vyand zelf moet 't hert in 't lijf bezwijcken,[665]
Zoo flucx de stanck opgaet van d' opgehoopte lijcken,
Hy heft zijn handen op nae 't sterrenrijck gewelf,
En zweert zulcx is niet zijn maer 't werck der Goden zelf.[668]
Broodhonger, 't scherpe zweerd, de braefste om weyr te bieden
Tot 's Keyzers tenten gans mismoedig dwingt te vlieden:[669-670]
Daer, als 't roofgierigh volck doorsnuffelende ontdeckt[671-vlgg.671]

651 *besprengt:* bespat.
652 *vermenght:* tegen elkaar strijdend (letterlik 't Lat. *manus miscere:* handgemeen zijn).
653 *bieden 't scherpe spits:* dreigden met de scherpe speer (*heupe* voor *heupen* om de samensmelting van de *e* met 't volgende *en*).
654 *schenden:* schonden, zouen schenden (*schenden* ouwere verleden tijdvorm).
656 *aengewreven:* opgelegde; *slaet:* slaat over; omdat God u verlaat, slaat d'ene opgelegde ramp tot duizend erger rampen over.
657 *Uw lijftocht oorlof neemt:* uw levensmiddelen raken op; (*oorlof:* afscheid); *dies:* daardoor; *schinck'len:* schenkels, benen.
658 *Den Honger uytgevast dat:* de honger uitgeteerd, zodat.... (de burgers uitgeteerd door de honger).
659 *rumoer:* opschudding.
660 *op de vloer:* tegen de vloer, omver, dus: breekt de deuren open (om iets te vinden om de honger te stillen).
661 *als 't hooger niet kan lijen:* wanneer 't de honger niet langer kan verdragen.
662 *boet zijn lust aen prijen:* voldoet z'n begeerte, z'n honger aan dierekrengen.
663 *zoo doodelijcken:* (dodelik 'n) zo 'n dodelike.
665 *moet 't hert in 't lijf bezwijcken:* moet bezwijmen, van zich zelf vallen.
668 *'t werck der Goden:* de straf der Goden; dit zijn de woorden van Titus in *Joodse Oorlogen* 5:32, toen hij de grachten vol lijken zag liggen.
669-670 De honger (naar brood), dat scherpe zwaard, dwingt de dappersten in de verdediging, om helemaal moedeloos te vluchten....; (*weyr;* tegenstand).
671-vlgg. Slaat op 't geen verteld wordt in *Joodse Oorlogen* 5:26 en voornamelik in Egesippus 5:24 waar de geldzuchtige Syriërs en Arabieren in 't Romeinse leger, de lichamen van de gedode Joden opensneden om 't ingeslikte goud machtig te worden.
671 *roofgierigh:* roofbegerig.

Hoe 't ingewand een schrijn den vluchtelingh verstreckt,[672]
De goudzucht 't hert bekoort, dat zonder haers t'erbermen[673]
Geen rijcker mynen wenscht als die goudrijcke darmen:
Den hongerigen buyck dien rijckdom word misgunt,
En krijght voor gerstenbrood eens stalen degens punt.[676]
Noch overwoegh een quale alle andere quellagien,[677]
Doen die verdufte smoock van 's Tempels timmeragien,[678]
Doen d'hongerige vlam dat Priesterlijck gebouw:[679]
O hertsteeck! o verdriet! o smert! o druck! o rouw![680]
Wat Is'ralyt voortaen verschovelingh der menschen[681]
Zal eeuwigh niet dien dagh vervloecken en verwenschen.
Ick zagh een Roomsch soldaet met zyn gekamden helm[683]
Op Kerckdiefte afgerecht, God Iacobs keert dien schelm![684]
Ons vliende schildwacht kort navolgen met de glensters
Eens gloeyendigen brands: daer hy de goude vensters[685-686]
Van 't heylighdom me' blaeckte, en Godvergeten stout,[687]
't Vervloeckte vuyr stack aen 't gewyde ced'renhout:
De Ceder reyckt' zijn hitt' d'olijf te vet om lessen:[689]
D'Olyf den Den ontvonckt: de Denne den Cypressen:
Dies eermen ommeziet dat schoon getimmer bernt,[691]
En braeckt zijn voncken uyt nae 't flonck'rende gesternt'.
Help God! de brand steeckt op, en een geschrey met eenen[693]
Zwilt met d'opgaende vlamme en klatert door de steenen.[694]

672 *een schrijn....:* tot kast, bewaarplaats strekt.
673 *haers t'erbermen:* zich over hun te erbarmen (*haers:* hun, met 2e n.v. *s* van 't enkelvoud).
676 *voor....:* in plaats van gerstebrood (waarvoor ze naar 't kamp van de Romeinen gevlucht kwamen); *eens stalen degens punt:* de punt van 'n stale degen.
677 Nog woog een ramp zwaarder dan alle andere rampen; *óverwoegh* (vroeger dikwels met *oe*) van *óverwegen*, zwaarder wegen; *quellagien:* voor de uitspraak van *-agien: aadzjen*, zie Dl. 1 blz. 441 op vs. 309.
678 *verdufte smoock:* verstikkende rook; *timmeragien:* bouwwerken.
679 *Priesterlijck gebouw:* (de zin wordt verder niet afgemaakt).
680 *O hertsteeck:* o hartepijn.
681 *Wat Is'ralyt:* welke Israëliet; *verschovelingh:* verschoppeling.
683 *gekamden:* met 'n kamvormig sieraad; vergelijk voor deze tempelbrand *Joodse Oorlogen* 6:26.
684 *Op Kerckdiefte afgerecht:* op kerkdiefstal afgericht; *God Iacobs keert dien schelm:* God van Jacob, weer die schelm.
685-686 *glensters eens gloeyendigen brands:* met de vonken van 'n gloeiend stuk hout.
686 *daer:* waar.
687 *me' blaeckte:* mee brandde; *stout:* vermetel.
689 *reyckt' zijn hitt':* reikte z'n gloed over aan; *om lessen:* om te blussen; de tempel was met al die kostbare houtsoorten betimmerd.
691 *eermen ommeziet:* in 'n ommezien; *getimmer:* gebouw; *bernt:* brandt.
693 *steeckt op:* slaat uit; *met eenen:* meteen.
694 *Zwilt:* (zwelt) stijgt op; *klatert:* klinkt op.

't Barbarisch volck komt aen op 't vuyr en op 't geluyd,[695]
En vlamt op zoete wraeck, en ruyterlycken buyt.[696]
De Keyzer in zyn droom, zo onverziens gedaghvaert,
Vliegt op, grypt schild en helm, en d'appel van zijn slagzwaerd:
Verneemt hoe 't vuyr met asch 't gewijde marmer deckt,[699]
En 't golven vande vlam de gulde daecken leckt:
Speurt hoe een roode gloed versmilt die goude schalien,[701]
En 't hoogh verhemelt Koor worpt voncken door zijn tralien:[702]
Dies zweert hy by zijn staf, zijn purper, en zijn kroon[703]
Dat elck om 't eerste lesch, en 't Ioodsch gebouw verschoon:[704]
Maer ach! hy roept te spa: zijn krijten is verloren:[705]
Hy buldert schoon om zunst, het oorloogh heeft geen ooren.[706]
Daer mochtmen Moria ten Hemel reyzen zien,[707]
En ons verbaest den brand in 's vyands stael ontvlien.[708]
Daer zaghmen Salomons herborene paleyzen[709]
In heete kolen staen, als gloeyende forneyzen.[710]
d'Olijfbergh heet geroost aemachtigh zweet alree.[711]
Het strand wenscht hooger vloed. d'eylanden inde zee,[712]

695 *'t Barbarisch volck:* 't barbaarse volk, de Romeinen.
696 *ruyterlycken buyt:* roofbuit; *ruyterlycken:* van 'n rover (dit is de oorspr. betekenis van *ruiter, zie ruiten:* roven, vs. 938).
699 *'t gewijde marmer*, waarmee de vloer van de tempel bedekt was.
701 *Speurt:* bemerkt; *versmilt:* doet smelten; *goude schalien:* goude (dak)platen, waarmee 't Heilige der Heiligen (van binnen) gedekt was.
702 *'t hoogh verhemelt Koor....:* de hoog tot de hemel opstijgende tempel werpt vonken door z'n vensters; *tralien:* vensters; of wel hier de afscheiding van 't eigenlike tempel-gebouw en 't (priester)voorhof, waar 't brandofferaltaar stond (Matth. 23:35, en Luk. 1:9. Zie Flavius Josephus' *Joodse Geschiedenis* 8:2: ‘ooc heeft hy tralien inden tempel uytgevoert welcke in de Hebreeuwsche sprake Gison heet, ende drie ellen hooch was, welck de leken afzonderde ende den Priesteren alleen eenen toeganck liet’); *Koor:* oorspr. de afgesloten ruimte waar 't altaar stond, hier 't eigelike tempelgebouw.
703 *zweert:* bezweert; *by zijn staf, purper* en *kroon* betekenen alle drie: bij z'n keizerlike macht.
704 *Dat elck om 't eerste lesch....:* dat ieder zo gauw mogelik moet blussen en de Joodse tempel moet sparen (*verschoon*).
705 *te spa:* te laat, vergeefs; *zijn krijten is verloren:* z'n roepen gaat verloren (tussen 't geschreeuw van de anderen) of: is verloren werk, is vergeefse moeite.
706 *schoon om zunst:* al is 't te vergeefs; *het oorloogh* (oorspr. *het*-woord).
707 Daar kon men de tempel zien opgaan in de lucht (in de vlammen); *Moria:* de tempelberg.
708 En ons, ontsteld, zien vluchten uit de brand in 't zwaard (*stael*) van de vijand.
709 *herborene paleyzen:* opnieuw gebouwde paleizen. Evenals de tempel waren ook de paleizen tegenover de tempel door Herodes de Grote weer in hun vroegere pracht opgebouwd.
710 *In heete kolen:* (in de gloeiende kolen) in gloed; *forneyzen:* ovens.
711 *d'Olijfbergh* lag aan de rand van de stad (Handelingen der Apostelen 1:12); *geroost:* verhit; *aemachtigh:* machteloos ('t zelfde woord als ons *amechtig*).
712 Vondel noemt hier ver verwijderde streken, om te zeggen: heel de wereld is ontzet.

Thabor en Hermon haer voor zulcken gloed ontzetten,[712-713]713
En Kedrons zilv'ren nat, en Gihon drooght van hetten.[714]
Het kraeckende gedreun doet aers'len ons Iordaen,[715]
En doodverwt 't aengezicht van d'onvoldragen maen.[716]
Hier vluchten wy te spa. d'een braden moet, en hersten,[717]
En d'ander half geschroeyt van boven springht te bersten.[718]
D'een inde borst gequetst met een vervlogen hout,[719]
Beklaeght dat hy zijn ziel heeft 't Heylighdom vertrouwt:[720]
En d'ander, die getroost omhelsde 't heyligh Alter,[721]
Word van het zweerd verrascht, en sneuvelter, en valter.[722]
De Nood beveelt t'ontwij'n, en yder te betre'en[723]
't Plaveysel afgekeurd voor's Priesters zool alleen:[724]
Maer wat kerckschender heeft hier 't heylige in hooghachtingh.[725]
Genade o Davids God! wat 's dit een wreede slachtingh.[726]
d'Ontbonden wraeck, die 't al wat uytmunt flucx verderft,[727]
Wiens slippen zijn met bloed schaerlakenrood geverft,
Het Iodenvleesch goed koop aen riemen snijd en lappen.[729]
Het slibberige rood stroomt langhs de marm're trappen,
Dat slipp'ren rugg'linghs ons verdervers licht te voet,[731]

712-713 *d'eylanden inde zee:* de eilanden in de zee; de bergen Thabor in Galilea en Hermon van de Libanon, naar Ezechiël 26:18: De eilanden in de zee zullen beven; en Psalm 88:13, waar Thabor en Hermon samen genoemd worden, met 't Noorden en de zee, voor alle streken van de aarde.

713 *haer voor.... ontzetten:* verbazen zich over zo'n gloed.

714 *Kedrons zilv'ren nat:* 't zilvere heldere water in de beek Kedron of Cedron bij Jeruzalem; *Gihon:* 'n bron ten Westen van Jeruzalem; *van hetten:* van hitte; *hette* waarschijnlik 'n dial. vorm van *hitte*.

715 *aers'len:* terugstromen.

716 *doodverwt:* maakt doodsbleek; *d'onvoldragen maen:* de nog niet volle maan.

717 *Hier* nml. uit de brandende tempel; *hersten:* roosteren, verschroeien; *hersten* dial. vorm van *harsten*.

718 *te bersten:* te pletter (tegen de grond).

719 *een vervlogen hout:* 'n wegvliegend stuk hout.

720 *zijn ziel:* z'n leven; *'t Heylighdom....:* aan 't heiligdom heeft toevertrouwd

721 *getroost:* gerust, zich veilig wanend; *omhelsde 't heyligh Alter:* greep 't altaar vast; voor de Joden was de tabernakel 'n vrijplaats, ze grepen dan een der hoornen van 't altaar vast (zie bijv. 3 Kon. 1: 50, 51; de vier horens waren uitsteeksels aan de hoeken van 't brandofferaltaar). (*Alter* opnieuw vervormd uit *áltaar* dat vroeger al tot *outer* geworden was).

722 *van:* door.

723 *beveelt t'ontwij'n:* dwingt te ontwijden.

724 *afgekeurd:* uitverkoren (door keur afgezonderd, zie op vs. 702); *zool:* voet.

725 *wat kerckschender:* welke kerkschender.

726 *Davids God:* God van David, heel bekende zegswijze in de Bijbel, zoals God van Abraham, van Izaak enz., vergel, *Uittocht* 3:6 (zie vs. 684).

727 *uytmunt:* uitsteekt, zich vertoont; *flucx:* terstond.

729 *goed koop:* in overvloed; wel met bijgedachte aan: t'is goedkoop riemen snijden van andermans leer.

731 Zodat onze verdervers (hierdoor) heel licht met hun voeten achteruit (*rugg'linghs*) slipperen.

En zelf de vlamme wijckt voor 't uytgestorte bloed.[732]
Op 't jamm'ren, en 't gekerm, der gener die hier sneuv'len[733]
Geeft antwoord Davids stad, en d'omgelegen heuv'len.[734]
De krijghsman afgebraeckt maeyt eenen gouden oeghst:[735]
En doons, en moordens zat, eer 't alles is verwoest[736]
Aen 't plond'ren valt, en ruyt, en rooft de gulde vaten,[737]
En al wat half geblaeckt hem 't vuyr heeft nagelaten.
Helaes! als ick 't gedenck, het hayr te berge stijght:
Wat word my bange. ick zwijm. ick sterf. het herte ontzijght.[740]
Staetdochters reycktme. amy![741]

Rey van Staetjonff'ren:
Hoe is 't? hoe is 't mevrouwe?

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Wee onzer, och zy valt, zy zwymt, zy sterft van rouwe:[742]
Brenght hier welrieckend kruyd, kanneel, en kruydery.
O droefheyd!

Rey van Staetjonff'ren:
Zy bekomt.

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Hoe is 't mevrouwe?

Dochter Sion:
Amy!

Rey van Staetjonff'ren:
Hoe is 't Princesse?

Dochter Sion:
Amy!

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Wat droefheyd quetst uw herte?

Dochter Sion:
Helaes! is 't vragens weerd die ghy gelijcke smerte[746]
Met my deelachtigh zyt? Staetjonff'ren zonder staet[747]

732 *zelf:* zelfs.
733 *der gener:* van degenen (over de vorm zie Dl. 1 blz. 495 aant. op randschr. naast vs. 438).
734 *Geeft antwoord:* geeft weerklank; *Davids stad:* de burg Sion, op de heuvel Sion in Jeruzalem, waar David z'n hoofdstad bouwde.
735 *eenen gouden oeghst:* 'n oogst van goud; 'n buit van goud; *oeghst* uitspraak *oest* hier, hoewel de uitspraak *oegst* er naast bestond; Vondel spelt geregeld *oeghst* (*oest* zie blz. 116, vs. 284).
736 *doons.... zat:* moe van 't doden; (*doons = dodens*).
737 *ruyt:* rooft (*ruyt en rooft:* rooft, maakt buit).
740 *Wat word my bange:* wat wordt 't mij benauwd; *ontzijght:* ontzinkt, begeeft me.
741 *Staetdochters.....:* hofdames, reik me de hand, ach mij.
742 *Wee onzer:* wee ons (*onzer:* 2e n.v. in plaats van de 3e, zoals meermalen bij *wee*, eigenlijk: wee om u).
746 *die ghy:* gij die (zie blz. 79 op r. 29); dus: voor u die.
747 *zonder staet:* zonder (hoge) staat, met zinspeling op *staetjonff'ren*.

Ontslaet u myner. ach![748]

748 *Ontslaet u myner:* bekommer u niet om mij in, doe u geen last aan om mij; *stelt.... maet:* matig uw droefheid.

Rey van Staetjonff'ren:
Nu stelt uw droefheyd maet.

Dochter Sion:
De rouwe heeft veel te diep haer wortelen geschoten.[749]
Ons past dit treurgewaed: en ghy myn speelgenooten,[750]
Terwyl ick wat bedaer, waerom en queeldy niet?[751]
En spijst mijn droeve geest met eenigh klaeghlyck lied?[752]
Myn ziel vermaecken schept in grouwelycke dingen[753]
Die voorgevallen zyn in dees veranderingen.[754]
Meld hoe door hongersnood een moeder afgetreurt[755]
Uyt razernije moord, roost, en met tanden scheurt
Die zoete vrucht haers lyfs.[757]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Watte eysselycke stucken!
Wee onzer! zouden wy met nieuwe ellenden drucken[758]
Onze afgepynde ziel, door 't wederroepen van[759]
Een daed, die vande felste, en bloedighste Tyran[760]
Hoe onverbiddelyck kan 't steenen hert verzachten.[761]
Ons breyn te zeer ontsteld, en vliegende gedachten[762]
Eer willen zyn gesmeeckt, en zoetelijck gestooft:
Ons wonden zyn te versch, dus slaet dat uyt uw hoofd.

Rey van Staetjonff'ren:
Te schendigh luyd dat feyt, Princesse 't mocht u stooren.[765]

Dochter Sion:
Vermach ick yets by u te liever wil ick 't hooren.[766]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Als 't anders niet magh zyn, als 't ymmers wezen moet:[767]

749 *De rouwe heeft:* uitspr.: de rouw'eeft.
750 *speelgenooten:* vriendinnen.
751 *queeldy:* zingt ge.
752 *eenigh klaeghlyck lied:* een of ander klaaglied.
753 *vermaecken:* vermaak: *grouwelycke* met Brab.-Holl. *ou* naast gruwelik.
754 *in dees veranderingen:* in de ommekeer van deze staat.
755 *afgetreurt:* uitgeput van droefheid.
757 *haers lyfs:* van haar lichaam; *Watte eysselycke stucken:* wat 'n vreselike daden; *watte* uit *wat 'n*, of naar *datte* gevormd.
758 *drucken:* bezwaren,
759 *afgepynde:* door smart uitgeputte; *'t wederroepen:* 't in herinnering roepen.
760 *bloedighste:* bloeddorstigste.
761 *Hoe onverbiddelyck:* hoe onverbiddelik ook (hoort bij *Tyran*).
762 *Ons breyn....:* ons hoofd is te zeer in de war; en wild stormende (*vliegende*) gedachten moeten veeleer zacht gekoesterd en stil bedaard worden (*gesmeeckt:* gevleid, gekoesterd).
765 *schendigh:* schandelik; *stooren:* pijn doen.
766 Zo ik iets bij u vermag (laat 't mij horen) want ik wil met groot verlangen (*te liever*) horen (al de smart van m'n volk).
767 *ymmers:* dan toch.

Nature (die den band van 't moederlyck gemoed
Ontbond, doen uytgeput, en razende van zinne,[769]
De moeder overtrof in wreedheyd een leeuwinne,
Die in 't Libaensche bosch van honger afgejaeghd,[771]
Noch nucht'ren haren roof in haren leger draeght,[772]
En aest zorghvuldigh eerst haer eerst geworpen leeuwen,[773]
Die nu de vyfde dagh heesch om de voester schreeuwen)[774]
Ontbind den band, die noch houd 't vrouwelyck geslacht
Aen deernis strengh verplicht, door een verborgen kracht,[775-776]
Op dat wy heel en al ontaerd van mededogen
Dit treurspel ons Vorstin by beurt vernieuwen mogen.[778]

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Als de vloeck met duyzend benden[779]
Van het westen donderde op[780]
Om Ierusalem te schenden[781]
Van haer zolen tot den top,[782]
Heeftze Sions gaelderijen[783]
Met een muyr omlegert heel,[784]
En dat zegenrijck Kasteel[785]
Ons een Kercker doen gedijen.[786]
Och ons voorraet slyt en mindert,
Mindert eer wy ommezien,[788]
En 't Latynsche bolwerck hindert[789]

769 *doen:* toen; *razende van zinne:* waanzinnig (*zin:* verstand).
771 *'t Libaensche bosch:* de Libiese wouden in Noord-Oost Afrika; *afgejaeghd:* uitgeput.
772 *nucht'ren* (oorspr. vorm): nuchter; *leger:* ligplaats; *haren leger, leger* was oorspronkelik 'n *de*-woord.
773 *aest:* voedt; *eerst geworpen:* nog maar pas geworpen.
774 *voester:* voedster; *voester* de oorspr. vorm.
775-776 *Ontbind.....:* natuur (vs. 768) maak de band los die de vrouw van nature aan 't medelijden verbindt door een verborgen kracht, dus: doe ons alle meedogen afleggen.
778 *Dit treurspel:* dit droevige gebeuren; *by beurt:* om beurten, in 'n beurtzang.
779 *de vloeck:* de gevloekte vijand.
780 *donderde op:* plotseling kwam opdagen.
781 *schenden:* verwoesten.
782 Van haar grondvesten tot haar torens.
783 *Sions gaelderijen:* de galerijen of ommelopen van Sion, de burcht Sion (zie op r. 207-208 blz. 92), de vesting van Jeruzalem; *gaelderij:* galerij, met ingevoegde *d* zoals ook in *gaanderij*.
784 *heel:* helemaal (Titus liet rond heel de vesting van Jeruzalem 'n wal leggen om ze uit te hongeren, zie *Joodse Oorlogen* 5:31; Egesippus 5:21).
785 *Kasteel:* burcht, vesting.
786 *gedijen:* worden.
788 *eer wy ommezien:* in 'n ommezien.
789 *'t Latynsche bolwerck:* 't Romeinse bolwerk, n.l. die wal, verhindert ons nog de komende hongersnood t'onvluchten.

Noch d'aenstaende nood t'ontvli'en:
Dies ons vleesch en been komt knagen
Deze worm die honger heet:
Dies elck flucx van smert vergeet
D'ander opgehoopte plagen.[794]
  Alsmen 't leder vande schoenen,
Katten, prijen, heeft geknauwt,
En de mage haer niet verzoenen[797]
Laet, uyt hongersnood benauwt,[798]
En hoe langer hoe verwoeder
Ons die beul in 't woeden styft:[800]
Hoort waer toe zyn wreedheyd drijft
Herssenloos een droeve moeder.[802]

Rey van Staetjonff'ren:

  Magh ick anders 't graf niet erven,[803]
Zeghtze, nu my 't licht verdriet?[804]
Moet ick dan van honger sterven?
Kentme nu mijn adel niet?[806]
Troost my nu noch schat, noch have?
Was myn toevlucht d'heyl'ge bergh[808]
Daerom dat ick 't vleesch en merch[809]
Dien tyran tot voedzel gave?[810]
  Dat zy God geklaeght hier boven,
Die met duyzend oogen ziet
Hoe ellendigh en verschoven
My geweld en kracht geschied:[813-814]

794 *D'ander:* de andere.
797 *haer niet verzoenen laet:* zich niet laat bevredigen.
798 *uyt hongersnood benauwt:* door benauwde, pijnigende hongersnood.
800 *in 't woeden styft:* onze razernij feller maakt (letterl.: die hongerbeul ons versterkt in 't razend worden).
802 *Herssenloos:* waanzinnig.
803 *anders:* op geen andere wijze (dan van honger).
804 *'t licht:* 't daglicht, 't leven; ze verlangde te sterven, maar niemand wilde haar doden (Egesippus 5:40).
806 *Kentme:* kent men; *me* voor men, zie blz. 83 op r. 16; *adel:* volgens *Joodse Oorlogen* 6:21 was ze van adellik geslacht.
808 De vrouw waarover 't hier gaet, was om zich te beveiligen van Bathechor ('n stadje aan de oostzijde van de Jordaan) naar Jeruzalem gevlucht; *d'heyl'ge berg:* de heilige berg Sion waarop de tempel gebouwd was.
809 *Daerom dat:* hierom, opdat; *vleesch en merch:* m'n lichamelik leven, en levensvoedsel; slaat zowel op haar zelf, haar eigen leven, als op de levensmiddelen die ieder bij haar wegroofde.
810 *Dien tyran:* d.i. de honger; *gave:* zou geven.
813-814 Op wat 'n ellendige en verachtelike (*verschoven*) wijze ze (de roversbenden in Jeruzalem) geweld tegen mij plegen; *kracht* 't zelfde als *geweld*.

Hoe rampzaligh van benouwtheyd
Ick dien slincxen pad insla,[816]
En een schendigh stuck besta:[817]
Heer vergeeftme deze stoutheyd.[818]

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Kind wat hanghdy aen myn speenen[819]
Aen mijn borsten droogh, en slap:
Daer myn ad'ren dorr' verleenen[821]
U noch melck, noch bloedigh sap?[822]
Snackt uw keeltjen na myn leven?
Moeders ziel druckt uyt dees mam:[824]
Als uw hertjen maer bequam,
Daer was weynigh aen bedreven.[826]
Maer helaes! wie zou myns zoontjens[827]
Voester zijn na moeders dood?
En deze ingevallen koontjens
Stoven poes'ligh in haer schoot?[830]
Ach myn schaep! ghy bleeft vergeten,
En myn asschen onverzaed:[832]
Oock myn troost! een wreed soldaat[833]
Mocht u aen zyn lanci speten.[834]
Waer 't niet beter 't licht te myden[835]
Door uws eygen Moeders hand?[836]
En datze u een Kerckhof wyden[837]
In haer duyster ingewand?

816 *dien slincxen pad:* die boze weg; *pad* was vroeger naast 'n *het*- ook 'n *de*-woord; nu in Zuid-Ned. nog 'n *de*-woord.
817 En 'n schandelike daad ga doen.
818 *stoutheyd:* boosheid, wreedheid.
819 *hanghdy:* hang je.
821 *ad'ren dorr':* dorre verdroogde aderen.
822 *bloedigh sap:* bloed.
824 Zuig moeders laatste levenskrachten maar uit deze borst.
826 *Daer....:* slaat op vs. 824; *bedreven:* misdreven; dat was geen kwaad.
827 *zoontjens:* ouwe dubb. 2e n.v.-vorm.
830 *Stoven:* warmen; *poes'ligh:* koesterend.
832 *En myn asschen onverzaed:* en mijn as bleef onbevredigd, ik zou aan m'n dood geen voldoening hebben; *asschen* Vlaamse vorm, eigenlik meervoud.
833 *Oock:* want.
834 *Mocht:* zou kunnen; *lanci* ouwe bijvorm van *lans; speten:* steken; *speten* bij (braad)*spit:* aan 'n spit steken.
835 *'t licht te myden:* 't levenslicht voortaan te missen.
836 *uws* ook met *s* bij *Moeders*.
837 *wyden:* wijdde, maakte (*wyden* met *n*, zie Dl. 1 blz. 465 op vs. 25).

Als van Kraeyen opgezwolgen[839]
Of een Tygerdier geaest?[840]
Of een Leeuw die brult, en raest,
Grimt, en slingersteert verbolgen?[842]
Zwangert dan uws moeders lenden,[843]
Daer uw geest ontfingh zyn geest:[844]
Decktze een tafel der ellenden,[845]
Datze viere haer leste feest.
Sus mijn schaepken word u banger?[847]
Is u 't lieve leven leet?[848]
Ick heb mijn gemoed ontkleed:[849]
Wy zijn kind noch moeder langer.

Rey van Staetjonff'ren:

't Woord drupt vande lippen nouwlijcx
Of ze keelt dat mager dier.[852]
Vlied die schroomt voor yet wat grouwlijcx![853]
't Heyligh zieltje vlieght van hier.[854]
't Versche vleesch op heete kolen
Half geroost, ten halven gaer
Vreetze, als of't wat leckers waer,
En houd 't overschot gescholen.[858]

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Als de Wachters spyze roken,[859]
Bonsden zy de deur in twee:
Vloeckten: hoer wat's hier te koken:
Deylt ons van uw wildbraed mee':[862]
Op schaf op uw bradelingen:

839 *Als.....:* (bij *beter* in vs. 835); *van:* door.
840 *geaest:* gegeten.
842 *slingersteert:* met z'n staart zweept (vergelijk: kwispelstaarten).
843 Vul dan weer de schoot (*lendenen*) van uw moeder.
844 *Daer uw geest:* waar uw leven.
845 *Decktze.....:* bereid haar 'n droevige maaltijd.
847 *Sus:* stil; *word u banger:* wordt 't je benauwder.
848 Is 't lieve leven je nu pijnlik (omdat je 't missen moet).
849 *ontkleed:* ontdaan (van moederlik gevoel).
852 *dier:* kindje (vgl. Dl. 1 blz. 144 op vs. 80).
853 *Vlied.....:* vlucht, luister niet verder, wie bang is voor iets (*yet wat*) gruweliks.
854 *Heyligh:* onschuldig.
858 *gescholen:* verborgen.
859 *de Wachters:* nml. de Joodse wachters.
862 *Deylt:* deel (met Brabantse of oostelike *ei*).

*

Op schaf op du looze tesch,[864]
Eer wy elck 't getrocken mes
Drijmael in uw borst omwringen.

Rey van Staetjonff'ren:

Stilt uw gramschap, weest te vreden,
Hier is, zeghtze, 't overschot
Van mijns kinds gebrande leden:[869]
Eet vry dat u *zegent* God.
Dat zijn d' ermkens, dit de voetjens,
Dat de spierkens van mijn zoon,[872]
Dien my honger dwongh te doon:
't Vleesch dat smaeckte my zo zoetjens.
Zet u neder, weest mijn gasten,
Proeft mijn leste dischgerecht.[876]
Waer op wildy langer vasten?[877]
Schijnt mijn maeltijd u te slecht?[878]
Waerom deynsdy? zal een vrouwe,[879]
Zal een wijf geherter dan[880]
Wezen als een oorlooghsman,
Die het harnasch gespt getrouwe?[882]
Zijt slaphertiger, noch weecker[883]
Als de moeder, die noch leeft,
En ter nood zoo bitt'ren beker[885]
Vol vergifs gedroncken heeft.
Ghy zijt d' oorzaeck van mijn smerte,
Die my 't brood in tegenspoed
Roofde, en 't moederlijck gemoed
Wisselde in een wolvenherte.[890]

* TEKSTKRITIEK: vs. 866 *Drijmael*, de oude uitgave heeft *Driemael*.

864 *du looze tesch:* jij sluwe feeks (*du* zie Dl. 1 blz. 552 op r. 4); *tesch:* tas, zak; als scheldwoord, vergelijk Dl. 1 *Gulden Winckel* XXXIII vs. 5.

869 *gebrande:* geroosterde.

872 *spierkens:* vlezige deelen van 't lichaam.

876 *dischgerecht:* tafelgerecht, spijs.

877 *Waer op:* waarom (op welke grond).

878 *slecht:* gering.

879 *deynsdy:* gaat ge achteruit.

880 *geherter:* moediger, kloeker (vgl. vs. 425).

882 *getrouwe:* voortdurend.

883 Wees niet bevreesder en weker.

885 *ter nood:* in de nood.

890 *Wisselde:* veranderde,

Rey van Ioodsche Vrouwen:

't Was gezeyd. de roovers brulden,[891]
Vloden het onmenschlijck dack.
Klachten Salems straten vulden,[893]
Waermen van dit grouwel sprack:[894]
Daer vangt zidd'ren aen en beven:[895]
Daer wenscht elck met droef gehuyl
Dat hy in die leeuwenkuyl[897]
Magh den lesten doodsnack geven.[898]

Rey van Staetjonff'ren:

Als de Keyzer leent zijn ooren
Zoo beschreijelijcken feyt,[900]
Wenscht hy noyt te zijn geboren,
Dondert in zijn toornigheyd:
'k Wil uytspoelen deze vlecken,[903]
En dit aerdrijck langh gedreyght,
Dat al meer tot boosheyd neyght,
Gants met gruys en steenen decken.

Dochter Sion:

Ia deckt met gruys, met puyn, en met zyn leste steenen
Dit aerdryck veel te langh beregend, en beschenen:[908]
Verwoest, verbrand, en blaeckt dees stad te lang verschoond,
Daer langer langer meer geen menschlyckheyd in woont,[910]
Maer eenigh ongediert': dat, als 't geen roof kan vinden,[911]
Ontziet zyn eygen nest, en vleesch niet te verslinden.[911-912]

891 't Was nauweliks gezegd.
893 *Salems:* van Jeruzalem (zie vs. 553).
894 *dit grouwel:* deze gruwel (*gruwel* in 't 17e eeuws ook 'n *het*-woord).
895 *vangt.... aen:* begint, begint men te (*zidd'ren* met *z*, zie Dl. 1 blz. 435 op vs. 182).
897 *in die leeuwenkuyl:* in dit moordhol (dat Jeruzalem geworden was); *leeuwenkuyl* met herinnering aan Daniëls leeuwenkuil.
898 *doodsnack:* doodsnik (*snack* naast *snick* van *snakken:* happen, heftig ademen).
900 *Zoo beschreijelijcken feyt:* zo'n betreurenswaardig feit (*beschreijelijcken:* beschreielik 'n.
903 Ik wil deze schandvlekken uitwassen (*uytspoelen*) en dit land dat al zo lang gedreigd werd met verwoesting (bijv. door Kristus, Matth. 24:2).
908 *beregend en beschenen:* door God begenadigd met (de vruchtbaarheid van) regen en zon.
910 *geen menschlyckheyd:* geen mensen (met zinspeling op menselikheid: menslievendheid).
911 *eenigh ongediert': dat....:* ondieren, wat wilde dieren die; *roof:* buit.
911-912 *dat.... ontziet.... niet.....:* die er niet voor terugschrikken 't vlees van hun eigen jongen (eigen jongen *[nest]* en vlees te verslinden).

Hier is geen blyven niet. Staetdochters laet ons vli'en:[913]
Ons zolen branden.[914]

Rey van Staetjonff'ren:
Maer helaes! helaes! tot wien,
Of waerwaerts roepty ons in ballinghschap te dolen,[915]
Mevrouwe, die wy nu zyn 's Keyzers gunst bevolen?[916]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Wy vlieden tijds genoegh, wanneer de bitt're Nood[917]
Ons van Caesarien scheept, geboeyt, met Titus vloot[918]
Langhs d'Africaensche kust, en toeschuyft den Latynen,[919]
Daer and'ren Hemel dwaelt, en and're sterren schynen:[920]
Daer Roome ondraeghlyck ons gevangen halzen perst,[921]
En Memphis slavernye, en Babels iuck ververscht.[922]

Rey van Staetjonff'ren:
Maer wie of ginder ons komt nieuwe vreeze inprenten?

Rey van Ioodsche Vrouwen:
't Gelyckt een Roomsch Heraut, die uyt des vyands tenten[924]
Zet herwaerts zynen tred. wat boodschap of hy brenght?
Heer met wat honighs doch dees bitterheyd vermenght.[926]
Eens winters koude ontstelt de leden van verschricken.[927]
't Valt al ten erghsten uyt wat wy ten besten schicken.

Rey van Staetjonff'ren:
Geen onbesneden is 't maer ymand vande Ioon,
Zoo 't oogh my niet bedrieght.

Dochter Sion:
Och 't is Matthias zoon.

913 *Hier is geen blyven niet:* hier is 't onmogelik uit te houden; *geen.... niet:* dubbele ontkenning ter versterking.
914 *zolen:* voetzolen, voeten.
915 *waerwaerts:* waarheen; *roepty:* roept gij.
916 *die wy:* wij die; *bevolen:* overgelaten.
917 *Nood:* dwang.
918 *Caesarien:* Cesaréa (*Caesarien* ouwe 3e n.v.); *scheept:* op 'n schip wegvoert.
919 *toeschuyft den Latynen:* ons schuift naar, voert naar de Latijnen (inwoners van Latium) d.i. Romeinen.
920 *Daer and'ren Hemel dwaelt:* waar 'n andere hemel rondwentelt ('n ander deel van de sterrehemel om de aarde wentelt, gezien wordt).
921 *ons gevangen halzen perst:* ons, gevangenen, verdrukt (de halzen van ons, gevangenen, verdrukt).
922 *Memphis slavernye:* de slavernij der Joden in Egipte, waar ze door Mozes uitgevoerd werden; Memphis, de bekende hoofdstad van Egipte; *Babels iuck:* de Babiloniese gevangenschap; *ververscht:* weer in ons geheugen vernieuwt.
924 *een Roomsch Heraut:* 'n Romeins afgezant.
926 Heer, vermeng toch....
927 *Eens winters koude....:* als door 'n winterse kou rillen wij ontsteld van schrik.

Iosephus zydy 't zelf, of is uw schim verrezen,[931]
Die ghy voorlangh by ons begraven waert voor dezen?[932]
Iosephus zydy daer? wat komdy nu zoo spa[933]
Den brand uytlesschen van 't woest Hierosolyma?[934]
De daecken ne'ergezackt gekeerd zyn langh tot asschen:[935]
Het Krygsvolck heeft in 't bloed zyn handen lang gewasschen,
En 't heyligh goud verklaerd voor Keyserlycken buyt:[937]
't Is hier schoon uytgeveeght, gemoord, gerooft, geruyt:[938]
De felheyd van zoo veel Hierosolymitanen
Dit mager hoopken liet het aengezicht vol tranen.

I o s e p h u s :

Onzaligh Sion, die uw zinnen overlaed,[941]
En mymert om uw ramp, en omgevallen staet,[942]
Ghy derft Iosephus niet uws herten grond uytputten,[943]
Die alsins heeft gepooght uw dorpels te beschutten:[944]
Die onlanghs daermen 't al de keel afstack, en sneed,[945]
Daer hem de vlamme schoer de noppen van zyn kleed,[946]
Daer 't bloed zyn lyfrock smette, en 't breyn hem sprong om d' ooren,[947]
U uyt die slachtingh redde, en liet u niet verloren.[948]

D o c h t e r S i o n :

Vergevet my, genade, het is het is myn schuld.
Verbystert staet my 't hoofd van enckel ongeduld.[950]

931 Men meende dat Josephus omgekomen was door 'n steenworp van een der Joden, toen hij hem voor de muren van Jeruzalem aanraadde zich aan Titus over te geven (zie *Joodse Oorlogen* 5:35, Egesippus 5:23); *zydy:* zijt ge.
932 *Die ghy:* gij die allang hiervoor door ons voor dood werdt gehouden.
933 *spa:* laat.
934 *uytlesschen:* uitblussen; *'t woest Hierosolyma:* 't verwoest Jeruzalem; *Hierosólyma* zie blz. 74 (*Hier-* eén lettergreep).
935 *De daecken:* de huizen; *gekeerd:* verkeerd, geworden.
937 *'t heyligh goud:* 't gewijde goud, de gewijde goude vaten.
938 *schoon uytgeveeght:* helemaal leeggehaald; *geruyt:* geroofd, leeggeplunderd.
941 Ongelukkig Sion, die uw geest verbijstert.
942 *uw omgevallen staet:* uw neergeworpen staat (Latinisme: *status excisus*), de vernietiging van uw hoogheid.
943 Gij hoeft voor Josephus uw droefheid niet geheel uit te storten (hij weet zelf genoeg); *derft* van *derven:* behoeven, nodig hebben.
944 *alsins:* op alle manieren; *dorpels:* huizen.
945 *daermen 't al:* waar men iedereen (alles).
946 *schoer de noppen....:* afzengde de pluizen van z'n kleren; *schoer:* afschoor (ouwere verl. tijd van *scheren*, naar *zwoer* van *zweren*, 'n eed doen).
947 *zyn lyfrock smette:* z'n bovenkleed besmette; *'t breyn:* de hersens (van die gedood werden).
948 *verloren:* aan uw lot over.
950 *ongeduld:* onduldbaar leed, wanhoop.

Ick ben my zelven noch gelijck, noch oock niet machtigh.[951]
Een bladeken dat ruyscht mijn ziele maeckt vreesachtigh.
Maer zeght ons, watzer gaens in 't heyr van d' onbesne'en?[953]
Wat juychen gaeter om? waer wilmen met ons heen?
Wat zwerven langer wy op dees geslagen toppen[955]
En rotzen, die nu 's nachts, nu 's daeghs met heesche kroppen[956]
Ons klachten volgen, als wy zien van verre opgaen[957]
Den smoock, daer onlangs noch plagh d'heyl'ge Stad te staen?

I o s e p h u s :

Het heyrkracht nauwlijcx zat van wo'en op d'uytverkoornen,[959]
Verschoont hadde alleen dry Herodiaensche toornen:[960]
Op dat noch eeuwigh de nakomelingh onthield[961]
Wat muyrwerck Roome eertyds heeft tot den grond vernielt:
Als d' Overwinner laet een gaelderije oprechten,[963]
Van waer hy zelf aldus toeredent zijn landsknechten.[964]
Krijghshelden die dus verre uw rechterhand alom,
En yver hebt besteed tot nut van 't Keyzerdom:[966]
Die 's vyands hooghmoed deed op dees steenrotzen krimpen,[967]
Van waer halstarrigh hy ons legers dorst beschimpen:
't Is recht dat 's Maerschalcx gunst uw deugd loop' te gemoet,[969]
En 't zweet uws arbeyds met belooningen verzoet:
Zoo sprekende, met een glad voorhoofd hy der scharen[971]
Verdiensten vrolijck gaet met giften evenaren,[972]

951 *niet machtigh:* niet meester.
953 *watzer gaens....:* wat is er gaande in 't leger van de heidenen (Romeinen); *gaens* uit *gaends* (*s* uit *t*-klank + *s*, zoals in *willens* enz.).
955 *geslagen toppen:* rampzalige heuvels (*geslagen* door rampen).
956 *nu.... nu:* nu.... dan; *kroppen:* kelen.
957 *volgen:* navolgen, herhalen.
959 *Het heyrkracht:* de legermacht; (*het* heyrkracht, naar het heer, het leger); (*wo'en* voor *woen, woe'en* uit *woeden*); *d'uytverkoornen:* de Joden waren 't door God uitverkoren volk.
960 (*hadde* oorspr. vorm van *had*); *Herodiaensche toornen:* de drie torens door Herodes de Grote gebouwd (zie vs. 126) op de stadsmuren, en genoemd naar z'n bloedverwanten: Híppikus, Phasaël en Marianne (*Joodse Oorlogen* 5:13).
961 *onthield:* zou onthouden, zou weten.
963 *Als:* toen (nauweliks had 't leger.... toen d'overwinnaar, Titus....); *een gaelderije oprechten:* 'n (overdekte) tribune opslaan; (*gaelderije:* zie vs. 783; *oprechten:* oprichten).
964 *toeredent zijn landsknechten:* z'n soldaten toespreekt.
966 *Keyzerdom:* keizerrijk.
967 *steenrotzen:* de rotsachtige bergen waarop Jeruzalem gebouwd was. - *krimpen:* inkrimpen.
969 T' is plicht dat de goedgunstigheid (*gunst*) van de opperbevelhebber uw dapperheid begroet en prijst (te gemoet komt).
971 *met een glad voorhoofd:* met 'n blij gezicht (*glad* tegenover *gerimpeld* van zorg).
972 *met giften evenaren:* belonen met gelijkwaardige giften.

En haer deelachtigh maeckt den buyt, en rycken roof,[973]
Die 't Heydensch volck aenveerd nae haer soldaets geloof.[974]
De vroomste van wiens huyt de sabelen afschampten[975]
Hy met halsbanden troost, kleynoodgie, en hooger ampten:[976]
Dies 't gansche leger juyght, en in zijn handen klapt,
En elck het bloed vergeet dat hem is afgetapt.

D o c h t e r S i o n :

Die feest was voormaels ons, was Sions, en geen ander,[979]
Als David, Iesse zoon, die rechte Salamander,[980]
Die midden inde brand van 't Oorlogh 't leven vond,[981]
't Hoovaerdigh Rabba brack, daer Ammons hert op stond:[982]
Als Assur weeck verstroyt in velden, en woestynen,[983]
Dien, die niet zoeters vond als 't bloed der Philistynen,[984]
En overla'en met roof, met rey, en met tamboer,[985]
Op 't Maeghdelijck Musijck ter poorten inne voer.[986]

I o s e p h u s :

Den Overwinner om zich danckbaer te bewyzen,[987]
En d' hong'rige Afgoon oock met offervuyr te spyzen,[988]
Ten heuvel spoede, daer het woeden zoo goed koop[989]

973 *haer:* hun.
974 *nae haer soldaets geloof:* naar hun soldategeloof (omdat de soldaten menen er recht op te hebben).
975 *De vroomste....:* de dapperste die door sabelhouwen gewond werden.
976 *kleynoodgie:* kleinodiën ('t woord staat in 't enkelvoud); *-oodgie* spreek uit *-oodzje*.
979 *Die feest:* dat triomffeest; *Sions....:* van Sion en van geen ander.
980 *Als:* toen; *Iesse:* Jesse's (Lat. 2e n.v.); *Iesse* of *Isaï*, de vader van David (vgl. I Sam. of Kon. 16); *die rechte Salamander:* die echte vuurvreter. (In de wapenkunde wordt de salamander afgebeeld te midden van vlammen, omdat hem 't vermogen werd toegeschreven in 't vuur te kunnen leven).
981 *'t leven vond:* eigenlik pas echt leefde.
982 *Rabba:* een van de sterkste steden van de Ammonieten in 't Oostelik gedeelte van 't Over-Jordaanse (zie 2 Sam. of Kon., 12, vs. 29); *daer Ammons hert op stond:* waar de moed der Ammonieten op steunde, waar de Ammonieten geheel op vertrouwden.
983 *Assur:* zie vs. 629. Welke Assyriese koning wordt hier bedoeld? Wel heeft David enkele volkeren, als de Moabieten en Ammonieten, die voor 1100 v. Kr. onder 't Assyrriese rijk behoorden, beoorloogd en onderworpen.
984 *Dien, die:* voor hem (David), die; bedoeld wordt hier de strijd van David met Goliath (1 Samuel of Kon. 17:49-51).
985 *roof:* buit; *rey:* reizang; *tamboer:* tamboerijn.
986 *Op 't Maeghdelijck Musijck...:* de Joodse meisjes ontvingen David met reizang en muziek van tamboerijnen, toen hij zegepralend de poort van Jeruzalem binnentrok (*inne voer*).
987 *te bewyzen:* te tonen.
988 *met offervuyr te spyzen:* met brandoffers te verzadigen.
989 *heuvel:* dus op de heuvel (de berg Moria of Sion) waar eens de tempel en 't Joodse offeraltaar stond, brengen de heidenen nu hùn offer (verg. vs. 1024); *het woeden zoo goed koop:* de razernij zo makkelik.

Wierp 't heyl'ge metselwerck der Kercken overhoop:[990]
Omcingelt met een stoet schildknapen, en hartsieren,[991]
En krijghslie, vrolyck om dees zegefeest te vieren.[992]
De beesten afgekeurt ter slachtingh, klommen stout,[993]
En zonder aers'len voor zyn aenzicht: doende 't goud
(Dat onlanghs was geschrabt met messen, en met bylen
Van 's Tempels balcken, en van d' halfverbrande stylen,
En om haer hoornen nu gegoten) blincken, als[997]
Zy t'elcken staecken op vrypostigh haren hals.[998]
De kranssen versch van kruyd gevlochten, men van verre[999]
Zagh lieflijck groenen, en omschaduwen haer sterre,[1000]
En 't zoute veldgewas verzwolgen vande krans.[1001]
Twee Priest'ren glad gehelmt, met koper schoon van glans,[1002]
Geborstweerd met een plaet, die 't overkleed bedeckte,[1003]
Dat bont gespickeld zich ten halven lyve streckte,[1004]
Van waer de lyfrock zond zyn vouwen na bene'en,[1005]
Omgord met eenen riem vol schilden rond en kleen,[1006]
Nabootzende een schalmey met huppelen en springen,[1007]
En tromm'lende op haer borst, voor uyt als Leydslie gingen.[1008]
't Opsteyg'ren koste zweet. de wegh lagh ongebaent,[1009]
En 't steyl gesteente woest, wanschapen van gedaent'.[1010]
Het gladde Horenvee vermoeyt van bangheyd roockte
Om strijd met 't molm verduft, dat half gestikt noch smoockte,[1011-1012]

990 *der Kercken:* van de tempelgebouwen (kan ook enk. zijn).
991 *hartsieren:* gewapende soldaten; (*hartsier* met Vlaamse *h* naast *artsier* voor *archier* uit 't Frans, boogschutter.
992 *krijghslie:* krijgslieden.
993 *afgekeurt:* uitgekozen (afgezonderd door uitkiezing).
997 De Romeinen verguldden bij plechtige offerfeesten de horens van de offerstieren.
998 *t'elcken:* telkens (*t'elcken:* [te] op elke keer).
999 *versch van kruyd:* van jong groen.
1000 *haer sterre:* hun witte plek op 't voorhoofd.
1001 *'t zoute veldgewas:* 't zoute offermeel (mola salsa) dat op de kop van 't offerdier werd gestrooid (zie vs. 1036); *verzwolgen:* bedekt door de bladerrijke krans (zie vs. 999).
1002 *glad gehelmt, met koper:* met 'n blinkende kopere helm op; 't w.w. staat in vs. 1008.
1003 *Geborstweerd....:* de borst met 'n metale plaat bedekt.
1004 *zich ten halven lyve streckte:* tot half 't lichaam reikte.
1005 *lyfrock:* 'n lang onderkleed.
1006 *met schilden rond en kleen:* met ronde, kleine schildjes.
1007 Die met dansen en springen (waardoor de schildjes tegen elkaar klonken) 'n schalmei nabootsten.
1008 *op haer borst:* op hun borstplaat (vs. 1003).
1009 *'t Opsteyg'ren:* 't opstijgen.
1010 *gesteente:* rots; *wanschapen van gedaent':* ruw van vorm.
1011-1012 't Glanzende (*gladde*) gehoornde vee vermoeid dampte (zweette) van angst, om strijd met 't duffe puin dat half verstikt nog rookte.

En myde in 't klimmen noch 't gebeent', dat moeder naeckt[1013]
Des Heeren bergh tot een ellendigh Kerckhof maeckt.[1014]
De Kraeyen vloon 't gebulck, en d'Arenden verschrickten,[1015]
Die hier ter feest gebeen de Dood 't gezicht uytpickten.[1016]

D o c h t e r S i o n :
Zwijght, zwyght Iosephus, zwijght van Arenden, en Kraeyen:
Onze ooren zijn te teer: ons hoofd bestaet te draeyen:[1018]
Dat schouwspel luyd te vremd: hy zielbraekt die 't aenhoort,[1019]
Wy zwijgen die 't beschout. maer neen, vertelt ons voort:[1020]
Daer is geen grouwzaemheyd ter weereld zo bezeten[1021]
Of wy zyn 't nu gewoon, en langh al doorgebeten.

I o s e p h u s :
Genaeckende daer 't nu van lijcken stonck benaeuwt:[1023]
Daer d'Arcke voormaels school met Cherub overscha'uwt:[1024]
Van waer men deerlyck de Ierusalemsche wallen,[1025]
En ons Stadpoorten zagh geraeybraeckt, en vervallen,[1026]
En d' uytgetrocken doon naeckt, zonder onderscheyd,[1027]
Den Luypaerden tot roof, de myrre, en 't graf ontzeyd:[1028]
Na [dat] de Wich'lers de verwoeste Kerck aenschouwen,[1029]

1013 *'t gebeent':* de lijken.
1014 *tot een ellendigh Kerckhof:* tot 'n kerkhof van boosdoeners maakt; in tegenstelling met *Des Heeren bergh:* de berg van Gods tempel; (ook met bijgedachte aan 't ‘ellendige kerkhof’ dat in Amsterdam aan de Middeldam bij de Nieuwe Kerk lag, en tot begraafplaats diende van misdadigers; vergelijk Hooft 's *Warenar* vs. 838).
1015 *vloon 't gebulck:* vluchtten voor 't geloei; *vloon* bij *vlien:* vlieden.
1016 *ter feest gebeen....:* ter feest genodigd, pikten de lijken de ogen uit (al die lijken verpersoonlikt in ‘de Dood’).
1018 *bestaet te draeyen:* begint te duizelen.
1019 *luyd te vremd:* klinkt te buitensporig; *hy zielbraekt:* hij zou er van sterven.
1020 We spreken niet van hem, die 't aanschouwt: wat moet 't dan zijn voor hem, die 't aanschouwt.
1021 *geen grouwzaemheyd.... zo bezeten:* geen gruwelikheid zo hels.
1023 *Genaeckende daer:* naderende waar.
1024 *school:* stond verscholen, verborgen; *met Cherub:* met cherubijnen; bedoeld zijn de 2 goude cherubijnen die op de Ark des Verbonds stonden; *Cherub* 'n jongere vorm van *Cherubijn* dat gevormd is uit 'n Hebreeuwse meerv.: cherubim.
1025 *deerlyck:* met groot verdriet.
1026 *geraeybraeckt:* geradbraakt, vernield (*raey-* naast *ra-* uit *rade-* zoals *kwaaie* uit *kwade*); *vervallen:* ingevallen.
1027 *d'uytgetrocken doon:* de uitgeplunderde doden; *zonder onderscheyd:* zonder onderscheid van stand, door elkaar.
1028 *de myrre:* hier bedoeld 't wierookoffer of mogelik de mirre-olie om 't lichaam te balsemen; *ontzeyd:* (aan wie) geweigerd (is).
1029 *Wich'lers:* wichelaars, volgens vs. 1042 zijn hier bedoeld de Romeinse offerschouwers (haruspices) die uit de ingewanden de wil van de godheid opmaakten.

Zy van 't verstroyt gesteente een hoogh outaer doen bouwen:[1030]
De stylen half gevonckt, de balcken zwert beroockt[1031]
Tot brandhout stap'len op het plat, dat daedlyck smoockt,[1032]
En willigh 't vuyr ontfanght: terwijl haer d'ossen lieten[1033]
De basterd eerst gekoort recht tusschen d'hoornen gieten:[1034]
Den krans ontrucken, en die gaer gebonden bla'en[1035]
Den vlammen heyl'gen, en 't gezouten korengraen:[1036]
Den rugh opvlymen, en d'altaerknechts hun genaken:[1037]
Die met 't gewijde mes haer voort den strot afstaken.[1038]
Het bloed de leeghte koos, en zwalpende over al,[1039]
Bootste een verbolgen meyr, en rooden waterval.[1040]
De buycken opgeschrobt ontslaen haer d'ingewanden,[1041]
Die naeuw doorsnuffelt, 't vuyr ontfingh om te verbranden.[1042]
De Priest'ren stelden haer voor 't Altaer ongeknielt,[1043]
Dat Titus statigh met de slincker ving'ren hield:[1044]
Den rechter hy ontzey den zwaren Veldheers hamer,[1045]
Om Hemelwaerts zijn hand te heffen veel bequamer.[1046]
Teruggezienden God! Godin! die noyt geschaeckt,[1047]

1030 *'t verstroyt gesteente:* 't verspreid liggend gesteente; *outaer:* altaar (zie vs. 481).
1031 *gevonckt:* gebrand.
1032 *het plat:* de offertafel, 't offervlak.
1033 *En willigh 't vuyr ontfanght:* en gemakkelik ontvlamt; *haer:* zich.
1034 *basterd:* 'n heel gewone wijnsoort; wij kennen dit woord nog als naam voor 'n mindere soort suiker; *eerst gekoort:* nadat ie eerst gekeurd is; *koren* bijvorm van *keuren; recht:* juist.
1035 De ossen lieten zich de krans (zie vs. 999) ontrukken, ‘en die gaer gebonden blaen en 't gezouten korengraen den vlammen heyl'gen’; *gaer:* (gader) samen.
1036 *heyl'gen:* toewijden, bestemmen voor; *'t gezouten korengraen:* (zie op vs. 1001).
1037 *opvlymen:* (met een *vlijm:* scherp mes) opensnijden.
1038 *haer voort:* hun terstond.
1039 *de leeghte koos:* vloeide naar beneden (*leeghte:* dialekties vooral oostelik, voor *laagte*).
1040 *Bootste een verbolgen meyr:* geleek 'n stormige zee.
1041 *De buycken opgeschrobt:* de opengesneden buiken (*schrobben* oorspr. krabben, rijten); *ontslaen haer:* ontdoen zich van, storten uit.
1042 *Die naeuw doorsnuffelt:* die na nauwkeurig onderzocht te zijn door 't vuur werden opgenomen; de ingewanden werden onderzocht door de offerschouwers, zie op vs. 1029.
1043 *haer:* zich.
1044 *statigh:* plechtstatig; *met de slincker ving'ren hield:* met de linkerhand vasthield.
1045 *ontzey:* weigerde, legde neer uit z'n linkerhand; *hamer:* strijdbijl.
1046 *veel bequamer:* veel welgevalliger (aan de goden).
1047 Hier beginnen de priesters te spreken (*riepen zy* in vs. 1048); *Teruggezienden God:* achterwaarts (*terugge*) ziende god, n.l. de god Janus, die twee aangezichten had; hij was de god van alle begin, en gold voor de oudste van de goden, vandaar werd hij in gebeden en offers 't eerst aangeroepen; van z'n tempel in Rome ('n soort overdekte doorgang met twee tegenovergestelde deuren waarbinnen 'n Janus-beeld stond) waren de deuren in vredestijd gesloten, in oorlogstijd geopend; *Godin! die noyt geschaeckt:* Vesta de godin, die nooit (door 'n god) geschaakt werd: veel goden begeerden haar, maar zij had gezworen eeuwig maagd te zullen blijven. Als godin van 't offervuur werd zij evenals Janus bij ieder brandoffer aangeroepen.

Om Roome, riepen zy, en onzen Tyber waeckt:[1048]
O Ianus grys van hayr! en Vesta! die te gader[1049]
Ons gunst draeght, met Iuppyn die grootste, en beste Vader:[1050]
O Vader Mars! en al ghy Goon gezamentlyck,[1051]
Die ons genadigh zijt, en om het Keyzerrijck
Met zo veel zegens, en triumphen te bevesten[1053]
't Huys van Vespasiaen hebt uytgekipt ten lesten,[1054]
En Titus wack'ren erm met zulcken punt verzaeght,
't Welck aers'lingh over smyt al watter scepters draeght:[1055-1056]
Die ghy hem gunstigh holpt vermeest'ren dit tyrannigh,[1057]
Dit boos verwaten volck, zijn Vorsten wederspannigh:
O Goon wy dancken u: wy loven u o Goon:
Knickt onzen offer toe, en opent uwen throon.[1060]

D o c h t e r S i o n :
Straft ghy geen Heyd'nen meer, God Abrahams! en laetze
Afgodisch roocken op uw heyl'ge stede en plaetze?[1062]
Waer was uw solpherstrael die noyt dien smaet verdroegh?[1063]
Die Ptolomeus plat jeloers ter aerden sloegh?[1064]
Was God van God ontkleed? is hy zoo traegh in 't wreken?[1065]
Wat dood, wat straf, wat wraeck, wat volghde voor een teken[1066]
Dien grouwel?[1067]

I o s e p h u s :
Onder des was 't altaer aengegaen.

1048 *Om:* over; *onzen Tyber:* de Romeinse Tiber.
1049 *grys van hayr:* hij was de oudste van de goden; *te gader:* te samen, beide.
1050 *Ons gunst draeght:* ons genegenheid toedraagt; *Iuppyn* of Jupiter; *grootste en beste Vader:* 't Latijnse *optimus maximus*.
1051 *Mars:* de oorlogsgod.
1053 *bevesten:* bevestigen.
1054 *uytgekipt:* uitgekozen (*uytkippen:* uitbroeden).
1055-1056 *wack'ren erm:* stoere kracht; *met zulcken punt verzaeght, 't Welck.... smyt:* van zo'n speer hebt voorzien, die neerwerpt.... (*punt* ook in deze betekenis: speerpunt, vroeger 'n *het*-woord); *aers'lingh over:* ruggelings, achterover.
1057 *Die ghy:* gij die; *holpt* oorspr. vorm van *hielpt*.
1060 *Knickt.... toe:* knikt goedgunstig toe, aanvaardt; *opent uwen throon:* opent uw hemel om genadig op ons neer te zien.
1062 *Afgodisch roocken:* afgodiese offers branden; *op uw heyl'ge stede en plaetze:* op de offerplaats (in de tempel) van de heilige stad Sion.
1063 *uw solpherstrael:* uw bliksem (zwavelstraal).
1064 *Ptolomeus* nml. Ptoleméüs IV Philópatoor, koning van Egipte; nadat ie op Antíochus de Grote Palestina veroverd had, kwam ie in Jeruzalem, en wilde de tempel binnendringen, maar werd tegen de grond geslagen. Zie 3 Makkabeeën 2:16; *jeloers:* naijverig op z'n eer (slaat op *die* = God; vgl. 'Ik... ben een jaloerse God', *Uittocht* 20:5.
1065 *van God ontkleed:* van z'n Goddelike macht beroofd.
1066 *een teken:* 'n wonderteken van Gods straf.
1067 *Dien grouwel:* op die gruwel; *onder des:* ondertussen; *aengegaen:* in brand gegaan.

*

Met weecken oogen wy dien grouwel zagen aen.[1068]
De rotz drijmael verschud, van onder spleet tot boven,[1069]
En d'afgrond 't licht verzwolgh door 't gapen vande kloven.[1070]
Den Hemel wierd bekleed met een verbolgen zee,[1071]
En dreyghde met tempeest 't afgodisch vuyr alree:[1072]
Maer d'onverlichte, die van droomen haer geneerden,[1073]
Dit op een morgengroet, en heylzaem spoock waerdeerden:[1074]
D'omstaende kryghslie zulcx ten halven naeuw verstaen,[1075-vlgg.]
Iô Titus, Iô, Iô Vespasiaen,
Al schaterende zy de klippen weer doen galmen,
En kranssen 's Keyzers kruyn met schaduwende palmen:
De Veldheer weder hun een danckb're ziel toekeert,[1079]
En met 't geslagen vee den ruyterdisch stoffeert.[1080]

D o c h t e r S i o n :

Nu treurt Staetdochters, treurt, en krenckt vry al uw zinnen:[1081]
Want met haer vleug'len nu de goude Cherubinnen[1082]
De grouw'len decken, die de jonghlingh ons toeriep[1083]
Die veyligh inde gracht, en 't hol der leeuwen sliep.[1084]
Waer toe is Aäron, en Levi nu gekomen?[1085]
Wee Tempel, Stad, en Volck. ghy Paradijs der vromen,
Ghy wellust Israels, hoe lighdy nu vertreen!

* TEKSTKRITIEK: vs. 1069 *drijmael*, de oude uitgave heeft *driemael*.

1068 *weecken:* betraande, (*weecken* ouwe 3e n.v. meerv.).

1069 *verschud:* geschud.

1070 *door 't gapen vande kloven:* door de gapende kloven; 't licht drong door in de gapende rotskloven.

1071 *wierd bekleed....:* werd bedekt met 'n stormige lucht.

1072 *met tempeest:* met 'n storm, met vernieling,

1073 *d'onverlichte:* de heidenen; *haer geneerden van:* hun kost verdienden met dromen, met fantazieën (dat zijn de wichelaars of offerschouwers, zie vs. 1029; *haer geneerden:* zich voedden).

1074 *waerdeerden op.....:* schatten op: verklaarden dit als; *spoock:* verschijning, teken.

1075-vlgg. Horen dit nauwliks (van de wichelaars), of ze doen de rotsen de zegekreten (Io) weergalmen; *Iô* zie vs. 506.

1079 *hun een danckb're ziel toekeert:* hun zijn dankbaar gemoed toont.

1080 *'t geslagen vee:* 't geslachte vee; *den ruyterdisch stoffeert:* op de tafel van de ridders laat opdienen (*ruyter:* ridder zie Dl. 1 blz. 612 r. 3, 4).

1081 *krenckt vry:* pijnigt maar.

1082 *Cherubinnen:* cherubijnen (Cherubin of Cherubim zie aant. op vs. 1024).

1083 *de jonghlingh:* nml. de jonge Daniël voorspelde die gruwelen van Jeruzalems verwoesting (zie Daniël 9:26, 27).

1084 *gracht:* (gegraven) kuil.

1085 Waartoe is onze hogepriester en onze priesterschap nu gekomen? Onze priesterschap is ten einde, nu 't heidendom op onze offerplaats zegeviert: Aäron is de eerste hogepriester en evenals de hele priesterschap uit de stam van Levi.

Rey van Staetjonff'ren:
Helaes! Mevrouwe, helaes! geen godlooze onbesne'en
De drymael heylige aerde ontwyde, noch schoffeerde.[1089]

Dochter Sion:
Wie dan?[1090]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Maer 't boevenschuym dat onzen staet verheerde,
Lang eer de gramschap noch des Keyzers veel getergt
Zijn Henghsten briesschen dede, en draven in 't geberght:
Langh eer noch Titus quam aenbrallen op ons vesten,[1093]
En ons paleyzen den uytheemschen gaf ten besten:[1094]
Den volck'ren die de maen zien dobb'ren op d'Euphraet,
Wanneerze haer toortze ontsteeckt, en ons den dagh ontgaet:[1095-1096]
Die Tigris golven zien uyt Taurus lenden dringen:[1097]
Die over Caucasus al hooger Noordwaert springen:[1098]
Die op Pactolus strand het goud in d' oogen raeyt:[1099]
Die in d'AEgeesche zee zijn hier en daer gezaeyt:[1100]
Van 't West daer Tagus laeft den half gebraden Iber:[1101]
Daer 't oever wederzyds geleckt word vande Tyber:[1102]
d'AEgypter die den Nyl ziet vloeyen over 't droogh:[1103]
d'Araber toegerust met pylen, tros en boogh:[1104]
Meer and'ren, die verhit op 't moorden, en op 't plond'ren,[1105]
Met 't weerlicht quamen van haer beuckelaers opdond'ren.[1106]

1089 *schoffeerde:* onteerde, schond.
1090 De boeven uit ons eigen volk die onze staat verwoest hebben (de roversbenden en andere misdadigers die Gods toorn hebben afgeroepen (zie r. 20, 21 van de *Inhoud*, blz. 97, zie ook de klacht van Josephus vs. 105-vlgg).
1093 *quam aenbrallen:* trots kwam aanrijden.
1094 *gaf ten besten.....:* prijs gaf aan de vreemde soldaten (*uytheemschen*) die in 't Romeinse leger dienden, in 1095-1105 worden die 'uytheemschen' nader genoemd.
1095-1096 De volken die langs de Euphraat woonden, oorspr. de Babiloniërs.
1097 Die de wateren van de Tigris uit 't Taurusgebergte zien ontspringen, de Assyriese volken.
1098 De volken die boven 't Caucasus-gebergte zich al verder naar 't Noorden verspreiden, de Skythen.
1099 *Pactolus strand:* op de oever van de Pactólus, 'n riviertje in Lydië, beroemd door z'n goudzand; *raeyt:* straalt, schittert.
1100 *d'AEgeesche zee:* de AEgeïse zee, 't Noord-Oostelik deel van de Middellandse zee, hier: de bewoners van de Cycladen-eilanden, Euboia, Lemnos enz.
1101 *Van 't West:* in 't Westen (n.l. in Spanje, 't oude Iberië); *Tagus:* de Taag; *den half gebraden Iber:* de half verbrande, de bruine Iberiër.
1102 De volken waar de oever...., dus de Latijnse volken (*oever* oorspr. 'n *het*-woord).
1103 *over 't droogh:* Vondel doelt hier op de vruchtbare overstromingen in 't Nijldal.
1104 *tros:* de pijletros, pijlkoker.
1105 *verhit op:* heet op.
1106 *'t weerlicht:* 't geschitter; *beuckelaers:* schilden; *opdond'ren:* opdagen.

Dochter Sion:

Maer zeght Iosephus hoe 't ons manschap is vergaen,[1107]
Die d'Overwinner hielt zo strengelijck geva'en[1108]
In 't leger, alsser niets verschoont bleef onbedorven.[1109]

Iosephus:

Der boozen rotte heeft meest verschulde straf verworven.[1110]

Dochter Sion:

Dat was 't daer ick na haeckte. o Scheydsman! die recht scheyd,[1111]
En inde weeghschael hanght van uw Rechtveerdigheyd[1112]
Der menschen zaecken, die omwent'len hier beneden:[1113]
Nu zien wy dat by u geen boosheyd word geleden,[1114]
Die luyd van d'aerde na den Hemel roept om wraeck.

Iosephus:

Nu luystert dat ick u ontvouw de gansche zaeck.

Dochter Sion:

Ghy Reyen geeft gehoor.

Iosephus:

Zo flucx de krijghslie hoorden
't Geblazen koper hun ontzeggen 't vorder moorden:[1118]
(Behalven dat het was geoorlooft te verslaen
Al wat d'onstuytb're Nood in 't harnasch te weerstaen[1120]
Droomde uyt mismoedigheyd) zy haren Veldheer boden[1121]
Noch een ontelb're schaer van afgematte Ioden:

1107 *ons manschap:* onze soldaten (*manschap* hier nog verzamelnaam).
1108 *geva'en:* gevangen (*gevaen*, de ' is hier niet op z'n plaats (Vondel beschouwde 't als samengetrokken uit *gevangen;* 't was gevormd naar de vroegere onbep. wijs: *vaen:* vangen).
1109 *alsser niets verschoont bleef onbedorven:* deze zin naar voren te plaatsen naar vs. 1107: Maar zeg ons, Josephus, zo er niets gespaard bleef voor verderf, verdelging (*onbedorven*), hoe is 't dan....
1110 *Der boozen rotte:* de bende der boosdoeners (zie r. 20, 21 van de *Inhoud* blz. 97) *meest verschulde:* tenvolle verdiende.
1111 *Scheydsman:* Rechter, nml. God; *die recht scheyd:* die juist, zuiver oordeelt (*scheiden:* oordelen).
1112 *Rechtveerdigheyd* hoort bij *weeghschael*.
1113 *Der menschen zaecken:* 't doen en laten van de mensen; *omwent'len:* zich voltrekken, gebeuren, gedaan worden ('t Latijnse *volvuntur*).
1114 *by:* door; *geleden:* geduld.
1118 *'t Geblazen koper....* ('n Latijnse zegswijze voor: 't blazen van 't koper): 't trompetgeschal hun 't verder moorden hoorden verbieden (vgl. *Joodse Oorlogen* 6:26 en Egesippus 5:42); *vorder:* verder (*vo*(*o*)*rder* vergrotende trap van *voort*).
1120 Ieder die in z'n wanhoop nog meende 't onafwendbare noodlot (*d'onstuytb're Nood*) met wapens te keren
1121 *mismoedigheyd:* wanhoop; *boden:* brachten hem.

Die 's Keyzers omzicht liet door zyner Drossaerts een[1123]
Uytzond'ren, en de vrome, en schuldige ondersche'en:[1124]
Maer d'onderzoecker heeft 't verborgen goet te vissen:[1125]
In 's moorders voorhoofd leestme het knagende gewissen:[1126]
Dus streckt hy zoo terstond gedoemt met ziel, en lyf,[1127]
Den woedenden soldaet een zeldzaem tydverdryf.[1128]
Hier moeter een goed deel met handen en met voeten
Genagelt aen het kruys bebloed haer bloedschuld boeten:
Daer, stuyrtmender een hoop van Moria te fel[1131]
Na Kedrons afgrond toe, als na de doncker hel,[1132]
En decktze in 't vallen met muyrstucken en met steenen,
Dies vinden zy haer eynde, en uytvaert al met eenen:[1134]
Hier, jagenze om van 't vuyr den heeten gloed t'ontgaen
Haer zelf aen palen dood geschroeyt, en half gebra'en:[1135-1136]
Daer, sterven noch uyt nijd en afgunst vande wachters[1137]
Veel honderden van dees' Godlooze Godverachters:
Hier, breecktmenze de le'en met knodzen zwaer van wicht:[1139]
Daer quetstmen and'ren 't hert, de darmen, en 't gezicht:[1140]
En duyzenderley slagh van nieuwgevonden straffen
Haer boosheyd achterhaelt.[1142]

D o c h t e r S i o n :
Dat leert dat leertze blaffen,
Die honden tegen God, die oprecht Rechter niet[1143]
Verschoont in zynen toorne, of door de ving'ren ziet
Ooghluyckende eenig quaed.

1123 *Die:* nml. de Joden; *omzicht:* omzichtigheid; *zyner Drossaerts een:* een van z'n bevelhebbers.
1124 *Uytzond'ren:* schiften; *ondersche'en:* onderscheiden, afscheiden (-*scheden* de Vlaamse vorm van -*scheiden*).
1125 *heeft 't verborgen goet te vissen:* heeft 't verborgene nauwkeurig uit te zoeken.
1126 *moorder:* moordenaar; *leestme:* leest men; *gewissen:* geweten (uit 't Duits).
1127 *terstond gedoemt:* onmiddelik veroordeeld.
1128 *zeldzaem:* ongehoord, heerlik.
1131 *stuyrtmender:* stuurt men er, stort men er; *van Moria:* vanaf de berg Moria, zie vs. 707; *te fel:* heel wreed.
1132 *Kedrons afgrond:* de diepte van de beek Kedron, zie vs. 714.
1134 *Dies:* aldus; *uytvaert:* begrafenis (door de stenen waarmee ze bedekt werden); *al met eenen:* meteen, tegelijk.
1135-1136 *Hier, jagenze.... haer zelf....:* Hier martelen ze zichzelf, om weg te komen uit de gloed van 't vuur, dat hun aan de palen doodschroeit en half braadt.
1137 Verder sterven er door de haat en ongenade van de Romeinse soldaten.
1139 *wicht:* gewicht.
1140 *de darmen:* de buik.
1142 *achterhaelt:* inhaalt, treft; *Dat leertze blaffen:* dat leert hun zich te verzetten tegen God (spottend voor: dat leert hun af).
1143 *die oprecht Rechter:* die als eerlik Rechter.

Rey van Staetjonff'ren:
Hoe zijnze voort gevaren[1145]
Die aen Ierusalems verderf onschuldigh waren?

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Hoe anders als bewaert tot een veel strenger loth[1147]
Als die booswichten zelve, en menschen zonder God.[1148]

Iosephus:
Van Iongelingen sterck van lijf zyn zevenhondert
Tot d'aenstaende triumph des Keyzers uytgezondert,[1150]
En die bereyckten noch geen zeven jaer en thien,[1151]
Als beesten omgeveylt, men heeft verwiss'len zien[1152]
Voor eenen penningh thien en tweemael zo veel zielen,[1153]
Welck zaligh loofden die door 'tzweerd in 't oorloogh vielen:[1154]
Als zy met 't yzer van haer ketens overla'en,
Den bolpees schroomden van een strengen Gardiaen.[1156]
Voorts, om in schouwplaets 't oogh te dienen der Tyrannen,[1157]
Zijn tot der Dieren aes geschickt veel strijdb're mannen:[1158]
Of om te schermen lyf om lyf, en hand voor hand:[1159]
Waer 's Princen wellust dan haer omvoert achter land.[1160]
Het most een steenen hert geborsten zich erbarmen,[1161]
Die hier voor 't lest de zoon den vader zagh omermen,
De vaders vallen we'er haer zonen om den hals,
Den stock haers ouderdoms, den troost haers ongevals:[1164]

1145 *Hoe zijnze voort gevaren:* hoe is 't hun verder vergaan.
1147 *strenger:* harder.
1148 *menschen zonder God:* goddeloze mensen.
1150 *uytgezondert:* uitgekozen.
1151 En die nog geen 17 jaar oud waren.
1152 *omgeveylt:* te koop aangeboden; *verwiss'len:* ruilen.
1153 Voor een penning, tien, twintig jonge knapen.
1154 *Welck:* die.
1156 *Den bolpees schroomden:* de bollepees, de gesel vreesden (*bolpees:* gedroogde pees van 'n bul (stier); naast *bul* 'n vorm *bol;* de vorm *bol-* ook wel gebruikt met bijgedachte aan de knopen en lode balletjes aan 't eind van de pees); *Gardiaen:* bewaker.
1157 *in schouwplaets:* in de schouwplaats, in de arena (zie b.v. *Joodse Oorlogen* 7:6); *'t oogh te dienen*: 't oog te vermaken.
1158 Zijn uitgekozen om tot voedsel te strekken voor de dieren, veel strijdbare mannen (*schicken:* ordenen).
1159 *lyf om lyf:* leven om leven, op leven en dood; *hand voor hand:* hand om hand (vergelijk: oog om oog, tand om tand; zie *Uittocht* 21:24).
1160 *'s Princen wellust....:* waar de willekeur ('t persoonlik genoegen) van de vorst hun rondvoert door 't land.
1161 'n Stene hart zou van medelijden barsten (gebarsten, medelijden hebben); *Het most: het* omdat 'n meedelende zin niet met 'n werkwoord beginnen kan; wij gebruiken nu *er* in dergel.zinnen; (*erbarmen* met rijm *omermen,* omdat *er* en *ar* weinig in klank verschilden.
1164 *Den stock:* de steun; *haers ongevals:* in hun ongeluk.

Als elck zijns weeghs bedruckt most volgen die hem leyden,[1165]
En ziende thienmael om, in 't al te bitter scheyden
Gaf teeckenen genoegh, hoe strengh natuyr verbind
Door onderlinge trouw den vader aen het kind,[1168]
Het kind aen 's vaders ziel, de broeders aen haer broeders:
Die eertijds hangende aen de borst eens zelfde moeders,[1170]
Versloegen d' eerste dorst met d' ongevalschte melck[1171]
Die uyt een ader vloeyde: o welcken bitt'ren kelck[1172]
Most hier gedroncken zijn! en zoude ick ons vermanen[1173]
De klachten, het gebaer, 't verzuchten, en de tranen,
Ick most bezwijcken, en uwluyder droeve staet[1175]
Beschreyde vrouwen dit nu geensins toe en laet.[1176]
Daer is 't verhael in 't kort.

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Nu wreeckt uw leet met schreeuwen,[1177]
En huylen overluyd, ghy onbestorven weeuwen,[1178]
Roept luyder als ghy pleeght eertijds in barens nood,[1179]
Doen d'eerstgeboren haeckte in uw benauwde schoot
Nae 't wenschelijcke licht des levens, dat ons langer[1181]
Verdrietelijcker valt, en gaet met plagen zwanger.
Onze echte mannen ach! gaen zonder den adieu[1183]
Het afgeworpen jock opnemen op een nieuw:[1184]
Onze ouwdstgeboorne helaes! gejuckt voor een Godloozer
Herboren Pharo vli'en, en Nabuchodonoser.[1185-1186]
Ach Ionff'ren met ons treurt.

1165 *zijns weeghs:* op zijn weg, de weg hem aangewezen; *leyden:* leidde.
1168 *trouw:* liefde.
1170 *eens:* ook bij vrouwelike woorden gewoon, zoals *des* voor *der* (zie Dl. 1 blz. 721 op vs. 21).
1171 *Versloegen:* stilden.
1172 *welcken:* welk 'n (ook nog dat zelfde *'n* in *bitt'ren*).
1173 *gedroncken zijn:* gedronken worden; *ons vermanen:* ons voor de geest brengen (*vermanen* oorspr.: herinneren).
1175 *uwluyder:* uw.
1176 *geensins.... en:* helemaal niet (dubbele ontkenning ter versterking).
1177 *wreeckt:* voldoet, geeft lucht aan; *schreeuwen:* Brabants voor schreien.
1178 *onbestorven weeuwen:* weduwen (van uw mannen beroofd) hoewel uw mannen niet gestorven zijn.
1179 *pleeght:* placht, gewoon waart (*pleeght* verleden tijd, Zuid-Nederl. voor *plaagt*, zoals in 't middeleeuws).
1181 *'t wenschelijcke licht:* 't gewenschte licht; *langer:* verder, voortaan.
1183 *echte mannen:* wettige mannen, echtgenoten; *den adieu:* de vaarwel, de afscheidsgroet; (*adieu*, uitspr. adieuw, zie Dl. 1 blz. 512 op vs. 140).
1184 *Het afgeworpen jock:* 't afgeworpen juk, dat vroeger vooral onder de Egiptiese en Babiloniese vorsten was opgelegd (zie vs. 1186) en daarna afgeworpen; *op een nieuw:* opnieuw.
1185-1186 *gejuckt.....:* vluchten (*vli'en*) voor 't juk van 'n goddelozer nu herboren Pharao en 'n (goddelozer) Nabuchodonosor; voor deze laatste zie blz. 92 r. 205.

Rey van Staetjonff'ren:
Helaes! waer blyven wy?
De geylheyd des soldaets, och moeders blyft ons by!
Brand na ons reynigheyd met trommelen en pypen.[1188-1189]
Zy naderen om uyt uwe ermen ons te grypen.
Ons kuyscheyd lijd gevaer, die o wat leyder smet!
Ieloers de dorpels hield van 's vaders huys bezet:[1191-1192]
Die heerlijck aen den Rey der Maeghden plagh te brommen,[1193]
En was geheylight voor zoo schoonen Bruydegommen,[1194]
Die 's vyands wreetheyd gaet verstroijen west, en oost.[1195]
Helaes! helaes! helaes!

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Nu dochters zijt getroost.[1196]

Rey van Staetjonff'ren:
Och Moeders blijft ons by.

Dochter Sion:
Nu zet u wat te vreden.[1197]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
God Iacobs ziet ons aen, en redze in zwarigheden,[1198]
En zalftze die ghy sloeght.[1199]

Iosephus:
Deze yd'le tranen spaert
Ghy Ioodsche Vrouwen, die uw droefheyd meer verzwaert.
Ghy Maeghden schept wat moeds. wie weet noch van wat enden[1201]
U onverwachten troost kan Iosephs trooster zenden.[1202]

Dochter Sion:
Matthias zoon die d'eer zijt van uw ouwd geslacht:[1203]

1188-1189 De wellust van de soldaat - och moeders helpt ons - brandt naar onze maagdelikheid bij hun luidruchtige plezieren; (*met trommelen en pypen:* met plezier maken bij trommel- en fluitspel).
1191-1192 Wij kuise maagden, lijden gevaar, die - o wat 'n droevige smet (dreigt ons) - met bekommerde zorg (*jeloers*) altijd binnen de dorpels bleven van 't vaderlik huis; *Ons kuyscheyd:* wij kuisen; (*leyder* met *-er* uitgang achter *wat*).
1193 *aen:* bij; *plagh te brommen:* gewoon was te zingen, te jubelen.
1194 *geheylight:* toegewijd, bestemd.
1195 *Die:* nml. de *Bruydegommen*.
1196 *zijt getroost:* (weest bemoedigd) houdt moed.
1197 *zet u wat te vreden:* (maakt u zelf wat kalm) weest wat kalmer; (*te vreden:* in vrede, in kalmte).
1198 *God Iacobs....:* God van Jacob, sla acht op ons.
1199 En troost hun die ge geslagen hebt; *yd'le:* nutteloze.
1201 *moeds* met *s* achter *wat; van wat enden:* van welke kanten.
1202 *Iosephs trooster:* nml. God, die aartsvader Jozef troostte in de Egiptiese slavernij en gevangenis.
1203 *Matthias zoon:* d.i. Josephus.

Die d'overwinners vaeck vermorwt hebt en verzacht,[1204]
En met uw lippen knede haer hert van Diamanten,[1205]
Van datze haer grof geschut eerst op deze hooghten planten:[1206]
Iosephus, of hem noch de Maerschalck zoo beried[1207]
Dat hy door u beweeght een maet stelde ons verdriet:
Zoud ghy tot Iacobs heyl, en troost gebruycken laten[1209]
Uw redenrijcke tongh gedopt in honighraten.[1210]

I o s e p h u s :
Wel duyzendmael zoo veel, mevrouwe, voor gewis
Houd dat Iosephus gunst tot uwen besten is.[1212]
's Wets heyl'ge bladen ick geeygent heb door 't bidden:[1213]
Mijn bloedverwanten oock behouden in het midden
Der slachtingh, daer verbaest elck zagh na 't vluchten om.
Des Keyzers mildheyd my den vrijen Edeldom[1216]
Vereerde, en heb gestuyt veel razende sodaten
In 't moorden, branden, als de weereld scheen gelaten[1218]
Te wezen zonder Gods bestieringh: dies ick veyl
Mijn ionste willigh noch tot uw en yders heyl:[1219-1220]
Dan overmids ick nu met Titus meer te vergen[1221]
Zijn goedheyd schynen mocht te zarren, en te tergen:[1222]
Verzoeckt veel liever zelf noch met gebogen knien
Verzachtingh van uw quael: wie droomt, wie weet misschien[1224]

1204 *d'overwinners:* de overwinnaars, nml. de Romeinen; *vermorwt:* vermurwd, verbeden; Josephus heeft vele gevangen stamgenoten door z'n voorspraak bij Titus verlost, zie zijn levensbeschrijving door hemzelf achter de '*Joodse Geschiedenis*.'
1205 *van Diamanten:* hard als diamanten.
1206 *Van datze.... eerst:* sedert ze voor 't eerst; *geschut:* d.i. stormrammen, slingerwerktuigen enz. (*geschut:* alle krijgstuig waarmee geschoten of geworpen wordt).
1207 *of hem noch...:* als de opperbevelhebber (Titus) zich nog mocht beraden..., zoudt gij dan (vs. 1209).
1209 *Iacobs:* Israëls; *gebruycken laten:* gebruiken willen.
1210 *redenrijcke:* welsprekende; *gedopt* vooral Zuid-Nederl. bijvorm van *gedoopt*.
1212 Weest overtuigd dat Josephus hartelik voor uw welzijn opkomen zal (dat Josephus' welwillendheid tot uw welzijn bereid is).
1213 De heilige wetboeken (die in de tempel bewaard werden) heb ik door smeken gered (*geeygent:* in bezit genomen).
1216 *den vrijen Edeldom:* de rang van vrije edelman (van Romeins ridder, zie Dl. 1 blz. 612 op r. 3, 4); *vrije edeldom:* 'ick wiste tot troost en verquickinge mijnes jammers niet beters te begeeren dan dat hy my de vrye van adel schoncke....' In Flavius Josephus' levensbeschrijving door hem zelf).
1218 *als:* toen.
1219-1220 *dies ick veyl mijn ionste willigh:* derhalve zeg ik graag mijn gunst toe (*ick veyl:* ik stel ter beschikking; *ionste:* zie Dl. 1 blz. 517 op vs. 13).
1221 *Dan overmids:* maar aangezien; *Titus.... te vergen:* van Titus te vergen.
1222 *te zarren:* te prikkelen (voor de *z*-spelling zie Dl. 1 blz. 449 op vs. 47-48).
1224 *quael:* ellende.

Wat ghy verbidden mocht van hem ter goeder uren.
Der vrouwen tranen doch zoodanigh van naturen
En aert zijn, datze vaeck beroeren noch die geen[1227]
Die onverbiddelijck in yders oogen scheen.
Gaet Vrouwen, Maeghden gaet dan d' Overwinner smeken,
Die morgen of in 't kort zijn leger op zal breken.[1230]
Vaert wel Mevrouwe, ick ga. hy wende uw ongeluck[1231]
Die al uw onheyl weet.

Rey van Staetjonff'ren:
Laet ghy ons dus in druck?

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Iosephus magh ons meer voor ditmael niet gebeuren?

Dochter Sion:
Staetjonffren volght my na, en houd wat op van treuren.[1234]
tZa gaenwe, laet ons gaen. ghy Vrouwen volght my na.[1235]
Wy moeten dwalen op der vyanden gena.[1236]

Rey van Iodinnen:
Laet ons beschreijen 't algemeen
Verderf, en 't licht dat ionghst bescheen[1238]
Die Hemelhoogh getoornde klippen[1239]
Van Davids veel bestormde Stad:
Als God haer val gezworen had[1241]
Met onbedriegelijcke lippen.
Of 's Tempels grondvest nacht en dagh[1243-vlgg.]
Nae 't Sterren welfsel open lagh,
Geverwt van 't bloed der welgeboornen,[1245]
En ofmen 's Keyzers Ad'ler mocht[1246]
Zien met zijn pennen slaen de locht,

1227 *beroeren:* ontroeren.
1230 *in 't kort:* binnenkort.
1231 *hy:* Hij (nml. God)....
1234 *van treuren:* met treuren.
1235 *tZa:* welaan, kom (naast *tza* ook *sa*).
1236 Wij moeten rondzwerven (zelf machteloos) hopend op de goedertierenheid van de vijanden.
1238 *'t licht dat ionghst:* 't licht dat 't laatst: de laatste dag die Jeruzalem bescheen.
1239 *getoornde klippen:* getorende bergen (*getoornd:* met torens bezet).
1241 *Als:* nadat; Kristus had dit voorspeld: Matth. 23:38 en 24:2.
1243-vlgg. Of de tempel al verwoest was door de Romeinen en z'n grondvesten open lagen voor de sterrehemel.
1245 *der welgeboornen:* van de vrije Joodse burgers.
1246 *'s Keyzers Ad'ler:* 't oorlogsvaandel waarop de keizerlike adelaar stond met uitgeslagen vleugels (vgl. vs. 1247); 't was in deze tijd 't veldteken van ieder legioen; *mocht:* kon.

*
En schitt'ren af van stompe toornen:[1248]
Noch even trotz, en onbezorght,[1249]
Op d'opperstad, en Davids borght[1250-vlgg.]
De muyters haer borstweeren manden:
En wie zijn doodverw had gezet
Uyt vreeze, 't vluchten wierd belet[1252-1253]
Van boeven, die hier t'zamen spanden.[1254]
Maer als zijn opzet, en besluyt
God tegen ons wou voeren uyt,
Is schielijck 't Leeuwen hert ontvallen[1257]
Ons manschap: die beancxt uyt nood[1258]
Den vyand zonder slagh of stoot
Beklimmen liet de trotze wallen:
De vyand die zijn vaen alree[1261]
Van ons Rondeelen zwieren de',[1262]
En blies triumph van vreughde droncken.
Doen quam die dagh en uyr dat God[1264]
Ons had bescheerd dat strenge loth[1265]
Zijns gramschaps, die bestond t'ontvoncken.[1266]
't Roomsch Krijghsvolck als 't geen wederstand
Noch tegenweyr van mannen vand,[1268]
Drongh't met geslepene rappieren[1269]
In d'enge straten bol en dick:[1270]
Daer 't wade in eenen oogenblick[1271]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1262, de oude uitgave heeft achter *de'* 'n punt.
1248 *schitt'ren af:* afschitteren; *van:* vanaf; *stompe toornen:* de half geknotte torens, waarover gesproken is in vs. 126.
1249 *trotz* (voor de z-spelling zie Dl. 1 blz. 449 op vs. 47-48); *onbezorght:* onbekommerd.
1250-vlgg. *De muyters:* hier zijn bedoeld de Zeloten, zie blz. 97 r. 20, 21; *haer borstweeren manden:* bemanden hun borstweringen; toen de Romeinen de tempelberg gewonnen hadden en de benedenstad, vluchtten de Joden naar de bovenstad; de burcht van David lag in de bovenstad (*opperstad*, zie aant. op r. 21 blz. 97).
1252-1253 En wie van angst 'n lijkkleur had gekregen.
1254 *Van:* door.
1257 *'t Leeuwen hert:* de leeuwemoed.
1258 *Ons manschap:* aan onze mannen; *manschap:* leger (nog verzamelwoord); *uyt nood:* uit benauwdheid.
1261 *De vyand* is 'n herhaling van *den vyand* in 1259.
1262 *Rondeelen:* ronde torens of versterkingen aan de wallen; *de'* (*dede*)*:* deed.
1264 *uyr* was vroeger 'n *de*-woord.
1265 *bescheerd:* bepaald; *bescheerd:* de oorspr. vorm van *beschoren*.
1266 *bestond:* begon.
1268 *vand:* de oorsp. vorm van *vond*.
1269 *rappieren:* degens.
1270 *bol en dick:* drassig en bemodderd (van lijken en bloed).
1271 *Daer 't wade:* waar 't waadde.

Ten enck'len toe in bloedrievieren.[1272]
d'Een om t'ontvli'en de bleecke dood
In onderaerdsche kelders vlood,
Wiens toegangh wierd gestopt met blinden:[1275]
En d'ander door mistroostigheyd,[1276]
En wanhoop in zijn ziel verleyd,[1277]
Gewapent gingh zijn Kerckhof vinden.[1278]
Hoe menigh held, die trotz van moed
Wou 't vaderland zijn heldisch bloed
Opoff'ren in 't gevaer der straten,[1281]
Van vrouwe en kind'ren om den hals
Gevallen wierd, met veel geschals:[1283]
Wat wildy vader ons verlaten.
't Kind dat noch eerst aen bancken gingh[1285]
Aan 's moeders achterslippen hingh.
De voester 't zuygelingh liet weenen,[1287]
En quam haer vrouw te hulp, zoo ras
De Meester greep nae 't courtelas.[1289]
't Riep deerlijck al: waer wildy henen?[1290]
Als d'Huysweerd ziet dat uyt noch in
Hem laet 't bestorven huysgezin:[1291-1292]
Laet los, laet los, roept hy ten lesten,
Dat ick alleen van 't hooge dack[1294]
Mijn poorte vry van ongemack,[1295]
En ons ontslae deze helsche pesten.[1296]
't Is nauw gezeyd men vlieghter knap[1297]

1272 *Ten enck'len toe:* tot de enkels toe.
1275 *Wiens:* wier; *blinden:* luiken.
1276 *mistroostigheyd:* moedeloosheid.
1277 *verleyd:* op 'n dwaalspoor gebracht, van de wijs gebracht.
1278 Zocht de dood met z'n eigen wapens.
1281 Opofferen door te vechten in de straten.
1283 *geschals:* geschrei; *geschals* met 2e n.v. -*s* achter *veel*.
1285 *dat noch eerst aen bancken gingh:* dat nog pas langs banken leerde lopen; ook dit kleine kind hielp moeder om vader tegen te houden.
1287 *voester:* voedster, zie op vs. 774; *'t zuygelingh:* Vondel maakte er 'n *het*-woord van door bijgedachte aan *kind*.
1289 *...'t courtelas:* de dolk greep om te gaan strijden (*courtelas* uit 't Frans overgenomen).
1290 *'t Riep deerlijck al:* alles riep smartelik.
1291-1292 *d'Huysweerd:* de huisvader; *uyt noch in hem laet:* dat ze hem geen stap laten verzetten. - *bestorven*: beangste.
1294 *van 't hooge dack:* om op 't dak met stenen de vijand van de deur te houden (zie vs. 1306-vlgg.).
1295 *Mijn poorte vry van ongemack:* m'n huis bevrij van ellende.
1296 *ontslae:* ontsla van.
1297 *knap:* vlug.

Na boven, langhs den wenteltrap,
Met steenen toegerust, en blocken.
Daer ziet hy, hoe een blaeuwe wolck
En roth van't fel Latynsche volck[1300-1301]
Komt op zyn dorpels aengetrocken.[1302]
Maer als zy dreygen klop op klop
Te dryven met heyrhamers op[1304]
De poort bewaeckt van slot, en grendel:[1305]
Wreeckt hy dien euvel heel goed koop,[1306]
En kneust de voorste vanden hoop,
En hagelt onder 't moorders vendel.[1308]
De Ruyters 't bloed, verbittert heel,
Krimpt van de zool in't beckeneel,[1309-1310]
Zoo man en ros de beenen breken:[1311]
Dies zendenze met styve boogh[1312]
Wraeckgierigh haer geschut om hoogh,[1313]
En branden om dien smaed te wreken.
Wat groeyt hier een nieuw stads rumoer:
De deur gescheurt vlieght op de vloer,
Van toorn zy op haer tanden knersten:
De voester die betaelt 't gelagh:[1318]
De moeder sneuvelt in een dagg',[1319]
En 'tzuyg'lingh treenze 'thert te bersten.
Terwyl 't bene'en al uytgeleeft[1321]
Den lesten schreeuw, en doodsnack geeft,[1322]
D'Huysvader om haer voor 't verderven[1323]
Te ho'en, van boven rolt verbaest,[1324]

1300-1301 *een blaeuwe wolck en roth:* 'n troep als 'n donkere wolk (*blauw* dikwels: zwart, donker, vertaling van 't Lat. *caeruleus*)*; fel:* wreed.
1302 *dorpels:* drempels (van 't huis).
1304 Met strijdbijlen de deur open te slaan (zie vs. 1316); *heyrhamers:* (legerhamers) strijdbijlen.
1305 *bewaeckt van:* beveiligd door.
1306 *euvel:* euvelmoed; *goed koop:* gemakkelik.
1308 *hagelt onder:* stort stenen onder; *vendel:* (in de Nederlanden zoals Vondel 't bedoelt) 'n afdeling krijgsvolk onder één vaandel (ook *bende* genoemd); hier: 'n troep soldaten.
1309-1310 't Bloed stijgt in de fel verbitterde ruiters van de voeten (*van de zool*) naar 't hoofd (*beckeneel:* hersenpan, hersens).
1311 *Zoo:* zodra, nu.
1312 *styve:* straffe, gespannen.
1313 *haer geschut:* hun pijlen (zie aant. op vs. 1206).
1318 *betaelt 't gelagh:* moet voor de anderen boeten.
1319 *dagg':* dolk.
1321 *'t bene'en al:* beneden alles (*'t al:* alles).
1322 *doodsnack:* doodsnik (*snack:* zie op vs. 898).
1323 *haer:* hun.
1324 *Te ho'en:* te hoeden.

Die d'ongebonden moorders haest[1325]
Uyt toorne en wraeck aen hutspot scherven.[1326]
De Maeghden nauwlycx houwbaer noch,[1327]
Zy na veel dreygementen och!
Van hare jonghvrouwschap onthulden:[1329]
Die na veel zwymens riepen luyd:[1330]
Is 't Godlijck recht in Isr'el uyt
Dat God dien overmoed kan dulden?
Wie kan afmalen al d'ellend,
Die waerme 't aenzicht keert of wend[1334]
Gebeurt? wat blijfter onbedorven[1335]
Van 't roofgier spoock? op snood gewin[1336]
Verhit, dat menigh huysgezin
Van honger leegh vond uytgestorven.[1338]
De zon al vroeger dan zy plagh
Den draeyboom toesloot van den dagh,[1340]
En weeck dees grouw'len inde baren.[1341]
Die menschenslachters moordens zat,[1342]
Maer woedens niet, doen noch de Stad[1343]
Met vuyr ten Hemel deden varen.[1344]
Gelijck den dagh was doorgebracht
Met moorden, zy den duyst'ren nacht
Met blaeck'ren sleten, en met branden.
God waerom ledy dat uw Kerck[1348]
En Stad, der Eng'len timmerwerck,[1349]
Geschend wierd van zo snooden handen.[1350]

1325 *ongebonden:* bandeloze, tomeloze; *haest:* onmiddelik.
1326 *aen hutspot scherven:* kort en klein hakken (*scherven:* in stukken verhakken; *scherf:* stuk, vroeger ook van andere dingen dan van glas en aardewerk en dergelijke).
1327 *houwbaer:* huwbaar (met Brab.-Holl. *ou*).
1329 *Van hare jonghvrouwschap onthulden:* van hun maagdelikheid beroven (*onthulden* eigenlik: 'n vorst z'n hulde ontzeggen, van z'n hulde beroven; of van *onthullen:* van z'n hoofdsieraad, z'n kroon beroven).
1330 *na veel zwymens:* na herhaalde bezwijming.
1334 *waerme:* waar men (*me* zwak betoonde vorm van *men*).
1335 *onbedorven:* ongeschonden.
1336 *'t roofgier spoock:* 't roofgierig gespuis; *snood:* schandelik.
1338 *leegh* bij *uytgestorven*.
1340 *Den draeyboom toesloot:* zoals de toegang van 'n binnenhaven 's avends werd afgesloten met 'n draaiboom.
1341 *weeck dees grouw'len:* deze gruwelen ontweek.
1342 *moordens* met *s* bij *zat:* verzadigd van 't moorden; zo ook *woedens* in 't volgend vers.
1343 *doen:* toen.
1344 *ten Hemel deden varen:* in de lucht deden opgaan.
1348 *ledy:* leedt gij, stondt ge toe; *Kerck:* tempel.
1349 *der Eng'len timmerwerck:* dat hemels bouwwerk (als met engelehanden gemaakt).
1350 *Geschend wierd van:* verwoest werd door; (*schenden* werd oorspr. zwak vervoegd).

De derde handel.

P h i n e a s ***Priester.***

Melchisedech, o die oyt d'eerste Priester Gods,[1351]
Het Priesterschap bekleede op Salems hooge rotz,
Wiens hoofdscheel van God zelf met balsem wierd bedropen,[1353]
Gezalft, en toegekend den myter boven open:[1354]
Doen 's Heeren heuvel ghy wat hooger trockt, tot dat[1355]
Hy 't aenzien en den naem van een ontworpen Stad[1356]
Bereyckte in Canaan: Aaron uytverkoren,[1357]
Die 't reuckwerck aenstaeckt met uw zonen welgeboren:[1358]
Ziet op ghy helden Gods, Aertzpriest'ren ziet eens om,[1359]
Hoe 't vanden Hemel hooghgeadelt Priesterdom
Ontkleed van zijnen glans treurt zonder glimp of luyster:[1361]
Gelijck by zonnezwym al schemerende in 't duyster[1362]
De weereld sprietooght, zoo wanneer de Maen jeloers[1363]

1351 *Melchisedech:* koning van Salem, dat is Jeruzalem, en priester van de allerhoogste God (Schepping 14:18). Hij is de eerste die als priester genoemd wordt in 't boek der Schepping; *oyt:* eenmaal.

1353 *hoofdscheel:* hoofdschedel; *van:* door; *bedropen:* overgoten; Van 't begin en van 't einde van Melchisedech's leven is ons verder niets bekend; Vondel beschouwt hem als door God zelf tot priester gewijd.

1354 *myter* met *ei*-uitspraak; *boven open:* van boven open; oorspr. bestond de mijter in 'n hoofdband die de priesters droegen; de mijter, nu alleen 't hoofddeksel van bisschoppen en andere hogere geesteliken, is altijd nog boven open.

1355 *Doen:* toen; *'s Heeren heuvel:* de berg Moria, later Sion genoemd, waar Abraham op Gods bevel z'n zoon ging offeren, en waar later de tempel op gebouwd werd. Volgens Vondel's voorstelling bebouwde (*wat hooger trockt*) Melchisedech deze berg met 'n tempel en andere bouwwerken; *hooger trockt:* hoger optrokt (door bebouwing).

1356 *ontworpen:* naar 'n plan uitgebouwd, volledige, echte stad.

1357 *Aaron uytverkoren:* uitverkoren Aäron; Aäron was de eerste hogepriester en 't hoofd van de Israëlietiese priesterschap; en zo worden de Joodse priesters genoemd: zonen van Aäron.

1358 *'t reuckwerck:* 't wierookoffer; dageliks werd in 't Heilige van de tempel op 't reuk-altaar 'n wierookoffer opgedragen (vergel. Lukas 1: 8-12); *zonen:* zie aant. in 't vorige vers; ‘zonen’ kan hier ook in engere zin opgevat worden; hier zijn dan bedoeld Aäron's vier zonen waarover gesproken wordt in *Uittocht* 28:1; *welgeboren:* edele.

1359 *Aertzpriest'ren:* opperpriesters; hogepriesters; *ziet eens om:* aanschouwt eens.

1361 *Ontkleed:* ontdaan, beroofd; *glimp:* schittering.

1362 *by zonnezwym:* bij zonsverduistering.

1363 *De weereld sprietooght:* de aarde verduisterd is (*sprietooght:* ziet beneveld; *sprieten* = splitsen; *sprietogen:* met (gesplitste) half open ogen zien); *zoo wanneer:* telkens als (*zoo* bij voornaamwoorden of voegwoorden geeft 'n algemene betekenis).

Den sterflijcken te spijt deckt 't aengezicht haers Bro'ers:[1364]
Treurt als 't geransoent lijck eens Koninghs, die verslagen[1365]
Word op een rosbaer versch gebalsemt t'huys gedragen.[1366]
  Waer is Ierusalem nu uwen Koninghs-staf,
En 't Priesterlijck çieraet dat u Iehova gaf?[1368]
Waer is uw blanck yvoor? uw marmer klaer van schimmer?[1369-vlgg.]
Uw purper fyn van draed? uw kerckelijck getimmer?[1370]
Uw Koninghlijck paleys? waer zijn uw Ced'ren? waer
Uw pylaers, bogen, en gewelven allegaer?[1372]
Waer 't zilver? waer het goud? waer zijn de Cherubynen?
Waer 't altaer, 't wieroock, en dees blinckende gordynen?[1374]
Waer d'Arcke des verbonds? waer Gods geheymenis?[1375]
Helaes 't is verr' gezocht dat niet te vinden is.[1376]
  Wie had gedocht, dat God te strengh op ons gebeten,[1377]
Zyn erfdeel zoo geheel vertre'en zoude, en vergeten?
Schoon of de muyr omringht van zulcken heyrkracht was[1379]
Dat in 't geberghte alom vertrad het kruyd en 't gras:[1380]
Schoon of de Stad verzonck in 't uyterste benouwen,
Ons hoop steunde op de Kerck, en d'heylige gebouwen.[1382]
Wy riepen: zijt getroost, laet God begaen al stil,[1383]
Iehova blijft ons borght om zijnes Tempels wil.[1384]

1364 *Den sterflijcken te spijt:* tot spijt van de mensen; *haers Bro'ers:* van haar broer, nml. de zon; volgens de Grieks-Romeinse mythologie zijn de zon(negod Apollo) en de maan(godin Diána) broer en zuster.
1365 *Treurt:* dit sluit aan bij *treurt* in vs. 1361, is in treurige, ellendige toestand, evenals 't lijk van 'n koning, dat in handen van de vijand is gevallen, en nu losgekocht, wordt thuisgebracht; *geransoent:* op rantsoen, losprijs gesteld.
1366 *rosbaer:* draagbaar; *rosbaer* oorspr. 'n baar door (tussen) rossen gedragen.
1368 *'t Priesterlijck çieraet:* 't sieraad van de priesters, de priesterlike waardigheid.
1369-vlgg. Ivoor, marmer enz. al de kostbaarheden die hier genoemd worden, waren besteed aan de tempelbouw en aan alles wat gebruikt werd voor de eredienst in de tempel; *klaer van schimmer:* helder van glans.
1370 *uw kerckelijck getimmer:* uw tempelbouw.
1372 *pylaers:* pilaren; spreek uit: pijlaars, met klemtoon op d'eerste lettergreep.
1374 *dees blinckende gordynen:* die glanzend-zije gordijnen, die o.a. 't Heilige der Heiligen (met de ark) afsloten.
1375 *Gods geheymenis:* Gods misterie; bedoeld wordt wschl. Gods verborgen tegenwoordigheid tussen de twee cherubijnen (zie 1 Samuel of Koningen 4:4).
1376 't Is ver te zoeken wat niet te vinden is.
1377 *gedocht* dial. voor *gedacht; te strengh op ons gebeten:* al te zeer op ons vertoornd.
1379 *Schoon of:* of al, ofschoon (*schoon* en *of* betekenen allebei *hoewel*).
1380 *Dat* nml. de legermacht (zie voor *het* heyrkracht aant. op vs. 959).
1382 *Ons* zonder uitgang ook bij manl. en vrouwel. woorden.
1383 *zijt getroost:* hou moed; *al stil:* heel stil.
1384 *ons borght:* onze burcht, onze beschermer (vgl. Dl. 1 blz. 449 op vs. 47-48); *om zijnes Tempels wil:* ter wille van zijn tempel.

*

Maer ach rampzalige! als 't den Hemel wou gedogen,[1385]
Wy wierden in ons hoop te jammerlijck bedrogen,
In die vervloeckte nacht, als eer het licht opquam,[1387]
Ons Kerck aen kolen gingh, en stond in lichte vlam:
Als met de vlamme opsteegh ons krijten en ons kermen,[1389]
Dat God noch Engel mocht bewegen tot erbarmen:[1390]
Doen al den bergh gesteld in vuyr, en enckel bloed,[1391]
Sloegh d'overwinner met medoogen in 't gemoed:
Doen riepme spa: vertrouwt noch kercken noch outaren,[1393]
Haer heyligheyd geen stad kan voor 't verderf bewaren.
Ick zelf ontvlood den moord, en riep luydskeels in 't vli'en:
Vlied met my 't is vergeefs den vyand weyr te bi'en.
Hy heeft de Stad voorlangh, en houd haer stercke wallen.[1397]
De Tempel is vergaen. onze hope is nu gevallen.
Zo berghde ick nauwlijcx't lijf, en ruckte met deze hand[1399]
Veel heyl'ge schatten ongeschonden uyt den brand.
Maer waerom vlood ick? ach! wat hield ick dier mijn leven?[1401]
Hadde ick mijn ziele in 't vuyr des Tempels opgegeven,
Als Meirus wel bera'en, en als Baleus zoon:[1403]
Of waer ick in 't hoogh koor geteld by d'ander doon:[1404]
Zoo zoud noyt zijn gebeurt dat ick geva'en, most laten[1405]
Den Heydenschen Monarch de goude en zilv're vaten,
't Schaerlaken, 't reuckwerck, en 't hooghpriesterlijck gewaed,[1407]
En and're ciersels: daer een booswicht een soldaet[1408]
Zijn vingeren aen schend: zo waren voort mijn beenen[1409]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1403 *Baleus,* de oude uitgave heeft *Daleus*.

1385 *als:* toen.
1387 *als eer:* toen voordat.
1389 *kermen:* voor 't rijm zie aant. op vs. 168 en 1161.
1390 *mocht:* kon.
1391 *Doen al:* toen heel; *gesteld:* gezet; 't branden en bloedvergieten op de berg (Latijnse zinsvorm).
1393 *riepme:* riep men; *spa:* te laat; *vertrouwt....:* stel geen vertrouwen meer in.
1397 *voorlangh:* al lang; *houd:* heeft in z'n macht.
1399 *'t lijf:* 't leven.
1401 *wat hield ick....:* waarom achtte ik m'n leven zo kostbaar.
1403 *Meirus* en *Baléus' zoon* zijn twee priesters, waarvan Flavius Josephus vertelt dat zij zich in 't vuur stortten, *Joodse Oorlogen* 6:29; *wel bera'en:* vastberaden; *Baleus:* spreek uit Baléus.
1404 Ook *in 't hoogh koor:* de binnentempel, lagen de lijken opgestapeld, zie vs. 102.
1405 *zoud:* zou; *geva'en:* gevangen; *laten:* overlaten.
1407 *'t Schaerlaken:* 't scharlaken, 't purper.
1408 *daer:* waar.
1409 *aen schend:* schendig aansloeg (*schend* (*schendde*) oorspr. vorm: *schond*) *zo:* dan.

Begraven met den val van d'afgekeurde steenen.[1410]
Nu houde ick d'uytvaert van 't onzalige geslacht,[1411]
Om welckers ondergangh het volck van Roome lacht,[1412]
En op de diensten smaelt die Moses heeft geboden,[1413]
En pryst voor onzen God een hoop verdichte Goden,[1414]
Die Abraham verzaeckte: en of my schoon gena[1415]
Geschied is, zoo dat ick op vrije voeten sta,
Wat batet? want waerheen dat ick my keere of wende
Ick zie myn hertenleed aan Israels ellende.
Indien ick zie rondom, ick zie hem die ons dringht,[1419]
En vind my vande macht der Heydenen omringht.[1420]
Sla ick 't gezicht om leege, ick zie hoe met den zweerde[1421]
't Huys Iacobs light verdelght, de Stad geslecht met d'eerde:[1422]
Ick zie van d'afgrond op noch smoocken 't heerlijck Slot,[1423]
Daer David vaeck uyt heeft den Philistyn bespot.[1424]
Heffe ick myn lichten op, den Hemel is gesloten,[1425]
Noch draeght niet langer gunst zyn ouwde bondgenooten.[1426]

DOCHTER SION. REY VAN STAETJONFFREN. REY VAN JOODSCHE VROUWEN. TITUS.

Dochter Sion:
Ghy Spoocken, die wel eer verhoogt pronckte inde tralien[1427]
Van 't goude Blijenburgh, behangen met medalien,[1428]

1410 *van d'afgekeurde steenen:* van 't uitverkoren tempelgebouw; *afgekeurde,* zie op vs. 724.
1411 *onzalige:* ongelukkige.
1412 *welckers:* wiens (*welckers,* van *welcker,* zie Dl. 1 blz. 494 op vs. 418).
1413 *diensten:* offerdiensten.
1414 *voor:* in plaats van; *verdichte:* verzonnen, valse.
1415 *verzaeckte:* verwierp.
1419 *hem:* de Romein; *dringht:* in 't nauw dringt.
1420 *van:* door.
1421 *om leege:* omlaag; *zweerde* 3e n.v. van *zweerd* oorspr. vorm van *zwaard*.
1422 *'t Huys Iacobs:* 't geslacht van Jacob, 't Joodse volk; *geslecht met d'eerde:* gelijk gemaakt met de grond; *eerde:* oorspr. vorm van aarde.
1423 'k Zie vanuit de diepte nog de rook omhoog stijgen van (Davids) prachtige vesting (zie op vs. 734).
1424 *Daer.... uyt:* waaruit.
1425 *lichten:* ogen ('t Latijnse *lumina*).
1426 En voelt geen liefde meer voor zijn vroeger bondsvolk (God had met de Israëlieten 'n verbond gesloten).
1427 *Spoocken:* duivelen; *verhoogt:* hoog verheven; *pronckte inde tralien:* schitterde in de zalen van de goude zalige hemelhof; *tralien:* (getraliede) vensters en zalen; *tralie* wordt in 't middeleeuws meermalen gebruikt voor *loof hut* (eigenlijk 't traliewerk waarop 't loofwerk steunt); *tralien,* spreek uit *traaljen* en *medaaljen; pronckte voor proncktet,* de vorm op e is in 't laat middeleeuws al de gewone; vergelijk ook Dl. 1 blz. 441, aant. op vs. 318.
1428 *Blijenburgh:* de hof van de zaligen, de hemel; (*bliden* in 't middeleeuws de zaligen in de hemel) *'t -burgh:* vroeger kwam dit woord ook als *het*-woord voor; *medalien* 'n bijvorm van *medalje:* eretekens, onderscheidingstekens; met deze kentekens waarmee de engelen gesierd (*behangen*) zijn, worden waarschijnlik bedoeld de wezens-eigenschappen van hun geestelike natuur: onsterfelikheid, verstand en vrije wil; of de waardigheden en de ambten waardoor de 9 rangen zich van elkaar onderscheiden.

Waerme de Godheyd hadde onsterflyckt uwen Rey,[1429]
Als ghy zyn eersleyp volghde, en droeght zyn Leverey,[1430]
Als ghy Gods Majesteyt omschanste met uw stoeten,
En zaeght 't gesternt', de Zon, en Maen bene'en uw voeten
Verschieten flauwer als de klaerste Diamant
Ons van d'uytbreydzels zend zyn stralen overkant:[1433-1434]
Die ghy getuymelt, mooght op't aldernauwst' vertellen,[1435]
Hoe veel van 's Hemels top schilt 't middelpunt der hellen:[1436]
Ten waer 't lang vallen u gewieght hadde heel in zwym,[1437]
Eer ghy ten lesten plofte in 's afgronds vuylen slym,[1438]
En diepen zwavelpoel: die flucx is aengevlogen[1439]
Doen voncken stoven ne'er uyt Gods vuyrvlammende oogen:[1440]
Ghy Spoocken, zegge ick, breeckt uyt uw gevangenis,
Aenschouwt wie 't vallen noch met u deelachtigh is:
Ziet hoe die blixem Gods myn Hemelhooge Ced'ren,
En Marb'ren gepolyst ter Hellen gingh verned'ren,[1444]
Als ick te trotz van neck in mynen plicht ontbrack,[1445]
En opgeblazen nae zyn Kroon, en glori stack:[1446]
Ziet hoe die Lusthof is verkeerd in een woestyne,[1447]
En herbergh van 't gediert' waer in ick eenzaem quyne.[1448]

1429 *onsterflyckt:* onsterfelik gemaakt; *Rey:* schaar.
1430 Toen gij meegingt (*volghde*) in zijn eregevolg (*eersleyp*); *zyn Leverey:* 't eregewaad van de waardigheid door God geschonken (*leverei* naast *liv*(*e*)*rei* door bijgedachte aan *leveren*); de liverei had de kleuren of 't wapen van de vorst; oorspronkelik was 'n livrei 'n kleding, die door de vorsten aan personen van hun gevolg geschonken werd.
1433-1434 *Verschieten:* verbleken; *Diamant:* ster; door de grote afstand flauwer dan de klaarste ster ons van af 't uitspansel z'n stralen van de benedenkant toezendt (omdat wij beneden dichter bij de sterren zijn dan de Engelen daarboven); *d'uytbreydzels:* 't uitspansel; *overkant:* tegengestelde kant, benedenkant, hier: van de benedenkant.
1435 *Die ghy getuymelt....:* gij die neergeploft, allernauwkeurigst (*op't aldernauwst'*) kunt vertellen.
1436 *schilt:* verschilt, de afstand is; *hellen* ouwe 2e n.v. van *helle*.
1437 Tenzij de lange duur van 't vallen u bewusteloos had gemaakt (*ten waer:* als niet).
1438 *slym:* modder.
1439 *flucx:* terstond; *aengevlogen:* in brand gevlogen.
1440 *Doen:* toen.
1444 *Marb'ren gepolyst:* (gepolijste) glanzende marmers; *ter Hellen gingh verned'ren:* (in de afgrond), naar beneden deed storten.
1445 *Als:* toen; *ontbrack:* te kort schoot.
1446 *opgeblazen:* hoogmoedig, verwaten.
1447 *woestyne* ouwere vorm van *woestijn,* of ouwe 3e n.v.
1448 *herbergh:* schuilplaats; *gedierte:* wilde dieren.

O streckten d'oogen my een spronghryck Siloa,[1449]
Nu ick myn handen wringe, en voor myn borsten slae,
En scheur myn treurgewaed: och ofze tranen lieten,[1450-1451]
Wat zou my daer een pack een pack van 't hert afschieten:
Nu houd de rouw zoo 't schynt de dorpels toegestopt,[1453]
Een rouw die ick al meer en meer hebbe ingekropt,[1454]
Daer ick aen sticken zal, daer ick aen moet versticken.
Hoe flaeuw bezwyckt myn hert schier allen oogenblicken.[1456]
O wee! o wy! o wach! hebt ghy bedruckte Maeghd[1457]
Uw hert noch niet van rouw geleeght, en uytgeklaeght?
En mooghdy niet een traen tot uwen troost verwerven,
Zoo treurt u voorts in 't graf, en zoeckt uw heyl in 't sterven.[1460]

Rey van Staetjonff'ren:

Wat Kryghslie komen hier die meer zyn als gemeen?[1461]
Waer vli'en wy? och wie is 't? zyn 't Hoplie?[1462]

Rey van Ioodsche Vrouwen:

En met een
De Veldheer Titus zelf, ick zie hy staet in 't midden.

Dochter Sion:

Staetjonffren volght my nae, en helpt ons straf verbidden.[1464]
Aenveerd een droef gelaet, en iammerlyck gebaer.[1465]
Slaet voor uw borst. verscheurt uw kleed'ren, en uw hayr,[1466]
Als ick myn stem verhef. bevochtight met uw tranen
't Hert des Verwinners: of ghy zoo een wegh mocht banen
Tot mededoogen. schaemt rampzael'ge Rey u niet

1449 *streckten:* waren m'n ogen voor mij....; m.a.w. kon ik schreien, zie vs. 1451; *een spronghryck Siloa:* 'n waterrijke Siloë; Siloë, 'n bron bij Jeruzalem (vgl. Johannes 9:7, waar over de vijver bij de bron Siloë gesproken wordt, en Lukas 13:4); *sprongh:* betekent zoals in 't middeleeuws: watersprong, water.

1450-1451 Voor z'n borst slaan en scheuren van kleren waren gewone uitingen van rouw en droefheid bij de Joden.

1453 *rouw:* smart; *de dorpels:* de uitgangen (waarlangs ik m'n smart kan uiten).

1454 *ingekropt:* opgekropt.

1456 *Hoe flaeuw bezwyckt:* bezwijkt in 'n flauwte; *allen* en *alle* in alle meervoudsvormen zoals in 't middeleeuws.

1457 *o wy:* o wee; *wach:* wee, ach ('t Latijnse *vah,* de *ch* van *wach* ook wel onder invloed van *ach*)*; ghy bedruckte Maeghd:* Dochter Sion spreekt zich zelf toe.

1460 *Zoo treurt u voorts:* treur u zelf dan verder in 't graf.

1461 *meer.... als gemeen:* hoger als gewone soldaten.

1462 *Hoplie:* (hoplieden) bevelhebbers; ('t enkelv. *hopman* uit 't Duits, 't betekent hoofd-man, kapitein); *en met een:* (ja) en meteen.

1464 *ons straf verbidden:* kwijtschelding van onze straf afsmeken.

1465 Toont in heel uw uiterlik uw droefheid en uw jammer; *Aenveerd:* aanvaardt, neemt aan; *gelaet* nog wel in z'n ouwere betekenis: houding, gedraging.

1466 *en uw hayr:* trekt uw haren uit.

*

Nu aen te gaen al 't geen de bitt're Nood gebied.[1470]
Vergeet uw ouwd geslacht van Priesteren en Vorsten
En Koningen, die 't al ten stryde ontzeggen dorsten.[1472]
Ootmoedigheyd u voeght. ick gae u allen voor.
God om wiens aenschyn iuyght de Rey van 's Hemels Koor,
My aengenaemheyd iont, druypt honigh op myn lippen:[1475]
Dat ick bewegen magh zoo zielelooze klippen[1476]
Als zyn der vyanden onbuyghlycke gemoe'n.[1477]

T i t u s :

Wie knielt hier neder om t'erlangen haren zoen?[1478]

D o c h t e r S i o n :

Grootmogende Monarch, wilt met geduldige ooren
Ons klacht ter zielen uytgeborsten doch aenhooren.[1480]
Wy 't overschot des volcx die vallen u te voet,[1481]
Wy eysschen geen genae, maer dat ghy met ons doet[1482]
Al 't geen wat u behaeght: laet vry uw dienaers stooten
Haer degens door ons borst die wy voor u ontblooten:
Of datze ons werpen van dees rotzen scherp en steyl,
En plett'ren ons gebeent', want 't sterven is ons heyl,[1486]
De Dood ons toevlucht, en haer komst' daer and're menschen
Voor schricken, is den troost, en 'tzoetst' daer wy om wenschen,
Om te geraecken door d'eynd'looze zwarighe'en,
En eens ons leet t'ontgaen: of zydy door gebe'en,[1490]
Ontzichelijcke Vorst, noch tot genae te neygen,[1491]
Verzacht de penen doch die d'overwonnen dreygen.[1492]
't Van ouwds beroemd geslacht dat vande Vad'ren daelt[1493]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1478 *t'erlangen,* de oude uitgave heeft *'t erlangen*.

1470 *aen te gaen:* te gaan doen.
1472 *die 't al ten stryde ontzeggen dorsten:* die iedereen ten strijde dorsten uitdagen.
1475 Schenk mij innemendheid (*iont:* gunt).
1476 *zielelooze klippen:* gevoelloze rotsen.
1477 *onbuyghlycke gemoe'n:* onbuigzame gemoederen.
1478 *t'erlangen haren zoen:* haar verzoening te verkrijgen (*erlangen* uit 't Duits).
1480 *doch:* toch (*doch* de oorspr. vorm).
1481 *vallen u te voet:* vallen voor uw voeten neer.
1482 *eysschen:* bidden om.
1486 *plett'ren:* doen verpletteren; *ons heyl:* ons ('n) geluk.
1490 *eens:* eindelik (eens); *t'ontgaen:* te komen uit ons leed; *zydy:* zijt ge.
1491 *Ontzichelijcke:* die ontzag inboezemt (*ontzag* is jonger dan *ontzich* van *ontzien,* en misschien wel 'n wijziging van *ontzich* onder invloed van *gezag*); *te neygen:* te buigen, geneigd te maken.
1492 *penen:* straffen (*pene* is 'n jongere ontlening uit 't Latijnse *paena*); *overwonnen:* overwonnenen; *overwonnen* van d'onverbogen vorm *overwonne* (zie Dl. 1 blz. 434 op vs. 162).
1493 *dat vande Vad'ren daelt:* dat van (deze Joodse) aartsvaders afstamt.

Bynae is uytgeroeyt, dien lof hebdy behaelt:[1494]
Een handvol blijfter uytgeput van ongenuchten,[1495]
Die 't leven valt te bangh, die niet doen dan verzuchten:[1496]
Erbarmt u haerder, en verschoontze, o Vorst, althans[1497]
Die 't loth spaerde om te zien den val haers Vaderlands.[1498]

T i t u s :

Had ghy dit voorbedacht vermaledyde Ioden,[1499]
En van uw poorten my de sleut'len aengeboden,
Als uws stads grondvest noch haer hooge muren droegh,[1501]
Als ick om Sions kreyts noch eerst mijn leger sloegh:[1502]
Ghy stond noch daer ghy stond, en van uw stercke wallen[1503]
En waer de çingel noyt ter aerden ne'ergevallen.[1504]
Hoe vaecken hebdy met een ingeboren haet[1505]
Mijn Keyzerlijcke gunst, en goedigheyd versmaed,[1506]
Als ick u hulde aenbood, en uyt een mild ontfarmen[1507]
U zwoer gezamentlijck voor onheyl te beschermen:[1508]
Hoe menighwerven blies ick d'aftocht alzoo ras[1509]
Ghy nood leed, als de strijd en storm op 't heetste was:[1510]
Hoe dickmael breydelde ick mijn ongetemde benden[1511]
Van vreeze datze uw Kerck en Godsdienst zouden schenden.[1512]
Nu komdy smeecken. op staet op.

D o c h t e r S i o n :

Ertzmaerschalck ach![1513]
Dat wy u quetsten oyt is laes! al ons beklagh.[1514]

1494 *dien lof:* die roem.
1495 *uytgeput van ongenuchten:* afgemat van verdriet.
1496 *bangh:* benauwd; *niet:* niets.
1497 *haerder* (uit *harer* ouwe 2e n.v.): over hun; *verschoontze:* spaar ze; *althans:* tans, voor ditmaal (de ouwe betekenis nog).
1498 *Vaderlands* uitspr. *vaderlans, ts* smelt samen tot *s*.
1499 *voorbedacht:* van te voren overwogen; *vermaledyde:* vervloekte.
1501 *als:* toen.
1502 *om Sions kreyts:* om de ringmuur van Sion (Jeruzalem); *noch eerst:* nog pas.
1503 Dan zoudt ge nog staan waar ge eertijds stondt (ongedeerd).
1504 *En waer de çingel noyt....:* de ring van uw sterke wallen was nooit ter aarde neergestort; *en.... noyt:* dubbele ontkenning; *çingel:* ring.
1505 *vaecken:* dikwels; (*vaeck* met bijw.-uitgang -*en*).
1506 *goedigheyd:* goedheid.
1507 *hulde:* genade; *mild:* zacht, genadig; *ontfarmen:* voor 't rijm zie aant. op vs. 168 en 1161.
1508 *gezamentlijck:* allen zonder onderscheid.
1509 *alzoo ras:* zo gauw.
1510 *nood leed:* in nood waart; *storm:* bestorming.
1511 *benden:* vendels (zie op vs. 1308), bataljons; *ongetemde:* ontembare.
1512 *van vreeze:* uit vrees; *vreeze* met oorspr. -*e* uitgang.
1513 *Ertzmaerschalck:* oppermaarschalk; *ertz-* de ouwere vorm van *aarts-*.
1514 Dat wij u ooit beledigd hebben, helaas, dat is heel ons klagen, daar klagen we juist om; *laes:* helaas (*laes* vroegere kortere vorm).

Titus:
Nu 't glas verloopen is nu roeptmen om genade.[1515]

Dochter Sion:
Erbarmt des armen volcx al komet vry wat spade.[1516]

Titus:
Zoo spade datter niets voor u te hopen staet.

Dochter Sion:
Een welgeboren Vorst zich noch erbarmen laet.[1518]

Titus:
Een welgeboren Vorst zoeckt 't voordeel vanden lande.

Dochter Sion:
't Ontfermen voordeel brengt, gestrengheyd schade en schande.

Titus:
't Ontfermen brengt oock ramp, gestrengheyd voordeel toe,[1521]
Zoo houtmen 't volck in tucht.[1522]

Dochter Sion:
Elck een verwenscht de roe.

Titus:
De booswicht haet zijn straf.

Dochter Sion:
Ons heeft geen straf ontbroken.
De Veldheer heeft zijn leet ten uytersten gewroken.[1524]

Titus:
Waer mynen doortocht valt daer eysschen noch te staen[1525]
Dees muyters tot een les en spiegel voor de qua'en.[1526]

Dochter Sion:
Die 't spieglen lust beschouw dit graf vol doode beenen,[1527]
Dees omgekeerde Stad, en die verstroyde steenen.

Titus:
Licht slaetmen inde wind 't geen zelf men niet en ziet.

1515 *'t glas:* 't tijdglas, de tijd.
1516 *Erbarmt* met 2e n.v., zie vs. 145; *al komet:* al mag 't dan ook heel laat komen (*komet:* kome 't: konjunktief: al moge 't komen).
1518 *welgeboren:* edele; *zich.... erbarmen laet:* laat zich nog tot medelijden bewegen (*erbarmen:* barmhartig, medelijdend maken).
1521 *brengt.... toe:* brengt aan.
1522 *in tucht:* in bedwang.
1524 *zijn leet:* 't leed hem aangedaan (door de Joden).
1525 Overal waar ik doortrek, moeten deze muiters nog strekken.
1526 *spiegel:* afschrikwekkend voorbeeld.
1527 *dit graf:* nml. 't verwoeste Jeruzalem; *doode beenen:* dood gebeente.

Dochter Sion:
Al zietmen 't niet de Faem meld watter is geschied.

Titus:
De Ioden voor 't gerucht noyt eenen voet verzetten.

Dochter Sion:
't Is een Godsdienstigh volck dat yvert om zijn wetten.[1532]

Titus:
Is 't yver datmen muyt?

Dochter Sion:
Het acht de vryheyd weerd.[1533]

Titus:
Derft hy oock vryheyd die al heeft wat hy begeert.
Den Ioden was 't vergunt haer dorpels te bewoonen,[1535]
Te lezen haren oegst, en Koningen te kroonen,[1536]
En Vorsten van haer bloed met purper te bekle'en,
En vranck te leven nae der bestevad'ren ze'en:[1538]
Dies mosten zy den stoel van Roomen onderstutten[1539]
Met dragelijcken tol, daer voor wy haer beschutten[1540]
Van allen overlast des woedenden Soldaets:
Iae wie ontwijen dorst 's Kercx afgekeurde plaets,[1542]
Nae d'uytgedruckte wet geprent in zuyv're marmer,[1543]
Die brocht zijn vonnis mede, en vond geen lijfs beschermer.[1544]
Is dit geen vryheyd die 't gespuys vernoegen magh?[1545]
Veel and're zijn te vre'en, en dragen ons ontzagh:[1546]
Maer uw hertneckigheyd, en niet de zware tollen,[1547]
En 's Keyzers slappen moed, die brachten u aen 't hollen:[1548]
Ons goedheyd vaeck misbruyckt u stouter heeft gemaeckt.[1549]

1532 *yvert om:* ijvert voor.
1533 *weerd:* kostbaar.
1535 *haer dorpels:* hun huizen.
1536 *Te lezen haren oegst:* hun oogst in te zamelen (*oegst* mengvorm van *oest,* uit 't Franse *Aoust* en *oogst*).
1538 *vranck:* vrij; *bestevad'ren:* voorvaderen (*bestevader:* grootvader).
1539 *Dies:* daarvoor; *den stoel van Roomen:* 't rijk van Rome; *stoel:* (de zetel van 't) gezag.
1540 *daer voor:* waarvoor; *haer:* hun; *beschutten:* vrijwaren.
1542 *'s Kercx afgekeurde plaets:* 't heiligdom van de tempel (de uitverkoren plaats van de tempel.
1543 *Nae d'uytgedruckte wet:* volgens de uitgesproken wet, gegrift in zuiver marmer (naar de wet Gods in de twee stene tafelen gegrift).
1544 Die bracht (met z'n daad) z'n vonnis mee (op tempelschennis was doodstraf gesteld); *lijfs:* levens.
1545 *vernoegen magh:* waarmee 't gespuis tevreden mag zijn.
1546 *dragen ons ontzagh:* hebben ontzag voor ons (*dragen:* toedragen).
1547 *tollen:* belastingen; (vgl. *tollenaar:* belastinggaarder).
1548 *slappen moed:* zacht gemoed, zachtheid.
1549 *stouter:* vermeteler.

Dochter Sion:

Doorluchte Prins 't is waer, ten kan niet zijn miszaeckt:[1550]
Doch overweeght, dat eerst door woedende Tyrannen[1551]
De ketenen van twist, en oproer zijn gespannen:
Noyt had de vrome deel aen zulcken overmoed.

Titus:

De vrome vaeck ontgeld 't quaed dat een booswicht doet.

Dochter Sion:

Wie wijs is en bera'en die schiftze van malkander.[1555]

Titus:

Elck wascht zich af van 't vuyl en schuyft het op een ander.[1556]

Dochter Sion:

Wie niet handdadigh is aen eenigh quaed beleyd[1557]
't Is billijck dat hy staet op zijn onnoozelheyd.[1558]

Titus:

Zo spreeckt de quaedste schelm.

Dochter Sion:

Men ziet op niemands spreken,
Men let op yders feyt, en al't geen heeft gebleken.[1560]
D'aenstellers van't rumoer zijn elck een openbaer.[1561]

Titus:

D'handhavers zijn al dood, en die verbergen haer.[1562]

Dochter Sion:

Men houdet die te goe, de straffe hun hoofden rake.[1563]

Titus:

Rechtveerdigheyd die 'tmeynt eyscht over beyden wrake.[1564]

1550 *Prins:* vorst; *zijn miszaeckt:* ontkend worden (*miszaken:* verzaken).
1551 *Tyrannen:* nml. de bende van Johannes en Simon Giore, zie blz. 97 r. 20, 21.
1555 *bera'en:* (beraden) bezonnen.
1556 *wascht zich af:* reinigt zich.
1557 Wie niet met eigen hand heeft meegewerkt aan enig boos opzet.
1558 *staet op zijn onnoozelheyd:* z'n onschuld gelden doet.
1560 *feyt:* daad; *heeft gebleken:* zich heeft vertoond (*heeft* hier zuiverder dan *is*).
1561 De aanleggers van 't oproer zijn iedereen bekend.
1562 *D'handhavers zijn al dood:* de daders liggen op 't kerkhof (*handhavers:* die 't oproer aan de gang hielden, de eigenlike oproerlingen tegenover de *aenstellers,* de oproerstokers); *die:* die anderen (de ‘aenstellers’); *haer:* zich.
1563 *te goe* (goede): te goed; men zorge dat die (de aenstellers) 't nog krijgen, laat de straf op hun hoofd neerkomen.
1564 *die 'tmeynt:* die 't meent, die echt is; *over beyden:* zowel over de ‘aenstellers’ als de ‘handhavers’.

Dochter Sion:
Uyt slechtigheyd is 't vaeck dat ymand 't quaed bestemt.[1565]

Titus:
Al boet hy 't met zyn hals dat schijnt dan niemand vremd.

Dochter Sion:
Wie 't uyt onkunde faelt heeft in dit pleyt groot voordeel.[1567]

Titus:
Zo groot niet of hy moet uytstaen zijns Rechters oordeel.[1568]

Dochter Sion:
Een oordeel hecht gesmeed op 't aenbeeld vande re'en.[1569]

Titus:
Een oordeel dat de wet en Krijghsraed stelt te vre'en.

Dochter Sion:
O Vorst vernoeght u met de straf alree genomen,
En die der boozen roth noch versch is overkomen,[1572]
Het overschot meest al onschuldigh is aen 't quaed[1573]
Daermede uw Majesteyt gequetst is inder daed:[1574]
Misgunt niet dat wy hier zieltoogen weynigh dagen,[1575]
En als een eerlijck lijck Ierusalem beklagen.[1576]

Titus:
Om hier te nest'len? neen, de krijghsman die 't zich belght[1577]
Staet uw uytroeyen duyr.[1578]

Dochter Sion:
Nu zijn wy gants verdelght.

Titus:
Zoo gants niet of ons stond een erger quaed te vreezen.[1579]

1565 *slechtigheyd:* eenvoud, onnozelheid; *bestemt:* instemt met.
1567 *Wie 't uyt onkunde faelt:* wie 't mis heeft uit onwetendheid (*falen:* missen); *pleyt:* rechtzaak.
1568 *uytstaen:* ondergaan.
1569 *re'en:* rede, verstand (*reden* = rede).
1572 *roth:* bende; *versch:* pas.
1573 *meest al:* nagenoeg geheel, meestal.
1574 *Daermede:* waarmee; *inder daed:* in de daad, met daden.
1575 *zieltoogen:* onze ziel uitschreien.
1576 Jeruzalem beklagen als 'n eerzame dode.
1577 *te nest'len:* met vijandige bedoelingen; *die 't zich belght:* die dat niet dulden kan, (er zich boos over maakt).
1578 *Staet uw uytroeyen duyr:* stelt op hoge prijs u uit te roeien.
1579 *stond:* zou staan.

Dochter Sion:

Zoo Roome vreeze aenkomt van ouderlooze weezen,[1580]
Van Weeuwen uytgeschreyt, van Vrouwen levens moe,
Van wat ontwapent volcx zo brengen wyze haer toe,[1582]
Die uytgemergelt, niet voor hebben, als ons magen,[1583]
Waerze ergens kenbaer zijn, in 't koude graf te dragen,[1584]
En in speloncken en steenrotzen hier ontrent
Te huylen schouw van 't licht tot dat ons leven end.[1586]

Titus:

Van luttel zaeds gestroyt dat over is geschoten,
Wast eenen rijcken oeghst. alzoo van weynigh loten[1588]
Ontstaet een boomryck woud. zoo 't eerstgeplante veyl[1589]
Beklimt en deckt een muyr al is hy hoogh en steyl.
De doornen laten niet van nieuws weer aen te groeyen[1591]
Zoo langh daer wortel blyft, die mostmen eerst uytroeyen.[1591-1592]

Dochter Sion:

Men laet dees woeste plaets van krijghslie wel verzorght.[1593]

Titus:

't Mistrouwen geeft meer rust, en is een vaster borght.[1594]

Dochter Sion:

Mistrouwdy die ghy loont?[1595]

Titus:

Geensins, maer wel uw lieden
Die altijd woelt, en tracht den genen 'thoofd te bieden
Die uwen staet verdruckt.[1597]

Dochter Sion:

Ey wapenloozen hoop
Die in u tranen smilt, en 't zuchten hebt goed koop,[1598]

1580 *Zoo Roome vreeze aenkomt:* zo Rome de vrees bekruipt, zo Rome te vrezen heeft.
1582 *zo brengen.....:* dan zeker doen wij Rome die vrees aan, wij die....
1583 *niet voor hebben.....:* niets voor hebben als onze famielieleden te begraven.
1584 *kenbaer zijn:* te vinden zijn.
1586 *schouw van 't licht:* schuw voor 't licht, lichtschuw (*schouw* met Brab.-Holl. *ou*).
1588 *alzoo:* zo ook.
1589 *zoo 't eerstgeplante veyl:* ook 't pas geplante klimop.
1591 *van nieuws:* opnieuw.
1591-1592 Met toespeling op 't Joodse volk dat voor Titus niet meer dan onkruid en doornen is.
1593 Men late deze plaats goed bewaakt door krijgsvolk.
1594 *'t Mistrouwen:* 't wantrouwen; met zinspeling op 't spreekwoord: ‘Mistrouwen is de moeder van gerustheid’; *borght:* burcht.
1595 *die ghy loont:* die gij soldij betaalt; *uw lieden:* u lieden; *u* in spelling telkens verward met *uw,* zo b.v. vs. 1600 door de volgende *v* (de uitspr. was en is altijd *u*).
1597 *Die uwen staet verdruckt:* die uw staat beheerst; *Ey....*: o ongewapende menigte.
1598 *smilt:* smelt; *'t zuchten hebt goed koop:* alle reden hebt tot zuchten.

Verheught u noch met my, dat d' overwinners moeten
Voor uw verschricken, daer ghy ne'er light voor haer voeten:[1600]
Grijpt moed, en recht noch op 't vervallen Iodendom,[1601]
Want Titus staet bedeest, en 't heyr ziet nae u om.[1602]

Titus:

Uyt d' assche van een stad, licht word een zaeck verkeken,[1603]
Is vaeck een brand ontstaen die landen heeft ontsteken,[1604]
En rycken met de grond ge-effent en vernielt:
Geen lichaem achtmen dood zoo langh het is gezielt.[1606]
Die dickwils op het veld voor dooden zyn gerekent
Gedencken aen haer leet, verryzen we'er en wreken't.[1608]

Dochter Sion:

Verre is de wraeck van ons die bloot zyn van geweyr.[1609]

Titus:

De wanhoop ziet niet aen al waer 't een machtigh heyr,[1610]
Zy geeftze dobbel kracht, en helpt we'er op de beenen
Een deel vervloeckt gespuys, eer 't ymand zoude meenen.

Dochter Sion:

Helaes E'elaerdigh bloed! 't mistrouwen dat ghy hebt[1613]
Veroorzaeckt datmen troost, noch blyschap uyt u schept.

Titus:

Zyt Ionghvrouw wel gemoed, en wilt ten besten hopen,[1615]
De Kryghsraed is vergaert. myn tyd is hier verloopen.
Verwacht van ons het loth, en denckt het zal wel gaen:
Wy breken morgen op, daer leght uw zaeck nae aen.[1618]

Dochter Sion:

't Onredelycke dier, dat eertyds twee gebroeders[1619-vlgg.]

1600 *uw:* u, zie op vs. 1595; *daer:* terwijl; *haer:* hun.
1601 *recht op:* richt op; *vervallen:* gevallen.
1602 *bedeest:* beangst; *'t heyr ziet nae u om:* 't leger mistrouwt u, vreest u.
1603 *licht word een zaeck verkeken:* (tussenzin) licht wordt 'n zaak verkeerd bekeken.
1604 *ontsteken:* ontstoken, in vlam gezet.
1606 *gezielt:* bezield, er nog leven in is.
1608 *Gedencken aen:* gedenken.
1609 *bloot zyn van geweyr:* zonder wapens zijn.
1610 *ziet niet aen:* bekommert zich om niets.
1613 *E'elaerdigh:* van edele aard.
1615 *ten besten:* op 't beste.
1618 *daer leght uw zaeck nae aen:* regel daar uw zaak naar.
1619-vlgg. *'t Onredelycke dier:* 't redeloze dier, de wolvin, die volgens de klassieke mythe de broeders Romulus en Remus heeft gevoed, toen ze bij de Tiber te vondeling gelegd waren; zij beiden hebben Rome gesticht.

*

Grondleggers van uw staet verschoonde, en als haer 's moeders[1620]
Ontzet en speen gebrack opzooghde aen 's Tybers boord[1621]
Was reed'lycker als ghy die nae geen smeecken hoort.
Het klippigh steengeberght dat hier met doon bespreed leyt[1623]
Ick tot getuyge neem, o Titus, van uw wreedheyd.
Geen kermen heeft hier plaets, en my voorzeyt de Nood[1625]
Een slaefsche ballinghschap, of een benauwde dood.

Rey van Priesteren:

Wy Priesterlycke Reijen[1627]
(Die voormaels met schalmeijen[1628]
Den vierdagh plachten en de Feesten in te wyden,[1629]
En steeds op Moses wetten
Aendachtelyck te letten,[1631]
En te vergaren 't volck op haer gezette tyden)
Niet hebben acht geslagen,
Op d'onverwachte plagen,[1634]
En 't voorspoock dat ons daeglycx met verwoesting dreygde:[1635]
Al gaf God zonder spreken
Zoo menigh helder teecken,
Waer aen 't bleeck waerwaerts dat de Ioodsche staet zich neygde.
't Verwoesten, en 't vertreden
Van d'omgelegen steden,
Vol vyers, vol moordgeschreys, vol brands, vol bloeds, vol tranen,
Vol krytens, en vol zuchten,
Vol twists, vol krijghsgeruchten,
Wou Salem van haer val, en ondergaen vermanen.[1644]
De ruyghgehayrde Sterre,[1645]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1634 *Op,* de oude uitgave heeft *En*.
1620 *verschoonde:* spaarde; *haer:* hun (hoort bij *gebrack* en *opzooghde*).
1621 *Ontzet en speen gebrack:* hulp en moedermelk ontbrak.
1623 *klippigh:* rotsachtig; *bespreed leyt:* bespreid, bedekt ligt.
1625 *heeft hier plaets:* vindt hier ingang; *de Nood:* de ellendige toestand.
1627 *Priesterlycke Reijen:* reien van priesters.
1628 *voormaels:* eertijds; *schalmeijen:* trompetten en bazuinen (volgens Getallen 10:8; 't was de taak van de priesters 't volk te ‘vergaren’ met trompetgeschal; daarvoor werden trompetten of bazuinen gebruikt; *schalmei:* eigenlijk rietfluit, maar dikwels werden er andre blaasinstrumenten mee bedoeld: trompetten of bazuinen).
1629 *vierdagh:* feestdag, sabbat; *Feesten:* Paasfeest, Pinksterfeest, enz.
1631 *Aendachtelyck te letten op:* nauwkeurig te onderhouden.
1634 ‘d'onverwachte plagen’ worden in de volgende strofen genoemd.
1635 *'t voorspoock:* 't voorteken.
1644 *van.... vermanen:* voor.... waarschuwen.
1645 *De ruyghgehayrde Sterre:* de komeet; om de nevelkring rond de kop van de komeet noemt Vondel die ruwharig, wat komeet (*κομ□της,* gehaard) zelf ook betekent. Volgens Flavius Josephus' *Joodse Oorlogen* 6:31 en Egesippus 5:44 gingen aan de verwoesting van Jeruzalem 7 wondertekenen vooraf, die Vondel in deze strofen alle beschrijft; 't eerste was 't teken algemeen als rampspellend beschouwd: 'n komeet in de vorm van 'n zwaard, als aanduiding dat de stad door 't zwaard verwoest zou worden.

*

Die inde locht van verre
Blonck als een Godlyck zweerd recht boven onzen schedel,
Riep: dat het zweerd van Roomen
Ons haestigh op zou komen,[1649]
En treffen jongh en ouwd, ryck, arm, e'el, en onedel.
't Licht binnen d'heyl'ge drempel,[1651]
By 't Outaer, en den Tempel,
Waer voor de donck're nacht weeck met zijn bruyne vlercken:[1653]
Het zwang're Koebeest mede,[1654]
Ten brand geschickt alreede,[1655]
't Lam barende, zocht ons te brengen tot opmercken.
De deur met ys're sloten[1657]
Van klaer metael gegoten,[1658]
Die twintigh mannen al bezweet te grend'len plachten:[1659]
Waerschouwde ons Godverachters,[1660]
Als haer de Tempelwachters
Wijd open vonden staen vaeck, en verscheyden nachten.
Het heyrkracht veler volcken[1663]
Dat boven inde wolcken
Zich legerde inde locht voor d'ondergangh der Zonnen,
Vertoonde ons al de benden
Die d'ouwde Stad berenden,
En niet aflieten voor zy haddenze gewonnen.
's Nachts als wy bezigh waren[1669]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1655 *Ten,* de oude uitgave heeft *t'En*.

1649 *Ons haestigh op zou komen:* spoedig tegen ons zou opkomen.

1651 *'t Licht:* in de Paasnacht scheen 'n half uur lang 'n licht bij 't altaar en in de tempel.

1653 *bruyne:* donkere (*bruin* voor donker, nu nog als schildersterm).

1654 *Het zwang're Koebeest:* op diezelfde dag baarde 'n koe die voor 't brandoffer (*Ten brand*) gereed stond, midden in de tempel 'n lam.

1655 *geschickt alreede:* al klaargemaakt (van *schikken:* ordenen).

1657 *De deur* van de tempelingang, die elke avend door twintig mannen moest gesloten worden, ging s'nachts uit zich zelf open.

1658 *Van klaer metael:* uit zuiver (enkel) metaal.

1659 *al:* helemaal.

1660 Onze Godsverachters, de Godsverachters onder ons.

1663 *Het heyrkracht:* de legermacht; enige tijd later werd 'n legermacht in de lucht gezien met strijdwagens, die op de stad afkwam.

1669 't Zesde teken was, s'nachts bij 't offeren 'n rumoer in de tempel en 'n stem: Laat ons van hier vertrekken.

Om t' off'ren op d' Altaren,
En 't heyligh Pincxterfeest met yver uytermaten[1671]
Aendachtelyck te vieren,[1672]
Nae d'overouw manieren,[1673]
Riep ons een stemme toe: laet ons dees Kerck verlaten.
't Weeklagen ongewoone[1675]
Van Ananias zone:
Wee volck! wee stad! wee Kerck! wee wee van allen hoecken!
Ons uyt den slaep niet weckte,
Daer 't als een voorspel streckte,[1679]
't Welck aenwees, dat ons God op 't strengste zou bezoecken.[1680]
Dit alles slaen wy gade
Helaes! nu 't is te spade,
Nu Stad en Tempel is een roof der vremdelingen.
O God! ziet eenmael neder,[1684]
En troostet Levi weder,[1685]
Op dat wy uwen lof met juychen mogen zingen.[1686]

1671 *met yver uytermaten:* met buitengewone vurigheid.
1672 *Aendachtelyck:* godvruchtig.
1673 *overouw:* overoude.
1675 't Laatste wonderteken was 't klagend geroep over Jeruzalem van Ananías' zoon, Jezus, 'n boerezoon, al vier jaar vóór de Joodse oorlog.
1679 *Daer 't als een voorspel streckte:* terwijl 't tot 'n voorteken diende.
1680 *op 't strengste:* heel erg; *zou bezoecken:* met rampen zou treffen.
1684 *eenmael:* nog eens.
1685 *troostet:* ouwe imperatief-vorm; *Levi:* de stam van Levi, de priesters.
1686 *met juychen mogen zingen:* juichend kunnen zingen.

De vierde handel.

TITUS de Keyzer. TERENTIUS Hopman.

T i t u s ***de Keyzer:***

Wy staen op ons vertreck. myn afgestre'en Soldaten[1687]
Nae zoo veel oorlooghs blyde haer legerplaets verlaten.
Wy laten achter ons een omgeworpen muyr,
Een Koninglycke stad verdelght met stael en vuyr,
Een aerdrijck omgewroet, een Kerckhof vet van dooden,[1691]
Die niemand staen t'ontzien, ten ware dat der Ioden[1692]
Verrezen schimmen ons opkomen mochten dol[1693]
Met Fackelen, gelyck uyt Plutoos duyster hol[1694]
Opdonderen zomtyds d'ontstelde Razernijen,[1695]
Als al de weereld voor een ancker schynt te rijen:[1696]
Maer dat is zonder zorgh: nochtans acht mynen Raed[1697]
Dit oorbaer, datmen tot gerustheyd vanden staet[1698]
Hier een bezettingh leght van Krijghslie wel ervaren,
Die onder eenen vooghd't land hier ontrent bewaren,[1700]
Op datter niemand Schans, noch Slot, noch vestingh bouw,
Noch voet krijg, noch yet quaeds den Romulijnschen brouw.[1702]
Terentius, die vaeck de schild waert van mijn leven,[1703]
Wanneer ick inden strijd my had te diep begeven,
Omçingeld van 't gevaer, belegerd van 't gekerm,[1705]

1687 *staen op.....:* staan op 't punt te vertrekken.
1691 *aerdrijck:* land.
1692 *Die niemand staen t'ontzien:* die niemand hoeft te vrezen (die voor niemand zijn te vrezen).
1693 *opkomen:* overvallen.
1694 *Plutoos duyster hol:* d.i. de onderwereld.
1695 *Opdonderen:* plotseling te voorschijn komen; *Razernijen* voor de klassieke naam Fúriën, zie blz. 78 r. 20.
1696 *voor een ancker schynt te rijen:* lijkt heen en weer te slingeren; *voor een ancker rijen:* van 'n schip dat voor anker ligt en door de zee heen en weer geslingerd wordt.
1697 *Maer dat is zonder zorgh:* daar hoeven we niet voor te vrezen (dat is zonder vrees).
1698 *oorbaer:* nuttig.
1700 *vooghd:* bevelhebber; *ontrent:* in de omtrek; *bewaren:* bewaken.
1702 *Noch voet krijg:* geen vaste voet krijgt; *den Romulijnschen:* tegen de afstammelingen van Romulus, de Romeinen.
1703 *de schild:* schild was vroeger 'n *de*-woord.
1705 *belegerd van 't gekerm:* omringd door 't krijgsgeschreeuw.

Besloten van 't geweyr, daer met geheven erm[1706]
Ghy my te redden wist door sabelen en pijcken,[1707]
En sloeght een wagenborgh van doon, en versche lijcken:[1708]
Deze eere komt u toe: ontfanght, ontfanght van my
Uw wettelijcke Prins en Veldheer de vooghdy[1710]
Van gans Iudea. let met aendacht op uw zaecken,
En wilt in 't voordeel van ons Monarchije waecken.

Terentius:

Aenzienelijcke Vorst, och of uw Majesteyt[1713]
Meer nuts genieten mocht van mijn gehoorzaemheyd:
Wy nemen 't ampt in danck. uw mildheyd is te loven,
Die ons verdiensten in besoldingh gaet te boven.[1716]
Verschoont uw Dienaer niet, die als de Keyzer spreeckt
Wenscht te vervullen 't geen aen zynen plicht ontbreeckt.[1718]

Titus:

Mijn thiende bende, die haer oyt zoo vroom verweerde,[1719]
Gesterckt met noch meer volcx te voet en oock te peerde,[1720]
Ick tot bewaringh hier te legeren besloot,
Om d'overwinningh te verzek'ren buyten nood,[1722]
Waerom men heeft verschoond den muyr in 't west gelegen,[1723]
En 't geen daer aen kleeft: daer het Krijghsvolck vry van regen,[1724]
Van hagel, wind en storm, en onwe'er schuylen magh,[1725]
En herbergh krygen: hebt ghy over haer 't gezagh:[1726]
Omhelst de wetten, en wie tegen 't recht derf woelen[1727]
Doet hem de strengigheyd van onze Krijghstucht voelen.

1706 *Besloten van 't geweyr:* ingesloten door wapens; *daer:* waaruit.
1707 *door sabelen en pijcken:* door sabels en pieken heen.
1708 *wagenborgh:* verschansing (eigenlik 'n wagenburcht, 'n verschansing van wagens, zoals de oude Germanen hadden; in de 19 d'eeuw nog de Zuid-Afrikaners).
1710 *wettelijcke Prins:* wettige vorst; *vooghdy van:* bevelhebberschap over.
1713 *of:* dat.
1716 *in besoldingh:* met beloning.
1718 *te vervullen:* aan te vullen, te herstellen.
1719 *thiende bende:* tiende legioen (van Romeinse soldaten); *haer oyt:* zich altijd; *vroom:* dapper.
1720 *met noch meer volcx:* n.l. uit de bondgenoten (geen Romeinen).
1722 *buyten nood:* zonder verdere vrees.
1723 *Waerom...:* want daarom (Latijnse zinsvorm: *quare*)*; in 't west gelegen:* de westelike stadsmuur.
1724 *daer aen kleeft:* 't vestingwerk en stadsdeel dat erbij hoort.
1725 *magh:* kan.
1726 *herbergh:* onderdak; *hebt ghy...:* voer gij over hun 't bevel.
1727 *Omhelst:* houdt u aan; *derf woelen:* durft opstaan (*derf* ouwere vorm van *durft; woelen* vergelijk: woelingen).

T e r e n t i u s :
Al wat myn Heer beveelt werd wetens niet verzuymt.[1729]

T i t u s :
Geen uytgedreven Ioon geeft hier te woonen ruymt:[1730]
Maer and'ren die haer nae ons zeden konnen voegen[1731]
Vergunt deze ack'ren te bezaeijen en te ploegen,
Mids redelycken tol 't Rijck in te wilgen, en[1733]
Dat niemand ander staf als onzen scepter kenn'.[1734]

T e r e n t i u s :
't Is billijck en gegrond, het steunt op goede reden.

T i t u s :
Zo ymand derf bestaen of vestingen, of steden
Te stichten, en tot zulx yets delve of spitte of graef,
Die heeft het lijf verbeurt, zyn goed en al zyn haef.[1738]
Die zaeck is van gewicht, dus hechtze in uw gedachten.

T e r e n t i u s :
De Prinçe twyffel niet wy hopen 't te betrachten.

T i t u s :
Uyt myn gevangens ick heb duydelijck verstaen[1741]
Dat Simon, die ons zoo veel hoons heeft aengedaen,[1742]
Die schelm, dien afgerecht op zoo veel boeverijen[1743]
Het oorloogh spaerde, om zyn verschulde straf te lijen,[1744]
Zich onder 't muyrwerck houd, 't welck noch van d'aerde roockt,[1745]
Met and're die hy nae zyn lust heeft opgestoockt:[1746]
Neemt acht hier op, en dees steenhoopen wilt bezetten
Met wachters voor een wyl, die op dien booswicht letten,
Op dat hy 't niet ontslip: indien noch 't recht in zwangh[1749]
By d'Hemellieden is, dat elck zyn straf ontfangh,[1750]

1729 *werd wetens:* wordt met opzet (willens en wetens); *werd* oorspr. vorm van *wordt*.
1730 *ruymt:* ruimte, plaats.
1731 Maar vergun aan anderen die zich naar onze zeden kunnen voegen.
1733 *Mids.... in te wilgen:* mits ze toestemmen in 'n redelike belasting voor 't rijk.
1734 *kenn':* erkennen zal.
1738 *lijf:* leven; *al zyn haef:* al zijn hebben.
1741 *gevangens:* gevangenen.
1742 Simon zoon van Gioras, de oproerstoker (zie blz. 97 op r. 20, 21).
1743 *afgerecht op:* afgericht op, doortrapt in.
1744 Die de oorlog heeft gespaard om z'n verdiende straf (bij vonnis) te ondergaan.
1745 *noch van d'aerde*: nog van de grond af.
1746 *nae zyn lust:* naar zijn begeren, om te doen wat hij begeert.
1749 *'t ontslip* (*ontslippe*)*:* ('t) ontkomen zal; *in zwangh.... is:* bestaat.
1750 *d'Hemellieden:* de goden.

En penen geld, en boet zyn grouwelycke stucken,[1751]
Hy zal u niet ontgaen.

T e r e n t i u s :

En of dit wou gelucken,[1752]
Wat eyscht het recht van hem? te sneuv'len door de byl?

T i t u s :

Die deughd gebeurt hem niet. dat ghy hem inder yl[1754]
My toestiert wel bewaert te Roome, daer wy wenschen[1755]
Dat hy in ons triumph zy 't schouwspel veler menschen,[1756]
En pynelijck uytbraeck zyn Goddelooze ziel,[1757]
Die stadigh van het eene in't ander quaed verviel.

T e r e n t i u s :

Schept die verrader slechts in onderaerdsche kuylen
De locht, al gingh hy zich zoo diep uyt ancxst verschuylen[1760]
Dat hy den Tartarus, daer geenen Phebus schijnt[1761]
Mocht hooren loijen, als de boosheyd word gepijnt:[1762]
Die schelm, doorluchtig Held, myn hand niet zal ontvlieden.
Belieft u yets wat meer ghy hebt maer te gebieden.[1764]
Ick volge uw Majesteyt, en doe u uytgeley.

T i t u s :

De tyd verloopt, het is hooghnoodigh dat ick schey,
En vorder onzen tocht. ick zie nu wy vertrecken[1767]
De Keyzerlijcke Stad haer zeven halzen recken,[1768]
En uytzien nae het heyr, dat waerwaerts het oock vecht[1769]
Alom het veld behoud, en prijs en eer inleght.[1770]
Ick zie de staçi van de Roomsche burgerijen[1771]

1751 *En penen geld:* en straffen ondergaat; (*gelden:* betalen; *pene:* zie vs. 1492); *stucken:* (mis)daden.
1752 *of dit wou gelucken:* als dit zou lukken (hem te vangen).
1754 *Die deughd:* die eer (de dood met 't zwaard was de enige doodstraf voor 'n Romein); *dat:* maar dat.
1755 *wel bewaert:* goed verzekerd, bewaakt.
1756 *in ons triumph:* in mijn triomftocht.
1757 *pynelijck:* onder veel pijn.
1760 *De locht:* de lucht, de adem.
1761 *den Tártarus:* de onderwereld; *Phebus:* (de zonnegod): de zon.
1762 *loijen:* loeien (*loijen* hoofdzakelik Nederduitse vorm); *als de boosheyd word gepijnt:* als de booswichten gepijnigd worden.
1764 *yets wat:* iets (vergelijk *ietwat*).
1767 *vorder:* vervolg.
1768 *De Keyzerlijcke Stad:* d.i. Rome; *haer zeven halzen:* Rome's zeven heuvelen.
1769 *waerwaerts:* waar (eigenl. werwaarts, waarheen).
1770 *prijs en eer inleght:* roem en eer behaalt (*inleggen:* duurzaam verwerven).
1771 *de staçi van de Roomsche burgerijen:* de praalstoet van de Romeinse burgers.

In volle rustingh ons ontmoeten met verblijen:[1772]
Den Tyber zwert van volck. ick zie Vespasiaen,[1773]
Mijn Broeder, en den Raed by Iovis Tempel staen:[1774]
De Priesteren 't Outaer vo'en, en al de Goden vieren,[1775]
En 't onverwelck'lijck groen 't hoofd des Verwinners çieren.[1776]

REY VAN IOODSCHE VROUWEN. FRONTO. REY VAN STAETJONFFREN. DE DOCHTER SION.

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Nu wacker stapelt steen. de Nood breyt duyzend listen.[1777]
Deze aenslagh blijft ons borgh, of d'eerste treken misten.[1778]
O krancke toevlucht! zoo de Koningen van ouwds[1779]
Bedrupt van Balsem, en verladen met veel gouds,[1780]
Behangen met de glans van Purper en Kleynoden,[1781]
Opbraecken 't marmor, en opkeken vanden dooden,[1782]
Hoe zoud haer quetzen. ach! maer als 't aldus moet zijn,[1783]
Dit is de waerheyd naest, en geeft het veynzen schijn[1784]
Voor 't ander. wackert u. metst van beroockte steenen[1785]
Een graf voor d'Ydelheyd, en wilt haer lijck beweenen.[1786]

Fronto:

Mars heeft hier uytgeraest. hy scheyd om elders we'er
Een wederspannigh Rijck met zijn gevelde speer,
Met 't weerlicht van zijn schild, en met getogen zweerde[1789]

1772 *In volle rustingh:* in volle pracht; *ontmoeten:* tegemoet komen.
1773 *Vespasiaen:* zijn vader, de keizer.
1774 *Mijn Broeder:* Domitiaan; *den Raed:* de senaat; *Iovis*: Jupiter's (Lat. buigingsvorm); de zegetocht ging van buiten de stad naar de tempel van Jupiter op 't Kapitool.
1775 *vo'en:* voeden, offers branden op 't altaar; *vieren:* vereren.
1776 *'t onverwelck'lijck groen:* eigenlik droeg de zegepralende veldheer de goude kroon.
1777 *wacker stapelt steen:* stapelt ijverig stenen op elkaar; om de 'Dochter Sion' te behouden, zal zij doen alsof ze dood is, en zullen de Joodse vrouwen haar 'n graftombe bouwen; *breyt:* verzint (*breyen:* in elkaar zetten; ook wel invloed van berei[d]en).
1778 *Deze aenslagh...:* deze opzet slaagt zeker, zo ook al de eerste listen (*treken*) mislukten.
1779 *krancke:* armzalige; *van ouwds:* van vroeger; onze vroegere koningen.
1780 *Bedrupt van:* gezalfd met balsemolie (die op hun voorhoofd gedruppeld werd); *verladen:* beladen.
1781 *Behangen:* bekleed.
1782 *Opbraecken 't marmor:* hun marmere grafsteen openbraken.
1783 *zoud haer:* zou 't hun.
1784 Dit lijkt 't meest op de waarheid (mijn groots verleden is dood), en geeft aan 't geveinsde 'n schijn van de waarheid (de schijn van 't andere, 't dood zijn).
1785 *wackert u. metst....:* beijvert u, metselt....
1786 *voor d' Ydelheyd:* al m'n heerlikheid is nu ijdel.
1789 *met getogen zweerde:* met getrokken zwaard (*zweerde* ouwe 3e n.v.; *zweert* ouwe vorm van *zwaard*).

Te slechten tot den grond, en bodem toe met d'eerde.[1790]
Ick kome in 's Keyzers naem, gelast om zoo terstond[1791]
Dees Tempelhoeren, die geen uytstel word gejond[1792]
Te volgen doen het heyr dat langer niet magh dralen.[1793]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Help God hy komt om ons, het is om ons te halen.[1794]

Rey van Staetjonff'ren:
Steenrotzen berst van een, valt bergen op ons neer.
Troost God waer vluchten wy. hier is geen vluchten meer.[1796]

Fronto:
Wegh wegh met dit geraes. 't is langer hier met stenen[1797]
Noch kermen niet te doen.

Rey van Staetjonff'ren:
Waer wildy met ons henen?

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Wat hebdy met ons voor?

Fronto:
Voort voort Iodinnen voort.
Ick doe u geen verslagh, neen, niet een enckel woord,
Ghy werd het zelf gewaer. wel waer is uw Vorstinne?[1801]
Waer is 't hertneckigh wijf?

Rey van Staetjonff'ren:
Wy bidden u uyt minne
Och wijstze ons waerze dwaelt.

Fronto:
'tIs u niet onbewust.[1803]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Wy zijn om harent wil bekommert en ontrust.

Rey van Staetjonff'ren:
Zy droop van onze Rey vol zuchtens, en vol klagen,[1805]
Beroyt van hoofd en zin, versuft en heel verslagen,[1806]

1790 Gelijk te maken met de aarde tot z'n grondvesten toe (*tot den grond en bodem toe*).
1791 *kome in,* kom in; *kome* oorspr. vorm.
1792 *Dees Tempelhoeren:* uit de diepste verachting zegt ie dit van de Joodse vrouwen, die de hele dag bij de verwoeste tempel zitten; *die.... gejond:* aan wie geen uitstel wordt gegund (*jonnen* Vlaams voor *gunnen*).
1793 *magh:* kan.
1794 *Help God:* God helpe ons (*Help God* de oorspr. volle uitdrukking).
1796 *Troost God:* God vertrooste, bescherme ons, 't zelfde als *Help God*.
1797 *stenen:* steunen, klagen.
1801 *Ghy werd het zelf gewaer:* ge zult 't zelf wel gewaar worden.
1803 *onbewust:* onbekend.
1805 *droop van:* sloop weg van.
1806 *Beroyt van hoofd en zin:* beroofd van hoofd en zinnen, radeloos.

En eermen toezagh (want onze oogen waren dick,
En rood van schreijen) zy in eenen oogenblick
Was ons gezicht ontgaen, en waerwaerts dat wy zonden[1809]
Haer stem wierd niet gehoort, haer voetspoor niet gevonden.

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Verlatene Vorstin, zo ghy de locht noch schept,
Meld d'oorzaeck waerom datge ons dus begeven hebt:
Want zooder hoop was om uw zelven te versteken[1813]
Wy hadden t'zamen wel dit ongeval ontweken:
Geen klip zo yslijck steyl, geen afgrond is zoo naer,
Vol slangen, vol gedierte, of't uyterste gevaer,
Hadde ons doen klimmen, en opklaveren en dalen:[1817]
Of hebdy voor den tijd uw doodschuld gaen betalen,[1818]
En zydy van een rotz gesneuvelt op een steen,[1819]
Die gants verplettert heeft 't albaster van uw le'en,[1820]
Zoo wilt door eenigh spoock of teken doch gehengen[1821]
Dat wy u vinden, en met rouw ter aerden brengen.

Fronto:

Hoe luyde het jongst beklagh? hoe droegze haer alsze schied?[1823]

Rey van Staetjonff'ren:

Van droefheyd uytgeput, verwonnen van verdriet,
Zal ick dan, sprackze, die gevallen ben in handen
Van d'onbesneden, zijn haer schouwspel t'mynder schanden?[1826]
Zal ick die een Vorstin der volcken ben geweest
Verstrecken een slavin van die ons heeft gevreest?[1828]
Zal ick verschoven gaen in ballinghschap vol smerten[1829]

1809 *waerwaerts dat wy zonden:* waarheen we ook boden zonden (*zenden* zonder verdere toevoeging: boden zenden, naar 't Latijnse *mittere*).
1813 *zooder:* zo (d)er; *om uw zelven te versteken:* om u zelf verborgen te houden (voor *uw* zie op vs. 1595).
1817 *opklaveren:* opklauteren.
1818 *hebdy.... gaen:* zijt ge gaan.
1819 *gesneuvelt:* neergevallen (oorspr. betekenis).
1820 *albaster:* albast ('n blanke doorschijnende steensoort waarmee dikwels 't vrouwelik lichaam vergeleken wordt; de ouwe vorm is *alabaster*).
1821 *door eenigh spoock of teken:* een of ander schijnsel of teken (beide woorden zijn gelijkbetekenend); *gehengen:* toelaten.
1823 *het jongst beklagh:* de laatste klacht; *schied* oorspr. vorm van *scheidde; ze haer:* spreek uit: *z'aar*.
1826 *d'onbesneden:* de onbesnedenen, de heidenen (*onbesneden* meervoud van *onbesnede* zie Dl. 1 blz. 781 op vs. 2); *zijn haer schouwspel t'mynder schanden:* hun schouwspel, hun tot 'n schouwspel zijn tot mijn schande (*mijnder, mijner,* ouwe buigingsvorm).
1828 *Verstrecken:* strekken tot, dienen tot.
1829 *verschoven:* verworpen, verschopt.

Mijn ramp ineten? en al steeds met droever herten[1830]
Ophalen mynen val? en den voorleden staet[1831]
Gaen vergelijcken met ons tegenwoordigh quaed?
Noch zoo niet. naulijcx was het kermen vande lippen[1833]
Of wy verloren haer ontrent die scherpe klippen.

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Hy gaetze zoecken.

Rey van Staetjonff'ren:

Och of dit gelucken wou,
Dat wy 't lijf berghden van ons welgeboren Vrouw[1836]
In 't uyterste gevaer voor 't woeden der Tyrannen:
Wie weet wat uytheemsch bloed eens met haer aen moght spannen,[1838]
En geven zich te velde, om 't overschot der Ioon[1839]
Te stellen in haer stoel, en Koninghlijcken Troon:[1840]
Wie weet van waer ons God mocht een Verlosser wecken,
Die eenen Cyrus zoude, of and'ren Moses strecken,[1842]
Of braven Gedeon, of trotzen Iosua,[1843]
Of stouten David tot verzettingh van ons scha.[1844]

Rey van Ioodsche Vrouwen:

Staetjonffren zwijght, hy keert met overwinners treden,[1845]
Gezwollen om zijn hoofd van toorne, en gants t'onvreden,[1846]
Met dreygende oogen spoed hy t'onswaert zynen gangh.
Iehova staet ons by. wat word my 't herte bangh.
Moord! moord! hy treckt't geweer. ick tril, ick beef, ick zidder.[1849]

Rey van Staetjonff'ren:

Genade, o ouwd Romeyn!

1830 *Mijn ramp ineten:* m'n leed opkroppen; *al steeds:* aldoor (*al* versterking van *steeds*)*; droever* ouwe 3e n.v. vrouwel. enkelv. van *droef; herte* was ook vrouwelik).
1831 *Ophalen* in m'n herinnering; *voorleden:* voorbije, verleden.
1833 *Noch zoo niet:* zo in geen geval.
1836 *'t lijf berghden:* 't leven redden.
1838 *wat uytheemsch bloed:* welke vreemde vorst; *eens met haer....:* zich met haar zou verbinden.
1839 *En geven zich te velde:* en zich ten oorlog begeven.
1840 *Te stellen in haer stoel:* te plaatsen op hun zetel, te herstellen in hun macht.
1842 *Cyrus* de Perziese koning die de Joden verlof gaf uit hun ballingschap naar Palestina terug te keren; *Moses* die de Joden wegvoerde uit de Egiptiese ballingschap.
1843 *braven Gedeon:* dappere Gedeon (zie *Helden Godes* 'Gedeon')*; trotzen Iosua:* fiere Jozuë, de opvolger van Mozes, die de Joden in Kanaän gevestigd heeft.
1844 *stouten David:* stoutmoedige David, die Israël bevrijdde van de Filistijnse verdrukking; *tot verzettingh:* tot vergoeding.
1845 *met overwinners treden:* met de stappen van 'n overwinnaar, met overmoedige stappen.
1846 *t'onvreden:* in onvrede, verbolgen (tegengestelde van *te vreden*).
1849 *'t geweer:* 't zwaard (*geweer* betekende elk wapen).

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Genade, o edel Ridder!
Wat is 't dat u ontstelt? wat is 't dat ghy begaet?[1851]
Wat eer is 't dat ghy dees verdruckte Vrouwen slaet?
Een troosteloozen hoop. tert liever uws gelijcken.[1853]
Gaet uwen vyand toe zoo zal uw vroomheyd blijcken:[1854]
Hier haeldy enckel schand. laet zincken uwen moed.[1855]
Wat is 't dat u ontzet, en heftigh woeden doet?[1856]
Wat eyschty zoo verstoort? ach wilt doch wat bedaren.[1857]

Fronto:
Dat ghyze daedlijck meld.[1858]

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Men zal't u openbaren.
Als 't ymmers zoo moet zijn. aenhoort slechts met geduld.[1859]
Aen haer rampzaligh eynde, en dood heeft niemand schuld
Als zy, die alsze droef haer handen had gewrongen,
En 't aenzicht opgekrabt is van een rotz gesprongen[1862]
Met schrickelijck gehuyl, 't welck drymael heeft geverght[1863]
Den galm die woont in dit omliggende geberght:[1864]
Wy volghden haren sprongh met uytgekreten oogen,
Maer wie had onbezwijmt van 't hooge aenschouwen mogen[1866]
Een lichaem, welcx gestalt was vanden zwaren val
Gants uytgewischt. o Vrouwe! o rotze! o bergh! o dal![1868]

Fronto:
Dat rieckt nae schelmery. denckt nimmermeer met liegen[1869]
Een afgerecht Romeyn als ick ben te bedriegen.[1870]
Ziet voor u wat ghy doet.[1871]

Rey van Staetjonff'ren:
Wy bidden u gelooft.

1851 *ontstelt:* toornig maakt; wat maakt u toornig? wat gaat ge doen?
1853 *tert:* dial. vorm van *tart:* daag uit.
1854 *Gaet.... toe:* trek uw vijand tegen; *vroomheyd:* dapperheid.
1855 *moed:* drift, toorn.
1856 *ontzet:* vertoornt.
1857 *eyschty:* eist gij.
1858 *meld:* aangeeft (waar ze verborgen is).
1859 *ymmers:* (in elk geval) dan toch.
1862 *opgekrabt:* opengekrabt.
1863 *geverght:* opgeroepen.
1864 *Den galm:* de echo.
1866 *onbezwijmt:* zonder in zwijm te vallen; *van 't hooge:* van de hoogte.
1868 *uytgewischt:* vernietigd.
1869 *Dat rieckt nae schelmery:* dat ruikt naar bedriegerij (*rieckt:* met Vlaams-Brab. *ie*); *nimmermeer:* nooit.
1870 *afgerecht* (= afgericht): ervaren.
1871 *Ziet voor u:* ziet uit, weet goed; *gelooft:* geloof't.

*

Fronto:
Waer is het lichaem? flucx.

Rey van Ioodsche Vrouwen:
Wat lichaem? dat berooft
Van zijn gedaente is gants verplet in al zijn deelen?

Fronto:
Wijst my 't verplette, voort, en past op mijn bevelen.[1874]

Rey van Staetjonff'ren:
Wy quamen als zy lagh gevallen nae bene'en,
En hieven 't zielloos lijf op vande koude steen,
En groeven 't inder yl daer zelden ymand wandelt,[1877]
Van vreeze datze niet wierd nae haer dood mishandelt:[1878]
Die eer gebeurde haer noch, dat wy de grafsté wat
Verheerlijckten met puyn van ons verbrande Stad,[1879-1880]
Met heele en halve steen, op datter eenigh teecken[1881]
Mocht blyven alsmen van haer eynde quam te spreken.

Fronto:
Waer is de plaetse flucx?

Rey van Staetjonff'ren:
Wy bidden u betoont
Eerbiedigheyd den doon, haer sterflijckheyd verschoont,[1884]
Noch 't lichaem niet onteert van deze, die eylaçy
Ghesneuvelt deerlijck, wierd begraven zonder staçy.

Fronto:
Het lichaem zal ick zien, staet op uw hoede noch,[1887]
Want vinde ick dit als 't eerste onwaerheyd en bedroch,[1888]
Het zal u rouwen.

Rey van Staetjonff'ren:
Och besnoeyt die booze lusten,[1889]
En die zoo lieflijck slaept laet inden grave rusten.
Wat zydy voor een volck, die na ghenomen straf
Een doode romp vervolght, en wreeckt u aen een graf?

* TEKSTKRITIEK: vs. 1874, de oude uitgave heeft 'n vraagteeken achter *bevelen*.
1874 *past op:* let op.
1877 *groeven:* begroeven.
1878 *Van vreeze:* uit vrees; *niet* de bekende ontkenning na 't voorafgaand *vreeze,* vergelijk ook Dl. 1 blz. 726 op r. 9.
1879-1880 *wat verheerlijckten:* enige luister bijzetten.
1881 *teecken:* gedenkteken.
1884 *haer sterflijckheyd verschoont:* spaar haar (sterfelik) overschot.
1887 *staet op uw hoede noch:* weest toch op uw hoede.
1888 Want bevind ik dit zoals 't eerste (uw eerste vertelsel).
1889 *besnoeyt:* beteugel.

Wat komt u aen? ghy valt aen 't schenden, en aen 't breken[1893]
Van onzen timmer, ach! den Hemel zal het wreken,[1894]
Dat als een dullen hond ghy schuymbeckt, schend, en bijt[1895]
't Geen heyligh is, en tot een eerlijck lijck gewijd.[1896]
Wee ons hy luystert niet. zyn wreedheyd heeft geen ooren.
Best doen wy rechte biechte, en melden 't van te voren[1898]
Eer dat hy 't al verwoeste, en in zyn dolligheyd,[1899]
Tot wraecke van 't bedrogh ons dobb'le straf bereyd.
Vroom Krijghsman, staet wat stil, en willet ons vergeven.
Wy zijn uyt hooge nood, en ancxst hier toe gedreven.
De zinnen lyden last, komt volghtme, want hier by[1903]
De dochter Sion met een Ionffer twee of dry
Schuylt in het hol des berghs. Komt uyt 't is al verloren.[1905]
Uw volck heeft u verra'en, Princesse welgeboren,
Den aenslagh is ontdeckt. komt wederom in 't licht.[1907]
Verheught uw vyand met een treurigh aengezicht.
Hy lacht in ons verderf. komt uyt, en wilt niet schromen:
Zulx is voor dezen oock een Koningh overkomen,[1910]
Die Salems scepter droegh, en met benauwder ziel[1911]
Ontvliende in handen noch van Nimrots naezaet viel:
Die voor hem sneuv'len zagh de vruchten van zyn lenden,[1913]
En most van 't licht berooft, zyn leven pijn'lijck enden
In eenen duyst'ren nacht, in een ongastvry land.
Dit is de gene die ons over zee en zand
Vervoeren zal. indien ghy meer vermooght met kermen
Als wylie, valt hem aen, en brenght hem tot ontfermen.[1918]

D o c h t e r S i o n :
Ervaren oorlooghsman, nae 't woeden des soldaets

1893 *Wat komt u aen:* wat overkomt u, wat gaat ge beginnen?
1894 *timmer:* bouwsel.
1895 *dullen* dial. vorm van *dollen*.
1896 *tot een eerlijck lijck gewijd:* aan 'n eerzame dode toegewijd.
1898 Best doen wij 'n oprechte biecht.
1899 *'t al:* alles.
1903 *De zinnen lyden last:* ons verstand is verbijsterd; *hier by:* hier in de nabijheid.
1905 *Komt.....:* hier spreekt de Rei de dochter Sion toe.
1907 *Den aenslagh:* de opzet.
1910 *Zulx:* dit; met deze koning wordt bedoeld Zedekías; hij werd door Nabuchodónosor (*Nimrots naezaet*) tot koning over Juda aangesteld (4 Kon. 24:17), maar toen hij later tegen deze opstond, gevangen genomen en naar Babel gevoerd; z'n zonen werden voor z'n ogen gedood (vs. 1913) en hemzelf de ogen uitgestoken (1914) 4 Kon. 25:1-7).
1911 *benauwder:* ouwe 3e n.v. vrouwel. enkelv.
1913 *sneuv'len:* sterven.
1918 *wylie:* wij (uit *wylieden*)*; valt hem aen:* val voor hem neer.

Had vaeck beleeftheyd by den Overwinner plaets,[1920]
Die vroom was, en geen roem zocht met een afgestreden[1921]
Onweerbaer hoopken volcx styf op den neck te treden:[1922]
Omhelst doch deze deughd, en leent een lydzaem oor[1923]
Aen uw gevangens. zeght, wat hebdy met ons voor?[1924]
Wat lyden gaen wy aen?

F r o n t o :

Ghy moet terstond na Romen[1925]
Ons zegefeest ten dienst, het is zoo voorgenomen:
Men zal u, om wiens wil geplenght is zoo veel bloeds,
Gevleugelt volgen doen de Keyzerlijcke koets,[1928]
Met uwen ganschen Rey, met duyzend Iongelingen,
Dan mooghdy zoo 't u lust uw Tempeldeuntjens zingen:
Als ghy de vaten, en al 't goud, en zilverwerck,
En 't Priesterlijck Tapijt, de glori van uw Kerck,[1932]
De goude kandelaer, en tafel op een wagen[1933]
Ziet zegenrijck ten toon voor yder ommedragen.[1934]

D o c h t e r S i o n :

Veel eer als zulcx gebeurt zal God op mijn geschreeuw[1935]
Doen komen op den wegh een Tyger, of een Leeuw,[1936]
Die ons verslinden zal, en tot het been toe knagen,[1937]
En met zijn ingewand in zynen schuylhoeck dragen:
Veel eer als dat gebeurt, zal 't God zich trecken aen,[1939]
En ons, of u gezwind met zynen blixem slaen:
Veel eer als dat geschied, eer dat ghy vreughd zult rapen[1941]

1920 *beleeftheyd:* welwillendheid.
1921 *vroom:* dapper.
1922 *styf op den neck te treden:* hardvochtig te onderdrukken.
1923 *Omhelst doch....:* neem toch deze deugd (van welwillendheid) aan.
1924 *gevangens* voor *gevangenen*.
1925 Wat voor 'n lijden gaan we te gemoet; *na Romen:* naar Rome (*Romen* 3e n.v. van *Rome*).
1928 *Gevleugelt:* de armen geboeid (van *vleugelen:* binden; *vleugel* betekende vroeger ook zijmuurversperring); *de Keyzerlijcke koets:* de keizerlike zegewagen in de triomftocht (de krijgsgevangenen liepen eigenlik vóór de zegekar).
1932 *'t Priesterlijck Tapijt:* 't tapijt dat 't tempelgedeelte afsloot, waar alleen de priesters mochten komen, 't beroemde voorhang, beschreven in Fl. Josephus' *Joodse Oorlogen* 5:14, en waarvan in Mattheüs 27:51 gesproken wordt.
1933 *tafel:* de goude tafel der toonbroden.
1934 Al deze heilige voorwerpen zijn vóór de zegekar van Titus meegedragen in de zegetocht, en staan op de bekende Titusboog in Rome afgebeeld.
1935 Veel eerder dan dat dit gebeuren zou....
1936 *Tyger:* uitspraak *tijger* of *tieger* (zie Dl. 1 blz. 222 aant. op vs. 1127); Vondel schrijft later geregeld *tiger* en heeft dan blijkbaar de *ie*-uitspraak gekozen.
1937 *knagen:* afknagen.
1939 *'t zich trecken aen:* 't zich aantrekken, tussenbeiden komen.
1941 *vreughd rapen:* vreugde verwerven (*vreugde* en dergelijke woorden met *rapen* evenals in 't middeleeuws heel gewoon).

In onzen ondergangh, eer werden wy verschapen,[1942]
En trecken aen 't gestalt van een onreed'lijck beest,[1943]
Eer scheuren wy ons kleed, en schenden uwe Feest.[1944]

F r o n t o :

Ghy quelt u te vergeefs. wy schricken voor geen dreygen.
Uw roepen geld hier niet. ghy hebt uw lijf niet eygen.[1946]
Ghy moet mede over Zee: dus maeckt uw hert geen pijn,
En zult ons dienstmaeghd 'sdaeghs, des nachts ons boelschap zijn.

R e y v a n S t a e t j o n f f ' r e n :

Ach moeder Sion, helpt, wy zygen ne'er ter aerden,
Waer toe of wy de bloem van onse jeughd bewaerden[1950]
Op een goed huwelijck? om naemaels tot gerief[1951]
Te dienen een schavuyt een eerloos hangedief?[1952]
Om zijn slavin te zijn? om hem te laten dryven[1953]
Zijn booze moetwil met ons noyt gerepte lyven?[1954]
Ons kuyscheyd noyt bevleckt? ons witte zuyverheyd?
Wat bruyloft hebben wy ons zelfs niet toegeleyd:[1956]
Zal nu een Roffiaen van 't lijf de gordels rucken,[1957]
En d'onverwelckte roos van onze Maeghdom plucken?
God moetet zijn geklaeght.

R e y v a n I o o d s c h e V r o u w e n :

En zullen wy althans[1959]
Den moordenaers, en beuls van ons getrouwe mans[1960]
Verstrecken tot een proye, en zulcke schelms verwermen,[1961]
En hun believen en omhelzen met onze ermen,
En dulden datze met haer lippen ongezond[1963]
Ons kaecken drucken, en 't korael van onze mond.[1964]

1942 *eer werden wy verschapen:* eerder worden we omgeschapen, omgevormd (*werden* oorspr. vorm van *worden*).
1943 *onreed'lijck:* redeloos).
1944 *schenden:* bederven; *uwe Feest* kan zowel vrouwelik als onzijdig zijn.
1946 *geld hier niet....:* baat hier niets. Ge hebt uw leven niet in uw bezit.
1950 *Waer toe of....:* waartoe dient 't dat wij bewaard hebben.
1951 *tot gerief:* tot wellust.
1952 *hangedief:* booswicht ('n dief die gehangen dient te worden).
1953 *dryven:* bedrijven.
1954 *moetwil:* begeerte; *gerepte:* aangeraakte.
1956 *toegeleyd:* (toegelegd) beloofd.
1957 *Roffiaen:* ontuchtige schelm, schandbrok.
1959 *althans:* tans, nu.
1960 *ons* onverbogen, ook in 't meervoud.
1961 *verwermen:* verwarmen (*verwermen* en *ermen* Zuid-Nederl.).
1963 *ongezond:* door ziekte aangetast.
1964 *'t korael:* 't koraalrood.

*

Geensins, wy zullen voor 't opdagen vande morgen
Haer 't hoofd omwringen, en in d' eerste slaep verworgen.[1966]

Fronto:

't Is langh genoegh gedraelt. volght daer ick u geley.
Ons heyrkracht ghy verlet. men acht hier geen geschrey.[1968]

Dochter Sion:

Wy volgen. gaet slechts voor. vergunt ons noch die zegen[1969]
Dat wy ons klachte doen, en zeggen onderwegen
Het Vaderland adieu. bedruckte vanght dan aen,
En neemt uw afscheyd, want de tijd eyscht dat wy gaen.

Rey van Iodinnen:

Ghy onlanghs heerlijck,
Maer nu o deerlijck[1974]
Ierusalem hoort ons geklach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach![1976]
Gezangh en Cyther,[1977]
Staf, Kroon en Myter,[1978]
Gestoelt' dat noyt zijn weergae zagh:[1979]
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Ghy prachtige hoven,
Die trotz nae boven
Reest, daer de Stad op 't hooghste lagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Volckrijcke straten,
Die nu verlaten
Zijt op het schoonste vande dagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Verheven daecken,[1989]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1975, de oude uitgave heeft achter *geklach* 'n punt.
1966 *Haer:* hun.
1968 *.... verlet:* gij vertraagt onze legermacht; *men acht.....:* men stoort zich hier aan geen geschrei.
1969 *zegen:* gunst.
1974 *deerlijck:* jammerlik.
1976 *oorlof:* afscheid.
1977 *Cyther* en *Myter:* ook hier is de uitspraak onzeker: *ij* of *ie,* 't zijn beide vreemde woorden (zie op vs. 1936).
1978 *Staf:* Aärons staf; *Kroon en Myter:* de hogepriester droeg 'n goude kroon boven de mijter (Ecclesiasticus 45:14); *Myter:* de van boven open hoofdwrong (mitra).
1979 *Gestoelt':* de banken (der Levieten) (vgl. Nehem. 9:4).
1989 *daecken:* huizen ('t Latijnse *tecta*).

Vernielt door 't blaecken[1990]
Van 's vyands tortzen oon verdragh:[1991]
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Ghy hooge poorten[1993]
Waer in verhoort, en[1994]
Gevonnist elck te worden plagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Gewyde graven
Van die de staven,[1998]
En Scepters droegen met ontzagh:[1999]
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Bespiende toornen,[2001]
Waer uyt met hoornen[2002]
Men maeckte vande strijd gewach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Ghy trotze muren,
Die niet verduren
En mocht der Heyd'nen stormbock doch:[2006-2007]
Wy nemen oorlof. och och och och!
O Kerck der Kercken,[2009]
Waer aen men mercken
Mocht Iacobs yver oon bedrogh:[2011]
Wy nemen oorlof. och och och och!
Daer God zijn zegen[2013]
Uytbreyde in 't plegen[2014]
Van d'heyl'ge dienst die hier geschach:[2015]
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

1990 *blaecken:* branden.
1991 *tortzen:* toortsen (*torts* ouwere vorm van *toorts,* voor de *z*-spelling zie Dl. 1 blz. 449 op vs. 47, 48); *oon verdragh:* zonder genade; *oon* (onder invloed van 't Duits) naast *ane of aen:* zonder.
1993 De rechtspraak geschiedde bij de Joden in de poorten van de stad.
1994 *verhoort:* in verhoor genomen.
1998 *staven:* waarschijnlik wordt bedoeld de staf van 't geestelik gezag, tegenover de schepter van 't wereldlik gezag.
1999 *met ontzagh:* met gezag.
2001 *Bespiende toornen:* uitkijktorens.
2002 Van af de torens werd alarm geblazen.
2006-2007 Die toch (*doch*) de stormram van de heidenen niet kont verduren.
2009 O opperste tempel.
2011 *oon bedrogh:* zonder bedrog, naar waarheid (*oon* zie aant. op vs. 1991).
2013 *Daer:* waar.
2014 *Uytbreyde:* uitspreidde; *in 't plegen:* bij 't houden.
2015 *geschach:* geschiedde (oorspr. verleden tijd van *geschien:* geschieden).

Daer bly van zinnen[2017-vlgg.]
De Cherubinnen[2018]
Elck min'lijck groeten met een lach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Daer Levijs stamme[2021]
Met zuyv're vlamme
Op 't Outer 't offer smoocken de':[2023]
Wy nemen oorlof. wee onzer wee!
O vloer bevolen[2025]
's Hooghpriesters zolen,
Daer eenen Phenix nam zijn ste':[2027]
Wy nemen oorlof. wee onzer wee!
Daer d' Arck behoede[2029]
Aarons roede,[2030]
Het Man', en Moses Tafel me':[2031]
Wy nemen oorlof. wee onzer wee!
Verslagen Helden,
Die most ontgelden
's Krijghs toorne, en boeten het gelach:[2035]
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!
Verloste Moeders,[2037]
Die niet bedroevers[2038]
Zaeght als uw tepels droogh van zoch:
Wy nemen oorlof. och och och och!
Die in uwe ermen
't Kind hoorde kermen,

2017-vlgg. Waar ieder met blij gemoed de Cherubijnen groette (*groeten:* groette, zie Dl. 1 blz. 465 aant. op vs. 25).
2018 *De Cherubinnen:* de Cherubijnen die op de wanden van de tempel waren afgebeeld (zie 3 Kon. 6:29), niet die op de bondskist, want de bondskist stond in 't afgesloten Heilige der Heiligen (zie op vs. 1024).
2021 *Levijs stamme:* de stam van Levi, de priesters (zie op vs. 628).
2023 *smoocken de':* branden (roken) deed.
2025 *bevolen:* bestemd voor, alleen bestemd voor de hogepriester ('t Heilige der Heiligen).
2027 *Phenix:* de Hogepriester, die enig was zoals de feniksvogel, en bij z'n dood ook zoals de feniks door 'n nieuwe werd opgevolgd (volgens de oude sage van de fenix, zie Dl. 1 blz. 762 op r. 1).
2029 Waar de ark bewaarde.
2030 *roede:* staf.
2031 In de ark des Verbonds werden Mozes' twee stene tafelen, de staf van Aäron en 'n maat manna bewaard.
2035 *boeten het gelach:* de schuld moest betalen (*boeten:* betalen).
2037 *Verloste Moeders:* moeders die pas 'n kind ter wereld hebt gebracht.
2038 *niet bedroevers:* niets bedroevenders (*bedroevers* door vermenging van *droef* en *bedroevend*).

*

En geven zynen doodsnack noch:[2043]
Wy nemen oorlof. och och och och!
Verwoeste steenen,
Verstroyde beenen,[2046]
Vleesch dat verstreckt der dieren aes:
Wy nemen oorlof. helaes helaes!
Verleyde zielen,[2049]
Die hielpt vernielen
Uw ouwde stad, en streed zoo dwaes:
Wy nemen oorlof. helaes helaes!
Kelders en kuylen,
Daer voortaen d'Uylen
Haer laten hooren met geraes:[2055]
Wy nemen oorlof. helaes helaes!

* TEKSTKRITIEK: vs. 2046, de oude uitgave heeft geen komma achter *beenen*.
2043 *doodsnack:* doodsnik.
2046 *Verstroyde beenen:* in 't rond verspreid gebeente.
2049 *Verleyde zielen:* misleide zielen.
2055 *Haer:* zich.

De vyfde en leste handel.

TERENTIVS. SIMEON. REY VAN CHRISTENEN. GABRIEL.

T e r e n t i u s :
Wie maeckt u stout zoo vroegh dees velden te bespieden?[2057]

S i m e o n :
Verspieders zijn wy niet, och neen, maer vrome lieden,
Genadigh Landvooght, wy zijn Christenen gedoopt
Een vreedzaem volck, dat steeds op Iesus Christus hoopt
Der zielen Heyland: dien de Goddeloze Ioden
Zoo schelms betichten, en zoo schandelijcken dooden:[2062]
Wy gangers in zijn spoor, om zynen naem versmaed,[2063]
Te strengh van haer vervolght, en tot in 't graf gehaet,[2064]
Voor 't iongste Paeschfeest hier noch aen ons heerdsté zaten:[2065]
Maer door het spoocken van d'Ausonische Soldaten,[2066]
Die 't al afliepen, als vast d'een aen d'ander stad[2067]
Van haer beklommen de bebloede ne'erlaegh had,[2068]
En 't eyslijck moordgeschrey dat herwaerts inde toppen[2069]
Der hooge bergen klonck van Ascalon, van Ioppen,[2070]
Van Ptolemaïde, Iotapa, Taricheen,[2071]
Aphaca, Garizim, 't plat land der Idumeen,
En and're plecken: wy beducht voor Salems plagen,[2073]
Die Davids zoon voorzey, die vele komen zagen,[2074]

2057 *maeckt u stout:* geeft u de moed.
2062 Zo boosaardig beschuldigden en zo schandelik hebben gedood; (*schandelijcken:* bijw. op *-en*).
2063 *Wy gangers:* wij die gaan.
2064 Heel streng door hun vervolgd.
2065 *'t iongste:* 't laatste.
2066 *Maer....:* de nazin in vs. 2073; *door het spoocken:* doordat de Romeinse soldaten alles onveilig maakten; *Ausonische:* Romeinse (van Ausonia, midden in Zuid Italië, later werd er heel Italië mee bedoeld.
2067 *'t al:* alles, heel 't land; *als vast:* toen spoedig; *aen:* na.
2068 Door hun bestormd de bloedige neerlaag leed.
2069 *moordgeschrey:* en door 't ijselik geschrei van die vermoord worden; *herwaerts:* hierheen (naar Jeruzalem).
2070 *Ascalon:* zie blz. 86 r. 64; alle hier genoemde steden en streken liggen in Palestina.
2071 *Ptolemaïde:* Latijnse buigingsvorm van Ptolemaïs.
2073 *voor Salems plagen:* voor de rampen van Jeruzalem.
2074 *Davids zoon* Kristus; *vele....:* velen zagen aankomen, voorzien hebben.

*

En druppen onverziens op dit halstarrigh zaed,[2075]
Dees muren vloden nae de Goddelijcke raed[2076]
Die ons Messias gaf, en bleven zoo verholen
Te Pella. nu de Stad light gants vergaen tot kolen[2078]
En assche, komen wy, een ongewapent volck,
't Verwoest Ierusalem bezien: of noch de kolck,[2080]
Of eenigh teecken van ons heerdsté was te vinden,
Of koud gebeente van ons onbegraven vrinden:
Vermids wy hoorden 't heyr op zijn vertrecken stond.
Dit weynige Edel Heer ons arme Pelgrims iont.[2084]

Terentius:

Uw antwoord my vernoeght. gaet henen zonder vragen[2085]
Uw dorpels zoeckt, begraeft uwe onbegraven magen,[2086]
En zoo de Nood u druckt, keert van 't geberghte we'er,
En slaet u metter woon hier veylighlijcken ne'er,[2088]
Bezaeyt dit ackerland, plant wijngaerd, bouwter hutten,
En uwen Christus dient: wy zullen u beschutten,
En al die 't Ioods geslacht niet godloos hangen aen
Ons zullen wilkom zijn, 't land zal haer open staen.[2092]

Rey van Christenen:

Helaes! wat mercken wy hier al veranderingen.
Helaes! Ierusalem, ons schynen alle dingen
Vergaen met uwen val. wat Scyth, wat wreede Parth[2095]
Die hier voorby gaet, moet met een medogend hart
Niet aenzien dat geweld vernielt met stael en vuyrwerck,[2097]
En geven een gehuyl op 't omgestorte muyrwerck,[2098]

* TEKSTKRITIEK: de oude uitgaaf heeft in vs. 2079 achter *assche* en in vs. 2090 achter *dient* geen leesteken.

2075 *druppen:* stuk voor stuk neerkomen.

2076 vluchtten weg van deze muren volgens de goddelike raad (zie Matth. 24:15).

2078 *Pella:* stad ten Oosten van de Jordaan; voor en tijdens de verwoesting van Jeruzalem was die 'n toevluchtsoord van de kristenen.

2080 *de kolck:* de askuil onder de haard.

2084 *iont:* gunt (*ionnen* of *jonnen* zie Dl. 1 blz. 533 op vs. 15).

2085 *my vernoeght:* stelt me te vreden.

2086 *dorpels:* huizen (naar 't Latijnse limina); *magen:* bloedverwanten.

2088 *slaet u.... ne'er:* vestigt u hier.

2092 *wilkom* (*willekom*) de oorspr. vorm van *welkom; haer:* voor hun.

2095 *Scythen* (zie vs. 1098) en *Parthen*, ten Zuid-Oosten van de Kaspiese zee, golden in de oudheid als *de* barbaarse volken; welke Scyth zal niet....

2097 *dat geweld:* die macht, dat vestingwerk; *met stael en vuyrwerck:* door 't werk van staal en vuur (dus: *met stael*-(*werck*) en *vuyrwerck*).

2098 *geven een gehuyl op:* 'n geschrei aanheffen over.

Op 't puyn en d'assche, die d'uytheemschen houd bedeest,[2099]
En tuyght hoedanigh is haer heerlijckheyd geweest.
O God! wat ziedy niet al aen met alziende oogen.
Wie zal hier over recht uw oordeel vaten mogen.[2102]

G a b r i e l :

Ghy Christen Pelgrims, die hier dut en vreest geen leet[2103]
Van d'Engel Gabriel die 's Hemels vloer betreed:
Die d'heyl'ge Moedermaeghd boodschapte van te voren
Hoe zy van God was tot een Moeder Gods verkoren:
Ick zal 't ontvouwen, en voor u ontsluyten al
't Geen aen te mercken staet in Isr'els droeven val,[2108]
Met aendacht daer op let, en u geensins verwondert
Dat ghy hier ziet vertre'en, verbrand, geblaeckt, geplondert
Den Priesterlijcken stoel korts vol van Majesteyt,[2111]
Den Koninghlijcken Throon, de pracht en heerlijckheyd
Des grooten Salomons: dat ghy met stael, met vlammen,
En honger ziet verdelght de welgeboren Stammen:[2114]
Die alle volck te spijt, en d'Engelen te trots,[2115]
Uytbloncken in 't geberght gelijck een glori Gods:[2116]
Want daer in is vervult, 't geen voormaels u in Persen[2117]
Heeft Daniel voorzeyd met zijn droomkondige herssen,[2118]
Te weten: dat het volck eens Vorsts ghewapent sterck[2119]
Wtroeyen zou de Stad, het volck, en d'heyl'ghe Kerck,[2120]
En schorssen 't off'ren, en zijn valsche Godsdienst stichten[2121]
Daer boven d'Arcke 't goud des Cherubs plach te lichten:
Ghelijck Messias oock gespelt heeft zoo perfect,[2123]
Als hy de stralen van zijn Godheyd hield bedeckt,[2124]

2099 *die d'uytheemschen houd bedeest:* die de vreemdelingen in ontzag houdt.
2102 *over recht:* naar recht; *vaten:* vatten, begrijpen (*vaten* ouwere en nog dial. vorm van *vatten*).
2103 *die hier dut..:* die hier staat ontsteld, vreest geen leed; *en.. geen:* de dubbele ontkenning.
2108 *aen te mercken staet:* te beschouwen, te overwegen is.
2111 *Den Priesterlijcken stoel:* de zetel van de priesters (de tempel).
2114 *welgeboren:* hoogedele.
2115 *te trots:* ten spijt van.
2116 *in 't geberght:* op 't gebergte (waarop Jeruzalem stond).
2117 *in Persen:* in Perzië (de naam van 't volk voor de landsnaam zie Dl. 1 blz. 641 op r. 6); voor de hier bedoelde voorspelling zie Daniël 9:26.
2118 *droomkondige herssen:* zijn voorspellend verstand (*droomkondig:* die voorspellende droomgezichten kan verklaren; in meer eigenlike zin van Jozef in Egipte, zie *Helden Godes*, 'Joseph' vs. 22; *herssen* eigenl. enkelv.; spreek uit *kondig'ersen*).
2119 *eens Vorsts ghewapent sterck:* van 'n sterk gewapend vorst.
2120 *Kerck:* tempel.
2121 *schorssen 't off'ren:* 't Joodse offer zou doen ophouden.
2123 *gespelt:* voorspeld (Matth. 24).
2124 *bedeckt:* verborgen (door 't aannemen van de menselike natuur).

En van d'Olijfbergh zagh het heyr de Stad verrassen,[2125]
Den Tempel branden, en 't verwoede Roome plassen,
En met d'hoefysers van haer henghsten staen in't bloed.
Wie niet halstarrigh blijft kan hier door in 't ghemoed
Zich oock verzek'ren, dat nae aller Heyl'gen wenschen[2129]
Verschenen is den Held en Heyland aller menschen,
De groote Siloa: vermits men ziet ontruckt[2131-vlgg.]
Den Ioden haren staf, en haren Staet verdruckt,
Iae tot den grond vernielt: ghelijck zulcx elck gegeven[2133]
Is tot een teecken van d'Oudvader zat van leven,[2134]
Die God zoo langh aen zijn beloften hield verschuld[2135]
Tot dat hy Iuda zagh ontsceptert, en onthult[2136]
Van zynen hoofdband, en ontkleed van zijn gewaden,[2137]
En 't volck Gods d'aerdsche weelde, en heerlijckheyd versmaden,[2138-vlgg.]
Zoo haest als het vernam, hoe Davids Godes zoon[2139]
Om leegh afbreken liet den weereldlijcken throon,[2140]
Een ongeachte prael, indienze wierd gheleken[2141]
By 's Hemels glori, daer hy zit om uyt te steken
Verr' boven al de pracht der Koningen, die oyt
Hier lagen overhoop, en vochten haer beroyt.[2144]
Wat Christen isser, die nu vo'en zal zijn gedachten
Met zulcke verckens draf, en op een Heyland wachten[2146]
Die aerdsche kroonen stroyt? die throonen bout in't slijck:[2147]

2125 *verrassen:* overvallen.
2129 *Heyl'gen:* de Profeten en oudvaders, de ‘Helden Godes’.
2131-vlgg. *Siloa:* de gezondene, de Heiland; *Schepping* 49:10, de voorspelling van Jakob: de koningstaf zal aan Juda niet ontnomen worden... tot dat hij komt die gezonden zal worden (de Deux-aes-Bijbel heeft: totdat Síloa komt).
2133 *zulcx elck:* dit aan iedereen gegeven is.
2134 *van d'Oudvader zat van leven:* door de aartsvader, Jakob, op zijn sterfbed.
2135 *verschuld:* verbonden: die verklaarde dat God zo lang zijn belofte van zegening aan Israël zou houden.
2136 *ontsceptert:* in 7 na Kr. werd Judea 'n Romeins wingewest, en verloor de Joodse overheid 't vorstelik gezag; *onthult:* beroofd (van *onthullen:* beroven van z'n hoofdsieraad).
2137 *hoofdband:* de koningskroon (die uit 'n goude hoofdband bestond); *gewaden:* vorstelike gewaden.
2138-vlgg. en 't nieuwe Godsvolk (de kristenen) alle aardse eer zag versmaden, zodra ze begrepen, dat Kristus geen wereldlike troon begeerde.
2139 *Zoo haest:* zo gauw; *Davids Godes zoon:* Davids zoon, de zoon van God, Kristus.
2140 *Om leegh:* (om laag) op aarde.
2141 *ongeachte:* nietswaardige.
2144 *Hier lagen overhoop.....:* hier (op aarde) in vijandschap met elkaar lagen, en zich arm vochten (*beroyt:* arm).
2146 *verckens draf:* aardse vergankelikheden.
2147 *aerdsche kroonen stroyt:* die 'n aards koninkrijk stichten zal, zoals vele Joden van de Messias verwachtten.

Die nauw bepaelt is met een engh verganghlijck rijck:[2148]
Die pronckt met staven die inwendigh vast verrotten:[2149]
Die purper draeght dat opgheknaeght word vande motten,
Dat zynen glans vergeet, en haest zijn luyster derft?[2151]
Ghy huysgenoten Gods, die hier beneden zwerft,[2152]
Gewisselijck, al waer uw erf het Rijck van Meden,
Schoon Persen waer u leen, en Nimrots groote steden[2154]
Uw loth, schoon of al 't oost voor u op 't aenzicht viel:[2155]
'T waer noch een krancke troost verworven voor de ziel:[2156]
Al blonck uw lichaem als een Zon, die zat van stralen[2157]
Op haren middagh bralt, eer zy gaet nederdalen:[2158]
Wat mochtet baten, als een langh gevreesde dood[2159]
Op 't onverzienst' voor u deze aerdsche glori sloot.[2160]
Laet dan de dwazen gaen brageren en hoogh roemen[2161]
In dingen, die slechts zyn verwelckelijcke bloemen:[2162]
Vlieght ghy uyt d'ydelheyd nae boven van bene'en:[2163]
Klimt op daer Iesus word van d'Eng'len aengebe'en:
Daer 't heyrschaer nimmer moe, met juychen, en met springen,[2165]
Droomt nergens anders af als van hem lof te zingen:[21662166-vlgg.]
Daer d'Ouderlingen op haer herpen kunstigh slaen:[2167]

2148 *engh:* beperkt; *verganghlijck:* uitspr. wel: verganklik met *k*, zie Dl. 1, blz. 563 op vs. 11-12.
2149 *staven:* schepters; *vast:* spoedig.
2151 *vergeet:* verliest; *haest:* spoedig; *derft:* mist.
2152 *huysgenoten Gods:* Gods vertrouwelingen, kinderen Gods ('n Bijbelse uitdrukking, vgl. St. Pauwels' brief aan de Ephezen 2:19).
2154 *Schoon:* zelfs al; *u leen:* (uw leen) uw bezit; *Nimrots:* Babels, zie aant. op vs. 1910.
2155 *Uw loth:* uw toegewezen erfdeel; *schoon of:* indien ook, ofschoon; *al 't oost:* heel 't oosten.
2156 *krancke:* geringe.
2157 *zat van stralen:* verzadigd van 't stralen, na volop gestraald te hebben.
2158 *Op haren middagh bralt:* trots is op haar middagluister (die voorbij is).
2159 *mochtet:* zou 't.
2160 *sloot:* 'n eind maakte aan.
2161 *brageren:* bluffen.
2162 *In:* op.
2163 *nae boven van bene'en:* van de aarde naar de hemel.
2165 *'t heyrschaer:* de legerschaar van engelen (*heyrschaer* als *het*-woord zie blz. 148 vs. 959); *springen:* dansen.
2166 *af:* van.
2166-vlgg. Deze verzen zijn 'n bewerking van St. Jan's Openbaring 21.
2167 *d'Ouderlingen:* de oudsten; de 24 ouderlingen hier bedoeld, zijn de vertegenwoordigers van de zaligen in de hemel uit 't Oude en Nieuwe Verbond; 't Latijnse *seniores* (naar 't Griekse *πρεσβ□τεροι*) in deze betekenis in de oudste protestantse Bijbelvertalingen; 't eerst bekend in de Deux-aes-Bijbel; *herpen*, Zuid Nederl. voor *harpen; kunstigh:* met kunst, volgens de regels van de kunst.

Daer alle tortzen, daer de sterren, Zon, en Maen,[2168]
Zijn enckel duysternis, ten opzien van den genen[2169]
Die 't end'loos Rond vervult, en niets laet onbeschenen:[2170]
Daer 't nieuw Ierusalem heeft gants een ander schijn:[2171]
Daer al de straten goud, de poorten peerlen zijn:[2172]
Daer 's Dryheyds Majesteyt verstreckt aen alle kanten[2173]
Der Hemel-lieden Kerck: daer alle diamanten
Verliezen haren glans: daer God zich maeckt gemeen,[2175]
En duyzend jaren zyn als onzer dagen een.
Wie zal nu twijff'len dat de wet met al haer feesten,[2177]
'Twieroocken, 't slachten, en 't opofferen der beesten,
De reynigingen, en wat dienst daer meer aen kleeft:
Is donckerheyd, by 't geen dat schoonder luyster heeft?[2180]
Wie zal de schaduwen omhelzen voor de waerheyd?
Of kiezen Moses glans voor Christus gulde klaerheyd?
Die blonck op Thabor van zijn voorhoofd als een zon:[2183]
Wie Levi aenzien voor den tweeden Aäron?[2184]
Die in een schoonder Koor gaet storten zijn gebeden[2185]
Als oyt Hooghpriester, die hier wieroockte beneden
In 't heylighdom, dat nu gebroken en geschend[2187]
Elck raed dat hy 't gemoed nae 's Hemels kercken wend:[2188]
Van derwaerts Iesus 't mann' laet regenen by vlagen,[2189]

2168 *tortzen:* toortsen.
2169 *ten opzien:* ten opzichte, vergeleken bij.
2170 *'t end'loos Rond:* de Eindeloosheid (Vondel gebruikt hier voor 't eerst ‘'t rond’ als beeld van Gods eindeloosheid: vergelijk de eerste rei van de *Lucifer*).
2171 *'t nieuw Ierusalem:* de hemel (vgl. *Galaten* 4:26).
2172 *peerlen:* parels; (‘iedere poort was uit één parel’ *Openb*. 21:27).
2173 Waar de Majesteit van de Drieeenheid naar alle kanten 'n tempel is voor de hemelingen (‘God de almachtige is de tempel van die stad’ d.i. van 't hemels Jeruzalem, *Openb.* 21:22).
2175 *zich maeckt gemeen:* zich meedeelt aan allen, allen in Zijn Natuur laat delen (God zien en God genieten door God zelf).
2177 *de wet:* de Joodse wet, de Joodse godsdienst.
2180 de schoner luister van de kristelike eredienst, waar Kristus zelf priester en offer tevens is.
2183 Nadat Mozes met God gesproken had, straalde z'n gelaat van goddelik licht (*Uittocht* 34:29; en 2 *Kor*. 3:7: St. Pauwels geeft daar de vergelijking van de oude wet met de nieuwe wet van Kristus).
2184 Wie zal Levi d.i. de afstammeling van Levi beschouwen als de verwachte nieuwe hogepriester; *den tweeden Aäron:* de twede hogepriester bij uitnemendheid, Kristus.
2185 *Koor:* ('t heilige van de) tempel.
2187 *geschend:* geschonden (*geschend* oorspr. vorm).
2188 *Elck raed:* ieder aanspoort; *'s Hemels kercken:* de hemelse kerken, 't hemels Jeruzalem.
2189 *Van derwaerts:* van waar; *'t mann':* 't hemelse manna dat Kristus zelf is (Joannes 6:32-35); *by vlagen:* bij stromen, in overvloed.

Veel zoeter als de broon die op de tafel lagen[2190]
Voor 't Priesterlijck geslacht: van derwaerts elck bereyt[2191]
Is spyze die de ziel toebrenght onsterflijckheyd.[2192]
O Bruyt van mynen Vorst, verkorene Gemeente,[2193]
Keert vry uw aengezicht van 't vlammigh borstgesteente,[2194]
Daer uwen Phenix me' gingh brallen eens om 't jaer,[2195]
Als of hy niet meer mensch, maer gants vergodet waer:[2196]
Die glanssen zijn gebluscht waerom ghy stond verwondert,[2197]
Die diensten hebben uyt: ziet Levi eens geplondert[2198]
Zoo naeckt staen zonder kleed, en treuren om den schat,
En 't goud, dat Israël zijn Kerck geheylight had.[2200]
Zoo ghy een Priester zoeckt versmaed dit driftigh Eyland,[2201]
Gaet nae de sterren toe, daer vindy uwen Heyland,[2202]
Niet opgesmuckt met zijde, of wormgespinsel, neen,[2203]
Zijn kleed is enckel licht van boven tot bene'en.
Ziet wat een ronde kringh van louter vlam, en stralen
Omzweeft zijn Majesteyt. ey ziet eens neder dalen
Die zoete Cherubijns, en Seraphynen om
't Schoon aenschijn door te zien van's Hemels Bruydegom:[2208]
Zy loncken lodderlijck, en blyven op hem staren:[2209]
Volght haren voorgangh: laet de doode Priesters varen,[2210]
En rusten in het graf: leent niet meer Moses mond

2190 *broon:* broden, die op de tafel der toonbroden aan God werden toegewijd, en alleen door de priesters mochten gegeten worden.
2191 *elck:* voor iedereen.
2192 *Is:* wordt; *onsterflijckheyd:* 't leven voor altijd (Joannes 6:33, 35).
2193 *verkorene Gemeente:* uitverkoren gemeente, uitverkoren kerk, d.i. de Kristelike Kerk.
2194 *'t vlammigh borstgesteente:* 't schitterend borstgesteente; bij 't opperkleed van de hogepriester hoorde 'n borstschild met 12 edelstenen, zinnebeeld van de 12 stammen van Israël (zie de beschrijving in *Uittocht* 28:15:30 en de prent in *Helden Godes* bij ‘Aäron’).
2195 *uwen Phenix* nml. de hogepriester (zie vs. 2027); *brallen:* pralen; eens in 't jaar nml. op de Grote Verzoendag ging de hogepriester met dit kleed aan, 'n wierookoffer branden en offerbloed sprenkelen in 't Heilige der Heiligen.
2196 *vergodet:* vergoddelikt.
2197 *gebluscht:* gedoofd; *waerom:* waarover.
2198 *hebben uyt:* hebben hun tijd gehad; *Levi:* de afstammelingen van Levi, de Joodse priesters.
2200 *geheylight:* toegewijd.
2201 *dit driftigh Eyland:* deze drijvende aarde, deze vergankelike wereld (*driftigh:* drijvend, bijv. driftige wolken).
2202 *nae de sterren:* naar de hemel.
2203 *wormgespinsel:* spinsel van zijwormen.
2208 *door te zien:* in alle biezonderheden te bezien, te beschouwen.
2209 Zij lachen liefelik (*lodderlijck*).
2210 *haren voorgangh:* hun voorgaan.

Maer Christus lippen 't oor: omhelst het nieuw Verbond.
Vermengt geen goud met lood. waerdeert het beeld geringer
Als 'tleven daer 't op heeft gewezen met de vinger.[2213-2214]
Dit treurspel dat hier is gespeelt zoo bloedigh langh,[2215]
En nu besloten met der Ioden ondergang,
U Gods rechtveerdigheyd en strengheyd uyt gaet drucken,
Die wraecke neemt van 't quaed, en alle booze stucken,[2218]
En tot waerschouwingh van een ygelijck persoon[2219]
Stelt als een baecken dit verdelght geslacht ten toon:[2220]
Gelijck de Rechters op het galgeveld de boeven,[2221]
Die overgeven vaeck haer Ouwderen bedroeven,[2222]
Iae een geheele Stad: brandstichters, en verra'ers,
Straetschenders, dieven, en vervloeckte moordenaers,[2224]
Met knodze, vuyr, en stael, met koorden en met stroppen,[2225]
Raeybraecken, worgen, slaen, ophangen, branden, koppen,[2226]
En wegen op de straf nae elcx begangen feyt:[2227]
De plaetze van 't gerecht geeft een afgryslijckheyd
Den reyzigers, wanneer zy palen, raden, galgen,
En kruyssen zien van verr', die haer het hert doen walgen
Van d'eysselijcke stanck, en 't aenzicht al verschrickt[2231]
Afwenden van 't geboeft', dat d'oogen uytgepickt
En halfgegeten, spijst den Kraeijen en den Raven,[2233]
En d'Arenden, die in haer ingewand begraven[2234]
't Verschroockte menschenvleesch, verdort en zwert gebraen,[2235]

2213-2214 't oude Verbond is ‘het beeld’ van 't Leven, d.i. van Kristus en ook van 't nieuwe Verbond, waar 't oude Verbond allerduidelikst als ‘*met de vinger*’ op heeft gewezen.
2215 *zoo bloedigh langh:* zo bloedig en zo lang.
2218 *van:* over; *booze stucken:* boze daden.
2219 *een ygelijck:* ieder (voor de uitspraak zie Dl. 1, blz. 503 op vs. 22).
2220 *baecken:* waarschuwing (*baecken* de oorspr. vorm van *baak*).
2221 *het galgeveld:* 't veld waar de galg stond voor de halsmisdadigers (onder die naam was 't in Amsterdam bekend).
2222 *overgeven:* overgegeven aan 't kwaad.
2224 *Straetschenders:* straatrovers.
2225 *vuyr en stael:* vuur en zwaard (als b.v. brandmerken, handafkapping enz.).
2226 *Raeybraecken* naast *rabraken* uit *radebraken*, zoals: *zo, zooi, zode*; zie aant. op vs. 120; *koppen:* onthoofden (zoals 't middeleeuwse *hoofden*, en 't Ned. *kelen*).
2227 *wegen op:* (opwegen) afwegen; *nae:* naar; *begangen feyt:* begane misdrijf (*begangen* zie blz. 91 r. 196).
2231 *al:* geheel.
2233 *halfgegeten:* half opgegeten.
2234 *in haer ingewand begraven:* in hun ingewanden hebben opgeslokt.
2235 *'t Verschroockte:* 't verschroeide; *verdort en zwert gebraen:* verdroogd en zwart gebrand (*gebraen:* gebraden).

Een vette buyt waer op dees Dieren ledigh gaen.[2236]
De Ioon van misdaed in haer knagende geweten[2237]
Vaeck wierden overtuyght, wanneer zy Gods Propheten
Verpletterden met steen, en blixemden haer 't hoofd.[2239]
Maer och! hoe was dat volck van 't Hemels licht berooft,
Als zy ophoopten noch d'afgrijsselijcke zonden,[2241]
En 't onbesmette Lam zoo bits nae 't leven stonden:[2242]
Hoe was al 't helsche Spoock ontketent op die dagh,[2243]
Als God zijn liefste Zoon zoo bloedigh sterven zagh:
Die strengh ghebonden, en geslagen, en bespogen,[2245]
Geruckt wierd, en gepluckt, gesleept, en voortgetogen:[2246]
Die naeckt ten toon gestelt eens yeders gaepspel was:[2247]
Doen 't al, *kruyst kruyst hem,* riep, *en lost ons Barrabas,*[2248]
Zyn bloed zy op ons breyn: doen hy van schreyen moede[2249]
Zyn borst gemarmert, en gestreept zagh van de roede:[2250]
Doen hy in 't Richthuys droegh het purper tot zyn hoon:[2251]
Gesceptert met een riet, gemytert met een kroon[2252]
Van scherpe doornen, die het Kryghsvolck om zyn herssen
Gingh vlechten, en verwoed om zyn hoofdslapen perssen,[2254]
Dat een slaghregen van roo druppelen al meer[2255]
Droop langs zyn voorhoofd, en zyn heyligh aenschijn ne'er:
Aldus mismaeckt, most hy met pynelijcke gangen[2257]
'Thout dragen daermen hem gespalckt korts aen zou hangen:[2258]
O wreedheyd ongehoord! zoo wierd hy als een guyt[2259]

2236 *waer op...:* waarmee deze dieren aan 't eten kunnen blijven; *ledigh gaen:* werkeloos zijn, dus: geen moeite hebben om eten te zoeken.
2237 *van misdaed:* van hun zonde (hoort bij *overtuyght*).
2239 Jeremias werd gestenigd en ook Zacharias (Matth. 23:35); *blixemden:* te pletter sloegen.
2241 *ophoopten noch:* nog meer ophoopten.
2242 *'t onbesmette Lam:* 't onschuldige Lam, Kristus.
2243 *al 't helsche Spoock:* al de helse duivels (*spoock:* verschijning, dikwels duivel bij Vondel).
2245 *strengh:* straf.
2246 *gepluckt:* van z'n kleren beroofd; *voortgetogen:* voortgetrokken.
2247 *gaepspel:* kijkspel.
2248 *Doen 't al:* toen alles, toen iedereen; *lost ons:* laat ons vrij.
2249 *breyn:* hoofd.
2250 *gemarmert:* dooraderd ('t zelfde als *gestreept*).
2251 *'t Richthuys:* 't Rechthuis, 't praetorium van Pilatus. (vgl. Marcus 15:17-19).
2252 *gemytert:* omkranst, omwonden (zie *myter* op vs. 1977).
2254 *perssen:* (ging) wringen.
2255 *al meer:* steeds meer, hoe langer hoe meer.
2257 *gangen:* schreden.
2258 *gespalckt:* uitgestrekt (*spalken:* met spalken (latten) uitgestrekt houden); *korts:* weldra.
2259 *guyt:* bedrieger, booswicht (ouwere betekenis).

Gedoemt ten galgenbergh, en most ter poorten uyt.[2260]
Hem volgde een droeve Rey van Vrouwen, en van Maegden,
Die gaende sloegen voor haer borsten, en beklaeghden[2262]
Den heyligen Propheet, die door de gansche Stad
Veel krancken oon artzny van 't bed geholpen had.[2264]
Indien noch 't loos gebroed zijn straf had willen keeren,[2265]
Zy wierd hun klaer gespeld zelf van de mond des Heeren,
Die zich omwende, en riep: helaes! bedruckte Rey,[2267]
Wat weendy over my, maeckt eer een veldgeschrey,[2268]
En uwen val beklaeght: want ziet ick zie genaecken
De fackel die uw Stad verbranden zal en blaecken:
Dan zalmen roepen: o geluckigh is die geen,
Die noyt onnoozel vrucht zagh hangen aen haer speen:[2272]
O drymael zaligh die noyt blyde moeder waren,
Diens buycken nimmer zyn gesloncken nae het baren.[2274]
Zoo sprekende, genaeckte hy 't Heydensche Gericht,[2275]
'T vervloeckte Golgotha dat wit van schedels licht.[2276]
Hier most hy naeckt aen 't hout gehecht, te schendigh lyden[2277]
Twee Moorders, die hy zagh gekruyst op beyde zyden:
Hier wierp de Krijghs-Knecht om zijn kleederen het loth:[2279]
Hier bad hy voor zijn beuls, en wierd van nieuws bespot:[2280]
Met galle en eeck gelaeft. hier zagh hy 't handenwringen[2281]
Zijns Moeders, en een zweerd haer droeve ziel doordringen:
Hier schreyde hy: *God waerom verlaet ghy uwen Zoon!*[2283]

2260 *ten galgenbergh:* tot de kruisberg (*galg* vroeger 't gewone woord voor *kruis*)*; ter poorten uyt:* de stadspoort uit.
2262 *gaende:* onder 't gaan.
2264 *oon artzny:* zonder geneesmiddelen (voor *oon* zie vs. 1991).
2265 *zijn straf:* de straf die 't verdiende; *keeren:* afwenden.
2267 *Rey:* schaar; de wenende vrouwen die Kristus ontmoette op de kruisweg en die Hij toesprak (Luk. 23:27-29).
2268 *een veldgeschrey:* 'n geschrei dat klinkt over de velden (vgl. *Gysbreght* vs. 911: ‘een stad en landgeschrey’).
2272 *onnoozel:* onschuldig.
2274 *Diens:* wier.
2275 *'t Heydensche Gericht:* de heidense (rechtplaats) strafplaats.
2276 *Golgotha* betekent schedelplaats; wschl. zo genoemd naar z'n vorm en niet zoals Vondel meent, omdat daar schedels lagen; want schedels mochten in Israël niet onbegraven blijven liggen; *wit.... licht:* 'n witte schijn geeft.
2277 *te schendigh lyden:* al te schandelik dulden dat hij tussen twee moordenaars gekruisigd werd.
2279 *om:* over (vgl. Markus 15:24).
2280 *van nieuws:* op nieuw (zie Markus 15:29).
2281 *eeck:* edik, azijn.
2283 *God....:* (Markus 15:34).

Dat zynen moordschreeuw klonck in 's Hemels hooghsten throon;[2284]
Wy zagen hem terstond den lesten doodsnack geven,
En droegen flucx zijn ziel in 't vrolijck eeuwigh leven,
In 't lieflijck Paradijs: van derwaerts zaghze ne'er,[2287]
En zagh 't verlaten vleesch doorsteken met een speer:[2288]
De Zonne gaen te rugh: de çierlijcke tapyten[2289]
Des Tempels scheuren, en van zelf aen stucken ryten:
Het aerdrijck zidd'ren, en de Dood haer ys'ren staf
Verworpen, als de doon opkeken uyt het graf.[2291-2292]
O Christen Schare laet zijn droevigh lyden breken
Uw steenen hert, en denckt of God om zich te wreken
Van 't goddeloos geslacht niet dobbel oorzaeck heeft,[2295]
Wanneer 't zijn goedheyd zoo ondanckbaer wederstreeft:
Dus spiegelt u, en vreest, eer ghy me' word verstooten:[2297]
Want heeft hy niet verschoont naturelijcke loten,[2298]
Veel minder ongequetst die van zijn blixems blijft,[2299]
Die tegen de natuyr den boom is ingelijft:
Of zydy Iacobs zaed, zoeckt geenen roem te halen[2301]
Voor God, om dat uw stam van Abram komt te dalen:[2302]
Om dat ghy zijt besne'en: noch steunt niet op de Wet:
Maer door 't geloove uw hope op Iesus Christus zet.
In dees verstooringe, en beschreijelijcke ellende,[2305]
Als in een tafereel, oock aller dingen ende[2306]
Word levende afgemaelt, en naeckt gestelt ten toon,[2307]

2284 *moordschreeuw:* doodschreeuw.
2287 *van derwaerts:* vandaar.
2288 *'t verlaten vleesch:* 't van de ziel verlaten, 't gestorven lichaam; *doorsteken....:* doorstoken (vgl. Joannes 19:34).
2289 en zag de zon terug gaan, verduisteren, zoals in de Evangelieën staat (vgl. Lukas 23:45); *tapyten:* nml. 't voorhangsel voor 't Heilige der Heiligen in de tempel.
2291-2292 vgl. Matth. 27:51, 52; *haer ys'ren staf verworpen:* haar ijzere heerschappij opgeven (*verworpen* bijvorm van *verwerpen*).
2295 *Van:* over; *niet dobbel oorzaeck:* geen dubbele reden, meer dan voldoende reden.
2297 *me'* (*mede*): mee, ook.
2298 *naturelijcke loten:* de loten, evenals Kristus, naar de natuur uit Israëls stam gesproten, de Joden; dus Zijn eigen stamgenoten.
2299 Veel minder zal hij (*die*) ongetroffen blijven van zijn bliksem, die niet van nature uit de stam is gegroeid, maar er op geënt is; dit zijn de kristenen uit de heidenen bekeerd.
2301 *Iacobs zaed:* Joden.
2302 *Voor:* bij; *van Abram komt te dalen:* van Abram afkomt.
2305 In deze verwoesting en droevige ellende van Jeruzalem wordt ook voorbeduid de verwoesting van de wereld; door de Vaders is de verwoesting van Jeruzalem aangeduid als 'n voorafbeelding van de ondergang der wereld; Kristus heeft beide te gelijk voorspeld (Matth. 24; Lukas 21; Markus 13).
2306 *tafereel:* schilderij (oorspr. betekenis).
2307 *levende afgemaelt:* naar 't leven afgeschilderd.

Dat niets blinckt hier bene'en zoo heerlijck, noch zoo schoon,
Zoo sterck, zoo groot, zoo trotz, zoo prachtig, noch zoo heyligh,
Dat voor een snel verderf zich kan beschutten veyligh.
Ziet vry Ierusalem eens met opmercken aen:[2311]
Ghy ziet de weereld met haer vesten ondergaen,[2312]
En niets geschapen dat in eeuwigheyd zal duren.
Laet alle Steden prat, en stout zijn op haer muren,
Wachttoornen, poorten, en bolwercken Hemelhoogh,
Valbruggen, yzerwerck, en grachten nimmer droogh:[2316]
Wat magh het baten, als de ionghste dagh der dagen[2317]
Komt steuren 's weerelds Feest met alderhande plagen?
Als God zich rust ten strijd, en datmen 't Christendom[2319]
Als in slaghoorde vind tweespaltigh staen alom,[2320-vlgg.2320]
Rijck tegen Rijck gekant, en dat d'hoofdstoffen stuyten[2321]
Nature in haren loop, en gaen haer ampt te buyten?[2322]
Wanneer d'onzuyv're locht een snelle pest verweckt,[2323]
Het Kerckhof mest, en 't land alsins met dooden deckt?[2324]
Wanneer de Zee verlaet haer palen niet om temmen,[2325]
Te lande berst, en briescht, en op de baren zwemmen[2326]
De menschen doet, en 't vee? wanneer het aerdrijck beeft,
En uyt den afgrond loyt, en een gehuyl opgeeft,[2328]
En hooge Klippen scheurt, en overstulpt met Rotzen[2329]
De Ste'en, die hangende aen 't gebergte elck wilden trotzen?[2330]
Wanneer den Hemel derft zijn blinckende gestalt,[2331]
Zijn Sterren stroyt, de Maen haer zilv're pruyck ontvalt,[2332]

2311 *vry:* gerust; *met opmercken:* met opmerkzaamheid.
2312 *met haer vesten:* met z'n grondvesten, tot in z'n diepste wezen.
2316 *yzerwerck:* traliewerk.
2317 *de ionghste dagh der dagen:* de laatste en geweldige dag (*dagh der dagen:* grote, geweldige dag).
2319 *'t Christendom:* 't Kristenvolk.
2320-vlgg. voor al deze tekenen zie Matth. 24 en Lukas 21:10-vlgg.
2320 *slaghoorde:* slagorde (*-oorde* bijvorm van *-orde*)*; tweespaltigh:* verdeeld.
2321 *d'hoofdstoffen:* de vier elementen; volgens d'oude opvatting: aarde, water, vuur en lucht.
2322 *haer ampt:* hun taak (met ieders wezen overeenkomende).
2323 *snelle pest:* vliegende pest.
2324 *alsins:* overal.
2325 *palen:* grenzen; *niet om temmen:* niet tegen te houden.
2326 *Te lande berst:* over 't land uitbarst.
2328 *loyt:* loeit (*loyen* zie op vs. 1762); *opgeeft:* aanheft.
2329 *Klippen:* rotsen; *overstulpt:* overstelpt, overdekt.
2330 *De Ste'en:* de steden (op de bergen gebouwd); *trotzen:* trotseren.
2331 *zijn blinckende gestalt:* z'n glanzend uiterlik (*gestalt:* zie Dl. 1, blz. 641 op vs. 6).
2332 *stroyt:* verstrooit, doet vallen; *haer zilv're pruyck:* haar zilvere (strale)krans.

De Zon zijn gouden huyve, en dat met groot vergrammen[2333]
Den AEther uytberst, en de weereld stelt in vlammen?[2334]
Dan zal de Reye der AertzEng'len dalen af,
En met bazuyngeklangh verwecken uyt het graf,[2336]
En dagen voor 't gericht de dooden lange ontslapen,
En zamelen 't gebeent': de baren zullen gapen,[2338]
En braecken lyven uyt die schuurden haren grond,[2239]
En die verzwolgen zijn van visschen groot van mond.
Het aerdrijck zal zijn doon, de Zee haer lijcken geven,
En Adam al zijn zaed zien voor hem staen, en leven.
De Caesars zullen uyt haer tomben hemelwaert
Een grooter Caesar zien, en vluchten al vervaert[2344]
Voor zijn strengh aengezicht: de Vorsten eyslijck huylen:
Ach bergen valt op ons! versteeckt ons helsche kuylen![2346]
Ons scepters hebben uyt, ons glori heeft gedaen:[2347]
Wat vyerschaer spantmen hier: wie kan voor hem bestaen.[2348]
't Geslacht der Ioden met verwonderingh zal spreken:
Dit 's hy wiens zyde met een yzer wierd doorsteken:
Dit is hy die betrad de dorpels van ons huys,[2351]
En hingh op Golgotha gedoemt, en storf aen 't Kruys:[2352]
Waer bergen wy ons ziele! het dun getal der vromen,
Dat Christus door 't geloove heeft vrolijck aengenomen,[2354]
En 's weerelds pracht versmaed, en had om zynen Naem[2355]
Noch schat, noch borgerschap, noch staet, noch lof, noch faem,[2356]
Maer ramp, en tegenspoed: ia wierd vaeck vander eerden[2357]
Verdelght van felle beuls met koorden, vuyr, en zweerden:[2358]

2333 *zijn gouden huyve:* zijn goude (strale)kroon.
2334 *Den AEther....*: de bovenlucht, 't hemelgewelf uiteenbarst.
2336 *bazuyngeklangh:* bazuingeschal; *verwecken:* opwekken.
2338 *de baren....:* de zeeën zullen zich openen.
2239 *lyven:* lichamen.
2344 *Een grooter Caesar:* nml. Kristus; *al vervaert:* heel ontsteld.
2346 Deze woorden zei Kristus over 't laatste oordeel (zie Lukas 23:30); *versteeckt ons....:* verbergt ons, helse afgronden.
2347 *Ons scepters....:* met onze heerschappij is 't gedaan.
2348 Wat voor gericht wordt hier gehouden? wie kan daarvoor (in onschuld) stand houden? (*bestaen:* bestand blijven).
2351 Kristus ging bij hun binnen om te genezen of mee aan te zitten.
2352 *gedoemt:* gevonnist; *storf*, ouwere vorm van *stierf*.
2354 *heeft vrolijck aengenomen:* met blijdschap heeft aangehangen.
2355 *om zynen Naem:* terwille van Hem.
2356 *borgerschap:* burgerrecht; dit en 't volgende slaat o.a. op de kristenen tijdens de vervolgingen.
2357 *vander eerden:* uit de wereld (*eerden* ouwe derde n.v.).
2358 *met koorden:* aan de galg.

Dat Christen hoopken zal ter rechterhand vooraen
Geplaetst zijn lichten blyde op zynen Heyland slaen,[2360]
En vliegen Hemelwaert nae boven, als 't zal hooren
Die vreughdenrijcke Stem: *Komt hier mijn uytverkoren:*[2362]
En met een Feestgewaed omgord van enckel Zon
Verzellen gaen om hoogh den tweeden Salomon:[2364]
Die om elck nae verdienst zijn vonnis uyt te meten,[2365]
Is op geen Stoel van goud, en elpenbeen gezeten,[2366]
Maer inde wolcken bralt, met grooter Majesteyt[2367]
Als Esaias zagh voorheen Gods heerlijckheyd:[2368]
Bralt zegge ick op een Throon, die vande Seraphynen
Gedragen, niet en doet als blixemen en schynen,[2370]
En werpen strael op strael. ziet hoe verbaest voor hem[2371]
De Goddelooze vli'en dees donderende Stem:
Vervloeckte gaet van my! 't berouw komt hier te spade:[2373]
Geen aflaet geeftmen hier: hier schenckt God geen genade:[2374]
Ziet hoe al 't Helsche Spoock met zeldzaem gekrioel[2375]
Met zynen peckstock stouwt de Zielen inden Poel.[2376]
Ziet hoe Beëlsebub zijn kerckers en zijn holen[2377]
Met zwavel propt, en met onlesschelijcke kolen,[2378]
En pijnt de naeckten met een endelooze dood:
Terwijl de Christen Rey in Abrams zachte schoot[2380]
Gewenschte rust geniet, en inden Paradyze
't Verborgen Manna smaeckt, en nut der Eng'len spyze.[2382]
Ghy Bondgenooten Gods gaet in door d' enge poort[2383]

2360 *zijn lichten:* z'n ogen ('t Latijnse *lumina*).
2362 *Komt hier....:* zie Matth. 25:34 (vergl. blz. 72 aant.op vs. 3).
2364 *den tweeden Salomon:* n.l. Kristus, van wie Salomon in z'n heerlikheid en wijsheid 'n voorafspiegeling was.
2365 *uyt te meten:* te bepalen.
2366 De troon van Salomon was van ivoor (elpebeen) en goud, 3 Kon. 10:18.
2367 *bralt:* schittert; vgl. Lukas 21:27.
2368 Isaïas 6:1-4 (de enige Bijbelplaats waar de Serafijnen genoemd worden).
2370 *schynen:* schitteren.
2371 *verbaest:* verschrikt.
2373 *Vervloeckte....:* (Matth. 25:41; zie blz. 72 aant. op vs. 3); *te spade:* te laat.
2374 *aflaet:* vergiffenis (de oorspr. betekenis).
2375 *al 't Helsche Spoock:* alle helse duivels (zie op vs. 2243); *met zeldzaem gekrioel:* met ongewone bedrijvigheid.
2376 *stouwt:* stuwt (Brabantse vorm); *den Poel:* de helse poel.
2377 *Beëlsebub:* vorst der duivelen.
2378 *onlesschelijcke:* onblusbare.
2380 *in Abrams zachte schoot:* 'n aan de bijbel ontleende uitdrukking voor: de hemelse rust.
2382 *smaeckt:* in geestelike zin te nemen: zij genieten God door Hem te aanschouwen; *nut:* nuttigt; *der Eng'len spyze:* wat de Engelen altijd genieten, God zelf.
2383 *Bondgenooten Gods:* deelgenoten van 't Godsrijk; *d' enge poort:* met zinspeling op Kristus' woorden: Gaat binnen door d' enge poort.... Hoe eng is de poort die in 't leven binnenleidt, Matth. 7:13, 14.

Nae deze Bruylofts Feest, en blyschap noyt gehoort,[2384]
En met uw voorbeeld, en oprechtigheyd wilt nooden
Tot uw gemeenschap steeds het overschot der Ioden:
Dat nae veel zwarighe'en, nae veel geleden smaed
Den Zoon zal kussen, en de Goddelijcke raed[2388]
Gehoorzaem zijn, nae dat 't getal vervult zal wezen[2389]
Der Heydenen, die God en 's weerelds Heyland vreezen.

S i m e o n :
Lof zy Iehova die ons wormkens vrund'lijck is,[2391]
En toont den rijcken schat van zijn geheymenis:[2392]
Die zynen Engel zend uyt 's Hemels hooge kercken,
Om ons t'ontsluyten wat wy hebben aen te mercken[2394]
In Iacobs droeven val, en iammerlijcke ellend.[2395]
Mijn Christenen, dit in uws herten tafel prent:[2396]
Aenmerckt Gods strengheyd aen de geen die hem verachten,[2397]
Zijn groote goedigheyd aen al die op hem wachten.[2398]

DOOR EEN IS 'T NU VOLDAEN.[*]

EYNDE

2384 *Nae:* naar; *Bruylofts Feest* met zinspeling op 't bruiloftsfeest in de gelijkenis van de dwaze en wijze maagden, Matth. 25:1-13.
2388 *zal kussen:* zich verzoenen zal met.
2389 *Gehoorzaem zijn:* zal opvolgen; ook voor de boetvaardige Joden zal de Verlosser komen, volgens de belofte van Isaïas 59:21 en Jeremias 31:33, nadat de volheid van de heidenen in zijn Rijk zal zijn ingegaan (*Romeinen* 11:25).
2391 *vrund'lijck*: genegen.
2392 *geheymenis:* geheim raadsbesluit.
2394 *t'ontsluyten:* te openbaren; *aen te mercken*: te beschouwen.
2395 *Iacobs:* Israël's.
2396 *in uws herten tafel:* in uw hart.
2397 *Aenmerckt:* overweegt.
2398 *goedigheyd:* goedheid.
* *Door een is 't nu voldaen:* letterkeer op Vondel's naam, zie Dl. 1, blz. 476 onderaan.

Davids Lofzangh van Hiervsalem:
Die heerlycke en Heylige Stad Gods.
Of een Poëtische uytbreydinge over den 122. Psalm/[aant.] *

Ick verheuge my dies dat my gezeyd is, &c.

1.

Wanneer ick over 't hoofd Ierusalems zie hangen[1]
Het uytgetogen zweerd dat haren schedel dreyght:[2]
Wanneer ick Sion zie met ketenen gevangen,[3]
En dat zoo schoonen Zon haer p'ruyck ter aerden neyght:[4]

2.

Als ick ons daecken zie en muren omgevallen,[5]
Ge-effent met het gras dat 't leeghste dal besloegh,[6]

* 1620. Afgedrukt volgens de eerste uitgave achter *Hierusalem Verwoest* (zie blz. 74), blz. 75 vlgg. Dit gedicht is 'n uitbreiding van de 121e psalm (in de Prot. bijbel 122).
Davids Lofzangh: van David kan in de beneden vermelde opvatting deze psalm niet zijn. In de Hebreeuwse tekst staat er bij: van David; als 't 'n psalm van David is, kan 't alleen 'n lied zijn van de pelgrims die driemaal in 't jaar optrokken naar Jeruzalem, om de hoge feesten te vieren; - *dies:* over dit; deze tekst is uit de Deux-aes-Bijbel; 't is 't begin van deze psalm. Boven deze psalm staat: Een gezang der opgangen. Velen en ook Vondel blijkbaar (zie vs. 21, 22) beschouwen deze psalm als 'n lied van de Joodse ballingen, die uit de Babiloniese gevangenschap opgingen naar Jeruzalem, en toen ze 't herbouwde Jeruzalem aanschouwden hun vreugde uitzongen over de heerlikheid van hun stad. Daarom laat Vondel hun in de eerste drie strofen hun droefheid uiten over de rampen van 't vroegere Jeruzalem. De zeer brede uitbreiding van de eigenlike psalm begint bij de 4e strofe.

1 *ick:* de Joodse balling is hier aan 't woord; *over:* boven.
2 *uytgetogen:* uitgetrokken; met zinspeling op 't zwaard van Dámokles, hier de voorspellingen van de profeten die als 'n voortdurende bedreiging Jeruzalem boven 't hoofd hingen.
3 *met ketenen gevangen:* toen Israël werd weggevoerd door Nabuchodonosor.
4 *schoonen:* schoon 'n; *p'ruyck* uit paruick; de stralen van de zon worden dikwels met 'n goude haarkrans vergeleken.
5 *daecken:* huizen, paleizen ('t Latijnse *tecta*).
6 *Ge-effent:* gelijk gemaakt; *leeghste:* laagste; *besloegh:* bedekte.

En 't pratte Babilon met dees' Tropheen gaen brallen[7]
Die David zegenrijck den Philistijn ontjoegh:[8]
3.
Dan sterft myn hert van rouw, dan gaet het op een schreijen,[9]
Dan ben ick als de sneeuw die voor den Zomer smelt:
Dan gaet myn droeve ziel in 't dal van droefheyd weijen,
Daer stadigh eenen stroom van vochte peerlen zwelt.[12]
4.
Maer als ick, wederom gekomen tot my zelven,
De spitsen ryzen zie van 't heerlyck nieuw gebouw,
Den Tempel en 't Paleys, die prachtige gewelven,
Dan schep ick zo veel vreugds als voormaels was de rouw.
5.
Dan spreeck ick by my zelf: o Salem uytverkoren![17]
Van blyschap iuyght myn hert, van vreugd ontspringt myn ziel,
Om dat, ick weet niet wie, my luyst'ren komt in d'ooren:[19]
De Stad is we'er gebouwt die voormaels neder viel:
6.
God God heeft aengezien 't boetveerdige verned'ren
Van zyn twaelfstammigh volck gevangen aen d'Euphraet,[22]
De Tempel wederom met Marmorsteen en Ced'ren
Den Sterren 't voorhoofd bied, en nae de Wolcken gaet.[24]
7.
Het Heylighdom dat praelt met goude en zilv're vaten:[25]
De Priest'ren op een nieuw 't hoog Altaer smoocken doen:[26]
Men hoort de Rund'ren we'er en vette Koeijen blaten,
Welcx smeer geheylight is om 't offervuyr te vo'en.[28]
8.
Klimt op in 's Heeren huys, klimt op in 't huys des Heeren,[29]
Van onzer Vad'ren Stad de poorten open staen.

7 *Babilon:* 't Babilon van Nabuchodonosor, die volk en schatten wegvoerde uit Jeruzalem. *brallen:* pronken.
8 David heeft de Filistijnen dikwels verslagen, en ze eindelik voor goed onschadelik gemaakt (2 Koningen of 2 Samuel 8:1).
9 *dan gaet het op een schreijen:* dan komt 't tot schreien.
12 *vochte peerlen:* geparelde tranen.
17 *Salem:* Jeruzalem.
19 *luyst'ren:* fluisteren.
22 *aen d'Euphraet:* de rivier van Babilon.
24 *'t voorhoofd bied:* trotseert; *nae de Wolcken gaet:* oprijst tot de wolken.
25 *met goude en zilv're vaten* die Cyrus aan de Joden had teruggegeven (1 Esdras 1:8-11).
26 *op een nieuw:* opnieuw (oorspr. zegswijze; *nieuw* is hier zelfst. nmw.); *smoocken:* roken, branden (van de brandoffers op 't brandofferaltaar).
28 *Welcx smeer....:* wier vet bestemd is (*welcx* ook voor 't meerv. zoals *wiens*).
29 *Klimt op in:* gaat op naar (men moest langs verschillende terrassen opstijgen naar de tempel).

Laet's Priesters lippen u Gods Wet en zeden leeren,
En aen zijn voetschabel roept uwen Koningh aen.[32]

9.

O uytverkoren Stad! o Moeder aller Steden!
Door's Hemels schickingh zelf niet by geval gesticht,[34]
Tot een byzonder eynd, door's Oppersten beleden;[35]
Ghy zult myn doelwit zyn, en stof van myn gedicht.

10.

O eere van Iudeen! o Zetel van de Stammen[37]
Die met den heyl'gen glans eens Godheyds zyn bekleed!
Ghy blinckt met's Koninghs kroon, en 's Tempels heyl'ge vlammen[39]
Dat elck een die u siet van u te spreken weet.

11.

Den yver my verslind, en krenckt by nae myn zinnen[41]
Wanneer ick vieren help op t' statighst't hooge Feest:[42]
Dan ben ick naulycx mensch, maer een der Cherubinnen:[43]
Myn Lichaem is wel hier maer elders mynen Geest.

12.

Men ziet een weereld hier van menschen t' zamen dringen,
Van wyd en zyd te hoop vergadert op een ste':[46]
Gelijck de vloeden die van hier en daer ontspringen,
En geven zich op 't lest uyt d'enghten in een Zee.[48]

13.

De Priesterlycke Rey, welrieckende van 't smeeren,[49]
Uytmuntende in çieragie, elcx aenzicht tot zich haelt.[50]
In rocken, gordels, hoen, en geschakeerde kleeren[51]
In goud en klaer gesteente het oogh bynae verdwaelt.

32 *aen zijn voetschabel:* aan de voetbank van God uw Koning, d.i. voor de Ark des Verbonds, waarboven God zetelde (vergel. *Uittocht* 25:22).
34 *niet by geval:* niet door 't toeval (in tegenstelling met: *Door 's Hemels schickingh*).
35 *eynd:* doel; *door 's Oppersten beleden:* door beschikking ('t leiden) van 't Opperwezen; *beleden:* Vlaamse vorm van *beleiden:* beschikken.
37 *O eere van Iudeen:* o heerlikste stad van Judea; *Iudeen* 3e n.v.'s vorm.
39 *vlammen:* offervuren.
41 *yver:* liefde voor God; *krenckt by nae myn zinnen:* brengt mij bijna in geestverrukking (*zinnen:* verstand).
42 *op t' statighst:* op zo plechtig mogelike wijze.
43 *maer een der Cherubinnen*, omdat hij, evenals zij, in geestverrukking staat voor God.
46 *te hoop:* (tot 'n hoop) te samen; *ste'* (*stede*)*:* plaats.
48 *geven zich:* begeven zich, storten zich; *uyt d'enghten:* uit hun enge beddingen.
49 *'t smeeren:* 't zalven; de priesters werden bij hun wijding met welriekende balsemolie gezalfd (Levit. 8:12).
50 *elcx aenzicht tot zich haelt:* trekt ieders ogen tot zich.
51 *hoen* (uit *hoeden*)*:* (mijters), hoofdbekleedsels; zowel de priesters als de hogepriester droegen twee hoofdbekleedsels (de beschrijving van de priesterkleding, *Uittocht* 28 en *Joodse Geschiedenissen* 3:8) zie blz. 197 op vs. 1978; *geschakeerde:* veelkleurige (zie *Uittocht* 28 en 39).

14.

't Slachtoffer eerst gehecht geknoopt aen's Altaers hoornen,[53]
Met zyn warm ingewand het heyligh plat beslaet.[54]
Den Hemel, die zich om 's volcx zonden gingh vertoornen,
Op d' Offerhanden ziet, en zich verzoenen laet.[56]

15.

Daer vanght dan't loven aen, daer zingtmen Gode Psalmen:
De wind het snarenspel en 't Goddelijck Musyck[58]
In 't hangende gewelf doen d'Echo wedergalmen.[59]
Dan juychense als om strijd met d'Eng'len algelijck.

16.

God Iacobs, roepen zy, van kalveren noch stieren
Kan 'tuytgestorte rood afwasschen onze smet,
Maer een veel eed'ler bloed van 't slachtschaep goedertieren,[63]
Ons allen tot een zoen en offer voorgezet.

17.

Wy zien alleen op Hem, op Hem alleen wy oogen.
Hy word door deze dienst ons levende afgebeeld.[66]
O komt MESSIAS! komt, en helpt ons onvermogen,[67]
Op dat de schaduw vlie die ons voor d'oogen speelt.[68]

18.

Lof lof zy Gode en 't Lam dat eer de sterren bloncken[69]
Ons met zijn dierbaer bloed hem zelven heeft gekocht.[70]
Heft als gevleugelt op uwe herten leegh gezoncken,[71]
En draeght des hoochsten roem ten wolcken inde locht.[72]

53 *gehecht:* vastgemaakt; *'s Altaers hoornen:* elke hoek van 't altaar liep uit in 'n punt die de vorm van 'n hoorn had.
54 *plat:* altaarplat, altaar; *beslaet:* bedekt.
56 *Offerhanden* voor Offerande, zie Dl. 1 blz. 476 in de tietel.
58 De goddelike muziek van blaas- en snaarinstrumenten (letterlik: 't blaas- en snarespel van de goddelike muziek, snarespel *en* muziek voor muziek *van* snarespel, gewone zegwijze bij Vondel); *Musyck* met *ei*-klank (zie Dl. 1 blz. 659 op vs. 11).
59 *hangende:* (zijwaarts) neer glooiend, neer welvend.
63 *'t slachtschaep goedertieren:* 't barmhartige offerlam; hier wordt gezinspeeld op 't offerlam bij uitnemendheid, de enige die ons met God kon verzoenen, Kristus, zoals ook uit de volgende verzen blijkt.
66 *levende:* naar 't leven, in werkelikheid.
67 *onvermogen:* nml. 't onvermogen om verzoening te verkrijgen.
68 Opdat de voorafbeelding verdwijnen mag, die wij als 'n voorspel voor onze ogen zien.
69 *eer de sterren bloncken:* van eeuwigheid had God besloten dat wij door 't bloed van Kristus zouden verlost worden (1 Petrus 1:20).
70 *dierbaer:* kostbaar; *hem zelven:* voor zich zelf; *gekocht:* losgekocht.
71 *als gevleugelt:* als op vleugels; *leegh gezoncken:* laag gezonken (in droefheid).
72 En verheft de heerlikheid van d'Allerhoogste tot in de hemel.

19.

O peerle van het rijck! o hoofdstad uytgelezen!
Noch zwyge ick dat in u van elpenbeen en goud
Staet vol van majesteyt de rechterstoel gerezen,[75]
Daer elck zijn vonnis haelt als Iuda vierschaer houd.[76]

20.

Hier dringtmen voor 't paleys. d'een moet den Koning spreken,
En d'ander hem te zien is al zyns herten wensch:
Zoo flucx hy zich vertoont is elcx gemoed bezweken,[79]
Als hy meer God gelijckt dan eenigh sterflijck mensch.[80]

21.

Dat Memphis 't hoofd in hael, en vry den moed laet dalen[81]
Voor't glinst'rende Kasteel dat inde bergen light.[82]
Dat Sidon niet eens droom dees' spitsen t'achterhalen,[83]
En Tyrus elders wende haer schaemrood aengezicht.[84]

22.

Zy pronckt gelijck de Bruyt eens Koninghs hooghverheven.
Kleynoodgie is haer çieragie, en purper hare dracht.[86]
Den Hemel scheen verlieft zijn trouwe aen haer te geven,
En heeft om dees' Godin alle and're ste'en veracht.

23.

Zy schijnt een Paradijs omhelst van zilv're beken,[89]
Een Eden daer het Mann' aen't hout des levens groeyt,[90]
Een rieckende prieel dat nergens by geleken[91]
Geen wintervlagen voelt, maer altijd jeughdigh bloeyt.

75 *Staet.... gerezen:* omhoog rijst; *de rechterstoel:* zie aant. op vs. 2366 blz. 214.
76 *als Iuda vierschaer houd:* als (de koning van) Israël recht spreekt.
79 *bezweken:* buiten zich zelf van bewondering.
80 *Als:* omdat; *eenigh:* een of ander.
81 *Memphis:* de hoofdstad van Egipte; *'t hoofd in hael:* terugtrekt. zie aant. op vs. 391 blz. 121; *en vry....:* en gerust z'n trots laat dalen.
82 *Kasteel:* David's burcht, die lag op de hoogste berg van Jeruzalem (*Joodse Oorl*. 5:13).
83 *Sidon:* lange tijd de voornaamste stad van Fenicië, maar later kreeg Tyrus (zie vs. 566 blz. 129) de overhand; *t'achterhalen:* te evenaren.
84 *schaemrood:* (met zinspeling op 't beroemde Tyries purper?).
86 Kostbaarheid is haar sieraad; spreek uit *kleinoodzje* en *sieraadzje* (*Kleynoodgie* voor *kleinood* onder invloed van 't meerv. kleinoodiën en van de woorden op *-agie* zoals *çieragie*)*; purper:* de kleur van de koningsgewaden in de oudheid.
89 *omhelst van:* omsloten door; o.a. de Kedronbeek.
90 *het Mann' aen 't hout des levens groeyt:* waar 't manna ('t levensbrood) aan de boom des Levens groeit zoals in 't Paradijs (*Eden*) (met zinspeling op 't kruishout waaraan Kristus stierf, en voor ons 't geestelik leven groeide).
91 *Een rieckende prieel:* 'n geurige boomgaard (nog in de middeleeuwse betekenis); *nergens by geleken:* door niets geëvenaard.

24.

Zy treed gelijck een Paeuw, wiens schemerende schachten[93]
De schoonste Vogl'en zelf ontluyst'ren heel beschaemt.[94]
Maer zacht, mijn Zangeres! daer schiet in mijn gedachten
Dat zy geen roem ontbeert die alsins is befaemt.[96]

25.

't Zy dat ick dan aenzie dat binnen uwe wallen[97]
't Hoofd Levi vet gezalft, en Iuda word gekroont:[98]
Datze elck nae haren staet op 't alderheerlijcxt brallen,[99]
En dat d'een 't heylighdom, en d'ander 't hof bewoont:

26.

Het zy dat ick aenzie, dat ghy begrijpt de Kooren[101]
Van 't blinckende gewelf't welck Gode is toegewijd,[102]
Daer d'Hemel de gebe'en der Heyl'gen wil verhooren,
En als wy zijn vervloeckt ons we'er gebenedijd:[104]

27.

Het zy ick u aenschouwe als't beeld, dat ons nae't leven[105]
Een Stad voor oogen bootst, waer van dat yder een,[106]
Elck een die van de Geest des Heeren word gedreven
In 't lest der dagen word een levendige steen:[108]

28.

Het zy ghy 't munster my wilt van die Stad toeschynen[109]
Daer onzer Vad'ren God van is de Timmerman,[110]

93 *schemerende schachten:* schitterende veren (*schemeren = schimmeren:* lichten, schitteren).
94 *zelf:* zelfs: *heel beschaemt:* tot hun grote schaamte.
96 *alsins:* overal.
97 *'t Zy....:* of ik al beschouw (de nazin in vs. 113).
98 't Hoofd van de nakomelingen van Levi met olijf-olie wordt gezalfd bij hun wijding tot priester (de stam van Levi was bestemd voor de dienst van God); de stam van Juda kreeg de kroon van 't koningschap, toen David door Samuel tot koning werd gezalfd; en aan Juda bleef de koningskroon totdat de Kristus komen zou volgens Jacobs voorspelling (zie *Schepping* 49:10) (letterl. Levi 't hoofd wordt gezalfd, en Juda 't hoofd wordt gekroond).
99 *brallen:* pralen, in luister schitteren.
101 *begrijpt de Kooren:* in u omsluit de heilige plaatsen,
102 *'t blinckende gewelf:* nml. de tempel, die zo schitterde door z'n goude koepel.
104 *gebenedijd:* zegent (van *gebenedij*(*d*)*en;* nog in 't Vlaams naast 't eveneens verouderde *benedijen*).
105 *aenschouwe:* beschouw.
106 *Een Stad:* de kerk van Kristus (Dionysius de Karthuizer van Roermond, legt deze psalm in de mond van de leden der Kerk; zo vond Vondel 't ook in *Het Boeck der Gesangen* boven ‘Den CXXIJ. Psalm’); *bootst:* (boetseert, vormt) uitbeeldt.
108 De kristenen zijn de levende stenen van Kristus' kerk: 1 Petr. 2:5: Laat gij, (kristenen) als levende stenen u opbouwen (op Kristus) tot 'n geestelik huis.
109 *'t munster:* 't voorbeeld; (*munster:* bijvorm van *monster*)*; die Stad:* 't hemels Jeruzalem; deze toepassing van de psalm op 't hemels Jeruzalem bij verschillende kerkvaders o.a. Sint Augustinus, die 't als 'n vreugdelied leggen in de mond van de zaligen in de Hemel.
110 *Timmerman:* bouwer (*tímmeren* vroeger 't algemene woord voor *bouwen* zoals ook in Vondel's Deux-aes-Bijbel).

Wiens poorten Peerlen zyn, wiens muren zyn Robynen,[111]
Een Stad die eeuwigh blyft, noch zich bewegen kan:[112]
29.
Ghy zyt Ierusalem en blijft myns herten weelde.
Dat Iacob als hy is ontlast van Babels juck[114-vlgg.]
Van verre u heyl toewenschte, en zynen zegen deelde!
Dat op uw minnaers daelde een regen van geluck![116]
30.
Vermids de brand des twists ne'erblixemt hooge muren,
En voorspoed in de schoot van vrede en eendracht rust,
Moet vrede in u altyd en eeuwiglycken duren,[119]
En 't vuyr des dullen kryghs steeds blyven uytgebluscht.
31.
Om onzer broed'ren wil, ter liefde van de vrunden,[121]
Die ghy een herbergh streckt en aengename woonst',[122]
Wy hertelycker noch u vrede en welvaert gunden,
En wenschen dat ghy groeyt en bloeyt op 't alderschoonst'.[124]
32.
Om d'heyl'ge dorpels oock, die binnen uwe vesten[125]
Geplaetst zyn, en betre'en van Aärons geslacht,
Ick steeds betrachten wil al't geen u dient ten besten,
Gelyck een die uw heyl zyn heyl te wezen acht.[*]

EYNDE.
DOOR EEN IS 'T NU VOLDAEN.

111 Zoals Joannes 't hemels Jeruzalem zag (Openbaring 21:21).
112 *zich bewegen:* veranderen, vergaan.
114-vlgg. Mocht Israël (*Iacob*) als 't bevrijd is van Babel's gevangenschap, u van verre heil toewensen, en u zegenen (*zynen zegen deelde:* mocht 't u zijn zegenwens toedelen).
116 Mocht op die u lief hebben, neerdalen 'n regen van geluk.
119 *Moet:* moge (*moeten* was in 't middeleeuws't gewone woord voor'n wens); *eeuwiglycken:* (bijw. op *-en*).
121 de *broed'ren* en de *vrunden* zijn alle ware Israëlieten.
122 *woonst'* (*woonste*): woning (nog 'n gewoon woord in 't Vlaams-Brabants).
124 *op 't alderschoonst':* zo heerlik mogelik.
125 *d'heyl'ge dorpels:* de heilige tempelgebouwen.
* De vier laatste strofen beantwoorden onmiddelik aan de vier laatste verzen van de psalm (6-9).

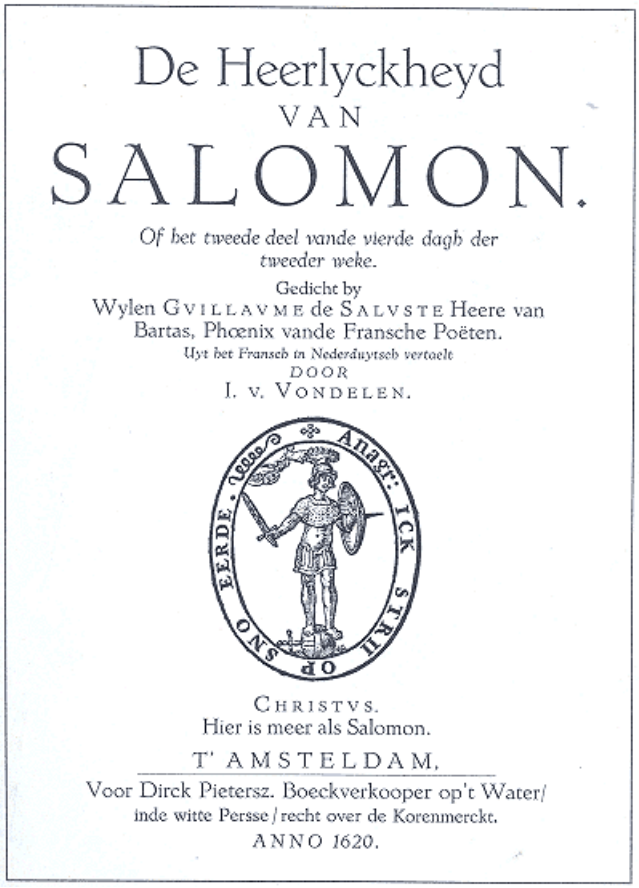
De Heerlyckheyd
VAN
SALOMON.
Of het tweede deel vande vierde dagh der tweeder weke.
Gedicht by
Wylen GVILLAVME de SALVSTE Heere van Bartas, Phœnix vande Fransche Poëten.
Uyt het Fransch in Nederduytsch vertaelt
DOOR
I. V. VONDELEN.
Anagr: ICK STRAL OP SNO EERDE.
CHRISTVS.
Hier is meer als Salomon.
T' AMSTELDAM,
Voor Dirck Pietersz. Boeckverkooper op't Water/ inde witte Persse / recht over de Korenmerckt.
ANNO 1620.

De Heerlyckheyd van Salomon.

Of het tweede deel vande vierde dagh der tweeder weke. aant. aant. aant. aant. aant.

Gedicht by Wylen GVILLAVME de SALVSTE Heere van Bartas, Phoenix vande Fransche Poëten.

Uyt het Fransch in Nederduytsch vertaelt door I. V. VONDELEN.

CHRISTVS.

Hier is meer als Salomon.

t' Amsteldam, Voor Dirck Pietersz. Boeckverkooper op't Water/inde witte Persse / recht over de Korenmerckt. *ANNO 1620.*

DE HEERLYCKHEYD VAN SALOMON WORDT HIER afgedrukt volgens de eerste uitgave: *T' Amsteldam, Voor Dirck Pietersz. Boeckverkooper op't Water / inde witte Persse / recht over de Korenmerckt. Anno 1620*. (Bibliographie van Vondels werken Nr. 98). Zie verder hiervoor blz. 74.

Dit gedicht is 'n vertaling van *La Magnificence de Salomon, ou, seconde partie du quatrieme iour de la seconde Sepmaine*, uit *Seconde Sepmaine* van *du Bartas* (zie Dl. 1, blz. 473).

In de tietel: *Christus. Hier is meer als Salomon*. Kristus heeft deze woorden van zich zelf gezegd (Lukas 11:31).

De vertaelder Aen Keyzeren, Koningen, en allen Geweldigen op aerden.*

K l i n c k e r t .

Ghy die van peerlen goud en diamanten schimmert,[1]
Goon, in wiens voorhoofd God zijn beeld heeft ingedruckt,[2]
Die 't purper kraecken doet, en kreuckt uw hayr, gejuckt[3]
Met glansich kroonengoud te weeldigh opgetimmert:[4]
VVord niet jeloers wanneer ghy SALOMON ziet brallen,[5]
Die op zijns Vaders throon der Rijcken Scepters zweyt,[6]
En met de blixems van zijn heyl'ge Majesteyt
Ontschept en doodverwt die voor hem op 't aenzicht vallen.[8]
Hoe sterck zijn glori straelt, noch is 't maer enckel roock.[9]
Zijn pracht, en prael verwelckt: zoo smilt uw blyschap oock:[10]
Zijt dan op sterflijck leen hooveerdigh, noch vermetel.
Geen Rijck bestendigh is als 't Hemelsch Koninghrijck
Daer IESUS heerscht, die u Monarchen algelijck[13]
Geweldigh dagen zal ter vierschaer voor zijn zetel.[14]

Door een is 't nu voldaen.

* I n d e t i e t e l : *Geweldigen:* machtigen.
1 *schimmert:* schittert (*schimmeren* = *schemeren*, zie blz. 221 vs. 93).
2 *Goon:* goden; gewone benaming van de koningen, omdat zij dragers zijn van't goddelik gezag; *wiens:* wier; *zijn beeld:* als zijn plaatsbekleder in 't gezag.
3 *'t purper* van uw koningsmantel; *gejuckt:* bezwaard, gedrukt (met'n juk beladen).
4 *te weeldigh opgetimmert:* te weeldrig opgebouwd (*timmeren:* bouwen, zie blz. 221 vs. 110).
5 *brallen:* pralen.
6 *zijns Vaders:* David; *der Rijcken:* van Israël en de onderworpen landen (Syrië, Filistijnen enz.); *zweyt:* zwaait (*zweyen* nevenvorm van *zwaaien:* beide woorden zijn gemaakt door 't bewegingsgevoel in klank om te zetten onder invloed van woorden als *waaien*).
8 *Ontschept:* als doet sterven van schrik (*ontscheppen:* doen sterven; tegengestelde van *scheppen:* voortbrengen); *doodverwt:* 'n lijkkleur geeft (eigenlik van de *doodverf*, de vaal-witte grondverf, waarin de schilders vroeger eerst hun figuren schilderden).
9 *noch:* toch.
10 *smilt:* verdwijnt; ouwere vorm van *smelt* (vooral Zuid-Nederl.).
13 *algelijck:* allen te samen.
14 *Geweldigh:* in zijn macht.

De vertaelder *Wenscht zynen Vrund den* heer Dierick Korver alles goeds.*

[1] Hetgene de voortreffelijcke Michel de Montaigne in 't algemeen van[1]
[2] een uytnemende Poeetisch werck getuyght, daer hy schrijft: *La bonne*[2]
[3] *la supreme la divine, est au dessus des regles de la raison. Quiconque en*[3]
[4] *discerne la beauté d'une veüe ferme & rassise, il ne la void pas: non plus*[4]
[5] *que la splendeur d'un esclair. Elle ne prattique point nostre jugement: elle le*[5]
[6] *ravit & ravage*. dat zelve mogen wy in 't byzonder van dit juweel spreken:[6]
[7] waerin de Heere van Bartas schynt hem zelven te overtreffen, en uyt de
[8] Heerlyckheyd des grooten Salomons zynen glans te scheppen. Want
[9] gelyck hier de stoffe uytnemende is, alzoo is oock de kunst ongemeen,
[10] en de gedichtlievende Lezer word van een aerdsche tot een Hemelsche
[11] glori opgetogen: zoo dat hy Salomon vergetende, opstyght voor de[11]
[12] voeten van Christus aller Koningen Koningh, wien alle macht in Hemel[12-13]
[13] en op aerde gegeven is, en inde welcke de volheyd der Godheyd licha-[13]
[14] melyck woont, en alle schatten van wysheyd en kennisse verborgen zyn.[14]
[15] Heeft ons oordeel dan in zulcken Goddelycken licht geschemerooght:[15]

* In de tietel: *Dierick Korver* (1587-1633): gewoonlik wordt deze naam *Corver* gespeld; blijkbaar een van Vondel's vrienden, die verder van weinig belang is; zijn zoon Mr. Jan Corver is later sekretaris geweest van de stad Amsterdam; *alles goeds:* alle goed(s); *goeds* 2e n.v. achter 't onzijdig *alles*.

1 *Michel de Montaigne* (1533-1592) 'n skepties Frans wijsgeer, van wie de verzamelde wijsgerige studies 'Essais' (in drie boeken) veel invloed hebben gehad in de 17e eeuw.

2 *uytnemende:* deelwoord op *-e*, ook voor 't onzijdig; *La bonne* enz. nml. *poësie;* 't aangehaalde (behoudens de spelling) staat in Livre I, Chapitre XXXVI, Du jeune Caton.

3 *des regles de la raison*, 't oorspr. heeft *des regles et de la raison*.

4 *rassise:* bezonnen.

5 *ne prattique point....:* spreekt ons oordeel niet aan.

6 *ravage:* sleept mee; *dit juweel:* dit dichtjuweel.

11 *opgetogen:* opgevoerd.

12-13 *wien alle macht in Hemel en op aerde gegeven is:* volgens de woorden van Kristus zelf in Matth. 28:18.

13 *en inde welcke.... woont:* St. Pauwels in Kolos. 2:9; *lichamelyck:* met 't lichaam verenigd (in de Godmens).

14 *en alle schatten.... verborgen zyn:* Kolos. 2:3.

15 *zulcken Goddelycken:* zo'n goddelik, zo'n schitterend (met twee keer *-en* achter *zulck* en *goddelyck* omdat de betekenis van dat '*n* niet duidelik meer gevoeld werd; vermenging van *zulck 'n Goddelyck* en *zulck Goddelyck 'n*); *heeft geschemerooght:* is verblind, heeft niet goed gezien; (*schemerooghen* [of *schemelooghen*]: met schemerige, half verblinde ogen zien; vergelijk ons: 't schemert voor m'n ogen).

[16] hebben onze teedere oogen qualyck zoo heylige blixemen konnen ver-[16]
[17] dragen: en is hier Salustius niet als Salustius uytgedruckt: dat willen wij[17]
[18] geerne toestaen. Evenwel myn Zangeresse leergierigh, heeft, om haer[18]
[19] feylen aengewezen te zien, haer zelven willen onderwerpen uwe A.[19]
[20] oordeel, het welck zy heeft ervaren te wezen gezond ryp en bezadight,[20]
[21] zoo datze wenscht indien de Rymers malkanderen eenmael uytdagen[21]
[22] om zonder bloedstortinge om den palm of lauwerhoed te kampen: dat[22]
[23] uwe A. de voorplaets onder de Scheydsmannen mooght bekleeden ten[23]
[24] eynde het vonnis te billycker gestreken werde. Ontfanght dan jonstige[24]
[25] KORVER myn geleende veerzen, en doet ons die eere dat ghy onze[25]
[26] feylgrepen op de kant aenteekent op dat wyze aenmerckende naemaels[26]
[27] beteren. t'Amstelredam dezen 28. van Loumaend 1620.
Uwe A. verplichte Vrund*
I.V. VONDELEN.

16 *blixemen:* bliksemlichten, fel licht.
17 *Salustius*; verlatijnsing van *de Saluste*, met bijgedachte aan de klassiek Latijnse schrijver Sallustius.
18 *toestaen:* toegeven; *myn Zangeresse leergierigh:* mijn leergierige muze.
19 *uwe A. oordeel:* aan 't oordeel van uwe Achtbaarheid (uwe Achtbaarheids oordeel).
20 *het welck.... te wezen gezond* (Lat. zinvorm): waarvan zij heeft ondervonden dat 't gezond is.
21 *eenmael:* ooit.
22 *lauwerhoed:* lauwerkrans.
23 *de voorplaets:* de eerste plaats.
24 *jonstige:* goedgunstige.
25 *veerzen* vooral Zuid-Nederl. bijvorm van *verzen* naast 't meer Holl. *vaarzen*.
26 *feylgrepen:* misgrepen; *aenmerckende:* in aanmerking nemende, ter harte nemende. *Loumaend:* Januarie (zie aant. op r. 77 blz. 82).
* *Uwe A.*: Uwe Achtbaarheids of Uwe Achtbare, zie blz. 82, aant, op r. 78.

*

Voorreden.

[1] Ick hebbe, Lezer, meermaels voorgehad mijn plompe handen aen dit[1]
[2] zuyvere te slaen, maer vreeze heeft my altijd doen aerzelen, om dat ick[2]
[3] ontzag, met ongewyde vingeren deze Arcke aen te tasten: en liet my[3]
[4] vastelijck voorstaen dat geen gemeen Priester of Levyt, maer wel een[4]
[5] hooger als ick geoorloft was zijn voetzool in dit heylige der heyligen te
[6] zetten. Mijn gevoelen hier in wierd versterckt vermids het loflijck ge-[6]
[7] tuygenisse dat de aldertreffelijcxste verstanden van dit Puyckjen gaven:[7]
[8] gelijck dan neffens andere zynen Uytlegger Simon Goulart hier van[8]
[9] luydskeels trompettet in deze woorden: *s'ensuit la MAGNIFICENCE*[9]
[10] *ou seconde partie du quatriesme jour de la seconde Sepmaine, ou Salomon*
[11] *est proposé esleu pour successeur a son pere. Sa sapience, son mariage,*
[12] *son Temple basti a l'Eternel, y sont si magnifiquement descrits, qu'en cet*
[13] *eschantillon le Sieur du Bartas semble avoir voulu surmonter soy-mesne*,[13]
[14] *& par ses riches inventions debatre avecq la dignité d'un si sublime sujet*.[14]
[15] Dat is: *volght de HEERLYCKHEYD of het tweede deel vande vierde dagh*
[16] *der tweeder weke, alwaer Salomon word voorgestelt als zijns vaders gekoren*[16]
[17] *nazaet. zijn wijsheyd, zijn houwelijck, zynen Tempel Gode gebouwt, wordter*
[18] *zoo heerlijck beschreven, dat in dit munster-stael de Heere van Bartas*[18]
[19] *schijnt hem zelven te willen overtreffen, en met zijn rijcke verzieringen te*[19]

* TEKSTKRITIEK: regel 12 *cet*, de oude uitgave heeft *c'est*.
1 *hebbe voorgehad:* ben van plan geweest: *plompe:* onbedreven.
2 *dit zuyvere:* dit zuivere werk.
3 *ontzag:* er voor terugschrok; *deze Arcke:* Vondel vergelijkt hier Bartas' dichtwerk met de Joodse Ark des Verbonds, die niemand behalve de priesters (en Levieten) mocht aanraken.
4 *liet my vastelijck voorstaen:* was er vast van overtuigd; *gemeen:* gewoon; alleen de Hogepriester mocht in 't Heilige der Heiligen van de Joodse tempel binnengaan.
6 *vermids:* door.
7 *dit Puyckjen:* dit puike werk.
8 *neffens:* naast (zie Dl. 1 blz. 667 op vs. 10); *Simon Goulart:* de vader van de remonstrantse predikant S. Goulart; hij was predikant te Genève, en schreef verscheidene werken over geschiedenis, godgeleerdheid, en schone letteren (1543-1628).
9 *s'ensuit:* dan volgt.
13 *eschantillon:* staal van z'n kunst.
14 *debatre:* worstelen.
16 *gekoren nazaet:* verkozen opvolger (boven David's andere zonen).
18 *munster-stael:* voorbeeldig staal (van z'n kunst); *munster:* bijvorm van *monster:* voorbeeld.
19 *hem zelven:* zich zelf; *verzieringen:* vindingen.

[20] *worstelen met de weerdigheyd van zoo hooghwichtige stoffe*. Het was dan
[21] niet zonder oorzaeck dat ick my hier aen vreesde te bezondigen. Maer[21]
[22] gelijck my vreeze zomtijds dede deynzen, alzoo noopte my wederom[22]
[23] een heymelijcke hertstocht om eenmael te zien hoe ick deze fransche
[24] Venus met een neerlands gewaed en hulsel zoude mogen toijen en op-[24]
[25] smucken, en met Appelles ten toon zetten, om van nutte berispers mijn[25]
[26] werck te laten keuren. Ick wiekte. Ick waeghde 't. Lezer, verwondert u
[27] niet dat wy onder alle zijn puyckrymen dit paragon, deze Overkijcker,[27]
[28] hebben uytgekeurt: zoo doen oock die gene die diamanten onder dia-[28]
[29] manten uytpicken. Latet u oock niet vreemd toeschynen dat wy wat
[30] tijds met vertalen spillen: een beroyd huysraed moet veeltijds van anderen[30]
[31] wat te leen bezitten. En zoo ghy ons voorwerpt die boertery van d'Exter[31]
[32] die onder de Paeuwen met geleende veeren dacht te proncken, wy voelen
[33] dat wy heerlijck getackt, en op ons zeer geraeckt zijn, want wy brageren[33]
[34] met het gene eens anders is. Maer eer ghy u aen onze rymen ergert,
[35] zoo bidde ick dat ghy eerst deze dingen op de ryge overweeght: 1. dat[35]
[36] wy u een vertalinge en geen eygen vindinge ter hand stellen. 2. dat wy
[37] zoetelijcker hadden mogen vloeijen zoo wy ons niet naeuwer aende[37]
[38] texst wilden binden. 3. dat mijn moeder my geen beter nederduyts ge-[38]
[39] leert heeft. Magh ons dit niet afwasschen, en blijfdy evenwel daer op[39]
[40] staen, dat wy met Phaëthon ons onderwonden hebben den Zonwagen[40]

21 *oorzaeck:* reden.
22 *deynzen:* terugschrikken.
24 *Venus:* schoonheid (in 't Latijn betekent de naam van deze godin dikwels: schoonheid, maar wordt dan met kleine letter geschreven); *hulsel:* omhulsel, kunstvorm; *mogen:* kunnen.
25 *met Appelles:* als Apelles, de in de Renaissance zo hoog geroemde Griekse schilder (4e eeuw v. Kr.); *van nutte berispers:* door geschikte beoordelaars (Apelles had 'n schilderij openlik tentoongesteld, en zich er achter verborgen om de ‘berispers’ hun opmerkingen te horen (zie *Gulden Winckel*, Dl. 1, Prent 73 blz. 421).
27 *dit páragon:* dit toonbeeld, dit puikje (uit 't Frans); *deze Overkijcker:* betekent 't zelfde als *paragon; overkijker* eigenl. iemand die over alles heenkijkt, boven iedereen uitsteekt.
28 *uytgekeurt:* uitgekozen.
30 *spillen:* verspillen; *een beroyd huysraed:* 'n arme inboedel.
31 *die boertery:* die grappige fabel, die grap (zie *Warande der Dieren* in Dl. 1 prent 48).
33 *heerlijck getackt:* flink geraakt (van *tacken:* aanraken, vooral Zuid-Nederl.); *op ons zeer geraeckt zijn:* op onze gevoelige plek getroffen zijn.
35 *op de ryge:* op de rij af, achtereenvolgens; *ryge* bijvorm van *rij*.
37 *zoetelijcker hadden mogen vloeijen:* rietmieser en vloeiender verzen hadden kunnen schrijven.
38 *nederduyts:* nederlands.
39 *Magh.... afwasschen:* kan.... schoonwassen.
40 *Pháëthon:* de zoon van Apollo of Helios, de zonnegod; Pháëton wilde als bewijs dat hij de zoon was van de zonnegod, de zonnewagen besturen, maar werd door Jupiter neergebliksemd, omdat de uit 't spoorgeraakte wagen hemel en aarde in brand stak (zie Vondel's treurspel *Faëton*, 1663).
onderwonden: ondernomen.

[41] te mennen: ick hebbe niet te zeggen, dan my daer mede te troosten[41]
[42] datmen ten minsten noch van my getuyge:

Hic situs est Phaëthon currus auriga paterni,[43]
Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

[45] Dat is:

Alhier light Phaéton verslagen
De Voerman van zyns vaders wagen:
Die, of hem is den toom ontgaen,[48]
Nochtans heeft vry wat stouts bestaen.

[50] Lezer ick hebbe gezeyd. Leest nu het kort inhoud van onze overzet-
[51] tinge, daer nae de vertalinge van het uytstekenste gedicht dezes God-[51]
[52] delijcken Poeets, en oordeelt heusselijck van onze misslagen.[52]

41 *hebbe:* heb (zie Dl. 1 blz. 683 op vs. 8); *niet:* niets; *daer mede:* hiermee.
43 De aanhaling is uit Phaëton van Ovidius' *Metamorphosen* 4:47,48.
48 *of hem is:* al is hem (*of:* indien).
51 *uytstekenste* voor *uytstekendste,* vgl. *kweste, kwetste* (Dl. 1, blz. 705 op vs. 10).
52 *heusselijck:* met welwillendheid; *van:* over.

Het Inhoud.

[1] De Poeet beschryft heerlyck in dit boeck de Heerlijckheyd van Salo-
[2] mon de Zone Davids, het afzetzel, gedurende zijn wyze regeringe, van-[2]
[3] den waren Salomon, de vrede-Vorst, Iesus Christus, de zone Godes, en[3]
[4] Bruydegom der Kercken. Zijn voorreden vervaet een noodzaeckelijcke[4]
[5] vertooninge van het onderscheyd tusschen hem, en de andere Poëten[5]
[6] dezes tijds, voornamelijck inde langheyd van zijn voorgenomen werck,[6]
[7] alwaer hy zich zedighlijck ontschuldight: daer nae volgens zijn voor-[7]
[8] nemen komt ter zaecken: en als het eerste lid van zijn verhael stelt David[8]
[9] voor, die met uytnemende leerstucken zynen zone onderwijst, om hem[9]
[10] bequaem te maecken tot de regeeringe des Koningrijcx: beschryvende
[11] de voornaemste deughden waermede een goed Vorst zich gedurighlijck[11-12]
[12] behoort te vergezelschappen, daer nae de quaden waer van het hem
[13] betaemt zich te wachten: het welck besloten word met de overlydinge[13]
[14] dezes grooten Koninghs.

[15] Het tweede lid begrijpt hoe God den Salomon verschijnt, wien Glorie,[15]
[16] Rijckdom, Gezondheyd, en Wijsheyd aengeboden worden. Hy vanden[16]
[17] heyligen Geest gedreven, stelt en met goede reden de Wijsheyd boven
[18] alle de andere, waermede hem God begaeft, om zijn gaven in hem te[18]
[19] kroonen. Daer nae stelt de Poeet voor oogen deze Wijsheyd van Salomon
[20] bestaende, inde kennisse van alle Goddelijcke, natuurlijcke, en aerdsche[20]

2 *het afzetzel:* de afbeelding, de voorafbeelding.
3 *den waren Salomon:* de ware vredevorst nml. Kristus.
4 *der Kercken:* van de H. Kerk (*Kercken* ouwe buigingsvorm 2e n.v. enk.); *voorreden:* inleiding; *vervaet:* bevat; *vervaten* is de oorsp. vorm.
5 *vertooninge:* verklaring.
6 *de langheyd:* de lengte van zijn gedicht.
7 *zedighlijck ontschuldight:* bescheiden verontschuldigt.
8 *komt:* komt hij; 't onderwerp is hier niet uitgedrukt; ook niet in de volgende zin; *lid:* deel; *stelt:* stelt hij.
9 *leerstucken:* leringen, lessen.
11-12 *waermede.... te vergezelschappen:* waarin 'n goed vorst gedurig behoort te leven; *de quaden:* de ondeugden (meerv. van *het kwaad*)*; waer van:* waarvoor.
13 *de overlydinge:* 't sterven.
15 *begrijpt:* houdt in; *den Salomon verschijnt:* aan Salomon verschijnt (voor 't gebruik van 't lidwoord zie Dl. 1 blz. 724 op r. 5).
16 *vanden:* door de.
18 *begaeft:* begiftigt.
20 *Goddelijcke:* door God ingestorte; *natuurlijcke:* die volgens de natuurlike rede kunnen geweten worden.

[21] zaecken, voornamelijck inde bestieringe zyner onderzaten, en inde be-[21]
[22] dieninge des gerechts, waer toe hy bybrenght een aenmerckelijck voor-[22]
[23] beeld, genomen uyt de heylige geschichten uyt de tien hoofdstucken[23]
[24] van het eerste boeck der Koningen, waer uyt dit heele Poeetsche werck[24]
[25] getogen is.[25]

[26] In het derde lid, hebbende aengewezen de geluckzalicheyt van Salo-[26]
[27] mon, zoo verhandelt hy zijn houwelijck met de Vorstinne van Egypten:[27]
[28] het welck vereyschende de alderschoonste streken van een waerachtigh
[29] poetelijck pinceel, veroorzaeckt oock dat onze uytnemende dichter in
[30] 70. veerzen vervolght een schoone lusthof, waer uyt de Minneboefjens[30]
[31] vertrecken die Salomon en Pharonida tot onderlinge minne bewegen,[31]
[32] waerop het houwelijck word in het werck gestelt. Te dezer oorzaeck[32]
[33] hebben het vertreck van Egypten, de aenkomste van deze Vorstinne te
[34] Ierusalem, de ontmoetinge vande Koningh en haer, en haer bruylofts-[34]
[35] mael haere bequame beschryvinge. Ende overmids dat dit houwelijck[35]
[36] van Salomon yet wat grooters beteeckent, als de grootheyt zelf, te weten,[36]
[37] de verborgen eenigheyd van Iesus Christus met zyn Kercke, de Poeet[37]
[38] willende de Lezer om hooge voeren tot deze Goddelijcke betrachtinge,[38]
[39] neemt de zaecke wat leeger: en onder het decxsel van Salomons bruylofts-[39]
[40] feest te vereeren, vertoont ons een wonderbaerlijcke dans, te weten der[40-41]
[41] Hemelen: alwaer vaste en dwalende-sterren een zoo juyst afgepaste be-
[42] weginge hebben, dat alle andere beweginge ten aenzien van deze maer
[43] lompery is. Onder andere past hy tot deze Goddelijcke dans Zon en[43]

21 *inde bestieringe:* in 't besturen; *inde bedieninge des gerechts:* in (de uitoefening van) de rechtspraak.
22 *waer toe hy bybrenght:* waartoe hij aanhaalt; *aenmerckelijck:* opmerkenswaardig.
23 *geschichten:* geschiedenissen (*geschicht* bij *geschien* oorspr. vorm zoals *gezicht* bij *zien;* zie Dl. 1 blz. 472 op vs. 9).
24 *het eerste boeck der Koningen:* van de Bijbel (in de katolieke Bijbel *derde* boek).
25 *getogen:* getrokken.
26 *geluckzalicheyt:* 't hoge levensgeluk.
27 *zoo:* dan; *verhandelt:* behandelt; *Vorstinne van Egypten:* nml. *Pharónida:* Pharo's dochter (r. 31).
30 *vervolght:* vervolgens beschrijft; hij doelt hier op de vss. 583-652; *Minneboefjens:* minnegoodjes, Cupidootjes (*boefje* in de betekenis van guit, kleine schelm).
31 *vertrecken:* afreizen.
32 *word in het werck gestelt:* wordt voltrokken; *Te dezer oorzaeck:* ter wille hiervan, hierom.
34 *haer bruyloftsmael:* hun bruiloftsmaal.
35 *bequame:* gepaste.
36 *yet wat grooters beteeckent:* iets groters uitbeeldt, voorafbeeldt; *de grootheyt zelf:* z'n eigen grootheid.
37 *de verborgen eenigheyd:* de mistieke vereniging (*eenigheyd:* eenheid).
38 *Goddelijcke betrachtinge:* beschouwing van dit goddelike.
39 *neemt de zaecke wat leeger:* begint de zaak wat lager, wat eenvoudiger; *onder het decxsel:* onder de schijn, in de vorm van 'n feestelike vertoning van Salomon's bruiloft.
40-41 *der Hemelen:* van de banen der hemellichamen.
43 *lompery is:* onnozelheid is, van geen waarde is; *past hy tot:* schikt hij in.

[44] Maen: ende by de Zon stelt hy voor oogen Salomon en Christus: by de[44]
[45] Maen, de Vorstinne van Egypten, en de Kercke. Dit alles ziet men hier
[46] afgemaelt in veerzen die een oneyndelijcke schoone betrachtinge be-
[47] helzen, en een ernstiger overweginge vereyschen als dit kort begryp:[47]
[48] inzonderheyd, zo men waerneemt het gene hy daer aen hecht van het[48]
[49] heyligh gespraecke des Bruydegoms met zyne Bruyt. Wy hebben korte-[4949-50]
[50] lijck deze dingen op de kant aengeteeckent, om alle heylige gemoederen
[51] te bekooren de meyninge des Poeets veel grondiger na te vorschen.[51]

[52] Het leste lid begrijpt geen mindere verwonderinge inde beschryvinge[52]
[53] van de bouwinge dezes heerlijcken Salomons Tempel, gesticht nae de[53-54]
[54] groote weereld, en ingetogen inde dry boecken dezes wyzen Vorsts, wiens[54]
[55] gebed gedaen inde inwydinge des Tempels hier by gevoeght word:[55]
[56] En volgende de aenkomste vande Koninginne van Saba te Ierusalem:[56]
[57] alwaer zy naevorscht de wijsheyd des Koninghs, die haer onderwyst
[58] inde kennisse des eenigen waren Gods, waer uyt vloeyt de met rechte
[59] verwonderinge des Koningins.

[60] Eyndelijck het zy men waer neemt Salomons onderwyzinge, het zy[60]
[61] de verschyninge Godes om hem te zegenen, of zijn wijsheyd, of zijn
[62] glorie, of zijn houwelijck, het afzetzel van al onze geluckzaligheyd, of[62]
[63] zynen Tempelbouw, of zijn gantsche gelegentheyd huysselijck, burger-[6363-64]
[64] lijck, en geestelijck gedurende zijn Godsdienstigheyd, het zy de bouwinge[64]
[65] en schoonheyd des gedichts dat alles voor oogen stelt: men moet be-
[66] kennen, dat met recht dit boeck den tytel draeght van

[67] DE HEERLYCKHEYD VAN SALOMON.

44 *by:* door, met; (zie aant. bij vs. 794 en vlgg.); die zelfde voorstelling van de dans der hemellichamen geeft Vondel in *Adam in Ballingschap* (vs. 879 en vlgg.).
47 *dit kort begryp:* deze korte samenvatting.
48 *waerneemt:* beschouwt; *aen hecht van:* bij voegt over.
49 *het heyligh gespraecke:* de heilige samenspraak.
49-50 *kortelijck:* in 't kort.
51 *de meyninge:* de bedoeling, de zin.
52 *verwonderinge:* bewondering; zo ook in r. 59.
53-54 *gesticht nae de groote weereld:* gebouwd naar 't voorbeeld van 't heelal; (*groote weereld:* makrokosmos, zie Dl. 1 blz. 270 op vs. 57).
54 *ingetogen:* samengevat; *inde dry boecken:* de drie Schriftuurboeken door Salomon geschreven: Spreuken, Prediker, Hooglied (die met Wijsheid en Ecclesiasticus samen 't Boek der Wijsheid vormen).
55 *inde inwydinge:* onder de inwijding.
56 *volgende:* vervolgens.
60 *het zy men waer neemt:* 't zij men zelf beschouwt (in tegenstelling met r. 64 't zij de bouw en de schoonheid van 't gedicht ons dat alles uitbeeldt).
62 *het afzetzel:* de afbeelding, voorafbeelding (nml. van 't mistieke huwelik van Kristus en de Kerk, zie boven r. 37); *al:* heel.
63 *gelegentheyd:* gesteldheid, toestand; *huysselijck:* betreffende zijn huiselik leven.
63-64 *burgerlijck:* in 't maatschappelik leven (als regeerder).
64 *gedurende zijn Godsdienstigheyd:* wanneer hij z'n godsdienst vervult....; *het zy de bouwinge....* zie op r. 60.

De Heerlyckheyd van Salomon.
Of Het tweede deel vande vierde dagh der tweeder weke.

Wat zydy zaligh! die ghy abel van verstand[+1]
Uw rymen mate stelt nae dat uw yver brand;[2]
Die moegeblockt, met uws ervaren breyns verschoonen,[3]
Uwe hers'nen niet verduft: die steeds met and're toonen[4]
Gaet uyten met een zangh, nu deftigh, nu we'er zoet[5]
Wat u voorvallen magh, en eerst loopt te gemoet:[6]
Die met opschriften nu, nu wederom met lieden[7]
Doet smoocken 't vuyr dat uw gemoeden brengt aen't zieden.[8]
Maer, mynen roem, mijn eed den Hemel eens gedaen,
In dit strengh werckhuys houd mijn voeten stadigh aen[10]
Gekluystert als een slaef; mijn geest blijft hier onledigh:[11]
Geen ander ieuckzel knaeght my dagh en nacht onvredigh:[12]
Ick veel te bezigh, slacht den meulesteen altoos[13]
Dien eenen waterval omwentelt eyndeloos.

[+][Randschrift:] *Vergelijckinge, en onderscheyd tusschen onze Poët en d'and're dichters.*

1 *die ghy abel van verstand:* gij die fijnzinnig (*abel:* vaardig, keurig).
2 Uw verzen afmeet naargelang uw dichtvuur brandt.
3 *Die moegeblockt* hoort bij de ontkenning van *Uwe hers'nen niet verduft*, dus: die uw hersenen niet versuft door u moe te werken (met dichten); *met uws ervaren breyns verschoonen:* met 't schoonheid voortbrengen van uw geest, d.i. met dichten.
4 *met and're toonen:* op andere tonen.
5 *met:* in; *nu.... nu:* nu.... dan; *deftigh:* ernstig, statig.
6 Wat u te voren komt en zich 't eerste aan u aanbiedt.
7 *opschriften:* min juiste vertaling van *epigrammes,* waarmee de Renaissancedichters 'n kort beschrijvend gedicht bedoelen; *nu wederom:* dan weer; *lieden:* liederen, gezangen.
8 *smoocken:* ontbranden (eigenlik: roken).
10 *stadigh aen:* altijd door.
11 *onledigh:* altijd bezig.
12 *ieuckzel:* prikkeling (nml. van z'n werkdrift); *onvredigh:* onrustig.
13 *meulesteen:* molensteen.

Dus is 't dat ick zoo vaeck in spijt van Phebus zinge[15]
Naey veerzen langh van sleep uyt ernst te zonderlinge[16]
Die d'Hemel in my blaest, en ticktack even kloeck[17]
Van wol en zacht kattoen dit heerlijck gouden doeck.[18]
Ghy put 't vermogen van uw vleugh'len t'eenemalen[19]
Niet uyt, maer wispelsteert gelijck de Nachtegalen[20]
Gedurende uwe lent van d'een in d'ander haegh,[21]
Van stoffe in stof, van lied tot lied al even staegh:[22]
Maer ick de Zwaluw' nae te volgen niet en vruchte,[23]
Vind nergens nesteltack, passere met der vluchte[24]
Een veler eeuwen zee, die boom noch oever roert,[25]
Nu van het Zuyden, nu van 't Noorden weghgevoert.[26]
Uw loopbaen eyndight kort, is vol, is wonder lieflijck,[+27]
Elck veldweeghs ghy verpoost uw adem schept gerieflijck,[28]
Vind eenigh groen gestoelt', verfrischt u voor een tijd[29]
In lustprieelen braef met roozen getapijt:[30]
Maer eynd'loos is mijn loop; nu schure ick d'ijsgewelven;[31]
Nu sneuv'lende van 't steyl, verduyzelt, vind my zelven;[32]
Nu klaver ick om hoogh; nu kruysse ick 't bosch met ijl;[33]

[+][Randschrift:] *Hy bekent dat in een lang werck, de geest zomwyl slaept*.

15 *Dus:* hierom; *in spijt van Phebus:* tegen de zin van Phoebus Apollo, de god van de dichtkunst: zonder inwendige zieledrang.
16 *uyt ernst te zonderlinge:* met heel biezondere ijver.
17 Hij vergelijkt hier 't verzen maken met 't weven, waaronder hij 't geklikklak hoort van de weefklossen; *even kloeck:* heel dapper.
18 Uit mindere stoffen dat kostelik goude dichtweefsel (met wolle en katoene in plaats van goude draden).
19 *'t vermogen:* de kracht (om hoog te vliegen, om grootse gezangen te dichten); *t'eenemalen:* helemaal.
20 *wispelsteert:* fladdert, hippelt (letterlik: beweegt de staart heen en weer).
21 *uwe lent:* uw jeugd, uw zangtijd; *haegh:* bosje, struik (de ouwere betekenis).
22 *Van stoffe in stof:* van 't ene onderwerp op 't andere; *al even staegh:* al maar door.
23 *ick.... niet en vruchte:* ik vrees niet.
24 *nesteltack:* takken om te nestelen, te rusten; *met der vluchte:* in m'n vlucht, al vliegend.
25 *Een veler eeuwen zee:* 'n tijd-zee van veel eeuwen; *die boom noch oever roert:* die bodem noch oever heeft (aanraakt).
26 *van het Zuyden:* door 't Zuiden (de Zuidewind).
27 *Uw loopbaen eyndight kort:* de ruimte waarin gij vliegt is klein, is dicht begroeid (*vol*).
28 Op elke plek van 't veld rust gij uit, en schept weer makkelik adem; *Elck veldweeghs:* op elke weg, op elk punt van 't veld; verg. 't middeleeuwse: *weghes ende veldes* ('t zelfde als *an weghe ende an velde*) op weg en op 't veld (met iemand zijn, vandaar: medeplichtig).
29 *gestoelt':* zitplaats.
30 *braef met roozen getapijt:* volop met rozen behangen.
31 *loop:* vliegruimte; *nu schure ick d'ijsgewelven:* nu glij ik over de ijsvlakte.
32 Dan weer stort ik neer van de steile hoogte en kom uit de duizeling tot me zelf (*sneuv'lende:* vallende; vind ik mij zelf vallende).
33 *klaver:* klauter; *met ijl:* ijlings (*met ijl:* met haast).

Ick struyckel, ick verlies my zelf, ick val zomwijl:[34]
En als quaed mortel lymt den Melcksteen, de Porphieren,[35]
Den Iaspis, Serpentyn, en Marbel om te çieren,[36]
Om myn vertellingh gaer te hechten, dan en nu
Een kreupel veers insluypt slim, half gevijlt, en ruw.[37-38]
Daerom nochtans ick niet het aengevangen staecke,[+]
Is 't werck groot, grooter is de lust daer ick in blaecke.[39-40]
Noch is niet uytgeput myn hert van 't heyligh vuyr:[41]
Niet schoons men zonder zweet bekomt en arbeyd zuyr;[42]
De dalen leeren 't oogh de bergen onderscheyden,[43-vlgg.]
En 't kunstryck beelsel, dat de Kunstenaer laet weyden[44]
In een Mosaïsch werck, tot meerder çieraet, hy[45]
In verwen onderscheyd, hoeveelheyd, en waerdy.[46]
God geef dat in mijn rijm de merckelijcxste smette[47]
Zy als een mug die haer aen 't sneeuwit aenschijn zette[48]
Van een ontloken Maeghd, en luttel feylen thans
Meer luysters brengen toe mijns hoogen yvers glans.[49-50]
Al zwacker David wierd, en 't lemmet van zijn leven[+51]
(Wien 't olyachtigh sap des wortels gingh begeven)[52]

[+][Randschrift:] *Maer daerom geeft hy den moed niet verloren, dan vervolgt zijn voornemen*.

[+][Randschrift:] *David alreede oud, zet Salomon in de Koningh-lycke throon, en geeft hem een voorschrift van een rechtveerdige regeringe, en beschryft een uytnemende Vorst*.

34 *ick verlies my zelf:* ik verlies m'n evenwicht; *zomwijl:* soms (voor de *z* zie Dl. 1 blz. 639 op vs. 7).
35 En evenals gewone mortel de kostbare gesteenten verbindt; *Melcksteen* (veelkleurige Indiese steen), porfier enz. zijn edele gesteentes; *Serpentyn:* groenachtige steen, slangvormig geaderd.
36 *Marbel* (Nederl. vervorming van *marber*, uit 't Frans *marbre*)*:* marmer; (marmer is uit 't Latijnse *marmor*; waarnaast'n Nederl. vervorming *marmel*).
37-38 Zo sluipt er nu en dan 'n onrietmies (*kreupel*) vers in....; *gaer* (*gader*)*:* samen; *slim:* slecht.
39-40 *ick staecke en blaecke* ouwe vormen voor *ik staak* en *blaak*, zoals in vs. 23 *vruchte*, vs. 15 *zinge* enz.
41 Mijn hart is niet uitgeput, afgemat door 't heilig vuur van mijn dichtijver.
42 *Niet schoons:* niets schoons.
43-vlgg. De vergelijking is aldus: evenals wij door de dieptes (*dalen*) de bergen zien, zo doet de kunstenaar de kunstige voorstellingen in z'n mozaïekwerk nog mooier (*tot meerder çieraet*) uitkomen door verschil van kleuren (*verwen*) van uitgebreidheid (*hoeveelheyd*) en van pracht (*waerdy*).
44 *'t kunstryck beelsel:* de kunstige figuren (*beelsel [beeldsel]:* afbeelding); *laet weyden:* uitbeeldt (letterlijk: zich laat bewegen, vergelijk: de ogen laten weiden).
45 *Mosaïsch werck:* mozaïek (vertaling van 't Latijnse *opus musaicum:* oeuvre musaique).
46 *onderscheyd:* onderscheidt van 't overige, doet uitkomen.
47 *rijm:* dichtwerk; *de merckelijcxste smette:* de duidelikste smet.
48 *haer aen.... zette:* zich zette op (in 't Frans wordt gesproken van 't moesje dat 't meisje op haar gelaat plakt: le moucheron qu'une pucelle attache).
49-50 En de weinige fouten nu nog meer luister bijzetten aan de glans van mijn verheven dichtwerk; *ontloken:* bloeiende.
51 *Al....:* al langer hoe zwakker werd David; *'t lemmet:* de pit.
52 *Wien:* waaraan; *'t olyachtigh sap des wortels:* de levensolie (de levenssappen).

Allencx brande inde pijp, als hy op zijn versche'en[53]
Noch wacker met verstand gaet uyten deze re'en,[54]
Leeraren Salomon, en door 't Geheym gedreven[55]
In 't Koninghlijck gestoelte hem zetten hooghverheven.[56]
Mijn zoon, dien zonder twist, mevryer, of geweld[57]
Geluck, nature, en wet de kroon heeft opgestelt,[58]
In 'theerschen wijsheyd voegt, en goedheyd te doen blijcken,[59]
Wenscht hy te mennen langh den teugel van zijn Rijcken;
Maer die door hulpe van 't geluck het Koninghschap
Bereyckt, en daer toe komt langhs ongewoone trap,
Moet meer als mensche zijn, en inde Deughd ervaren,
D'ontziene tulband zich verzek'ren op zijn hayren.[63-64]
Maer Salomon ghy kent het bed daer af ghy daelt,[65]
Ghy ziet hoe Israël Adoniam onthaelt,[66]
Hoe om uw eer jeloers de zeden moeten wijcken,[67]
En om uw grootheyt wy Natuyr verongelijcken:[68]
Streeft nae volmaecktheyd dan, en dapper van gemoed[69]
't Gebreck verduystert van uw ondoorluchtigh bloed.[70]
Monarch van Iacobs Stam, dient's weerelds Koningh stadigh,[+71]
Op 't eenigh steunsel van zijn vrygeley beradigh[72]
Uw stoutste aenslagen grond, en altijd vroegh en spaed[73]
Uw ooge en uwen geest op zijn voorschriften slaet:

[+][Randschrift:] *Hy pryst hem dan de Godsdienstigheyd aen*.

53 *de pijp:* de tuit van 'n lamp, waarin de pit gestoken werd; brandde de pit in de pijp dan was 't licht bijna uitgebrand door gebrek aan olie; *als:* wanneer; *op zijn versche'en:* op z'n verscheiden, bij z'n sterven (*versche'en [verscheden]* Vlaamse vorm).
54 *wacker met verstand:* met helder verstand; *re'en:* woorden (*re'en, reden:* redevoering).
55 Gaat Salomon onderrichten en door Gods geheim bevel (*'t Geheym*) gedreven.
56 *gestoelte hem,* uitspraak: *gestoelt'em*.
57 *dien zonder twist, mevryer:* hem, aan wie zonder tegenstand, en zonder mededinger....
58 *opgestelt:* opgezet (vergelijk *Diemen de Kroon opstelt,* Treurdicht Henricus de Groote, Dl. 1 vs. 48 blz. 152).
59 *en goedheyd:* en voegt, past 't goedheid te tonen.
63-64 En ervaren in de deugd, door hoge deugden de ontzagwekkende kroon op zijn hoofd verzekeren; *als mensche:* dan mens; *mensche* ouwe vorm van *mens*.
65 *het bed daer af ghy daelt:* de moeder van wie gij de zoon zijt, Bethsabee ('n latere echtgenote van David (zie aant. op vs. 210), niet van vorstelike afkomst, zie vs. 70).
66 *Adoniam onthaelt:* Adonias vereert (*Adoniam:* Latijnse buigingsvorm); aan Adónias, hoewel ouder dan z'n broer Salomon, werd 't koningschap ontzegd.
67 Hoe de gewone gebruiken, ofschoon ze jaloers zijn op uw eer, toch moeten wijken; *de zeden:* de gewoonten (nml. dat de oudste zoon opvolger werd).
68 *Natuyr verongelijcken:* stellen we de natuurlike orde (van de oudste zoon) achter.
69 *dapper van gemoed:* hoogstrevend van gemoed.
70 Bedek 't gebrek van uw onvorstelik bloed.
71 *'s weerelds Koningh,* nml. God.
72 *vrygeley:* bescherming; *beradigh:* welberaden (bijw. bij *grond*).
73 *aenslagen:* ondernemingen; *spaed* (uit *spade*)*:* laat.

't Godslasterlijck geblaf der honden vlied verbolgen,[75]
En onder Koningh, wilt uws Heeren zeden volgen.[76]
Denckt dat de dickte van uwe hooge muren zelfs,
Veel poorten zwaer van stael, veel hoffelijck gewelfs[78]
Niet hind'ren dat zijn oogh bekeurende achterhale
Uws herten Dedalus in uw geheymste zale.[79-8080]
Mijn zoon, zoo 't Noodgeheym, of de geboort' veel eer[81]
U Edomyter teelde, of Philistyner Heer,[82]
Zoo 't erflijck u gemaeckt had Pharoos tytels eygen,[83]
Zoo Meden aen uw knien quam zynen myter neygen,[84]
Zoo Persen waer uw leen, uw hoogheyd nochtans veught[85]
En eyscht alom te zijn geborstweert met de Deughd:
Maer om 't zaed Abrahams 't iuckdragen te gewennen,[87]
Gevoegelijck den toom van 't heyligh volck te mennen,[88]
Bezitten Iosuaes en Samsons stoel nae wensch,[89]
Een nazaet Gods te zijn, ghy meer moet zijn als mensch.[90]
Wilt boven d'ouwde knecht d'aenkomelingh niet achten:[+]
Gebiedens kunst bestaet in kunst min als 't betrachten,[92]
De most wijckt d'ouwde wijn in smaeck, en d'Hovenier[93]

[+][Randschrift:] *En d'omzichtigheyd bestaende in 't verkiezen der dienaren*.

75 *'t Godslasterlijck geblaf der honden:* de Godslasterlike taal der bozen.
76 *onder Koningh:* als onderkoning (van God).
78 *veel hoffelijck gewelfs:* veel gewelven in 't paleis (hof).
79-80 *dat zijn oogh bekeurende achterhale....:* dat zijn oog nauwkeurig kent tot in uw meest verborgen vertrek, de doolhof van uw hart, uw geheimste gedachten (*bekeurende:* scherp opmerkende, nauwlettend).
80 *Dedalus:* volgens de Grieks-Romeinse mythologie de bouwer van 't doolhof op Kreta: vandaar betekent 't woord ook *doolhof* (in navolging van 't Franse *dédale*).
81 *'t Noodgeheym:* 't noodlot; hier wel bedoeld: Gods vast besluit; *geboort':* Vondel schrijft zo in de mening dat 't afgekort was uit *geboorte*, maar *geboort* is de oorspr. vorm; *veel eer:* wel eer.
82 *U.... teelde:* U had voortgebracht als 'n koning van Edomieten of Filistijnen, twee aan Israël vijandige stammen (*Edomyter* en *Philistyner:* Edomieties, Filistijns).
83 *'t erflijck:* (*'t Noodgeheym*) door erfrecht.
84 *Meden:* Medië; voor *Meden:* Medië en *Persen:* Perzië, zie Dl. 1 blz. 641 op r.6; *zynen myter:* zijn hoofdband, zijn kroon.
85 *uw hoogheyd nochtans veught:* toch behoort en moet (*eyscht*) uw koningschap overal door uw deugd beschermd worden (*veught* Brab. vorm voor *voegt*); eigenlijk aan uw hoogheid voegt 't en uw hoogheid eist.
87 *'t zaed Abrahams:* 't volk van Israël.
88 *Gevoegelijck:* passend, behoorlik.
89 *Bezitten:* om te bezitten, te bekleden; *Iosuaes:* van Jozua, de opvolger van Mozes; *Samsons:* de bekende richter van de Israëlietiese stam Dan, vooral bekend om z'n sterkte.
90 *nazaet:* opvolger (nml. in zover hij als koning hier Gods plaats bekleedt. Israël was 'n theokraties rijk, waar God eigenlik de koning was).
92 De kunst van 't gebieden bestaat minder in 't kennen, dan in 't doen, in daden (du Bartas heeft *qu'en pratique:* geen teorie maar praktijk). *Kunst* in de betekenis van wetenschap, zoals vroeger, geregeld.
93 *most:* jonge wijn, niet volkomen gegiste wijn; *d'ouwde wijn:* voor d'ouwe wijn.

Uyt 't hert zijns lusthofs niet roeyt met een dwaes bestier[94]
Een groeyzaem weeldigh hout, dat twintigh wintervlagen[95]
Met zoete vruchten heeft zijn leek're disch beslagen,[96]
Om pooten in zijn plaetse een loote of struyck, wiens vrucht[97]
Hy proefde met 't gebit alleen van valsch gerucht.[98]
De vleijers, Salomon, oorlingen zijn, die waerlijck[+99]
Den wijsten Koningh staen tot hindernis gevaerlijck,[100]
Wat rechten zy niet aen! vermids zy vinden haer[101]
Snoo weergade in ons herte, een erger huychelaer,[102]
De liefde van ons zelfs, een altijd woe'nde peste,[103]
Die aenspant met dees' vreemde, en haet'lijck rot op 't leste.[104]
Den bloon verbeelden zy dat hy is wijs altoos,[105]
Den dronckaerd bly van geest, d'ontrouwen ergh en loos,[106]
Rechtveerdig Vorst en Prins zy noemen 's volcx verdemper,[107]
Den dommen stemmigh Heer, Augustus den verslemper,[108]
En als doorsnuff'lend' zy zijn neygingh nu verstaen,
Zy als in hem veraerd zijn boosheyd bidden aen.[109-110]
Vlucht die gedrochten dan, ontslaet u om der boozen[+111]
Afgrijs'lijcke ommegangh, 't gezelschap der eerloozen:
Geen toegangh in uw Hof den roover toe en laet:
Geen moorders 't hoofd ophoud: de toovenaren haet,[114]

[+][Randschrift:] *In 't reeht kennen der loftuyters*.

[+][Randschrift:] *In 't ontdecken en verjagen van allerley slagh van schelmse menschen*.

94 *Uyt 't hert:* uit 't midden; *met een dwaes bestier:* in 'n dwaze handeling (bestuur).
95 *Een groeyzaem weeldigh hout:* 'n welig groeiende boom.
96 *heeft zijn leck're disch beslagen:* zijn kostelike tafel heeft bedekt.
97 *Om pooten:* om te poten; *loote:* stek, loot.
98 *van valsch gerucht:* van onbetrouwbare lofprijzing van anderen.
99 *oorlingen:* oorstrelers.
100 *gevaerlijck* hoort bij *hindernis*.
101 *rechten* voor 't oorspr. *richten*.
102 *haer snoo weergade:* hun rampzalig evenbeeld, helper (nml. de eigenliefde) erger huichelaar nog dan de vleiers.
103 *van ons zelfs:* voor ons zelf (Lat. zinsvorm met *van*).
104 Die tenslotte samenspant met deze vreemde en hatelike bende (*vleijers*).
105 De lafaard (*Den bloon, den bloden*) beelden zij in, doen ze geloven, dat....
106 *ergh en loos:* bij de hand en slim (*erg:* slim; nu nog Brabants; vgl. Vondel: Een vrou' is duysend mannen t' erg, *Huigh de Groot's verlossing* [1632] vs. 25).
107 *'s volcx verdemper:* de verdrukker van 't volk noemen ze 'n rechtvaardig vorst (*verdemper* van *verdempen:* verstikken).
108 *Den dommen....:* de domme noemen ze 'n kalm regeerder; *Augustus....:* de verkwister, de brasser noemen ze 'n Augustus (hier 'n anachronisme).
109-110 En als zij na nauwkeurig onderzoek (*doorsnuff'lend*) zijn karakter kennen, aanbidden ze zijn slechtheid, alsof die in hem van natuur veranderd is; *veraerd:* van aard veranderd.
111 *ontslaet u....:* ontdoe u van 't gezelschap der eerlozen, om 't afgrijselik leven (*ommegangh*) van die bozen.
114 *'t hoofd ophoud:* steun; de tovenaars of wichelaars deden veel kwaad in Israël; vooral die van Chaldéa waren berucht, vandaar de doodstraf door steniging tegen hun bepaald, *Leviticus* 20:27; Koning Saül raadpleegde de toveres van Endor 1 *Kon.* of *Samuel* 28:7-vlgg.; en zie de strafrede van *Isaias* 47:9, 12.

Uyt vreeze, datze met haers adems gift te gader
Niet smetten doodelijck Stads borrensprongh en ader:[116]
De zeden niet vergift, fonteyn daer d'Onderzaet[117]
Uytputten zal voortaen van beyds of goed of quaed:[118]
Beheerscht uw lusten, word uw toorne en ancxst te machtigh,[+119]
Die niet zich zelfs gebied geen Koningh is waerachtigh:[120]
Doet niet wat ghy vermooght, maer zulcx doet als u past:
Uw neck eerst onderwerpt der wetten iuck en last.
Den Onderzaet als hy tot Leydsman heeft zyn Koningh[123]
Door water, bergh, en bosch rent zonder lyfs verschooningh.[124]
Bewyst gespraeckzaem u, goed liefgetal myn zoon,[+125]
En volght vermetel niet de beelden dezer Goon
Die uyt haer gulde bus men jaerlycx eens verlochtight[126-127127]
Op dat den Hemel, nu verbe'en, het aerdryck vochtight.[128]
Zyn woord opeten past geen Koningh wys gezind,[+129]
Al wie zyn trouwe breeckt geloof, noch trouwe vind,
Bedriegend' polt zich zelf; het volck jeloers om schouwen[131]
't Gevaer zyns lichten aerds, zich wapent met wantrouwen:
En 't naegebuyrigh Ryck een Leeuw van sterckheyd groot[133]
Heeft liever, als een Vos tot zyn trouw Bondgenoot.

[+][Randschrift:] *Hy pryst hem aen Matigheyd, Grootmoedigheyd, en Rechtveerdigheyd*.

[+][Randschrift:] *Goedertierenheyd*.

[+][Randschrift:] *Waerheyd*.

116 *borrensprongh en ader:* bronwel en bronader (bedoeld is 't godsdienstig leven) (voor *born* zie Dl. 1, blz. 485 op vs. 207).
117 *De zeden:* de levenszeden; *fonteyn daer:* bron, waar de onderdaan, 't volk....
118 *van beyds of..., of:* of goed of kwaad (*van beyds of* letterlik van tweeën, of.... of) (*beyds* met *s* dikwels in 't 17 d'eeuws).
119 *word.... te machtigh:* houd goed in uw macht, wees sterker dan (gij moet uw toorn en angst te machtig worden; vergelijk ons: dat wordt mij te machtig).
120 *zelfs:* zelf; *geen Koningh is waerachtigh:* is geen waarachtig koning.
123 Als de koning zelf z'n leidsman is (in die gevaren en moeilikheden).
124 *zonder lyfs verschooningh:* zonder z'n leven te sparen.
125 Toon u minzaam (*gespraeckzaem*), goed en vriendelik (*liefgetal*: lief in ‘taal’, lieftallig).
126-127 En volg niet hooghartig die godebeelden na, die men eens in 't jaar uit hun goude schrijn te voorschijn haalt.
127 *bus*: doos, schrijn (*verlochtight:* in de lucht brengt) dus sluit u niet op in uw paleis, zodat ge u heel zeldzaam vertoont.
128 *verbe'en:* verbeden; *vochtight:* zou bevochtigen.
129 *opeten:* inslikken, intrekken.
131 *Bedriegend' polt zich zelf:* met anderen te bedriegen bedriegt hij zich zelf (*pollen:* tot 'n *pol* maken; *pol:* bedrogen echtgenoot, zie 't middeleeuwse *Lippijn,* vs. 56; of van *pol*(*le*)*:* zot, nar; dus zich zelf bespotten); *jeloers om schouwen.....:* verstoord, omdat ze 't gevaar van zijn lichtvaardigheid zien (*om schouwen:* door te zien, vergelijk: jaloers om iets zijn).
133 *van sterckheyd groot.....:* heeft liever 'n sterke leeuw als 'n (sluwe) vos.

*

Zyt in 't beloonen mild, in 't straffen schaers en vrecke:[+135]
Maeckt dat Stantvastigheyd uw borst alsins bedecke.[+136]
't Uytstekenste is omringht van rampspo'en aldernaest,[137]
En d'alderfelste storm op hooge poorten raest.
Uyt eerzucht 't aerdryck niet met wapens gaet beroeren.[+]
Indien geweld, of eere u oorlogh pranght te voeren,[140]
Bewyst u Davids zoon, maeckt dat uw Kryghsmans erm
Zoo koud zy in 't bestaen, als in 't uytvoeren warm.[142]
Waeckt, zweet, en redeneert, en heldisch niet om temmen,[+143]
Vryt den gewonnen stroom te voet, en 't nat in 't zwemmen:[144]
Het schaduwende lof eens planebooms u frisch[145]
Een zonnehoed verstreck, een beuckelaer uw disch,[146]
Uw oefeninge uw vuyr, wat zoon uw bedstede ergen.[147]
Met lecker dischgerecht wilt uwen mond niet tergen:[+148]
Zware arbeyd zy uw sausse: in 't hol eens stormhoeds me'[149]
Zuypt 't water uyt een beeck vermenght met slym en snee.[150]
Laet trommel, laet trompet, laet omgewielde fluyten[151]
Uw Klaveçymb'len zyn, uw çyters, en uw luyten:[152]
Hardvochtigh eenen Bergh al dravende overschiet,[+153]
Al loopende een ruym veld, al springende eenen vliet:
Uw hoofd met stof en zweet zy wel doortrocken echter:[155]
Zijt overste en soldaet, een blixem is de vechter[156]

[+135] [Randschrift:] *Matigingh*.
[+136] [Randschrift:] *Standvastigheyd*,
[+143] [Randschrift:] *Vromigheyd*.
[+] [Randschrift:] *Geduld*.
[+148] [Randschrift:] *Soberheyd*.
[+153] [Randschrift:] *Sterckheyd*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 135 *Zyt in 't*, de oude uitgave heeft *Zy 't in*.
135 *Zyt:* wees; *vrecke:* karig.
136 *alsins:* steeds.
137 *'t Uytstekenste:* wat boven alles uitsteekt; *aldernaest:* allerdichtst; hoort bij *omringht*.
\+ [: naast vs. 139 dapperheid.]
140 *pranght:* dwingt.
142 *koud zy in 't bestaen:* koud tot 't ondernemen (van 'n oorlog).
143 *en heldisch niet om temmen:* en ontembaar heldhaftig.
144 Beveilig de gewonnen stroom te voet en 't water al zwemmende (*vryen:* vrijhouden. Vondel heeft *franchi:* trek over, verkeerd begrepen en met *vryt* vertaald: trek de gewonnen stroom en 't water te voet zwemmend over).
145 *lof eens planebooms:* loof van 'n plataan (*plane:* uit 't Frans, eigenlijk de ahorn of valse plataan); *frisch:* behoort bij *zonnehoed*.
146 *een beuckelaer:* 'n schild strekke u tot tafel.
147 Uw lichamelik werk moet u warmte geven (strekke u tot vuur); en 'n paar zoden ergens moeten uw bed zijn; *ergen* ouwere vorm van *ergens*.
148 *tergen:* prikkelen.
149 *'t hol eens stormhoeds:* de holte van 'n stormhelm; *me':* ook (uit *mede*).
150 *Zuypt:* drink; *slym en snee:* slijk en sneeuw.
151 *omgewielde fluyten:* gedraaide hoorns (*fluyt:* signaalhoorn; *omgewield* van *wielen:* draaien).
152 *Uw Klaveçymb'len:* uw klavieren.
153 *Hardvochtigh:* kloek; *overschiet:* snel over.
155 *echter:* steeds.
156 *een blixem:* 'n oorlogsbliksem, 'n geweldige kracht.

Als hy zijn Koningh heeft, die moedigh treed vooraen,
Gezelle in 't avontuur en Rechter van zijn da'en.[158]
Met lust tot leerzucht zoude ick uw gemoed ontsteken,[+]
Zage ick alreede niet de Godlijckheyd uytbreken
Van uw diepzinnigheyd: maeckt dat geleerdheyds çier[161]
Dien tot een hulp de kunst van 't Koninghlijck bestier,[162]
En gae slaet, dat gelijck natvochtigheyds vervelen[163-vlgg.]
Versmacht eens fruytbooms ziel haer groeyzaem leven telen,[164]
De veel te zware les, der kunsten weelde en lust
Zoo fraeije geesten niet haer geestigheyd uytblust.[166]
Noch maeckt uw zinnen niet door slaepzucht dom ellendigh,[167]
Noch van 't gemeene bests bevord'ren 't hert afwendigh.[168]
Met een gevlerckte geest den loop verzelschapt voorts[169]
Van 't nachtgeleydend' licht, den daghgeleyder toorts.[170]
d'Eys'lijcke ondiepten meld die d'Ocean bewegen.[171]
De gryze toppen meet der bergen hoogh gestegen.
Doorsnuffelt hoeck voor hoeck dit nederigh gesticht,[173]
Doch om verwond'ren, hoe in 't werck de Wijsheyd licht[174]
Des geens, die 't zoo wel schickte: en wilt voor al niet slachten[175]

[+][Randschrift:] *Oefeninge en kennisse in goede wetenschappen, namelyck inde vrye kunsten, welcx gebruyck hy alreede heeft aengewezen*.

158 *Gezelle in 't avontuur:* lotgenoot; *Rechter:* beoordelaar.
161 *diepzinnigheyd:* diepe wijsheid; *geleerdheyds çier:* 't sieraad der geleerdheid.
162 *de kunst van 't Koninghlijck bestier:* aan uw koninklike regeerkunst.
163-vlgg. En let er op, dat, evenals de last van te veel nattigheid 'n fruitboom z'n groeizaam leven verstikt, dat evenzo de al te zware studie (*les*) en de weelde en 't genoegen der wetenschappen, de scherpzinnigheid van zo fijne geesten niet verstompt; *natvochtigheyds vervelen:* de overlast van de vochtigheid.
164 Vondel heeft 't Franse *d'un fruitier l'ame vegetative* door 'n overvloed van woorden vertaald: verstikt 't telen van 'n groeizaam leven van de boom z'n ziel; *ziel:* levensbeginsel.
166 Zo fijne geesten hun scherpzinnigheid niet verstompt (onjuist vertaald; Bartas bedoelt: van uw geest).
167 *uw zinnen:* uw geest; *dom ellendigh:* jammerlik dom.
168 Maak uw hart niet afkerig van 't bevorderen van 't algemeen welzijn (*gemeene best:* algemeen welzijn).
169 *gevlerckte:* gevleugelde; *verzelschapt:* houd gezelschap, d.i. beschouw, bestudeer.
170 Van de maan die de nacht begeleidt; en de zon die de dag begeleidt; *daghgeleyder toorts* is 'n samenstelling: de toorts van de daggeleider (Frans: *flambeau guide-iours*).
171 *ondiepten:* peilloze dieptes (*on* heeft hier 'n versterkende betekenis onder invloed van woorden als *ondier,* waar *on-* voor 't taalgevoel 'n versterkende betekenis kreeg: verschrikkelik dier, monsterdier; en woorden als *onguur* (guur), *ondieft* (mooi, aardig); *meld:* verhaal (als gij ze onderzocht hebt; 't Frans heeft: *Sonde de l'Ocean les horribles abismes*); *bewegen:* in beroering brengen (waarschijnlik bedoelt Vondel door de grondeloze draaikolken).
173 *dit nederigh gesticht:* dit bouwsel hier beneden (de aarde).
174 *Doch om verwond'ren:* maar enkel om te bewonderen; *licht:* uitstraalt.
175 *slachten:* lijken op.

D'arme Hovelingh, die dor en uytgeput van krachten[177]
In 't leeger hof verouwd, en die zijn oogen sterck[178]
Op 's pylers groeven slaet, op 't voet en heuvelwerck;
Die suf beschouwt 't vermael, medallien, beelden, standen,[179]
En d'hoofdçieraden van de Koninghlijcke wanden,[180]
Die hem vergapende, is nu by nu buyten zich,[181]
Terwijl zijn mackers zien den Koningh Scepterdrigh.[182]
De weegschael houd recht op, 'toogh toe, uwe handen reyne.[+183]
Wreeckt strengh 't bekende quaed en onrecht; 't uwe alleyne
Vergetenheyd beveelt. de tranen ziet, en hoort[184-185]
't Geschrey des geens die in een zee van droefheyd smoort.
Hoort d' oogen menighmael die op uw landen oogen:[187]
Die niet wil Rechter zijn, geen Vorst is om gedoogen:[188]
En inder eeuwigheyd scheyd nimmermeer, noch weert[189]
Van 't scepter des gerechts het schitt'rende oorloogszweerd.
Begunstigt grooten niet, noch druckt die 't qualijck hebben;[+]
Noch van uw wetten maeckt een ydel spinnewebben[192]
Waer in de mugh verwert, terwylen het gebeurt[193]
Dat ruysschende de wesp den inslagh rijt en scheurt.[194]
Verdrijft die Herders, die d'onnos'le kud' verteeren.[195]
Zulcke Overheden kiest die haren staet vereeren,[196]
Die d'Alderhooghste ontzien, die 't vonnis strijcken recht;[197]

[+][Randschrift:] *Rechtveerdigheyd*.

[+][Randschrift:] *Salomon word vermaent zich te hoeden voor eenige quaden, die neffens andere de Vorsten verderven*.

177 *In 't leeger hof:* in de lagere hofhouding; *sterck:* voortdurend.
178 *op 't voet en heuvelwerck:* op 't voetwerk (d.i. de voetstukken van de pijlers, muren enz.; 't Frans heeft *plyntes*), en 't drijfwerk of beeldhouwwerk (relief, 't Frans heeft: *bosels; heuvelwerck* van *heuvel* of *hovel:* verhevenheid).
179 *suf:* verdwaasd, verbaasd; *'t vermael:* de beschildering; *medallien:* de gebeeldhouwde medaljons; *standen:* standbeelden? of bedoelt Vondel dit als vertaling van *Montures:* (de invattingen, de omlijstingen van) de muurvakken?
180 *d'hoofdçieraden:* de kapitelen (Frans: *chapiteaux*).
181 *hem:* zich; *is nu by nu buyten zich:* is nu in gewone toestand (*by zich:* bij z'n positieven) dan weer buiten zichzelf van verwondering.
182 *Scepterdrigh:* schepterdrager (*scepterdrigh* gevormd naar *vaandrig*).
183 Zo staat ook Justitia gewoonlik afgebeeld, de verpersoonliking van 't recht.
184-185 *'t uwe alleyne....:* wat aan u misdaan is, geef dat over aan de vergetelheid; *alleyne* zwakke vorm van *alleyn* met Brab. of Oostel. *ei*; *Vergetenheyd* voor *vergetelheyd* onder invloed van 't w.w. omdat 't bijv. nmw. *vergetel* in onbruik was geraakt.
187 *d'oogen:* de opzichters, de bestuurders van de provincieën.
188 *geen Vorst is om gedoogen:* kan niet als vorst geduld worden (om te gedogen).
189 *nimmermeer:* nooit; *weert:* verwijder, schei.
192 *een ydel spinnewebben:* 'n nietig spinrag.
193 *terwylen* ouwere vorm van *terwijl*.
194 *ruysschende:* met veel gerucht, met geweld; *den inslagh:* de dwarsdraad, hier: 't weefsel.
195 *d' onnos'le kud':* 't onschuldige volk.
196 *vereeren:* eer aan doen.
197 *die 't vonnis strijcken recht:* die 't vonnis rechtvaardig vellen.

Men oordeelt in 't gemeen den meester nae den knecht.[198]
Den vromen mild begaeft; maer wilt uw leen niet schiften;[199]
Hy stopt, die roert den grond, de borne van zijn giften.[200]
Voor al, mijn troetelkind! verdrenckt, om Gods wil, dy[201]
Niet in 't bedrieghlijck meyr van 's boels liefkoozery:
Helaes! Helaes! ick ducht, keert o alwyze algoede[203]
God, mijns gezichts gevolgh doch af van mynen bloede,[204]
Aenstaende is 't, ducht ick, dat dit zoet vergif, o kruys!
Noch met afgodery zal smetten Davids huys:[206]
Dat zoo 's deughds heyl'ge liefde u niet ontsteke t'elcken,[207]
Zoo een geduurzaemheyd van naems en faems verwelcken[208]
U niet te rugh doe zien, tracht dat u in die kamp
Noch tot een lesse dien de Vaderlijcke ramp.[210]
d' Almachtige, mijn kind, my roept u te begeven,[+211]
Vaert wel, ick wandel door den dood in 't eeuwigh leven,
Om hooger heerschen, vry van 't menschelijck gequel[213]
Uwe handen ick beveel den staf van Israël.[214]
Ghy die om 'tquaed eens Vorsts 'skroons glinsterende stralen
Van 't een in 't ander huys, van land tot land doet dwalen,
Verletze by de myne, en brenght van mijns zoons zoon[217]
Dien Grooten Koningh eens te voorschijn en ten toon[218]
Daer Israël op hoopt, daer nae ick zucht te voren,
Groot Koningh die het Rijck des Duyvels zal verstooren.[220]

[+][Randschrift:] *Heyligh overlyden Davids*.

198 *in 't gemeen:* gewoonlik.
199 *vromen:* deugdzamen; *mild begaeft:* geef milde gaven aan; *maer wilt....:* maar verdeel uw leengoederen, uw rijk niet.
200 *die roert den grond:* hij die aan z'n bezit raakt; hier met zinspeling op: die de grond omwoelt, verstopt z'n bronwel.
201 *verdrenckt.... dy:* verdrinkt u (*dy* bij *du* ouwe reeds lang in onbruik geraakte vormen voor 't enkelv. Zie Dl. 1 blz. 552 op r. 4).
203 *keert....* is 'n tussenzin; hij neemt de zin weer op in vs. 205.
204 *mijns gezichts gevolgh:* 't gevolg, de verwerkeliking van m'n vizioen (wat ik nu als toekomstig aanschouw).
206 *met afgodery* slaat op de afgoderij die Salomon bedreef onder invloed van z'n niet-Israëlietiese vrouwen (zie *3 Koningen* 11:4).
207 *Dat....:* ik ducht dat; *'s deughds:* voor de deugd; *ontsteke* konjunktief achter 't w.w. *duchten; t'elcken:* telkens, voortdurend.
208 Zo'n voortdurend verkwijnen van uw naam en faam.
210 Slaat op de straf van God (de dood van 't kind van Bethsabee en de opstand van Absalom) om z'n onwettige verhouding met haar, en de heimelike moord op haar man.
211 *te begeven:* te verlaten.
213 *heerschen:* te heersen; *'t gequel:* de rampen.
214 *Uwe handen:* spreek uit *uw' anden; ick beveel:* vertrouw ik toe.
217 *Verletze by de myne:* houd die kroon bij de mijnen (*verletten:* terughouden).
218 *Dien Grooten Koningh:* de Messias, Kristus, die volgens Gods belofte uit Davids geslacht zou geboren worden.
220 *Groot* zonder *e*, ouwe sterke verbuiging; *verstooren:* verwoesten,

Zoo sterft hy, en de zoon zyn voetspoor gade slaet,[+221]
En 's Hemels God met hert, en mond aenbidden gaet:
Door Godvruchts deure treed in 't rycke met verlangen,
En speelt tot 's Heeren lof veel lieden, veel gezangen,[224]
En smoockt te Gibeon, en inden geest aenschouwt,[225]
Terwyl zyn vleesch noch slaept, dien God dien hy vertrouwt,
Groot God, die ryck gekroont met flonckerende vyeren,[227]
Hem vier Ioffrouwen toont, en geeft hem keur van vieren.[228]
De Glori zwickt een schicht dieze in haer rechter vaet,[+229]
En treeter niet als maeghd, maer als een braef soldaet,[230]
In 't glinst'rende gesternt' verberghtze haer hoofd en kruyne,[231]
En in een sluijer draeghtze een heldere bazuyne,[232]
Wiens wind is enckel lof, trompet, wiens hel geruys[233]
Vult vande schoone Zon het een en 't ander huys:[234]
't Hooveerdigh weefsel van haer sleepkeurs die zoo gloryt[235]
Met 's vyands onderlage is bloedigh gehistoryt,[236]
Met benden, met tropheen, en ringen: met de voet[237]
Zy duyzend Koningen vertre'ende zuchten doet.
De Ryckdom magmen prat niet wyd van hier zien brommen,[+239-vlgg.]
Met Plutoos, Rheaes, en Vrouw Thetis haer ryckdommen:[240]

[+][Randschrift:] *Salomon vult zyn plaetze*.

[+][Randschrift:] *God offert hem de Glori*.

[+][Randschrift:] *De Ryckdom*

221 *gade slaet:* in 't oog houdt, volgt.
224 *lieden:* liederen.
225 *En smoockt te Gibeon:* en brengt 'n brandoffer te Gibeon (Gábaon ten Noorden van Jeruzalem waar de heilige ark verbleef) waar Salomon z'n eerste offer aan God opdroeg (*3 Koningen* 3:4) en 't wonderlike droomgezicht had (*3 Koningen* 3:5:15).
227 *Groot God:* de grote God (*groot* zie op vs 220); *vyeren* (vieren): (vuren) sterren.
228 *keur van vieren:* keus uit de vier; dit is 'n dichterlike uitbreiding van *3 Koningen* 3:11, waar God zegt zich te verheugen, omdat Salomon niet had gevraagd *'n hoge leeftijd, rijkdom* of *roem* over z'n vijanden, maar *wijsheid* om z'n volk goed te besturen.
229 *zwickt een schicht:* drilt 'n speer; *rechter:* rechterhand; *vaet:* vast heeft; *vaet* van *vaten:* vatten (zie Dl. 1 blz. 464 in 't opschrift).
230 *braef:* dapper.
231 Tot in de sterren draagt ze haar hoofd (als 't teken van roem, zie blz. 111 op vs. 190).
232 *in een sluijer:* in 'n draagband; *bazuyne:* n.l. de trompet, die niets dan roem blaast; waardoor de Faam de roem over de wereld uitbazuint.
233 *hel geruys:* hel geschetter (*geruis* en *ruisen* ook van sterke geluiden (zie vs. 194).
234 *het een en 't ander huys:* 't Oostelik en Westelik halfrond van de aarde, heel de aarde.
235 *Hooveerdigh:* trotse; *sleepkeurs:* slepend gewaad; *gloryt* (gloriet): praalt.
236 *onderlage:* nederlaag; *is bloedigh gehistoryt:* staat vol met (historiese) voorstellingen uit de bloedige oorlogen; *historiën* in deze betekenis: historiese afbeeldingen maken, aan 't Frans ontleend.
237 *ringen:* waarschijnlik de ringen van de ringpantsers.
239-vlgg. Hier wordt de twede der jonkvrouwen beschreven: de rijkdom; *magmen prat:* kan men trots; *brommen:* pralen.
240 *Pluto:* de God van de onderwereld; *Rea* de vrouw van Kronos, de moeder van goden en mensen, bij de oude dichters is zij 't zinnebeeld van de vruchtbare aarde; *Tetis:* dochter van Nereus, 'n zeegod; bedoeld is dus: alle rijkdommen van onderwereld, aarde en zee.

*

Eens laeckens held're glans bedeckt haer lichaem houd,[241]
Robynscherp, en gestyft van ingeslagen goud:[242]
Haer rechte en slincker stort een bus, waer uyt gestegen[243]
Komt neerwaerts een Pactol', een blonden Englenregen,[244]
Een glinsterende Taegh: haer knechts 't Geluck men heet,[245]
Het Waecken, Spaerzaemheyd, en d'Arbeyd nat bezweet.
Gezondheyd toont haer gins, geen rimp'len 't voorhoofd breken,[+247]
Haer oogh geen peerlen douwt, haer kaecken niet verbleecken;[248]
Bly, levend', poezeligh, vertoontze een kinds gelaet,[249]
Zy huppelt, danst, en springht, en vlieght waer datze gaet:
Des levens held're toorts blaeckt in haer vuyst ten toone,[251]
En d'heyl'ge vederbos des Phoenix overschoone[252]
't Begin haers keurs verstreckt. en ziet aen d'ander zy'[+253]
Komt ons de Wijsheyd met haer statigh aenzicht by;[254]
Die, op datze hoogh verzel de voetelooze vog'len
Van 't eeuwigh Paradijs, zijn aengehecht twee vlog'len:[255-256]
Stil isze van gebaer, haer gangh verzwaertze zeer,[257]
Men zietze oon regelmaet en passer nimmermeer:[258]

[+][Randschrift:] *De Gezontheyd*.

[+][Randschrift:] *De Wysheyd*

* TEKSTKRITIEK: vs. 252, de oude uitgave heeft achter *overschoone* 'n kommapunt.

241 *bedeckt houd:* bedekt.

242 *Robynscherp:* ruig van robijnen (aspre de rubis), *scherp:* ruw, ruig, zoals ook in 't middeleeuws; *ingeslagen:* er doorheen geweven (met gouddraad als inslag, dwarsdraad).

243 Haar rechter en linker hand stort 'n bus uit (de bekende hoorn van overvloed); *recht* en *rechter* [(s)linke en (s)linker] toen nog naast elkaar; *stort een bus:* stort'n bus uit.

244 *een Pactol:* de Pactólus, 'n rivier in Lydië, voerde goudzand af, vandaar *blonden Englenregen* d.i. 'n blonde goudregen (*Englenregen* eigenaardige vertaling van *Argolique pluye*, blijkbaar heeft Vondel gelezen *Angelique? Argolique:* Argolies: Grieks, is niet duidelik; mogelik zinspeling op 't schip Argo [navis Argolica] dat 't goude vlies ging halen.

245 De Taag in Spanje en Portugal, ook bekend om z'n goudzand; *haer knechts.....:* als haar dienaren noemt men Geluk enz.

247 De derde in de keus was: de Gezondheid; *haer:* zich.

248 *geen peerlen douwt:* geen parelende tranen stort.

249 *een kinds gelaet:* 't blozende gezicht van 'n kind.

251 *ten toone:* openlik.

252 De Fenix-veren draagt ze hier, omdat deze vogel zich steeds verjongde (zie Dl. 1 blz. 762 op r. 1); *des Phoenix overschoone:* van de overschone fenix.

253 *'t Begin haers keurs verstreckt:* vormt 't begin, 't bovenstuk van haar keurslijf; *aen d'ander zy:* van de andere kant.

254 *Komt ons.... by:* komt tot ons.

255-256 *Die.... zijn aengehecht:* wie, opdat ze in den hoge de engelen vergezellen kan, twee vleuglen zijn aangehecht; *de voetelooze vog'len:* de vogels die hun voeten weinig of niet maar vooral hun vleugels gebruiken (zie aant. achterin); *vlog'len:* vleugels.

257 *haer gangh verzwaertze zeer:* ze heeft 'n statige (ernstige) gang.

258 *oon regelmaet en passer:* zonder liniaal en passer (zinspeling op *Wijsheid* 11:21, waar van de wijsheid gezegd wordt: alles hebt gij geordend volgens maat en getal en gewicht); *oon:* zonder; *nimmermeer:* nooit.

De spiegel van Nature, en haer zelf tot haer vordel[259]
Hanght aende ketenkens van haren rijcken gordel.[260]
De Vorst zijn oogen op haer schoonheyd slaende knap[+261]
Waent ingelijft te zijn in 's Hemels borgerschap:[262]
Hy vind zich met den glans eens Paradijs besloten,[263]
En twyfelt wat hy zal uyt zoo veel goed'ren loten:[264]
Ten lesten spreeckt hy dus: wat hebbe ick Heer gedaen
Om van uwe handen zoo veel eere, en goeds t'ontfa'en?[266]
Ghy voorkomt mijn verdienste, of liever bouwt uw eere,[267]
Als ghy mijn snoodheyd eert: o d'overhand is Heere[268]
Een Keyzerlijck geschenck, en niets en is zoo zoet
Dan datmen 's gramschaps brand maeckt droncken in het bloed;[270]
Maer laes! vaeck volgen haer veel woe'nde razernijen,
En d'ouw gewoonte van bebloede moorderijen
Maeckt metter tijd gelijck d' onstrenghste Koningh schier[273]
Een Tyger, felle Leeuw, Wildzwijn, of Pantherdier.
Die schijnt geluckigh die zijn vruchtb're kud' ziet zwillen,[275]
En stelen Carmelus zijn groenende achterbillen;[276]
Om wien een wijnrijck land en vruchtbaer korenaerd'[277]
Doorploeght met yzer scherp oneynd'lijck teelt en baert:[278]
Die vande Seres heeft de blonde en goudgeel ayren,[279]

[+][Randschrift:] *Waerom Salomon de Glory niet uytpickte*.

259 De spiegel van de natuur en van haar zelf d.i. waarin ze aanschouwen kan 't wezen van de natuur en haarzelf; *vordel* naast *voordeel* zoals *vorderen* naast *voorderen*, waar 't eerste de gebruikelike vorm is geworden (*vor* naast *voor* of *vore*).
260 De vrouwen droegen verschillende voorwerpen met kettinkjes aan hun gordel.
261 *knap:* terstond.
262 *borgerschap:* burgerschap (zelf tot de wijze hemelgeesten te behoren).
263 *besloten:* omgeven.
264 *loten:* kiezen.
266 *ontfa'en:* ontvangen (*ontfaen* de oorspr. vorm; ten onrechte hier *ontfa'en* gespeld alsof 't samengetrokken was uit *ontvangen*).
267 *vóórkomt* met klemtoon op *vóór; of liever bouwt uw eere:* of liever, gij maakt uw eigen eer, verheerlikt u zelf.
268 *snoodheyd:* geringheid (*snood:* gering, de ouwere betekenis); *d'overhand:* de overwinning; dus de oorlogsglorie (zie vs. 229 vlgg.).
270 *maeckt droncken in het bloed:* in z'n bloed, in z'n binnenste aanhitst.
273 *gelijck d'onstrenghste Koningh schier:* de meest zachtaardige koning bijna gelijk aan.
275 *Die:* hij; *zwillen* voor *zwellen:* toenemen.
276 En de groenende bergruggen (Frans: *croupes*) afgrazen van de Karmel; *Carmélus:* is 'n berggroep aan de Noordkust van Palestina, rijk aan geboomte en bloemen (Isaïas 35:2).
277 *Om wien:* hij (schijnt gelukkig) om wie; *korenaerd':* korenveld.
278 *met yzer scherp:* met 't scherpe ploegijzer; *oneynd'lijck teelt en baert:* zonder ophouden vruchten voortbrengt.
279 *vande Seres:* van de graanvelden de goudgele korenaren krijgt (Frans: *des seres douïllets:* de liefelike graanvelden, zo genoemd naar *Ceres,* de godin van de landbouw).

Het dierbaer schoon gesteent' van d'Arabische baren,[280]
De Wouden Entidors, 't Ophirisch goud daer by,[281]
Van Sabba 't reuckwerck zoet, en Tyrus peltery.[282]
Maer hoe! men ziet alsins waer Rijckdom staet in 't bloeijen[+283]
't Opmercken sterven, en vermetelheyd meer groeijen:[284]
De rijcke slaeft om 't goud, en wie nae God geaert[285]
Zijn oogen en gemoed wil opslaen Hemelwaert
Moet arm zijn inder daed, of arm zich toe gaen stellen:[287]
En vreeze en rijckdom oock malkand'ren steeds verzellen.
Langh leven waer mijn wensch, mijns hertens lust en wit,[+289]
Dat ick mijn zonen zaegh in 't derde en vierde lit:[290]
Maer ick bezorgh my voor de rampspo'en, die verbolgen[291]
Gemeynelijcken dicht mijns levens langhheyd volgen:[292]
Wie wel leeft leeft genoegh, want 's levens loop die kort[293]
Is, nae der dagen tal niet afgemeten word,
Maer nae doorluchte da'en, en 't leven kort en sterflijck
Is maer een oogenblick, een niet by 't onbederflijck.[296]
Zulcx is de Wijsheyd niet, d' Eere acht zy als 't gespoock[+297]
Eens winds, die licht vervlieght, het leven enckel roock,
De scepter eenen tack van masthout kleyn van weerden,[299]
De peerlen zand en gruys, het goud maer slijm der eerden:[300]
Zy is een spiegel Gods, een blixem die ontgaet[301]

[+][Randschrift:] *Noch de Rycdom*.

[+][Randschrift:] *Noch langh leven*.

[+][Randschrift:] *Maer de Wijsheyd ten welcx aenzien de glory, rijckdom, en't leven niet zyn*.

280 *dierbaer:* kostbaar; *Arabische baren:* Arabiese zee.
281 *Entidors:* van Entidor(?); *Ophir:* 't beroemde goudland (zie Dl. 1 blz. 444 op vs. 385).
282 *Sabba:* in Zuid-Arabië, in de oudheid bekend om z'n wierook; *zoet:* aangenaam; *Tyrus:* de beroemde Feniciese koopstad aan de Middellandse Zee; *peltery:* pelswerk.
283 *alsins:* overal; *in't bloeijen:* in bloei.
284 *'t Opmercken:* de werkzaamheid, werkkracht, hier wel de werkzame zorg voor land en volk (Frans: *L'industrie*).
285 *nae God geaert:* wie naar God z'n aard, z'n wezen houdt gericht.
287 *zich toe gaen stellen:* zich inrichten, gaan gedragen (door z'n onthechting).
289 *wit:* doel; (*hertens,* dergelijke eigenaardige vormen met dubbele 2e n.v. uitgang, heeft Vondel enkele malen zelfs bij vr. woorden, zie Dl. 1 blz. 573 op vs. 11).
290 *Dat ick.... zaegh:* zodat ik zou kunnen zien; *lit:* lid, geslacht.
291 *ick bezorgh my:* ik ben bevreesd, bezorgd (*bezorgd* is 't verleden deelw. van *zich bezorgen:* vrezen).
292 *Gemeynelijcken dicht:* gewoonlik van dichtbij; *mijns levens langhheyd:* dat lange leven.
293 *wel:* deugdzaam (vergelijk Coornhert's *Wéllevenskunst:* de kunst om deugdzaam te leven).
296 *niet:* niets; *'t onbederflijck:* 't oneindige, d'oneindigheid.
297 *Zulcx is de Wijsheyd niet:* zo is de wijsheid niet, zij minacht eer, rijkdom en lang leven; *'t gespoock:* 't razen.
299 *eenen tack van masthout:* 'n stok van dennehout (dat onvergankelik geacht werd, bijv. cederhout).
300 *slijm:* slijk.
301 *een spiegel Gods:* 'n afspiegeling van God; *ontgaet:* gaat uit, te voorschijn schiet uit.

Den donderkogel van zijn Goddelijck gelaet:[302]
Een heyl'ge instortinge oock des milden Hemels, nimmer[303]
De schoonheyd is geblust haers voorhoofds klaer van schimmer,[304]
Altijd haer zelf gelijck, zy niet alleen zoo net[305]
Een zelfde spoor vervolght, maer houd een zelfde tred:[306]
Gezondheyd buyten haer, Eer, Rijckdom in 't gemeene[307]
My dry venynen waer. de Wijsheyd is 't alleene[308]
Die van alle and're goe'n magh strecken zonderlingh[309]
Haer leydsvrouw, wercktuygh, born, çieraet, en matigingh.[310]
Brenghtze o God! voor den dagh, laetze o God! my verstrecken[+]
Een bedgenoot altijd, op dat ick steeds mach lecken[312]
Den zoeten geur, die vloeyt uyt haren heyl'gen mond,
Datze in het vyerschaer my verzelschap t'allerstond,[314]
En ick noch kinds en teer, met haren staf beschudden[315]
In vette weyden magh d' Abrahamijtsche kudden,
Oneyndelijcke kud', iae kudde die gewis[317]
Een trouwen herder van den Hemel weeldigh is.
Heer geeftze my, ick quijn, ick flaeuwe, of zoo ick leve[319]
Ick heylge vuyrvliege in haer vlamme leve en zweve,[320]
En nieuwe zomeruyl, te stout in 't licht ghesmoock[321]
Van hare lampkens ick myn vlercxkens te'er verschroock.[322]

[+][Randschrift:] *Salomons gebed om de Wijsheyd te verwerven.*

302 *donderkogel:* (men meende dat de bliksem uit 'n kogel te voorschijn kwam, zo ook *donderkloot*), dus: de bliksemgloed van Gods aanschijn (Frans: *brasier foudroiant:* bliksemende vuurgloed).
303 Wat zij verhevens heeft, dat is haar ingestort door de milde hemel.
304 *klaer van schimmer:* helder van straleglans.
305 *zoo net:* zo nauwkeurig.
306 *vervolght:* volgt.
307 *buyten haer:* zonder haar (nml. de wijsheid).
308 *My dry venynen waer:* zou(den) voor mij zijn drie soorten vergif; *waer:* zou zijn (enkelvoud).
309 *van:* voor; *goe'n:* (*goeden*) goederen; *zonderlingh:* op biezondere wijze.
310 *Haer leydsvrouw:* tot hun leidsvrouw; *born:* bron, oorsprong.
312 *Een bedgenoot:* 'n echtgenoot; *lecken:* smaken.
314 *in het vyerschaer:* in de rechtbank, in 't rechtspreken (over *vierschaar* als *het*-woord, zie Dl. 1, blz. 453 aant. op vs. 146).
315 *noch kinds en teer:* nog 'n kind en zwak; *beschudden:* beschutten; *beschudden* zoals in 't middeleeuws 'n heel ander woord als *beschutten*.
317 *Oneyndelijcke kud':* 'n talloos geslacht (zie 3 Kon. 3:8).
319 *ick quijn, ick flaeuwe:* ik bezwijk, ik verlies m'n krachten; *of zoo....:* of indien ik mag leven.
320 *Ick....:* dat ik dan als 'n heilige vuurvlieg (Frans: *pirauste*, de vuurvlieg, die naar ze meenden in 't vuur kon leven), Salomon wil dan 'n *heilige* (geestelike) vuurvlieg zijn.
321 *En nieuwe zomeruyl:* en als 'n jonge vlinder; *'t licht ghesmoock:* de lichte gloed (al zou ik m'n tere vleugels verschroeien).
322 *hare lampkens:* nml. 't licht van de wijsheid (Frans: *lamperons*)*; verschroock:* verschroei.

Houd daer, ick schenckze u, zeght d'onsterfelijcken Vorste[+323]
Vermids geen ander liefd brand in uw ed'le borste,[324]
Ick wil dat ghy bezit, als tot een toegift veyl[325]
Gezondheyd, Ryckdom, Eer, en overvloed van heyl,[326]
Terwijl ghy dient dees' Maegd, in mynen dienst u bouwe:[327]
Oon eersleep magh niet tre'en zoo welgeboren Vrouwe.[328]
Als Salomon ontwaeckt, hy merckelycken ziet[+329]
Dat de gematigheyd van s' lichaems dampen niet[330]
Veroorzaeckt in zyn geest een droom zoo wonderbaerlijck;
Maer 't afgezette beeld van d'hand eens Engels waerlyck:[332]
Want zaligh hem oon kunst de kunsten staen ter hand,[333]
Geleertheyd zonder moeyte; een ongemeyn verstand
Zijn doen verguld: hy vlieght om hoogh, en gaet doorzoecken[335]
Van 'sweerelds ingewand de diepte, en donckere hoecken.[336]
De raedzels van 't gewijd pampier zyn hem gemeyn,[+337]
En daeghlycx zyn gespraecke; en zyn diepzinnigh breyn[338]
Van weynigh woorden, die de Goddelycke veeren
Beschreven, zoude eerlangh veel boecken ons stofferen.[338-340]
Geleerd'lyck hy de Zon oon vreeze sterven ziet:[341]

[+][Randschrift:] *God verguntze hem, en te gelijck oock d'andere goederen*.

[+][Randschrift:] *'Tghevolgh van deze heylige droom, en weldadigheyd Gods*.

[+][Randschrift:] *Uytnemende beschryvinge van Salomons wijsheyd ten aenzien vande Godlijcke en natuurlycke Philosophie ofte wijsgeerigheyd*.

323 *Houd daer:* neem aan, ziedaar; *Vorste:* ouwe zwakke vorm met *-e*.
324 *borste:* oorspr. meerv., als enkelv. opgevat naast *borst*.
325 *veyl:* op de koop toe, ten overvloede.
326 *heyl:* geluk.
327 En laat overvloed van geluk, terwijl gij de Wijsheid dient, u steunen (*bouwe*) in mijn dienst.
328 *Oon:* zonder (zie *Hierusalem Verwoest* op vs. 1991)*; eersleep:* eregevolg (rijkdom, eer en gezondheid).
329 *merckelycken:* duidelik (bijw. op *-en*).
330 *de gematigheyd....* (min juist voor *gematigdheid*): de gesteldheid van de dampen in 't lichaam; men meende dat door vochtige opstijgingen (*dampen*) naar de hersens de dromen werden veroorzaakt (*gematigdheid* Latinisme, geneeskundige term voor *temperamentum*, Frans: *temperament*).
332 *'t afgezette beeld....:* de uitgebeelde voorstelling door de hand van 'n engel; *afzetten:* tekenen (vergelijk *afzetsel* blz. 231 r. 2); *waerlyck:* werkelik.
333 *zaligh:* op 'n heilzame wijze; *oon kunst:* zonder studie; *de kunsten....:* staan de wetenschappen tot z'n beschikking.
335 *verguld:* veredelt.
336 Bedoeld wordt: 't wezen der dingen van hemel (*om hoogh*) en aarde.
337 De misteries van de gewijde geschriften (profeten enz.) zijn hem openbaar, bekend; *pampier:* bekende bijvorm van *papier*.
338 En z'n dageliks gesprek.
338-340 En z'n diepzinnig verstand zou weldra (*eerlangh*) van weinige woorden, die de door God geïnspireerde schrijvers geschreven hebben (in de H. Schrift) veel boeken vullen; *veeren:* pennen, schrijvers.
341 *Geleerd'lyck:* als 'n geleerde; Salomon was niet bevreesd bij zonsverduistering zoals anderen, omdat hij de oorzaak kende.

*

De dwalinge onverdwaelt der sterren hy bespied:[342]
Hy weet of't is Nature, of Engel, die de ronde[343-vlgg.]
Met een dryvouwde Keer doet op een tyd en stonde:
Of Phebus licht van zijn, de Maen van anders vuyr:[345]
Of d' Herbst, de Zomer, Lent, en Winter koud en stuyr[346]
Der Zonnen kind'ren zijn: en van wat roock zoo verre[347]
Om hoogh de locht ontsteeckt een langhgehayrde sterre:[347-348]
Wat longen stijf van dreun wind teelen slincx en krom:[349]
Wat vuyr'ge pennen dat de blixems dragen om:[350]
Wat breydel d' Oceaen dwinght binnen zyne palen;[351]
Of hy gehoorzaemt 't licht met zyn gehoornde stralen?[352]
Of't zweet'righ kussen des verliefden Hemels frisch
Der peerlen Vader, en der oest'ren bruy'gom is:[353-354]
Of't waer is dat hy droef de slymige ons uytzondert,[355]
De blinckende als hy lacht, de bleecke teelt als 't dondert:[356]

* TEKSTKRITIEK: vs. 349 *longen,* de oude uitgave heeft *polssen*.

342 Hij neemt de niet afwijkende ommeloop van de sterren waar (de niet-verdwaalde ronddwaling, Frans: *la non-errante erreur*).

343-vlgg. Of 't 'n natuurkracht is of de leiding van 'n engel, die de sterren 'n ommeloop laat doen in 'n drievoudige beweging op dezelfde tijd (*op een tijd en stonde*)*;* bedoelt du Bartas met die drievoudige beweging de drie verschillende soorten van beweging van alle hemellichamen te samen om de aarde volgens 't Ptolemeïese wereldstelsel? Volgens dat stelsel, dat du Bartas volgt, was de aarde 't vaste onbewegelike middelpunt; om de aarde beweegt zich de maan in 'n eigen kring, de zon met 5 planeten samen in de zonnekring, en de vaste sterren samen in een kring (zie ook vs. 359-vlgg.).

345 *Phebus:* (de zonnegod) de zon; *van zijn:* van z'n eigen vuur; *van anders vuyr* (*vuur*)*:* licht uitstraalt van 't licht van 'n ander.

346 *Herbst* voor *herfst* aan 't Duits ontleend; *stuyr:* stuurs, streng.

347 *Der Zonnen kind'ren:* nml. of ze teweeggebracht worden door de verschillende standen van de zon.

347-348 En uit wat voor dampen de atmosfeer zo ver omhoog 'n komeet (*langhgehayrde sterre*) doet ontbranden (zie *Hierusalem Verwoest* op vs. 1645). Volgens Aristoteles ontstond 'n staartster uit massa's dampen, die zich uit de aarde afscheidden en door de sterren van de melkweg werden aangetrokken en aangestoken; zijn er echter dampen te veel, dan verzamelen deze zich, blijven in de atmosfeer hangen, raken in brand, en vormen 'n komeet.

349 *Wat longen stijf van dreun:* wat voor geweldig blazende longen.

350 *vuyr'ge pennen:* vleugels van vuur; *dragen om:* de wereld rond dragen.

351 *zyne palen:* z'n grenzen, z'n stranden.

352 *'t licht met zyn gehoornde stralen:* 't licht van de gehoornde maan; of de maan eb en vloed veroorzaakt.

353-354 Men meende dat de paarlen in de pareloesters gevormd werden onder rechtstreekse inwerking van de lucht, vandaar *Der Peerlen Vader* en *der oest'ren bruy'gom; frisch* hoort bij *Hemels*.

355 *dat hy droef....:* dat hij (de hemel, de lucht) als ie betrokken (*droef*) is, de slijmige, troebele parels voor ons afscheidt (*uytzondert*).

356 *bleecke:* witachtige.

Of't vochtigh Element't gryze Amber teelt gewis,[357]
Of datmen 't vette dreck zal achten van een visch.
Hy weet waeromme d'aerde is vast, rond, oon begintsel,[+359-vlgg.]
Des weerelds middelpunt, en der naturen bintzel:
Hy kanze meten, en verstaet noch, of hy 't zagh,[361]
Hoe doch de Coloquint met zulcken oordeel magh[362]
Uytpicken 't witte vocht in duyst're, en donckere ad'ren,[363]
't Elleborum het zwart, de Rha het groen vergad'ren:[364]
En of zulcx toegaet in ons zwack, en teeder lyf[365]
Of halende tot zich, of iagende uyt heel styf.[366]
Kort om, der planten kracht hy kent die groot en teeder[367]
Nature in wezen houd van d' Hysoop tot den Ceder.[368]
Hy weet waerom de tand des bytwolfs droef van aerd[369]
't Peerd groote snelheyd geeft, en oock zyn spoor verzwaert:[370]

[+][Randschrift:] *Kennisse van d'Anthipathia ofte strydigheyd van verscheyden dingen*. [+]

357 Of de grijze amber wel zeker voortkomt uit de zee zelf (*'t vochtigh Element*)*;* men meende dit misschien omdat deze reukstof ook wel drijvend in de zee gevonden werd; inderdaad is 't de gal of iets dergelijks (*vette dreck*) van 'n potvis.

\+ : naast vs. 359-vlgg. Hier wordt bedoeld, dat sommige dingen in de natuur andere bestrijden (vs. 361-vlgg).]

359-vlgg. Du Bartas neemt met Ptoleméus en Tycho Brahe aan, dat de aarde 't vaste onbewegelike middelpunt is, waarom heel de hemel en alle hemelbanen van maan, zon met planeten, en de vaste sterrehemel zich bewegen (zie op vs. 343); *oon begintsel:* zonder beginpunt (omdat ze rond is)*; begintsel* met *ts,* wel onder invloed van woorden waar de *t* voor de *s* tot de stam behoorde, zoals in 't volgende *bintzel* (*ts* smolt geregeld samen tot *s*, vandaar allerlei verwarringen tussen *ts* en *s;* verg. Dl. 1 blz. 705 op vs. 10); *der naturen bintzel:* 't steunpunt is van 't heelal (dat 't heelal samenhoudt).

361 *noch....:* ook nog alsof hij 't gezien had.

362 *Coloquint:* de bittere kwintappel en de volgende, alle geneeskrachtige kruiden, die volgens de opvatting hier vermeld, verschillende schadelike vochten in ons lichaam bestrijden, of door ze in zich op te nemen of door ze uit te drijven (vs. 365, 366); ieder der vochten met 'n bepaalde kleur; *met zulcken oordeel magh uytpicken:* met zo'n juistheid kan uitkiezen.

363 *in duyst're, en donckre ad'ren:* nml. de kanalen van ons lichaam.

364 *'t Elleborum:* gewoonlik Helleborus, 'n giftige plant; de zwart-bruine wortelstokken van de Helleborus viridis of wrangwortel worden wel gebruikt als zuiveringsmiddel (zie de volgende verzen)*; Rha* voor Rhabarber (Frans: *le Rha,* zo genoemd naar de *Rha* of Wolga).

365 *of zulcx toegaet:* en of dat gebeurt.

366 Of die kruiden zelf de kwade vochten in zich opnemen, of die er heel krachtig (*styf*) uit drijven.

367 *groot en teeder:* de grote en de tere planten die de natuur in wezen houdt.

368 *Hysoop:* 'n fijne geurige plant*; den Ceder:* 'n sterke boom; de zin is dus: van de geringste tot de grootste (verg. 3 Kon. 4:33: ‘en hij redetwistte over de bomen van de ceder die op de Libanon is, tot de hysop, die uit de muur opschiet’ enz.).

369 *des bytwolfs:* van de verscheurende wolf; *droef van aerd:* somber, naar (Frans: *triste loup*).

370 Volgens 'n oud bijgeloof meende men dat wolvetanden aan 'n paard vastgebonden 't grote snelheid gaven; *en oock zyn spoor verzwaert:* en aan de andere kant z'n gang logger maakt (*rend sa piste pesant*)*;* wanneer 't paard 'n wolf ruikt, vermindert z'n gang (hier ook al aan de wolvetanden toegeschreven).

Hoe in een oogenblick Hyena's Teven blaffen[371]
In 't naerd'ren met haer schaeuw behend weet af te schaffen:
Hoe 't komt dat d'Elephant verhit door 's gramschaps vlam
Getemt word, als hem naeckt de ruyghgevliesde Ram:[374]
Hoe 't komt dat d'Alderhoogst' vryt d'Adeler voor 't sling'ren[375]
Des blixems, die hy schiet met gloeijendige ving'ren:
Waerom de Zeegans oock haer eijers groot van schel[377]
Broeyt met haer pooten uyt heel heet en breed van vel,
En zonder tonge schreeuwt, geteugelt aen haer vlercken,[379]
Zoo zy nae wensch niet kan de zoute velden mercken.[380]
Hy weet of uyt een damp ontstaet de keyzelsteen,[381]
Of uyt gekoockte slym. geleerd'lyck geeft hy re'en[382]
Of van 't quickzilver, of van zwavel de Metalen
Ontstaen, of van een sap gedickt door's winters dralen,[384]
En reyn geveeght door d'hitte: of van een assigh vocht.[385]
Of dat hy die 'tgewoel der dicke baren wrocht,[386]
Het Hemels Keyzerryck, de bontgespickelde eerde[387]
Gelyckmenze uyttreckt nu, almachtigh die formeerde.[388]
Hy weet waerom de deughd des held'ren Iaspis helpt[389]
Den bloedenden, en 't bloed behendighlycken stelpt;
De Saphir heelt't gezicht. de Topaes zal bestrijen
Vrouw Venus; d'Amethist dien God wien 't veyl wil vlijen,[392]

371 *Hyena's Teven blaffen....:* de Hyena 't blaffen van de teef behendig weet te doen ophouden met haar schaduw, wanneer ze nadert*; 's Teven:* van de teef, met 't manl. 's zoals meermalen bij vrouwel. woorden, vooral sedert 't eind van de 16e eeuw, zie hiervoor blz. 233, r. 59 (Het Inhoud) *des Koningins*.
374 *de ruyghgevliesde Ram:* de ram met de ruige vacht; *vlies:* vel, vacht.
375 *d'Alderhoogst':* God; *vryt voor:* vrijwaart voor (*vryen:* bevrijden).
377 *schel* bijvorm van *schaal*.
379 *geteugelt aen haer vlercken:* omdat ze niet kan vliegen (bedwongen als door 'n teugel).
380 *de zoute velden mercken:* de zee zien.
381 *keyzelsteen:* dial. vorm van *kiezelsteen*.
382 *gekoockte slym:* (door de natuur) gebrande slik; *geleerd'lyck geeft hy re'en:* wetenschappelik geeft hij verklaring.
384 *gedickt:* verdicht, verhard; *door 's winters dralen:* door de lange winter.
385 *reyn geveeght:* gezuiverd; *een assigh vocht:* 'n vloeistof met as vermengd.
386 *hy:* nml. God; *dicke baren:* zware golven d.i. de zee.
387 *Het Hemels Keyzerryck:* 't hemelrijk, de hemel; *eerde* ouwere en vooral Zuidelike vorm van *aarde*.
388 .... *Gelyckmenze uyttreckt nu:* of Hij de metalen, zoals men ze nu te voorschijn haalt uit de aarde, in Zijn almacht gevormd heeft.
389 *de deughd:* de kracht; *Iaspis:* 'n ondoorschijnende edelsteen, die verschillende kleuren kan hebben, rood, groen enz.; aan de edelstenen werd 'n genezende werking toegeschreven, soms in allerzonderlingst verband, bijv. naar de kleur, enz.
392 *Vrouw Venus:* de liefde; 't verband tussen 't afweren der liefde en de topaas? *d'Amethist....:* de ametist weert de god af, die 't klimop (*veyl*) om z'n hoofd draagt, nml. Bacchus de wijngod; (*vlijen:* strelen) 't Grieks □μ□θυστος is wschl. 'n volkse vervorming van de oorspronkelike naam van de ametist, en betekent: niet dronken, nuchter; hij werd veel gedragen als amulet tegen dronkenschap.

En hoe 't zich toedraeght dat jeloers de Diamant
Zich tegen des Magneets behende diefstal kant.[394]
Getalen, maet, en toon zyn geest weet t'achterhalen,[395]
En d'effenmatigheyd der lyven met haer talen:[396]
En vanden Nectar zat die d'Hemel stort altyd
De bye heeft d'honigh op zyn lippen gekonfyt.[397-398]
Maer hy omhelst geensins des spieg'lings bloote aenmercking
Met zulcken yver als de nutzame bewerckingh,[399-400]
Noch draeght het snat'ren van een weetzucht zoo veel gunst,[401]
Noch d'hovaert eens Sophists, als deze brave kunst[402]
Die vestight eenen staet, het heyligh roer kan vaten,[403]
En met eenstemmigheyd voe'n hooge en leege staten.[404]
Voor al hy 't recht niet krenckt, der wetten kracht hy verght,[+]
En als d'uytstekenst' van 't hoogh Pyreneesch geberght'[406]
Zyn voorhoofd hy verklaert, en 't hoofd steeckt inde lochten,[407]
Versmaed slaghregens, 't ys, de winden, en de tochten:
De stormen hy belacht, en braef worpt boven dien[409]
Des donders hoovaerdy ter neder voor zyn knien.[410]
Oon vlecke draeght hy zich onbuyghlyck vonniswyzer;[411]
Noch niemands gunst ontruckt zyn vuyst het wrekende yzer,[412]
Noch haet en wettet niet; de gunsten hy vertreed;[413]

[+][Randschrift:] *Salomon handhaeft de Gerechtigheyd*.

394 De werking van de magneet verhindert.
395 *Getalen, maet, en toon:* de aard van de muziek; *Getalen* oorspr. vorm van *getallen*.
396 En de evenredige verhouding van de lichamen tot hun schaduwen; *effenmatigheyd:* gelijkmatigheid, gelijke verhouding; *tael:* haar, staart, schaduw.
397-398 *vanden Nectar zat.... de bye:* de bij verzadigd van de hemelse nektar, heeft die zoetheid op zijn lippen neergelegd (de zoetheid van taal is hem gegeven); *Nectar:* drank der Goden.
399-400 Maar hij is volstrekt niet zo'n sterk voorstander van zuiver bespiegelende beschouwing (theorie) als van nuttig prakties werk; *aenmercking:* beschouwing.
401 *draeght.... gunst:* draagt liefde toe, dus: heeft niet zoveel liefde voor de veelsprekende weetgierigheid.
402 *d'hovaert:* 't oorspr. ook in 't middeleeuws gewone woord, voor *hovaardy:* waanwijsheid; *brave:* edele.
403 *kan vaten:* in handen kan nemen.
404 *eenstemmigheyd:* eensgezindheid; *staten:* standen.
406 *En als d'uytstekenst':* en evenals de hoogste top.
407 *verklaert:* verheldert hij, houdt hij in de volle klaarheid (boven de wolken).
409 *braef worpt:* en kloek werpt hij; *worpt* zie *Hierusalem Verwoest* vs. 240.
410 *hoovaerdy:* verwaten rumoer.
411 *onbuyghlyck vonniswyzer:* als onbuigbaar rechtspreker.
412 *niemands gunst...:* z'n genegenheid voor niemand ontneemt hem 't wrekende zwaard van 't gerecht.
413 *wettet:* wet't; *hy vertreed:* neemt ie niet in aanmerking.

Met zyne voeten hy's volcx vreeze en tranen kneed.[414]
's Gouds stralen nimmermeer doen schemeren zyn oogen;[415]
Noch vind zich met een wolck van onkund niet betogen.[416]
Zyn spraeck word een geheym geacht van minst en meest,[417]
En uyt 's lands wetten hy scherpzinnigh treckt den geest.[418]
In zaeck van twyfel spitst hy zich op 's dingers perten[419]
Omzichtigh, en ontleed der loozer pleyters herten.[420]
Van zyn geboorten dagh geen vyftien oegsten noyt[+421]
Verschudden haer perruyck met goud schoon opgetoyt,[422]
Als hy geluckigh scheyde, en wijs'lijck uyt kost voeren[423]
't Vermaerde pleytgeschil van twee doorslepen hoeren.[424-vlgg.]
Laes aerde! d'eerste zeght, is 't mooghlijck dat gebelght[425]
Ghy berstende van spijt niet levendigh verzwelght
Dit vuyl afgrijs'lijck wijf? Heer Koningh, is het mooghlijck
Dat uytgaende om bestaen een stuck zoo ongedooghlijck[428]
Zy schaemt'loos uwen troon derf naed'ren met bedrogh,[429]
Niet om quijtscheldingh, maer om aen te klagen noch?
Die Stiefmoer vande slaep van spyze en wijn vertreden[431]
Heeft haren zoon versmacht den ioncxsten nacht geleden,[432]
Doen vindende hem yskoud oon pols en roeringh, let,[433]
Erghlistelijcken leght hem fijntjens in mijn bed,
Nam 't mijn we'er inde plaetse. houd daer, o ouw slaepbye![435]

[+][Randschrift:] *Aenmerckelyk voorbeeld van zyne wijsheyd in't stuck vande bedieninge des gerechts, verhaelt inde heylige historie 1. Kon. 3.*

414 *Met zyne voeten.... kneed:* vertrapt, slaat er geen acht op; dat is niet van invloed op zijn rechterlik oordeel.
415 *'s Gouds stralen....:* 't schitterend goud verblindt hem niet.
416 *Noch vind zich.... betogen:* ook is hij niet overdekt, verduisterd.
417 *Zyn spraeck:* z'n woorden; *een geheym:* als 'n goddelike uitspraak; *van minst en meest:* door geringen en aanzienliken (*meest:* grootst).
418 *den geest:* de eigenlike bedoeling.
419 *spitst hy zich:* ziet hij scherp toe; *'s dingers perten:* de listen van de procederende.
420 *der loozer pleyters herten:* de geheime bedoelingen van de sluwe pleiters.
421 Volgens de overlevering kwam Salomon met z'n vijftiende jaar op de troon. Hij was in ieder geval erg jong, zie *1 Paralipomenon* 29:1; *oegsten:* oogsten; *noyt:* volstrekt nog niet.
422 *Verschudden:* hadden geschud.
423 *geluckigh scheyde:* op 'n gelukkige wijze vonnis wees; *kost* Brab. vorm voor *kon*.
424-vlgg. Volgens 't verhaal in 3 Kon. 3:16-28.
425 *Laes aerde:* helaas, aarde.
428 *uytgaende om bestaen....:* zij die zich opmaakte om zo'n onduldbaar schelmstuk te bestaan (*uytgaende:* zoals nog dikwels gezegd wordt: en hij ging heen en deed dit of dat, zonder dat er van heengaan spraak is).
429 *derf:* durft.
431 *van.... vertreden:* door.... bezwaard, bevangen.
432 *versmacht:* doodgedrukt; *ioncxsten....:* laatste voorbije nacht; *geleden:* bijv. nmw.
433 *oon pols....:* zonder polsslag en beweging; *let:* let wel.
435 *we'er:* terug daarvoor; *houd daer:* pak aan; *ouw slaepbye:* ouwe bijslaap.

O meer als eerlooze! houd, o zaed van bastardye!
Uw prye neemt, houd daer, en geeft my mijn gerief,[437]
Mijn hoop, mijn tydverdrijf, mijn herteken, mijn lief.
O bitter avontuur! o zeldzaem kerckendiefte![439]
Dit kleyn fraey Engelken ghy kussen nae beliefte![440]
Hy zoetert lachen om uw staem'lende gebaer,[441]
En zich verwerren in uw vuyl uw luyzigh hayr:
Dit poppeken de vreughd doen in uw ziel opryzen,
En groot geworden uw wanschapen ouwdheyd spyzen:[444]
Maer ick ocharme! helaes! heb voor myn lot alleen
Den last van 't zwanger gaen, en 's barens herde ween,[446]
Het schudden van zyn wiegh, van 's waters musc' de luchten,[447]
En van zyn kinds geschrey de moey'lycke geruchten.
O onder sterflycke ick d'ellendighste in 't verdriet!
O kinderlooze moe'r! ach! dat uwe handen niet[450]
Zyn met een mes voorzien als 't hert met razernyen!
Neen eer ick zal dien smaed zoo wederweerdigh lyen[452]
Wil ick dees' teve doon, en fellyck eer bestaen[453]
Haer boezem woe'nde met myn hand te randen aen.[454]
Dus antwoord d'ander: ha wolvin! ha heetst' der teven![455]
He! wie geloofde oyt dat een boosheyd zoo doordreven[456]
Den wyn verzelde: indien Gods ooge u niet vervaert,[457]
Vreest's Konings wack're geest noch die zyn plaets bewaert.[458]
't Vernoeght u niet dat ghy my aentyght door uw boosheyd,[459]
Doortraptheyd, dronckenschap, moord, meyneed, en eerloosheyd,[459-460]

437 *Uw prye:* uw dood mormel; *mijn gerief:* mijn genot, m'n vreugde.
439 *kerckendiefte:* heiligschennis.
440 Gij zult....; *nae beliefte:* naar uw genoegen, zoveel ge wilt.
441 *zoetert:* dat zoete, lieve kind; *staem'lende gebaer:* stamelende woorden (*gebaer* in de zin van *woordgebaar;* Frans: *begues propos*).
444 *uw wanschapen ouwdheyd:* uw misvormde ouderdom.
446 *herde ween:* harde weeën.
447 *musc'....:* muskusluchtjes van z'n water.
450 Hier spreekt ze zich zelf toe.
452 *zoo wederweerdigh lyen:* zo rampzalig verduren (vergelijk *wederwaardigheden*).
453 *dees' teve:* dit hondse wijf; *en fellyck eer bestaen:* en eerder op wrede wijze proberen.
454 *te randen aen:* gewelddadig aan te vallen.
455 *heetst':* wellustigste (*wolvin* naar 't Latijnse *lupa* schandnaam voor 'n ontuchtige vrouw, zoals in 't Nederl. *teef*).
456 *doordreven:* doorgedreven, doortrapt.
457 *Den wyn verzelde:* gepaard ging met dronkenschap (vergelijk vs. 431); *vervaert:* bevreesd maakt.
458 *bewaert:* waarneemt, bekleedt.
459 *'t Vernoeght u niet:* 't is u niet genoeg.
459-460 *aentyght.... doortraptheyd:* beschuldigt van.... doortraptheid, enz.

Ghy wilt my, maer vergeefs, ontnemen noch myn kind:
Neen al te vast hem liefde in 's moeders ermen bind.
Hy rooft my 't leven die my rooft myn kind goedaerdigh.
Gerechten Davids zoon, die zyt als hy rechtvaerdigh,[464]
Ick bidde dat uyt gunst des gunsts die hy u eer[465]
Bewees, doen hy we'er kinds met toegeneyghd gebeer[466]
Uw tranen stilde, en met zijn tonge uyt groot begeeren
Van ionghs op u de spraeck gingh leeren fatzoeneren:[468]
Of als bebloed en warm, en kuchende en begaen,[469]
Hy keerde met den roof der Koningen verla'en,[470]
U in zyn beuck'laer wieghde, u vrund'lijck liep omermen,[471]
En schreijende hief u op zijn schouwder met zijn ermen:
Ghy greept zyn baerd en loeght, als ghy zaeght lachen stout[473]
Een ander Salomon in 't helder vlammend' goud
Van 't vaderlyck helmet, en bootsten honderd lachjes[475]
Ter zyden 't pluymdonst van zyn witte Reygerschachjes:[476]
En met de baren van een pluym bedeckt, ghy doen[477]
Een vogel scheent, die in een hage zinght in 't groen:[478]
O ick bezweere u by den naem des hooghberomde[479]
Bathseba, die des nachts haer duyzendmalen kromde[480]
Kout over uwe wiegh, en eer ghy d'uchtent kreeght[481]
Haer tepel van wit bloed had honderdmael geleeght:[482]
Die met 't bepeerlde goud uw hoofd gingh overwelven,[483]

464 *Gerechten:* rechtvaardige.
465 *uyt gunst des gunsts:* uit liefde voor de liefde; *eer:* vroeger.
466 *doen:* toen; *kinds:* als'n kind, op kinderlike wijze; *toegeneyghd:* genegen, vriendelik; *gebeer* bijvorm van *gebaar*.
468 *Van ionghs op:* van jongs af.
469 *begaen:* bestoft, vuil; *begaen,* eigenlik *begaed* van *begaden*, toetakelen, in Zuid-Neg. nog *begaaien, begaaid*.
470 *verla'en:* overladen.
471 *beuck'laer:* schild.
473 *loeght:* lachte*; loegh* de oorspr. vorm.
475 *helmet:* helm, zie *Hierusalem Verwoest* vs. 207; *bootsten honderd lachjes:* je trok honderd lachende snuitjes; je speelde telkens kiekeboe; (*bootsten* verl. tijd met *-en*, zie Dl. 1 blz. 465, aant. op vs. 25).
476 *'t pluymdonst:* 't pluimedons; z'n helmbos wordt hier bedoeld, die uit reigerveren bestond (*donst* met bijgevoegde *t*, als in veel woorden, *hulst*, enz.).
477 *de baren van een pluym:* 'n golvende pluim; *doen:* toen.
478 *hage:* bosje.
479 *hooghberomde:* dial. vorm van *hooghberoemde*, zoals *blom* naast *bloem; des... Bathseba* ook bij vrouwelike woorden, zie op vs. 371.
480 *Bathseba:* Bethsabee (de moeder van Salomon).
481 *Kout:* in de (nachtelike) kou (Frans: *tremblottant de froid*)*; eer ghy d' uchtent kreeght:* eer't dag voor u was.
482 *wit bloed:* melk.
483 *'t bepeerlde goud:* de beparelde kroon.

En leeft zorghvuldigh meer by u als by haer zelven:[484]
O groote Koningh! ick bezweer u by al 't gunt[485]
Hier 't heylighst' word geschat dat ghy my recht vergunt:
Dat zoo uw goedheyd laes! te hinderlyck myn zaecke,
Van myn ontfangen leet vergunnen wil geen wraecke,[487-488]
Ten minsten neemt my niet 't geen my Natuyr met smert
Gaf buyten uwe ionst: ontruckt my niet myn hert:[490]
Ontvreemt, met oorlof, my myn bloed niet: daerbeneven[491]
Maeckt ons niet kinderloos gedurende 's kinds leven.
Terwyl met roepen zy 't den Koningh maecken moe,
Myn is het kind, 't is myn, ghy lieght, 't behoort my toe:
Het volck reede half geschift is; d'een nae 's herten oordeel[495]
Dees' Vrouw draegt, d'ander wyst het ander wyf te voordeel.[496]
Gelyck twee tuysschers op een speelberd, op goe hoop,[497]
Kasteelen, Wyngaerds, land vertrouwen 's teerlinghs loop:[498]
Een strydige begeerte ontroert al d'ommestand'ren,[499]
D'een d'eene gunstigh is, en d'ander draeght den and'ren,[500]
En elck door vreeze en hoop gedreven nae als voor,[501]
Ontstelt 't bewegen van 't bedriegelyck yvoor.[502]
De Koningh dut alleen, en zyn wyze ooren hoorden[503]
Geen ongelyckheyd in gehuyl, geklagh, en woorden.
'sKinds aenzicht aengemerckt, ten teeckent noch ten wroeght[505]
D'een meer als d'ander niet: noch 's Rechters geest vernoeght[506]

484 *zorghvuldigh meer:* met meer bezorgdheid.
485 *al 't gunt:* al 't geen; *'t gunt* naast *'t gint, 't geent,* is vooral 'n Holl. vorm, zoals *vrund* naast *vrind;* alle zoals in 't middeleeuws met de ouwe onzijdige buigings-*t*.
487-488 Dat, zo uw goedheid, helaas tot mijn groot nadeel, mijn zaak geen wraak wil schenken; *te hinderlyck:* tot mijn nadeel (Frans: *ta nuisible clemence*)*; Van:* over.
490 *buyten uwe ionst:* zonder uw gunst, zonder uw toedoen.
491 *met oorlof:* met uw welnemen; *daerbeneven:* daarenboven.
495 *geschift is:* in twee partijen verdeeld is.
496 *draegt:* steunt, is genegen; *wyst.... te voordeel:* bevoordeelt, kiest partij voor.
497 *tuysschers:* dobbelspelers; *speelberd:* speelbord, *berd* bijvorm van *bord,* nog in *te berde brengen; op goe hoop:* in de hoop op 'n goeie uitslag.
498 *vertrouwen 's teerlinghs loop:* toevertrouwen, wagen aan 't rollen van de dobbelsteen (*vertrouwen* Frans: *hazardent*).
499 *strydige:* tegenstrijdige.
500 *gunstigh:* goedgunstig; *draeght:* steunt, is genegen.
501 *elck* voorwerp van *ontstelt; nae als voor:* voor en na, telkens; dus: ieder van hun wordt telkens beangst door de beweging van de bedriegelike dobbelstenen.
502 *'t bedriegelyck yvoor:* nml. de dobbelsteen.
503 *De Koningh dut alleen:* alleen de koning zit te peinzen; *hoorden:* luisterden naar.
505 *'sKinds aenzicht aengemerckt:* de beschouwing van 't kind z'n gezicht (Lat. zinsvorm); *ten teeckent noch ten wroeght....:* 't geeft geen kentekenen noch opheldering meer aan de ene moeder dan aan de andere te behoren; *ten* uit *'t en,* de bekende ontkenning ; *wroeghen:* aanwijzen (meestal in ongunstige zin: beschuldigen).
506 *vernoeght word:* wordt tevreden gesteld.

*

Word, zoomen overslaet haer iaren vergeleken;[507]
Duttende, vind hy zich van waertuygh oock versteken.[508]
Daernae spreeckt hy aldus: maer 't schynt een droomenpraet,[509]
Als 's Rechters vlytigheyd alle onderzoeck ontstaet,[510]
Moet yet aenmerck'lijcx uyt Naturens schoot behend'lijck[511]
Geput zyn toevlucht zyn, of zich behelpen end'lyck[512]
Met 's pijnbancx strengigheyd: nu 't moederlijck gemoed[513]
Een vast gezet is van Nature mild en goed,[514]
En nimmermeer Nature haer strenger stelt ten toone[515]
Dan in 't geen lydende is een Moeder in haer Zoone:
Daer op gelyck ontwaeckt: tsa, zeght hy, 't zweerd gewet![517]
Tsa dat u 't kind nu toegedeylt werd juyst en net![518]
'T recht en medoogentheyd verplaetst laet elders zwerven,[519]
De billijckheyd niet duld dat een 't zal heel be-erven.[519-520]520
O herd geschil! daer ziet de Rechter in 't besluyt[521]
Haers herten heym'lyckheen elck kenbaer breken uyt:[522]
'T momaenzicht is gelicht: haer tonge flaeuw van krachten[523]
Met een oprechte wensch geeft antwoord hun gedachten.[524]
De valsche Moeder zeght: 't geschiede, ick wilt, houd daer,[525]
Rechtveerdigh deylt 't gebeent', zyn nag'len, en zyn hayr.
Och deylet niet, ick geef, zeght d'ander, u te voren[527]
Mijn recht, vervloeckte vrouw! daer, neemt mijn uytverkoren

* TEKSTKRITIEK: vs. 509 *droomenpraet,* de oude uitgave heeft *droom en praet*.
507 Zo men hun jaren vergelijkt, en berekent (hun vergeleken jaren overdenkt, berekent).
508 *waertuygh:* getuigenis van 't ware; *versteken:* oorspr. vorm van *verstoken*.
509 *maer 't schynt....* is 'n tussenzin: maar 't schijnen woorden als in 'n droomgezicht.
510 *vlytigheyd:* ijver; *ontstaet:* ontbreekt.
511 *yet aenmerck'lijcx:* iets biezonders; *Naturens:* zie hiervoor vs. 289 blz. 248; *yet.... behend'lijck geput:* iets dat behendig geput wordt uit 't wezen van de Natuur zelf.
512 *end'lyck:* of hij moet zich tenslotte behelpen.
513 *nu:* welnu.
514 *Een vast gezet is:* is 'n vaste instelling; *mild en goed* hoort bij *Nature*.
515 *haer strenger stelt ten toone:* openbaart zich sterker.
517 *gelyck ontwaeckt:* als ontwaakt; *tsa:* welaan.
518 *toegedeylt* oorspr. en vooral Brabantse vorm van *toegedeeld*.
519 Laat recht en medelijden maar elders gaan.
519-520 Deze twee verzen zijn met elkaar in strijd door 'n verkeerde lezing van de Franse tekst. In plaats van: '*Il faut que la pitié et la justice cede*' moet er staan: *à la justice cede*.
520 *heel:* geheel, ongeschonden.
521 *O herd geschil:* o harde zielestrijd; *in 't besluyt:* tenslotte.
522 *heym'lyckheen:* geheimste gevoelens; *elck kenbaer:* voor elk kenbaar.
523 *'T momaenzicht:* 't masker, de geveinsdheid; *haer:* hun; *flaeuw van krachten:* zwak, vermoeid (van 't razen); in 't Frans staat juist 't tegenovergestelde: '*leur langue poussee D'un sincere desir respond à leur pensee*.'
524 *geeft antwoord:* geeft uiting van.
525 *houd daer:* neem aan.
527 *te voren:* al van te voren (zonder verdere betwisting).

Kleyn kind in uw bezit, noch liever ick 't voor dy[529]
Houd levende, en geheel, als dood ontleed voor my.[530]
De Koningh zeght 't hoort u, die 't barende hebt verkregen,
'T hoort u toe door mijn recht, en 't moederlijck bewegen.[532]
Gelijck een zelve Mijn' nu voortbrenght met het goud[+533]
Veel goed Chrysocolon, en zilver menighvoud,[534]
Eens rijckdoms rijcke schat, een ongelooflijcke eere[535]
Verzelt van Davids zoon de wijsheyd meer en meere.
Te water hy gebied, hy heerscht te lande ontzien.
Wel hondert kroonen flucx zijn tulband manschap bien.[537-538538]
Sidon, de zee des Nijls naest aen zijn grenzen palen:[539]
Voor hem de vochte Euphraet zijn hoornen leegh laet dalen.[540]
Peru in zijn trezoor vloeyt rijck'lijck zoomen zeyt.[541]
Te Sion 't goud als zand gemeyn voor elck een leyt,[542]
De Peerle als Keyzelsteen, en heel Iudeen in vreden[543]
Alsins vloeyt in een zee zoo 't schijnt van zaligheden.[544]
Elck zonder afgunst leest, en zonder Krijghsgerucht[545]
Zijns wijnstocx trossen, en zyns vijghbooms zoete vrucht.
Hy overvloeyt van als, niet op dat hy nae wensche[547]
Van mensch worde een vuyl zwijn, maer Engel van een mensche,

[+][Randschrift:] *God voeght noch Rijckdom en glorie by Salomons wijsheyd*.

529 *voor dy:* voor u (zie Dl. 1 blz. 552 op r. 4).
530 *geheel:* ongedeerd; *ontleed:* in z'n leden verdeeld.
532 *bewegen:* ontroering, genegenheid.
533 *zelve:* zelfde.
534 *Chrysocolon:* 'n blauw gekleurd kopersilikaat.
535 Zo ook vergezelt grote rijkdom.... Salomons wijsheid (bezit hij naast zijn wijsheid, grote rijkdom....).
537-538 *ontzien:* met ontzag; wel wat overdreven, Salomon heerste wel tot over de Eufraat o.a. over Syrië (3 Kon. 4:24).
538 *flucx:* weldra; *zijn tulband:* aan zijn kroon; *manschap bien:* hun dienst aanbieden, zijn macht erkennen.
539 *Sidon:* 't land van Sidon (nml. Fenicië dat langs de Middellandse zee lag) en *de zee des Nijls:* de zee waar de Nijl in uitstroomt, grenzen onmiddelik aan zijn rijksgebied; dus in 't Noorden Sidon, in 't Zuiden de mond van de Nijl.
540 *de vochte Euphraet:* de Eufraat (die door Babilonië stroomt), dus Babilon erkent zijn macht (laat z'n hoornen laag dalen); *vochte:* vochtige; de *hoornen* van 'n rivier, als zinnebeeld van vruchtbaarheid en macht (zie Dl. 1 blz. 181 *Pascha*, vs.96); *leegh:* laag.
541 *Peru:* 't goud vloeit rijkelik in zijn schatkist; *Peru* in Zuid-Amerika, rijk aan goudmijnen, dus = 't goud (letterlik: Peru zoals men dat zegt, Frans: *Le Peru, comme on dit*).
542 *Sion:* Jeruzalem; *gemeyn:* voor iedereen; *leyt:* ligt.
543 *Keyzelsteen:* kiezelsteen, zie vs. 381; *Iudeen:* Judéa; *Iudeen* eigenlik 'n verbogen vorm met *-n*, zoals meermalen gebruikt werd, vergelijk *Den Haag;* hier wel overgans-*n* voor de klinker van *in*.
544 *Alsins:* in alle opzichten; *vloeyt:* baadt.
545 *leest:* zamelt in.
547 *Hy overvloeyt van als:* hij heeft overvloed van alles (*als:* alles); *nae wensche:* naar z'n lust; *wensche* ouwe verbogen vorm.

*

D'onsterflycke tot lof, die, daer hy hier noch leeft,[549]
Van't Hemelsche vermaeck hem reede een voorsmaeck geeft.
'T welrieckende gerucht van 's Koninghs heerlyckheden,[+551]
Ryckdom, schoontaligheyd zich gaet alom verspreden.[552]
De Tyriers willigh hem als bondgenoot ontfa'en.[553]
Zijn zoonschap Pharo zoeckt. de nabuyr bid hem aen[554]
Niet min als d'onderzaet, en 't vuyr zyns ooghs met yle[555]
Ontsteeckt der Ionffren bloem op d'oev'ren vanden Nyle.[556]
Wat maeckty Salomon, ocharmen! ziet uw geest[+557]
Niet dat dees' bruyloft u een strick is en geen feest:
Een Hymen geschaeckeert van ongelycke willen,[559]
En voor 't onsterflyck zaed recht doodlycke geschillen:[560]
Dat d'os en d'ezel in een zelve iuck gepaert[561]
Niet voeghlyck ploegen om de korendragende aerd'.[562]
Wie met een heydens bloed zich echt'lyck gaet verzellen[563]
Doet eebreuck voor den Heer. 't geloof wil altyd hellen,[564]
't Vereyscht een hulpe, en geen bekoorster meer om haer
Het eerste wercktuygh van den ouden Logenaer,[565-566]

[+][Randschrift:] *Zijn gerucht word over al verspreyd*.

[+][Randschrift:] *Tegen Salomons houwelijcx aenzoec in Egijpten*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 566 *Het eerste,* de oude uitgave heeft *Van 't Eerste*.

549 *daer:* waar, terwijl.

551 *'T welrieckende gerucht:* de faam met 'n welriekende geur (*Le renom doux-flairant*).

552 *schoontaligheyd:* welsprekendheid; *verspreden:* Vlaamse vorm van *verspreiden*.

553 *Tyriers:* inwoners van Tyrus (spreek uit *-iers*) koning Hiram van Tyrus knoopte aanstonds vriendschapsbetrekkingen aan met Salomon, zoals hij die ook had gehad met David (*3 Kon.* 5:1).

554 *Zijn zoonschap Pharo zoeckt:* de Pharo van Egipte zoekt hem tot (schoon) zoon (Pharo liet nml. z'n dochter huwen met Salomon, wat uit staatkundig oogpunt voor Salomon van groot belang werd, vgl. *3 Kon.* 9:16 en 10:28).

555 *met yle:* spoedig.

556 *der Ionffren:* van de meisjes; *Ionffer* zie *Hierusalem Verwoest*, lijst van treurspelers, blz. 101; *op d'oev'ren vanden Nyle:* nml. Egipte (zie *3 Kon.* 3:1).

557 *Wat maeckty:* wat doet ge.

559 *Een Hymen....:* 'n huwelik, tweeslachtig door de ongelijke levensopvatting. *Hymen* overgenomen uit 't Latijn; eigenlijk de god van 't huwelik.

560 *En voor....* is 'n onjuiste vertaling vanwege 'n drukfout in de Franse tekst. Et des mortels debats l'immortelle semence, moest zijn *Est des mortels*, en Vondel had dus moeten zeggen: Is het onsterflyck zaed van doodlycke geschillen. Nu zegt Vondel dat de bruiloft echt dodelike geschillen zijn voor de Godgelovigen (*'t onsterflyck zaed:* 't Jodendom).

561 Ook afhankelik nog van *ziet uw geest niet; gepaert:* samen aangespannen.

562 niet op geschikte wijze de aarde omploegen.

563 *zich echt'lyck gaet verzellen:* gaat huwen.

564 *eebreuck:* echtbreuk; *ee-;* huwelik, 't oorspronkelike woord dat ook nog zit in *echt; hellen:* afhellen, zinken.

565-566 't Geloof heeft 'n hulp nodig, en geen bekoorster nog erbij, omdat de vrouw (Eva) 't eerste werktuig was van de duivel, om de man (Adam) te verderven; *om haer....:* om de vrouw, die 't eerste....; *van den ouden Logenaer:* (de duivel).

Noch gift dat dood'lyck in uw bed light heet van minne,[567]
En d'ongodvruchtigheyd u blaest ten lippen inne.[568]
Groot Koningh die ghy van den vloed des Nyls ontleent[569]
Geen vleesch is van uw vleesch, geen been van uw gebeent',[570]
't Is een uytheemsch gebeente, een ribb' van woeste onvrije,[571]
Een lid geheel verrot van Pharoos lazerije.[572]
Maer zuldy zeggen: hoe? alree de schoone Bruyt[+]
Van d'Afgodische Nyl 't bevleckt gewaed trock uyt,[573-574]
In 't wit haer çieren gaet, d'onnoozelheyd omgorden,[575]
En door 't geloove is nu Abrahams zaed geworden:
Zulcx stemmen wy licht toe, en d'heyl'ge schoonheyds çier[577]
Waer van zy 't beelde draeght, my lichtelycken hier
Doet hellen aen die kant: maer ducht ick of verslimde[579]
Haer eersleep al uw hof, dat God op u vergrimde,[580]
D'onsterflijcke die niet wil dulden datmen slincx[581]
Gaet mengen Isacx bloed met 't bloed eens vreemdelincx.
Recht onder d'Evenaer d'aenminnige Nature[+583]
Besprenght een aerdigh bosch dat boomgroent t'aller ure,[584]
Daer door het gantsche iaer de Mey in 't groene staet,[585]
Die met zijn verwe alom 't schoon veld tapyten gaet.[586]
d'Aerd' lacht hier overal, en hoemen meer wil buygen
De bloemen schoon gesternt te meer zy levend' iuygen.[587-588]
't Groeyt hier al zonder moeyte, of is 't door arbeyds pijn,[589]

[+][Randschrift:] *Ontschuldiginge hier van*.

[+][Randschrift:] *Poëtelijcke beschryvinge vande vermaecklijcke lusthof waer uyt de Minneguytjes voortkomen, die 't herte van Salomon, en Pharonida Dochter des Egyptischen Konings quetzen*.

567 't Geloof heeft ook geen vergift nodig.
568 *d'ongodvruchtigheyd:* de goddeloosheid.
569 *die:* haar, die; *ontleent:* weghaalt.
570 Zinspeling op Adam's woorden over Eva: *Schepping* 2:23.
571 *een ribb' van woeste onvrije:* 'n spruit van 'n barbaarse slavin (*rib* naar *Schepping* 2:21: Eva gevormd uit 'n rib van Adam).
572 *lazerije:* melaatsheid (van afgoderij) zo genaamd naar de arme Lazarus in *Lukas* 16:20 en vlgg.
573-574 *alree.... trock uyt:* heeft al uitgetrokken.
575 *d'onnoozelheyd:* d'onschuld.
577 Dat geven wij gemakkelik toe, en de heilige (goddelike) schoonheid, waarvan zij 't beeld draagt (door haar grote schoonheid).
579 *maer ducht ick of verslimde:* maar ik vrees, als zou bederven.
580 *eersleep:* gevolg; *vergrimde:* mocht vergrammen.
581 *slincx:* op slinkse, ongeoorloofde wijze (aan de Joden was 't huwelik met heidense vrouwen verboden).
583 *Recht:* juist, vlak.
584 *Besprenght:* besproeit; *dat boomgroent....:* dat altijd groen gebladerde bomen heeft.
585 *Daer door:* waardoor; *in 't groene staet:* in bloei staat.
586 Die als met 'n gekleurd tapijt 't veld bedekken gaat.
587-588 *hoemen meer wil buygen:* hoe meer men de bloemen die als sterren pralen, neerbuigt, vertreedt, des te meer ontvangen er jubelend 't leven; *De bloemen schoon gesternt:* les fleurs estoilees.
589 *door arbeyds pijn:* met barens pijn.

De zoete Zephyr zal alleen de bouwheer zijn.[590]
De Zuydwind botster niet, en d'hagel nae langh dreygen[591]
't Onsterflijck woud niet snoeyt. de rechte Palm in 't neygen[592]
Kust vrundelijck zyn bruyt. de Planeboom aldaer[593]
Al schuyfelende vrijt zijn Weergae 't gantsche iaer.[594]
De Popelier aenbied zijn dienst den Popelieren.
De kromme Olm word omhelst van Wijngaerd goedertieren.[596]
't Veyl kleeft aen d'Eycken dicht, en 't groeyt en 't leefter al,[597]
En 't worter al geteelt Vrouw Cypris te geval.[598]
De Waen poortwachtersse is, en hoed met groote stoutheyd[599]
De poort voor Gierigheyd, Zorge, en verstorven Oudheyd,[600]
Zooze op 't gebloeyt poortael van 't groenende huys niet heen[601]
Uyt achteloosheyd werpt het pacxken vande re'en:[601-602]
Doch wel onthaeltze hier in de bloode stoutigheden,[603]
Schoontaligheyds gebaer, de vleijende gebeden,[604]
De gramschap haest geblust, de tranen haest we'er droogh,[605]
Behende dievery, 't vertwijff'len, 't lachende oogh,[606]
De slappe ledigheyd, de wellust in haer bloeijen,[607]
Wien d'heyl'ge Nectar men welrieckend' ziet ontvloeijen,

590 *De zoete Zephyr:* de zachte warme wind (de naam bij de Romeinen voor de Westewind, 'n zoele wind voor Italië, verder: zachte wind); *bouwheer:* de voortbrenger, de teler.
591 *De Zuydwind:* (L'Austre) voor de Romeinen in Italië de droge verschroeiende wind, en verder storm (dus alleen in klassieke opvatting hier te verstaan); *botster niet:* beukt er niet.
592 *de rechte:* de recht opgaande.
593 *zyn bruyt:* z'n nevenstaande palm; *Planeboom:* plataan (Frans: *Le Platan;* zie voor *plane* blz. 241 op vs. 145).
594 *schuyfelende:* telkens heen en weer bewegende.
596 *Wijngaerd:* wijngaardrank.
597 *'t Veyl:* de klimop; *kleeft:* hecht zich vast.
598 *al:* allemaal; *Vrouw Cypris te geval:* ten gevalle van Vrouwe Cypris, d.i. Venus de godin van de liefde (*Cypris* de Griekse bijnaam van Venus, *Κυπρις*).
599 *De Waen poortwachtersse is:* de hoop is daar poortbewaakster (voor 't achtervoegsel *-ersse* zie *Hierusalem Verwoest* blz. 102 op vs. 9); *stoutheyd:* dapperheid.
600 *Gierigheyd:* begerigheid; *verstorven Oudheyd:* de versleten ouderdom.
601 *Zooze:* als ze (*de Oudheyd*)*; op 't gebloeyt poortael:* bij de bloesemende ingang; *poortael* voor *portaal* onder invloed van *poort*.
601-602 *niet heen uyt achteloosheyd werpt...:* niet onbekommerd (uit zorgeloosheid) wegwerpt haar bedachtzaamheid (*pacxken vande re'en*)*; groenende huys:* lees *groenend' uis*.
603 *onthaeltze hier in:* ontvangt ze, haalt ze hier binnen; *de bloode stoutigheden:* de schuchtere stoutheden (van verliefden), zoals al 't volgende bedoeld wordt van verliefden.
604 *Schoontaligheyds gebaer:* de welsprekende, veelzeggende gebaren (van gelaat en houding); *gebeden:* verzoeken.
605 *haest:* spoedig (de weer gauw gebluste boosheid).
606 *Behende dievery:* 't behendige stelen (van kusjes).
607 *De slappe ledigheyd:* de weke luiheid; *de wellust in haer bloeijen:* de bloeiende wellust.

*
't Gerabraeckt waecken, d'hoop van 's vuyr'gen wensch geniet
d'Onsterfelijcke spyze, het aengenaem verdriet,[609-610]
't Ontbondene verlof, en overdaeds niet achten,[611]
De tooverlieden, en de zoete minneklachten.[612]
De telgh verladen van het balsem druppende hout
Steeds onder 't nest'len trilt der liefdekens veelvoud:[613-614]
De Schoonheyd legt: Lust broeyt: d'Hertstochten door 't veel tergen[615]
Des brands, 't gebroedsel kipt van dees' Pygmeesche dwergen.[616]
't Een light in 't eywit noch, en 't ander leeft al vlugh:
Een ander tot een wiegh streckt 's moeders lieven rugh:[618]
Een ander stoppelhayrt: een ander leerlingh ieughdigh[619]
Van tack in tack, van hage in hage wispelt vreughdigh.[620]
't Een in eens app'laers schaeuw zacht dobbedobt en slaet,[621]
En van zijn ermen ne'er zijn koker hangen laet,[622]
Die vuyr'ge damp uytbraeckt: en op een Muschken teder
Proeft 't ander zynen boogh die Reuzen velt ter neder.[624]
Lijmstricken 't ander spant voor 't Cijsken met een zwinck,[625]
Voor 't zoet Kanariken, en voor den snatervinck.[626]
Ziet ziet hoe stille dees' hanghvleughlende te byster[627]
De vog'len nopen gaen. die dwers beschrijt een Lyster:[628]

* TEKSTKRITIEK: vs. 609, de oude uitgave heeft 'n komma achter *geniet*.

609-610 *Gerabraeckt:* afgemat, zie *Hier. Verw.* vs. 120; *d'hoop van 's vuyr'gen wensch geniet d'Onsterfelijcke spyze:* de hoop die 't onvergankelik voedsel is van 't genieten van de vurige wens; *geniet:* 't genieten, genot (*L'espoir des chauds souhaits immortel aliment*).

611 De ongebonden vrijheid, de onbekommerde overdaad ('t niet bekommerd zijn van de overdaad).

612 *tooverlieden:* betoverende gezangen (*lieden* gewoon meervoud van *lied*).

613-614 De te zwaar beladen tak van de balsemdruppelende boom trilt voortdurend door de liefdegodjes die er op genesteld zijn; *telgh:* tak; *verladen:* overladen.

615 *legt:* legt de eitjes; *tergen des brands:* prikkelen van de minnebrand.

616 *kipt:* doet uitkomen (uit de dop); *Pygmeesche dwergen:* nml. de liefdegodjes, de Cupidootjes (de Pygmeeën, letterlik: vuistlingen, zo groot als 'n vuist, waren 'n fabelachtig dwergvolk in Ethiopië).

618 *Een ander:* voor 'n ander; dit vers heeft Vondel verkeerd begrepen: *L'autre dessus son dos porte le bers aimé:* de andere draagt op z'n rug de lieve wieg (de dop van 't ei).

619 *stoppelhayrt:* krijgt stoppelhaar, z'n eerste haren; *leerling ieughdigh:* als jong leerling.

620 *hage:* bosje; *wispelt:* huppelt.

621 *app'laer:* appelboom, deze boom was biezonder aan Venus toegewijd; *schaeuw:* schaduw; *dobbedobt:* klopt ('n klanknabootsend woord).

622 *zijn koker:* zijn pijlkoker (met de minneschichten).

624 *Proeft:* beproeft; *velt ter neder:* overmeestert door 'n schot met z'n minnepijl.

625 *'t Cijsken:* sijsje; *met een zwinck:* met 'n zwenk, in 'n oogwenk.

626 *snatervinck:* snaterende vink.

627 *dees' hanghvleughlende te byster....:* deze, terwijl ze de vleugels laten hangen, heel stevig de vogels gaan berijden (de liefdegodjes zelfworden uitgebeeld met vleugeltjes).

628 *nopen:* de sporen geven; *die dwers beschrijt:* de ene zit schrijlings op.

Die vliegen doet een Paeuw: die een Faisant ment fraey:[629]
Die noopt een blancke Zwaen: die iaeght een Papegaey:[630]
Die leyd vast aerzelinghs het Duyfken glad van kuyve:[631]
Die draeijen doet rondom een wilde Ringelduyve.[632]
Ziet hoe een bende van dees' Pottertjens te gaer[633]
De gulde Wittjens iaeght zoo dertel hier en daer,[634]
't Een met een roozetack wil vangen 't zomeruyltjen,[635]
Die met zijn handjens te'er, een ander met een tuyltjen:[636]
't Gehoornde vogelken ontsliptze, en loert een vlaegh[637]
Met lichte sprongh op sprongh der Minneboefjens laegh.[638]
Mijn buysjens, Cypris roept, wegh met dees' malle mijntjes,[639]
Want voor een Zomeruyl mijn kleyntjes! mooghdy fijntjes[640]
Doen sneuvelen ter ne'er een dertel Venuskind,[641]
Gehoornde Cupidons genoegh men alsins vind.[642]
Twee Tweelingen daer op, wiens gulde minneflitzen[643]
In't Koninghlijcke bloed slechts weecken hare spitzen:[644]
Tza broeder, zeggen zy, dat onze hand inder yl[645]
In dees' twee herten elck gae schieten eenen pyl:[646]
De daed zoo snel gaet als 't gevlerckte woord zijn gangen.[647]
Zy doen een keer twee dry om zoo de vlucht t'erlangen:[648]

629 *Faisant* (nog in de Franse spelling): fazant.
630 *iaeght:* drijft.
631 *Die leyd vast aerzelinghs:* die laat voortdurend achteruit lopen.
632 *Ringelduyve:* ringduif, de wilde houtduif.
633 *Pottertjens:* boefjes (*pottertje* en *boefje* gewone namen voor Cupidootjes) *potter*(*tje*): boef(je) oorspr. uit de betekenis pottebakker; of van vrek (oppotter).
634 *De gulde Wittjens:* de als met goud bestoven koolwitjes.
635 *'t zomeruyltjen:* 't vlindertje.
636 *tuyltjen:* bloemetuiltje.
637 *'t Gehoornde vogelken:* 't vlindertje met z'n voelhoorntjes; *loert een vlaegh:* verschalkt 'n tijd lang (*loeren*, vergelijk: iemand 'n loer draaien).
638 *laegh:* hinderlaag, belaging.
639 *Mijn buysjens:* m'n schatjes (van *buis*, veel gebruikt woord voor vriend, kameraad); *Cypris:* Venus; *malle mijntjes:* malle vertoningen, grapjes; *mijntjes* van *mijne* uit 't Franse *mine* betekent oorspr. gelaatsuitdrukking.
640 *voor:* in plaats van; *mooghdy fijntjes:* kunnen jullie aardig (*fijntjes* ironies gebruikt).
641 *Doen sneuvelen ter ne'er:* doen neervallen, gaan neerschieten.
642 *Gehoornde Cupidons:* van die gehoornde Cupidootjes (vlinders) vindt men overal (*alsins*) genoeg; *Cupidons:* met *n* uit de Lat. of Franse vormen.
643 't Werkwoord van deze zin is ‘zeggen’ in vs. 645; *wiens:* wier; *minneflitzen:* minnepijlen; (voor de *z* spelling, zie Dl. 1 blz. 449 op vs. 47-48).
644 Alleen maar hun pijlen schieten op koningen ('t zijn konings-Cupidootjes).
645 *Tza:* vooruit; *onze hand* spreek uit *onz 'and*.
646 *dees' twee herten:* van Salomon en de Egiptiese prinses.
647 *'t gevlerckte woord:* 't gevleugelde woord (snelvliegende woord), de bekende zegswijze van Homéros.
648 Zij maken eerst twee, drie kringvluchten, om zo de juiste vliegrichting te krijgen (zoals postduiven doen); *de vlucht:* 't vliegen.

't Gepluymde vlercxken elck klep klep beweeght en zwaeyt[649]
Den krinck gekarmozijnt tot drymael, ingezaeyt[650]
Hier 'tgoud, daer 'tHemelsblaeuw. 'teen nae Iudeen gaet pogen[651]
En 't ander spoed nae 't strand des Nyls hoogh opgetogen.[652]
Ziet Pharoos Dochter doen haers tyds bragaet en eer,[+653]
Haer vlechten streelde, die ter aerden golfden ne'er,
En in een kleyn vertreck, gevloert met geele platen,[655]
De geestige hand van dry kunstjonffren stond gelaten.[656]
Met 't we'erzijds honderdmael getande palmhout daer[657]
De locken ploeghde d'een van haer uytvloeijende hayr,[658]
En d'ander overstorte haer guldene perruycken[659]
Met eenen Nectarstroom zachtglijend', zoet om ruycken:[660]
De derde nu met naeld, nu met een vinger e'el[661]
Frizeert en nopt en krolt en kronckelt een goed deel,[662]
En d'ander watertze hier en daer nae d'ouw gewoonheyd,[663]
En smalende op de kunst verheerlijcken haer schoonheyd:[664]
Als dezer Tweelinghs een met 't schut dat vuyrigh blaeckt[665]
In zwaluwen gestalt daer snellijck binnen raeckt,
En op haer boezem lost, 'k en weet niet hoe, de veugel
Schalck 'tgoude booghsken dat school onder slincker vleugel.[667-668]
De Maeghd zeght ick hebt wech, 'k hebt inde lenden ach![669]

[+][Randschrift:] *De Vorstinne van Egypten word bevangen met de minne des Konings van Iudea*.

649 *....klep klep beweeght:* elk kleppert met z'n gepluimde vleugeltjes.
650 En zwaait tot driemaal toe z'n boog (*den krinck*) van karmozijne kleur, hier bezaaid (ingelegd) met goud daar met hemelsblauw (*ingezaeyt hier 'tgoud:* Grieks-Latijnse zinsvorm, veel bij de Latijnse dichters in gebruik, vergelijk: *indutus thoracem*).
651 *Iudeen:* Judéa (*Iudeen* 3e n.v. vorm); *gaet pogen:* gaat streven, begeeft zich.
652 *hoogh opgetogen:* hoog opgevlogen, hoog in de lucht.
653 Zie Pharo's dochter, toen 't sieraad en de eer van haar tijd; *doen:* toen; *bragaet:* pronk, sieraad; *bragaet* uit 't Franse *bragade*, iets waarop men brageert.
655 *geele platen:* palmhoute planken.
656 En ze stond, toevertrouwd aan de kunstvaardige handen van drie juffers die de kunst verstonden; *geestige:* kunstige (uitspr. *geestig'and*)*; gelaten:* overgelaten (aan de handen).
657 Met de palmhoute kam, aan weerskanten honderdmaal getand.
658 *ploeghde:* uitkamde.
659 *perruycken:* haardos, haren.
660 *Nectarstroom: Nectar* hier in 't algemeen voor: voortreffelike geurige vloeistof; *zoet om ruycken:* zoet om te ruiken, welriekend.
661 *met naeld:* met sierspelden; *een vinger e'el:* 'n kunstige hand.
662 *nopt* 't zelfde als *krolt:* krult; *een goed deel:* 'n groot gedeelte.
663 *En d'ander watertze:* de andere lokken begiet ze (met reukwater).
664 *kunst* tegenover de natuurlike schoonheid van de prinses; *verheerlijcken:* verheerliken ze (de 'dry kunstjonffren').
665 *Als...:* (Ze waren daarmee bezig) toen van die twee minnegodjes (zie vs. 643); *'t schut:* 't schiettuig, z'n vurig brandende minnepijlen.
667-668 *lost.... de veugel schalck:* lost de vogel schalks en sluw.
669 *ick hebt wech:* 'k heb 't te pakken.

Maer als zy by haer bloed noch geen lidteecken zagh,[670]
Neen 't is geen wonde ocharm! ick wedde, zegtze al droever,[671]
Dat slapende op de kant van 't naeste beecxkens oever[672]
Een Adder boos van aerd in mynen boezem gle:[673]
Zy pickt my in mijn herte. o reyckt my hand op ste,[674]
Brenght my flucx beddewaerts, eens yzigh vuyrs vernielen[675]
Een heete yskegel is de quelgeest myner zielen.
Hoe vele gals helaes! o wicht te fel en bits[677]
Met uwen honigh menght uw invergifte flits![678]
De Maeghd die op 't vermael der velden plagh te weijen,[679]
Te lachen, springen, en te danssen met haer Reijen
Lieft d'eenzaemheyd, is droef, en by haer zelven stom,[681]
Steent, mymert, en verzucht, en weet niet eens waerom.[682]
De rijckdom, 't prat geweld der Naelden opgetogen[683]
Haer stelt der Iebuseen bolwercken naeckt voor oogen.[684]
In 't kristalijn des Nyls verschijnt haer de Iordaen,[685]
In Memphis Solyme, en steeds t'elcken weder aen[686]
Haer hand bootst op 't stramijn van zelf en ongeboden[687]
't Beeld en schoon voorhoofd van de Vorst en Prins der Ioden:
Dien, als hy voorslagh vast van d'heyl'ge Tempel maeckt,[689]

670 *by haer....:* bij zichzelf noch bloed noch wondteken zag (*lidteecken* zie blz. 117 op vs. 314).
671 *ocharm:* ach (ik ongelukkige); vooral Brabantse zegswijze.
672 *van 't naeste beecxkens oever:* van de oever van 't naaste beekje; *'t naeste beecxkens:* van 't naaste beekje (*'t naeste beecxken*, als een geheel gevoeld).
673 *gle:* gleed.
674 *pickt:* bijt; *op ste:* terstond.
675 *eens yzigh vuyrs vernielen....:* 'n pijn van vuur en van ijs ('t vernielen van 'n ijzig vuur; beurtelings heet en ijskoud voelt ze zich; Frans: *une glaceuse flame*).
677 'n Aanspreking van de dichter tot Cupido; *gals* met *s* achter *vele; wicht* d.i. Cupido.
678 *uw invergifte flits:* uw door en door vergiftige pijl.
679 *op 't vermael der velden:* op de kleurige velden; *'t vermael:* 't geschilderde, de kleurigheid; *te weijen:* zich te verlustigen.
681 *Lieft:* houdt van; *by haer zelven stom:* stil in zich zelf gekeerd.
682 *Steent:* klaagt.
683 *'t prat geweld der Naelden opgetogen:* de trotse macht van de hoog opgebouwde pyramiden.
684 *der Iebuseen:* der Jebusieten: van Jeruzalem; de Jebusieten waren de voor-Israëlietiese bewoners van Jeruzalem en omstreken; *naeckt:* duidelik; verbeelden haar duidelik de bolwerken van Jeruzalem.
685 *In 't kristalijn:* in 't doorschijnend kristal van 't Nijlwater; *verschijnt haer:* ziet zij 't beeld.
686 *Memphis:* Memfis, de oude hoofdstad van Egipte; *Solyme:* Solyma, Jeruzalem (verkorting van *Hierosolyma*, zie blz. 74); *t'elcken weder aen:* telkens weer.
687 *bootst:* beeldt; *op 't stramijn:* (met *ei*-klank): op 't stramien, op 't borduurgaas; *ongeboden:* zonder dat ze 't wil, zonder dat ze 't haar hand gebiedt.
689 *voorslagh.... maeckt:* voortdurend (*vast*) met 't ontwerp van de tempelbouw bezig is (*voorslagh:* ontwerp, plan).

Iuyst op een zelve tijd het ander Tweelingh raeckt.[+]
De pijl hecht in 't gebeent', de ramp zit in zijn a'ren:[691]
De slaep doet niet in slaep zijn zoete smerten varen,[692]
Pharonide is zijn hert, Pharonide is alleen
d'Eenige stoffe van zijn hooge wonderre'en.[694]
Hy voed een burgerkrygh in zyn gemoed van binnen.[695]
Nu rijst d'alziende Zon om 's aerdrijcx lyst te winnen,
Nu stichtze 's middaghs brand, nu rustze in schaduw frisch,[696-697]
Maer zyne min steeds op haer heete middagh is.
Hy temt zyn peerden als voorheen niet zoo vermetel,[699]
Hy leest noch schrijft, noch klimt op zynen Rechters zetel
Om hooren 's weduws klacht, noch zorght voor 't hofgezin,[701]
Hy stelt geen wet meer hy ontfanghtze vande Min.[702]
Gezanten die bera'en dees' feeste gaet betrachten,[+703]
Met tafereelen noch met ringen wilt bevrachten[704]
Uw koets, de schrand're Min heeft langh 't afzetsel zoet[705]
Gesneden met zyn schicht in't diepst' van haer gemoed;[706]
D'een steeds in d'ander leeft, zy hebben, zeldzaem perten![707]
Verwisselt tegen een elckanders vuyrige herten;[708]
Veel min genoegens 't hert vind in als buyten haer,[709]
Maer 't wenscht met zynen gast te huwen 't lyf te gaer.[710]
't Gebeurt wel haest, de Maeghd men uyt de prangende ermen[711]
Haers Moeders ruckt en treckt, die al beroert gaet kermen[712]

[+][Randschrift:] *Salomon verlieft op Pharonida Princesse van Egypten*. [+]

[+][Randschrift:] *Zijn Gezanten verzoeckenze en verwervenze hem tot een Vrouwe*.

\+ [: naast vs. 690 Pharo's dochter (Grieks-Latijns woord).]
691 *hecht:* blijft vast zitten; *a'ren:* aderen.
692 *doet niet in slaep.... varen:* brengt niet in slaap.
694 *wonderre'en:* wonderlik verstand.
695 *een burgerkrygh:* inwendige strijd.
696-697 *Nu.... Nu.... nu....:* nu.... dan.... dan; *om 's aerdrijcx lyst:* om de rand van de aarde (van de gezichtseinder) te bereiken, en boven te komen; *'s middaghs brand:* de brandende hitte van de middag.
699 *niet zoo vermetel:* niet zo krachtig, niet met zoveel zelfvertrouwen.
701 *noch zorght voor 't hofgezin:* bekommert zich niet om z'n hofhouding.
702 *hy ontfanghtze vande Min* (want de liefde legt hem wetten op).
703 De dichter spreekt de gezanten toe die naar Pharo's dochter gaan; *die bera'en....:* die met veel beleid dit feest gaat voorbereiden (*feeste* oorspr. 'n *de*-woord); *bera'en* (beraden): bezonnen, met beleid.
704 *tafereelen:* schilderijen (de ouwere betekenis).
705 *Uw koets:* uw reiswagen; *'t afzetsel zoet:* de lieve beeltenis (van d'ene bij d'andere).
706 *haer:* hun beider.
707 *zeldzaem perten:* wonderlike dingen (*perten* Vlaamse vorm van *parten:* manieren).
708 *tegen een:* tegen elkaar.
709 *buyten haer:* buiten hun (ieders hart heeft z'n zoetste genoegen in hun zelf, omdat 't altijd met de geliefde zich kan onderhouden).
710 *te huwen 't lyf te gaer:* 't lichaam samen te huwen.
711 *prangende:* omknellende.
712 *al beroert:* geheel ontroerd.

En blyde is te gelyck, en schreyende en ontsteld
De Vader, ouwde stock, dus haer vertreck verzelt:[714]
Myn kind, myn zoete zorgh, Osiris leyde uw wegen,[715]
De loijende Isis brenge uw huys eerlangh den zegen[716]
Eens guldenen geslachts, en met uw dagen nu[717]
De kuysche liefde groey van Salomon en u.
Vrouw, maeghd, kind, jongh en oud, gezonde en krancke menschen
Van toornen volgen haer met wencken en goe wenschen.[+720]
De stille Nyl woelt min als hy wel anders doet.
Het zuyden streckt schips wind, en onwind voor den vloed.[722]
Haer voetzool 't land alsins welrieckende doet schynen:[723]
Haer ooge vruchtbaer maeckt d'Arabische woestynen.
't Is Idumeër feeste; alsins men al den dagh[725]
Niet dan kromhoornen hoort, gepyp, en trommel-slagh.[726]
Als mieren krielet volck bekranst te veldwaerts inne,[727]
En iuyght en roept: veel heyls! veel heyls de Koninginne!
O datze een loot gelijck, dien d'overschaeuwde voet
Van een te weeldigh hout bleeckverwigh treuren doet,[729-730]
Maer van een zoeter wind haer elders op laet queken,[731]
En trotz haer ruyghte doet ten blonden Hemel steken:[732]
't Lacht t'haerwaerts al daer in nieuwe aerd' zy willigh tiert,[733]
En met gulde app'len zy den gantschen lusthof çiert.
Van 't rijcke Sion men kan straten zien noch raecken.[+735]

[+][Randschrift:] *Haer vertreck van Egypten, en reyze nae Iudea*.

[+][Randschrift:] *Haer komste te Ierusalem*.

714 *ouwde stock:* oude grijsaard, stokoude man.
715 *Osiris:* de beschermgod van Egipte.
716 *De loijende Isis:* de loeiende Isis, de vrouw van Osiris; ze wordt in de Egiptiese kunst o.a. als 'n koe of 'n vrouw met de kop van 'n koe afgebeeld; (*looien* Nederduitse vorm van *loeien*)*; eerlangh:* weldra.
717 *Eens guldenen geslachts....:* van 'n heerlik geslacht, 'n prachtige schaar afstammelingen, en met uw leeftijd groeie uw liefde.
720 *Van toornen:* vanaf de torens.
722 De Zuidewind strekt tot wind voor 't schip, en (zo zacht is die wind) tot windstilte (*onwind*) voor de vloed, dus: houdt 't water stil; *schips wind:* wind van 't schip.
723 Overal waar ze gaat is 't alsof 't land welriekende kruiden voortbrengt.
725 *Idumeër:* van de Iduméërs, dat is: van de Joden: Idumeër, inwoners van Iduméa, hier voor heel Palestina (zie blz. 87 r. 91); *alsins....:* overal hoort men heel de dag.
726 *kromhoornen:* gebogen hoornen; *gepyp:* fluitspel; *trommel-slagh:* 't slaan op tamboerijnen.
727 *krielet:* krioelt 't (*krielet* ouwere vorm van *krielt* waar 't woordje *'t* mee samensmelt).
729-730 *d'overschaeuwde voet:* de overschaduwde voet; de plant (*loot*) treurt in fletse kleuren (*bleeckverwigh*) aan de donkerbeschaduwde voet van 'n al te weelderig groeiende boom (*hout*).
731 *Maer van een zoeter wind:* maar die, door 'n liefeliker lucht; *haer:* zich.
732 *ruyghte:* haar takken en bladeren; *blonden:* blanke, lichtende.
733 *daer in nieuwe aerd':* waar in nieuwe grond.
735 *Sion:* Jeruzalem (de straten waren met scharlaken tapijten bedekt, vs. 736).

*

'tBene'enste is getapijt met ruyghgehayrt schaerlaecken,[736]
De zyden zijn van zy', 't borduursel onbevleckt
Die voor de stralen van te heeten zon bedeckt.[738]
Men dringht, men stoeyt te hoop. een thy van menschen heden[739]
Volght golvende alsins nae de Maget aengebeden.[740]
De Ionffren worpen van de daecken even zeer[741]
Op haer we'erlichtende hoofd een bloemenregen ne'er,[742]
Ieloers dat t'elcken niet haers kaecxkens tweelinghroozen
Die roozen schande aendoen die van naturen blozen.[743-744]
Ten lesten komt ons hier der Vorsten eere en pracht,[745]
Dees' twee Gelieven, als ter maenden halver dracht[+746]
De klare Zon en Maen malkand'ren hel beloncken,
En worpen min'lijck toe d'een d'ander duyzend voncken.
Zy zijn te ga'er gelijck schoon, ieughdigh, groen, en bly,[749]
Gelijck in aerdigheyd, en wie niet van nae by[750]
Noch huyf, noch mutze ziet haer gulden hoofden çieren,[751]
Waent 't zijn Adonisen, of 't zijn twee Venus dieren.[752]
Uyt vreeze beven ree dees' leerlinghs vande min.[+753]
Haer eerste ontmoeten schijnt t'ontstellen hert en zin.[754]
De zoete bernkool die inwendigh broeyt midsdezen[755]
Schiet roode vlammen door haer teder Vrouw'lijck wezen,
Haer tonge stamelt, en haer starende oogen stil

[+][Randschrift:] *'t Ontmoeten van Salomon en haer*.

[+][Randschrift:] *Teeckenen van haer onderlinge liefde*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 751, de oude uitgave heeft achter *ziet* 'n komma.

736 *'tBene'enste:* 't benedenste, 't plaveisel van de straten.

738 *Die voor de stralen....:* overdekt de straten (*die*) voor de stralen.

739 *te hoop:* op 'n hoop; *een thy:* 'n getij, 'n vloed.

740 *alsins nae:* overal achter; *Maget* ouwe vorm van *maagd*.

741 *worpen:* werpen; *even zeer:* even aanhoudend.

742 *we'erlichtende:* dat 'n glans afstraalde (ze droeg 'n goude kap op haar hoofd, zie vs. 751).

743-744 Jaloers dat de tweelingrozen van haar wangen de natuurlike rozen beschamen; ze vrezen dat hun rozen verflauwen bij de rozen van haar wangen (Jeloers dat *niet:* de ontkenning na vrezen en dergelijke, zoals nog in 't Frans); *t'elcken:* telkens; *haers kaecxkens:* van haar wang.

745 *der Vorsten eere en pracht:* de hoge en heerlike vorsten (*de eer van:* zie blz. 118 op vs. 341).

746 *als ter maenden halver dracht:* evenals wanneer de maanden half voldragen zijn, dus: evenals wanneer 't volle maan is (de maand wordt gerekend van nieuwe maan tot nieuwe maan; *ter maenden halver dracht:* bij de halve dracht van de maanden; *ter* = te der, *der* hoort bij *maenden*).

749 *te ga'er gelijck schoon:* beiden even schoon (*te ga'er:* samen, beiden); *groen:* verliefd.

750 *aerdigheyd:* schoonheid.

751 *huyf:* kap (van de prinses); *mutze:* de hoofdband (van Salomon); *gulden hoofden:* met goud getooide hoofden.

752 *Adonisen:* twee zo schoon als Adonis; 'n zeer schone koningszoon, die door Venus bemind werd; *Venus dieren:* lieve meisjes; *dier* in de 17 d'eeuw aanhoudend ook voor meisje (dus meent: 't zijn twee heerlik schone prinsen, of twee heerlik schone prinsessen).

753 *leerlinghs vande min:* jong-verliefden.

754 *Haer:* hun.

755 *bernkool:* vuurkool (brandkool); 't vuur der liefde; *midsdezen:* daardoor.

*

Een schaemzaem lamper schijnt uyt schaemt' bedecken wil.[758]
O prachtige Hymen! maer waer voerdy my om hooge?[759]
Ben ick reede heydensch niet ontrent die zael'ge boge[760]
Daer hooge, en leeger Goon, en mind're bly van geest[761]
Maeltyden, sprongen om, op Thetis bruyloftsfeest?[762]
Van 't Idumeesche land Iuppyn de groote hier onder[+763]
Zyn lichte voeten treed den vuyr'ge, en heeten donder,[764]
Verliest zyn Majesteyt door 't lachende gelaet,
Van Koningh hov'lingh word, van Vorst een onderzaet,[766]
Den kleynsten heel gelijck, en evenwel te meere[767]
Blinckt op zyn aengezicht al steeds de veynzende eere.[768]
Meer als een Phebus hier, meer als een Musa licht
Op 't gulde booghsken springht, en 't lieflijck maetgedicht,[769-770]
Zoo aerdigh dat by nae Arcades, en pylaren[771]
Opspringen op 't gedreun van zangh, en zoete snaren.
Veel Iunoos schouw ick hier, en veel Minerven aen,[773]

[+][Randschrift:] *Haer Bruyloftsmael volmaecktelijck in weynige veerzen beschreven.*

* TEKSTKRITIEK: vs. 771 *Arcades*, de oude uitgave heeft *Arcadische*.

758 *Een schaemzaem lamper:* 'n kuise sluier; *lamper* naast 't tegenwoordig meer gebruikelike *lamfer;* dus: 'n kuise sluier schijnt haar stille starende ogen uit schaamte te willen bedekken.

759 *Hymen:* huwelik (in de Grieks-Romeinse mythologie de god van 't huwelik); *waer:* waarheen; z'n dichtergeest wordt plotseling opgevoerd naar die godebruiloft van Thetis, en keert zich van dit heidens feest af in vs. 785.

760 *reede:* al; *heydensch:* in 'n heidense sfeer; *ontrent:* in de nabijheid van (*ontrent* met *on* door invloed van de *t*)*; die zael'ge boge:* die godehemel (de hemelkring).

761 *leeger Goon:* lagere goden; *mind're:* nog mindere goden (les dieux du haut rang, les moiens, les petis).

762 *sprongen om:* rond dansten; *Thetis bruyloftsfeest* = 't bruiloftsfeest op de Pelion van Thetis, de dochter van de zeegod Nereus, met Peleus koning van Thessalië.

763 De grote vorst van 't Joodse land, Salomon, vertreedt hier onder z'n voeten de bliksemende stralen van z'n heerlikheid, hij legt z'n uitwendige stralende heerlikheid af; *Idumeesche* voor Joodse (zie op vs. 725); *Iuppyn de groote:* de grote Jupiter, d.i. de grote vorst van 't Idumese land.

764 *vuyr'ge, en heeten donder:* bliksem; dit beeld van de bliksem wordt hier gebruikt door de gedachte aan Jupiter, die de bliksem voerde (*donder:* bliksem, zie blz. 117 op vs. 322).

766 *hov'lingh:* 'n hoofse minnaar ('t Frans *courtisan* met dubbele zin, hoveling en hoofs).

767 *te meere:* des te meer.

768 *al steeds:* voortdurend, toch altijd; *de veynzende eere:* de eer, de majesteit die veinst iets anders te zijn.

769-770 *Meer als een....:* meer dan vele Phebussen (Phebus de god van dichtkunst en muziek), vele muzen (godinnen van de kunst) dansen hier met lichte voeten op de lieflike rietmiese tonen van de goude strijkstok; *'t gulde booghsken:* de goude strijkstok; *'t lieflijck maetgedicht:* de liefelike tonen van 't gedicht, de liefelike rietmiese tonen (Frans: *sur les vers doux-parlans repassent l'archet d'or*).

771 *Arcades:* booggewelven.

773 *schouw ick.... aen:* zie ik; *Iunoos, Minerven* en *Dianen* zijn namen van bekende godinnen; deze en de volgende godenamen stellen hier allerlei vrouwen en mannen voor, om op klassieke manier de voornaamheid van 't gezelschap aan te duiden.

En veel Dianen, die in looze stricken va'en[774]
Wel duyzend Heeren, nae dat rijckdoms lust en liefde,[775]
Of eer of schoonheyds brand haer 't herte quetste en griefde.[776]
Veel aerdige Hebens, en meer als een Chiron hier[777]
Om dienst begaen, ontrent de bedden goedertier[778]
Den Nectar schaffen op. de disch ontfanght met belgen[779]
De schot'len die gebeeld d'Ambrosia verzwelgen.[780]
Wel honderd Marssen hier oon bloetdorst op de been.[781]
Wel hondert Hermens voe'n thien duyzend vrolijckhe'en.[782]
Thien thien Oreades, Pans, Satyrs narrisch vlijen[783]
Zich aen te stellen thien thien zotte mommerijen:[784]
Want ick en weet niet hoe Gods knechten in 't gemeen[785]
Inzuypen 't zoet vergif van woeste uytheemsche ze'en.[786]
Van zoo veel beelden daer een ander zich aen quyten[+787]

[+][Randschrift:] *Verbreedinge vande brave kuysche, en heylige dans*. [+]

774 *va'en:* vangen (oorspr. vorm met onjuiste plaatsing van de', Vondel zag er 'n samentrekking in van *vangen*, vgl. ook blz. 103 op vs. 17).
775 *rijckdoms lust en liefde:* de begeerte en liefde naar rijkdom.
776 *haer:* hun; *griefde:* wondde.
777 *Hebens:* meerv. van Hebe, de godin der eeuwige jeugd; meerv. met *ns*, dubbele meervoudsvorm, onder invloed ook van de vele namen die naar 't Latijnse meerv. 'n *n* overnamen in de verbuiging; *Chiron:* Latijnse naam van *Cheiroon*, een van de wijste der Centauren (wezens half mens, half paard, in 't Griekse Thessalië); *Cheiroon* muntte uit vooral in de muziek en de geneeskunst.
778 *Om dienst begaen:* om dienst te bewijzen, om te dienen; *de bedden:* de aanligbedden (de Romeinen en andere volken in de oudheid *lagen* aan tafel *aan* op lage rustbanken); *goedertier:* vriendelik.
779 *schaffen op:* dienen op; *met belgen:* met tegenzin (om de zwaarte der schotels).
780 *gebeeld:* met beeldwerk versierd ('t Frans heeft *gravez* wat zowel 't meerv. kan zijn van *grave:* zwaar beladen, als 't deelw. *gravés* van *graver:* snijden, met beeldwerk versieren; 't eerste is blijkbaar bedoeld); *d'Ambrosia:* de ambrozijn, de bekende godespijs; *verzwelgen:* hoog beladen zijn met.
781 *Marssen*, Mars de oorlogsgod; dus veel krijgsoversten.
782 *Hermens* meerv. met *ns* (zie *Hebens* vs. 777); 't enkelv. *Hermes*, de god van de handel en beschermer van de kunst; in de Romeinse mythologie Mercurius; dus: wel honderd kunstenaars verschaffen ontelbare verlustigingen.
783 *Thien thien:* tienmaal tien; *Oréades:* bergnimfen; *Pans:* bosgoden; *Satyrs:* de makkers van Bacchus (zie Dl. 1 blz. 651 op vs. 1); *narrisch vlijen zich:* leggen er zich op toe op kluchtige wijze veel zotte gemaskerde vertoningen (*mommerijen*) uit te voeren (dus: allerlei kunstemakers geven hun vertoningen).
784 *aenstellen:* inrichten, uitvoeren.
785 *Want ick en weet niet hoe.... in 't gemeen:* want ik weet niet op hoeveel manieren wel; *Gods knechten:* Gods dienaren, de Joden; *in 't gemeen:* in 't algemeen, gewoonlik.
786 De Joden volgen hier al de heidense feestelikheden en vertoningen na.
\+ [: naast vs. 787 uitvoerige beschrijving.]
787 *beelden:* voorstellingen; *zich aen quyten magh:* zich van kwijten mag, wat 'n ander mag uitbeelden. Vondel heeft deze regels verkeerd begrepen; 't Frans bedoelt: 'n ander mag z'n geweven wandtapijten met zoveel afbeeldingen versieren naar 't leven (van wat hier gebeurt): *De tant de vrais pourtraits que quelque autre embellisse, De ses riches tapis le drap* (*à haute lice* enz.); in de behangsels van de wanden waren dikwels allerlei mythologiese en historiese voorstellingen geweven.

Magh, en die çieren met zyn heerlycke tapyten,
Ick onder 't tydverdrijf wil kiezen eenen dans[789]
Die met wijszoet vermaeck zy vergezelschapt gants,[790]
Kuysche heyl'ge defte dans, dans daer ick my hertgrondigh[791]
Aen Sal'mons grootheyd, en myn Musa me' bezondigh.[792]
De leck're schot'len nu gelicht nae 't dralen langh,[+793]
De dans vanght aen te gaen, in 't wyde en ruym bevangh[794]
Eens zaels, die klaer, die rond, Augustisch altemale[795]
Te recht men noemen magh des weerelds groote zale.
O welcken wellust! te zien hupp'len zy' aen zy'
In 't rond, langhs hooge muur, een bende Vrouwen bly[798]
En helden, haer oogh licht als Pharus blinckt in 't duyster,[799]
Haer lijf geçiert is met klinckanten schoon van luyster:[800]
't En is geen aers'len, maer een glydingh zoet van pas,
Eenstemmigheyd haer toom is, zy gaen even ras,[802]
d'Een luystert nae den gangh des and'ren iuyst en even,[803]
Die 't ziet waent datze van een geest zijn voortgedreven.[804]
Al snellen zy men zou 't noch zeggen, noch vermo'en:[805]
Zy posten, tusschen thien thien duyst schre'en dieze doen[806]
Een schre' zy rugwaerts gaen: d'een ronde doenze op d'ander,[807]
En vruchtbaer loncken zy in 't loopen op malkander.[808]

[+][Randschrift:] *De zale daer 'tgheschied, is de wereld, langhs wiens muren 'twelck de Hemelen zijn, men deze dans ziet der Hemelsche lichamen of sterren die eenen tred hebben in volkomenheyd afgemeten.* [+]

789 *wil kiezen:* wil uitkiezen om uit te beelden.
790 *wijszoet:* nuttig en aangenaam ('t *utile dulci* van Horatius); *met.... zy vergezelschapt:* mag vergezeld gaan van, mag gepaard gaan met.
791 *defte:* deftige, in de ouwere betekenis: eerzame (*zo deftig* nu nog in Zuid-Nederland); *daer ick my.... me' bezondigh:* waardoor ik als 't ware misbruik maak van Salomon's grootheid en mijn dichtkunst (door zo lang in m'n gedicht hierbij te vertoeven).
792 *Musa:* dichtgodin, dichtkunst.
\+ [: naast vs. 793 die 'n volkomen zuiver afgemeten loop hebben.]
793 *De leck're schot'len nu gelicht:* nadat.... afgeruimd (*gelicht*) zijn; Latijnse zinvorm.
794 *vanght aen te gaen:* gaat beginnen (begint te gaan); *bevangh:* omsluiting.
795 *klaer:* helder licht; *Augustisch:* vorstelik; *altemale:* helemaal, volkomen.
798 *bende:* schaar.
799 *haer oogh licht:* hun oog straalt; *Pharus:* de beroemde vuurtoren op 't eiland Pharos bij Egipte, ten Noorden van Alexandrië.
800 *klinckanten:* eigenlik: klatergoud ('t Franse *clinquant*) hier: blinkende sieraden.
802 *Eenstemmigheyd haer toom is:* (de samenstemming is hun leidster) door één rietme worden ze bewogen.
803 *iuyst en even:* zuiver en gelijk, in zuivere gelijkheid.
804 *van een geest.....:* door eén geest worden voortgestuwd.
805 Al gaan ze heel snel....
806 *Zy posten:* ze staan stil; *thien thien duyst:* tienmaal tienduizend; *duyst* Zuid-Ned. vorm.
807 *d'een ronde doenze op d'ander:* de ene ronde doen ze na d'andere.
808 *vruchtbaer loncken zy....:* onder de danspassen werpen ze elkaar lonkjes toe, die hun uitwerking niet missen (*vruchtbaer*).

In 't midden vande vloer zich sluijerwijs verspreed[+809-vlgg.809]
Een Hemelsblaeuwe riem, gemarbelt langh en breed[810]
Met beelden, daer met vlam betogen wy aenschouwen[811]
En danssen zien te hoop vijf Heeren, en twee Vrouwen.[812]
Hier danst een ouwde Stock met zynen mantel langh,[813]
En bruyngraeuw, stijf omgord met een blaeuwe Adderslangh[814]
Die knaeght haer krunckelsteert, en kunstelijck ick spoore[815]
Ruyt, vyerkruyd, en komijn, alruyn, en mandragore[816]
Voortskruypen in zijn kleed, waerin geschildert zijn
Nae 't leven het Kameel, de Beyr, den Ezel, 't Zwijn:
De wackre vogel-Kraen luyd schreeuwt met veel geschals hier,[819]
En Paeuw zijn steert opsteeckt: hy draeghter tot een halsçier
Een groote Cornalijn, daer 's kunst'naers yzer dicht[821]
Den tijd in sne met zijn dryvoudigh aengezicht.[822]
Zijn treden zijn gewis, zijn aenzicht nors van't veynzen,[823]
Zijn lichaem is wel hier maer elders zijn gepeynzen.

[+][Randschrift:] *De Zodiaeck of dweersriem, inde welcke met uytnemende geschicktheyd treden de zeven Planeten, de vijf Heeren zyn Saturnus, Iupiter, Mars, de Zon, en Mercurius, de twee Vrouwen Venus, en de Maen.* [+]

\+ [: naast vs. 809 dwarsriem (die dwars over de hemel gaat), de diereriem; bewegen in zuivere ordening.]

809-vlgg. In de volgende verzen beeldt de dichter de loop van de zeven hemellichamen, zon en maan en vijf planeten, langs de diereriem uit als 'n sterredans (zie *Inhoud* blz. 232 op r. 40-vlgg. zie aant. op r. 44).

809 *zich sluijerwijs verspreed:* breidt zich uit als 'n sluier, dus overdwars; *sluijerwijs*, 't Frans heeft *en escharpe:* overdwars.

810 *gemarbelt....:* in de lengte en breedte ingelegd (als in mozaïek) met voorstellingen.

811 *met vlam betogen:* in lichtvlammen gehuld.

812 *te hoop:* te samen.

813 *een ouwde Stock:* 'n grijsaard, die Saturnus voorstelt; 'n grijsaard, omdat Saturnus de oude god is, de vader van Jupiter, en de god van de tijd; hij wordt o.a. voorgesteld met 'n slang die de staart in de muil heeft, 't zinnebeeld van de eeuwigheid (vs. 814, 815).

814 *bruyngraeuw:* donkergrijs, 't Frans heeft *de couleur de plomb:* loodkleurig; de metalen waren aan de goden toegewijd, en werden soms naar hun genoemd, zo 't lood naar Saturnus; daar zinspeelt du Bartas op; zie verder vs. 827 't tin, vs. 840 't staal, vs. 862 't kwik en vs. 897 't zilver.

815 *en kunstelijck ick spoore:* en ik zie heel kunstig.... voortkruipen (de planten in vs. 816 genoemd).

816 *Ruyt:* wijnruit (zie Dl. 1 blz. 525 op vs. 9); *vyerkruyd:* (vuurkruid) nieskruid; *komijn:* 'n Egiptiese plant (waarvan wij vooral 't zaad kennen); *alruyn:* de wortel van de bedwelmende mandragore ('n soort nachtschade) waaraan grote toverkracht werd toegeschreven (in de wortel van de mandragore zou 'n alruin = tovergeest huizen, vandaar de naam). Al deze kruiden zijn zinnebeelden van Saturnus, als god van de landbouw.

819 *vogel-Kraen:* kraanvogel; deze is dus afgebeeld alsof ie schreeuwt.

821 *Cornalijn:* edelsteen, 'n soort topaas; *'s kunst'naers yzer dicht:* de harde metale stift ('t graveerijzer) van de etser.

822 *sne:* sneed, graveerde; *Den tijd.... met zijn dryvoudigh aengezicht:* de drievoudige tijd: verleden, heden en toekomst; Saturnus is de god van de tijd.

823 *gewis:* vast; *nors van't veynzen:* somber van 't denken.

d'Heer Zadock gaeter met een gangh kloeck, gaeuw, en vlugh,[+825]
Braef is hy, vro, en hupsch: op zynen styven rugh[826]
Een zydenkleed wiens verwe op 't blancke tin wil trecken[827]
Met groote ploijen zich en vouwen uyt gaet strecken,
Gebeeld met eeckel, ayr, met lely, violet,[829]
Olijf, mirobalaen: geboort, en rond omzet[830]
Met Aernen droef van pluym, met heerlijcke Faisanten,[831]
En met geiuckte toornverschuddende Elephanten,[832]
Bezaeyt met Esmerald, en Diamantscherp oock,[833]
En hoogh, en leegh doorvuyrt met zoete geur en roock.[834]
De derde op 't zelve pleyn verhaest noch meer beneden[+835]
Van zijn Soldaetsche dans de woeste Krijghsmans treden.[836]
't Gelaet is enckel vuyr, en menigh Iaspis schoon,
En menige Amethist, op d'appel klaer ten toon[838]
Van zijn krom slaghzweerd blinckt: van hoofdscheel tot den teenen[839]
Blaeuwt het gereten stael om 't moedigh lichaem henen,[840]
't Goud op zijn beuck'laer vlamt, wiens rand alom vergult,[841]
Met Peerden snel te voet, en Wolven is gebult,[842]
En d'ommeloop des schilds geçiert is en beladen[843]

[+][Randschrift:] *Nae Saturnus noemt hy Iupiter*.

[+][Randschrift:] *Mars*

825 *Zadock?* 't Frans heeft Zedec; 't is duidelik dat Jupiter bedoeld wordt; Zadok is 'n bekende hogepriester ten tijde van David en Salomon; die zal toch de rol van Jupiter wel niet vervullen.
826 *Braef:* kloek, flink; *vro:* vrolik; *styven:* stevige, forse.
827 *wiens verwe...:* waarvan de kleur trekt, lijkt op 't blanke tin, dus *wit* (zie aant. op vs. 814).
829 *Gebeeld:* gesierd met geborduurde afbeeldsels; *eeckel:* eikel (Vlaamse vorm); *ayr:* aar, korenaar; *violet:* viooltje.
830 *mirobalaen:* 'n Oosterse vrucht, 'n soort perzik of pruim; *geboort, en rond omzet:* op de boorden (van 't kleed) rondom bezet.
831 *Aernen:* arenden (*aren* of *aern* 't oorspronkelike woord); *droef van pluym:* donkerbruin van veren.
832 *geiuckte:* met 'n juk beladen, zwaar beladen; *toornverschuddende Elephanten:* olifanten die de (op hun rug bevestigde) torens doen schudden; de olifanten werden vroeger in de oorlog gebruikt; ze droegen 'n houte toren of versterking op hun rug; (*Elephanten* rechtstreeks aan 't Lat. of nieuwere Frans ontleend, naast 't ouwere en gewonere *olifant*).
833 *Esmerald:* smaragd; *Diamantscherp:* scherp, puntig door de diamanten (waarmee 't kleed bezet is).
834 *doorvuyrt:* doorvuurd, doortrokken (zoals iets dat helemaal door 't vuur doorgloeid is); *roock* (roke): reuk.
835 *De derde* is Mars, de oorlogsgod; *op 't zelve pleyn:* op dezelfde dansvloer; *verhaest nog meer:* maakt nog sneller; *beneden:* onder, op de vloer.
836 De woeste soldatepassen van zijn krijgsdans.
838 *d'appel:* de ronde knop boven aan 't gevest van 't zwaard; *klaer ten toon:* duidelik zichtbaar.
839 *hoofdscheel:* (hoofd) schedel; *tot den:* 3e n.v. meerv.
840 *het gereten stael:* 't geschubde ijzere harnas (*gereten:* uit stukken, schubben bestaande; 't Frans heeft *forbi:* gepolijst).
841 *beuck'laer:* schild.
842 *gebult:* bewerkt in relief.
843 *d'ommeloop:* de omtrek.

Met 't loofwerck van Euphorb', en Scammonye bladen.[844]
Wie zydy Schoone die met 't vuyr uws ooghs steeckt aen[+845]
Den Hemel, en de locht, en d'aerde, en d'Oceaen?
O aller schoonen Schoonste uw zelven ons wilt mellen,[847]
Wien Tortel, Mussche, en Duyf, by nacht by daegh verzellen[848]
Met groote eerbiedigheyd: wiens gulden vlechthayr blinckt,
Dat met roo roozen, thijm, en mijrten is omringht:[850]
Die eenen Cestes gord welrieckende om uw lenden,[851]
Daer aerdigh nest'len in der Minneguytjens benden:[852]
Om wiens gewaed een boord van veel granaten loopt,[853]
Gezoomt met klaer Berijl, met Saphir toegeknoopt:[854]
Wiens voet verkleynende in 't verklaert gewelf der sterren[855]
Nu volght der danssers Vorst, nu voordanst we'er van verren:[856]
Zijt ghy 't o Schoone! niet, die met een kuyschzoet vuyr
Onze eegaes herten in een hert smolt en natuyr?[858]
En deze die u volght met aengename stappen,[+859]
Dede hy behend niet die schoontalige boodschappen?[860]
O ziet wat vreemder dracht? zijn mantel kaeckelbont[861]
Geboort met beecxkens van quickzilver schijnt in 't rond,[862]
En elcke streep die door 't schaerlaecken men ziet zwieren
Streckt tot een vlock aen 't eynde Agaetsteen, of Porphieren.[863-864]

[+][Randschrift:] *Venus*.

[+][Randschrift:] *Mercurius*.

844 *Euphorb':* wolfsmelk ('n plant); *Scammonye:* 'n windeplant in Klein-Azië (die gomhars oplevert).
845 *Schoone* n.l. Venus.
847 *uw zelven ons wilt mellen:* wil u zelf aan ons bekend maken (*uw* voor *u* zie blz. 179 aant. op vs. 1595); *mellen:* melden; *zelven* en *Wien, wiens* in de vlgg. verzen ook voor 't vrouwel.
848 Venus voer door de lucht op 'n wagen getrokken door *duiven;* duiven (tortels) en mussen waren haar biezonder toegewijd.
850 *roo:* rode; deze planten waren aan Venus gewijd.
851 *eenen Cestes.... welrieckende:* 'n welriekende (vrouwe)gordel (Venusgordel eigenlik *cestus*).
852 *Minneguytjens:* minnegodjes.
853 *Om wiens:* n.l. van Venus; *granaten:* edelstenen (vooral rode) in de vorm van de zaden van granaatappels.
854 *Berijl* of *beril:* 'n lichtgroene edelsteen; *Saphir:* saffier (blauwe edelsteen).
855 *Wiens:* wier; *verkleynende:* die heel klein toont ('t Frans heeft *fredonneur:* trillende).
856 *der danssers Vorst:* de zon: Venus als morgenster gaat vóór de zon op, en als avendster na de zon onder.
858 *Onze eegaes herten:* de harten van onze gehuwden (Salomon en Pharónida).
859 *deze:* nml. Mercurius, de bode van de goden; *aengename:* bevallige.
860 *Dede hy:* spreek uit *deed'ij; behend:* behendig, vlug; *schoontalige:* schoon van taal, welsprekend; Mercurius de bode, was ook de god van de welsprekendheid.
861 *vreemder:* met *er*-uitgang achter *wat*.
862 *quickzilver:* 't metaal van Mercurius, 't wordt ook Mercurius genoemd (zie aant. op vs. 814).
863-864 En voor elke band (van andere kleur) die door 't scharlaken kleed loopt, strekt 'n agaat of porfier tot sluitstuk; (*een vlock aen 't eynde:* tot pluim, franje aan 't einde).

Een koppel Honden vast vervolgen hier den Das:[865]
Daer we'er den loozen Vos: daer 't Geytken snel en ras:
De Leeuwerck, Nachtegael, en 't Cijsken ongevangen[867]
Gebootst op 't schijngeboomt, de vlercken latende hangen,[868]
Haer keel schynt zwellen doen, en met zoet veldgeschrey[869]
Al quinckelerend' te beschamen den schalmey.[870]
D'eerdroock, de Pimpernel, en Peterçelyblaren[871]
Beschaeuwt 't gevlochten loof van zijn gekrunckelde hayren.[872]
Hy keert, hy draeyt, hy is vrypostigh net bespraeckt.[873]
Veel kleyne kringen in zyn groote ronde hy maeckt:[874]
Zyn geschaeckeerde loop zich hier en gins gaet spreeden,[875]
En noch verzelt een maet deze ongeregeltheden.[876]
Ruymbaen o yders walgh! onheylige aen een kant,[+877]
Noch lot noch deel hebtge aen deze heyl'ge wellusts brand:[878]
Maer zuyv're zielen komt, doorsnyd ghy vry 't gedrange,[879]
Tza wint de voorplaets, dat dit Paer verzade eerlange[880]
Ons oogh met haer gelaet, dat overschoone Paer:[881]
Alleen alleen de feest word aengesteld om haer,[882]

[+][Randschrift:] *De Zon en de Maen vertoonende inde aerde Salomon en Pharonida: Christus en zijn Kercke inden Hemel*.

865 *vast:* voortdurend.
867 *ongevangen:* in vrijheid.
868 *Gebootst op 't schijngeboomt:* nagebootst op 't nagebootst geboomte; (*gebootst:* afgebeeld).
869 *Haer keel schynt zwellen doen:* doen, schijnt 't, hun keel zwellen; (*schynt:* schijnt 't, met versmelting van *'t* in de voorgaande *t*, zoals wij nog doen); *veldgeschrey:* veldgezang.
870 *den schalmey:* de riet- of herdersfluit.
871 *eerdroock:* aardrook of duivekervel (aardrook geheten, omdat 't sap van de plant de ogen doet tranen als de rook); *Pimpernel:* 'n geurige, geneeskrachtige plant.
872 *gekrunckelde:* gekronkelde, gekrulde; uitspr. *gekrunckeld'aren*.
873 *vrypostigh:* vrij en vlug in z'n bewegingen.
874 Zoals de planeten schijnbaar bij hun beweging om de zon doen; meer biezonder wordt dit van de planeet Mercurius gezegd, omdat men biezondere moeilikheden had bij de verklaringen van zijn (schijn)bewegingen, zie vs. 875, 876.
875 *Zyn geschaeckeerde loop:* z'n wisselende loop; *gaet spreeden:* spreidt zich uit.
876 Toch is er maat in die schijnbaar ongeregelde bewegingen.
877 't Optreden van zon en maan, waaronder we voortdurend moeten zien in onze verbeelding Salomon en Pharónida; *Ruymbaen o yders walgh....:* maak plaats, gij van wie iedereen walgt (onreinen), oningewijden op zij ('t Frans: *prophanes à l'escart;* 't klassieke: *procul este, profani*).
878 *Noch lot noch deel hebtge:* in 't geheel geen deel hebt ge; *lot* betekent hier 't zelfde als *deel* (Bijbelse uitdrukking, zie *Hand.* 8:21: Gij hebt geen deel noch lot in dit woord: d.i. in deze zaak); *deze heyl'ge wellusts brand:* deze heilige liefdebrand: de brand van deze heilige liefde (*deze heyl'ge wellusts* als een geheel; vergelijk aant. op vs. 672).
879 *doorsnyd ghy:* dringt gij door.
880 *Tza:* welaan, vooruit; *dit Paer:* de twee personen die in de dans Zon en Maan voorstellen als zinnebeeld van Salomon en Pharónida (zie 't randschrift); *eerlange:* weldra.
881 *haer:* hun.
882 *aengesteld:* aangelegd, aangericht (*de feest* oorspr. 'n *de*-woord).

O 'k zieze dicht hier by, help God! wat fackel lichter![883]
Ick kanze dulden niet, o eerste klaerheyds stichter![884]
O Zonne vande Zon! helaes! de punten hier
Wat van uw stralen koelt, en matight wat uw vyer:[885-886]
Met uytgestorte glans uw zuster gaet verrasschen.[887]
't Is uyt met my, ick kan niet meer, ick keer tot asschen.
O zael'ge We'ergaen! nu 't met oorlof niet kan schien[889]
Uw bevrunde aengezicht oon hinder aen te zien,[890]
Duld dat ick uwen dans, uws çieraets gulde stucken,[891]
En zoete woorden in myn dichten uyt magh drucken.
De Koningin haer hayr (hayr waer van distileert[893]
Steeds frisschen dauw) draeght in veel krollen gefrizeert:[+894]
D'een vloeyt ten voeten ne'er in held're locxkens, d'ander[895]
Ryst met langh peerlesnoer gebonden aen malkander.[896]
Haer keurs damast is met een zilv're frangien zoom,[897]
Geloofwerckt rijck'lijck met het zilver van een stroom,
Met maenkruyd, met kouwoerde heel uytheemsch gaergeweven,[898-899]
En met het Dier vermaelt dat by de locht moet leven.[900]
Wat wildy Musa met een errenstigh pinçeel[901]

[+][Randschrift:] *De Maen, Pharonida, de Kercke*.

883 *help God:* o hemel (bekende uitroep, zie Dl. 1 blz. 263 op vs. 67); *wat fackel lichter:* wat 'n licht straalt er.
884 *ze dulden:* die (de *fakkel*) verdragen; *o eerste klaerheyds stichter:* o eerste stichter, ontsteker van 't licht (d.i. de Zon).
885-886 *Zonne vande Zon:* allerschitterendste zon ('n Hebr. zegswijze); *de punten.... van uw stralen:* de felheid van uw stralen (*punten* hier gezegd om de oorspr. betekenis van *straelen:* pijlen; dus: de punten van uw lichtpijlen).
887 Verras uw zuster (de maan) met uw uitgestorte glanzen.
889 *We'ergaen* (wedergaden): echtgenoten, echtpaar; *nu 't met oorlof....:* nu 't mij niet veroorloofd is (nu 't met verlof niet kan geschieden).
890 *Uw bevrunde aengezicht:* de aangezichten van u die elkaar bemint; *oon hinder:* zonder hindernis, onbedekt.
891 *uws çieraets gulde stucken:* uw kostbaar sierlike kledij (uw kostbare goude sieraden).
893 *distileert:* in parelende druppels afvloeit (naar 't *Hooglied* 5:2: ‘Mijn hoofd is nat van dauw’).
894 *krollen:* dial. vorm van krullen.
895 *D'een:* d'ene krul.
896 *gebonden aen malkander:* (de andere krul) saamgebonden.
897 *Haer keurs damast is...:* haar opperkleed is van damast met 'n zoom van zilvere franje; *frangien* spreek uit *franje* (vgl. Dl. 1 blz. 443 op vs. 353-354).
898-899 Rijk versierd als met 'n stroom van zilver, door 't opgelegde loofwerk van maankruid...; *maenkruyd:* 'n plant met bladslippen in de vorm van 'n maansikkel; *kouwoerde:* 'n soort pompoen of kalebas (gewone vorm: *kauwoerde* of *kawoerde;* zilvere ‘kauwoerden’ werden als versiersel gebruikt); *heel uytheemsch gaergeweven:* op heel biezondere (vreemde) wijze samengeweven).
900 *het Dier.... dat by de locht moet leven:* dat van de lucht moet leven, nml. 't kaméleon (zie Dl. 1 blz. 640 op r. 2); *vermaelt:* versierd, beschilderd (zie op vs. 679).
901 *met een errenstigh pinçeel..., afmalen:* met 'n nauwkeurig penseel afschilderen, met 't penseel nauwkeurig afschilderen.

*
In 't breede afmalen al haer schoonheyd in 't geheel:
Van al de schoonheyd, glans, gunst, rijckdom uytgescheijen[903]
Daer d'Hemel me beschonck den huppelenden Reijen[904]
Zy moeder is alleen, en als een kristalijn[905]
Den dansaenschouw'ren zy'r af iont den wederschijn.[906]
Een hoed geweven gaer van bloemen die wel gaeijen,[+907]
Citroenen, ayren, en Clytjen die steeds draeyen,[908]
En met Robijn borduurt, Balais, en Chrysolijt[909]
Bekroont 't straelworpende hoofd des Bruydegoms altijd.[910]
Zijn gesaffraende kraegh tot spelwerck heeft wel honderd[911]
Karbonck'len rood als vuyr. de balsem uytgezondert,[912]
De Ceder, de Kanneel, de Lauwer rijck gebeeld[913]
Elck met haer rancken çiert zijn ploijen opgestreelt.[914]
De witgevlerckte Zwaen hem toeiuyght met vermaecken[915]
Een nieuwe lofzangh op zijns mantels gulde laecken.
De Phoenix hier zijn nest en grafsté bouwen wil.[917]
Uyt 't nat rijst 't met pantsier gewapent Crocodil.[918]
De Maeijer zwert gebra'en haest Zeyn en garve ontvielen,[919]
En snelle vreeze hem flucx ent vleug'len aen zijn hielen.[920]

[+][Randschrift:] *De Zon, Salomon, Christus*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 919 *haest Zeyn en garve ontvielen*, de oude uitgave heeft *Zeyn garven haest*.

903 *gunst:* bevalligheid; *uytgescheijen:* uitgekozen, uitgelezen; dus: van al de uitgelezen schoonheid....

904 *den huppelenden Reijen:* de dansende reien, de reien van danseressen.

905 (Van al die pracht) is zij alleen de moeder, en als 'n spiegel schenkt zij aan d'aanschouwers van de dans er de weerschijn van; *kristalijn:* kristal.

906 *iont:* gunt.

907 Een krans saamgeweven van bloemen, die zuiver geschikt zijn; *gaeijen* (gaden): 'n paar zijn, zich verenigen.

908 *Citroenen:* citroenbloesem; *ayren:* korenaren; *Clytjen:* zonnebloemen; de zonnebloem wordt *Clytje* (Klytië) genoemd omdat Klytië, 'n zeenimf, de geliefde van Helios (de zonnegod) in 'n zonnebloem was veranderd; *die steeds draeyen:* die altijd zich keren naar de zon.

909 *borduurt* (geborduurd): met 'n borduur, d.i. met 'n boordsel van....; dus, geboord met robijnen....; *Balais:* lichtrode Arabiese robijn; *Chrysolijt:* Chrysoliet, 'n goudgele edelsteen, goudsteen (uitspr. met *ei*-klank hier).

910 *straelworpende:* stralenschietende (*worpen:* werpen); spreek uit: *straalworpend'oofd*.

911 *gesaffraende:* saffraan-, geelkleurige, of: van saffraanbloemen; *spelwerck:* kant.

912 *de balsem uytgezondert:* de uitgelezen, heerlike balsemboom.

913 *rijck gebeld:* prachtig uitgebeeld, als rijke versiering.

914 *opgestreelt:* (opgestreken) opgetooid.

915 *hem toeiuyght....:* zingt hem met blijdschap 'n nieuwe lofzang toe; (de zwaan op 't goudlaken van z'n mantel zingend afgebeeld).

917 *Phoenix:* de feniksvogel (zie Dl. 1 blz. 762 opr. 1).

918 *pantsier:* pantser, huidschild van de krokodil (krokodil als *het*-woord vreemd).

919 *gebra'en:* gebraden, gebrand (van de zon); *Zeyn:* sikkel; *haest:* plotseling (haastig). De zin is: de zwart gebrande maaier ontvielen plotseling sikkel en garve.

920 *ent:* hecht.

*

De felle Leeuw worpt vuyr en vlam uyt d'oogen beus,[+921]
En slingersteertende hy door backhuys, muyl en neus
Zijn gramschap eyslijck slijpt, en d'ad'ren gaet ontspannen[922-923]
Om een welrieckent roth van Panthers aen te rannen:[924]
Als iuyst de braven Haen met purp're vederbos[925]
Zijn trotze kop verçiert: een kuyf half peersch, en ros,[925-926]
En half vergult men op zijn kruyn hoogh uyt ziet steken,
En langhs zijn styve borst, met spick'len bont bestreken,[928]
Een roode baerd vloeyt: in zijn geelgroen oogen leyt[929]
De schrick gelegert, en zijn leden zijn bespreyt[930]
Met ongesponnen goud: zijn korte beck zich krommet:[931]
Zijn voet gespoort in't tre'en gelijck een Krijgsman brommet:[932]
Zijn groote steert zich in twee welfde tacken tackt:[933]
Met vleugelruysschen hy zijn lenden ribbezackt:[934]
Hy zinght, zoo 't schijnt, en met zijn byzijn en trotz brallen[935]
Hy vande stercke Leeuw de kuyf en moed doet vallen.[936]
Dees zalige Eegaen met een welbedreven spoor[+937]
Nu hupp'len achterwaert, nu zylinghs, nu we'er voor:[938]

[+][Randschrift:] *Sterren vande Zodiaeck.* [+]

[+][Randschrift:] *Beweginge van Zon en Maen*.

* TEKSTKRITIEK: vs.921, 'tRandschrift naast dit vers staat in de oude uitgave naast vs. 915.

\+ [: naast vs. 921: Vondel noemt hier maar eén teken van de Diereriem, n.l. de Leeuw, maar in vs. 941-942 wordt ‘'s gordels krinck’ in z'n geheel genoemd.]

921 *worpt:* werpt; *beus* dial. vorm van *boos; d'oogen beus:* de woedende ogen.

922-923 *backhuys* waarschijnlik de oudste vorm van *bakkes:* bek; *slingersteertende hy.... slijpt:* door z'n staart te slingeren, door zich te geselen met z'n staart prikkelt hij z'n toorn (zie Dl. 1 blz. 823, aant. bij prent 76); *backhuys* is 't zelfde als *muyl:* de zin is: de leeuw blaast vuur uit ogen, muil en neus; *d'ad'ren gaet ontspannen:* z'n spieren gaat ontspannen; om aan te vallen spant ie z'n spieren, bij 't doen van de aanval worden ze ontspannen; dus: op 't allerlaatste ogenblik voór de aanval.

924 *welrieckent:* volgens 'n oud volksgeloof lokte de panter z'n prooi door 'n welriekende geur; *roth:* troep; *aen rannen:* aanranden; *aenrannen* zoals *schennen* voor *schenden*, enz.

925 *braven:* stoutmoedige; *de braven Haen* onderwerp bij *zingt* in vs. 935; 't Hanegekraai verschrikt de leeuw; zie Dl. 1 *Warande der dieren* bij prent 114, vs. 3, 4, blz. 745, en blz. 824 aant. bij prent 114.

925-926 *met purp're vederbos.... verçiert:* z'n trotse kop versierd met 'n purpere vederbos is 'n tussenzin, zoals alles wat in de vlgg. verzen staat tot 935, met *Hy zingt* wordt de zin weer opgevat; *kuyf:* kam.

928 *styve:* stevige, kloeke; *met spick'len bont bestreken:* met bonte kleuren opgesierd.

929 *roode baerd:* de rooie lellen.

930 *De schrick* die hij de leeuw inboezemt, zetelt in z'n ogen.

931 *krommet* ouwe vorm voor *kromt* om 't slepend rijm, evenals 't volgende *brommet*.

932 *brommet:* praalt.

933 *in twee welfde tacken tackt:* vertakt, verdeelt zich in twee gebogen (gewelfde) pluimen.

934 *ribbezackt:* slaat; *ribbezakken* zie Dl. 1 blz. 588 op r. 6.

935 *zinght:* kraait; *brallen:* pralen.

936 *kuyf:* manen (die overeind staan van toorn).

937 *Eegaen:* echtgenoten (zie vs. 564); *met een welbedreven spoor:* in 'n goedgemaakte, zuiver gevormde pas.

938 *voor:* vooruit.

Zy danssen zoo het schijnt d'Hispanische pavane,[939]
En nochtans nimmer men haer lieve dans ziet gane[940]
Uyt 's gordels krinck, die met gesternde Dieren breed[941]
En wijd vermaelt, alsins 't plaveysel onderscheet.[942]
Als d'ed'le Bruydegom na Siloos bergh gaet wand'ren[943]
Ontluycken duystderley schoon bloemen elck voor and'ren:[944]
Als hy d'Olijfbergh groet, hy, waer zijn lichte tre[945]
Oock loopt, duyst vlocxkens laet van nevel rijm en snee:[946]
Want 't glinst'righ vloersel met zijn aerzelen geslagen[947]
d'Ontruste wevertre'en gelijck is in die dagen.[948]
Nu kussen zich dees' twee, nu aers'lingh zy we'er gaen,[+949]
En zien malkand'ren nu bedroeft, nu lachende aen,
Nu voorwaerts, nu ter zy', met ongelijcke gangen.[951]
De Koninghlijcke Maeghd men merck'lijck ziet ontfangen[952]
Verand'ringe in 't kristal haers voorhoofds schoon verjonght,[953]
Nae mate haer't helder ooge haers Bruydegoms belonckt:

[+][Randschrift:] *Haer naerd'ren en vervremden*.

939 *d'Hispanische pavane:* de Spaanse pavána, in oorsprong 'n Italiaanse dans van Padua (de Padovana of Paduana).
940 *gane:* gaan (met *e* zoals nog in veel streken wordt gezegd).
941 *Uyt's gordels krinck:* buiten de gordelkring d.i. de Diereriem (zie Randschrift naast vs. 809); *gesternde Dieren:* sterrebeelden met namen van dieren.
942 *vermaelt:* beschilderd; *alsins 't plaveysel onderscheet:* heel en al de vloer overdwars in tweeën deelt (zie vs. 809 vlgg.); *onderscheet:* onderscheidt, afdeelt.
943 *Bruydegom:* n.l. Salomon, maar hier de zon die zijn beeld is. De dichter bedoelt blijkbaar, dat de dansende Salomon nu eens bloemen dan weer sneeuwvlokken (wolvlokken) strooit, zoals de zon doet als die zich richt naar 't Zuiden (in 't warmste jaargetij), of naar 't Noorden (in 't koude jaargetij); *Siloos bergh:* hiermee zal wel bedoeld worden, de berg bij de bron Siloë (zie blz. 172 op vs. l449) die in 't Zuiden van Jeruzalem was tussen de berg Sion en de tempelberg Moria; *wand'ren:* wandelen.
944 *duystderley:* duizenderlei (*duyst:* duizend, zie vs. 806); *schoon* onverbogen, vgl. Dl. 1, blz. 434 op vs. 162; *elck voor and'ren:* d'een voor d'ander, talloos veel.
945 *d'Olijfbergh:* lag in 't Noordelik deel van Jeruzalem's Oostelike bergrug; *groet:* ziet, bezoekt.
946 *laet:* achterlaat.
947 *'t glinst'righ vloersel:* de stralende dansvloer; *met zijn aerzelen geslagen:* door hem met aarzelende voeten betreden.
948 Lijkt op die bewegelike weeftrappers die vol witte wolvlokken liggen (en lijkt ook bewegelik door de bewegelike passen onder 't strooien van de vlokken); *wevertre'en* (wevertreden): weeftrappers (de trapplanken waarmee ze 't weefgetouw in beweging brengen); *ontrust:* onrustige; *in die dagen:* in de dagen van 't koude jaargetij (zie op vs. 943 en 945).
949 *dees' twee:* Zon en Maan, die Salomon en Pharónida verbeelden; *aers'lingh:* achterwaarts.
951 *ongelijcke gangen:* de onderling verschillende bewegingen van zon en maan.
952 *merck'lijck:* duidelik.
953 *'t kristal:* 't blank-stralende; *schoon verjonght:* in schoonheid verjeugdigd, in schoner jeugd.

Dat zooder hindernis komt plotslijck tusschen beyde[955]
De twee geliefkens, word zy droef, als ofze schreyde,[955-956]
Het schijnt al ofze storf, haer helder oogh gaet uyt,[957]
Zoo werckt kuysche heyl'ge brand in zoo verheven Bruyt,[958]
Maer dit 's ten aenzien van haer maetzangh niets met allen,[+959]
Haer Engelen geluyd zy houwen met bevallen[960]
Met zorghbetoover luyt, viool, en voetgelicht,[961]
En houden dus gespraeck met lief'lijck maetgedicht.[962]
O klaergeooghde Maeghd! wat zydy schoon te achten,[963]
Mijn lief, hoe lieve ick u, mijn Duyfken wit van schachten![964]
O God! hoe lieve ick u, ach 'k ben my zelfs niet meer,
Ick sterve om u, mijn lief, om u verryze ick we'er,
Wat zydy schoon in 't oogh! hoe lieve ick u, mijn herte!
Al waeckende ick bezwijm, ick flaeuwe, ick stort met smerte
Door 't stralen uws gezichts, en slapende evenwel
Voel waecken in mijn schoot mijn zuur en zoet gequel.[970]
Wat stort uw zoete p'ruyck voor reucken mijn Vrundinne![971]
Watte Amber, Wieroock stort uw zoeten adem inne[972]
Twee fyne purp're dra'en! wat myrre zoo veelvoud[973]

[+][Randschrift:] *Anagogische en heylige toeeygeninge van 't naerderen van Zon en Maen, tot het houwelijck van Salomon en Pharonida beeld van de echt, en het geestelyck gespraecke tusschen Christus en de Kercke, beschreven in dit schoon boeck genaemt het lied der lieden.* [+]

955 *zooder:* zo (d)er; *hindernis....:* iets zich tussen hun plaatst.
955-956 *tusschen beyde de twee....:* tussen de twee; *tusschen beyde* als eén woord: tussen.
957 *al ofze storf:* alsof ze stierf; *storf* ouwere vorm van *stierf; al of:* juist alsof (*al:* geheel; *of:* alsof); *gaet uyt:* verdooft.
958 *kuysche heyl'ge:* uitspraak *kuis'eilge*.
\+ [: naast vs. 959 geestelike (mystieke) en gewijde toepassing.... op; verhevene (letterlik: opgevoerde), dit woord werd gebruikt voor de symboliese verklaringen vooral van de H. Schrift in toepassing op de geheimen van 't geloof en van 't eeuwige leven; 't Hooglied (Canticum canticorum, Hebreeuwse zegswijze).]
959 Maar dit heeft geen invloed op hun rietmiese zang; *niets met allen:* niemendal (*met allen:* met alles, in elk opzicht; *allen* is 'n ouwe 3e n.v. onz.).
960 *houwen....:* huwen, paren in zuivere samenstemming hun zang met de tonen van de luit, de viool, en met de beweging van hun voeten; *met bevallen:* met bevalligheid.
961 *zorghbetoover:* die de zorgen betovert, wegtovert; *voetgelicht:* 't lichten, de bewegingen van de voeten.
962 *En houden dus gespraeck....:* en houden aldus 'n samenspraak in 'n bevallig lied.
963 *klaergeooghde:* met klare ogen. Dit bruiloftslied in strofen van vs. 963-986 is ontleend aan 't Hooglied (zie aant. achterin). T'is evenals 't Hooglied 'n beurtzang tussen bruid en bruigom; in de eerste stroof spreekt de bruigom de bruid, in de twede de bruid de bruigom toe, enz. (Men meende dat 't Hooglied 't bruiloftslied was van Salomon en Pharonida).
964 *Duyfken:* aanspreking voor de bruid in 't *Hooglied* 2:10, 14, enz.
970 *waecken:* leven; *schoot:* lichaam; *mijn zuur en zoet gequel:* mijn scherpe en zoete minnepijn.
971 *uw zoete p'ruyck:* uw geurige haren.
972 *Watte amber:* spreek uit *wat' amber; watte:* wat 'n (zie blz. 139, aant. op vs. 757).
973 *inne twee fyne purp're dra'en:* (in) op uw twee fijne rode lippen; *zoo veelvoud:* zo veelvuldig, zo voortdurend.

Ontvloeyt uw ving'ren die gereept zijn met schoon goud![974]
Mijn Vrund, hoe zoet is my de reuck van uw geruchten![975]
Wat stort uw zoete locht al heym'lijck zoete luchten[976]
In mijn ontsteken borst! en watten honigh niet[977]
Ontvloeyt uw zoete keel, die beeck en gulde vliet!
Mijn bloem, een lely, roos mids in 't gebloemt gekropen,[979]
Een rooze, een lely is, d'een toe en d'ander open:[980]
Dees' bloeme met mijn hand ick d'eerste afplucken wil,[981]
Die riecken, kussen, in mijn boezem steken stil.[982]
Als d'App'laer ghy, mijn Lief, zijt onder d'andre boomen,[983]
En vrucht, en bloezem hebt ghy uyt een stam bekomen:
De vrucht ick smaecken wil, de bloezem riecken ach!
En in uw koele schaeuw gaen leg'ren nacht en dagh.
Den schoonen avondstond terwijl met haer azuyren
Koetswagen sleept een schaer van kleyne en mind're vuyren,[987-988]
De willekomme slaep doet d'oef'ningh wijcken drae,[989]
En de bene'enste Bruyt volght's Hemels Venus nae.[990]
Deze Hymen uytgeviert, geen and're worm den Koningh[+991]
En knaegt, noch droomt niet el als aen des Heeren wooningh,[992]
Zijn schatkist open staet, geen onkost hy en schouwt,[993]
En 's kunst'naers zinnen hy verlet, en bezigh houd.[994]

[+][Randschrift:] *Salomon zijn houwelijck geeyndight hebbende bouwde het huys des Heeren*.

974 *gereept:* geringd (*reep:* in 't middeleeuws ook hoepel, ring).
975 *de reuck van uw geruchten:* de geur van uw faam.
976 *locht:* (lucht) adem.
977 *ontsteken:* ontstoken (van liefde, bewondering); *watten:* wat 'n.
979 *mids in 't gebloemt gekropen:* midden onder de (gewone) bloemen gedrongen (‘als 'n lelie tussen de distelbloemen’ *Hooglied* 2:2).
980 Ze is 'n roos van liefde, 'n lelie van zuiverheid; de ene (de lelie van zuiverheid) gesloten, de andere (de roos van liefde) open.
981 *d'eerste:* t'eerst (*d'eerste* Latinisme).
982 *Die.... wil:* die wil ik....; *riecken* Zuid-Ned. voor *ruiken*.
983 Deze stroof is nagenoeg letterlik *Hooglied* 2:3; *App'laer:* bedoeld is: 'n boom met geurige vruchten, tegenover 't overige wilde hout. ‘Als een appelboom tussen 't woudgeboomte.’
987-988 *terwijl:* intussen; *azuyren koetswagen:* azuurblauwe hemelwagen; *mind're:* geringer (dan zon en maan); *vuyren:* sterren.
989 *willekomme:* welkome (zie Dl. 1 blz. 717 op vs. 10); *d'oef'ningh:* de dansoefening.
990 *de bene'enste Bruyt:* de bruid van hier beneden op aarde, nml. Pharónida, volgt haar bruigom, zoals Venus de avendster de ondergaande zon.
991 De dichter vertelt ons nu de uitwerking van Salomon's plan om 'n tempel te bouwen; *Deze Hymen uytgeviert:* nu dit huweliksfeest geeindigd is (Latijnse zinsvorm).
992 *en* dubbele ontkenning bij *geen* (zo ook in 993); *noch droomt:* en hij denkt (meermalen wordt 't onderwerp niet uitgedrukt, als dat, hoewel in 'n andere betrekking, pas genoemd is, hier *den Koningh* 991); *niet el als:* niet anders dan.
993 *hy en schouwt:* hij schuwt; *onkost* juist als *kost:* kosten, onkosten; vroeger ook in 't enkelvoud.
994 *verlet:* 't zelfde als *bezigh houd*.

Wel thien duyst handen men flucx zweeten ziet en ylen,[995]
In alle bosschen men slechts hamers hoort en bylen,
En d'hayrge toppen nu van d'heyl'ge Libanus[997]
Nae't water rollen om op Sion stygen flus:[998]
Men snijt in balck en deel de bosschen met de zage:[+999]
Het groote steengeberght vast krimpt van daegh te dage,[1000]
Met beytels hamers de Steenhouwer eermen 't meent[1001]
Doorsnuffelt 't styf gedarmt' van 't Hemel-hoogh gesteent':[1002]
Hy venstert een geberght dat ryst nae boven ys'lijck,[1003]
En temt flucx den porphier van d'eeuwen onverbrys'lijck.[1004]
D'een de gehaekte steen doorkloven heeft met vyer,[1005]
En d'ander die begraeft in een diepe afgrond hier,
Den marbel gepolyst met kunstige handen veerdigh,[1007]
Ia marbel 't voorhoofd van 't gebouw eens Koninghs weerdigh:[1008]
Dees' houwt een pylers kop: een bult die met zyn hand:[1009]
Een tegenbult verzoet dees: die een voet-vierkant:[1010]

[+][Randschrift:] *Levende vertooninge der gener die aen zoo treflijcken werck bezigh waren*.

995 *thien duyst:* tien duizend (volgens *3* [of *1*] *Kon.* 5:14, 't Frans had: *cent et cent mille mains*); *ylen:* druk in beweging zijn.

997 *d'hayrge toppen:* de bebladerde bomen, de ceders van de Libanon (*Líbánus*) in Fenicië ten Noorden van Palestina (ze werden doorkoning Hiram aan Tyrus geleverd, 3 *Kon.* 5).

998 *Nae 't water rollen:* de bomen werden over zee vervoerd (*3 Kon.* 5:9); *om op Sion stygen flus:* om terstond omhoog gebracht te worden op de berg Sion (eigenlijk Moria, de tempelberg, die er vlak tegenover lag; *Sion* dikwels voor de heuveltoppen van Jeruzalem, en voor Jeruzalem zelf).

999 *deel:* zware plank.

1000 *vast krimpt:* wordt voortdurend kleiner; *van daegh te dage:* van dag tot dag; *daegh* ouwe 3e n.v., afkorting van *dage*.

1001 *eermen 't meent:* eer men 't zou kunnen geloven.

1002 *Doorsnuffelt't styf gedarmt':* doorwroet de harde ingewanden; *gesteent';* rotsgebergte; geweldig grote steenblokken werden gehouwen voor de grondmuur van de tempel, die uit 't dal tot de hoogte van de heuvel werd opgetrokken, om 'n voldoend bouwvlak te verkrijgen, zie vs. 1006, 1007.

1003 *venstert:* maakt vensters, gaten in (in 't Frans *Le quarrier.... fenestre*)*; dat ryst...:* dat geweldig hoog oprijst.

1004 *temt flucx:* heeft terstond in z'n macht; *porphier:* 'n soort graniet (evenals in 't middeleeuws nog manlik); *van d'eeuwen onverbrys'lijck:* die niet door d'eeuwen kon verbrijzeld worden.

1005 D'ene heeft de geschroeide steen bijgewerkt, kleiner gemaakt met vuur (de kalksteen wordt door 't gloeiend vuur tot poeder. Vondel heeft 't Frans niet goed begrepen; ' t Frans heeft *L'un à force de feu la pierre blanche fond; fond:* smelt, maakt tot poeder).

1007 *marbel:* marmer; de grote vierkante steenblokken (zie aant. op vs. 1002); *marbel* de gewone vorm nog (zie blz. 236 op vs. 36) en in de 17 d'eeuw dikwels manlik.

1008 *'t voorhoofd:* de voorgevel; marmer dat de voorgevel van 'n koningspaleis zou sieren.

1009 *een pylers kop:* 'n kop van 'n pijler, 'n kapiteel; *een bult die* (*houwt*)*:* die houwt 'n voetring (de bolle lijst[en] in 't eigenlike voetstuk, basement, van de pijlers).

1010 *Een tegenbult verzoet dees:* 'n derde werkt bij (hakt uit) 'n gordel (holle lijst boven de voetring; ('t Frans heeft voor *bult* en *tegenbult: bossel* en *contre-bossel*)*; voet-vierkant:* 't vierkante grondvlak van de pijler, de plint.

Dees' maeckt een hanebalck: die een beschot ter zyden:[1011]
Dees' schaeft de delen glad: die gaetze kunstigh snyden,[1012]
Bezielt doo ced'ren, en met 't schett'ren van een hout[1013]
Gebeeren stemmen weckt, en zuchten menighvoud.[1013-1014]
En and'ren met 't begryp van d'heyl'ge muur gerezen[1015]
Doen met haer stout bedrijf den Hemel zelve vreezen:
Men werckt met lust, noch klaeght de kunstenaer altyd[1017]
Dat in midzomer hem den dagh te haest ontglyd.[1018]
De druyvenlezers zoo al zingende uyt genuchten[+1019]
Met 'tsnoeymes kromgebeckt afsnoeyen Bacchus vruchten[1020]
In 't vaetjen zoet van reuck: en trossen gaeuw en vlugh[1021]
Haers handgifts zware last met kromgebogen rugh,[1022]
En tot de lenden in de mostkuyp neergestegen[1023]
Al hupp'lend' vloeyen doen een purp're druyven-regen.[1024]
Men ploegt d'onlust te spijt, 'twerck zietmen spo'en met lust,[1025]
Wie 't 'tsmorgens heeft gezien, wanneer de Zonne rust[1026]
Erkent hoe 't groeyt: d'alwyze en ingoede Heer der Heeren[1026-1027]
Aen dezen arbeyd schijnt zich zelf te willen keeren,[1028]
En 'snachts te wercken als een zoete rust op 't bed

[+][Randschrift:] *Gelyckenisse uyt beeldende haer blyschap*.

1011 *hanebalck:* zolderbalk; hoofdbalk, architraaf ('t Frans heeft *Architraue*).
1012 *delen:* zware planken; *snyden:* uitsnijden.
1013 *Bezielt doo ced'ren:* geeft leven aan 't dode cederhout (door de levende voorstellingen die er in uitgesneden worden).
1013-1014 En met 't krakend splijten van ('n stuk) hout wekt hij gebaren, stemmen en vele zuchten op (door de bezieling die hij er aan geeft); *schett'ren:* kraken, krakend splijten; *gebeer* bijvorm van *gebaar*.
1015 En anderen met de omvang (*'t begryp*), de buitenmuur van de tempel, hoe langer hoe hoger opgeklommen, doen de hemel vrezen, d.i. ze bouwen de muren hemelhoog op.
1017 *noch:* en nog.
1018 *midzomer:* in 't midden van de zomer (vergelijk *middag*)*; te haest:* te haastig, te gauw (vergelijk ons: kom je haast).
1019 *uyt genuchten:* uit louter plezier (*genuchten*, ouwe 3e n.v. enkelv.).
1020 *Bacchus vruchten:* de druiven (*Bacchus* de wijngod).
1021 *trossen:* torsen (zie Dl. 1 blz. 497 op vs. 467).
1022 *Haers handgifts zware last:* de zware last van hun eerste oogst; *handgift* 't eerste wat men ('n koopman bijv.) ontvangt; vandaar: de eerstelingen van de oogst (zoals in 't M. Nederl.) ('t Frans heeft 't zelfde: *estrain* = 't latere *étrenne*).
1023 *mostkuyp:* de kuip waarin de druiven geperst werden.
1024 *hupp'lend':* dansend, op en neer tredend.
1025 *Men ploegt d'onlust te spijt:* men arbeidt (zo aan de tempel) ondanks de moeite, ondanks 't onaangename eraan verbonden (Vondel heeft 't Frans *à l'enui:* om 't hardst, verkeerd gelezen als: à l'ennui); *spo'en:* vorderen.
1026 *'tsmorgens:* 's morgens (*'ts* = des, zoals in 't middeleeuws).
1026-1027 *wanneer de Zonne rust erkent.....:* ziet hoe 't groeit, hoe 't is opgeschoten, wanneer 't avend is.
1028 *Aen dezen arbeyd.... zich zelf.... keeren:* zich toeleggen op dit werk, dit werk op zich nemen.

Der metzers zeen'wen en gebeenten houd verlet.[1030]
Groot Koningh van waer quam dat Reuzen-hert gekropen[+1031]
Van zoo veel bergen tot een lichaem op te hoopen?[1032]
Met watte wagens, met wat stercke rollen dan[1033]
Men dees' vierkanten lomp zoo wyd verslepen kan?[1034]
Wat krommer vastigheyd van opgehangen bogen[1035]
Ten bonten wolcken draeght dat pack hooghopgetogen?[1036]
Indien op 't buytenwerck ick met myn oogen let,[+1037]
De Mets'laer heeft gevoeght den kant des steens zoo net[1038]
Dat zoo hy zyn gebouw niet kaeckelbont de' schynen,[1039]
Met Syrische Allebast en herde Serpentynen,[1040]
Met honderd gadingen van Marber vast en klaer[1041]
Men waende of d'heele muur een enckel vierkant waer.[1042]
Zoo 't binnenwerck wy zien, het buytenst' wy verfoeijen:[+1043]
Een ryckdom men alsins uytmuntende hier ziet gloeijen,[1044]
De wanden, 't vloersel, en de zolders opgebouwt[1045]
Met Ced'ren zyn beplackt, de Ced'ren we'er met goud,[1046]
En al de plaesteringh met loof gevoe'rt van binnen[1047]

[+][Randschrift:] *De volmaecktheyd van zoodanigen werck.*

[+][Randschrift:] *Zijn uytnementheyd van buyten.*

[+][Randschrift:] *En van binnen.*

1030 *metzers:* metselaars; *metzer:* vooral in Zuid-Ned. voor *metselaar; houd verlet:* vast houdt, in rust houdt.
1031 *Groot Koningh* d.i.: Salomon; *dat Reuzen-hert:* die reuzemoed, dus: van waar is u die heldemoed gekomen.
1032 Om zoveel bergen tot een massa (*lichaem*), tot een massale tempel saam te bouwen.
1033 *watte:* wat voor, wat 'n (zie blz. 139 aant. op vs. 757).
1034 *dees' vierkanten lomp:* deze plompe, ontzaglike vierkante steenblokken; *verslepen:* wegslepen.
1035 *Wat krommer vastigheyd....:* wat voor gebogen sterkte van welvende bogen, wat voor sterke booggewelven (als fundamenten); *krommer* met *-er* achter *wat* (zie blz. 69 op vs. 13).
1036 *Ten bonten wolcken:* naar de witgrijze wolken (*bont* nog in de middeleeuwse betekenis hier: met witte of grijze randen); *dat pack hooghopgetogen:* die hoogopgetrokken massa (*pack:* last).
1037 *op.... let:* beschouw (hier *letten* op nog in de oorspr. betekenis *vertoeven bij*).
1038 *gevoeght:* samengevoegd, aaneengesloten; *net;* zuiver, sluitend.
1039 *kaeckelbont de' schynen:* met sterk uitkomende kleuren deed schitteren.
1040 *Allebast:* albast, 'n zachte, zuiver witte en doorschijnende steensoort; *Serpentynen:* slangesteen, zo genoemd om z'n slangsgewijze zwartgroene of donkerbruine vlekken.
1041 *gadingen:* soorten.
1042 *vierkant:* vierkant steenblok.
1043 *wy verfoeijen:* tellen we niet meer.
1044 *alsins:* overal, aan alle kanten; *gloeijen:* stralen.
1045 *zolders opgebouwt:* opgebouwde zoldering (*3* [of *1*] *Kon.* 6:15, 16 heeft: 'tot aan de zoldering', en 'tot boven toe').
1046 *beplackt:* beschoten; 't cedere beschot werd met goud overtogen (*3 Kon.* 6:20, 21), ook de vloer van 't Heilige der Heiligen, en 't Heilige (*3 Kon.* 6:30).
1047 *plaesteringh:* (pleistering) beschotwerk (*pleistering* 'n nieuwere vorm van *plaestering*)*; met loof gevoe'rt van binnen:* is aan de binnenkant bezet met uitgesneden loofwerk (palmen en bloemen *3 Kon.* 6:18, 29).

Met bloemwerck wild kouwoerd en lodder Cherubinnen.[1048]
Van d'heyl'ge çiersels ick gewagh doe noch vermaen[1049]
Die in weerdije verr' 't gebouw te boven gaen:
De kunst de stoffe antwoord, de stof't gebruyck te wonder.[1051]
O Kunstenaer volmaeckt! ghy bootste uw werck byzonder
Nae 's weerelds Ide, en zoo als voormaels ongefeylt[+1053]
In loten dryderley de weereld wierd gedeylt,[1054]
En dat d'Almachtige hand des Heeren schiep volkomen[1055]
Een Aerdsch, een Hemelsch, een heel Godlyck uytgenomen:[1056]
Met bloemen, vog'len, en met beesten çierend' 'teerst',[1057]
Met fack'len 't ander, en met deughden 't alderveerst':[1058]
Als God aen 't schild'ren, met schoon blaeuw de baren krulde,[1059]
De velden groende alom, en 't krom gewelf vergulde:[1060]
Als hy 't gesteente schonck zyn verwen licht van strael,[1061]
De bloemen spickelde, en gaf glanssen aen 't Metael:[1062]
Beeldsnijende, doorwrocht de stroncken en de bla'ren[1063]
Der planten met zoo veel fraey beelden dra'en en aren,[1064]
En Gieter bootste ons noch zoo veel gedaenten hier[1065]
Van posten snel gewieckt, veel visch, en menigh dier.[1066]
In dryen deyldy noch dit Godshuys drymael heyligh:[+1067]
't Een 't alderheylighst is, daer niemand wandelt veyligh[1068]

[+][Randschrift:] *Dit huys verbeeld de Weereld onderscheyden in dry deelen, godlijck, hemelsch en aerdsch, waer in zich vertoont de wijsheyd Godes*.

[+][Randschrift:] *Het Godlijck is het heyligh der heyligen*.

1048 *kouwoerd:* 'n soort pompoen of eivormige vrucht (zie aant. op vs. 899); *lodder:* liefelike.
1049 *vermaen:* vermelding (de ouwere betekenis).
1051 *De kunst de stoffe antwoord....:* de kunst is in volkomen overeenstemming met de (kostbare) stof, en de stof met 't heilige dienstgebruik; *te wonder:* heel wonderbaar, volmaakt.
1053 *'s weerelds Ide:* 't wereldplan (uitspr.: *Id'en*)*; en zoo als....:* en evenals vroeger onfeilbaar.
1054 de wereld in drie verschillende delen (*loten*) werd gedeeld.
1055 *En dat:* en zoals; spreek uit: *d'Almachtig'and*.
1056 *een heel Godlyck uytgenomen:* 'n heel volmaakt goddelik deel; *uytgenomen:* uitgekozen, volmaakt.
1057 *'t eerst':* 't eerste, 't aardse deel.
1058 *fack'len:* sterren; *met deughden 't alderveerst':* met engelen 't allerverste, 't hemelse deel.
1059 *aen 't schild'ren:* als 'n schilder, schilderend (zoals in vs. 1063 *Beeldsnijende* en vs. 1065 *Gieter*).
1060 *'t krom gewelf:* 't gebogen hemelgewelf.
1061 *verwen licht van strael:* stralend lichte kleuren.
1062 *spickelde:* bont kleurde.
1063 *doorwrocht:* bewerkte; *stroncken:* stammen.
1064 *beelden:* figuren; *dra'en:* lijnen.
1065 *En Gieter:* en als (beelde)vormer.
1066 *posten:* postduiven, vogels.
1067 *In dryen deyldy* (de nazin van vs. 1053-vlgg.): zo deelt gij in drieën; *drymael heyligh:* boven alles heilig, 'n uitdrukking aan de Bijbel ontleend.
1068 *wandelt:* verkeert; God was er tegenwoordig onder de vleugels van de twee Cherubijnen die over de ark des verbonds stonden (*1 Kon.* of *Samuel* 4:4 en *3 Kon.* 6:23-28).

*

Als God, de Cherubs, en hy die Stadhouder trotz[1069]
Is van Melchisedech ware eeuwigh zone Gods.[1070]
Het binnenste poortael is slechts voor den Leviten,[+1071]
Die helder Zon op Zon toeworpen d'Isra'liten,[1072]
De stralen van haer leere, en met 's wets honighsap
Haer voedende ingelyft zyn 's Hemels borgerschap.[1074]
Het voorpoortael ghy schickt voor die ick minder reken,[+1075]
Voor 't leeghgezeten volck, en d'algemeyne leken,[1076]
En werckman ondermenght, ghy alsins wonder zoet[1077]
Appelles, Phedrus kunst, en Miron bloeijen doet.
Dit stael u zoo behaeght, dat ghy daer nae gaet maecken[+1079]
Uws Goddelycken geests langhdurige nachtwaecken:[1080]
Uw boeck gemarbert ryck met spreucken in Gods tael[1081]
Men ryckelycken magh toeeyg'nen 't voorpoortael,[1082]
Dewyl het ons verzorght d'huyswetten noch op heden,[1083]
Byzond're leeringen, en burgerlycke zeden:
En dat de stralen die hy uytschiet overhoop[1085]

[+][Randschrift:] *Het Hemelsche is het binnenste poortael der Priesteren en Levyten*.

[+][Randschrift:] *Het aerdsche is het voorpoortael des volcx*.

[+][Randschrift:] *Salomon schildert het aerdsche af in zyne spreucken*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 1069 *Cherubs*, de oude uitgave heeft *Cherub* en achter *trotz* 'n komma.

1069 *Stadhouder trotz....:* verheven plaatsbekleder is van Melchisedech (d.i. van Kristus), de hogepriester; hier meer bedoeld als voorloper van Kristus.

1070 *Melchisedech is hier:* Kristus, ware en eeuwige zoon van God ('t Frans heeft: *qui tient le lieu Du vray Melchisedech, eternel fils de Dieu*). 't Is onjuist om in 't Oude Verbond de hogepriester de plaatsbekleder van Kristus te noemen.

1071 *Het binnenste poortael:* 't voorhof voór 't Heilige der Heilige: d.i. 't Heilige (van de priesters).

1072 *helder Zon op Zon:* heldere zonnen; d.i. hun heilige leer (volgend vers). Vondel heeft 't Frans verkeerd opgevat, daar worden de Levieten zonnen genoemd: *Leuites, Qui iettent clairs soleils, sur les Israëlites Les raiz de leur doctrine*).

1074 *Haer voedende:* zich voedende; *ingelyft zyn 's Hemels borgerschap:* als 't ware al opgenomen zijn als hemelbewoners ('t Frans *sont ia bourgeois du ciel*).

1075 *voorpoortael:* 't deel van de tempel voór 't Heilige; *schickt:* beschikt, bestemt.

1076 *leeghgezeten:* laag gezeten, van lagere rang; *d'algemeyne leken:* 't volk dat leek, geen priester is.

1077 En als 'n veelzijdig begaafd (*ondermenght*) vakman doet gij overal wonder mooi opbloeien de schilderkunst (kunst van Apelles), de beeldhouwkunst (de kunst van Phidias), en 't afgieten van beeldwerk (de kunst van Myro, zie Dl. 1 *Gulden Winckel*, prent 28 blz. 331 op vs. 2). (Vondel zet onjuist *Phedrus*, 't Frans heeft *Phidia*).

1079 *stael:* voorbeeld, model (nml. de tempel, gemaakt naar de wereld, zoals die door God is geschapen, vergelijk vs. 1053 vlgg); *daer nae:* daar naar.

1080 De uitingen van uw goddelike geest in langdurige nachtwaken, nml. de drie boeken die aan Salomon werden toegeschreven: *Spreuken, Prediker, Hooglied*.

1081 *Uw boeck* nml. *'t boek der spreuken*, waarmee Salomon bedoelde ‘dat men wijsheid en tucht zou leren’; *gemarbert ryck:* rijk dooraderd, vol van.

1082 Kan men ten volle (*ryckelycken*) vergelijken met 't voorportaal (zie vs. 1075); *toeeyg'nen:* overeenbrengen met.

1083 *verzorght:* bezorgt; *huyswetten:* regels voor de huishouding; ekonomiese wetten.

1085 *overhoop:* door elkaar (letterl. op 'n hoop).

Vast oogen meerendeels op 't menschelyck beloop.[1086]
In 't binnenste poortael de Predicker wil schynen[+1087]
(Die met zyn voeten kne'ende al wat de mensch met pynen[1088]
Vergaert van aengenaem goed kost'lyck schoon en dier)[1089]
In 's Hemels herberge ons te voeren wyd van hier,[1090]
En roepende: ydelheyd, gans ydel's weerelds zegen,
Al's menschen heyl is in de vreeze Gods gelegen.
't Geheymste is dit gezangh daer met verborgen spel[+1093]
Aen 's weerelds Koningh ghy gaet houwen Israël:[1094]
Daer ghy we'erschallen doet 't zoet bruyloftslied alreede
Van Christus, en zyn Kerck: daer d'heyl'ge ziele in vrede
Gespraecke houd met haer God, de locht hoort met 't gebed,[1097]
In 't vuyr zyns stralende ooghs haer loutert reyn en net,[1098]
Zyn min geniet, en in zyn heyligh bed gerieflijck[1099]
Den mond der liefden zelfs magh kussen zoet en lieflijck.[1100]
O God! zeght Salomon, nae dat hy heeft voltoyt[+1101-vlgg.]
Des Heeren Huys, groot God! die my bevolen oyt
Den bouw liet uws Paleys, helaes maeckt my, o Heere![1102-1103]
Daer levend' steen af, weckt in Davids zaed zijn eere.[1104]

[+][Randschrift:] *Inde Predicker het Hemelsche.*

[+][Randschrift:] *In 't Lied der Lieden het heylige der heyligen.*

[+][Randschrift:] *Inwydinge des Tempels en Salomons gebed tot God, genomen uyt het 1. boeck der Koningen cap. 8.* [+]

1086 *Vast oogen:* voortdurend doelen; *'t menschelyck beloop:* 't beloop der menselike zaken.
1087 *de Predicker:* 't boek Prediker, bevat overwegingen die uitgaan en terugkeren tot de hoofdgedachte: alles is ijdelheid. De strekking is niet alleen menselik maar vooral godsdienstig (t'is ‘'t binnenste poortael’ vgl. vs. 1071). Sommigen ontkennen dat 't van Salomon is; *wil schynen.....:* schijnt ons te voeren (vs. 1090).
1088 *kne'ende* (*knedende*)*:* vertredende, verachtende; *met pynen:* met moeite (de ouwere betekenis; *pynen* ouwe 3e n.v. enk).
1089 *van aengenaem.....:* van wat aangenaam, goed, kostbaar, schoon, en dierbaar is.
1090 *'s Hemels herberge:* 's Hemels woning, de hemel.
1093 *'t Geheymste:* 't diepste mysterie bevat dit gezang, nml. 't Hooglied. De zinnebeeldige betekenis daarvan is: de liefdeverhouding van God tot 't Oud-Testamentiese Israël (vs. 1094); verder doorgevoerd die van Kristus tot de Kerk (1095-1096) en (naar Sint-Bernard) de liefde van de Bruidegom Kristus tot de ziel (1096-1100). 't Is zeker niet van Salomon. Men heeft er dikwels in gezien 't bruiloftslied van Salomon en Pharo's dochter (zie aant. op vs. 963); *daer:* waar, waarin; *met verborgen spel:* met spel waaronder 't misterie verborgen ligt.
1094 *houwen:* Brab. Holl. vorm voor *huwen*.
1097 *Gespraecke houd:* (gesprek houdt) spreekt; (uitspraak: *gespraak'oud*)*; de locht hoort met 't gebed:* Gods (tonen) stem hoort in haar gebed ('t Frans heeft: *Deuise auec son Dieu, oit l'air de ses accens*)*; locht:* lucht, wind, toon, stem.
1098 *haer:* zich.
1099 *gerieflijck:* in vreugde.
1100 *der liefden zelfs:* van de Liefde zelf (*liefden* ouwe 2e n.v. enk.).
+ [: naast vs. 1101: zo in de protest. Bijbels, in de katolieke: 3e boek der Koningen.]
1101-vlgg. Dit gebed is de samenvatting van Salomon's gebed in *3* [of *1*] *Kon.* 8:23-53.
1102-1103 *my bevolen.... liet:* aan mij toevertrouwde (*bevelen:* toevertrouwen).
1104 *Daer levend' steen af:* daar 'n levende steen van; d.i. van de geestelike tempel Gods door de geestelike gemeenschap met God; (Naar St. Peter's eerste brief 2:5; *zijn eere:* zijn grootheid (dat ik, David's zoon, zijn ware grootheid bereiken mag).

Oneynd'lijck Koningh, die behelst d'oneynd'lijckheyd,[1105]
Monarch die in uw throon zit nae uw Majesteyt,[1106]
In d'afgrond nae gerecht, alom nae uw vermogen:[1107]
O Vader herberght hier om ons uw hulp te toogen:[1108]
Maght zijn in twijffel zaeck zoo spoeyt u tot den eed,[1109]
Ontwerret dezen knoop, straft strengelijck en wreed
De stoute meyneed oock, en maeckt niet datmen zondigh
U voortaen houde en acht onwetende en onkondigh.[1111-1112]
Verliest de boom zijn blos, zoo hagels d'ackren slaen,[1113]
Zoo d'ayren yl en leegh, zoo ons verwaeyde graen[1114]
Ons honger zeggen toe, zoo met veel ys're banden[1115]
Ghy sluyt van 's Hemels sprong de poorten met uwe handen,[1116]
En wy ootmoedigh 't oogh slaen op dit Huys alleen,[1117]
Zoo hoort, Almachtigh God, verhoort doch ons gebe'en.
Zoo wy gevangen in uytheemsche landen kermen,
Zoo ons in krijgh bezwijckt 't geluck, het hert, en d'ermen,[1120]
En wy ootmoedigh 't oogh slaen op dit Huys alleen,
Zoo hoort, almachtigh God, verhoort doch ons gebe'en.
Zoo uwer wond'ren faem den vremdelingh hier wencken[1123]
Om hooren uw geheym, u t' off'ren zijn geschencken,[1124]
En in dit Huys zijn knien te krommen nae bene'en,
Zoo hoort, Almachtigh God, verhoort doch zijn gebe'en,[1126]
Verhoort van d'Hemel hem, en treckt door weldoens koorden
In uw gewyde Kerck oost, westen, zuyden, noorden.

1105 *behelst:* omhelst, omvat.
1106 *die in uw throon zit....:* die krachtens Uw (goddelike) majesteit in de hemel troont (*throon:* hemel, zoals in 't middeleeuws).
1107 (zetelt) heerst in de hel door uw gerechtigheid, en overal door uw almacht.
1108 *herberght hier:* kom hier wonen (in 't Heilige der Heiligen); *toogen:* tonen.
1109 Als 't gebeurt in twijfelachtige zaken (dat 'n eed nodig is), haast U dan tot de eed, d.i. luister dan naar die eed (zie 3 *Kon.* 8:31, 32). *Maght zijn:* mag 't zijn.
1111-1112 *maeckt niet dat....:* bewerk niet dat, zorg dat niet de goddeloze (die 'n meineed zweert); *datmen zondigh....:* dat men op zondige wijze U voortaan zou houden en achten voor onwetend en onkundig (omdat hij niet gestraft wordt, en door 'n valse eed z'n boosheid bedekt heeft).
1113 *blos:* bloesem.
1114 *yl:* loos; *verwaeyde:* door storm platgeslagen.
1115 *Ons honger zeggen toe:* (al die verschijnselen) ons hongersnood voorspellen.
1116 *sprong:* bron; dus: wanneer Gij regen onthoudt.
1117 De zin is: wanneer wij in deze tempel tot U alleen onze beden richten.
1120 *ons.... bezwijckt:* ons te kort schieten; *het hert:* de moed.
1123 *vremdelingh:* vreemdeling (*vremd* ouwe bijvorm bij *vreemd*); *wencken* meervoud bij *wond'ren, uwer wond'ren faem* dus gevoeld als: uw befaamde wonderen.
1124 *Om hooren uw geheym:* om uw godspraak te horen (de openbaring van God die boven 't verzoendeksel van de ark zijn godspraak gaf).
1126 *doch:* toch (*doch* de oorspr. vorm).

't Uytmuntende verstand van Isacx Koningh is[+1129]
Zoo held'ren tortze dat vergeefs men die gewis[1130]
Met onkunde overstulpt: zijn licht zich alsins toogen[1131]
Gaet, en zijn blixemstrael straelt licht glinsterigh in d'oogen[1132]
Des geens die wijs den toom van 't burgerlijck beleed[1133]
Der teere Arabers met haer hand te mennen weet:[1134]
Die binnen Saba heerscht, daer steedsche lentens teelen[1135]
Den Wieroock zoet van reuck, den Myrre, en roo Kaneelen,[1136]
Daer ydermans kantoor eens Koninghs schat inhoud,[1137]
De vaten zilver zijn, de bedspon louter goud,[1138]
Met uytgelezen steen de muur bekleed oon breucken,[1139]
Met stricken ingewrocht, afbeeldingen, en spreucken:[1140]
En nochtans zoo veel heyls, en grootshe'en laetze staen[1141]
Om komen Salomon zijn ze'en te mercken aen,[1142]
Zijn leeringh leenen 't oor, zijn Stad bezien met vreughden,[1143]
De schole des geloofs, en vaste burght der Deughden.
Ghy die 't oog toesluyt voor dees' groote klaerheyd meest[+1145]
Die in onze eeuwe blinckt, wiens aengeklopte geest

[+][Randschrift:] *Salomons alom vermaerde wijsheyd betreckt de Koninginne van Saba om hem te komen zien en hooren*. [+]

[+][Randschrift:] *Deze Koninginne verdoemt de valsche Christenen*.

\+ [: naast vs. 1129 trekt aan. - naast vs. 1145 't gedrag van deze koningin veroordeelt.]
1129 *Isacx Koningh:* koning van 't geslacht van Izaak, Salomon....
1130 *tortze:* toorts.
1131 *Met onkunde overstulpt:* zou trachten te verbergen als onder 'n stolp van onbekendheid.
1132 *licht glinsterigh:* glinsterend licht.
1133 *Des geens, die:* van haar die (*des geens* ook voor 't vrouwel., verg. blz. 76 vs. 13); *beleed:* bestuur (Zuidel. vooral Vlaamse vorm van *beleid*).
1134 *teere:* wekelike; waarschijnlik zijn hier bedoeld de Arabieren uit de steden langs de kust van Zuid-Arabië, tegenover 't krachtige natuurvolk in de woestijn.
1135 *Saba:* 't goudland en 't specerijeland in Jemen, 't kustland in Zuid-West-Arabië; de Sabeeën dreven 'n levendige handel o.a. in wierook; *steedsche lentens:* eeuwige lentes; *lentens* met dubb. meerv. vorm, vergelijk vs. 777.
1136 *roo Kaneelen:* rooie kaneelstokken.
1137 Waar ieders geldkist (*kantoor*) koninklike schatten bewaart; *kantoor:* kist, kast is in 't Nederl. de oudste betekenis, al in 't middeleeuws.
1138 *bedspon:* bedsponde ('t onderstel waarop 't eigenlike bed ligt).
1139 *bekleed:* bezet is; *oon breucken:* zonder scheuren.
1140 *Met stricken ingewrocht:* in strikvorm ingelegd; in sierlike lijnfiguren ingelegd ('t Frans heeft: *Rangees en lacets*).
1141 *grootshe'en* (*grootsheden*)*:* grootse zaken.
1142 *Salomon zijn ze'en te mercken aen:* Salomon z'n levenswijze te beschouwen, te leren kennen (*ze'en:* zeden).
1143 *met vreughden:* met vreugde (ouwe 3e n.v. enkelv.).
1145 *Ghy:* de dichter spreekt hun aan die niet naar Kristus' leer willen luisteren, en dus door deze koningin veroordeeld zullen worden, zoals Kristus doet in *Lukas* 11:31 (vergelijk 't Randschrift); *dees' groote klaerheyd meest:* dees' allergrootste klaarheid, Kristus.

Voor dolingen vermuft de Waerheyd uyt gaet sluyten,[1146-1147]
Die langhzaem nacht en dagh klopt aen uw poorten buyten,[1148]
En die om op te doen u niet eens keert noch wend,[1149]
Om met God spreken, en zijn dobbel testament:[1150]
Hoe vreesdy niet dat dees' Princes ten ionghsten dage[1151]
Van groote ondanckbaerheyd en traegheyd u verklage?[1152]
Die Vrouwe, die Monarche, en Heydene met lust[1153]
De wellusten versmaed, haer goud, en zoete rust:
Dweerst met veel moeyte en kost en met langdurigh zwieren[1155]
Een wegh belegert van struyckroovers, en van dieren,[1156]
En and'ren Hemel gaet bezoecken met de wensch[1157]
Om eenmael mond aen mond te spreken met een mensch.
Zy quist geen tijd, maer gaet beschouwen al verwondert[+]
De trotze schoonheyd van Gods Tempel uytgezondert,[1160]
De bollewercken van veel Steden hoogh nae eysch,[1161]
Een uytgelezen troon, een prachtigh trots Paleys:
Wiens muren kost'lijck zijn, en d'huysraet noch veel rijcker:[1163]
't Getal der knechten zijn rijck Hof çiert statelijcker,[1164]
Meer haer geschicktheyd noch: men hoorter geen gerucht.[1165]
Elck vanden haren op zijn ampt let heel beducht:[1166]
En zoo als te gelijck den duym geroert het leven

[+][Randschrift:] *De vrucht die zy geniet van deze hare reyze nae Ierusalem*.

1146-1147 *onze eeuwe:* onze tijd; *wiens aengeklopte geest.....:* wier (door dwalingen) aangetaste geest de Waarheid (Kristus) gaat uitsluiten om (*voor*) muffe dwaalleringen.
1148 *langhzaem:* langdurig.
1149 *En die:* gij die (sluit aan bij 1147); *op te doen:* open te doen.
1150 *Om:* om te; *en zijn dobbel testament:* en Gods woorden te horen in Zijn oude en nieuwe Testament.
1151 *Prinçes:* vorstin; *ten ionghsten dage:* op de laatste dag (des oordeels).
1152 *verklage:* zal aanklagen, beschuldigen.
1153 *die Monarche, en Heydene:* die hoewel ze'n vorstin en'n heidense is; *met lust:* met graagte.
1155 *Dweerst:* dwarst, overgaat, bereist (*dweers* ouwere vorm van *dwars*)*; kost:* kosten; *zwieren:* trekken.
1156 *dieren:* wilde dieren.
1157 *En and'ren Hemel:* en 'n andere luchtstreek.
1160 *Gods Tempel uytgezondert:* Gods uitverkoren tempel.
1161 *bollewercken:* bolwerken, verschansingen (oorspr. vorm); *hoogh nae eysch:* hoog naar den eis, die voldoen aan hoge eisen.
1163 *d'huysraet* ook manlik zoals in 't middel-Ned.
1164 *statelijcker:* heel statig (eigenaardig gebruik van de vergrotende trap, zoals in dergelijke betekenis ook vroeger enkele malen voorkomt; *statelijcker* hier met *ei*-klank rijmend op *rijcker*, dit komt ook bij anderen bijv. Hooft enkele malen voor, hoewel de klinker van *-lijk* al dezelfde onduidelike klank had als bij ons).
1165 *haer geschicktheyd:* haar geschikte, hun ordelike gedraging.
1166 *Elck vanden haren:* Elk van de hunnen, elk van hun; *beducht:* zorgvuldig.

*

Den zenuwsnaerkens kan van een Guiterne geven,[1167-11681168]
En om verrijcken noch zijn tooverigh gezangh
Verweckt een middelbare, een hooge, een leege klangh:[1170]
Met een woord, Salomon, met een gebeer, met wencken
Beroert de stoeten van zyn knechten, die gedencken[1171-1172]
Heel gaeuw aen haren plicht: elck neemt zyn les in acht,[1173]
En yder gaet gekleed met een byzond're dracht.[1174]
Eer zy vertrock van haer welrieckende Eylands kuste[+1175]
Met zware raedselen haer dees' Prinçes toeruste,[1176]
Belust den Koningh met verwerde vragen knap[1177]
t'Ontmoeten, om te zien zyn groote wetenschap.[1178]
Ziet welcken Oedipus! de Voorspraeck, die ervaren[1179]
Voor 't vyerschaer heeft by nae versleten al zijn jaren,[1180]
En eyndigt niet zoo haest, een twyfel langh bepleyt,[1181]
Die 't ouwd gebruyck haest wijst, of's lands gewoonheyd scheyd,[1182]
Of geestigh hy ontknoopt dees' Gordiaensche stricken,[1183]
Ziet door dees' nachten heen, en speelt alle oogenblicken[1184]

[+][Randschrift:] *Zy grondeert de wijsheyd van Salomon met zware geschillen die hy ontknoopt*. [+]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1168 *Guiterne*, de oude uitgave heeft *Quiterne*.

1167-1168 *den duym geroert:* de bewogen duim, de beweging van de duim; zoals de beweging van de duim aan de (verschillende) snaren van 'n gitaar tegelijk 't leven kan geven; (*zenuwsnaerkens* d.i. snaren van pezen gemaakt).

1168 *Guiterne:* gitaar ('t oude middel-Nederl. woord, zoals 't ook in 't Frans was, Vondel heeft 't hier wel uit de Franse tekst).

1170 *leege klangh:* lage klank.

1171-1172 Zo zet Salomon met een woord.... in beweging (*beroert*)*; gebeer:* gebaar; *gedencken:* denken aan.

1173 *les:* opdracht, instruktie ('t Frans heeft: *chacun a sa leçon*).

1174 *byzond're dracht:* de voor zijn ambt bepaalde kleding.

\+ [: naast vs. 1175 doorgrondt, peilt; duistere, moeilike vraagstukken (10:1).]

1175 *Eylands kuste* nml. van Saba in 't Arabiese schiereiland.

1176 *zware raedselen:* moeilike vraagstukken (zie aant. op 't Randschrift); *haer... toeruste:* zich toerustte, had overdacht.

1177 *verwerde vragen knap:* ingewikkelde, diepzinnige vragen; (*verwerde:* verwarde, ingewikkelde).

1178 *t'Ontmoeten:* aan te vallen.

1179 *welcken Oedipus:* wat 'n Oedipus; Oedipous loste de raadsels van de sfinx van Thebe op, wat voór hem niemand had kunnen doen; *de Voorspraeck:* de advokaat.

1180 *Voor 't vyerschaer:* voor de rechtbank (*'t vyerschaer* zie Dl. 1 blz. 453 op vs. 146).

1181 *En eyndigt niet zoo haest....:* beeindigt niet, lost niet zo spoedig op 'n lang bepleite twijfelachtige bepaling (*en.... niet* dubbele ontkenning).

1182 Die 't oude gebruik bijna als recht erkent, of's lands gewoonte als recht aanwijst (twee keer 't zelfde, 't Frans heeft: *ordonnance* en *coustumier*)*; wijst:* recht spreekt, als recht erkent; *scheyd:* in rechte beslist, als recht erkent.

1183 *Of.... hy:* of Salomon, dit sluit aan bij 1181 niet zo spoedig lost 'n ervaren advokaat 'n geschil op, of Salomon ontknoopt; d.i. niet zo spoedig als Salomon; *Gordiaensche stricken:* Gordiaanse knopen; vraagstukken ingewikkeld als de Gordiaanse knoop, die Gordius, koning van Frygië in Klein-Azië, aan z'n wagen had, en die Alexander de Grote heeft doorgehakt.

1184 *nachten:* duisterheden.

*

Met twyfelingen, die eer zweeten de'en met pijn[1185]
Een dapper School-Sophist, Druydes, of Bramijn:[1186]
En wetende dat hoe een goed zich uytbreyd styver[1187]
Hoe 't altyd grooter word, 't geloove hy vol van yver[1188]
Haer in te scherpen tracht, en gaet nae wensch gemeyn[1189]
Haer maecken 't kost'lyck goed van zyn gezegent breyn.
Hoe zeer beklage ick u, afgodisch volck, die zotlyck[+1191]
Goud, Zilver, hout, spreeckt hy, en kalck aenbid bespotlyck,[1192]
En door de schynre'en laes! der Magi onderrecht[1193]
Zoo vele packen hebt den menschen opgeleght:[1194]
Daer is, Mevrouwe, een God, een hooghste, een ongeboren,
Een Vorst van d'Eeuwigheyd, zelf d'Eeuwigheyd verkoren,[1196]
Oneynd'lijck, afgesche'en van als, in allen doch,[1197]
Beginss'len aenvangh, en 't eynd van alle eynden noch,
Der lichten schoonste licht, der wezens hooghste wezen,[1199]
Der machten zuyv're daed, der daden macht geprezen,[1200]
Oorzaeck van allen oock, alziender, goedheyds zee,[1201]

[+][Randschrift:] *Daer beneven onderwijst hy de Koninginne in de kennisse des waren Gods*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 1185 *de'en*, de oude uitgave heeft *d'een*.

1185 *eer:* vroeger; *zweeten de'en met pijn:* deden zweten van inspanning.

1186 *School-Sophist:* de Sophisten in Athene, die hun leerlingen in de wijsheid, de wijsbegeerte, onderrichtten; *Druydes:* druyden waren Galliese priesters, die o.a. de jeugd onderwezen en de toekomst voorspelden; *Bramijn:* Brahmaan, de Brahmanen zijn de geestelike adel, 'n kaste in de Indiese samenleving, de bewaarders van de heilige oorkonden en geheimen van de godsdienst; ze waren de enige beoefenaars der wetenschappen.

1187 *hoe.... styver:* hoe sterker, hoe meer.

1188 *Hoe.... grooter....:* hoe groter 't altijd wordt.

1189 *nae wensch:* naar wens, met graagte; *gemeyn.... maecken:* gemeen maken, meedelen.

1191 *zotlyck:* als dwazen.

1192 *bespotlyck:* op belachelike wijze.

1193 *schynre'en:* bedrogredenen; *Magi:* Magiërs, de priester-droomuitleggers bij Meden en Perzen; *onderrecht*, bijvorm van 't oorspr. *onderricht* (in de 17 d'eeuw zijn de vormen met *-recht* in alle betekenissen de gewone, bijv. *berecht* voor *bericht* enz.).

1194 *packen:* lasten (door de veelheid der goden; 't Frans heeft *Tant de sur-intendans:* zoveel opzieners, zoveel goden).

1196 *zelf d'Eeuwigheyd verkoren:* de (uitverkoren) heerlike eeuwigheid zelf.

1197 *afgesche'en van als:* afgescheiden van alles; geheel zelfstandig (dus niet één met de geschapen wereld in pantheïstiese zin). Deze onderrichting van Salomon steunt niet op de Bijbel; du Bartas heeft die blijkbaar ingevoegd tegen de pantheïstiese leringen die in zijn tijd verspreid werden door *Giordano Bruno* (1550-1600) e.a., en 't skepticisme van *Michel de Montaigne* (zie blz. 226) e.a.

1199 't Opperste wezen waarin alle andere wezens hun grond en oorzaak hebben.

1200 God is de zuivere werkelikheid, de zuivere volmaaktheid (*daed*) van alle menseliker wijs te denken mogelikheden tot volmaaktheid (*der machten*), en de volprezen mogelikheid (*macht geprezen*) van de schepselike werkelikheden of volmaaktheden (*der daden*), d.i. de mogelikheid dat ze dat kunnen bereiken, is van God alleen afhankelik (zie de aantekening achterin).

1201 *goedheyds zee:* de oneindige goedheid.

*

Des levens leven, en het meyr des schoonheyds me',[1202]
Onoverwinnelijck, en sterrenvooght bequame,[1203]
Die zelf eenvormigh vormt zoo veel gestalten t'zame:[1204]
Een zelve is 't een en God, wie d'Eenheyt lochent ziet[+]
Maeckt Godlooze Atheist de Godheyd gants tot niet:[1205-1206]
In Gode d'eenheyd staet, de Satan tweeheyd stichtet,[1207]
De groote weereld heeft een Zon maer die haer lichtet,[1208]
De kleyne maer een ziel, en beyds zy hebben een[1209]
Groot God in wezen een, in dryen onderscheen.[1210]
De le'en die wel gedeylt staen dit gesticht gelaten,[1211]
Dit lyf vervult met vre met we'erliefde en met maten,[1212]
Dees' welgeschickte Kerck met ryckdom ryck begift,[1213]
Deze uytgegoten kunst, en magh niet zyn geschift
Als met een zin, en hy maer van een Meester worden[1214-1215]
Gedeylt, gelijck zijn werck een Meester houd in orden:[1216]

[+][Randschrift:] *Datter maer is, en meer niet zijn kan als een eenige God*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 1206, de oude uitgave heeft achter *niet* 'n komma.

1202 *Des levens leven:* de levensziel, de levensoorzaak van alle leven; *het meyr des schoonheyds:* de oneindige schoonheid; *mé':* eveneens.

1203 *en sterrenvooght bequame:* en wijze heer over de sterren.

1204 God is één enkelvoudige wezenheid, d.i. eén wezenheid en niets dan wezenheid, (*eenvormigh*), en toch de oorzaak van zo veel verschillende (geschapen) wezens, d.i. die alle 'n verschillende wezenheid hebben (*vormt zoo veel gestalten t'zame*). Vondel noemt dat enkel wezen zijn van God later *eenformig* met *f* (zie aant. achterin).

1205-1206 De eenheid en God is een en 't zelfde; d.i. in God is alles eén volstrekte eenheid, in Hem is niets dat onderscheiden is van iets anders, zoals in de schepselen; al wie de Eenheid lochent, zie, hij vernietigt geheel en al, als 'n goddeloze atheïst, de Godheid.

1207 *de Satan....:* de Satan sticht tweedracht tegen God..

1208 *lichtet:* belicht (*stichtet* en *lichtet* ouwe vormen, zie blz. 170 aant. op vs. 1427).

1209 *De kleyne:* de kleine wereld, de mens (in tegenstelling met de ‘grote wereld’ zie Dl. 1 blz. 270 op r. 59); *beyds:* beide (*beyds* met *s* zie Dl. 1 blz. 497 op vs. 465).

1210 *in dryen onderscheen:* in drie personen onderscheiden.

1211 De delen die in zuivere evenredigheid aan dit bouwwerk (van de wereld) zijn gevormd; *wel gedeylt:* evenredig verdeeld; *gesticht:* 't grote wereldbouwwerk; *gelaten* in de zin van 't middeleeuwse *gelatich:* zuiver van vorm, van uiterlik.

1212 *Dit lyf vervult met:* dit lichaam (van de mens) vol van; *we'erliefde:* onjuiste vertaling van 't Franse *sympathies:* samenstemmingen, eenstemmigheden; *maten:* evenredigheden.

1213 *welgeschickte:* zuiver geordende; *Kerck:* zowel Salomon's tempel, als de ‘grote wereld.’

1214-1215 Die overal zichtbare kunst kan niet bezonnen zijn dan door eén geest; *uytgegoten:* uitgestort, ten toon gesteld; *geschift:* uitgezocht, ontworpen, bezonnen; *hy:* de mens (weer de tegenstelling: ‘grote wereld’ en ‘kleine wereld’).

1216 *Gedeylt:* geschikt, (ontworpen) geschapen; 't Franse *part* betekent hier niet *geschift* en *gedeylt* maar: uitgegaan van (Cest art par tout espars ne peut estre part: Que d'un dessein unique, et luy que d'un seul maistre). Zoals 'n meester zijn werk in stand houdt, in zuivere samenstemming houdt.

Want anders zoumen in slaghordeningen zaen[1217]
Wel honderd duyzend zien malkand'ren randen aen,
Een burgerlijcke krijgh zou 't aerdrijck onderhouwen,[1219]
En dees' beroerden Al zijn ondergangh flucx brouwen:[1220]
Dewijl van eeuwigheyd God is oneyndlijck dan,[+]
En in zich meer als een eyndloosheyd vaten kan,[1222]
Vermids de macht van d'een geen mate stelt den and'ren,
Of eer zijn naem vernielt en wezen met malkand'ren:[1221-1224]
Wat houd ghy heyd'nen dan als in 't gevangenhuys
D'oneyndlijcke bemuurt in een benauwde kluys?[+]
Of waerom sluyt ghy hem in eenen stronck verachtlijck?[1227]
Of waerom schilderdy d'onzien'lijcke onbedachtlijck?[1228]
En waerom offerdy den drymael Hoogen meest[1229]
Al t'zamen vleeschlijcke eer, daer hy is zuyver geest?[1230]
Maer, zeghtze, waerom dus gestut door onze wercken[+1231]
Bant ghy d'onsterflijckheyd in 't binnenste eender Kercken?[1232]
Besluyt hem in een Arck, en beest'lijcker hem voed[1233]
Met beestenvleesch, en niet met myrre en wieroock zoet?
Dit Huys zoo heyligh als in schoonheyd uytgenomen[1235]
God, zeght hy, niet besluyt, maer wel de schaer der vromen[1236]
Die hem aenbid, en eert, en wanen niet ocharm![1237]

[+][Randschrift:] *Dat deze eenige God is oneyndelijck, eeuwigh en onzienelijck.*

[+][Randschrift:] *Verblindheyd der heydenen.*

[+][Randschrift:] *Antwoorde der Koninginnen, van Salomon wederleyd.*

1217 *zaen:* spoedig.
1219 De wereld zou voortdurend 'n burgeroorlog doen woeden (*onderhouwen*).
1220 En dit oproerig heelal (*Al*) weldra z'n eigen ondergang bewerken.
1222 *eyndloosheyd:* oneindigheid, oneindige eigenschap; hoewel alle oneindige eigenschappen van God eén zijn, eén wezen, onderscheiden wij met ons menselik verstand verschillende eigenschappen; *vaten:* bevatten.
1221-1224 Omdat God van alle eeuwigheid af oneindig is, en in zich meer als een oneindige eigenschap omvatten kan, - want hier beperkt niet (zoals de heidenen menen) de ene god de macht van d'andere, of liever zo'n god vernietigt te gelijk z'n naam en z'n wezen van godheid (als nog andere goden erkend worden, is en de naam en 't wezen van de goden 'n onding), - waarom houdt gij heidenen dan....
1227 *stronck verachtlijck:* 'n nietswaardig stuk hout (door 'n beeld als god te aanbidden); *stronck:* boomstam, blok hout.
1228 *onbedachtlijck:* onbezonnen.
1229 *meest:* hoofdzakelik.
1230 *vleeschlijcke eer:* stoffelik eerbewijs (van offerdieren)*; daer:* terwijl.
1231 *zeghtze:* zegt de koningin; *gestut door onze wercken:* (gesteund door) steunend op de daden van ons heidenen.
1232 *Bant ghy*: sluit gij; *eender Kercken:* van 'n tempel.
1233 *Arck:* de ark des verbonds, de verbondskist; *beest'lijcker:* nog stoffeliker, nog met meer beesten (offers) dan wij.
1235 Deze tempel even heilig als uitstekend (*uytgenomen*) in schoonheid.
1236 *zeght hy:* antwoordt Salomon.
1237 *en wanen niet ocharm:* en zij menen niet, och nee.

Dat dien die d'Aerde neemt, en Hemel in zijn erm
Een kofferken vervaet, maer 't bond van durige eeuwen,[1239]
Het statige verbond, dat d'afkomst der Hebreeuwen[1240]
Met God den Heer verbind, de vrome aen 's vromen zaed,[1241]
En aerde, en Hemel met dees' plaets verknoopen gaet:[1235-12421242]
Kort om onze offerhande, ons wasschingen, ons smoken[+1243]
Is geen verzierde dienst zoo dickmael word gesproken:[1244]
God is d'insteller, die ons innerlijck gemoed
In d'hoop zijns Zoons met al deze Elementen voed,[1246]
En zichtlijck ons hier mede aen d'offer doet gedencken[1247]
Die eens in Christus bloed zal onze zonden drencken.[1248]
Komt komt o Heere dan, o eynder vande wet,[1249]
Groot Koningh, groot Propheet, Hooghpriester onbesmet,
Komt drymael Groote, komt, ons toevlucht die wy wenschen,
Voorspreker, en rantzoen, en Rechter aller menschen,[1252]
Zoet slachtlam, stercke Leeuw, genezende Serpent,[1253]
Noodscheydsman tusschen ons en d'Hemel in het end.[1254]
Komt komt o waerheyd, wit, en bystand, en verlangen[1255]

[+][Randschrift:] *Korte verklaringe vande ware Gods dienst voor en nae de komste Messiae*. [+]

1239 *Een kofferken vervaet....:* dat 'n kleine kist (de ark) Hem zou kunnen bevatten, die aard en Hemel in z'n armen draagt, maar 't bevat 't verbond van durende eeuwen; *'t bond:* de bond oorspr. 'n *het*-woord (evenals verbond), door 't Duitse *der Bund* in de 19 d'eeuw 'n *de*-woord geworden.
1240 *statige:* plechtige; *d'afkomst:* 't geslacht.
1241 *de vrome aen 's vromen zaed:* de vrome met 't geslacht van de vrome: d'ene vrome met d'andere.
1235-1242 Duidelike zinspeling tegen de katolieke opvatting van 't kerkgebouw; en 't *kofferken* in 1239 (Frans *coffre*) meer biezonder tegen 't tabernakel.
1242 *verknoopen gaet:* verbindt (gewone omschrijving met *gaet*).
\+ [: naast vs. 1243 van de Messias (Latijnse buigingsvorm).]
1243 *offerhande:* offerande (zie Dl. 1 blz. 476 in de tietel); *smoken:* branden (van de brandoffers).
1244 *verzierde:* (door ons) verzonnen; *zoo dickmael word gesproken:* zoals dikwels wordt gezegd.
1246 *In d'hoop zijns Zoons:* met de hoop op zijn Zoon; *met al deze Elementen:* door al deze eenvoudige gebruiken; die offers en andere godsdienstige plechtigheden zijn heenwijzingen naar Kristus en Zijn offer.
1247 *zichtlijck:* zichtbaar; *d'offer:* 't offer (vroeger ook 'n *de*-woord).
1248 *drencken:* verdrinken.
1249 *o eynder vande wet:* voleindiger, volmaker van de godsdienst (van de oude Wet), vergelijk *Matth.* 5:17.
1252 *rantzoen:* losprijs.
1253 *genezende Serpent:* genezende slang; met toespeling op de kopere slang die Mozes op bevel van God aan 'n staak bevestigde; de Joden door de beet van giftige slangen gewond, moesten daarnaar opzien, en zouden door de aanblik genezen. (*Getallen* 21:5-vlgg; voor de vergelijking met Kristus' kruisdood, zie 't evangelie van Sint Jan 3:14-vlgg).
1254 *Noodscheydsman:* middelaar in onze nood (Kristus is onze Middelaar bij Zijn hemelse Vader).
1255 Kristus' kruisoffer maakt door zijn voorafwerkende kracht 't oude offer tot 'n werkelik offer (*waerheyd*); 't was 't doel (*wit*) van die offers omdat deze de voorafbeelding ervan waren; Kristus was hun helper (*bystand*) bij de offers, omdat hij door z'n toekomstig kruisoffer medeofferaar was, en hun offers drukten hun *verlangen* uit naar Hem.

Van onsen offer. o Messias! wilt aenvangen[1256]
In Sion te gebie'n, en inden geest ge-eert[1257]
Dees' booze weereld in een gulde tijd verkeert:
Dees' Koninginne aenveerd, en wilt als d'eerst'lingh dulden[1259]
Van 's weerelds Koningen, leght op u onze schulden[1260]
Zoo wel dat wy ontkleed van Adams quaden aerd[1261]
Met d'heylige Eng'len in den Hemel zijn verklaert.[1262]
Zeer nae flaeuwt de Vorstin bezweken van verwond'ren,[+1263]
En spreeckt, Heer Koning, steeds in 't vliegen, en stijf dond'ren[1264]
De Faem al grooter word, en snaterbeck in schijn
De Deughden grooter maeckt als zy wel daedlijck zijn:[1265-1266]
En d'ed'le geesten zijn gelijck de tafereelen[1267]
Die wel gedaen in 't oogh met meer verwond'ren spelen[1268]
Van verre als van naeby: maer zoo veel als voorwaer
Uwe eere elcx kroon verdooft blinckt uw deugd boven haer:[1270]
Uw lof oon weergae noch uws leernens prijs behindert,[1271]
En 't nydige Gerucht uws wijsheyds roem vermindert.[1272]

[+][Randschrift:] *Verwonderinge der Koninginnen over Salomons wijsheyd*.

1256 *onsen* ouwe buigingsvorm.
1257 *Sion:* Jeruzalem; *en inden geest ge-eert.....:* en in ons binnenste (niet uitwendig alleen) geëerd, verander deze boze wereld in ('n gouden eeuw) 'n gelukkige wereld.
1259 *aenveerd:* neem op (onder Uw uitverkoren volk); *wilt.... dulden:* wil haar dulden, duld haar als de eersteling.
1260 *leght op u:* neem op u.
1261 *ontkleed van Adams quaden aerd:* ontdaan, bevrijd van Adam's boze natuur, bevrijd van de oude Adam: d.i. van 't lichaam dat de zonde dient. (*Rom.* 6:6).
1262 *zijn verklaert:* verheerlikt worden.
1263 *Zeer nae:* bijna.
1264 *steeds:* anders altijd; *stijf dond'ren:* in 't altijd door gerucht maken.
1265-1266 *snaterbeck.....:* praatgraag (de faam, die altijd alles rondvertelt), maakt zij de deugden groter naar de schijn dan ze werkelik zijn; *daedlijck:* inderdaad, in werkelikheid (*daedlijck:* werkelik, met de daad).
1267 *tafereelen:* schilderstukken.
1268 *wel gedaen:* goed geschilderd; *in 't oogh... spelen:* 't oog bekoren.
1270 *boven haer:* boven de faam; uw deugd is groter dan de faam ervan verkondigde. *3 Kon.* 10:6,7.
1271 De lof, de roem die over u uitgaat, hoewel zonder weerga, verzwakt toch nog de waarde van uw kennis; *uws leernens:* van uw leer, uw kennis; *leernen* (werkwoord) komt in 't middel-Nederl. maar 'n paar maal voor; waarschijnlik is 't door Vondel uit 'tNeder-duits overgenomen: hier niet als werkw. maar in de betekenis: wetenschap, kennis; Frans *doctrine*.
1272 *'t nydige Gerucht:* de afgunstige faam (hoewel de faam over u zo groot is, is die nog afgunstig verkleinend, vergeleken bij de werkelikheid).

*

Op de aenkomste van De Koninginne van 't Zuyden te Hiervsalem.

Klinckert.[aant. *]

Ay ziet wat schoonder Zon verlaet de Zuyder palen,[Vs. 1]
Opheffende haer perruyck die op de Vorsten smaelt[vs. 2]
Met steenen, daer Natuur op't Goddelijcxst' me' praelt.[vs. 3]
Wat yver perst haer doch zo wyd te loopen dwalen?[vs. 4]
Hoe nu is't om een peerl noch aen haer kroon te halen?
Ach neen! de liefd die heeft haer ed'le borst gewond
Om smaken hoe den douw uyt 's wyzen Koninghs mond[vs. 7]
Veel lieffelijcker vloeyt als honigh inde dalen.[vs. 8]
Een Vrouwe, een Koninginne, en Heydene die komt[vs. 9]
Beschamen onzen roem, hoe schoon die is verblomt:[vs. 10]
't Licht van dees goude lamp wischt met zijn groote klaerheyd
Al onze luyster uyt, vermids wy zwaer gejockt,[vs. 12]
Ons Christus wysheyd noyt zo wyd heeft uytgelockt:[vs. 13]
Dies derven wy het heyl van d'aengeboden waerheyd.[vs. 14]

Door een is 't nu voldaen.[+]

* TEKSTKRITIEK: vs. 5 *Hoe nu*, de oude uitgave heeft *Hoe nae*.

* In de tietel: *De Koninginne van 't Zuyden*, zo wordt de Koningin van Saba genoemd door Kristus, *Lukas* 11:31 (zie *Heerl. van Salomon* vs. 1145-vlgg.). Dit gedicht is 'n uitwerking van Kristus' verwijt aan hun die zijn woorden versmaden.

Vs. 1 *Ay ziet:* o zie; *wat schoonder Zon:* wat schone Zon, d.i. de koningin van Saba; (*schoonder:* schoner met *er* achter *wat*)*; de Zuyder palen:* de Zuider grenzen, 't Zuiderland (*grenzen* voor land, gebied, naar 't Latijnse *fines*).

vs. 2 Opheffende haar kroon, die alle vorstekronen beschaamt; *perruyck:* (pruik) hoofdtooi, kroon.

vs. 3 Met edelstenen, waar de Natuur op 't heerlikst mee praalt.

vs. 4 *yver:* verlangen.

vs. 7 *Om:* om te.

vs. 8 *inde dalen:* Bijbelse zegswijze, de dalen vooral waren zeer vruchtbaar in Palestina.

vs. 9 *en Heydene:* en 'n heidense (zie hiervoor *Salomon* vs. 1153, blz. 292).

vs. 10 *verblomt:* verbloemd (om z'n minderwaardigheid te ‘verbloemen’).

vs. 12 *vermids wy zwaer gejockt, ons.....:* omdat ons, zwaar beladen als we zijn (door zonden en andere lasten); *wy zwaer gejockt* Latijnse zinsvorm.

vs. 13 Kristus' wijsheid ons nooit zo ver heeft kunnen bewegen, nooit zo sterk heeft aangetrokken.

vs. 14 *Dies:* daarom; *het heyl van d'aengeboden waerheyd:* 't (volle) heil van de geopenbaarde waarheid, Kristus' leer.

\+ Op de slotbladzijde van *De Heerlyckheyd* staat het drukkersmerk van Van Ravesteyn: vignet Elias met de raven, waaronder gedrukt:
t'Amsteldam, Gedruckt by Paulus van Ravesteyn. Anno 1620.

[De Helden Godes]

Clementia van den Vondel
Zuster van Joost van den Vondel, naar de schilderij van Nicolaas Elias

DE HELDEN GODES WORDT HIER AFGEDRUKT volgens de eerste uitgave: *T'Amsteldam, Voor Dirck Pietersz. Boeckverkooper op't Water / inde witte Persse / recht over de Korenmerckt. Anno 1620*. (Bibliographie van Vondels werken Nr. 99). Onmiddelik onder de woorden ‘en poeetelijck verklaert’ volgen de korte tietels van de werken in dezelfde bundel afgedrukt. Zie verder hiervoor blz. 74.

De prenten zijn ontworpen of getekend door Crispijn van den Broeck, en gegraveerd door Johan Saedeler. Zie op de eerste prent (blz. 316) *Crispine Inventor:* Crispijn ontwerper (vergelijk op de prent van Melchisedech, blz. 326, de beginletters CVB) en *Johan Saedeler fe'* = Johan Saedeler heeft 't uitgevoerd (gegraveerd); *fe'* = fecit. Op vele prenten staat noch ontwerper (tekenaar) noch graveerder aangegeven; mogelik zijn ze niet alle van dezelfde kunstenaar. Alleen de afbeelding van *Seth,* blz. 320, draagt 'n jaartal: 1574.

Crispijn van den Broeck (op z'n Latijn *Paludanus*) is uit 'n kunstenaarsgeslacht geboren in Mechelen 1524; hij was schilder, graveerder en houtsnijder, en bekend als historieschilder. Veel Bijbelse voorstellingen heeft ie getekend, meestal voor graveurs. Hij stierf waarschijnlik in Antwerpen, omtrent 1590.

Johan Saedeler bekend graveerder, ook uit 'n kunstenaarsgeslacht, is 1550 in Brussel geboren. Hij heeft veel gewerkt in Duitsland en Italië vooral in Rome, en is in 1610 in Venetië gestorven.

In de tietel: *Met kunstige beeldenissen vertoont:* in kunstige platen uitgebeeld; *poeetelijck verklaert:* op dichterlike manier (in verzen) beschreven.

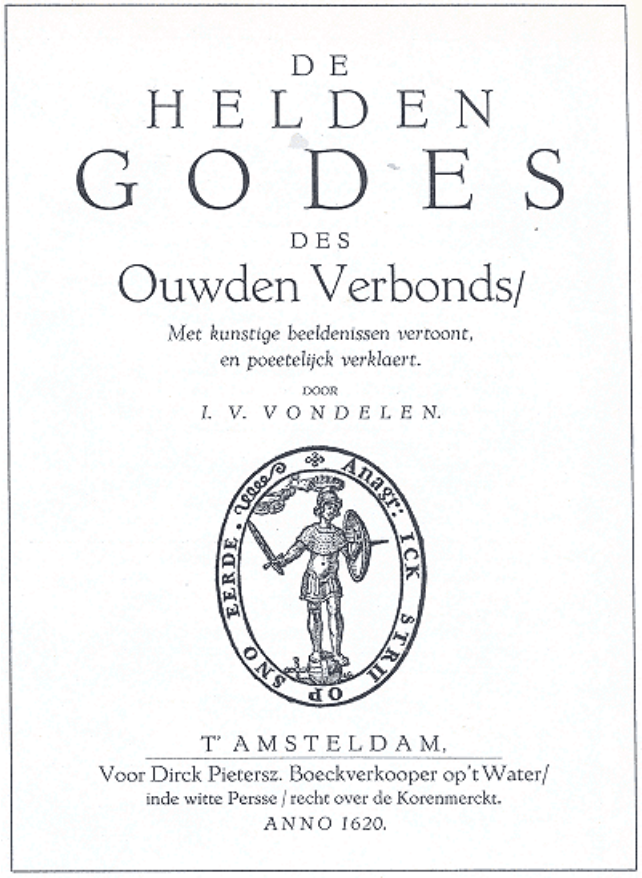

DE
HELDEN
GODES
DES
Ouwden Verbonds/
Met kunstige beeldenissen vertoont,
en poeetelijck verklaert.
DOOR
I. V. VONDELEN.

T' AMSTELDAM,
Voor Dirck Pietersz. Boeckverkooper op't Water/
inde witte Persse / recht over de Korenmerckt.
ANNO 1620.

De Helden Godes des Ouwden Verbonds/
Met kunstige beeldenissen vertoont, en poeetelijck verklaert. aant. aant. aant. aant. aant.

DOOR *I. V. VONDELEN.*
T' AMSTELDAM, Voor Dirck Pietersz. Boeckverkooper op't Water/inde witte Persse / recht over de Korenmerckt. *ANNO 1620.*

Aende Ouwdvaderen, Priesteren, Koningen, Propheten, en Helden. *Klinckert.*

Oudvad'ren, uyt wiens stronck de stammen zijn gesproten:[1]
Aertzpriest'ren, die't Altaer met vuyr en vleesch besloeght:[2]
Gekroonde Koningen, die d'heyl'ge Scepters droeght:
Propheten, die den volcke hebt Gods geheym onsloten,[4]
En strijdbare Helden, die met schitterende degens[5]
Den vyand 't voorhoofd bood, en randen Moab aen,[6]
En Ammons Ridderschap, en t'huys keerde, overla'en[7]
Met bloedige Tropheen, met zoo veel roofs en zegens:[8]
Duld dat mijn Zangeres komt met haer herp verbre'en[9]
Hoe ghy geteelt, gesmoockt, geheerscht, geleert, gestre'en,[10]
En overwonnen hebt: duld dat ick my vermaecke
En spiegel in uw deughd, en and'ren mede deyl[12]
Al't geen de Geest beschreef tot nut van 's menschen heyl:[13]
Op dat elck een met my in's Hemels liefde blaecke.

Door een is't nu voldaen.

1 *uyt wiens stronck:* uit wier stamwortel de stammen zijn voortgekomen, dus de stamvaders van 't menselik geslacht, meer biezonder die van 't Joodse volk.
2 *Aertzpriest'ren:* opperpriesters, hogepriesters, die in 't Oude testament genoemd worden; *besloeght:* bedekte.
4 *volcke:* ouwe 3e n.v.; *geheym:* geheim raadsbesluit; *onsloten* voor *ontsloten*, zie Dl. 1 blz. 665 aant. op vs. 19.
5 *strijdbare:* strijdhaftige.
6 *'t voorhoofd bood:* openlik tegenstand hebt geboden; *randen.... aen:* hebt aangevallen (*randen* ook in de 2e pers. met *en* [zie Dl. 1 blz. 441 op vs. 318] of met *e*, zie *keerde* vs. 7, hier deze vorm om de samensmelting: *keerd' overla'en*); *Moab:* met de Moabieten, 'n volk ten Oosten van de Dode Zee, zijn de Israëlieten voortdurend in oorlog geweest (vgl. o.a. *2 Kon.* of *Sam.* 8:2).
7 *Ammons Ridderschap:* 't leger van Ammon, de Ammonieten; *Ammon* zie *Hiervsalem Verwoest* vs. 982.
8 *Met bloedige Tropheen:* met trofeeën uit de bloedige slag; *roofs:* buit (met 2e n.v. *-s* na *veel*).
9 *verbre'en* (verbreeden): verbreiden.
10 *geteelt:* afstammelingen hebt voortgebracht; *gesmoockt:* (offers) hebt gebrand.
12 *deyl* Zuid-Nederl. ouwere vorm van *deel*.
13 *de Geest....:* de geest Gods heeft door Zijn ingeving in de Bijbel geschreven.

Den Wyzen Geleerden en welervaren Heer Iohan Fonteyn, der Artznyen Doctor, en Liefhebber van alle goede Kunsten en Wetenschappen.*

[1] Al is het zo dat de mensche zich met recht bedroeven moet, en schaem-[1]
[2] rood zijn aenzicht ter aerden slaen, wanneer hy aenmerckt, hoe vele zwack-[2]
[3] heden hy in dit leven onderworpen is, zo datmen met recht, voor zo veel[3]
[4] het lichaem aengaet, alle onvernuftighe dieren magh geluckiger achten,[4]
[5] en boven hem stellen: nochtans aenziende hoe God almachtigh zo veler-
[6] hande zaden, wortelen, kruyden en andere dingen laet opwassen om zijn
[7] gebreecken wegh te nemen, en zijn wonden te zalven, zoo kan hy wederom[7]
[8] moed scheppen, en zich billyck in zyn ellende troosten, gemerckt hy[8]
[9] noch raed voor zijne qualen vind. En evenwel of de Nature jaerlijcx zo[9-10]
[10] veel nutte spruyten uyt haren schoot en boezem te voorschijn brenght,
[11] zo waer deze troost noch ydel, indien God de eeuwen niet doorgaens[11]
[12] zegende met kloecke en verstandige Genezers, die de zieckten kennen[12]
[13] en onderscheyden, en de heylzame artznye den krancken bequamelyck[13-14]
[14] toepassen: De ouwde heydenen hebben dit, hoewel niet in zijn rechte

* *Iohan Fonteyn*, 'n zeer bekwaam Amsterdams geneesheer (1574-1628); hij werd in 1621 praelector chirurgiae, en schijnt zelfs lijfarts van Prins Maurits geweest te zijn van 1623 af. Hij schreef Latijnse en Nederl. verzen, en 'n toneelspel: ‘'t Verloren Schaep’. Hij is lang lid van de Kamer in Liefde Bloeyende geweest en Prins (beschermheer, erevoorzitter, zie Dl. 1, blz. 132 aant. op vs. 60) en Factor (oorspr. de dichter, verder de leider). Vondel maakte ook 'n vers op z'n portret (1626); *der Artznyen Doctor:* dokter in de geneeskunde; *alle goede Kunsten en Wetenschappen:* alle (edele) wetenschappen (zie Dl. 1, blz. 269 op r. 44).

1 *mensche:* oorspronkelike vorm van *mens*.
2 *aenmerckt:* beschouwt.
3 *voor zo veel:* voor zo ver.
4 *onvernuftighe:* redeloze; *magh:* kan.
7 *gebreecken:* kwalen.
8 *billyck:* terecht, met recht (ook r. 32); *gemerckt:* aangezien.
9-10 *of:* hoewel; *de Nature.... brenght:* of de natuur al brengt, al brengt de natuur.
11 *noch:* toch; *de eeuwen:* de tijden, de mensen in alle tijden; *doorgaens:* voortdurend.
12 *kloecke:* wijze.
13-14 *bequamelyck toepassen:* op doelmatige, op geschikte manier, klaarmaken voor de zieken, aan de zieken toedienen; *De ouwde heydenen:* de oude Grieken en Romeinen; *rechte:* juiste.

[15] mate, erkend, wanneer zy Kercken bouwden, en als Goden eerden den[15]
[16] genen die in deze hemelsche kunst uytmuntigh en den quynenden troost-[16]
[17] lyck waren: gelyck zy onder andere AEsculapius als een God hebben[17]
[18] aengeroepen, die zelf te Roome zijnen Tempel hadde, en van wie gezeght[18]
[19] word dat hy de bleecke schimmen ter hellen uyt dede komen. Indien wy[19]
[20] hedensdaeghs oock tot die blinde afgoderije geneyght waren, wy zouden
[21] lichtelijck mede in dat gebreck vervallen: want onze eeuwe is zoo onge-
[22] luckigh niet of wy zyn gezegent met uytnemende verstanden die in deze[22]
[23] Goddelycke wetenschap uytsteecken. en zoo het ons als den Griecken
[24] geoorlooft waer de waerheyd met verzierde sproocxkens te bewimpelen,[24]
[25] en onder de schorsse van gedichte fabulen te verbergen; wy zouden[25]
[26] mogen voortbrengen, hoe in Holland ontrent den Amstel een Fonteyn[26]
[27] gevonden word die door hare springhaderen zo heylzame druppelen[27]
[28] uytwerpt dat ontallijcke krancken dieze smaekten haer verloren gezond-[28]
[29] heyd weder gevonden hebben. Wat dit gezeyd is kan een yder licht[29]
[30] vaten die den raed gebruyckt en de hulpe genoten heeft van uwe E. die[30]
[31] deze loflycke Stad een Fonteyn van heylzaeme artznye verstreckt, en die[31]
[32] billyck mooght gerekent worden onder het getal van die gene daer de[32-33]
[33] geleerde Tomas Garzon af getuyght, *che per invidia de' loro nomi da se*[33]
[34] *stessi chiari, e famosi, più che non sono i raggi di Febo à mezo giorno*.

15 *Kercken:* tempels; *den genen:* in verschillend verband met *Kercken bouwden* nml.: voor hun, en bij *als Goden eerden* nml.: hun.
16 *uytmuntigh:* uitmuntend; *troostlyck:* behulpzaam.
17 *AEsculapius:* de god van de geneeskunde (bij Homeros 'n beroemde geneesheer, zie Dl. 1, blz. 529 op vs. 7); de hoofdplaats van z'n eredienst bij de Grieken was te Epidauros; in Rome stond zijn tempel op 't eiland in de Tiber.
18 *zelf:* zelfs.
19 Van wie verteld wordt, dat hij zelfs de doden opwekte; *ter hellen uyt:* uit de onderwereld.
22 *of:* dat wij niet; (ook wij kunnen hier nog *of* gebruiken).
24 *verzierde sproocxkens:* verdichte verhaaltjes; *bewimpelen:* omsluieren, bedekken, verbloemen.
25 *onder de schorsse:* onder de uiterlike schijn; *gedichte fabulen:* verzonnen verhalen.
26 *mogen voortbrengen:* kunnen vertellen; *Fonteyn* zinspeling met de betekenis: bron.
27 *springhaderen:* wellen.
28 *ontallijcke:* ontelbare.
29 *Wat dit gezeyd is:* wat hiermee gezegd is, wat dit gezegde betekent.
30 *gebruyckt:* gevolgd; *uwe E.:* Uwe Edele: Uwe edelheid (zie blz. 81 op r. 50).
31 *artznye:* geneesmiddel.
32-33 *daer.... af:* waarvan, van wie.
33 *Tomas Garzon:* Tomasso Garzoni, regulier kanunnik van Lateranen 1549-1589; schreef verschillende werken: o.a. waar Vondel deze aanhaling uit geeft: *La Piazza Universale di tutte le professioni del Mondo* in 1585 verschenen, en vele malen herdrukt; *che per invidia....:* dat ze door de luister van hun naam uit zich zelf schitterender en heerliker zijn dan de stralen van Febus (de zon) midden op de dag. Dit is de eerste plaats waar Vondel blijk geeft Italiaans te kennen.

[35] Zoo dat wy overwegende de ontfangen diensten en weldaden ons licht[35]
[36] aen uwe E. zouden vergrypen, ten ware dat wy God erkenden te wezen[36]
[37] de eerste oorzaeck en borne vande welcke *alle goede gifte, ende alle*[37]
[38] *volmaeckte gave is afdalende:* die oock de sterflycke menschen als werck-
[39] tuygen tot zijns naems eere bezight: waerom wy dan naest de Alder-[39]
[40] hooghste met recht de zulcke om der kunsten wille in haer behoorlycke[40]
[41] mate eeren, en in weerden houden. Het welck my oock veroorzaeckt[41]
[42] deze myn Helden Godes uwe E. op te dragen: waer toe mijn Zangeresse
[43] gantsch geneyght is, overmids uwe E. de dichtkunst met een lieflyck[43]
[44] gemoed omhelst, oock zomtyds uyt lust oeffent: zoo dat uwe E. zeer[44]
[45] gevoegelyck evenaert met de voortreffelijcke Erotimus daer de hoogh-[45]
[46] dravende Heer Torquato Tasso in het elfde gezangh van zijn *Gierusa*-[46]
[47] *lemme liberata,* aldus zinght:

En d'oude [*]Erotimus alree van [†]Padus vliet[48]
Zich tot's gequetsten troost met vlijt gebruycken liet:[49]
Die van het heylzaem nat, van planten, en van kruyden
't Gebruyck verstond, en wist elcx krachten te beduyden,[51]
En had de gunste noch der Musen op zyn zy':
Doch met de minder eer vernoeght was van artzny.[53]
De quynende hy den Dood alleenlyck zocht t'ontschaecken,[54]
En veler namen hy onsterffelyck kost maecken.[55]

[*]*Fonteyn*.
[†]*Amstel*.

35 *de ontfangen diensten:* waarschijnlik was J. Fonteyn Vondels huisdokter.
36 *vergrypen* door hem nml. als 'n god te aanbidden; *ten ware dat:* zo niet (*ten ware* werd bij de verleden tijd gebruikt, zoals *tenzij* bij de tegenwoordige, omdat oorspronkelik de eigenlike betekenis nog gevoeld werd: was 't niet dat, is 't niet dat); *God erkenden te wezen:* Latijnse zinsvorm.
37 *borne:* bron; *borne:* ouwere vorm van *bron*(*ne*) in 't Nederlands; *alle goede gifte.....:* deze woorden uit de brief van *St. Jakob* 1:17.
39 *waerom:* en daarom (Latijnse zegswijze, vergelijk blz. 84 r. 34).
40 *om der kunsten wille:* om wille van hun kennis (*kunsten* ouwe 2e n.v. enkelv. van *kunste*)*; in haer behoorlycke mate:* in de hun toekomende maat, op de hun toekomende wijze.
41 *Het welck....:* en dit brengt mij er ook toe (*Het welck* Latijnse zinsvorm).
43 *gantsch:* gans, zeer (*gantsch* met *t* uit 't Hgd., zie Dl. 1 blz. 535 aan. op r. 7); *geneyght:* genegen.
44 *zomtyds:* voor de *z* zie Dl. 1 blz. 639 vs. 7; *uyt lust oeffent:* voor uw plezier beoefent (zie aant. bij 't opschrift).
45 *zeer gevoegelyck evenaert met:* heel juist overeenkomt met; *Erótimus:* de geneesheer in 't leger der kruisvaarders.
46 *hooghdravende Heer Torquato Tasso:* de verheven heer Torquato Tasso (1544-1595), de bekende Italiaanse dichter van 't epos *La Gerusalemme liberata* (Jeruzalem Verlost; de aangehaalde stroof is de 70e van de 11e zang).
48 *van Padus vliet:* van de rivier de Po in Italië, d.i. afkomstig van de Po-streken.
49 *met vlijt:* met toewijding.
51 *te beduyden:* te verklaren.
53 Maar hij was tevreden met de mindere eer van de geneeskunde; in 't Oxfordse handschrift van de prozavertaling staat voor *geneeskunde: stomme kunsten*.
54 Hij trachtte alleen de stervende aan de dood te ontrukken; *ontschaecken:* ontroven.
55 En toch kon hij door z'n dichtkunst velen onsterfelik maken.

[56] Ontfanght dan jonstige en konstige *Fonteyn* zulcx als ons de Hemelsche[56]
[57] Fonteynader gejont heeft, en blyft zoo genegen om de krancke lichamen
[58] op te helpen, als zy wel ernstigh aenhouden om uwe hulpmiddelen te[58]
[59] genieten, en leeft langer als wy wenschen dorven. - 't Amstelredam
[60] den 11. van Sprokelle 1620.[60]
Uwe E. en A. dienstschuldige[*]
I.V. VONDELEN.

56 *jonstige:* vriendelike, welwillende; *zulcx als:* zo als, dat wat.
58 *als zy wel:* zoals zij ook.
60 *Sprokelle:* Sprokkelmaand, Februarie (de ouwere middel-Ned. naam is *Sporkel*(*le*) en *Sporkelmaend*, met onzekere betekenis).
* *Uwe E. en A.:* Uwe Edele en Achtbare (zie blz. 82 op r. 78).

Aenden opmerckenden en verstandigen Leser.

[1] Die een quaed voorschrift nabootzende wat goeds waent te maken,[1]
[2] is verre verdoolt. Een goed leerlingh moet dan noodwendigh op een[2]
[3] goed voorbeeld steroogen. Zo gaet het in menschelijcke kunsten, en[3]
[4] wetenschappen: zoo oock in heylige, en Goddelycke oeffeningen. Hier[4]
[5] zyn voor al goede voorgangers van noode om geen slimme gangen te[5]
[6] gaen. De alderbeste, en veylighste zijn schriftuurlycke, en zulcke die de[6]
[7] heylige Geest heeft doorluchtigh gemaeckt: 't welck zijn de Heyligen[7]
[8] des ouwden en nieuwen verbonds. Die van 't ouwde verbond brengen
[9] wy hier, als op het tooneel, voor eerst te voorschyn. Geen ware God-[9]
[10] geleerde zal ons hierom met donckere wynbrouwen stuyrs aenzien: want[10]
[11] wy doen effen het zelfde dat de Godgeleerde schryver tot den Hebreen[11]
[12] al over lange dede, als hy [aenmerckende dat al wat voorhenen geschreven[12]
[13] ons tot leeringe naegelaeten was] de Vaderen des ouwden verbonds
[14] optelde, en haer heerlijcke daden elck in 't byzonder den geloovigen[14]
[15] Christenen op het rycxste voor oogen schilderde, en als een goed huys-[15]
[16] heere niet alleen nieuw, maer oock ouwd uyt zijn trezoor voortbracht.[16]

1 *een quaed voorschrift:* 'n slecht voorbeeld (*voorschrift:* wat geschreven is als voorbeeld; voorbeeld).
2 *is verre verdoolt:* heeft 't ver mis; *dan:* dan ook.
3 *steroogen* vooral Zuidelike bijvorm van *starogen:* staren, z'n oog richten op; *menschelijcke:* die 't enkel menselike betreffen.
4 *oeffeningen:* handelingen.
5 *voor al:* voor alles, vooral; *slimme gangen:* verkeerde wegen.
6 *schriftuurlycke:* uit de H. Schrift.
7 *heeft doorluchtigh gemaeckt:* beroemd heeft gemaakt (door dat de H. Geest in de H. Schrift ze groot en heilig noemt).
9 *ware:* echte.
10 *donckere wynbrouwen:* gefronste wenkbrauwen, donkere ogen; (*wynbrouw* vooral Zuid-Nederl. vorm van 't oorspr. *wintbrouw:* letterlik: haarboog, haarrand).
11 *effen:* juist; *de Godgeleerde schryver tot den Hebreen:* de gewijde schrijver (van de brief) aan de Hebreeuwen, d.i. Paulus, in 't elfde hoofdstuk van zijn brief aan de Hebreeuwen.
12 *aenmerckende:* erop wijzende.
14 *optelde:* opsomde.
15 *op het rycxste:* op 't heerlikst; *huysheere:* gastheer.
16 *nieuw* en *ouwd* hier vooral van de wijn bedoeld; *trezoor:* voorraadkamer (*trezoor* uit *dressoor:* aanrecht-tafel, etenskast, spijskamer, vervormd onder invloed van *tresoor*, schat, schatkamer).

[17] Hier over was hy zoo weynigh te berispen als Christus zijn Meester, die
[18] hem op dusdanige wyze was voorgegaen. Wilmen ons voorwerpen, dat[18]
[19] men de voorbeelden des ouwden en nieuwen verbonds met onderscheyd
[20] moet aenmercken: dat wy de Heyligen, die voor, en onder de wet leefden,[20]
[21] moeten naevolgen alleen in 't gene daer in zy ons als naevolghlycke voor-
[22] beelden zijn naegelaeten: zulckx staen wy toe, en dit heeft oock de gedachte[22]
[23] schryver omzichtigh aengemerckt, als eener die wel verstond, dat de wet[23]
[24] door Moses gegeven, maer genade en waerheyd door Iesus Christus
[25] geworden was: dat de wet de schaduwe van toekomende goederen, en[25]
[26] niet het beeld der dingen zelve behelsde. Hier most gewisselijck op ge-[26]
[27] past zijn. Die dat niet dede zoude lichtelijck een mengelmoes vande wet,
[28] en het Euangelie maecken, en een verboden Mosaïsche, met een geoor-[28-29]
[29] loofde Christelijcke Godsdienst te zamen smelten. Nu in Christus dood[29]
[30] het voorhanghsel des Tempels gescheurt is, weten wy dat de donckere
[31] schaduwen des wets voor het licht van d'Euangelische waerheyd wyc-
[32] ken moeten: dat de vergaderinge der geloovigen niet alleen te Ierusalem,[32]
[33] maer aen alle oorden der weereld heylige handen tot God magh opheffen.[33]
[34] Christus des wets eynde jont alle dingen een ander aengezicht. In hem[34]
[35] is het ouwde vergaen, en het is al nieuw geworden. Zie ick den eersten
[36] aerdschen Adam gevallen, ick gedenck aen den anderen hemelschen, die[36]
[37] door zijn volkomen en onbevleckte gerechtigheyd den gevallen mensche,
[38] volgens zijn gedane belofte, wederom heeft opgerecht. Zie ick Abraham
[39] al bestorven het mes trecken om zijnen eenigen Isaac te offeren: my[39]

18 *voorwerpen:* voor de voeten werpen, opwerpen.
20 *aenmercken:* beschouwen; *voor, en onder de wet:* voor en onder de wet van Mozes, de voor-Israëlietiese, en de Israëlietiese heiligen.
22 *zulckx staen wy toe:* dit geven wij toe; *de gedachte schryver:* de bedoelde schrijver (Paulus).
23 *aengemerckt:* aangewezen; *eener:* iemand.
25 *schaduwe:* voor afschaduwing, schaduwbeeld.
26 *het beeld der dingen zelve:* de vorm, de werkelikheid der dingen zelf, de dingen zelf (*schaduw* en *beeld* staan tegenover elkaar: als afbeelding en werkelikheid), deze tekst letterlik in *Hebr.* 10:1; *Hier most....:* hier moest zeker op gelet worden.
28-29 *een verboden Mosaïsche... Godsdienst:* na de stichting van Kristus' Kerk is de dienst van God naar de wet van Mozes verboden.
29 *in Christus dood:* bij Kristus' dood scheurde 't voorhangsel dat 't heilige der heiligen afscheidde van 't heilige, *Matth.* 27:51; (dit was't teken dat de Oude Wet had opgehouden en 't Evangelie of de Nieuwe Wet begonnen was).
32 *de vergaderinge:* bijeenkomst (om aan God offers op te dragen); in de Joodse eredienst mochten alleen in de tempel van Jeruzalem offers aan God worden opgedragen.
33 *aen:* op; *heylige:* niet door zonden bevlekte.
34 *Christus des wets eynde:* Kristus die de (oude) wet heeft geëindigd, door die te volmaken; *jont:* gunt, geeft.
36 *ick gedenck aen:* ik gedenk (vroeger met *aan*); *den anderen hemelschen* nml. Kristus *1 Kor.* 15:47).
39 *al bestorven:* heel doodsbleek.

[40] schiet in den zin hoe God de Vader de weereld alzo lief gehad heeft dat[40-41]
[41] hy zynen eenigen Zone gaf tot den smadelycken dood des kruysses, en
[42] ick verwonder my beyde over Gods vaderlijcke liefde tot het menschelijck[42-43]
[43] geslacht, en Iesus kinderlycke gehoorzaemheyd neffens zynen Hemel-
[44] schen Vader. Verneem ick hoe Ioseph in Egypten op den throon der
[45] eeren zit, om gedurende de gezegende oeghsten te voorzien tegen d'aen-[45]
[46] staende onvruchtbaere tyden: zo word ick gedachtigh hoe Christus ter
[47] rechterhand zyns Vaders zittende is verheerlyckt, en tot een hoofd der
[48] gemeenten gezalft, om te waecken over zyn strydende Kercke. Leyd de[48]
[49] ouwde Wetgever, Moses Israël uyt Pharoos slavernye: Christus, de nieuwe
[50] Wetgever, voert zijn volck uyt der zonden dienstbaerheyd, en het geweld[50]
[51] des duyvels. Gaet Aäron in het alderheylighste wieroocken: Christus[51]
[52] onze waerachtige Hoogepriester, niet door bocken of kalveren maer door
[53] zyn eygen bloed, offert hem zelven zijnen Vader tot eenen zoeten reuck,[53]
[54] en verschynt voor ons inden Hemel voor het aenschyn van Gods onver-[54]
[55] draeghlycke Majesteyt. Zoo de Israëliten haer van Iosua, Gedeon, Samson,[55-56]
[56] en andere, als van hare Verlossers roemen: wy beroemen ons vanden Hey-
[57] land aller menschen, het welck Iesus Christus is. Keert David al bebloed,[57]
[58] en zegenrijck met roof overladen vanden slagh der kinderen Ammon:[58]
[59] Christus onze geestelijcke Koningh met het kruysse overwonnen hebben-
[60] de, vaert met veel heerlijcker tropheen de poorten in van het nieuwe[60]
[61] Ierusalem, en word gewillekomt van veel duyzendmael duyzend Engelen,[61]
[62] en Hemelsche Heyrscharen. Verwonderen haer de Israëliten over Salo-
[63] mons wijsheyd, en heerlijckheyd: Christus de wijsheyd Gods heeft
[64] schoonder luyster, en zijn Glori, en Majesteyt verdonckert de eere van
[65] Davids naezaet. Hebben de Ioden veel Propheten tot onderwyzers, en
[66] leermeesters: wy luysteren nae eenen grooten Propheet, en Leeraer die

40-41 *God de Vader.... Zone gaf:* deze woorden zijn uit 't Evangelie van St. Jan 3:16.
42-43 *beyde.... en Iesus:* zowel.... als (zoals in 't middeleeuws heel dikwels); *neffens:* ten opzichte van.
45 *oeghsten:* oogsten (zie blz. 116 op vs. 284).
48 *der gemeenten:* van de gemeente, van de gemeenschap (*gemeenten* ouwe 2e n.v. enk.).
50 *het geweld:* de macht.
51 *Aäron:* de Joodse hogepriester (in 't algemeen) (zie *Hebr.* 9:4 en 6); *Christus....* zie *Hebr.* 9:11, 12.
53 *hem zelven:* zichzelf; *tot eenen zoeten reuck:* tot 'n (God) behagelik reukoffer (zie *Eph.* 5:2).
54 *onverdraeghlycke:* voor de (zondige) mensen niet te verdragen.
55-56 *haer van Iosua.... roemen:* zich op Josua.... beroemen (*hem* [zich] *beroemen van* is de oorspr. zegswijze).
57 *het welck.....:* en dat (nml. de Heiland) is.
58 *roof:* buit; *der kinderen Ammon:* Ammonieten, in 't Zuid-Oosten van Israël, die de Israëlieten (onder Saul en David) voortdurend beoorloogden.
60 *het nieuwe Ierusalem:* de hemel (bij Kristus' Hemelvaart).
61 *gewillekomt:* verwelkomd (*willekom,* zie Dl. 1, blz. 717 op vs. 10).

*

[67] ons vanden Vader uyt de wolcken bevolen word te hooren, en op wiens[67]
[68] breyn de driemael heylige Geest, als een zuyver Duyfken heeft gerust,
[69] doen zich den Hemel opende. Wederom vermaent my Abel tot oprech-[69]
[70] tigheyd: Melchisedech tot rechtveerdigheyd: Loth tot gastvryheyd:[70]
[71] Abraham, en Isaac tot gehoorzaemheyd: Iacob tot ootmoed: Ioseph tot
[72] kuyscheyd: Moses tot zachtmoedigheyd en getrouwigheyd: Iosua, en
[73] Caleb tot standvastigheyd: David tot vuyrigheyd en danckbaerheyd:
[74] Salomon tot Godzaligheyd: Micha tot vromigheyd: Hiob tot geduld:[74]
[75] Tobias tot Godvruchtigheyd &c. Hebben deze Goddelijcke Helden en[75]
[76] Hemelsche fackelen eenige deughden met malkanderen gemeen, gelijck[76]
[77] zy doen: zy zijn oock door d'een of d'ander deugd vanden anderen onder-[77]
[78] scheyden. Elck in 't byzonder munt in yet wat byzonders uyt: gelijck
[79] kostelijcke steenen, peerlen, en diamanten, die, alhoewelze te zamen
[80] dierbaer, en van uytnemende weerde zijn, nochtans ergens in, door[80]
[81] zekere schoonheyd, verwe, glans, of maecxsel onderscheyden worden,[81]
[82] en gelijck de sterren in 't voorhoofd des blinckenden hemels, die, schoon[82]
[83] zy te gader licht en helder zijn, nochtans in glans en klaerheyd oock[83]
[84] in grootheyd verschillen. Hier hebdy de Vaderen uyt wiens lendenen[84]
[85] zo doorluchtige stammen gesproten zijn, en die op de Goddelijcke
[86] beloften gesteunt hebben. Hier ziedy de Priesteren die God nae zijn
[87] eeuwige wijsheyd, als met zijn hand, gekleed en geçiert heeft. Hier aen-
[88] schouwdy de Helden wien God zelf het mes heeft op de zyde gegord,[88]
[89] en die met haer vromigheyd ons tot den geestelijcken strijd opwecken.[89]
[90] Hier proncken de Koningen die met balsem overstort het hayr met gulde[90]

* TEKSTKRITIEK: r. 75 de oude uitgave heeft *&c, hebben* (achter *&c* 'n komma).

67 *te hooren:* te luisteren; hier (67-69) wordt gedoeld op de openbaring van God de Vader en God de H. Geest bij *Matth.* 3:13-17.

69 *oprechtigheyd:* oprechtheid; de hier genoemde eigenschappen van deze *Helden Godes* worden verderop (r. 101-vlgg.) nader toegelicht, en in de bijschriften bij ieder van hun beschreven.

70 *rechtveerdigheyd:* rechtschapenheid, heiligheid.

74 *Godzaligheyd:* godsvrucht; *Micha:* Michaeas; Micha is z'n Hebreeuwse naam; *vromigheyd:* moed (om de waarheid te zeggen); *Hiob:* Job.

75 *Hebben deze....:* en al hebben deze....

76 *fackelen:* lichten.

77 *vanden anderen:* van elkaar.

80 *dierbaer:* kostbaar.

81 *verwe:* kleur; *maecxsel:* bewerking, vorm.

82 *in 't voorhoofd:* in de voorgevel, aan de voorzijde.

83 *te gader:* (alle) te samen.

84 *de Vaderen:* de oudvaders, stamvaders, Abraham enz.; *wiens:* wier.

88 *het mes:* 't zwaard.

89 *vromigheyd:* dapperheid.

90 *proncken:* schitteren: *met balsem overstort:* met balsem (tot koning) gezalfd.

[91] Kroonen deckten, en met de rechterhand de bepeerelde Rijcxstaven[91]
[92] zwaeyden: en hier hoordy de Propheten, door wiens mond de Geest
[93] des Heeren heeft getrompettet de komste vande beloofde Messias. Dit[93]
[94] zijn de Koningen, Priesteren, Heyligen, en Propheten die met gereckten
[95] halze hebben uytgezien, en verlanght nae den grooten Zalighmaecker
[96] des menschelijcken geslachts. Dit zijn de lichtende tortzen die van het[96]
[97] waerachtige licht getuyghden, het welck verlichten zoude al die inde[97]
[98] duysternisse, en schaduwe des doods zaten. Zy al te zamen verstrecken[98]
[99] ons een groote wolcke van getuygen. Het Geloove draeght moed op[99]
[100] deze overwinners die zoo geluckigh onder haer baniere gekampthebben.[100]
[101] De een is om zijn Godbehaegelijcke offerhande zijns broeders roof ge-[101]
[102] worden, en heeft zijn bloed onnoozel en onschuldig uytstortende, den[102]
[103] Hemel de wraecke bevolen. De ander heeft in een Godlooze Stad, onder[103]
[104] een Godvergeten volck zoo met zynen wandel gelicht, dat hy alleen met[104]
[105] zijn twee dochters weerdigh is geacht Gods vlammende toorne te ont-
[106] gaen, en vande Engelen uyt den brand geruckt te worden. De een heeft[106]
[107] God vertrouwende een gewillige ballingschap aengenomen, en zijn
[108] eenigh weerdste pand niet ontzien den Heere op te offeren. de ander[108]
[109] in zijn bloeijende ieughd wilde zich niet ontzuyveren met zijns heeren[109]
[110] beddegenoot, al was het datze hem met haer uytnemende schoonheyd,
[111] en smeeckende woorden daer toe vleyde en aenlockte. De een heeft[111]
[112] een weeldigh paleys, en prachtigh hof, en het goud vande Egyptische
[113] Kroonen, en Troonen versmaed, en zijn dagen pynelijck inde woestyne
[114] met veel ongemacx onder een halstarrigh volck gesleten. De ander[114]
[115] heeft, alsser veel duyzenden wantrouwden, op Gods toegezeyde be-
[116] loften onwanckelbaer gesteunt, en eer door het vertrouwen als door

91 *Rijcxstaven:* scepters.
93 *getrompettet:* getrompet (oorspronkelike vorm).
96 *tortzen:* toortsen (*torts* de ouwere vorm van *toorts*).
97 *het welck verlichten...* de bekende woorden uit de lofzang van Zacharías (*Lukas* l:79).
98 *schaduwe des doods:* de dikste duisternis (Hebreeuwse zegswijze: hier van geestelike onwetendheid en zedebederf).
99 *wolcke:* massa; *Het Geloove draeght moed op:* 't geloof verheft zich, gaat trots op; (al de grote mannen uit 't oude Testament worden *Hebr.* 11 door Paulus geroemd als helden van 't geloof).
100 *overwinner* vooral Zuid-Nederl. vorm voor *overwinnaar*.
101 *De een* d.i. Abel; *roof:* slachtoffer.
102 *onnoozel = onschuldig*.
103 *bevolen:* overgelaten; *De ander* d.i. Loth.
104 *wandel:* levenswijze*; gelicht:* uitgeschitterd.
106 *De een* d.i. Abraham, die uit 't Chaldeeuwse land Ur wegtrok op Gods bevel.
108 *weerdste pand:* liefste kind; *de ander* d.i. Jozef.
109 *zich ontzuyveren:* zich van z'n zuiverheid beroven.
111 *De een* d.i. Mozes, die aan 't Egiptiese koningshof opgevoed was, maar dat hof verliet om met z'n stambroeders de Joden te leven.
114 *De ander* d.i. Gedeon.

[117] het zweerd machtige en geweldige Koninghrijcken verovert, en Israel
[118] den buyt vande verbannen Heydenen uytgedeylt. en zoo voortgaende[118]
[119] van persoon tot persoon zouden wy ten lesten blyven staen als voor[119-120]
[120] het voorhooft geslagen, aenmerckende wat het geloove al in deze Helden
[121] gewrocht heeft. Maer het zal ons genoegh zijn dat wy eenige hebben
[122] aengeroert op dat de Lezer mercke wat nuttigheyd het toebrenght
[123] wanneermen met aendacht overweeght het leven der Heyligen: het
[124] welck als eenen stock is zeer gedienstigh den genen die als pelgrims[124]
[125] nae het nieuwe Ierusalem wandelen: een heylzame artznye voor alle
[126] flaeuwigheyd des gemoeds: eenen spiegel om der zielen vlecken te[126]
[127] kennen: eenen onfeylbaren weghwyzer in alle onwegen van des wee-[127]
[128] relds doolhof: eenen vermaeckelijcken lusthof voor den inwendigen
[129] mensch: een verquickende springende borne voor heylgeerige herten:[129]
[130] een schole voor de onervarene: een licht voor alle blinden. Lijd ymand[130]
[131] onschuldigh: hy trooste zich met Abel. Waerschouwt ymand te ver-[131]
[132] geefs: hy gedencke aen Noah. Woont ymand onder de Godlooze: hy
[133] lichte met zijn leven als Lot. Is ymand vremdelingh: hy verzel zich by[133]
[134] Abraham. Word ymand vande geblanckette Wellust aengelockt: hy[134]
[135] houde zich aen Iosephs schouwderen. Verlaet ymand noode dees aerd-[135]
[136] sche glori, en verganghlijcke schatten: hy lette op Moses voorbeeld.
[137] Drucken u ellenden en rampspoen: zijt geduldigh als Hiob. Vervolgen
[138] u dienaers van afgoden, en Tyrannen: blijft getrouw als Daniel &c. Ziet[138]
[139] eens hoe groote rijckdommen, en dierbare kleynodien hier schuylen. Op[139]
[140] dat wy ons dan te beter zouden mogen spiegelen in het leven vande uyt-
[141] stekenste schriftuurlijcke Heyligen des ouwden Verbonds, zoo hebben[141]
[142] wy haer aller wandel kort in rymen begrepen, en ons zelven zoo ver-[142-143]

118 *verbannen:* verdreven.
119-120 *voor het voorhooft geslagen:* als geslagen van verbazing.
124 *gedienstigh den genen:* dienstig voor hun.
126 *flaeuwigheyd des gemoeds:* zwakheid van geest.
127 *onwegen:* dwaalwegen (voor *onwegen* zie Dl. 1 blz. 525 op vs. 5).
129 *springende borne:* springbron, welbron; *heylgeerige:* hun heil begerende.
130 *onervarene* (meervoudsvorm).
131 *Waerschouwt....:* vermaant iemand tevergeefs (z'n medemensen); (*waerschouwt* de Brab.-Holl. vorm voor *waarschuwt*).
133 *lichte met...:* hij moet hun 'n licht van waarheid en godvruchtig leven zijn; *hy verzel zich by:* hij zal zich voegen bij.
134 *vande geblanckette Wellust:* door de mooi opgemaakte, schoonschijnende wellust.
135 *noode:* ongaarne.
138 *dienaers van afgoden:* afgodsdienaars.
139 *dierbare:* kostbare.
141 *schriftuurlijcke:* in de H. Schrift genoemde.
142-143 *haer aller wandel....:* hun aller levenswijs in verzen beschreven; *en ons zelven.... geoeffent:* en ons zelf tot onze vreugde en onze stichting bezig gehouden; *zoo.... als:* zowel.... als; *zich oeffenen:* zich bezig houden (oorspr. betekenis).

[143] maeckelijck als stichtelijck geoeffent: en om zulcx te bequamer voor te[143]
[144] stellen, deden wy haer, als ofze zelve leefden, spreken *per prosopopoeiam,*[144-145]
[145] of personeringhs wyze. Datze haer zomtijds in een derde persoon laten
[146] hooren, geschied om eenige aengename veranderingh by te brengen.
[147] Laet ons dit niet euvel afgenomen worden. Gebruycken wy oock zom-[147]
[148] tijds eenige geoorloofde dertelheyd of poeetsche vryheyd: rekent ons
[149] zulcx niet tot zonde. Het welck geschiedende, Lezer, en zoo wy vernemen
[150] dat u onze geringe arbeyd gevalt, zullen veroorzaeckt zijn d'een[150]
[151] of d'ander tijd de Helden des Nieuwen Verbonds aen[151]
[152] den dagh te brengen. Vaert wel.

143 *om zulcx te bequamer:* om dat des te aangenamer.

144-145 *per prosopopoeiam, of personeringhs wyze:* op de wijze van persoonsverbeelding; door de persoon zelf te laten spreken (*prosopopoeia* 't verlatijnste Griekse woord betekent 't zelfde); *Datze haer zomtijds....:* dat ze soms over zich zelf met *hij* en *hem* spreken, zoals bijv. Caleb, blz. 344 vs. 29 vlgg.

147 *ons dit niet euvel afgenomen worden:* ons niet kwalik genomen worden (*afnemen* vroeger hier 't gewone woord).

150 *gevalt:* bevalt; *zullen veroorzaeckt zijn:* zullen wij aangespoord worden, zullen wij aanleiding vinden.

151 *de Helden des Nieuwen Verbonds:* dit heeft Vondel niet gedaan, zover ons bekend is; maar we zouden daaronder wel kunnen rekenen z'n *Brieven der heilige Maeghden, Martelaressen* (1642). Ook plaatste Vondel achter z'n *Helden Godes,* z'n *Hymnus of Lofzangh Vande Christelycke Ridder* (zie Dl. 1, blz. 447).

Klinckert.

Och of't geoorlooft waer te danssen met de Reijen
Der heyl'ge Zielen die der Hemellieden spoor[2]
Naevolgen, en God lof toejuychen in het Koor[3]
Des hoogen Hemels wijd van droefheyd afgescheijen:
Hoe zou de Geest van't lijf ontslagen gaen verbreijen[5]
Des Alderhooghsten roem, en met een held're stem
Hem zingen inde Kerck van't nieu Ierusalem,[7]
En volgen met zijn keel der Engelen schalmeijen:[8]
Maer overmids ick hier noch vremdelingh bene'en[9]
Moet zuchten, eer ick magh het Heylighdom betre'en
Dat onze Hooghpriester heeft geopent voor ons allen:[11]
Zoo offer ick u, Heer, der gener wandel, die
Ick in't gewijd pampier uws Geests uytmunten zie:[13]
Laet u den leegen toon uws Dichters doch gevallen.[14]

Door een is't nu voldaen.*

2 *der Hemellieden:* van de engelen.
3 *in het Koor:* in de tempel (zie vs. 7), in de zalen.
5 *'t lijf:* 't lichaam.
7 *zingen:* toezingen; *inde Kerck van't nieu Ierusalem:* in de hemel (waar God zelf de tempel van allen is, *Openb.* 21:22).
8 *schalmeijen:* bazuinen (oorspr. rietfluiten).
9 *vremdelingh:* als 'n vreemdeling, als balling.
11 *onze Hooghpriester:* Kristus (uitspraak *onz'ooghpriester*).
13 Die ik in de gewijde bladen van de H. Schrift, door Uw H. Geest ingegeven, zie uitblinken.
14 *leegen:* (lage), nederige; *doch:* toch.
* *Door een is't nu voldaen,* (deze spreuk is gemaakt uit de letters van Vondel's naam, zie Dl. 1, blz. 476).

Adam.

1. COR. 15.[*]

Want gelyck zy alle door Adam sterven: alzoo zullen wy alle door Christum levendigh worden.

* *1 Cor. 15:* eerste Brief van de Apostel Paulus aan de Corinthenaren hfst. 15 (vs. 22).

Der vaderen vader.

Ziet hier een klomp gezielt nae 's Hemels beeldenissen:[Vs. 1]
Die om gehouwt te zyn most flucx een ribbe missen:[vs. 2]
Die geeuwende uyt den droom ontsprongen d'eerste dagh[vs. 3]
Zyns levens voor hem staen zyn hertzlieve Eva sagh.[vs. 4]
Hy riep (doen schaemrood zy ontzagh te komen nader)[vs. 5]
Myn Bruytjen treed vry toe, wy twee zyn doch te gader[vs. 6]
Een zelve vleesch, en been. Manninne zydy daer?[vs. 7]
Is 't u te wil? zeght jae; zoo is ons houw'lyck klaer:[vs. 8]
Ia ja riep d'eerste Maeghd, laet ons de bruyloft vieren,
En d'Eng'len noo'n ter feest, de vog'len, en de dieren.
De Bruygom nam zyn Bruyt, den Schepper zongmen prys,[vs. 11]
Men hielter open hof in 't weeldigh Paradys.[vs. 12]
Maer och! 't en leed niet lang, 't ouwd Slangevel bezeten[vs. 13]
Bekoorde 't jonge Wyf met zotte lust, om t'eten
Van 't korts verboden fruyt, om toetzen goed en quaed,[vs. 15]
En Adam, onbedacht, volght heyloos 's vrouwen raed.[vs. 16]
Daer lagh een huys! helaes! uyt was 't met al haer weelde,[vs. 17]
Zo flucx begeerlyckheyd vernoeght de zonde teelde.[vs. 18]
Men weefder vygebla'en, men schooler onder 't lof[vs. 19]
Doen God zyn donderstem liet hooren inden hof.
't Onsterf'lyck boomgroen meer hun hayr niet mocht beschimmen:[vs. 21]
De gaerde wierd bewaeckt van een der Cherubimmen:[vs. 22]
Der Vad'ren Besteva'er in zweet en ongemack[vs. 23]
Most d'acker ploegen, die met doornen van zich stack:[vs. 24]
En 's werelds Moeder, laes! met duyzend smerten tevens
Haer kind'ren brengen voort in 't bange licht des levens.

Vs. 1 *klomp:* 'n klomp aarde; *gezielt...:* waarin 'n ziel gestort is, naar 't beeld van God (*gezielt* 'n vertaling van 't Latijnse *animatus*)*; beeldenis:* beeld (ouwere vorm van *beeltenis*).
vs. 2 *gehouwt:* gehuwd; *flucx:* weldra.
vs. 3 *uyt den droom ontsprongen:* uit z'n droom ontwaakt; *ontspringen* (*uit den slaap*) gewone uitdrukking voor ontwaken.
vs. 4 *hertzlieve:* hartelik geliefde (*hert* vooral Zuid-Nederl. voor *hart*, voor de spelling *hertz,* verg. Dl. 1 blz. 448 op vs. 18).
vs. 5 *ontzagh:* vreesde.
vs. 6 *te gader:* te samen, allebei.
vs. 7 *Manninne:* vrouw bij de man behorende (zie *Schepping* 2:23).
vs. 8 *Is 't u te wil:* is 't u naar uw wens.
vs. 11 *prys:* lof.
vs. 12 *Men hielter open hof:* men vierd'er groot feest (eigenlik: men stelde z'n feest(maal) open voor iedereen).
vs. 13 *leed:* duurde; *'t ouwd Slangevel bezeten:* 't ouwe gemene slangebeest van satan bezeten.
vs. 15 *korts:* pas; *om toetzen:* om naar waarde af te meten, om te kennen.
vs. 16 *heyloos:* goddeloos, misdadig.
vs. 17 *Daer lagh een huys:* daar lag 'n huis(gezin) gevallen; *haer:* hun.
vs. 18 *begeerlyckheyd vernoeght:* de bevrediging van de begeerte (letterlik: de bevredigde begeerte, Latijnse zegswijze).
vs. 19 *'t lof:* 't loof.
vs. 21 *beschimmen:* beschaduwen (*schim:* schaduw, de ouwere betekenis).
vs. 22 *De gaerde:* de lusthof, 't paradijs; *Cherubimmen:* Cherubijnen (zie blz. 151 aant. op vs. 1024).
vs. 23 *Besteva'er:* stamvader; Adam (eigenlik: grootvader).
vs. 24 *van zich stack:* van zich afstak.

Het ongeluckigh paer in d'oegst van zoo veel ween[vs. 27]
Vlood met 't gemoed van d'aerde, en bouwde d'hope alleen[vs. 28]
Op 't heyligh vrouwen zaed, dat haer, en haer zaeds smetten[vs. 29-30]
Afwasschen zoude, en eens 't Serpent den kop verpletten.

vs. 27 *in d'oegst:* in d'overvloed.
vs. 28 *Vlood met 't gemoed van d'aerde:* vluchtte met hun hart weg van de aarde.
vs. 29-30 *'t heyligh vrouwen zaed:* de heilige zoon van de Vrouw (Maria): Kristus (*Schepping* 3:15); *haer:* hun; *haer zaeds:* van hun afstammelingen.

Abel.

HEB. 11.[*]

Door het geloove offerde Abel Gode een beter offerhande als Cain, door de welcke hy betuygt[Regel 1] is rechtveerdigh te zijn, dewyle God over zyne gaven getuyghenisse gegheven heeft: ende door dit zelve spreeckt hy noch hoewel hy ghestorven is.[r. 3]

* *Heb. 11:* brief van de Apostel Paulus aan de Hebreeuwen, hfst. 11 (vs. 4).

Regel 1 *door de welcke hy betuygt is:* (door welke offerande) en door deze offerande kreeg hij 't getuigenis.

r. 3 *door dit zelve:* (door dit) hierdoor: door dit geloof.

De eerste martelaer.*

Onnoozel was myn hert, dies greetigh ick beschudde[Vs. 1]
Voor 's bytwolfs achterkies myn macke onnos'le kudde,
Terwyle Kaïnbroer omwroete met den ploegh
Zyn acker, die hem noyt betaelde pachts genoegh.[vs. 4]
En wetende dat ick verplicht was lof te geven
Hem die myn vliezen 't gras dede aen de ribben kleven:[vs. 6]
Ick Kaïn voorhiel of, als ick myn lamm'ren dracht,[vs. 7]
Hy d'eerst'lingen zyns oegsts oock t'off'ren was bedacht.
Ick had gehoor. wy twee eenmoedigh ons verspraecken,[vs. 9]
En de'en ons giften op een tweeling heuvel blaecken.[vs. 10]
Myn vuyr golfde hemelwaert, zo dede oock 's offers smoock,[vs. 11]
Maer hem bedeckte een wolck van ne'ergeslagen roock,[vs. 12]
Waerom van gramschaps brand in 't aengezicht ontsteken,[vs. 13]
Hy met een stuurs gelaet schiet van my zonder spreken.[vs. 14]
Ick zuchte, ick was begaen, en van veel weenens nat,[vs. 15]
Om dat ick 's Broeders haet op my geladen had.
Ick bracht hem een geschenck van lamm'ren zonder smetten,
Op hope om zynen wrock, en pieck wat te verzetten.[vs. 18]
Dan ach! 't was al vergeefs. een wyle tyds gele'en
Hy my gemoete op 't veld, geliet hem wel te vre'en,[vs. 20]
Hy brachtme, ick volghde hem op een onbetre'en passagie,[vs. 21]
Benoorden sloegen wy in 't droefst' van een bosschagie[vs. 22]
Die vande vog'len noyt gegroet was noch bekent,[vs. 23]
En daer tot noch toe oyt quam mensch noch vee ontrent:[vs. 24]
Hy op zyn luym, als hy zyn tanden had doen knerssen,[vs. 25]
Een groote keysteen greep, en blixemde myn herssen[vs. 26]
Met zeen'wen uytgereckt: ick sneuvelde, en ick viel,[vs. 27]

* Voor de inhoud: *Schepping* 4:1-16.

Vs. 1 *Onnoozel:* onschuldig, zacht; *dies greetigh ick beschudde:* derhalve beschermde ik graag (*beschudden* 'n ander woord als *beschutten*).

vs. 4 *die hem noyt betaelde pachts genoegh:* die hem nooit genoeg vruchten opleverde.

vs. 6 *vliezen:* schapen (oorspr. schapevacht); *'t gras:* 't vet van 't gras.

vs. 7 *als ick...:* evenals ik er op bedacht was mijn lammeren te offeren, hij ook....; *lamm'ren dracht* is 'n samenstelling: lammerevrucht, de drachten of vruchten die lammeren zijn, lammeren.

vs. 9 *eenmoedigh ons verspraecken:* spraken eensgezind met elkaar af.

vs. 10 *tweeling heuvel:* 'n heuvel met twee toppen; *blaecken:* branden.

vs. 11 *smoock:* rook.

vs. 12 *hem:* d.i. Kaïn.

vs. 13 *Waerom:* en hierom ('n Latinisme); *ontsteken:* ontstoken.

vs. 14 *schiet:* scheidde (ouwere vorm).

vs. 15 *begaen:* bedroefd.

vs. 18 *pieck:* stille haat, wrok (onder invloed van *piek* ontstond: de pik op [tegen] iemand hebben).

vs. 20 *gemoete:* ontmoette; *geliet hem:* hield zich.

vs. 21 *volghde hem:* lees *volgd'em; passagie:* weg (spreek uit *passaadzje*).

vs. 22 *in 't droefst:* in 't donkerst.

vs. 23 *vande:* door de; *bekent:* gekend.

vs. 24 *oyt quam... ontrent:* ooit in de buurt kwam.

vs. 25 *op zyn luym:* op de loer, loerend (op 'n gunstige gelegenheid)(zie Dl. 1, blz. 649 aant. op vs. 8).

vs. 26 *blixemde:* trof bliksemsnel.

vs. 27 *Met zeen'wen uytgereckt:* met gespannen spieren, met alle kracht.

En zoo ick my noch repte, hy met zyn slincker hiel[vs. 28]
Den krop my worghde toe. daer lagh ick zonder spraecke,
Het bloed ten monde uyt vlood, dat d'Hemel liet de wraecke[vs. 30-31]
Van d'eerste Broedermoord bevolen. mynen geest
Ontschaeckelt van het lyf, was d'eerste die ter feest[vs. 32]
In 't koor der zielen quam, en daer in grooter weerden[vs. 33]
Den Broedermoorder hier liet ballingh op der eerden.

vs. 28 *zoo:* toen; *my noch repte:* mij nog bewoog.
vs. 30-31 *Het bloed... dat....:* 't bloed dat aan de Hemel de straf overliet (*liet bevolen*).
vs. 32 *Ontschaeckelt van het lyf:* ontbonden van 't lichaam.
vs. 33 *In 't koor der zielen:* in 't (gezelschap) verblijf van de afgestorvenen; *in grooter weerden:* in grote eer (terwijl ik daar in grote eer was).

Seth.

GENES. 5.[*]

Seth was honderd en vyf jaer oud, en genereerde Enos. en leefde daer na acht honderd en seven jaer, en genereerde zonen en dochteren. dat zijn gantsche ouderdom werd negen honderd en twaelf jaer, en sterf.[**]

* *Genes. 5:* Boek der Schepping hfst. 5 (vs. 6-8).
** *en sterf:* en hij stierf (*sterf* ouwere vorm).

De Godvruchtighe.

Myn Moeder vond haer ziel doorregen met een sabel[vs. 1]
Van droefheyd, als zy roock hoe deerlyck haren Abel[vs. 2]
Had Kaïns haet bezuyrt. O, riepze, dat valt zwaer!
Te hebben opgezooght een Broedermoordenaer:[vs. 4]
Ach! Abel! Abel! ach! wat is u wedervaren?
Wat droom ick al van moord met opgesteken hayren![vs. 6]
Had God dan met een eed verzworen, en ontzeyd[vs. 7]
Te nemen in zyn scherm uw zoete onnoozelheyd?[vs. 8]
Gaet hy, in 's vromen nood, zoo licht zyn aenschyn wenden,
Dat hy, zoo snoode schelm, zoo heyl'gen ziel laet schenden?[vs. 10]
Heeft Abel dan om zunst hem dagelycx geroockt,[vs. 11]
En al de rotzen hier ontrent haer kruyn verschroockt?[vs. 12]
Of was hy achteloos te knielen, en te buygen?[vs. 13]
Neen d'heylige assche alsins verwaeyt, kan noch getuygen[vs. 14]
Van zyn Godsdienstigheyd; en of hy is vermoord,[vs. 15]
D'een klippe zegget steeds aen zynen nabuyr voort. &c.[vs. 16]
Dus klaeghde d'arme vrouw, tot dat verstreken waren,
En zy bereycken mocht een eeuwe en dartigh jaren:
Doen knickte haer d'Hemel toe, die in zoo bangen nood[vs. 19]
Haer zwangerde dat zy my teelde uyt haren schoot:[vs. 20]
Nu hebbe ick, sprackze, noch na wensche een vrucht verworven,
Die wecken zal het geen met Abel was gestorven,[vs. 22]
Een zoon die vroom, en goed, het goed van 't quade schift,
En Kaïns boosheyd zy een rechte tegengift:[vs. 24]
Een zoon wiens vroomheyd zal bekeeren d'alderboosten,
En 's moeders hert gemat van droefheyd eynd'lyck troosten.[vs. 26]

vs. 1 *Myn Moeder* d.i. Eva; *doorregen met een sabel:* met 'n zwaard doorstoken (zo door Simeon gezegd van Maria's smart, *Lukas* 2:35).
vs. 2 *roock:* bemerkte.
vs. 4 *opgezooght:* opgevoed.
vs. 6 *al:* voortdurend; *met opgesteken hayren:* met opgerezen haren.
vs. 7 *verzworen, en ontzeyd:* afgezworen en afgewezen (*verzweren:* met 'n eed verklaren iets niet te zullen doen).
vs. 8 *scherm:* bescherming; *uw zoete onnoozelheyd:* uw beminnelike onschuld.
vs. 10 *zoo heyl'gen ziel:* zo heilig 'n, zo'n heilige ziel.
vs. 11 *om zunst:* vergeefs (zie Dl. 1 blz. 737 op vs. 12); *geroockt:* geofferd, brandoffers opgedragen.
vs. 12 *verschroockt:* geschroeid (door z'n brandoffers).
vs. 13 *achteloos te....:* onachtzaam om te....
vs. 14 *alsins:* naar alle kanten.
vs. 15 *en of....:* en al is hij....
vs. 16 *klippe:* rots; *zegget:* zegge 't, moet 't zeggen, moet zijn godsdienstigheid verkondigen; *&c.:* enz. (voor deze eigenaardige aanduiding, vergelijk Dl. 1, *Pascha,* blz. 199 vs. 525).
vs. 19 *knickte haer toe:* was haar genadig.
vs. 20 *dat:* zodat.
vs. 22 Die weer de godsdienstigheid zal wekken, zoals die van Abel was.
vs. 24 *rechte:* oprechte, echte; *tegengift:* tegengif, geneesmiddel.
vs. 26 *gemat:* afgemat.

Enoch.

ECCLES. 44.[*]

Enoch behaeghde den Heere wel, en is wech ghenomen, op dat hy der wereld een[Regel 1] vermaninge ter boete ware.[r. 2]

* *Eccles. 44:* Ecclesiasticus (Wijze Onderrichting) hfst. 44 (vs. 16).
Regel 1 *is wech ghenomen:* werd (levend) opgenomen (in 't Paradijs, zie *Schepping* 5:24)
r. 2 *ter boete ware:* (tot de) tot boete zou zijn (zijn wonderbare verdwijning moest aan de mensen de boete prediken, zoals bij zijn leven z'n woord had gedaan.

Die 't graf versmade.

Myn Meester Seth 'tgezet des Hemels op my ente,[vs. 1]
En Gods geheymwet in myns herten tafel prente,[vs. 2]
En goot my in 't gemoed een Goddelycken reuck,[vs. 3]
En perste my, zoo dat myn ziel van jonghs een kreuck[vs. 4]
Behield van vreeze Gods, die zoo heeft toegenomen[vs. 5]
Dat myne wandel streckte een spoore d'and're vromen:[vs. 6]
Die weynigh in getal, schier wierden afgemat[vs. 7]
Van Kaïns boosheyd, die het heyligh zaed vertrad.[vs. 8]
Ick speurende hoe hy gaf Godvruchtigheyd ten roove,[vs. 9]
Met Seth oprechten hielp den standaert van 't geloove:[vs. 10]
Met ongel, en laeuw bloed des altaers plat beslaen:[vs. 11]
En met gebeen om hoogh nae 't sterren welf opgaen.[vs. 12]
Van waer de drymael groote, en heyl'ge God der Goden
My ziende groeijen in veel deughden ongeboden:[vs. 14]
En hoe myn lyf myn ziel streckte een gewyde kerck,[vs. 15]
Dat veel te zuyver achte om decken met een zerck:[vs. 16]
Dat veel te weerdigh schatte om vande dood verbolgen[vs. 17]
Te zyn verbeten, en van 's kerckhofs keel verzwolgen.[vs. 18]
Waerom, ter aerden hy een vuyrge wolcke boogh:[vs. 19-20]
Waer in hy my als in een koets ten Hemel toogh:
Van waer het sterflyck volck gejond word noch van verren[vs. 21]

vs. 1 Seth was Henoch's voorvader, en zijn meester in de deugd; *gezet:* de wet, *gezet* woordspeling met *Seth; op my ente:* in mij plantte.
vs. 2 *in myns herten tafel prente:* in mijn hart als op 'n wetstafel indrukte (vergelijk: de twee stene wetstafelen van Mozes).
vs. 3 *een Goddelycken reuck:* 'n geur, 'n balsem van godsvrucht.
vs. 4 *perste my:* en dwong, vormde mij; *een kreuck:* 'n indruk.
vs. 5 *heeft toegenomen:* gegroeid heeft, aan 't groeien bleef.
vs. 6 *wandel:* levenswijs.
vs. 7 *schier:* geheel en al.
vs. 8 Door de boosheid van Kaïn's afstammelingen, die de vromen (de afstammelingen van Seth) onderdrukten, en tot de zonde brachten (zie *Schepping* 6:1,2).
vs. 9 *hy gaf... ten roove:* hij (Kaïn en zijn geslacht) prijs gaf.
vs. 10 *oprechten:* oprichten (zie *Schepping* 5:22, 24).
vs. 11 *ongel:* vet; *des altaers plat beslaen:* 't altaar(vlak) bedekken; dus God openlike eer bewijzen (*Schepping* 4:26).
vs. 12 *'t sterren welf:* 't sterrengewelf, de hemel.
vs. 14 *ongeboden:* vrijwillig (ook in wat niet onmiddelik geboden was).
vs. 15 *myn lyf...:* m'n lichaam, mijn ziel diende tot 'n heilige tempel, d.i. dat mijn lichaam alleen diende als 'n heilige verblijfplaats, als 'n middel voor 't geestelik leven van de ziel (vergelijk *1 Cor.* 6:19: of weet gij niet dat uw lichaam 'n tempel is van de H. Geest).
vs. 16 *Dat* nml. mijn lichaam; *om decken...:* om 't te dekken met 'n grafzerk, om 't te laten sterven.
vs. 17 *vande dood verbolgen:* door de vijandige (toornige) dood.
vs. 18 *Te zyn verbeten:* te worden (stuk gebeten), vernietigd; *van 's kerckhofs keel:* door 't gapende graf.
vs. 19-20 *een vuyrge wolcke boogh:* van Henoch wordt niet vermeld hoe God hem 'opnam', wel aldus van Elias, die in 'n stormwind in 'n wolk van vuur ('n wagen van vuur en paarden van vuur') werd opgenomen (*4[2] Kon.* 2:11) d.i. door bovenaardse machten (vgl. *4[2] Kon.* 6:17).
vs. 21 *gejond:* gegund.

t'Aenzien myn oogen, niet meer oogen, maer twee sterren,[vs. 22][vs. 22-25]
Twee sterren daer ick mede aenschouwe 'tschoon aenschyn,
't Schoon aenschyn Gods met opgeschovene gordyn,[vs. 24]
Gordyn die hindert dat de sterffelycke menschen[vs. 25]
Niet zien het geen ick zie met eyndelooze wenschen.[vs. 26]
O licht! o dagh! o schoon! o doel! o weelde! o vreughd!
Wanneer zal u de rest der heyl'gen zien verheughd.[vs. 28]
O mann', zon, spel, bloem, troost! wanneer in 'sHemels stoelen[vs. 29]
Zal u elck smaecken, zien, aenhooren, ruycken, voelen.

vs. 22 *t'Aenzien*... te aanschouwen mijn ogen, die nu als twee sterren voor 't volk zichtbaar zijn.
vs. 22-25 Zogenaamde kettingrijmen, waar de volgende regel telkens met een of twee slotwoorden van de vorige begint; dit is tiepies rederijkers.
vs. 24 *met opgeschovene gordyn:* met opengeschoven gordijn, waarachter God zich voor ons verbergt, dus: van aanschijn tot aanschijn.
vs. 25 *hindert:* verhindert (*hindert dat [ze] niet zien* met de ontkenning na hindert en dergelijke woorden, zoals wij nog doen).
vs. 26 *met eyndelooze wenschen:* met nooit verzadigde verlangens.
vs. 28 *de rest der heyl'gen:* de achtergebleven heiligen.
vs. 29 *mann':* manna, hemels voedsel; *'sHemels stoelen:* 's hemels tronen.

Noah.

HEB. 11.[*]

Door het geloove Noe van God vermaend, van het gene datmen noch niet
en zagh, vreesde,[Regel 1] ende maeckte de Arcke tot zijns huysgesins
behoudinge: door de welcke hy de wereld oordeelde, ende is der
gerechtigheyd, die nae den geloove is, erfgenaem gheworden.[r. 3]

* *Heb. 11:* Brief van de Apostel Paulus aan de Hebreeuwen, hfdst. 11 (vs. 7).

Regel 1 *Noe* = 't Hebreeuwse *Noah; vermaend van....:* ingelicht over wat de mensen nog niet zagen (de zondvloed).

r. 3 *oordeelde:* veroordeelde; *gerechtigheyd:* rechtschapenheid; *die nae den geloove is:* die volgens, uit 't geloof is.

D'ouwdste schipper.*

Hoe 't menschelyk geslacht meer wies, meer wies de boosheyd:[vs. 1]
De weereld wierd een poel vol stancx en Goddeloosheyd.[vs. 2]
De Ionff'ren snoerden op met goud hun gouden hayr:[vs. 3]
En timmerden haer pruyck met transsen wonderbaer:[vs. 4]
Haer halzen blanck als sneeuw zy preuts en opgheblazen[vs. 5]
Omkransten, mars op mars, met krauwels portefrazen:[vs. 6]
Haer roo fluweele keurs sleepte als een achterswans:[vs. 7]
Haer lendenen omgorde een ronde toren-trans:[vs. 8]
Zo ginghen zy op 't goud van haer ermboeyen snurcken,[vs. 9]
En zooltjens gheborduert al kraeckende van 't kurcken:[vs. 10]
En pronckten dagh op dagh als poppen toeghemaeckt,[vs. 11]
Zo lang der heyl'gen jeughd wierd met haer min geblaeckt,[vs. 12]
Gevangen, en verlockt. help God! ick zagh 't te voren,[vs. 13]
Wat wierd uyt's weerelds echt een Godloos zaed gheboren![vs. 14]
Veel snooder noch als 't eerste, ick predickte, maer laes!
Zy sloeghent inde wind: zy riepen: arme dwaes!
Gaet razen na uw Arck, zo zuldy niet bedruypen[vs. 17]
Van 's pekels overloop als wy te hoop verzuypen.[vs. 18]
Men dronck men kloncker steeds, men hieldet al voor boerd,[vs. 19]
Ter tijd in mijn gesticht, van alles wat zich roert[vs. 20]
Ick huysde, paer by paer, en die van mijnen zade,

* *D'ouwdste schipper* naar du Bartas ‘le pilote premier’.
vs. 1 *Hoe.... meer.... meer:* hoe meer.... des te meer.
vs. 2 *stancx en Goddeloosheyd:* stank van goddeloosheid.
vs. 3 *De Ionff'ren:* de juffers, de vrouwen (zie blz. 101 onder de ‘treurspeelders’); *snoerden op....:* maakten hun haar op met 'n goude snoer. Vondel beeldt ze zo uit op 't voorbeeld van *Isaïas* 3:16.
vs. 4 En bouwden hun kapsel met verwonderlike kringen boven elkaar gelegen; (*trans* is omloop, omgang, kring).
vs. 5 *preuts:* trots; *opgheblazen:* pralend.
vs. 6 *mars op mars:* de ene kraag boven de andere (zie aant. achterin); *met krauwels portefrazen:* met haken, gebogen ijzere steunen voor de brede kragen; *krauwels* eigenlik haken, hier spottend.
vs. 7 *roo:* rood; *keurs:* lang vrouwekleed; *achterswans:* staart, sleep (*swans* uit 't Nederduits).
vs. 8 *toren-trans:* 'n breeduitstaande gordel als 'n torentrans.
vs. 9 *ermboeyen:* armbanden; *snurcken:* (snorken) bluffen.
vs. 10 *zooltjens gheborduert:* geborduurde muiltjes; *'t kurcken:* 't kurk (*kurcken* eigenlik 't stoffelik bijv. naamw.: van kurk).
vs. 11 *toeghemaeckt:* uitgedost, opgedirkt.
vs. 12 Zo lang totdat de zonen der deugdzamen ontstoken werden door liefde tot hun (voor die verdorven vrouwen) zie *Schepping* 6:2 (*der heyl'gen jeughd:* de jongelingschap van de deugdzamen).
vs. 13 *help God:* God helpe, helaas; *te voren:* van te voren al.
vs. 14 Wat werd uit 't huwelik met die wereldse vrouwen 'n goddeloos geslacht geboren (zie *Schepping* 6:4, 5).
vs. 17 *zuldy niet bedruypen:* zul je niet nat worden.
vs. 18 *'s pekels overloop:* 't overlopen van de pekel ('t zeewater); *te hoop:* te samen.
vs. 19 *voor boerd:* voor 'n grap, voor malligheid (*boerd* van *boerde*).
vs. 20 *Ter tijd:* tot de tijd dat, tot dat; *gesticht:* bouwwerk, de ark; *zich roert:* zich beweegt, leeft.

En aen mijn zaed verknoopt, ick mee te vluchten rade.[vs. 20-22][vs. 22]
Den Hemel stelde flucx zijn sluyzen op altoos,[vs. 23]
Tot ick der berghen kruyn uyt mijn ghezicht verloos.[vs. 24]
Den naem des Heeren wy gheherberght hier aenriepen,
Tot 's Hemels toorn ghekoelt de stroomen weer verliepen:[vs. 26]
En 't groote Galioen, ontslaghen van het nat,[vs. 27]
Zijn bodem stiet, en strande op 't hooft van Ararat:[vs. 28]
Daer leg'rende tot dat, van boven aengesproken,[vs. 29]
Wy op 't bemoscht altaer de'en onzen offer smoken,[vs. 30]
Die d'Hemel zo geviel, dat hy met heyl'ghe e'en
Zwoer met geen Zendvloed meer het aerdrijck te vertre'en,[vs. 32]
En tot verzeegh'lingh ons te hoen van zulck verderven,[vs. 33]
Hy inde wolcken spande een boogh van duyzend verven.[vs. 30-34]

vs. 20-22 Van alles wat zich beweegt huisde ik bij paren in mijn ark, en mijn zonen en hun vrouwen spoorde ik eveneens aan te vluchten (*Schepping* 7:7-9).
vs. 22 *aen mijn zaed verknoopt:* aan mijn zonen verbonden (door 't huwelik).
vs. 23 *op:* open; *altoos:* aanhoudend (*Schepping* 7:11).
vs. 24 *verloos* oorspr. vorm van *verloor;* het water stond vijftig el boven de bergen (*Schepping* 7:20).
vs. 26 *'s Hemels toorn ghekoelt:* toen 's hemels toorn gekoeld was (Latijnse zinsvorm); *verliepen:* wegstroomden.
vs. 27 *'t Galioen:* 't galjoen, de ark; *galjoen:* 'n groot zeilschip.
vs. 28 *Ararat:* de hoogste bergtop in Noord-Armenië.
vs. 29 *van boven aengesproken:* door God toegesproken (dat we uit de ark mochten treden; *Schepping* 8:15-17).
vs. 30 *bemoscht:* met mos begroeid, van moszoden opgebouwd.
vs. 32 *Zendvloed:* zondvloed (*zendvloed* zie Dl. 1 blz. 484 aant. op vs. 180); *vertre'en:* verwoesten.
vs. 33 *hoen:* hoeden. - Voor
vs. 30-34 zie *Schepping* 8:20-21; 9:11-16.

Melchisedech.

HEB. 7.[*]

Deze Melchisedech was Koningh van Salem ende des alderhooghsten Gods Priester, de[Regel 1] welcke Abraham te ghemoet gingh, als hy weerkeerde van den slagh der Koninghen, en[r. 2] zeghende hem.[r. 3]

* *Heb. 7:* Brief van de Apostel Paulus aan de Hebreeuwen hfst. 7 (vs. 1).

Regel 1 *Salem:* Jeruzalem.

r. 2 *van den slagh der Koninghen:* Abraham had enige vijandige koningen verslagen, die Loth hadden gevangen genomen (*Schepping* 14:1-19).

r. 3 *en zeghende hem:* en hij zegende hem (Abraham).

De Koninghlycke Priester.*

Wie dat myn Vader was, en moeder, ick verholen[vs. 1]
In donck're nachten laet 't gheheymenis bevolen:[vs. 2]
Doch roemen derf ick wel dat Salem voor ghewis[vs. 3-vlgg.]
My dancken magh, dat zy een stad gheworden is:
Doen ick de kruynen eerst wist van deze heylighe rotzen[vs. 5]
Fray op te toyen, en met steenwerck op te botzen:[vs. 6]
Doen ick deze heuv'len huwde, en gorde met een muyr,[vs. 7]
Op dat voor 't uytheemsch stael, en 't eyslyck oorloogsvuyr[vs. 8]
Myn Burght mocht zeker zyn, en 't arme volck in vreden[vs. 9]
Zyn dorpels onder my gherust en veyl betreden.[vs. 10]
Maer oft u vreemd scheen dat ick kroon, en myter voer[vs. 11]
Op mynen schedel, die noyt vlym noch scheermes schoer,[vs. 12]
Ick antwoord: dat God zelf van zyn ghewelfde wooningh
My tot zijn Priester zalfde en kroonde tot een Koningh.
Myn heyligheyd oon vleck d'aenstaenden Priest'ren laet[vs. 15]
Vry dienen tot een lamp in haer ghewyde staet.[vs. 16]
De Goden die het hayr met goud en peerlen eeren,[vs. 17]
Laet vry rechtveerdigheyd van mijnen scepter leeren.
Noyt hebbe ick op 't altaer ghevuyrt met valsche schyn:[vs. 19]
Noyt kreuckte ick ymands recht, maer gaf een yder 'tzyn.[vs. 20]
En uyt dit vroom gemoed ick brande nae d'oprechten:[vs. 21]
Waerom zo haest ick hoorde hoe Abram met zyn knechten[vs. 22-vlgg.]
In boersche onordeningh, den Dwingelanden van[vs. 23]
't Groot Syrien trof aen, en overviel by Dan:[vs. 24]

* *Melchisedech* zie *Hiervsalem Verwoest* vs. 1351-1355.

vs. 1 *verholen.... laet:* verborgen laat (*Hebr.* 7:3 'zonder vader, zonder moeder, zonder geslachtslijst' hij verschijnt alleen als de koninklike priester).

vs. 2 *'t gheheymenis bevolen:* toevertrouwd aan 't geheim.

vs. 3-vlgg. Melchisedech was de eerste koning en stichter van de eigenlike stad; *derf ick:* durf ik, mag ik.

vs. 5 *deze heylighe rotzen:* de heuvels waarop Jeruzalem gebouwd is (uitspr. *deez'eilige*).

vs. 6 *op te botzen:* op te sieren (*botzen* naast *bootsen* en *boetsen:* vormen; nog in *nabootsen* en *boetseren*).

vs. 7 *huwde:* aan elkaar verbond.

vs. 8 *voor:* tegen; *'t uytheemsch stael:* 't vijandelik zwaard.

vs. 9 *zeker:* beveiligd.

vs. 10 *Zyn dorpels:* de dorpels (van zijn huizen); *onder my:* onder mijn bestuur; *veyl:* veilig.

vs. 11 *oft:* zo 't al; *voer:* draag.

vs. 12 *vlym:* scherp mes; *schoer:* schoor (zie *Hiervsalem Verwoest* vs. 946).

vs. 15 *oon:* zonder (laat vrij mijn heiligheid...).

vs. 16 *tot een lamp:* tot 'n lichtend voorbeeld.

vs. 17 *De Goden* bekende klassieke term voor *Vorsten; eeren:* sieren (met goude kroon).

vs. 19 *ghevuyrt:* door 't vuur laten verbranden, geofferd.

vs. 20 *kreuckte:* plooide, schond.

vs. 21 *ick brande nae:* verlangde ik vurig naar, had ik d'oprechten, de deugdzamen vurig lief.

vs. 22-vlgg. *zyn knechten:* zijn (strijdbare) huiseigenen (slaven die in zijn huis waren opgevoed), zie *Schepping* 14:14-19.

vs. 23 *In boersche onordeningh:* in lompe wanorde; *den Dwingelanden...:* de overheersers van 't groot-Syrië. 't Waren Assyriese vorsten die heel 't westelik zeegebied (Syrië) overheersten; ze hadden Abraham's neef Loth gevangen meegevoerd; (*Syrien:* uitspr. *Syriën*).

vs. 24 *Dan* bij 't Libanon gebergte ten Noorden van Palestina.

Met brood en wyn verzorght ick hem en Loth gingh teghen,[vs. 25]
Uytbreyende over haer mijn Priesterlijcken zeghen.[vs. 26]
Wie met zijn ooghe in mijn aendachtigh aenschyn speelt,[vs. 27]
Ziet hoe Melchisedech zo levendigh afbeeld[vs. 28]
Een hoogher Priester, wiens beginsel Goddelijcker,
Bereycken niemand magh met een veerziende kycker:[vs. 29-30]
Een Koningh die ontfingh een schoonder Diadem,[vs. 31]
En zijnen throon beschaeuwt in 't nieuw Ierusalem.[vs. 32]

vs. 25 *Met brood en wyn verzorght:* van brood en wijn voorzien.
vs. 26 *Uytbreyende over haer:* over hun met uitgebreide armen de zegen uitsprekend.
vs. 27 *aendachtigh:* godvruchtig; *met zijn ooghe.... speelt:* met zijn oog geniet, met vreugde blijft schouwen.
vs. 28 *levendigh:* duidelik.
vs. 29-30 Een hoger Priester (Kristus) wiens goddeliker oorsprong niemand kan begrijpen (omdat Kristus God is, vgl. *Hebr.* 7:26-28).
vs. 31 *Diadem* wschl. uit 't Frans naast *Diadeem*.
vs. 32 En zetelt op zijn troon in 't hemelse Jeruzalem; *beschaeuwt:* beschaduwt, bezet.

Lot.

SAP. 10.[*]

De wysheydt verloste den rechtveerdighen doen de godlooze omquamen,
doen hy vlood[Regel 1] voor het vuyr dat op de vyf Steden viel.[r. 2]

* *Sap. 10:* Liber Sapientiae, Boek der Wijsheid hfst. 10 (vs. 6).
Regel 1 *vlood:* vluchtte.
r. 2 *de vyf Steden:* Sodoma en de andere steden die doot 't vuur van de hemel verwoest werden.

Het zout van Sodoma.*

O Lot! wat strengher lot was 't u zo wijd te zwerven,[Vs. 1]
En van uw Vaderland den Hemel te gaen derven?[vs. 2]
Doch God verzagh uw schae, doen als een rijcke zee[vs. 3]
Gingh golven over 't groen het witgewolde vee,[vs. 4]
Zo dat haest Neve en Oom door 't krimpen vande weyden,[vs. 5]
En d'aenwas van haer kud, de nood beval te scheyden.[vs. 6]
Ick sloegh sampt mijn ghezin te Sodoma my neer,[vs. 7]
Maer 't oorloogh velde drae op onze muyr zijn speer:[vs. 8-vlgg.]
Zo dat gheplondert ick wierd, wegh ghevoert door bossen
En haghen, daer op 't slagh mijn Oom my quam verlossen.[vs. 10]
Met vreughde vond' ick weer de dorpel van mijn huys,
Daer aengevochten van een Goddeloos ghespuys,[vs. 12]
Ick met mijn wandel lichte: en daer twee Ionghelinghen[vs. 13]
Wy inde schaduw' van ons gastvry dack ontfinghen,
Twee gasten die ghedaelt van 't Hemelsche ghebouw[vs. 15]
Verblinden 't geyl gheboefte als 't haer misbruycken wouw.[vs. 16]
Ick neyghde knien en hoofd voor d'afghedaelde Goden.[vs. 17]
Zy zeyden: maeckt u op, flucx op, 't is tijd ghevloden[vs. 18]
't Van God verbannen volck, en uyt d'aenstaende brand,[vs. 19]
Zy leyden my, mijn helft, en dochters metter hand.[vs. 20]
Mijn Egae met ghemoed, noch met haer lichaem vlugge[vs. 21]
Omziende, een zout-pilaer bleef achter onze rugge,
Den Neven tot een baeck: en zo fluckx Ste'en en Land[vs. 23]

* *Zout van Sodoma:* Loth was door z'n voorbeeld (zie vs. 13) 't bederfwerend zout voor Sodoma (vgl. Kristus' woorden 'gij zijt 't zout der aarde' *Matth.* 5:13).

Vs. 1 *wat strengher lot:* wat 'n hard lot; met zinspeling op z'n naam; *strengher* met *-er* achter *wat* (zie blz. 69 op vs. 13).

vs. 2 *van uw Vaderland den Hemel:* de hemel van uw vaderland, nml. toen Loth met Abraham uit zijn Chaldeeuws geboorteland wegtrok.

vs. 3 *verzagh:* vergoedde.

vs. 4 Abraham en Loth waren beide rijk in vee (*Schepping 13*).

vs. 5 Zodat weldra de nood Neef en Oom dwong te scheiden; *Neve en Oom:* Loth was 'n zoon van Abraham's broer; *'t krimpen:* 't te klein worden.

vs. 6 *beval:* dwong; de twist onder de herders van Abraham en Loth werd 'n aanleiding om tot die scheiding over te gaan (*Schepping* 13:6-9).

vs. 7 *sampt:* samen met; *sampt* van *samt* uit 't Duits.

vs. 8-vlgg. de Assyriese vorsten plunderden Sodoma en heel Syrië (zie *Melchisedech* blz. 327 vs. 23-24); *'t oorloogh*, zie Dl. 1 blz. 513 op vs. 152).

vs. 10 *haghen:* kreupelhout; *op 't slagh:* terstond, op slag.

vs. 12 Waar (in Sodoma) ik bestookt door de goddeloze inwoners.

vs. 13 *Ick met mijn wandel lichte:* schitterde ik uit door m'n levenswandel ('t hier verhaalde in *Schepping* 19).

vs. 15 *'t Hemelsche ghebouw:* de hemel.

vs. 16 *Verblinden:* blind maakten.

vs. 17 *Goden:* hemelingen.

vs. 18 *'t is tijd ghevloden:* t'is tijd te vluchten.

vs. 19 *verbannen:* veroordeelde, vervloekte (de ouwere betekenis).

vs. 20 *mijn helft:* m'n wederhelft, m'n vrouw; *metter hand:* bij de hand.

vs. 21 *met ghemoed....:* noch met haar hart (wil) noch met haar lichaam vlug (omdat ze weerbarstig was tegen Gods gebod).

vs. 23 *Neven:* nakomelingen; *baeck:* waarschuwend voorbeeld; *fluckx:* weldra.

Den Hemel met zijn toorts van sulpher stack aen brand.
Ick met mijn deernen in de schaduw der speloncken[vs. 25]
Bleef veylig op't geberght beschermt van vlamme en voncken.
De Maeghden (treurigh dat de volcken omghebracht,[vs. 27]
Wierd met zijn val ghedreyght het menschelijck geslacht)
Raedslaeghden, en met dranck haer ouden Vader toefden,[vs. 29]
Totze uyt de winckelhaeck verstand en zinnen schroefden.[vs. 30]
Ick wierd terstond ghewaer een heymelijcke vlam,[vs. 31]
Die zo langh blaeckte dat ick beyde haer Maeghdom nam.
't Is wonder wat de ziel des wynstocks al kan brouwen,[vs. 33]
Volgt dit quaed voorbeeld niet maer wilt dees baken schouwen.[vs. 34]

vs. 25 *deernen:* meisjes (z'n twee dochters), (*deernen* nu nog in 't Zuiden voor meisjes).
vs. 27 *de volcken omghebracht:* nu de volken waren vernietigd (Lat. zinsvorm).
vs. 29 *Raedslaeghden:* traden in overleg met elkaar; *toefden:* onthaalden (zoals ook in 't middeleeuws).
vs. 30 Tot ze mijn verstand en zinnen (uit hun orde hadden gebracht) hadden verstoord (door hem met drank in slaap te brengen); *winckelhaeck:* rechte hoek.
vs. 31 *vlam:* zinnebrand.
vs. 33 *de ziel:* de innerlike kracht.
vs. 34 *dees baken schouwen:* deze voorbeelden schuwen.

Abraham.

HEB. 11.[*]

Door het gheloove heeft Abraham als hy verzocht werd Isaac gheoffert,
en hy die de belofte[Regel 1] ontfanghen hadde, heeft zijnen eenigh gheboren
zone gheoffert.

* *Heb.* 11: Brief van de Apostel Paulus aan de Hebreeuwen hfst. 11 (vs. 17).
Regel 1 *verzocht:* beproefd; *belofte:* nml. van 'n ontelbaar nageslacht.

Der geloovigen vader.*

Zo yemand meten wil mijn heylighe voetstappen,[Vs. 1]
Dat hy zijn ooghen weyde in al myn ballinghschappen:[vs. 2]
Dat hy aenmerck hoe ick om vree mijn Broeder wyck:[vs. 3]
Hoe trouw ick hem ontboey, myn huys ghehoorzaem yck.[vs. 4]
Dat hem ter herten gae hoe gastvry ick my draghe,
En d'Eng'len legher in de schaduw van myn haghe:[vs. 6]
Met wat medoogen ick ophoude Sodoms roe:[vs. 7]
Met welck een vast gheloove ick legh my zelven toe[vs. 8]
Te zwang'ren Sara, met een eenighe eerstgheboren:
Met wat ghelatenheyd ick in mijn Egaes toren[vs. 10]
Myn Hagar geef 't gheley sampt haeren Ismael.[vs. 11]
Doch al dees' zwarighe'en zijn niet dan kinderspel
Ten aenzien van die storm, doen hard van alle zyden[vs. 13]
Het scheepken mijns gheloofs schip-brekingh scheen te lyden,
Als met dees donderstem God zijnen Abram vind,[vs. 15]
En spreeckt: gaet offert my uw eenigh troetel-kind.[vs. 16]
Dat was een wonde in 't hert na zo veel herde slaghen:
Ick geef te dencken hoe 't een vader al kost draghen.[vs. 18]
Help God! wat ginger doen een thy van tegenspoed,[vs. 19]
Hoe worstelde 't gheloove en 't Vaderlijck ghemoed,
Als ick op d'heyl'ge klip van droefheyd schier verslonden,[vs. 21]
Beyde ermen kruyswijs van myn Isack had gebonden,

* *Der geloovigen vader:* de vader van de ware gelovigen.
Vs. 1 *meten:* tellen, berekenen; *mijn heylighe voetstappen:* omdat hij al z'n daden deed uit gehoorzaamheid aan God.
vs. 2 *ballinghschappen:* omzwervingen; uit Ur ging hij naar 't land van Kanaän, waar hij op verschillende plaatsen z'n tenten opsloeg, vandaar naar Egipte, vanuit Egipte naar 't Zuiden enz.
vs. 3 Laat hij beschouwen, hoe ik om de vrede voor mijn broeder(szoon) wijk, nml. voor Loth. Abraham liet aan Loth de keus. Loth, zie vorige prent vs. 5-7.
vs. 4 *ontboey:* uit z'n gevangenschap bevrijd (zie vorige prent vs. 10); *myn huys ghehoorzaem yck:* hoe ik, gehoorzaam aan Gods bevel, mijn huis merk met Gods merk (door m'n geslacht te besnijden *Schepping* 17:9).
vs. 6 *legher:* op neem (verhaald *Schepping* hfst 18); *haghe:* bos, hier boom (*Schepping* 18:4).
vs. 7 *ophoude:* tegen houd; *Sodoms roe:* Gods straf over Sodoma; bekend is Abrahams herhaaldelik bidden om erbarming over die steden, die God zou gespaard hebben als er slechts 10 rechtvaardigen waren geweest.
vs. 8 *vast gheloove:* sterk vertrouwen (ofschoon Sara hoogbejaard was, maar God had hem 'n zoon beloofd).
vs. 10 *mijn Egaes toren:* de toorn van m'n vrouw (Sara, die haar dienstmaagd Hagar, Abrahams bijvrouw, met haar zoon uit 't huis dreef).
vs. 11 *geef 't gheley:* 't afscheid geef (*gheley* eigenlik 'n geleide tot bescherming op reis); *sampt:* samen met (zie blz. 328 op vs. 7).
vs. 13 *doen:* toen.
vs. 15 *Als:* wanneer; *vind:* opzoekt (zie *Schepping* hfst. 22).
vs. 16 *troetel-kind:* lievelingskind.
vs. 18 *'t... al kost draghen:* 't allemaal kon dragen.
vs. 19 *Help God:* (God helpe me) grote God (zie blz. 189 op vs. 1794); *een thy:* 'n vloed.
vs. 21 *klip:* rots; Moria (de heuvel van Jeruzalem, die deze naam later kreeg naar deze gebeurtenis; Moria betekent: verschijning van Jehova).

En trock, in God getroost, den sabel uyt bera'en[vs. 23]
Om van die zoetebol 't hoofd vanden buyck te slaen.[vs. 24]
Ghewis'lyck hadder niet een Enghel toegheschoten,
En mynen erm verlet, de steenrootze ick begoten[vs. 26]
Zoude hebben met dat bloed, waer in Gods goedigheyd[vs. 27]
My zijnen zeghen had beloofd en toegezeyd.
Maer vraeghdy wat myn hoop noch voede in zulcke nooden:
Het leven, dacht ick, kan verwecken licht den dooden,[30-vlgg.]
En die een klomp bezielde, hem die voor 't altaer viel
Inblazen wederom een levendighe ziel.
Ghy vromen dat 's u voor! standvastigh allegader[vs. 33]
Dit voetspoor houd, en volght my aller heyl'gen Vader.[vs. 34]

vs. 23 *sabel:* offermes; *bera'en:* (vast beraden).
vs. 24 *zoetebol:* zoetelief, lieveling; *buyck:* romp.
vs. 26 *verlet:* tegengehouden; *steenrootze:* steenrots (*rootze* ouwe vorm naast *rotze*).
vs. 27 *Zoude hebben* uitspr. *zoud'ebben; goedigheyd:* goedheid.
30-vlgg. *kan verwecken licht...:* Hij die 'n klomp aarde bezielde (bij de schepping van Adam) kan, dacht ik, makkelik 't leven weer opwekken voor de dode, en hem die voor 't altaar viel (Izaak).... (zie *Hebr.* 11:19).
vs. 33 *dat 's u voor:* dat is u voorgegaan, ik ben u voorgegaan, uw voorbeeld.
vs. 34 *aller heyl'gen Vader:* vader van alle gelovigen.

Isaac.

HEB. 11.[*]

Door het gheloove van dinghen die komen zouden,[Regel 1] zegende Isaac zijn zonen Jacob en Esau.

* *Heb. 11:* Paulus' brief aan de Hebreeuwen hfst. 11 (vs. 20).

Regel 1 *van dinghen:* aan de dingen; hij geloofde vast in de voorspellingen (van God hem ingegeven) die in zijn zegen besloten lagen.

De beloofde.

Zoo drae ick quam in 't licht de Vroevrouw zal 't ghetuygen,
En 't vrouwenbuyrschap, hoe men zagh mijn moeder juygen:
O, riepze, geeft dat schaep te kussen aen zijn vaer,
Dat langh verwachte loth, mijn blyschap, is 't eens daer?[vs. 4]
O reyckt dat popken hier. maer hadze in haerder zielen[Vs. 2-5vs. 5]
Geheymplaetze eens gedroomt, dat ick voor 't mes zou knielen[vs. 6]
Dat in mijns vaders schee' wierd vande roest gheknaeghd,[vs. 7]
Die inval had terstond haer vrolyckheyd verjaeghd.[vs. 8]
Hoewel den Hemel liet de zaeck zo wyd niet komen
Dat my van 't lichaem wierd het jeughdigh hooft ghenomen:
Rebecca was myn loth die God zo heerlijck schiep,[vs. 11]
En naemaels zo gherust in Isacx ermen sliep,[vs. 12]
Tot dat gheluckigh wy uyt haeren schoot ontfinghen
Een zegheninge van twee tweelingh-jongelinghen.[vs. 14]
Ons blydschap waer volmaeckt gheweest in eender dracht,[vs. 15]
Had Ezau Iacob in goedaerdigheyd gheslacht.[vs. 16]
O ruygen Esau! die om 't moes u recht verquiste,[vs. 17]
En dan uyt rouwkoop weer met uwen broeder twiste.[vs. 18]
't Was wel besteed aen u, dat Iacob henen gingh[vs. 19]
En eyghende, door list, van 's vaders zegheningh[vs. 20]
't Mergh en de vette room. wat nepen ons al zorghen,[vs. 21]
Dat in uw gramschap ghy uw broeder mocht verworghen,
Zo ghy ghezworen had. Was 't niet een herd gheschil[vs. 23]
Dat Iacob ballingh wierd alleen om uwent wil?
Wat wrochty hertenleet in 't herte van uwe ouwd'ren![vs. 25]
Wat pack van droefheyd ghy niet lade op hare schouwd'ren!

vs. 4 *eens:* eindelik.
Vs. 2-5 is 'n uitwerking van *Schepping* 21:6.
vs. 5 *popken:* schatje; *haerder zielen geheymplaetze:* in 't diepste van haar hart (*haerder zielen* ouwe 2e n.v. vr. enk.; *haerder* = harer).
vs. 6 *'t mes:* 't zwaard.
vs. 7 *vande roest gheknaeghd:* door de roest aangevreten.
vs. 8 *inval:* plotselinge gedachte.
vs. 11 *Rebecca:* Izaak's vrouw.
vs. 12 *naemaels:* later.
vs. 14 Ezau en Jakob waren tweelingen.
vs. 15 *in eender dracht:* in die ene dracht die ons twee zonen schonk (*dracht:* 't dragen van de moeder).
vs. 16 Zo Ezau in goedheid op Jakob zou geleken hebben.
vs. 17 *ruygen:* Ezau was van z'n geboorte af sterk behaard, z'n naam betekent dat ook; *u recht:* uw eerstgeboorterecht (zie *Schepping* 25:29-34 en hfst. 27).
vs. 18 *rouwkoop:* berouw over de gesloten koop.
vs. 19 *'t Was wel besteed aen u:* gij hebt 't wel verdiend.
vs. 20 *eyghende:* zich toeeigende, in bezit nam.
vs. 21 *'t Mergh en de vette room:* de rijkste zegen die alleen voor de eerstgeborene bestemd was, en ook met zinspeling op de woorden in de zegen zelf: ‘en God geve u.... van de vettigheden der aarde’ enz. (*Schepping* 27:1-40).
vs. 23 *Zo:* zoals; *een herd gheschil:* 'n harde zielestrijd (voor ons).
vs. 25 *wrochty* (wrochte gij) bewerkte gij (*wrocht* oorspr. verl. tijd van *werken*); over vs. 25-28, zie *Schepping* 26:34, 35.

Doen ghy verslinghert aen de dochters hinght van Heth,[vs. 27]
Die 't hooft uw bliezen vol wanneer ghy waert te bed.[vs. 28]
Doch lof zy Zebaoth, die binnen onzen leven[vs. 29]
Ons Iacob tot een troost hadde inde schoot ghegeven:[vs. 30]
In wie ick Isacx zaed zo vruchtbaer zie ghesteld,[vs. 31]
Dat wie de voncken aen 't ghesternde welfzel telt,[vs. 32]
Die met ghezwinde keer ons over 't hooft gaen gloeyen:[vs. 33]
De zonen telt die uyt de stronck van Abram bloeyen.

vs. 27 *de dochters van Heth:* Ezau huwde twee vrouwen uit de landstreek Heth in Kanaän.
vs. 28 Die in 't huwelik u 't hoofd hebben vol geblazen met heidense begrippen en zeden.
vs. 29 *Zebaoth* of *Sabaoth:* de Heer (eigenlik is Zebaoth: heerscharen; de volle uitdr.: Jehova Zebaoth: heer der heerscharen); *binnen:* in; *onzen* ouwe 3e n.v.
vs. 30 *inde schoot:* in ons bezit.
vs. 31 ik Izaak's nakomelingen zo talrijk aanwezig zie.
vs. 32 *voncken:* lichten, sterren, met toespeling op de bekende belofte van God aan Abraham (*Schepping* 22:17).
vs. 33 *keer:* draai, wenteling; *over:* boven.

Iacob.

GEN. 32.[*]

Ghy en zult niet meer Iacob heeten maer Israel: want ghy hebt met God
en met menschen[Regel 1] gekampt, ende hebt boven gheleghen.[r. 2]

* *Gen. 32:* Liber Genesis, 't boek der Schepping hfst. 32 (vs. 28).
Regel 1 *Israël* d.i. Strijder Gods.
r. 2 *hebt boven gheleghen:* hebt overwonnen.

De worstelaer.

Voor broeder Esaus wrock gewaerschouwt van myn moeder,[Vs. 1]
Ick zweefde in ballinghschap by Laban haren broeder.[vs. 2]
Myn Oom ick wilkom was. ick dreef zijn plechtigh vee[vs. 3]
Om Rachels schoonheyd, die veel blancker was als snee,[vs. 4]
Veel schoonder als de Zon, veel frisscher als den douwe,
In 't oogh haers minnaers, die vergat al zynen rouwe[vs. 6]
Als hy ontmoeten mocht zijn handgaeuwe herderin,[vs. 7]
Die vaecken met hem joegh de geytkens uyt en in.
Maer als nae 't slaven ick omhelsde mynen zeghen,[vs. 9]
Ick Lea leep aenzagh, die heym'lyck had gheleghen[vs. 10]
By Rachels Bruydegom: dus diende ick wederom
Vier jaer en dry om mijn verkoren eyghendom.
Als ick ghezeghent nu nam voor my te vertrecken,[vs. 13]
My Laban ophiel, mids dat mijnen loon zou strecken[vs. 14]
Het bont ghesprenckeld vee, daer ick terstond met list[vs. 15]
Rechtveerdelijcken in mijn baet te woeck'ren wist:[vs. 16]
Waerom als ick mijn Oom zagh in 't ghelaet ontsteken,[vs. 17]
Ick op 't gheleyde Gods myn legher op gingh breken,[vs. 18]
En weeck het aenghezicht myns schoonvaers, die wel haest[vs. 19]
Al hygende, ter vlucht, my vinden quam verbaest.[vs. 20]
Wy raeckten in verdragh nae 't onderlingh krackeelen:[vs. 21]
Hy zegende ons, ick gingh hem Iacobs God bevelen,[vs. 22]
En spoede mynen tocht, en worstelde zo trots[vs. 23]

Vs. 1 *van:* door.
vs. 2 *zweefde:* zwierf (*zweven* oorspr. zich heen en weer bewegen).
vs. 3 *Myn Oom* nml. Laban; *wilkom:* welkom (zie Dl. 1 blz. 717 op vs. 10); *plechtigh:* schat-plichtig; vee dat op bepaalde tijden 't verschuldigde opbracht d.i. jongen wierp; (*plechtigh* Zuidel. vorm van *plichtig:* tot iets verbonden, verplicht).
vs. 4 Om Rachel als vrouw te verkrijgen, moest hij zeven jaren dienen; *snee:* sneeuw (zie Dl. 1 blz. 661 op vs. 3).
vs. 6 *rouwe:* verdriet.
vs. 7 *handgaeuwe:* handige.
vs. 9 *nae 't slaven:* na (7 jaar) hard werken; *mynen zeghen:* mijn gezegende, geliefde bruid.
vs. 10 In plaats van Rachel had Laban hem Lea gegeven, die naar de Oosterse gewoonte gesluierd was, en dus niet herkenbaar (voor vs. 9-12 zie *Schepping* 29:16-28); *Lea leep:* Lea met de doffe ogen (leepogen).
vs. 13 *ghezeghent:* nadat ik m'n geliefde bruid (Rachel) ontvangen had; *nam voor:* van plan was.
vs. 14 *ophiel....:* ophield, vast hield in zijn dienst, onder voorwaarde (*mids*) dat ik als loon zou ontvangen al 't bont gespikkeld vee (van zijn kudde die ik verzorgde).
vs. 15 *ghesprenckeld:* gespikkeld; *met list:* met handig overleg, zie *Schepping* 30:37-vlgg. (Jacob wist te bevorderen dat er veel bonte schapen en geiten geboren werden, door in de drinkbakken stokjes te leggen met gedeeltelik afgeschilde bast).
vs. 16 *Rechtveerdelijcken:* op rechtvaardige wijze (omdat 't hem toekwam als loon voor zijn langjarige trouwe diensten bij Laban); *in mijn baet:* tot mijn voordeel.
vs. 17 *Waerom als ick....:* toen ik zag dat mijn oom hierover vertoornd was.
vs. 18 *op 't gheleyde Gods:* in vertrouwen op Gods hulp.
vs. 19 *wel haest:* heel gauw.
vs. 20 *ter vlucht:* op mijn vlucht; *verbaest:* ontsteld, vertoornd.
vs. 21 *Wy raeckten in verdragh:* we kwamen tot 'n overeenkomst.
vs. 22 *ick gingh hem....:* ik beval hem aan de God van Jacob ter bescherming aan.
vs. 23 *trots:* moedig ('t gevecht met de engel *Schepping* 32:24-vlgg.).

Met d'Enghel op de wegh, dat hy den zeghen Gods
Most spreken over my. niet langh hier na, wy spoorden[vs. 25]
Dat Esau op ons komst' zijn heyr stelde in slaghoorden:[vs. 26]
En schrickten zo hy quam op onzen legher aen.[vs. 27]
Ick zocht met diepe ootmoed zijn gramschap t'ondergaen,[vs. 28]
En won zijn herte, en zagh haest Isack de stock-oude,[vs. 29]
Die my betaste, maer van blindheyd niet aenschouwde.
Hy sleet ghelyck een kleed van ouwdheyd, tot ick droef[vs. 31]
Met Esau in het graf zijn dorr' ghebeente groef.
Hoe namaels ick mijn ziel om Iosephs ziel gingh quellen,[vs. 33]
En zeghende mijn zaed, magh Ioseph u vertellen.

vs. 25 *spoorden:* bespeurden.
vs. 26 *slaghoorden:* slagorde (*slagh-oorden* ouwe 3e n.v. enk.)
vs. 27 En wij waren bevreesd, zo hij op ons leger al zou komen.
vs. 28 *t'ondergaen:* te voorkomen (*ondergaen* met klemtoon op gaán, er onder door te komen).
vs. 29 *haest:* weldra.
vs. 31 *van ouwdheyd:* van ouderdom.
vs. 33 *namaels:* later.

Ioseph.

HEB. 11.[*]

Door het gheloove melde Ioseph als hy sterf, vanden uytgangh der kinderen Israels, ende[Regel 1] ghebood van zijne ghebeenten.[r. 2]

* *Heb. 11:* brief van Paulus aan de Hebreeuwen hfst. 11 (vs. 22).
Regel 1 *melde...:* voorspelde hun uittocht uit Egipte; *als hy sterf:* toen hij stierf (*sterf* ouwe vorm van *stierf*).
r. 2 *ghebood van:* gaf bevelen aangaande.

Der ionghelinghen spieghel.*

Ick hadde in 's vaders hert de voorplaetze ingenomen:[Vs. 1]
Mijn Broed'ren zulcx verdroot: 't geheym van mijne dromen
Haer gramschap feller sleep. waerom als ick ghegaen
Op 't veld quam riepen zy: daer komt de droomer aen,
Dat geld hem zynen kraegh, zo derfhy niet meer zuyghen[vs. 5]
Uyt zynen duym dat wy, elf sterren, voor hem buyghen,
Slae dood die jonghe wulp! maer Ruben noch bedut[vs. 7]
Te weegh bracht datze in 't hol my lieten van een put.[vs. 8]
Hier doock ick totze my goed koop verzek'ren ginghen[vs. 9]
Den Ismaliten, voor viermael vyf zilverlinghen.[vs. 10]
Te Memphis omgheveylt zo ras niet, ick gold meer.[vs. 11]
Doen Pharoos Kamerlingh wierd mynen tweeden heer.
Myn dienstbaerheydt hem bracht een vloed van zeghen inne,[vs. 13]
Ter tyd op Iosephs jeughd wierp d'ooghen van haer minne[vs. 14]
In 't afzyn van zyn heer de bruyt van Potiphar,[vs. 15]
Die op haer bed-spon blonck gelijck de morgenstarr':[vs. 16]
Recht of God keuren wou wat deugde al t'mynent thuys leyt;[vs. 17]
Maer zy behiel myn kleed, en ick behiel myn kuyscheyd.[vs. 18]
Als 't aengebrande wyf myns mantels slippen greep,[vs. 19]
En door valsche aenklacht my in 's kerckers yzers neep,[vs. 20]
God op myn onschuld zagh van zyn ghesternde wooningh:
Dies ick droomkundigh voor het aenzicht vanden Koningh[vs. 22]
Gaf op zyn droomen den Monarch bericht van als,[vs. 23]
Die rood van goud my wierp een keten om den hals,[vs. 24]
En om d'hooftslapen my den purp'ren tulband druckte,[vs. 25]
Zoo dat Egypten 't hoofd voor myn ghenade buckte,[vs. 26]

* *spieghel:* voorbeeld.
Vs. 1 *hadde:* ouwe vorm van *had; de voorplaetze:* de eerste plaats.
vs. 5 *zynen kraegh:* z'n hals, z'n leven (*kraegh* oorspr. *hals*)*; derfhy:* kan hij.
vs. 7 *wulp:* knaap, onnozelaard; *noch bedut....:* bracht door beraad, met takt toch nog....
vs. 8 *'t hol:* de holte, de diepte.
vs. 9 *doock:* schuilde; *verzek'ren ginghen:* onschadelik maakten (zich van mij verzekerden) door mij over te geven.
vs. 10 *Ismaliten:* afstammelingen van Ismaël (Izaak's halfbroer), Arabieren.
vs. 11 Zo gauw was ik in Memphis niet te koop gesteld, of ik was meer waard.
vs. 13 Volgens *Schepping* 39:3.
vs. 14 *Ter tyd:* totdat (tot de tijd dat).
vs. 15 *'t afzyn:* 't afwezig zijn; *bruyt:* jonge vrouw; *Potiphar:* Putiphar, Pharao's kamerling.
vs. 16 *bed-spon:* bedsponde, bed.
vs. 17 *Recht:* juist; *keuren:* beproeven; *wat deugde...:* welke, hoe grote deugd er in mijn binnenste was; *t'mynent:* bij mij.
vs. 18 Zij greep Jozef bij z'n kleed, maar hij vluchtte, en zij hield z'n kleed nog in haar handen (*Schepping* 39:12-vlgg.).
vs. 19 *aengebrande:* van wellust brandend.
vs. 20 *door valsche aenklacht* bij haar man; *yzers:* boeien.
vs. 22 *Dies:* aldus.
vs. 23 *van als:* van alles.
vs. 24 *rood van goud:* roodgoude keten (de gewone kleur van 't goud was vroeger niet geel maar rood; vgl. middeleeuws: *roode van gout, root goudyn*).
vs. 25 *den purp'ren tulband:* de roodpurpere koningsmuts.
vs. 26 *Egypten* in de verbogen vorm, zoals meermalen (vgl. veel plaatsnamen Den Haag enz.).

Als zeven oegsten ick had 't overschot ghespaert[vs. 27]
Om d'hongher te verza'en van hongher 't scherpe zwaerd,[vs. 28]
Dat al de weereld vlood; en onder and're zielen[vs. 29]
Myn reysb're broed'ren de' voor my op 't marmer knielen[vs. 30]
Dat van myn zetel droegh de trappen: daer ick bly[vs. 31]
My hun te kennen gaf, en zy erkenden my:[vs. 32]
Daer ick myn Vader wenckte, en d'ouwde troostelozen[vs. 33]
Omhelsde, en gaf te leen de vruchtbaerheyd van Gozen.[vs. 34]

vs. 27 Toen ik van zeven oogsten... (toen ik in de tijd van zeven oogsten...).
vs. 28 Om de hongerigen te verzadigen van de honger.
vs. 29 *Dat al de weereld vlood:* heel de wereld vluchtte; *zielen:* mensen.
vs. 30 *reysb're:* die naar Egipte waren getrokken.
vs. 31 *Dat... droegh:* de marmere vloer waarop mijn hoge troonzetel stond ('t marmer voór de trappen van mijn troon); *daer:* waar.
vs. 32 *te kennen gaf:* bekend maakte.
vs. 33 *wenckte:* begroette.
vs. 34 Aan Jacob en zijn afstammelingen werd 't vruchtbare landschap Gozen als woonplaats toegewezen.

Moses.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cielo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua.
Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est. Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loquêris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi tui: nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

HEB. 11.[*]

Door het gheloove weygherde Moses, als hy groot gheworden was, een zone der Dochter[Regel 1] Pharao ghenaemt te zijn: verkiezende liever met Gods volck quaed te lyden, dan tydlijcke[r.2-3] nuttigheyd der zonden te ghebruycken.

* *Heb. 11:* Brief van Paulus aan de Hebreeuwen hfst. 11 (vs. 24, 25).

Regel 1 *een zone der Dochter Pharao:* hij weigerde voor 'n zoon van Pharao's dochter gehouden te worden (die hem had opgevoed).

r.2-3 *quaed:* kwellingen; *tydlijcke nuttigheyd.... te ghebruycken:* 't tijdelike genot van de zonde te genieten (*tydlijck:* voor de korte tijd van 't aardse leven). Op de prent: de 10 Geboden in 't Latijn naar de Vulgaat (*Uittocht* 20:2-vlgg.).

De wetgever.

Ghedenckt eens in wat pers dat Moyses ouwd'ren waren,[Vs. 1]
Als my de bitt're nood te wiegen gaf den baeren,[vs. 2]
En weder wat een vreughde opdaeghde in hare ziel,
Doen veyl ick inde schoot van 's Koninghs dochter viel:[vs. 4]
Die my te baeck'ren gaf aen Iuff'ren, en Vorstinnen,[vs. 5]
En aen myn koest'ren ley te kost haer schrand're zinnen:[vs. 6]
Dan't was verloren moeyt': zulcx toonde ik haer wel plat[vs. 7]
Doen Pharoos Diadem ick met de voeten trad,
Ghelijck ick naemaels dede, en eenzaem gingh beschudden[vs. 9]
By Horeb, met myn mack, mijn afghedwaelde kudden,[vs. 10]
Tot dat my God verscheen in vlamme, op wiens gheley[vs. 11]
Ick Iacobs slaverny den Vorst des Nyls ontzey:[vs. 12]
Die dreef eer langh in 't meyr met al zijn pracht verzoncken,[vs. 13]
Als te veel hovaerds hy en pekels had ghedroncken.[vs. 14]
Doch die ons leydstarr' bleef die 't hier toe had gebrocht,[vs. 15]
Die 't water tapte uyt steen, en 't Mann' bieck inde locht,[vs. 16]
Die Amaleck verdempte, en eyslijck, en vervaerlijck,[vs. 17]
Ons gaf van Sinaï zijn wetten wonderbaerlijck.
Maer 't achtelooze volck dreef met zijn naem den spot,
Als 't juychte om 't snoode goud van een gegoten God.[vs. 20]
Ick yverde om haer heyl, en waeckte al steeds in 't midden
Van haer en God, of ick haer plagen mocht verbidden.[vs. 21-22]
Wat koste 't my al zweets! wat druckte my een kruys,
Eer God mijn trouwe toetste in 't twalefstammigh huys:[vs. 24]

Vs. 1 *in wat pers:* in wat verdrukking, benauwing; *ouwd'ren:* ouders.
vs. 2 *den baeren:* aan de baren, de wateren van de Nijl.
vs. 4 *veyl:* veilig.
vs. 5 *baeck'ren:* verzorgen.
vs. 6 Voor mijn opvoeding haar scherp verstand heeft ingespannen.
vs. 7 *Dan:* tenslotte; *wel plat:* heel duidelik.
vs. 9 Omdat Mozes zijn broeders verdedigd had tegen 'n Egiptenaar, vluchtte hij weg van 't hof en ging de kudden hoeden in de woestijn (*Uittocht* 2:11-vlgg. en 3:1); *beschudden:* hoeden (zie blz. 249 op vs. 315).
vs. 10 *Horeb* 'n berg op 't Sinaïtiese schiereiland tussen Egipte en Azië; *mack:* herderstaf, schaperschup.
vs. 11 *op wiens gheley:* onder wiens bescherming.
vs. 12 *ontzey:* opzei; weigerde de Joden als zijn slaven te erkennen.
vs. 13 *eer langh:* spoedig daarna, weldra; *'t meyr:* de (Rode) zee.
vs. 14 *Als:* toen; *hovaerds:* hovaardij; *pekels:* zout water.
vs. 15 *Doch die:* Maar (God) die; *leydstarr'* met zinspeling op de wolk- en vuurzuil waarin God hun vooruitging; *die.... gebrocht:* die ons (*'t*) zo ver had gebracht.
vs. 16 *Die.... tapte:* die 't water uit de rots deed ontspringen; *bieck* ouwere vorm voor *bakte*.
vs. 17 *Amaleck:* 't volk van Amalec, de Amalekieten, 'n volk dat van Ezau afstamde; *verdempte:* vernietigde (letterlik: verstikte, ons *dempte*), *Uittocht* 17:14.
vs. 20 Terwijl Mozes op de Sinaï met God vertoefde, dansten de Joden voor hun afgod, 't goude kalf, uit hun goude sieraden gegoten; *'t snoode goud:* 't verachtelike goud.
vs. 21-22 *en waeckte....:* ik was de waakzame middelaar tussen hun en God, of ik de rampen die God over hun zond, mocht verbidden.
vs. 24 *toetste:* beproefde, volledig beproefd had, onder de twaalf stammen van de Joden.

Eer God mijn uytvaerd vierde op 't Hemels hoogh ghesteente[vs. 25]
Door d'Eng'len, die den Droes ontzeyden mijn ghebeente,[vs. 26]
Daer hy mee' spoken wouw in Israël voor mom,
Om God t'ontvremden zyn verkoren eyghendom.[vs. 27-28]
Ick sliep in't graf, ter tyd ick vrolijck met Elyas[vs. 29]
Verzelde op Thabors pruyck den Hemelschen Messias,[vs. 30]
Wien ick had voorghelicht, en ick nu kennen kon[vs. 31]
Als ick opklaren zagh zijns aenzichts gulde zon,[vs. 32]
Die namaels zo mismaeckt aen't hout droop tusschen d'ermen[vs. 33]
Dat zich een steenen hert daer over most erbermen.[vs. 33-34]

vs. 25 *mijn uytvaerd vierde:* mij deed sterven en begroef; *op 't Hemels hoogh ghesteente:* op de hemelhoge bergrots, de berg Nebo.
vs. 26 Michael streed met de duivel om 't lijk van Mozes; *den Droes:* de duivel; *ontzeyden:* weigerden, afhielden van.
vs. 27-28 Waarmee hij vermomd in Israël wilde rondwaren; d.i. onder de schijn van eerbied voor Mozes wilde de duivel de Israelieten brengen tot afgodiese verering van Mozes' lijk.
vs. 29 *ter tyd:* totdat; 't volgende slaat op de verheerliking van Kristus op de berg Thabor, waarbij ook Mozes en Elias verschenen (*Matth.* 17:1-5).
vs. 30 *pruyck:* kruin.
vs. 31 Wiens lichtende voorafbeelding ik geweest was; die ik als 'n licht was voorgegaan (dat de Israelieten Kristus enigsins deed kennen)..
vs. 32 *Matth.* 17:2: ‘en zijn aangezicht schitterde als de zon.’
vs. 33 *aen't hout....:* tussen de armen van 't kruishout bloedend neerhing.
vs. 33-34 *ermen.... erbermen* voor *armen.... erbarmen* (zie blz. 110 aant. op vs. 168).

Aaron.

ECCLES. 45.[*]

Hy heeft Aaron zynen broeder, uyt den zelven geslachte Levi oock verhooght, ende hem[Regel 1-2] gelyck uytverkoren. hy maeckte een eeuwigh verbond met hem, ende gaf hem het Priesterdom[r. 2] inden volcke.[r. 3]

* *Eccles. 45:* uit 't boek Ecclesiasticus hfst. 45 (vs. 7,8).

Regel 1-2 Hij heeft Aaron, Mozes' broeder, uit 't zelfde geslacht van Levi, ook verheven, en hij heeft hem uitverkoren gelijk Mozes (*hem gelyck*).

r. 2 *het Priesterdom:* 't priesterschap.

r. 3 *volcke:* ouwe 3e n.v.

Der priesteren zonne.*

Doorzietme vry, ick ben de Phoenix der Levyten,[Vs. 1]
Voor wien als voor een God opruymen d'Isra'lyten.[vs. 2]
Van myn gebalsemt hoofd de balsemreuck afstuyft.[vs. 3]
Myn hayr met zalve is, en infyne zy' gehuyft,[vs. 4]
Waer op de myter blaeuwt, daer braef vergulde spitzen[vs. 5]
Om iuychen van een Kroon, wiens goud als scherpe flitzen[vs. 5-6]
Zyn straeltjens drilt en spuyt. recht in myn ster' vooraen[vs. 7]
Gaet 's Heeren heyligheyd in't goud haer leger slaen:
Die als een zonne, veel te helder van vermogen,[vs. 9]
En blixemstraal met vuyr d'omstand'ren vlieght in d'oogen.[vs. 10]
De mantel die gestickt en voor en achter hanght,[vs. 11]
Een spiegelende glans van 's borstschilds glans ontfanght.
't Gesteente speelt in 't goud: het goud kleeft aende zyde:[vs. 13]
De zyde aen d'Ephod hecht, die moedigh op 't gesmyde[vs. 14]
Den lyfrock deckt, wiens zoom met bellen en granaet[vs. 15]
Het lynen onderkleed my voor de schenen slaet.[vs. 16]
Maer op myn boezem staert noch eens, daer kunstige handen,
Zoo kunstryck doen in goud die flonckerkolen branden:[vs. 18]
Daer Iuda, Napthali, Gad, Ruben, Zebulon,
Dan, Asser, Benjamin, met Levi, Simeon,
En Ioseph, Isaschar in't vierkant met haer vlammen[vs. 21]
D'ooghappels scheem'ren doen van Iacobs twalef stammen.[vs. 22]
Wie ziet zich zat, die ziet hoe Goddelyck ick brom[vs. 23]

* *Der Priesteren Zonne:* de zon, de heerlikste van de priesters.
Vs. 1 *de Phoenix der Levyten:* de uitverkorene onder de priesters
vs. 2 *als voor een God:* als voor 'n bovenmenselik oppermachtig wezen; *opruymen:* uit de weg gaan.
vs. 3 *gebalsemt hoofd:* als hogepriester is hij gezalfd.
vs. 4 *infyne zy' gehuyft:* met 'n zeer fijn zije hoofdbedekking (de tulband van 'n heel fijn lijnwaad, byssus; Vondel noemt 't *zij*).
vs. 5 *de myter blaeuwt:* de tulband waarom met 'n blauwe band de goude kroon bevestigd was.
vs. 5-6 *daer braef....:* waaromheen fel de goude punten schitteren van 'n kroon.
vs. 7 *drilt en spuyt:* laat trillen en uiteenspatten; *recht in myn ster' vooraen....:* juist op mijn voorhoofd (*ster*, vgl. blz. 355 vs. 4) staat de heilige naam van God gesneden (*gaet haer leger slaen*). Voor op de goude kroon stond ingesneden: De heiligheid des Heren.
vs. 9 *veel te helder van vermogen:* van veel te sterke schittering.
vs. 10 *En blixemstrael:* en als 'n bliksemstraal.
vs. 11 De gestikte mantel is 't schouderkleed (*d'Ephod* zie vs. 14).
vs. 13 *in 't goud:* de twaalf edelstenen van 't borstschild waren in goud gevat (waarschijnlik goude vlechtwerk); *kleeft aende zyde:* 't goud was verbonden aan de zij ('t fijne byssus, zie op vs. 4, 't weefsel van 't borstschild).
vs. 14 'T weefsel van 't borstschild was met gouden ketens aan 't schouderkleed, de Ephod, verbonden; *moedigh op 't gesmyde:* trots op 't sieraad.
vs. 15 *lyfrock:* 't kleed (onmiddelik onder 't schouderkleed); *granaet:* granaatappels; afwisselend hing aan de zoom 'n belletje en 'n granaatappel.
vs. 16 *lynen:* linnen.
vs. 18 *in goud die flonckerkolen:* de flonkerende edelstenen van 't borstschild in goud gevat.
vs. 21 *in 't vierkant:* in 't vierkante borstschild; *vlammen:* schitteringen (in iedere steen stond de naam van een der twaalf stamvaders van de Israëlieten).
vs. 22 De ogen doen schemeren van de Israëlieten.
vs. 23 *Wie ziet zich zat:* wie heeft er genoeg van naar mij te kijken; *brom:* schitter.

Als ick dus 't wieroock blaeck in 't heyligh heylighdom?[vs. 24]
Wanneer myn borstgesteent', met d'aengesteken lampen,[vs. 25]
En d'heylge golven van 't heet altaer schynt te schampen?[vs. 26]
Als 't eenmael by geval aenschouwde een onbesne'en,[vs. 27]
Hy droomde een God te zien omgloryt hier bene'en.
Was 't dan wat wonders, dat uyt d'hovaert zyner zielen[vs. 29]
Ieloers eer Korah op hief tegen my zyn hielen?[vs. 30]
Als d'afgrond hem verzwolgh, om dat geen ander zon[vs. 31]
Oyt Eclypseren mocht den glans van Aäron,[vs. 32]
Als deze Hooghpriester, die nae 's lichaems offer veyligh[vs. 33]
Zyn voetzool zette in 't choor van 's Hemels welfsel heyligh:[vs. 34]
Daer hy in 's Dryheyds naem een zoeter vuyr aenstack,[vs. 35]
Voltoijende al het geen wat aen myn ampt ontbrack.

vs. 24 *blaeck:* brand; *'t heyligh heylighdom:* 't Heilige der Heiligen.
vs. 25 *aengesteken:* aangestoken.
vs. 26 *d'heylge golven:* de gewijde (golvende) vlammen; *te schampen:* te bespotten (door z'n veel hellere stralen).
vs. 27 *Als....:* als ooit 'n heiden dit zou zien.
vs. 29 *uyt d'hovaert zyner zielen:* uit de hovaardij van z'n gemoed, uit hoogmoed.
vs. 30 Dat voorheen Korah naijverig tegen mij opstond (*hief.... zyn hielen*); *Korah* verzette zich tegen de bevoorrechting van Aaron. Hij werd met z'n 250 aanhangers door de aarde verzwolgen.
vs. 31 *Als:* toen.
vs. 32 *Eclypseren mocht:* verduisteren mocht.
vs. 33 Dan déze Hogepriester (nml. Kristus) die na't offer van z'n lichaam....
vs. 34 *'t choor...:* 't hemelpaleis.
vs. 35 *in's Dryheyds naem:* in naam der H. Drieëenheid.

Phineas.

ECCLES. 45.[*]

Phineas de zone van Eleasar, was de derde in zulcke eere: die yverde inde vreeze Gods:[Regel 1] ende doen het volck afviel, stond hy trouwelijck vast en koen, en verzoende Israel.

* *Eccles. 45:* uit 't boek Ecclesiasticus hfst. 45 (vs. 28, 29).

Regel 1 *de derde in zulcke eere:* de derde in dit ereambt (van hogepriester). - Phineas' geschiedenis in *Getallen* (d.i. 't 4e boek van Mozes) hfst. 25.

De priesterlijcke heldt.

Dat Gods Pest-enghel gingh in Israel vernielen,[Vs. 1]
En aers'linge oversmeet zo menigh duyzend zielen,[vs. 2]
Die met een geyle vlam ontsteken waren knap,[vs. 3]
Doen 't puyckjen op haer loeg van Moabs Ionckvrouschap,
Dat haer ghekluystert hiel met minne als eyghen slaven,[vs. 5]
Zoo datze haer boelschap 't lyf, haer ziel den afgod gaven:[vs. 6]
Van 't huys van Simeon niet schricken dee' de Vorst,[vs. 7]
Wien knaegde onkuyscheyds worm als kancker inde borst.
Wat doet d'onkuysche, die ghewaerschouwt, blyft veel steger?[vs. 9]
Met Casbi gaet hy tre'en door't twalefstammigh leger,
In spyt van Moyses, en de stammen die bedut,
Uytgoten tranen voor de deur van 's Heeren hut,[vs. 11-12]
En vind de tente wiens verhemelt men uytspande[vs. 13]
Om veyligher te zijn in 't pleghen van die schande.
Ick zagh 't, en al vol vuyrs, en razende bykans
Nae 't hoerekuf ick schoot, ghewapent met een lans,[vs. 16]
En spitte pol en snol, door lever, longe en darmen,[vs. 17]
Datze hartsteeck bleven dood met haer gevlochten ermen.[vs. 18]
Zoo storf met haer de plage: en onzer vad'ren God[vs. 19]
Myn yver trooste met het heerlijck Priesterloth,
Dat namaels onghefeylt zou d'Hemel voor my loten.[vs. 20-21]
Zo haest nu was den tocht op Midian besloten,[vs. 22-vlgg.]
Ick Veldheer 't heyr aenvoerde, en onverziens op 't lyf
Den vyand viel, en motste haer Vorsten alle vyf.[vs. 24]

Vs. 1 God liet 'n pest woeden onder de Israëlieten om hun zonden met de dochters van Moab en Madian (*Getallen* 25:8, 9).
vs. 2 *aers'linge oversmeet:* achterover smeet, neervelde; *zielen:* levens (volgens 't boek der *Getallen* 24000).
vs. 3 *knap:* hevig.
vs. 5 *haer:* hun; *eyghen slaven:* onderworpen, volkomen slaven.
vs. 6 Zo dat ze aan hun boelen hun lichamen en aan de afgod (Beëlphegor) in zijn ontuchtige dienst hun zielen overgaven, aan wie ze zich toewijdden.
vs. 7 Dit alles ('t bovengenoemde) schrikte niet af'n vorst uit de stam Simeon, Zambri genaamd, die tot ergernis van heel 't Israelietiese volk ontucht ging plegen met de Madianietiese vorstedochter Cozbi (Casbi), *Getallen* 25:6 en 14, 15.
vs. 9 *ghewaerschouwt:* gewaarschuwd (door't doodvonnis over de ontuchtigaards uitgesproken; *Get.* 25:5); *steger:* halsstarriger.
vs. 11-12 Hoewel Mozes en vele Israëlieten ontsteld (*bedut*) over die pestramp, voor 't tabernakel weenden om Gods erbarming.
vs. 13 de tent die men had uitgespannen.
vs. 16 *'t hoerekuf:* 't bordeel (zoals ook de Bijbel geeft).
vs. 17 *spitte:* stak aan de lans ('t spit); *pol:* ontuchtige man.
vs. 18 *hartsteeck:* hartstikke; oorspr. door 't hart gestoken; *met haer gevlochten ermen:* in hun omarming.
vs. 19 Toen hield de pest plotseling op (*Get.* 25:8); *storf:* stierf.
vs. 20-21 Tot beloning voor zijn daad beloofde God 't hogepriesterschap aan Phineas en z'n nakomelingen; *voor my loten:* mij ten deel laten vallen.
vs. 22-vlgg. Op Gods bevel trokken zij onder Phineas op tegen de Madianieten (*Getallen* 31); *op Midian:* tegen Madian.
vs. 24 *motste:* doodde.

Daer gingh het plond'ren aen: elck paste wat te raken:[vs. 25]
En ste'en, en sloten wy tot molm, en puyn afbraken,[vs. 26]
En veeghden stad en land van menschen, en van vee,[vs. 27]
Dat heuvel, bergh, en dal te bersten scheen van 't wee:
Als wy met roof verla'en, gewrongen vanden bloede[vs. 29]
We'erkeerden, en bedaert, noch wraeck met koelen moede[vs. 30]
Afeyschten 't overschot, den maeghden uytgezeyd,[vs. 31]
Wien noyt gerept was haer gewyde zuyverheyd.[vs. 32]
Zo vind de gramschap Gods haer die nae's herten wenschen[vs. 33]
Met afgoon boelen, en met overgeven menschen.[vs. 34]

vs. 25 *elck paste wat te raken:* ieder zorgde wat te krijgen.
vs. 26 *ste'en, en sloten:* steden en burchten.
vs. 27 *veeghden:* plunderden.... leeg
vs. 29 *Als:* toen; *verla'en:* overladen; *gewrongen vanden bloede:* stijf van 't bloed.
vs. 30 *met koelen moede:* met koel gemoed, koelbloedig.
vs. 31 *Afeyschten.....:* straf eisten van de overgeblevenen; de vrouwen nml. hadden ze niet gedood; omdat zij juist de zwaarste schuld van de ontucht droegen, werden ook zij gedood op bevel van Mozes, behalve die maagd gebleven waren.
vs. 32 *gerept:* aangeraakt; *gewyde:* heilige.
vs. 33 *haer:* hun.
vs. 34 *afgoon:* dit slaat op Beëlphegor's dienst; *overgeven:* aan 't kwaad overgegeven.

Caleb.

ECCLE. 46.[*]

De Heere behield Caleb by lyfs krachten, tot in zijn ouderdom, dat hy optoogh op het[Regel 1] geberghte in het land, ende zijn zaed bezat het erve.[r. 2]

* *Eccle. 46:* uit 't boek Ecclesiasticus hfst. 46 (vs. 11).
Regel 1 *behield Caleb by lyfs krachten:* liet Caleb z'n lichaamskracht behouden; *dat:* zodat.
r. 2 *het land* nml. Kanaän; *ende zijn zaed bezat het erve:* en zijn afstammelingen bezaten dat erfdeel (dat bergland) (zie *Jozuë,* 14:12).

De standvastige.*

Wie wil de vettigheyd van Iacobs erfpacht vaten[Vs. 1]
D'insoete vygen koor, de dronckene granaten,[vs. 2]
En bezien die ryp schier bersten uyt haer vel,[vs. 3]
Terwyl die keyzertros, die zwang're muschadel[vs. 4]
Den palmen handboom buyght, die dus lange onderwegen[vs. 5]
De schouwd'ren druckte van twee mannen half verlegen:[vs. 5-6]
Zoo riep ick tot het volck, als wy 't beloofde land
Doorsnuffeld hadden heel van d'een aen d'ander kant.[vs. 8]
Maer och! wat holpet? als thien van myn medemackers
We'erblaften: dwaesheyd is 't, vergaept u aen geen ackers,[vs. 10]
Aen hof noch wynbergh daer u Caleb me verdooft[vs. 11]
En Iosua, dien 't breyn los rammelt in het hoofd.
Onwinbaer is dat land: zyn vestingen uytmunten:
De sterren draeijen op der toornen stompe punten:[vs. 14]
Dat niemand nae zyn room, noch honigh ommezie:
Dat volck van Enack draeght de schinckels inde knie:[vs. 16]
Zyn eygen Burg'ren gaet dat ys'ren ryck vernielen.[vs. 17]
O God wat reesser een tempeest in Isacx zielen[vs. 18]
Door dit gerucht: gevaer van schipbreuck 't leger liep:[vs. 19]
Ons leydslie zweken schier: myn kleed ick scheurde, en riep:[vs. 20]
Wat mannen zyt getroost, God zal een uytkomst' vinden,
Wy willen haer, als brood, op staende voet verslinden:[vs. 22]
Iehova stryd voor ons, zy vechten sonder helm.[vs. 23]
Neen kreten zy: slae dood! slae dood die looze schelm!
Op stervens oever ick gewislyck waer gekomen[vs. 25-vlgg.]

* *De standvastige:* Caleb die met anderen Kanaän verkend had, was niet bevreesd voor de macht der inwoners, zoals zijn medeverkenners (behalve Jozuë), maar vertrouwde standvastig op God (*Getallen* 13:31, 14:6-8).

Vs. 1 Caleb begint te spreken; *vaten:* vatten, grijpen (*vaten* oorspr. vorm).
vs. 2 *koor:* keur; *dronckene granaten:* saprijke granaatappels.
vs. 3 *bezien:* druiven.
vs. 4 *keyzertros:* reuzetros; *zwang're muschadel:* gezwollen muskaatdruif.
vs. 5 *Den palmen handboom:* de draagstok van palmhout; *dus:* zo.
vs. 5-6 De verspieders hadden 'n druivetros afgesneden die door twee mannen aan 'n draagstok werd gedragen (*Getallen* 13:24); *verlegen:* uitgeput.
vs. 8 *heel:* helemaal; *aen:* tot.
vs. 10 *We'erblaften:* tegenkrijsten; *vergaept u aen geen:* staat niet met open mond naar.
vs. 11 *daer u Caleb....:* waarmee Caleb u bedwelmt, 't hoofd op hol brengt.
vs. 14 De stompe torens (van de vestingen) staan met hun toppen in de rondwentelende sterren.
vs. 16 Die reuzen (Enakskinderen) dragen stevige schenkels in hun knie, staan stevig op hun benen.
vs. 17 Slaat op *Getallen* 13:33: ‘Het land dat wij doorreisd hebben verslindt zijn bewoners’; *dat ys'ren ryck:* dat rijk met ijzere wapenmacht.
vs. 18 *een tempeest:* 'n storm van schrik en ontevredenheid.
vs. 19 *van schipbreuck:* van om te komen (ze wilden andere leiders).
vs. 20 *zweken:* bezweken; 't volk wilde hun stenigen, volgens Fl. Josephus' *Joodse Geschiedenissen* 3:13; *scheurde* 'n gewoon teken van droefheid bij de Joden.
vs. 22 *haer:* hun (de Kanaänieten).
vs. 23 *sonder helm:* zonder bescherming van God (de helm als onderdeel van de wapenrusting Gods, vergelijk *Isaias* 59:17).
vs. 25-vlgg. Toen 't volk hem wilde stenigen, verscheen de heerlikheid des Heren boven de verbondskist (*Getallen* 14:10).

Had 's Heeren heerlyckheyd die uyr niet waergenomen,
Die vlammende in zyn toorne, en yver zwoer oprecht
Dat niemand 't heyl zou zien als Caleb zynen knecht:
Die 't naemaels zagh, als hem te lote is toegevallen[vs. 29]
Het land dat Hebron vryd in 't ronde met zyn wallen:[vs. 30]
Als zynen ouderdom in kracht was als zyn ieughd,[vs. 31]
En aen zyn zaed hy zagh zyns herten weelde en vreughd.[vs. 32]

vs. 29 *te lote is toegevallen:* is ten deel gevallen.
vs. 30 *dat Hebron vryd...:* dat door 't Hebrongebergte beschermd wordt.
vs. 31 *Als:* toen; *zynen ouderdom:* zie de tekst onder de prent.
vs. 32 *zagh:* zag toebedeeld (de weelde van z'n hart, nml. 't land van Kanaän).

Iosua.

ECCLES. 46.[*]

Jesus Nave was een held inden stryd, ende een Propheet nae Moses, die daer groote overwinninge[Regel 1] hadde voor de uytverkorene Gods, als zijn name mede brenght, ende wreecktese aen de vyanden, vande welcke sy aengegrepen werden: op dat Israel zijn erve kreghe.[r. 3]

* *Eccles. 46* uit 't boek Ecclesiasticus hfst. 46 (vs. 1).

Regel 1 Jezus is 'n verkorte vorm van Jozuë en betekent Jehova helpt; *Jozuë* = redder; *Nave:* zoon van Nave (Nun).

r. 3 *erve:* erfbezit, nml. 't beloofde land; Jozuë, de opvolger van Mozes, zal de uitverkorenen, de Israëlieten in 't beloofde land binnenvoeren.

De leydsman.

Op d'aenkomst' van mijn heyr liet af van 't strand te schuren
De zwalpende Iordaen, die als twee glaze muren[Vs. 1-2]
Haer golven metzelde op, en bouwde een wandelpand
Voor Is'rel ruym genoegh, die wederzyds den wand
Met peerlen brommen zagh, met schelpen en met hoornen,[vs. 5]
Welck orgelden in 't oor van 's Hemels uytverkoornen,[vs. 6]
En zongen enckel lof, terwylen Levy sterck[vs. 7]
Met zijne schouwd'ren stutte, en ophiel 's Heeren Arck,[vs. 8]
Tot dat de stammen met haer drooge zolen rusten
Op 't oever langh gewenscht, dat zy van blyschap kusten.[vs. 10]
Ick zagh de reuzen ons haer hielen laten zien,[vs. 11]
En 't hert ontvallen, en het stellen op een vli'en,[vs. 12]
En decken gaen, zoo flucx zy 't legher krielen zagen[vs. 13]
Dat over 't water noch geen schipbrugge had geslagen:[vs. 14]
Daer op ick Iericho terstond den vrede ontzey,[vs. 15]
En met der Priest'ren hoorne, en Isacx veldgeschrey[vs. 16-vlgg.]
De muren omtrock, die geweldighlijcken vielen,
En quetsten met haer val zo menigh duyzend zielen,
Doen 't hongerige stael noyt spieren zoeter vond,[vs. 19]
En 't onuytleschlyck vuyr in alle daken stond.[vs. 20]
Wat mochter voor ons staen? de zon vergat te dalen[vs. 21]
Als zy de zon zagh van onze overwinningh stralen:
Bleeckverwigh en verbaest, en bleeck de bleecke maen
Zagh den Eclipsis vast der Cananiten aen,[vs. 24]
Der Koningen, die langh van veel triumphen droncken,[vs. 25]

Vs. 1-2 Toen Jozuë de Jordaan moest overtrekken, bleef bij 't naderen van de ark 't water dat van boven stroomde, staan; 't water dat zich stroomafwaarts bevond, vloeide geheel weg ('t Boek *Jozuë* 3:16); *twee glaze muren* is dus minder juist (zo was 't wel bij de doortocht door de Rode zee, zie *Pascha,* Deel 1, blz. 249 vs. 1847.

vs. 5 *brommen:* schitteren; *hoornen:* grotere schelpen.

vs. 6 Die als 't ware hun muziek deden ruisen (met zinspeling op 't bekende geruis van de zeeschelpen?).

vs. 7 *terwylen Levy sterck:* terwijl (twaalf) sterke Levieten.

vs. 8 *ophiel:* ophield(en), omhoog hield(en).

vs. 10 *'t oever:* was vroeger ook 'n *het*-woord.

vs. 11 *de reuzen* dat zijn de Enakskinderen (zie hiervoor *Caleb*. vs. 16).

vs. 12 *vli'en:* vluchten (is niet volgens 't Bijbelverhaal).

vs. 13 *decken gaen:* zich achter dekking schuil houden (Jericho was versterkt uit vrees voor Israël (*Jozuë* 6:1); *krielen:* krioelen.

vs. 14 *schipbrugge:* Fl. Josephus legt die gedachte betreffende 'n schipbrug in de mond van Jozuë (*Joodse Geschied.* 5:1).

vs. 15 *Daer op:* waarop.

vs. 16-vlgg. Onder bazuingeschal van de priesters trokken zij 6 dagen achtereen rond de muren van Jericho; de zevende dag beval Jozuë 't krijgsgeschreeuw (*veldgeschrey*) aan te heffen, en de vestingmuren vielen in puin.

vs. 19 Toen 't hongerige zwaard begeriger als ooit 't lichaam van de vijanden zocht.

vs. 20 *onuytleschlyck:* onuitblusbaar; *daken:* huizen.

vs. 21 Wat kon er voor ons standhouden; *de zon vergat te dalen:* op 't gebed van Jozuë bleef de zon op middaghoogte (*Jozuë* 10:13, 14).

vs. 24 *Eclipsis:* ondergang.

vs. 25 *Der Koningen* nml. de 5 koningen tegen wie zij slag leverden.

In 't yzer sneuvelden, en kropen in speloncken.[vs. 26]
Wat groeyde my mijn hert, wat laden ick een speck[vs. 27]
Als icker drymael thien, en een hadde op den neck[vs. 28]
En op de borst getre'en, zo lange totze borsten,
En omghedeylt het leen van zo veel rijcke Vorsten![vs. 30]
Mijn eere had my verruckt, hadde ick van verr' niet nae[vs. 31]
My volgen zien dien Held, dien grooten Iosua,[vs. 32]
Die met een styver erm 's erfvyands breyn zou scherven,[vs. 33]
En voor zijn heyligh volck een beter rijck verwerven.

vs. 26 Sneuvelden hier in 't harnas; of die niet gevallen waren, moesten in ellendige gevangenschap rondkruipen in spelonken (*Jozuë* 10:16-18).
vs. 27 *wat laden ick een speck:* wat deed 't me goed (*laden:* laadde, met *n* in 't enkelvoud, zie Dl. 1, blz. 465 op vs. 25).
vs. 28 't Aantal Koningen (31) die Jozuë verslagen heeft, geeft Flavius Josephus op (*Joodse Geschiedenissen* 5:1).
vs. 30 *omghedeylt:* verdeeld had; *het leen:* 't leengoed, de bezittingen.
vs. 31 *verruckt:* buiten me zelf gevoerd.
vs. 32 *dien grooten Iosua* nml. Jezus Kristus, de grote Redder.
vs. 33 *styver:* krachtiger; *erfvyands:* de duivel; *scherven:* in scherven slaan, verbrijzelen.

Gedeon.

IUDIC. 6.[*]

Hem verscheen den Engel des Heeren, ende sprack tot hem: de Heere met u ghy strydbaer[Regel 1] held. Vers. 14. Gaet henen in deze uwe kracht: ghy sult Israel verlossen uyt der Midianiten[r. 2] handen: ziet ick hebbe u gesonden.

* *Iudic. 6:* liber Iudicum, 't boek der Rechters hfst. 6 (vs. 12 en 14).
Regel 1 *strydbaer:* strijdhaftige.
r. 2 *Midianiten:* Madianieten.

De held.

De smaed waerme tot noch Manasse was beiegent,[Vs. 1]
Om dat zyn broeder ryck was boven hem gezegent,
Ick Ephraim toeschoof: doen elck van ancxt en schrick[vs. 3]
Voor 't zweerd van Midian vlood in 't geberghte, en ick
Den degen gorde op zy', nae dat wy aengesproken
Van d'Engel, hadden 's nachts 't hoogh altaer afgebroken,
Dat Baäl 't hooft ophiel: en na dat ons zyn trouw[vs. 6-7]
Den Hemel zwoer op 't vlies, nu nat, nu zonder douw:[vs. 7-8]
Die [om betoonen dat den palm in 't bloedig vechten[vs. 9-vlgg.]
Alleen niet word gehaelt met menighte van knechten,
Noch met een heyrkracht, dat braverende te stout,[vs. 11]
Met koper en met stael, met zilver en met goud
Zyn vyand d'oogen quetst, als of des oorlooghs zegen[vs. 13]
Alleen in 't harnasch waer, en niet in 't hert gelegen,
En d'onverschrocken moed, die heymelyck gezield[vs. 15]
Van God, niet aerslen kan, maer voorvoets 't al vernielt[vs. 16]
Wat opstaet tegen hem] geeft oorlof te vertrecken[vs. 17]
Die 't water met haer tongh niet als een hond oplecken.[vs. 18]
Noch trooste my 'tgeloove, al was 't schoon dat ick van[vs. 19]
't Gantsch leger maer behiel thienmalen dertigh man:
Al was 't schoon dat ick zagh dat 't heyrkracht der vyanden
Lagh voor my als het zand aen d'aengevochten stranden:[vs. 22]
Noch quamen wy by nacht recht op haer aengezet.[vs. 23]
De kruycken scherfden wy, en staecken de trompet,[vs. 24-vlgg.]
En blaeckten met de toorts: dies der Midianiten

Vs. 1 Manasse was niet zo aanzienlik als Ephraïm (de broeder van Manasse), die van ouds bevoorrecht werd (zie Jakob's zegen, *Schepping* 48:13-vlgg.).
vs. 3 *Ick Ephraim toeschoof:* verweet ik Ephraïm.
vs. 6-7 Op Gods bevel braken zij 's nachts 't altaar van Baäl af; *Dat Baäl 't hooft ophiel:* dat Baäl verhief, vereerde.
vs. 7-8 Gedeon vroeg God 'n bewijsteken van Gods hulp; de ene nacht zou alleen de schapevacht (*vlies*) bedauwd zijn (*nu nat*), de andere nacht zou alles bedauwd zijn, behalve de uitgespreide vacht (*nu zonder douw*); en zo geschiedde 't (*Rechters* 6:37-40).
vs. 9-vlgg. God wilde niet dat zij na hun overwinning zouden roemen op eigen krachten (vs. 11), en liet alleen de 300 mee trekken, die met de hand 't water naar de mond brachten en dus niet (in 'n makkelike houding) 't water als honden uit de beek lekten (vs. 18).
vs. 11 *een heyrkracht, dat:* 'n leger, dat; *te stout:* heel stoutmoedig.
vs. 13 *d'oogen quetst:* verblindt.
vs. 15 *gezield van God:* gesterkt door God.
vs. 16 *aerslen:* terugdeinzen; *voorvoets:* vooruittrekkend; *'t al:* alles.
vs. 17 *geeft oorlof:* de Hemel die (vs. 7,8).
vs. 18 *Die:* aan hun die.
vs. 19 *Noch trooste my 'tgeloove...:* toch sterkte mij 't geloof, ofschoon ik...; (*al was 't schoon dat:* ofschoon 't was dat, ofschoon; zo ook in vs. 21).
vs. 22 ‘Talrijk als 't zand aan 't strand der zee’ Bijbelse uitdrukking; maar op deze plaats *Rechters* 7:12 gezegd van de kamelen, en voor de talrijkheid der mensen: ‘als 'n menigte sprinkhanen’; *Lagh:* lag gelegerd; *aengevochten:* door de golven bestookt.
vs. 23 *Noch:* toch.
vs. 24-vlgg. Rondom de legerplaats hadden zij zich opgesteld; op 'n teken van Gedeon bliezen ze de bazuinen, sloegen de kruiken (waarin de brandende fakkels beschut werden) in scherven (*scherfden*) en lieten de toortsen openlik branden; en God zette de vijanden tegen elkaar op (*Rechters* 7:19-vlgg).

Zweerd op haer eygen borst van leer gingh door 't verschieten.[vs. 26]
Zy stelden 't op een vli'en, verbaest door 't veldgeschrey,[vs. 27]
En lieten afgeiaeght, haer Vorsten alle bey
Gevangen zonder ziel: en zoo zy we'er haer krachten,[vs. 28-29]
En 't overrompeld volck te zamelen bedachten,[vs. 30]
Ick optoogh oostwaerts aen. daer vloden zij te spae,[vs. 31]
Als Sebah bleef geva'en, en Koningh Zalmuna.[vs. 32]
Dies Iacob danckbaer my aenbood 's lands heerschappije,
Doch ick behiel den roof, en liet God de vooghdije.[vs. 33-34]

vs. 26 *van leer gingh:* er op los ging, verg. blz. 113 vs. 235; *door 't verschieten:* door 't verschrikken, de plotselinge angst.
vs. 27 *verbaest:* verschrokken.
vs. 28-29 En lieten opgejaagd hun beide vorsten door de Joden gevangen nemen en doden (*zonder ziel*)*; zoo zy:* toen zij (de Madianieten).
vs. 30 Niets van in de Bijbel; Flav. Josephus zegt: dat de overgebleven aanvoerders de soldaten weer vergaderd en zich niet ver van de vijand hadden gelegerd (*Joodse Geschieden.* 5:8).
vs. 31 *te spae:* te laat, te vergeefs (mogelik dacht Vondel aan de eerste slag, waarvan Fl. Josephus verhaalt dat de vijanden vast liepen tegen de moerassen).
vs. 32 *Sebah* en *Zalmuna:* Zebee en Salmana, vorsten der Madianieten.
vs. 33-34 *Iacob:* Israël bood hem de heerschappij aan, maar Gedeon vroeg 'n deel van de buit, en zei: ‘God zal over u heersen (*liet God de vooghdije*); Jehova was de koning van Israël’ (*Rechters* 8:22-vlgg.).

Samson.

IUD. 14.[*]

Doen quam hem een jonge brullende leeuw tegen, ende de geest des Heeren werd veerdig over hem, en verscheurde hem, ghelijck alsmen een bocxken van malkanderen scheurd, ende[Regel 2] en hadde doch gantsch niet in zijner hand.[r. 3]

* *Iud. 14: liber Iudicum:* 't boek der Rechters hfst. 14 (vs. 5, 6).
Regel 2 *en verscheurde:* en hij (Samson) verscheurde.
r. 3 *niet:* niets; *zijner:* ouwe 3e n.v. vrouwel. enkelv.

*

De stercke.

Ick was een Nazir Gods. myn locken waren t'edel[Vs. 1]
Om scheyren, dies noyt scheyr barbierde mijnen schedel.[vs. 2]
Myn kracht, die zidd'ren dee' een heyrkracht wonderbaer,
Tot haren broeynest had gheheylight mijn dick hayr.[vs. 4]
Met dees twee ermen ick als leeuw den leeuw de' trillen,
En spliste hem zijnen muyl tot aen zijn achterbillen.
Waer was de sterckheyd van de stercke diemen zagh[vs. 7]
Zoo onlanghs, als het beest dus in twee riemen lagh?[vs. 8]
Als op myn feest ick van mijn troetel was verraden,[vs. 9]
Ick boete myn verlies met drymael thien ghewaden,[vs. 10]
Die ick den Philistyn gheplondert had van 't lyf,
Als icker op haer rugh ter ne'er ley zesmaal vyf.
't Boeleren van myn helft stond dier in Samsons toren[vs. 13]
Den vyand, als hy joegh de vossen in het koren,[vs. 14]
Met vuyrwerck inde swans, ghekoppelt vast en styf:[vs. 15]
Wat rees de merckt in tarwe, in wyndruyf, in olyf![vs. 16]
Doch Lehi uyt om wraeck vergeefs quam tot my juygen,[vs. 17]
Als hy met kennip myn vermogen dacht te buygen:[vs. 18]
Als veerdigh mynen geest die vlassen stricken brack,[vs. 19]
En groet'er duyzend met eens Ezels kinneback:[vs. 17-20vs. 20]

* TEKSTKRITIEK: vs. 29 de oude uitgave heeft achter *vermogen* geen punt.

Vs. 1 *Nazir:* Nazareër = toegewijde; alwie zich aan God toewijdde, deed 'n nazirgelofte, o.a. dat hij zich zou onthouden van bedwelmende dranken, en 't hoofdhaar zou laten groeien.

vs. 2 *Om scheyren:* om te scheren; dies: derhalve; *scheyr:* scheerder.

vs. 4 M'n kracht had m'n dik haar tot verblijfplaats gekozen, dus: m'n kracht zat in m'n dik haar.

vs. 7 *van de stercke* d.i. de leeuw.

vs. 8 *Zoo onlanghs:* kort geleden ; *riemen:* stukken (vlees); *riem:* reep vlees; in 't Vlaams nog: stuk rundvlees.

vs. 9 *op myn feest:* op mijn bruiloftsfeest; *troetel:* lief, z'n Filistijnse vrouw; *verraden:* de oplossing van 't raadsel had ze verraden, wat hem 30 onder- en bovenklederen kostte; hij sloeg daarvoor 30 Filistijnen dood.

vs. 10 *verlies* van z'n weddingschap (*Rechters* 14:12-19).

vs. 13 *stond dier...:* kwam de vijand duur te staan (zo ook in vs. 27).

vs. 14 Zie *Rechters* 15:4-5.

vs. 15 *Met vuyrwerck inde swans:* met 'n brandende fakkel in de staart gebonden; *ghekoppelt:* aan elkaar (in koppels) vastgebonden.

vs. 16 Wat werd tarwe enz. duur; tarwe.... alles werd vernield.

vs. 17 *uyt om wraeck:* uit op wraak.

vs. 18 *kennip:* hennep, touwen van hennepgaren (zie Dl. 1, blz. 429 op vs. 45).

vs. 19 Toen mijn geest vaardig geworden...

vs. 17-20 De Filistijnen (*Lehi*) trokken naar Juda om ze te dwingen Samson uit te leveren, en ze legerden op 'n plaats die later Lehi, d.i. kakebeen, werd genoemd. Samson liet zich binden, maar bij de Filistijnen gebracht, brak ie los en sloeg er met 'n ezelskakebeen honderden dood (*Rechters* 15:9-16).

vs. 20 *groet'er:* sloeg er neer.

Die my een bornsprongh streckte, als, om wat te verfresschen,[vs. 21]
Ick myn versmachten dorst met 't versche nat gingh lesschen.[vs. 22]
Zo op myn boelschap ick te Gaza was versnot,[vs. 23]
Men het klincket vergeefs sloot met het grendel-slot:[vs. 24]
Wy rezen 's middernachts, op dat wy ons verlosten,
En kruyden in 't gheberght de poorte, en d'ys're posten.[vs. 26]
Maer naemaels stond my dier myn nieuw ghetrouwde bruyt,[vs. 27]
Die tot myn seha, zoo langh was op haer lagen uyt,[vs. 28]
Tot dat myn pan ontbloot, ick bloot stond van vermogen.[vs. 29]
Als d'onbesne'en vergramt 't licht uytbluschte in mijn oogen,
En boeyde my, tot dat myn kuyf volgroeyt bykans,[vs. 31]
Hy vyerde Dagons feeste, en packte trans aen trans[vs. 32]
Met menschen, die in plaets van Samsons kunst t'ervaren
Met hem versmachten door 't verwricken der pilaren.
‘Een ander Samson quam verlossen sterck en fel,[vs. 35]
‘Het menschelijck geslacht van Duyvel, dood, en hel.

vs. 21 *Die:* de kinnebak die; hier wel bedoeld de rots op die plaats, die kinnebakshoogte genoemd werd (*Rechters* 15:19); *bornsprongh:* springbron, bronwel.
vs. 22 *versmachten dorst:* versmachtende, benauwde dorst (zie Dl. 1, blz. 509 op vs. 66).
vs. 23 *Zo:* toen; *boelschap:* boel; *versnot:* verzot; toen hij in de stad was, sloten de Filistijnen de poorten; 's nachts stond hij op, lichtte de stadspoorten uit hun posten, en droeg ze op 'n berg (*Rechters* 16:1-3).
vs. 24 *het klincket:* kleine toegangsdeur in de stadspoort; *grendel-slot:* grendel.
vs. 26 *posten:* poortstijlen of posten.
vs. 27 *bruyt:* nml. Dálila.
vs. 28 *zoo langh was op haer lagen uyt:* zo lang er op uit was mij lagen te leggen.
vs. 29 *pan:* schedel; *ontbloot:* van haar; *bloot stond van vermogen:* beroofd stond van m'n kracht.
vs. 31 *tot dat myn kuyf...:* tot dat, toen mijn haar bijna volgroeid was (Lat. zinsvorm).
vs. 32 *Dagon* was de afgod der Filistijnen; *en packte trans aen trans:* en galerij op galerij (in Dagon's tempel) vol pakte met mensen, samen gekomen om Dagon te vieren, en om Samson ‘voor hun te zien spelen’, (zie Vondel's *Samson* 1660 vs. 657-vlgg., vs. 943-vlgg.) (*Rechters* 16:23-25).
vs. 35 *Een ander Samson* d.i. Kristus.

Samvel.

ECCLE. 46.[*]

Samuel de Propheet des Heeren, van zijnen God gelieft, richtede een Koninghrijck aen,[Regel 1] en zalfde Vorsten over zyn volck.[r. 2]

* *Eccle 46:* uit 't boek Ecclesiasticus hfst. 46 (vs. 16).
Regel 1 *richtede... aen:* stelde 'n nieuw koningschap in.
r. 2 *Vorsten:* nml. Saul en David.

De Prophetische rechter.

Als Hanna leven droegh, en ick allencx by drupp'len[Vs. 1]
Gezielt wierd in haer ziel, en korts bestond te hupp'len[vs. 2]
In 's moeders lieven buyck en 't zwangere ingewand,
Daer ick gebeeldet was van Gods almogende hand:[vs. 4]
O, riepze, die my heeft gezwangert met verblyden,[vs. 5]
Dien wil ick 's lichaems vrucht met lyf en ziel toewyden,[vs. 6]
En zal die zoetebol 't vergulsel van zyn hayr[vs. 7]
Verzweeren eeuwighlyck het vlym-mes en den schayr:[vs. 8]
Gelyckse naemaels dede, als ick zoo mild in 't bloeijen,[vs. 9]
Aenvingh in vreeze Gods meer als in 't vleesch te groeijen.
Met een Prophetisch vuyr myn breyn Iehova stooft,
En toont my wat een roe staet Ely boven 't hooft.[vs. 11-12]
De stammen drymael vier, op myn verbod, haer schamen
Den dienst van Astaroth, en Baälim te zamen.[vs. 14]
Myn off'ren, en gebe'en Abraham zeeg'nen, dat[vs. 15]
De Philistyn hem viert van Ebron aen tot Gath.[vs. 16]
Maer wee myn ouderdom! doen bey myn zonen bogen
Des vromen pleyt, om 't goud dat flonckerde in haer oogen:[vs. 17-18]
Een oorzaeck dat eerlang 't geslacht van Israel[vs. 19]
Om eenen Koningh woede, en muyte zo rebel:
Tot dat ick 't zaed van Kis, onwilligh, harent halven[vs. 21]
Zyn ned'righ breyn ter nood gingh heyligen en zalven.[vs. 22]
Ontzichbaer yder een toeblonck zyn majesteyt,[vs. 23]
Ter tyd hem d'Hemel wraeckte, om d'ongehoorzaemheyd[vs. 24-vlgg.]

Vs. 1 *Hanna* of Anna, de moeder van Samuel.
vs. 2 *Gezielt wierd:* leven kreeg; *korts:* weldra; *bestond:* begon.
vs. 4 *gebeeldet was:* gevormd werd.
vs. 5 Zij was lang kinderloos gebleven, maar eindelik werd haar gebed verhoord.
vs. 6 *lyf:* lichaam; *toewyden:* ze wilde dus dat hij 'n Nazareër zou zijn (zie *Samson* aant. op vs. 1).
vs. 7 *die zoetebol:* (dat lieve hoofd) die schat; *'t vergulsel van zyn hayr:* z'n goudblond haar.
vs. 8 *Verzweeren:* afzweren, onthouden; *vlym-mes:* scheermes.
vs. 9 *naemaels:* hij was nog maar 'n paar jaar, toen zij hem in 't tabernakel te Silo onder de bescherming van de hogepriester stelde.
vs. 11-12 *myn breyn.... stooft:* mijn hoofd verontrust, mij voortdurend in m'n slaap stoort; tot driemaal toe werd Samuel uit z'n slaap gewekt door God, die hem openbaart wat voor straf (*roe*) de hogepriester Heli (*Ely*) boven 't hoofd hangt (*1 Koningen* (*Samuel*) 3:8-18). Israël had zich weer aan afgodedienst schuldig gemaakt (*1 Kon.* 7:3, 4).
vs. 14 *Astaroth* en *Baälim* beide Hebr. meervoudsvormen.
vs. 15 Terwijl Samuël 't brandoffer opdroeg, donderde God onder de Filistijnen, en schonk de overwinning aan Israël (*Abraham*), *1 Kon.* 7:9-vlgg.
vs. 16 *van Ebron aen tot Gath:* van Hebron tot Geth; de Vulgaat geeft: van Accaron tot Geth (*1 Kon.* 7:14).
vs. 17-18 Z'n twee zonen waren rechters, en verkrachtten 't recht (*bogen... pleyt*)*, 1 Koningen* 8:3.
vs. 19 *Een oorzaeck...:* dit was de oorzaak waarom weldra (*eerlang*).
vs. 21 *'t zaed van Kis:* de zoon van Kis, nml. Saul; *onwilligh:* Samuel was ontevreden, dat ze geen vertrouwen genoeg hadden in God hun Koning, (*1 Kon.* 8:6); *harent halven:* om hunnent wil (nml. van de Israëlieten).
vs. 22 *ned'righ:* Saul was van nederig geslacht; *ter nood:* in de nood, uit noodzaak.
vs. 23 *Ontzichbaer:* ontzagwekkend; hij stak boven allen uit in gestalte (*1 Kon.* 9:2).
vs. 24-vlgg. *Ter tyd:* tot dat; *wraeckte:* verlochende; Saul had tegen Gods bevel Agag, koning der Amalekieten gespaard; daarom werd 't koningschap aan zijn geslacht ontnomen (*1 Kon.* 15).

Betoont, doen nae 't gerecht hy 't vee en Agag spaerde:[vs. 25]
Wiens kruyn te Gilgal ick ontzey met mynen zwaerde.[vs. 26]
O Saül 't was om zunst, dat ghy gemattet af[vs. 27]
Door wanhoop, naemaels my ginght wecken uyt het graf:[vs. 28-vlgg.]
Als ghy 't gespoock myns geests koost tot uw onderwyzer,[vs. 29]
En 's and'ren daeghs uw borst de proef nam van uw yzer,[vs. 30]
Wierd beudel uwes zelfs nae zo veel hoons en smaeds,[vs. 31]
En ruymde David op de Koninghlycke plaets:[vs. 32]
Nae dat ick hem voorlanghs zyn hayren had bedropen,[vs. 33]
Doen God u sloot zyn gunste, en 't ryck stond voor hem open.[vs. 34]

vs. 25 *'t gerecht:* de voltrekking van Gods vonnis.
vs. 26 *kruyn:* hoofd; *ontzey:* wegnam, afsloeg; Samuel zelf doodde Agag; *Gilgal:* Gálgala.
vs. 27 *om zunst:* te vergeefs; *gemattet af:* afgemat.
vs. 28-vlgg. Toen hij de tovenares van Endor de geest van Samuel liet oproepen (*1 Kon.* 28:8-19).
vs. 29 *onderwyzer:* onderrichter (over uw verder lot).
vs. 30 Hij stortte zich bij de nederlaag in z'n zwaard (*1 Kon.* 31:1-7).
vs. 31 *beudel* oorspr. vorm van *beul*.
vs. 32 *ruymde David op:* (ruimde) maakte voor David open.
vs. 33 *voorlanghs:* lang te voren (*1 Kon.* 16:13). Saul had hem gezalfd.
vs. 34 *u:* voor u (Saul); *hem:* David.

David.

ECCLES. 47.[*]

David was onder den kinderen Israels uytverkoren, ghelyck als het vette aen den offer, Gode[Regel 1] toegeeyghent was.

* *Eccles. 47:* Ecclesiasticus hfst. 47 (vs. 2).

Regel 1 *aen den offer:* aan, van 't offer(dier); bij de vredeoffers werd 't vet van de offerstukken afgescheiden en als 'n brandoffer aan God opgedragen.

De koninghlijcke propheet.

Ick was noch herder, als beweeght van 's Dryheyds vinger,[Vs. 1]
Myn kogel was een steen, en myn pistool een slinger,
Waer mede ick Goliath, die 't dwerghjen hiel voor nar,[vs. 3]
Smeet plompverloren ne'er, doen 't bloed sprongh uyt zyn star:[vs. 4]
Dies ick gewilkomt wierd met pypen en schalmeyen[vs. 5]
Van Saul, die my quam toejuychen met zyn Reyen,[vs. 6]
Zo ick het potshooft droegh versteken vande romp,[vs. 7]
Die spertelde al om zunst als hem zyn hovaerd kromp.[vs. 8]
Maer och! wat holp 't my, als de Koningh inder hitten
Zijns toorns, in plaets van danck, my aen 't tapyt wouw spitten.[vs. 10]
Mijn vroomheyd evenwel zoo langh dede haer beklagh,[vs. 11]
Tot dat ick Bruydegom in Michals ermen lagh.[vs. 12]
Noch dreef my zijnen wrock, dat ick met zuyre stappen[vs. 13]
Ontweeck myn schoonvaer in benauwde ballinghschappen.
Kouwd was hy wie my hoofde: ick doch ontzey't gheweyr[vs. 15]
Den wraeck, als ick greep 't kleed, den kroes, en 's vyands speyr:
En liet mijn goede zaeck bevolen 's Hemels troone,[vs. 17]
Tot dat de lyfknecht my bood 's doon vervolgers kroone:[vs. 18]
Dies Iuda my bedroop met 's balsems heyligh vet,[vs. 19]
En Isr'el andermael, zo fluckx als Isboseth[vs. 20]
Zyn leste doodstuyp kreegh. nae gingh zich David quyten[vs. 21]
Aen 's Heeren Arck, die hy beschaeuwde met tapyten:[vs. 22]
Maer 's Koninghs yver wierd te schendigh uytgebluscht,[vs. 23]

Vs. 1 *beweeght van:* bewogen door.
vs. 3 *nar:* 'n dwaas.
vs. 4 *star:* voorhoofd.
vs. 5 *gewilkomt:* verwelkomd; *pypen:* fluiten.
vs. 6 *Van Saul:* door Saul.
vs. 7 *Zo:* toen; *potshoofd:* reuzehoofd (oorspr. *botshoofd, bots-* bij *bootsen*); *versteken:* verstoken.
vs. 8 *al om zunst....:* helemaal te vergeefs toen z'n hovaardij moest inkrimpen.
vs. 10 *spitten:* met z'n speer vaststeken aan 't wandtapijt (*1 Kon.* 19:10).
vs. 11 *Mijn vroomheyd:* ik die mijn dapperheid toonde, deed....
vs. 12 Hij zou van Saul z'n dochter Michol tot vrouw krijgen, als ie eerst 200 Filistijnen doodde (*1 Kon.* 28).
vs. 13 *Noch dreef:* toch verdreef; *dat:* zodat; *zuyre:* moeilike.
vs. 15 Saul was vertoornd (*Kouwd*) op ieder die mij herbergde, maar ik weigerde m'n zwaard de wraak in de spelonk (waar David s'nachts 'n stuk van Saul's mantel snijdt) *1 Kon.* 24:5; en later als hij uit Saul's tent drinkbeker en speer wegneemt, *1 Kon.* 26:12 vlgg.).
vs. 17 't aan God overliet (*1 Kon.* 26:10,11 en *1 Kon.* 26:23,24).
vs. 18 Slaat op de Amalekiet die David 't bericht bracht van Saul's dood, en hem z'n koninklike kroon overhandigde (*2 Kon.* 1:10); *lijf knecht* volgens de mening van David; Saul's lijf knecht of wapendrager had zich zelf in z'n zwaard gestort; *'s doon vervolgers kroone:* de kroon van m'n gestorven vervolger.
vs. 19 *Dies:* daarom; de mannen van Juda zalfden hem tot koning (*2 Kon.* 2:4).
vs. 20 *andermael:* later; *zo fluckx als:* zodra toen; Isboseth de zoon van Saul werd koning over Israël, maar werd spoedig vermoord (*2 Kon.* 4:7).
vs. 21 *nae*; daarna; *zich.... quyten aan:* z'n plicht doen voor.
vs. 22 *beschaeuwde:* beschaduwde hij de wanden van de tabernakel, bedekte hij met tapijten.
vs. 23 *yver:* Godsijver; *te schendigh:* heel schandelik.

Als hy 't korael had van Urias Bruyd ghekust:[vs. 24]
Myn boet die vlecke afwiesch. myn daden zal ick zwijgen,
Vermids 's geests heyl'ge bla'en bebloed zijn van mijn krijgen:[vs. 26]
Daer 'tvuyr stuyft van myn stael in 't slaen van d'onbesne'en,[vs. 27]
En smoelen in haer assche en bloed de doode ste'en:[vs. 28]
Daer Absalon te droef gaet sluyten zyn histori,[vs. 29]
Als hem mist ondersteeck te doen zyns vaders glori:[vs. 30]
Daer van dry roeden, ick ghedruckt, een kiezen gae,[vs. 31]
Om dat ick wick mijn kracht van Dan tot Berseba.
Wie meer begeert van hem, wiens graf noch groent van palmen,[vs. 33]
Die luyster hoe zyn herp weckt d'Echo van zijn psalmen,
Daer David off'ren gaet zyn rycke diadem[vs. 35]
Den Koningh van het ouwde en 't nieuw' Ierusalem.[vs. 36]

vs. 24 *'t korael:* de koraalrode lippen; z'n overspel met Uria's vrouw, Bethsabee *2 Kon.* 11, en z'n boete *2 Kon.* 12.
vs. 26 Omdat de Heilige Schrift door de H. Geest geinspireerd, vol staat van m'n bloedige oorlogen.
vs. 27 *Daer:* waar (ook vs. 29,31).
vs. 28 *smoelen:* smeulen; *doode:* verwoeste (z'n geweldige straffen tegen de Ammonieten *2 Kon.* 12).
vs. 29 Absalon, David's zoon, die op de vlucht in 'n boomtak vastraakte, en doorstoken werd (*2 Kon.* 18:9-vlgg.); *te droef:* heel treurig.
vs. 30 Als 't hem mislukt te onderkruipen....
vs. 31 *roeden:* straffen; uit hoogmoed liet David 'n volkstelling houden; God liet David de keus uit drie straffen; hij koos 'n driedaagse pest (*2 Kon.* 24:13-vlgg.).
vs. 33 *noch groent van palmen:* nog steeds nieuwe lof wordt gebracht.
vs. 35 *Daer:* waarin.
vs. 36 *Den Koningh:* d.i. God.

Salomon.

ECCLE. 47.[*]

O hoe wel leerdet ghy in uwer jeughd, en waert vol verstands, gelyck als het water het land[Regel 1] bedeckt, en hebt het alom met uwe spreucken en leeringhen vervult.

* *Eccle. 47:* Ecclesiasticus hfst. 47 (vs. 15-17).

Regel 1 *leerdet:* Hoe verstandig waart ge in uw jeugd; *gelyck als het water:* zoals 'n volle stroom, die.

De wysheyd.

Mijn hayr ghesternt met goud, en puyck van diamanten,
Bekoorde Adonia: die tegen my gingh kanten
Zijn overschaeuwt bedrogh, en nae myn kroone stack,[vs. 3]
Nu een, nu anderwerf, maer laes! hy viel te zwack,[vs. 4]
Al waer zijn hals van goud. ick, zonder om te kycken,[Vs. 1-5vs. 5]
Mijn leen verzek'ren gingh myn zaed met houwelijcken,[vs. 6]
En pluckte uyt Pharoos hof die overkyckerblom,[vs. 7]
Die in mijn ermen viel te Sion willekom.
De feest gheviert, ick God te Gibeon gingh off'ren,[vs. 9-vlgg.]
Daer hy my bood den keur van vier voltoyde Ioff'ren.[vs. 10]
De Wysheyt kipte ick uyt: hy schonckme oock d'ander dry:[vs. 11]
Dus bleef my Wijsheyd, Eer, Gezontheyd, Ryckdom by.
Mijn Wysheyd blonck in 't pleyt, als 'tkind noch niet in stucken,[vs. 13]
De ware moeder 't hert quam uyt haer boezem rucken:[vs. 14]
In d'heyl'ge Tempelbouw: in 't brommen van myn hof:[vs. 15]
In 't wijen van Gods kerck: in d'uytgeborsten lof,[vs. 16]
Die voor myn aenghezicht, oon Salomon te smeken,[vs. 17]
De schrand're Koningin quam honighzoet uytspreken:[vs. 18]
In 't blad vol majesteyt dat ick myn naezaet langh,[vs. 19]
Daer ick een leeger speel, een hooghe, een Eng'lenzangh.[vs. 20]
De Glori wierd benyd myns Godheyds ongeschonnen,[vs. 21]
Die mijn paleyzen propte als Hemelen vol zonnen.[vs. 22]
Gezondheyd voede my met een zoo stercke reuck,[vs. 23]
Dat aen myn voorhoofd noyt zagh d'ouderdom een kreuck.[vs. 24]

vs. 3 *overschaeuwt:* verborgen.
vs. 4 *Nu een, nu anderwerf:* nu een keer, dan 'n twede keer.
Vs. 1-5 Adonias bij David's dood diens oudste zoon; maar God had Salomon als koning aangewezen; *ghesternt:* gesierd met de gesternde, gepunte kroon.
vs. 5 *Al waer zijn hals van goud:* al was hij van 't kroongeslacht, al was hij 'n koningszoon; *zonder om te kycken:* zonder me aan iets te storen.
vs. 6 *verzek'ren...:* 't huwelik met de dochter van de Pharao was uit staatkundig oogpunt van belang, zie *Heerl. v. Salomon* vs. 554; *myn zaed:* aan m'n nageslacht; *houwelijcken:* huwen.
vs. 7 *die overkyckerblom:* die uitblinkende bloem.
vs. 9-vlgg. *De feest...:* toen 't feest gevierd was; *Gibeon:* Gabaon, (zie *Heerl. v. Salomon* aant. op vs. 225).
vs. 10 *den keur:* de keus; *voltoyde:* volmaakte.
vs. 11 *kipte ick uyt:* koos ik uit.
vs. 13 *in 't pleyt:* in de rechtzaak (zie *Heerl. v. Salomon* vs. 424-vlgg.).
vs. 14 't Hart van de ware moeder openbaarde.
vs. 15 *'t brommen:* 't schitteren.
vs. 16 *in d'uytgeborsten lof:* in de uitbundige lof.
vs. 17 *oon:* zonder; *smeken:* vleien.
vs. 18 *Koningin* van Saba (*Heerl. v. Salomon* vs 1135-vlgg).
vs. 19 *'t blad vol majesteyt:* 't geschrift vol verhevenheid, 't verheven geschrift; *langh:* toereik, nalaat.
vs. 20 Waar ik 'n eenvoudig lied zing, 'n hooglied en 'n engelezang; hij doelt hier op 't boek der *Spreuken,* 't *Hooglied* en 't Boek der *Wijsheid; leeger:* lager.
vs. 21 De glorie van mijn (ongeschonden) volmaakte heerlikheid werd benijd.
vs. 22 Die mijn paleis vervulden, zoals de hemelen vol zonnen (sterren) staan.
vs. 23 *met een zoo stercke reuck:* met zo'n sterke geur.
vs. 24 *kreuck:* rimpel.

Mijns Rijckdoms Alchimy dee' dat gantsch Palestynen[vs. 25]
Blonck als een Hemelrijck vol blixems en robynen.
Het zilver was als lood, 't Ophirisch goud als tin,[vs. 27]
De peerle als keyzelsteen. maer och! de valsche min,[vs. 28]
Die troetel Venus, met haer lodderketelingen
Was oorzaeck dat wy ons, en God vergeten gingen,
En bogen onzen neck voor 't juck van haer gheboon,
Die vleyende ons betrock te dienen vremde Goon,[vs. 28-32vs. 32]
Zoo langh tot d'Hemel zagh met 't aenzicht vol misnoegen
't Beeld in ons uytghewischt dat wy van Christus droegen.

vs. 25 *Mijns Rijckdoms Alchimy:* de goudschatten van mijn rijkdom; (*Alchimy:* goudmakerij).
vs. 27 *Het zilver...:* 't zilver was er zo overvloedig, zo gewoon als lood; vrgl. *Ecclesiasticus* 47:20 ‘Gij verzamelde goud als blik en hoopte zilver op als lood’; *Ophirisch:* zie Dl. 1, blz. 444 op vs. 385.
vs. 28 *keyzelsteen:* kiezelsteen.
vs. 28-32 Salomon ging afgoderij plegen, verleid door z'n heidense bijvrouwen (*3 Koningen* 11:4,5). - *Die troetel Venus:* die verlokkende zinnelikheid; Venus, de godin van de zinnelike liefde; *lodderketelingen:* wellustige prikkels.
vs. 32 *betrock:* verleidde.

Elias.

ECCLE. 48.*

De Propheet Elyas brack voort gelyck als een vyer, en zijn woord brande als een fackel.**

* *Eccle. 48:* Ecclesiasticus hfst. 48 (vs. 1).
** *brack voort:* sloeg uit.

D' opgenomene.

Den Hemel, als ick sprack, ontzeyde 't aerdrijck regen:[Vs. 1]
Dies aende beke Crith ick wachte 's Heeren zegen:[vs. 2]
Daer 't zilver vande vliet my streckte lavenis,
En van twee raven steeds verzorght wierd mynen disch.
Als 't vocht was opgedroogt, myn spoor nae Zarpath streckte,[vs. 5]
Alwaer een heyl'ge weeuw haer joncxste tafel deckte:[vs. 6]
Doch haer barmhertigheyd die my geherberght had,[vs. 7]
Noyt meel, noch oly faelde, in kruycke, noch in kad;[vs. 8]
En als zijn doodsnack gaf de zoon van myn weerdinne,[vs. 9]
Op myn verzoeck hem God van nieuws blies 't leven inne.[vs. 10]
De Priest'ren Baals ick verwon met d'hulpe Gods,[vs. 11-vlgg.]
Doen 'tvuyr om 't altaer spoockte op Carmels hooge rotz,[vs. 12]
Daer myn gebed opsteegh, en der Samaritanen[vs. 13]
Aemachtigheyd versloegh met langh gewenschte tranen.[vs. 14]
Noch weeck ick Iesabel, als my in hongersnood[vs. 15]
Bracht d'Engel Gods een flessche en Hemels wittebrood,[vs. 16]
Waer mee' myn hert vertroost een daghvaert kost verdragen[vs. 17]
Van nachten viermael thien, en effen zo veel dagen,
Tot dat ick d'heuvel Gods genaeckte, en zagh een vonck[vs. 19]
Van 's Heeren heerlijckheyd op 'truym voor mijn spelonck:[vs. 20]
Daer my Iehova strengh te last leght zynent halven[vs. 21]
Hazaël, en Iehu tot Koningen te zalven,[vs. 22]
Elisa tot Propheet. nae zagh ick Naboths druck,[vs. 23]
Den vloeck van Iesabel, en Achabs ongeluck.[vs. 24]

Vs. 1 zie *3 Kon.* 17; *als:* toen; *ontzeyde:* weigerde.
vs. 2 Hijzelf verborg zich aan de beek Carith (*Crith*) tegenover de Jordaan.
vs. 5 Toen 't water in de beek was opgedroogd; *Zarpath* = Sarepta in Phenicië.
vs. 6 *joncxste:* laatste; ze had maar voorraad voor eén keer (*3 Kon.* 17:12).
vs. 7 *haer barmhertigheyd:* aan haar barmhartigheid, aan haar de barmhartige.
vs. 8 *faelde:* ontbrak; *kad:* kruik ('n Hebreeuws woord); tot de dag waarop God weer regen gaf, bleef 't meelvat en de oliekruik gevuld.
vs. 9 *doodsnack:* doodsnik (zie *Hier. Verw.* op vs. 898).
vs. 10 *van nieuws:* op nieuw.
vs. 11-vlgg. *3 Kon.* 18:23-38; *Baals* uitspr. *Baäls*.
vs. 12 *'tvuyr* dat op Elias' gebed uit de hemel viel.
vs. 13 *Daer:* waar; *Samaritanen:* Israëlieten (Koning Achab zetelde in Samaría).
vs. 14 *Aemachtigheyd versloegh:* dorst leste; *tranen:* regen.
vs. 15 *Noch weeck ick Iesabel:* toch ontweek ik (de goddeloze) Jezabel, die hem met de dood dreigde, omdat hij de Baälpriesters had laten ter dood brengen (*3 Kon.* 19).
vs. 16 *een flessche:* 'n kruik water.
vs. 17 *daghvaert:* reis.
vs. 19 *d'heuvel Gods:* de Horeb; *een vonck:* 'n (enkele) straal (*3 Kon.* 19:9-vlgg.).
vs. 20 *op 'truym:* voor de ingang.
vs. 21 *zynent halven:* uit zijn naam.
vs. 22 Hazaël tot koning van Syrië en Jehu van Israël.
vs. 23 *Elisa:* Eliséus; *nae:* daarna; *Naboth* werd, omdat ie weigerde z'n wijngaard aan Achab af te staan, vals beschuldigd en gestenigd (*3 Kon.* 21).
vs. 24 Elias voorspelde aan Jezabel en Achab hun rampzalige dood.

Ahasia vernam van my door zijne boden[vs. 25]
Dat hy Baalzebub vergeefs smeeckte in 's doods nooden:
Zyn hooftlie die hy zond om my te grijpen stuyr[vs. 27]
Ick blaeckte tot tweemael met eyslijck Hemels vuyr,[vs. 28]
De derde ick in genade ontfingh, en zagh verbolgen[vs. 29]
Hoe 't hof eer lange in rouw 't gebalsemt lijck zouw volgen.[vs. 30]
Niet langh na dezen God my in een koetze opnam,[vs. 31]
Wiens peerden schuymden vuyr, wiens wielen waren vlam:[vs. 32]
En zagh van boven af den anderen Elyas,[vs. 33]
En naemaels op 't gebergt de klaerheyd van Messias.[vs. 34]

vs. 25 *Ahasia* (Hebreeuwse vorm): Ochozías, Achab's zoon, zond in z'n ziekte boden om Beëlzebub 's hulp (Baälzebub, de Filistijnse zonnegod); Elias voorspelde z'n aanstaande dood. Vertoornd zond hij 'n hoofdman met soldaten om Elias te grijpen; God's bliksemvuur doodde ze.
vs. 27 *stuyr:* stuurs, ruw.
vs. 28 *blaeckte:* verteerde, verdelgde.
vs. 29 *De derde* hoofdman, die zich ootmoedig voor God gedroeg; *verbolgen:* ontsteld.
vs. 30 *eer lange:* weldra (Elias zag in 'n gezicht de begrafenis van de koning).
vs. 31 *na dezen:* hier na.
vs. 32 Op 'n wagen van vuur en paarden van vuur (*4 Kon.* 2:11) zie *Enoch* blz. 322.
vs. 33 *den anderen Elyas:* d.i. Eliséus, zijn opvolger.
vs. 34 *op 't gebergt:* d.i. op de Thabor (*Matth.* 17:1-3), zie *Mozes* blz. 338.

Eliseus.

ECCLES. 48.[*]

Doen Elias in het onweder wech was, doen quam zijnen geest rijckelyck
op Eliseum: te[Regel 1] zijner tyd verschrack hy voor geen Vorsten, en niemand
kost hem overwinnen.[r. 2]

* *Eccles. 48:* uit 't boek Ecclesiasticus hfst. 48 (vs 13).
Regel 1 *Eliseum* (Latijnse buigingsvorm): Eliséus.
r. 2 *verschrack:* ouwere vorm van *verschrok:* schrok terug.

Elyas naevolger.*

Nae dat myn Meester, die beschaduwt had myn hayren,[Vs. 1]
Was met zyn zegekoets ten Hemel ingevaren,
Zyn geest ruste op mijn breyn tweevouwdig. met zyn kleed,[vs. 3]
Dat hem ontviel, 's Iordaens quickzilver ick doorsneed.[vs. 4]
't Nat wy te Iericho met heylzaem kracht vervulden.[vs. 5]
Twee beyren onghetemt, die dol van honger brulden,
Wraeck namen vanden smaed die my was aengedaen
Voor Berthel, eer ick quam ter poorten ingegaen.[vs. 6-8]
Edom, met Iosaphat, en 't hoofd der Isra'liten[vs. 9]
Verkondige ick 't verderf, en val der Moabiten.
De Weduwe ick ontzet die zat verschuld te zwaer:[vs. 11]
En zie dat myn weerdin haer zoon kust binnen 't jaer,[vs. 12-vlgg.]
Dien naemaels ick verweckte, als zyn ghezicht ghebroken,
De dood zyn lichten met zyn schelen had gheloken.[vs. 14]
De bitt're kompost ick verzoete, als 't jonge roth[vs. 15]
Roept: help! o help man Gods! de dood is in de pot!
De gerst ick zegen, die de struysmage in gaet slocken,[vs. 17]
Verzadigh thienmael thien, die walgen van de brocken.[vs. 18]
De veldheer, die melaets myn onderwys nam aen,[vs. 19]
Gingh kranck, en liet ghezond de zwalpende Iordaen.[vs. 20]
Gehasi gierigheyd erft Naemans quale ellendigh.[vs. 21]

* *Naevolger:* opvolger.

Vs. 1 *beschaduwt:* Elias riep Eliseus tot profeet door z'n mantel op diens hoofd te werpen (*3 Kon.* 19:19).

vs. 3 *tweevouwdig:* Eliseus had gevraagd Elias' geest in dubbele mate te ontvangen (*4 Kon.* 2:9).

vs. 4 Evenals Elias scheidde hij de wateren van de Jordaan met Elias' mantel, en ging door 't droge er over; *quickzilver:* 't bewegelike zilverwitte water.

vs. 5 *'t Nat:* aan de slechte waterwel gaf hij 'n vruchtbare kracht (*4 Kon.* 2:19-21).

vs. 6-8 Bij Bethel werd hij uitgejouwd door 'n bende jongens; God zond twee beren, die vele van hun verscheurden (*4 Kon.* 2:23-vlgg.); *ter poorten:* in de poort.

vs. 9 *Edom....:* aan de Edomieten en Iosaphat, koning van Juda en Joram koning van Israël voorspelt hij dat ze de Moabieten zullen overwinnen (*4 Kon.* 3:18).

vs. 11 Hij vermenigvuldigde wonderbaar haar olie, waardoor zij haar schuld kon betalen (*4 Kon.* 4:1-7); *ontzet:* bevrijd; *zat verschuld....:* in heel zware schuld zat.

vs. 12-vlgg. *zie:* voorzie; *kust:* kan kussen; voor de gastvrije ontvangst, beloofde hij dat God haar in haar ouderdom 'n zoon zou geven; toen deze nog als knaap stierf (*als zyn ghezicht ghebroken*) wekte Eliséus hem weer ten leven (*4 Kon.* 4:18-19).

vs. 14 *lichten:* ogen; *schelen:* oogleden.

vs. 15 Hij maakt 'n moes, dat men vergiftigd meende om z'n bittere smaak, weer eetbaar (*4 Kon.* 4:39-41); *kompost:* 'n moes; *'t jonge roth:* de jonge schaar profetenleerlingen.

vs. 17 *De gerst:* de gerstebroden; *die de struysmage....:* die 'n struisvogelmaag alleen wel kan opslokken.

vs. 18 *walgen:* genoeg hebben van; de 20 broden, te weinig voor de honderd hongerigen, vermenigvuldigde hij; en er schoot over (*4 Kon.* 4:42-44).

vs. 19 De melaatse krijgsoverste Naäman waste zich op Eliseus' bevel in de Jordaan, en was genezen (*4 Kon.* 5); *onderwys:* raadgeving.

vs. 20 *liet:* verliet.

vs. 21 *Gehasi* of Giëzi trachtte van Naäman geschenken los te krijgen; hij werd gestraft met melaatsheid (*4 Kon.* 5:20-vlgg.); *gierigheyd:* begerigheid.

't Gezoncken yzer ick maeck driftigh te behendigh.[vs. 22]
De lagen der Syriers ondecke ick, die daer nae[vs. 23]
Geblindhockt zyn verdoold mids in Samaria.[vs. 24]
Samarien omringht met wagenen, en rossen,[vs. 25]
Vertrooste ick eer haer d'erm des Heeren quam verlossen.
Ick wake om myn weerdin die 'shongers knaegworm vlood:[vs. 27]
En boodschap Benhadad zyn leven, en zyn dood.[vs. 28]
Myn knaep den Iehu zalft tot hoofd van Iacobs stammen,[vs. 29]
Die Achabs huys uyt veeght door 't Goddelyck vergrammen.[vs. 30]
Op stervens oever nu van kranckheyd mat en traegh.
Ick Ioas 't hert verbly met d'aenstaende onderlaegh[vs. 32]
Van Assur: en versche'en, ick noch verweck den genen[vs. 33]
Die in myn grafste dood, slechts roert myn doode beenen.[vs. 34]

vs. 22 'n Bijl die in 't water gevallen was liet hij weer boven drijven (*4 Kon.* 6); *driftigh:* drijvend; *te behendigh:* heel gauw.
vs. 23 Hij maakte de hinderlagen van de Syriërs tegen Israël openbaar; en voerde hun nadat ze door God met blindheid waren geslagen tot midden in Samaria (*4 Kon.* 6:1-20).
vs. 24 *Geblindhockt:* verblind.
vs. 25 Samaria werd belegerd; Eliseus voorspelde dat in dezelfde nacht God de stad zou verlossen (*4 Kon.* 7:1-7).
vs. 27 Eliseus' Sunamietiese gastvrouw (zie vs. 12) was de hongersnood van haar land ontvlucht; haar daarom verbeurd verklaarde goederen verkreeg ze door Eliseus terug (*4 Kon.* 8).
vs. 28 *Benhadad:* Eliseus voorspelde de zieke koning z'n dood (*4 Kon.* 8:7-15).
vs. 29 *knaep:* een profetenleerling; *den Iehu:* door Elias aangewezen tot koning over Israël (*4 Kon.* 10:1-10).
vs. 30 *uyt veeght:* vernietigt; *door 't Goddelyck vergrammen:* om Gods toorn.
vs. 32 *Ioas:* Joas, koning van Israël (*4 Kon.* 13:14-vlgg.); *onderlaegh:* nederlaag.
vs. 33 *Assur:* Assyrië (maar van Syrië is hier sprake); *versche'en:* verscheiden, gestorven; *verweck:* ten leven opwek; 'n dode in der haast in 't graf van Eliseus gelegd, herleefde (*4 Kon.* 13:20-21).
vs. 34 *beenen:* beenderen.

Michaeas.

3 REG. 22.[*]

Zoo waerachtigh als de Heere leeft, ick wil spreken wat my de Heere zeggen zal.

* *3 Reg. 22*: Liber 3 Regum, derde boek van de Koningen hfst. 22 (vs. 14).

De vertoonder.*

Als 't heyr van Iosaphat, en Achab met zijn knechten
In 't harnasch bloncken nu, om Ramoth te bevechten,[Vs. 1-2]
Riep 't roth van Iesabels Propheten: 't zal wel gaen![vs. 3]
O helden treckt vry op! Iehova zalze slaen!
Mijn raed hier toe gebe'en, ick riep: legh af uw wapen,
'tHeyr Israels ick zie als herderlooze schapen[vs. 6]
Verstroyen op 't geberghte, en overrompelt vli'en:[vs. 7]
Ghy Koningen ontwaeckt, uw zienders niet en zien:
Een schalcke leugengeest juyght op haer bedeltongen,[vs. 9]
En smeeckt uw onderlaegh, en broeyt zijn leugenjongen.
Ick eyndigh nauwlycx of de Koningh vol van spijt
My volslaghs met zijn vuyst op 't kinnebacken smyt.[vs. 11-12]
Hoe, roept hy, heeft met ons niet 's Dryheyds geest gesproken?
Hebt ghy 't geheym alleen des Heeren dan geroken?
Mijn onschuld grijpt geen plaets. zy scheuren mijnen rock,[vs. 15]
En kluysteren verwoed mijn schenen inden stock.[vs. 16]
De legers gaen te velde, en vinden op de beenen[vs. 17]
Den vyand toegerust veel vroeger als zy meenen.[vs. 18-vlgg.]
Hy wijckt hun niet een voet. zo wrocken zy te gaer.
De Philistijn gehert neemt kloeck zijn voordeel waer,[vs. 20]
Rent op haer vleugels aen, en ketelt zich in 't moorden,[vs. 21]
En breeckt van wederzijds de kracht van haer slaghoorden.
Een ruyter lost zijn peze, en eermen toeziet schier[vs. 23]
Hy tusschen 't hanghsel, en het Koninghlijck pantzier,[vs. 24]
Den Koningh Achab groet: die voelende 's doods vlagen[vs. 25]
Den aftocht blaest te spade, en opgeeft inde wagen
Zijn ziele, met het bloed dat 't gulden harnasch smet,[vs. 26-27]

* *De Vertoonder:* die 'n profeties gezicht openbaart.

Vs. 1-2 *Iósaphat,* koning van Juda, *Achab,* koning van Israël; de Syriërs bedreigden van uit *Ramoth,* 'n Israëlietiese stad door hun veroverd, heel Israël; *knechten:* manschappen.

vs. 3 *'t roth:* de schaar; *Iesabels Propheten:* de valse profeten (*3 Kon.* 22:7-vlgg.) Jezabel, Achab's vrouw, onderhield hen (*3 Kon.* 18:19).

vs. 6 *ick zie* in 'n profeties gezicht.

vs. 7 *vli'en:* vluchten; Vondel meende dat de oorspr. vorm *vlieden* was.

vs. 9 *juyght* om de overwinning, maar smeekt in werkelikheid om uw nederlaag (*onderlaegh*) (*3 Kon.* 22:21, 22); *bedeltongen:* tongen die goed voorspellen om wat te krijgen.

vs. 11-12 Niet de koning, maar Sedekias, 't hoofd van Achabs profeten sloeg hem (*3 Kon.* 22:24); *smyt:* slaat.

vs. 15 *Mijn onschuld....:* mijn verdediging krijgt geen plaats, wordt niet erkend.

vs. 16 *schenen:* tot aan de schenen zaten de benen gewoonlik in 't blok (*stock*) gesloten (in de 17d'eeuwse gevangenis).

vs. 17 *op de beenen:* op de been.

vs. 18-vlgg. Zo niet in de Bijbel (of Fl. Josephus) tot vs. 22 'n vrije bewerking van *3 Kon.* 22:31-vlgg.

vs. 20 *Philistijn* algemene naam voor Israël's vijanden, hier de Syriërs; *gehert:* vol moed (*hert:* hart).

vs. 21 *haer vleugels:* de zijvleugels van hun leger; *ketelt zich:* kittelt zich, heeft lust in.

vs. 23 *peze* van de boog.

vs. 24 *'t hanghsel:* de metale aanhechtsels van 't pantser; *pantzier:* pantser.

vs. 25 *groet:* treft; *vlagen:* aanvallen.

vs. 26-27 *opgeeft.... zijn ziele:* sterft.

En 't zammet vande koets, die wierd eerlangh genet[vs. 28]
Van troeteliuff'ren, van iachthonden, en van bracken,[vs. 29]
Die d'edelheyd versma'en, en 't bloed gestolckt insnacken,[vs. 30]
Daer 't Iezabel betreurt, die in haer trali light,[vs. 31]
En met rouwsluyers berght haer rouwigh aengezicht,
Beklaeght haer bedgenood, en Micha voor een vrije[vs. 33]
Kent, nu de fackel klaer licht van zyn prophecije.

vs. 28 *zammet:* sameet, fluweel; *koets:* strijdwagen; *eerlangh:* weldra; *genet* schoongemaakt (gelikt door de honden, volgens Elias' voorspelling *3 Kon.* 21-19).
vs. 29 *Van troeteliuff'ren:* door lichte vrouwen (De Septuagint en Fl. Josephus' *Joodse Gesch.* 8:10 vermelden dat in de fontein waar Achabs wagen afgespoeld werd, de lichte vrouwen gingen baden).
vs. 30 *d'edelheyd:* de adel (van 't bloed); *gestolckt:* gestold; *insnacken:* haastig opslikken.
vs. 31 *Daer:* terwijl; *trali:* venster.
vs. 33 *Micha:* Micheas; *voor een vrije kent:* vrij laat. Deze Michéas is niet de profeet Michéas wiens profetie afzonderlik in de Bijbel is opgenomen.

Ionas.

Matth. 12.[*]

Gelyck Ionas was inde buyck des walvisch drie dagen en drie nachten, alzo zal de Zone des menschen wezen in het herte der aerden, drie daghen en drie nachten.

* *Matth. 12:* Evangelie van Mattheüs, hfst. 12 (vs. 40).

*

De boetprediker.

Zo ick d'Alomheyd vlood, die alsins uytgegoten,[Vs. 1]
Als in zyn ingewand de wereld draeght besloten,
En Iapho t'ooghe ontschool, en viel als in een flaeuwt',[vs. 3]
Nae dat het langhe in zee hadde in 'tverschiet gheblaeuwt:[vs. 4]
De brand van 's Hemels toorn de pekel flucx dee' zwillen,[vs. 5]
Dat zelf den stuyrman 't herte in 't lyf bestond te schrillen,[vs. 6]
En ancxst zyn hayren rechte, al eermen toezagh voort,[vs. 7]
Lagh zeyl, en treyl, en mast, en boegh-spriet over boord.[vs. 8]
't Gebulder steurt mijn ruste: elck jammert ongeduldigh:[vs. 9]
Men loot na d'oorzaeck: 't loth op my valt, die ben schuldigh[vs. 10]
Aen 't algemeen gevaer. noch roeytmen, maer o wee![vs. 11]
Vergeefs, dus word elcx vloeck een offer inde zee,[vs. 12]
En 't aes eens walvisch haest, die zonder zich te belgen,[vs. 13]
Myn levend' gorg'len kan, verdouwen, en verzwelgen[vs. 14]
Huysvestingh gunnen me dry dagen al geheel,[vs. 15]
En braecken we'er aen strand met opgespalckte keel.[vs. 16]
Verrezen zynde, 't lof wy brenghen die wy zochten[vs. 17]
In 's afgronds afgrond diep, in 't monster vol ghedrochten,[vs. 18]
En ginghen Ninive d'aenstaenden ondergangh[vs. 19]
Verkondigen, die God zoude eyndigen eer langh.[vs. 20]

* TEKSTKRITIEK: vs. 2, de oude uitgave heeft achter *besloten* een punt.
Vs. 1 Jonas vluchtte van 't aangezicht des Heren (*d'Alomheyd*) weg over zee vanuit Joppe, omdat hij Gods toorn had opgewekt. *Iapho:* Joppe, 't tegenwoordige Jaffa aan de Middell. zee; *Zo:* toen.
vs. 3 En vanuit Jaffa mij aan Zijn oog ging onttrekken; *als in een flaeuwt':* in onmacht (volgens *Jonas* 1:5, viel hij in slaap).
vs. 4 *langhe:* lange tijd.
vs. 5 *de pekel:* de zee; *zwillen:* zwellen.
vs. 6 *schrillen:* trillen, benauwd worden.
vs. 7 *rechte:* oprichtte, deed rijzen; *toezagh voort:* er verder erg in had.
vs. 8 *zeyl, en treyl:* 't hele tuig; *treyl:* treklijn(en).
vs. 9 *steurt:* stoort.
vs. 10 Zij lieten door 't lot aanwijzen, wie van hun Gods toorn had opgewekt.
vs. 11 *noch roeytmen* want zij schrokken ervoor terug hem over boord te werpen als zoenoffer voor Gods toorn.
vs. 12 *elcx vloeck* d.i. Jonas.
vs. 13 *walvisch:* volgens *Jonas* 2:1 'n grote vis (wschl. 'n reuzehaai); *haest:* spoedig; *zich te belgen:* zich in te spannen.
vs. 14 *Myn:* mij; *gorg'len:* door de keel (gorgel) slikken; *verdouwen:* verduwen, verteren.
vs. 15 *me:* mee, ook.
vs. 16 *opgespalckte:* opengesperde.
vs. 17 *'t lof...:* de lof, 'n lof- en danklied aan God, die wij (gezocht) gevonden hadden.
vs. 18 *In 's afgronds afgrond diep:* in de diepe afgrond van de afgrond, d.i. in de diepste diepte van de zee, in die geweldige diepte (*in 't monster*) vol zee-gedrochten.
vs. 19 *Ninive:* God droeg hem op aan 't verdorven Ninive de aanstaande ondergang te gaan preken (*Jonas* 3); maar zij bekeerden, en God spaarde hun.
vs. 20 *eyndigen:* voltrekken.

Het volck beroert [zo flucx het merckte hoe God haer lieden[vs. 21]
Quijtscheldingh van't vergryp, en 't leven aen quam bieden:
En datter hoop was om door boete zich t'ontslaen
Die dreygementen, en den Hemel t'ondergaen][vs. 24]
Hun smette in traenen van bekeeringh af gingh wasschen:
Zijn marmor de Monarch zelf vloeren gingh met asschen:[vs. 26]
Bloots hoofds hy assche in plaets droegh van een diadem:
Zyn handt was scepterloos: erbarmelijck zyn stem:[vs. 28]
Een hayrekleed zyn zyde, en purper: zyn hoveeren[vs. 29]
Hy schorste, en vaste, en riep de goedheyd aen des Heeren,
En zijn barmhertigheyd, die als zy zagh beschreyt
Het aengezicht des volcx, van Gods gerechtigheyd
Het uytgetogen stael stack weder in de schede,[vs. 33]
En hun trompetten liet den aengenamen vrede.[vs. 34]

vs. 21 *beroert:* geroerd, geschokt; *haer lieden:* hun.
vs. 24 *den Hemel t'ondergaen:* onder (de toorn van) de Hemel door te komen.
vs. 26 *zelf:* zelfs.
vs. 28 *erbarmelijck:* erbarming wekkend.
vs. 29 *hoveeren:* feest vieren.
vs. 33 *Het uytgetogen stael:* 't uytgetrokken zwaard.
vs. 34 *trompetten:* bazuinen, verkondigen.

Ezechias.

ECCLES. 48.[*]

Ezechias dede wat den Heere wel behaeghde, en bleef standvastigh op den wegh Davids[**] zijnes vaders, als hem Esaias leerde.

* *Eccles. 48:* Ecclesiasticus hfst. 48 (vs. 25).
** *Ezechías* koning uit 't geslacht van David.

De godsdienstige.

'tZaed Isacx, dat misleyd was d'afgoon naegeloopen,[Vs. 1]
Ick toomde, en sloot 't portael des heyl'gen Tempels open,[vs. 2]
In d'intre van myn ryck: en yverde zoo langh,[vs. 3]
Dat d'ouwde Godsdienst we'er herbloeyde in volle zwangh.
De kop're slangh, die aengebe'en was van 's volcx zotheyd,[vs. 5]
Ick bryzelde, en beloegh haer snoo metalen godheyd.
Den Assyrier zyn tol te brengen was ick moe,[vs. 7]
En overtrock geberghte, en steen, tot Gaza toe.[vs. 8]
Maer Salmanasser, om zyns rents verloop t'onvreden,[vs. 9]
Samarien gewon, en voerde 't volck in Meden.[vs. 10]
Het heyr van Sanherib hem volghde, en op de been[vs. 11]
Geraeckt, in Iuda gingh vermeestren al de ste'en.
Myn hert bestorf: dies om zyn wraecke te verzachten,[vs. 13]
Wy 't goud van 't heylighdom, en 't zilver hem toebrachten[vs. 14]
Te Lachis, maer vergeefs, als hy het hadde ontfaen,[vs. 15]
En voor Ierusalem quam zynen leger slaen:
Schoon of ick vroegh den muyr verzorghde, en alsins dempte[vs. 17]
De bornen ryck van nat. de sterren hy beschempte.[vs. 18]
Myn kleed ick scheur. myn stut in rouwe is Amos zoon,[vs. 19]
En d'Engel die versmaed Gods glorirycken throon,[vs. 20]
Die met den stalenboogh zyns gramschaps eens t'ontspannen,[vs. 21]
Quetst tweemael honderd duyst min vyftien duyzend mannen:[vs. 22]
Dies 't overblyfsel vlucht met Assur: maer mijn feest
Gesteurt word, als het lijf der zielen afscheyd vreest.[vs. 24]
Gods gunste aen 's levens web knoopt acht en zeven iaren,[vs. 25]

Vs. 1 *'t Zaed Isacx:* 't geslacht van Izaak; de Joden; vooral aan de Astarteverering maakten zij zich schuldig.
vs. 2 *sloot.... open:* ontsloot (hij zorgde dat ze God weer dienden).
vs. 3 *In d'intre...:* bij 't begin van mijn regering.
vs. 5 *De kop're slangh:* de slang waarover in *Getallen* 21:4-9 gesproken wordt, en die als God werd vereerd.
vs. 7 Sinds Achaz' bestuur werd schatting (*tol*) betaald aan de Assyriërs (*4 Kon.* 16:7, 8).
vs. 8 *overtrock:* trok over; hij versloeg de Filistijnen tot Gaza toe (*4 Kon.* 18:8).
vs. 9 *Salmanassar,* koning van Assyrië; *zyns rents:* van zijn schatting.
vs. 10 *Samarien:* Samaria; *'t volck* d.i. van Israël; *in Meden:* in Medië.
vs. 11 *Sanherib:* Sennácherib latere koning van Assyrië, tegen wie Ezechías koning van Juda met andere volken in opstand was gekomen (*4 Kon.* 18:13, 14).
vs. 13 *bestorf:* bestierf 't (van angst).
vs. 14 Ezechias gaf al 't zilver dat er in de tempel was, en eveneens de goude platen van de tempeldeuren (*4 Kon.* 18:15, 16).
vs. 15 *als:* toen.
vs. 17 *Schoon of ick:* ofschoon ik; *dempte....:* hij had de bronnen verstopt om de belegeraars van drinkwater te beroven.
vs. 18 *De bornen ryck van nat:* de waterrijke bronnen; *de sterren:* de goden (*4 Kon.* 18:34) en God (*4 Kon.* 18:35).
vs. 19 *Amos zoon:* Isaïas.
vs. 20 *versmaed:* verlaat.
vs. 21 *eens:* een enkele keer; Gods engel doodde 185000 Assyriërs in eén nacht.
vs. 22 *Quetst:* dodelik wondt (*4 Kon.* 19:35).
vs. 24 *Gesteurt:* gestoord; *het lijf:* 't lichaam; kort hier na werd Ezechias dodelik ziek.
vs. 25 God beloofde hem toen nog 15 jaar leven.

En tot waerteecken, doet de zon te rugge varen[vs. 26]
Tien schreden met zyn koetse: en frisch van nieuws gezond,[vs. 27]
Ick God love in zyn kerck de derde morgenstond.
Dan ach! wat was 't ons nut, doen blyde aen alle kanten,[vs. 29-vlgg.]
Wy openden ons prael voor Babilons gezanten:
En Esaias ons boodschapte, met wat smaed
'tHuys Iacobs zuchten zoude op d'oev'ren van d'Euphraet:
'tHuys Isr'els eynden zou zyn hemelsche gezangen,
En aende wilgen droef zyn herpen laten hangen.[vs. 34]

vs. 26 Als teken dat hij over drie dagen zou genezen zijn, ging de schaduw op de zonnewijzer tien graden (*schreden*) terug (*4 Kon.* 20:10).
vs. 27 *koetse:* de zonnewagen (Grieks-Romeins mythologies beeld).
vs. 29-vlgg. Hij liet aan Babilon's gezanten al de schatten zien, uit ijdelheid, en om 'n waardig bondgenoot te lijken tegen Assyrië; God strafte hem hiervoor met Isaias' voorspelling dat Israël gevangen zou worden weggevoerd naar Babilon; *aen alle kanten... openden:* helemaal openlegden.
vs. 34 Uit rouw niet meer zijn godsdienstige (*hemelsche*) zangen zou zingen.

Iosias.

ECCLES. 49.[*]

Iosias name is ghelyck als een edel reuckwerck uyt der apoteken. hy is zoet gelyck als[Regel 1] honigh in de mondt, en als snarenspel by den wyn.

* *Eccles. 49:* Ecclesiasticus hfst. 40 (vs. 1, 2).

Regel 1 Josías was de laatste godvruchtige koning van Israël; *name:* gedachtenis; *uyt der apoteken:* uit de (apoteek) winkel van reukwerken.

De godzalighe.*

Ick was noch kinds, en te'er, als Iuda gingh myn herssen[Vs. 1]
Met 't vaderlyck çieraet, en goud van Amon perssen.[v. 2]
Den Hemel op my loegh, en offerde zyn gunst
Myn jeughd, in 't oeffenschool van welgebiedens kunst:[vs. 3-4]
Waerom als nu mijn ernst de wulpscheyt had verslonden,[vs. 5]
Ick, wat aen 't heyligh koor bouwvalligh wierd bevonden,[vs. 6]
Herplaesterde, en zo haest, als Saphan voor ons las[vs. 7]
Het wetboeck, dat zo langh vervreemd te zoecken was:[vs. 8]
En wy begrepen hoe de Vaderen besmeurden[vs. 9]
Den Godsdienst, wy bedroefd 't geployde purper scheurden,
En gingen Gods geheym ontvouwen door zijn tolck,[vs. 11]
Die ons d'aenstaende straf aenduyde van het volck,[vs. 12]
En trooste met de zoen verworven voor ons zelven.[vs. 13]
Ick vuyrigh, d'heyl'ge bla'en in d'heylige gewelven[vs. 14]
Liet opslaen, en elckx oor Gods wet bazuynen bly,
Waer aen fluckx Iuda zich verplichten gingh met my,
De Rey der Priest'ren Gods den Tempel raeghde t'zamen,[vs. 17]
En veeghde d'afgoon uyt, met Baals poppekramen.[vs. 18]
Broer Moloch, Asthoreth, en Camos, Milkom oock[vs. 19]
Den geest opgaven met onmenschelyck gespoock.[vs. 20]
Haer Priest'ren die tot asch vermaelden 's volcx gebeente[vs. 21]
Ick rooste levendigh op 't bloedige gesteente.[vs. 22]
De wich'laers roeyde ick uyt die logentael bedi'en.[vs. 23]
In 't gantsche Iuda beeld noch grouwel wierd gezien.[vs. 24]
't Vergeten Paeschfeest, 't welck de jaren overtraden,[vs. 25]

* *Godzalighe:* godvruchtige.
Vs. 1 Op 8 jarige leeftijd begon hij te regeren; *herssen:* hoofd.
v. 2 Met de goude kroon van mijn Vader Amon; *perssen:* drukken (met de kroon).
vs. 3-4 *offerde....:* bood aan mijn jeugd zijn hulp.
vs. 5 *Waerom als....:* en daarom toen mijn jonge onervarenheid voor ernst had plaats gemaakt; *wulpscheyt:* jonkheid, onervarenheid.
vs. 6 *koor:* tempel.
vs. 7 *Herplaesterde:* (herpleisterde) herstelde; *zo haest:* zodra; *Saphan:* bij 't herstel van de tempel werd 't Boek der Wet terug gevonden en door Saphan, de schrijver van de tempel, voorgelezen.
vs. 8 *vervreemd:* verloren; *te zoecken:* zoek.
vs. 9 *besmeurden:* doordat ze de wet Gods slecht hadden nageleefd.
vs. 11 *geheym:* geheim besluit; *tolck:* de profetes Holda.
vs. 12 Zij voorspelde onheilen over de plaats en 't volk (*4 Kon.* 22:16, 17).
vs. 13 Dat hij in vrede zou sterven, en de onheilen niet zou zien (*4 Kon.* 22:20).
vs. 14 Hijzelf las ten aanhore van allen de woorden uit 't boek des Verbonds (*4 Kon.* 23:2).
vs. 17 *raeghde t'zamen:* schoon maakte.
vs. 18 *Baals poppekramen:* Baäls (speelpoppen) afgodsbeelden.
vs. 19 *Moloch* enz.: bekende afgoden van de Assyriërs (zie Dl. 1 blz. 485 vs. 202-vlgg.).
vs. 20 *Den geest opgaven....:* (stierven) verdwenen met duivels gespook.
vs. 21 De afgodspriesters brachten ook mensenoffers.
vs. 22 Josias doodde die priesters, en verbrandde (*rooste*) ze op de afgodsaltaren (*4 Kon.* 23:20).
vs. 23 *die logentael....:* die leugenachtige voorspellingen doen (*bedi'en*).
vs. 24 *beeld noch grouwel:* godebeelden noch (heidense) onreinheden; alles roeide hij uit (*4 Kon.* 23:24).
vs. 25 *'t welck de jaren overtraden:* dat jarenlang was overgeslagen.

Wy statigh vierden, en erkenden Gods weldaden[vs. 26]
Den vaderen betoont. maer als ick na een wyl
Ontmoete met mijn heyr het heyrkracht vande Nyl,[vs. 28]
Rampzaligh eenen schicht my quetste, en thuys gezonden[vs. 29]
De Koninghlijcke ziel van 't lichaem wierd ontbonden,
't Welck in 't gewyde graf der Koningen geleyd[vs. 31]
Van Ieremias wierd, en Israël beschreyd,[vs. 32]
Vermids geen Koningh oyt gezalft en was voorhenen
Die in Godsdienstigheyd, als ick, hadde uytgeschenen.

vs. 26 *Gods weldaden....:* van de verlossing uit Egipte, in 't Paasfeest gevierd.
vs. 28 *het heyrkracht vande Nyl:* 't leger van de Pharao, nml. Pharao Nechao, koning van Egipte (*4 Kon.* 23:29).
vs. 29 *eenen schicht:* 'n pijl (*2 Paral.* 35:23, 24).
vs. 31 *geleyd:* gelegd.
vs. 32 *Van Ieremias:* door Jeremias; Jeremias dichtte klaagliederen op hem, maar deze zijn verloren (*2 Paral.* 35:25).

Esaias.

ECCLES. 48.[*]

Esaias was een groot en waerachtigh Propheet in zijn prophecien.

* *Eccles. 48:* Ecclesiasticus hfst. 48 (vs. 25).

D' Euangelische Propheet.*

Myn vader Amos was, en Koningh Azarias
Myn broeder. ick bestond in't afscheyd van Ozias[Vs. 1-2][vs. 2]
In 't ampt te tre'en, daer toe den Hemel my voorzagh[vs. 3]
Eer ick noch zuygelingh in 'smoeders voorschoot lagh:
In't ampt te tre'en, zoo haest my God beriep van boven,
Als ick zyn glori zagh, en 't heyrschaer hoorde loven
Zyn groote majesteyt, wiens glanssen veels te sterck,
De posten zidd'ren de'en van ons gewyde kerck:[vs. 8]
Als d'Engel licht van pluym myn lippen snel genaeckte,[vs. 9]
En zuyverde met vlam die op 't hoogh altaer blaeckte.[vs. 5-10][vs. 10]
Ick waeckte in mynen plicht, myn mond was een trompet,[vs. 11]
Waer door de geest uytblies luydruchtigh Moyses wet.
Nu zocht ick Iacobs heyl met dreygen, nu met smeecken:
Als zy van 't heyligh spoor verdwaelt en afgeweken
Met d'onbesnedene haer afgoden volghden naer:[vs. 15]
Dies aerde en Hemel wy aenriepen over haer,
En wecktenze, wanneer van verre wy genaecken[vs. 17]
De legers zagen, die God wapende ter wraecken.[vs. 17-18]
Wat druckte ons datmen vond gerechtigheyd zo schaers![vs. 19]
Wat walghde ons t' off'ren van een hoopen huychelaers![vs. 20]
Doch myn vrymoedigheyd die Koningen, en Vorsten
Trad onder oogen, en 't geen zy verbreucken dorsten[vs. 22]
Afeyschte, en voorhiel waer zy waren toe verplicht:
Manasse niet ontzagh, wiens grimmigh aengezicht[vs. 24]
Riep 't vonnis over haer, en nam zyn welbehagen[vs. 25]
Met een getande balck myn lenden te zien zagen,[vs. 26]
En 't rinck'lende gebeent' dat viermael zestien iaer
't Prophetische ampt bekleede, en spysde in 't openbaer
D'hong'rige zielen, die demoedigh, en verslagen

* *d'Euangelische Propheet:* als 'n evangelist, dus als iemand die 't gezien had, heeft hij Kristus' lijden beschreven, zie vs. 32-34.
Vs. 1-2 dat koning Azarías zijn broer was, is onjuist.
vs. 2 *ick bestond:* ik begon; *in't afscheyd;* bij 't sterven; Ozías, andere naam van koning Azarías (*4 Koningen* 15:30-32, *Isaïas* 6:1).
vs. 3 *'t ampt:* 't profetenambt; *daer toe:* waartoe; *voorzagh:* voorbestemde (zie *Isaïas* 49:1).
vs. 8 *posten:* deurposten (*Isaïas* 6:4); *kerck:* tempel.
vs. 9 *licht van pluym:* met snelle vleugels.
vs. 5-10 In 'n profeties gezicht werd hij tot profeet geroepen (*Isaïas* 6).
vs. 10 *vlam:* vlam (van 'n gloeiende kool); *blaeckte:* brandde.
vs. 11 *Ick waeckte....:* ik was waakzaam in 't vervullen van mijn plicht.
vs. 15 *haer:* hun (uitspr. *onbesneden 'aar*); *volghden naer:* aanhingen.
vs. 17 *wecktenze* uit hun verblinde boosheid.
vs. 17-18 in 'n profeties gezicht.
vs. 19 *Wat druckte ons:* wat drukte 't ons.
vs. 20 *hoopen huychelaers:* hoop huichelaars, zie o.a. *Isaïas* 58:1-5 en 9:16; (*hoopen* ouwe 3e n.v.).
vs. 22 *'t geen zy verbreucken dorsten:* waarin ze dorsten misdoen, herstel van hun afeiste.
vs. 24 *Manasse* koning van Juda.
vs. 25 *over haer:* over zijn vrijmoedigheid 't vonnis uitsprak.
vs. 26 *getande balck:* 'n zaag (volgens de overlevering stierf Isaïas deze gruwelike dood).

Verschrickt van Sinai vol onweers, yvrigh zagen[vs. 30]
Op den Messias, op den Reus, den Raed, den Held,[vs. 31]
En 't offerlam dat ick zoo duyd'lyck had gemeld,
En afgeschildert hoe zyn bloed wiesch 's werelds vlecken[vs. 33]
Dat eer Euangelist ick als Propheet magh strecken.

vs. 30 *van Sinai vol onweers:* door de toornig bliksemende God (zoals vroeger op Sinaï); *yvrigh zagen op:* vurig uitzagen naar.
vs. 31 *den Raed:* raadgever, zie *Isaïas* 9:5; *den Held* naar *Psalm* 45:4.
vs. 33 zie *Isaïas* 50:6; 53:3-5-7 enz.

Ieremias.

ECCLES. 49.[*]

Jeremias was in 'smoeders lijf uytverkoren tot een Propheet, dat hy uytroeyen, breken, en verstooren, en wederom oock bouwen en planten zoude.

* *Eccles. 49:* Ecclesiasticus hfst. 49 (vs. 9).

De vroeghpredicker.*

Vraeght ymand my van waer, van wie quam Ieremia?
Myn wiegh was Anathoth: myn vader was Hilkia[vs. 2]
D'Aertspriester, die o heyl! het wetboeck wel te pas[vs. 3]
Vond, dat zoo langh gewenscht te wyd om zoecken was.[vs. 4]
Iehova die my voor myn tijd hadde uytgezondert,[vs. 5]
My zalfde tot zyn knecht, zoo vroegh, dat elck verwondert[vs. 6]
Myn jongelinghschap met d'ontzichlyckheyd bekleed[vs. 7]
Zagh van een Predikant, en Goddelijck propheet.
't Lijck van Iosias ick bedouwde met myn tranen.[vs. 9]
Het twalefstammigh volck met dagelijcx vermanen,
En dreygementen ick te weren zocht van 't quaed:
Helaes! maer al vergeefs: zy hielden 't al voor praet.[vs. 12]
Met scherpe diamant, en ys're griffe o smerte![vs. 13]
De zond' geprent was in de tafel van haer herte.
D'aenstaenden ondergangh des stads, die te ghemoet[vs. 15]
Ick in 's geests spiegel zagh, bekeeringh wrocht, noch boet
In ymands ziel, maer elck voor ander bleef halsstercker:[vs. 17]
De waerheyd vond geen heul: zy smetenze in de kercker,[vs. 18]
Schoon Babel drymael met haer sabel hecht van sne[vs. 19]
Ierusalem beancxst haer vlaggen strycken de'.
Myn woord en golter niet, voor dat de stadt ghewonnen[vs. 21]
Den Koning wierd ontrooft 't schoon aengezicht der zonnen,[vs. 22]
Nae dat zyn afkomst, die gehoopt hadde op zyn leen,[vs. 23]
Voor hem gesneuvelt viel in 't yzer der Chaldeen,[vs. 24]
En hy geketent aen d'Euphraet zat op het oever,[vs. 25]
En hoorde 't guychelspel zijns vyands langhs hoe droever.[vs. 26]
Genaecken ick van verr' zagh over dal, en bergh,

* *vroeghpredicker* omdat hij zo jong was uitverkoren (zie vs. 5 vlgg).
Vs. 2 *Anathoth* in 't land van Benjamin; *Hilkia:* Helkias; volgens Clemens van Alexandrië was hij de hogepriester uit Josias' tijd die 't wetboek terugvond (*4 Kon.* 22:4); zie *Iosias* blz. 369 op vs. 7.
vs. 3 *wel te pas:* juist van pas.
vs. 4 *wyd:* ver.
vs. 5 *uytgezondert:* uitverkoren; ‘eer gij waart voortgekomen uit moeders lichaam, heiligde ik u’ (*Jeremias* 1:5).
vs. 6 *zoo vroegh:* op 20 jarige leeftijd ongeveer werd hij tot profeet geroepen.
vs. 7 *d'ontzichlyckheyd:* 't ontzag.
vs. 9 Zie *Iosias* blz. 369 vs. 32; *tranen:* treurdichten.
vs. 12 *'t al:* alles.
vs. 13 *griffe:* stift.
vs. 15 *des stads:* van Jeruzalem.
vs. 17 maar d'een voor d'ander bleef halsstarrig, bleef halsstarriger dan d'ander.
vs. 18 *smetenze:* smeten ze, nml. Jeremias die de waarheid verkondigde (*Jeremias* 37:14).
vs. 19 *hecht:* straf.
vs. 21 De koning geloofde 't woord van Jeremias niet (*Jerem.* 37:2); *de stadt ghewonnen:* toen de stad was ingenomen.
vs. 22 En de koning, Sedekias van z'n ogen werd beroofd (*4 Kon.* 25:7; zie *Hier. Verw.* op vs. 1910).
vs. 23 *zyn afkomst:* z'n zonen, zie 't bovenaangehaalde vs.; *leen:* erfrijk.
vs. 24 *'t yzer:* 't zwaard; *Chaldeen:* Chaldeeuwen, Babiloniërs.
vs. 25 ‘Blind zette hij zich in 't kerkerhuis tot aan de dag van z'n dood’ (*Jeremias* 52:11).
vs. 26 *'t guychelspel:* de bespotting.

Als Isr'els heyland, en verlosser, den Monarch
Die Persen hiel te leen van God: dies ick voor henen[vs. 29]
Het volck vertrooste dat de boey droegh voor de schenen:[vs. 30]
Doch niet zo zeer met hem, als met die Siloa[vs. 31]
Die held, die geestelijck zou volgen David nae,
En 't hooft vermalen van d'erfvyand, die de zielen[vs. 33]
Der menschen boeyde die in 's Hemels ban vervielen.

vs. 29 *Die Persen hiel te leen van God:* die Perzië in leen kreeg van God, nml. Cyrus.
vs. 30 Ook in de Babiloniese gevangenschap bleef hij hun vertroosten en vermanen.
vs. 31 *met hem* d.i. met Cyrus; *Siloa:* Kristus (*Schepping* 49:10) zie *Hier. Verw.* blz. 204 vs. 2131.
vs. 33 *vermalen:* verbrijzelen.

Ezechiel.

ECCLES. 49.[*]

Hezekiel zagh de heerlyckheyd des Heeren in een ghezichte, dat hy hem wees uyt den wagen Cherubim. hy heeft ghepropheteert tegen de vyanden, en troost verkondight dien,[Regel 2r. 2] die daer recht doen.

* *Eccles. 49:* Ecclesiasticus hfst. 49 (vs. 10, 11).
Regel 2 *Cherubim:* van de Cherubijnen.
r. 2 *dien.....:* aan hun, die (er) rechtschapen leven.

De groote ziender.

Nebucadnezar had zyn tenten nau gespannen[Vs. 1-vlgg.]
Rondom Ieruzalem, om Iuda te vermannen,[vs. 2]
En uyt zyn elpenstoel te worpen Iojakim,[vs. 3]
Die met zyn leenheer tol te weyg'ren, zynen grim[vs. 4]
Hadde over hem geweckt: of onze Vorst verslagen
My quam 't geheymenis van Gods geheym afvragen:
En als hy merckte hoe 's volcx godloosheyd overlangh[vs. 7]
Den Hemel afgeterght had Sions ondergangh,
Die eenmael vast gestemt, in 's Heeren toorn verbolgen[vs. 9]
Onwederroepelyck geschapen was te volgen:[vs. 10]
Hy flucx behoudens goed en leven overgaf[vs. 11]
De stad: maer d'onbesneen hem sloegh in 't yser straf,[vs. 12]
En sleepte hem neffens my daer Chebar steeds de muren[vs. 13]
Van Nimroth gaet met zand en keyzelsteenen schuren.[vs. 5-14vs. 13-14]
Hier hadde ick op den hals geladen yders smaed,[vs. 15]
Om datze den Tyran op myn bevel, en raed[vs. 16]
De poorte oyt open de'en: en leenden zin, noch ooren[vs. 17]
Wat ick haer toeriep van Ierusalems verstooren:[vs. 18]
Dies my Iehova van zyn gloryrycken throon
Quam om zyn majesteyt t'aenschouwen vrundlyck noon.[vs. 20]
Myn ziel in't aenschyn kreegh twee recht doorgaende lichten,[vs. 21]
En met verwond'ren zagh veel hemelsche gezichten,
Die ick het volck tot troost, en tot vermaningh me'[vs. 23]
Gingh openen, op dat myn prophecye ste'[vs. 24]
Mocht grypen in't gemoed der gener die als slaven

Vs. 1-vlgg. *4 Kon.* 24:10-vlgg; *nau:* nauweliks.
vs. 2 *vermannen:* overmeesteren.
vs. 3 *elpenstoel:* troon (eigenlik Romeinse ivore keizerzetel); *worpen:* werpen (zie *Hiervsalem Verwoest* op vs. 240); *Iojakim:* Jó(j)akim, die vóór z'n koningschap Elíakim heette.
vs. 4 *tol:* schatting (*4 Kon.* 23:33); *grim:* toorn.
vs. 7 *overlangh:* sedert lang.
vs. 9 *gestemt:* bestemd, bepaald.
vs. 10 *geschapen:* vastgesteld.
vs. 11 *behoudens:* met behoud van, op voorwaarde goed en leven te behouden.
vs. 12 *in 't yser straf:* in de harde boeien.
vs. 13 *daer Chebar:* waar Chebar, 'n Babiloniese rivier.
vs. 5-14 Vondel vergist zich; in *4 Kon.* 24:10-vlgg., wordt dit verhaald van Jóachin (Jojachin), de zoon van Jóakim; Ezechiël (17:12-14) heeft deze gevangenneming in 'n gezicht gezien, maar (ook hier vergist Vondel zich) hij heeft de koning geen raad gegeven; dat is wel geschied met Sedekías door Jeremias (Flavius Josephus' *Joodse Geschiedenissen* 10:10).
vs. 13-14 *de muren van Nimroth:* de stad van Nimroth: Babilon (*Micheas* 5:6); in Babilon was 't begin van Nimroth's heerschappij (*Schepping* 10:10).
vs. 15 Dit wordt wel gezegd van Jeremias in Fl. Josephus, zie aant. op vs. 5.
vs. 16 *den Tyran* nml. Nabuchodonosor.
vs. 17 *oyt:* eenmaal; *zin:* verstand.
vs. 18 *verstooren:* verwoesten.
vs. 20 *Quam... vrundlyck noon:* kwam mij vriendelik nodigen; (deze profetiese gezichten *Ezechiël* 1, 2, 3-vlgg).
vs. 21 *twee recht doorgaende lichten:* twee sterk doordringende ogen.
vs. 23 *me'* (mede): tevens.
vs. 24 *ste'* (stede): 'n plaats, toegang mocht vinden.

Den heydenschen Monarch haer zweet ten offer gaven.[vs. 25-26]
't Verstroijende geslacht dat droevigh en onsteld[vs. 27]
Gingh dwalen heen, en we'er, als schapen over 't veld,
En gras noch loof afschoer op Babels magere heyden,[vs. 29]
Met dezen herder ick vertrooste, die zou weyden[vs. 30]
De stammen in het groen der beemden die voortaen
Door zyn barmhertigheyd zoo heerlyck zouden staen
In groey, en bloey, zoo haest als Israel te stade[vs. 33]
Quaem een slaghregen van Gods goedheyd en genade.

vs. 25-26 Slaat op de ballingen in Babilonië.
vs. 27 *'t Verstroijende:* 't verstrooide (verg. Dl. 1 blz. 661 vs. 2).
vs. 29 *afschoer:* afschoor, afgraasde.
vs. 30 *herder* nml. Kristus; zie *Ezechiël* 34:23: ‘en ik zal over hun verwekken 'n eeuwige herder, die ze zal weiden....’
vs. 33 *zoo haest:* zodra; *Israël te stade quaem:* voor Israël op de geschikte tijd zou komen.

Daniel.

1. MACH. 2.[*]

Daniel wierd om zijn onschuld vande leeuwen verlost.

* *1 Mach. 2.:* eerste Boek der Machabeeën, hfst. 2 (vs. 60).

De godgeleerde.

Doen 's Koninghs oogen drock en bezigh weyden gingen[Vs. 1-vlgg.]
In 't koninghlyck geslacht, en 't puyck der jongelingen,[vs. 2]
Zy staren bleven bot op my, die als een starr'[vs. 3]
Myn blonde kuyf op stack: als 't hof te Sinear[vs. 4]
Behagen in my schiep, en liet mijn breyn opqueken,
't Welck wyd leerde over 't hooft in drymael vyftigh weken
Myn Meesters, en hoewel ick sober als Gods knecht
Voor 's Koninghs leckerny verkoos het moesgerecht,[vs. 8-vlgg.]
Myn aenschyn wel gevleescht, gezonder men zagh blozen
Als and're dien 't bancket walght, en steeds basterd kozen.[vs. 10]
Maer als 's Monarchen droom ick nu t'ontdecken kom,[vs. 11]
Daer al de Magi der Chaldeen voor bleven stom,[vs. 12]
Nebucadnezar my verhooght, en doet de zielen[vs. 13]
Van 't pratte Koninghryck voor my ter aerden knielen.[vs. 14]
Nae zagh ick Babels hoofd verbannen van Gods geest,[vs. 15]
Bedouwt in 't veld, het gras afsnoeyen als een beest.[vs. 16]
Belsazer naemaels (zo hy Godloos en verwaten[vs. 17]
Ontwyde in 't slempen 't goud van d'heyl'ge Tempelvaten,
Terwyl de boelen met 't albaster van haer borst
't Wellustigh lodderoogh verletten vande Vorst)[vs. 20]
Ick melde zynen val: als hy vol schricx en beven[vs. 21]
Zijn vonnis op de wand zagh onverhoeds geschreven,

Vs. 1-vlgg. zie *Daniël* l:3-vlgg.; *'s Koninghs* nml. van Nabuchodónosor; *drock en bezigh:* met ijver; *weyden:* zoekend rondzien.

vs. 2 *In't koninghlyck geslacht:* onder de Joden die van koninklik geslacht waren.

vs. 3 *bot:* straf.

vs. 4 *als't hof te Sinear:* toen de overste van 't hof in't land van Sennaär (Babilonië, zie *Schepping* 10:10); Daniël kwam bij de overste der kamerdienaren terstond in de gunst (*Daniël* 1:9); na 'n afzonderlike opvoeding van 3 jaar moesten zij voor de koning verschijnen (vs. 5-6).

vs. 8-vlgg. *Voor:* boven; de koning bestemde voor hun 'n gedeelte van z'n eigen spijzen. maar deze waren meestal onrein voor de Joden; omdat Daniël en andere vrome jongelingen er niet van aten, was de overste der dienaren bang dat ze zouden vermageren; Daniël verzocht 10 dagen veldvruchten en water te mogen gebruiken; toen bleek, dat hij er gezonder uitzag dan de anderen, die de spijzen van de koning hadden gegeten (*Daniël* 1:10-16).

vs. 10 *'t bancket:* de reine spijs; *basterd:* basterdspijs, onreine spijs.

vs. 11 De droom van de ineenstorting van 't beeld met de leme voeten, verzinnebeelding van de verschillende koninkrijken (*Daniël* 2).

vs. 12 *Magi:* Magiers, droomverklaarders.

vs. 13 *my verhooght:* nml. ‘tot 'n heerser over 't hele land van Babel’.

vs. 14 *pratte:* trotse; *voor my....:* mij vorstelike eer bewijzen.

vs. 15 *Nae:* later; *Babels hoofd:* koning Nabuchodonosor; Daniël zag in 'n profeties gezicht, dat de koning als 'n rund onder de dieren zou leven (*Daniël* 4:6-vlgg.); *verbannen:* gevloekt; *van:* door.

vs. 16 *Bedouwt:* bedauwd (in 't veld werd hij bevochtigd door de dauw, *Daniël* 4:12); *afsnoeyen:* afgrazen.

vs. 17 *Belsazer:* aan Baltassar, de ‘koning’ van Babilonië, die bij 'n slempmaal de heilige (uit Jeruzalem geroofde) tempelvaten misbruikte (*Daniël* 5); *zo:* toen.

vs. 20 *lodderoogh:* genietend oog; *verletten:* bezig hielden.

vs. 21 nml. door de verklaring van 't ‘mane, thekel, phares’.

En korts hadde uytgedient, als diadem, en staf,[vs. 23]
En 't purper van zijn leen hy Meden overgaf:
Daer ick, te zeer ontzien om myn droomkundige herssen,[vs. 25]
Den Nyd wierd tot een buyt, vermids ick 't hooft van Perssen,[vs. 26]
Ontzey met Godlycke eer t'ontmoeten, dies zy dol[vs. 27]
My gaf tot eenen roof den leeuwen in het hol:
Maer d'Eng'len door haer kracht het woe'n der dieren temmen,[vs. 29]
De leeuw het brullen staeckt, en laet zijn locken kemmen,[vs. 30]
En vast ter tijdt toe ick ontkerckert, hy verblijd[vs. 31]
Myn vyand met zijn kies, en klaeuwen motst en rijt:[vs. 32]
Dies orgelt yders tongh van zelve en ongeboden,
Dat Daniel alleen den God dient aller Goden.[vs. 33-34]

vs. 23 *korts:* weldra; dezelfde nacht werd hij vermoord, toen Cyrus, koning van Meden en Perzen, de stad veroverde.
vs. 25 *Daer:* waar; *ontzien:* geëerbiedigd; *droomkundige herssen:* mijn verstand dat droomgezichten verklaarde.
vs. 26 Daniël was een der drie hoogste oversten van 't rijk, de vorsten en stadhouders waren hier afgunstig over (*Daniël* 6:5); *'t hooft van Perssen:* de koning van Perzië, Cyrus.
vs. 27 *Ontzey... t'ontmoeten:* weigerde met goddelike eer te bejegenen (*Daniël* 6:7-vlgg.); *dies zy dol:* hierover woedend, zij (de nijd).
vs. 29 *haer:* hun; *d'Eng'len:* 'Mijn God heeft zijn engel gezonden, en hij heeft de muilen der leeuwen toegesloten' *Daniël* 6:23.
vs. 30 *kemmen:* kammen, strelen.
vs. 31 *En vast ter tijdt toe:* en lijdt honger (*vast*) tot de tijd toe, dat ik bevrijd was, en hij.
vs. 32 *Myn vyand:* de aanklagers van Daniël; *motst:* verscheurt; *rijt:* uiteenrijt.
vs. 33-34 *orgelt:* luide jubelt; Cyrus liet aan zijn volken afkondigen dat ieder de God van Daniël moest eerbiedigen (*Daniël* 6:26-28).

De twaelf propheten.

ECCLES. 49.

Ende der twaelf Propheten gebeenten groenen noch daer zy liggen: want zy hebben Iacob getroost, en verlossinge toegezeyd, die zy ghewisselyck hopen zouden.

De twaalf profeten, de kleine profeten genoemd in tegenstelling met de grote profeten: Isaïas, Jeremias, Ezechiel, Daniel.
Eccles. 49: Ecclesiasticus hfst. 49 (vs. 12).
groenen noch: mogen zij uit hun graf (*daer zy liggen*) opnieuw uitgroeien; d.i. moge hun voorbeeld ook na hun dood mannen opwekken van gelijke geest.

*

De rey der zienders.

Hoseas zyt gegroet, die met uw prophecye[Vs. 1]
't Huys Iacobs zuyv'ren wilt van zyn afgoderye:
Met Ioël, die van verre afdalen zagh den Geest
Als een slaghregen ne'er op Sions pincxsterfeest.[vs. 3-4]
Leeft lange o Amos! die vlood uw gewolde vliezen,[vs. 5]
En weyde zielen als u d'Hemel quam verkiezen.[vs. 6]
Obadja zyt gelooft! die Edom al voorlangh[vs. 7]
De roede hebt laten zien van zynen ondergangh.
Ghy Ionas, uwen lof steeds bruyzen moet en vlieten,[vs. 9]
Vermids ghy hebt bekeerd tot God de Niniviten.
Micheas u zy heyl! die Bethlems boerewal[vs. 11]
Doet iuychen, om dat God zich legert inde stal.
Ghy Naüm prys behaelt, die Ninive bewaeckte,[vs. 13]
En waerschouwde eer haer val rechtveerdelyck genaeckte.
O Habacuc! dat doch uw lofkrans eeuwigh bloey,[vs. 15]
Om dat ghy los zaeght gaen de stammen zonder boey.
Zephanja, uwen roem worde altyd we'er geboren,[vs. 17]
Vermids ghy naecken zaeght Ierusalems verstoren.
Haggai niemand wyck', die't Ioodsch gebouw versmaed,[vs. 19]
Om Christus kerck die in zyn geest getimmert staet.
Maer Zacharias o! wat zullen wy u wyden?
Die aller vorsten Vorst zaeght op een ezel ryden?[vs. 21-22]
Met Malachias, die na zijn verschulde plicht[vs. 23]

* TEKSTKRITIEK: vs. 6 *weyde*, de oude uitgave heeft *wey de*.

Vs. 1 *Hoseas:* Osee, hij leefde in de tijd nà Jeroboam II.

vs. 3-4 Joël voorspelde de nederdaling van de H. Geest op 't Pinksterfeest (*Joël* 2:28, 29; zie *Hand. der Apost.* 2:16-vlgg. waar St. Pieter op deze profetie gewezen heeft).

vs. 5 *Amos* was schaapherder in de woestijn van Juda; God riep hem om op te treden in 't Noorden van Israël onder Jeroboam II; *vliezen:* schapen.

vs. 6 *als:* toen.

vs. 7 *Obadja:* Abdías; preekte tegen 't onrecht dat de Edomieten aan Juda bedreven hadden.

vs. 9 *Ionas:* Jonas, zie de prent hiervoor.

vs. 11 *Micheas* voorspelde, dat uit Bethlehem de Messias zou opstaan; *boerewal:* boeredorp, nederig dorp.

vs. 13 *Naüm:* Nahum; *prys:* roem, om z'n hoge profetiese ziening; hij waarschuwde tot bekering door de schildering van de aanstaande val van Ninive.

vs. 15 *Habacuc* voorspelde de bevrijding van Israel's stammen uit Babilon.

vs. 17 *Zephanja:* Sophonias, voorspelde 't algemeen godsgericht over heel de wereld en vooral over Jeruzalem (*Soph.* 1:4-13).

vs. 19 *Haggai:* Aggeüs, bevorderde de herbouw van Jeruzalem's tempel, maar stelde die tempel beneden (*versmaed*) de toekomstige Kerk van Kristus, waarvan de tempel de voorafbeelding was (*Aggeüs* 2:24).

vs. 21-22 *Zacharías* voorspelde o.a. de koninklike intocht van Kristus (op 'n ezel) in Jeruzalem (*Zach.* 9:9).

vs. 23 *Malachías*, z'n naam betekent ‘mijn gezant’ of ‘engel des Heren.’ Hierop wordt gezinspeeld in *Malachias* 3:1, waar God de profeet laat zeggen: ‘Ik zend mijn engel, en hij zal de weg bereiden voor mijn aangezicht’ (deze engel is St. Jan de Doper, voorloper van Kristus).

Een Engel henen zond voor 's Heeren aengezicht.
O heyl'ge zienders Rey! vermids ghy boos noch nydigh
Te zamen komt, heel goed van inborst, onpartydigh,
Onnoozel, ongeveynst, en niemands aenzien smeeckt,[vs. 27]
Maer, wat u d'heyl'ge geest inluystert, tot ons spreeckt[vs. 28]
Met lippen zonder smet: ick op u woord wil bouwen,
En in dees duyst're nacht die valsche leeraers schouwen[vs. 30]
Wiens pad ter hellen leyd, en Christus mynen Heer,[vs. 31]
En heyland zoecken by de klaerheyd van uw leer,
Het rechtsnoer des geloofs, het held're licht der blinden,[vs. 33]
De leydstarr' die oyt blonck voor alle Gods beminden.[vs. 34]

vs. 27 *Onnoozel:* onschuldig; *smeeckt:* vleit.
vs. 28 *inluystert:* ingeeft.
vs. 30 *in dees duist're nacht* slaat op Vondel's tijd en op z'n eigen zieletoestand; *schouwen:* schuwen.
vs. 31 *Wiens:* wier.
vs. 33 *rechtsnoer:* richtsnoer, leidraad.
vs. 34 *oyt:* altijd.

Esdras.

ESRA. 7.[*]

Esra was een geschickt schriftgeleerde in Moses wet, die de Heere de God Israels gegeven[Regel 1] heeft: ende de koningh gaf hem alles wat hy begeerde, nae de hand des Heeren zijnes Gods over hem.

* *Esra. 7:* uit 't 1e Boek Esdras, hfst. 7 (vs. 6).
Regel 1 *geschickt:* ervaren.

De wetgeleerde.

Als Xerxes zwanger ging met yver boven maten,[Vs. 1]
En Sion gunst toedroegh niet min als zijn voorzaten:[vs. 2]
Hy Esdras oorlof gaf, om vuyrighlijck, en kuysch,[vs. 3]
De dorpels te betre'en van 's Heeren heyligh huys.[vs. 4]
Elck ree was zo ick sprack: 'svolcx vreugd men hoorde schat'ren,[vs. 5]
Daer zijnen tol d'Euphraet ontleent van mind're wat'ren.[vs. 6]
D'aenstaende reyze onveyl, die ons te dreygen scheen[vs. 7]
Met nood, en lijfs gevaer, door vasten en gebe'en[vs. 8]
Verzekerden wy ons by God: die 't vry geleyde[vs. 9]
Zijns Engels aen zijn kud gaf over bergh en heyde,
Tot dat te Salem wy der priest'ren overhoofd[vs. 11]
Toewoegen 't heyligh goud dat Assur had gerooft,[vs. 12]
En de'en op 't altaer 't smeer en 't ongel vande rammen,[vs. 13]
En bocken golven nae 't gesternte met roo vlammen,
Tot danckbaerheyd, dat wyd van 't slaefsche Babylon[vs. 15]
Zo heugh'lijck over ons blonck 's ouwden vryheyds zon.
Maer och! mijn hert bezweeck, mijn ziel weemoedigh treurde,
Mijn locken trock ick uyt, mijn kleederen ick scheurde,
Als my ter ooren quam, hoe tegen Moyses wet
Het heyligh zaed alom zijn kuyscheyd had besmet,[vs. 20]
Met't Goddeloos geslacht, dat heym'lijck 't hert der Ioden
Te neygen scheen tot haer belachelijcke Goden:
Waerom de stammen ick verzamelde algemeen:[vs. 23]
Die voelende 't vergryp, terstond met heylige e'en
Den Hemel zwoeren dier, d'uytheemsche bedgenooten
Te vli'en, en van haer gunst, en vrundschap te verstooten.[vs. 26]
Het lovertentenfeest genakende, yder doen[vs. 27]

Vs. 1 *Als Xerxes:* toen (Arta)xerxes; *zwanger ging met yver:* vol was van ijver voor 't herstel van de Joodse godsdienst.
vs. 2 *zijn voorzaten:* zijn voorgangers (b.v. Cyrus).
vs. 3 *oorlof:* verlof (*1 Esdras* 7:12-13); *om vuyrighlijck en kuysch:* om met vurige godsijver en rein.
vs. 4 *huys:* de tempel van Jeruzalem.
vs. 5 *ree:* bereid; *zo ick:* toen ik (Esdras).
vs. 6 *Daer....:* waar de Euphraat de schatting d.i. de toevloed krijgt van 'n kleinere rievier, de Ahava; daar verzamelde Esdras 't volk (*1 Esdras* 8:15).
vs. 7 *onveyl:* onveilig; Flavius Josephus spreekt van 'n tocht die gevaarlik kon zijn door vijanden (*Joodse Geschieden.* 11:5).
vs. 8 *lijfs gevaer:* levensgevaar.
vs. 9 *'t vry geleyde:* de veilige bescherming.
vs. 11 *Salem:* Jeruzalem; *der priest'ren overhoofd:* de hogepriester.
vs. 12 *Toewoegen:* toewogen, overgaven; *'t heyligh goud:* de gewijde tempelvaten (zie hiervoor ‘Daniël’ vs. 17-vlgg. blz. 377).
vs. 13 *'t smeer:* 't vet, 't zelfde als *ongel*.
vs. 15 *wyd:* ver; *slaefsche:* waar wij slaaf waren.
vs. 20 Sommigen waren gehuwd met heidense vrouwen (*1 Esdras* 9:2).
vs. 23 Toen de Joden Esdras in openlike rouw en gebed zagen, kwamen ze tot hem om hun verkeerdheden af te zweren.
vs. 26 *haer:* hun.
vs. 27 *Het lovertentenfeest...:* toen 't loofhuttenfeest naderde, toen (*doen*) ging ieder....

Op mijn bestel 't geberght' gingh plonderen van 't groen.[vs. 28]
Men vlocht alom d'olijf, de myrt, en frissche palmen:
De weerklang op 's volcx vreugd antwoorde met zijn galmen:[vs. 30]
's Wets heyl'ge bla'en ick las voor 't opgesteken oor
Van d' aengedrongen schaer: die bezigh in 't gehoor[vs. 32]
Zich zelf vergat, en na geen huys heeft omgekeken
Voor 't statigh looverfeest gevyert was en verstreken.

vs. 28 (bij dit feest verbleven zij in loofhutten van groen) (*2 Esdras* 8:15).
vs. 30 *De weerklang....:* de echo antwoordde op 't gejuich van 't volk.
vs. 32 *bezigh in 't gehoor:* ijverig, aandachtig luisterend; zij luisterden van de morgen tot de middag naar 't voorlezen van de wet (*2 Esdras* 8:3).

Nehemias.

ECCLES. 49.[*]

Nehemias is altyd te loven, die ons de verdorven muren weder opgericht,
en de poorten gezet[Regel 1] heeft met sloten, en onze huyzen weder gebouwt.

* *Eccles. 49:* Ecclesiasticus hfst. 49 (vs. 18).
Regel 1 *verdorven:* neergeworpen; *gezet:* opgericht.

De heylige bouwmeester.*

Zo haest sprack Persen niet: Nehemia treckt henen,[Vs. 1]
En bouwt de stad, daer't graf bewaert uws Vaders beenen:[vs. 2]
Of ick versmade 't hof, en vond der priest'ren erf:[vs. 3]
Daer over Salems val, en jammerlijck verderf,[vs. 4]
Langh 't gras gewassen was. denckt hoe my was te moede![vs. 5]
Als ick myn vaderland zagh treuren inden bloede,[vs. 6]
En van Ierusalem de poorten en de muyr
Geblaeckt, gescheurt, gheschend, met yzer en met vuyr.[vs. 8]
Mijn oogen uytgeschreyd, en weder tot my zelven
Bedaert, ick 't volck opweck in d'heylige gewelven.[vs. 10]
Elck tot der muyren bouw wilveerdigh in 't gemeen[vs. 11]
Beament mijnen eysch. ick legh den eersten steen,[vs. 12]
Wien flucx een tweede perst. het was om verjolyzen[vs. 13]
Te zien, hoe d'ernst der Ioon het steenwerck dede ryzen.
De faem van 'tstout bestaen flucx streckte een nieusgier tolck[vs. 15]
Aen Moab, Ammon, en het nagebuyrigh volck:
Die al van ouwds jelours om Sion zijn verdragen
Ons 't mets'len te verbien met heymelijcke lagen,[vs. 17-18]
En snackten na mijn ziel daer 't al, naest God, aenhingh:[vs. 19]
Dies met een stoet hartsiers ick 't lijf verzek'ren gingh,[vs. 20]
En gaf den bouwlien, zo ick 's vyands list doorsnuffel,
Den degen in d'een vuyst, in d'ander hand den truffel,[vs. 22]
Den beuck'laer by de werck, om schutten slagh op slagh[vs. 23]
Van 't heyr dat zwert van nyd steeds op zijn luymen lagh.[vs. 24]
Mijn tafel ick vergat: de vaeck weeck uyt mijn oogen,[vs. 25]
Tot dat den heuvel Gods omgord was met een hoogen[vs. 26]

* *Bouwmeester* omdat onder zijn leiding Jeruzalem is herbouwd.
Vs. 1 *Persen:* Perzië, de koning van P., Artaxerxes, bij wie Nehemías zeer in de gunst stond.
vs. 2 *Vaders:* van Helchías (die 't boek der Wet had gevonden; zie 'Josías' vs. 7 blz. 369; *2 Esdras* 2:3-5).
vs. 3 *erf:* erfgebied, Jeruzalem.
vs. 4 *Daer:* waar; *verderf:* verwoesting.
vs. 5 *hoe my was te moede:* hoe bedroefd ik was.
vs. 6 *inden bloede:* in m'n maagschap, m'n stamgenoten (*2 Esdras* 1:3).
vs. 8 *gheschend:* geschonden.
vs. 10 *in d'heylige gewelven:* in de tempel (volgens Flavius Josephus' *Joodse Geschiedenissen* 11:5).
vs. 11 *Elck... in 't gemeen:* allen zonder uitzondering.
vs. 12 *Beament:* beaamt (van *beamenen*).
vs. 13 Waarop weldra 'n twede steen drukt; *om verjolyzen:* om blij te worden.
vs. 15 *flucx streckte...:* was gauw 'n nieuwsoverbrenger.
vs. 17-18 *zijn verdragen:* hebben zich verbonden (zijn door 'n verdrag overeengekomen) (*2 Esdras* 4:7-23).
vs. 19 *ziel:* leven, (*2 Esdras* 6:2); *aenhingh:* van afhing (zonder hem zouden de Joden 't werk niet voortzetten).
vs. 20 *hartsiers:* boogschutters, gewapenden.
vs. 22 (zie *2 Esdras* 4:17).
vs. 23 *Den beuck'laer by de werck:* 't schild als 'n bescherming bij 't werk; *om schutten.... van:* om zich te beschutten tegen.
vs. 24 *op zijn luymen:* op de loer.
vs. 25 Volgens Fl. Josephus' *Joodse Gesch.* 11:5.
vs. 26 *heuvel Gods* nml. Moria (zie *Hier. Verw.* blz. 167 op vs. 1355).

Onwinb'ren wal, en 't oogh des schildwachts voort en voort[vs. 27]
Bewaeckte nacht en dagh de valbrugge en de poort:[vs. 28]
Doen klom ons juychen nae 't gesternte klaer van schimmer,[vs. 29]
Om dat van derwaerts was gezegent ons getimmer.[vs. 30]
De stad bevolckert weer van 't Priesterlijck geslacht,[vs. 31]
Zyn thiende Levi wierd geheylight en gebracht,[vs. 32]
De Godsdienst raeckte in zwang: waerom mijn naem zal duren[vs. 33]
Zo langh Ierusalem derf roemen op zijn muyren.[vs. 34]

vs. 27 *voort en voort:* altijd door.
vs. 28 *de valbrugge:* de brug over de vestinggracht.
vs. 29 Na de voltooiïng vierden ze 8 dagen feest (*2 Esdras* 8); *nae 't gesternte...:* naar 't helder lichtend gesternte, naar God; (*schimmer:* lichtglans).
vs. 30 *ons getimmer:* ons bouwwerk.
vs. 31 Toen de stad weer bevolkt was door....
vs. 32 Werd aan de priesters (*Levi*) weer de hun toekomende tiende... (*2 Esdras* 10:37 en *Getallen* 18:24-26).
vs. 33 *raeckte in zwang:* werd weer geregeld beoefend.
vs. 34 *derf:* (durft), mag.

Iob.

HIOB 6.[*]

Wanneermen myn jammer woege, en mijn lyden te zamen in een schale leyde, zoo zoude[Regel 1] het zwaerder zijn dan het zand aen de zee.

* *Hiob. 6:* 't Boek Job hfst. 6 (vs. 2, 3).

Regel 1 *woege:* zou wegen.

De lydzaemheyd.

Ghy die u maeckt voor God door 't murmureren schuldigh,[Vs. 1]
Komt herwaerts, ziet hoe Hiob zo lijdzaem en geduldigh[vs. 2]
De lydzaemheyd uytbeeld, en voor elcx aengezicht
Zijn gouden zetelstoel van eenen misthoop sticht,[vs. 4]
En zit behangen noch met zy', noch purp're kleeren,
Maer met een mantel rijck van rooven en van zeeren,[vs. 6]
En puysten geborduurt, gemytert met een hoed[vs. 7]
Van schurft, wiens lamper is slechts etter, en vuyl bloed.[vs. 8]
De potscherf hem een staf en scepter wil verstrecken:[vs. 9]
Waer mede hy open klouwt de zweeren, die hy lecken
Laet van zijns huyshonds tongh, die op haer voordeel uyt
Snackt na de leckerny van Hiobs bedragen huyt.[vs. 12]
Zo pronckende hy van verr' gesneuvelt ziet zijn knapen[vs. 13]
In 't yzer der Chaldeen, en zijn gewolde schapen[vs. 14]
Van 's Hemels vlam geroost: zijn kemelen gerooft,[vs. 15]
Het dack zyn vrolijck zaed gevallen op het hoofd,[vs. 16]
In 't midden van haer feest. en als hy straf bejegent,[vs. 17]
Met een slaghregen van veel rampspoen is beregent,
In plaets van troost daer als aemachtigh hy na gaept,[vs. 19]
Ontmoet hem dus zijn helft die in zijn ermen slaept:[vs. 20]
Is 't nu niet wel gesteld? waer is nu Hiobs betrouwen?[vs. 21]
Wat heyl brenght het nu toe op 's Heeren naem te bouwen?
Ghy noemde hem uwen schild, en schutsheer onversaeght:
Hy helpe u nu indien hem vromigheyd behaeght.[vs. 24]
Ay (zeght de martelaer) ghy ratelt als d'onvroede:[vs. 25]
Wy dulden 't quaed van hem die zegende ons in 't goede:
Naeckt rezen wy in 't licht: naeckt varen wy in 't stof:[vs. 27]
Die 't leende nam ons 't zijn: den Heer zy danck en lof.

Vs. 1 *'t murmureren:* 't morren.
vs. 2 *Hiob* uitspr. Job.
vs. 4 *van... sticht:* van 'n mesthoop maakt....
vs. 6 *van rooven en van zeeren:* van puisten en van zweren (*rooven:* korsten van de zweren).
vs. 7 *geborduurt:* bezet; *met een hoed:* met 'n hoofdbedekking.
vs. 8 *lamper:* lamfer (fijn sluierdoek, dat dikwels als hoofdbedekking diende).
vs. 9 'n Potscherf gebruikte hij om z'n wonden te schuren (*Job* 2:8).
vs. 12 *bedragen:* overdekt (met wonden en zweren), van *bedragen:* bedekken.
vs. 13 *pronckende:* te kijk zittend; *ziet* in z'n verbeelding (wat hem meegedeeld werd door de ongeluksboden). ['t Is niet juist; eerst na al de hiervolgende rampen is Job's lichaam aangetast; *Job* 2]; *knapen:* knechten.
vs. 14 *In 't yzer:* in 't zwaard (*Job* 1:17).
vs. 15 *Van 's Hemels vlam....:* door 't bliksemvuur verbrand.
vs. 16 *zyn vrolijck zaed:* zijn feestvierende kinderen.
vs. 17 *straf bejegent:* hevig getroffen.
vs. 19 *daer...:* waar hij als hijgend naar snakt.
vs. 20 *dus:* aldus, met deze woorden; *zijn helft...:* z'n vrouw (*Job* 2:9, 10).
vs. 21 *waer is nu Hiobs betrouwen:* waar is nu de vrucht van Jobs vertrouwen (op God).
vs. 24 *vromigheyd:* deugdzaamheid.
vs. 25 *Ay:* ach; *d'onvroede:* de onwijze, de dwaze (*Job* 2:9).
vs. 27 Naakt werden wij geboren, en naakt keren wij terug tot stof (vs. 27 en 28 sprak Job na de eerste rampen, toen ie van alles beroofd was; *Job* 1:21); z'n vrouw kwam tot hem, toen ie ook lichamelik werd aangetast.

Zijn maeghschap oock tot troost vast neffens hem gezeten,[vs. 29]
Een pijnbanck streckte schier 's mans ongekreuckt geweten,
Dat rijck in God getroost door 't veel gepleeghde goed[vs. 31]
Een blijde schare quam van deughden te gemoet:[vs. 32]
Tot dat doorloutert hy, in 't aenschijn Gods verkoren,[vs. 33]
Hem 's Hemels goedheyd gaf meer als hy had verloren.

vs. 29 *Zijn maeghschap...:* voor z'n vrienden was zijn rustig gemoed bijna 'n foltering (*Job* 2:11).
vs. 31 *door 't veel gepleeghde goed:* door 't vele verrichte goed.
vs. 32 Een blijde schaar van deugden steunde zijn geweten.
vs. 33 Uitverkoren voor Gods aangezicht d.i. door God.

Tobias.

TOB. 2.[*]

Tobias vreesde God meer als den Koningh, en droegh de verslagene heymelyck te zamen,[Regel 1] en behieltze heymelyck in zyn huys, en des nachts begroef hyse.

* *Tob. 2:* 't Boek Tobias, hfst, 2 (vs. 9).
Regel 1 *de verslagene:* de gedoden (zie vs. 18-21).

De godvreezende.

Het herte Naphthali zal trotzer als voorhenen[Vs. 1]
Zijn hoornen steken op, en met zyn rancke beenen
Opsteygeren 't geberghte, om dat zijn doode faem
Is opgeweckt door my, die vroegh den grooten naem[vs. 4]
Des grooten Gods aenriep, en die om niemands halven[vs. 5]
Bevleckte mijn gemoed, doen elck de gulde kalven
Ieroboams aenbad, maer nae des hooghsten stem[vs. 7]
Myn eerstelingen steeds bracht te Ierusalem,
Tot dat met Isr'el ick vervoerd de boey most slepen,[vs. 9]
Daer Ninive gevryd word van d'uytheemsche schepen,[vs. 10]
En daer als and're noyt mijn lippen zijn besmet[vs. 11]
Met 't voedzel ons zo strengh verboon van Moyses wet:
Dies God mijn vromigheyd my komen liet te stade,
Als 't hert des Assyriers hy roerde met genade.[vs. 14]
Myn vryheyd nu erlanght, ick evenwel verplicht[vs. 15]
My hiel te dwaden der bedroefden aengezicht,[vs. 16]
Tot dat Senacherib ontzey al wie my hoofde:[vs. 17]
Wiens gramschap ick ontsloop als hy myn have roofde,
Doen ick mijn broed'ren [die hy in zijn grimmigheyd
Versloegh] gekist hadde, en in 't heymlijck graf geleyd.[vs. 20]
Der dooden uytvaert was my liever als mijn eten,[vs. 21]
Zoo flucx de bleecke dood het leven had verbeten.
Doch mijn godvruchtigheyd leed wederom aenstoot[vs. 23]
Doen eenen zwaluwdreck mijns lichaems vensters sloot
Daer 't morgenlicht door scheen: en of wel mynen rouwe
Met schimp ophoopten noch mijn magen, en mijn vrouwe,[vs. 25-26]

Vs. 1 *Het herte:* 't hert; *Naphthali:* Néphtali, 't land genoemd naar de zesde zoon van Jakob; zijn stam wordt in de zegen van Jakob vergeleken met 'n hert: 'Nephtali is een hert in vrije loop'.... (*Schepping* 49:21).
vs. 4 Nog heel jong (*vroegh*) bleef hij alleen nog de ware God dienen (*Tobias* 1:4-6).
vs. 5 *om niemands halven:* om niemand('s wil).
vs. 7 *Ieroboams:* die door Jeroboam waren opgericht; *nae des hooghsten stem:* volgens 't gebod van de Allerhoogste.
vs. 9 Met z'n stamgenoten was Tobias weggevoerd in gevangenschap door de Assyriese koning Salmanasar (*Tobias* 1:1); *de boey:* de voetboei.
vs. 10 *gevryd word:* graag gezocht wordt.
vs. 11 *als and're:* als de lippen van de anderen; hij gebruikte nooit de onreine spijzen (*Tobias* 1:12).
vs. 14 Toen Hij 't hart van de Assyriër (Salmanasar) bewoog tot goedgunstigheid (*Tobias* 1:13); deze gaf hem verlof te gaan waar hij wilde.
vs. 15 Toen ik nu m'n vrijheid verkregen had.
vs. 16 *te dwaden....:* af te wissen (ze te troosten).
vs. 17 Sennacherib, de zoon en opvolger van Salmanasar, haatte de Joden, en gaf bevel Tobias te doden; *ontzey al wie:* iedereen die mij huisvesting gaf met de dood bedreigde (*ontzei:* de vrede opzei, oorlog verklaarde).
vs. 20 *geleyd:* gelegd.
vs. 21 Toen er vóór 'n feestmaal werd bericht dat er 'n lijk op straat lag, ging hij dit eerst verbergen, om 't s'nachts te begraven.
vs. 23 Zijn verwanten gispten zijn vroomheid (*Tobias* 2:8) en bespotten hem, toen God hem beproefde door hem van z'n ooglicht te beroven (*Tobias* 2:15, 16).
vs. 25-26 *of wel...:* of al, indien ook al.... mijn smart met schimp vermeerderden.

Noch hiel mijn vroomheyd aen: mijn yver noch bekleef[vs. 27]
Als ick in 't hert mijns zoons die gulde lessen schreef.
Geprangt van armoede ick mijns ouwdheyds kruck in Meden[vs. 29]
Nae Gabel zond om 't geld: maer d'Engel Gods met vreden[vs. 30]
Hem we'er betreden de' den dorpel van myn huys,
Met zynen bruytschat, en zijn Sara hupsch en kuysch.[vs. 32]
Myn lichten zagen 't licht dat zoo langh was gedoken,[vs. 33]
Tot dat ick levens zat, myn kind'ren d'oogen loken.[vs. 34]

vs. 27 *noch bekleef:* groeide nog.
vs. 29 *mijns ouwdheyds kruck:* de steun van m'n ouderdom, z'n zoon Tobias; *in Meden:* in Medië.
vs. 30 *Gabel:* aan deze had Tobias vroeger 10 talenten zilver geleend; *d'Engel Gods:* Rafaël leidde hem.
vs. 32 *Sara:* zijn jonggehuwde vrouw.
vs. 33 Tobias genas met de gal van 'n onderweg gevangen vis de ogen van z'n vader.
vs. 34 Tot dat, toen ik levensmoe was (lang genoeg geleefd had) mijn kinderen mij de ogen sloten.

Matathias.

1. MACH. 2.[*]

> Wy en willen niet bewilligen in 't gebod van Antiochus, ende en willen niet offeren, en van onze wet afvallen, en and're wyze aennemen.

* *1. Mach. 2:* eerste boek der Machabeeën, hfst. 2 (vs. 22).

De priesterlycke kampioen.*

Dat gingh my veel te nae! dat ick van verr' de wallen[Vs. 1]
Van d'heylge stad met haer wachttoornen hoorde vallen:[vs. 2]
Dat ick vernam, hoe die aertzvyand van Gods wet
Zyn schelmse voetzool hadde in 't heylighdom gezet:
Dat oock Antiochus dorst Godloos en verwaten
Tot roof verklaren 't goud van ons gewyde vaten:[vs. 6]
Dat hy zyn schouwspel zagh aen menschen en aen vee,[vs. 7]
En 't volck voor 't aenzicht van zyn afgoon knielen de'e.
Waerom zoo flucx ons quam op Modins hooge rotzen[vs. 9]
De veldheer des Tyrans in naem zijns meesters trotzen,[vs. 10]
Ick met een hellebaerd, die zwaer van koper woegh,[vs. 11]
Hem, en die valsche Iood den kop in flarden sloegh,[vs. 12]
En om de wet jeloers als dol, en uytgelaten[vs. 13]
Het volck op 't marcktveld ick bazuynde uyt alle straten,
En weckte haer yver op aldus: wat! is 't niet schand
Dat hy die onlanghs zat gegyzelt, en verpand[vs. 16]
Ons wetten stellen zal, en onzen Godsdienst schenden,
En maecken van ons kerck een grouwel der ellenden?
Wat mannen duldet niet dat u die Dwinghland kruyst[vs. 19]
Zoo langh ghy houden kunt het lemmer inde vuyst:[vs. 20]
Wie yvert volght my nae. 't woord droop nau vande lippen
Een werld van menschen zich in holen, en in klippen[vs. 22]
Met my verstack voor 't heyr van die vermeten zot,[vs. 23]
Die quam te spae zyn hiel opheffen tegen God.[vs. 24]
Wy streen in 't steengeberghte, en zoo wy daegh'lycx wiessen[vs. 25]
Wy vaecken d'onbesneen de'en danssen door de spiessen.[vs. 26]

* *De priesterlycke kampioen:* de priester-held.
Vs. 1 Dat ging mij te diep aan 't hart; Matathías woonde in de nabijheid van Jeruzalem, op de berg Modin (zie vs. 9).
vs. 2 Dat ik hoorde in de verte hoe in Jeruzalem mishandeld en geplunderd werd door Antiochus IV, koning van Syrië (*1 Mach.* 2:7-vlgg).
vs. 6 *Tot roof:* tot buit.
vs. 7 *Dat hy zyn schouwspel zagh aen:* dat hij zich verlustigde als in 'n schouwspel, in z'n wreedheid tegen mensen en vee.
vs. 9 *Waerom zoo flucx:* en daarom zodra.
vs. 10 *trotzen:* uitdagen; volgens *1 Mach.* 2:15 zond Antíochus machthebbers naar Modin om hun te dwingen van Gods wet af te vallen.
vs. 11 *een hellebaerd:* 'n zwaard; *woegh:* woog.
vs. 12 *die valsche Iood:* die afvallige (die 't eerst aan de afgoden in Modin offerde *1 Mach.* 2:23-25).
vs. 13 *jeloers:* vol ijver voor de Wet; *als dol:* als buiten mij zelf van stoutmoedigheid.
vs. 16 *hy* nml. Antiochus, die in Rome gijzelaar was geweest; *verpand:* als onderpand gegeven (*1 Mach.* 1:11).
vs. 19 *duldet:* duldt't; *kruyst:* martelt.
vs. 20 *het lemmer:* ('t lemmer van) 't zwaard.
vs. 22 *in klippen:* in rotsholen.
vs. 23 *verstack:* verborg.
vs. 24 *zyn hiel opheffen:* zich verzetten (hij kwam te laat om de weerkracht van de godsdienstige Joden te vernietigen).
vs. 25 *zoo:* toen; *wiessen:* toenamen (in klacht en moed).
vs. 26 *vaecken:* dikwels; *de'en danssen door de spiessen:* met de speren doodstaken.

Geen Sabbath onzen erm, noch zeenwen hiel verlet,[vs. 27]
Als ons d'erfvyand zocht. de nood wist van geen wet.
Met wyf, en kind'ren dus in ballinghschap gevloden,
Wy stelden d'eere Gods voor 's dwingelands geboden,[vs. 30]
Tot dat onze ouwderdom zyn zonen alle vyf[vs. 31]
Voor zyn verscheyden blies een kryghsmans hert in 't lyf,[vs. 32]
En Machabeus die ons quam in vroomheyd nader[vs. 33]
't Zweerd ophief, en het ampt vervulde van zyn vader.

vs. 27 *Geen Sabbath....:* toen Antiochus sommigen overviel op 'n sabbatdag, wilden ze zich niet verdedigen en lieten zich doden. Matathias en de zijnen besloten toen ook op de sabbat zich te verdedigen; *zeenwen:* spieren; *hiel verlet:* werkeloos hield.
vs. 30 *voor:* boven.
vs. 31 *onze ouwderdom:* ik, toen ik oud was.
vs. 32 *verscheyden:* sterven.
vs. 33 *Machabeus,* 'n zoon van Matathias: Judas de Machabeeër; *die ons quam in vroomheyd nader:* die mij in dapperheid meer nabijkwam dan de andere.

Iudas Machabaeus.

1. MACH. 3.[*]

Iudas verkreegh den volcke groote eere, hy toogh in zyn harnasch als een held, en beschermde zyn heyr met zynen zweerde. hy was vrymoedigh als een leeu.

* *1 Mach. 3:* eerste boek van de Machabeeën hfst. 3 (vs. 3, 4).

De voorvechter.

Als Appollonius te trotz myn heyrkracht porde,[Vs. 1]
Hy vond dien die hy zocht, en hem het mes afgorde.[vs. 2]
De batse Seron, die dacht dat ick van 't gerucht[vs. 3]
Verveerd was, quamen wy vernest'len op de vlucht.[vs. 4]
Nae, Gorgias ontvlood, als in zyn pauweljoenen[vs. 5]
Ick 't vuyr stack. duyzendwerf vyf dapp're kampioenen[vs. 6]
Het overrompelt heyr van Lysias op 't veld
Vermiste, als naemaels wierd het overschot geteld.[vs. 6-8]
Ierusalem ick bouw tot troost der Isra'liten,[vs. 9]
En open 't hooge koor voor Priest'ren en Leviten.[vs. 10]
Den Ammonijt ick slae, met Bean, d'Idumeen.[vs. 11]
Datheman ick verquick, en blixem ste'en aen ste'en.[vs. 12]
Timotheus ontwyckt myn benden die hem naecken:[vs. 13]
Dies Ephron Carnaim wy met ons tortzen blaecken,[vs. 14]
En vlammen nae den roof, en slaen eer 't woeden slist[vs. 15]
Al watter wapens draeght, en aende muyren pist:[vs. 16]
En vinden zegenryck den priesterlycken heuvel:[vs. 17]
Daer wy hem roemen die nam wraeck van 's vyands euvel.[vs. 18]
Maer als in 't zuyden ons grynst Edom aen zoo stuyr,
Wy Hebron breken af tot molm, met stael, en vuyr.[vs. 20]
In 't land van Asdod, daer de blinde d'afgoon eerden,[vs. 21]

Vs. 1 *Appolonius:* toen Appolonius 'n heidense legermacht verzamelde om Israël te bestrijden, versloeg Judas de M. hem en ontnam hem 't zwaard *1 Mach.* 3:10-13; *te trotz:* al te vermetel; *porde:* prikkelde.
vs. 2 Hem 't zwaard (*mes*) van z'n gordel nam.
vs. 3 *De batse Seron:* de trotse Seron ('n Syriese legerbevelhebber, *1 Mach.* 3:13-24).
vs. 4 *vernest'len.....:* (van nest, legerplaats doen veranderen) op de vlucht drijven.
vs. 5 *Nae:* later; op last van de onderkoning Lysias werden Gorgias, en enkele anderen gezonden om de Israëlieten uit te roeien; maar ook hij vluchtte (*ontvlood*) voor Judas; *pauweljoenen:* paviljoenen, legertenten.
vs. 6 *Ick 't vuyr stack:* Fl. Josephus verhaalt van Jud. de M. ‘dat hij veel vyers in den Leger gelaten heeft’ (*Joodse Geschiedenissen* 12:11); *kampioenen:* strijders; dit slaat op 'n volgende tocht onder Lysias zelf (*1 Mach.* 4:28-34).
vs. 6-8 Lysias miste 5000 strijders na zijn nederlaag.
vs. 9 *bouw:* herbouw.
vs. 10 *'t hooge koor:* de binnentempel waar 't reukaltaar stond.
vs. 11 Ammonieten en Beanieten of Idumeeën (Edomieten; *1 Mach.* 5:1-8).
vs. 12 *Datheman ick verquick:* Dathema bevrijd ik van z'n belegering; *Dathema* 'n vesting in de landstreek Galaäd, waar enige Israëlieten heen gevlucht waren, *1 Mach.* 5:9 (*Datheman* buigingsvorm); *blixem:* verwoest.
vs. 13 (*1 Mach.* 5:34).
vs. 14 *Ephron* en *Carnaim* waar de heidenen heen gevlucht waren (*1 Mach.* 5:43-51); *tortzen:* toortsen; *blaecken:* verbranden.
vs. 15 *slist:* afneemt.
vs. 16 *Al watter....* twee Bijbelse uitdrukkingen waarmee bedoeld wordt: allen van 't mannelik geslacht (verg. *3 Kon.* 14:10).
vs. 17 *zegenryck:* zegepralend; *den priesterlycken heuvel:* de priester-heuvel, de berg Sion.
vs. 18 *hem:* God; *wraeck van....:* wraak over de boosheid van de vijand.
vs. 20 *Hebron* of Chebron, 'n sterke stad ten Zuiden van Jeruzalem (*1 Mach.* 5:65) door de Edomieten bezet.
vs. 21 *van Asdod:* van Azótus, Filistijnse stad; *de blinde:* de blinde heidenen.

Wy ste'en, en vlecken gants het onderst'boven keerden.
Doen d'Elephant ten toon den Antiochus droegh,[vs. 23]
Ick 't onbesneden zaed zes honderd man afsloegh.[vs. 24]
Als nu Nicanor komt dat hy myn glory schaecke,[vs. 25]
Ick hem zyn rechterhand, en hoofd afsny tot wraecke.[vs. 26]
Zoo haest de faem ons doet den roem van Roome kond,[vs. 27-vlgg.]
Wy met 't Romeynsche volck ons houwen door verbond:[vs. 28]
En als Bacchides trock den smaed op 't strenghst' te wreken[vs. 29-vlgg.]
Demetrio gedaen, ick in 't gevaer bleef steken,[vs. 30]
Als my myn volck bezweeck, daer 't leger ick ophiel,[vs. 31]
En in 't gevecht opgaf myn Ridderlycke ziel;
Die heemlende nae 't koor der helden vander eerden,[vs. 33]
Het heldisch lichaem liet doorregen vande zweerden.[vs. 34]

vs. 23 *den Antiochus* is Antiochus Eupatóor, zoon van Antíochus Epíphanes (*1 Mach.* 6:32-vlgg.); (ze meenden dat op een der olifanten de koning zetelde; *1 Mach.* 6:43-vlgg.).
vs. 24 Ik doodde 600 heidenen.
vs. 25 *Nicánor:* 'n veldheer die door koning Demétrius, opvolger van Antiochus V, op Judas werd afgezonden; *dat hy myn glory schaecke:* om mijn roem weg te roven.
vs. 26 (*1 Mach.* 7:47).
vs. 27-vlgg. *1 Mach.* 8; *doet.... kond:* bekend maakt.
vs. 28 *ons houwen:* ons huwen, ons verbinden.
vs. 29-vlgg. *Bacchídes* veldheer van Demétrius (*1 Mach.* 9); *trock:* optrok om.
vs. 30 *Demetrio gedaen:* Demétrius aangedaan.
vs. 31 Toen mijn manschappen van mij afvielen, waar ik m'n leger had opgeslagen (*1 Mach.* 9:5-vlgg).
vs. 33 *heemlende nae:* hemelwaerts stijgende van de aarde op, naar.
vs. 34 *heldisch:* heldhaftig.

[Gedichten]

Ode op de gheboorte van onse Hollandtsche Sappho Anna Roemers.

aant. aant. *

I.
Als 't heiligh Noodgeheym wat zeldzaems ons wou jonnen,[1]
En zaligen onze eeuw, doen quam in't licht der zonnen[2]
Dees kunstrijcke *Anna* wien den hemel had bezint.[3]
Zoo haast de Goden en Godinnen dit vernamen,
Zy met de *Musen* uyt haer hooghe zetels quamen[5]
Om te begroeten, en te zegenen het kint.
II.
Zy lagh in 's Voesters schoot, en sloegh de ted're lichten[7]
Op d'ommestaanden Rey van blinckende aenghezichten:
Een heyl'ge glans, zoo 't scheen, zweefde om haer edel breyn.
De Rey der Hemellien schiep een te zonderlinghen[10]
Genoeghen, en bestond eenstemmighlijck te zinghen,[11]
En heyl te wenschen 't kind dat meer was als ghemeyn.[12]

* Van 1620. Afgedrukt naar de uitgave in *Roemer Visschers Zinne-poppen Alle verciert met Rijmen, en sommighe met Proze; Door zijn Dochter Anna Roemers. T'Amsterdam By willem Iansz. op't water in de Sonnewyser* (zonder jaar), Blad A6 (achterkant en vlgg.).
Anna Roemers, Roemer Visscher's oudste dochter, geboren omtrent 1583 in Amsterdam, in 1624 gehuwd met Dominicus Boot van Wesel, baljuw van de Nieuwe Zijpe in N.-Holland.

Omtrent 1640 is zij katoliek geworden, en in 1651 in Alkmaar gestorven. Zij was bekwaam in allerlei fraaie uitvoerende kunsten (zie vs. 19-vlgg. en Hooft's sonnet van 1621) en bekend als dichteres. Zij heeft in deze 3e uitgave van de *Sinnepoppen* en bij de *Minne-Poppen* onder de afbeeldingen (de 'Poppen') tweeregelige versjes bijgevoegd en ook bij verschillende 'Poppen' de prozaverklaring of 'zinne' (soms ook in verzen), waar die ontbrak.
Sappho: in de oudheid beroemde Griekse lieriese dichteres van 't eiland Lesbos, ze leefde omtrent 600 v. Kr.; ze wordt wel de tiende muze genoemd, zie op vs. 5.
1 *Noodgeheym:* noodlot (uit de Grieks-Romeinse mythologie)*; jonnen:* gunnen, schenken.
2 *zaligen:* gelukkig maken; *onze eeuw:* onze tijd; *doen:* toen; *der zonnen:* van de zon.
3 *wien....:* die door de hemel werd bemind (*wien*, ook voor 't vrouwelik; verg. *dien* in vs. 18); *had bezint:* lief had.
5 *de Musen:* de negen godinnen die de kunsten en wetenschappen beschermden.
7 *'s Voesters:* van de voedster (ook vrouwel. woorden hadden de *s* van 't manl.); *lichten:* ogen.
10 *schiep een te zonderlinghen genoeghen:* had 'n heel biezonder genoegen, was buitengewoon verheugd.
11 *bestond:* begon.
12 *ghemeyn:* gewoon.

III.

Groeyt, zonghen zy, en bloeyt, ontluyckt, o bloem der bloemen![13-vlgg.]
O roem van uwe tijd, daer *Roemer* op magh roemen!
Eer van uws Vaders huis! en pronck van uwe stadt!
Gedurende de lent van uwe onnoosle jaren[16]
Moet u noch leet, noch ramp, noch onspoed wedervaren,[17]
Dien d'hemel opgheleyd heeft als een weerde schat.[18]

IIII.

De tijdt ghenaeckt, dat om den lofkrans te bejaghen,
Ghy noch *Arachne* met u naeldwerck uyt zult daghen:[20]
Nature met't Pinceel, Graefyzer, kole, en krijt:[21]
Polymnia met zangh: *Erato* met uw snaren:[22]
De Schryvers met uw pen, die in elck een zal baren[23]
Verwonderingh, als ghy der Schryv'ren Phoenix zijt.[24]

V.

Der kunst-bemind'ren oogh zal gaen de muren vryen,[25]
Die rijck'lijck zijn bekleed met uwe schilderyen:
De Spiegelglazen die te cierlijck zijn vermaelt:[27]
De Boecken ghestoffeert met duyzenderley dinghen,[28]
Vol kunst, vol Printen, en verscheyden teeckeninghen:
De zyde stoffen die ghezielt zijn van uw naeld.[30]

13-vlgg. Deze heilwens van de goden (tot vs. 48) is 'n navolging van *Catullus* die in zijn *Carmen LXIV, Epithalamium Pelei et Thetidos* (Bruiloftszang van Peleus en Thetis) vs. 323-381, de Parcae (schikgodinnen) 'n zegewens laat zingen voor de jonggehuwden, waarin ze de roem verkondigen van hun toekomstige zoon Achilles. De inhoud is bij Vondel natuurlik heel anders; *bloem der bloemen:* heerlikste van alle bloemen.

16 *onnoosle:* onschuldige, kinderlike.

17 *Moet:* moge.

18 *opgheleyd heeft als een weerde schat:* opgelegd, bewaard heeft als 'n kostelike schat.

20 *Arachne:* 'n Lydies meisje, dat met Pallas (de Latijnse Minerva) de godin van alle kunsten en wetenschappen, 'n wedstrijd in de weefkunst aanging, en door deze overwonnen en in 'n spin veranderd werd; (*Arachne* is 't Griekse woord □*ρ*□*χνη* voor spin; zie Vondel's vertaling van Ovidius' *Herscheppinge*, Boek VI, vs. 99-vlgg.).

21 Gij zult de natuur uitdagen, wedijveren met de natuur door uw penseel (schilderkunst), graveerkunst en tekenkunst; *Graefyzer:* etsnaald, graveerstift (*graven:* graveren).

22 *Polymnia:* (of *Polyhymnia*) een der negen muzen, de muze van de godsdienstige en andere ernstige hymnen of lofzangen; hier bedoeld als de godin van 't zingen; Anna was vooral beroemd door haar zangkunst; *Erato:* de muze van 't minnedicht, ze werd afgebeeld met de lier (*Eráto* = de bekoorlike, eigenl. uitspr. *érato*); *met uw snaren:* met uw luitspel.

23 *Schryvers:* schrijvers van fraaie schrijfkunst.

24 *Verwonderingh:* bewondering; *als:* daar; *Phoenix:* voortreffelikste (*phoenix* de fabelachtige vogel, zie Dl. 1 blz. 762 op r. 1).

25 *de muren vryen:* met verlangen de wanden zoeken.

27 *Spiegelglazen:* de spiegelende glaze bekers, glaze roemers; *te:* heel; *vermaelt:* geëtst (met diamant); vgl. Hooft's sonnet vs. 1: Soo 't u, met diamant, lust op een glas te stippen.

28 *ghestoffeert:* versierd, verlucht.

30 *ghezielt....:* bezield zijn, geborduurd met de uitbeeldingen naar 't leven.

VI.
Maer dit zal 't minste zijn, wanneer de Faem zal loven
Vw rijm, en Proze, dat zijn ziel ontfingh van boven,
Als *Grotius* verstomt: als *Cats* zoo bril toekijckt:[33]
Als *Hooft* verwondert staet: als *Heyns* met zijnen *Schryver*[34]
Uw gulde Veerzen leest, en d'een uyt grooten yver
By *Pallas*, d'ander u by *Sappho* verghelijckt:[36]
VII.
Wanneer ghy met uw dicht verdient de lauwerbladers,
En ciert de *Poppen,* en uytbeeldingen uws Vaders,[38]
Die uw in wijsheyds School van jonghs heeft opghequeeckt.
Wie dan uw Spreucken, en uw Rijmen komt t'erkouwen[40]
Zal roepen: dit 's geen maeghd, noch van't gheslacht der Vrouwen,
'T is *Maro* die hier zinght, 't is *Cato* die hier spreeckt.[42]
VIII.
Wast op gheluckigh kind! wast op in goede zeden
Die van't verwond'ren noch zult worden aenghebeden,[44]
Vermids uw oordeel, en uytsteeckende verstand.[45]
Wast op geluckigh kind! cieraet van uwe tijden!
Den Hemel u beschut voor al die u benijden.
Wast tot een wonder van het prachtigh Nederland.
IX.
Zoo eyndighde de groet, en zegheningh der Goden,
Die haer gheschencken mild de jonghe vrucht aenboden,[50]
En met een hemelsch spoock verdwenen uyt 't gezicht.[51]
De spruyt nam toe, en hoe zy meer bestond te bloeyen,[52]

33 *Grotius:* Hugo de Groot; *zoo bril toekijckt:* zo beteuterd erbij staat te kijken.
34 *Heyns:* Daniël Heinsius, schrijver van Latijnse en Nederlandse gedichten (o.a. *Nederduitsche Poëmata*)*; zijnen Schryver:* zijn vriend, Peter Schrijver (zie blz. 414).
36 *Pallas* zie aant. op vs. 20; Pallas was vooral de godin van de dichtkunst.
38 *Poppen:* de Sinnepoppen van Roemer Visscher, waarvoor Anna de onderschriften rijmde.
40 *uw Spreucken, en uw Rijmen* de tweeregelige versjes, die ze onder de *Zinnepoppen* maakte; *komt t'erkouwen:* telkens en telkens herleest (*erkouwen:* herkouwen).
42 *Maro:* Publius Vergilius Maro, de beroemde Latijnse dichter; *Cato:* de schrijver van de bekende Latijnse spreuken: *Catonis disticha de moribus* (tweeregelige zededichtjes) van omtrent 400 na Kr. bekend. Waarschijnlik is er geen Cato, dichter van die spreuken, geweest; maar heten ze *van Cato* (Catonis), omdat ze vol wijsheid zijn, als van de wijze Cato: Marcus Porcius Cato, censorius (de strenge zedemeester) en sapiens (de wijze) bijgenaamd, 234-149 v. Kr.
44 *van't verwond'ren:* door de bewondering; door de bewonderaars.
45 *Vermids:* om (reden van).
50 *haer:* hun; *de jonghe vrucht:* de jonge spruit (vs. 52), 't jonge kind.
51 *met een hemelsch spoock:* met 'n hemelse verschijning, met 'n hemelse straleglans.
52 *bestond:* begon.

Te meer de wijsheyt met haer jaren scheen te groeyen,
En 't geen eerst minder was dat wierd een grooter licht.
X.
Ten langhe lesten moet de nijd nu zelf belijen
Dat in haer zijn vervult der Goden prophecijen,
Dat 's Hemels schatten zijn te recht aen haer besteed.
Gheestrijcke Ionckvrouwe, O wat zullen wij u wyen![58]
De Nymphen van ons Y haer in uwe eer verblyen,[59]
En staen tot uwen dienst wilveerdigh en bereed.[60]
XI.
Maer uytghelezen Maeghd! vermids der grooten gunsten,
En 's levens ydelheyd verdwijnt met alle kunsten[62]
Vergaept u niet aen 'tgeen dat schielick zal vergaen.
Wilt met uw schrand're geest niet hier beneden marren,[64]
Maer altijt hoogher gaen, en zweven nae de starren.
En Hemelwaerts 'tgezicht als een *Sibylla* slaen.[66]
J.V. Vondelen.

58 *Gheestrijcke:* rijk aan geest, hoog begaafde.
59 *De Nymphen:* de meisjes.
60 *wilveerdigh en bereed:* (wilvaardig) gewillig en bereid.
62 't Kleine leven en alle kunsten voorbij gaan, tijdelik zijn.
64 *marren:* talmen, vertoeven.
66 *Sibylla:* profetes vóór Kristus, onder de heidenen; dus *als een Sibylla:* als 'n profetes, die zich alleen met goddelike dingen bezighoudt.

Op den Burgher-krijgh der Roomeren.
Klinckert.[aant. aant. aant. aant.] *

Wat voordert *Brutus* deughd dat zy den Dwingelanden[1]
Wt haren zetel ruckt, en breeckt de troonen af,
En sticht een vryen Staet, nae datse nu den staf
Tarquin gheweldigh heeft ontwronghen t'zijnder schanden:[4]
Als 't Romulynsche volck zijn eyghen inghewanden[5]
Gaet rijten met het Stael dat eertijts wonden gaf
d'Uytheemschen vyand, en gaet draghen na het graf
d'Erlanghden vrydom met vermenghde en bloed'ghe handen?[8]
De staet-sucht eens soldaets was veler Helden dood,[9]
En Roome een hart ghelagh, als 't aensagh en most lijen
Dat *Caesar* met Laurier omvlochten op zijn Koets[11]
Keerde uyt de slachtingh van soo braven burgherijen[12]
Als oyt Italien had ghestooft in haren schoot,[13]
En won den Scepter met verlies van zoo veel bloedts.
I.V. VONDELE.

* Van 1620. Afgedrukt naar de tekst in *M. Annaevs Lvcanvs, van't Borger oorlogh der Romeynen, tusschen C. Ivlivm Caesarem ende Gn. Pompeivm Magnvm. Overgeset in Nederlands rym-dicht door D. Heyndrick Storm. T'Amsterdam, By Michiel Colyn Boeckvercoper op't Water, A^{o}. 1620;* bl. A 5 achterkant.
Marcus Annaeus Lucanus, Romeins dichter 38-65 na Kr.; deze 'Borgeroorlogh' is zijn bekende *Pharsalia*.
Ook Hooft, Coster en Breero hebben 'n lofdicht in dit boekje.
Deze 'klinckert' zinspeelt blijkbaar ook op de bloedige binnenlandse twisten in Holland.

1 *voordert:* baat; Brutus heeft de laatste koning van Rome Tarquinius de Trotse, verdreven, en de 'vrije staat', d.i. de republiek ingesteld.
4 *gheweldigh:* met geweld; *t' zijnder schanden:* tot zijn schande.
5 *'t Romulynsche volck:* 't volk van Romulus (de stichter van Rome).
8 *met vermenghde en bloed'ghe handen:* in 'n bloedige oorlog; naar 't Latijnse *manus miscere*, handgemeen worden, krijg voeren (zie blz. 134 op vs. 652).
9 *De staet-sucht eens soldaets:* de zucht naar heerschappij van 'n krijgsman (Caesar, die 48 v. Kr. Pompeius bij Pharsálus in Thessalië versloeg; en Maurits?).
11 *Koets:* zegewagen.
12 *van soo braven* 3e n.v. meerv.
13 *had ghestooft:* had gekoesterd, had opgevoed.

Aen den Bruidegom Lambrecht Jacobsz.
Met sijn Brvidt, Aechtjen Anthonis.
Vereenigt Anno 1620. den 28 van Hoymaendt. aant. aant. aant. *

De Schilder-kunst die praelt met duysend oude stucken,
Die aen den Tyber als Goddin word aengebeen
Van aller Geesten Puyck, dat vuyrig derwaerts heen[2-3]
Zich spoed om met doô stof het leven uyt te drucken:
Dees, hoe aenlockend, kost de sinnen niet verrucken[5]
Van onse Schilder-geest, die in 't gemoed bestreen,[6]
Geen doode verw vernoegde, albast noch marmorsteen,[6-7]
Om een ontloken bloem in't Nederland te plucken.
Na veel raedslagens hy 't Geheymenis dus vraegt:[9]
Waer mach myn Eega zyn? hoe noemtme dese Maegt?[10]
Aecht galmde 't Heyligdom: dies om nu uyt te kiesen[11]
Van duysend *Aechten* een, keerde onse Bruygom t'huys,
En socht sijn troost, sijn helft, sijn Bruyt met druk en kruys,
En in midsomer vond sijn *Aecht* in't Hof der Vriesen.[14]

* Van 1620. Afgedrukt naar de tekst in *I.V. Vondels Poesy, Ofte Verscheide Gedichten. Het tweede Deel. Tot Schiedam, Gedruckt voor den Autheur*, 1647, blz. 107.
In de tietel: *Lambrecht Jacobsz.:* Doopsgezind predikant in Leeuwarden; hij was 'n bekend schilder (± 1592-1637). Jacob Backer en Govert Flinck waren leerlingen van Lambert Jacobsz.
Den 28 van Hoymaendt moet volgens Dr. Sterck een drukfout zijn, want het paar is in de echt verbonden de 8ste Julie volgens het Trouwboek van 't Stadhuis te Leeuwarden.

2-3 't Puik van alle kunstenaars spoedt naar Rome, om daar de schilderkunst te leren; blijkbaar was Lambrecht Jacobsz. van plan geweest naar Rome te gaan, maar is door zijn liefde voor z'n bruid hiervan teruggehouden.

5 *Dees* d.i. de schilderkunst; *kost:* kon.

6 *Schilder-geest:* schilderkunstenaar.

6-7 *die.... vernoegde:* aan wie, toen zijn hart getroffen was, geen dode verf vernoegde; die geen dode verf.... (geen kunstwerk) kon weerhouden, om.

9 *Na veel raedslagens:* na lang beraad (*raedslagens* 2e n.v. na *veel*); *'t Geheymenis:* 't orakel (aldus wordt schertsend hier de echo genoemd, zie vs. 11).

10 *noemtme:* noemt men.

11 *'t Heyligdom:* 't orakel, zie vs. 9.

14 *in't Hof der Vriesen:* in Leeuwarden (waar 't Hof der Staten van Friesland was).

Babylonische gevangenis.
Psalm CXXXVI.[aant. aant.*]

Toen wy, te Babylon, geketent, daaghlix droever,
Ons harpen hingen aan de wilgen, die den oever[2]
Der onverzoenbre Eufraat beschaduwden met groen;[3]
En aan Ierusalem, en 't Vaderlant gedachten,
En aan d'altaren, daar wy Godt te dienen plaghten,
En Levi ons met Man des Godtsdiensts plagh te voên:[6]
Toen scheen ons aangezicht van hartzeer te verouden.
De boezem zuchten loosde, en d'oogen parlen douwden;[8]
Want d'overwinners ons beloegen, in ons kruis,[9]
En spraken: weest getroost, ghy 's hemels uitverkoren,[10]
Nu laat ons eens een liet en blijden lofzangk hooren,
En zingt eens, zoo gy plaght, in uw Godsdienstigh huis.
Och, spraken wy, wien zou gelusten noch te zingen,[13]
Nu wy, zoo veer van huis, by woeste vreemdelingen,
Zijn ieders tijtverdrijf, en guighelspel, en hoon.[15]
Ierusalem, eer ghy in mijn gemoedt zult sterven,
Eer sal mijn rechte hant haar soete snaren derven;[17]
Eer sal mijn schelle harp my weigren haren toon.[18]

* Van omtrent 1620. Afgedrukt naar de tekst in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten*; CI□I□ CXLIV (d.i. 1644) blz. 380.
I n d e t i e t e l : *Psalm CXXXVI*. Deze psalm, 'n lied van smartelik verlangen naar Jeruzalem, is waarschijnlik gedicht tijdens de Babiloniese gevangenschap (door de profeet Jeremias, of door 'n Leviet). In geestelike zin drukt deze psalm de gevoelens uit van de kristen, die zich balling voelt op aarde (Babilon).

2 *Ons harpen....:* geen (godsdienstige) liederen meer zongen.

3 *Der onverzoenbre Eufraat:* onverzoenbaar omdat Babilon zijn felle haat bewees aan de Joden.

6 *Levi:* de priesters (die allen uit de stam van Levi waren); *met Man des Godtsdiensts:* met de innigste Godsvrucht; met 't manna, 't beste van de Godsdienst.

8 *parlen:* paarlen.

9 *beloegen in ons kruis:* belachten, bespotten in onze ellende; (*beloegen* oorspr. vorm).

10 *uitverkoren:* uitverkorenen.

13 Wie zou 't nog lusten te zingen, wie zou nog genoegen vinden in 't zingen.

15 *guighelspel:* bespotting, speelbal.

17 *rechte:* rechter (*slinke* en *rechte* ook zonder *er*, zie blz. 60 op vs. 114); *haar soete snaren:* de liefelike snaren van de harp (die zij gewoon is te tokkelen; *haer* slaat op *hant*).

18 *schelle:* luid klinkende.

Gewijde vloeren, en ghy schoon gebouwde bogen,[19]
En heilighdommen, die noch glinstert in onse oogen;[20]
Och Sion, eer ghy laat te sijn ons hooghste goet,[21]
Ons weelde, ons vrolickheit, ons vaarsen, en gesangen;[22]
De tong sal eer verdrooght in 't montgehemelt hangen,
Eer dat van elders vreught verrijse in ons gemoedt.
Gedenck, o Heer, gedenck de rasende Edomiten;[25]
Die, in 't verdelgen van den roem der Israliten,
Vast kreeten: af, rein af, tot op den lesten steen.[27]
Verwoest, en brant, en blaackt: brengt yzer aan, en vuurwerck.
Men draagh geen kerck ontsagh. verloopen is haar uurwerck.[29]
Men trap haar, die u zoo baldadigh heeft getreên.
Bloetdorstigh Babylon, hoe stout ghy u durft roemen;
Men sal in 't ende den verdelger zaligh noemen,
Die u vergelde al 't wreede ons aangedane quaadt.
Dan salmen roepen: o geluckigh zijt ghy Persen,[34]
Die Sions onrecht wreeckt, en die de teeder harssen[35]
Van Babels zuigeling op rotsen klitst, en slaat.

19 *Gewijde vloeren....* van Jeruzalem's tempel.
20 *heilighdommen:* heilige vaten, en ander tempelgereedschap.
21 *laat:* ophoudt.
22 *vaarsen:* verzen ('t voorwerp van onze gedichten en liederen).
25 *de Edomiten* hadden de belegeraars en verwoesters van Jeruzalem bijgestaan (*Jeremias' Klaagzangen* 4:21; *Ezechiël* 25:12; 35:5; 36:5). In geestelike zin zijn 't de wereldsgezinden, die vijanden zijn van de Kerk.
27 *af, rein af:* weg, alles (zuiver) weg.
29 *kerck:* tempel.
34 *Persen:* Perzen (die onder Cyrus Babilon veroverden); de Perzen worden in de psalm zelf niet genoemd.
35 *harssen:* hersens (*harssen* of *herssen* meerv. zie Dl. 1, blz. 792 op vs. 2). Naar dit wrede krijgsgebruik zou ook bij de inneming van Babilon gehandeld worden (volgens *Isaias* 13:16); de psalmist prijst die verdelgers hier gelukkig, alleen omdat zij de werktuigen zijn van Gods gerechtigheid. In geestelike zin zijn de zuigelingen, de handlangers van de duivel, die tegen Kristus, ‘de steen des aanstoots’ zullen verpletterd worden (volgens de verklaring van Augustinus).

Gezang,
Op het Latijnsche Woordt:
Trahit sua quemque voluptas.[aant. aant.*]

't Is den mensch als aengeboren,
Dat hy yetwes heeft verkoren.[2]
d'Een kiest dat, en d'ander, dit,
Elck kiest sijn besonder wit.[4]
Yder heeft sijn Afgodt binnen,[5]
Die hy dient met al sijn sinnen:[6]
Niemant is ter weerelt vry
Van dees soete Afgodery.
Elck wort van sijn lust getrocken,[9]
Die hem schoonst dunct, en kan locken,[10]
Niemant sijn natuyr verliest,
Elck heeft yet dat hy verkiest.
d'Een sijn vreugt schept uyt vergaren
Van de Schelpen, die de baren
Stroyen langs het dorre strand:
d'Ander heeft geen beter pand[16]
Als de rijckdom van sijn bloemen,[17]
Van haer reuck en verw te roemen.
d'Een geen tijt-verdrijf begeert
Voor het draven van sijn Peert;
Door het springen, keeren, rennen,
En den breydel braef te mennen:[19-2222]

* Van omtrent 1620. Afgedrukt naar de tekst in *I.V. Vondels Poesy, Ofte Verscheide Gedichten. Het tweede Deel. 1647*, blz. 134.
In de tietel: *Trahit....:* 'Elck wort van sijn lust getrocken' (vs. 9); ieder heeft z'n stokpaardje; iedere gek heeft z'n gebrek, deze regel is uit Vergilius' Ecloga 2, vs. 65; verg. Vondel's vertaling *Tweede Herderskout*, vs. 84 (van 1660). Dit spottende hekeldichtje is 'n vrije bewerking van Horatius' eerste ode; maar Horatius stelt juist tegenover al die voor hem onbelangrijke strevingen, zijn verheven neiging voor de dichtkunst.
2 *yetwes:* ietwat, iets (*yetwes* 2e n.v. van ietwat).
4 *wit:* doel.
5 *binnen;* in z'n binnenste.
6 *al sijn sinnen:* heel z'n hart.
9 *van sijn lust:* door zijn neiging.
10 Die hem 't schoonst (van alles) lijkt.
16 *pand:* goed, bezit.
17 *Als....:* dan de rijkdom.... te roemen.
19-22 Horatius' ode, vs. 3-6.
22 *den breydel.... mennen:* 't paard met de breidel mennen, besturen (*den breidel mennen* in plaats van 't paard mennen, dikwels bij Vondel); *braef:* wakker.

*
d'Ander alle ding belacht,
Om tydtkorting van de jacht,
Om in struycken en in hagen[25]
't Schuwe bosch-swijn te bejagen,
En in d'eensaem wildernis
't Wilt steets op sijn hacken is,[28]
Met sijn honden en Molossen,[29]
Die gaen snuff'len in de bossen.[23-30]
d'Een treckt met een Angel-hoeck[31]
Nu een Baers op, dan een Snoeck,
Dan een Spiering, dan een Vooren:
d'Ander acht dit tijt verloren,
En beloert de vogels schalck,[35]
Nu in 't net, dan met de valck.
d'Een verdient de lauwer-bladen,
Om dat hy der helden daden
In der Musen tempel song,[39]
En te pronck haer schilden hong:[40]
Is onledich met het lymen,
En het schaklen van sijn rymen.[37-42]
d'Ander slaet de sterren ga
's Morgens vroeg, en 's avonts spa,
Wort door 't ondervinden rijcker,[45]
Wenscht steets om een verder kijcker,[46]
Huylt vaeck eens, om dat hy niet
In den raet der Goden ziet.
d'Een sal al sijn neyging strecken[49]

* TEKSTKRITIEK: vs. 28, de oude uitgave heeft achter *is* 'n dubbelpunt. - vs. 49 *d'Een*, de oude uitgave heeft *d'Eene*.

25 *hagen:* bossen.

28 Is hij 't wild steeds op de hielen.

29 *Molossen:* jachthonden (eigenl. Molossiese honden; uit Molossis in Epírus, bij de Lat. dichters: *canis molossus*).

23-30 Horatius, vs. 25-28.

31 *Angel-hoeck:* vishoek (*angel* en *hoeck* betekenen beide *vishaak*).

35 *schalck:* listig.

39 Als dichter bezong.

40 Hun wapenfeiten verheerlikte (hun schilden in de tempel van de dichtkunst heeft opgehangen).

37-42 Horatius, vs. 29-34; maar bij hem niet spottend.

45 Wordt door onderzoeken rijker in kennisbezit (*vinden:* zoeken; ouwere betekenis).

46 *een verder kijcker:* 'n telkens sterker verrekijker bevredigt hem niet; hij wenst aldoor 'n ‘verder’ kijker.

49 d'Een zal heel z'n begeerte richten.

*

Om met Mars te veld te trecken,[50]
En treed als een Leeuw verwoed,
Sijnen vyand te gemoedt,[52]
Daer de barsse wapens klincken,
Daer de blancke sweerden blincken.[49-54]
d'Ander vliende dit geluyt,[55-vlgg.]
Is een Munnick in sijn huyt:[56]
Past op sijn gesette stonden,[57]
Is aen 't klockseel vast gebonden,
Acht elck minder als sich self,
Hangt steeds boven aen 't gewelf;[60]
En 't gewijde heeft uytverkooren,[61]
En draeyt om de Kercke tooren,[62]
Als de kraeyen, 't wuft gespuys,[63]
Om de weerhaen, en het kruys;[64]
En gaet schuw, gelijck als d'uylen
In de gaten hem verschuylen,[66]
Om het kerck-hof, daer het spenst,[67]
't Is al heylich, wat hy wenscht:
Wat hy spreeckt, bedenckt, beluystert,
Alle menschen zyn verduystert,
Blind en dom, en sonder reen,
Soxes is verlicht alleen.[72]
Aldus gaet het in dit leven,
Elck wort van sijn geest gedreven:
Elck omhelst sijns herte lust,[75]
Die hy als sijn *Bruytje kust*.
I.v.V.

* TEKSTKRITIEK: vs. 53, de oude uitgave heeft achter *klincken* 'n dubbelpunt. - vs. 66 *hem*, de oude uitgave heeft *hen*.

50 *Mars:* de Romeinse oorlogsgod.

52 *te gemoedt:* deze spelling wijst er op dat men (Vondel?) verstond: tegen (of naar) iemands gemoed.

49-54 Horatius, vs. 23-25.

55-vlgg. Hier beeldt Vondel blijkbaar de uiterlik doende farizeeuwse geesteliken uit (bedoelt hij hier voor 't eerst de heerszuchtige predikanten?).

56 Is 'n monnik in z'n uiterlike gedaante (of heel z'n doen).

57 Hij let op de gestelde uren, door 't klokgelui aangekondigd, waarop hij z'n getijden moet lezen of zingen.

60 Doet altijd erg hemels, erg vroom.

61 Lees: *'t gewijd'eeft*.

62 Is altijd in de buurt van de kerk(toren).

63 *'t wuft gespuys:* 't fladderend gedierte; wellicht bedoelt Vondel: die fladderende (zwarte) spoken; *gespuis* betekende vroeger *spoken; wuft:* zwervend.

64 Om de weerhaan die op 't torenkruis staat.

66 *hem:* zich.

67 *Om:* in de buurt van; *spenst:* spookt (uit 't Duits).

72 *Soxes* 'n verzonnen monniksnaam.

75 *sijns herte lust:* de begeerte van zijn hart.

Op 't woort: *Daer is soo yets*.[aant. aant.*]

Of dit of dat, elck heeft al yet,
Tot 'snaestens kleyn of groot verdriet.
De Hanen trotsen op haer kam.[3]
Het Varcken denct, ick voer de ham:
De wevers spoel loopt veel te knap,
Om om te sien na Pelsers lap:[5-6]
Maer wy *Scientes* zyn geleert,[7]
't Is 't *bonum mentis* dat ons eert:[8]
Puf met het volckje sonder geest:[9]
Wat is een leeck meer als een beest?[10]
Maer alst al t'saem wel is besien,
Wat schelen doch die lieve lien,
Waer van elck trotst op sijn uytsteck?[12-13]
d'Een is een Nar, en d'aer een Geck.[14]
I.v.V.

* Van omtrent 1620. Afgedrukt naar de tekst in *I.V. Vondels Poesy, Ofte Verscheide Gedichten. Het tweede Deel. 1647*, blz 137.

3 *trotsen:* zijn trots op.

5-6 De wever vindt zijn werk, 't weven van zijn spoel, veel te knap, om enige achting te hebben voor 't stuk huid (de *lap*) dat de bontwerker (*Pelser*) bewerkt.

7 *Scientes:* de weters, intellektuelen.

8 *bonum mentis:* 't geestesgoed, de kennis.

9 *Puf met.....:* verachting voor; *Puf* de klank van verachting met half gesloten lippen *pff; sonder geest:* zonder geleerdheid. ('t 'Odi profanum vulgus' van Horatius).

10 *een leeck:* 'n ongeletterde ('n leek in de wetenschap).

12-13 Waarin verschillen al die lieve mensen, waarvan ieder roemt op z'n eigen uitstekendheid?

14 *d'aer:* de ander.

Op Kassandras Treurspel.[aant. aant. aant. aant.*]

Rust geyle Hartogin, smoort u vervloecte brant;
De soete min die past doch op geen dwingelandt.[2]
Wat lelt *Kassandras* tong mijn *Kaarel* hier aan 't oor,[3]
Terwijl noch list noch dwang hem trekt van *Leonoor*.
I.v.V.

* Van omtrent 1621. Afgedrukt volgens *I.V. Vondels Poesy, Ofte Verscheide Gedichten. Het Tweede deel. 1647*, blz. 84.
Vondel heeft dit bijschriftje gemaakt op *Theodore Rodenburg*'s ‘Casandra, Hertoginne van Bourgonje, en Karel Baldeus Treur- en Blij-eynde-spel.’ Rodenburg is de bekende leider van de Kamer ‘In Liefde bloeyende’, na de afscheiding van Coster's Akademie in 1617.
De stof van dit spel, waarop Vondel zinspeelt, is: Cassandra, de hertogin, was verliefd op Karel, de ‘Camerlingh’ van de hertog, maar Karel weigerde, en bleef trouw aan z'n vrouw Leonoor, de zuster van de hertog.

2 *past doch op geen dwingelandt:* geeft toch geen acht op iemand die haar dwingen wil.

3 *lelt:* zanikt, zeurt (van *lel* in de betekenis van: 't voorste deel van de tong).

Klinck-dicht
op het derde deel
van 't licht der zeevaert.[aant. aant.*]

Was nu de Straet gheveeght van overgheven guyten[1]
Die d'Archipelago benouwen vroegh en spae,[2]
En trecken haer ghewin uyt vromer lieden schae,
En terghen Godt, en 't Recht met steelen en vrybuyten:
De Cyperschê handelaer gaf niet twee kop're duyten[5-vlgg.]
Vyt vreeze van 't ghevaer: 't verzeeck'ren bleef haest nae:
De Koopman sliep gherust, terwijl op Gods ghenae
Hy wisselt in Katthoen, en zy zijn zilv're kluyten:[7-8]
Want ancxt van schipbreuck is van yders hert ghestreecken,
Nu *'t Licht der Zeevaert* blaeckt, en helder is ontsteecken,
Men vreest'er noch Charybd' noch Scyll', noch plaet, noch banck.[11]
Natuere, die jeloers ancxtvallighlijck ons banden,[12]
Met klippen onder zee, van Turcxzê en Griecxze stranden
Moet dulden, dat wy daer gaen landen vry en vranck.
I.V. Vondelen.

* Van 1621. Afgedrukt naar de tekst in *'T Derde deel van't Licht der Zee-vaert. inhovdende De Beschryvinghe der Zeecvsten van de Middelandtsche Zee. By een vergaedert ende in't licht ghebracht door Willem Ianssen. Tot Amsterdam, By Willem Jansz. op't Water inde vergulde Sonnewyser. Anno 1621*. Blad *4 achterkant.

1 Als nu de straat van Gibraltar ook bevrijd was van doortrapte schelmen; *overgheven:* aan de misdaad overgegeven.

2 *d'Archipélago:* de (Griekse) Archipel tussen Griekenland en Klein-Azië (*Archipel* is 'n verkorting van 't verlatijnste Griekse *Archipélagus:* hoofdzee).

5-vlgg. Dan gaf de handelaar die op Cyprus vaart, geen sent meer uit, om z'n schip te verzekeren; want voor schipbreuk is geen gevaar meer, nu dit boek alle klippen aanwijst; *Cyperschê handelaer* uitspr. *Cypers' andelaar;* Deze samensmelting is hier en in vs. 13 aangegeven door *ê*.

7-8 *op Gods ghenae....:* alleen op God vertrouwend wisselt hij z'n zilvere geldstukken (*kluyten*) voor katoen en zij.

11 *noch Charybd'noch Scyll':* noch Charybdis noch Scylla, de beruchte draaikolk en klippen bij Sicilië (zie blz. 416 aant. op vs. 44); *plaet:* zandplaat.

12 *jeloers:* afgunstig om haar alleenheerschappij met anderen te delen; *banden:* verbande, afhield van (*banden* met *-n* zie Dl. 1 blz. 465 op vs. 25).

Klinkert.
[Op Zacharias Heyns' vertaling van Du Bartas.] aant. aant. *

'STaels onkunde hield tot noch veel Nederlanders buyten,[1]
Die in het Heyligdom der Vrancken wilden gaen,[2]
Alwaer *Salustius* stack lieflyck reuckwerck aen,[3]
En volghde 't heyrschaer Gods met duysend orgelfluyten:[4]
Maer *Zacharias* als Hooghpriester quam ontsluyten
Dees Kerck beschilderd met der ouder Vad'ren da'en:[6]
Waer van de Geest getuygt in zyn geschreven bla'en,[7]
En huwde aen *Bartas* stem den weerklang syner luyten.[8]
Nu geven wy niet toe de Geesten van Britanjen,[9]
Den smekenden Tuscaen, noch oock 't hooghmoedigh Spaenjen,[10]
Noch wycken voor de prael van het Latynsche volck.
Wie lust heeft den Gascon in Nederduyts te hooren,[12]
Die lees dit Godlyck boeck, en leen syn heylige ooren[13]
Aen *Heijns,* die ons verstreckt eens grooten Dichters Tolck.
I. van Vondelen.

* Van 1621. Afgedrukt naar de tekst in *W.S. Heere van Bartas Wercken door Zacharias Heijns* (in 1621 te Zwol bij Zacharias Heyns uitgegeven). Blad 4 van 't voorwerk, voorkant.
du Bartas: zie Dl. 1 blz. 473.
Zacharias Heijns geboren in Antwerpen omtrent 1560; in 1598 vestigt hij zich als boekdrukker en uitgever in Amsterdam, daarna in Zwolle. Hij schreef veel dichtwerken, en heeft alle dichtwerken van du Bartas vertaald, behalve de gedeeltes uit de Seconde Sepmaine: *De Vaderen* (zie Dl. 1 blz. 473-vlgg.) en *De Heerlyckheyd van Salomon* (zie dit deel blz. 223-vlgg.) die Vondel bewerkt had, want deze heeft hij tussen zijn vertaling ingevoegd. Vondel dicht deze ‘klinkert’ op de vertaling van Zacharias Heijns.

1 *'STaels onkunde:* onbekendheid met 't Frans.
2 *in het Heyligdom der Vrancken:* in 't heiligdom der Fransen; 't heiligdom van Du Bartas' gewijde, godsdienstige gedichten (verg. *De Vaderen,* Dl. 1 blz. 477 vs. 11-vlgg.).
3 *Salustius:* Saluste (verlatijnsing van de Saluste, in aanpassing aan *Sallustius*, de Romeinse geschiedschrijver 86-35 v. Kr.).
4 *'t heyrschaer Gods:* Gods leger, de Joden, wier geschiedenis du Bartas vooral beschreven heeft in de Sepmaine; *met duysend orgelfluyten:* met talrijke zangen (zijn gedichten).
6 *ouder Vad'ren da'en:* de daden van alle oude Vaderen (verg.: Vondel's *De Vaderen*).
7 Hij volgde 't Bijbelverhaal (*geschreven bla'en* door Gods Geest ingegeven).
8 *den weerklang syner luyten:* de weerklank van zijn luit (als vertaler zong hij met zijn luit du Bartas na); *syner luyten:* van zijn luit (ouwe 2e n.v. enkelv.).
9 *Nu geven....:* nu geven wij niets toe aan, nu staan we niets achter bij; *de Geesten:* de geleerden, de dichters; du Bartas' gedichten waren al vertaald in 't Engels, Italjaans, Spaans en Latijn.
10 *Den smekenden Tuscaen:* de vleiende Toskaan (om 't zoet vloeiend Italjaans zo genoemd).
12 *den Gascon:* du Bartas van Gascogne.
13 *heylige ooren:* oren die luisteren naar gewijde zangen.

Portret van de dichter der beide *Sepmaines*

Guillaume de Saluste, heere van Bartas
‘De phoenix van de Fransche poëten’ (Vondel)

Dit portret is een geschenk aan onze Vondel-uitgave zó volmaakt in de geest van de Dichter, dat hij 't zelf met 'n dankbare glimlach zou hebben begroet; immers zijn ‘Phoenix’ van de jaren 1616 en '20 haalt hij nog op in 1661 ‘om zijne heerlijcke gedichten’. Het portret is ons toegezonden uit Gasconje door niemand minder dan de Heer E. DE SALUSTE DU BARTAS te Parijs, nazaat van de dichter der *Sepmaines*. De Heer E. du Bartas was zo vriendelik zijn Paasvakantie van 1928 in 't voorvaderlik Auch te benutten om 't oude portret, dat bereids als model gediend had voor de olieverfschilderij in de mairie van Auch, te laten fotograferen en ons de foto toe te zenden met de hoffelike woorden: ‘Vous trouverez bien naturel que je me permette de vous l'offrir gracieusement trouvant une légitime compensation dans *la pensée qu'une nation amie apprécie l'oeuvre d'un ancêtre dont j'éprouve quelque fierté à porter le nom*.’

Op Zacharias Heyns
(Portret, naar de kopergravure van een onbekende.)[aant. aant.]*

Aldus aenschout hy 't licht en gaet onse Eeuw verçieren,[1]
En bergt syn Godlyck breyn in heylige Laurieren,
Die in syn Rymen vloeyt gelyck een gulde Beeck,
En volgt *Salustius* in d'een en d'ander Weeck.[4]
I. van Vondelen.

* Van 1621. Afgedrukt naar de tekst onder 't portret, in 't boek genoemd bij 't vorige gedicht, blad 4 van 't voorwerk, achterkant.
1 *onse Eeuw verçieren:* onze tijd opluisteren, tot roem strekken.
4 *in d'een en d'ander Weeck:* de beide *Sepmaines* van du Bartas.

*

Gebedt,
Uytgestort tot Godt, over mijn geduerige quijnende Sieckte, Anno 1621.

aant. *

Gy die de sieckte queect, en doetse weer verdwijnen,
Aensiet een Christen hert, belegert met veel pijnen:
O Vader alles troosts! gy weet, en ick beken
Dat ick een aerden vat, en broos van stoffe ben.[4]
Aensiet de swackheyt dan van uwen armen dichter:
Myn rouwe wonden salft, en maect myn qualen lichter:[6]
Of soo 't u dus behaegt om onser sonden schult,
Soo wapent mijne borst bestendich met gedult:
Dit harnas eischt den noot, want jaren sach ick enden;[9]
Maer noyt myn swarigheen, en daeg'lijcksche ellenden.
Dit maect my 't leven suur, en mat de geesten af,[11]
En doet ons hemelwaerts vaeck suchten om het graf.
Als ick de Swaluw sie geherbergt aen de Gevel
Van 't overlenend huys, ô die van d'aertsche nevel,[14]
Ontslagen spreeck ick dan, mocht nestlen daer 't gestarnt,[15]
Daer 't gout in 't blau Torkoys soo flonckerende barnt.[16]
Gy weet het, goede God! hoe vyerig uwen siecken
Na een gesonder locht, door 't roeyen van sijn wiecken,[18]
Opstijgen wil geswint, of dat een van u Bôôn[17-19]
Hem op sijn pennen draegt, in uwen rijcken throon.[20]
Als ick, om tijt-verdrijf, met mijne stem ga paren

* TEKSTKRITIEK: vs. 19, de oude uitgave heeft achter *Bôôn* 'n punt.

* Van 1621. Afgedrukt naar de oudste bekende tekst in *I.V. Vondels Poesy, Ofte Verscheide Gedichten. Het tweede Deel*. 1647; blz. 137.
Vondel had met 'n langdurige ziekelike zwakheid te kampen gehad, en was in die tijd ook zeer zwaarmoedig. In die toestand dichtte hij dit gebed.

4 *een aerden vat:* 'n zwak wezen (‘*aerden vat*’ voor 't ‘menselik lichaam’ naar *2 Kor.* 4:7).

6 *rouwe:* rauwe, open, schrijnende.

9 De nood eist dit harnas van geduld.

11 *de geesten:* mijn levensgeesten, mijn leven.

14 *overlenend:* vooroverhellend (de oude huizen hadden dikwels 'n vooroverhellende gevel om beter gevrijwaard te zijn tegen 't inslaan van de regen; dit heette: ‘op de vlucht gebouwd’); *lenen:* leunen; *ô die....:* o hij die.

15 *daer:* waar.

16 *'t blau Torkoys:* 't hemelsblauw, de blauwe hemel; *Torkoys:* Turks; Turkse jaspis, 'n blauwgroene edelsteen; *barnt:* brandt.

18 *Na:* naar.

17-19 *uwen siecken.... opstijgen wil:* uw zieke wil opstijgen.

19 *of dat....:* of wenst (wil) dat; *Bôôn:* boden, engelen.

20 *throon:* hemel.

*

Den weer-klanck van myn Luyt en sangerige snaren,
Dan dunct my dat u geest met mijne geest getuygt
Hoe heylig 't heyrschaer Gods daer boven speelt en juygt.[24]
Dees lust tot 't hoogste goedt dit Goddelijck verlangen,[25]
Uyt dees quellagie wort geboren en ontfangen.[26]
Wy nemen dan in danck den tijdelijcken druck.
Laet ons, ô Heer! slechts niet beswijcken onder 't juck;
Noch laet d'ellende niet te seer ons broosheyt tergen,[29]
Noch meer als het vermach wilt niet u schepsel vergen;[30]
Soo sal myn sangeres u roemen onder maen,[31]
En 'swerelts duystre nacht, en schaduwen versmaen,
Om 't salich licht, tot dat de geest van 't lijf gescheyen,[33]
Sal weerdich zyn bekent, te juychen met u reyen.[34]
I.v.V.

* TEKSTKRITIEK: vs. 27 *den tijdelijcken*, de oude uitgave heeft *den tijdelijcke*. - vs. 29, de oude uitgave heeft achter *tergen* geen komma. - vs. 30, de oude uitgave heeft achter *vermach* 'n komma. - vs. 31 de oude uitgave heeft achter *maen* geen komma.

24 *'t heyrschaer Gods:* Gods legerscharen, de engelen (multitudo militiae coelestis *Lukas* 2:13).
25 *lust:* begeerte.
26 *quellagie:* kwelling, ellende (uitspr. *kwellaadzje*).
29 *tergen:* afmatten.
30 *als het vermach.....:* wil niet meer van uw schepsel eisen als 't kan verdragen; (*wilt* met *t* als dikwels).
31 *myn sangeres:* mijn dichtkunst; *onder maen:* hier op aarde.
33 *lijf:* lichaam.
34 *Sal weerdig zijn bekent, te.....:* waardig (erkend) bevonden zal worden om te.

Op Hendrick de Keyser*
(Portret, naar de gravure van J. Suyderhoeff.) aant. aant. aant. aant.*

Hier leeft die leven gaf aen marmer, aen metael,
Yvoor, albast en klay; dies laat zich Uytrecht hooren:[Vs. 2]
Is Roome op kaysers prat, en kayserlycke prael;
De Kayser van de kunst is uit myn schoot geboren.
I.V. Vondelen

* *Hendrick de Keyser* is geboren te Utrecht in 1565 en gestorven te Amsterdam in 1621. Hij is in 1594 aangesteld tot bouwmeester en beeldhouwer (‘steenhouwer’) van Amsterdam. Hij heeft o.a. ontworpen de nog bestaande protestantse Zuider-, Wester- en Noorderkerken en de spits op de oude Reguliers (Munt)toren te Amsterdam, als ook 't praalgraf van Willem I te Delft (zie blz. 412) en 't bronze standbeeld van Erasmus (zie blz. 418). Hij is een van de eersten die in oud-klassieke stijl werkt, en heeft ook door zijn leerlingen sterke invloed gehad op de verbreiding van deze stijl.

* Waarschijnlik van 1621. Afgedrukt naar de gravure van *J. Suyderhoeff*. Deze gravure is gemaakt naar de schilderij (van 1621) van Thomas de Keyser, zoon van Hendrick de Keyser. (Bibliographie van Vondels werken nr. 728). De tekst is onder de gravure op 'n afzonderlike plaat in kapitaal gegraveerd.

Vs. 2 *klay:* klei; de *ai*-klank voor de *ei*-klank is zowel Antwerps als Amsterdams (verg. *kayser* in vs. 3 en 4); *Uytrecht:* Utrecht; de *ui*-klank in deze naam is vooral in de meer bekende vorm: *Uitert*, tot diep in de 19de eeuw in de spreektaal gewoon gebleven.

Opdraght der afbeeldinghe van prins Willems graf, aen de Staten der vereenighde Nederlanden.[aant.*]

Voorstanders van een landt vol weeldighe ondersaten[1]
Ontfangt tot een geschenck, doorluchtige Heeren Staten,
De Grafsté toegewijt aen d'asschen vande Vorst
Die streng als Hercules gemoedigt had sijn borst[4 4-vlgg.]
Met Dwingelanden haet, en in manhafte tochten[5]
Ter Hellen heeft gedoemt de westersche gedrochten,
D'handvesten voorgestreen, en dapper van gemoed[7]
De Vrijheijd en haer recht besegelt met sijn bloed.[8]

* Van 1622. Afgedrukt naar de tekst boven in de afbeelding van Prins Willem's praalgraf in de Nieuwe Kerk te Delft (Bibliographie van Vondels werken nr. 104), de tekst is gegraveerd.

Op de afbeelding zelf staat geen tietel. De Staten Generaal hadden Hendrick de Keyser (zie blz. 411) 'n groots gedenkteken laten maken op't graf van Prins Willem I in de Nieuwe Kerk van Delft. Dit gedenkteken was voltooid in 1620; hiervan werd 'n afbeelding gegraveerd door Pieter de Keyser, (zie rechterbenedenhoek van de afbeelding: *Pieter De Caiser Excudebat 1622*), zoon en opvolger van Hendrick de Keyser als stadsbouwmeester en beeldhouwer, en met dit gedicht van Vondel aan de Staten opgedragen.

1 *Voorstanders:* bestuurders en beschermers; *weeldighe:* welvarende, welgestelde.

4 *streng:* straf, sterk; *gemoedigt:* bezield.

4-vlgg. *als Hercules..:* zoals Hérkules, volgens de Grieks-Romeinse godeleer, de monsters (vooral de Cerberus, zie blz. 427 op vs. 10) in de hel had neergeworpen, zo heeft Prins Willem gedaan met 'Westerse monsters' (vs. 6) van dwingelandij.

5 *Met Dwingelanden haet:* met haat tegen de dwingelanden; *in manhafte tochten:* op zijn dappere krijgstochten.

7 *D'handvesten voorgestreen:* de rechten (van de gewesten) heeft verdedigd.

8 *besegelt met sijn bloed:* met zijn bloed gewonnen en bevestigd heeft.

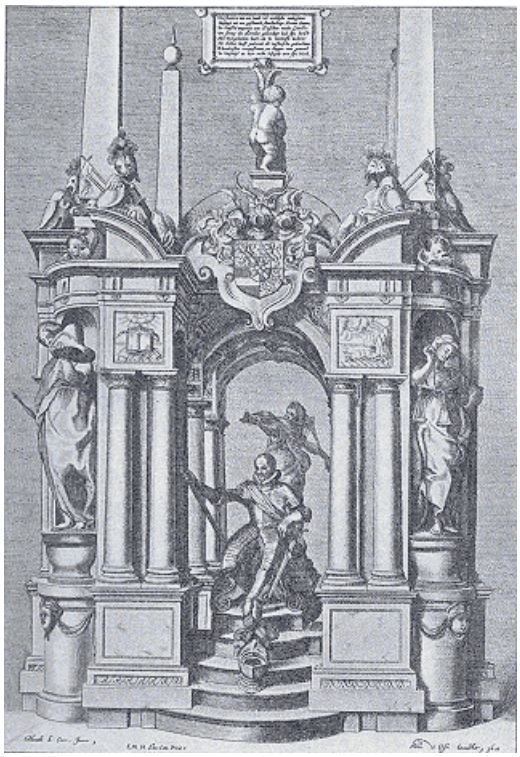

Gedenkteken op Prins Willem's graf door Hendrick de Keyser.
Naar de gravure van Pieter de Keyser, met het gedicht van Vondel bovenaan, in deze verkleining met een vergrootglas duidelik te lezen.

Gedachtenis van Desideer Erasmvs Rotterdammer. Aen den heer Peter Schryver.[aant. aant. aant.]*

O hooghgeleerde *Schryver*,
Wat quistghe tyd en yver,[2]
Om op te doen 't geen levendigh gelijckt[3]
Den grooten Desideer, die niemand wijckt.
Hou op van printesiften.[5]
Een stapel wyse schriften
Is d'afdruck van den held, die eeuwigh leeft,[7]
En d'aerdboôm met de pen verovert heeft.
Syn pen dreef voor sich heenen
Wt Rome en wt Athenen[10-vlgg.]
't Barbarisch heyr, een' schandelijcken hoop,
En oneer van den Christelijcken doop;[12]

* Van 1622. Afgedrukt naar de oudste uitgave, op 'n afzonderlik plano vel (Bibliographie van Vondels werken nr. 103).
Desiderius Erasmus de beroemde humanist, is geboren te Rotterdam in 1467, gestorven te Bazel in 1536.
In de tietel: *Peter Schryver* verlatijnst *Petrus Scriverius*, is geboren te Haarlem in 1576 en gestorven te Oudewater 1660. Hij is schrijver van vele Latijnse geschiedwerken en gedichten (zie Vondel's gedicht *Op de boeten betaelt door den Heer Peter Schryver;* van 1625).

2 *quistghe:* verkwist ge.

3 Om te vinden (*op te doen*) wat naar 't leven gelijkt op de grote Desiderius; dus: naar 't leven gelijkende afbeeldingen van Erasmus (wschl. voor zijn standbeeld, zie blz. 418).

5 Hou op met prenten te zoeken.

7 *d'afdruck:* de afbeelding (de geestelike uitbeelding).

10-vlgg. Uit Rome en uit Athene, d.i. van 't erf, uit de schatkamers van de Romeinse en Griekse kunsten en wetenschappen; dreef hij 't barbaarse leger, 'n bende barbaren, de domme ‘geleerden’, die deze schatten mishandelden en misbruikten. Erasmus redde die schatten, zo stelt Vondel 't voor, uit hun handen; want hij heeft ze ons in hun oorspronkelike zuiverheid weer doen kennen, door de geschriften van veel klassieke schrijvers uit te geven. Vondel doelt blijkbaar op Erasmus'geschrift *Antibarbarorum liber*(= 't Boek van 't tegenbarbaarse, Boek tegen de barbaren), waarin hij de studie van de fraaie (Griekse en Latijnse) letteren verdedigt tegen hun, die de ‘musarum presidia’, de hulp der schone kunsten, versmaden.

12 Die de naam van kristen oneer aandeden (Vondel doelt blijkbaar op de tijd van de middeleeuwen, die naar de mening van de humanisten en van Vondel hier, 't Latijn misvormden).

De Sieletyrannyen,[13]
Met Gierigheyds Harpyen,[14]
Den woesten krijgh, de Plompheyd dom en doof,
De Gulsigheyd, en 't blinde Bygeloof.
Syn hand die gaf de maete[17-vlgg.]
Aen beyderleyen staete,
Aen't weereldlijck en oock aen 't geestlijck hof:[19]
Se hief de nutte kunsten wt het stof.
De doode graven hooren
Dat Cicero herboren[22]
Tot onversierden roem van Maes en Rijn[23]
Den Tiber leert syn lang verleert Latijn.
Wat jongen en wat ouden
Syn niet in hem gehouden.[26]
Een bron van wysheyd vloeyt wt sijnen mond,
Den gouden tolck van't heyligh Nieu Verbond.[28]
De lang bewolckte Waerheyd[29]
Herschept haer oude klaerheyd,
Na roestige eeuwen, wt dit Hollandsch Licht.[31]

13 (Hij verdreef) de tierannie over de ziel, de begerigheid enz. In zijn *Laus Stultitiae:* Lof der zotheid, geselde hij de verkeerde zeden van de verschillende standen; evenzo in zijn *Colloquia* (zie blz. 418).

14 Met de harpijen (roofvogels) van de begerigheid; *Harpyen:* roofvogels uit de Grieks-Rom. mythologie, die alles wat ze aanraakten bezoedelden.

17-vlgg. Zijn hand gaf de maat aan voor beide standen, de juiste wijze van handelen, hoe de wereldlike vorsten en de geestelike overheden (bisschoppen en pausen) de wetenschappen moesten beschermen; *Aen beyderleyen staete:* aan beiderlei, tweeërlei (leidende) stand; aan beide standen (geestelike en wereldlike).

19 *hof:* regering, regeerders.

22 Dat de herboren Cicero (Erasmus, die even sierlik Latijn schreef als Cicero) aan de Tiberlanden opnieuw hun eigen Latijn leerde, tot roem van Nederland (van de Maas en Rijnlanden). Erasmus heeft veel geschreven over 't zuiver spreken en schrijven van 't Latijn, o.a. over de Ciceroniaanse briefstijl.

23 *onversierden:* onverzonnen, waarachtige.

26 Zijn niet aan hem verplicht.

28 De voortreffelike verklaarder van 't Nieuwe Testament, Erasmus, heeft de oorspronkelike Griekse tekst van 't Nieuwe Testament uitgegeven, met 'n eigen Latijnse vertaling ('n omwerking in klassiek Latijn van de Vulgata) en verklaringen (1523).

29 De lang verduisterde waarheid (van 't Evangelie en van de godgeleerdheid) krijgt z'n oude klaarheid terug, door Erasmus' verklaringen. Erasmus bestreed vooral de scholastieke methode, die inderdaad in die tijd tot spitsvondigheden was verlaagd (Vondel doelt hierop, omdat hij meende dat daardoor de waarheid verduisterd en verbasterd werd).

31 *Na roestige eeuwen:* na verwilderde eeuwen (*roestig:* vuil, ruw, verwilderd); Erasmus beweerde dat ‘de geest van 't Evangelie in de laatste vier eeuwen in de meesten gestorven was.’

De Dooling krijght een schaemrood aengesicht.[32]
Syn siele walght van't werren.[33]
Se kiest geen' dop voor kerren.[34]
Al wat sy op den vasten grondsteen bouwt[35]
Is dier gesteent, fijn silver, en rood goud.[36]
Hy sticht vervalle steden[37]
Door Godgeleerde zeden[38]
En tempering van wetten, glad hersmeed[39]
Met syne tong, die diamanten kneed.
Om pays is al syn bidden.[41]
Voorsichtigh houd hy 't midden,[42]
En staerooght op 't Apostolijck gestarnt,[43]
Daer hier Charybd en ginder Scylle barnt.[44]
De Roomsche myterkroone[45]
Haer' allerliefsten soone
Erasmus stadigh met ontvouwen schoot[47]
Milddaedigh tot d'eerwaerdighste ampten nood.

32 Erasmus meende dat er te veel als geloofsdogma was vastgesteld, en men meer vrijheid moest laten ook in 't leerstellige; en dat de wijsbegeerte van Aristóteles, die de scholastieken er bij gehaald hadden, alles had verduisterd.
33 *'t werren:* 't warren, de verwarring.
34 *kerren:* kern: hij wilde niet de ‘dop’ van de spitsvondige schijngeleerdheid, maar de zuivere kern van 't Evangelie.
35 *op den vasten grondsteen* van de H. Schrift.
36 *dier:* kostbaar; *rood goud:* echt goud (zie blz. 336 aant. op vs. 24).
37 *sticht:* bouwt, hersticht.
38 *Door Godgeleerde zeden:* door levensgewoonten en gebruiken die op Gods woord steunen.
39 *tempering:* matiging, hervorming; de tierannieke wetten bestreed hij met grote kracht, en drong aan op invoering van zedelike wetten, tot verzorging van 't algemeen belang.
41 *Om pays....:* om vrede bidt hij voortdurend, in de godsdiensttwisten tussen de Hervormden onderling en tegen de katolieke Kerk.
42 Hij houdt zich buiten de godsdienstige strijd, en helt niet over naar een van beide kanten. Erasmus heeft later, toen hij beschuldigd werd van Lutheranisme, veel van zijn beweringen verzacht, of anders uitgelegd.
43 Hij houdt zonder afwijken 't oog gericht op de Apostoliese leer, als op 't Poolgesternte. Erasmus zei: de Apostelen doopten, maar leerden niets van al de geleerdheden der scholastieken; (*staerooght* en *gestarnt* wel 'n woordspeling voor Vondel, hoewel de woorden *staar-* en *gestarnt* niets dan de klank gemeen hebben).
44 Omdat aan beide zijden gevaar voor schipbreuk dreigt; *Charybd* en *Scylle:* Charibdis, de draaikolk aan de kant van Sicilië en Scylla, klippen aan de kant van Italië in de straat van Messina (in de Romeinse sagen twee monsters); *barnt:* brandt (van de branding der golven).
45 De Roomse Paus, die de mijterkroon, de tiaar draagt.
47 Paus Julius II heeft Erasmus 't hoge kerkelike ambt van poenitentiarius aangeboden, met vooruitzicht op de kardinaalshoed; ook Paus Paulus III wilde hem kardinaal maken; *met ontvouwen schoot:* met open schoot, met ruime vrijgevigheid.

Gekroonde koppen wencken[49-vlgg.]
Syn gunste door geschencken
En tittels; maer syn veder even vry[51]
Om Christus wraeckt gehuurde slaeverny.[52]
Geen baetsucht maeckt hem eygen.[53]
Oock swicht hy voor geen dreygen.
En die syn kruys omhelsend eere vlught,[55]
Vervult met eere d'ongemeete lucht.
De redelijcksten soecken[57]
Syn schaduw in syn boecken;[58]
Waerop de harteknaeghster Haetennyd[59]
Belachelijck haer stompe tanden slyt.
Al is de Rotterdammer
Verlost van 't Christen jammer,[62]
Syn troostleer wischt noch veele traenen af.
De segen Gods bedau syn saligh graf.
I. V. Vondelen.

49-vlgg. Koningen roepen hem in hun land door grote geschenken (geldelike inkomsten) en ereambten (bijv. Hendrik VIII van Engeland en Karel V). Leuven bood hem in 1502 'n hoogleraarszetel aan. In Cambridge werd hij hoogleraar in 't Grieks en in de godgeleerdheid door toedoen van de bekende bisschop John Fisher, kanselier van de universiteit. Hij heeft daar openbare voorlezingen of kolleges gegeven in 1509 en volgende jaren.

51 *tittels:* tietels (van hoogleraar enz.); *veder:* pen.

52 *Om Christus wraeckt:* wijst om Kristus af (hij vreesde vooral, als hij 'n vast hoogleraars-ambt bekleedde, gehinderd te worden in zijn vrije studieën).

53 *eygen:* afhankelik, slaaf.

55 Vondel heeft hier 'n al te grote verering voor Erasmus: integendeel, juist eerzucht en ijdelheid hebben Erasmus dikwels gedreven; maar zijn vrijheid om overal heen te kunnen gaan, en te kunnen studeren zoals ie wilde, waren de oorzaak dat ie geen vaste ambten heeft aangenomen.

57 *redelijcksten:* verstandigsten, wijsten.

58 *Syn schaduw:* zijn beeld.

59 *Haetennyd:* haat en nijd als eén persoon verbeeld.

62 *'t Christen jammer:* de jammerlike toestand van de kristelike Kerk.

Op het Metalen pronck-Beeld onlangs te Rotterdam Opgerecht tot Eere vanden grooten Erasmvs.[aant. aant.*]

Wat wijsheyt Latium en Griecken hield besloten[1]
Begreep gantsch Christenrijck so haest ERASMVS quam,
En gaf met zynen naem aen't Hollands Rotterdam
Een naem, vermidts hy was uyt haren schoot gesproten.
Zy, als de Nood het licht voor hem had afgeschoten,[5]
Noch 't rottende gebeent', noch 't stuyvende assche nam:[6]
Maer rechte een steenen beeld. [+]De Nijd spoog vyer en vlam,[7]
En socht geweldigh hem van 't Outer af te stoten.[8] [+]* 1572.
Dan laes! Geleerdheyds pronck sich keert aen nijd noch spijt.[9]
Geen graf zijn Faem bestulpt. hy heldert met de tijd.[10]
Zijn krans groent onverwelckt, en bloeyt in afgunst veyligh.[11]
Die onlangs was van steen nu glinstert van metael.
En so de Nijd sich steurt aen dese pracht en prael[13]
So gietmen licht van goud den Rotterdamschen HEYLIGH.[14]
I.v. Vondelen.

* Van 1622. Afgedrukt naar de laatste blz. van 't voorwerk der *Colloqvia of T'Samenspraken.... Met een Sonderlinge aengenaemheyd in Latijn gestelt Door Desiderium Erasmum van Rotterdam. t'Amstelredam, Voor Dirck Pietersz.: Boeck-verkooper/ op't Water inde witte Persse recht over de Korenmerckt. Anno 1622*.
De Rotterdamse vroedschap had in 1618 besloten 't misvormde stene beeld van Erasmus (zie vs. 7) te vervangen door 'n bronze beeld. De Amsterdamse beeldhouwer Hendrick de Keyser (zie blz. 411) kreeg hiervoor de opdracht. De streng hervormde (contra-remonstrantse) predikanten verzetten zich heftig (zie vs. 13), omdat Erasmus voor hun 'n Libertijn was. In 1622 werd 't nieuwe standbeeld opgericht.

1 *Griecken:* Griekenland.
5 *Zy:* Rotterdam; *de Nood:* 't noodlot; *afgeschoten:* verduisterd, weggenomen (*afschieten*, met 'n *schot* afscheiden).
6 Nam niet zijn lichaam.
7 *rechte:* richtte op; *De Nijd:* de nijdigen, nml. de Spanjaarden, die in 1572 't stene beeld met musketschoten hebben gehavend en in de Maas geworpen; later was 't weer op z'n plaats gesteld.
8 *geweldigh:* met geweld; *van 't Outer:* van z'n voetstuk (*outer:* altaar, zie blz. 126 op vs. 481).
9 *laes:* helaas, jammer (voor die nijdigen); *Geleerdheyds pronck....:* de glorie van de geleerdheid stoort zich aan geen spijtige nijdigaards.
10 *bestulpt:* verbergt (*bestulpen:* met 'n stolp bedekken); *heldert...:* wordt hoe langer hoe beroemder (*met de tijd:* met de tijd, na verloop van tijd).
11 *in afgunst veyligh:* zelfs ongedeerd onder de afgunst.
13 *sich steurt:* zich ergert (zie aant. hierboven).
14 *den Heyligh:* de heilige; *de heilig* ouwe vorm van 't zelfstandig gebruikte bijv. n.w.; vergelijk eigennamen als De Groot, enz.

DESIDERIUS ERASMUS ROTTERODAMUS.
Wat Wijsheit Latium en Grieken hiel besloten
Begreep ganseh Kristenryk zoo ras Erasmus quam.
En schonck met zynen naem een tweedrigh Rotterdam
Een Naem, maer dien hy was uyt haren schoot gesproten.
De Stadt verheughtom deer zoo'k zoo een Zoon genoten.
Zyn roemende geheent noch stuy vende asche nam;
Maer rechte eersteenen beeld De Nytspoogh vier en vlam.
Om haren Zuygeling van thoogh altaer te stooten;
Dan och, dit Groote heert zich niet aen nyt noch spyt:
Geen graft bestulpt zyn faem. Hy heldert sterden &c.
Zyn krans groent on ver welkt en blocit voor afgunst eedig
Die onlangs was van steen, nu glinstert van metael.
En zoo'k uyt zich steure aen 't Helts verdiende praet:
Wy guten liche van gout dien Rotterdamschen heiligh.

Erasmus als grijsaard, met een latere lezing van Vondel's Erasmus-klinkdicht (dezelfde als in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten* van 1644) in koper gesneden door Schoonenbeek. - Zeldzame prent, ons welwillend in bruikleen gezonden door het Archief der Gemeente Rotterdam.

Op Erasmus.[aant. aant.*]

Dus leeft Erasmus noch in schijn,[1]
De vader van't hervormt Latijn.[2]

Tot Lof vande kuische en God-vruchtighe Martelaresse St. Agnes. Ghesang.[aant. aant. aant.*]

Dat Room der Heiligen gebeent
Bewaert, meer luisters haer verleent[2]
Als soo veel Koninglijcke graven,
En tomben van Gekroonde slaven.[4]
Naest andre daerse moed op draegt,[5]
De grafste vande kuische Maegd
Agnes, oit was de vreugd en 'twenschen[7]
Van yverende Christen menschen.

* Waarschijnlijk van 1622. Afgedrukt naar de oudste bekende tekst *J.V. Vondels Poëzy of verscheide gedichten,* 1682 I blz. 584. Onder *Afbeeldingen*.
Waarschijnlijk heeft Vondel dit dichtje gemaakt op 't Rotterdamse '*Pronck-beeld*.'
1 *in schijn:* in afbeelding.
2 *'t hervormt Latijn:* zie blz. 415 aant. op vs. 22.
* Van 1622. Afgedrukt naar de tekst in *Vrouwelick Cieraet Van Sint' Agnes Versmaedt. t'Shertoghen-Bossche. By Anthoni Scheffer Ghesworen Boeckdrucker, inde X. Gheboden. Anno 1622*. Blad 2 van 't voorwerk.
De bekende katolieke dichter en schrijver *Jan Stalpaert van der Wielen* is geboren te 's Gravenhage in 1579; priester gewijd in 1606 te Mechelen, en gestorven te Delft in 1630. In 1622 gaf ie uit: *Vrouwelick Cieraet Van Sint' Agnes Versmaedt* (zonder naam), waarvoor Vondel dit lofdicht schreef.
2 *haer:* aan haar, nml. aan Rome.
4 *Gekroonde slaven:* gekroonde vorsten, (die maar slaven zijn van de wereld).
5 *moed op draegt:* fier op is (*moed:* fierheid).
7 *oit:* altijd.

*

Vermids dees groote Martelaers[9]
Verstrekte Christus Kercke een kaers,
En heldre Fakkel door haer lyden[10-11]
Geheughelyk tot allen tyden.[12]
Jeugd, schoonheid, Adel, munten uit,
En bloejen in een selve spruit;
En als dees worst'len met malkander[15]
Verwint Godvruchtigheid ald'ander.
Want door haer achtse 'tsalichst meest,[17]
En Heiligt Gode lyf en Geest:
Als gants verrukt de sinnen vielen[19]
Op *Iesvs* Bruidegom der sielen.
Vergeefs vergeefs haer d'ydelheid
Bekoren wil en stricken breid.
Vergeefs men tracht haer te verlocken.
Sy is te Hemels opgetrocken.[24]
Als d'overste Symphronius[25]
Dingt na haer kuischeid, spreecktse aldus:
Heer rechter houd vry op van smeken.
Geen goud en kan mijn opset breken.[28]
Gheen minnevlam mijn ziel besmet.[29-vlgg.]
Ick ben verlooft aen 't Bruylofs bed,
Dat d'Eng'len inden Hemel spreien
Voor d'Heylige maegdelijcke Reien.
So loflijck ghy uw soon verheft,
Mijn Bruidegom hem overtreft:
Wiens schoonheid, als hy voort komt treden,[34-35]
De Son kan van zijn glants ontkleeden.
Indien ick slechts standvastich hier

* TEKSTKRITIEK: vs. 16, de oude uitgave heeft achter *ald'ander* geen punt.
9 *Martelaers = martelaerse:* martelares (voor *martelaerse* zie blz. 102 op vs. 9).
10-11 *een Kaers en heldre Fakkel:* 'n stralend licht.
12 *Geheughelyck:* (te heugen) te gedenken; *tot:* te, in.
15 *dees worst'len:* deze wedijveren.
17 Want door haar godvruchtigheid acht ze de zaligheid (van de hemel) 't hoogste.
19 *de sinnen:* haar genegenheid.
24 Zij is te sterk geneigd naar de hemel; haar gemoed is te sterk omhoog getrokken naar God.
25 Symphronius wilde haar doen huwen met zijn zoon, en trachtte haar te verlokken door z'n grote rijkdom.
28 *opset:* vast besluit.
29-vlgg. Ik ben de maagdelike bruid van Kristus.
34-35 *Mijn Bruidegom....:* mijn Bruidegom, Kristus, overtreft als hij optreedt de zon in heerlikheid (naar Psalm 18:6: ‘In de Zon sloeg Hij zijn tent op, en die is als 'n bruidegom die uit zijn kamer treedt).

*

Bewaer het Godlijck suyver vier,[38]
Nocht wulps mijn reinigheid laet schaken,[39]
En dien hem met gebeen en waken.[40]
Ghesteenten van veel klaerder schijn[41]
Als al uw Diamanten zijn,
En rijcker peerlen sal hy geven
Die hier volstandich is gebleven.[44]
Des minnaers vader door dit woord
Verwondert staet, en roept verstoort:
Nu suldy kiesen een van beiden,
Men sal u nae 't bordeel toe leiden,
Of daedlijck Vesta met 'tgemoed
En gaven offerhanden doet.[49-50]
Daer op sy haer geweldich trecken,
Om 'tkleed haers Maegdoms te bevlecken.
Maer een gewieckt gesant van God[53]
Met glants verschijnt int Hoerekot,
Juyst als de schennis vuyl van oogen[55]
De Maegd het kleed had uytgetogen.
Agnes omringt word met een licht
Van blixem, 'twelck het aengesicht
Der Goddelosen slaet met stralen,
Die anxstich als in schaduw dwalen.[60]
Sy knielt van blyschap, en gespreed[61]
Vind voor haer een gesterrent kleed,[62]
Waer me sy deckt de naeckte leden,
En looft den Hemel met gebeden.
De minnaer met een schaer verselt[65]
Smaelt op het licht, en word geveld,

* TEKSTKRITIEK: vs. 66, de oude uitgave heeft achter *geveld* 'n punt.

38 *Godlijck suyver vier:* zuiver liefdevuur voor Kristus.

39 *reinigheid:* zuiverheid, maagdelikheid; *schaken:* roven.

40 *hem:* Kristus.

41 *schijn:* glans, schittering.

44 *volstandich:* standvastig,

49-50 *Vesta:* de heidense godin van de maagdelikheid; *met 'tgemoed en gaven....:* offert met hartelik gemeende gaven.

53 *een gewieckt gesant:* 'n gevleugelde engel.

55 Juist als de schenders met vuil begerige ogen.

60 Die angstig als blind rondtasten (*schaduw:* duisternis).

61 *gespreed:* gespreid.

62 *een gesterrent kleed:* 'n hemelsblauw kleed met sterren bezaaid.

65 *De minnaer:* de zoon van Symphronius (vs. 25 en 33).

*

En van Gods Engel neer gesmeten.[67]
Het lijck luidruchtich word bekreten.[68]
  Maer als Agnes aendachtich knielt,[69]
God weer het doode lichaem zielt.[70]
De faem des daeds als uytgelaten[71]
Vervult te Roomen alle straten.
  De Priesters die het outer voen,
En plechtige offerhanden doen
Van boosheid swellen ongeduldich,
En achten haer der straffe schuldich.
  Men grijpt d'onnoosle Maegd die stout[77]
En vrolijck op 't gestapelt hout
Gods naem aenroept, als met vergrammen
De beuls 'tvier queken en doen vlammen.[80]
  Maer onverschrocken van gemoed
Sy in het midden vande gloed
Geen hair versengt door Gods ontfarmen,[83]
En van malkandren strekt haer armen.
  De Rechter moe' vant lang vertrek[85]
Des doods, verwijst haer teere nek.[86]
Sy sterft eer danse smert kan voelen.[87]
De siel vertrekt na hooger stoelen.[88]
  En langs een wit en suiver pad[89]
Geswint sy reist na 's Heeren stad,
En siet de maen beneen haer voeten
Als d'Engelen vrolijck haer ontmoeten.
  Die haer geleien onbesurgt,[93]
En weren hooch in 's Hemels burgt:[94]

* TEKSTKRITIEK: vs. 87, de oude uitgave heeft achter *voelen* geen punt.

67 *neer gesmeten:* dood neer geveld.
68 *bekreten:* met kreten van droefheid bejammerd.
69 *aendachtich:* godvruchtig.
70 Bezielt God weer 't dode lichaam.
71 't Gerucht van dit voorval als uitgebazuind.
77 *stout:* onverschrokken.
80 *queken:* voeden, aanwakkeren.
83 Zij verzengt geen haar; geen haar verzengt op haar hoofd.
85 *vertrek:* uitblijven.
86 *verwijst haer teere nek:* veroordeelt haar tere hals; veroordeelt haar tot onthoofding.
87 *eer danse:* en eer dan ze.
88 *na hooger stoelen:* naar hoger woonstee, naar de hemel.
89 *wit en suiver:* witstralend.
93 *onbesurgt:* onbezorgd (hoort bij *haer*), zonder dat ze nog enige vrees (voor de beulen) hoeft te hebben.
94 *weren:* beschermen.

Daer sy bevryt van ongelucken
Een dobbel Kroon haer pruick laet drucken.[96]
Heldin van Adelijcken stam!
Die als een kuisch en suyver lam[98]
Uw reynicheydt wout Gode schenkken
Met vreugd wy jaer op jaer gedenkken
Aen uwen striid hier uytgestreen,[100-101]
Aen uw verwinning ongemeen,
Gy port ons aen om op te stiigen
En sulken Palmtak te verkriigen.[104]
Uw leerliike gedachtenis[105]
De Kerke een liefliik Wierook is.[106]
Uw sterk geloof doet ons ervaren
Dat het niet leit in't tal der jaren.[108]
Ter dood gy stapte met meer moeds
Als Bruit oit na haer bruilofts koets.[110]
Het schreiter al gy uitgesondert.[111]
Den ouderdom uw jeugd verwondert.[112]
Elk bleek gedoodverwt met beklag[113]
De Roosen op uw wangen sag.
't Aenminnig uitsicht in het striien[115]
Uw vyand trof met medeliien.[116]
Heer *Iesvs* geeftse kracht altiid
Die u geheel ziin toegewiid.
Geeft dat sy op dit voorbeeld merken,[119]
En wilt haer heilig opset sterken.[120]

96 *Een dobbel Kroon:* de dubbele kroon van maagd en martelares; *pruick:* hoofd.
98 *kuisch en suyver lam:* in dubbele zinspeling op haar naam Agnes naar Augustinus: *Agnes* is in 't Grieks kuis of zuiver (□γν□ς), en in 't Latijn lam (*agnus*).
100-101 *jaer op jaer:* ieder jaar op haar feestdag (21 en 28 Januarie); *gedenkken aen uwen striid*: uw strijd gedenken; *striid* met *ii,* zo ook verder in dit gedicht; Stalpaert spelt in z'n boek overal *ii,* maar bedoelt ook de uitspraak *ie;* in Vondel's gedicht begint de zetter hier pas *ii* te zetten; ook in woorden als *stiigen* (vs. 103), waar Stalpaert *i* spelt.
104 *sulken:* zulk 'n, 'n zo heerlike.
105 Uw leerzame gedachtenis, uw leerzame herdenking.
106 *De Kerke:* voor de Kerk.
108 *leit:* ligt.
110 Als ooit 'n Bruid stapte naar haar bruidsbed.
111 *Het schreiter al:* alles schreit.
112 Uw jeugd brengt de ouderen in verbazing.
113 *bleek gedoodverwt:* doodsbleek (zie blz. 225 op vs. 8).
115 *in het striien:* in de martelaarstrijd voor haar zuiverheid en haar kristengeloof.
116 *Uw vyand:* de rechter en de beulen.
119 *op dit voorbeeld merken:* acht geven op dit voorbeeld.
120 *haer heilig opset:* hun heilig besluit (om voor God te leven).

*

En gy die leeft by God verhoogt[122]
Hoe veel gy met gebeen vermoogt
Verwerftse segen en genade
En komtse met uw gunst te stade.[124]
Maer hem by naem die met dit dicht[125]
Ziin duitsche Wereld heeft gesticht,[126]
Op dat hem voor dit zoete schriive[127]
Een eeuwigh loon ten Hemel bliive.
Want ander loon (nae dat ick raem)
En wil hy niet om dat ziin naem[130-vlgg.]
Alhier, op hoop van meerder zegen
Zoo ganschelickken is verswegen. Amen.
I.V.V.

* TEKSTKRITIEK: vs. 126, de oude uitgave heeft achter *gesticht* geen komma.
122 *Hoe veel:* zo veel als.
124 *te stade:* te hulp.
125 *by naem:* met name, in 't biezonder; *met dit dicht:* met dit dichtwerk (*Vrouwelick Cieraet*).
126 *Ziin duitsche Wereld:* zijn Nederlandse volk.
127 *hem* d.i. Stalpaert van der Wielen (zie op vs. 130).
130-vlgg. Stalpaert gaf al zijn werken uit zonder naam.

*

Lyck-dicht,
Op 't overlijden *van* D. Coenradus Vorstius,
Gewesen Professor der H. Godheydt, tot Leyden.[aant. aant. aant. aant. aant.*]

Nu rust hy, die versmaed in ballingschap moest leven;
En bonsde van't Altaer, den Af-god van Geneven,[2]
Dien grouwel, die 't vergift schenct uit een goude kroes,[3]
En 't lieflijck aenschyn Gods, afschildert als de Droes;[4]
Als hy d'aflooting, van soo meenig duysend Stammen[5]
Ter helle stuurt, en pijnt, met eindeloose vlammen:
Na datse zyn tot quaed genoodsaect buiten schuld:[7]
Op dat, quansuis, haer maet rechtvaerdig werd vervult.[8]
Dit kon geleerdheyds Roem, niet lijden sonder straffen,[9]

* TEKSTKRITIEK: vs. 9, de oude uitgave heeft achter *straffen* 'n punt.

* Van 1622. Afgedrukt naar de oudste bekende tekst in *I.V. Vondels Poesy, Ofte verscheide Gedichten. Het tweede Deel*. 1647, blz. 57.
In de tietel: *Coenradus Vorstius* (Koenraad Vorst) was geboren in Keulen in 1569, studeerde o.a. in Genève voor hervormd predikant. In 1596 werd ie hoogleraar in Steinforth in Duitsland, en in 1609 als opvolger van Arminius in Leiden. Om zijn remonstrantse gevoelens verzetten de Contra-Remonstranten, vooral de hoogleraren, zich tegen zijn benoeming, en zo heeft ie nooit z'n voorlezingen kunnen beginnen, maar is eerst in 1619 door de Staten van Holland afgezet en uit Holland verbannen. Hij zwierf in armoe rond door ons land, en werd in 1622 beroepen naar Tonningen door de Hertog van Holstein. Waarschijnlik heeft ie voor zijn vertrek enige dagen bij Vondel doorgebracht. Kort na zijn aankomst in Tonningen stierf hij, 9 Oktober 1622. Hij was 'n zwager van Laurens Reael (zie *Het lof der Zeevaert* blz. 431). En juist in deze tijd is Vondel met Reael in kennis gekomen, waarschijnlik door Vorstius; *tot Leyden:* te Leiden; *tot* had vroeger ook dezelfde betekenis als *te*.

2 Hij heeft Calvijn van z'n altaar, van z'n troon gestoten door als Remonstrant diens volstrekte predestinatieleer te bestrijden in z'n werkje: ‘Dootsteeck der Absolute Predestinatie’ (zie de volgende regels).

3 *Dien grouwel:* die verfoeilike booswicht, die de zielen 't vergif ingeeft met godvruchtige woorden (*uit een goude kroes*).

4 *de Droes:* de duivel; die God afschildert als 'n duivel, die vermaak schept in 't pijnigen van de zielen, door ze zonder hun schuld voor te beschikken voor de hel.

5 *d'aflooting:* de afstamming, de afstammelingen (de *loten*).

7 Deze regel bevat de kern van de aan Kalvijn toegeschreven leer der voorbeschikking.

8 Ze hebben kwaad gedaan, hoewel buiten schuld omdat ze ‘genoodzaakt’ werden; zo krijgen ze ‘kwansuis’, in schijn, rechtvaardig wat hun toekomt; hun wordt de volle maat die ze verdienen, toegemeten.

9 *geleerdheyds Roem:* Vorstius, de beroemde godgeleerde.

*

Als hy den *Cerberus* driehoofdig hoorde blaffen;[10]
Dies smeede hy ketenen, op dat hy temmen mocht,[11]
Den uitgelaten vloeck van't lasterlijck gedrogt.[12]
Der hellen afgrond woed, en staet geweldig tegen,[13]
Braect dampen uit syn kolck, die hemel-hoog gestegen,
Beswalcken dick de lucht; op dat 't genade-rijck,[15]
Dees goedheid niet, gemeen, bestrael een yegelijck.
De *Vorst,* nu afgestreên, gedwongen te vertrecken,[17]
Voor broeder Esau vlucht, en kiest uitheemsche plecken:[18]
En volgt des waerheids spoor, op 't redelijcke pad:[19]
Geeft God syn ziel: syn lijf de *Vrederijcke stad*.[20]
I.v.V.

* TEKSTKRITIEK: vs. 11 *Dies,* de oude uitgave heeft *Dien*.

10 *den Cerberus driehoofdig:* Cérberus de helhond (volgens de Grieks-Romeinse mythologie) met z'n drie koppen, bewaakte de hel; hier dus, smalend op Kalvijn doelend: Cerberus uit z'n drie koppen hoorde blaffen.

11 *Dies:* daarom; *smeede hy* uitspr. *smeed'ij*.

12 De uitgestoten vervloeking (tegen de onschuldig voor de hel voorbeschikten) van 't boosaardig hellemonster.

13 *Der hellen afgrond woed:* de afgrond van de hel, de grondeloze hel raast; *staet... tegen:* verzet zich, gaat te keer.

15 Om te verhinderen, dat Gods genaderijk, Gods goedheid voor allen bestemd (*gemeen*), iedereen bestralen zal.

17 *De Vorst:* Vorst(ius).

18 *broeder Esau:* de contra-remonstrantse broeders, die hem haten, zoals Ezau Jakob; *uitheemsche plecken:* buitenlandse steden.

19 *op 't redelijcke pad:* op 't pad van de rede, volgens 't gezond verstand.

20 Vorstius werd begraven in Frederikstad (*Vrederijcke Stad*) aan de Eider, waar veel Remonstranten 'n toevlucht gevonden hadden.

Klinkert.
[Op Professor Snellius.] aant. aant. aant. *

Wat snelgewiekte bood brengt ons den gulden *Tak?*[1]
'T is *Snellius,* die snel van geest, van sinnen wakker,[2]
Dien snellijk plukken liet op *Ramus* vetten akker,[3]
En snel dees Spruyte gaf een kracht die haer ontbrak.[4]
Veel sneller salmen nu gaen meten 's werelds dak,[5]
O snellen *Snellius,* Euclides weerdste makker![6]
Ghy vliegt de kunst voorby in snelheid: want men sprakker[7]
Noyt sneller af met re'en eer *Snel* het hoofd opstak.[8]
Ghy snelle Geesten volgt, en sneller op wilt merken,[9]
Vermids u *Snel* gaet voor met snelle en lichte vlerken:
Of giert hy u te snel, so trekt een snelle schacht[11]
Uyt sijn geswinde wiek, soo spoedy langs hoe sneller,[12]
En hoe ghy sneller stygt, hoe haer de *Meetkunst* heller
En sneller op sal doen tot in haer volle kracht.[13-14]
I.v. Vondelen.

* Van 1622. Afgedr. naar de tekst in: *Petri Rami Meetkonst, in XXVII boecken vervat. Wt het Latijn in 't Neerduyts overgheset by Dirck Hendricxz. Houtman. Oversien, verrijckt, en verklaert, door D. Willebrordvm Snellivm, Matheseos Professorem inde hooghe Schole tot Leyden. t'Amstelredam, By Willem Iansz Blaeuw, inde vergulde Sonnewyser. Anno MDC. XXII*. (op de laatste blz. van 't voorwerk).
Matheseos Professorem: hoogleraar in de wiskunde.

1 *den gulden Tak:* de heerlike (goude) tak van de wetenschap (met zinspeling op *Ramus* die 't Latijnse boek geschreven had, immers 't Latijnse *ramus* = tak, en op de olijftak die de duif naar de ark van Noë bracht, als teken van de nieuwe vruchtbaarheid; zo hier als teken van de voortreffelike wetenschap).
2 *van sinnen wakker:* wakker van verstand.
3 *Ramus* die 't Latijnse boek geschreven had (zie boven).
4 *een kracht die haer ontbrak* nml. dat allen die geen Latijn kenden, daaruit de meetkunst konden bestuderen.
5 *'s werelds dak:* de hemel.
6 *Euclídes*, de beroemde Griekse wiskundige (± 300 v. Kr.); *weerdste:* dierbaarste.
7 *de kunst:* de wetenschap, de meetkunst; gij zijt de nu bekende wiskunde-wetenschap vooruit.
8 *sneller.... met re'en:* sneller met verstand, scherpzinniger; men sprak er nooit scherpzinniger van, eer Snel was opgetreden.
9 *snelle Geesten:* vlugge vernuften, vlugge geleerden; *sneller op.... merken:* scherper waarnemen.
11 *giert:* zwiert, vliegt.
12 *spoedy:* spoedt gij; *langs hoe:* hoe langer hoe (*langs:* langer, ouwe vergrotende trap met bijwoord-*s*).
13-14 *heller:* helderder, klaarder; *haer.... op sal doen:* zich zal openbaren (*op:* open).

Op de vertalinge van de eerste weecke, van G. de Salvste, Heer van Bartas. gedaen door heer Wessel van Boetseler, Vryheer en Baron tot Asperen, &c. Klinkert. aant. aant. *

Onduytsche Pleyters swijgt, ghy hebt uw tael vergeten,[1]
Gaet haelt uw moeders tong, en kakelt dan in't Hof,[2]
Komt by Heer *Wenzzel* school, die heeft vertaelt met lof[3]
In plat en suyver duyts den Phoenix der Poëten:[4]
Spreekt soo wanneer ghy dingt, soo sal een Landman weten[5]
Hoe 't met sijn saken staet, ontleent geen vreemde stof,[6]
D'uytheemsche Walen schout, en maket niet soo grof[7]
Dat wy niet kalk voor steen aendragen dat wy sweten.[8]
Gemeene best, schept moed! een Vryheer een Baron[9]

* Van 1622. Afgedrukt naar de tekst in: *Vertalinghe vande eerste Weeck der Scheppinghe des Werrelts. Ghedaen in 't Francois by G. de Salvste, Heere van Bartas. Door den Heere Wessel vanden Boetseler, Vryheere tot Asperen, etc. In 's Graven-Haghe, By Aert Meuris Boeckverkooper inde Papestraet, in den Bybel, Anno 1622* (blz. **2 achterkant).
In de tietel: Over *du Bartas' eerste Weecke* zie Dl. 1 blz. 473.
Wessel van Boetseler of Boetselaer, 1566-1632; hij was lange tijd voorzitter van de gekommitteerde raden (ongeveer ons kollege van gedeputeerde staten) van Holland, en heeft getracht Oldenbarnevelt uit z'n gevangenschap te doen ontslaan. Hij heeft ook geschreven *Meditations Christiennes sur trois Pseaumes du Prophète David, composées en rime Française, 1622*.)
In dit gedicht spreekt Vondel zich voor 't eerst beslist uit voor de taalzuivering, zoals die vooral in de Eglentier was verdedigd.

1 *Onduytsche Pleyters:* pleiters, advokaten die geen Nederlands kennen (*Duyts* is Nederlands zie Dl. 1 blz. 715 op vs. 7).
2 *tong:* taal; *in 't Hof:* in 't hoge gerechtshof.
3 *Wenzzel:* Wessel (*Wenzzel* is verkorting van *Wencislaus;* meende Vondel dat *Wenzzel* de oorspronkelike vorm van *Wessel* is?).
4 *In plat en suyver duyts:* in eenvoudig en zuiver Nederlands; *den Phoenix:* de verhevenste (over de *Phoenix* zie Dl. 1 blz. 762 r. 1).
5 *dingt:* pleit, recht spreekt.
6 *ontleent geen vreemde stof:* ontleent geen taal aan vreemden.
7 *D'uytheemsche Walen schout:* schuwt de ons vreemde Franse (woorden).
8 Omdat wij u niet verstaan met al uw Franse (stadhuis) termen.
9 *Gemeene best:* vaderland.

Bout uw vervallen spraek, en rijst gelijk een Son[10]
Die sat van vyer en glans het hoofd buert uyt de kimmen.[11]
En ghy Iuppijns geslacht! hoe wel bekomt u dit[12]
Dat in der Staten Raed soo grooten *Dichter* sit,[13]
Die d'heyl'ge Lauwer-hoed verdient nae 't moeylijk klimmen.[14]
I.V.V.

*

Als Juffrouw *Magdalene* haren *Baak* trouwde.[aant. aant.*]

Veel Baken staan ten toon voor u en ijder een,
Maar deze *Baak* die is voor u, o *Maagd, alleen*.[Vs. 2]
J.v.V.

10 *Bout:* werkt aan, vormt.
11 *sat van vyer en glans:* vol stralend vuur.
12 *Iuppijns geslacht:* zonen van Jupiter, dichters.
13 *in der Staten Raed:* in de vergadering van de Staten (van Holland, als edelman), en van de gekommitteerde raden.
14 *Lauwer-hoed:* lauwerkrans; *klimmen* op de Parnas, de zangberg (naar de Grieks-Romeinse mythologie).

* TEKSTKRITIEK: vs. 2, de oude uitgave heeft *alleen* gewoon (romein) gedrukt.
Magdalena van Erp geboren in 1605, zuster van Christine van Erp, de eerste vrouw van P.C. Hooft, ging in ondertrouw in Mei 1623 met Joost Baeck, geb. in 1597.

* Van 1623. Afgedrukt naar de oudst bekende tekst in *Bloemkrans van Verscheiden Gedichten, Door eenige Liefhebbers der Poëzij bij een verzamelt, Tot Amsterdam: Bij Louwijs Spillebout. Anno* 1659. Blz. 379.

Vs. 2 *Maagd, alleen:* woordspeling met Magdaleen.

Het lof der zee-vaert.
Gheheylight Den Edelen, Erentfesten, Gestrengen, Manhaften, Wysen, ende Voorsienigen Heere,
Lavrens Reael,
Voor desen Oppervooghd, en eenigen Beheerscher vande Oost-Indien.

aant. aant. aant. aant. *

Al wat bepeckt beteert aengrypen kan, en vatten,[1]
En danssen op de koorde, en klauteren als katten:[2]
Zeespoocken, die geswind den steylen mast op vliegt,[3]
En zijt in Thetis schoot van kindsbeen opgewiegt,[4]
Bolkvanger-dragend gild, en blaeuwe toppershoeden,[5]
Die koortsen haelt op 't land, en lucht schept op de vloeden:[6]
Stuurluyden grijs van kop, die liever rijst, en sinckt

* Van 1623. Afgedrukt naar de tekst in: *Zeespiegel, Inhoudende Een korte Onderwysinghe inde konst der zeevaert, En Beschryvinghe der See'n en kusten van de Oostersche/Noordsche/ en Westersche Schipvaert. Wt ondervindinghen van veel ervaren Zeevaerders vergadert/ en t'samen ghestelt Door VVillem Iansz Blaeuw. Tot Amsterdam, Ghedruckt by Willem Iansz Blaeuw, inde vergulde Sonnewyser. 1623*.
I n d e t i e t e l : *Het Lof:* de roem (*lof* vroeger ook 'n *het*-woord zie Dl. 1, blz. 501 op r. 9); *Gheheylight:* toegewijd aan; *erentfesten:* achtbare (zie blz. 77 in de tietel); *voorsienigen:* vooruitziende; *Lavrens Reael* (1583-1637), geboren in Amsterdam; na z'n studie in de rechten te Leiden werd hij gouverneur van de Molukken, later Gouverneur-Generaal tot 1618; daarna was ie o.a. herhaaldelik Schepen in Amsterdam. Hij kwam geregeld in Roemer's huis, en vormde met Vondel, P.C. Hooft en Anthonis de Hubert de klub die de *Troades* van Seneka in proza vertaalde, en allerlei taalvragen besprak; *oppervooghd:* opperheer; *eenigen Beheerscher vande Oost-Indien:* alleenheerser over Oost-Indië; *-Indiën:* meervoudsvorm.

1 Iedereen die't bepekte en geteerde kan hanteren (*aengrypen*)*; Al wat:* alles wat, iedereen die.

2 *koorde* was vroeger'n *de*-woord.

3 *Zeespoocken:* zeegeesten, waterratten.

4 *in Thetis schoot:* in de schoot der zee (*Thetis:* Griekse zeegodin); *opgewiegt:* grootgebracht.

5 *Bolkvanger-dragend gild:* gilde der dragers van geteerde regenjassen, d.i. zeevaarders; *bolkvanger* is 'n ruwe pij van geteerd zeil, die door de zeelui bij stormweer gedragen wordt; (*bolk:* golf, regenstorm); *en blaeuwe toppershoeden:* en gilde van de blauwe matrozehoeden (wij zouden zeggen: gilde van de zuidwesters); *toppershoeden* waren hoogtoppige hoeden.

6 *Die koortsen haelt:* die de koorts krijgt, die 't niet uit kunt houden; *en lucht schept...:* en vrij ademt.

In't bedde vande Zee, als in de pluymen stinckt:
Ghy Schippers die niet lang aen eenen oord kont rusten,[9]
En 't ancker licht, en worpt aen veergheleghen kusten:[10]
En al wat binnens boords, van schuym en pekel soor,[11]
Nu ommeweghen soeckt, nu houd een rechter spoor,[12]
Verselschapt myne reys, en voorghenomen bevaert,[13]
Die ick gheheyligt heb den lof der nutte Zeevaert.[14]
Sint Lavrens [niet die eer gheroost was, en ghebraen,[15]
Maer voormaels is als Voogd nae Indien ghegaen][16]
Begunstige onsen tocht; want hy is omgedragen
Op 't grondeloose vlack door stormen, en door vlagen:
Hy wenckt ons toe alreede, en blyft versekeraer
Te vryen onsen kiel van schipbreuck, en ghevaer.[20]
Van wie de Zeevaert eerst ghenoten heeft haer luyster[21]
Tot noch hangt in gheschil, en d'oudheyd maecket duyster.[22]
Wat volck de Zeekust vrijt, en handelt aen het strand,[23]
Treckt uit dees vinding lof, bysonder Grieckenland,[24]
Dat op sijn Argo trotst, en op sijn Argonouten,[25]
En Tiphys, die de Zee te kruyssen sich verstouten[26]
Om winnen 't gulde vlies: doch Tyrus hierom lacht,[27]
Die eerst een holle balck te water heeft ghebracht.[28]
Egypten geeft niet toe, dat vroeg het land verliesen[29]
Dorst met een rieten schuyt, en met ghevlochten biesen.

9 *aen eenen oord:* op een plaats; *kont:* kunt.
10 *worpt:* werpt.
11 En iedereen die op 'n schip, uitgemergeld van 't zoute zeeschuim; *soor:* verdroogd, dor.
12 *Nu.... nu.....:* nu eens langs allerlei omwegen naar uw doel vaart, 'n andere keer langs rechter weg uw vaart kunt doen.
13 *bevaert:* bedevaart, tocht.
14 *gheheyligt:* gewijd.
15 *eer:* eertijds; *was:* werd, niet de *Laurens* die als martelaar op 'n rooster gebraden werd.
16 Maar die Laurens, die als landvoogd naar Indië is vertrokken (in 1611).
20 *Te vryen onsen kiel van:* ons dichterschip te vrijwaren tegen; *schipbreuck, en ghevaer:* gevaar van schipbreuk.
21 Aan wie de scheepvaart z'n eerste roem te danken heeft (wie de uitvinder is).
22 *maecket duyster:* maakt 't duister, onzeker (wanneer 't is uitgevonden); *maecket:* maket 't.
23 *Wat volck.....:* ieder volk, welk ook, dat de zeekust liefheeft (aan de zeekust ligt); *handelt:* leeft.
24 Roemt op deze uitvinding.
25 *Argo:* 't schip waarmee (volgens de mythologiese sage) verschillende helden (de Argo-nauten: Argovaarders) uitvoeren om 't gulden vlies uit Kolchis te halen (zie Dl. 1, blz. 441 op vs. 315).
26 *Tiphys:* de stuurman van de Argo.
27 *Tyrus:* Tyrus in Fenicië.
28 *eerst:* 't eerst.
29 *Egypten:* Egipte had al van ouds 'n zeer ontwikkelde scheepvaart (verg. Dl. 1, blz. 429 vs. 49-vlgg.); *geeft niet toe:* doet niet onder; *verliesen:* achter laten.

Brittanien moedigt sich, dat lange wind, en weer[31]
Versmade, met een boot van barstig bockenleer.[32]
Voorts 't anckersmeden sich aenmeten de Tyrrhenen.[33]
Phoenicien is eerst Vrania verschenen,[34]
Die leerde hen gade slaen in 't onghestuymig meyr[35]
Het sincken van den As, en 't klimmen vanden Beyr.[36]
En Rhodus neemt sijn naem, vermids voor vele jaren,[37]
Sijn Iachten vande wind ghesleept zijn door de baren.[38]
Cephisus voelde eerst slaen met riemen synen vliet.[39]
Het seyl vond Icarus, en Dedalus den spriet.[40]
Men plockhaert om den slagh van veelerhande schepen,[41]
Des eenes breyn heeft dit, des anders dat begrepen.[42]
Soo dingtmen om dien vond, een yeder roept vast mijn,[43]
En niemand wil de leste, en elck wil d'eerste sijn.
Wat mijn belangt, een geest my luystert in myne ooren[45]

31 *moedigt sich:* verstout zich, is trots; *lange:* lange tijd; al lang geleden (*lange* ouwe bijwoordsvorm).
32 *Versmade:* zich niet bekommerde om; *barstig bockenleer:* ruw boksleer (verg. Dl. 1, blz. 428 op vs. 21). Al deze landen rekenen zich de eer toe, de scheepvaart te hebben uitgevonden.
33 *sich aenmeten:* rekenen zich toe (dat ze 't uitgevonden hebben); *de Tyrrhenen,* volkstam in 't Westen van Italië (zie Dl. 1, blz. 429 op vs. 58).
34 Aan Fenicië is Urania 't eerst verschenen; Fenicië is 't eerst bekend geworden met de sterrekunde; de hier bedoelde *Urania* (= de hemelse) is de dochter van Zeus en Mnemó-syne; zij is de muze van de sterrekunde die gewl. wordt afgebeeld met 'n hemelbol in de hand.
35 *in't onghestuymig meyr:* op de onstuimige zee (voor *onghestuymig* zie Dl. 1, blz. 704 op r. 6).
36 *sincken:* dalen; *As:* de as van de hemelbol, poolster, die in 't aspunt staat; *den Beyr:* de grote Beer.
37 *Rhodus neemt sijn naem:* Rhodus heeft z'n roem; *Rhodus,* 'n eiland in de Egese zee, waarvan de inwoners bekende zeevaarders waren; in de 5e eeuw voor Kr. hadden ze al kolonieën gesticht in Spanje, Italië en Klein-Azië.
38 *vande:* door de.
39 *Cephísus,* de rievier in 't Westen van Attica die uitmondt in de zee ten Z.O. van Eleusis; *eerst:* 't eerst; *vliet:* stroom.
40 *vond:* vond uit; *Icarus* de zoon van Dédalus; Dedalus (*Dáidalos* d.i. kunstenaar) de mythiese vader van alle kunst en techniek, bouwmeester en uitvinder uit de oude Griekse sageleer, (Ovidius' *Metamorphoses,* 8:157-vlgg.) vooral bekend door z'n uitvinding van de kunstige vleugels voor hem zelf en Icarus, z'n zoon; oude verklaarders meenden dat met de vleugels 't scheepzeil was aangeduid; Daidalos werd ook beschouwd als de uitvinder van de scheepsbouw; *spriet:* mastboom die buiten de voorsteven uitsteekt, en 'n hoofdsteun is voor 't tuig.
41 Men zit elkaar in 't haar, om de eer van allerhande soort schepen te hebben uitgevonden; *plockhaert:* plukhaart; *den slagh:* 't soort.
42 *begrepen:* ontworpen.
43 *vond:* uitvinding; *vast:* voortdurend.
45 *mijn:* mij; *luystert:* fluistert.

Dat d'eerste Zeeman is van't schuym der Zee geboren,[46]
Ontrent die streeck, daer nu Enckhuysen word bespoelt,[47]
Wanneer de zuyder plas uyt syne diepten woelt:[48]
Die, uyt het vocht geteelt, soodanig van naturen[49]
Was, dat hy op het droogh te qualijck kost geduren,[50]
En boomde met een vlot langs d'oevers, tot dat hy[51]
By storm, en onweer eens geraeckte aen d'oversy:[52]
Van zedert, afgerecht in 't vaeren, hy de boeren[53]
Als veerman was gewoon nu hier, dan daer te voeren:
Sijn eygen naem was Vreeck, vermids hy vreck onmild[55]
Kost vorderen sijn vracht, en eerde 't schippers gild[56]
Als hy 't op 't sterfbed noch uyt sijn verovert goetjen[57]
Sijn bolleckvanger schonck, en smoddig toppers hoetjen:[58]
Die van die tijd Maetroos sijn wettig aengeerft.[59]
Een dracht die sterven sal wanneer de Schipvaert sterft.
Doch 't zy hier mede hoe 't wil, wy laten d'oude kyven,[61]
Ons lust de saecke self wat nader te beschryven.
Verwondering' voor eerst verbaest des dichters siel[63]
Als op stads timmerwerf hy leggen siet den kiel:[64]
Als hy scheeps timmerlie met bylen, en met diss'len[65]
De Bosschen hoogh van top in schepen siet verwiss'len:[66]
De balcken wedersijds een holligheyd bekleen,[67]

46 *van't schuym der Zee geboren:* dit wordt van Venus gezegd (verg. blz. 94 op r. 256).
47 *Ontrent:* omtrent, in de buurt van; Vondel geeft deze voorstelling, omdat Enkhuizen van ouds beroemd was om z'n buitengewoon bloeiende scheepvaart, vooral in de 17de eeuw.
48 *de zuyder plas:* de Zuiderzee; *uyt syne diepten woelt:* z'n golven opstuwt, woelig is (dan komt de zee vlak voor Enkhuizen).
49 *Die:* die eerste zeeman.
50 *te qualijck kost geduren:* 't heel slecht kon uithouden.
51 *d'oevers:* de kusten.
52 *By:* door.
53 *Van zedert:* sedert welke tijd; *afgerecht* naast 't oorspr. *afgericht:* ervaren.
55 *Vreeck:* afkorting van Vreerik, Vrederik; *vreck onmild:* zonder er 'n sent af te doen, hardvochtig (*onmild*); *Vreeck* woordspeling met *vreck*.
56 *Kost:* kon; *vracht:* vrachtgeld.
57 *verovert:* gewonnen.
58 *smoddig:* smoezelig; *bolleckvanger* en *toppers hoetjen* zie vs. 5; *schonck* aan ‘'t schippers gild’ (vs. 56).
59 *Maetroos:* aan de matroos; Vondel spelt *Maet-*, mogelik, omdat ie (niet ongewettigd) verwantschap meende met *maat:* makker; *aengeerft:* overgeerfd.
61 *d'oude:* Grieken, Egiptenaren enz.
63 *siel:* gemoed.
64 *den kiel:* de hoofdbalk (in de hele lengte van 't schip).
65 *diss'len:* scherpe bijlen.
66 *verwiss'len:* veranderen.
67 De (zij)balken bekleden aan weerskanten 'n holle ruimte.

En wassen uyt een hout, als uyt het ruggebeen[68]
De ribben van een riff, die tusschen beyden laten[69]
Een ruymen buyck bequaem om 't ingewand te vaten:[70]
Dan weder overdwers de plancken aengehecht,
Verdubbelt, gestoffeert, gewoelt, gekromt, gerecht,[72]
Met bouten gelardeert, met houte, en ysre pennen,[73]
Gesmeert, en geharpuyst, gemoedight tegen 't schennen.[74]
Maer siet, terwijl ick rijm, soo staet daer 't wonderwerck
Geresen als een burgh, of als een groote Kerck,
En levert strijd den Goon: die dit geweld verwenschen,[77]
Wt vreese, dat van't zaed der langgebeende menschen
Nieu reusen zijn geteelt, die Iupiter aen boord
Afeysschen rekening van't bloed, dat light versmoort[80]
En onder 't wicht gestickt van d'omgestorte bergen,
Tot straffe om dattet dorst Saturnus setel tergen.
En als ick 't overleg soo lach ick om 't bestaen,[83]
En roep: hoe sal dit tuygh te water konnen gaan:[84]
Dien aerbeyd duncktme sou een Archimedes passen,[85]
Of een die wricken kost de weereld uyt hare Assen.[86]
Hier dient een Hercules, of Atlas opghespoort,[87]
Die met sijn schouderen den hemel onderschoort.
Sacht mannen spaert uw moeyt, 't is buyten uw vermogen,[89]

68 *uyt een hout:* uit eén hoofdbalk in de volle lengte van 't schip; *als:* evenals.
69 *riff:* geraamte.
70 *bequaem:* geschikt; *'t ingewand:* 't inwendige; *vaten:* bevatten.
72 *Verdubbelt:* in 'n dubbele laag, aan weerskanten van de zijribben; *gestoffeert:* gaten en spleten dichtgemaakt; *gewoelt:* de spleten gevoegd met werk (vlas of uitgerafeld touw); *gekromt, gerecht:* krom of recht gebogen.
73 *Met bouten gelardeert:* met bouten doorregen (als 'n stuk vlees met reepjes spek door-regen).
74 *geharpuyst:* met harpuis bestreken (*harpuis* 'n soort hars met vet, zwavel en gruis van glas gemengd, om de buitenwand van 't schip te beschermen); *gemoedight tegen 't schennen:* sterk gemaakt tegen 't bederf (*schennen:* schenden).
77 *En levert strijd den Goon:* en begint de strijd met de goden: rijst tot de hemel omhoog; *die... verwenschen*: en zij verwensen; *die* hier betrekkel. voorn.w. (Latijnse zinsvorm).
80 *'t bloed:* 't bloed van 't monster Typhaeus dat tegen Júpiter (Zeus) opstond, maar onder de Etna werd bedolven. Onjuist zegt Vondel *Saturnus* (vs. 82) of Kronos, de vader van Zeus, die volgens de mythe met deze reuzen en monsters de strijd begon tegen z'n zoon, om z'n vroegere heerschappij te hernemen.
83 *overleg:* overdenk; *'t bestaen:* 't durven, 't waagstuk.
84 *dit tuygh:* dit (toegeruste) gevaarte.
85 *Archimédes*, de beroemde wis~ en werktuigkundige in Syracuse; hij zou gezegd hebben: geef me 'n steunpunt, en ik verwrik de wereld uit z'n as (met 'n hefboom).
86 *wricken:* verwrikken; *Assen:* (aspunten, polen), as (in 't meervoud: de beide uiteinden van de as, en de wereldas zelf).
87 *Atlas* die de hemelbol op zijn nek droeg (zie blz. 116 op vs. 299).
89 *Sacht:* kalm aan.

Het is vermetelheyd, de waen heeft u bedrogen.
Men tyter evenwel aen't eysselijck geveert,[91]
Als Priaems borgery aen het Troyaensche peerd.[92]
Het roert ghewisselijck, het wieght, het gaet, het gaeter:[93]
Daer valt de swaerte, en plompt, en rijt een gat in 't water.
De Stroomgod vanden slagh en 't sacken is onstelt,[95]
En beurt sijn rieten pruyck eens uyt het blauwe veld,
En graeut: onaerdigh volck, ter quader tijd gheboren![97]
Thans leer ick u mijn rust, en heyl'ge Godheyd storen:[98]
Gaet zend te Scheveling te water uwe vloot,[99]
Daer Doris met haer kroost speelt in een ruymer schoot,[100]
Mijn spoeling valt benaut, en moet ick schielijck wijcken,[101]
Soo quetst mijn bracke vloed de Waterlandsche dijcken.[102]
Daer leyt de dicke romp, en waggelt, sijght, en stijght,[103]
Die dagelijcx al meer en meer volmaecktheyd krijght.
Men rechter boomen op met taeckelen, en touwen,[105]
Men kroonter mars met mars. het schijnt schier ofse bouwen[106]
Kercktorenen in zee, van waer men magh bykans[107]
Een wereld oversien, als uyt een hooge trans,[108]
Neen, neen, geen masten zijn't, noch marssen, het zijn katten[109]

91 *Men tyter:* men tijgt er, slaat de hand (*tijen* de ouwe vorm); *geveert:* gevaarte.
92 *Als:* evenals; *Priaems borgery:* de burgers van koning Príamos, de Trojanen, werkten met alle macht om 't 'Trojaanse paard' (de hinderlaag der Grieken) binnen te halen.
93 *Het roert ghewisselijck:* 't beweegt werkelik.
95 *De Stroomgod* van 't IJ (zie vs. 102); in de Grieks-Romeinse mythologie stelde men 't oeverriet van de rievieren voor als de haren van de rieviergod, die erin huisde; *onstelt:* ontsteld (*on-* voor *ont-,* zie Dl. 1 blz. 783 op vs. 39).
97 *onaerdigh:* onvriendelik, boosaardig.
98 *Thans leer ick u:* nu zal ik jullie leren; naar 't bekende *quos ego:* 'ik zal jullie', van de zeegod in Vergilius' *AEneas* (I, 135).
99 *Scheveling:* Scheveningen, aan de Noordzee (daar is plaats genoeg). *Scheveling* met *l* om de welluidendheid uit *n* gedissimileerd.
100 *Daer Doris:* waar Doris (zeegodin, vrouw van de zeegod Nereus, moeder van de 50 zeenimfen, de Nereïden); *schoot:* wijdte.
101 *Mijn spoeling valt benaut:* mijn water is te nauw opgesloten.
102 *Soo quetst:* dan beschadigt; *bracke vloed:* ziltig water; *Waterlandsche dijcken:* de dijken die Waterland (ten Noorden van 't IJ) afsloten. De scheepstimmerwerf van Holland lag aan de Zuidkant van 't IJ te Amsterdam.
103 *Daer leyt....:* daar ligt de logge romp; als 't schip te water gelaten wordt, is 't nog niets anders dan de romp; *sijght:* daalt.
105 *rechter:* richt er; *boomen:* masten; *taeckelen:* 't katrol- en kabelwerk: de hijsinrichting.
106 Men bouwt de ene mars op de andere (als 'n kroon voor de masten; 'n *mars* is 'n houte kraag, die gelegd is op de uiteinden van de dwarshouten aan 't bovenstuk van de mast, en waar 't tuig aan vastgemaakt wordt; zie *Noah* blz. 324 aant. op vs. 6).
107 *magh:* kan.
108 *trans:* de ommeloop boven op 'n toren.
109 *katten:* stormtuigen; hij denkt nu weer aan de strijd der reuzen tegen de goden (zie vs. 75-vlgg).

Om verder me te gaen, en den Olymp te matten.[110]
Ten lesten ick mijn Hulck op 't vlacke vanden stroom[111]
Voor 't ancker ryen sie, 't ghelijckt byna een droom:[112]
Wat vlaggen sietmen hier afswieren van haer stengen.[113]
Wat kleuren groen, en geel, hun mengsel hier vermengen.[114]
Orangie blangie bleu. wat purper, en rood goud,[115]
Wat levend vermillioen het oogh met lust aenschout.[116]
Wat wapens brommen hier, in wimpels, toppestanders,[117]
En sluyers fijn van draed. o welcke Salamanders![118]
Wat Leeuwen silverblanck in paers, in rood, in groen.
Hier sweeft een Adelaer. daer slingert een Griffoen
Hier pronckt een Pauwesteert besaeyt met gouden oogen
De prael van Iunoos koets. en ginder komt gevlogen[122]
Een witte Noahs duyf met den olyven tack.
Daer daelt Mercurius van 't lichtgesterrent dack.[124]
Gins drijft een Pegasus met Perseus op de baren,
En dreyght het Zeegedrocht, en wil de maeghd bewaren.[125-126]
Ick sie Andromeda besturven, Orion,[127]
En al het hemels heyr, en sterren maen, en son.
De winden vryen vast de levendige verven,[129]
En lecken 't kaeckelbont, en willen 't noode derven.[130]
Het Schip met beeldewerck beset is een goet deel,[131]
Hoe bralt die gaeldery dat Vorstelijck kasteel.[132]

110 Om hoger mee op te klimmen (gelijk de reuzen de ene berg op de andere stapelden); *te matten:* te overwinnen.
111 *Hulck:* 'n groot zeilschip.
112 Zie ik heen en weer slingeren; *Voor 't ancker ryen:* zie blz. 184 op vs. 1696.
113 *stengen:* staken, verlengstukken van de masten.
114 *hun mengsel hier vermengen:* hun kleuren door elkaar mengen.
115 Oranje-wit-blauw, de prinsevlag, zie Dl. 1 blz. 511 op vs. 131 (uitspr. *Oranzje, blanzje*).
116 *levend:* levendig, schitterend.
117 *brommen:* pralen; *toppestanders:* standaards aan de toppen van de masten.
118 *sluyers:* wimpels; *O welcke Salamanders!* o wat 'n salamanders, 'n bekende afbeelding in wapens, verg. blz. 149 op vs. 980).
122 *De prael....:* de pauw was aan Juno toegewijd, en trok haar wagen.
124 *Mercurius* de beschermgod van de handel; *'t lichtgesterrent dack:* de besterde hemel; dit alles is afgebeeld op die vlaggen.
125-126 *Pégasus* de gevleugelde hengst van Perseus; in Aethiopië bevrijdde Perseus 'n schone jonkvrouw Andrómeda, die aan de rotsen gebonden en overgeleverd was aan 'n zeemonster; later werd Andrómeda onder de sterren opgenomen.
127 *besturven:* verbleken; *Orion,* 't bekende sterrebeeld; (eigenlik Oríon met klem op *i*).
129 *vryen vast....:* zoeken voortdurend de frisse kleuren (de gekleurde vlaggen wapperen voortdurend in de wind).
130 *lecken:* likken, strelen; *'t kaeckelbont:* de sterk sprekende kleuren.
131 *met beeldewerck.....:* is voor 'n groot deel met houtsnijwerk gesierd.
132 *bralt:* pronkt; *die gaeldery* of galerij van 'n schip was de uitgebouwde betimmering aan de spiegel (achtersteven) van 't schip, tegen de achtereinden van de zijden, en diende uitwendig tot verbreding en versiering van de spiegel (zie de prent *s'Lans Welvaren* in Dl. 1 tussen blz. 432 en 433); *dat Vorstelijck kasteel* slaat op *gaeldery*, die praalt als 'n vorstelik kasteel.

Hoe Christen reeders hoe! wat mannen, zydy droncken,[133]
Het geen de Nood bedocht misbruyckty om te proncken.[134]
Te rijcke schatten heeft de Zee u toegebracht.
Sy werpt u peerlen op, ghy besightse tot pracht.[136]
De weelde heeft Tyrus eer voor haren val doen dolen.[137]
Maer swijgt Poeet, dit zy den predickstoel bevolen.[138]
O Goddelijck gesticht! ghy lockt mijn sinnen uyt.[139]
Ghy juychende Meermin! en waterlandsche bruyt![140]
De schoonheyd van uw pruyck Neptunus houd gevangen,[141]
Als hy kleynoodgie, en goud' siet aen uwe ooren hangen.[142]
Ghy schijnt een Cypria die in het parlemoer[143]
Nae 't Cypersch Eyland toe op 't levend marmor voer,[144]
En met 't aenminnigh vier haers uytsichts eerse landen,[145]
Al watter plompt in't nat van minne dede branden.
Die voet set binnens boords, siet met verwondren aen[147]
De groote en fockemast, de seylen, de besaen,[148]

133 *zydy:* zijt ge.
134 *Het geen de Nood bedocht:* wat de nood heeft uitgedacht; de galerij vormde de afgesloten ruimte voor de geheime gemakken op 't achterdeel van 't schip; aan de buitenkant werd die dan gebruikt om de achtersteven 'n prachtig aanzicht te geven; *misbruyckty:* misbruikt gij.
136 *tot pracht:* om te pralen.
137 *Tyrus* de beroemde handelshaven van Fenicië; *eer:* eertijds; *voor haren val:* voordat ze viel; die weelde heeft haar val veroorzaakt; vergelijk: hoogmoed komt voor de val; *weelde heeft* uitspr. *weeld'eeft; dolen:* 't rechte spoor verliezen, in overdaad doen leven.
138 *bevolen:* overgelaten.
139 *gesticht:* bouwwerk ('t schip); *ghy lockt mijn sinnen uyt:* gij trekt m'n geest en zinnen naar u toe.
140 *juychende Meermin:* in pracht stralende zeenimf (d.i. 't schip); *waterlandsche bruyt:* bruid van 't Waterland (bruid genoemd om de pracht van 't schip, dat op 't IJ in Waterland gebouwd is; hier is, zoals meermalen 't IJ inbegrepen in Waterland; verg. vs. 102).
141 *uw pruyck:* (uw haartooi) hier: uw tooi (galerij, spiegel enz.).
142 *kleynoodgie:* kostbaarheden (uitspr. *kleinoodzje*)*; ooren:* de zijden van 't schip.
143 *een Cypria:* 'n Venus; Venus heette *Cypria:* de Cyperse; want nadat ze uit 't schuim der zee was geboren, voer ze naar 't eiland Cyprus; *in het parlemoer:* in 't kleurwisselende zeeschuim.
144 *op 't levend marmor:* op 't bewegelike zeevlak.
145 *'t aenminnigh vier haers uytsichts:* haar minnelik stralende ogen; *eerse:* voordat ze.
147 *binnens boords:* eigenlijk: binnen 't boord (de rand van 't schip); *binnen* oudtijds met 2e n.v. verg. *binnen s'monds*.
148 *fockemast:* de voorste mast van 't driemastschip; *de besaen:* de bezaan, d.i. 't achterste gaffelzeil ('n zeil bevestigd aan 'n rondhout, dat met 'n gaffel tegen de mast sluit) op 'n driemaster.

Den boegspriet, 't galioen, spil, beting, anckers, kluysen,[149]
Om vieren 't anckertou wanneer de baren bruysen,
't Ghespannen boevenet, de koebrug, de kombuys,[151]
Waerin men spyse koockt voor 't driftigh eyckenhuys:[152]
Verneemt de bottlery, de koyen, gotelingen,[153]
Kortouwen wijd van mond, die vesten zouden dwinghen,[154]
De koegels swaer van wicht, de kamer, die het kruyt[155]
Daer Cerberus voor beeft, in haren boesem sluyt:[156]
De stuurplecht, de kajuyt, die bueren met malkander,[157]
De wyde stuurmans hut: verbaest hy onder ander[158]
Stijgt neder in het ruym, en roept: o Bootsgesel![159]
Rampsaligh mensch, wats dit, 't is 't voorburgh vanden Hel.[160]
Nieusgierigh loopt vry heen doorsnuffelen, o sotten![161]
Te Napels, en te Room d'Italiaensche grotten:
Seldsamer duycktmen hier in onderzeeschen kuyl.[163]
Hier is de Noorder As. hier gaet de sonne schuyl.[164]
Een Koninglijcken oegst sou desen buyck verslinden.[165]
De Gierigheyd vertrout haer schatten hier den winden.[166]
De koopman knaeght sijn hert op 't bedde, of by het vier:[167]

149 *boegspriet:* 'n spriet of (mast)boom van de boeg, d.i. 't voordeel van 't schip; 't is 'n rondhout, dat voor buiten 't schip uitsteekt, en dient om 't tuig van de fokkemast te bevestigen; *'t galioen:* 't voorste deel van 'n schip; *spil:* 'n werktuig om de ankers te lichten; *beting*: ijzere of houte toestel om kabels vast te leggen; *kluysen:* de kluisgaten waardoor men de ankertouwen viert.
151 *boevenet:* traliewerk van hout, of net van zware touwen, voor de toegang in de verschansing (zie Dl. 1', blz. 511 op vs. 120); *de koebrug:* 't dek onder 't tussendek; *de kombuys:* de scheepskeuken.
152 *driftigh:* drijvend.
153 *Verneemt:* beschouwt (*vernemen* in de ouwere algemener betekenis); *de bottlery:* de voorraadkamer (oorspr. de wijnkelder); *gotelingen:* 'n soort licht geschut, oorspr. geschut dat gegoten was, in tegenstelling met 't latere dat gesmeed werd.
154 *Kortouwen:* kanonnen; *vesten:* vestingen; *dwinghen:* ten onder brengen.
155 *koegels* (met *oe* uitspraak): kogels, (met *oe* vooral Noord-Holl.); *de kamer:* de kruitkamer waar 't kruit voor 't geschut bewaard werd.
156 *Daer Cerberus....:* waar Cérberus, de helhond zelfs voor zou beven.
157 *stuurplecht:* de achterplecht voor de stuurman (*plecht:* dek); *de kajuyt:* de kamer van de gezagvoerder (onder de stuurplecht); *die bueren met malkander:* die elkaars buur zijn, die bij elkaar liggen.
158 *wyde:* ruime; *onder ander:* onder anderen; ook.
159 *Bootsgesel:* matroos.
160 *'t voorburgh:* 't voorgeborchte, de voorhal.
161 *loopt vry....:* ga gerust doorsnuffelen.
163 *Seldsamer:* wonderliker; *kuyl:* diepte.
164 *de Noorder As:* de Noordpool (de Noordpunt van de aardas).
165 *Koninglijcken:* rijke; *oegst:* oogst (met *oe* zie blz. 116 op vs. 284); *desen buyck....:* deze ruimte, dit hol zou 'n rijke oogst kunnen bergen.
166 *De Gierigheyd:* de begerigheid, de winzucht; *hier:* op 't schip.
167 *knaeght sijn hert:* verteert zijn hart, wordt verteerd door zorg.

*
Het lichaem dat is t'huys, sijn sorghen waecken hier.
't Geselschap dat dees Bruyt en Ionffer leyd ter kercken,[169]
Daer bancken zijn van steen, en graven sonder sercken,[170]
En 't koor staet onverdeckt; is Koopman of Kommijs,[171]
De Schipper, Stuurmans maet, en Stuurman, die om prijs,
En winning 't roer bewaect: Hoogbootsman, Schimman, gieter,[172-173]
Seylmaecker, Bottelier, Barbier, en Busseschieter,[174]
De Wachter van 't kajuyt, de Putger, de Provoost,[175]
En 't statigh aengesicht dat sieltjes salft, en troost,[176]
De Timmerman, de Kock die voedsel schaft om leven,[177]
En op ghesette tijd' elck een sijn spijs moet geven.
By dese komt Maetroos vaeck hondert in't getal,
Twee vanen krijgsvolck oock als 't ergens gelden sal.[180]
Dees leven welvernoegt nae 't schaffen vanden Kock is,[181]
By grut, by pekelvleysch, by labberdaen, en stockvis,[182]
Erweten, suyvel, rog, 't seewater maecktse graegh.[183]

* TEKSTKRITIEK: vs. 178 *moet geven,* de oude uitgave heeft *te geven*. - vs. 182 *labberdaen*, de oude uitgave heeft *slabberdaen*.

169 *'t Geselschap.... is* (vs. 171): de stoet.... bestaat uit; Vondel vergelijkt hier 't in zee gaan van 't schip met 't opleiden van 'n bruid naar de kerk; *Ionffer:* (jonkvrouw) jonge vrouw, zie blz. 101.

170 *bancken.... van steen* nml. de rotsen; *graven....:* de graven in de diepte van de zee, waar velen hun ongedekt graf vinden.

171 *'t koor:* de kerk; *onverdeckt:* zonder dak; *Kommijs* (ouwere vorm van *kommies*): de ambtenaar-koopman op de koopvaardijschepen van de Oost- of West-Indiese Compagnie, met de leiding van de handelszaken belast.

172-173 *De Schipper:* de gezagvoerder op de koopvaardijer; *Stuurmans maet:* twede stuurman; *om prijs en winning:* om de winning van de prijs, om geld te verdienen; *hoogbootsman:* opperbootsman, de hoogste scheepsofficier (verouderde tietel); *Schimman* (de oorspr. vorm uit *schipman*) of *schieman:* de hoogbootsmansmaat, de onder-officier die belast was met 't voortuig (tuig van 't voorschip); *gieter*: de begieter van de zeilen (die ze met 't hoosvat nat maakt).

174 *Bottelier:* degene die belast is met 't toezicht en de uitdeling van de levensmiddelen (zie *bottlery* op vs. 153); *Busseschieter:* kanonier.

175 *De Wachter van 't kajuyt:* de kajuitsjongen, oppasser of bediende van de kaptein (*schipper*); (*kajuit* soms 'n *het*-woord); *Putger:* scheepsjongen (verouderd); *Provoost:* de rechterlike beambte op 'n schip.

176 *'t statigh aengesicht:* 't plechtig gezicht nml. van de zieketrooster; *sieltjes salft:* de ziel(swonden) zalft, heelt.

177 *om leven:* om te leven.

180 *vanen:* vendels, afdelingen, kompagnieën; *als 't ergens gelden sal:* als er ergens gevochten moet worden (dus op 'n oorlogschip).

181 *Dees* nml. matrozen en soldaten; *nae 't schaffen....:* naar 't schaffen, naar wat de kok schaft.

182 *labberdaen:* zoutevis.

183 *Erweten:* erten (uitspr. *erwéten* met klemtoon op de 2e lettergreep, zoals nu nog in 't West-Vlaams); *suyvel:* melkspijzen; *graegh:* hongerig.

Een Bootsman wel ghehart en voelt gheen quade maegh,[184]
Ghelijck ons pronckers doen, die brassen, en vergasten,[185]
En voor een gastgaen vaeck drye dagen moeten vasten.[186]
Vermids ter wereld oock bestaen moet alle ding[187]
By wetten, by ghesagh, by tucht, en ordening,[188]
Soo heeftmen sulcx in acht: men eerter goede seden,[189]
Men predickter het woord, men oeffenter ghebeden,[190]
Men spanter heylgen raed, het vierschaer eyscht sijn recht,[191]
Men strafter dievery, twist, vloecken, en ghevecht,
Met dag, met vangenis, kielhalen, boeyen, slagen,[193]
En temtse die op 't land geen weelde konnen dragen.[194]
Men smetster viermael daeghs. ses ledighen een back.[195]
Elck nuttight sijn ranssoen, sijn koye, en ongemack.[196]
Een yeder staet sijn wacht. men meet den tijd by glasen,[197]
Die schendigh word verquist van reuckeloose dwasen.[198]
Dit alles aengemerckt, staet t'overwegen, of
Mijn Kraeck niet evenaert met eenigh Keysers hof,[200]
Dat met veel kost, en moeyt ten golven uyt ghetimmert,[201]

184 *en voelt gheen:* voelt geen (*en.... geen* dubbele ontkenning).
185 *pronckers:* slempers; *vergasten:* gastmalen, feestmalen.
186 *gastgaen:* te gast gaan.
187 *bestaen:* in stand blijven; *oock:* immers (ouwere betekenis).
188 *By:* door.
189 *Soo heeftmen sulcx in acht:* daarom neemt men dit in acht, zorgt men hiervoor (*in acht:* in opmerkzaamheid).
190 *het woord:* 't woord Gods; *men oeffenter ghebeden:* men houdt gebedsoefeningen, openbare gebeden.
191 *spanter:* laat er bijeenkomen; *het vierschaer:* de rechtbank (*vierschaer* meermalen 'n *het*-woord, zie Dl. 1 blz. 453 op vs. 146; letterlijk de vierbank, de vier banken voor de rechterlike ambtenaren).
193 *dag:* 'n kort dik touw waarmee ze gekastijd werden; *kielhalen:* onder de kiel van 't schip doorhalen (langs 'n touw dat onder de kiel doorliep; deze straf is in de helft van de 19e eeuw afgeschaft).
194 *die op 't land geen weelde konnen dragen:* die op 't land in de weelde ondergegaan zijn (slaat op veel verlopen jonge mensen, die naar zee gestuurd werden); *konnen:* kunnen.
195 *smetster*: smult er, eet er; *back:* 'n grote ronde houte bak ('n zogenaamde balie) waarin voor de schepelingen 't warm eten wordt gehaald; zo'n bak is voor 'n bepaald getal personen (hier zes).
196 *Elck nuttight sijn ranssoen:* ieder gebruikt z'n eigen portie eten; *ranssoen* zie blz. 87 op r. 110 (*nuttigen:* oorspr. betekenis: met nut gebruiken; verder: hebben); *ongemack:* heeft zijn eigen last, lastige taak.
197 *Een yeder staet sijn wacht:* ieder moet op z'n beurt op de wacht; *by glasen:* met tijdglazen, en zinspelend: met beetjes.
198 *schendigh:* schandelik; *van reuckeloose dwasen:* door roekeloze dwazen.
200 *Kraeck:* schip; eigenlik de naam van 'n vrij groot koopvaardij- en oorlogschip (omtrent 1700 in onbruik geraakt).
201 *Dat* nml. de *Kraeck*, 't schip (*dat* hier gebruikt door de voorstelling van *schip*)*; kost:* kosten; *ten golven uyt ghetimmert:* uit 't water opgebouwd; *ghetimmert:* gebouwd.

Van lijst, en beeldewerck, van goud en marmer schimmert,[202]
Dat sijn vertrecken heeft daer menigh in verdoolt,
Sijn salen hoogh, en leegh, sijn kelders uytgehoolt,[204]
Wiens balcken zijn vergult, wiens gevels, tinnen, daecken
Het oogh des vremdelings verletten, en vermaecken:[206]
Daer knechten sonder tal hun plichten gade slaen,
En knielen voor hun heer, en zijn hem onderdaen:[208]
Wiens vesten vol gheschuts, en kopre slangen leggen,[209]
Om alle uytheemsch gheweld te stuyten, en t'ontseggen,[210]
En daer rechtveerdigheyd tot billijckheyd geneyght[211]
De deughd met prysen eert, met straf de boosheyd dreyght.[212]
Ghelijck een voghel als de dagh begint te kriecken[213]
Ter vlucht sich rust, en reckt, en wackert syne wiecken,[214]
Soo doet mijn seylbaer vlot, en watertreder me:[215]
Hy spant sijn vleugels uyt, en maeckt sijn seylen ree.[216]
De wind de doecken vult, en doet het hennep klemmen.[217]
Den Eyck de baren spout, en wint de diepte in't swemmen.[218]
Recht als een swemmer doet, die moeder naeckt ontkleed,
Met handen water schept, en met de voeten treed,[220]
En stiert, en 't oever siet al meer te rugge deysen,[221]
Soo neemt oock 't Schip te baet al wattet kan in't reysen.[222]

202 De *lijst* aan 'n schip was de bewerkte rand die rond de spiegel en de galerijen liep (zie op vs. 132); *beeldewerck:* houtsnijwerk; *schimmert:* schittert.
204 *leegh:* laag, diep; *uytgehoolt:* uitgehold, in de holle dieptes gemaakt (*uytgehoolt* van *uytholen*).
206 *verletten:* vast houden, bezighouden.
208 *knielen:* gehoorzamen; *onderdaen:* onderdanig.
209 *vesten:* de plaatsen waar 't geschut staat opgesteld, vergelijkt ie hier met *vestingen; slangen:* 'n soort geschut.
210 *uytheemsch:* vreemd, vijandelik; *t'ontseggen:* te bestrijden (eigenlik: de vrede ontzeggen, verder: oorlog aanzeggen).
211 *geneyght:* genegen.
212 *deughd:* dapperheid; *prysen:* beloningen.
213 *te kriecken:* door te breken.
214 *Ter vlucht sich rust:* zich klaarmaakt om te vliegen; (voor de vlucht, 't vliegen); *en wackert syne wiecken:* en z'n vleugels (wakker) schudt.
215 *seylbaer vlot:* zeilbaar schip (*seilbaer:* geschikt om te zeilen; *vlot* zoals in 't Latijn *ratis:* vlot, voor elk vaartuig); *en watertreder me:* en waterloper ook.
216 *ree:* gereed.
217 *en doet het hennep klemmen:* en doet 't touwwerk gespannen staan.
218 *Den Eyck:* 't eike schip (*eik* voor schip van eikehout, in navolging van 't Latijnse *abies:* denneboom, schip van dennehout); *spout:* splijt, klieft; *de diepte:* de zee; *wint de diepte in't swemmen:* bereikt de diepe, de volle zee in 't varen (*de diepte* 't Latijnse *altum*).
220 *treed:* weg trapt.
221 *oever* oorspr. 'n *het*-woord; *te rugge deysen:* achterwaarts wijken (*deysen* bijvorm van *deinzen*).
222 *in't reysen:* bij 't reizen.

En als een duyf, ter vaert zich gevend, drymael klept,[223]
Geeft vier Konstapel, is 't, wanneer de kiel sich rept;[224]
Trompetten slaen de locht, met trommels, en schalmeyen,[225]
Met een vermengt gheluyt van lachen, en van schreyen.[226]
Geen duyn, nocht witten blinck, nocht Pharos kan voorwaer[227]
d'Aenstaende swarigheyd, den nood, het leet, 't gevaer
Van 't varen oversien, nocht ons volkomen uyten[229]
Wat golven op de borst eens grysen Zeemans stuyten,
En breken reys aen reys. Die 't sich beroemt, en pocht,[231]
Dat hy op d'oever 't sand, de sterren aen de locht,
In Zee de baren tel. Wat sterffelijcke lippen[232-233]
Oyt melden Stuurmans sorgh, de blinde, en siende klippen,[234]
De steerten hard van steen, de bancken onder zee,[235]
Daer menigh eycken swaert' sijn bodem stoot aen twee:[236]
Charybden, Scyllen, die dan braecken, dan weer slorpen,[237]
Afgronden, die nocht loot kan peylen, nocht beworpen,[238]
En platen stijf van rug, draeystroomen diep van kolck,[239]
En rotsen vaeck ontsien van 't zee bevaren volck:[240]

223 *ter vaert zich gevend:* op de tocht zich begevend: die gaat vliegen; *ter vaert:* op de tocht; *klept:* klapwiekt.
224 *Geeft vier Konstapel:* geef vuur, Konstabel; 'n konstabel is 'n onderofficier van de zeeartillerie; *konstapel* vervorming van *Konstabel; sich rept:* zich in beweging zet.
225 *slaen de locht:* doorklinken de lucht; *schalmeyen:* fluiten.
226 *van lachen, en van schreyen* nml. van hun die afscheid hebben genomen.
227 Van geen hoogte, hoe hoog ook, is te zien welke zeerampen hun zullen treffen; *nocht:* noch; (*nocht[e]* bijvorm bij *noch* met *-t[e]* wschl. onder invloed van *oft[e]:* of); *witten blinck:* witte blinkerd, onbegroeide duin van wit zand; *Pharos:* de beroemde vuurtoren bij Alexandrië, zie *Heerl. van Salomon* blz. 273 vs. 799.
229 *uyten:* openbaren.
231 *En breken reys aen reys:* en breken keer op keer (tegen z'n schip); *Die 't sich beroemt....:* die er zich op beroemt (dat hij wel weet, hoeveel gevaren de zeeman dreigen).
232-233 Laat hij 't zand tellen (*tel*) aan 't strand van de zee (want even talrijk zijn die gevaren); *sterffelijcke lippen:* lippen van stervelingen.
234 *Oyt melden:* zullen ooit melden; *siende:* zichtbare.
235 *steerten:* steenriffen; *bancken:* zandbanken.
236 *eycken swaert':* eike gevaarte, eike schip (*swaert':* zwaarte, gevaarte).
237 *Charybden, Scyllen:* gevaarlike draaikolken; Charybdis was in de klassieke sageleer 'n zeegedrocht dat driemaal daags geweldige massa's water verzwolg en dan weer uitspuwde; vandaar heette de draaikolk in de Siciliese zeeengte de Charybdis; Skylla was 'n gruwelik zeemonster op de Italiaanse kust tegenover de Charybdis, dat schepen en mensen te pletter sloeg tegen de rotsen. De rots waar ze verbleef heette dan de Skylla. Hier gebruikt Vondel beide namen voor draaikolken (zie verder Dl. 1 blz. 144 aant. op vs. 69-70 en hiervoor blz. 416 vs. 44).
238 *loot:* dieplood, peillood; *beworpen:* bewerpen, door ('t dieplood) uit te werpen, bereiken.
239 *platen stijf van rug:* harde zandplaten.
240 *ontsien van 't zee bevaren volck:* gevreesd door 't bevaren zeevolk (*zee bevaren:* die veel op zee gevaren heeft).

*
Der winden dwarreling, de blixems, donderslagen,
Onmatigheyd van hitte, en koude, en wintervlagen.[242]
De naerheyd vande nacht, langdurigh sonder licht,
Van sterren, en van maen: den nevel die 't ghesicht[244]
Der baeckens hem beneemt, het waecken, en het braecken,[245]
Des waters vochtigheyd, het klocken, en het kraecken:[246]
Der golven tuymelingh, de broosheyd van het hout,[247]
Daer hy sijn leven op onseker heeft vertrout:[248]
De veerheyd vande reys, van magen afgescheyden,[249]
Van vrou, en kinders, die met wenschen hem gheleyden.
Noodtdruftigheyd van kost, van takel, en van tou:[251]
Het spillen van sijn volck door ongemack, en kou:[252]
Weerbarstigheyd van weer, der roovers dreygementen,
En wat anxstvalligh 't breyn kan schrick, en vrees inprenten.[254]
Een aengename koelt die over 't vlacke sweeft[255]
Lockt Palinurus uyt goedaerdig, en beleeft,[256]
Belooft hem weer na wensch, en heyl, en spoed in 't varen:[257]
Het is voor wind, voor stroom, met vollegsame baren.[258]
Men viert den schoot van't seyl, men settet inden top,[259]
Het schuym bruyst soetelijck recht voor den steven op:[260]

* TEKSTKRITIEK: vs. 253, de oude uitgave heeft achter *roovers* 'n komma.

242 *Onmatigheyd:* overmaat.

244 *'t ghesicht:* 't zien.

245 *het waecken, en het braecken:* 't nachtbraken, 't zich aftobben met waken (zie blz. 78 op r. 15).

246 *klocken:* klotsen; *het kraecken:* 't kraken van 't schip.

247 *Der golven tuymelingh:* 't instorten, de sterke deining van de golven (waardoor 't schip telkens op en neer gaat).

248 *Daer.... op:* waarop.

249 *De veerheyd:* de verheid (*veer* al ouwere bijvorm van *ver*)*; magen:* verwanten.

251 *Noodtdruftigheyd van:* gebrek aan; *takel:* katrolwerk; katrol met 't er door lopende touw.

252 *Het spillen:* 't verspillen, verliezen.

254 *wat anxstvalligh:* wat angstwekkend (*angstvallig* is angstig, of tot angst geneigd, hier dus in ongewoon metonymies gebruik).

255 *'t vlacke:* de vlakke zee.

256 *Palinurus:* de stuurman; *Palinúrus* was de stuurman van AEneas; *beleeft:* lieftallig, vriendelik (zie blz. 71 op vs. 41).

257 *spoed:* voorspoed.

258 *met vollegsame baren:* met meegaande golven *voor wind, voor stroom:* met de wind, met de stroom mee (ze varen voor de wind, voor de stroom, niet er tegen in).

259 Men viert 't zeil in de volle wind, men hijst 't helemaal omhoog ('t omhooghijsen gaat aan 't eerstgenoemde vooraf; *den schoot:* 't touw vastgemaakt aan de benedenbuitenhoek van 't zeil, om 't zeil meer of minder in de wind te vieren; *settet inden top:* stelt 't tot in de top van de mast.

260 *soetelijck:* zachtjes; *den steven:* de voorsteven.

Tot dat de schaduw' valt, en Titan in het duycken[261]
Wijckt voor d'Atlantides met goudgesnoerde pruycken.[262]
Den heldren Hemel dicht van sterren is besaeyt.
De doecken hangen slap. men twijffelt of het waeyt.[264]
Als onverwacht de wind versucht langs 't sandige oever,
De locht betreckt, en dooft de sterren langs hoe droever.[265-266266-vlgg.]
En steeckt syne ooren op, en gaet den Oceaen[267]
Met dicken nevelen bevatten, en beslaen:[268]
Mengt Zee, en Hemel t'saem, plasregenen, en buyen.
Het Oost is tegen 't West, en 't Noorden tegen 't Zuyen.
Den Opgang d'Ondergang al bulderende ontseyt.[271]
De Middagh huylt en raest. de Middernacht die schreyt.[272]
De berning woed aen 't strand, op Syrten, en op platen.[273]
De Winter is ontboeyt. de stormen uytgelaten,[274]
Vermeestren AEolus; die twijffelt of't Geval[275]
Van Hemel, Aerde, en Zee een Chaos brouwen sal.
De vloed weerstreeft den wind. de winden aen het hollen
Omwentelen den vloed, en doen de golven rollen.[278]
Waer waendy blijft mijn schip ghedreven vanden Nood,[279]
Geworpen inden muyl, en kaecken vande dood?
Men isser drock in 't werck met strijcken, pompen, hoosen,[281]
Met kerven, klutsen, slaen, met binden, klimmen, loosen.[282]

261 *de schaduw':* 't duister, de avend; *en Titan in het duyken:* en de zon in 't dalen; Titan de zonnegod in de oude mythologie, als zoon van de Titan Hyperíon.
262 *d'Atlántides:* de Atlantides, 't zevengesternte; *Atlantides* meervoudsvorm van *Atlantis* (dochter van Atlas).
264 *doecken:* zeilen.
265-266 *'t sandige oever:* de zandige zeekust (*oever* oorspr. 'n *het*-woord); *langs hoe droever:* al langer hoe somberder; *betreckt:* overdekt.
266-vlgg. Deze verzen zijn 'n vrije bewerking van Vergilius' stormbeschrijving, *AEneïde I,* 81-vlgg.
267 *steeckt syne ooren op:* steekt op.
268 *bevatten, en beslaen:* omhullen en bedekken (*bevatten:* omvatten).
271 *ontseyt:* ontzegt; begint de strijd (*ontseggen,* zie aant. op vs. 210).
272 *De Middagh:* 't Zuiden (de Zuidewind); *de Middernacht:* 't Noorden (de Noordewind).
273 *De berning:* de branding; *Syrten:* klippen (zie Dl. 1, blz. 154 op vs. 103); *platen:* zandplaten.
274 *De Winter:* 't stormweer (*'t hiems* van de Latijnse dichters, omdat in de Middellandse zee de winter zich hoofdzakelik in stormweer openbaart, bijv. Vergilius' *AEneas,* 1, 122 vicit hiems); *uytgelaten:* losgelaten.
275 *AEolus:* de god van de winden; *'t Geval:* 't noodlot.
278 *Omwentelen:* wentelen om.
279 *Waer waendy:* waar, denkt ge; *vanden Nood:* door 't noodlot.
281 *in 't werck:* aan 't werk; *strijcken* van de zeilen; *hoosen:* (met 'n hoosvat) water uitscheppen.
282 *klutsen:* kloppen, timmeren; *loosen:* losmaken.

Nu lydet achter last, nu voren, nu ter sy.[283]
De Zee vergeet haer perck, en Nereus eb en ty.[284]
Nu hanget aen een berg. nu breeckt de mast de wolcken.[285]
Nu slickt den Hel het op door 't slorpen vande kolcken.[286]
Men vloeckt 'tgewenschte land al schricktmen voor den plas.[287]
't Schip luystert nae geen roer, na Stuurman, nocht kompas.
De kunst is overheert. gelijck wanneer door tooren[289]
't Ianitser schuym verhit, wil na geen Sultan hooren,[290]
En schuymbeckt, dreyght, en driescht, en stampt, en huylt, en woelt,[291]
Tot met der Bassen bloed sijn wraecklust word ghekoelt:[292]
Mijn Tiphys vaeck aldus, sijns ondancx, de ghemoedren[293]
Der Watergoon versoent, met d'ingeladen goedren,[294]
En licht ter nood scheeps last, en sijne masten kerft,[295]
Smackt willigh over boord het gene hy noode derft,[296]
En worstelt by den tast, en hoort de touwen gieren,[297]
Verneemt geen hemels licht, nocht siet geen baeckens vieren:[298]
Of soo hem licht gebeurt, 't zijn blixemen met kracht[299]
Geslingert van Iuppijn in 't droefste vanden nacht:[300]
Tot traegh de dagh aenbreeckt: die hem te moet gaet voeren[301]
't Geen met medoogen soude een steenen hert beroeren:[302]
d'Ontrampeneerde vloot, verbaest, en afgeslooft,[303]

283 *Nu lydet achter last, nu....:* nu is 't schip achter in gevaar, dan....
284 *haer perck:* haar grens; *Nereus* 'n zeegod; *ty:* vloed (eigenlik: getij).
285 Nu hangt 't schip aan 'n hoge golf (*berg*).
286 *den Hel:* de afgrond.
287 *'tgewenschte land:* waar men op wenst te zijn (of dat men anders wenst) maar dat in de storm 'n groot gevaar voor stranding oplevert; *al schricktmen voor den plas:* al schrikt men terug voor de stormige zee.
289 *De kunst is overheert:* de stuurkunst is overmeesterd, overwonnen.
290 *'t Ianitser schuym:* de Janitsaren die 't schuim zijn van 't Turkse leger (In 't begin bekend om hun onstuimigheid en doodsverachting, maar later waren ze meermalen de schrik van de sultan).
291 *driescht:* uittart, te keer gaat.
292 *Bassen* ouwere naam voor de Turkse pasja's (zie Dl. 1, blz. 536 op r. 2).
293 *Mijn Tiphys:* mijn stuurman (zie vs. 26); *sijns ondancx:* tegen z'n zin, gedwongen.
294 Tracht de zeegoden te verzoenen met van de geladen goederen wat over boord te werpen (om 't schip wat beter te kunnen regeren).
295 *licht:* maakt lichter; *ter nood:* in de nood; *sijne masten kerft:* hakt z'n masten om (omdat ie de zeilen niet kan inhalen, en daardoor 't schip te veel aan de storm onderhevig is).
296 *noode derft:* niet graag mist (z'n masten).
297 *by den tast:* op de tast af.
298 *Verneemt:* bemerkt; *vieren:* (vuur geven) lichten.
299 *gebeurt:* ten deel valt.
300 *van Iuppijn:* door Júpiter; *in 't droefste:* in 't donkerste.
301 *die hem te moet gaet voeren:* die hem te gemoet zal voeren, hem zal laten zien.
302 *beroeren:* ontroeren.
303 *d'Ontrampeneerde vloot:* de ontredderde vloot; *verbaest:* ontzet, verward.

Van seyl van treyl, van roer van snoer, van mast berooft,[304]
Gesloopt, versand, gestrand, op riffen, en op scheeren:[305]
Wanhopige die hulp in 't uyterste begeeren,
En hangen van een roots, of swemmen op een planck,[307]
d'Een levend, d'ander dood, versopen, flaeu, en kranck,[308]
En andere die stijf van vreese sijn gekrompen,[309]
En wachten op het jongste, en houden't op met pompen,[310]
En smeecken noch van verre om bystand met een schoot,[311]
En and're die gepropt sieltoogen in een boot.[312]
Help Proteus! wonder is 't dat sterffelijcke menschen[313]
Noch smalen op den ploegh, en om een Zeelucht wenschen.
  Niet minder is 't gevaer, wanneer dat mijn Pinas[315]
Nu inden afgrond stort, nu slaet den Noorder As,[316]
En voor sijn anckers rijd, en hoort de golven klotsen,
Ontrent een strand omheynt met eysselijcke rotsen.[318]
Als Corus 't water stuuwt, en opjaegt uyttet ruym,[319]
En mijn Maetroosen zijn begraven onder 't schuym
Een etmael twee of drye, en door't langdurig stoocken[321]
't Plechtancker naulijcx vat, en alle kabels roocken,[322]
En branden door't geweld van schuren sonder maet,[323]
Ia breecken vaeck van een gelijck een dunne draed.
't Armdicke touw men viert vaeck tweemael honderd vadem,
En jonnet ruymer bot om halen synen adem.[326]

304 *Van seyl van treyl:* van 't hele tuig (letterl. van zeilen en treklijnen; verg. blz. 364, aant. op vs. 8).
305 *Gesloopt:* afgebroken, uit elkaar gerukt; *versand:* op t zand gelopen; *scheeren:* rotsachtige plaatsen op de kusten.
307 *roots* ouwere vorm naast *rots; swemmen:* drijven.
308 *versopen:* doordrenkt; *flaeu:* uitgeput.
309 *van vreese sijn gekrompen:* van angst in elkaar gekrompen zijn.
310 *op het jongste:* op 't laatste ogenblik; *houden't op:* houden 't schip boven water, houden 't leven.
311 *schoot:* schot.
312 *gepropt:* op elkaar gepropt; *sieltoogen:* in doodsangst zijn (letterlik: in doodstrijd liggen, zie blz. 107 op vs. 117).
313 *Proteus:* 'n zeegod.
315 *mijn Pinas:* m'n schip; 'n *Pinas* is eigenlik 'n kleine galei.
316 *nu slaet den Noorder As:* dan weer de hemel raakt (*den Noorder As:* de Noordelike [hemel]pool).
318 In de nabijheid van 'n strand dat afgezet is met gruwelike rotsen.
319 *Corus:* de Noordwestewind; *uyttet ruym:* uit 't zeeruim, uit de zee.
321 *stoocken:* (bestoken) bestookt worden.
322 *'t Plechtancker naulijcx vat:* 't noodanker nauwliks pakt (*plechtancker:* 't anker van de voorplecht ('t voorste halfdek van 't schip) dat men alleen in uiterste nood gebruikt.
323 *sonder maet:* mateloos, voortdurend.
326 *En jonnet ruymer bot:* en laat 't wat meer vieren (*jonnet:* gunt 't; *bot:* touw, zie Dl. 1 blz. 487 op vs. 233; *bot vieren* of *bot gunnen:* ruimte geven).

*

Men kleed, men onderleyt, men ziddert slagh op slagh,[327]
En elcke waterberg hun dreygt den jongsten dagh.[328]
De Zeevaert evenwel uyt soo veel swarigheden
Sich pronckeryen weeft, en gaet op 't cierlijxst kleeden
Haer uytgeblasen lof: gelijck de Koningin[330-331]
Penthesilea doet, onsterffelijcke Heldin![332]
Die op d'Atriden bickt, en derfse 't voorhoofd toonen,[333]
En voert de benden aen der woedende Amazonen,
En van geen aerslen weet met haer gemaende schild:[335]
Daer al het Dorisch heyr vergeefs 't geweer op spilt.[336]
En om haer dapperheyd de wereld te vertoogen[337]
Tert met gepluymden helm 't wit van Achilles oogen.[338]
Maer als den Oceaen bewogen door gebeen[339]
De baren kemt, en rust sijn afgematte leen,[340]
Vergeet Maetroos sijn smert, met tjuyteren, en quelen,[341]
En oeffent synen geest met deuntjens, en met spelen,
En koestert inde son sijn lichaem vry van pijn:[343]
Ghelijck Halcyone by heldre sonneschijn[344]
Sich baeckert op het meyr, en net, en pluyst haer pennen,[345]
Die afgesleten zijn met Ceyx na te rennen:[346]
Haer troost en eegemael, wiens Koninglijcke siel
Leed schipbreuck, als de storm veroverde den kiel.

* TEKSTKRITIEK: vs. 341 *tjuyteren,* de oude uitgave heeft *'t juyteren*.

327 *Men kleed, men onderleyt:* men (bekleedt) omwindt de touwen, men legt er iets onder tegen 't stukschuren; *onderleyt:* onderlégt, van onderléggen.

328 *dreygt:* bedreigt met.

330-331 *Sich pronckeryen weeft.....:* maakt er gebruik van om te pronken, en bazuint haar lof in de mooiste woorden uit.

332 *Penthesiléa*, koningin der Amazonen, kwam de Trojanen tegen de Grieken te hulp.

333 *d'Atriden:* de beide zonen van Atreus, de koningen Agamemnoon en Meneláos, die Troje belegerden; *bickt op:* aanvalt op; *derfse 't voorhoofd toonen:* durft ze trotseren.

335 *gemaende schild:* halve maanschild, schild in de vorm van 'n halve maan (zoals de Amazonen hadden).

336 *Dorisch:* Grieks; *'t geweer op spilt:* z'n wapens op verspilt.

337 *vertoogen:* vertonen.

338 *Tert.... 't wit van Achilles oogen:* komt vlak onder de ogen van Achilles; *tert:* tart.

339 *den Oceaen:* de zeegod Océanus, echtgenoot van Tethys.

340 *kemt:* gladstrijkt; *kemmen* naast 't nieuwere *kammen; rust:* doet rusten.

341 *met tjuyteren, en quelen:* met fluiten (neuriën) en zingen.

343 *pijn:* afmattende arbeid, ellende.

344 *Halcyone:* Alcyone (klemtoon op *y*), gemalin van Ceyx, ze stortte zich, toen deze bij 'n schipbreuk was omgekomen, in zee waarop beiden in ijsvogels veranderd werden (zie Ovidius' *Metamorphoses* XI, vs. 710-748, in Vondel's vertaling 1671, XI vs. 922-966).

345 *net:* schoonmaakt; *pennen:* vleugels.

346 *Céyx:* in twee lettergrepen uit te spreken; hij was koning van Trachin.

De Zeevaert is beroemt in veelderley manieren.[349]
Men siet een kleyne balck een groot geveert bestieren,[350]
En dwingen na sijn lust, nu voor, nu by den wind,[351]
Dan loef dan lywaert aen. schoon of de nachten blind,[352]
En woest de wegen zijn, 't kompas dat kanse brengen[353]
Door d'ongebaenden plas, en toonen 's weerelds hengen.[354]
De lely doelt nae d'As, en dwaelt, en is ontrust[355]
Tot datse Arcturus vind, en hem van blyschap kust.[356]
Aentreckelijcken steen! en leydster van mijn vloten,[357]
Wat Godheyd, wat geheym, ghy stadig opgesloten[358]
In uwen boesem voert! mijn siel om weten joockt,[359]
Waerom de borsten doch der gener die ghy stroockt[360]
Dus rasen om de min van grouwelijcke beeren,[361]
Soo datse tijd noch eeuw versetten kan nocht keeren.[362]
Oock lacht den Hemel toe met sonderlinge gunst[363]
Mijn Seylkunst, wien verstreckt de gulde Sterrekunst[364]
Een uurwerck in het diep, en leert, hoe uyt de kimmen[365]
De tortsen op haer beurt ontsteken hooger klimmen:[366]

349 *in:* op.
350 *een kleyne balck* nml. 't roer; *geveert:* gevaarte.
351 *by den wind:* met wind op zij.
352 *Dan loef dan lywaert aen:* nu naar de kant waar de wind vandaan komt (*loefwaert*) dan naar de kant waar de wind naar toe waait (*lywaert*), dus bij 't laveren; *lywaert* zie Dl. 1 blz. 565 op vs. 1; *blind:* duister.
353 *woest:* woest (door de opgezweepte golven).
354 *d'ongebaenden plas:* de wateren waar geen weg (baan) te herkennen is; *'s weerelds hengen:* de hengsels waar de wereld in hangt, de polen (van de as).
355 *De lely:* de kompasnaald (in de vorm van 'n heraldieke lelie); *doelt nae:* zoekt naar; *d'As:* de (Noordelike) aspunt, 't Noorden; *dwaelt:* gaat heen en weer.
356 *Arcturus:* de Noordpool ('t verlatijnste Griekse woord *Arctúrus* betekent eigenlik de 'berewachter', 't is de grote ster in 't gesternte Boótes, dat bij de Beer staat en zelf ook Berewachter genoemd werd); *en hem van blyschap kust*, omdat ze nu in rust gekomen is.
357 *Aentreckelijcken steen:* aantrekkende (zeilsteen) magneet; *aentreckelijcken* is tweezinnig en moet hier ook wel genomen worden in de betekenis: aangenaam, liefelik; *leydster* ook in de zin van *leid-ster*.
358 *Wat Godheyd:* wat voor 'n goddelik wezen.
359 *mijn siel om weten joockt:* mijn gemoed is begerig om te weten (waarom alles wat gij bestrijkt, zich altijd naar 't Noorden keert vs. 360-361).
360 *die ghy stroockt:* die gij streelt (bestrijkt).
361 *beeren:* van de grote en de kleine Beer.
362 Zodat geen eeuwenlange tijd ze daarvan kan afhouden.
363 *den Hemel:* de sterrehemel; *sonderlinge:* biezondere.
364 *wien....:* (voor wie), waarvoor de gulde, de heerlike sterrekunde als uurwerk dient (*wien* ook bij vrouwelike woorden).
365 *in het diep:* op zee ('t Latijnse *in alto*)*; uyt de kimmen:* (uit) boven de horizon.
366 *De tortsen op haer beurt ontsteken:* de sterren op hun beurt opgekomen (ontstoken).

Hoe hoogh de gordel, die het midden vanden kloot
Omgort, geresen is uyt Thetis blaeuwe schoot:[367-368]
En of de fiere Paeu in't zuyder deel geweken[369-vlgg.]
Sich rechtende sijn hoofd kan uyttet water steken,
En waer de Wagenaer op ons gesicht moet staen
Wanneer het hoofdpunt raeckt den vleugel vande Swaen.[372]
Dees teeckens, schoon de kiel van pekel schijnt bedolven,[373]
Ons leyden als een spoor en voetpad door de golven:
Des heb Hipparchus danck, Anaximander me,[375]
Leydsmannen van mijn Hulck, vierbaeckens inde Zee,[376]
En andre lichten meer, Atlassen, Hemelschragers,[377]
Die geerne doen bericht aen yverige vragers:[378]
Oock Tycho braef van geest, die tot Saturnus spijt,[379]
Ons weder heeft hersteld den ouden wysen tijd,[380]
En op dien wetsteen soo sijn sinnen heeft geslepen,[381]

367-368 Hoe hoog de Middellijn van de hemelbol boven de (zee)horizon is gerezen; d.i. welke afstand men van de Evenaar is; hoe hoger de Middellijn van de hemel (die in 't verlengde ligt van de Middellijn of Evenaar van de aarde) boven de horizon is, hoe dichter men bij de Evenaar is; *de gordel, die het midden vanden kloot omgort:* de Middellijn van de hemelbol (de hemelkloot); (‘de kloot des hemels’ zegt Blaeuw in z'n boek); *uyt Thetis blaeuwe schoot:* uit de blauwgroene golven van de zee; *Thetis* de zeegodin.

369-vlgg. *de Paeu, de Wagenaer* en *de Swaen* zijn sterrebeelden; aan de stand van de sterrebeelden boven de horizon kan men de hoogte van de hemelmiddellijn berekenen; (369) *de Paeu* staat in *'t zuyder deel:* 't zuidelik (hemel)halfrond; (370) *rechtende:* oprichtende; (371) *de Wagenaer:* de Voerman in 't Noordelik halfrond; *op ons gesicht:* wanneer wij hem beschouwen.

372 *het hoofdpunt:* 't zenith, dus, wanneer de vleugel van de Zwaan (in 't Noordelik halfrond) 't zenith (*'t hoofdpunt,* 't punt recht boven 't hoofd van de waarnemer) aan de hemel bereikt heeft.

373 *van pekel:* door 't zeewater.

375 *Des heb.... danck:* hiervoor hebbe H. dank; *Hipparchus:* de grondlegger van de wetenschappelike sterrekunde in 't Hellenistiese Egipte (2e eeuw v. Kr.). Hij was de eerste die de zon- en maantafels berekende; *Anaximander me:* en ook Anáximander, 'n Grieks wijsgeer en natuuronderzoeker (611-545 v. Kr.); de uitvinding van aardglobe en landkaarten wordt hem toegeschreven.

376 *Hulck:* schip.

377 *lichten:* sterrekundigen, die Vondel Atlassen of hemelschragers noemt (Atlas droeg volgens de Grieks-Romeinse sageleer de wereldbol).

378 Die ijverige onderzoekers gaarne inlichten.

379 *Tycho:* Tycho Brahe (1546-1601) 'n beroemd sterrekundige, zie verder blz. 252 op vs. 359-vlg.; *braef van geest:* sterk van verstand, 'n groot geleerde; *Saturnus:* de god van de tijd.

380 *den ouden wysen tijd:* de verklaring van de wentelingen der hemellichamen (voor 'n deel) zoals in de oude tijd vóór Copernicus, n.l. dat alle hemellichamen om de aarde zich bewegen.

381 Op dat stelsel zo zijn geest heeft gescherpt; zo scherpzinnig dat stelsel heeft doordacht.

Dat hy niet ledigs laet, maer treckt, en schrabt vol strepen[382]
Het schoon gesternde veld: waer door mijn Castor weet[383]
Te dwalen vande lijn schier op een vinger breed.[384]
Sijn leerling komt oock lof, die geen bancket van taerten[385]
Nocht maerssepeynen schaft, mijn Ridderen, maer kaerten,[386]
Graedbogen, Astrolaebs, en klooten hol en bol,[387]
Met teyckenen vermaelt, en beelden wonder dol:[388]
Die boecken brengt in 't licht, waer voor sy hem bedancken,[389]
Als hy de gronden peylt, en waerschout voor de bancken,[390]
d'Inhammen ruym van schoot, en hoecken krom van bocht,[391]
Waer doorse seecker gaen braveren door het vocht.[392]
Mijn eycken Slot aldus door d'ongeruste paden[393]
Sleept grooter last, en vracht als duysend wagens laden,
En wind te Paphus op het ancker uyt den grond,[395]
Vliegt in een etmael heen den Nilus inden mond:[396]
Of stoot van Parthenoop aen 't land daer de Sirenen[397]
Met vleyende gesangh Vlysses zijn verschenen.[398]

382 *niet:* niets.
383 *mijn Castor:* mijn gids, mijn stuurman; Castor vormt met Pollux 't tweelinggesternte, dat de zeevaarders tot gids dient.
384 Weet, wanneer ie van de lijn (die hij te volgen heeft) ook maar 'n vingerbreed afdwaalt (weet dat hij dwaalt op 'n vinger breed zelfs).
385 *Sijn leerling:* nml. de bekende Amsterdamse uitgever en sterrekundige Willem Jansz. Blaeu die de *Zeespiegel*, waarin Vondel's gedicht staat, heeft geschreven en uitgegeven.
386 *maerssepeynen:* lekkernijen van marsepein; *maersepeyn* dial. vorm van *marsepein; mijn Ridderen:* mijn (zee)ridders, en misschien ook wel mijn zee-ruiters, vgl. Dl. 1 blz. 428 vs. 18; Vondel betietelt ze met ridders omdat ze na zo'n tocht wel 't ridderschap verdiend hebben.
387 *Astrolaebs:* (sterrewaarnemers), astronomiese ringen (Blaeu noemt ze *Zeerinck ofte Astrolabium*, blz. 28); *klooten:* bollen (wereldbol en aardbol); de afbeeldingen van die 'klooten' en van de genoemde instrumenten en verklaringen komen in dit boek voor.
388 *Met teyckenen vermaelt....:* met tekens en heel wonderlike afbeeldingen voltekend (*vermaelt:* beschilderd).
389 *sy:* de zeelui.
390 *de gronden* van de zee (dus de diepte op verschillende punten van de zee aangeeft).
391 *ruym van schoot:* wijd van omvang, met wije omvang, waar ze bij vergissing in konden varen, in de mening nog in d'open zee te zijn; *hoecken krom van bocht:* kapen met kromme buiging, met sterke kromming: dus vooruitspringende landpieken met sterke kromming die ze niet makkelik 'te boven', voorbij konden komen.
392 *Waer doorse....:* daardoor, (door die waarschuwingen) gaan ze veilig (*seecker*) met trots varen door de golven.
393 *Mijn eycken Slot:* m'n eike zeekasteel (zie vs. 218); *d'ongeruste paden:* de woelige zee(wegen).
395 *Paphus:* bekende stad op 't eiland Cyprus.
396 *heen:* heen (van Paphos af); *Nilus inden mond:* naar de mond van de Nijl.
397 *stoot van Parthenoop:* stoot af, steekt van wal van Parthénope d.i. Napels, (bij Vergilius) zo genoemd naar de Sirene Parthénope; *aen 't land daer de Sirenen:* naar 't land waar de Sirenen; *aen:* tegen, naar.
398 *Vlysses:* op z'n zwerftochten is Ulysses ook langs de Sirenen gevaren (in de straat van Messina).

Stond weer en wind ten dienst, waer 't vlack een rechte baen,[399]
Men sou om 's weerelds riem in hondert sonnen gaen.[400]
Soo draeft mijn Pegasus, hy weet van geen vermoeyen,[401]
Drijft op sijn wiecken voort daer andre vogels roeyen.[402]
Maer och wat hoor ick hier een jammerlijck gheschreeuw!
Soo haest de pijnboom swom versmolt de gulden eeuw,[404]
Een ys're tijd begost, de Gierigheyd op eerden[405]
Invoerde 't mijn, en dijn, en quam te veld met sweerden,[406]
Met trommel, en trompet, met harnas, en met spies,
En in 't onnoosel bloed haer klaeuwen greetigh wiesch:[408]
Voor loch en voor bedroch Gerechtigheyd most duycken,[409]
Nocht mocht haer dorpels meer vreedsamelijck gebruycken:[410]
Men boude muur en slot, men stichte burg, en stad,
Een yegelijck sijn haef met sorg en anxst besat.[412]
't Is waerheyd, ick bekent, 't misbruyck is weerd gelastert.[413]
Wech met dit hoerekind, en aterlinxen bastert,[414]
Wech met dit Zeegedrocht, flucx smackt hem buyten boord,[415]
Die de geselligheyd der sterffelijcken stoort.[416]
Besoeckt vrymoedelijck de veergelegen oorden,[417]
Maer pleegt oprechtigheyd in handel, en in woorden,[418]

399 *waer 't vlack:* ware 't zeevlak, was de zee.
400 *'s weerelds riem:* de omtrek van de aarde; *sonnen:* dagen.
401 *Pegasus* oorspr. 't bekende gevleugelde paard uit de klassieke mythologie, hier voor 't schip met z'n zeilen, 't gevleugelde zeepaard.
402 *roeyen:* met hun vleugels op en neerslaan (in de lucht, zoals de riemen in 't water).
404 *de pijnboom swom:* de pijnboom (in 'n schip veranderd) dreef op 't water ('t Lat. *pinus* of *abies* voor schip, zie vs. 218); *versmolt de gulden eeuw:* verdween 't goude tijdperk ('t tijdperk van volstrekte vrede en geluk); Vondel doelt op de klassiek-mythologiese indeling in vier tijdperken, waarover ook gesproken wordt in Dl. 1 blz. 279 bovenschrift en blz. 337 bovenschrift. Deze beschrijving heeft Vondel uit Ovidius' *Metamorphoses* 1e Boek vs. 94-99 en 127-vlgg. (zie Vondel's vertaling 1e Boek vs. 117-123 en 151-vlgg.); ook *Tibullus* heeft 'n dergelijke beschrijving in *Elegieën*, 1e Boek, 3e eleg. vs. 35-48.
405 *begost:* begon; *Gierigheyd:* hebzucht (Ovidius' *amor sceleratus habendi*).
406 *quam te veld:* kwam in 't strijdperk, kwam ten strijde.
408 *onnoosel:* onschuldig.
409 *loch:* leugen (Ovidius' *fraudesque dolique*)*; Gerechtigheyd:* 't recht.
410 En de rechtvaardige (*Gerechtigheyd*) kon z'n huis (*dorpels*) niet meer in vrede bewonen.
412 *sijn haef:* z'n have, z'n bezittingen.
413 *is weerd gelastert:* (is waard) verdient afgekeurd te worden.
414 *aterlinxen bastert:* onechte bastaard ('t misbruik van 't streven naar aardse goederen; de misdadige hebzucht).
415 Vondel noemt ‘'t misbruyck’ *Zeegedrocht,* zeemonster, omdat ie meer biezonder 't misbruik van de zeehandel afstraft.
416 *de geselligheyd der sterffelijcken:* de gemeenschap der mensen, de maatschappij.
417 *vrymoedelijck:* gerust.
418 *oprechtigheyd*: rechtvaardigheid; *in handel:* in handeling, in daad.

Nocht brandmerckt door geweld niet 't Christelijck geloof,[419]
Nocht mest u selven niet op 't vette vanden roof,
Maer doelt nae 't rechte wit. de Grootvorst vande winden,[421]
Om 't menschelijck geslacht door liefde te verbinden,
Elck land te maeyen gaf een sonderlingen oest,[423]
Op datter geenig rijck door oorloogh werd verwoest,[424]
Als elck om sijn gebreck, en nootdruft af te weeren,[425]
Verstond hoe qualijck hy sijn nabuur mocht ontbeeren,[426]
En dat 't een landschap was tot 's anderen gerijf:[427]
Gelijck een yeder lid, oock 't minste, 't gantse lijf
Met dienst te stade komt. Indienmen wil bereycken[429]
Het eynde van dees kunst met swaergeladen Eycken,[430]
Soo sal de segen Gods toevloeyen door de vaert,
Gelijck de balssem droop in 's Hoogenpriesters baert:[432]
Soo zal de Zeevaert lof behalen door mijn dichten.[433]
Men sal haer Majesteyt een eer, en Pronckbeeld stichten,[434]
Een achtste wonderwerck, voor Tessel op het ruym,[435]
Daer stevens af en aen steeds bruysen door het schuym.[436]
Haer pruyck met diamant geciert, en gulde snoeren,[437]
En steenen schoon van glans, een Schip tot prael sal voeren,
Een keurs van fijn fluweel, die op het zeegroen treckt,[439]
Met Indisch goud geboord de lendenen bedeckt:

419 *door geweld:* door uw (onrechtvaardig) geweld.
421 *doelt nae 't rechte wit:* streeft naar 't juiste doel (van de scheepvaart, om de verschillende landen, die verschillende voortbrengselen hebben, te verbinden, en zo de hele gemeenschap te dienen); *de Grootvorst vande winden:* de opperste heerser van de winden, Aeolus volgens de mythologie.
423 *een sonderlingen oest:* 'n voor ieder land eigenaardige (biezondere) oogst; *oest:* zie blz. 176 op vs. 1536.
424 *geenig:* geen enkel (*geenig* gevormd bij *geen,* zoals *enig* bij *een*)*; werd:* zou worden.
425 *nootdruft:* dringende behoefte (oorspr. betekenis).
426 *Verstond:* begreep; *mocht:* kon.
427 *landschap:* land; *gerijf:* bijvorm van *gerief:* hulp, gemak.
429 *te stade komt:* te hulp komt, helpt.
430 *Het eynde:* 't toppunt, 't hoogste; *Eycken:* schepen (zie op vs. 218).
432 *de balssem:* de priesters in 't Oud Verbond werden gezalfd met balsem (verg. blz. 218 op vs. 49); 'n zegswijze voor overvloedig heil en welvaart, naar vs. 2 in Psalm 132: heilzaam.... ‘als zalfolie op het hoofd, die afvloeit op de baard, de baard van Aaron.’
433 *Soo zal:* dan zal ook.
434 *een eer en Pronckbeeld:* 'n prachtig erebeeld (letterl. 'n eerbeeld en pronkbeeld).
435 *achtste wonderwerck:* in de oudheid had men 7 kunstwerken die zich door hun pracht en grootte onderscheidden, en bekend zijn onder de naam van wonderwerken; 't waren o.a. de pyramiden, de hangende tuinen van Babilon enz.; *voor Tessel op het ruym:* op de open ree voor 't eiland Tessel.
436 *stevens:* schepen.
437 *Haer pruyck:* haar hoofd (van dat pronkbeeld, dat 'n vrouwelike figuur voorstelt).
439 *keurs:* opperkleed, japon; *treckt op:* die (de *keurs*) zeegroen van kleur is; letterlik: die zweemt naar (*treckt op*) naar 't blauwgroen van de zee.

Waer op een mantel hangt, gewatert als de stroomen,[441]
Van licht en hemelsblaeu, bepeerelt om de soomen,[442]
De slincker sweyt een vlag, een staf de rechter hand:[443]
Soo maecktse als Zeevoogdes een trotse, en brave stand.[444]
De Watergoon bemoscht beschouwen haer verwondert,[445]
En wat na Godheyd aerd bedropen opgedondert,[446]
Den kop beurt uyttet diep, de groote, en kleyne Steen
Die leggen aenden stroom, of palen aende Zeen.[448]
Ick sieder die den Golf verlooft is, 't rijck Venedig,[449]
Het pratte Lissebon, Marsillien steeds onledig,[450]
En Londen Konings stoel, haer suster, en gebuur[451]
't Welvarende Amsterdam, en Dantsick korenschuur.
Ick sieder 't uytheemsch volck handklappen, en haer groeten,[453]
En Mooren swart van huyt neervallen voor haer voeten,
En wenschen mijn Godes geluck, en spoed, en heyl,[455]
En al die om haer eer een ooge slaet in 't seyl.[456]
Ick vind my onder land. wy sien de Loodsluy naren,[457]
Een volck dat kennis heeft aen gron'den, wind, en baren.[458]
Sy leggen ons aen boord, die wel ervaren maets,[459]
En Tritons van het meyr ons sturen binnen gaets.[460]

441 *gewatert:* gegolfd als de golvende wateren.
442 *Van licht en hemelsblaeu:* van lichte hemelsblauwe kleur; *bepeerelt:* met perels afgezet.
443 *De slincker sweyt:* de linkerhand zwaait.
444 *brave:* fiere.
445 *De Watergoôn bemoscht:* de bemoste watergoden (naar de oude klassieke mythologie stelden de oude dichters de watergoden voor, als begroeid met waterplanten); *bemoscht* ongewone spelling met *sch*.
446 En al wat, zoals de watergoden, te voorschijn gekomen (*opgedondert*), 't hoofd opheft uit 't water (*et diep*), nml. de grote en kleine steden die aan de rievieren of aan de zee liggen; *na Godheyd aerd bedropen:* naar de aarde van 'n (zee)god door 't water bespoeld.
448 *leggen:* liggen.
449 *Ick sieder die...,:* ik zie er een die verloofd is met de golf, 't rijke Venetië aan de Adriatiese zeeboezem; Vondel doelt hier op 't zinnebeeldige huwelik van de Doge van Venetië met de golf van Venetië, dat bij 't aanstellen van de Doge plaats had; *Venédig* ouwere vorm voor Venetië (*fenedech* in 't ouwere Nederl. als bijv. n.w.: Venetiaans).
450 *pratte:* trotse; *Marsillien:* Marseille (*Marsillien* de verbogen vorm van 't Lat. *Massilia* met de *r* van Marseille); *onledig:* bedrijvig.
451 *Konings stoel:* zetelstad van de koning.
453 *'t uytheemsch volck:* de vreemde volken.
455 *mijn Godes:* aan mijn godin (*de Zeevaert*)*; spoed:* voorspoed.
456 *een ooge slaet in 't seyl:* z'n aandacht geeft aan 't zeil, aan 't zeilen; belang stelt in de scheepvaart.
457 Ik bevind mij in 't gezicht van 't land; *naren:* naderen.
458 *aen:* van (*aan* drukte vroeger veel meer betrekkingen uit als nu); *gronden:* ondieptes.
459 *Sy leggen ons aen boord:* ze gaan naast ons schip liggen en komen aan boord.
460 *Tritons van het meyr:* als zeegoden (*Tritons* zie Dl. 1 blz. 780 op vs. 1); *binnen gaets:* binnen 't zeegat (van de zeearmen of de rieviermondingen); hier de Ymonding in de Zuiderzee (zie op vs. 461).

Wy krygen in't gesicht den hoogen Burgh van Muyen,[461]
Daer Hoofd der Rymers hoofd met veersen streelt de buyen,[462]
De Nymphen vande Vecht op 't strijcken van sijn Veel
Met Glaucus leyd ten dans. Wy sien het Zee-prieel,[463-464]
De marckt van Christenrijck, daer Weelde in haren zetel,
En trotsgewelfde Beurs ten sterren vaert vermetel.[465-466]
Wy naecken Schreyers hoeck, daer lieffelijck en bly[467]
Een Waterlandsche Rey, de Iuffertjens van 't Y,[468]
Met ongehuyfde pruyck, en kletten geestig singen,[469]
En na den toon van sang, en spel hun treden dwingen.[470]
Twee Diertjens inden hoop aenminnig groeten ons:[471]
d'Een volght met soet musijck des anders violons,[472]
En hebben toegewijt haer kuysheyd Phoebus suster.[473]
Laet vallen 't ancker, strijck. hier is de vloed geruster.[474]
Hier gaet noch eb noch ty. hier hoortmen geen geruys.[475]
Hier open ick mijn reys in 't saligh Roemers huys:[476]
Wiens vloer betreden word, wiens dorpel is gesleten[477]
Van Schilders, kunstenaers, van Sangers, en Poëten.
I.V. Vondelen.

461 *Burgh van Muyen:* de Muiderburcht, 't Muiderslot, nml. dat waar als drost van Muiden Hooft woonde; 't stadje ligt aan beide oevers van de Vecht. De schepen bereikten tot in de 19e eeuw Amsterdam over de Zuiderzee langs Pampus.

462 Waar Hooft, 't hoofd der dichters, met zijn verzen de stormen (*buyen*) bedaart.

463-464 En hij voert de stroomnimfen van de Vecht ten dans op de muziek van zijn dichten; *Veel;* vedel, viool; *Glaucus:* 'n zeegod, hier de Zuiderzee; *het Zee-prieel:* de lusthof aan de zee: Amsterdam.

465-466 *daer:* waar; *in haren zetel, en trotsgewelfde Beurs:* in haar zetelplaats, de trots-gewelfde beurs; *ten sterren vaert:* omhoog rijst; *ten sterren:* tot de sterren.

467 *Schreyers hoek:* de hoek bij de Schreierstoren die aan de IJkant stond.

468 *de Iuffertjens van 't Y:* de Amsterdamse meisjes.

469 *Met ongehuyfde pruyck:* met 't haar zonder huif, met ongedekt hoofd; *kletten:* borst-sieraden; *geestig:* kunstig en bevallig.

470 En op de maat van 't zangspel dansen.

471 *Diertjens:* aardige meisjes, nml. Anna en Maria Tesselschade, de dochters van Roemer Visscher; *dier*(*tje*) voor meisje, zie Dl. 1 blz. 144, aant. op vs. 80.

472 *des anders violons:* de violen van de ander; *des anders* ook voor 't vrouwelik.

473 *Phoebus suster* nml. Artemis of Diana, die omdat ze nooit huwde, de kuise genoemd werd; zij was de beschermgodin van jonge vrouwen.

474 *strijck:* strijk de zeilen (haal ze neer); *geruster:* rustiger.

475 *eb noch ty:* eb noch vloed.

476 *in 't saligh Roemers huys:* in 't (zalige) gelukkige huis van Roemer Visscher. Hij was in 1620 gestorven.

477 Roemer Visscher ontving dikwels kunstenaars in z'n gastvrije huis, vandaar *wiens dorpel is gesleten;* maar ook nu nog na zijn dood, zijn z'n dochters even gastvrij voor de kunstenaars: *Wiens vloer betreden w o r d ; wiens:* waarvan.

Vechtzangk, voor Ioffrouw Maria Tesselschade.[aant. aant. aant. aant.*]

Wijze: *Droefheit magh ick wel klagen*.

De vleiende Sireen,[1]
Wiens zangk en vedelsnaar[2]
Verlockten naar beneên
Den fieren Adelaar;[4]
Die met zijn wiecken hing,
Daar zangk zijn hart bekneep,[6]
Tot hy verslingert ving
Het keeltje, dat hem greep;[7-8]
Dees op den oever stondt,[9]
Daar Glaukus, heet van Min,[10]

* Van 1623. Afgedrukt naar de oudste bekende tekst in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten* van 1644, blz. 353, onder '*Gezangen*'.
In de tietel: *Vechtzangk,* 'n lied bij de monding van de Vecht. - *Maria Tesselschade* de jongste dochter van Roemer Visscher, is geboren in Amsterdam, 21 Maart 1594. Zij kreeg van haar geestige vader de naam Tesselschade, omdat omtrent de tijd van haar geboorte veel schepen bij 't eiland Tessel vergaan waren, en ook hij daar veel schade bij geleden had. Zij is in 1623 gehuwd met Alard Crombalch of Krombalck (zie 't volgend gedicht *De Salige Toortsen*). Ook zij beoefende de dichtkunst en was evenals Anna bekwaam in allerlei fraaie uitvoerende kunsten. Na de dood van haar man is ze in 1642 katoliek geworden evenals haar zuster Anna (zie blz. 392) en stierf in 1649 in Amsterdam.
Toen Vondel dit schreef was Tesselschade verloofd met Alard Krombalck. Deze was zee-officier bij de Admiraliteit van 't Noorderkwartier. Na z'n huwelik leefde hij ambteloos in Alkmaar, mogelik op aandringen van Tesselschade, zoals Vondel haar in dit lied in de mond legt. Hij stierf in 1634. Vondel stelt in deze zang voor, dat Tesselschade aan de oever van de Zuiderzee op 't Muiderslot bij de mond van de Vecht (2e stroof) 'n lied zingt, waarin zij Alard Krombalck smeekt zich niet meer in 't oorlogsgevaar op zee te wagen; blijkbaar moest hij voór z'n huwelik nog 'n tocht meemaken.

1 De Sireen, die door haar zang betoverde = Tesselschade

2 *Wiens:* wier (*wiens* ook voor 't vrouwl.); 't is bekend dat de dochters van Roemer Visscher zeer kunstzinnig, vooral muzikaal waren aangelegd, en op 't Muiderslot, de woonplaats van Drossaert Hooft, dikwels hun muziek en zang lieten horen.

4 *Adelaar* is Krombalck met zinspeling op z'n voornaam Alard uit Adelaard (*adelaar* heeft geen ander verband met *Adelaard,* dan alleen in 't woord *adel,* en dan nog is in 't eerste woord *adel* 't bijv. n.w. = edel).

6 Waar zang z'n hart boeide.

7-8 Tot dat hij verliefd (*verslingert*) de zingende Tesselschade (*Het keeltje*) die hem had aangetrokken, gevangen had.

9 *Dees* = Tesselschade stond op de oever van de Zuiderzee (Glaukus), waar de Vecht (de *blancke stroomgodin*) in zee vloeit (*in zijn armen glijdt en zijght*). Vondel beeldt in deze stroof te gelijkertijd de liefde uit van Maria Tesselschade en Alard Krombalck.

10 *Daar Glaukus:* waar Glaukus; volgens de sage was Glaucus, 'n zeegod, verliefd op Scylla, 'n Sirene (Ovidius *Metamorphoses* XIII, vs. 898-vlgg. Vondels vertaling XIII, vs. 1250-vlgg). Glaukus voor de Zuiderzee verg. *Zeevaert,* blz. 455, vs. 464).

Kust en herkust den mondt
Der blancke stroomgodin,
Die in zijn armen glijdt,
En zijght van liever lee,[14]
En voeght haer bruitschat by[15]
't Rijck hylixgoet der zee.[16]
Pan zangzieck, op dat pas,[17]
Had Dafnis laten noôn,[18]
En, om te luistren, was
Hier Tityr mede ontboôn.[20]
Zy huckte neêr in 't groen,[21]
Daar van een hoogen wal[22]
Het oogh moght ronde doen,
En weien overal.
Toen sloegh haer keel geluit.
Help Godt, wat zoeter zang.[26]
Zwijgh Tityrs boerefluyt.[27]
Wat was hier een gedrang
Van ooren, om dit liedt
Te vangen in de lucht,
Toen tot haer neighde riet
Geboomte en vogelvlught.[31-32]
Ach Dafnis, zong zy, ach!
Wat gaet u, Ridder, aen?[34]
Zoo dit uw moeder zagh,
Het hair te bergh zou staen.

14 *zijght*: neer zinkt.
15 *haer bruitschat*: 't water dat ze mee in zee voert.
16 *hylixgoet der zee:* huweliksgoed, de wijde wateren, van de zee.
17 *Pan,* de Veldgod, die op de veldfluit speelde; hier wordt Hooft bedoeld; *zangzieck, op dat pas:* begerig naar zang op dat ogenblik.
18 *Dafnis:* (Daphnis) in de klassieke sage 'n gunsteling van Pan; hier Krombalck.
20 *Tityr:* wschl. noemt Vondel zo zich zelf hier; Tityr (*Títyrus*) 'n herder in Vergilius' Eclogae of herdersdichten; ook Vergilius werd zo genoemd door de dichter Propertius.
21 *Zy:* Tesselschade; *huckte neêr:* hurkte neer.
22 *van een hoogen wal:* van 't slot te Muiden,
26 Hemel, wat 'n zoet gezang; (*Help Godt:* God helpe); *zoeter* met *er* achter *wat*.
27 *boerefluyt:* herdersfluit.
31-32 Struiken en bomen neigden zich tot de zangster (zoals ze op Orpheus' snarespel te reie gingen; Ovidius' *Metamorphoses* X, vs. 86-vlgg. bij Vondel vs. 126-vlgg); *vogel-vlught*: 'n vlucht van vogels.
34 Wat begint ge, mijn beschermer.

Is 't groen daer ghy op staet[37]
Dan t'eng, en veel te naeuw,
Dat ghy 't verwislen gaet
Voor 't wilde woeste blaeuw?[40]
Verzin eer ghy begint,
En hou uw oude buurt.[42]
Denck wat de zee verslint,
Als zy den afgrondt schuurt,
En gaept den Hemel toe,[45]
En grimt, dat alle Goôn
Optrecken, schrickens moe,[47]
Hun aengevochten troon.
Wat is hy overstout,[49]
Die leven, lijf, en ziel,
Den lichten wint betrouwt,
Op 't dryven van een kiel;[51-52]
En stuyft ter weerelt uit,[53]
Daer loot geen gronden peilt:[54]
Daer 't schip aen starren stuit,[55]
En door de klippen zeilt.
Noch hiel ick 't u te goe,[57]
Indien uw trotse moedt
Niet reede een oorloogh toe,[59]
O gruwel! op den vloedt.[60]
Op grondeloosen plas
Te vechten, lijf om lijf:[62]

37 *'t groen:* 't groene veld, de aarde.
40 *'t.... blaeuw:* de blauwgroene zee ('t Latijnse *caeruleum mare*).
42 *uw oude buurt:* je geboortestreek (Alkmaar).
45 Met z'n geweldig opstuwende wateren de Hemel dreigt te verslinden.
47 *Optrecken....:* hun tronen door de zee bevochten, hogerop brengen; *schrickens moe:* de voortdurende angst moe; ze willen niet in voortdurende angst zijn.
49 *overstout:* overmoedig.
51-52 Toevertrouwt aan de (lichtzinnige) wisselende winden.
53 *ter weerelt uit:* de wereld uit (*ter:* te der).
54 *Daer:* waar.
55 *aen:* tot aen.
57 'k Zou 't u nog ten goede houden; 't niet zo erg vinden.
59 Niet 'n oorlog bereidde, geen aanstalten maakte tot 'n oorlog. (Krombalck was zeeofficier op de oorlogsvloot).
60 *op den vloedt.... te vechten:* om op de vloed te vechten.
62 *lijf om lijf:* leven om leven, op leven en dood.

Die bodem is van glas,
O Reuzen, treet niet stijf.[63-64]
Te lande is vlughtens troost.[65]
De wanhoop drijft in 't schuim.[66]
Och, of ghy 't lant verkoost.[67]
Ghy schudt helmet en pluim,[68]
En slaet mijn beden af.
Wel aan, ick neem geduldt.[70]
Ghy kiest dan 't levend graf,[71]
En ick blijf sonder schuldt.[72]
Ten minste denck om my,
Wanneer ghy, als Iupijn,[74]
Zult, op uw vyants zy,
Met blixems woênde zijn,[75-76]
En Hollants zeebanier
Met hoop van zege voên,[78]
En braken vlam en vier
In 's Koningks galioen.[80]
Dan denck eens, hoe 't my kruist,[81]
Als ghy den Spanjaart tart,
Met 't slaghswaart in de vuist:
En duy 't zorghvuldigh hart[84-vlgg.]
Van uw Sireen dien raedt
Altijt ten beste na:
Mits ick uw schipbreuck haat,
Niet naar uw leven sta.[87-88]

63-64 Die bodem is zo broos, o oorlogshelden, stapt niet te hard!
65 Op 't land is er de troost van te kunnen vluchten.
66 *in 't schuim:* op de schuimende zee drijft de wanhoop (daar is geen hoop).
67 *Och, of:* och, mocht ge toch.
68 Ge schudt nee met uw helm (*helmet*) en pluim.
70 Ik neem m'n smart geduldig aan.
71 *'t levend graf:* de golvende (levendige) zee.
72 Ik blijf zonder schuld, omdat ik alles gedaan heb om u te weerhouden.
74 *als:* evenals.
75-76 Op de scheepsboorden van de vijand uw bliksems (van 't kanonvuur) zult slingeren.
78 *voên:* beladen.
80 *'s Koningks galioen* = 't galjoen (oorlogschip) van Spanje's koning.
81 *kruist:* verdriet.
84-vlgg. En leg die raad van 't bezorgde hart van uw lieve zangster (*Sireen*) altijd ten goede uit.
87-88 Dit in tegenstelling met de Sireen Scylla, die later in 'n monster veranderd op 'n rots huisde, en de schipbreuk van de schepen bewerkte (zie blz. 416 op vs. 44; blz. 443 op vs. 237 en Dl. 1 blz. 144 op vs. 69-70).

De Salige toortsen Vanden E. Bruydegom, *Heer* Alard Krombalck, *En syne E. Bruyt*, Ionckvrouw Tessel-Schade Roemer Visschers.[aant. aant. aant. aant.]

t' AMSTELREDAM,
Gedruckt by Paulus van Ravesteyn.
ANNO 1623.

De Salige Toortsen
Vanden E. Bruydegom, *Heer*
ALARD KROMBALCK,
En syne E. Bruyt, Ionckvrouw
TESSEL-SCHADE
Roemer Visschers.

t' AMSTELREDAM,
Gedruckt by Paulus van Ravesteyn.
ANNO 1623.

AFGEDRUKT NAAR DEN TEKST VAN HET EENIG bekend exemplaar van den e e r s t e n d r u k (van 1623) op de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, waarvan hiernaast het titelblad op ware grootte is afgebeeld. Niet vermeld in Ungers Bibliographie.

Het titelvignet is ontleend aan *Roemer Visschers Sinne-poppen, By Willem Jansz. op 't water inde Sonnewyser 1614* (*De Vries: Nederlandsche Emblemata* No. 53) en opnieuw afgedrukt in de uitgave van 1620 [?] (*De Vries* No. 55), waarin Vondels gedicht op Anna Roemers gedrukt is (zie hiervoor blz. 392 en Dl. 1 blz. 828). In deze beide drukken is aan den bovenrand van de plaat gegraveerd: *Revelasti Parvulis* (Gij hebt het den kleinen geopenbaard).

Evenals de andere prentjes van R. Visschers *Sinne-poppen,* is het door Claes Jansz. Visscher gesneden. Het stelt blijkbaar voor een schip, dat de haven van Texel binnenloopt. Hierop zinspeelt Vondels randversje rondom 't vignet:

> Geeft Tesselschade baet,[1]
> Sprack Adelaert, aen 't land,[2]
> Myn schip is dan te laet
> In Tessels schoot gestrand.[4]

[STERCK].

1 Zinspeling door de tegenstelling *schade* en *baet,* zoals ook Roemer Visscher gedaan had door z'n hond de naam *Schabaet* te geven, omdat ondanks de *scha* bij Tessel geleden (zie blz. 456) er toch nog *baet* was gekomen. Hij had namelik de schepen verzekerd, zodat voor- en nadeel, baat en schade tegen elkaar opwogen.

2 *aen 't land:* toen hij aan land gekomen was, in behouden haven was, ook met zinspeling op zijn volbrachte zeereis als zeeofficier.

4 *Tessels* is tweezinnig: van Tessel ('t eiland) en van Tesselschade, waarvan Tessel(tje) de bekende afkorting was. In letterlike zin was Alard Krombalck na zijn zeetocht als officier van de admiraliteit (zie blz. 456) in Tessels haven aangeland.

Aen Bruydegom, en Bruyt.

Opdracht.

Ghy die malkandren sijt door 't noodigh lot beschoren:[1]
Dees Dochter uyt mijn hoofd, en herssenen geboren,[2]
Geheylight uwe toorts, sy wellekom u bey:[3]
Op datse uw ledekant met maeghdepalm besprey.[4]
Uw verplichte
I.v.V.

1 *'t noodigh lot:* 't noodzakelik lot, 't noodlot.
2 *Dees Dochter:* dit gedicht; *uyt mijn hoofd.... geboren:* met zinspeling op de geboorte van Pallas Athene (Minerva) godin van de wijsheid en van kunsten en wetenschappen, die uit Jupiters hoofd geboren was.
3 *Geheylight uwe toorts:* uw bruiloft toegewijd; *toorts:* huwelijkstoorts, huwelik; zoals 't Lat. *taeda* of *fax:* fakkel van pijnbomenhout, huwelik betekent; (bij Vondel ook *fakkel:* huwelik). Bij de Romeinen werden in de bruiloftstoet brandende fakkels meegedragen; *sy wellekom u bey:* zij u beiden welkom.
4 *maeghdepalm:* de gewone inlandse palm (buksplant), die vooral als versiering bij bruiloften werd gebruikt.

*

De Salige Toortsen Vanden E. Bruydegom, *Heer* Alard Krombalck, *En syne E. Bruyt,* Ionckvrouw Tessel-Schade Roemer Visschers.*

Hoe sal ick 't heylig bed van Roemers Dochter roemen?[1]
Mijn oogh te keurigh dwaelt. hier lacht een veld vol bloemen.[2]
Helpt Aemsteljoffers helpt! wat hemels drijft mijn geest.[3]
Vlecht hoeden, en ontsteeckt de toortsen tot dees feest.[4]
Dat alle geesten nu, die sweven door myne adren,[5]
Sich snellen opperwaerts, en in mijn breyn vergadren:[6]
Sy sijnder al, ick voel 't. een Godheyd troont mijn siel,[7]
En opent 't schoonst dat oyt een kies Poeet beviel.[8]
God Iupiters gemael waeckte over d'Amsterdammers,
Met een sorghvuldigh oogh, na veel geleden jammers:[9-10]

* TEKSTKRITIEK: vs. l *Dochter,* de oude uitgave heeft *Dochters*.

* In de tietel: *De Salige Toortsen:* de gezegende huweliksfakkels, 't gezegende huwelik (zie *Opdracht* aant. op vs. 3); *E.:* edele; *Alard Krombalck* en *Tessel-schade,* zie blz. 456; *Ionckvrouw:* juffrouw; *Roemer Visschers:* (dochter) van Roemer Visscher (Lat. zegswijze).

1 *'t heylig bed:* 't heilig huwelik; *roemen* met zinspeling op *Roemer*.

2 *Mijn oogh te keurigh dwaelt:* m'n oog (dwaalt) zoekt rond al te nauwgezet in 't kiezen, omdat 't te veel keus heeft (zóveel is er te prijzen).

3 *Aemsteljoffers* voor 't meer klassieke: Amstelnimfen; eigenlijk waternimfen van de Amstel: meisjes van Amsterdam; *wat hemels drijft mijn geest:* iets hemels spoort mijn geest aan.

4 *hoeden:* kransen (verg. rozehoedje: rozekrans).

5 *geesten:* levensgeesten.

6 *opperwaerts:* opwaarts; *opper:* hoger op.

7 *een Godheyd troont....:* 'n goddelijk wezen, 'n goddelike zangster ('n Muze) troont (trekt) mijn ziel mee.

8 *opent:* openbaart, vertoont; *kies:* fijngeestig, smaakvol; *beviel:* ten deel viel.

9-10 *Iupiters gemael:* Jupiter's gemalin, Juno; Juno was de Romeinse godin van 't huwelik; en omdat Gysbreght van Aemstel de waarschijnlik legendariese huwelikschennis van Floris V gewroken had, en Amsterdam daarom verwoest was, wilde Juno op biezondere wijze Amsterdam beschermen (zie vs. 19-vlgg.); 't is de bekende verwoesting van Amsterdam door Kennemers, Waterlanders en Haarlemmers in 1304; die gebeurtenis brengt Vondel in zijn *Gysbreght* op 't toneel; *gemael* vroeger manl. en vrouwl.; *jammers* met *s* achter *veel*.

Te liever, mids de Nood onbillijck, tegens recht,[11]
Hun vesten had gesloopt, en tot den grond geslecht.
Want wat was doch verbeurt met 't Goddeloos omhelsen[13]
Te wreken, van een Graef, die 't edel huys van Velsen[14]
Had op het hert getreen, en sulcken vrou verkracht[15]
Die te eerlijck was geëcht, en roemde op haer geslacht:[16]
Een Graef, die queeckende een verbitterde gemeente,[17]
Hoonde al den Adeldom, en quetste hem in 't gebeente.[18]
De suster van Iupijn de stad hier over was
Gewogen sonderlingh, en bouwdese uyt haer ass'[19-20]
So datse jongh te prijck, met 's Keysers kroon bepeerelt,[21]
Sat tot verwonderingh der gantsche Christenweereld,
En dragen most den nijd, door handel, en gewoel,[23]
Van steen daer Koningen brageerden op hun stoel.[24]
Maer Iuno niet vernoeght, als die met rijcker gaven[25]
Haer borgers toeven wou, begaen was om 's lands haven[26]
Te schuymen van 't gevaer dat over 't scheepsvolck hingh,[27]
Als na voltrocken reys vaeck kiel aen kiel vergingh,
Door tweer Meerminnen sangh: wier suyckersoete lippen,[29]
En snaren Palinuur verlockten op de klippen,[30]

11 *mids de Nood:* omdat 't noodlot.
13 *verbeurt:* misdaan; de volgende verzen slaan op de moord van Gerard van Velzen op graaf Floris de Vijfde, die (volgens de overlevering) de eer zou geschonden hebben van Gerard's vrouw, terwijl Gerard Floris' belangen behartigde in 't buitenland.
14 *edel:* adelik.
15 *sulcken:* zulk 'n, zo'n.
16 *te eerlijck was geëcht:* in ere, wettig, was gehuwd; *te eerlijck:* heel eerzaam.
17 *Een Graef....:* 'n graaf (Floris) die door de burgers (*de gemeente*) te begunstigen, toen ze verbitterd waren tegen de adel; bijna letterlik uit *Inhovdt* van Hooft's *Gerard van Velzen:* ‘Nae dat Floris de vijfde, Graeve van Hollandt, de gemeente lang gequeeckt hebbende om den Adel te onderdrucken....’
18 *al:* heel; *in 't gebeente:* diep.
19-20 De zuster van Jupiter, Juno, was hierom (omdat Amsterdam verwoest was wegens de wraak op de huwelikschennis) de stad biezonder genegen (*gewogen*).
21 *jongh te prijck.... sat:* in jonge praal troonde; *met's Keysers kroon bepeerelt:* met de beparelde keizerskroon; 't wapen van Amsterdam was bekroond met de keizerskroon; dit voorrecht is aan de stad geschonken door keizer Maximiliaan, en wel naar men (ten onrechte?) gemeend heeft, uit dankbaarheid voor z'n genezing door 't Heilig Sakrament van Mirakel (in de heilige Stede) van Amsterdam (eigenlik is 't de Oostenrijkse huiskroon of aartshertogelike kroon).
23 *door handel, en gewoel:* om haar handel en drukte, om haar drukke handel.
24 *steen....:* steden, waar koningen op hun zetel praalden.
25 *als die:* als iemand, die.
26 *toeven:* onthalen, goeddoen; *begaen was:* was bekommerd, druk in de weer.
27 *schuymen:* bevrijden (oorspr.: van 't schuim ontdoen).
29 *Door tweer Meerminnen sangh:* door 't gezang van de twee zeenimfen, nml. Anna en Tesselschade die hier met de bekende Sirenen vergeleken worden; *tweer:* tweeër, van twee.
30 *snaren:* snarespel (viool of harp); *Palinuur:* de stuurman, (*Palinúrus* bij Vergilius de stuurman van Aeneas).

En stuurden eb, en vloed, en breydelden de zee:[31]
Soo datter weer, en wind most luystren na dees twee:
Bey 't kroost van Callioop. d'een door haer ongenade[33]
Genoemt werd na haer daed, en strengheyd *Tessel-schade*.[34]
Saturnus dochter vast met desen last beswaert,[35]
Hier op den breeden Raed der Goden had vergaert:[36]
Die werden oud en grijs, en vonden sich verlegen:[37]
Want Iuno dreef haer stuck, Apollo stondse tegen.[38]
Sy dongh op dese wyse: Aenbiddelijcxste Goon,[39]
Die met uw Majesteyt vervult den rijcken troon[40]
Des grooten Donderaers: de spijt verruckt mijn sinnen,[41]
Als ick gedenck, hoe twee half-land half-zee Meerminnen[42]
Weerstreven een Godin, wiens toorne maeckt versaeght[43]
Den oppersten, die moed op synen blixem draeght.[44]
Mijn waterrijcke Stad, daer soo veel borgers krielen,[45]
D'ondraeghelijcke scha moet boeten, vande kielen
Die stranden reys aen reys, en stooten op den grond,[47]
Wanneerse seylen gaen's lands haven inden mond,
Of ryen op de ree, in pekelschuym bedolven,[49]
En staen de berning uyt, en't swalpen vande golven,[50]

31 *stuurden:* regelden.
33 *Bey 't kroost van Callioop:* beide, kinderen van Kallíope, de godin van epiese en lieriese dichtkunst. Zo waren zij als dichteressen, en Tesselscha vooral door haar vertaling van Tasso's epies gedicht *Jeruzalem verlost,* kinderen van Kallioop; *ongenade:* hardvochtigheid (in ironiese zin).
34 *Tessel-schade*: Schade bij Tessel, hier letterlik bedoeld omdat ze schade toebracht in 's lands haven (vs. 26-vlgg.).
35 *Saturnus dochter:* Juno; *vast:* erg; *met desen last* nml. om Amsterdam's haven voor die *Sirenen* te beveiligen.
36 *den breeden Raed:* de volledige raad.
37 Die kregen er grijze haren van, en waren in verlegenheid.
38 *dreef haer stuek:* bepleitte haar zaak; *Apollo* als beschermer van de dicht- en zangkunst; *stondse tegen:* verzette zich tegen haar.
39 *Sy dongh:* zij pleitte.
40 *troon:* hemel.
41 (de grote) *Donderaer* is Jupiter of Zeus; *de spijt verruckt mijn sinnen:* de haat, de verbittering brengt me in verwarring.
42 *half-land half-zee Meerminnen:* half land- half zeenimfen, omdat de meisjes bij de Schreyerstoren als 't ware half op 't water woonden.
43 *wiens:* wier; *versaeght:* bevreesd.
44 *Den oppersten* nml. Jupiter; *die moed... draeght:* die zich verheft, verhovaardigt (*moed:* hoogmoed).
45 *daer soo veel borgers krielen:* waar 't zo krioelt van burgers.
47 *reys aen reys:* keer op keer, en tegelijk: de ene reis na de andere.
49 *ryen op de ree:* en op de ree heen en weer geslingerd worden.
50 *En staen de berning uyt:* en de branding doorstaan.

En baren, aen het woen geraeckt door spel en sangh
Van dese twee, vermaeckt met onsen ondergangh:[52]
En waerom word ick traegh bevonden om te wreken
't ontfangen leet, of soud aen onse macht ontbreken?[54]
Dat tuygh de Phrygiaen die t'Argos sit geboeyt:[55]
Priaems geslachtboom tot den wortel uytgeroeyt.[56]
Dat segh de basterdsoon, ten lesten vrygevochten,[57]
Dweers door een grouwsaem spoor van leelijcke gedrochten,[58]
Van so veel ongevals, en ramp hem voor de scheen
Gesprongen, om mijn spijt te wreken aen Alcmeen.[60]
Paste oock mijn gramschap oyt op d'Africaensche vesten?[61]
Slaen wy de rijcken niet met doodelijcke pesten?[62]
Of met het scherpe sweert van droeven hongers nood,
Die d'arme sondaers pijnt met een gequollen dood?[64]
Ick had Neptuin gezart dat hy 't sich wilde belgen,[65]
En door een Zeegedrocht dien havenvloeck verdelgen[66]
Tot heyl van Aemstelland, en vrydom van haer staet:[67]

52 *vermaeckt met:* vermaakt door, die vermaak hebben in.
54 *soud....:* zou 't ons aan macht ontbreken om dat leed te wreken; deze zegswijze is ongewoon en 'n versmelting van: zou 't ons aan macht ontbreken, en zou onze macht ontbreken (te kort schieten).
55 Dat kunnen de Trojanen getuigen die gevangen zitten in Argos (waarheen ze door Agamemnon na de val van Troje gevoerd werden); *Phrygiaen:* Frygiër, Trojaan.
56 *Priaems geslachtboom:* 't geslacht van Priamos was uitgeroeid met de vermoording van Astyanax (zie *Amsteldamsche Hecuba*).
57 *Dat segh de basterdsoon:* dat zou de bastaardzoon kunnen vertellen, nml. Herkules; hij was de zoon van Jupiter en Alkméne de vrouw van Amphítryon; daarom liet Juno hem ook voortdurend vervolgen, en liet ze Eurystheus hem de twaalf bekende werken opdragen o.a. allerlei monsters doden (vs. 58); *ten lesten vrygevochten.... van so veel ongevals:* die zich ten slotte heeft vrijgevochten van zo veel rampen.
58 *een grouwsaem spoor:* 'n gruwelike weg.
60 Om mijn haat (*spijt*) op Alkmeen te wreken (omdat Jupiter Alkmene had voorgetrokken).
61 Heeft mijn gramschap zich ook ooit bekommerd om Karthágo, d.i. heeft mijn gramschap Karthágo niet laten verwoesten?
62 Juno's toorn sloeg o.a. 't eiland *Aigína,* bij Attika, met de pest; ook alweer om Jupiter's (Zeus) ontrouw tegenover haar, met Aigína (naar wie volgens de sage 't eiland heette); (zie Ovidius' Metamorphoses VII, 517-vlgg., bij Vondel VII, 719-vlgg.).
64 *gequollen dood:* kwijnende, slepende dood; *gequollen* deelw. van *kwellen:* folteren, doen wegkwijnen; dus eigenlik gefolterd; sterk vervoegd onder invloed van *kwelen:* pijn lijden, wegkwijnen; of deelwoord van *kwelen* zelf, en dan eigenlik wegge-kwijnd.
65 *Neptuin:* Neptunus, de god-beheerser van de zee; *gezart:* geprikkeld (*zarren* naast *sarren*); *dat hy 't sich wilde belgen:* dat hij er vertoornd om zou worden (om wat die 'Sirenen' de scheepvaarders aandeden).
66 *dien havenvloeck:* dat verderf van s'lands haven (de beide 'Sirenen').
67 *vrydom:* vrijheid, bevrijding; *van haer staet:* van de staat der beide zusters, de staat waar zij in woonden.

Maer ben, 'k en weet niet hoe, verandert van beraed,[68]
Om door een soet verbond, en huwelijcksche wetten,
En bruyloften haer hert en sinnen te verletten,[70]
Door kuysche, en heylge sucht om teelen haers gelijck.[71]
Dat dan voor dit besluyt mijn eersten yver wijck,[72]
En dees vergaderingh, nae't ernstigh overwegen,
Sulcx stemme en daer toe spreeck een algemeenen segen.[74]
Sy sweegh, en hoorde toe. het morren gingh rondsom.[75]
Elck overwoeght. alleen Apollo wasser stom,[76]
En kropte sijn verdriet, en wroeghde sich t'onvreden.[77]
Ten lesten rees hy op, en borst met dese reden[78]
Op Iunoos voorstel wt: Noyt onbeschaemder eysch
Oyt wt de setels klonck van Iupiters palleys.
Heeft Ganimeed te mild den necter toegeschoncken[81]
Sijn stiefmoer, datse raest als waerse dol en droncken?
Wat overschrijtse haer perck? wat vordertse op mijn recht?[83]
Wat doeltse nae een wit daer geen geschut op hecht?[84]
Wat sticht sy Hemelbrand, dien niemand wt kan lessen?[85]
Te onbillijck eyschtse 'tpuyck van alle Priesteressen[86]
Apollo toegewijt, die door het gantsche jaer
Bewieroocken sijn Kerck, en eeren sijn altaer,[88]
Met kranssen moy van verwe, en kaeckelbont gevlochten,[89]
Met reucken diese ons oyt Godsdienstelijck toebrochten,[90]
Soo vaeck sy blaecken deen een suyvervlammend vier:[91]

68 *beraed:* plan.
70 *te verletten:* bezig te houden.
71 *heylge sucht:* zuivere begeerte.
72 *yver:* drift, toorn.
74 *Sulcx stemme:* zo mag besluiten.
75 *het morren....:* 't gemompel ging aan alle kanten op.
76 *overwoeght:* overwoog't (in besprekingen) (met *oe*-klank zie blz. 135 op vs. 677).
77 *en wroeghde sich t'onvreden:* en zat ontevreden zich te verbijten (*t'onvreden:* in onvrede, in onrust).
78 *reden:* redevoering.
81 *Ganimeed:* de schenker van de goden; hij was 'n zoon van de Trojaanse koning Tros, en werd door Jupiter geroofd; vandaar wordt in 't volgend vers Juno zijn *stiefmoer* genoemd; *necter:* nektar, de godedrank.
83 Waarom gaat ze haar macht te buiten? Waarom eist ze op wat mijn recht is, wat mij toebehoort, (de beide zangsters van Apollo de god van de dichtkunst); *perck:* grens.
84 *daer geen geschut op hecht:* waar geen pijl op blijft vastzitten, 'n doel dat niet te treffen, niet te bereiken is.
85 *Hemelbrand:* de brand (van strijd) onder de goden; *wt.... lessen:* uitblussen.
86 *De Priesteressen* van Apollo zijn de dichteressen.
88 *Kerck:* tempel.
89 *kaeckelbont:* in vele sterke kleuren.
90 *oyt:* altijd; *Godsdienstelijck:* in verering voor mijn godheid.
91 *blaecken:* branden.

Gehult, en geperruyckt met heylige laurier.[92]
Swijght Iuno, die dy toont soo rouw, en onbescheeden.[93]
Sy sijn aen my verlooft door diergesworen eeden.[94]
Mijn Dochters wacht uw dienst. mijn koorgewaed u deck.[95]
Dat geen kerckschennis u besprenckel, nocht bevleck.[96]
Mijn feest uw sorge sy. volhert in mijn gesangen,[97]
En ghy voornamelijck, wiens wackre sinnen hangen[98]
Aen Tasso braef van stijl, wiens asschen ghy beroert,[99]
En soo hooghdravende door Holland spelen voert,[100]
En gaet met Godefroy den oorloogh dy getroosten,[101]
En hitst de westersche slaghoordens tegens 'toosten,[102]
Weckt met 'thoefyser stof, en noopt den hengst verhit,[103]
Die schuymbeckt op sijn draf, en knabbelt sijn gebit.
Ghy mede mijn Sibil, die namaels noch sult melden,[105]
En welverdienden palm toebrengen sulcken helden[106]
Die worstelden met raed, en dapper van gemoed,[107]
Der vrijer volckren recht beschoncken met hun bloed.[108]
Geen God, nocht geen Godes ontvreemde my dees panden.[109]
Mijn voesterkinders sijn't, sy voen myne offerhanden.[110]

92 *Gehult, en geperruyckt:* 't hoofd omkranst (de priesters en priesteressen van Apollo hadden't hoofd met lauwer omkranst); *hullen:* omkransen.
93 *dy:* u (ouwe verbogen vorm bij *du*); *rouw:* ruw; *onbescheeden:* onbescheiden.
94 *verlooft:* verbonden.
95 Hier spreekt hij zijn twee beschermelingen toe; *wacht uw dienst:* neemt uw bediening waar.
96 *kerckschennis:* heiligschennis; *besprenckel:* bespat, bevlekt.
97 *Mijn feest:* mij te vieren.
98 *wiens wackre sinnen:* wier ijverige geest (Tesselschade, zie vs. 33).
99 *Aen Tasso braef van stijl:* aan de verheven stijl van Tasso (z'n *Jeruzalem verlost*)*; wiens asschen ghy beroert:* wiens nagedachtenis gij doet herleven.
100 *En soo hooghdravende..:* en op zo verheven wijze in Holland (in 't Hollands) doetzingen.
101 *Godefroy:* Godfried van Bouillon, de hoofdpersoon in dit heldedicht; *den oorloogh dy getroosten:* de oorlog u getroosten, de last van de oorlog op u gaat nemen.
102 *slaghoordens:* slagorden (zie blz. 96 op r. 19).
103 *Weckt met 'thoefyser stof:* 't stof met 't hoefijzer opjaagt; *en noopt den hengst verhit:* de vurige hengst met sporen prikkelt.
105 Gij ook mijn zienster, mijn dichteres. Hij spreekt hier Anna Roemers toe van wie hij hoopt dat zij eens Holland's helden zal bezingen; *Sibil:* profetes, zienster (zie blz. 395 vs. 66); *namaels:* later; *melden:* bekend maken (nml. die helden, zie vlg. vs.).
106 *sulcken helden:* aan zulke helden. Hij doelt hier o.a. op Oldenbarneveld zoals uit de verandering in de latere uitgaven duidelik blijkt (zie aant. achterin).
107 *met raed:* met wijs beleid.
108 *Der vrijer volckren recht beschoncken:* 't recht van de vrije volken inwijden met hun bloed (zoals de offers bij de Ouden met wijn werden beschonken).
109 *ontvreemde my dees panden:* laat geen god of godin mij deze dierbare kinderen ontnemen.
110 *voesterkinders:* voedsterkinderen (*voester* zie Dl. 1, blz. 786 op vs. 91); *offerhanden:* offers (*offerhanden* met *h* zie Dl. 1, blz. 476 in de tietel).

De galm van't snarenspel haer mond volght, vol van God.[111]
Mijn drempels sy betreen. mijn Tempel is haer lot.[112]
Neptun hier door gesteurt, borst harder wt, en grover:[113]
Wat geest drijft Cynthius? wat dwaesheyd gaet hem over,[114]
Dat hy den Raed der Goon wil meestren met sijn stem,[115]
Als of elck luystren most na hen niet, maer nae hem?
Als waer sijn woord ons wet? of leert hy ons nu schuwen
De bruyloften, en set de kuischeyd boven 't huwen?
Soo dede hy seker niet, doen Daphne langhs den stroom[119-vlgg.]
Van Peneus, ademloos veranderde in een boom:[120]
Boom, noch van hem gelieft, boom, die hy met syne ermen[121]
Soo lodderlijck omhelst, en wenschtse te verwermen.[122]
Soo dede hy seker niet, doen't woud van Pelion[123]
Met pijnbooms schaduwe hem soo naeuw niet heelen kon,[124]
Of d'een of d'ander Nymph wist datelijck te seggen[125]
Hoe hy Cyrene daer den gordel af deed leggen,[126]
En frissche roosen las gedoodverwt van veel schaemt,[127]
En kreuckte 't kruytjen vry wat stouter als't betaemt,
En settese in sijn koets, van waerse mocht beschouwen[129]
Thessalien, en al d'omliggende landouwen.[130]

111 *haer mond volght:* begeleidt haar gezang; *vol van God:* vervuld van mijn godheid, door mijn godheid bezield.
112 *Mijn drempels:* (de drempels van) mijn tempel; *mijn Tempel is haer lot:* hun levenslot is in mijn tempel te dienen.
113 *gesteurt:* gestoord, verstoord.
114 *Wat geest drijft Cynthius:* door wat voor 'n boze geest wordt Cynthius gedreven; *Cynthius* is Apollo, zo genoemd naar de berg Cynthus (Kunthos) op 't eiland Delos, waar hij geboren werd; *gaet hem over:* overkomt hem.
115 *meestren:* overmeesteren.
119-vlgg. *dede hy* uitspr. *deed'y; doen:* toen; Apollo wenste de dochter van Peneus, Daphne, tot vrouw, maar zij vluchtte naar haar vader die haar in 'n laurierboom veranderde. Apollo omkranste zich toen met haar blaren; sindsdien is de laurier Apollo toegewijd.
120 *ademloos:* levenloos.
121 *van:* door.
122 *lodderlijck:* liefelik, vol liefde; *verwermen:* verwarmen, als om die weer te bezielen.
123 *Pelion* 'n berg in Griekenland.
124 *hem soo naeuw niet heelen kon:* hem niet zo zorgvuldig kon verbergen.
125 *datelijck:* dadelik, terstond; *datelijck* uit 'n vorm *daatlijck*.
126 *Cyrene* 'n dochter van de koning der Lapithen. leefde als jageres in de bossen, en werd daar door Apollo ontvoerd naar Libië (Afrika); *den gordel af deed leggen:* 'n vertaling van 't Latijnse *zonam solvere,* 'n verbloemde zegswijze voor: 'n vrouw haar maagdelikheid ontnemen.
127 En de verse rozen (van haar kuisheid) plukte, die verbleekt (*gedoodverwt*) waren van grote schaamte.
129 *in sijn koets:* in zijn zonnewagen (Apollo is ook Phoebus de zonnegod).
130 *Thessalien:* de Pelion lag in Thessalien.

Doch dit luyd niet so vremd, vermids hy aerd Latoon[131]
Meer als sijn suster doet, en draeght sich als een soon[132]
De moeder heel gelijck. ontlochent hy sijn treken,[133]
De knapen, die gekruyft hem melden, sullen spreken.[134]
De Zeevooght sprack dit naeu, den Hemel was gesplist,[135]
En hoemen langer keef, hoe bitser rees de twist.
Wat bleeffer ongeroert? wat dorstme niet verwyten?[137]
Van schaemt verkrompen sich de blinckende tapyten.
Iupijn bleef onverschoont, soo leelijck droeght sich toe.[139]
Men smaelde op sijn Beerin. men schrolden op sijn Koe:[140]
Op Danaë, bewaeckt met gracht, en ysre toornen:[141]
Op Cadmus suster, die den stier hingh aen syne hoornen:[142]
Ick swijgh van Ganimeed, en andre rancken meer[143]
Al wrockende opgeveylt, doch luttel tot syne eer.[144]
Soo dat de diepe sael te bersten scheen van't rasen.[145]
Want 't ginger als een Zee, van winden opgeblasen,
Niet machtigh meer sich self, als die geen strand en houd,[147]
En siedende 't gesternt besprenckelt met haer sout.[148]
Wanneer het roer niet meer den stuurman komt te stade:[149]

131 *luyd:* klinkt; *aerd:* aardt naar; *Latoon:* Latóna of Leto, de moeder van Apollo; ook met Latona had Jupiter zich verbonden, daarom haatte Juno haar.
132 *Meer als sijn suster doet:* Apollo's zuster Artemis of Diana huwde nooit, en werd de kuise genoemd (verg. blz. 455, vs. 473).
133 *heel:* helemaal; *ontlochent:* lochent, ontkent (*ontlochenen* eigenlik: weglochenen, *ont-* ten overvloede door invloed van 't Latijnse *abnegare*)*; treken:* streken, schelmstukken.
134 Zijn kinderen, die door hun lange krullen hem verraden (*melden*) zullen getuigen, dat hij geen bruiloften schuwt; *gekruyft:* gekruld, met lange krullen (zoals Apollo zelf).
135 Nauweliks had de zeebeheerser (*Neptuin*) dit gezegd, of de hemel was verdeeld (in twee partijen); *gesplist* voor *gesplitst,* verg. Dl. 1 blz. 705 op vs. 10.
137 *ongeroert:* onaangeroerd (alles werd opgehaald); *dorstme:* durfde men.
139 *onverschoont:* niet gespaard; *droeght sich toe:* ging 't er toe.
140 *Beerin:* de nimf Callisto, die om haar gemeenschap met Jupiter door Juno in 'n berin werd veranderd; 't zelfde deed ze met Io, die de gedaante van 'n koe kreeg; *schrolden:* schimpte (*schrolden* met *n,* zie Dl. 1 blz. 441 op vs. 318.
141 *Danaë* tot wie Jupiter afdaalde in 'n goude regen, toen zij op last van haar vader Akrisios streng bewaakt werd, omdat volgens 'n voorspelling haar zoon eens Akrisios zou doden; *bewaeckt:* hoewel ze bewaakt werd; *toornen:* torens.
142 *Cadmus suster:* Europa, die door Jupiter in de gedaante van 'n stier geschaakt werd; *die den stier hingh aen syne hoornen:* die aan de stier z'n horens hing.
143 *Ganimeed,* zie aant. op vs. 81; *rancken:* ongeoorloofde handelingen.
144 *opgeveylt:* naar voren gebracht.
145 *de diepe sael:* de hoge hemelzaal.
147 *machtigh:* meester; *als die geen strand en houd:* daar geen strand die weerhoudt.
148 *sout:* zeewater ('t Latijnse *sal:* zeewater, zee).
149 *komt te stade:* ten dienst staat, helpt.

Die nu drijft reddeloos, op's onweers ongenade.[150]
Of als in 't vlacke veld, de stekende trompet,[151]
't knerstanden van het stael, nae billijckheyd, nocht wet[152]
Doet luysteren den Moord: wiens schrickelijcke benden[153]
Grasduynen in een oeghst van allerleye ellenden.[154]
Maer als nu 't hoofd der Goon de daken vande lucht[155]
Bedaerde, en sette neer het onbetoomt gerucht,[156]
Mars noch vol vyers, de saeck, tot Iunoos baet, en voordeel,
Aldus vervangen heeft: men wachte sich een oordeel[158]
Te vellen over 't pleyt, en 't hangende geschil,
Dat niet rechtmatigh stemt met mijn Vroumoeders wil:[160]
Of dese degen sal haer smert, en wonden heelen.
Dees setels sijn gescheurt te bitter in twee deelen,
Waer van het strenghste leunt, en helt op onse sy':[163]
Daer steun ick seker op, dat ooght en doelt op my.[164]
Ick moedighse de borst om rustigh aen te spannen,[165]
En d'overigen hoop van sijn geweld t'ontmannen.[166]
Hier geld nocht wet, nocht reen, nocht heylig oud gebruyck.
't belieft ons. 't sy genoegh dat elck voor Iuno duyck.[168]
Al sou de rijcke troon, en Iupiters gewesten[169]
Sien sneuvlen al de Goon van 's Hemels brandsteenvesten;[170]
Het schemerende goud, dat noyt yet sterflijcx sagh,[171]
Ontluystert van veel stofs, beweven van het rach,

150 *'s onweers:* van de storm.
151 *de stekende trompet:* de gestoken trompet (verg. Dl. 1 blz. 661 op vs. 2).
152 *'t knerstanden:* 't knersen; *wet:* natuurwet.
153 *den Moord:* 't moorden, de oorlog.
154 *Grasduynen:* zich te goed doen; *oeghst:* oogst (zie blz. 116 op vs. 284).
155 *als:* toen; *de daken vande lucht:* 't hemelpaleis, de hemelingen (*daken:* 't Lat. *tecta:* daken, woningen).
156 *en sette neer het onbetoomt gerucht:* en 't tomeloos rumoer bedaarde.
158 *vervangen heeft:* opgenomen, verdedigd heeft (als haar vervanger, gemachtigde).
160 *Dat niet rechtmatigh stemt:* dat niet juist overeenstemt; *Vroumoeders wil:* de wil van mijn meesteres en moeder (verg. *heer vader*).
163 *het strenghste:* 't sterkste.
164 *ooght en doelt:* rekent en hoopt.
165 *Ick moedighse de borst....:* ik bemoedig hun 't hart om onversaagd de strijd te aanvaarden.
166 't Overig gedeelte z'n macht (*geweld*) t'ontnemen.
168 *'t belieft ons:* zo is 't onze wens (sic placet); *'t sy genoegh dat elck:* 't moet genoeg zijn voor ieder; ieder moet tevreden zijn, moet zich getroosten voor Juno te duiken.
169 *troon:* hemel.
170 *sneuvlen:* neerstorten; *brandsteenvesten:* muren van barnsteen.
171 Al zouden (Jupiter's hemelgewesten) het stralend goud ontluisterd zien door veel stof, bedekt met rag van 't spinnekoppeweb; *schemerende:* schitterende; *dat noyt yet sterflijcx sagh:* dat geen sterveling ooit gezien heeft.

En spinnekoppen web: de laeghgeseten menschen[173]
Van d'outers weygeren, de wieroocken, met wenschen,
Met suchten, en gebeen, en aendachtssout vermenght:[175]
En allen dienst geschorst die saligheyd toebrenght.
Sacht! sacht! al hoogh genoegh! riep Liber, wy verwerren[177]
Hoe langs hoe meer door twist. die 't gulden huys der sterren
Beheerschen wil met kracht, vermeesteren met dwangh,[179]
Die brout des selfs verderf, en haest ten ondergangh,[180]
Nocht smaeckt yet Goddelijcx. al is 't dat wy bekleden[181]
Het purper, en rood goud van dit gestoelte, en treden
Op 't vloersel van turkois, en flonckerdiamant,[183]
En setten met een swenck de rijcken na onse hand:[184]
Wy sijn aen re'en verplicht, en onderlingh verbonden[185]
Door wetten, eens gesmeet om niet te sijn geschonden.[186]
Wie los maeckt desen band, een houvast vanden staet,
Daer ooghtmen op, als een die toeleyt op verraed,[188]
En overgeven sich derf leunen tegens d'orden,[189]
En van een rijcxgenoot een vyand is geworden.
't Bysonder, en't gemeen, met billijck onderscheyd[191]
Moet worden aengemerckt, in dit swaerwichtigh pleyt.[192]
't Gemeen staet geensins vry te keeren het bysonder
Recht tot syne eygen baet, of't bovenste raeckt onder.[193-194]
Een nieuwen Chaos gaept ontstrenghtme desen knoop.[195]
Ick sie den Hemel woest, de machten overhoop,[196]

173 Al zouden ze de beneden wonende (*laeghgeseten*) mensen zien onthouden aan de altaren (*Van d'outers weygeren*) de wierookoffers vermengd met....
175 *aendachtssout:* 't offerzout dat in 't offervuur geworpen werd; (*aandacht:* godsvrucht).
177 *Liber:* Bacchus.
179 *Beheerschen met kracht:* overheersen met geweld.
180 *haest ten ondergangh:* spoedt zich naar z'n verderf.
181 *Nocht smaeckt yet Goddelijcx:* en heeft niets goddeliks meer.
183 *turkois:* (turkoois, Turks) hemelsblauw.
184 *met een swenck:* met één zwaai (*swenck:* zweng, bij *zwengen:* draaien)*; onse hand* uitspr. *onz'and*.
185 *aen re'en verplicht:* aan redelikheid gebonden.
186 *te sijn:* te worden.
188 *Daer ooghtmen op:* daar let men scherp op; *die toeleyt op verraed:* die 't toelegt op verraad, verraderlike plannen maakt (*toeleyt:* toeleit, van toeleggen).
189 *overgeven....:* misdadig (overgegeven aan de misdaad) zich durft verzetten.
191 *'t Bysonder, en 't gemeen:* 't persoonlik en 't algemeen belang (zo ook in vs. 193).
192 *aengemerckt:* in 't oog gehouden, behartigd.
193-194 't Staat niet vrij aan de gemeenschap (*'t gemeen recht*) 't persoonlik belang tegen te werken tot eigen voordeel, of alles gaat ten onderste boven; *het bysonder recht:* 't persoonlik recht, belang.
195 'n Nieuwe chaos zie ik gapen, zo men deze knoop losmaakt.
196 *woest:* verwoest; *overhoop:* in vijandschap.

Ten sy men sachter gaet. dus dat sich de Godessen[197]
(Wie suyverheyd gevalt, en 'teeuwighdurend lessen[198]
Van Venus minnevlam) verklaren inde saeck:[199]
Op datme niemand quets, nocht eyndelijck de wraeck
Van't wrockende ongelijck verbittert, en beseten,
Maeck rechter van sijn leet, te dol, en Godvergeten.[200-202]
Als dese nu verlof om spreken was ghejont,[203]
Daer langh na was gejanckt, soo riepense uyt een mond:[204]
Waer staenwe? voor wiens troon? 'tis veer genoeg gekommen!
Nu men in twijffel treckt 'toud recht, en d'eygendommen[206]
Ons toegestaen van't Hof, en d'oppermajesteyt[207]
Der Hemelvooghden self: die trouwe, en heyligheyd,[208]
En waerheyd, en eenvoud omhelsden alsse swoeren,
En steeds, tot meyneeds straf, met blixemen rumoeren,[210]
En dondren na beneen, en bersten wt een wolck,[211]
Tot schennis van in deughd hen overtreffend volck.[212]
Die't spierwit nonnenkleed wt trecken derf, en woeden,[213]
Van vrede ontblooten derf vele Hemelsche gemoeden,
Versteuren alle plicht, die d'eer der Goon ophoud.[215]
Waer toe Godyverigh altaer, en Kerck gebout?[216]
Waer toe met kerckgebaer 't inwyen van ons drempels?[217]
Als onse lust nu sticht, nu vier geeft op ons Tempels?[218]
Dees twee Sibillen, oyt een wtgelesenst puyck,[219]

197 *sachter gaet:* met minder geweld, meer beleid te werk gaat.
198 Die aan de zuiverheid de voorkeur geven, en Venus' liefdevlam trachten uit te doven.
199 *sich* (197).... *verklaren inde saeck:* zich duidelik uitspreken in dit geding.
200-202 Opdat men niemand zal kwetsen, en evenmin tenslotte de wraak, verbitterd en als bezeten door 't onrecht, waarover men blijft wrokken, rechter zou maken over zijn leed; dat was al te dwaas en Godvergeten (letterlik: op al te dwaze en Godvergeten wijze).
203 *dese* nml. de godinnen; *ghejont:* gegund.
204 *gejanckt:* dringend om gevraagd.
206 *d'eygendommen:* de eigen vrijheden, de eigen rechten.
207 *van't Hof:* door 't hof, de hoge raad der goden.
208 *Der Hemelvooghden:* der hemelheersers, der oppergoden; *trouwe:* ouwe vorm van *trouw*.
210 *tot meyneeds straf:* om 'n meineed te straffen.
211 *bersten wt een wolck:* hun donder en bliksem uit 'n wolk neerslingeren.
212 *Tot schennis van:* tot bestraffing van.
213 *Die:* de god die; *nonnenkleed:* maagdekleed; *derf:* durft.
215 *Versteuren:* verbreken, schenden; *die.....:* zo iemand houdt de eer der goden op, is hier oppergod.
216 *Godyverigh:* in ijver voor God.
217 *kerckgebaer:* kerkelike plechtigheden; *drempels:* tempels.
218 Wanneer onze drift de ene dag onze tempels bouwt, de andere dag in brand steekt (door alle wetten met voeten te treden).
219 *Dees twee Sibillen:* deze twee zangsters (zie op vs. 105); *oyt:* altijd.

Met onverwelckte blaen beschaduwt om haer pruyck,[220]
Staen veel te dier verplicht. sy strengelen, en breyden[221]
Lofkranssen tot onse eer. de danssen sy beleyden[222]
Der Reyen nimmermoede, en koesteren den swarm[223]
Wiens yver onvermoeyt houd d'offervlackten warm.[224]
Wy stemmen't nimmermeer, nocht laten't ons behagen.[225]
Iupijn beducht voor veede, en droeve nederlagen,[226]
En grimmigh in sich self, opstaende, als uyt den dut,[227]
Sijn blixemsweyend hoofd tot drymael heeft geschud:[228]
Waer door al watter sat, sprietooghde vande stralen,
En't weerlicht schitterende in's Hemels diepe salen,[229-230]
Geslagen met ontsagh. ten lesten werd gehoort
Des grooten Vaders stem: wie sydy die verstoort
Der saligheden rust, door't al te hevigh woelen,[233]
En jaeght de soete vrede wt soo geruste stoelen?[234]
Of myne Gemalin, 't geen sy te strenge dreef,
En Delius 't gedingh alleen aen my verbleef,[235-236]
Dat ickse als middelaer op 't ongesienst mocht scheyden:[237]
Men vond veellicht een wegh tot reddingh tusschen beyden.[238]
Na reen, en wederreen, en onderlingh beraen,[239]
Werd d'wtspraeck aen Iupijn van weersijds toegestaen,
Die 't vonnis velde aldus: *Apollo sal gedoogen*
Der gener bruyloften, wier opgeslagen oogen[242]

220 't Hoofd omkranst met onverwelkte lauweren.
221 *Staen veel te dier verplicht:* hebben veel te (dure) heilige verplichtingen; *breyden:* vlechten (oorspronkelike ook nu nog dialektiese vorm van *breien*).
222 *beleyden:* leiden.
223 *en koesteren den swarm:* en verheugen, verkwikken de menigte.
224 Wier onvermoeide godsijver voortdurend de offeraltaren branden doet (*offervlackten:* altaarplatten).
225 *Wy stemmen't nimmermeer:* wij zullen er nooit in toestemmen.
226 *veede:* twist.
227 *uyt den dut:* uit z'n dromend gepeins.
228 *blixemsweyend:* bliksemzwaaiend; voor 't twede lid zie blz. 225 aant. op vs. 6.
229-230 *sprietooghde:* knipoogde (zie blz. 167 op vs. 1363); *vande stralen, en 't weerlicht:* van de stralen van 't bliksemlicht.
233 *saligheden:* zalige goden.
234 *stoelen:* tronen.
235-236 Als maar mijn gemalin (Juno), de zaak die ze al te straf doordreef, en de Deliër (Apollo) de zaak (*'t gedingh*) alleen aan mijn uitspraak onderwierpen, opdat...; *'t geen:* de zaak die; *Delius:* de Deliër, d.i. Apollo, zo genoemd omdat hij op 't eiland Delos geboren werd; *verblijven:* onderwerpen aan 'n scheidsrechterlike uitspraak.
237 *Dat ickse.... op't ongesienst mocht scheyden:* opdat ik op 't onverwachtst tussen hen kon beslissen.
238 *veellicht:* wellicht; (*veellicht* uit 't oostelik Nederlands).
239 *Na reen, en wederreen:* na over en weer bespreken; *reen* = *reden*(*en*), gesprek(ken).
242 *wier opgeslagen oogen....:* wier omhoog geslagen ogen steeds op zijn godheid gevestigd zijn, dus: alleen op hem gericht zijn, hem vereren door hun dicht- en zangkunst.

*

Sijn Godheyd houd verlet. doch sal in allen schijn[243]
Tot nadeel dit geensins te veer getrocken sijn,
Als of hy afstand deed van't recht hem opgedragen.[245]
Oock sijn door't juck des echts dees Nymphen niet ontslagen
Van dienst of kerckenplicht. daer toe sal d'eerste vrucht[247]
Die't eerlijck bed verleent, en teelt in 's levens lucht[248]
Apollo sijn ghewijt. wt had hy: daerop loegen[249]
d'Onsterffelijcke Goon, en droncken tot benoegen[250]
Malkanderen de vre. waer toe soo veel geschils,
En oorlooghs? riepense, Iupijn jont *Elck wat wils*.[252]
Men scheyde wel te vreen. doch Phoebus in 't vertrecken,[253]
Trad morrende op sijn koets, en ging sijn daghvaert recken.[254]
Het Aerdrijck door geen nesk, en doncker voorspoock ras[255]
Gewaer werd, dat om hoogh wat groots besloten was.
Een paer op vetten roof gaeu afgerechte valcken[257]
Twee duyven voerden wegh, en quamense verschalcken[258]
Op 't hooge torendack, dat Schreyers hoeck bewaeckt.[259]
De schildwacht, als 't gesternte aen 't vallen was geraeckt,
Van verre, in 't seylrijck Y, met lachende geschater,[261]
Een waterlandsche rey sagh dobberen op 't water,[262]
Met fackelen geçiert en loof, en groene blaen:
En d'oude burreghwal hoorde een stadeygen Swaen[264]

* TEKSTKRITIEK: vs. 263 *en loof,* de oude uitgaaf heeft *van loof*.

243 *doch:* toch; *in allen schijn:* klaarblijkelik; *schijn:* blijk.

245 *opgedragen:* toegestaan.

247 *Van dienst of kerckenplicht:* van hun verplichte dienst in Apollo's tempel, als kunstenaressen; *dienst of kerckenplicht:* plicht tot dienst in de kerk; *daer toe:* daarbij; bovendien.

248 *'t eerlijck bed:* 't eerbaar huwelik.

249 *wt had hy:* hij was uitgesproken ('t Latijnse *dixit*).

250 *tot benoegen:* tot (wederzijdse) voldoening, voldaan.

252 *Elck wat wils:* aan ieder iets van zijn verlangen (*wil:* begeerte); de spreuk van Roemer Visscher; hier dus met zinspeling op 't Roemer-huis.

253 *Phoebus:* Apollo als zonnegod; *in:* bij.

254 *koets:* zonnewagen; *ging sijn daghvaert recken:* begon snel zijn dagelikse tocht (*recken:* snel doen lopen).

255 *door geen nesk, en doncker voorspoock:* door geen dwaas en somber voorteken; dus door 'n werkelik en duidelik voorteken; die gunstige voortekens vermeldt ie in de volgende verzen; *nesk* Hollandse vorm van *nesch:* week, onnozel, dwaas.

257 *gaeu:* behendig.

258 *Twee duyven* slaat natuurlik op de twee Roemertjes; *verschalcken:* listig overvallen.

259 *'t hooge torendack:* 't dak van de Schreierstoren, waar 't huis van Roemer Visscher vlak bij lag; zie verder aant. op vs. 467 blz. 455.

261 *seylrijck:* vol zeilen, vol schepen.

262 *Een waterlandsche rey:* 'n rei van Ynimfen, en tegelijk met zinspeling op de Amsterdamse meisjes.

264 *d'oude burreghwal:* de oude gracht; *een stadeygen Swaen:* 'n zwaan van de stad zelf; tweezinnig: 'n zwaan die in de stadsgracht thuis hoort, en 'n dichter, burger van de stad (waarmee Vondel zich zelf wel bedoelt), de *zwaan* is 't zinnebeeld van de dichter.

Geluyd slaen met haer keel, doen syse wist te dwingen[265]
Als ofse eens uyt de borst het bruyloftslied wou singen.
De wijngaerd aende straet, geleyd van geestige hand[267]
Tot daer 't verhemelt deckt de Nonnenledekant,[268]
Hing swanger in een nacht van rype muscadellen:[269]
Waer uyt men mocht de vreughd van 't aenstaende huwlijck spellen.[270]
Ick kreegh aen 't huwelijck oock kennis in mijn droom.
Twee Dierkens setten sich op 't uytterst' vanden stroom.[272]
D'een uyt een parckement of halfgerolde çedel[273]
Las noten met haer galm, en d'ander met een vedel:[274]
Waer op een heele soo' Dolphynen onvermoeyt,[275]
Als door Arions herp verlockt, quam aengeroeyt.[276]
Twee wat vrypostiger, en nieusgier nader swommen.[277]
De Iuffers schryelings, uyt dertelheyd, beklommen[278]
De visschen glad van huyt (ick dacht hoe wil dit gaen)[279]
Die na een keer twee dry haer voerden noordwaerts aen,[280]
En gaven sich in 't diep. d'halfdoode Maeghden kreten,[281]
En daermé was den lust van sang, en spel vergeten,[282]
't Musyckblad, en de ve'el ten besten voor den vloed.[283]
D'een reyckte d'ander toe met d'ermen het gemoed.[284]

265 *syse:* zij ze (dat ‘se’ slaat op *haer keel*)*; te dwingen* nml. om te zingen.
267 *De wijngaerd:* de wingerd (die waarschijnlik tegen 't huis van Visscher was opgeleid); *geestige hand:* kunstzinnige hand (van de meisjes zelf).
268 *Tot daer....:* tot waar de hemel (van 't ledikant) 't maagdelik bed overhuift, dus: tot 't raam van haar slaapkamer; *ledikant* was vroeger ook 'n *de*-woord.
269 Hing in eén nacht vol (*swanger*) rijpe (muskadel)druiven.
270 *mocht:* kon; *spellen:* voorspellen; *aenstaende huwlijck:* uitspr. *aanstaand' uwlijk*.
272 *Dierkens:* meisjes (zie Dl. 1 blz. 144 aant. op vs. 80).
273 *uyt:* van; *halfgerolde çedel:* half open gerold handschrift.
274 *Las noten met haer galm:* zong (las de noten met haar zang, al zingend), en de andere speelde op haar viool.
275 *Waer op:* en daarop; *een.... soo' Dolphynen:* 'n groep Dolfijnen.
276 *Aríon:* 'n Griekse harpspeler op Lesbos (ongeveer 600 v. Kr.). Volgens de sage werd hij op 'n zeereis door rovers gedwongen in zee te springen. Te voren vroeg hij nog eens te mogen spelen; toen hij in zee sprong nam een van de dolfijnen, die op z'n verrukkelik spel rond de boot waren komen zwemmen, hem op, en zo brachten ze hem veilig thuis.
277 *nieusgier* (met klemtoon op de eerste lettergreep): nieuwsgierig.
278 *schryelings:* schrijlings; *uyt dertelheyd:* uit overmoedige pret.
279 *wil:* zal.
280 Die na 'n paar keer heen en weer gezwommen te hebben, ze naar 't Noorden meevoerden.
281 *En gaven sich in't diep:* en zich in zee begaven; *halfdoode:* halfdood van schrik, doodsbenauwde.
282 *van:* voor (*lust van* is 'n Latinisme).
283 *ten besten voor:* tot 'n prooi voor.
284 Ze omhelsden elkander met liefde in hun smart.

Sy jammerden om hulp, och armen! maer s' ontbracker,[285]
En door dit droef misbaer ontsprongh ick, en werd wacker.[286]
Een wijl hier na gevielt, soo deser Dochtren geest[287]
Kerckplechtigh besigh was, om vyeren 't jaerlijcx feest[288]
Met lofsang, en gebeen, gelijckse het noo' versloffen,[289]
Dat d'een van 't hoogh gewelf werd inde borst getroffen,[290]
Met geen geveerde schicht, maer gloeyendige kool,[291]
En koegel haer gegunt van eenigh kleyn pistool.[292]
Sy swijmde voor 't altaer, eer d'outste haer stutte, of redde:[293]
Die namse half dood, en droegse op 't noyt ontheyligt bedde.[294]
Ach Suster! riepse, hoe is 't? wat deert dy? is het oock[295]
Een flaeuwigheyd, ontstaen van een vergifte roock?[296]
Of is het hert benaeuwt, om dat uw yver heden
Heeft te yverigh gevast, geworstelt met gebeden?
Neen, suchte 't levend lijck, dat is 't niet datme schort.
Mijn boesem is vol vyers. mijn siel gepynight word.[300]
Brengt vocht. brenght laeffenis. 't sijn enckel heete kortsen.[301]
Mijn boesem is vol vyers. wat blaken my al tortsen!
Ten lesten Anna roock, hoe dit sijn oorsprongh nam[303]
Niet van een geyle brand, maer eerelijcker vlam,[304]
En versche ontfangen sucht tot bruyloften, en telen.[305]
Bekommert troostese haer, en voerde haer sinnen spelen.[306]
Of sy verleyen mocht't voornemen door bericht,[307]

285 *s':* ze, nml. de hulp; *och armen:* helaas (letterlik: ach mij ongelukkige; *armen* 4e n.v. naar 't Latijn: *heu miserum*).
286 *ontsprongh ick:* sprong ik op uit m'n slaap.
287 *gevielt:* gebeurde 't; *soo:* toen; de volgende verzen doelen hierop, dat Tesselschade op 't jaarfeest van Apollo, bewusteloos zou zijn gevallen.
288 *Kerckplechtigh:* met plechtigheden in Apollo's tempel.
289 *gelijckse het noo' versloffen:* zoals ze dat niet gaarne verzuimen; *noo':* node, ongaarne.
290 *van 't hoogh gewelf:* vanuit 't gewelf van de tempel, of van de hemel.
291 *geveerde schicht:* pijl.
292 *koegel* (met *oe*-klank): kogel, (zie blz. 439 op vs. 155); *gegunt van:* toegediend door; *eenigh:* een of ander.
293 *d'outste:* nml. haar oudere zuster Anna.
294 *half:* uitspr. *'alf; op't noyt ontheyligt bedde:* op 't maagdelik bed.
295 *dy:* je; *oock:* soms.
296 *Een flaeuwigheyd:* 'n flauwte.
300 *vol vyers:* vol (liefde)vuur.
301 *kortsen* de ouwere vorm van: koortsen.
303 *roock:* bemerkte.
304 *een geyle brand:* 'n wellustige brand; *eerelijcker vlam:* eerbaarder liefdevuur.
305 *versche:* nieuwe; *sucht:* verlangen.
306 *en voerde haer sinnen spelen:* en deed haar geest spelen; en vermaakte haar geest (*haer:* uitspr. *'aar*).
307 *Of....:* of ze haar voornemen mocht afleiden, doen veranderen; *bericht:* vermaning.

En songse voor het lof van kuysche maeghdenplicht.[308]
Helaes! maer al vergeefs. vergeefs men om wil stoten[309]
't Geen eenmael van den Nood gestemt is, en besloten.[310]
Dit bleeck eerst als de Faem op Schreyers toren sat,[311]
En bruyloft! bruyloft! blies, en noodighde al de stad[312]
Op 't vrolijcke bancket, beluyt met soete rymen.[313]
Van 't Noorden *Krombalck* quam, verselschapt met God Hymen,[314]
Met heele, en halve Goon. van 't helderdagend oost[315]
Trad Iupiters geslacht, dat eeuwighsingend kroost,[316]
Met wind, en snarenspel voor 'sBruyts, en Bruygoms voeten,[317]
En gingen met dit lied het saligh paer begroeten.[318]

Bruyloftslied.[aant.]

Ghy waert, Heer Bruydegom, een pronckbeeld van yvoor,
Dat reuck derft, smaeck, gesicht, gevoelen, en gehoor:[320]
Waerin, door goochelkunst, de schim van 't leven sweeft:[321]
Doch pols, nocht aderslagh, nocht roering in sich heeft.[322]

2.

Maer als dy *Tessel-schade,* uwe helft, te beurte viel,[323]
Doen daeghde uw Son, en 't lijf ontfing ter feest sijn siel.[324]
Het sterflijck werd verknocht met sijn onsterflijck deel.[325]
't Was stuckwerck, daer ghy nu voltoyt sijt, en geheel.[326]

308 *songse voor:* zong haar voor.
309 *al:* helemaal.
310 *van den Nood gestemt is:* door 't noodlot bestemd, bepaald is.
311 *de Faem:* de godin de Faam, als verpersoonliking van de nieuwstijding (zie Dl. 1, blz. 248).
312 *al:* heel.
313 *beluyt met soete rymen:* ingeluid met liefelike zangen.
314 *Van 't Noorden:* Krombalck kwam van Alkmaar; *Hymen:* de god van 't huwelik.
315 *halve Goon:* goden van lagere rang; 't is 'n vertaling van 't Latijnse *semideus:* 'n held uit 'n god en 'n aardse vrouw geboren.
316 *Iupiters geslacht.....:* de vrolike muziekanten en (bruilofts)zangers; Jupiter's kinderen (*geslacht*) zijn degenen die onder de planeet Jupiter geboren zijn; hun werd 'n vrolik (joviaal) karakter toegeschreven (*joviaal* van *Jovis:* Jupiter).
317 *Met wind, en snarenspel:* met blaas- en snaarmuziek; met muziek van blaas- en snaarinstrumenten (windspel en snarespel).
318 *saligh:* gelukkig.
320 *derft:* mist.
321 *de schim van 't leven:* de schijn van 't leven (*schim:* schaduw, schijn).
322 *roering:* beweging.
323 *dy:* u; *uwe helft* (uitspr. *uw'elft*): uw wederhelft.
324 *'t lijf:* 't lichaam; *ter feest:* op 't feest.
325 *verknocht:* verbonden.
326 *stuckwerck:* onvolmaakt werk; *daer:* terwijl; *geheel:* volmaakt.

3.
Wy sien 't hoe Goddelijck dy dees Godes omvanght,[327]
En hoe ghy aen haer tael, en wyse lippen hanght,
En luystert na een God, die sijn geheym ontsluyt,[329]
En wichelt door den mond van uw gewyde Bruyt.[330]
4.
Bruyt, die uw lief omhelst met onbevleckte trou,
Verleent, door ommegang, uw Minnaer sulcken vou,
En glants, dat hy met dy versma dese ydelheyd,[332-333]
En 't goud, en 't purper kreuck dat Ganimedes spreyt.[334]
5.
Doch voor uwe Hemelvaert uyt's weerelds moordspelonck[335]
Erft Amsterdam een spruyt, waer in, wat in dy blonck,[336]
Erkent word, alsse draeght 't geen in dy heerlijck is:
Op datter noch een ster schijne in dees duysternis.

Eynde.

327 *omvanght:* omhelst.
329 *een God:* 'n godheid, Apollo, die spreekt door de mond van Tesselschade's dichtkunst (vs. 330).
330 *wichelt:* zijn orakels geeft; Apollo gaf in 't Griekse Delphi zijn orakels; *gewyde:* toegewijd aan Apollo, als de god van de dichtkunst.
332-333 *door ommegang:* door uw omgang; *sulcken vou, en glants:* die stralende wezenstrek, schitterende levenshouding (*vou:* plooi); *dese ydelheyd:* de ijdelheid van deze aarde; ze moeten opstijgen in de hemel bij de goden en, met de purpere mantel omhangen, zetelen op de goude troon (334).
334 *kreuck:* doet plooien (bij 't zitten op de troon); *Ganimedes:* de god-opperschenker die hen ontvangen zal, en naar de troon zal voeren.
335 *moordspelonck:* dodelik hol, 'n verblijf waar men 't leven moet verliezen.
336 *een spruyt* waaronder hier 'n meisje verstaan wordt, in verband met de volgende verzen.

Klinck-dicht.[aant. aant. aant.*]

Die Christenen ontzeit den Christelijken beker,[1]
Dat's een geweldenaer in Christus Koninkrijk;
God Vader heeft syn feest bereit voor yegelijk
Die in den Soon gelooft, dat woort blyft vast en zeker.
Wat meet gy u dan toe, ô sotte logen-preeker![5]
O overdwaalsch tyran! schyn-heylig stof en slijk![6]
Die dwingelandery pleegt in eens anders wijk:[7]
Gewetens Beudel vrees den Goddelijken wreker.[8]
Een oprecht harder weit met sorg syn lieve lammeren,[9]
En hoedse voor den wolf, en sal sich hunner jammeren:[10]
Een reukloos huureling misbruict den harder-staf,[11]
En slaat en schopt en stoot des Heeren lieve kudden,
Verwaareloost syn wacht, in steede van beschudden:[13]
Een harder lieflijk is, een huurlings harte-straf.[14]
I.V.V.

* Van 1623. Afgedrukt naar de tekst in *I.V. Vondels Poesy, Ofte Verscheide Gedichten. Het tweede Deel*. 1647. blz. 58.
Vondel straft in deze verzen de contra-remonstrantse predikanten af, die de remonstranten uit de kerk banden, en de deelneming aan 't avendmaal ontzeiden, omdat ze in bepaalde geloofstukken (de volstrekte voorbeschikking) niet de leer van de Dordse synode hielden. Vondel verdedigt hier (zie vs. 3 en 4) de zuiver protestantse opvatting, die vooral de Doopsgezinden volgden.

1 Die aan kristenen de deelneming aan 't heilig (kristelik) avendmaal ontzegt.
5 *Wat meet gy u dan toe:* welke macht matigt gij u dan aan (wat vermeet gij u dan).
6 *overdwaalsch:* alles overweldigende (eigenlik: buiten alle perken dwalend).
7 *in eens anders wijk* nml. in 't geweten van 'n ander.
8 *Beudel:* beul (*beudel* de oorspr. onsamengetrokken vorm).
9 *Een oprecht harder:* 'n (echte) ware herder; *oprecht* in de ouwere betekenis van *echt; harder* Holl. vorm voor *herder*. Deze regels naar Kristus' bekende gelijkenis van de goede herder.
10 *sich hunner jammeren:* zich over hun ontfermen.
11 *reukloos:* zorgeloos; *reukeloos* Brabantse vorm van *roekeloos,* oorspr.: zorgeloos.
13 *syn wacht:* de aan zijn waakzaamheid toevertrouwden; *in steede van beschudden:* in plaats van ze te beschermen (*beschudden:* beschermen, is 'n ander woord als *beschutten*).
14 'n Herder is minzaam, 't hart van 'n huurling is fel.

Op het verongelucken van Doctor Roscius.[aant.*]

Zyn Bruit t'omhelzen, in een beemt, bezaait met roozen,
Of in het zachte dons, is geen bewijs van trouw:
Maar springende in een meir, daar 't water stremt van kou,
En op de lippen vriest, zich te verreuckeloozen;[4]
Dat 's van twee uiterste het uiterste gekozen:[5]
Gelijck mijn *Roscius,* beklemt van druk en rouw,
In d'armen houdt gevat zijn vrucht, en waarde vrouw,[7]
En gloeit van liefde, daar 't al kil is, en bevrozen.
Zy zuchte; och lief, ik zwijm. ik sterf. ik ga te gront.
Hy sprak: schep moed, mijn troost, en ving in zijnen mont
Haar' adem, en haar ziel. zy hemelde op zijn lippen.[11]
Hy volght haar bleecke schim naar 't zaligh paradijs.
Vraagt yemant u naar trou, zoo zeg; zy vroos tot ys,[13]
En smolt aan geest, en hy ging met haar adem glippen.[14]

* Van 1624. Afgedrukt naar de tekst in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten*; CI□I□CXLIV, blz. 61; onder *Klinkdichten*.
Dr. Antonie Jacobsz Roscius geboren in Hoorn in 1594, was predikant bij de Waterlandse Doopsgezinden in Hoorn, en dokter in de geneeskunde (zie vlg. blz.); hij was 'n oudere broer van Lambert Jacobsz (zie blz. 397). Hij maakte 'n sleetocht over 't ijs naar Amsterdam met zijn vrouw en dochtertje, zij zakten door 't ijs; 't jonge kindje werd dood door hem opgehaald, en zij beiden stierven kort na hun redding (in Januarie 1624).

4 *zich te verreuckeloozen:* zich te verwaarlozen, zijn leven te wagen (voor *reuckeloos* zie voorgaand gedicht blz. 480 vs. 11).

5 *van twee uiterste het uiterste:* van twee uitersten 't onaangename uiterste.

7 *zijn vrucht, en waarde vrouw:* zijn kind en zijn lieve vrouw.

11 *zy hemelde....:* zij ging naar de hemel, op zijn lippen haar laatste adem uitblazend.

13 *vroos:* vroor (*vroos* oorspr. vorm).

14 *En smolt aan geest:* smolt weg tot geest, werd geest; *hy ging met haar adem glippen:* zie aant. op vs. 11.

Op Roscius[aant. *]

Hier hebdij *Roscius,* door trou verongeluckt,[Vs. 1]
Dat niet een Christen hert, maer heele Kercken druckt:[2]
Op wien Gods gaven vroegh als druppels nedervielen,[3]
En was gesalft tot troost van lichamen en zielen.[4]
Der kruydren kracht hy vergde, en voor het lichaem las,[5]
En door 't beschreven Woord de krancke ziel genas.[6]

ANTHONIUS IACOBI ROSCIUS HORNÆ QUONDAM VERBI DIVINI MINISTER ET MEDICINÆ DOCTOR. NATUS A°. 1594. DENATUS A°. 1624.
Hier hebdij Roscius, door trou verongeluckt,
Dat niet een Christen hert, maer heele Kercken druckt:
Op wien Gods gaven vroegh als druppels nedervielen,
En was gesalft tot troost van lichamen en zielen.
Der kruydren kracht hy vergde, en voor het lichaem las,
En door 't beschreven Woord de krancke ziel genas.

* Waarschijnlik van 1624. Afgedrukt naar de gegraveerde tekst onder zijn portret, hierboven weergegeven. (Bibliographie van Vondels werken, nr. 746).
't R a n d s c h r i f t om 't portret luidt: Anthonius Iacobi Roscius Hornae quondam verbi divini minister, et medicinae doctor. Natus A° 1594. Denatus A° 1624. d.i.: Antonie Jakobszoon Roscius, eertijds in Hoorn verkondiger van 't goddelik woord, en dokter in de geneeskunde. Geboren in 1594, gestorven in 1624 (*natus-denatus,* met dezelfde woordspeling: geschapen-ontschapen; *ontschapen:* gestorven, van *ontscheppen:* doen sterven).

Vs. 1 *hebdij:* hebt gij, ziet gij.
2 *Dat....:* wat (zijn verongelukken) niet drukt één kristenhart....
3 *als druppels nedervielen:* gestadig neerdruppelden.
4 *was gesalft:* door God was aangewezen (als de verkondiger van zijn woord, zoals de priesters in 't Oude Verbond gezalfd werden).
5 De geneeskrachtige kruiden zocht en verzamelde (*las*) hij voor 't lichaam (als geneesheer); *kruydren* ouwere meerv. vorm naast *kruyden,* zoals ook in 't middeleeuws.
6 *door 't beschreven Woord:* door 't woord van de Bijbel (door hun dat te verduideliken; geen andere taak had de Doopsgezinde leraar).

Op de doodt van Iongkvrouw Maghtelt van Kampen.[aant.*]

De May, veraart en slinx, die trof ons maaghdepuick,[1]
O *Maghtelt,* toen sy u benijde 't jeughdigh blosen.
Een andre bloem verwelkt, gesneden van haar struick;
Maar blancke lelie, och! in 't midden van de roosen,
Men u, op uwen steel, sagh flaauwen, en beswijmen,[4-5]
Die waart des vryers wensch, der oudren soete hoop.
Vw geest gebluscht is, en de fackel van uw Hymen.[7]
't Is kostlijck, dat om gout nocht tranen is te koop.[8]

* Van 1624. Afgedrukt naar de tekst in *I.V.Vondels Verscheide Gedichten; CI□I□ CXLIV,* [d.i. 1644] blz. 314; onder *Lyckdichten*.
Maghtelt van Kampen was 'n nichtje van Maria Tesselschade. Constantijn Huygens was op haar verliefd, maar werd afgewezen. Zij stierf in Mei 1624.

1 *De May, veraart en slincx:* de ontaarde en valse Mei; blijkbaar was de Meimaand koud en guur, en heeft zo de ziekte veroorzaakt, waaraan zij gestorven is; *ons maaghdepuick:* 't puik van onze meisjes.

4-5 Maar men zag u,'n blanke lelie....

7 *de fackel van uw Hymen:* de fakkel van uw bruiloft; de fakkels van uw bruiloftsfeest zouden niet ontstoken worden. Blijkbaar was haar huwelik aanstaande.
Voor de *bruyloftsfakkels* zie *De Salige Toortsen* blz. 462 aant. op vs. 3.

8 Heel kostbaar is, (nml. Machtelt's jonge leven) wat voor goud noch tranen terug te kopen is.

Op Mevrouw de Drostin van Muiden,
Kristine van Erp.[aant.*]

Beluit *Kristijn* met droeven zangk.
Zy volghde dichtst den cymbelklanck
Van Swelingk, onder al
Het maaghdelijck getal,[2-4]
En won elx hart; als een slavin
Van ieders nut, en geen Drostin[6]
Van Muidens hooge slot.
Zy erf haar prijs by Godt.[8]

* Van 1624. Afgedrukt naar de tekst in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten*; *CI□I□ CXLIV,* blz. 317. Onder *Grafschriften*.
Kristine van Erp was de eerste vrouw van P. Czn. Hooft, drost van Muiden.
Zij was geboren in 1581 en met hem in 1610 gehuwd; haar vier kinderen stierven vóor haar, en zij zelf stierf in 1624.

2-4 Zij was onder de meisjesleerlingen van Joan Pietersen Sweelinck (zie blz. 485) de beste in 't cimbelspel, ófwel: zij zong 't zuiverst als Sweelinck begeleidde met de cimbel; cimbaal of cimbel was 'n driekantig snarespeeltuig met schelletjes en ringen, of hier waarschijnlik 'n klaviercimbel of klavecimbel (klavesim).

6 *en geen Drostin:* in haar minzame gedienstigheid voor iedereen, trad ze niet op als de Drostin, maar als ieders slavin.

8 Zij verwerve haar beloning bij God.

Op Meester Ioan Pietersen Sweling, Phoenix der Musijcke, en Orgelist van Amsterdam.[aant. aant. aant.*]

Dit 's Swelings sterflijk deel; ten troost ons nagebleven;
'tOnsterflijk hout de maat by Godt in 't eeuwig leven;
Daar streckt hy, meer dan hier kon vatten ons gehoor,
Een goddelijcke galm in aller Englen oor.[Vs. 4]

* Waarschijnlik van 1624. Afgedr. naar de tekst in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten; CI□I□ C XLIV,* blz 136.
Joan Pietersz. Sweling of Sweelinck uit 'n geslacht van muziekale kunstenaars. Zijn vader Pieter Sweelinck, hij zelf, en zijn zoon Diederick (zie twee gedichtjes van Vondel van 1646 of 1647 en 1652) waren organisten van de Oude Kerk d.i. de St. Nicolaaskerk in Amsterdam.

Jan Pietersen is geboren omtrent 1562 en gestorven in 1621, en in de Oude Kerk begraven. Hij is de leermeester geweest van vele beroemde Duitse organisten, en was een der meest welkome gasten in Hooft's Muiderkring.

Vs. 4 *galm:* muziek.

Stryd of Kamp Tusschen Kvyscheyd En Geylheyd.[aant. aant.]

't A m s t e r d a m ,
Ghedruckt by Iacob Aertsz. Kalom, Boeckverkooper, woonende aen de Nieuwe-Brugge, in de vyerige Kalom. 1624.

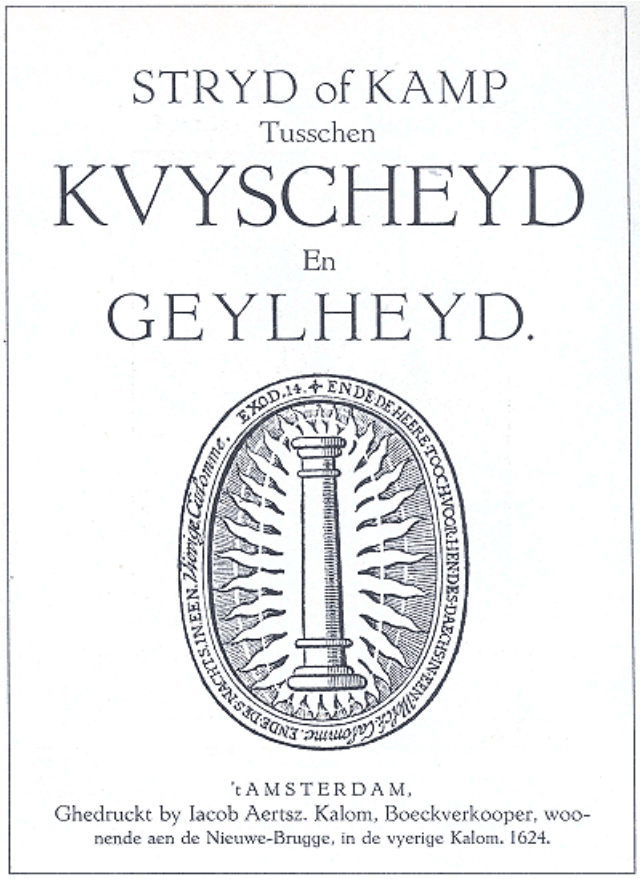

Opdraght.*

Ionfers, op wiens kaecxkens blosen,[1]
Niet naturelijcke rosen,
Maer die Zedigheyd, en Schaemt[2-3]
Daer op dopte, soo't betaemt:
Die, soo langh uw jaren recken,[4-5]
BAECKENS sult ter Deughde strecken:
Neemt in 't goede Kuyscheyds Kamp:[7]
Als de roockerige lamp
Van mijn geest meer lichts wil jonnen,[9]
Sal ick bet vernoegen konnen.[10]
uw verplichte
I.V. Vondelen.

* Van 1624. Dit gedicht, waarvan hierboven de *opdraght* staat, is afgedrukt volgens de eerste uitgave in 1624: *t'Amsterdam, Ghedruckt by Iacob Aertsz. Calom;* zie de tietel op de vorige bladzij. (Bibliographie van Vondels werken, nr. 106).

1 *wiens:* wier.

2-3 Niet de gewone blos van de natuur, maar die van de zielekultuur, de rozen van zedigheid en ingetogenheid.

4-5 *dopte:* schilderde (*doppen* bijvorm van *dopen*)*; langh.... recken:* zover.... reiken.

7 *Neemt in 't goede:* neemt voor lief.

9 *wil jonnen:* zal gunnen, zal geven.

10 *bet vernoegen:* beter voldoen.

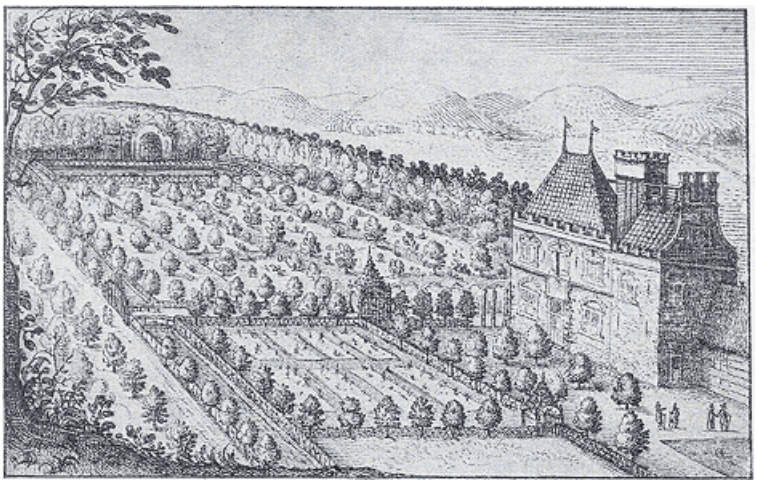

Scheybeek, hofstede van de famielie Baeck in Beverwijk.
Gravure ontleend aan de 2e uitgave van ‘*Stryd of Kamp, Tusschen Kuyscheyd En Geylheyd*. 't Amsterdam, Ghedruckt by Iacob Aertsz. Calom. Boeckvercooper, woonende op 't water in de vyerige Kalom. 1625, blz. 105; deze uitgave is 'n onderdeel van *Minne-plicht. ende Kvysheyts-Kamp. als mede Verscheyden Aardighe en Geestige Nieuwe Liedekens en Sonnetten*. T'Amsterdam, Bij Iacob Aertsz. Calom. A^{o} CI□I□CXXVI’ [1626].

Stryd of kamp Tusschen Kvyscheyd En Geylheyd. Geheylight aen de eerwaerdige, en aerdige Ionckvrouwen Catharina Ende Dianira Baeck.*

Aen het Beeckjen datter dwers[1]
Leckt door 't bosjen altijd versch,[2]
En in 't vyvertje terstond
Sinckt de Viskens in den mond:
Aen het Beeckje dat steeds ebt,[5]
En in duyn sijn leven schept:
Op wiens oever goedes moeds[7]
Nymphjes lobbren barrevoets:[8]
In wiens kil Natuur verleent[9]
Keytjes, die men met 'tgesteent
Van een welgeboren vrou
Nimmermeer verwisslen sou.[10-12]

* In de tietel: *Kuyscheyd en Geylheyd:* maagdelikheid en zinnelike liefde; *Geheylight:* toegewijd; *aerdige:* geestige.
Catharina en *Dianira Baeck:* dochters van Laurens Joosten Baeck en Dieuwertje Jacobs Haringcarspel, zusters van Joost Baeck, vriend van Joost en Willem van den Vondel, en zwager van de dichter Hooft (zie blz. 430).

1 *Aen het Beeckjen:* Vondel laat deze *Stryd* plaats vinden op 't landgoed van de famielie Baeck, n.l. Scheybeek in Beverwijk; 't had deze naam, omdat 't beekje dat landgoed in tweeën scheide.

2 *Leckt:* in dunne straaltjes voortsijpelt; *altijd versch:* met altijd fris water.

5 *ebt:* in beweging is.

7 *wiens:* welks; *goedes moeds:* blij te moê.

8 *Nymphjes:* de meisjes Baeck; *lobbren:* plassen.

9 *kil:* diepte.

10-12 *die.... verwisslen sou:* die men nooit zou willen ruilen tegen de juwelen van 'n hooggeboren dame (*sou:* wij zouden hier geen punt zetten maar: -).

Op dit Beeckjen heeft op 't lest[13]
Kuyscheyd sich een Burgh gevest,
En daer, uyt sorghvuldigheyd,[15]
't Water drie mael om geleyd.[16]
Wit Albast de vesten zijn,
Dieme best by sonneschijn[18]
Wt de toppen blincken siet[19]
Van Rieboordetjes en Riet.[20]
Op dit Slot staet een Kappel,
Daer met wind, en snarenspel,[22]
Een spierwitte Maeghdenrey
Menght een Goddelijck geschrey.[24]
'tLicht, dat door het heyligh glas
Blickert, word van Maeghdewas[26]
Nacht en dagh steeds aengevoed.
't Wieroock ruyckter wonder soet.
Maer der kunstenaren geest
Sweeft en leefter aldermeest:
Hier de naeld, en daer 't pinceel,
In tapijt, en op 't panneel.
By een kristalijne bron,
Schijnt Susanne, kuyscheyds son,
Te beschreyen 'slevens licht,
En verwenscht het geyl gesicht
Van twee gryserts, die, vol brand,
Dingen na het heyligh pand,
Datse haer man heeft toegewijt.
Siet eens hoe de schaemte strijd.
Hoese worstelt met de dood;

13 *Op dit Beeckjen:* aan dit beekje (*Op* in dezelfde betekenis als *aen* in vs. 1 en 5, zoals *op* vroeger gebruikt was: die stad ligt *op de rievier*, enz.)
15 *sorghvuldigheyd:* voorzichtigheid.
16 *om:* omheen.
18 *Dieme:* die men (*me* zwakbetoonde vorm van *men*).
19 *Wt de toppen:* boven de toppen uit.
20 *Rieboordetjes:* bloembiezen.
22 *wind, en snarenspel:* blaas- en snaarmuziek.
24 *geschrey:* geroep, gezang.
26 *van Maeghdewas:* met zuivere kaarsewas.

Om soo dierbaren kleynood
Te bewaren ongeschent
Voor den Bruygom diese erkent.
Elders als een Morgenstar
Blinckt de Bruyd van Potiphar,[46]
En, aentreckelijcke pop,[47]
Ruckt verlieft voor Ioseph op[48]
Haren boesem: daer het beeld
Van yet weeldighs inne speelt.[49-50]
Boesem, die nau aengeraeckt
Hand en vingers salich maeckt.
Boesem, daer een Afgods vrient,
Die op Isis feesten dient,[54]
Om het offer sou versmaen,[53-55]
En voor 't Outer sich ontgaen,[56]
Maer siet ginder hoe d'Hebreeu[57]
Vlied van 't lichaem blanck als sneeu,
En sijn mantel onbesmet[59]
Laet aen 't overspeligh bed.
Elders sietmen hoe Lucrees,
Als een doodshoofd bleeck van vrees,
Als het anders niet magh sijn,[63]
Word ontheylight van Tarquijn.
Wederom hoe sy terstond[65]
Mettet stael haer selven wond,[66]
En betuyght het kuysch gemoed[67]
Met de sprenckels van haer bloed.
Elders Daphne lauwerboom[69]

46 *Bruyd:* jonge echtgenote.
47 *pop:* beeld, beeldmooie vrouw.
48 *Ruct.... op:* rukt open.
49-50 *het beeld van yet....:* iets buitengewoon....
54 Potiphar's vrouw trachtte Jozef te verleiden tijdens de grote (Isis)feesten, waarbij haar man tegenwoordig moest zijn; Isis is de voornaamste godin van Egipte, die de stijging en daling regelt van de Nijl, en zo Egipte z'n vruchtbaarheid schenkt; *een Afgods vrient.... dient:* 'n afgodspriester die z'n ambt vervult in de eredienst op Isis' feest.
53-55 *daer.... om:* waarom, om welke (boezem).
56 *sich ontgaen:* zich zelf vergeten.
57 *d'Hebreeu:* Jozef.
59 Zij had hem bij z'n mantel vastgegrepen.
63 Omdat zij er weerloos tegenover is.
65 *Wederom:* verder, op 'n ander tafereel.
66 Lucretia doodde zich zelf, omdat haar kuisheid geschonden was.
67 *betuyght:* getuigenis geeft van.
69 *Daphne lauwerboom:* Daphne als lauwerboom.

Schaduw jont den waterstroom,
En haer voeten allebey
Stronckelen in slibbrigh kley.[72]
  Meer van diergelijcke stof
Mercktmen hier de Deuchd tot lof.[74]
Wie voor Kuyscheyd heeft gestreen
Leeft door 'sweerelds eeuwen heen.[33-76]
  Venus, die te Paphus heerst,[77]
Was de geen, die d'aldereerst[78]
Dempen wou vrou Kuyscheyds stam,[79]
En het Slot berennen quam:[80]
  Quam 't bestoken met haer speyr,
Met een groot ontallijck heyr.
't Aterlinghse Dwerghjen loos[83]
Sy tot 'slegers Maerschalck koos.
  Dese toegerust met boogh,
Tros, en pijlen, moedich toogh[86]
Als Veldhoofdman trots voor aen,
Wel gemoedight om te slaen.[88]
  Iock, en Lach, en Boevery,[89]
Lusjes, Kusjes, Sotterny,[90]
Steeckjes, Treeckjes, en Gevley,[91]
Pronckten met sijn leverey.[92]
  Kuyscheyd van haer tinne sagh
Met het kriecken van den dagh,
Hoese werd becingelt dicht
Van dat eerloos Hoerewicht.
  Daetlijck sprack sy preuts, en fier,[97]
Tot Cathrijn, en Dianier:

72 *Stronckelen:* struikelen, glibberen; en in woordspeling met *stronk* (waar *stronkelen* van is afgeleid), als 'n boomstronk wortelen.
74 *Merckt:* ziet.
33-76 Deze strofen beschrijven de artistieke taferelen, die er te zien zijn. Vs. 33-44 de kuise Suzanna; vs. 45-60 de geschiedenis van Jozef met Potiphar's vrouw; vs. 61-68 herinneren aan de door Tarquinius onteerde Lucretia; vs. 69-72 aan de bergnimf Daphne, wier maagdelikheid tegenover haar aanrander Apollo werd gered door Zeus, door haar in 'n laurierboom te veranderen.
77 Venus, de godin van de (huweliks)liefde, had in Paphus op Cyprus haar beroemdste tempel.
78 *d'aldereerst:* Latijnse zegswijze voor *'t allereerst*.
79 *Dempen:* ten onder brengen; *stam:* geslacht.
80 *berennen:* belegeren, insluiten.
83 't Kleine, sluwe duveltje Cupido.
86 *Tros, en pijlen:* tros, bundel pijlen (klassieke stijlfiguur hendiadys).
88 Zeer belust om slaags te raken.
89 *Iock:* scherts; *Boevery:* guitigheid.
90 *Lusjes:* genietinkjes, behagelikheidjes.
91 *Steeckjes:* kneepjes.
92 Waren in zijn gevolg; *leverey:* livrei.
97 *preuts:* trots.

Op Trawanten op! en gaet,
En de valbrugh vallen laet.
Boodschapt Cypris in mijn naem,[101]
Datse haer met haer Soon niet schaem,[102]
Tegens my in 't veld alleen
Half gewapent wt te treen.[104]
Bey nae 't opnen van de poort
Tradense wt. Cathrijn dee 'twoord:
Alsse Venus in haer tent
Vond, met 'tboefjen daer ontrent.
Paphus groote Koningin,
Met uw stokebrand de Min,[110]
Neemt voor lief de groetenis
Van haer die u vyand is.
Om t'ongaen 'tlange oorlooghs ramp[113]
Sich erbiedse een vryen kamp[114]
Aen te gaen, en is getroost
Dy te wachten, en uw kroost.[116]
Venus moed ontsonck de siel[117]
Met dat d'handschoen voor haer viel.[118]
Min greepse op. Dees metter vaert[119]
Haesten weder slotewaert.[120]
'Twas een lust t'aenschouwen, hoe
Men van weersijds ruste toe,[122]
Om te leveren den strijd,
Half bedeest en half verblijd.
Alle vensters lagen vol
Nonnetronien blanck en bol,[126]
Als haer Vrou ten vederspel[127]

101 *Cypris:* de Cypriese, een der vele namen van de godin der liefde (naar 't eiland Cyprus).
102 Dat ze zich niet genere.
104 *Half gewapent:* mij die maar half gewapent ben; *wt te treen:* op te komen.
110 *de Min:* 't boefje Cupido.
113 *ongaen:* zoals vaak voor *ontgaen; 't ramp:* ramp ook 'n *het*-woord.
114 *Sich erbiedse:* biedt ze (zich) aan; *een vryen kamp:* 'n zelfstandige strijd, 'n tweekamp.
116 *uw kroost:* uw kind Cupido.
117 Aan Venus' gemoed ontzonk 't hart; 't hart (de moed) ontzonk haar (*siel:* hart, moed).
118 *d'handschoen* als uitdaging tot de strijd.
119 *Min:* Cupido; *Dees:* de beide meisjes.
120 *Haesten:* haastten zich.
122 *ruste toe:* zich toerustte.
126 *Nonnetronien:* meisjesgezichten (*tronie* had nog geen ongunstige betekenis).
127 *haer Vrou:* haar meesteres, Kuisheid; *ten vederspel:* als op de vogeljacht (met de valk); voor haar was 't 'n spel, als de vogeljacht.

Wt reed op een witte Tel,[128]
Met een Rijdrock hagelwit.
'tKleed dat voeght haer daerse sit,[130]
Met haer speer. omgort wel stijf,[131]
Pijlen ramlen aen haer lijf.
Cypris en haer Soon vol moeds
Werd getrocken in een koets
Van twee Swanen tay van schacht,[135]
Die de Min aendreef met kracht.[136]
Venus in het rennen heet,[137]
Scheurde haer vyands opperkleed,[138]
Maer de Kuyscheyd van sich stack
Dat de punt in 't herte brack.
Wend, och wend! kreet Cypris doen.[141]
Als hy sagh sijn moeder bloen,[142]
Wilde hy keeren metter haest,
Maer sy greep hem soo verbaest:[144]
Greep, en smeet hem metter hand,
Schier een steenworp verre in 't sand,
Dat hy van soo swaren val
Hinckt, en eeuwigh hincken sal.
Daerme raeckt in rep, en roer[149]
'tLeger van dese ooster Hoer.[150]
Yeder vlucht, een yeder vliet.
Waer sy bleef en weet ick niet.
Maer de Kuyscheyd krijghsheldin
Reed met zege Slootwaert in:
Daer Cathrijn, en Dianier
Haer bekransten met laurier.

FINIS.

128 *Tel:* telganger (damespaard).
130 't Kleed (de rijrok) staat haar sierlik, zoals ze daar te paard zit.
131 *omgort wel stijf:* heel stevig gegordeld, met 'n stevige gordel (waar de pijlbundel aan bevestigd is).
135 De zwanen waren Venus toegewijd.
136 *de Min:* de *Soon* van vs. 133.
137 *in het rennen heet:* heet, vurig in de aanval.
138 *vyands:* vijandin; *vijand* als algemene naam.
141 *doen:* toen.
142 *hy:* de door Cypris toegeroepene Cupido.
144 *sy:* Kuisheid; *soo verbaest:* in zijn ontsteltenis, toen ie helemaal ontsteld was.
149 *Daerme:* daarmee, daarop.
150 *ooster:* uit 't Oosten, Oosterse.

Op Vrbaen den Achtsten.[aant. aant.*]

Wat Godheit vol ontsaghs is dit,
Die daar op zeven bergen zit,
En zwaait, met zijne rechte hant,
Dien blixemstraal, en gloenden brant,
Vervaarlick als de Dondergodt?[4-5]
Terwijl hy, uit het hooge slot,[6]
Een ieder handelt zoo beleeft,[7]
En streelt, en smeeckt, en zegent, heeft[8]
Hy onder zijn schabel gebracht[9]
En zolen 't oorlooghsfors geslacht;[10]
En, trapplende op 't gekroonde hooft[11]
Der grootste Koningen, verdooft
Het gloeiend purper van den Raat
Der Vadren, die rontom hem staat;[13-14]
Gelijck 't gestarrent flaauwt, en daalt,
Zoo ras de zon in 't Oosten straalt

* Van 1625. Afgedrukt volgens de oudste bekende uitgave in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten; CI□ I□ C XLIV* [1644], blz. 210.
Willem van den Vondel bevond zich tegen 't begin van 't jaar 1625 in Rome, toen Paus Urbaan VIII 't jubeljaar of gulden jaar uitschreef. Dergelijke jubeljaren worden in Rome gevierd om de 25 jaar, van Kerstmis tot Kerstmis, in dit geval dus van Kerstmis 1624 tot Kerstmis 1625. In dat jubeljaar kunnen de gelovigen de jubilee-aflaat of buitengewone volle aflaat (en andere geestelike voorrechten en gunsten) verkrijgen, wanneer ze in Rome de graven der Apostelen Petrus en Paulus bezoeken, en de verdere voorwaarden vervullen. In 't daarop volgende jaar kan gedurende 'n bepaalde tijd die jubilee-aflaat over de hele wereld verkregen worden. 't Laatste jubeljaar is gevierd in 1925.
Bij gelegenheid van de afkondiging van dit jubeljaar schreef Willem van den Vondel 'n Latijns gedicht op Urbaan VIII; Vondel heeft dit in Nederlandse verzen overgebracht. Willems gedicht is verloren. Zie over Willem van den Vondel, blz. 76.
Paus Urbaan VIII, geboren in Firenze (Florence) in 1568, werd in 1623 tot paus gekozen als opvolger van Gregorius XV; hij stierf in 1644.

4-5 Zinspeling op de bliksem, die Jupiter (*de Dondergodt*) slingert (verg. vs. 18).

6 *uit het hooge slot* d.i. 't Vatikaan waar de Pausen woonden, of mischien de hoog oprijzende Engeleburg aan de Tiber, de sterke slotvesting van Rome, die ook door Urbaan VIII nog is versterkt; de Engeleburg is dan 't zinnebeeld van de uiterlike macht van Rome.

7 *handelt:* behandelt; *beleeft:* met liefde, welwillend (zie blz. 71 aant. op vs. 41).

8 *streelt, en smeeckt:* vriendelik toespreekt (van beide woorden is dit 'n ouwere betekenis).

9 *schabel:* voetbank; dus: heeft hij tot onderwerping gebracht.

10 *'t oorlooghsfors geslacht:* 't krijgsvolk (t' is niet duidelik waar dit op slaat).

11 Ook de koningen kusten uit eerbied de voeten van de Paus.

13-14 Zijn luister overstraalt die van de kardinalen (*den Raat der Vadren*)*; Het gloeiend purper* van de helrode toga der kardinalen.

Van gout en roozen, uit haar troon.
Verhuist Iupijn met al de Goôn?[18-vlgg.]
En vaart hy uit den hemel, om
Het Kapitool, sijn Heilighdom,[20]
Te gaan bezoecken? wat gezagh
Brengt d'eerste tijden voor den dagh,
En voert den ouden Numa weêr[23]
Te Rome, met zoo groot een eer?
En levert Rome weder aan
Den grijzen Numa onderdaan?
Terwijl 't gemoedt dit overleit,
Zoo luistert my mijn geest, bereit
Te baren, en gedreven door[28-29]
Iet hemelsch, dit al stil in 't oor:
Dees is de groote *Sleutelvooght*[31]
Van 's hemels poorte. rust nu. pooght
Niet meer te weten. Buigh uw knien,
En kus zijn voeten, wijt ontzien.

Te Rome, met den ingangk des gulden jaers, 1625. Vertaelt uit mijn Broeders Latijn.

18-vlgg. Vragen die de dichter zich stelt: Komen de goden naar de aarde? Welke macht doet de oude tijden herleven met een Rome, dat aan de grijze Numa gehoorzaam (*onderdaan*) was?

20 't Kapitool was in 't oude Rome de hoofdtempel van Jupiter; daartegenover stond de burcht, die ook kapitool genoemd werd.

23 *den ouden Numa:* Numa Pompilius, opvolger van Romulus als koning van Rome, die volgens de overlevering Rome z'n wetten en godsdienstige instellingen gegeven heeft.

28-29 *luistert:* fluistert; *bereit te baren:* die iets wil voortbrengen.

31 *Sleutelvooght:* de bewaarder van de sleutels, van de sleutelmacht; als opperste bestuurder van de Kerk, omdat Kristus tot St. Pieter gezegd heeft: U zal ik de sleutels geven van 't rijk der Hemelen (*Matth*. 16:19).

[Wyckzangk.][aant. aant.*]

Wyse. *Periosta*.

Cathryn die met Diaen ten reye gaet,[1]
Die schrander gau en wonder jeuchdich siet.[2]
De lucht met galm van uw schalmeye slaet,[3]
Oft huwt uw dans aen eenich vreugdich liet,
Of bloemen leest dicht langs de waterkant,
En Faunus Pan, en menich Sater brant.[6]
Of uw Godes ten dienst vaeck veerskens smeed,[7]
Of jageres der honden koppels leyd,
En volgt haer sleep, en in uw' leerskens treed,[9]
Als d'uchtend silvren dau en druppels spreyd,
Wanneer de nacht wyckt door verborgen nood,[11]
De schemering en t'liefelyck morgenrood.[12]
Seght wack're Nymph, die kruyt en rooskens plet,[13]
Wat lust uw' jeught aen Phoebus suster bindt,[14]
Wiens spoor ghy volght, daer sy haer brooskens set,[15]
Ist om dat ghy dy dus geruster vindt,[16]
En schept geneugt als ghy aen 't jagen tyt,[17]
Te steuren 'twilt dat uwe lagen myd.[18]

* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst achter de 2e uitgave van *Stryd of Kamp, Tusschen Kuyscheyd en Geylheyd. t'Amsterdam, Ghedruckt by Iacob Calom. Boeckvercooper, woonende op 't water in de vyerige Kalom*. 1625. In de verzamelbundel *Minne-plicht. ende Kvysheytskamp. T'Amsterdam, Bij Iacob Aertsz. Calom. A^{o} CI□ I□ C XXVI* [1626]; zonder afzonderlike tietel onder 't algemene hoofd *Geestige Liedekens* op blz. K 8 achterkant. D e t i e t e l *Wyckzangk:* Zang van de Wijk, de Bever-wijk, waar 't landgoed der Baecken lag, - geeft Vondel niet hier, maar in *Verscheide Gedichten* van 1644, blz. 357.

1 *Cathryn:* Catharina Baeck (zie blz. 489); zij wordt aangesproken in de 2 eerste strofen, dan volgt pas in vs. 13 *Seght...; die met Diaen ten reye gaet:* die met Diana (de godin van de jacht) in gezelschap gaat, die in Diana's gevolg gaat.
2 *gau:* wakker; *siet:* er uit ziet.
3 *schalmeye:* schalmei, rietfluit.
6 *Faunus:* bosgod; *Sater* ook 'n soort bosgod; *Pan:* de herdersgod; *brant:* in liefde ontsteekt.
7 Of versjes maakt op de jacht en op Diana.
9 In Diana's gevolg meegaat, en in uw (jacht)laarsjes met haar uittrekt.
11 *verborgen nood:* geheime noodzaak.
12 *De schemering:* voor de (ochtend)schemering.
13 *plet:* plattreedt.
14 *Phoebus suster:* Apollo's zuster Diana, die ongehuwd bleef.
15 *Wiens:* wier; *brooskens:* (jacht)laarsjes.
16 *geruster:* moediger; *dy vindt:* u bevindt.
17 *tyt:* trekt (van tijen, toog, getogen).
18 *Te steuren:* om op te jagen.

*

Wat lust kan 't syn te volgen winden gau,[19]
Ter jacht en voor den beet van t'wilde swyn,
Te duchten dan in els oft linden schau,[21]
Schier ademloos te wenschen stil te zyn,[22]
Wat lust is 't als u rey te gader dringt,[23]
En hygt na 't nat dat uyt syne ader springt.[24]
Tis gruwelyck onnoosler dieren hol,
Kryg aen te doen en tgroen te sprengen rood
Van heyligh bloedt en dus te swieren dol,[27]
Int bosch en voor u vrou te brengen dood,[28]
Haes hind of hert, dat in syn nooden vaeck,
Veel tranen schreydt, en weckt der goden wraeck.[29-30]
Comt schuwe maegd uyt s'wouts schuylwincklen voort,[31]
Leg af tgeen bet der krygerinnen past.[32]
Spriet boog en pylen diemen rinckelen hoort,
Leent wyse t'oor, aenvaert der minnen last,[34]
Doolt met de rest en borgers seden hout,[35]
Daer Venus volckryck groote steden bout.
Eer Cynthia schept uyt haer broeders schyn,[37]
Tot negenwerf een rond geweven vlam,
Sult gy getelt met andre moeders syn,[39]
Als 't zieltge dat uyt vw zyn leven nam,[40]
Hangt aen u speen en koost en dertel steent,
Of in u schoot van weelde spertel beent.
I.V. Vondel.

* TEKSTKRITIEK: vs. 23 *is 't als*, de oude uitgave heeft *is als*.

19 *winden gau:* vlugge hazewinden.

21 Te duchten, terwijl ge (op de loer) wegduikt in de schaduw (*schau*) der bomen.

22 De adem te willen inhouden van angst.

23 *u rey:* uw (schaar), gevolg.

24 En hijgt naar 't ogenblik dat 't dier gewond neerligt.

27 *heyligh:* aan goden gewijd.

28 *u vrou:* uw meesteresse; *te brengen dood* aan haas....

29-30 Volgens 't oude volksgeloof schreit 't hert, als 't getroffen is.

31 *schuwe:* (u schuilhoudende) schuchtere; -*wincklen:* -hoeken.

32 *bet:* beter (*bet* ouwere vorm); *der krygerinnen:* aan de krijgerin (ouwe 3e n.v. enkelv.).

34 *der minnen:* van de liefde (ouwe 2e n.v. enkelv.).

35 Ga om met de rest, en volg burgerlike, maatschappelike zeden.

37 *Cynthia:* Diana als godin van de maan; *haer broeder:* Cynthius, Apollo of de zon, de Cynthiese worden ze genoemd naar de berg Cynthus (Kunthos) op 't eiland Delos, waar ze geboren waren.

39 *met:* bij.

40 *'t zieltge:* 't zieltje*; zieltge* ouwere Holl. verkleiningsvorm (mogelik hier nog met de ouwe uitspraak *zieltch*(*j*)*e*).

Christelyck vryagielied.[aant. aant.*]

Op de wyse. *Van Angenietje*.

Teer Kataryntje,[1]
Voor 't sonneschyntje,
En 's middaghs hette weeck,[3]
By 't ruyschen van de beeck:
Beeck die haer' jeughd na'et leven vaeck verbeeld;[5]
Daer frisch en koel,[6]
Een luwe stoel,[7]
De moede leden streelt.
Sy buckte neder,
En sagh haer teder,
En vrolyck aenschyn daer:
Doen werdse noch gewaer,[12]
Een' tweeden, die van achter haer beloert:
Met greep hy toe.
Hoe, sprack sy, hoe!
Omsiende wat ontroert.[16]
Hy sprack met eenen:[17-vlgg.]
Ghy siet den geenen,
Schoon kind, ghy siethem nu,
Voor wien ghy vlucht soo schuw.
Ick volgh uw spoor, ick jaegh, ick loop, ick ren,
Op dat uw geest,
Weet wien hy vreest,
Soo luyster wie ick ben.
Tis waer geen' segen,[25]
Van moeders wegen,[26]

* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst in dezelfde bundel als *Wyckzangk* (zie blz. 497), onder *Geestige Liedekens* op blz. N 4 achterkant.
D e t i e t e l betekent: Geestelik Minnelied.

1 *Kataryntje:* Catharina Baeck (zie blz. 489).
3 *hette:* hitte (dialektiese bijvorm).
5 Beek die haar jonge schoonheid dikwels (uitbeeldt) weerspiegelt naar 't leven (zie vs. 9-11); bedoeld wordt de beek op Scheybeek (zie blz. 489 aant. op vs. 1).
6 *Daer:* waar.
7 *Een luwe stoel:* 'n stoel die in de luwte (buiten de wind) staat.
12 *noch:* bovendien.
16 *wat ontroert:* met enige ontsteltenis.
17-vlgg. Hier spreekt de goddelike Minnaar Jezus.
25 *segen:* (tijdelik) voordeel.
26 *moeders:* Maria's.

*
Ick erf, nocht haef nocht goed:
Hoewel sy daelt van 't bloed,[28]
Der koningen, een overoud geslaght:[29]
Wiens roem sal staen,[30]
Door braeve daên,
En zegeteeckens pracht.
Maer wtverkoren,
Ick eerstgeboren,[34]
My voor geen' Vorsten schaem:
Als eenigh erfgenaem,
Myns vaders, die met donderen rumoert:
Wiens majesteyt
Geen' scepters sweyt:[39]
Maer vier en blixems voert.
Laet andre blaecken
Om roosekaecken,
Om oogjes bruyn als git,
Om 't poeselachtigh wit:
Jont andren 'tlyf, eer 't worm of slange knaeght:[45]
Maer my alleen,
En anders geen,
Uw' siel, o schoone maeghd!
Uw siel, o spruytje![49]
Als konings bruytje,
Dan sitten sal te pryck,
In myn heer vaders ryck:
Daer staege lust het bedde voor haer spreyt;[53]
Daerse onvermoeyt
Verswelgt, 'tgeen vloeyt[54-55]
Van 's bruygoms saligheyd.

* TEKSTKRITIEK: vs. 55 *Verswelgt*, de oude uitgave heeft *Versweegt*.
28 *sy daelt:* zij afkomstig is.
29 Het koninklik geslacht van David.
30 *Wiens:* wier.
34 Ik eerstgeborene van God de Vader.
39 *sweyt:* zwaait.
45 *Jont:* gun.
49 *o spruytje:* o bloempje.
53 *staege lust:* standvastige liefde.
54-55 Waar ze met nooit verzadigd genoegen indrinkt; *Verswelgt* zonder ongunstige betekenis, zoals in 't Vlaams.

Soo suyckre woorden,[57]
Haer' siel bekoorden:
Ontvonckt door dese stem
Greep sy verlieft na hem:
Die met een hayligh spoock verdween geswind.[61]
Sy wt verdriet
Riep: eer ghy vlied
Koom kustse dieghe mint.
I.V. Vondelen.

[Zangh] aant. aant. *

Op de wyse.
Yets moet ick u Laura vragen.

De Poet.
Dianier roeyde in een schuytjen[1]
Met haer keeltjen, onder 't fluytjen,[2]
Van haer vryer Corydon.[3]
Doris kroost met natte pruycken,[4]
Flucx quam van den grond opduycken,[5]
En sich baeckren inde son.
Nae veel singens dees gelieven,
Beurt om beurt een lied aenhieven;
Liedtjen sonder wederga.[9]
Sy prees 't myen, hy het huwen:[10]
D'een wou vryen, d'andre schuwen.
Sy song voor, en hy peep na.[12]

57 *Soo suyckre:* zo zoete.
61 *met een haylig spoock:* in 'n hemelse verschijning, in 'n hemelse glans.
* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst in dezelfde uitgave als *Wyckzangk* (zie blz. 497) onder *Geestige Liedekens*, op blz. N 7 voorkant.
D e t i e t e l *Zangh* is van later tijd.
1 *Dianier:* Dianira Baeck (zie blz. 489).
2 Met haar zang (*keeltjen*) 't fluitspel volgend.
3 *Córydon* klassieke Griekse herdersnaam in herdersdichten.
4 *Doris kroost:* de vijftig Nereïden of zeenimfen, dochters van Nereus en de Okeaníde (Okéanos-dochter) Doris.
5 *van den grond:* van de bodem.
9 *sonder wederga:* zonder gelijke; nooit gehoord.
10 *'t myen* van 't huwelik.
12 *peep:* floot (van *pijpen:* fluiten).

*

Dianier.

Maeghden die den rey vercieren[13]
Syn als Phoebus lauwerieren:
Maegden groenen als de palm.
Wat syn vryers woorden heden,
Hunn' beloften, en hunn' reden,[17]
Meer als kraghteloose galm?

Corydon.

Maegden die de min wt sluyten,
En hunn' jeughd veryeltuyten,
Nocht verwecken yemands gonst:[21]
Men maght sus of soo bewimplen,
Och wat is het, als met rimplen,
D'ouderdom het voorhoofd fronst?[24]

Dianier.

'Tvoorhoofd fronstse, die met sinnen,
En gedachten slaet aen't minnen.[25-26]
Is het niet een' sotte klucht,
Datmen laet syn' vryheyd slippen,
Om het drucken van de lippen,
Om een scharrebiers genught?[30]

Corydon.

Sotter is't 'sjeughds frissche roosen,
Slaloos te verreuckeloosen,[32]
En den minnaer slechts te spyt,[33]
Na goe' dagen en qua' nachten,
Vreughd nocht segen te verwachten:
Maer elcx laster en verwyt.[36]

Dianier.

Corydon ghy meught wat praeten,
Maer ick sal u eeuwich haeten.

* TEKSTKRITIEK: vs. 17 *hunn' reden*, de oude uitgave heeft *hunne reden*.
13 Maagden, meisjes die 'n sieraad zijn van de (maagde)rei.
17 *reden:* woorden.
21 *gonst:* gunst, liefde.
24 *fronst:* doet fronsen, rimpelt.
25-26 Rimpels zet zij, die met ziel en zinnen verliefd wordt.
30 *scharrebier:* schraal of dun biertje.
32 Nutteloos te verwaarlozen; *Slaloos:* achteloos, onberaden (zonder raadslag).
33 *den minnaer.... te spyt:* tot spijt van de minnaar.
36 *laster*: veroordeling.

*
Boeyme niet door dwaese trou.
COR. Dianier 't syn meyskens vlaegen,
'K sal u eeuwich liefde draegen,
En hoogh achten als een' vrou.

Dianier.
Ja soo fluytmen met verlangen,
Om het vogeltjen te vangen,
En te sluyten in een' kou.[45]
COR. Neen soo lockt het harderknaepje,
Om het afgedwaelde schaepje:
Dat hy geeren hoeden sou.

Dianier.
Corydon setme op aen d'elsen,[49]
COR. Die malkanderen omhelsen?
DIA. Corydon ghy syt een boef.[51]
Laet de meyskens eensaem peynsen.
COR. Dianier hoe kunje veynsen,[52-53]
Sonder meysken sonder troef.

De Poet.
Onder 'tspel van sang en fluytjen,
Vat een stormke 't seyl van 't schuytjen,
Met sloeght om. Sy riep in nood.
Hy omarmde Dianiertjen,
En kreet: water blusch geen viertjen,
Dronck met haer een' soete dood.
Stroomgodesjes d'wtvaert vierden,
En hen bey ten oever stierden:
Daer een graf twee lycken kreegh.
Zedert hier de sieltjes waerden,[64]
En haer' stemmen voeghlyck paerden.[65]
Song sy hoogh, soo peep hy leegh.[66]

FINIS.

* TEKSTKRITIEK: vs. 46 *lockt*, de oude uitgave heeft *locht*. - vs. 55 *sang en fluytjen*, de oude uitgave heeft *sang fluytjen*.
45 *kou:* kooi.
49 *setme op aen d'elsen:* zet me op de oever bij de elzen.
51 *boef:* deugniet.
52-53 Hoe kun je doen alsof je niet weet, dat zonder meisje zijn, is spelen zonder troef.
64 Sindsdien zwierven hier hun zieltjes.
65 *voeghlyck:* samenstemmend, welluidend.
66 *leegh:* laag.

Henricus Fredericus origine Princeps Auraicus Comes Nassauiæ,
Catzenelbogiæ, Viandæ, Dietziæ, Domin. Montis S. Gertrudæ,
Superioris et inferioris Zualuæ Naeldoricæ, Hondschotendyckiæ etc.
Præfectus equitatus universi confœderatarum Provinciarum.

Frederik Hendrik (1584-1647) als generaal der ruiterij van de verenigde Provinciën. - Prent van W. Delff naar de schilderij van Adriaen van de Venne.

Princelied.[aant. aant.*]

FREDERICK van Nassouwe
Ben ick vroom Hollandsch bloed,[Vs. 2]
Mijn Vaderland getrouwe
Met leven lijf en goed:
Een Prince van Oranjen,
Door wapenen vermaert:
Voor Oostenrijck noch Spanjen[7]
En ben ick niet vervaert.
II.
's Lands rechten en vryheden
Ick helpen sal in zwang;[10]
In geen' vereende steden[11]
Gewetens felle dwang[12]
Of tyrannye; lyen:[13]
Ick wensch de goe gemeent[14]
En trouwe borgeryen[15]
Door liefd' te sien vereent.
III.
Ick heb van kindsche dagen[17]
De vryheydt voorgestreen,
En 't harrenasch gedragen
Tot welvaert van 't gemeen:[20]
Noch wil ick 't vendel sweyen[21]
Van Hollands fieren leeuw,
En met Oranje meyen[23]
Bedecken wees en weeuw.

* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst van de uitgave in plano (Bibliographie van Vondels werken nr. 114).
Dit lied legt Vondel in de mond van prins Frederik Hendrik de nieuwe stadhouder, opvolger van Maurits die 23 April 1625 gestorven was. Vondel en zijn geestverwanten wisten dat Frederik Hendrik's godsdienstige en staatkundige opvattingen met de hunne overeenkwamen. (Onderschrift van de prent, zie aant. achterin). - Dit gedicht heeft dezelfde stroofen versvorm als 't 'Wilhelmus', en de tekst van de eerste stroof is maar weinig gewijzigd.

Vs. 2 *vroom:* dapper.
7 Oostenrijk was met Spanje in bondgenootschap (de 30-jarige en de 80-jarige oorlog liepen in elkaar).
10 *helpen.... in zwang:* (aan de gang helpen) zorgen dat ze weer erkend worden.
11 *vereende steden:* steden van de Verenigde Provinciën.
12 *Gewetens felle dwang:* felle geloofsdwang (van de contra-remonstranten en de Dordse synode).
13 *tyrannye:* spreek uit *tierannije lyen:* dulden.
14 *de goe gemeent:* 't volk (de meer algemene naam voor 't hele volk).
15 *borgeryen:* de burgers (van de steden).
17 Al in 1597; hij was toen 13 jaar, en bevond zich reeds in 't leger van Maurits bij Rijnberk.
20 *van 't gemeen:* van de gemeenschap, van 't vaderland.
21 *'t vendel sweyen...:* 't leeuwe-vaandel zwaaien.
23 *Oranje meyen:* Oranje-bloesems; hier letterlijk: takken van de oranjeboom; en als zinnebeeld van de helpende bescherming van de Oranjeprins; *meyen:* eigenlijk takken van 'n meiboom, vooral meidoorn of hagedoorn.

IV.
Ons' vyanden braveeren
In 't Westen en in 't Oost;
Maer in den naem des Heeren
Ben ick hun' maght getroost.[28]
Mijn' vroomheyd is gebleken[29]
By Nieupoort in den slagh;[30]
Dat hart leeft onbesweken
In my gelijck het plagh.
V.
Schept moed dan Heeren Staten,[33]
Vw Veltheer staet bereyd;
Die ruyters en soldaten
Weer na de grensen leyd.
Wat schrickt ghy voor of achter,
'tLand heeft aen d'een' sy' duyn,
Aen d'andre sy' den wachter,
En Schutsheer van den tuyn.[39-40]
VI.
Soo ick met zege keere
En Spanjen dwing tot vre,[42]
Singt Gode prijs en eere
Die voor ons' vesten stre.
Ick sie alree nae 't vechten
De maeghden mijn' banier[46]
Ontmoeten, die my vlechten[47]
Den lofkrans van laurier.

FINIS.

28 *hun' maght getroost:* moedig, sterk tegen hun macht.
29 *vroomheyd:* dapperheid.
30 *Nieupoort:* in 1600 door Maurits tegen de Spanjaarden gewonnen, waar de 16-jarige Frederik Hendrik biezondere dapperheid toonde.
33 *Heeren Staten:* de Staten-Generaal door wie de prins als kapitein-generaal en admiraal van de Unie was aangesteld.
39-40 *den wachter, En Schutsheer van den tuyn:* de leeuw, 't wakende Nederland; *van den tuyn:* 't bekende beeld voor de Verenigde Nederlanden. Bekend op munten en in de gevels van de admiraliteitsgebouwen is de voorstelling van de Hollandse Leeuw door 'n omheining (*tuin*) omgeven.
42 Vondel verwachtte dus vooral de vrede van Frederik Hendrik.
46 Bekend is uit de Bijbel en uit de klassieke oudheid, dat de jonge meisjes de overwinnaar tegengingen, om hem met zegezangen te begroeten en met lauweren te kransen.
47 *Ontmoeten:* tegemoet treden.

Begroetenis aen den doorluchtighsten en hooghgeboren Vorst Frederick Henrick,

Van Gods genade Prince van Orangie, Grave van Nassauvv, Catzenelbogen, Vianden, Dietz, Meurs, Buren, Leerdam, Marquis van der Vere ende Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, der Stadt Grave en de Landen van Cuick, Diest, Grimbergen, Arloy, Noseroy, S. Vijt, Doesburgh, Leck, Polanen, S. Martensdijck, &c. Erfburghgrave van Antwerpen, van Besanson. Gouverneur, Capiteyn Generael ende Admirael van de Vereenichde Nederlanden, &c.[aant. aant. aant.]

Op den Intree van zijn Stadhouderschap en Landbestiering over Gelderland, Holland, Zeeland, Overyssel, VVtrecht, &c.

Tot A m s t e r d a m ,
Gedruckt by Willem Iansz Blaeuw, op 't Water, in den gulden Zonnewijser. 1626.

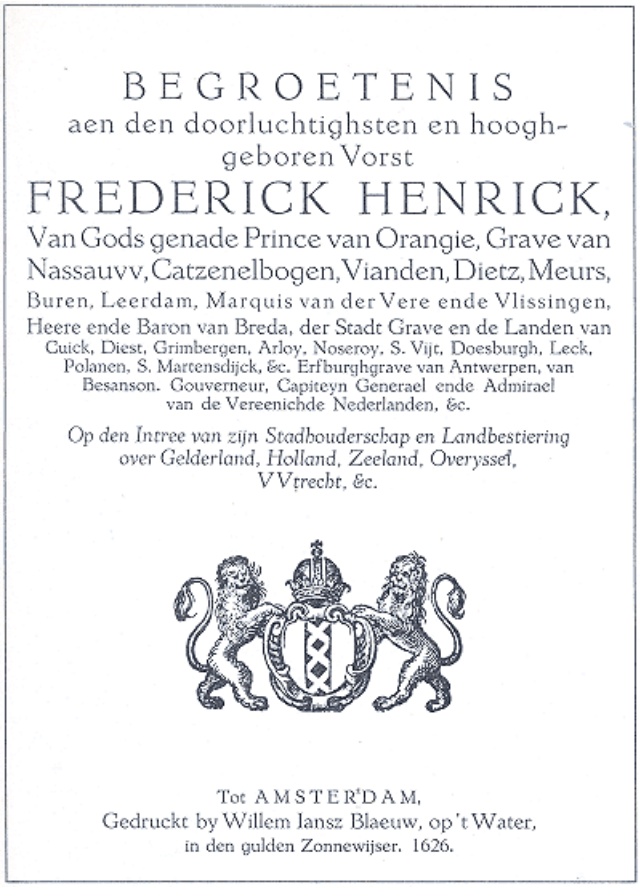

BEGROETENIS
aen den doorluchtighsten en hooghgeboren Vorst
FREDERICK HENRICK,
Van Gods genade Prince van Orangie, Grave van Nassauvv, Catzenelbogen, Vianden, Dietz, Meurs, Buren, Leerdam, Marquis van der Vere ende Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, der Stadt Grave en de Landen van Cuick, Diest, Grimbergen, Arloy, Noseroy, S. Vijt, Doesburgh, Leck, Polanen, S. Martensdijck, &c. Erfburghgrave van Antwerpen, van Besanson. Gouverneur, Capiteyn Generael ende Admirael van de Vereenichde Nederlanden, &c.
Op den Intree van zijn Stadhouderschap en Landbestiering over Gelderland, Holland, Zeeland, Overyssel, VVtrecht, &c.
Tot AMSTERDAM,
Gedruckt by Willem Iansz Blaeuw, op 't Water,
in den gulden Zonnewijser. 1626.

Begroetenis aen den doorluchtighsten en hooghgeboren Vorst Frederick Henrick,
Van Gods genade Prince van Orangien. Grave van Nassauvv, Catzenelbogen, Vianden, Dietz, Meurs, Buren, Leerdam, &c.
Op den Intree van zijn Stadhouderschap en Landbestiering over Gelderland, Holland, Zeeland, Overyssel, VVtrecht, &c.[aant.*]

HOLLANDSCHE Maeghden, vlecht Orangien met laurieren,[1]
En kransset FREDERICK, die in het landbestieren
Met moed, en yver treed, en stroockt dees' teedere eeuw.[2-3]
Alreede ontvonckt het hart van onsen grooten leeuw:[4]
Hy beurt verschrickelijck sijn hoofd op uyt de baeren,[5]
En schud sijn' maenen vast, en swaeyt sijn' grijse hayren,[6]
En kropt met hoovaerdy, en trotsheyd sijne borst,[7]
En slaet het heusch gesicht naer desen braeven Vorst,[8]
En neycht eerbiedelijck tot driemael voor sijn' voeten.
Op op mijn' Sanggoddin; verstout u me te groeten,[10]
In 't midden van den drang, den princelijcken held,

* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst in *Begroetenis aen den doorluchtighsten en hooghgeboren Vorst Frederick Henrick, Van Gods genade Prince van Orangie* (zie de tietel hiervoor). *Tot Amsterdam, Gedruckt by Willem Iansz Blaeuw, op 't Water, in den gulden Zonnewijser*, (Bibliographie van Vondels werken nr. 115).
In de tietel: *Begroetenis:* begroeting; *Henrick* ouwere vorm van *Hendrik; van Gods genade:* door Gods genade; *Orangie* spreek uit: *Oranje; op den intree:* bij de aanvaarding; *landbestiering:* landsbestuur.

1 *vlecht Orangien met laurieren:* maakt een lauwerkrans doorvlochten met oranje-appelen.

2-3 *kransset* ouwe vorm van *kranst; die in het landbestieren... treed:* die 't landsbestuur aanvaardt; *en stroockt dees' teedere eeuw:* en deze gevoelige tijd tot kalmte brengt; *teeder:* gevoelig, die weinig kan verdragen (Vondel doelt hier op de gespannen toestand tussen wereldlike en de contra-remonstrantse geestelike overheden); *stroockt:* streelt.

4 *leeuw* nml. de leeuw in 't wapen, zinnebeeld van 't volk.

5 *verschrickelijck:* schrikwekkend; *uyt de baeren:* de leeuw wordt dikwels voorgesteld als klimmende uit de zeegolven (zo in 't wapen van Zeeland).

6 *vast:* voortdurend; *grijse:* grauwe, roodbruine.

7 *kropt met:* vervult met, doet zwellen van.

8 *heusch:* trouwhartig; *braeven:* dappere.

10 *verstout u me:* verstout u ook (*me:* mee, ook).

En beuckelaer des lands: die 't Castiliaens geweld,[12]
En de gesteurde maght van Oostenrijck sal stuyten,[13]
En onsen tuyn met gaergevlochten' harten sluyten.[14]
Veel heyls, veel heyls, o Vorst! die desen last aenvaerd.
En veldheer, op uw' sy den degen gord, en 't swaerd[16]
Tot ons' verdediging. Wy sien de burgeryen,
En groote steên alreede ontluycken en verblyen.[17-18]
Meer eendraghts word gespeurt, meer liefde, en minder haet.
Op uwe trommel treed de wackere soldaet[20]
Veel moediger. Het paerd dat schuymbeckt, en met brieschen,
Het Spaensch genet uyttart; en om des vyands drieschen[22]
En dreygen lacht de bloem van uwe ruytery:
Die draeft op uw' trompet stofweckende; daer ghy,[24]
So blanck in 't harrenas, beswaeyt met groene pluymen,[25]
Aenbrallen komt als Mars, voor wien de Goden ruymen;[26]
En losen uw' pistool, op die gedreven zijn[27]
Als blixems van een' oost en westerschen Iupijn.[28]
Dit is niet nieus. ghy hebt dit schaeckspel meer geplogen,[29]
En vroegh uyt moeders borst den Spaenschen haet gesogen,[30]
Van zedert Welhem lagh, ô droeve vadermoord![31]

12 *beuckelaer:* schild, beschermer; *'t Castiliaens geweld:* de macht van Kastilië.
13 *gesteurde:* verstoorde, vertoornde.
14 *onsen tuyn:* de omheining van ons land, ons land (verg. blz. 506 't *Princelied* vs. 40); *met gaergevlochten' harten sluyten:* met eensgezindheid afsluiten (voor de vijand); *gaergevlochten:* te gader-, samengevlochten, eensgezinde.
16 *En veldheer:* en als veldheer.
17-18 *de burgeryen en groote steên:* de burgerijen van de grote steden; *ontluycken:* op-bloeien.
20 *Op uwe trommel:* op de bevelen door uw trommels verkondigd.
22 *Het Spaensch genet:* 't Spaanse paard, Spanje; *genét* ontleend aan 't Spaans *ginéte:* Arabiese speerruiter, verder 't paard dat hij bereed; *drieschen:* uittarten.
24 *stofweckende* hoort bij *draeft:* stof opwekkend, onstuimig; *daer ghy:* waar gij.
25 *blanck:* blinkend, schitterend; *beswaeyt met groene pluymen:* (uw helm) omzwierd met goudgroene pluimen (nml. de haneveren blauwgroen met goude glans).
26 *Aenbrallen komt:* komt trots aanrijden; *ruymen:* ruim baan maken, op zij gaan.
27 *losen:* lossen (en komt lossen....).
28 *van een' oost en westerschen Iupijn:* door 'n vorst uit 't Oosten en uit 't Westen (Oostenrijk en Spanje).
29 *niet nieus:* niets nieuws; *ghy hebt...:* gij hebt dit schaakspel meer gespeeld; de veldheerskunst en oorlogsleiding worden dikwels met 'n schaakspel vergeleken. Van Maurits en Willem Lodewijk is 't bekend dat zij hartstochtelike schaakspelers waren; *geplogen:* beoefend (oorspr. deelwoord van *plegen*).
30 Zijn moeder was Louise de Coligny. Vóór haar huwelik met Willem van Oranje had Spanje al 75000 gulden op diens hoofd gezet. Kort na de geboorte van Frederik Hendrik werd prins Willem vermoord (10 Julie 1584).
31 *Welhem:* Willem (door Vondel veel gebruikte vorm, met zinspeling op Wel hem: heil hem).

Besprenckelt van veel bloeds, in 't laeuwe bloed gesmoort;
Bevocht van traenen, die betuyghden 't bitter scheyen.
't Hof was met droeven galm gepropt, en onder 't schreyen,[34]
En 't jammren werd verdooft uw' kinderlijcke stem.
Ghy trockt geen' voedbre melck, maer hartseer uyt de mem:[36]
Recht of het lot uw' borst wou tegens ramp opqueecken;[37]
Op dat ghy moght bestaen, om onses tijds gebreken
Te heelen, om gevaer, en sonder krom te gaen
Met neergebuckten hals de stormen uyt te staen.[38-4039-40]
Achilles teeder breyn werd Chirons sorg bevolen;[41-vlgg.]
Hy lagh op Pelion gemackelick ter scholen:[42]
Daer werd hem ingescharpt, met sang die 't harte trof,
Geen' minnekoosery, maer krijgh en heldenlof:[44]
Heel anders gingt met u, in 't queecken en in 't koestren,[45]
Ghy waert 't weerbarstigh lot als aenbesteed te voestren:[46]
Dat u van kindsbeen aen gaf oeffening voor sap,[47]
En voerde u mee, bestuwt van 't puyck der ridderschap,[48]
Verre over duyn en dal, door hagen, struycken, bossen.
Te vellen lans en speer, pistool en bus te lossen[50]
Was dagelijcx vermaeck. Ghy leefde in vlam en vuur.[51]
Met kool ontwerpt' ghy niet veldslagen op een' muur.[52-vlgg.]

34 *gepropt:* vervuld.
36 *voedbre:* voedende; *mem:* mam, moederborst (*mem* dial. vorm).
37 *Recht of:* juist of; *tegens* met *s* onder invloed van *jegens*.
38-40 Opdat ge 't zoudt kunnen aandurven (*bestaen*), om alle gevaren van de oorlog-stormen te doorstaan.
39-40 *om gevaer en... de stormen uyt te staen:* om... te doorstaan; *sonder krom te gaen met neergebuckten hals:* zonder er onder te bezwijken, met neergebogen hals (als iemand die met volle kracht ten aanval gaat); *neergebuckten:* gebogen.
41-vlgg. Achilles de vermaarde Griekse held werd grootgebracht op de berg Pelion in Thessalië door de wijste van de Centauren, Chiron (Cheiroon); deze voedde hem op met 't merg van wilde dieren.
42 *gemackelick* in tegenstelling met Frederik Hendrik, die in de oorlog zelf werd opgevoed (vs. 45-vlgg.).
44 *krijgh en heldenlof:* roem van oorlogshelden.
45 *in 't queecken en in 't koestren:* in uw opvoeding en verzorging.
46 Gij waart aan 't weerbarstig lot als aan 'n voester toevertrouwd (*te voestren:* om voester te zijn).
47 *van kindsbeen aen:* al van z'n 13e jaar af (zie *Princelied* blz. 505 op vs. 17; en hieronder op vs. 51); *oeffening voor sap:* beoefening van 't krijgsleven voor (voester)melk.
48 *bestuwt van:* omstuwd door.
50 *bus:* geweer (buks).
51 Hij trok al heel jong met Maurits mee. In 1597 treffen we hem al aan voor 't belegerde Rijnberk.
52-vlgg. Slaat op Maurits die met Willem Lodewijk voor 't eerst de wiskunde ten grondslag legde aan de oorlogskunst. Bekend is dat hij gewoonlik de winter doorbracht met 't wikken en wegen van kansen, en in 't berekenen en tekenen van de te leveren veldslag tot in de kleinste biezonderheden; *Met kool ontwerpt' ghy niet:* met houtskool ontwierpt ge niet (als Maurits).

Nocht maelde met een' staf, koelmoedigh overweger,[53]
Hier stormen, daer een' schans, en ginder weer een leger;[54]
Wat verder noch een' vloot die Lissebon vermant,[55]
Of plondert aen den Taegh, of steeckt een' zee aen brand.[56]
Neen neen, ghy voerde 't heyr op d'alderuyterste oorden:
Daer ghy, hoe jong en teer, de schorre donders hoorde[58]
En met uwe oogen saeght, en waert niet eens bedut,[59]
De blixems van het grof, en van het kleyn geschut,
En wolcken aen het ruym des hoogen Hemels sweven,
Met roock van slangen, en kortouwen dicht beweven.[62]
Ghy naeckte nauwelijcx de grensen uwer jeughd
Of gaeft een proefstuck van uw' aerd en oorlooghsdeughd,
Op Vlaendrens kusten: daer nieusgierigh alle duynen,[65]
Vermaeckt met u te sien, opstaecken haere kruynen.
Dees bodem had Fortuyn, of eer de wapengod
Geheylight, datm'er sou met ysren handschoen 't lot[67-68]
Opworpen, of Nassau gedempt sou zijn van Spanjen,[69]
Of 't moedigh Aragon sich buygen voor Orangien.[70]
Men overwoegh 't gevaer. uw broeder sat gereed,[71]
Op een schuymbeckend paerd, so sat uw' vroomheyd meed,[72]
Hy sprack uyt open helm: eelaerdigh bloed 't is heden[73]
Dat Mars ons heeft ter feest in 't vlacke veld gebeden;[74]

53 *maelde:* tekende; *staf:* stok; *koelmoedigh overweger:* rustig en kalm overlegger; in kalm overleg.
54 *stormen:* bestormingen.
55 *die Lissebon vermant:* die Lissabon overmeestert.
56 *plondert:* plundert; *aen den Taegh:* aan de mond van de rievier de Taag bij Lissabon; *of steeckt een' zee aen brand:* of steekt 'n vloot in brand (of mogelik: of steekt 'n zeestad in brand, en doelt hij misschien op La Coruna dat door 'n Hollands-Engelse expeditie werd bemachtigd en in brand gestoken, 1589).
58 *Daer ghy:* waar gij.
59 *bedut:* verbijsterd.
62 *slangen:* lange kanonnen; *kortouwen:* kartouwen, ook 'n soort kanonnen.
65 nml. in de slag bij Nieuwpoort in 1600, toen hij 16 jaar was.
67-68 Fortuyn ('t lot) of liever de oorlogsgod Mars had deze grond bestemd (gewijd), opdat men er....
69 *Opworpen:* (op)werpen; *gedempt sou zijn.....:* ten onder gebracht zou worden door Spanje.
70 *Of 't moedigh Aragon:* of 't hoogmoedig Arragon (= Spanje).
71 *overwoegh* bijvorm naast *overwoog; uw broeder:* Maurits.
72 *uw' vroomheyd meed:* uw dapperheid, gij dappere ook.
73 *uyt open helm:* met geopende helm, met open vizier, ronduit; *eelaerdigh bloed:* zoon van edelen bloede.
74 *gebeden:* genodigd.

Hier geld geen weygeren, men gunt ons keur van twee,[75]
Op 't spits te rennen, of op 't swallepen der zee.[76]
Twee wegen staender voor ons open. D'ooren suysen.
De golven ginder, daer de swarte Spanjaerts bruysen.[78]
Hoe nu toe FREDERICK? ick sie 't en rout u niet[79]
(Met schudde ghy uw' pluym) noch' rekent dit verdriet,
Maer wenschelijck dat ghy die stonde mooght beleven,[80-81]
Om dwers door lood en stael naer sulck een' palm te streven:[82]
Dat voeght een heldenhart, 't is waer, en draeght u vroom:[83]
Dat past een' sulcke telgh, geteelt van sulck een' boom:[84]
Doch 't past my wederom ernsthaftelijck te letten[85]
Op u, en reuckeloos niet t'effens op te setten[86]
De glori onses stams; den Iber voor altoos[87]
Dien roem te laten dat ons huys leyd hopeloos.[88]
Gae heen dan, groote hoop van uwen grooten vader,
Beveel my dese sorgh, en desen last te gader,[90]
En geef u binnens boords. So hy dees' woorden sprack[91]
Vernamen d'oversten hoe u de moed ontstack,[92]
Gelijck een jonge leeu (die veel heeft toegenomen
In krachten, maer geheel zijn' wasdom niet bekomen.)[94]

75 *keur van twee:* keus uit twee.
76 *Op 't spits te rennen....:* op de spits van de wapens, dus: of 't vijandelik leger aan te vallen, of ons te richten naar de zwalpende zee. (Maurits had uit voorzichtigheid de vloot, die in de haven van Nieuwpoort geankerd lag, in zee gezonden; hij vreesde dat de Spaanse bezetting van de stad zijn schepen gedurende de slag zou verbranden).
78 *De golven ginder, daer....:* ginder bruisen de golven, en aan de andere kant klinkt 't wapenrumoer der gebruinde Spanjaarden.
79 *Hoe nu toe:* wat nu; *'t en rout u niet:* ge toont geen spijt (in zo'n benarde toestand te zijn).
80-81 *Met....:* meteen hebt ge neen geschud met uw bepluimde hoofd; *dit verdriet:* die moeite; *noch rekent dit verdriet, maer wenschelijck:* en gij acht dit geen ramp maar ge beschouwt 't als uw hoogste wens (*rekent dit wenschelijck*).
82 *dwers* oorspr. vorm van *dwars*.
83 *voeght:* past; *draeght u vroom:* gij gedraagt u dapper.
84 *een' sulcke:* zo'n.
85 *wederom:* van mijn kant; *ernsthaftelijck:* ernstig.
86 *en reuckeloos....:* en niet tegelijk (*t'effens*) roekeloos op 't spel te zetten heel de glorie van onze stam (Maurits en Frederik Hendrik waren de enige mannelike Oranjes).
87 *den Iber:* de (rievier de) Ebro, d.i. Spanje (zie *Hier. Verw.* blz. 130 aant. op vs. 588).
88 *leyd:* leit, ligt (geregeld *leyd* van liggen en leggen, met *d,* blijkbaar door ogenblikkelike verwarring met *leide:* legde; en *leiden:* voeren); *hopeloos:* Frederik Hendrik de jongste en enig overblijvende zoon van Willem van Oranje (Maurits was niet gehuwd).
90 *Beveel my:* laat aan mij over.
91 *geef u:* begeef u; *binnens boords:* aan boord, op 't schip (Maurits wilde dat Frederik Hendrik op de vloot zou gaan, om zich in veiligheid te stellen) vgl. aant. op vs. 76; *So:* toen.
92 *Vernamen:* bemerkten.
94 *maer geheel....:* maar nog niet geheel volwassen is.

Wanneer hem d'harder port, op dat hy hem ontjaeght[95]
Den roof, daer hy op vlamt, en van na by belaeght:[96]
Twee blicken spalckt hy op, en 't dier bestaet te grimmen,[97]
En leepooght overzyds, terwijl sijne hayren klimmen,[98]
En ten neusgaten uyt snuyft vier en heeten roock:[99]
Dat elck een aersling treed; soo deed ghy datmael oock,[100]
En borst ten lesten uyt aldus: ick yemand wycken!
Ick scheep gaen, nu hier staet soo braef een' prijs te strijcken![102]
So deê mijn grootvaer niet de keyser Adolf, doe[103]
Hy hartogh Albrecht voer met sijnen degen toe,[104]
En sleet ses uuren mat van houwen, steecken, kerven,[105]
En achte 't heerlijck in sijn' rusting soo te sterven:[106]
Gelijck een held die woed voor 's rijx gerechtigheyd,[107]
En van het leven eer als van de kroone scheyd.
't Geleden ongelijck verjaert ten desen dage.[109]
't Voorvaderlijcke bloed volhard in sijne klage,[110]
En na drie eeuwen eyscht 't uytvoeren van de straf.
Laet ons versoenen dan het keyserlijcke graf:
Indienwe niet ontaerd zijn van der oudren sede,
Verwinnen laet ons beyde, of stervenwe hier ter stede.
Mijn' siel verlaet mijn lijf eer dat ick u verlaet.[115]
Soo reed ghy naer den strijd, veel blyder alsmen gaet
Ter bruyloft, om met vreughd met lachen, en met reyen

95 *d'harder:* de herder; *port:* niet met rust laat; *ontjaeght:* belet te verkrijgen (te bejagen).
96 *en van na by....:* en die hij van nabij.
97 *bestaet:* begint.
98 *En leepooght overzyds:* en loert schuins terzijde.
99 *snuyft:* snuift, blaast hij.
100 *Dat elck een aersling treed:* dat iedereen terugdeinst; *aersling:* achteruit; *datmael:* toen.
102 *nu hier staet....:* nu hier mogelik is zo'n heerlike overwinning te behalen (*prijs* d.i. buit te verwerven, met zinspeling op 't andere woord *prijs:* roem).
103 *grootvaer:* voorvader, Adolf van Nassau, keizer van Duitsland die slag leverde tegen z'n mededinger naar de kroon, Albert van Oostenrijk, bij Spiers in 1298. In 'n gevecht van man tegen man kreeg hij van Albert 'n steek in 't oog, waaraan hij gestorven is. Nu ging 't weer tegen 'n Albert van Oostenrijk die de Spaanse Nederlanden bestuurde; *doe:* toen.
104 *voer.... toe:* tegen ging, te lijf ging.
105 *sleet:* doorbracht.
106 *in sijn' rusting:* in z'n wapenrusting.
107 *die woed:* die tot 't uiterste vecht; *'s rijx gerechtigheyd:* 't rijksgebied ('t gebied waarbinnen de rechten en wetten van 't rijk gelden).
109 De slag bij Spiers (zie aant. op vs. 103) had ook op 2 Julie plaats (in 1298), evenals die bij Nieuwpoort.
110 *klage:* klacht.
115 *mijn lijf:* m'n lichaam. Hier houdt de prins op met spreken.

De tortsen van een' bruyt goedjonstigh te geleyen.[117-118]
Het nare veldgeschrey sloegh 's Hemels hooghe zael,[119]
En d'overhand hing lang in twijffelige schael.[120]
Tot driemael weeck ons heyr: tot ghy met ruyterbenden
Van alle kanten troft den vyand op de lenden,
En sijn' slaghordens sloopte, en braeckter alsins door[123]
Als een gestutte vloed, en waterstroom; waer voor[124]
Geen rijsenhoofd, geen dam, geen paelwerck blijft bestendigh,[125]
En sijnen adem schept in 't open, en te schendigh[126]
In 't kort het platte land set in een' bare see,[127]
En ruckt en sleept met sich de stallen en het vee.
De grooten Henrick, die u gaf sijn' naem te voeren,[129]
Niet vreesselijcker oit ging onder 't heyr rumoeren[130]
En weyen, daer het hoofd du Maine had luttel harts,[131]
Doen hy 't ontquam met sijn' bloeddorstige Guisards.[132]
De Wael, de Spanjaert vlood, vermengt met d'Italiaenen.[133]
Sy lieten u de prael van hunn' Bourgoensche vaenen.
d'Aertshartogh van veel schricx gedoodverwt werd gered.[135]
Mendoza bleef gevaen op 't bloedige bancket.[136]
Hy sagh het dorre veld alom met naeckten decken:[137]
't Aemachtigh sand het bloed der groote Donnen lecken.[138]

117-118 *met reyen.... te geleyen:* met dansen de bruidstoet (met fakkels) te geleiden (zie blz. 462 aant. op vs. 3); *goedjonstigh:* vriendelik.
119 't Akelige krijgsgeschreeuw klonk tegen de hoge hemel op.
120 *d'overhand:* de overwinning. De Staatse troepen moesten slag op slag wijken voor de Spanjaarden, tot Maurits zijn troepen weer herstelde, en de ruiterij onder Lod. Gunther de oververmoeide vijand plotseling overviel en in verwarring bracht; vs. 121-vlgg. zijn geschiedkundig onjuist; 't was niet Frederik Hendrik die de overwinning besliste.
123 *sloopte:* afbrak, uit elkaar sloeg; *alsins:* aan alle kanten.
124 *gestutte:* gestuite, tegengehouden; *vloed, en waterstroom:* vloed van 'n stroom.
125 *rijsenhoofd:* uítstekende dam met rijshout versterkt; *bestendigh*: bestand.
126 En weer z'n krachten kan ontspannen in 't open veld en alles vernielend (*te schendigh*).
127 *In 't kort:* in 'n ogenblik; *set in een' bare see:* tot enkel zee maakt.
129 *De grooten Henrick* nml. Hendrik IV (de Grote), van Frankrijk, z'n peter.
130 *ging... rumoeren:* ging nooit met vreseliker geweld te keer onder 't leger van de vijand (in de slag bij Ivry in 1590 tegen de Ligue onder de Guises).
131 *weyen:* verdervend rondgaan; *het hoofd* van de Ligue in Frankrijk, du Maine (gewl. Mayenne genoemd); *luttel harts:* weinig moed.
132 *Guisards:* aanhangers van de Guises, die herhaaldelik tegen de wettige koning Hendrik IV opstonden.
133 Dat zijn de Spaanse troepen.
135 *d'Aertshartogh:* de aartshertog, Albert van Oostenrijk; *van veel schricx gedoodverwt:* doodsbleek van schrik.
136 *Mendoza* admiraal van Arragon, een van de Spaanse bevelhebbers; *gevaen:* gevangen (ouwe bijvorm); *op 't bloedige bancket:* op 't bloedig krijgsfeest (in de veldslag).
137 *met naeckten:* met gesneuvelden (van hun wapenrusting beroofd).
138 *'t Aemachtigh sand:* 't uitgeputte, dorstige zand; *amachtig:* ons *amechtig* (de Brabantse vorm) machteloos, uitgeput; *Donnen:* Spaanse edelen, heren; 't Spaansche *Don* = heer.

De triomfeerder sat hier segenrijck te prijck.[139]
't Strax opgeblasen heyr was nu een droevigh lijck.[140]
Soo vond ghy 's Gravenhaegh: daer cyteren en veelen[141]
V wellekomden, met geslage maeghdenkeelen.[142]
Indien ick volgen sou het spannen uwer tent,
Vw' toghten wijd en sijdt, de steên van u berent,[144]
Haest waer ick afgemat. 't vernoegt my nu van verre[145]
T'aenschouwen 't flickeren van uwe opgaende starre.
O Hollands eenige hoop in velerley gevals![147]
Ghy zij het FREDERICK, die 't erfdeel van den Palts[148-vlgg.148]
Woud vryen, doen ghy had soo geerne los getroffen[149]
Op desen Genuees: maer logge lompe Moffen
Weerhielden uwen arm, en scharp gelaen pistool;[151]
Hunn' meyneed weerde 't vier van polver en van kool;[152]
Soo dat de Rijn van spijt sijne hoornen ging verschuylen,[153]
En Duytsland moght hem van den grond op hooren huylen.[150-154154]
't Heught Brussel noch hoe 't hof door vreese was ontset,[155]
Doen 't voor sijn' poorten hoorde uw' spelende trompet,[156]

139 *sat.... te prijck:* praalde.
140 *'t Strax opgeblasen heyr:* 't zo even nog trotse leger.
141 *cyteren en veelen:* citers (harpen) en vedels (of violen), hier in 't algemeen: muziek.
142 *met geslage maeghdenkeelen:* met zingende meisjesstemmen, met zangen van meisjes (kelen geslagen d.i. trillend door de zangtonen; verg.: de harp slaan).
144 *berent:* aangevallen, belegerd.
145 *Haest...:* weldra zou ik bezwijken; *verre* rijmend op *starre,* verg. blz. 110 vs. 168 en blz. 158 vs. 1161.
147 *in velerley gevals:* in velerlei rampen (*gevals* 2e n.v. bij velerlei; *geval:* ongeval); Vondel doelt hier natuurlik op 't herstel van 't onrecht tegen de Remonstranten.
148-vlgg. Slaat hoogstwaarschijnlik op de tocht van Frederik in 1620 naar de Palts, waarheen ook Ambrosius Spinola van uit Maastricht 'n krijgstocht van plan was; van 'n samentreffen is niets bekend.
148 *'t erfdeel* nml. van Frederik, keurvorst van de Palts, winterkoning van Bohemen.
149 *Woud vryen:* woudt bevrijden (van Oostenrijkse troepen die 't bezet hielden); *los getroffen:* los geslagen.
151 *scharp gelaen pistool:* uw pistool met scherp (met kogels) geladen.
152 *weerde 't vier van polver en van kool:* weerde 't vuur van 't (schiet)kruit; dus belette dat er geschoten werd; *polver en kool* betekent waarschijnlik: schiet- of buskruit; eigenlik pulver van kool; houtskool is 'n voornaam bestanddeel van 't buskruit.
153 Zodat de Rijn van schaamte zich wilde verschuilen; *hoornen* zinnebeeld van de (vruchtbaarheid van de verpersoonlikte) rievier; zie Dl. 1 blz. 181 op vs. 96.
150-154 *desen Genuees* nml. de Spaanse veldheer Spinola, die uit Genua afkomstig was; *maer logge lompe Moffen....:* de Duitse troepen schonden blijkbaar hun krijgseed door te weigeren mee te strijden; hiervan is niets bekend; *Moffen:* Westfalers.
154 En Duitsland kon hem (de Rijn) van uit de diepte (van de bodem) horen huilen.
155 Slaat op de plundertocht van Frederik Hendrik door Brabant tot voor de poorten van Brussel (in 1622); *ontset:* ontsteld.
156 *spelende:* schetterende.

En doen d'Infante self ten trans uyt van den tooren[157]
Het brieschen van uw' hengst ving met bestorven' ooren,[158]
En haer' speelhuysen sagh aensteecken van uw' toorts:[159]
Soo dat de gansche stad bereên werd van een' koorts.[160]
Maer onverwonnen held, na soo manhaftigh strijen[161]
Hebt ghy u onder 't jock van Venus moeten vlijen,[162]
En dulden dat de minne uw' boesem heeft geraeckt,
En als van Hercules sijn' segefeest gemaeckt;[164]
En die bleeft ongequetst in 't haglen veler schichten[165]
Voor eene AMELIA ten lesten noch most swichten:[166]
Doen minne uyt 't gitteswart u van haere oogen schoot,[167]
En door den pantser sond een heet onsichtbaer loot.
Ghy sloeght aen 't quijnen, tot soo lang ghy waert genesen
Van die u had gewond met haer aenminnigh wesen:
't Welck desen roem alleen voor veel' vorstinnen erft[171]
Dat aller Princen doel in sijn beschouwen sterft,[172]
En met de lippen leest uyt lelyen de roosen,[173]
Die op haer' kaecken frisch van levend purper bloosen.
O eer van 't huys van Solms! die Holland heyl belooft,
En weeldigh in uw' schoot den grooten veldheer stooft,[176]
Wanneer hy uyt den slagh besweet komt ingereden,[177]
En 't harnas nu ontgespt aen sijn' vermoeide leden:[178]
Omhels uw' bruydegom, ghy princelijcke bruydt,

157 *d'Infante* nml. Isabella weduwe van Albert van Oostenrijk, die nu weer uit naam van Spanje, de (Zuidelike) Nederlanden bestuurde; *Infante* voor 't Spaanse *Infanta:* koningsdochter, vrouwelik van *Infante:* koningszoon; *ten trans uyt:* van uit de trans, de bovenomloop.
158 *ving met bestorven' ooren:* met haar oren opving, van schrik bestorven.
159 *speelhuysen:* lusthoven, buitenverblijven.
160 *bereên:* bereden, aangetast werd door de koorts; *bereden* van *berijden* al vroeg door verwarring met (mndl.) *riden:* beven (van de koorts), ons *rillen; rede* bij *riden* en *rillen* = koorts.
161 *onverwonnen:* onverwinnelike ('t Latijnse *invictus*).
162 *van Venus:* van de liefdegodin, van de liefde.
164 *als van Hercules:* en evenals van Hercules, van u (*uw' boesem*) z'n overwinningsfeest gemaakt heeft: op u als op Hercules z'n hoogste zegepraal behaald heeft.
165 *En die:* en gij die.
166 Hij huwde (4 April 1625) met Amalia gravin van Solms, hofdame van koningin Elisabeth, de vrouw van Frederik van de Palts, de (winter)koning van Bohemen, zie aant. op vs. 148.
167 *minne:* de minnegod, Cupido; *u.... schoot:* u trof.
171 *'t Welck....:* 't wezen, 't aanschijn dat....; *voor:* boven; *erft:* bezit.
172 Dat 't hoogbeeld, 't ideaal van alle vorsten (*aller Princen doel*), Frederik Hendrik in de aanschouwing van dat aanminnig aanschijn als bezwijmt.
173 *leest:* plukt; dus: op de lelieblanke wangen de rozen kust.
176 *weeldigh:* in liefdeweelde.
177 *ingereden:* binnengereden (in z'n paleis).
178 *nu:* dan.

Soo datter rijse eerlang een' vrome Orangie spruyt:[180]
Daer 's vaders hart in leeft: die rustigh aen derf spannen[181]
Met vyanden van prat gepurperde tyrannen;
En kneusen hem den neck, die soo vermetel nu[183]
Op silvervloten snorckt, en mijnen van Peru.[184]
Kleef uwen bruygom aen, vorstinne van Orangien,[185]
Soo trou gelijck ghy deed dat pand van groot Britanjen,[186]
Elizabeth: die, als 't heylheyligh steenenpuyck[187]
Omscheenen had met glans haer' blinckende perruyck,
En 't slincx geluck haer sond in droeve ballingschappen,[189]
Ghy volghde trouwelijck met troostelijcke stappen:[190]
Gespeel in blijde weelde, en in rampsaligh ramp;[191]
Geselschap in triomf, en na verloren kamp:
Den Hemel boet 't verlies, en geefse weer te keeren,[193]
En 't oud Keurvorstendom met sege te vereeren:[194]
Vorst FREDERICK weet raed tot boete van die scha:[195]
Schoon of Madrid uytstroyt: wy singen lijfs gena;[196]
Schoon of Bourgoenjen juycht, en huppelt om ons' wallen[197]
Om datwe voor een poos een weynigh sluymervallen,[198]
En eenigh misverstand, en burgertwist ons dreyght.[199]
Maraen uw aenslagh faelt. Een yeder is geneyght[200]

180 *Orangie* spreek uit *Oranje* (zie vs. 185, 186).
181 *aen derf spannen:* durft te strijden; *derf:* durft (zie blz. 147 op vs. 943).
183 *hem* nml. de koning van Spanje.
184 *silvervloten:* jaarliks zeilde er 'n vloot met buitengewone rijkdommen van Cuba naar Spanje; *mijnen van Peru:* zilvermijnen van Peru.
185 *Kleef.... aen:* hecht u onafscheidelik aan.
186 Amalia was hofdame van Elizabeth, de dochter van Jacob I van Engeland (zie op vs. 166); *dat pand:* die kostbare schat, die prinses.
187 *als 't heylheyligh steenenpuyck:* toen de hoogheilige vorstekroon; *heylheyligh* voor heilig heilig, 'n navolging van 't Lat. *sacrosanctus; steenenpuyck:* eigenlik: 't puik van de edelstenen.
189 *slincx:* links, afkerig; in 1620 was koning Frederik verslagen en kwam in 1621 om hulp in de Nederlanden, waar hij in ballingschap bleef.
190 *troostelijcke:* troostende.
191 *Gespeel:* (speelgenoot) deelgenoot.
193 *Den Hemel:* gewone Zuid-Nederlandse onderwerpsvorm; *boet:* moge herstellen; *en geefse:* en geef haar (Elisabeth).
194 *Keurvorstendom:* de Palts (zie op vs. 148).
195 Frederik Hendrik zal die nederlaag van haar gemaal weten te herstellen.
196 Ofschoon Spanje (*Madrid*) 't praatje uitstrooit, dat wij smeken om behoud van ons leven.
197 *Bourgoenjen:* Bourgondië; 't Spaanse koningshuis werd ten opzichte van de Nederlanden meestal nog 't Bourgondiese huis genoemd (of wel worden hier Albert en Isabella bedoeld, omdat hun de Nederlanden en Bourgondië gegeven waren); *huppelt:* danst.
198 *sluymervallen:* slapen, verslappen.
199 Doelt op de godsdiensttwisten.
200 *Maraen:* in de Nederlanden 'n scheldnaam voor Spanjaard; 't Spaanse woord *marráno* betekent varken, en was 'n gewone scheldnaam in Spanje voor de met dwang kristen geworden Moren; hier werden de Spanjaarden met hun eigen scheldwoord genoemd.

Te volgen FREDERICX gesegende banieren,
En in 't Orangien veld den leeu te laten swieren.
Vorst FREDERICK in 't hart des volcx gegriffet staet:
't Geen olie is de wond, dat is hy onsen staet.[204]
Hy dempt wraeckgierigheyd, die lange was aen 't bloeden,[205]
En strengelt lieffelijck der burgeren gemoeden,
En murwt het steenen hart, en levert het gedwee,[207]
En lockt en wenckt van nieus den zegen uyt der zee.[208]
Koophandel wackert weer die trager scheen en luyer:[209]
De koe belooft meer rooms uyt haer geswollen uyer,
En treed tot aen den buyck in 't frissche klavergras;
En d'acker seyd ons toe een heerelijck gewas,[212]
En rijcken overvloed met volgepropten hoorne.[213]
Philippus die dit merckt die swelt van nijd en toorne:[214]
Noch feller dat hy siet, hoe 't forsse Swedenrijck,[215]
En Denemarck ons stut met sijn' gevelde pijck:[216]
Hoe de gevlerckte leeu, de roos, de Fransche lely[217]
Ons sweeren hunne trou by 't heyligh Euangely.
Wat staen wy dan beducht, en als beklemt van schrick.
Het vaderland dat roept: ghy siet hoe FREDERICK
Niet minder is gesint uw leet te doen verhuysen,
Gelijck Timoleon ging vegen Siracuysen[222]

204 *de wond:* voor de wond; *onsen staet:* voor onze staat.
205 Hij stilt wraakzucht (*wraeckgierigheyd*)*; die lange was aen 't bloeden:* die al lange tijd de gemoederen deed bloeden (in de felle burger- en godsdiensttwisten).
207 *en levert het gedwee:* en maakt 't zachtzinnig.
208 *van nieus:* opnieuw; *den zegen:* de welvaart.
209 *wackert:* wordt wakker, levendiger.
212 *seyd ons toe:* belooft ons (Vondel schrijft geregeld *seyd* met *d,* onder invloed van *zeide;* vergelijk *leyd* blz. 512, op vs. 88).
213 De bekende voorstelling van de hoorn van overvloed, de hoorn van de geit Amaltheia die Zeus (Jupiter) gevoed had (zie *Klinckdicht* vóór *Geboortklock*, van 1626, vs. 10 ‘de hoorn van Amelthe’).
214 *Philippus:* Philips IV, koning van Spanje.
215 *dat:* omdat; in 1614 hadden de Staten 'n verdedigend verbond met Zweden gesloten voor 15 jaar.
216 In 1624 sloten de Staten 'n vriendschapsverdrag met Engeland en 'n verbond met Denemarken; *pijck:* piek, speer.
217 *de gevlerckte leeu:* de gevleugelde leeuw van St. Marcus, 't wapen van de Republiek Venetië; 'n gezantschap onder Sommelsdijk vergezeld o.a. van Konstantijn Huygens had in 1620 'n verbond met Venetië getekend; *de roos* stond in 't wapen van de Engelse koningen; met Engeland werd weer 'n verbond gesloten in 1625; *de Fransche lely:* met Frankrijk was in 1624 'n verdrag gesloten; in 1625 werd 'n algemeen verbond tussen alle genoemde staten tot stand gebracht.
222 *Timoleon:* een Korinties veldheer die in 343 v. Kr. Syracuse ging bevrijden van 't tyranniek bestuur van Dionysius.

Van, aller borgren haet, den wreeden Dionijs:[223]
Of so als Conons soon; wiens dapperheyd en prijs[224]
Athenen langen tijd heeft loffelijck gesongen:
Of als Epaminond roem van Thebaensche tongen.[226]
Mijn' Hollander ick sie gehart te velde gaen,[227]
En keeren segenrijck met rijcken roof verlaen.[228]
De Spanjaerts zijn in roock en vlammen opgevlogen.
Hy self heeft Spinola gestroopt en uytgetogen
Den kolder vry van steeck, en brengt sijn' degen meê,[231]
En siet, een tweede Nay die volgt en smeeckt om vreê.[232]
Hollanders, bid hy, staeckt dit diersch en heftigh woeden,[233]
Wy zijn van worstlen mat. Soldaten zijn Gods roeden.
Mijn konings land en strand treurt jammerlijck en woest.[235]
De vloeck des oorlooghs smelt, en quist sijn' gouden oegst.[236]
Philippus u erkent voor vrygevochte mannen,
En borsten die het kaf kunt uyt het kooren wannen:[238]
Die 't Brabants gasthuys propt met eysselijck gekarm,[239]
Met krijghslie sonder been, met hoplie sonder arm,
Geschoten in 't beleg voor 't noit verovert Bergen;[241]
't Welck geen ding minder lijd als porren en als tergen;[242]
't Welck van geen aerslen weet met sijnen ysren rugh,[243]
Ia in sijn' legerplaets maeckt self Valasco vlug.[244]

223 *aller borgren haet:* de door alle burgers gehate.
224 *Conons soon:* Timótheus, veldheer van de Atheners in de 4e eeuw voor Kristus; *dapperheyd en prijs:* (dapperheid en roem) roemrijke dapperheid.
226 *Epaminond:* Epaminondas, de bekende veldheer van de Thebanen, die in de 4e eeuw v. Kr. Thebe van de Spartanen bevrijdde.
227 *gehart:* met 'n (dapper) hart, kloekhartig.
228 *verlaen:* (verladen) beladen.
231 *Den kolder vry van steeck:* 't harnas (maliënkolder) vrij van degenstoten; dus: de nooit verwonnen Spinola.
232 *een tweede Nay:* 'n twede Pater Jan Neyen, van de orde der Minderbroeders, biechtvader van aartshertog Albert, die in 1607 uit Brussel naar Den Haag gezonden werd om 't Bestand voor te bereiden; zie Vondels *Roskam* (1630) vs. 49.
233 *diersch:* dierlik, vreselik.
235 *Mijn konings land:* 't land van mijn koning; *woest:* verwoest.
236 *smelt, en quist:* doet wegsmelten en verdwijnen z'n ingeoogste goudschat (uit de koloniën); *oegst:* spreek uit *oest,* zie blz. 176 op vs. 1536.
238 *borsten....:* flinke mannen, die er stevig op los slaat.
239 *'t Brabants gasthuys:* omdat in de Zuidelike Nederlanden voortdurend oorlog werd gevoerd, en die voortdurend aan plundering bloot stonden.
241 *Bergen:* Bergen op Zoom, dat in 1623 door Spinola werd belegerd, en door Maurits is ontzet.
242 *'t Welck:* Bergen, dat; *minder lijd:* minder kan verdragen.
243 Dat met z'n ijzere vestinggordel van geen wijken weet.
244 Dat zelfs Velasco uit z'n legerplaats opjaagt; *Valasco* of Velasco, onderbevelhebber van Spinola.

Gaet handelt wandelt weer langs all' mijns konings stranden,[245]
En boeyt en ketent Mars, en laet hem knarssetanden
Met sijn' bebloeden beck. bemuurt hem in een slot,
En knoopt den band des vreeds. waer vrede is daer is God.
Ick sie 't verbond gemaeckt. het volck word goedertieren.[249]
Ick sie de vredefeest op speeltoonneelen vieren.[250]
Ick sie de vredevlam, die drift van wolcken leckt![251]
Ick sie hoe als een kleed de vrede 't land bedeckt.
Ick hoor Vorst FREDERICK van alle tongen roemen,[253]
Ick hoor hem VREDERYCK, en Vredevader noemen.
Ick smaeck sijn' goedigheyd. ick voel sijn' heuschen aerd.[255]
Ick rieck den soeten reuck van vrede die hy baert.[227-256]
Bekraghtigh FREDERICK dan 't geen wy ons verbeelden.[257]
Leef met AMELIA in voorspoed en in weelden,
Ter tijd toe binnen Delff het heyligh grafgesteent[259]
Vwe assche ontfange in vre by 't vaderlijck gebeent.

Uvver Excell.[tie] *allerdemoedighste dienaer*
I. VANDER VONDELEN.

245 *handelt wandelt:* wees vrij in uw handel en wandel, in 't handelsverkeer.
249 *'t verbond* van de vrije verenigde Nederlanden; *goedertieren:* zachtzinnig, vreedzaam.
250 In 1647 werd deze wens verwerkelikt, en Vondel's eigen vredespel *De Leeuwendalers* opgevoerd.
251 *de vredevlam:* de vlam van brandende pektonnen enz. bij de vredefeesten te ontsteken, verg. Dl. 1 blz. 150 *Op het twaalfjarige Bestandt der Vereenigde Nederlanden*, aant. op vs. 12; *drift van wolcken:* drijvende wolken.
253 *van:* door.
255 *heuschen:* hoofse, edele.
227-256 Ziet de dichter in z'n verbeelding.
257 *Bekraghtigh:* maak tot werkelikheid.
259 *Ter tijd toe:* tot de tijd dat, tot dat; *binnen Delff:* in Delft, waar in de Nieuwe Kerk z'n vader en Maurits lagen begraven.

Op de beeldenis van Vorst Frederick Henrick.[aant. *]

Wie, die dit aenschijn siet, moet niet in liefde blaecken?
Wat vyand schout dit aen en ziddert niet bedeest?
Dit 's FREDERICK, die stal hield in 't verloop der saecken,[Vs. 3]
En binnen werd bemint, van buyten werd gevreest.[vs. 4]

Anders.

Waer dit gelaet op straelt, daer moet een hart ontdoyen,
Al waer het diamant tot water smolt het dra:
Waer 't vyand krijght in 't oogh, daer moet het heyr verstroyen:[vs. 3]
Mendoze in Vlaenderland, voor Bergen Spinola.[vs. 4]

Anders.

Soo sal hy eeuwigh zijn de glori van Orangien,
En Hollands schut en scherm, van Keyserlijcken stam:[vs. 2]
Soo sal hy zijn de schrick van 't opgeblasen Spanjen,[vs. 3]
Die Beyeren ontruckt 't geen hy sijn bloed ontnam.[vs. 4]

Anders.

Al ruckte burgertwist den degen uyt der scheede:
Al stonden (God verhoed 't) de steden tegens steên:[vs. 2]
Men maeckte om sijnent wil op staende voet weer vrede,
Soo flucx maer FREDERICK met dit gelaet verscheen.

* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst in *Begroetenis* (zie blz. 508) bl. B 3, vlgg. In de tietel: *beeldenis:* afbeelding (*beeldenis* ouwere bijvorm van *beeltenis*).

Vs. 3 *stal hield:* stand hield; *in 't verloop der saecken:* bij de verandering der omstandigheden, in alle omstandigheden.

vs. 4 *binnen:* binnen de grenzen, in 't land; *van buyten:* buiten 't land.

vs. 3 *'t:* 't gezicht; *verstroyen:* in verwarring vluchten.

vs. 4 *Mendoze:* Mendoza, in de slag bij Nieuwpoort, zie *Begroetenis* blz. 514, op vs. 136; *Spinola* en *Bergen:* zie blz. 519, op vs. 241.

vs. 2 *van Keyserlijcken stam:* afstammeling van keizer Adolf (zie *Begroetenis* blz. 513 vs. 103).

vs. 3 *opgeblasen:* hoogmoedig.

vs. 4 *ontruckt:* zal ontrukken; Vondel verwachtte, dat Frederik Hendrik de Palts weer zou veroveren, die door de keizer aan keurvorst Frederik ontnomen, en aan Maximiliaan van Beieren geschonken was; Frederik van de Palts was 'n bloedverwant van Frederik Hendrik (zie *Begroetenis* blz. 515 op vs. 148).

vs. 2 *God verhoed 't:* God verhoede 't.

Op Synen Helm.

Dit ysren hoofd van 't hoofd, dat over soo veele hoofden[vs. 1]
Gesagh heeft, daer vaeck 't roode en blaeuwe vier uyt sprong,[vs. 2]
Kreegh buylen, daer men stael en beckeneelen kloofde.[vs. 3]
'sLands hopman past die hoed, gelijck een' Turck sijn wrong.[vs. 4]

Pluym.

Hayrtoysel en perruyck een' bruyt voeght tot cieragie:
Des Veldheers hellemet een' swaeyende pluymagie:[vs. 2]
Die als de ruytery kan vaen nocht stander sien,
In 't heetste van den strijd, haer tot kornette dien'.[vs. 4]

Rusting.

Dat hart, dat heldenhart, daer Vranckrijcx vierden Henrich
In oorloght met sijn' geest, schuylt veyligh onder my.[vs. 1-2]
Wat rusting vorsten deckt, ick deck der vorsten vendrigh; [vs. 3]
Die Hollands vrydom vrijd, terwijl ick hem bevry.[vs. 4]

Sporen.

Wat is een vorstenband om 't hayr van laffe sielen,[vs. 1]
Als bagge sonder glans, en purper sonder naem?[vs. 2]
Maer sporen streng gegespt aen strengen hopmans hielen,[vs. 3]
Die nopen minst het ros, en allermeest de faem. [vs. 4]

Speer.

Laet andre in ringesteeck en kinderspel uytmunten,
Daer kloot nocht koegel huylt, daer kling nocht slaghswaerd klinckt:[vs. 2]
Vorst FREDRICK met dit punt rent aen op duysend punten.[vs. 3]
Vreet roest eens anders speer, sijn punt en yser blinckt.[vs. 4]

vs. 1 *Dit ysren hoofd* d.i. de ijzere helm; *veele hoofden* uitspr.: *veel' oofden*.
vs. 2 *'t roode en blaeuwe vier:* de rode en blauwe vuurstralen (als 't vijandelik zwaard er op sloeg, of de kogels erop afschampten).
vs. 3 *buylen:* blutsen; *daer:* waar; *beckeneelen:* hersenpannen, hoofden.
vs. 4 *hopman:* hoofdman, kapitein; *wrong:* muts, tulband zoals 'n Turk altijd z'n tulband op heeft, zo draagt Frederik Hendrik altijd zijn helm.
vs. 2 Aan 'n veldheers helm past als sieraad 'n zwierende pluim; *hellemet:* (*helmet*) helm.
vs. 4 *kornette:* kornet, de vaandeldrager bij de bereden wapens.
vs. 1-2 *daer... met sijn' geest:* waar dezelfde krijgsgeest in woont als in Hendrik IV.
vs. 3 *Wat rusting:* welke wapenrusting; *der vorsten vendrigh:* de vaandeldrager, de voorganger der vorsten.
vs. 4 *vrydom vrijd:* vrijheid beschermt; *bevry:* bescherm.
vs. 1 *vorstenband:* koningskroon.
vs. 2 *bagge:* edelsteen; *purper sonder naem:* flets purper, purper dat geen purper heten mag.
vs. 3 *streng:* stevig; *strengen hopmans:* van 'n straffe veldheer.
vs. 4 Die prikkelen minder 't paard, maar meer de roem.
vs. 2 *kloot:* kogelbal.
vs. 3 *dit punt:* deze speer.
vs. 4 *sijn punt en yser:* 't ijzer van zijn speer (gewone zinsvorm bij Vondel).

Pistool.

De blixem van Iupijn geslingert trof noyt beter
Op reusenborst, als ick, beswangert met salpeter,[vs. 2]
In FREDRICX ysren vuyst, wanneer hy in een' slagh
Soo dicht quam, dat hy't wit van vyands oogen sagh.[vs. 4]

Swaerd.

Dit is op 't ruggebeen geschaerd van Spaensche ruggen:[vs. 1]
Het zy dat FREDERICK den vyand had op 't vlack,[vs. 2]
Of stopte een' waterstroom, en sloegh sijn' legerbruggen
Van lijven, die hy velde, en sabelde, en doorstack.[vs. 4]

Paerd.

Bucephal was den droes gelijck, doen Alexander[vs. 1]
Teegh achter Porus her, en dreef hem op de vlught:[vs. 2]
Dit me, doen *Frederick* vocht onder vryheyds stander,[vs. 3]
En onder Nieupoort roock de soete Vlaenderlucht.[vs. 4]

Breydel.

Daer stof en pulverroock des Hemels torts verduystert,[vs. 1]
Daer trommel en trompet 't gesagh verdooft op 't ruym;[vs. 2]
Vorst *Fredricx* klepper noch na 's breydels wetten luystert.
Wie praelt met diamant, ick prael met woedend schuym.

Sadel.

De deughd staet niet soo seer in vorstelijcken adel,[vs. 1]
Of koninclijcken stam, of oock in kaysren bloed:
Als in prins FREDRICX hart, gewassen uyt den sadel;[vs. 3]

vs. 2 *Op reusenborst:* op de reuzen; n.l. de Titanen die tegen Jupiter (*Iupijn*) opstonden maar door z'n bliksems getroffen, de strijd verloren; *salpeter:* buskruit (salpeter is een van de bestanddelen ervan).
vs. 4 *vyands oogen: vyand* is hier als eigennaam gevoeld; dergelijke verbindingen heeft Vondel meermalen.
vs. 1 *geschaerd:* gekerfd (met schaarden).
vs. 2 *op 't vlack:* op 't vlakke, open veld.
vs. 4 *lijven:* lichamen (waarmee hij de waterstroom versperde).
vs. 1 *Bucephal:* 't krijgspaard van Alexander de Grote (Bucéphalos: ossekop).
vs. 2 *Teegh achter Porus her:* achter Porus optrok, Porus achtervolgde; *Porus*, koning in Voor-Indië; *teegh* voor *toog* ook door verwarring van *tij*(*g*)*en:* trekken, met *tijgen:* spreken: vergelijk ons *aantijgen*).
vs. 3 *Dit me:* dit paard ook; *me:* mee.
vs. 4 *Nieupoort:* zie *Begroetenis* blz. 511 vs. 63-vlgg.
vs. 1 *pulverroock:* de kruitdamp; *des Hemels torts:* 't hemellicht, de zon.
vs. 2 *'t gesagh:* de bevelen; *op 't ruym:* op 't ruime veld, 't slagveld.
vs. 1 *deughd:* krijgshaftigheid (Lat. *virtus*)*; staet:* bestaat, is te vinden.
vs. 3 *gewassen uyt den sadel:* dat gegroeid is in 't zadel.

Daer 't leeft, gelijck Iupijn op sijnen arend woed.[vs. 4]

vs. 4 *Daer:* waar; Jupiter wordt hier voorgesteld als rijdende op z'n arend; gewoonlik wordt hij afgebeeld met de hem toegewijde adelaar (die soms zijn bliksems draagt) naast zich; verg. *Warande der Dieren* prent 45, Dl. 1 blz. 606 en prent 96, Dl. 1 blz. 708; *woed:* in de strijd voortstormt.

Op de beeldenis der doorluchtighste en hooghgebore Vorstinne Amelia,
Princesse van Orangie, &c.[aant. aant.*]

Had Paris dees belonckt in 't midden van Godinnen:[Vs. 1]
Had hem AMELIA beschenen met een' blick:
Hy hadse schoonst geroemt: nu schonck haer *Frederick*
D'orangienappel, als aen d'eere der Vorstinnen.[vs. 4]

Anders.

Dees' Venus kan den Vorst met minnevlam verwarmen:
Wanneer hy in 't albast, en 't sneeu smelt van haere armen:[vs. 2]
Als hy verslingert druckt dat purper en korael,
En met sijne ooren vangt haere honighsoete tael.

Anders.

In sterflijck aenschijn blinckt onsterffelijcke schoonheyd,
Die *Frederick* den Held als in triomf ten toon leyd.[vs. 2]
Dus stroockt *Amelia* des grooten veldheers borst.[vs. 3]
Orangie uyt haren schoot verwacht den jongen Vorst.

Anders.

Dit is de Morgenstar, die, eer 't begint te daegen,
Den Hemel overlicht van FREDRICX ledekant:
Hy sou om dese Heleen thien jaren wapens draegen,[vs. 3]
Of troosten sich een slagh op Vlaendrens bloedigh strand.[vs. 4]

* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst in *Begroetenis* (zie blz. 508) de laatste bladzij. *Amalia van Solms*, echtgenote van Frederik Hendrik, zie blz. 514, vs. 166; Vondel schrijft *Amelia* naar 't Frans-Nederl. Amelie.
Randschrift van de prent: Quid reddam Domino?: Wat zal ik de Heer wedergeven.

Vs. 1 *Paris* moest verklaren wie onder de godinnen de schoonste was; zie *Hierusalem Verwoest*, Aen den Leser r. 249-251, blz. 94.
vs. 4 *d'eere:* de voortreffelikste.
vs. 2 *'t albast, en 't sneeu:* 't sneeuwwitte albast (zie blz. 190 op vs. 1820).
vs. 2 *ten toon leyd:* rondvoert (zij heeft Frederik Hendrik overwonnen door haar schoonheid, en voert hem als 't ware mee op haar zegetocht).
vs. 3 *stroockt:* streelt.
vs. 3 *Heleen:* Hélena, door Paris geschaakt; wat de oorzaak werd van de tienjarige Trojaanse oorlog.
vs. 4 *troosten sich:* zich getroosten 'n slag als b.v. die van Nieuwpoort.

Amalia van Solms (1602-1675)
Prent van W. Delff naar de schilderij van Mierevelt (MDCXXVI)

Yet seldsaems in 'sGravenhaegh.

De Rijnsche Muscadel gehuwt aen goude Orangien:[vs. 1]
Een' Venus van den Haegh: een' Thetis van Britanjen:[vs. 2]
Twee Fredericken gaergesmolten tot een' siel,[vs. 3]
En daer gants Christenrijck een waeckende oogh op hiel.
I.V.V.

vs. 1 *De Rijnsche Muscadel gehuwt.....:* de wijnrank van de de Rijnse muskadeldruif gestrengeld om de goude Oranjeboom; *De Rijnsche Muscadel:* 't geslacht der graven van Solms (Amalia van Solms).

vs. 2 *Een' Venus.....:* nml. Amalia van Solms; *Thetis van Britanjen:* Elizabeth, dochter van Jakob I van Engeland, de vrouw van Frederik van de Palts, die in Den Haag in ballingschap leefde; *Thetis:* de zilvervoetige zeegodin.

vs. 3 Vondel meende dat 't protestants Europa nog veel te verwachten had van Frederik Hendrik en Frederik de winterkoning van Bohemen.

Op de ledige vren *van den Geestrijcken Heere* Constantin Hvygens.[aant.*]

De groote Constantijn magh brallen op sijn' troonen,[1]
En op't geheylight goud van Oost, en Westerkroonen:
Maer ghy, ô Constantijn! de Phoenix van ons Hof,[3]
En naemt sijn kroonen-goud niet voor uw Lauwer lof.[4]
De Keyser bouwde een' stad, om met sijn naem te pralen:[5]
Ghy bouwt Apolloos Kerck in vierderhande talen.[6]
Geen' stad bewaert den naem, sy stort, of sy verbernt:[7]
Maer d'opgehangen Lier in 't midden van 't ghesternt.[8]
I.V. VONDELEN.

* Van 1625. Afgedrukt volgens de tekst in *Constantini Hvgenii Equitis Otiorum Libri Sex. Poëmata varij sermonis, stili, argumenti. Hagae-comitis, Typis Arnoldi Meuris. CI□ I□ CXXV*, bl. (*c*) *3*.
In de tietel: *Ledige Vren:* Huygens' vertaling van *Otia*, zo genoemd, omdat hij die gedichten gemaakt had in de uren die hij vrij had van zijn ambtsbezigheden; zoals hij later zijn gedichten *Korenbloemen* noemt: de bloemen tussen 't koren van z'n ambtswerk.

1 *De groote Constantijn:* Konstantijn de Grote, keizer van 't Romeinse rijk, zowel 't Oosterse als 't Westerse keizerrijk.

3 *de Phoenix van ons Hof:* de uitstekendste aan 't prinselik hof; Huygens was sekretaris van Frederik Hendrik.

4 *En naemt.... niet:* zoudt niet nemen (*en.... niet:* dubbele ontkenning).

5 Konstantijn koos Byzantium tot zijn hofstad, en noemde de stad Konstantinopolis, d.i. stad van Konstantijn; *bouwde*; stichtte, hier: veredelde, volmaakte (zoals meermalen).

6 *vierderhande talen:* Huygens had in dit boek gedichten in 't Nederlands, Latijn, Frans en Italjaans.

7 *verbernt:* verbrandt (*verbernt* ouwere vorm).

8 Maar de lier, de dichtkunst, tentoongesteld (geopenbaard) bewaart uw naam onder de sterren; met zinspeling op 't sterrebeeld de Lier en op de Latijnse spreuk: *sic itur ad astra:* zo gaat 't naar de sterren, naar de onsterfelike roem.

Constantijn Huygens (1596-1687)

Portret door W. Delff naar het origineel van M. Mierevelt, afgedrukt vóór bl. (*b*) van de *OTIA*. [De prent heeft dáár in de bovenhoeken 't jaar- en 't leeftijdcijfer A^{o} *Dni. CI□I□CXXV* en *AEtat. XXVII;* H. werd echter op 4 Sept. 1625 29 jaar].

De Amsteldamsche Hecvba
Treur-Spel, aant. aant. aant. aant.

Πλ□ρης στεναγμ□ν, ο□δ□ δακρ□ων κεν□ς.

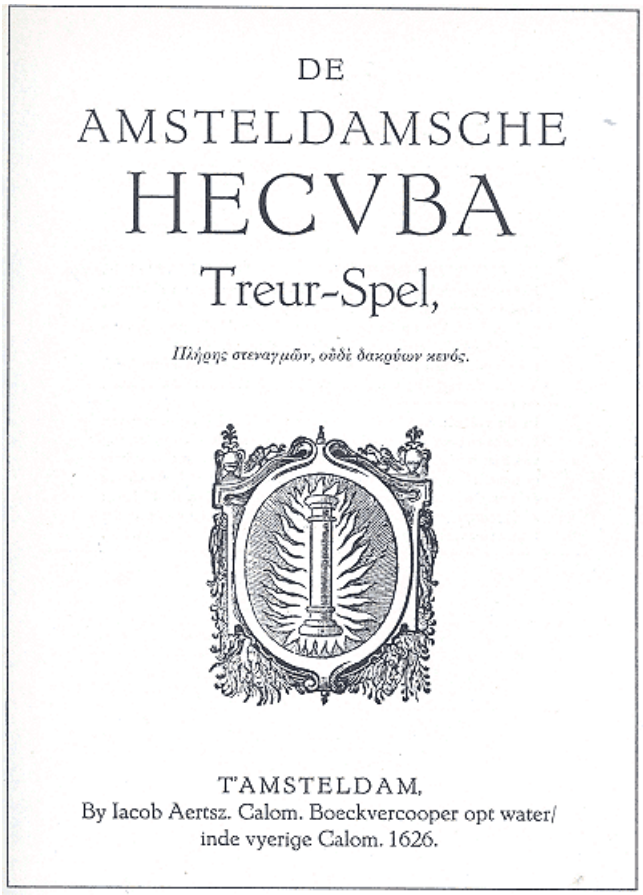
DE
AMSTELDAMSCHE
HECVBA
Treur-Spel,
Πλήρης στεναγμῶν, οὐδὲ δακρύων κενός.
T'AMSTELDAM,
By Iacob Aertsz. Calom. Boeckvercooper opt water/
inde vyerige Calom. 1626.

T'AMSTELDAM,
By Iacob Aertsz. Calom. Boeckvercooper opt water/ inde vyerige Calom. 1626.

DE AMSTELDAMSCHE HECUBA DAGTEKENT VAN 1625. Het stuk wordt hier afgedrukt volgens de eerste uitgave: *T'Amsteldam, By Iacob Aertsz. Calom. Boeckvercooper opt water/inde vyerige Calom. 1626*. Zie op de vorige pagina 't tietelblad typografies nagevolgd. (Bibliographie van Vondels werken, nr. 107).

De opdracht aan Mr. de Hubert was getekend 6 Augustus 1625. 't Stuk is 'n vertaling van Seneca's *Troas of Troades:* de Trojaanse, de Trojaanse vrouwen.

In de tietel: *Hecvba* (verlatijnsing van *Hekabe*) de vrouw van Priamos en de moeder van Hektor, zag de verwoesting en ondergang van haar stad en haar geslacht; Vondel heeft 't treurspel naar haar genoemd; hij voegt erbij *Amsteldamsche:* omdat ‘Amstelredam haere geboortplaets is’ (zie begin van de opdracht aan Mr. de Hubert); *Πλ□ρης στεναγμ□ν, ο□δ□ δακρ□ων κεν□ς*: vol zuchten en nooit zonder tranen; dit vers is uit Euripides' treurspel *Hekabe (‘Εκ□βη)* vs. 230.

Hecuba.[aant. aant.]

'T Was Sparten niet genoegh dat, na'et langduurigh krygen,[1]
Jck met myne oogen sagh; hoe Pyrrhus voor't outaer[2]
Het grijse koningshoofd greep by 't gewrongen hayr,[3]
En met sijn lemmer ging den ouden strot doorrygen:[4]
Dat ick de vlammen sagh van 't hof ten Hemel stygen:[5]
Als Hecube wtgeput door jammren, en misbaer,
Haere heldensoonen had begraven voor en naer,[7]
En weduw bleef gemengt in 't overschot der Phrygen:[8]
Jck most noch, onder schijn van inspraeck Gods als kacx,[9]
Mijn' dochter Polyxeen, mijn' neef Astyanax[10]
Sien sneuvelen door 't stael, sien storten van den tooren,
En Troiens heerlijckheyd vergaen in roock en damp,
En oud verschove wijf besteenen aller ramp.[13]
Hoe is een' taye siel soo veel verdriets beschoren![14]

De prent stelt voor de offerdood van Polyxena, dochter van Priamos; zij verwierf (volgens de na-Homeriese sage) de liefde van Achilleus (Achilles), die beloofde 't beleg voor Troje te zullen opbreken, als zij hem werkelik tot vrouw werd gegeven. Terwijl men hierover onderhandelde bracht Paris aan Achilles 'n dodelike wond toe. Deze verlangde toen bij zijn sterven (of in 'n verschijning na z'n dood) dat Polyxena op z'n graf zou worden geofferd. Links boven ziet men hoe Astyanax, Hektor's zoon, van de muren van Troje geworpen wordt, omdat hij volgens de voorspelling van Kalchas eens de val van Troje zou wreken.

Onder de prent:

1 *Troyen:* ouwe verbogen vorm van Troye.

2 *Besorgt:* bevreesd.

3 *ontsiet:* ziet er niet op; *wt te royen:* uit te roeien; (*royen* met *ooi*-uitspraak naast 't ouwere en nu nog dial. *roden* = uittrekken, uitroeien).

4 *Dus onder Godsdiensts schyn....:* aldus durven zij die gruwelen te doen onder de schijn van de goden te dienen (als 'n verzoeningsoffer voor de smaad Achilles aangedaan).

6 *Hectors oir:* Hektor's erfgenaam, nml. Astyanax; *ten tooren:* van de toren van de stadsmuur.

1 *Sparten:* Sparta; de hoofdstad van Lacedémon (Lakedaimoon), 't rijk van Menelaos, hier de Grieken (*Sparten* 3e n.v. vorm).
2 *Pyrrhus* of *Neoptólemos*, zoon van Achilles.
3 *Het grijse koningshoofd* van Priamos; *gewrongen:* verwrongen, verwarde.
4 *lemmer:* lemmet, zwaard.
5 *Dat ick:* 't was de Grieken niet genoeg, dat ik Hecuba...; *van 't hof:* van 't koninklik paleis.
7 *voor en naer:* voor en na; de een na de ander.
8 *En weduw:* en als weduwe; *in 't overschot der Phrygen:* tussen de overblijvende Phrygiërs = Trojanen; *Phrygen* met *ei*-uitspraak.
9 *als kacx:* als 't ware, kwansuis.
10 Zie de prent op de volgende bladzij en de aant. hieronder; *mijn' neef:* m'n kleinzoon.
13 *En oud verschove wijf:* en als 'n oude verworpen vrouw; (*verschove* van *verschoven* verg. Dl. 1, blz. 781 vs. 2); *besteenen aller ramp:* de ramp van allen betreuren.
14 *taye siel:* 'n ziel taai van leven.

S. Savery sculpsit.
BB 1627
Der Griecken achterdocht, na'et sloopen van oud Troyen,
Besorgt; voor 't overschot van 't vyandtsycke saet:
Met koelen moedt ontsiet den stam gants wt te royen:
Dus onder Godsdiensts schyn die grouwelen bestaet:
Achilles tombe 't bloed van Polyxeen gaet storten,
En Hectors oir die word ten tooren uytgeworpen.

Reproductie op ware grootte van de prent in de eerste uitgave, gesneden door S. Savery naar een tekening van David Vinckboons.

Den achtbaeren, hooghgeleerden, wysen, en bescheyden Heere, M^r^. Antonis de Hubert, ouden raed, en schepen der stede Zierickzee, en rechtsgeleerden, &c.*

Myn heer,

[1] Wy offeren hier uwe E. de Amsteldamsche Hecuba. Desen bynaem[1]
[2] draeghtse om dat Amstelredam haere geboortplaets is. Verscheyde vaders[2]
[3] hebben vaderlijck recht aen dit kind. Seydmen dat het schandelijck luyd
[4] datter meer als een vader tot eene selve vrucht gehoort: Wy staen het[4]
[5] geerne toe: maer gelijck dat in de natuure oneerlijck is, alsoo sal 't hier[5]
[6] heerlijck sijn. Besietse ja doorsietse vry, en soo u dunckt datter yet God-
[7] lijcx in haer aenschijn sweeft, denckt datse geboren, ende oock herbooren
[8] is, alsoo datse met recht twee of dryboortige magh heeten. Dit heeftse
[9] met geene sterffelijcke menschen maer met den God Bacchus gemeen,
[10] die, na dat hy als eene ontydige vrucht wt Semele ter weereld quam, in
[11] Iupiters dye voldragen werd, en derhalven met recht den naem kreegh
[12] van *Διθ□ραμβος*. Het wyse en geleerde breyn van eenen, wiens stand-[12]
[13] vastigheyd de eeuwen doorleven sal, heeft de Latijnsche Troas vereert[13]
[14] met den tytel van *Regina tragoediarum:* Wy wenschten dat de Neder-[14]

* In 't Opschrift: *bescheyden:* verstandige, oordeelkundige; *Mr. Antonis de Hubert* was advokaat en van Zierikzee afkomstig; hij is voornamelik bekend om z'n psalmberijming die hij in 1624 uitgaf, en waar hij in 'n voorrede enkele opmerkingen geeft over zuiver Nederlands schrijven en spreken; *ouden raed:* oud lid van de raad.

1 *Wy offeren hier uwe E.:* wij bieden uwe Edelheid hier aan.

2 *Amstelredam* ouwere vorm van Amsterdam zie Dl. 1 blz. 498; *Amsteldam* was 'n opzettelike vervorming omdat men meende dat de stadsnaam betekende: dam in de Amstel; *Verscheyde vaders:* In de samenkomsten met Hooft, Reael en de Hubert vertaalde Vondel, zegt Brandt 'met hulpe van den Drost en Reael, omtrent het jaar MDCXXV de *Troas of Troades van Seneka*.... Uit die vertaalinge in prose braght Vondel dat treurspel in dicht.'

4 *gehoort:* behoort; *wy staen het geerne toe:* we geven 't graag toe.

5 *oneerlyck:* oneervol, schandelik; *sal 't hier heerlijck sijn:* zal 't hier tot haar heerlikheid strekken.

12 *Διθ□ραμβος:* Dithurambos, betekent wschl.: herhaalde driepas; verder: reilied, en als bijnaam van Bacchus: de reidanser; Vondel bedoelt hier: tweemaal in 't levenslicht getreden (tweemaal door de deur des levens), zoals men meende dat die naam betekende ; *van eenen:* van iemand (Huig de Groot).

13 *standvastigheyd:* standvastig karakter.

14 *Regina tragoediarum:* koningin der treurspelen; *de Nederlandsche...:* de Nederlandse Troas, de vertaling.

landsche sulck eenen karbonckel in 'tvoorhoofd voeren moght, of datse
ten minsten meer luysters van Seneca ontleent hadde. Dat wy uwe E. die
in 't bysonder hayligen, en opdraegen, geschied tot danckbaerheyd van[17]
de psalmen, die uwe E. ons toegesonden hebt, en waer mede wy niet[18]
weynigh vermaeckt waeren, als wy met greetige ooren den Goddelijcken[19]
galm van Davids harpe vingen, en hem met geene mindere soetigheyd in[20]
suyver Neerduyts hoorden geluyt slaen, als voormaels in 't Hebreeus de[21]
Hebreen in Iudea deden. Of wy hier alle eygenschappen onser moeder-[22]
lijcke taele, volgens het afscheyd der dichteren, wel hebben waergenomen:[23]
daer van sal uwe A. konnen oordeelen: als die hier t'huys hoort, en als een[24]
treffelijck litmaet onse letterkunstige vergaderinge niet weynigh vereerde.
Omhels dan, waerde heer ende vriend, onsen en der anderen arbeyd[26]
liefelijck, en, na uwe gewoonte, straf de misslaegen heusselijck, en leef[27]
hier voorspoedelijck, en namaels eeuwelijck. t'Amstelredam desen sesten[28]
van Oegstmaend. 1625.[29]

Uwe E.A. verplichte
I. VANDER VONDELEN.

17 *hayligen:* toewijden.
18 *van de psalmen*: zie hierboven aant. bij 't opschrift; *uwe E.:* Uwe Edelheid, met de 2e pers. vorm *hebt*, dus al gevoeld als 'n aanspreking.
19 *vermaeckt:* verheugd.
20 *galm:* toon, geluid; *soetigheyd:* zoetheid.
21 *Neerduyts:* Nederlands; *geluyt slaen:* zingen.
22 *eygenschappen:* eigenaardigheden.
23 *afscheyd*: eindbesluit; Vondel zinspeelt hier op de bovenvermelde bijeenkomsten, waarvan Brandt zegt: 'Hier werdt gehandelt van d'eigenschappen der moederlyke taale. Men stelde verscheide regels, daar men zich in 't dichten naar hadde te schikken: ontrent het stuk der taalschikkinge, de t' saamenvoeging der woorden en naamen, het onderscheidt der geslachten, buiging der gevallen, en spelling van yder woordt. Daar men eenig bericht van vindt in de Waarschouwinge, gestelt voor de Psalmen van den gemelden Hubert'; *wel hebben waergenomen:* goed in 't oog hebben gehouden.
24 *daer van:* daar over; *uwe A.:* uwe Achtbaarheid; *als die hier t'huys hoort:* als iemand die hier van op de hoogte is.
26 *Omhels dan:* neem dan goedgunstig aan; *der anderen arbeyd* nml. van degenen met wie Vondel 't in proza vertaald had.
27 *heusselijck:* met welwillendheid.
28 *sesten* oorspr. vorm van *zesde*.
29 *Oegstmaend:* Augustus, zie voor de dagtekening blz. 82 aant. op regel 77; *E.A.:* Edelachtbare.

Inhoud.

[1] Als den Griecken, na datse Troien verdelgt hadden, weer en wind tegen
[2] was, en datse hier door gehindert werden, ancker te lichten, en na huys
[3] te keeren: Soo verscheen hun by nacht Achilles schim, die belaste hen
[4] datse Polyxena sijne assche tot eene offerhande souden slaghten. Aga-[4]
[5] memnon weygerde de koninckklijcke maeghd ter wtvaert over te geven.[5]
[6] Na datmen Calchas om raed gevraeght hadde, antwoorde hy, dat dit niet[6]
[7] moght nablyven, dat dese het eenige beletsel der vloote was, en alder-[7]
[8] meest Astyanax de soon van Hector, dienmen noodsaeckelijck most ter
[9] dood brengen: Waerom Ulysses Astyanax wt sijnen schuylhoeck hervoor[9]
[10] dede komen, en afstorte van de Sceesche poorte: en Pyrrhus slaghte op[10]
[11] sijnes vaders tombe Polyxena, die, als eene koninckklijcke bruyt cierlijck
[12] wtgestreecken, hem Helene toebragt.[12]

[13] Deses treurspels tooneel is in der Griecken leger voor Troien.

4 *Polyxena:* dochter van Hecuba; *sijne assche:* voor zijn as, op z'n stoffelik overschot; *slaghten:* slachtofferen.
5 *ter wtvaert:* voor Achilles' uitvaart, tot 'n lijkoffer voor Achilles (Lat. *in inferias*).
6 *Calchas:* de bekende wichelaar van de Grieken.
7 *moght nablyven:* kon nagelaten worden; *dat:* omdat; *beletsel der vloote*: die verhinderde dat de goden gunstige wind aan de Grieken zouden geven.
9 *Waerom:* en hierom; *Ulysses:* de Griekse held, bekend om z'n buitengewone scherpzinnigheid, die in de na-Homeriese sage tot gemeenheid en sluwheid is ontaard; *hervoor:* te voorschijn.
10 *Sceesche poorte* was de westelike poort van Troje.
12 *wtgestreecken:* uitgedost; *hem Helene toebragt:* Helena tot hem had gebracht.

Personagien.

HECUBA.
REY VAN VROUWEN.
TALTHYBIUS.
PYRRHUS.
AGAMEMNON.
CALCHAS.
ANDROMACHE.
RAEDSMAN.
ULYSSES.
ASTYANAX.
HELENE.
BODE.

Hécuba: weduwe van Priamos, koning van Troje.
Rey van Vrouwen: Trojaanse vrouwen.
Talthybius (klemtoon op *y*)*:* 'n heraut van de Grieken.
Pyrrhus: 'n Grieks veldheer, zoon van Achilles.
Agamemnon: koning van Argos, opperbevelhebber van 't Griekse leger.
Calchas: 'n wichelaar.
Andrómache: weduwe van Hektor.
Raedsman: nml. van Andrómache.
Ulysses (klemtoon op *y*): vorst van Ithaka.
Astyanax (klemtoon op *y*): zoontje van Hektor en Andrómache.
Helene: Hélena, echtgenoot van Meneláos.

De Amsteldamsche Hecvba
Treur-Spel,

De eerste handel.*

Hecuba:

Die op een rijck vertrout, en kraght geeft sijn' geboden[1]
In een geweldigh hof, en niet is voor der Goden[2]
Lichtvaerdigheyd beducht, en na sijns harten lust[3]
Te reuckeloos in weelde, en blyde voorspoed rust:[4]
Die spiegel sich aen my, en Trojen eens te dege.[5]
'T lot wees noyt klaerder aen hoe slibbrig d'opgestege,[6]
En pratte vorsten staen. Die pyler trots, en schoon,
Die zuyl van Asien, dat werreckstuck der Goon[8]
Te gronde is neergestort: wien oyt ten dienste stonden[9]
Hy, die den Tanais drinckt, die wt sijn' seven monden[10]
De koele stroomen braeckt: hy, die met recht gesicht[11]

* H a n d e l : bedrijf.
1 *en kraght geeft sijn' geboden:* en kracht geeft aan z'n geboden, en z'n geboden laat gelden.
2 *geweldigh:* machtig.
3 *Lichtvaerdigheyd:* wisselvallige gunst.
4 *Te reuckeloos:* te zorgeloos (Brabants voor *roekeloos*).
5 *te dege:* ter dege.
6 *slibbrig:* onvast (makkelik uitglijdend); *d'opgestege:* de hoog gestegen.
8 *Die zuyl van Asien:* die machtigste stad van Azië, Troje; *dat werreckstuck der Goon:* dat meesterstuk der goden; volgens de mythe waren de muren van Troje opgebouwd door de god Neptunus (Poseidoon).
9 *oyt:* eenmaal.
10 *Hy* d.i. Rhesus, koning van Thracië, die de Trojanen te hulp kwam, maar door Diomédes en Ulysses spoedig werd gedood (*Ilias* 10e zang vs. 469-vlgg.); *Tanais:* 'n rievier in Scythië, de tegenwoordige Don (Thracië liep ineen met Scythië; land ten N.O. van Griekenland).
11 *hy:* Memnoon, zoon van Tithónos en Eoos (Lat. Aurora), koning van Aethiopië die door Achilles voor Troje gedood werd; *met recht gesicht:* recht voor zich uitziende, vlak voor zich; 'n vertaling van 't Lat. *pronus* (vs. 10).

Siet rysen, en begroet 't herboren sonnelicht,[12]
En 's Tigers laeuwen vliet mengt met de roode baeren:[13]
En sy, die buurvorstin der Scythen, met veel' schaeren,[14]
En weduwlijcke stoet, staegh Pontus strand berent:[15]
Dat Troje leyd ter neer, door vier, en stael geschent:[16]
Pergamum heeft op 't lest met puyn bestulpt sich selve.[17]
Daer leyd die hooge prael van heerlijcken gewelve,[18]
'T geweld van muuren, met sijn' daecken gants tot schand[19]
Vernielt door 't wellend vier. 't Hof staet in lichten brand[20]
'T huys van Assaracus roockt over alle straeten.[21]
De vlam geen' plondring weert van woedende soldaeten.
In 't brandend Trojen elck om 't seerste rooft, en ruyt,[23]
En 't kolcken van den roock den open Hemel sluyt:[24]
De voncken, en het vier van d'Iliasche gevels[25]
Beswalckt den dagh, als waer hy dick bekleed met nevels.[26]
Siet den verwinner daer eens heet van gramschap staen:
Die vast de taeye stad schout met sijne oogen aen:[28]
De gramme krijgsman, nu gemat, en wel ervaeren,[29]
Den tyd ontschuldight, die gesleept heeft vyf paer jaeren.[30]
Noch schrickt hy al bedeest voor d'overheerde stad,[31]

12 *en begroet 't herboren sonnelicht:* en aanbidt 't elke morgen oprijzende zonnelicht, dus de Aethiopiërs, die in 't Oosten wonen bij de opkomende zon.
13 En de lauwe wateren van de Tiger ziet uitstromen in de golven rood door de morgenzon (Lat. *rubenti freto* vs. 11); men meende dat ze aan 't uiteinde van de aarde woonden.
14 *En sy* nml. Penthesiléa, koningin der Amazonen, zie *Hier. Verw.* blz. 94 op r. 245.
15 *En weduwlijcke stoet:* en stoet van vrouwen; volgens de sage onderhielden zij alleen in 't voorjaar betrekking met mannen. Van de kinderen werden de zonen gedood, en alleen de meisjes opgevoed; *Pontus strand berent:* 't strand van de Zwarte Zee berijdt (*Pontus:* de Zwarte Zee).
16 *geschent:* verwoest (*geschent:* oorspr. vorm van *geschonden*).
17 *Pergamum* hier met onjuiste klemtoon op de 2e lettergreep: Pérgamum, de burcht van Troje, vandaar Troje zelf; *bestulpt sich selve:* zich zelf overdekt (bijvorm van *bestelpen*).
18 *van heerlijcken gewelve:* van 't vorstelik paleis.
19 *'T geweld:* de sterkte; *daecken:* huizen.
20 *'t wellend vier:* 't golvend, onstuimig vuur.
21 *'T huys van Assáracus:* de woonstee, de hofstad van Assaracus 'n vroegere koning van Troje.
23 *ruyt:* plundert.
24 *'t kolcken:* 't opkolken; *den open Hemel sluyt:* de heldere hemel afsluit, verduistert.
25 *Iliasche* van Ilium (= Troje).
26 *Beswalckt den dagh:* verduistert door rook de hemel.
28 *vast:* voortdurend, nauwkeurig.
29 *nu gemat, en wel ervaeren:* nu afgemat is, en veel (leed) ervaren heeft.
30 *Den tyd ontschuldight:* verontschuldigt nu de tijd, die zich tot tien jaar gerekt heeft (hij maakt er, nu hij de stad pas nauwkeurig leert kennen, de tijd geen verwijt van, dat 't beleg 10 jaar moest duren).
31 *Noch:* en nog; *al bedeest:* heel bedeesd, schuchter; *overheerde:* overmeesterde.

*
En schoon sy leyd verplet, noch naulijcx acht hy dat
Sy voor hem winbaer was. De plonderaers die sleepen,
En torssen vast den roof, te swaer om duysend schepen[34]
Te laden met den schat. Ick droef, en afgetreurt,
Der Goden hayligheyd, op my dus hoogh gesteurt,[36]
Neem tot getuyge, en d'asch mijns vaderlands te gader,[37]
En u der Phrygen vooghd, en veeler vorsten vader,[38]
Den welcken Troje deckt, bestulpt door al 't gewight
Van 't neergedreven rijck, dat boven op u light:[40]
Daer toe den geest van u, die al 't geweld hielt tege',[41]
En Ilium hielt staen, en waert der Phrygen sege,
Soo lang ghy staende bleeft: en u, o groote schaer.
Maer kleyndre schimmen doch, myn' kinders al te gaer![44]
Dat ick al 't leet, 'twelck oyt ons prangde, en 'tgeen d'onstelde[45]
Apolloos priesteres ons oyt te vooren spelde[46]
[Met een' beseten mond, als van verstand berooft,[47]
Maer door 't beleyd der Goon van d'onse noyt gelooft][48]
Al lang te vooren heb, van mynen Paris swanger,[49]
In eenen droom voorsien, en heb myn' vrees niet langer[50]
Verswegen, nocht geheelt: maer voor Cassandra vroegh[51]
Elck mijn waerseggen steeds als sotterny beloegh.
De schalcke Ulysses niet, nocht die hem 's nachts verselde,[53]
Nocht Sinon vol bedrogs in brand ons Trojen stelde:[54]
Ick ick ben stoockebrand: mijn vier is 't datter blaeckt,[55]

* TEKSTKRITIEK: vs. 40 de oude uitgave heeft achter *light* 'n enkele punt.

34 *vast:* altijd door.

36 *hoogh gesteurt:* zeer verstoord.

37 *te gader:* te samen, eveneens.

38 *der Phrygen vooghd:* koning der (Phrygiërs) Trojanen, Priam. (*Phrygen*, zie *Hierusalem Verwoest* blz. 93 r. 230).

40 *neergedreven:* neergeslagen.

41 *Daer toe:* daarbij; *van u* d.i. van Hektor.

44 *kleyndre schimmen:* gestorven helden, minder groot.

45 *Dat ick....* bij *Ick neem tot getuyge*, vs. 37; *onstelde:* buiten haar zinnen, in goddelike verrukking (zie vs. 47 *als van verstand berooft*).

46 *Apolloos priesteres* nml. Kassandra.

47 *Met een' beseten mond:* met een van de godheid (Apollo) vervulde spraak ('n mond waardoor Apollo sprak).

48 Omdat ze 'n belofte niet nagekomen was, strafte Apollo haar dat niemand haar voorspellingen geloofde.

49 Paris, die door Hélena, Meneláos' vrouw, te schaken, al die rampen over Troje brengen zou.

50 Zij droomde toen 'n fakkel te baren, die Troje in brand zou steken.

51 *maer voor Cassandra vroegh:* maar lange tijd voór Cassandra.

53 *schalcke:* slimme; *nocht die:* noch die, d.i. Diomedes (*Ilias* 10e zang vs. 254-vlgg.).

54 *Sinon* door wiens list 't houte paard Troje werd binnengeloodst.

55 *stoockebrand:* aanstoker (omdat zij Paris, de brandfakkel van Troje, had voortgebracht).

En Ilium is van mijn' toorts in brand geraeckt.
Maer ouderdom die sijt te leefbaer! waer toe 't weenen,[57]
Om d'wtgeroyde stad, om d'omgestorte steenen?[58]
Rampsalige vorstin! den verschen rou aenschout:[59]
Set Trojen aen d'een' sy': dat ongeluck is oud.[60]
Ick heb vervloeckter feyt gesien vol schricx, en beven,[61]
Des ouden koningsmoord, een schellemstuck bedreven
Door Pyrrhus wreed geweer: die self voor 't hoogh outaer[63]
Der Goon, met felle vuyst, het grijse koningshayr
Omwrong, en dreef het stael, o droevige vertooning!
Wel diep ter wonden in: 't welck d'afgeleefde koning[66]
Vrywilligh heeft ontfaen: soo dat het swaerd verwoed[67]
Ten strote aen d'andre syde is wtgekeert bebloed.[68]
Wien sou die grijse kop, wien souden de getuygen
Van 't schelmstuck, selfs de goon niet hebben konnen buygen?
En 't oude haylighdom van 't neergevallen rijck?
Priaem gebeurt geen graf: hy die soo groot een' wijck,[72]
En steun van kindren had, tot vesting van sijn landstaet,[73]
Derft nu sijn' leste vlam, daer Troje gants in brand staet.[74]
Noch bluscht dit jammer niet der Goden gramschap wt.
De vorsten met de bus vast loten om den buyt[76]
Van 't hooghgeboren bloed, om vreedsaem t'huys te vaeren,[76-77]
Met Priaems dochteren, en aengehuwde snaeren.[78]
Wie sal my slechten buyt! mevoeren over zee?[79]
Dees heeft sich Hectors bruyt ten troost verlooft alree.[80]
Dees wenscht om d'eegemael van Helenus mijn' soone:[81]

57 *die sijt te leefbaer:* die nog te veel levenskracht bezit.
58 *wtgeroyde:* uitgeroeide, verwoeste (met *ooi*-klank, zie blz. 531 op vs. 3, onder de prent).
59 *den verschen rou*: de nieuwe ellende.
60 *aen d'een' sy':* op zij.
61 *vervloeckter feyt:* 'n vervloekter misdaad (nml. de moord van Príamos door Pyrrhus).
63 *geweer:* wapen, zwaard.
66 *Wel diep:* heel diep.
67 *Vrywilligh:* zonder verweer.
68 *Ten strote....:* door de strot heen.
72 *gebeurt geen graf:* valt geen graf ten deel; *wijck:* bescherming; hij was vader van 12 dochters en 50 zonen.
73 *vesting:* bevestiging.
74 Mist nu z'n laatste vuur, nml. voor de verbranding van z'n lijk; *daer:* waar, terwijl.
76 *met de bus vast loten:* loten al met de bus.
76-77 *om den buyt....:* om de buit van de koningsdochters, die ze als slavinnen en bijvrouwen zouden meevoeren.
78 *snaeren:* schoondochters.
79 *slechten:* geringe, nietswaardige.
80 *Hectors bruyt:* de vrouw van Hektor, Andrómache.
81 *d'eegemael van Hélenus:* de vrouw van Helenos, 'n zoon van Priamos (*eegemael* uit *ee-* en *-gemael*, voor 't eerste zie blz. 261 op vs. 564).

Die om Anthenors lief: en o myne overschoone[82]
Cassandra, droeve maeghd! daer isser meer als een
Die na uw' kuyscheyd dingt. Ick oude vrou alleen'[84]
Der Griecken afkeer ben: mijn lot doet yeder duchten.
O ghy gevangen sleep! wat houd ghy op van suchten?[86]
Slaet droevigh voor uw' borst, en tyt aen 't huylen stout:[87]
Heft op een veldgeschrey, en Trojens wtvaert houd.
Op op met droeven galm: laet Ide uw' klaghten hooren:
Wiens vierschaer heyloos was tot ons bederf beschoren.[89-90]

REY VAN VROUWEN. HECUBA.

R e y :

'T Kermen is niet nieu, noch 't klaegen,
Die ghy rou belast te draegen:[92]
Neen, wy pleeghden dit geween
Heele jaeren achter een:
Zedert Paris minne blaeckte,
En de Griecxsche Amyclen naeckte:[96]
Zedert hy d'AEgeesche zee
Met sijn hayligh pijnhout sne.[98]
Ida tienmael was beslagen
Grijs van sneeu, en wintervlaegen:[99-100]
Ida kael gemaeckt van hout
Om ons' lijcken menighvout.[101-102]
Tienmael oock de maeyer maeyde[103]
In 't Sigeesche veld 't gesaeyde,[104]
Datter niet een dagh en gle,[105]
Of hy broght sijn' droefheyd me:

82 *Anthenors lief:* de geliefde (vrouw) van Anténor, een der voornaamste Trojanen; hij was gehuwd met de priesteres Theáno.
84 *uw' kuyscheyd:* uw maagdelikheid.
86 *sleep:* hofstoet.
87 *en tyt aen 't huylen stout:* en gaat luid aan 't schreien; (*tyt* van *tijen:* trekken).
89-90 *Ide:* Ida, 'n gebergte bij Troje, waar Paris 't schoonheidsoordeel uitsprak over de drie godinnen (zie *Hier. Verw*. blz. 94 r. 249-251); (*vierschaer:* rechtbank, rechtspraak).
92 *Die ghy:* aan wie gij.
96 En 't Griekse Amyclen naderde; *Amycle:* 'n stad in Laconië, waar Hélena geboren werd.
98 Met z'n boot van aan Cybele toegewijd hout.
99-100 Ida was tien winters grijs geweest, beslagen van sneeuw en winterstormen.
101-102 Om de lijken te verbranden haalde men 't hout van 't Ida-gebergte.
103 *Tienmael:* tien zomers.
104 *'t Sigeesche veld:* 't Trojaanse veld; *Sigeesch* eigenlijk van *Sigéum* 'n gebergte in Troas, 't landschap waar Troje in lag.
105 *Datter:* terwijl er.

Of de daeglijcksche ongenughten
Gaven oorsaeck om te suchten.
Houd in treuren al die maet[109]
Daer mevrou ons voor in gaet.
Hef dan op uwe hand mevrouwe!
Wy sijn volgsters van den rouwe,
Die getreur, en droefenis[113]
Lichtelijck te leeren is.

H e c u b a :

O getrouwe gesellinnen
Onses vals, bedruckt van sinnen![116]
Slaet uwe hayren in den wind,[117]
En uw' tuyten flucx ontbind.[118]
Laet d'ontsnoerde vlechten decken,
En beslaen de droeve necken:[120]
Dat de schaer met luyd geschrey
D'armen wtstrecke allebey:
En begruyst van d'asch der stede[123]
Die berey met lossen kleede:[124]
Onderknoopt oock uwen schoot:[125]
'T lijf sy tot den buyck toe bloot.
Kuyscheyd, die nu sijt gevangen,[127]
Waerom verwt de schaemte uw' wangen?
Op wat bruyloft hooptge nu,
Datghe uw' borsten deckt soo schuw?
Dat de sluyer met sijn' vouwen
Gord' den neergeslagen bouwen.[131-132]
Handen, rand het lichaem aen,[133]
En beledight u tot slaen.[134]

109 *al:* allen.
113 *Die:* aan wie.
116 *Onses vals:* van onze val, van ons in onze val.
117 Laat uw haren in de wind waaien.
118 *tuyten:* vlechten.
120 *beslaen:* bedekken.
123 *begruyst van:* bestrooid met.
124 *Die berey:* beween die (de stad) met 'n reizang.
125 *Onderknoopt....:* knoopt uw kleed onder uw schoot vast.
127 *Kuyscheyd:* kuise maagden.
131-132 Laat uw opgevouwen sluier 't neergeslagen overkleed omgorden; gebruik uw opgevouwen sluier als gordel voor 't neergeslagen overkleed; *bouwen*: rok (oorspr. kostbare stof uit ‘Baldac’ = Bagdad).
133 *rand.... aen:* slaat op.
134 *beledight u:* houdt u bezig (houdt u ledig).

O dat jammeren dat slaeghtme![135]
O dat wesen dat behaeghtme![136]
Dat behaeghtme! 't voegt ons lot:
'K sie nu Trojens overschot.
Dat sich wederom verheffe
'T oud getreur, en overtreffe
De gewoone droefheyd vry.
Hector u beschreyen wy!

R e y :

'T hayr gedunt door al het scheuren,[143]
En 't veelvuldigh lijckbetreuren,
Wy, met rou in 't hart geroert,
Hebben al te saem ontsnoert:[146]
Knoop en strickeloos al weder
Hangen nu de vlechten neder:
En ons aenschijn op dit pas[149]
Is begruyst met smeulende asch.

H e c u b a :

Vult met puyn, en stof uwe handen:
Want de vyand na'et verbranden
Van onse wtgeroyde stad
Niet gelaeten heeft als dat.[154]
Laet de kleedren van u allen
Van de naeckte schoudren vallen,
En de neergesackte kleên
Stutten van ter sy' de leên.[158]
Nu nu droefheyd! baer uw' kraghten,[159]
Want de bloote borsten wachten
Na de rechte, en slinckehand.[161]
Vult met druck 't Rhoeteesche strand.[162]
Dat de galm die sich gaet schuylen[163]

135 *dat slaeghtme:* dat doet me goed.
136 *dat wesen:* die houding, dat uiterlik.
143 *door al het scheuren:* door al 't uittrekken (ten teken van rouw).
146 Hebben wij geheel, alles te gelijk, losgemaakt.
149 *op dit pas:* op dit ogenblik.
154 *Niet:* niets.
158 (Laet) die op de zijde rustend de heupen dekken.
159 *baer:* toon.
161 Beurtelings met rechter en linkerhand werden de borsten geslagen.
162 Vervul met droef geschrei 't Rhoetese, 't Trojaanse strand (*Rhoeteesche strand:* zie *Hierusalem Verwoest* blz. 94 r. 246).
163 *de galm:* de weergalm, de echo.

In 't geberghte, in holle kuylen,[164]
Niet gelijck hy is gewend
'T leste woord te rugge send:
  Maer de gansche klaghten stroye
Wederom, van't woeste Troje.[167-168]
Laet vry hooren zee, en lucht
Ons gesteen, en ons gesucht.
  Smyt de borst met felle slagen.[171]
Handen woed: 't gewoonlijck klaegen[172]
My niet magh vernoegen nu.
Hector wy beschreyen u!

R e y :

  Om u, sonder sich t'erbarmen,
Slaet, en krabt onse hand dees armen:
Om u is sy dus verwoed
Op de schouders vocht van bloed:
  Om u slaetse 't hoofd vol wonden:
Om u hangt de borst geschonden,
Opgekrabt, en aengerand,[181]
Van een' wreede moeders hand.
  All' de wonden, en quetsuuren
Die ick eertyds most verduuren,
Die ick aen mijn lichaem gaf
Op uwe wtvaert, aen uw graf:
  Vloeyen opgekrabt als beecken:
Van veel bloeds sy stadigh leecken,
Zuyl, die hielt in sijnen stand
'T lang verdedight vaderland.
  O die weerstond soo veel' dagen[191]
Dese ons toegeschickte plaegen:[192]
Ghy waert ons een muur, en schut,[193]
En der matte Phrygen stut.
  Tien jaer hebt ghy met uw' schoudren
'tRijck gestuttet uwer oudren:

164 *kuylen:* spelonken.
167-168 Maar dat de weergalm onze klachten geheel over 't verwoeste Troje laat weerklinken (weer uitstrooit).
171 *Smyt:* slaat.
172 *woed:* slaat woedend; *'t gewoonlijck klaegen:* 't gewone klagen.
181 *Opgekrabt;* opengekrabt; *aengerand van:* aangetast door.
191 *weerstond* (klemtoon op *weer-*)*:* weerstónd.
192 *ons toegeschickte:* ons toebeschikte, voor ons door de goden bestemde.
193 *een muur, en schut:* 'n schutsmuur.

Ghy alleen hebt tien jaer lang
Ons bewaert voor ondergang.
Maer soo haest ghy sijt gevallen
Vielen oock die haylge wallen:
'T was een selve laetste dagh
Die ons' stad en Hector sagh.

H e c u b a :
Keert uw' klaghten elders heenen
En wilt Priaems lijck beweenen:
Schreyt op nieus met luyde keel,
Want mijn Hector heeft sijn deel.

R e y :
Hoor het suchten, en het schreyen
Van ons' weeuwelijcke reyen,[208]
Oude vader! die vermant[209]
Tweemael waert van 's vyands hand.[210]
Trojen heeft in uwe dagen
Geene plaegh maer eens gedraegen.
Dardans muuren sijn tweemael[213]
Omgebeuckt van't Griecxsche stael.
Pergamum most tweemael swichten
Voor Alcides boogh en schichten[216]
Na dat al gebragt ter aerd'
Is dat Hecube heeft gebaert:[217-218]
Na'et verbranden sulcker beenen[219]
Die hier halve Goden scheenen,
Draegtme' uw lijck o vader! wt:[221]
Dat de leste stacy sluyt:[222]
En geslaght Iupijn ter eeren
Moet uw lichaem 't graf ontbeeren,

208 *weeuwelijcke reyen:* reien van weduwen.
209 *vermant.... waert:* overmand, overwonnen waart.
210 *Tweemael:* de eerste keer door Herkules die Troje innam, omdat Priam's vader, Laómedon, z'n beloften niet gehouden had.
213 *Dardans muuren:* de Trojaanse muren; *Dardan:* Dárdanos, voorvader van Priam.
216 *Alcídes:* afstammeling (kleinzoon) van Alkeus: Hérkules; ook de twede keer viel Pérgamum of Troje door de wapenen van Herkules; Philoktétes, 'n Griekse held, had ze immers geërfd, en met Herkules' pijlen is Troje genomen.
217-218 Nadat alles gestorven en begraven is (ter aarde is gebracht) wat Hecuba gebaard heeft. (Spreek uit: *Hecub' eeft*).
219 *sulcker beenen:* van de beenderen, 't gebeente van zulke mensen.
221 *Draegtme'.... wt:* draagt men.... uit.
222 Dat als laatste de lijkstoet sluit.

En uw romp met smaed, en schand
Drucken de Sigeesche strand.[226]

H e c u b a :
Elders dochters der Trojaenen
Keert uw' biggelende traenen:
Iammert niet om Priaems end,
Hy voelt droefheyd, nocht ellend.
Segt dat het een groot geluck is
Dat hy voor ons wt den druck is,
En so vry benedenwaert[233]
Na het rijck der schimmen vaert.
Hy en sal niet half besweken
Draegen 't lastigh juck der Greecken[236]
Droef op een' gebonden hals:[237]
Schouspel na veel ongevals.[238]
Hy heeft niet gesien d'Atryden[239]
In sijn ongeluck verblyden:
Nocht aenschout in sijne smart
Dien Ulysses valsch van hart.
Nocht op Argos segefeeste[243]
Sal hy niet, beangst van geeste,
Draegen met stockoude leên
Hunne hoovaerdige tropheen:
Nocht men sal sijne handen beyde[247-vlgg.]
Daer hy scepters mede sweyde,[248]
Tot sijn hartseer, en verdriet,
Op den rugge vleuglen niet:[250]
Nocht de last van gulde boeyen
Sal sijne armen niet vermoeyen;
En na soo veel tegenspoeds

226 Liggen op 't Trojaanse strand (*strand* ook 'n *de*-woord); *Sigeesche*, zie blz. 541, vs. 104.
233 *so vry:* zo gerust.
236 *Greecken* voor *Grieken* naar de Latijnse uitspraak: Graecus.
237 *gebonden hals:* 'n geboeide hals, met 'n slaveketen om de hals.
238 Als 'n schouwspel na veel ellende.
239 *d'Atryden:* de zonen van Atreus: Meneláos en Agamemnon. (*Atryden* met *ei*-uitspraak).
243 *Argos* 't rijk van Agamemnon, hier Griekenland zoals bij de oude dichters; dus op 't triomffeest van de Grieken.
247-vlgg. De gevangenen liepen gewoonlik voor de triomfwagen geboeid met goude of ijzere ketenen naargelang van hun staat. (Dergelijke triomftochten werden bij de Romeinen gehouden; Vondel laat die ook bij de Grieken gebeuren).
248 *sweyde:* zwaaide: *sweyen*, zie blz. 225 op vs. 6.
250 *vleuglen:* vastbinden (eigenlik de vleugels vastbinden).

Sal hy Agamemnons koets[254]
Niet met ysers aen sijn' beenen
Volgen, en 't verheughd Mycenen[256]
Sonder purper, sonder kroon,
Tot een schouspel staen ten toon.

R e y :

Priaem van de dood verbeten[259]
Wy te samen saligh heeten.
Vaerende op eene andre ste[261]
Droegh hy sijne rijcken me.
Veyligh gaet hy druck versmaden
Onder d'Elyseesche bladen,[264]
By de vroome schimmen, daer
Hy sijn Hector word gewaer.
Wel hem die in nederlaegen
Alles met sich siet verslagen:
Dit viel Priaem nu te beurt,
Dies niet langer om hem treurt.

254 *koets:* triomfwagen.
256 *Mycenen:* voor Mycene (Mukenai), hoofdstad van Agamemnon's rijk.
259 *verbeten:* door de dood geveld (*verbeten:* doodgebeten).
261 *Vaerende op:* gaande naar.
264 *d'Elyseesche bladen:* de bladeren van 't geboomte in de Elysese velden of't Elysium (de verblijfplaats van de gelukzaligen).

De tweede handel.

TALTHYBIUS. REY.

T a l t h y b i u s :
Hoe lange draelt altyd de Grieck in havens schoot,
'T sy hy ten oorloogh treckt, of t'huys keert met de vloot.[271-272]

R e y :
Meld d'oorsaeck die soo lang de schepen doet verbeyden:
Wat God de wegen sluyt, die ons te rugge leyden.[274]

T a l t h y b i u s :
't gemoed dat beeftme, en schrick schud trillende all' mijn' leên.
Een onwaerschijnlijck spoock, en meerder als gemeen,[276]
Word selden vast gelooft: ick met myne eygene oogen,
Ick self heb dit gesien: de son begost te hoogen,[278]
En streeck der bergen kruyn. De duysterheyd die lagh[279]
Alree verwonnen door den opgeresen dagh:
Als 't aerdrijck schielijck heeft met schudden, en met beven,[281]
Wt 't binnenst sijner schoot, een naer geloey gegeven:
De boomen schudden 'thoofd: 't verheven woud geparst,[283]
En self het hayligh bosch dat dondert met een' barst:[284]
'T geberght van Ida smelt in morseling van steenen:[285]
En 't aerdrijck niet alleen en ziddert, maer met eenen[286]
Word Thetis selve in zee haer' eygen soon gewaer,[287]
En kemt haer' vloeden glad. Doen opent d'aerde daer[288]
Van een gerete flucx haere holen, en 't wanschapen:[289]

271-272 Zowel toen de Grieken Troje gingen veroveren, als toen ze 't veroverd hadden, werden ze door 'n godheid om een of andere schuld verhinderd uit te zeilen.
274 *Wat God:* welke godheid.
276 *Een omwaerschijnlijck spoock...:* 'n verschijning, 'n droomgezicht, die geen schijn van waarheid heeft en ongewoon is (meer dan gewoon).
278 *begost te hoogen:* begon omhoog te komen, te rijzen (*begost* vooral Brab. bijvorm van *begon*).
279 *streeck:* bestreek, bestraalde.
281 *Als:* toen.
283 *'t verheven woud geparst:* 't hoge woudgeboomte gebeukt.
284 *met een' barst:* met 'n krak.
285 *smelt in morseling:* zakt weg in puin (in 'n vermorzeling van stenen).
286 *met eenen:* meteen.
287 *Thetis:* 'n zeegodin; *haer' eygen soon:* Achilles.
288 En brengt haar golven tot kalmte, bedaart de zee.
289 *haere holen, en 't wanschapen:* haar afschuwelike holen (veel voorkomende zinsvorm, letterlik: haar holen en 't afschuwelike); uitspr. *haar olen*.

En Erebus verschaft langs 'saerdrijcx grousaem gaepen[290]
Een vry, en open padt na'et volck om hoogh bedeest,[291]
En licht den steen van 't graf. Te voorschijn quam de geest
Van Scyros hartogh, soo als hy den aentoght mende,[293]
En velde in't harnas neer de strenge Thracier bende,[294]
En dede o Troie! u sien het voorspel van uw leet:
Of doen Neptunus soon hy dood ter aerde smeet:[296]
Die op sijn jeughdigh hoofd met silverhayren pronckte:
Of als hy in't gedrang met forssen moede ontvonckte,
En heele stroomen heeft met dooden toegestopt:[298-299]
Doen Xanthus in sijn wad, aen lichaemen verkropt,[300]
Ging soecken sijnen wegh, en na sijn' wtgang vraegen:[301]
Of als hy segenrijck aendreef den oorlooghswagen,
En 't lijck van Hector sleepte, en Ilium met hem.[302-303]
Naer over 't heele strand klonck sijn' vergrimde stem:[304]
Onaerdige! gaet heen, ontdraeght te deser stonde[305]
Mijn' geest die eer, waer toe mijn' deughd u heeft verbonde:[306]
Ontmeert d'ondanckbre vloot om door ons' zee te gaen:[307]
Mijn' gramschap staet u dier, en sal u dierder staen:
Ten sy Polyxena verlooft sijnde aen onse assche,[309]
Door Pyrrhus hand geslaght, het graf besprenge, en wassche.[310]
Soo spreeckende overluyd, brack hy den dagh in tween[311]

290 *Erebus:* de god van de duisternis, naar wie ook wel de onderwereld genoemd wordt.
291 *na'et volck om hoogh bedeest:* naar 't verschrikte volk in de bovenwereld.
293 *Scyros hartogh:* de legeraanvoerder van Scyros, Achilles; *Scyros:* 'n eiland in de AEgese zee, waar ie zich vóór de Trojaanse oorlog ophield; *soo als hy den aentoght mende:* zoals hij de aanval leidde.
294 *de strenge Thracier bende:* de sterke troepen der Thraciërs.
296 *doen:* toen; *Neptunus soon* d.i. Cycnus.
298-299 Slaat op 't begin van de 21e zang van de *Ilias,* waar Achilles bij de rievier de Skamander of Xanthus 'n groot bloedbad aanrichtte, zodat de stroom door de lijken versperd werd.
300 *wad:* bedding; *verkropt:* overvuld; zie *Ilias* 21: vs. 216-220.
301 *na sijn' wtgang vraegen:* z'n uitmonding trachtte te vinden (naar de zee). De rievier ging namelik buiten z'n oevers (*Ilias* 21:233-271).
302-303 zie *Ilias* 22:395-404; met de dood van Hektor was ook de val van Ilium of Troje beslist; Achilles sleepte Hektor's lijk achter z'n oorlogswagen.
304 *vergrimde:* grimmige.
305 De geest van Achilles zegt dit tegen Talthybius; *Onaerdige:* ontaarde; *ontdraeght:* ontneem.
306 *mijn' deughd:* m'n dapperheid; *verbonde* zonder *n,* zie Dl. 1, blz. 781 op vs. 2.
307 *Ontmeert:* maak los (*meren* vast leggen van vaartuigen aan de wal).
309 *verlooft:* als bruid aan Achilles' as (zie vs. 435-437).
310 *geslaght:* met 't zwaard gedood; *wassche:* de schuldvlek afwast.
311 *brack hy den dagh in tween:* vernietigde hij (voor zich) 't daglicht (Vondel heeft gelezen vs. 197: *divisit diem,* scheide hij van 't daglicht, zoals sommige teksten hebben).

Met een' heldonckre nacht; en daelende beneen,[312]
Den grouwelijcken kuyl, noch naulijcx neergedoocken,
Met t'saemenloopende aerde hy heelde; en na het spoocken,[313-314]
De zee haer' baeren stilt, en langer niet meer woed,
En 't heele meyr bedaert, en mort met sachtren vloed.[316]
De Rey van Tritons wt het diep, tot vreughd gedrongen,[317]
Het hoofd om hoogh stack, en heeft 't bruyloftslied gesongen.[318]

PYRRHUS. AGAMEMNON. CALCHES.

P y r r h u s :

Als ghy met blyden seyl' soud keeren zeewaert in,[319]
En quam Achilles u niet eenmael in den sin:[320]
Hy, door wiens eenige hand dat Troiens hooge vesten
Geschuddet, sijn gesloopt, en omgestort ten lesten:[321-322]
Waer mede hy heeft geboet in korten tyd al 't geen[323]
In Scyros is gemart, en Lesbos: 't welck in tween[324]
d'AEgeesche golven klieft. Soo haest hy was gebleven[325]
Stond Troiens val beducht waer heen hy sich wou geven.[326]
Al waert ghy schoon gereet te schencken in der daed[327]
Hetgeen hier word geeyscht, noch komt het al te laet.
'T lot heeft den vorsten ree hunn' prijsen toe gaen leggen.[329]

312 *beneen:* naar beneden.
313-314 Nauweliks in de afgrond verdwenen, sloot hij de gruwelike afgrond met de samenvallende aarde; *na het spoocken:* na de verschijning van z'n schim; toen z'n schim weer verdwenen was.
316 *meyr:* zee (met Antwerpse wije *ee*-uitspraak; *mort:* murmelt, kabbelt.
317 *Tritons* zijn zeegoden; zie Dl. 1, blz. 780 op vs. l; *wt het diep:* van uit de volle zee (*ab alto*).
318 *'t bruyloftslied* voor Achilles en zijn bruid Polyxena (zie vs. 309 en 435-437).
319 Toen gij op 't punt waart vol vreugde met uw schepen de zee in te varen; (*seyl'* afkorting van *seyle* ouwe 3e n.v. enk.: met blij zeil).
320 *in den sin:* in uw gedachte.
321-322 Door de hand van hem alleen zijn Troje's wallen geschokt, en zo ten laatste gesloopt en verwoest.
323 *geboet:* verbeterd, ingehaald (z'n werkeloosheid).
324 Om Achilles voor't spoedige sterflot te bewaren, dat hem voor Troje wachtte, had z'n moeder hem naar 't eiland Scyros gezonden waar hij onder 't gevolg van Deidameia, dochter van koning Lykomédes, in vrouwekleren verborgen bleef (zie vs. 335, 339); voordat ie zich bij de andere Griekse vorsten aansloot, verwoestte hij *Lesbos*, dat midden in de AEgése Zee ligt.
325 Zo gauw hij (in de strijd) gebleven was, zo gauw hij dood was.
326 Was de val van Troje onzeker, naar welke kant die val zou zijn, d.i. door wie die val gebeuren zou; *stond beducht:* was beducht, stond in twijfel; *waer heen hy:* d.i. de val ('t Lat.: [Troja] dubia quo caderet, stetit, vs. 208).
327 *Al... schoon:* ofschoon; *gereet:* bereid (nml. om Polyxena aan de gestorven Achilles als bruid toe te kennen).
329 *ree* (*reede*)*:* reeds; *hunn' prijsen....:* hun aandeel in de buit, hun prijzen toe gaan kennen (*prijs:* buit).

Wie kan soo kleyn een' loon so groot een' deugde ontseggen?[330]
Verdiende hy luttel, dien gelast den krijgh alom[331]
Te vlieden, en gerust met langen ouderdom
Sijn' tyd te brengen door, om sonder schrick en beven,
Den ouden Nestor, en sijn' jaeren t'overleven,[334]
De moederlijcke list nochtans, en 't vrouwekleed[335]
Afleyde, en door 'tgeweer sich willigh man beleed.[336]
Wanneer dat Telephus oploopende, en vermetel[337]
Door sijn ongastvry rijck, en Mysiaenschen setel
Den pas geweygert had: sijn' koninglijcke wond[339]
Verwt d'onervarene hand, die namaels hy bevond
Soo soet als streng in't eerst. Self Theben most beswijcken.[341]
De vorst Eëtion verovren sien sijn' rijcken:[342]
En kleyn Lyrnessos, dat aen't hoogh geberghte leyd,[343]
Leet diergelijcken val: en 't land wiens naem verbreyd
Door 't vangen van de maeghd Briseïs is geworden:
En Chryse, d'oorsaeck dat de Griecxsche vorsten morden,[346]
En lagen overhoop, en Tenedos befaemt:[347]
En dat het Thracier vee in vruchtbaerheyd vernaemt,[348]

330 *deugde:* dapperheid.
331 *dien gelast:* aan wie bevolen was; Achilles zou'n lang maar roemloos leven hebben of 'n kort maar roemrijk; z'n moeder wenste 't eerste, en trachtte hem daarom aan de Trojaanse oorlog te onttrekken.
334 *Nestor,* de Griekse held, die ongeveer 100 jaar leefde; *sijn' jaeren:* z'n leeftijd (van Nestor).
335 Zie aantekening op vs. 324; aan de list van z'n moeder 'n einde maakte, en z'n vrouwekleren aflegde.
336 En door 't wapen gewillig z'n mannelikheid toonde; Ulysses die naar hem op zoek was, had zich als 'n kramer verkleed en ventte sieraden; toen hij bij de hofdames stond te verkopen, verried zich Achilles door aanstonds naar 'n wapen onder de koopwaren te grijpen (zie vs. 324).
337 *Télephus:* Télephos, koning van Mysië, had Achilles de doortocht geweigerd (vs. 338) en raakte met hem slaags; *oploopende:* in toorn.
339 *pas:* doortocht; de wonde van de koning kleurt de hand (van Achilles) die nog onervaren was in de strijd, die zijn eerste strijd streed.
341 *Soo soet....:* zo zacht als hard in 't begin; de wond van Telephos kon namelik niet genezen volgens 't orakel, zonder hulp van de speer waarmee hij gewond was; na z'n verzoening met Achilles kreeg hij wat roest van die speer; daar liet hij 'n zalf van maken waarmee hij de wond genas.
342 *Eëtion:* koning van Thebe, in Troas, in Klein-Azië.
343 *Lyrnessos*; 'n stad in Troas, de geboorteplaats van Briséis, die door Achilles als buit werd meegevoerd.
346 *Chryse:* stad op de kust van Troas, waar Chryses woonde, priester van Apollo, die door Agamemnon werd beledigd toen hij z'n dochter kwam loskopen; de Grieken werden hierom door Apollo met de pest geslagen, zodat de Griekse vorsten morden tegen Agamemnon (*Ilias* 1e zang).
347 *Ténedos:* 'n eiland tegenover de Trojaanse kust, in de AEgése zee.
348 *vernaemt in:* beroemd om.

*
Met vette weyden voed: en Cilla onder andre[349]
Apollo toegewyd. Wat wil ick na malkandre
Ophaelen alle steên, die rijck van vee, en volck,
Caïcus door den vloed verhoogende sijn' kolck,[352]
Met wintervocht bespoelt. Soo groote nederlaegen,[353]
En veeler volcken schrick, en steden neergeslagen,[354]
Gelijck voor dwarrelwind verstuyft het lichte stof,
Sou sijn eens anders roem, en alderhooghste lof:
Achilles de'et ter loop. Soo quam mijn vader trecken.[357]
Die wtgevoerde krijgh, de val soo veeler plecken[358]
Toerusten heet by hem: dat ick hier by niet voeg'
Syne andre feyten, was een Hector niet genoegh?[360]
Mijn vader Ilium verwonnen heeft; ten lesten
Komt ghy, en doet niet meer als breecken sijne vesten.
Het lust my op dit pas eens door den drang te gaen[363]
Van vaders hoogen lof, en wydberoemde daên:
Lagh Hector niet gevelt voor 's eygen teelders oogen,[365]
En Memnon voor sijn ooms? Om wien sich quam vertoogen[366]
De moeder in een' schijn heel anders dan sy plagh,[367]
En met haer' dootse verwe aenvoerde een' droeven dagh.[368]
Self d'overwinner heeft een' afschrick van het voorbeeld
Syn'r eyge daed: waer door Achilles merckt en oordeelt
Dat Godenkinders oock geraecken aen hun end.[369-371]
Penthesilea doen ten sadel wtgerent,[372]
Der Griecken jongste schrick gevallen is ter Aerde.[373]

* TEKSTKRITIEK: vs. 354, de oude uitgave heeft achter *neergeslagen* 'n dubbele punt.

349 *Cilla:* (Killa) 'n stadje in Troas, waar 'n beroemde tempel stond van Apollo; *onder andre:* als veel andere steden.

352 *Caïcus:* 'n rievier in Kl.-Azië; *verhoogende sijn' kolck:* als die z'n watervloed zwellen doet.

353 *Met wintervocht:* met water uit de sneeuw gesmolten; *Soo groote nederlaegen....* hoort bij 356; *Sou zijn....:* zou voor 'n ander 'n grote roem zijn.

354 *en steden neergeslagen:* en 't neerslaan, 't verwoesten van steden (Latijnse zinsvorm).

357 *de'et ter loop:* deed 't ter loops; *trecken:* naar Troje trekken.

358 *Die wtgevoerde krijgh:* de oorlog door hem volvoerd; *plecken:* plaatsen.

360 *Was een Hector niet genoegh:* was 't niet genoeg 'n Hektor overwonnen te hebben.

363 *op dit pas:* op dit ogenblik; *door den drang te gaen....:* door die opeengedrongen heldendaden te gaan (verg. ons: *doorlópen*).

365 *'s eygen teelders:* van z'n eigen vader.

366 *Memnon:* zoon van Tithónos die 'n broer van Priamos was; *voor sijn ooms:* voor de ogen van zijn oom; *vertoogen:* vertoonen.

367 *De moeder* van Memnon was Eoos (Auróra), de dageraad; *in een' schijn:* in 'n licht.

368 *verwe:* kleur.

369-371 Achilles die zelf ook de zoon was van 'n godin (Thetis), schrok toen ie zag, dat ook Memnon, de zoon van 'n godin, gedood kon worden.

372 Penthesiléa daarna (*doen*) uit 't zadel geworpen; *Penthesiléa:* koningin der Amazonen.

373 *jongste:* laatste; zij was de laatste bondgenote die Troje te hulp kwam.

*
Indienghe Achilles deughd wilt schatten na heur' waerde,
Al eyschte hy Argos puyck, of een' Myceensche bruyt,[375]
Ghy sijt daer toe verplicht. Hoe twyffeltghe? spreeck wt:
En staetghe het noch niet toe? wat salmen langer wachten?
Is 't wreedheyd Priaems saed voor Peleus soon te slaghten?[378]
Ghy vader hebt wel self uw' dochter om Heleen[379]
Geoffert: 't geen ick eysch is al gebeurt voor heen.[380]

A g a m e m n o n :
'T is jonger lieden feyl sijn' moed niet in te toomen.[381]
Dit vier der eerste jeughd heeft andere ingenomen,[382]
Door een gemeen gebreck: doch Pyrrhus word vervoert[383]
Door vaders aerd, die hem sijn' korsle sinnen roert.[384]
'K heb dreygen grof en groot, en heete oploopentheden
Uws vaders eertyds wel met koelen moed geleden.[385-386]
'T voeght wel die veel vermagh dat hy wat meerder lyd.[387]
Wat wiltghe d'eedle schim eens vorsten, die den nyd
Doet vlieden voor sijn' faem, besoedlen, en bespatten
Met grouwelijcke moord? dat hoortmen eerst te vatten,[390]
Waer d'overwinner toe verplicht is met bescheyd:[391]
Wat hem te dulden staet die overwonnen leyd.[392]
Geweldige heerschappy hielt niemand lange staende:[393]
Gematigde duurt langst; en hoe dat meer 't opgaende,
En steygerende lot der sterffelijcken maght[395]
Om hoogh verheven heeft, en opgevoert met kraght:

* TEKSTKRITIEK: vs. 389, de oude uitgave heeft achter *faem* geen komma.
375 *Argos:* (in de Peloponnesos) 't gebied van Agamemnon met *Mycene* als hoofdstad.
378 *Priaems saed:* 'n dochter van Priam, Polyxena.
379 *uw' dochter:* nml. Iphigenía die bij de afvaart geofferd werd; *om Heleen:* de tocht naar Troje werd ondernomen om Hélena op te eisen.
380 *al:* helemaal.
381 *moed:* hartstocht.
382 *ingenomen:* overmeesterd.
383 *gemeen:* algemeen.
384 *roert:* beroert.
385-386 Slaat wschl. wel op 't begin van de 1e Zang in de *Ilias*, waar Achilles in felle twist is met Agamemnon, en omdat Briséïs (zie vs. 345) hem door Agamemnon ontnomen werd, zich met de zijnen aan de strijd bleef onttrekken.
387 *veel vermagh:* grote macht heeft; *wat meerder lyd:* wat meer verdraagt, wat meer geduld heeft.
390 *dat hoortmen.....:* men hoort eerst dat te begrijpen, waartoe....
391 *met bescheyd:* met verstand, naar redelikheid.
392 En ook wat hem....
393 *Geweldige:* gewelddadige. (Uitspr.: *geweldig' eerschappy*).
395 *lot:* geluk.

Te meerder het betaemt, om niet te sijn bedrogen,[397]
's Gelucx besitter sich te houden ingetogen:[398]
Voor veelerley gevaer te ziddren op sijn' troon,
Mistrouwende de gunst van al te milde Goon.
In't winnen ick bevond hoe 't alderbraefst in 't brallen[401]
Lagh in een' oogenblick bestelpt, en neergevallen.[402]
Maeckt Ilium te trots onse opgeblase siel?[403]
De Grieck staet op die plaets daer Troie stond eer 't viel.
Ick plagh wel eer, ick ken 't, eens anders staet te hoonen,[405]
En maghteloos mijns selfs op purpre sluyerkroonen,[406]
En op mijn maghtigh rijck te snorcken sonder maet:[407]
Maer lots liefkoosery, die andren op hunn' staet[408]
Met trotsheyd kroppen sou, en prickelen de dwaesen,[409]
Die kneusde my den moed. Maeckt Priaem opgeblaesen,[410]
Of moedigh onsen geest? of soude ick waenen dat
De parrelrijcke staf, 't gewaed van purper sat,[412]
Meer sijn als d'ydle schijn, bedeckt met valsch vergulsel,
En glans van luttel duurs? en hayr verciert met hulsel
Van eenen boosen band? Eene onverhoedsche ramp,[414-415]
Doet dese pracht, en prael verdwynen, als een' damp:
Misschien word hier vereyscht nocht bloedigh sweet, nocht hygen,[417]
Nocht duysend schepen, nocht tien jaeren bloedigh krygen:
Soo traegh een ongeval hangt elck niet over 't hoofd.[417-419]

397 *om niet te sijn bedrogen:* om niet bedrogen uit te komen.
398 Aan de bezitter van 't geluk om zich kalm en bezadigd te gedragen.
401 In m'n overwinningen heb ik ondervonden hoe, wat 't hardst praalde en stofte....
402 *bestelpt:* overstelpt, overweldigd.
403 *Ilium:* de overwinning op Ilium, Troje; *opgeblase:* trotse.
405 *ick ken 't:* ik erken 't.
406 *maghteloos mijns selfs:* machteloos over mij zelf, niet in staat mij te beheersen (Lat. zinsvorm; Seneca heeft alleen *impotens* vs. 267); *sluyerkroonen:* eigenlijk tulbanden; kronen met 'n hoofdband (*sluyer*-); Oosterse vorstekronen (die Vondel hier ook de Griekse vorsten laat dragen).
407 *te snorcken:* te snoeven.
408 *lots liefkoosery:* de gunst van de Fortuin.
409 *Met trotsheyd kroppen sou:* met trots zou vervullen (*kroppen:* de krop vullen); *prickelen:* prikkelen tot hovaardij.
410 Die brak mij m'n overmoed. Zou Priamos onze geest trots of overmoedig maken.
412 *De parrelrijcke staf:* de parelrijke schepter; *parrel* bijvorm van *parel; 't gewaed van purper sat:* 't purpere vorstegewaad; met purper(sap) verzadigd (Lat. *saturata murice;* Seneca heeft dit niet hier).
414-415 *en hayr....:* meer zijn als haar....; *met hulsel....:* met 't omhulsel, van 'n onbeduidende kroonband (bedoeld is de tulband van de Oosterse vorsten, verg. vs. 406); *boosen:* onbeduidende (de ouwere betekenis).
417 *hygen:* moeizaam strijden.
417-419 Slaat op Troje dat langzaam z'n ondergang zag naderen; maar niet bij iedereen komt 't ongeluk zo langzaam (vs. 419).

'K wil hier wel rond in gaen, en datghe dit gelooft,[420]
O waerde vaderland! 't sy met uw welbehaegen:
Het was mijn toeleg wel verheert, en neergeslaegen[422]
Te sien den Phrygiaen: de Goddelijcke wal,[423]
En toorens Hemelhoogh, tot hopeloosen val
Te brengen nimmermeer: maer och! wat toom kan stuuren[425]
Soldaeten heet op wraeck, en d'overhand aen d'uuren[426]
Der blinde nacht vertrout. Al 't onrecht, al het leet[427]
Dat yemand scheen te fel, of onbehoorlijck wreed
Wt toorne, en duyster quam: waerin de gramschap woedigh[429]
Haere eyge dolheyd terght, en 't swaerd, 't welck eens voorspoedigh[430]
Besmet in 's vyands bloed, een dolle lust bevat.
'T geen overblyven kan van d'omgekeerde stad[432]
Laet blyven, strafs genoegh genomen van ons euvel,[433]
En niet dan al te veel. Dat nu door't stael noch sneuvel[434]
Een' koninglijcke maeghd, geschoncken aen het graf[435]
Ten gaeve, en d'asschen sprenge, en dat een' moord soo straf[436]
Den naem van bruyloft voere: Ick sweer 'k salt nimmer dulden.[437]
My druckt de last alleen van d'algemeene schulden.[438]
De geen die 't quaed niet keert, wanneer hy 't keeren kan,
Het sondigen gebied.[440]

P y r r h u s :
Sal vaders schimme dan
Niet hebben eenigh loon.

A g a m e m n o n :
Hy sal, maer na betaemen:
Met lofsang sullense hem verheffen all' te saemen:

420 *rond in gaen:* er rond voor uitkomen.
422 *verheert:* vermeesterd, overwonnen.
423 *den Phrygiaen:* de Trojaan.
425 *nimmermeer:* nooit.
426 *d'overhand:* de macht van de overwinnende.
427 *Der blinde nacht vertrout:* toevertrouwd aan de blinde (niets ziende, duistere) nacht; dus: de overwinnende wraakzoekende soldaten waren in de nacht niet te bedwingen.
429 *Wt toorne, en duyster quam:* kwam voort uit wrok die in de duisternis woedde; *woedigh:* woedend.
430 *en 't swaerd....:* en waarin (in 't duister) 't zwaard zich zelf aanhitst (*terght*) dat, na eenmaal voorspoedig 's vijands bloed gestort te hebben, 'n dolle moordlust heeft.
432 *omgekeerde:* verwoeste.
433 *strafs genoegh.....:* er is straf genoeg genomen om 't kwaad ons aangedaan.
434 *sneuvel* (*sneuvele*)*:* zou sterven.
435 *koninglijcke:* voor de uitspraak zie Dl 1, blz. 753 op vs. 1; *het graf*, nml. van Achilles.
436 *sprenge:* zou besprenkelen (met haar bloed); *straf:* wreed.
437 *voere:* zou dragen.
438 Op mij alleen drukt de last van aller schuld, wat allen misdoen (Seneca: *in me culpa cunctorum redit*, vs. 291).
440 *Het sondigen gebied:* beveelt 't kwaad doen.

Wtheemsche landen sal sijn naem, en groote moed
Doorklincken wyd en sijt. Indien vergoten bloed
Verstorvene asch verquickt, of stilt der geesten jamren:
Hack af den vetten hals der Phrygiaensche lamren,
En kudden blanck van wol: laet vloeyen over 't veld
'T bloed, daer geen' moeder om in rou, en traenen smelt.
Wat vreemde wyse is dit! wanneer is menschenleven[449]
Ter wtvaert van een' mensch' ten besten oyt gegeven?
Verschoon uws vaders naem van haet en nyd, wiens lijck[451]
Ghy eeren wilt met bloed.

P y r r h u s :

O blaeskaeck! als het rijck[452]
Uw hart met voorspoed hooght. O bloodaert snel in't vlughten![453]
Wanneerder ritselt slechts een wind van krijghsgeruchten.
O vorstendwingeland! is dan uw wulpsche sin[455]
Al wederom ontvonckt door brand van nieuwe min,
En maeghdensnoepery? Staet ons altyd te wijcken[457]
Van ons' gerechtigheyd, en u den buyt te strijcken?[458]
'K sal met dees' rechtehand Achilles tombe voên[459]
Met bloed aen hem verlooft, op dat het streck' tot soen:[460]
'T welck soo ghy't ons ontseght, en derft hier tegens blaffen,[461]
Een' grootere offerhand sal ick den held verschaffen,
En waerdigh Pyrrhus hand. Mijn swaerd toeft veel te lang[463]
Van 'skonings neerlaegh, die 't den Griecken maeckt so bang.[464]
De schimme van Priaem verwacht vast na een' macker.[465]

A g a m e m n o n :

Dat's Pyrrhus hoogste roem, dat hy sijne handen wacker[466]

449 *wyse:* handelwijs.
451 *Verschoon.... van:* spaar voor.
452 *blaeskaeck:* bluffer; *het rijck:* uw rijk, de toestand van uw rijk (Seneca: *rerum secundarum status,* vs. 302).
453 *Uw hart met voorspoed hooght:* door voorspoed uw moed doet rijzen.
455 *uw wulpsche sin:* uw wulpse begeerte.
457 *maeghdensnoepery:* verleiding van meisjes (deze verzen zijn wel 'n weerslag op de geschiedenis met Achilles' slavin en bijvrouw Briséïs, zie op vs. 385-386); *Staet ons:* staat 't ons, moeten wij.
458 *ons' gerechtigheyd:* ons recht; *te strijcken:* op te strijken.
459 *rechtehand* voor *rechterhand*, zie blz. 60 op vs. 114.
460 *verlooft:* beloofd (zie aant. op de prent. blz. 531).
461 *'T welck soo...:* als gij ons dit (Latijnse zinsvorm; Seneca: [Victimam] *Quam si negas,* vs. 308). Vondel herhaalt nog eens *'t: ghy 't; derft:* durft; *blaffen:* razen.
463 *toeft.... van:* draalt.... met.
464 *Van 'skonings neerlaegh:* met de doodslag van de koning, met de koning (Agamemnon) neer te slaan; *so bang:* zo lastig.
465 *verwacht vast na:* wacht vast op, verwacht vast 'n makker (koning als hij).
466 *wacker:* flink.

In 't bloed gerept heeft van dien afgeleefden heer,[467]
Wiens smeecken had versacht sijn' vader self wel eer.

P y r r h u s :

Ick weet dat die sijn' knien voor mynen vader buygde,[469]
Hem vyand was met een: maer Priaem self betuygde
Sijn' demoed in persoon: ghy van de vrees vermast[471]
Kent u niet stout genoegh te bidden: maer belast[472]
Uw' saeck den Ithakois, en Ajax uw' gebeden,
Nocht dorst uw' vyand noyt eens onder oogen treden.

A g a m e m n o n :

Uw vader, ick beken 't, doen geene vrees beving[475]
Als 't heyr die neerlaegh leed, de vloot aen koolen ging:[476]
Log lagh hy, luy, en leegh, en dacht op krijgh nocht wapen,
Maer bleef aen 't soet geluyt der snaeren sich vergaepen.

P y r r h u s :

De dappere Hector doen uw' wapens heeft veracht,[479]
En vreesde Achilles sang meer als uwe oorlooghsmaght:
En in soo groot eene angst, die yeder een deê beven,
De vloot der Thessalen is ongeterght gebleven.[482]

A g a m e m n o n :

Maer by die selve vloot quam Hectors vader me[483]
Wt Troien, onbeseert, in vayligheyd, en vre.

P y r r h u s :

'T is koninglijck een' vorst sijn' adem wat te geven.[485]

A g a m e m n o n :

Ghy maeckte hem ademloos, en holpt hem om het leven.[486]

467 *gerept:* geroerd, gebaad.
469 Toen Priam Achilles kwam smeken om 't lijk van z'n zoon Hektor, werd Achilles door medelijden bewogen, en liet hem 't lijk van Hektor ter eervolle uitvaart (*Ilias* 24e Zang vs. 468-571).
471 *van de vrees vermast:* door vrees bezwaard, erg bang (*vermast:* van *vermasten:* bezwaren, beladen).
472 Erkent u zelf niet dapper genoeg om te komen vragen; toen Achilles bleef weigeren om mee te vechten (zie op vs. 385-386), zond Agamemnon Ulysses (Odusseus), koning van Ithaka (*den Ithakois*) en Ajax naar hem met vele geschenken ter verzoening, maar hij weigerde ze. (*Ilias* 9e Zang vs. 162-vlgg.).
475 *doen:* toen.
476 *Als:* toen; *aen koolen ging:* in brand stond; Hektor slingerde de brand in de Griekse schepen. (*Ilias* 8e Zang en 16e Zang vs. 122-vlgg.).
479 *uw' wapens:* de kracht van uw wapens.
482 *Théssalen:* Thessaliërs, de onderdanen van Achilles; *ongeterght:* onaangeroerd.
483 Achilles liet Priam ongedeerd vertrekken (zie op vs. 470); Agamemnon verwijt dit aan Pyrrhus; *me:* ook.
485 *sijn' adem wat te geven:* wat op adem te laten komen; enigsins te sparen.
486 Pyrrhus had bij de verwoesting van Troje Priam gedood.

P y r r h u s :
Vaeck een medoogende hart de dood voor 't leven geeft.[487]

A g a m e m n o n :
Die dingt na maeghdenbloed wel groot medoogen heeft.

P y r r h u s :
Kan maeghdenoffer u nu als een grouwel quellen?[489]

A g a m e m n o n :
Een vorst moet boven 't bloed sijns vollecx welvaert stellen.

P y r r h u s :
Geen' wet gevangens spaert, of hindert hunne straf.[491]

A g a m e m n o n :
'T geen dat geen' wet verbied raed ons de schaemt wel af.[492]

P y r r h u s :
Wat den verwinner lust dat staet hem vry te plegen.

A g a m e m n o n :
Wien 't meeste vry staet, die sta meest sijn' lusten tegen.[494]

P y r r h u s :
Ga stof soo by die geen', wien ick 't ondraeghlijck juck
Van uw tienjaerigh rijck nu van de schoudren ruck.[495-496]

A g a m e m n o n :
Geeft Scyros u dien moed?[497]

P y r r h u s :
Dat vry van broedren schandt is.

A g a m e m n o n :
Dat wechduyckt in de zee?

P y r r h u s :
Die onse bloedverwante is.[498]
Uw vaders adel, en uw ooms is wel bekent.

487 *medoogende hart,* uitspr. *meedogend'art; voor 't leven:* in plaats van 't leven.
489 *nu*, want Agamemnon had vroeger zelf bij de heenreis z'n dochter Ifigenía laten offeren, nadat hij eerst Kalchas geraadpleegd had.
491 *gevangens:* gevangenen; *hindert:* verhindert, belet.
492 *de schaemt:* 't eergevoel.
494 *die sta meest sijn' lusten tegen:* die moet 't meest z'n begeerten intomen.
495-496 Pyrrhus smaalt dat Agamemnon in de tien jaren van Troje's beleg al heel goed zijn begeerten heeft ingetoomd: bluf daarover bij die u hier hebben bezig gezien, en die ik nu bevrijden zal (hij bedreigt hem weer, zoals in vs. 468).
497 *Scyros:* 'n onbetekenend eiland in de AEgese zee, waar Pyrrhus geboren werd; *broedren schandt:* slaat op de gruweldaden tussen de vader van Agamemnon, Atreus en diens broer Thyestes; deze pleegde echtbreuck met Atreus' vrouw, en Atreus doodde Thyestes' zoon.
498 Dat daar ergens weggedoken ligt in de zee; *bloedverwante:* Achilles' moeder was de zeegodin Thetis, dochter van de zeegod Nereus.

A g a m e m n o n :

Ghy die geteelt sijt van een' maeghd ter sluyck geschend,[500]
En van Achilles, die noch voor geen' man moght strecken.[501]

P y r r h u s :

Van dien Achilles, die des Hemels hooge plecken[502]
Nu veylighlijck bewoont, en waer hy slaet sijn oogh
Sijn' stamme siet verspreyd. Iupijn die sit om hoogh,[504]
In d'afgrond AEacus, en Thetis in de baeren.[505]

A g a m e m n o n :

Van dien Achilles die ter hellen is gevaeren
Door Paris hand gedood.

P y r r h u s :

Wien niemand van de Goon
In't stryden hand voor hand oyt heeft het hoofd geboon.[508]

A g a m e m n o n :

De maght ontbreecktme niet om uwen mond te snoeren,
En driestigheyd met straf: Doch 'k ben gewent te voeren[510]
Een swaerd, dat spaeren kan een' die het overmagh.[511]
Dat Calches tolck der Goon koom liever voor den dagh.
Eyscht 't noodlot dese moord, ick sal het stuck gedoogen.[513]
Ghy die de Griecxsche vloot wt Aulis hebt getoogen,[514]
En onsen toght gespoeyt: Ghy die den Hemel doet[515]
Ontsluyten door uw' konst: Wien 't ingewant, en 't bloed[516]
Der dieren is bekent: Ghy wien 't gekraeck des Hemels,[517]
En langgesteerte star, met nasleep vol gewemels,[518]

500 *ter sluyck geschend:* heimelik onteerd; zie aant. op vs. 324; Pyrrhus was 'n zoon van de Scyriese koningsdochter Deidameia, bij wie Achilles zich ophield.
501 *moght strecken:* kon doorgaan.
502 *plecken:* plaatsen, toppen (nml. de Olympus).
504 *Sijn' stamme:* zijn stam, zijn geslacht; *Iupijn:* Jupiter was de stamvader van zijn geslacht, de vader van AEacus (Aíakos).
505 *AEacus* (Aíakos) grootvader van Achilles; om z'n rechtvaardigheid werd hij na z'n dood rechter in de onderwereld (*afgrond*)*; in de baeren:* in de zee.
508 *hand voor hand:* man tegen man (Seneca: *comminus,* vs. 249).
510 *En driestigheyd:* en uw onbeschaamdheid.
511 *een' die het overmagh:* iemand die het de baas is, die het aan kan.
513 *het stuck:* de gruweldaad.
514 Hier spreekt Agamemnon tot Calchas; deze had ook in Aulis de oplossing gegeven, wat er moest gedaan worden om uit te kunnen zeilen; *getoogen:* getrokken.
515 *gespoeyt:* bespoedigd; *den Hemel:* de geheimen van de Hemel, van de goden.
516 *Wien 't ingewant....:* die uit de ingewanden van de offerdieren de toekomst en de wil der goden kent.
517 *'t gekraeck:* de donder.
518 *En langgesteerte star:* de lange staartster (verg. blz. 181 aant. op vs. 1645); *met nasleep vol gewemels:* met 'n nasleep vol ellendes(*gewemels* 2e n.v. bij *vol*).

*

Des noodlots raed ontdeckt: wiens mond, en woorden my[519]
Soo dier staen, Thestors soon! Goods wil ontdeck ons vry,[520]
En stier ons met uw' raed.[521]

C a l c h a s :

Het noodlot bied den Greecken
Weer aen, om d'oude vracht, de wegen op te breecken[522]
Die nu gesloten sijn. Dat dese maeghd geslaght[523]
Sy voor Achilles graf, word van de Goon verwacht:[524]
En Pyrrhus moet de bruyt [in sulleke gewaeden
Als in Thessalien tot haeren bruygom traden
De maeghden nieu gehuwt: Als een' Myceensche vrou,
Of eene Ioonsche bruyt gaet tot haere eerste trou][528]
Sijn' vader brengen toe. So huwtse na betaemen:[529]
Maer dit is 't niet alleen dat onse schepen t'saemen
Doet marren op de ree: het noodlot vordert nu,[531]
En eyscht een eedler bloed Polyxena! dan't uw.
Laet Hectors soon geplet ten toorentrans wt vallen,[533]
Soo magh de vloot op zee met duysend seylen brallen.[534]

R e y :

Sou 't waerheyd sijn, of gaet het kreupel,[+535]
En paeytmen het bedeest gepeupel
Met sproockjes, en met ydelheyd,[537]

[+][Randschrift:] *In desen Rey word voorgestelt het schadelijck gevoelen der Epicureen/ en Stoicijnen/ daer sich geen Christen aen sal argeren/ te min alsoo het hier met sommige gelijckenissen eer opgepronckt/ en verlicht word/ als bewezen.* [+]

* TEKSTKRITIEK: vs. 537 de oude uitgave heeft achter *ydelheyd* 'n dubbele punt.

519 *raed:* besluit.

520 *Soo dier staen:* zo duur kwamen te staan (zie aant. op vs. 491); *ontdeck ons vry:* maak ons gerust bekend.

521 *stier:* bestuur, leid.

522 *om d'oude vracht:* voor de oude vrachtprijs; 'n zelfde prijs als de vroegere voor 10 jaar (nml. door de opoffering van 'n jonge prinses); *op:* open.

523 *dese maeghd:* nml. Polyxena.

524 *Sy:* worde; *vande:* door de.

528 *Ioonsche:* Ioniese (de Ioniërs zijn de Oostelike Grieken).

529 *Sijn' vader brengen toe:* naar z'n vader toebrengen.

531 *marren: toeven*.

533 *Hectors soon:* nml. Astyanax; *geplet:* verpletterd (zie aant. op de prent, blz. 531).

534 *brallen:* pralen, schitteren.

\+ [: aanhangers van de leer van Epikúrus, 'n Grieks wijsgeer (omtrent 300 v. Kr.), die alleen 't zinnelike leven erkende, en alle geestelik leven, dus ook de onsterfelikheid van de ziel lochende; aanhangers van de Griekse lochenden niet 't geestelike leven in de mens, maar hingen 'n pantheïstiese leer aan, zodat zij de ziel van de mens niet beschouwden als 'n zelfstandig wezen, maar als een, dat bij 't sterven weer in de godheid opging.]

535 *of gaet het kreupel:* of is 't onjuist.

537 *Met sproockjes, en met ydelheyd:* met ijdele, bedriegelike vertelseltjes.

Op dat het niet in deughd verslimme:[538]

538 *verslimme:* achteruitgaat, vermindert (*verslimmen:* verslechteren).

Als 't waent dat des verstorvens schimme[539]
Noch leeft, als 't lijf begraven leyd?[540]
Wanneer 't gesicht al is gebroken,
En d'eegemael 't oogh heeft geloocken,[542]
En dat de jongste, en laeste dagh
Der Sonnen glans heeft afgeschoten,[544]
En in den emmer sijn geslooten[545]
De treurige asschen met beklagh.
En baet het niet sijn' siel, en leven
In't wterste aen het graf te geven:[548]
Maer moet, vol jammers en verdriet,
D'ellendige noch langer swerven?[550]
Of sterven wy geheel door 't sterven,
En gaet de gansche mensch tot niet?[552]
Wanneer de geest, met blyvende' aessem[553]
Gemengt, wijckt in der wolcken waessem:[554]
En dat de toorts de naeckte leên[555]
Geblaeckert heeft? Al wat in't daelen[556]
Of rijsen, met haere heldre straelen,
De Son beschijnt, en kent met een:[558]
Al wat de zee met wufte baeren[559]
In eb of vloed bespoelt, de jaeren
Wechrucken snellijck, en geswind:
Gelijck Pegaes, met vlugge pennen,

539 *des verstorvens schimme:* de geest van de gestorvene (de *schim* is eigenlik volgens de opvatting der Ouden: de geest met'n ijl omhulsel in de gedaante van 't vroegere lichaam).
540 *leyd:* ligt.
542 *d'eegemael:* de echtgenoot.
544 *heeft afgeschoten:* heeft afgesloten (*afschieten:* met 'n schot afscheiden).
545 *emmer:* urn, lijkbus.
548 *In 't wterste:* bij z'n dood.
550 *D'ellendige:* de ellendige ziel.
552 *gaet.... tot niet:* gaat tot niets over, wordt vernietigd. (Hierbij sluiten onmiddelik de volgende regels aan).
553 *met blyvende' aessem:* met de stervende adem (*blyven:* sterven, vergaan; verg. hij is in de strijd gebleven).
554 *waessem:* nevel; Vondel heeft 't Latijn (vs. 380, 381) niet juist verstaan: *cum profugo spiritus halitu Immistus nebulis cessit in aëra:* als de geest bij 't wijken van de adem, in nevelen vermengd, in de lucht verdwenen is.
555 En als 't lijkvuur (*toorts*)....*; dat:* als.
556 *Geblaeckert:* verbrand.
558 *en kent met een:* en meteen, dadelik kent.
559 *met wufte baeren:* met telkens wisselende golven.

*
Gewoon door 's Hemels blaeu te rennen,
Ontloopt de sweepen van den wind.[560-564]
Met sulck een' dwarling als daer swieren[565]
De tweemael ses gestarnde dieren:[566]
Met sulck een' loop, als d'opperheer
Der starren d'eeuwen staegh doet draeyen:[567-568]
Als Hecate met slimme swaeyen[569]
Dwaelt om het aerdrijck op en neer:
Soo sietmen ons na'et ende draeven.[571]
Die eens den stroom [waer by dat staeven[572]
De Goon hunne eeden] heeft genaeckt,
Is nergens meer: gelijck het roocken
Van heeten brand, na dampigh smoocken
Der korte streecke wt 't oogh geraeckt.[573-576]
Gelijckmen door de noordervlaegen
De wolcken, die wy swanger sagen[578]
Soo daetelijck, siet dwynen weêr:
Alsoo sal oock dees geest vervloeyen,
Die 't lijf bestierde, en sal sich spoeyen
Tot niet te smelten meer en meer.[582]
Hier namaels isser niet te wachten.
De dood is niet. De dood wilt achten[584]
De jongste pael van 's levens baen.[585]
Begeerigh hart, houd op van hopen:
Bekommert volck, uw' sorg laet loopen,
En alles voorts sijn' gang laet gaen.
Vraegt yemand waer de doode vaeren?[589]

* TEKSTKRITIEK: vs. 564, de oude uitgave heeft achter *wind* 'n dubbele punt. - vs. 570, de oude uitgave heeft achter *neer* 'n punt.

560-564 *de jaeren...:* dat alles rukken de jaren snel en gezwind weg, even snel als Pégasus... de zwepende snelheid van de wind vooruit loopt; *Pegaes;* Pégasus, 't gevleugelde paard van Apollo's zonnewagen; *pennen:* vleugels.

565 *Met sulck een' dwarling:* met zo snelle ommezwaai.

566 De twaalf sterrebeelden van de diereriem.

567-568 *d'opperheer der starren:* de zon.

569 *Hécate* of *Diana:* de maan; *met slimme swaeyen:* met schuinse bewegingen (*slimme swaeyen* vertaling van *obliquis flexibus* vs. 390; schuins, scheef is de ouwere betekenis van *slim*).

571 *na'et ende:* naar 't einde van ons leven.

572 De stroom waarbij de goden hun eden zweren is de Styx, de rievier in de onderwereld; dus: Die eenmaal in de onderwereld is aangeland; die eenmaal gestorven is.

573-576 Zoals de rook van 'n hete brand uit 't oog verdwijnt na 't dampige walmen over 'n kleine uitgestrektheid (Lat.: *fumus.... spatium per breve sordidus* vs. 394).

578 *swanger:* vol onweer.

582 *Tot niet:* tot niets (*niet:* niets, ook in 't volgende vers).

584 *niet:* 't niet; *De dood wilt achten:* wil de dood houden, houd de dood voor.

585 *jongste:* laatste.

589 *vaeren:* heengaan.

Ter plaets daer d'ongeboore waeren.
De † bayert, en de graege tyd
Verslinden ons: het is onfeylbaer.
De dood is een, en gants ondeylbaer:[593]
Die siel soo wel als lichaem slyt.[594]
Het rijck van Pluto, d'helsche straffen,[595]
En Cerberus die met sijn blaffen[596]
De stramme deuren gade slaet,[597]
Sijn niet dan ydele geruchten,[598]
En woorden, diemen niet moet vruchten,[599]
Ia malle droomgelijcke praet.

†*CHAOS.*

593 *ondeylbaer:* niet verdeeld in z'n werking, voor ziel en lichaam gelijk (*individua* vs. 404).
594 *slyt:* vernietigt.
595 *Het rijck van Pluto:* de onderwereld.
596 *Cérberus:* de helhond.
597 De stroeve poorten (van de onderwereld) bewaakt.
598 *ydele geruchten:* lege, verzonnen praatjes.
599 *vruchten:* vrezen.

De darde handel.

ANDROMACHE. RAEDSMAN. ULYSSES.

A n d r o m a c h e :
Wat mooghtghe dus ontsteld uw hayr aen flarden rucken,
O Phrygiaensche schaer! wat scheurtghe uw' borst aen stucken,
En sprengt uw' wang met vocht dat wt uwe oogen vliet?[603]
Druckt schreyen 't lyden wt, soo is 't soo lastigh niet.[604]
Ghy hebt oud Troien thans, maer ick al lang sien vallen:
Van zedert soo verwoed, rondom de staende wallen,[606]
Met sijn' strijdwagen styf, en wacker aengesweept,[607]
De wreede Peleus soon mijn' leden heeft gesleept:[608]
So dat sijne eygene as van Hectors swaerte steende,[609]
Met ziddring, en gekraeck, en 't waerde lijck beweende:
Doen viel de stad verdelght, en overrompelt neer.
Ick laes versuft door ramp, en ben mijns selfs niet meer,[612]
Maer word beroyd van hoofd vast heen en weer gedreven.[613]
'T en waer dat dees my hiel, ick had my lang begeven[614]
Te volgen mynen man, om my den Grieck t'ontslaen.[615]
Dees temt myn' moed, en let my in myn' dood te gaen:[616]
Dees dwingt my d'harde Goon om troost noch wat te smeecken:
Dees reckt myns lydens tyd: dees heeft my laes versteecken[618]
Van 's jammers grootste vrucht, dats angsteloos te staen.[619]
De deur is toe voor heyl, maer op voor gruwelquaen.[620]
'T is d'aldergrootste ellend noch hopeloos te duchten.[621]

603 *sprengt:* besprengt, besproeit.
604 Geeft schreien uiting aan 't lijden, dan is 't niet zo zwaar (*levia perpessae sumus, si flenda patimur,* vs. 412-413).
606 *staende:* toen nog staande.
607 *styf, en wacker aengesweept:* stevig en vurig voortgedreven.
608 *Peleus soon:* Achilles; *mijn' leden:* mijn eigen lichaam, mijn ander ik, mijn Hektor.
609 *as:* wagenas; *steende:* kraakte.
612 *laes:* helaas; *ben mijns selfs niet meer:* ik ben niet meer van mij zelf; ik ben niet meer bij mijn zinnen.
613 *beroyd van hoofd:* beroofd van verstand, radeloos; *vast:* voortdurend.
614 *'T en waer dat:* zo niet; *dees:* nml. Astyanax, haar zoon; *hiel:* tegenhield.
615 *my den Grieck t'ontslaen:* mij van de Griek te verlossen.
616 *moed:* gemoed, hooghartigheid; *let:* belet.
618 *versteecken:* verstoken, beroofd (oorspr. vorm).
619 Van de beste vrucht van 't lijden, dat is zonder verdere vrees te zijn.
620 *op:* open.
621 *noch hopeloos te duchten:* te moeten vrezen, en niets meer te kunnen hopen.

R a e d s m a n :
Verslegene wat vrees u dus verbaest doet suchten?[622]

A n d r o m a c h e :
Wt d'eene ramp ontstaet een swaerder ongeval:
Van 't stortende Ilium houd 't noodlot noch geen' stal.[624]

R a e d s m a n :
En of't den Goon geviel te meerdren onse ellenden,[625]
Wat neerlaegh kosten sy ons swaerder oversenden?

A n d r o m a c h e :
De stadigh duystre kuyl, en 't slot van d'afgrond Styx[627]
Sich opent, en op dat ons [die nu door veel schricx,
En ramp sijn afgemat] geen' vreese soude ontbreecken,
Soo komen voor den dagh het hoofd ten grave wt steecken
De vyanden, die lang ter aerde sijn gedaen.
Hoe kan de Grieck alleen dien wegh dan aersling gaen?[632]
De dood doet elck gelijck. De Phrygen sich ontstellen
In die gemeene schrick: maer my is komen quellen[633-634]
Een sonderling gesicht van een' benaude nacht.[635]

R a e d s m a n :
Seg wat gesicht het was dat u dees' vreese bragt?

A n d r o m a c h e :
De nacht die met haer' rust ons voed was half ten ende,
De kleyne beer alree sijn blinckend juck omwende:[638]
Als my bedruckte omhelsde eene onbekende rust,
En korte slaep bekroop, die myne droefheyd sust:
Soo 's baesenden gemoeds verstocktheyd soude mogen

622 *Verslegene:* verslagene (van droefheid); diep bedroefde; *verbaest:* ontsteld.
624 Van 't neerstortende Ilium houdt 't ongelukkige lot nog geen stand, dus: de rampen gaan nog steeds door.
625 *of't:* als 't.
627 't Altijd duister hol en de kerker (*slot*) van de grondeloze Styx; *Styx:* rievier van de onderwereld; onderwereld.
632 *de Grieck:* de Griekse dode; *dien wegh dan aersling gaen:* die weg dan terugkomen.
633-634 De Trojanen zijn beangst door die algemene ramp (de ellende van Troje).
635 *Een sonderling gesicht:* 'n afzonderlik, voor mij persoonlik droomgezicht.
638 *sijn blinckend juck:* z'n schitterend gareel. 't Sterrebeeld, de Kleine Beer, wendde zich al om; d.i. wilde van de hemel heengaan, omdat de zon opkwam. Seneca drukt zo 't verdwijnen van 't sterrebeeld uit; hij spreekt van *juk* omdat de (Grote) Beer ook de Wagen genoemd wordt; Vondel spreekt van de Kleine Beer (Seneca heeft *Clarumque septem verterant stellae iugum*, vs. 440). Verg. *Palamedes:* vs. 1332-1334, waar Vondel dezelfde voorstelling geeft, ook weer in navolging van Seneca.

*

Gereeckent sijn voor slaep: als schielijck voor myne oogen[641-642]
Stond Hector mijn gemael: niet soo hy wylens plagh
Het forsse Argivische heyr trots leverende slagh,
Met lichten fackelbrand, en swart bepeckte reepen,[645]
Te staen na het bederf van all' de Griecxsche schepen:[643-646646]
Nocht soo hy dol, verwoed van moorden, en verslaen,
Een' waeren buyt ondroegh den valschen Peleaen:[648]
Die vlammende helderheyd hadde hy niet meer ontloocken
In't voorhoofd, soo hy plagh: maer loof, versuft, gebroken[649-650]
Van moed, 't gesicht belaen met traenen soo als wy,[651]
Het hayr om 't hoofd beswalckt: nochtans so lusten't my[652]
Den held op nieus te sien: doen als geparst van rouwe,[653]
En schuddende sijn hoofd: ontwaeck, seyde hy, mijn' trouwe
En waerde bedgenoot, ontwaeck, en berg ons kind:
Dit is ons eenigh heyl, dat niemand dit en vind':
Uw schreyen staeckt. Wat steentghe om d'omgestorte steenen?
Lagh Troie daer mede heel. Flucx op, stop yeuwers heenen[658]
De spruyt van Hectors huys. Tot ziddrens toe my sloegh
Eene eysselijcke schrick, die all' mijn' slaep verjoegh,
Den vaeck wt d'oogen schopte, wt d'oogen, die ick herwaerts[661]
Bedeesdelijcken sla, nu weer angstvalligh derwaerts,[662]

* TEKSTKRITIEK: vs. 642 *schielijck voor myne oogen,* de oude uitg. heeft *schielyck myne oogen*.

641-642 Indien de verdoving (*verstocktheyd*) van 't waanzinnige gemoed voor slaap zou kunnen gerekend worden; *verstocktheyd* in de ouwere betekenis: verstijfdheid (hier door de schrik); *baesenden:* waanzinnige (*bazen:* malen, buiten verstand zijn, hiervan *verbazen, bazelen*); *als:* toen.

645 *reepen:* repen hout (*reep:* 'n hoepel, hoepelhout).

643-646 *soo hy wylens plagh.... te staen na:* zoals hij eertijds gewoon was te streven naar (*wylen:* vroeger, met bijwoord-*s*).

646 *bederf:* verderf, vernieling (Hektor heeft de brand geworpen in de Griekse schepen, zie aant. op vs. 476).

648 'n Echte buit aan de onechte Achilles (*Peleaen*) ontnam; slaat op Patróklos die in Achilles' wapenrusting door Hektor werd verslagen en van z'n wapenrusting beroofd (*Ilias* 16); *waeren buyt,* 't Lat. heeft *vera spolia:* de echte wapenrusting (als buit) van Achilles; *ondroegh:* ontdroeg, ontnam (*on-* voor *ont-* zie Dl. 1, blz. 783 vs. 39); *Peleaen:* zoon van Peleus = Achilles.

649-650 Die glanzende openheid lag niet meer gespreid over z'n voorhoofd, zoals dat bij hem gewoonlik was; *hadde hy,* uitspr. *hadd'ij; loof:* uitgeput.

651 *moed:* gemoed.

652 *beswalckt:* verward en nat van bloed; *lusten 't:* lustte 't (*lusten,* verl. tijd met *n* zie blz. 170 op vs. 1427).

653 *geparst:* Holl. dial. vorm van *geperst*.

658 *Lagh Troie daer mede heel:* was daarmee de verwoesting van Troje maar afgelopen; *stop yeuwers heenen:* stop ergens weg, breng ergens in veiligheid; *yeuwers* (uitspr. *iewers*): ergens.

661 *herwaerts.... derwaerts:* nu hierheen, dan daarheen.

662 *Bedeesdelijcken:* beangst.

Vergetende mijn' soon, ick tast na Hector, doch
'T omhelsen heeft geen vat aen't spoockende bedrogh.[664]
O soone! waere lote uws loffelijcken vaders,
Der Phrygen eenige hoop, en toeverlaet, mitsgaders
De troost alleen van 't huys nu laes! ten val gedoemt:
O spruyt van 't oude bloed! al t'edel, en beroemt,[668]
Uw' vader heel gelijck: mijn Hector was voor desen[669]
Dusdanigh van gelaet, van opsicht, en van wesen:[670]
Dusdanigh oock van tred: sijne handen sterck, en fier,[671]
Syne hooge schouderen, 't hadde alles sulck een' swier:[672]
Ia self dat straf gesicht, als hy 't van gramschap sweyde,[673]
En om den breeden neck die lange hayrlocken spreyde.[674]
O die geboren sijt laet voor den Phrygiaen,[675]
Maer voor uw' moeder vroegh: sal eens die dagh opgaen,
Sal die geluckige uur oock komen eens voorseker,[677]
Dat ghy een schut, en scherm, en der Troiaenen wreecker
Sult sijn, en rechten op het Pergamum, of't schoon[679]
Voor desen langen tyd te vallen is gewoon;[679-680]
En saemelen by een' de borgery van Troien,
Die d'oorloogh, voor de vlught, deê jammerlijck verstroyen:[682]
En stellen 't vaderland, en 't Phrygiaens geslacht
In ouden stand, en naem? maer weder nemende acht[684]
Op mijn rampsaligh lot, soo weet ick dat mijn wensche
Mijn' staet te boven gaet: 'T most my gevange mensche[686]

664 *'t spoockende bedrogh:* de bedriegelike verschijning ('t was alleen Hektor's schim, die niet tastbaar was; over *schim,* zie aant. op vs. 539).
668 *al t'edel:* hoogedel.
669 *voor desen:* vroeger.
670 *van gelaet:* van uiterlik, van houding (de ouwere betekenis); *van opsicht, en van wesen:* van gelaat en oogopslag; *opsicht:* oogopslag.
671 *sijne handen:* uitspr. *zijn' anden*.
672 *Syne hooge schouderen:* (uitspr. *zijn'oge*) min gelukkige vertaling voor: hoge gestalte (*celsus humeris* vs. 468); *sulck een' swier:* zo'n beweging, zo'n gedaante, vorm.
673 *straf:* streng, dreigend; *sweyde:* (zwaaide) schudde.
674 *lange hayrlocken* uitspr. *lang'aarlokken; spreyde:* schudde, liet golven.
675 *laet voor den Phrygiaen:* laat voor de Trojanen; hij was te jong om Troje tegen de verwoesting te beschutten.
677 *die.... uur:* uur was vroeger 'n *de*-woord.
679 *rechten op het Pergamum:* en Troje weer zult oprichten (*Pergamum:* Pérgamos, eigenlik de burcht van Ilium of Troje).
679-680 *of 't schoon.....:* ofschoon 't vroeger (*voor desen*) al lange tijd gewoon is te vallen, verwoest te worden (Troje was ook vroeger al verwoest, zie aant. op vs. 210 en 1016).
682 *voor de vlught:* op de vlucht; *verstroyen:* uit elkaar gaan (verstrooid worden).
684 *nemende acht op:* in acht nemende, lettende op.
686 *Mijn' staet te boven gaet:* niet vervuld kan worden in mijn tegenwoordige toestand (*staet*); *gevange* zonder *n* werd als onverbogen vorm gevoeld.

Genoegh sijn dat ick leve. Ach vaderloose wees!
Wat schuylplaets salder nu getrou sijn aen mijn' vrees?[688]
Die rijcxste burgh van al het Asiaens geweste,[689]
Omheynt met haylgen muur, en Goddelijcke veste,[690]
Wel waerd te sijn benijd, beroemt soo wijd en veer,
Nu maer een puynhoop is. Waer ick myne oogen keer
De vlam heeft alles wech, en van soo hoogh verheve,[693]
En overgroote stad is nergens overbleve'
Een' schuylplaets voor een kind. Wat hoeck, wat plaets, amy![695]
Verkies ick best ter nood voor mijn' bedriegery?[696]
Daer is een heerlijck graf, 't welck, overmits het hayligh[697]
Mijn' man is toegewyd, voor 's vyands woen bleef vayligh[698]
En ongeschent tot noch, een eyslijck groot gevaert:[699]
Dat Priaem, die in rou noyt kosten heeft gespaert,[700]
Tot sijnes waerde soons gedachtenis deê bouwen:[701]
Wien kan ick beter als sijn' vader hem betrouwen?[702]
Ick voel een killend sweet door all' mijn' leden gaen,
En sie dees' naere plaets met droevigh voorspoock aen,[704]
En vreese dat dit graf een ander graf beteeckent.

R a e d s m a n :
'T heeft veelen 't lijf gebaet voor dood te sijn gereeckent,[706]
Alle hoop is wt met ons: hem druckt een lastigh juck,
Sijn adelijck geslacht hem smoort in 't ongeluck.[707-708]

A n d r o m a c h e :
Dat niemand ons verra.

688 *getrou.... aen....:* betrouwbaar voor mijn vrees, zodat ik niet hoef te vrezen (*getrouw* min juiste vertaling voor *fidus*, vs. 477).
689 *burgh* nml. Troje; *al:* heel.
690 *haylgen:* goddelike, door de god Neptunus gebouwde (zie aant. op vs. 8); *veste:* versterking.
693 *heeft alles wech:* heeft alles mee(genomen), in bezit genomen, vernield.
695 *amy:* wee mij.
696 *ter nood:* in de nood; *bedriegery:* listig bedrog (om Astyanax te verbergen).
697 *heerlijck:* vorstelik.
698 *woen:* woeden.
699 *En ongeschent tot noch:* en tot nu toe ongeschonden (*ongeschent*, zie blz. 70 op vs. 25); *gevaert:* gevaarte, bouwwerk (*gevaert* oorspr. vorm).
700 *in rou:* voor de rouw, voor de uitvaart (*in luctus suos*, vs. 486).
701 *sijnes waerde soons:* van zijn geliefde zoon (*waerde soons* als een geheel beschouwd, daarom *waerde* onverbogen).
702 *betrouwen:* toevertrouwen.
704 *met droevigh voorspoock:* met 'n droevig voorteken; dus: ik beschouw deze sombere (*naere*) plaats als 'n droevig voorteken (van 't graf, de dood van Astyanax).
706 't Heeft velen 't leven (*lijf*) gered, dat ze voor dood werden gehouden.
707-708 *hem druckt....:* een zware last drukt op Astyanax; zijn hoogedele afkomst zal hem de dood aandoen (de Grieken zullen Hektor's zoon niet sparen).

*

R a e d s m a n :
Best gaenwe wat ter syen,
Op dat geen' tuyge melde ons' vroome sluyckeryen.[710]

A n d r o m a c h e :
Soo vyand na hem vraeght.

R a e d s m a n :
Soo seg in Troiens val
Is hy al lang vermist.

A n d r o m a c h e :
Maer of ick hem nu al
Verschuyl, hy moet doch weer vervallen in hunne handen.

R a e d s m a n :
's Verwinners gramschap plagh in 't eerst op 't heetst te branden.[714]

A n d r o m a c h e :
Hy schuylt met swaere vrees in 't wterste gevaer.

R a e d s m a n :
Die in benautheyt steeckt neemt tot beschutting maer
Het reedste dat hy vind: dan die, wien 't magh gebeure'[717]
Een veyligh overleg, kan langsaem gaen te keure.[718]

A n d r o m a c h e :
Waer is soo verre een' plaets, soo woest een' wildernis,
Die voor u, o mijn soon! een sekre schuylhoeck is?
Wie salder sorgen doch voor ons bedeesde lieden,[721]
En in de laeste nood ons hulp en bystand bieden?
Wie sal ons schutsheer sijn? Vaert ghy dit Hector aen:[723]
Bescherm ons als ghy staegh uw' magen hebt gedaen:[724]
Bewaer getrouwelijck uwe eegaes dieveryen,[725]
En laet uw dood gebeent dit levend lijck bevryen.[726]
Nu soone duyck in 't graf. 'T schijnt of ghy van my vlied,[727]
En in soo vuyl een' plaets te schuylen u ontsiet.[728]

* TEKSTKRITIEK: vs. 721 *ons bedeesde lieden:* de oude uitgave heeft *ons'* (= onze).
710 *tuyge:* getuige (Trojaanse vrouwen stonden erbij, zie vs. 601-vlgg.); *melde....:* onze sluikse plannen, die we uit liefde verzinnen, bekend maakt (*vroome:* liefderijke, is 'n latinisme: *pius*).
714 Altijd is de gramschap van de overwinnaar in 't begin 't ergst geweest.
717 *reedste:* gereedste; wat 't eerst voor de hand ligt; *dan die:* maar hij; *wien 't magh gebeure':* wie 't te beurt mag vallen, 'n veilig overleg, veilig te overleggen.
718 *te keure:* tot 'n keus, om te kiezen.
721 *doch:* toch; *bedeesde:* beangste.
723 *Vaert ghy dit Hector aen:* aanvaard gij dit, Hektor.
724 *uw' magen:* uw verwanten.
725 *Bewaer:* bescherm; *dieveryen:* heimelike handelingen ('t schuilhouden van Astyanax; *dieveryen* min juiste vertaling van *furtum,* vs. 502).
726 *bevryen:* vrijwaren (van de dood).
727 *vlied:* vlucht.
728 *u ontsiet:* er tegen op ziet.

*
Ick merck uw' eedlen aerd. Ghy schaemt u noch te vreesen.
Leg af dit hoogh gemoed, dat in u plagh te wesen,[730]
En treck een ander aen, 't welck 't ongeluck u hiet.[731]
Schou wat hier ovrigh is van 't gants Troiaens gebied,
Een' grafstede, een' slavin, een weeskind sonder vader.
Voor ramp men swichten moet. Koom soone, tre wat nader,
En derf het stuck bestaen: Uw' trêen en gangen streckt[735]
Na d'haylge rustplaets, die uw vaders lijck bedeckt.
Wil't noodlot helpen ons, die in ellende steecken,
Ghy sijt hehouden: wil 't den draed uws levens breecken,
Op voorraed is u dan alreede een graf bestelt.[739]

R a e d s m a n :
't Slot heelt 't vertroude pand: het welck om niet gemeld
Te worden van uw' vreese, eyscht datmen daetlijck spoede,[740-741]
Naer andre plaets, eer dat de vyand yets vermoede.

A n d r o m a c h e :
Die van na by vreest is met sorge minst belaen:[743]
Maer laet ons vind ghy't goed vry op een ander gaen.[744]

R a e d s m a n :
Bedwing uw wesen wat: wilt uw gebaer betoomen:[745]
De Cephaleensche vorst schijnt op ons aen te koomen,[746]
Met ysselijcken tred.[747]

A n d r o m a c h e :
Gaep aerde, en ghy mijn hoofd,
Mijn troost, mijn bedgenoot, 'tgereten aerdrijck klooft,[748]
Tot 't binnenste van Styx: dat in die diepe kuylen[749]
Mijn pand, aen dy vertrout, te veyligher magh schuylen.[750]

* TEKSTKRITIEK: vs. 746 *aen te koomen,* (met komma) de oude uitgave heeft hier 'n punt.
730 *dit hoogh gemoed:* die hooghartigheid.
731 *u hiet:* u bevolen heeft (*hiet* van *heten:* bevelen).
735 En durf de daad te doen; *streckt:* richt.
739 *Op voorraed:* van te voren; *bestelt:* verschaft, ingericht.
740-741 *'t Slot.....:* 't gesloten graf verbergt de hem toevertrouwde schat (*'t slot* als min juiste vertaling van *Claustra,* vs. 513); *gemeld te worden van uw vreese:* bekend gemaakt te worden door uw eigen angst (door de angst die gij toont).
743 Die dicht bij 't voorwerp is waarvoor hij bang is.
744 *vry:* gerust; *op een ander:* naar 'n andere plaats.
745 *uw wesen:* uw gelaat.
746 *De Cephaleensche vorst:* Odysseus of Ulysses, aan wie ook 't eiland Cefalenia (Kephallénia) behoorde.
747 *Met ysselijcken tred:* met gruwzame tred; zijn gang hierheen voorspelt gruwzame plannen; *Gaep aerde:* aarde open u.
748 *klooft:* splijt gij.
749 *Styx:* de onderwereld (zie op vs. 627); *kuylen:* afgronden.
750 *dy:* u (verbogen vorm van 't verouderde *du,* zie Dl. 1, blz. 552 op r. 4).

*
Daer komt Vlysses self, met een' verwarden tred,
Bekommert van gelaet: Hy breyd in 't hart een net[751-752]
Van loose schallickheen.[753]

V l y s s e s :
Ick die, God wouds, verkoren,
Bedien het strenge lot, voor ditmael u beschoren,[754]
Versoeck voor eerst, schoon ick de boodschap dy maeck kond,
Dat ghyse niet ontfangt als komende wt mijn' mond:
'Tis aller Griecken stem, en d'wtspraeck aller heeren,[757]
Door Hectors oir verlet tot noch toe t'huys te keeren:[758]
Het noodlot eyscht dit kind. De Grieck schoon over zee,
Nau stellende geloof op een' onsekren vre,[760]
Blyft staegh met sorg belaen: de vreese voor sijn' rijcken
Hem, met bekommering, steeds sal te rug doen kijcken,[762]
Nocht dulden datmen hang de schilden aen den wand,[763]
Soo lang de Phrygiaen, de wraeck van 't vaderland
Wt uwen soon verwacht, en hoopt op sijne sege.[765]

A n d r o m a c h e :
Spelt Calches dat?

V l y s s e s :
En schoon de wichler Calches swege,[766]
Soo seyd het Hector self, wiens stam ons houd in vrees.[767]
Eelaerdigh saed wast op na'et geen waer wt het rees:[768]
Soo loopt de jonge stier ter sijden van den grooten,
Al eer sijne hoorens 't vel beginnen door te stooten:[770]

* TEKSTKRITIEK: vs. 766 *dat?* de oude uitgave heeft achter *dat* 'n punt.

751-752 *met een' verwarden tred, bekommert van gelaet:* verward en bekommerd (zoals blijkt uit z'n tred en z'n gelaat; min juiste vertaling van *dubio gradu vultuque:* met 'n tred en 'n gelaat, dat ons onzeker laat, vs. 523-524).

753 *Van loose schallickheen:* van listige sluwheden; *God wouds:* God betere 't (*God woude's:* God beschikke 't; *wouden:* besturen, beschikken); *verkoren:* daartoe uitgekozen.

754 *Bedien het strenge lot:* moet voltrekken 't harde lot.

757 *heeren:* vorsten.

758 Omdat zij door Hektor's zoon tot nog toe zijn verhinderd (*verlet*) naar huis te keren; *oir:* erfgenaam, zoon.

760 *Nau stellende geloof op:* nauweliks vertrouwen stellende in (*geloof:* vertrouwen, Latinisme als vertaling van: *pacis incertae fides,* vs. 530).

762 *te rug:* achterwaarts (naar 't Trojaanse land).

763 *Nocht dulden:* en (de vrees) zal niet dulden.

765 *sege:* zegepraal.

766 *En schoon.... swege:* en al zou zwijgen.

767 *seyd:* zeide, zei (Lat. *dicebat*, vs. 536); Hektor had bij zijn laatste afscheid van vrouw en kind, z'n zoon als toekomstige beschermer van Troje gezien in z'n bede tot de goden (*Ilias* 6:466-484).

768 *Eelaerdigh:* edelaardig; *na'et geen.....:* naar dat; in dezelfde aard als dat waaruit 't is voortgekomen.

770 Voordat z'n horens uit z'n huid beginnen uit te groeien (uitspr. *zijn'orens*).

*

Maer als hy hals en hoofd om hoogh komt rechten me,[771]
Beheerscht hy self de kudde, en sijnes vaders vee.
Eene afgehouwe telg geplant sal 't hoofd verheffen,[773]
En selve in groote eerlang haer' moeder overtreffen,
En levren 't aerdrijck schaeu, den Hemel bosch en loof.[775]
Soo neemt de brand weer toe van 't vier, dat niet heel doof,[776]
Bleef smeulen in sijne asch. Ick weet wel dat de droefheyd
De saeck, gelijck 't behoort, niet op haer' rechte proef leyd:[778]
Indien ghy 't niet te min wel by u selve wickt:[779]
Ghy sult een' oud' soldaet vergeven, dat hy schrickt,
En na tien oegsten vreest, en soo veel' wintervlaegen,[781]
Voor krijgh, en oorlooghsramp, en nieuwe nederlaegen,
En Troie nimmer vlack genoegh voor ons gevelt.[783]
'T is geen' geringe vrees die 't Griecxsche leger quelt,
En dus bekommert houd: 't is Hector, maer de tweede,[785]
Wiens wackerheyd nu word van ons gevreest alreede.
Verlos ons van dien angst. Dese eenige oorsaeck let[787]
De schepen, die alree te water sijn geset:[788]
Hier hapert onse vloot: en achtme niet moordadigh,[789]
Dat ick, gelast by lot, uw' soon eysch ongenadigh:[790]
Ick eyschte Orestes wel: dus schoume niet voor wreed.[791]
Lyd 'tgeen hier voormaels self uw overwinner leed.[792]

A n d r o m a c h e :
Och soone! waertghe slechts in uwer moeder handen,
Of wist ick wat gevaer u nu in vreemde landen

* TEKSTKRITIEK: vs. 783, de oude uitgave heeft achter *gevelt* 'n komma.

771 *komt rechten me:* ook komt oprichten; zich z'n volle kracht bewust is.
773 *telg:* twijg.
775 *schaeu:* schaduw.
776 *heel doof:* helemaal gedoofd.
778 *niet op haer' rechte proef leyd:* niet op z'n juiste proef legt, niet met juistheid beoordeelt.
779 *wel.... wickt:* goed overweegt.
781 Na de tien jaren van oorlog met Troje.
783 En vreest voor Troje, dat nooit genoeg vernietigd kan zijn voor ons.
785 *'t is Hector, maer de tweede:* 't is Hektor, maar nu de twede (Astyanax).
787 *Dese eenige oorsaeck:* deze oorzaak alleen; *let:* verlet, houdt tegen.
788 *te water sijn geset:* in 't water zijn getrokken (de Grieken hadden hun schepen tijdens de oorlog op 't strand gezet).
789 *Hier hapert onse vloot:* hierdoor wordt onze vloot belemmerd; *moordadigh:* moordlustig.
790 *by lot:* door 't lot.
791 *Ick eyschte Orestes wel:* ik zou Orestes, de zoon van Agamemnon, opeisen (als 't moest); *schoume:* beschouwme.
792 Slaat op de offering van Agamemnon 's dochter Iphigenía.

Veer van my houd verruckt; ick soude het moedershart
Niet eenmael trecken wt: al waer 't schoon dat met smart[795-796]
Mijne handen doorgesneen in scharpe stricken lagen:[797]
Of dat my 'svyands stael sou door den boesem jaegen:
Of dat eene heete vlam van wedersijds gestoockt,[799]
Mijne heupen had verbraen, en lendenen verschroockt,[800]
Ick storf, of ging u na: nu kan ick laes niet raeden[801]
Wat ramp u houd beset: of ghy in achterpaden[802]
Door bosch, en bergen dwaelt: dan of de woeste smoock[803]
Der stad u heeft verstickt: en of de vyand oock
Gespeelt heeft met uw bloed: of dat ghy sijt verbeten[805]
Van 'twild gedierte, of streckt d'Ideesche kraey tot eten.[806]

U l y s s e s :
Wech met dien sotten klap, en die geveynsde praet:
Denck dat Vlysses sich soo licht niet mompen laet.[808]
Wy hebben eer verschalckt de moederlijcke treken,[809]
Ia van Godinnen selfs: wech met dit ydel spreecken:[810]
Wech met dien ydlen raed. Waer is uw soontie flucx?[811]

A n d r o m a c h e :
Waer is al 't Phrijgisch volck na soo veel ongelux?
Waer Hector? waer Priaem? ghy soeckter een' by naeme,
Helaes! Andromache bedruckt soecktse all' te saeme'.

V l y s s e s :
'T geen ghy van selve ontsegt te melden, sal de dwang[815]
Wtparssen met geweld.

A n d r o m a c h e :
S'is voor geen sterven bang
Die moet, en wil, en kan in 't sterven syn te vreden.

795-796 *verruckt:* weggerukt, verwijderd; *ick soude....:* toch zou ik nooit (*niet eenmael*) m'n moederliefde verlochenen; *al waer 't schoon dat:* al zou 't zijn dat.
797 Al zouen mijn handen door de snijdende banden verscheurd worden.
799 *van wedersijds gestoockt:* aan beide zijden gestookt.
800 *verbraen:* door braden verbrand, zwart gebrand; *verschroockt:* verschroeid.
801 Ik zou óf sterven of u na gaan (*storf* ouwere vorm van *stierf*).
802 *beset:* beklemd; *achterpaden:* afgelegen paden.
803 *de woeste smoock:* de verwoestende rook (Vondel heeft *vastus vapor:* de *onmetelike brand*, vs. 565, verkeerd begrepen).
805 *verbeten:* dood gebeten.
806 *d'Ideesche kraey:* de kraai van 't Ida gebergte (bij Troje).
808 *mompen:* bedriegen.
809 *eer:* vroeger; *verschalckt....:* de listen van 'n moeder misleid (hij doelt hier op de list van Achilles' moeder, de godin Thetis, zie aant. op vs. 324).
810 *dit ydel spreecken:* dit zinledig vruchteloos gepraat.
811 *raed:* plan, list.
815 *van selve ontsegt:* uit u zelf weigert.

*

V l y s s e s :
Een' wie de dood genaeckt ontvallen d'hooge reden.[818]

A n d r o m a c h e :
Indien ghy dwingen wilt met vrees my droeve mensch,
Met 'tleven dreyg ons eer: want sterven is mijn wensch,

V l y s s e s :
De smarte sal eerlang met water, vier en koolen,
En doodelijcke pijn, 'tgeen in de duystere holen
Uws veynsenden gemoeds dus lang verborgen lagh,[823]
Wel tegens uwen danck doen komen voor den dagh.[824]
De nood is starcker als de liefde tot de sijnen.
'Tis sotte trouwigheyd, te willen sich verpijnen[826]
Om helen, 'tgeenmen doch eerlange melden moet.[827]

A n d r o m a c h e :
Laet komen voor den dagh al 'tgeen dat dol verwoed
Een grimmigh overheer bedenckt voor beulsche vonden:[829]
Vier, water, honger, dorst, en diep gedreve wonden,
En 's kerckers stanck, en smet wt vuyligheyd gegroeyt,[831]
En ysers heet van gloed in 't ingewand geschroeyt,
En wat hy meer bedenckt; ick ben't getroost te draegen.[833]
Een moedigh moedershart en kan geen' vrees vertsaegen.[834]

U l y s s e s :
Maer hoor Andromache, de selve liefd waer door
Ghy dus hardneckigh blijft, en niemand geeft gehoor,
De Griecken noopt, en raed voor hunne onnoosle kinders[837]
Te sorgen. Na tien jaer, na soo veel ramps, en hinders,[838]
En verre wtheemschen krijgh, ick min sou sijn bevreest[839]
Voor d'angst, en sorg, waermede ons Calches maeckt bedeest,

* TEKSTKRITIEK: vs. 840, de oude uitgave heeft achter *bedeest* geen komma.
818 *d'hooge reden:* de hoogmoedige woorden.
823 *dus:* zo.
824 *tegens uwen danck:* tegen uw wil; ondanks u zelf (*dank* in de ouwere betekenis: wil, verlangen).
826 *sotte trouwigheyd:* dwaze trouw; *sich verpijnen:* pijn lijden, zich afbeulen.
827 *Om helen:* om te verbergen; *doch:* toch; *eerlange:* weldra.
829 *overheer:* opperheer, overwinnaar; *vonden:* vondsten.
831 *stanck, en smet wt vuyligheyd gegroeyt:* stinkende verpesting voortgekomen uit walgelike vervuiling.
833 *'t getroost....:* vol moed om 't te dragen.
834 *geen' vrees vertsaegen:* geen angst vrees aanjagen.
837 *onnoosle:* onschuldige.
838 *hinders:* ellende (met *s* ook bij *ramps* achter *veel*).
839 *verre wtheemschen:* zo ver van 't vaderland.

Vreesde ick voor my alleen. Uw soon ontseyd ten stryde[841]
Mijn soontie Telemaech.[842]

A n d r o m a c h e :
'K sal Griecken u verblyde'
Maer tegens mynen danck. Hoe kan ick, droeve vrou,
Nu smooren in mijn hart mijn' ingekropten rou.[844]
Atryden alle bey, ghy moogh u vry verheugen,[845]
En ghy Vlysses sult met blyde tyding meugen:[846]
Gelijck ghy sijt gewent, weer na de Griecken treen,
En seggen: Hectors soon, en oir is overleên.[848]

U l y s s e s :
En dat sulcx waerheyd is, hoe sult ghy 't hun bewysen?

A n d r o m a c h e :
Alsoo gebeurme 't swaerst dat yemands siel doet ysen[850]
Door 's overwinners grim, en vreeslijck dreygement:[851]
Alsoo jon 't noodlot my een rijp en saligh end,[852]
Begraef my in mijn land, en Hector, na sijn' waerde,[853]
Sy sachtelijck gedruckt van 's lieven vaders aerde:[854]
Soo waerlijck als hy lichtontbeerigh leyd versmoort,[855]
En sielloos wech heeft 't geen sijne wtvaert toebehoort,[856]
En onder d'andre doon sijn' bleecke schim gaet mengen.[857]

U l y s s e s :
Ick sal verblyd den Grieck de blyde boodschap brengen,
Dat 't noodlot door de dood van Hectors soon gesust,
Hy op den vrede steun, en stel sijn hart gerust.[860]
Wat droomtghe Vlysses, hoe? Sal dy de Grieck vertrouwen?

841 *ontseyd ten stryde:* daagt ten strijde uit, doet de oorlog aan (als ie in leven blijft).
842 *soontie:* zoontje; *soontie* Hollandse, vooral Zuid-Hollandse verkleiningsvorm; *Telemaech:* Telémachos.
844 *ingekropten:* opgekropte.
845 *Atryden:* Atreus' zonen, Agamemnoon en Meneláos; *moogh:* kunt; *vry:* gerust.
846 *meugen:* mogen, kunnen.
848 *oir:* erfgenaam.
850 *Alsoo:* evenzo waarachtig.. als hij waarlik (vs. 855). Andromache zweert 'n plechtige eed.
851 *grim:* gramschap.
852 *jon:* gunne, moge geven (*jonnen,* zie Dl. 1 blz. 533 op vs. 15); *een rijp en saligh end:* 'n gelukkig einde op rijpe leeftijd.
853 *Begraef:* alzo begrave 't noodlot.
854 *van 's lieven vaders aerde:* door de aarde van zijn geliefde vader, door de vaderlandse aarde (onjuiste vertaling van *patria tellus,* vs. 603).
855 *lichtontbeerigh:* 't daglicht missend.
856 En als 'n gestorvene ontvangen heeft wat tot zijn uitvaart behoort.
857 *gaet mengen:* mengt.
860 *steun:* kan steunen.

*

Ghy, wie? de moeder? hoe, in 't midden van 't benouwen,[862]
Sou die versieren yet, en bevende in de nood[863]
Het voorspoock niet ontsien van soo vervloeckt een' dood?[864]
Voorspoocksel vreesen die geen swaerder dingen vreesen.[865]
Met eeden sy haer' trou gestaeft heeft, en bewesen:
Soose eedbreeckt, kanse wel een' swaerdre plaegh ontsien.[867]
Nu mijn gemoed, neem vry te hulp, en dat u dien
Bedrogh, en list, en een Vlysses die volmaeckt is.[869]
Men deckt de waerheyd, maer sy rust niet voor sy naeckt is.[870]
Doorsnuffel haere siel. Sy kermt, sy maeckt misbaer,[871]
Sy steent, en trappelt vast angstvalligh hier en daer,[872]
En vangt de reden, en het geen haer komt te veuren[873]
Met een bekommert oor. Hier is meer vrees als treuren:
Vernuft is hier van doen. Andre ouders in den rou[861-875875]
Behoeven troost; maer ghy geluckigh sijt mevrou,
Dat ghy uw' soon nu mist, die anders most besuuren[877]
Een' wreede, en bittre dood by d'omgevalle muuren,
En storten over 't hoofd van 's toorens hooge kruyn,[879]
Die eenigh ovrigh rijst in Troiens heete puyn.[880]

A n d r o m a c h e :

De moed beswijcktme helaes! 't lijf trilt, de leden sygen,[881]
En 't bloed door koude stolckt.[882]

* TEKSTKRITIEK: vs. 865 *die geen,* de oude uitgave heeft *die, die*.

862 *Ghy, wie? de moeder?:* en gij (Ulysses), aan wie schenkt ge uw vertrouwen? aan de moeder?; *van 't benouwen:* van de ellende.

863 *versieren:* verzinnen (later schrijft Vondel juister: *verzieren;* 't is 'n ander woord als 't nog bestaande *versieren,* nml. vervormd uit *vizieren*)*; yet:* iets.

864 *Het voorspoock....:* 't voorteken, 't vooruitzicht van zo'n gruwelike dood, als ze in de eedsvervloeking over zich heeft afgeroepen.

865 *Voorspoocksel:* voorteken, vooruit afgeroepen straf (zelfde als *voorspoock* in vs. 864); *die geen swaerder dingen vreesen:* die geen erger dingen vrezen dan de vervloeking die ze over zich afroepen, immers Andromache vreest meer de dood van Astyanax.

867 Zo ze vals zweert, kan ze wel 'n zwaarder leed vrezen (dan de straf van haar valse eed).

869 *en een Vlysses die volmaeckt is:* en de volle Ulysses (d.i. Ulysses met al z'n sluwe listen).

870 *deckt:* bedekt; *sy rust:* de waarheid rust; *naeckt:* bekend, openbaar.

871 *Doorsnuffel:* onderzoek.

872 *steent:* zucht; *vast:* voortdurend.

873 *vangt de reden:* luistert naar de woorden; *en het geen haer komt te veuren:* en wat haar te voren komt, wat tot haar komt.

861-875 Spreekt Ulysses in zich zelf.

875 *van doen:* te gebruiken, nodig.

877 *besuuren:* doorstaan.

879 *En storten over 't hoofd:* met 't hoofd naar beneden (hals over kop) neervallen moest; *kruyn:* trans.

880 *Die eenigh ovrigh rijst:* de enige die over is en daar nog omhoog rijst.

881 *'t lijf trilt:* 't lichaam beeft; *sygen:* zijgen neer, dreigen te bezwijmen.

882 *stolckt:* stolt.

V l y s s e s :

Hier hier most ickse krygen,[882]
Sy helde na dien wech: De vrees heeft haer verraen:[883]
Ick sal een' nieuwen schrick haer weder jaegen aen.
Dewyle dan het kind, tot soen des muurs verkoren,[885]
En nu voor wt getreen, een' sachtre dood deê smooren,[885-886886]
Waer door het niet en kan den priester als 't behoort
Ten offer volgen na; soo seyd ons Calches voort,[888]
Dat Hectors assche moet tot soen der golven strecken,[889]
En sijn in zee verspreyd, op datwe mogen trecken
Ontslaegen van dien vloeck met onse schepen t'huys.[890-891]
En moet sijn heerlijck graf gemorselt sijn tot gruys.[892]
Vermids dan Hectors soon de dood die hy was schuldigh,
Door 't sterven is ontslipt, soo moetghe sien geduldigh
Dat wy onse handen aen dese haylge rustplaets slaen.[895]

A n d r o m a c h e :

Rampsaligh mensch wat raed? wat sultghe best bestaen?[896]
Een' dobble vreese breeckt mijn hart nu in twee stucken:
Hier komtme 's mans gebeente, en daer mijn soontie rucken,
Wat syde of 't winnen wil? Ick sweer ick sweer by all'[899]
De Goon, by u mijn' man: Wiens siel my altyd sal
Verstrecken voor een' God, dat my niets kan behaegen[901]
In mynen soon als ghy; dat hy noch reck' sijn' dagen,[902]
Op dat ick in hem sie 't afsetsel van uw beeld.[903]
Leed ick dan datmen dus met uw gebeente speelt,[904]

882 (*Hier:* in de angst).
883 *na dien wech:* naar die kant, nml. de angst.
885 Hier spreekt hij weer tot Andromache.
885-886 *Dewyle....:* omdat dan 'n zachtere dood 't kind heeft doen sterven; *tot soen des muurs verkoren:* tot verzoening bestemd voor de muren; d.i. om van de muren geworpen te worden (*lustrale debitum muris sacrum:* 't zoenoffer bestemd voor de muren, vs. 635-636).
886 *En nu voor wt getreen....:* en dat nu (die dood) vooruitgelopen is.
888 *seyd.... voort:* zegt verder.
889 *moet tot soen der golven strecken:* tot verzoening van de zee moet strekken (om de zeegod gunstig te stemmen).
890-891 *sijn.... verspreyd:* verstrooid worden; *mogen trecken.... t' huys:* naar huis kunnen trekken.
892 *gemorselt sijn:* vermorzeld worden.
895 *onse handen,* uitspr. *onz'anden*.
896 *best bestaen:* 't best beproeven.
899 *Wat syde:* welke kant (nml. waarheen mijn man of waarheen m'n kind me trekt); *wil:* zal.
901 *Verstrecken voor een' God:* gelden voor 'n goddelik wezen.
902 *dat hy noch reck' sijn' dagen:* laat hij dan zijn leven rekken (dus ook: laat dan uw as verstrooid worden).
903 *'t afsetsel van uw beeld:* de gelijkenis van uw beeld, uw evenbeeld (letterlik: de nabootsing van uw beeld, van uw wezen).
904 *Leed ick dan:* zou ik dan dulden.

905 En datme' uwe aschen sprey, en wtstorte op de baeren:
Neen dat dees liever sterve. O moeder vol beswaeren![906]
Hoe sultghe konnen sien dat uw geliefde soon
Gemartelt worde, en sterf soo veel' vervloeckte doon?[908]
Hoe sultghe konnen sien, met onbetraende kaecken,
910 Hem komen rollen neer van d'hooge toorendaecken?
Och ja, en met geduld, als slechts 's verwinners hand[911]
Mijn' Hector na sijn' dood niet stroye langs de strand.[912]
Maer hoe? dees' sal sijn' straf met smarte en pyne smaecken,[913]
Den afgestorven kan nocht smert nocht pyne raecken,
915 Maer is in veylge rust. Wat drijftghe tusschen twee,
En twijffelt wienghe wilt bevryden van dit wee:
Staet niet uw Hector daer? Neen, neen, ick sie waerachtigh
Een' Hector hier, en daer: maer dees sijn' sinnen maghtigh,[918]
Sal mooghlijck vaders dood noch dienen tot een' wraeck.
920 Wat doet ghy, droeve vrou! in dees' benaude saeck?
Sy konnen beyde doch niet wel behouden wesen,[921]
Behoed dan liever dien, die Grieckenland doet vreesen.

U l y s s e s :
Gaet heen, gaet snellijck voort, en haelt my voor den dagh[923]
Den vyand onses naems, 't sy waer hy steecken magh,[924]
925 Door moeders list verschuylt, de leste schrick der Greecken.[925]
Daer is hy vast. Vaert voort. Wat magh u doch ontbreecken?[926]
Wat vreestghe, en siet noch om? 't is doch met hem gedaen.[927]

A n d r o m a c h e :
Och dat my vreese kost noch eenighsins bevaen:[928]

906 *dees:* Astyanax; *beswaeren:* ellendes.
908 *doon:* doodspijnen.
911 Och ja, ik zal 't kunnen zien, en met geduld, als....
912 *Mijn' Hector na sijn' dood:* mijn gestorven Hektor; *de strand, strand* evenals in 't middeleeuws 'n *de*-woord.
913 *smaecken:* ondervinden.
918 *Een' Hector hier, en daer:* hier 'n Hektor (Hektor's zoon) en daar'n Hektor; *maer dees....:* maar voor deze (Astyanax) wanneer hij z'n volle verstand heeft, volwassen is.
921 *konnen:* kunnen; *doch:* toch.
923 Ulysses spreekt z'n gevolg toe.
924 *steecken:* verborgen zijn.
925 *verschuylt:* verborgen gehouden; *Greecken* naast *Grieken* met *ee* van 't Latijnse *Graecus*.
926 *Daer is hy vast:* daar is hij al (Ulysses veinst alsof hij al gevonden is, om Andromache op de proef te stellen); *Vaert voort:* ga verder; *Wat magh u doch ontbreecken:* wat kan u toch deren (tot Andromache).
927 *'t is doch met hem gedaen:* hij is immers toch al dood (zoals ze had beweerd).
928 Och kon vrees mij nog maar enigsins bevangen (dan was ik niet altijd in vrees, zoals nu); *kost:* kon; *bevaen:* bevangen.

Maer 't is gewoonte nu voor my altijd te schroomen,
En 't word niet haest verleert dat vast is aengenomen.[930]

U l y s s e s :
Ick sal der Goden raed wtvoeren na'et bescheer,[931]
En sal het hooge graf omrucken gants om veer.[932]

A n d r o m a c h e :
'Tgeenghe eenmael hebt verkocht.[933]

U l y s s e s :
'T sal evenwel geschieden.

A n d r o m a c h e :
Waer is Achilles woord, waer sijn nu d'Hemellieden[934]
Beroepen in den eed? o Pyrrhus! koom beschut
Uw eygen vaders gift.

V l y s s e s :
'T graf sal terstond onnut[936]
Verspreyd sijn over 't veld.

A n d r o m a c h e :
So grouwelijcke wercken
Dorst noyt de Grieck bestaen. Ghy hebt Godhaylge kercken[938]
Ia selfs van Goden die u gunstigh sijn geweest
Onthayligt, en geschend: maer hebt tot noch gevreest
De dooden in hun graf wt dolheyd aen te randen.[941]
Ick sal u tegen sijn, en met ontwapende handen[942]
Uw' wapens tegens staen. De gramschap salme maght[943]
Verleenen tot dit werck: gelijck met dolle kraght[944]
De forsse Amazon plagh te sloopen Griecxsche schaeren:[945]
Of als een' Maenas, daer de God is ingevaeren,[946]

930 *niet haest:* niet gauw; *dat vast is aengenomen:* wat 'n vaste gewoonte is.
931 *na'et bescheer:* volgens 't beschorene, volgens 't (door de goden) bepaalde.
932 *gants om veer:* helemaal onderste boven (*gants* met *t,* zie Dl. 1 blz. 535 aant. op r. 7).
933 Toen Hektor gedood was, heeft Priam z'n lijk vrij gekocht van Achilles, om 't te begraven; Achilles bevestigde deze overeenkomst met 'n eed (*Ilias* 24:31-vlgg.).
934 *Achilles woord,* zie aant. op vs. 933.
936 *onnut:* waardeloos.
938 *Godhaylge kercken:* aan goden gewijde tempels; bij de belegering werd de tempel waarin 't beeld stond van Pallas Athene, die 'n biezondere beschermster van de Grieken was, verwoest; maar Diomédes en Ulysses hadden eerst 't beeld van Pallas 's nachts weggeroofd.
941 *wt dolheyd:* uit woede.
942 *u tegen sijn:* u tegen staan, me tegen u verzetten.
943 *maght:* kracht.
944 *met dolle kraght:* met de kracht der razernij.
945 *De forsse Amázon:* de sterke Amazoon, Penthesiléa (zie op vs. 372); *te sloopen:* te vernietigen.
946 *een' Maenas:* 'n razende Bacchante; *de God:* de tot razernij vervoerende god Bacchus (*Maenas*, 't Griekse *μαιν□ς,* betekent: razende vrouw).

Gewapent met haer' thyrs, met een' beseten tred[947]
De boomen dreyght, en 't woud, en van verstand ontset[948]
Quetst datse 't niet en voelt: So sal ick my begeven[949]
In 't midden van 't gedrang, en als ick heb bedreven
Al 't geen tot voorstand van dees' grafstede helpen kan[951]
Ick vergesellen sal mijn' overleden man.

U l y s s e s :
Wat toeftghe, kan een' vrou met kermen, en met raesen,[953]
En ydle dolligheyd uwe harten noch verbaesen?[954]
Doet datmen u gebied.[955]

A n d r o m a c h e :
Velt my, velt my veel eer,
En met uw vinnigh stael my liever houwt ter neer:
Scheurt op d'Avernsche poel, en breeckt des noodlots marren,[957]
Mijn Hector d'aerde rijt, en doetse haer' keel opsparren:[958]
Om desen Ithakees den moed te doen vergaen[959]
Is mans genoegh uw' schim. 'K sie hem gewapent staen:
Hy drilt, en schiet met vier. Siet ghy hem niet, o Greecken![961]
Of sie ick hem alleen?

V l y s s e s :
'K sal alles af doen breecken.

A n d r o m a c h e :
Wat gaet dy moeder aen! Ghy velt met eenen slagh
Uw' soon, en eegemael: Misschien ghy met geklagh,[963-964]
En met gebeen den haet der Griecken sult versetten,
Het swaer gewight van 't graf 't verborgen kind sal pletten:

947 *thyrs:* de met klimop of wijnranken omwonden staf, die de Bacchanten droegen bij de optocht ter ere van Bacchus; *met een' beseten tred:* in de dolle loop.
948 *dreyght:* bedreigt, doet beven (in haar bezetenheid).
949 *Quetst datse 't niet en voelt:* zich zelf verwondt zonder 't zelf te voelen.
951 *tot voorstand:* tot bescherming.
953 Ulysses spreekt hier tot z'n gevolg.
954 *ydle dolligheyd:* machteloze razernij; *verbaesen:* ontstellen.
955 *datmen:* wat men; *veel eer:* eerder, liever.
957 Zij spreekt tot Hektor (zie vs. 958): Scheur d'onderwereld open, en verbreek 't trage noodlot, laat 't noodlot voor z'n tijd in vervulling gaan; 't meer Avernus in Campanië ('t tegenw. Lago d'Averno) was volgens de oude sage de ingang van de onderwereld.
958 Splijt de aarde, en doe ze haar afgronden opensperren.
959 *desen Ithakees:* Ulysses van Ithaka.
961 Hij drilt z'n speer, en werpt weer z'n brandfakkels (zoals toen hij de brand wierp in de Griekse schepen).
963-964 Andromache spreekt in zich zelf tot vs. 969; *Wat gaet dy moeder aen:* wat begint gij moeder (wat gaat u aan, wat overkomt u); *Ghy velt met eenen slagh Uw' soon, en eegemael:* immers als Hektor's graf vernield wordt, is ook Astyanax verloren; *met geklagh:* met klagen.

'T ellendigh wicht verga veel eer, 't sy aen wat oord,[967]
Eer van den vader 't kind gekneust word, en versmoort:[968]
Eer 's vaders last den soon sou pletten en vernielen.
Ulysses ach! ick koom demoedigh voor u knielen;
En d'hand die noyt en dede het geen dat sy nu doet,
Raeckt met verslagenheyd Ulysses uwen voet:[972]
Der moeder u erbarm: Wilt gunst aen my besteden,[973]
En hoor met sachten sin mijn smeecken en gebeden;[974]
En hoe ghy hooger van de Goden sijt gestelt,[975]
Soo veel te sachter druckt die staen in uw geweld.[976]
De weldaet dieghe doet aen hen die moeten swichten
Dient om 'tgeluck aen u noch wyders te verplichten.[978]
Soo moet uw' kuysche vrou u in haer bedde ontfaen:[979]
Soo moet uw vader noch in jaeren groeyen aen,[980]
Tot dat hy sijnen soon met wellekomst magh groeten:[981]
Soo moet uw soon u na uw' wederkomste ontmoeten:[982]
Soo moet hy meerder heyls als ghy self wenscht ontfaen:[983]
Laërt in jaeren, u in raed te boven gaen.[984]
Erbarm u over dit ellendigh moeders leven,[985]
Die niet als desen troost in 't lyden is gebleven.[986]

U l y s s e s :
Breng ons het kind te voorschijn,
Dan salder eerst gehoor sijn.

A n d r o m a c h e :
Koom wt het hol daer ick u heb gevlught,[989]

967 Liever moet 't ongelukkig kind omkomen, waar dan ook.
968 *van den vader:* nml. door vaders graftombe.
972 Nml. als 'n smekeling in de deemoedigste houding.
973 *Der moeder:* over de moeder (2e nv. bij *erbarmen*)*; Wilt gunst aen my besteden:* wil mij genade betonen.
974 *sin:* gemoed.
975 En hoe hoger gij door de Goden (in macht) gesteld zijt....
976 *geweld:* macht (ouwere betekenis).
978 *'tgeluck:* de Fortuin (de godin); *wyders:* verder, meer.
979 *moet:* moge; *uw' kuysche vrou:* Penélope die gedurende de 10-jarige oorlog (en Ulysses' 10-jarige rondzwerving daarna) hem trouw bleef.
980 *uw vader,* nml. Laërtes.
981 *met wellekomst:* met verwelkoming.
982 *uw soon,* nml. Telémachos.
983 *moet hy.... ontfaen:* moge hij ontvangen.
984 *Laërt:* Laërtes, vader van Ulysses; *raed:* wijsheid.
985 *moeders leven:* leven van 'n moeder, moederleven.
986 *niet:* niets.
989 *het hol:* de schuilhoek; *daer ick u heb gevlught:* waar ik u in veiligheid heb gebracht ('n ouwere betekenis van *vluchten:* doen vluchten, in veiligheid brengen).

*

O droefste vrous beschreyelijcke vrucht![990]
Dits 't kind dat ghy, Ulysses, wenscht verstickt:
Waer voor een' vloot van duysend schepen schrickt.
Duyck, jongske, duyck: Werp u ter aerde neer:[993]
En 't handje vley de voeten van uw' heer.
Beeld u niet in dat yetwes quaelijck past,[995]
'T geen de Fortuyn haer' schoovling leyd te last.[996]
Vw oud geslacht, dien koninglijcken glans,
En het gerecht des grooten oudenmans,[998]
Al 't aerdrijck om vermaert, set wt den sin:
En nimmermeer en val u Hector in.[1000]
Buygh, kleyne knien: uw lijf na'et slaeven set.[1001]
Soo u de kindsche onnooselheyd belet,[1002]
Ter halver dood uwe wtvaert te bevroen,[1003]
Schrey dan, om dat ghy 't siet uw' moeder doen.
Oud Troie sagh sijn konings kindsheyd me[1005]
Van traenen nat. De kleyne Priam deê
Den dreygenden Alcides worden weeck:[1007]
Die forssert, die, voor wiens geweld besweeck[1008]
'T woed ongediert, daer oyt af werd gehoort:[1009]
Die na de bres gemaeckt in Plutoos poort,[1010]
Sich ruggeling te maecken wist ruymbaen[1011]
Door 't duyster heen: verwonnen van een' traen,[1012]

* TEKSTKRITIEK: vs 1011-1012, de oude uitgave heeft achter *ruymbaen* 'n dubbele punt, en achter *heen* 'n komma.

990 Beschreienswaardige vrucht van de droefste vrouw.

993 *Duyck:* buk, kniel.

995 *dat yetwes quaelijck past:* dat iets niet past (*yetwes* uit *yet* en *wes:* 2e nv. van *wat*).

996 *haer' schoovling....:* aan haar verschoppeling oplegt (tot 'n last legt).

998 *het gerecht des grooten oudenmans:* 't rechtsgebied, de rechtsmacht van de grote grijsaard, Priam (*gerecht* voor Lat. *iura,* vs. 714).

1000 En denk nooit meer aan Hektor.

1001 *uw lijf na'et slaeven set:* laat uw lichaam de houding van 'n slaaf aannemen.

1002 *de kindsche onnooselheyd:* de kinderlike argeloosheid.

1003 Reeds half in de dood, uw dood te begrijpen.

1005 Ook 't oude Troje heeft z'n kleine koning (Priam) met tranen beschreid gezien, toen Hérkules (Alcídes) op 't smeken van Priam de aan z'n vader Laómedon ontnomen koningstaf terug gaf (zie vs. 1014-vlgg.).

1007 *Alcides:* afstammeling van Alceus (Alkeus), hier de kleinzoon Herkules.

1008 *Die forssert, die....:* die geweldig sterke, die, voor wiens kracht.

1009 *'T woed ongediert:* de verwoede wilde dieren (zoals de Lernese slang, de Nemeïese leeuw, e.a. die Herkules bedwong); *daer oyt af:* waarvan ooit.

1010 *in Plutoos poort:* in de poort van de onderwereld.

1011 Zich weer 'n weg terug (*ruggeling*) wist te banen.

1012 *verwonnen...:* bij *Die forssert* van 1008: hij verwonnen door de tranen, zeide (vs. 1014).

Welck op de wang sijns kleynen vyands lagh:
Ick, seyde hy, gun u 'tkoninglijck gesagh:
Sit op den troon uws vaders hoogh in 't goud:
En sijnen staf, maer bet uw' woorden houd.[1016]
Dit was, wou hy, 's gevangens hardste straf.[1017]
Leer Hercules sijn' sachte gramschap af.[1018]
Of en vermaeckt u niet als sijn geweer?[1019]
Geen smeecker leyd voor uwe voeten neer[1020]
Van mindren staet, en bid maer lijfs gena.[1021]
Dat het na lust van 't luck sijn erfrijck ga.[1022]

ULYSSES. ANDROMACHE. ASTYANAX.

U l y s s e s :
Verbaesde moedersrou ontroertme wel het harte,[1023]
Nochtans ontroertme meer der Griecksche moedren smarte,
Tot wier groot hartenleet dit kind opwassen sal.

A n d r o m a c h e :
Sou dit de man wel sijn, en hand, die Troiens val
Oprechten sal wt d'asch? Moet Troie daer op hoopen[1027]
Soo is het hopeloos. 'T is veel te veer verloopen:[1028]
'T en leyd soo niet met ons' Troiaensche borgery[1029]
Dat yemand vreest met recht voor onse muytery.
Of sou sijn vaders moed hem wel den moed verhoogen,
Te weten, hy wien self rondom den muur getogen
De moed ontvallen sou, die door veel tegenspoed,
En ramp gebroken word. Indienghe van sijn bloed[1032-1034]

1016 Houd zijn koningstaf, maar houd beter (*bet*) dan hij uw gegeven woord. Laomedon gaf aan Herkules de beloning niet, toen deze zijn dochter Hesíone uit de macht van 'n zeemonster had bevrijd, en daarom verwoestte Herkules Troje, en doodde Laomedon.
1017 *wou hy:* zo wilde hij 't; *'s gevangens:* van de gevangene, de kleine Priam.
1018 *Leer.... af:* leer van Herkules z'n zachtmoedige gramschap.
1019 *niet:* niets; *sijn geweer:* z'n wapens.
1020 *leyd:* ligt.
1021 *Van mindren staet* dan bij Herkules, dus dan Priam; *maer lijfs gena:* alleen genade voor z'n leven (niet om de koningsmacht zoals Priam).
1022 Laat 't met z'n erfrijk maar gaan volgens de nukken van de Fortuin; *'t luck:* 't lot, de Fortuin.
1023 *Verbaesde moedersrou:* de droefheid van 'n (door smart) waanzinnige moeder.
1027 *Oprechten:* oprichten.
1028 *te veer verloopen:* te ver verkeerd gelopen.
1029 *'T en leyd soo niet:* 't is niet zo gesteld.
1032-1034 *Te weten, hy....:* nml. hij, aan wie zelf, toen hij rond de muren van Troje vluchtte, de moed zou ontvallen. Hektor was door Achilles, driemaal rond de muren van Troje gejaagd (*Ilias* 22:131-vlgg); *van sijn bloed:* van zijn zoon.

*
Eyscht wel verdiende straf, wat soudghe meer begeere'?
Veroorlooft hem voor slaef te dienen u ter eere,
Sijn' knechtelijcken hals ontfange het dienstbre jock:[1037]
Wie weygert dat een' vorst?

V l y s s e s :
Ulysses nocht sijn wrock:
Maer Calches slaet het af.

A n d r o m a c h e :
O oorsaeck van mijn lyen!
Toesteller van bedrogh, en tuck op schelmeryen,[1040]
Die niemand voor de vuyst in 't stryden hebt vermant:[1041]
Maer door wiens quaeden aerd, en dobbel schalck verstand[1042]
Selfs Griecken sijn vermoord: stoffeertghe om 't kind te dooden[1043]
Uw' saeck met wichlery, en met onnoosle Goden?[1044]
Wt uwen boesem komt dit schelmstuck nachtsoldaet,[1045]
Een man in kindermoord, nu sijtghe een held op straet[1046]
By lichten dage alleen.

U l y s s e s :
Mijn' vroomheyd is den Greecken[1047]
Genoegh, den Phrygiaen niet dan te veel gebleecken.[1048]
De vloot haere anckers licht. 'T is ongelegen tyd
Dat ick den ganschen dagh met ydle woorden slyt.

A n d r o m a c h e :
Verguntme een' korte wijl, op dat ick mynen soone
Voor 't wterste bediene, en myne gunst betoone,[1052]
En voor het laeste omarm den genen dien ick droegh,
En soo mijn' gierge trou omhelsende vernoegh.[1054]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1039, in de oude uitgave is de aanwijzing *Andromache* weggelaten.
1037 *dienstbre jock:* slavejuk.
1040 *Toesteller:* samensteller, uitvinder; *tuck op schelmeryen:* gretig, belust op schelmstukken.
1041 *voor de vuyst:* met open, eerlike daad; *vermant:* overwonnen, overmand.
1042 *dobbel:* dubbelhartig, vals; *schalck:* sluw.
1043 Slaat op de verraderlike moord van Palamedes, en op Iphigenía die hij bij haar moeder weghaalde om ze te slachtofferen, onder voorwendsel ze aan Achilles ten huwelik te geven; *stoffeertghe:* verbloemt ge.
1044 *onnoosle:* onschuldige.
1045 *nachtsoldaet:* krijgsman bij nacht; zij doelt op Ulysses' nachtelike tocht met Diomédes, toen hij koning Rhesus overviel (*Ilias* 10:469-vlgg.) en op hun beider nachtelike ontroving van Pallas' beeld, 't Palladium, uit de tempel in Troje.
1046 *Een man:* 'n held; *op straet....:* in 't openbaar, bij lichte dag, en alleen.
1047 *Mijn' vroomheyd:* mijn dapperheid.
1048 *niet dan te veel:* al te veel.
1052 *Voor 't wterste bediene:* voor 't laatst 'n dienst bewijs; *gunst:* liefde.
1054 En zo mijn verlangende liefde verzadig; *gierge:* begerige; *trou:* liefde.

U l y s s e s :

Och of 't geoorlooft waer dat ick wt mededoogen
My uwer deeren moght: Doch 'tgeenwe alleen vermogen[1056]
Dat word uw' beê vergunt, te weten tyd en wyl[1057]
Na uw' begeerte, en wensch. Versaed u inder yl[1058]
Met traenen. Droefheyd word verlicht door bitter schreyen.

A n d r o m a c h e :

O soet, en waerdigh pand! o eere van 't gescheyen,[1060]
En neergeslagen huys, en Troiens laeste lijck![1061]
O schrick van Grieckenland! o moeders ydle wijck![1062]
Wien ick sijns vaders lof, en oorloogskunst ervaeren[1063]
Toewenschte, en oock den tyd, die in sijn' middeljaeren[1064]
Sijn bestevader heeft geluckigh doorgebracht:[1065]
Maer d'Hemel heeft myn' bede helaes! niet veel geacht.
Ghy sult van Ilium den scepter niet eens swieren,[1067]
In koninglijcke sael: nocht met geboden stieren[1068]
De volcken wijd en sijt. Voortaen en sultghe niet
Soo menigh land gebragt sien onder sijn gebied:
Ghy sult niet eenmael laes! de Griecxsche ruggen wonden,[1071]
Nocht slepen Pyrrhus lijck aen uw' karros gebonden:[1072]
De kleyne wapens ghy met uwe teedere hand[1073]
Niet handlen sult: noch' 'twild, verspreyd door 'twoeste land,[1074]
In bergh, in bosch, en dal geswind en stout najaegen,
En na elck vierde jaer, op d'ingestelde dagen,[1076]

1056 *My uwer deeren moght:* met u deernis mocht hebben.
1057 *tyd en wyl:* ruimte van tijd (*wijle:* tijd, tijdruimte).
1058 *inder yl:* in de haast, zonder tijd te verliezen.
1060 *gescheyen:* verstrooide, uiteengeslagen.
1061 *huys:* geslacht.
1062 *ydle wijck:* vergeefse toevlucht.
1063 *oorloogskunst ervaeren:* beproefde oorlogskunst.
1064 *in sijn' middeljaeren:* op z'n mannelike, z'n middelbare leeftijd (toen was Priam gelukkig; in z'n jeugd [zie aant. op vs. 1005 en 1016] en in z'n ouderdom heeft ie de verwoesting van Troje gezien).
1065 *bestevader:* grootvader (Priam).
1067 *niet eens:* niet eenmaal, nooit; *swieren:* zwaaien, dragen.
1068 *stieren:* besturen.
1071 *de Griecxsche ruggen:* de ruggen van de (vluchtende) Grieken.
1072 *karros:* strijdwagen (zoals Pyrrhus' vader, Achilles, 't lijk van Hektor sleepte).
1073 *De kleyne wapens:* de kinderlike wapens (in de eerste jeugdoefeningen).
1074 *handlen:* behandelen, hanteren; Vondel schrijft hier *noch'* als verkorting van *nocht* voor de volgende *'t*.
1076 *En na elck vierde jaer:* en niet in ieder vijfde jaar, ieder lustrum (Lat. *nec stato lustri die,* vs. 778; Seneca laat de Romeinse lustrumfeesten ook in Troje vieren); *ingestelde:* vastgestelde.

Den sleep van Troiens spel voortbrengen op de baen,[1077]
En voeren edel kind de wackre benden aen:[1078]
Ghy sult met snellen voet, en met geswinde keeren[1079]
Niet eens om d'outers gaen, en met uw' dans vereeren
Der Phrygen tempelfeest: als 't kromkornets geluyd[1081]
De snelle passen treckt ten wackren voeten wt.[1082]
O slagh van wreede dood! veel droever als het sterven,[1083]
Sal Troie noch yet sien, 'tgeen sal haer hart doorkerven[1084]
Veel meer als Hectors moord.

V l y s s e s :
Nu moeder 'tweenen laet:
Een' groote droefheyd stelt sich selve doch geen' maet.[1086]

A n d r o m a c h e :
Heel kort Vlysses is het marren van ons weenen,[1087]
Daer ick om smeeck en bid. Gedoog dat ick den geenen,
Die noch in 't leven is, sijne oogen luycken magh.[1089]
Kleyn sterftghe, doch alree draeght Argos dy ontsagh:[1090]
Uw Troie wacht uw' komst: wy smelten in ons' traenen.[1091]
Ga vry en vranck, en vind d'ontslage Phrygiaenen.[1092]

A s t y a n a x :
O moeder u erbarmt!

A n d r o m a c h e :
Wat houdghe mijnen schoot,[1093]
En 'smoeders hand, die is een ydele hulp ter nood:[1094]
Als 't teeder kalf sich by de moeder weet te vlyen,
Wanneer het brieschen hoort de leeuwen van ter syen:
Maer het verwoede dier de moeder wijcken doet,
En soeckt den mindren roof, die 't met sijn' tand bebloed[1098]

1077 De stoet van Trojanen die deelnemen aan de spelen, binnenleiden op de baan.
1078 *edel kind:* koningskind.
1079 *keeren:* rondgangen.
1081 *'t kromkornets geluyd:* 't geluid van de kromme horen.
1082 *treckt.... wt:* uitlokt.
1083 *als het sterven:* als de gewone dood.
1084 Zal Troje weer iets zien.
1086 Ulysses zegt haar op te houden met schreien, en verontschuldigt z'n onderbreking met deze woorden: want uit zich zelf enz.....
1087 *is het marren van.....:* is 't oponthoud dat onze tranen veroorzaken.
1089 *luycken:* sluiten.
1090 Hier spreekt ze tot Astyanax; *dy:* u.
1091 *Uw Troie:* uw verwoeste Troje, uw Trojanen in de onderwereld.
1092 *vry en vranck,* door de dood bevrijd; *ontslage Phrygiaenen:* van leed ontslagen, door de dood bevrijde Trojanen (de dode Trojanen).
1093 *houdghe:* houdt ge vast.
1094 *'smoeders,* ook vrouwelike woorden met *des, 's* (zie Dl. 1 blz. 721 aant. op vs. 21); *ter nood:* in deze nood.
1098 *den mindren roof:* de kleinere buit.

Verscheurt, verruckt, en sleept: soo sal u wt mijne armen[1099]
De vyand rucken oock. Ontfang mijn droevigh karmen:
Ontfang mijn' laesten kus, en 'twtgetrocken hayr:
En dus gekropt van my ontmoet uw' vader, daer[1102]
Hy dwaelt in 't saligh veld: doch wilt hem overdraegen[1103]
Heel weynigh' woorden van uw' moeders bitter klaegen.
Soo 'soverledens schim sich d'eerste sorge aenneemt,[1105]
Nocht door 't verbranden niet van d'oude liefd vervreemt:[1106]
O wreeden Hector! hoe gedooghtghe nu, ghy braeve,[1107]
Dat onder 't Griecxsche juck Andromache dus slaeve.[1108]
Wat leghtghe log, en traegh. Achilles quam wel weer.[1109]
Neem van mijn' traenen kind, die noch sijt kleyn en teer,
Neem van mijne hayren weer. Al 'tgeen is overbleven[1111]
Van d'wtvaert mijns gemaels. Neem kuskens dieghe geven
Mooght aen uw vaders mond. Dit kleed uw' moeder laet
Ten troost; mijn graf en geest aenroerden dit gewaed:[1114]
Nau ick doorsnufflen sal wat asschen hier magh schuylen.[1115]

U l y s s e s :
Hier is nocht maet nocht end van schreyen, en van huylen.
Flucx wech met Hectors soon: ruck wech, en neem hem met,[1117]
Die 't leger marren doet, en Argos vloot verlet.

R e y :
Wat plaets of ons gevangene all'[1119]
By sich ter woon ontfangen sal?[1120]
Thessalien vol bergen, of
Koel Tempe rijck van lauwerlof?[1122]

1099 *verruckt:* uiteenrukt; *sleept:* wegsleept.
1102 *gekropt van my:* vervuld, vol van mij (Lat. *plenus mei,* vs. 801); *daer:* waar.
1103 *in 't saligh veld:* in de Elisése velden, de verblijfplaats van de gelukzaligen.
1105 Zo de schim van de overledene zich nog aantrekt z'n eerste zorg, haar die vroeger z'n zorg uitmaakte.
1106 *door 't verbranden:* door 't verbranden van z'n lijk, dus: door z'n dood.
1107 *braeve:* dappere.
1108 *dus slaeve:* aldus slaaf moet zijn.
1109 *leghtghe:* ligt ge, zijt ge; *leggen* voor *liggen* heel gewoon; *Achilles quam wel weer:* Achilles is wel (uit de onderwereld) teruggekomen (zie vs. 292-vlgg.).
1111 Neem dan weer wat van m'n haar (dat ik van smart uitruk); uitspr. *mijn'aren;* neem al wat mij nog rest aan tranen en haren na de uitvaart van mijn echtgenoot.
1114 *Mijn graf en geest:* 't graf waarin mijn Hektor ligt, en de mij dierbare schim hebben dit gewaad aangeraakt (*geest* min juiste vertaling van *Manesque cari,* vs. 812).
1115 *Nau:* nauwkeurig; *doorsnuffen:* doorzoeken.
1117 *met:* mee.
1119 *Wat plaets:* wat voor 'n plaats; *all':* alle.
1120 *ter woon:* om te wonen.
1122 *Tempe* 't om z'n schoonheid beroemde dal in Thessalië; *rijck van lauwerlof:* rijk aan groen van laurierbomen.

Of Phtie een veel bequaemer veld[1123]
Om wt te levren menigh' held?[1124]
Of 't steenigh Trachyn, beter steê[1125]
In vruchtbaerheyd van 't stercke vee?[1126]
Of is 't Iölcos hoogh van moed,[1127]
Betemster van den souten vloed?[1128]
Of 't ruyme Creten, by elck een[1129]
Verwondert om sijne hondert steên?[1130]
Of oock Gortijne, kleyn van naem?[1131]
Of Trice, dor en onbequaem?[1132]
Of is 't Methone, dicht begroeyt[1133]
Van lichte steeckpalm, dieder bloeyt?[1134]
Methone, dat alsins bekuylt[1135]
Dicht onder 't bosch van Oeta schuylt,[1136]
En meer als eens de pylen straf[1137]
Tot Troiens nederlaegen gaf.[1138]
Of Olenos, wiens hutten licht,[1139]
En wijd sijn van elckaer gesticht?[1140]
Of Pleuros, dat sich altijd draegt[1141]
Als vyand der Godinnemaeghd?
Of Troezen, wiens kromboghte ree[1143]

1123 *Phtie:* Phtië, 'n stad in Thessalië, waar Achilles geboren was (zie 't vlg. vers); *bequaemer veld:* 'n streek meer geschikt.
1124 *wt te levren:* voort te brengen.
1125 *Trachyn:* stad in Thessalië; *steê:* plaats.
1126 *in vruchtbaerheyd van:* in rijkdom aan.
1127 *Iölcos:* Iolkos 'n zeestad in Thessalië, waar Jason z'n moeilike zeetocht begon, (vs. 1128) om zich van 't gulden vlies meester te maken.
1128 *den souten vloed:* de zee.
1129 *Creten:* Kreta, 't eiland in de Middellandse Zee, nu Kandia; *by:* door.
1130 *Verwondert:* bewonderd.
1131 *Gortijne:* Gortyna (Gortun) 'n stad op Kreta; *kleyn van naem:* van weinig bekendheid.
1132 *Trice:* Triké, 't tegenwoordige Trikkala in Thessalië; *onbequaem:* onaangenaam.
1133 *Methóne:* 'n stad in 't Thessaliese landschap Magnesia.
1134 *Van lichte steeckpalm:* van fijne hulst (met dunne takken); *dieder:* die er.
1135 *alsins bekuylt:* overal vol schuilhoeken (*latebrosa,* vs. 824).
1136 *Oeta:* bergketen in Thessalië.
1137 *de pylen straf:* de felle pijlen.
1138 Herkules had zich bij de Oeta op de brandstapel laten verbranden; hij had tweemaal meegewerkt aan de verwoesting van Troje (zie aant. op vs. 210 en 216).
1139 *Olenos:* 'n stad in Aitolië (in Noord Griekenland); *hutten:* huizen.
1140 *gesticht:* gebouwd.
1141 *Pleuros:* stad in Aitolië; koning Oineus had bij 'n dankoffer voor de oogst, Artemis (Diana) de *Godinnemaeghd* vergeten; hierom zond deze 't Kalydoniese everzwijn om de landstreek te verwoesten (Kalydoon was de hoofdstad van Aitolië).
1143 *Troezen:* Troizen, 'n zeestad in Argolis (in 't Oosten van de Peloponnesus); *kromboghte ree:* gebogen haven (ree) (aan de sterk inbuigende zeegolf).

Bespoelt word van een' breede zee?
Of Pelion, wel eer vermaerd
De darde trap ten Hemelwaert,[1145-1146]
En streckte Proteus voor een rijck?[1147]
Op desen bergh was Chirons wijck:[1148]
Daer lagh in wtgehoolde rots[1149]
De meester van het kind, dat trots[1150]
En moedigh doen alreede was,
Mits hy hem sulcke lessen las:
Waer door de grimmigheyd van 't hert[1153]
Noch meer en meer geslepen werd:
Als hy sijne harrep klincken liet,[1155]
Soo song hy onder 't snaerspel niet[1156]
Als slechts van houwen kerven slaen,
En wat daer voorts magh hangen aen.[1158]
Carystos rijck van marmorsteen?[1159]
Of Chalcis, daer Euripus heen[1160]
En weer speelt met d'onstuyme zee?
Of sijn 't d'Echidnen, die hunn' ree[1162]
Bequaem voor alle winden leyd?[1163]
Of Gonoës daer 't altyd weyt?[1164]
d'Enispen, bang voor Boreas?[1165]

1145-1146 *Pelion:* 'n berg in Thessalië; bij de hemelbestorming van de Reuzen (Gigantes) was dit de derde berg in de opstapeling (Olympos, Ossa, Pelion).
1147 En waar Proteus z'n rijk had (Vondel volgde de verkeerde lezing *Protei* in plaats van *Prothoi,* vs. 830; niet Proteus, 'n zeegod, maar *Prothoös* was koning over 't gebied bij de Pelion, *Ilias* 2:756).
1148 *Chiron:* Cheiroon, de Kentaur, leermeester van Achilleus; *wijck:* verblijfplaats.
1149 *wtgehoolde:* uitgeholde (van *uitholen*).
1150 *het kind:* Achilles.
1153 *grimmigheyd:* toornigheid.
1155 Achilles bezong op z'n harp de heldedaden van de halfgoden.
1156 *niet:* niets.
1158 *voorts:* verder; *magh hangen aen:* bij kan horen.
1159 *Carystos:* of is 't Karustos, 't tegenwoordige Karysto, 'n stad aan de zuidkant van 't eiland Euboia.
1160 *Chalcis:* Chalkis, hier de stad op de Westkust van Euboia; *daer Euripus....:* waar de Eurípos tussen twee zeeën heen en weer stroomt (*semper properante,* vs. 839: altijd snel stromende); de Eurípos is de zeeëngte tussen Euboia en 't vasteland (Boiötië).
1162 *d'Echidnen* zullen wel zijn de Echínai of Echínades, 'n groep eilandjes in de Ioniese zee bij Ithaka; *die hunn' ree:* (van wie) waarvan de ree, de haven.
1163 *Bequaem:* geschikt; *leyd:* ligt.
1164 *Gonoës:* Gonoëssa, waar 't altijd waait (*weyt*), stad in de Peloponnesus in Achaia, hoog op de bergen gelegen.
1165 *d'Enispen:* Enispe,'n stadje in Arkadië; (Peleponnesus); Vondel zegt d'Enispen, omdat hij 't Latijnse *Enispae,* of *Enispe,* 'n meerv., opvatte als de naam van de *inwoners* of van 'n groep eilanden; *Bóreas:* de Noordewind; Seneca zegt dit van die stad: *quae formidant Borean:* bang voor Boreas, omdat Homeros deze stad noemt □*νεμ*□*εσσα*: bloot gesteld aan de winden.

*

Of Pepareet ter noorder as[1166]
Aen Grieckens alderwterste end?
Of is 't Eleusis, dat gewent[1168]
Vrou Ceres stadigh t'eeren is
In stilligheyd en duysternis?[1170]
Of roept ons tegens onsen sin
Des waeren Aiax Salamin?[1172]
Of Calydon, sout dat wel sijn,[1173]
Alom bekent door 't wilde swijn?[1174]
Of is het Scarphe, en Besse? of 't land[1175]
Dat Titaressos, die na'et strand[1176]
Om onder zee te duycken sluypt,[1177]
Met sijnen traegen vloet doorkruypt?
Of Pylos dat lang leven geeft?[1179]
Of Pyse, dat een' tempel heeft[1180]
Iupijn ter eeren opgebout?
Of Phaer? of Elis daermen houd[1182]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1166 *Pepareet,* de oude uitgave heeft *Pelareet*. - vs. 1173 *sout,* de oude uitgave heeft *soud*.

1166 *Pepareet:* Peparéthos, een van de Cycladen-eilanden (Kukladen) in de Egese Zee bij Attika; *ter noorder as:* aan de Noordpunt, in 't uiterste noorden (Vondel had de onjuiste lezing *arctica:* noordelike, in plaats van *Attica,* vs. 843).

1168 *Eleusis:* stad in Attika, waar de feesten van Deméter (Ceres), de godin van de landbouw, biezonder gevierd werden; *gewent.... is:* gewoon is.

1170 De hier bedoelde feesten zijn de Eleusiniese mysteriën; deze mochten alleen door ingewijden worden gevierd; vandaar *in stilligheyd;* in *duysternis* omdat de grote mysteriën van 't andere leven hun in de nacht geopenbaard werden.

1172 Salamis van de ware Ajax (Aïas), d.i. Salamis 't eilandje en de stad in de Saroniese Zee tegenover Attika; hier regeerde Télamoon, de vader van Aias; later bouwde de broer van Aias, Teukros, 'n gelijknamige stad op Cyprus. De ware Ajax betekent de grote Ajax (Aias) Telamoon's zoon, naast de andere Ajax (Aias) zoon van Oïleus, in de *Ilias* bekend. (Andere lezing vs. 845 *Salamina veram: 't ware Salamis,* 't echte oorspronkelike Salamis).

1173 *Calydon:* Kalydoon, 'n stad in Aitolië (zie aant. op vs. 1141); *sout:* zou 't.

1174 't Wilde zwijn waarover gesproken is in aant. op vs. 1141.

1175 *Scarphe:* in Lokris bij de Thermopylae (Noord-Griekenland); *Besse:* Bessa, stad in Phokis (Noord-Griekenland).

1176 *Titaressos:* Titaresios, rievier in Thessalië (N. Griekenland) met erg drabbig water (zie vs. 1178).

1177 *Om onder zee te duycken:* om z'n wateren in zee te storten.

1179 *Pylos:* Pulos, 'n stad in Messénië (Peloponnesus), waar de hoogbejaarde Nestor koning was.

1180 *Pyse:* Pisa (in de Peloponnesus) in de nabijheid van 't dal Olympia, waar de Olympiese spelen gevierd werden ter ere van Zeus (Jupiter), die er zijn beroemde tempel had.

1182 *Phaer* (uitspr. *Faar*)*:* Pharis, 'n stad in Lakónike (Peloponnesus); *Elis:* de landstreek Elis, waar de Olympiese spelen gehouden werden (zie op vs. 1180).

*
En viert de feest, die 's winners hoofd
Den lofkrans van olijf belooft?[1184]
Het raesende onweer hier en gins[1185]
Sende ons slaevinnen allesins,[1186]
En lande en berg waer't wil ons lijf:[1187]
Behoudens datmen verre blijf[1188]
Van Sparten; 't welck met recht gehaet[1189]
Den Phrygen, en den Griecken staet[1190]
Op soo veel' smarte en ongerijf:[1191]
Behoudens datmen verre blijf[1192]
Van Argos, en Mycenen eerst[1193]
Door Pelops tiranny beheerst,[1194]
'T kleyn Neritos min als Zacynth,[1195]
En Ithaca, wiens klippen blind
In't water duyckend voor en naer[1197]
De kielen dreygen met gevaer.
Wat lot of u noch wesen sal
Beschoren, of wat ongeval
Troiaensche koningin wel eer?[1201]
Waer heen, en van wat overheer[1202]
Sult ghy noch worden omgeleyd?[1203]
Wat land is tot u graf bereyd?[1204]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1194, de oude uitgave heeft achter *beheerst* 'n punt.

1184 De overwinnaar in de Olympiese spelen kreeg 'n krans van olijfbladen op 't hoofd, en soms 'n palmtak in de hand.

1185 *Het raesende onweer:* de woedende storm van 't ongeluk; *hier en gins:* hier en ginder; dat hier en ginder, overal (voor ons) woedt.

1186 *allesins:* overal naar toe.

1187 *lande:* mag aan land brengen; *lijf:* lichaam.

1188 *Behoudens:* behalve.

1189 *Van Sparten:* van Sparta (waar Helena woonde, de oorzaak van de rampen (zie aant. op vs. 379).

1190 *Den Phrygen:* bij de Trojanen (Troje lag in Phrygië); *den Griecken staet op:* de Grieken komt op, voor de Grieken oorzaak is van.

1191 *ongerijf:* ellende.

1192 *Behoudens:* (ook) behalve.

1193 *Argos* met de hoofdstad Mycene (Mukene), waar Agamemnon koning was.

1194 *Pelops:* grootvader van de Atriden, hier van Agamemnon (op dit geslacht rustte 'n vloek, wegens de gruwelen door hun bedreven, zie ook aant. op vs. 497).

1195 En van 't kleine Neritos; Néritos is 'n eilandje bij Ithaka (Homeros kent 'n Nériton 'n gebergte op Ithaka, waar Ulysses koning was); *min als Zacynth:* kleiner dan Zakunthos een der andere eilanden van Ulysses.

1197 *voor en naer:* voor en na; telkens.

1201 *wel eer:* weldra.

1202 *van wat overheer:* door welke opperheer.

1203 *omgeleyd:* meegevoerd.

1204 *u graf:* uw graf (*u* en *uw* verschilden en verschillen gewoonlik alleen in spelling).

De vierde handel

HELENE. ANDROMACHE. HECVBA.

H e l e n e :

Wat bruyloft doods, en droef, met kermen, bloed, en moord[1205]
En klaghten word geviert, daer van na recht behoort[1206]
'T beleyd toe aen Heleen. My derfmen noch beladen[1207]
Om den verdelgden Phrygh in 't wterst te beschaden:[1208]
Aen my beveeltmen noch te boodschappen 't geveynst,
En ydel huwelijck van Pyrrhus, en op 't reynst[1210]
De bruyt na Griecxsche wijs te cieren, en te kleeden.
Prins Paris suster word door mijne treecken heden[1212]
Misleyd, en raeckt om hals door mijn versiert bedrogh.[1213]
Verschalcktse vry, ick acht sulcx voor haer 'tlichste noch.[1214]
'T is een' gewenschte dood te sterven sonder schricken[1215]
Voor't lyden van de dood. Wat draeltghe te beschicken[1216]
Het geen u is belast? De stichter draegt de schuld[1217]
Van't opgedrongen quaed. Uw jammer is vervult[1218]
O welgeboorne maeghd! van Dardans bloed gesprooten,[1219]
Een milder God heeft u, die deerlijck waert verstooten,[1220]
Goedgunstich aengesien, en is vast besigh om
Te schencken aen uw' jeughd een' saelgen bruydegom:
Al heerschte Priam self, schoon Troiens muuren stonden[1223]
Tot sulck een huwelijck sy u niet brengen konden:
Want d'overkijcker self van d'eedle Griecxsche stam[1225]

1205 *Wat bruyloft:* welke bruiloft ook.
1206 *na recht:* naar recht, te recht.
1207 *'T beleyd:* de leiding; *derfmen:* durft men; *beladen:* belasten.
1208 *in 't wterst te beschaden:* tot 't uiterste te kwetsen.
1210 *ydel huwelijck:* schijn-huwelik; *op 't reynst:* zo fraai mogelik.
1212 *Paris suster:* Polyxena; *treecken:* listen.
1213 *en raeckt om hals.....:* en gaat haar dood te gemoet door mijn verzonnen bedriegerij; *versiert:* verzonnen (zie aant. op vs. 863).
1214 Bedrieg haar maar gerust, ik acht dat voor haar nog 't lichtste om te dragen.
1215 *gewenschte:* wenselike.
1216 *te beschicken:* uit te voeren (ze zegt dit tot zich zelf).
1217 *De stichter:* de aanlegger.
1218 *Uw jammer is vervult:* uw lijden is voorbij; zij spreekt hier Polyxena aan.
1219 *Dardans:* van Dardan, vader van Priam (zie blz. 79 r. 35).
1220 *milder:* genadiger.
1223 Al zou Priam zelf nog heersen; al zouden Troje's muren nog staan.
1225 *d'overkijcker:* de overvlieger, de uitmuntende, nml. Pyrrhus.

*
U tot het heyligh recht van kuysche minne vlam,
En wettigh bed versoeckt: wiens breed gebiet gelegen[1227]
Is aen 't Thessalisch veld. O welck een groote segen![1228]
De groote Tethys, en soo menige Godes[1229]
Van't soute pekelschuym, daer toe de zeeprinces[1230]
Vrou Thetis, de voogdes van d'opgeblaese baeren,[1231]
U voor haere aengehuwde, en eygen pand verklaeren,[1232]
En Peleus als ghy nu sijt Pyrrhus wederga[1233]
V noemen sal sijn' snaer, en Nereus even na.[1234]
Leg af't beswalckt gewaed: treck weder aen een staetigh:[1235]
Verleer slaevin te sijn: weest niet soo ongelaetigh:[1236]
Strijck neer 't geresen hayr: duld dat het word geschickt,[1237]
En met eene aerdige hand getoyt, en opgeflickt.[1238]
Dit ramp misschien u voert tot hoogren staet en orden.[1239]
'Theeft veelen nut geweest des vyands roof te worden.[1240]

A n d r o m a c h e :
Te schaetren eens van vreughd was 'teenigh onheyl dat
Den Phrijgen noch ontbrack, en d'wtgeroyde stad;
'Tgeslechte Pergamum vast brand aen allen hoecken.[1243]
O tijd van hylicken! maeckt yemand sich te soecken,[1244]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1231 *Thetis*, de oude uitgave heeft *Tethys*. - vs. 1242, de oude uitgave heeft achter *stad* 'n komma.
1227 *wettigh bed:* wettig huwelik.
1228 *Thessalisch veld:* Thessalië (N. Griekenland), waar 't rijk van Achilles lag.
1229 *Tethys* de grote zeegodin, echtgenote van Océanus (Okéanos).
1230 *Van 't soute pekelschuym:* van de zoute zee; *daer toe:* bovendien; *de zeeprinces:* de zeevorstin.
1231 *Vrou Thetis:* Vrouwe Thetis, de Nereïde, dochter van de zeegod Nereus, moeder van Achilles; *de voogdes van d'opgeblaese baeren:* de gebiedster over de stormige zee.
1232 *pand:* kind.
1233 *Peleus:* Achilles' vader; *wederga:* vrouw.
1234 *snaer:* schoondochter; *even na:* even naverwant, ook Nereus, noemt u schoondochter.
1235 *beswalckt gewaed:* rouwgewaad; *beswalckt:* vuil (letterlike vertaling van *cultus squallidos*, vs. 884); *staetigh:* feestelik.
1236 *Verleer:* leer af; *ongelaetigh:* weerspannig (eigenlik: onvriendelik, tegenstelling van 't oude *gelatig:* minzaam; maar later meer als tegenstelling van *gelaten* gevoeld).
1237 *geresen:* ruig omhoogstaande (van rouw: *horrentes comas*, vs. 885).
1238 *aerdige:* kunstvaardige; *opgeflickt:* opgesierd.
1239 *Dit ramp:* deze ramp; *ramp* 'n *het*-woord (zie blz. 79 op r. 32); *orden:* rang (ouwere vorm).
1240 *'Theeft veelen nut geweest:* 't is voor velen nuttig geweest (*heeft geweest* de oorspr. vorm).
1243 *vast:* voortdurend; *Pergamum:* Pérgamos, eigenlik de burcht van Troje, hier de hele stad Troje; *aen allen hoecken: allen* met de ouwe 3e n.v. *n;* uitspr. *allen'oeken*).
1244 *O tijd van hylicken:* prachtige tijd om te huwen; *hylicken:* trouwen, bijvorm van huweliken; *maeckt yemand sich te soecken:* zou iemand zich laten zoeken.

*

Soud yemand weygeren te treen na'et bruyloftsbed[1245]
Daer 'tlief juweel toe raed, Heleen, 't bederf, de smet[1246]
Der beyde volleken? Siet eenmael doch met weenen[1247]
Die vorstengrafsteên aen, dese onbegrave Beenen
Langs 'tveld gesaeyt: die heeft uw' bruyloftsfeest verspreyt:[1249]
Om u men 't Asiaensche, om u men 't vaeck beschreyd
Europische heldenbloed al sissende sagh storten;[1251]
Als ghy koelmoedigh saeght de mannen t'saemenhorten,[1252]
Onseker wienghe droeght. Vaert voorts, en maeckt met groen[1253]
De bruyloftskamer toe. Wat isser toorts van doen,[1254]
Of fackel na gewoonte, of vier? Laet Troie wtrichten[1255]
Dien dienst, en met sijn' vlam 't nieu bruyloftsbed toelichten.[1256]
Troiaensche borgers viert, viert Pyrrhus huwlijcxfeest,
Ia viertse na waerdy; dat's met een' bangen geest:[1258]
Maeckt droefheyd, en misbaer.

H e l e n e :
Hoewel de groote smarte
In geene rede staet, nocht word vermorwt in't harte,[1260]
Ia boven dat noch vaeck haer' rougenooten haet:
Soo is het evenwel dat soo mijn' saecke staet,
Dat ickse nimmermeer te pleyten my sal schroomen,[1263]
Al was de rechter schoon met gramschap ingenomen.[1264]
'K en lochen niet dat u wel overkomen sy
Ondraeghelijcke smart: Maer 't staet u echter vry
Dat ghy Priaem, en ghy uw' Hector mooght beweenen:
Maer ick helaes! ick moet in't heymelijck besteenen[1268]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1245 *weygeren*, de oude uitgave heeft *weygren*. - vs. 1258, de oude uitgave heeft achter *geest* geen leesteken.
1245 *Soud:* zou, (uit *zoude*).
1246 *Daer:* waar; *'t lief juweel:* die lieve schat; *de smet:* de schandvlek.
1247 *Der beyde volleken*, nml. Grieken en Trojanen.
1249 *uw' bruyloftsfeest:* van uw huwelik met Paris.
1251 *Europische* d.i. Griekse: *sissende* in de vlammen, b.v. 't offer van Iphigenia.
1252 *t'saemenhorten:* op elkaar stoten.
1253 *Onseker wienghe droeght:* onzeker wiens partij ge koost (Lat. vs. 899 *incerta voti:* onzeker van uw wens, voor wie de overwinning moest zijn); *Vaert voorts:* ga voort; *maeckt.... toe:* versier.
1254 *Wat isser toorts van doen.....:* waarvoor zijn brandende toortsen of fakkels nodig (over de *bruiloftsfakkels* zie blz. 462 aant. op vs. 3).
1255 *Laet Troie wtrichten:* laat 't (brandende) Troje verrichten....
1256 *toelichten:* bijlichten.
1258 *na waerdy:* naar waarde; *met een'bangen geest:* met 'n beangst gemoed.
1260 De redelikheid mist, en niet in 't hart tot zachtheid gestemd wordt.
1263 *nimmermeer:* nooit.
1264 *Al was de rechter schoon:* al zou de rechter ook zijn.
1268 *in 't heymelijck besteenen:* in 't verborgen bewenen.

*
Mijn' Paris, dien ick mis. 'T is een ondraeghlijck juck
In slaeverny te sijn: Dat heb ick oock met druck,
Als een' gevange vrou, tien jaeren lang gedraegen.
Uw Troien leyd ter neer: d'Huysgoden sijn verslaegen:[1272]
'T is wel een swaer verlies het derven sijner stad:
Maer swaerder ick mijn' vrees dan alle rampen schat.
'T geselschap in uw' quaed uw' smart wat kan vergoeden:[1275]
Op my verwinner beyde, en overwonne woeden.[1276]
'T heeft in onsekre kans nu langen tyd gestaen,
Wie dat een' yeder sou voor sijn' slaevin ontfaen:
My kreegh terstond mijn heer, en sonder eenigh loten.[1279]
De krijgh verwijt ghy my is eerst wt my gesprooten:[1280]
Eene oorsaeck van 't verdriet dat Troien overviel:
Dit sou soo wesen, waer 't dat ons' Spartaensche kiel[1282]
Uw' zeen eerst kloofde: Maer soo de Troiaensche vechter
My roofde, als Venus my geschoncken had den rechter
Soo weet het Paris danck. Mijn' saeck sal vinden wel[1285]
Een scheydsman, maer helaes! voor my niet dan te fel.[1286]
'T is Menelaüs, die hier over recht sal spreecken.
Wilt nu Andromache uw treuren doch wat breecken,[1288]
En murwen het gemoed van dees' bedruckte vrou.[1289]
De traenen dringen my ten oogen wt van rou.

A n d r o m a c h e :
'T moet sijn een groot verdriet dat onse Heleen doet schreyen.[1291]
Wat doet haer doch aldus de vochte traenen spreyen?[1292]
Seg op, seg op, waer is Ulysses nu op wt?[1293]
Wat schelmstuck, of wat list is endlijck sijn besluyt?

* TEKSTKRITIEK: vs. 1287 de oude uitgave heeft achter *spreecken* geen leesteken.
1272 *d'Huysgoden....:* de beschermgoden van ieder huis zijn overwonnen; d.i. de huizen zijn verwoest (*Versi Penates*, vs. 913).
1275 *'T geselschap in uw' quaed:* uw medelotgenoten in uw ramp.
1276 *beyde, en:* zowel als ('t middeleeuwse *beide ende*).
1279 *mijn heer:* haar vroegere echtgenoot Meneláos.
1280 *eerst:* 't eerst.
1282 *ons'* met klemtoon; 't was immers 't schip (*kiel*) van Paris dat naar Griekenland voer, waar hij Hélena schaakte.
1285 *weet het Paris danck:* dank er dan Paris voor, wees dan maar toegeeflik voor Paris (*Ignosce Paridi*, vs. 923).
1286 *niet dan te fel:* al te streng.
1288 *breecken:* staken.
1289 *murwen:* verzachten, vertroosten; *dees' bedruckte vrou:* deze droevige vrouw: Polyxena.
1291 *onse Heleen*, uitspr. *ons'eleen*.
1292 *spreyen:* uitstorten.
1293 *waer is Ulysses nu op wt:* wat is Ulysses nu van plan.

Seg op hoe datmen sal met d'arme dochter leven.[1295]
Sal sy met volle kraght heronder sijn gedreven[1296]
Van Idaes toppen, daer hy rijst met heuvelkruyn?
Of sal een wreed soldaet haer schieten steyl en schuyn
Van 's onlangs hoogen burghs verre wtgesteke klippen![1298-1299]
Of salse in 't woeste meyr afwentlen van de tippen,[1300]
Die Troiens voorgeberght, met sijn' gespouwe sy',
En lenden steeckt om hoogh, soo dick en vaeck als hy[1301-1302]
Siet alsins overheer d'inhammen licht om gronden?[1303]
Seg op wat uw gelaet bedeckt voor loose vonden.[1304]
Dat Pyrrhus swager word van Hecube en Priaem,[1305]
Gaet boven alle ramp. Nu geef de straffe een' naem.
Segh op wat jammer ghy ons wyders toe wilt senden.[1307]
Beneem dit eenigh leet alle overige ellenden,[1308]
Dats d'ydle, en valsche waen vol twyffelmoedigheyd,
En dese onsekere hoop. Ghy siet wy sijn bereyd
Den jongsten slagh des doods geduldelijck te lyen.[1311]

H e l e n e :
Och of der Goden tolck my toeliet af te snyen
'T verlet van't haetigh licht, of voor Achilles graf,[1312-1313]
Door Pyrrhus woedende hand, als speelnoot van uw' straf,[1314]
En droevigh ongeluck, te sneuvlen met den swaerde.
Helaes Polyxena! wiens schoonheyd de vermaerde
Achilles voor sijne asch ter slachtingh daeght door't stael,[1317]
Om in't Elysisch veld te strecken uw gemael.[1318]

1295 *met.... leven:* handelen met, behandelen.
1296 *heronder sijn gedreven:* naar beneden worden geworpen.
1298-1299 *haer schieten steyl en schuyn....:* haar werpen hals over kop van de ver uitstekende rotspunten van de onlangs nog oprijzende burcht.
1300 *afwentlen:* naar beneden wentelen; *de tippen:* de toppen.
1301-1302 *Troiens voorgeberght:* 't Sigéum (Sigeion) gebergte, dat met 'n kaap (*voorgeberght*) in zee uitliep; *met sijn' gespouwe sy', en lenden:* op zij in de lendenen gespleten; *gespouwen* van *spouwen:* splijten; verg. gespouwen leer, spouwmuur; *dick:* dikwels.
1303 Van alle kanten over de ondiepe (*licht om gronden*) inhammen heen ziet; *overheer:* overheen (Oostel. Nederl. of Duits); dus *soo dick en vaeck*.... die overal over de ondiepe inhammen uitsteken.
1304 *loose vonden:* sluwe listen.
1305 *swager:* schoonzoon.
1307 *wyders:* verder.
1308 *dit eenigh leet:* dit enkele leed (genoemd in de vlgg. verzen).
1311 *jongsten:* laatste; *geduldelijck te lyen:* geduldig te ondergaan.
1312-1313 *Och of der Goden tolck....:* och dat de tolk der Goden (Kalchas) mij toeliet 't dralen van 't gehate leven(slicht), 't dralende leven(slicht) af te snijden.
1314 *als speelnoot van uw' straf:* als speelgenoot, als deelgenoot in uw straf.
1317 *voor sijne asch:* voor zijn grafheuvel.
1318 *'t Elysisch veld:* in de Elysese velden, in 't verblijf der zaligen; om in de Elysese velden uw echtgenoot te zijn.

A n d r o m a c h e :

Siet hoe dat moedich dier, gelijck den dagh van eeren,[1319]
Haer' sterfdagh noemen hoort. S'eyscht koninglijcke kleeren
Tot voegelijck cieraet: Datme' haere vlechten streelt,[1321]
En d'handen slaet aen't hayr haer leet doet, nocht verveelt:[1322]
Het ander hieltse een dood, dit rekentse bruyts stacy:[1323]
Maer 't moederlijck gemoed beklaeghelijck, eylacy![1324]
Verstockt door dese maer, beswijckt door groote smart:[1325]
'T verstand ontsoncken is. Schep moed rampsaligh hart!
Hef uwe geesten op. Hoe hanght de siel des menschen[1327]
Aen sulck een' dunnen draed? Hier waer niet veel te wenschen:
Een lutske en Hecuba gesalight ons begeeft.[1329]
Sy haelt den aessem weer, verkomt allencx, sy leeft.[1330]
De dood vlied aldermeest voor die sich baed in traenen.

H e c u b a :

Wel leeft Achilles noch tot straf der Phrygiaenen:[1332]
Steeckt hy noch d'ooren op ruygh, woest, en ongetemt.
Hoe weynigh heeft mijn soons vorst Paris hand geklemt![1334]
Sijn' tombe, en d'assche selve ons 't leven noch benyden,[1335]
En snacken naer ons bloed. Thans waren bey' mijn' syden[1336]
Becingelt van een' schaer, en saelghe sielenrey;[1337]
Ick werd van 't kussen moede, en 't liefelijck gevley,
Van moederlijcke jonst den kindren wt te deelen.[1339]
Dese isser nu alleen slechts over van so velen;[1340]
Mijn wensch, mijn' gesellin, verlichting en genught,[1341]

1319 *dat moedich dier:* dat moedig meisje; (*dier:* wezen; meisje, zie Dl. 1, blz. 144 aant. op vs. 80); *den dagh van eeren:* als haar eredag, haar huweliksdag.
1321 *voegelijck:* passend; *Datme':* dat men; *streelt.....:* glad strijkt, en haar haren opsiert.
1322 *verveelt:* hindert.
1323 *Het ander*, nml. bruid te zijn van Pyrrhus; *rekentse:* beschouwt ze als.
1324 *'t moederlijck gemoed:* 't gemoed van de moeder (Hecuba, die ook bij dit gesprek tegenwoordig is).
1325 *Verstockt:* verstijfd.
1327 *Hef uwe geesten op:* herstel uw geestkracht.
1329 *Een lutske:* nog 'n beetje, 'n ogenblikje; *gesalight ons begeeft:* verlaat ons als 'n gelukkige.
1330 *verkomt:* bekomt.
1332 *Wel:* inderdaad.
1334 Hoe weinig kracht heeft de hand van m'n zoon, vorst Paris, gehad (hoe weinig kracht dus toen ie Achilles doodde, door hem in z'n hiel te wonden, hij heeft hem niet zó gedood, dat ie voor goed onschadelik was).
1335 *benyden:* misgunnen.
1336 *Thans:* nog kort geleden (een van de oorspr. betekenissen).
1337 *Becingelt van:* omringd door.
1339 *Van:* door; *jonst:* liefde.
1340 *Dese:* Polyxena.
1341 *genught:* vreugde.

*

En 's aengevochten rust. Dits Hecube al uw' vrucht:[1342]
De naem van moeder vloeytme alleen wt dese lippen.[1343]
Rampsaelghe en taeye siel, voorts voorts, gaet eenmael slippen,[1344]
En scheltme eens endlijck quyt dese eenige wtvaert ach![1345]
De kaecken sijn bevocht van schreyen dagh aen dagh:[1346]
Van't druckigh aenschijn stort een onversiensche regen.[1347]
Mijn' dochter weest verheughd. Hoe sou om sulck een' segen,
Om dit uw huwelijck Cassandra sijn begaen:[1349]
Hoe sou Andromache naer uwe bruyloft staen.[1350]

A n d r o m a c h e :
Wy Hecuba sijn eer, wy wy sijn te betreuren:
Wie flucx de seylbre vloot sal van malkandre scheuren,[1352]
En spreyen hier en gins: Sy lieflijck wtgestreckt,
Word van geboortige aerde in 't vaderland bedeckt.[1354]

H e l e n e :
Indienghe uw lot verstond ghy soud haer meer misgunnen.[1355]

A n d r o m a c h e :
Wat straffe dreyght ons dan die wy niet weten kunnen?

H e l e n e :
De bus die is geschud, elck heeft sijne heeren al.[1357]

A n d r o m a c h e :
Wat heer is my bescheert? Segh wien ick dienen sal.[1358]

H e l e n e :
Maer Scyros jongelingh dy trock ten eersten lote.[1359]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1357 de oude uitgave heeft achter *geschud* geen leesteken.
1342 *En 's aengevochten rust:* en rust voor mij die door zoveel rampen ben aangevochten; *Dits.... al uw' vrucht:* dit is heel uw kinderschaar.
1343 *vloeytme:* vloeit me toe.
1344 *taeye*, omdat zij 't 't langst uithoudt te leven; *gaet eenmael slippen:* ga toch eindelik verdwijnen.
1345 *scheltme.... quyt:* spaar me.
1346 Zij spreekt in dit en de volgende verzen over haar dochter.
1347 *druckigh:* bedrukt; *een onversiensche regen:* plotselinge tranen.
1349 *Om... begaen:* verlangen naar; Cassandra haar dochter die als gevangene meemoest.
1350 *naer.... staen:* verlangen naar.
1352 Die weldra door de zeilvaardige vloot van elkaar zullen gescheiden worden.
1354 *van geboortige aerde:* door grond van haar geboorteland.
1355 *verstond:* kende; *meer:* nog meer.
1357 *De bus:* de beker waarin de loten geschud worden.
1358 Wat voor 'n meester is mij toebeschikt; *bescheert:* toebeschikt (de oorspr. vorm).
1359 Dat zal ik u zeggen, de jongeling van Skyros, Pyrrhus, trok u (*dy*) bij 't eerste lot; van *Scyros*, omdat ie op Skyros geboren was (zie aant. op vs. 497).

A n d r o m a c h e :
Hoe saligh is de maeghd Cassandra, die de vloote
Der Griecken niet en vreest, en door haer' rasery,
En Phoebus veyligh is, en blijft van loting vry.

H e l e n e :
Het hoofd der koningen houd dees' voor sijn' gevange.[1363]

H e c u b a :
Wil yemand Hecuba oock voor de sijne ontfange'?

H e l e n e :
D'onwilgen Ithakois ghy vielt tot roof te beurt.[1365]

H e c u b a :
Wat loter wreed van aerd, ondwinghbaer, en versteurt,
Der ongerechte busse, heeft, sonder staetverschooning,[1366-1367]
Den eenen vorst geset tot's anders vorst en koning?[1368]
Wat euvler God verdeelt de slaven hier en daer?[1369]
Wat den bedruckten streng, en onsacht middelaer
Soo luttel kennis draeght in heeren wt te keuren,[1370-1371]
En leyd d'ellendige noch heylloos ramp te veuren?[1372]
In 't wreecken al te wreed van hand en van gemoed.[1373]
Wie voeght de moeder doch van Hector by het bloed[1374]
Van AEacus, en by sijn' wapenen en troepen?[1375]
Of word ick weder naer den Ithakois geroepen?[1374-13761376]
Nu duncktme ick ben slavin: nu wint de Grieck den kamp:[1377]

1363 *Het hoofd der koningen:* Agamemnon.
1365 *D'onwilgen Ithakois:* aan Ulysses (koning van Ithaka) die u niet wil; *tot roof:* tot buit; *Ithakois*, uitspr. waarschijnlik *Ithakoois*.
1366-1367 *Wat loter... der ongerechte busse:* welke loter van de bus met't onrechtvaardig lot; *sonder staetverschooning:* zonder aanzien van stand en rang.
1368 *geset tot:* gesteld tot.
1369 *Wat euvler God:* wat boze God; *euvler* met *er*-uitgang achter *wat* (zie blz. 69 op vs. 13); *hier en daer:* naar alle kanten.
1370-1371 Welke voor bedroefde mensen zo strenge en wrede scheidsrechter heeft zo weinig kennis van heren uit te kiezen.
1372 *leyd:* legt; *te veuren:* voor.
1373 Hoort bij *Wat euvler God*.
1374 *doch:* toch.
1375 *het bloed van AEacus:* 't geslacht van AEacus, dus Achilles of Pyrrhus; *AEacus* was de grootvader van Achilles.
1374-1376 Vondel heeft hier heel iets anders vertaald als Seneca bedoelt, vs. 987, 988: *quis matrem Hectoris Armis Achillis miscet? ad Vlyssem vocor:* 'Wie voegt Hektor's moeder bij de wapenen van Achilles? Naar Ulysses word ik verwezen.' Ulysses had de wapenrusting van Achilles gekregen, en nu krijgt hij ook Hekuba tot slavin (verg. vs. 1380, 1381).
1376 *den Ithakois:* Ulysses.
1377 *ick ben slavin:* ben ik werkelik slavin.

*

Nu duncktme ick ben beset van allerhande ramp.[1378]
Ick schaem my sulcken heer: maer niet dat ick moet slaeven.
Sal die met Hectors buyt soo trots gaen henen draeven,[1380]
Die Aiax eer te spyt Achilles roof ontdroegh?[1381]
Daer oyt de zee rondom 't onvruchtbaer eyland sloegh,[1382]
Sal hier mijn' grafste sijn? koom hier koom hier verbolgen
Vlysses, leydme wech: ick sal mijn' meester volgen:
Ick kreunsme niet: mijn lot mij navolgh na mijn' lust.[1385]
Geen' stilte sy op zee, nocht aengenaeme rust.
Van winden woede 't meyr: dat Priaems ongelucken,[1387]
En mijne, en krijgh, en vier der Griecken legers drucken:
En ondertusschen dat dese onderwege sijn[1389]
Soo woed dees' straf alree: ick vol verdriet en pijn,
Heb u een lot verstreckt, dies is u 't loon onttogen.[1389-1391]
Maer Pyrrhus komt daer aen met wrevelmoedige oogen,
En spoed met snelle treen. Wat wachtghe Pyrrhus, hoe!
Koom opent mijne borst met yser: tre vry toe,[1394]
En help den schoonvaer doch, en schoonmoer van uw' vader[1395]
Eens by malkanderen. Ghy slachter, ghy verrader
Van grijse en oude lien, dit bloed dy me betaemt:[1397]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1385 *mij navolgh:* de oude uitgave heeft *mijn navolgh*. - vs. 1390 *alree: ick*, de oude uitgave heeft *alree. Ick*.

1378 *beset van:* omringd, benauwd door.

1380 *Sal die:* zal hij; *Hectors buyt:* Hektor's wapenrusting als buit, met zinspeling op haar zelf, zij die Hektor's moeder was.

1381 Die tot smaad van Ajax de wapenrusting van Achilles als buit wegdroeg. Ajax dong met Ulysses naar de wapenrusting van Achilles, toen deze gevallen was; *Aiax eer te spyt:* tot spijt van Ajax' eer, tot smaad van Ajax; Ajax had veel meer recht dan Ulysses (zie Ovidius' *Metamorphoses* 13:1-vlgg).
Vondel zegt *Achilles roof:* Achilles' wapenrusting als wapenbuit, omdat 't als 't ware 'n oorlogsbuit was. Daarom ook in vs. 1380 *Hectors buyt*. (*Hectoris spolium feret, Qui tulit Achillis*, vs. 991, 992).

1382 *Daer oyt:* waar steeds: *'t onvruchtbaer eyland* is 't rotsige Ithaka.

1385 *Ick kreunsme niet:* ik bekreun me er niet om; *kreuns = kreun's; 's:* erom, 2e n.v. van *'t; mij navolgh na mijn' lust:* laat m'n lot mij volgen naar mijn verlangen (zie volgende verzen).

1387 *'t meyr:* de zee.

1389 *onderwege:* onderweg (*wege* ouwe 3e n.v. enkelv.).

1389-1391 En terwijl die straffen nog onderweg, nog op komst zijn, laat deze straf alvast woeden, dat ik allerellendigste uw lot bepaald heb, en u de prijs ontrukt heb door mijn vloek; *Heb u een lot verstreckt:* ik ben u ook 'n (ongelukkig) lot geweest, ik heb uw lot bepaald (*Sortem occupavi*, vs. 999).

1394 *met yser:* met 't zwaard.

1395 *den schoonvaer... en schoonmoer van uw' vader:* Priam en Hekuba, omdat hun dochter Polyxena de bruid zal zijn van Achilles' schim. Pyrrhus had Priam vermoord (zie vs. 61).

1397 *dit bloed dy me betaemt:* dit bloed (van mij, oude) schikt u ook; *me:* mee, ook.

*

Koom sleeptme ontrucktme me: met neerslagh onbeschaemt[1398]
Oock d'oppergoon bevleckt, en schimmen dieder waeren.[1399]
Wat zee wensch ick uw' vloot? ick wensch haer sulcke baeren
Gelijck uwe offerhande en gruwel wel vereyscht.
De gansche Griecxsche vloote, als ghy nu henen reyst,
Uw' duysend schepen flucx [als mijn' bedroefde siele[1403]
Gevoert word] overkoome het geen ick wensch mijn' kiele.[1404]

R e y :

Die treurt en sit verslagen[1405]
Is 't soet dat veele klaegen,
Is 't soet dat heele volcken
Bang stenen na de wolcken.[1408]
De traenen en misbaeren
Min nypen, alsser schaeren[1410]
Bedruckt te gader weenen,
En om haer rampspoed stenen.
Die groote droefheyd smaecken,
Sich altyd noch vermaecken[1414]
Dat hunn' quaede avontuuren
Veele andere oock besuuren,
En datse niet alleene
Sijn weerloos voor die peene.[1418]
Geen mensch ontseyd te draegen[1419]
'sVolcx algemeene plaegen.[1420]
Geen acht sich dan ellendigh.
Al is hy 't schoon inwendigh.[1422]
Neemt wech die salighlijcken
Bedyen: Set de rijcken[1423-1424]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1398 *ontrucktme* en *neerslagh*, de oude uitgave heeft *ontruckte* en *meerslagh*.

1398 *sleeptme ontrucktme me:* ruk me ook weg, verdelg mij ook; *met neerslagh onbeschaemt:* met 'n schaamteloze doodslag.

1399 *bevleckt:* onteert de goden van de hemel (de Olymp) en van 't rijk der schimmen; *dieder waeren:* die er rondwaren.

1403 *flucx:* straks.

1404 *Gevoert:* weggevoerd.

1405 Voor hem die treurt, is 't zoet dat velen klagen.

1408 *Bang stenen na de wolcken:* angstig zuchten hemelwaarts.

1410 *Min nypen:* doen minder pijn.

1414 *Sich altyd noch vermaecken:* voelen zich altijd nog verkwikt, getroost.

1418 Niet alleen (maar ook anderen) zich niet weren kunnen tegen die ellende (*peene*, zie Dl. 1 blz. 521 op vs. 3).

1419 *ontseyd:* weigert.

1420 *algemeene plaegen:* plagen die 't hele volk ondergaat.

1422 *Al is hy 't schoon:* al is hij 't ook, ofschoon hij 't ook is.

1423-1424 *die salighlijcken bedyen:* die gelukkig in voorspoed zijn.

Ter syden, die beklyven
Met goude en silvre schyven:[1425-1426]
Neemt wech, die steeds met swoegen
De rijcke landen ploegen,
Met hondert ossen t'evens:[1429]
Soo sal vol moeds en levens
Sich 's armen moed verheffen,[1431]
Siende alle staeten effen:[1432]
Want niemand hoe besweken[1433]
Is arm, als vergeleken.[1434]
Soet valtet boven allen[1435]
Wiens saecken sijn vervallen
Dat niemand onder 't maenlicht[1437]
Lacht met een vrolijck aensicht.
Die met een schip wt liefde[1439]
Van winst de baeren kliefde,
Wanneer hy naeckt ontswommen[1441]
De zeestrand heeft beklommen,
Hy sal bedroeft, ocharmen,[1443]
Om sulck een rampspoed karmen.
Hier tegens wy bevinden,[1445]
Dat dien de storremwinden,
Ia schade minder wonden,[1446-1447]
Die in de woeste gronden[1448]
Sagh t'effens duysend schepen[1449]
Van 't onweer onderslepen,[1450]
En 't heele vlack sagh dryven[1451]

1425-1426 *beklyven met...:* steeds toenemen in, steeds winnen aan goud- en zilverstukken.
1429 *t'evens:* tegelijk.
1431 *moed:* gemoed.
1432 *alle staeten effen:* alle standen gelijk.
1433 *besweken:* vervallen in armoe.
1434 *als vergeleken:* dan in vergelijking (met die 't beter hebben).
1435 Aangenaam is 't bovenal voor hem; *allen*, ouwe 3e n.v. onz. enk.
1437 *onder 't maenlicht:* op 't ondermaanse, op aarde.
1439 *een* met klemtoon (*rate singulari*, vs. 1028), als tegenstelling met *duysend* in vs. 1449; *wt liefde van:* uit begeerte naar.
1441 *naeckt ontswommen:* van alles beroofd de schipbreuk ontzwommen is.
1443 Hij voelt zich diep ongelukkig, omdat ie alleen is.
1445 *Hier tegens:* daar tegenover.
1446-1447 Dat hém (*dien*) stormen, ja zelfs verlies minder pijn doen, omdat niet alleen zijn schip, maar duizend andere ook vergaan zijn.
1448 *gronden:* afgronden.
1449 *t'effens:* tegelijk.
1450 Door de storm naar beneden sleuren.
1451 *vlack:* zeevlak.

Vol hout en doode lyven:
Als Corus strenge onweeren[1453]
De zee belet te keeren,[1454]
Met d'aengeparste golven.[1455]
Eer Phryxus schier bedolven[1456]
Van't schuym vol schricx en beven,
En eenigh overbleven,[1458]
Heeft Helles lijck bekreeten,
Helaes! doense afgesmeeten
Viel midden in de vloeden,
Die tuymelen en woeden:[1462]
Doen haer de ram afschudde,[1463]
De leydsman van de kudde:
Wiens lijf was overtrocken
Met glinsterende vlocken:
Wiens gouden rugh de broeder,
En suster, hunn' stiefmoeder
Ontvluchtende, beschreden.
Self Pyrrhe hiel sich te vreden,[1470]
Als haer gemael behouden,
En sy de zee aenschouden,[1472]
En niet als zee vernamen,[1473]
Doen sy't alleene ontquamen.
De vloot nu schielijck herwaerts
Gedreven, nu weer derwaerts,
Sal dit geselschap scheyen,
En onse traenen spreyen:[1478]

1453 *Corus* of *Caurus:* de noordwestewind; de grote stormwind voor de Romeinen.
1454 *te keeren:* terug te keren van 't strand; dus dat de zeegolven almaar op de kust gedreven worden.
1455 *aengeparste:* met kracht opgezweepte.
1456 *Eer:* eertijds; *Phryxus* en z'n zuster *Helle* vluchtten, om aan de vervolgingen van hun stiefmoeder Ino te ontkomen uit Thessalië naar Kolchis (in 't Oosten van de Zwarte Zee); ze waren gezeten op 'n ram met goude vacht ('t gulde vlies); de ram zwom door de zee, maar onderweg viel Helle eraf en verdronk in de Hellespont (zee van Helle).
1458 En als enig overgeblevene, dit als tegenstelling met 't lotgeval van Pyrrha dat in vs. 1470-vlgg. verteld wordt.
1462 *tuymelen:* (rijzen en) ineenstorten.
1463 *Doen:* toen.
1470 Volgens de Grieks-Romeinse sage besloot Zeus 't menselik geslacht om z'n boosheid door 'n watervloed te vernietigen; alleen Deukálion en Pyrrha ontkwamen; *hiel sich te vreden:* was tevreden, gelukkig; *hiel:* hield.
1472 *de zee:* de watervloed.
1473 *niet als zee vernamen:* niets als zee bemerkten, zagen.
1478 *spreyen:* uiteen spreien; we zullen onze tranen niet samen storten.

Als schippers en stierlieden,
Op scheeptrompets gebieden,
Tseyl gaen, en hunne roeyers,[1481]
Als kloecke waterspoeyers,[1482]
De diepte eens vatten vlugge,[1483]
Als 't strand sal vlien te rugge:
Hoe sullen dan uw' sinnen
Te moe sijn, o slavinnen?[1486]
Als ghy de groote plassen
Siet groeyen, 't land ontwassen:[1488]
Als Ide allencx sal blaeuwen[1489]
Neerduycken, en verflaeuwen?[1490]
De moeder sal haer' soonen,
De soon de moeder toonen
In welcken oord en wegen
Dat Troien is gelegen:
En met den vinger wysen,
En seggen: daer ghy rysen
Siet hemelhoogh dat smoocken,
Die damp, en 't leelijck roocken,
Daer sijn Neptunus vesten[1499]
Verwoest vernielt ten lesten
Van dees vervloeckte Greecken.
De Phrygh sal by dat teecken[1502]
Van verre sich gewennen
Sijn vaderland te kennen.

1481 *Tseyl gaen:* te zeil gaan, onder zeil gaan, uitzeilen; *roeyers:* de Grieken en Romeinen hadden ook op hun grote zeilschepen veel roeiers.
1482 *waterspoeyers:* spoeders over 't water, snelle zeevaarders.
1483 De volle zee hebben bereikt; dit vers is in z'n geheel 'n Latinisme door de woord-voor-woord-vertaling uit 't Latijn: *Cum semel prenderint altum:* als ze eenmaal de volle zee bereikt hebben; *diepte:* Latijn *altum:* de hoge zee, de volle zee.
1486 *Te moe sijn:* te moede zijn; zich gevoelen.
1488 *ontwassen:* afnemen, kleiner worden, verdwijnen.
1489 *Ide:* 't Ida-gebergte; *blaeuwen:* in blauwe nevel overgaan.
1490 *Neerduycken:* wegduiken.
1499 *Neptunus vesten:* Neptunus' muren, de muren van Troje, door Neptunus gebouwd (zie aant, op vs. 8).
1502 *by dat teecken:* aan dat teken (aan 't roken).

*

De vyfde handel.

BODE. ANDROMACHE. HECVBA.

B o d e :

O Noodlot vol van vloeck, van wreedheyd, deernis schrick![1505]
Heeft Mars in tien jaer krygs met soo verwoed een stick,[1506]
Syne oogen oyt vermaeckt? wat sal ick eerst verklaeren?
Wat heft mijn' klaght eerst op: uw ysselijck beswaeren,[1508]
O wtgeleefde vrou? Of sal't uw' rouwe sijn?[1509]

H e c u b a :

Wat leet dat ghy beschreyt, ghy sult beschreyen 't mijn.
Elck heeft sijn' eyge ramp: my sy te gaer aentaste',[1511]
En wie ellendigh is die is te mynen laste.[1512]

B o d e :

Ick heb de maeghd sien slaen, 't kind worpen van de tin,[1513]
Maer met een moedigh hart haer sterven, hem niet min.[1514]

A n d r o m a c h e :

Verhael de dobble moord, en reecx van schelmeryen.

H e c u b a :

Het wroeten in mijn' wonde is mijn gemoeds verblyen.[1516]
Leg al de toekomst wt.[1517]

B o d e :

Een tooren heeft de brand
Van 't groote Troien slechts gelaeten in sijn' stand:
Van wiens verheven top, en gekanteelde boorden

* TEKSTKRITIEK: boven vs. 1513 *Bode*, de oude uitgave heeft *Andromache*. - boven vs. 1515 *Andromache*, in de oude uitgave zegt *Hecuba* vs. 1515-1517 tot *wt*.

1505 *vol van vloeck:* vol vervloeking.

1506 *met soo verwoed een stick:* met zo'n wreed schelmstuk; *stick* vooral Vlaamse en Hollandse bijvorm van *stuk*.

1508 *heft.... op:* begint, uit; *uw ysselijck beswaeren:* wat u zo vreselik beswaart, uw ijselik ongeluk (van Hekuba; wat er nml. met haar kinderen gebeurd is).

1509 *uw' rouwe:* uw droeve toestand (van Andromache).

1511 *my sy te gaer aentaste':* mij tasten ze allen te samen aan.

1512 *die is te mynen laste:* die is tot mijn ongeluk.

1513 *slaen:* slachtofferen; *'t kind:* Astyanax; *van de tin:* van de tinnen (van de toren, zie vs. 1517).

1514 *niet min:* niet minder.

1516 *mijn gemoeds verblyen:* is 'n blijdschap, 'n verkwikking voor mijn gemoed; *mijn gemoeds* als een geheel, daarom *mijn* onverbogen.

1517 *al de toekomst:* heel 't gebeuren; *toekomst* in de oorspr. betekenis: de komst bij iemand of iets, de toedracht van 'n zaak.

*

Plagh Priaem sittende te stieren de slaghoorden,[1520]
En d'oorloogsmaet te slaen: Hy grootvaêr hier sijn' neef[1521]
In sachten schoot gestooft, wees aen, hoe Hector dreef[1521-1522]
Den Grieck, en deê te rug gemeenen man, en heeren,
Als hy met vier en swaerd daer achter her was, keeren,[1523-1524]
Door last van grooten angst: en liet den jongen held
Aenschouwen welck een man sijn vader was in't veld.[1526]
Dees tooren eerst bekent voor een cieraet der vesten,[1527]
Maer nu een' moordklip, word door 't graeu, en door de besten[1528]
Van yeder oord omringt. Al't volck met eener veegh[1529]
Komt derwaerts aengeruckt. De schepen loopen leêgh.[1530]
Een' menighte hier van lien sich op een' heuvel sette,
In vrye lucht, daer niets het wtgesicht belette:[1532]
Daer op eene hooge rots sijn' kruyn, alwaer sy gaen[1533]
Sich plantende in't gewight op hunne teenen staen:[1534]
Andre op een' pynboom beuck of lauwer sich begeven:[1535]
En 't opgehangen volck het gansche woud doet beven.[1536]
Sulck voor de keur den kant van steylen berge nam:[1537]
Een ander een stuck dacx vergeeten van de vlam.
Sulck een beklimt een' muur die reed staet om te breecken,[1539]
En't lijf waeght op een' steen onvast door't oversteecken:[1540]
Ia 'kheb gesien de tomb van Hector dienen meê,

* TEKSTKRITIEK: vs. 1533 de oude uitgave heeft achter *kruyn* dubbele punt.

1520 *te stieren:* te leiden; *slaghoorden* voor *slag*(*h*)*orden* (zie blz. 96 op r. 19).

1521 *d'oorloogsmaet te slaen:* de strijd te regelen.

1521-1522 *Hy grootvaêr hier sijn' neef....:* hij, grootvader, toonde daar aan z'n kleinzoon, Astyanax, die hij koesterde op z'n zachte schoot, hoe Hektor verdreef....

1523-1524 *deê te rug.... keeren:* op de vlucht dreef: *gemeenen man:* de gewone soldaat; *heeren:* de vorsten (d.i. de aanvoerders); *daer achter her was:* daar achter heen zat; *her:* heen; eigelik hierheen, verg. ons *her en der*.

1526 *in 't veld:* op 't slagveld, in de strijd.

1527 *eerst:* eertijds.

1528 *moordklip:* moordrots; *besten:* aanzienliken.

1529 *Van yeder oord:* van iedere landstreek; *met eener veegh:* in eens (*met eener veegh* betekende dikwels: in een slok, dus in eens).

1530 *derwaerts:* daarheen; *der* zwakke vorm van *daer*.

1532 *In vrye lucht:* in open ruimte; *daer:* waar.

1533 *Daer:* daar weer andere....; *gaen* hoort bij *staen* in 't volgende vers.

1534 *Sich plantende in 't gewight:* zich vast in evenwicht zettend (onjuiste vertaling van: *summos libravit pedes:* hield zich heen en weer zwevend op de tenen in evenwicht, vs. 1082).

1535 *lauwer:* laurierboom.

1536 *'t opgehangen volck:* 't (in de bomen) hangende volk.

1537 *Sulck voor de keur.... nam:* de een gaf de voorkeur.

1539 *die reed staet:* die op 't punt staet.

1540 *oversteecken:* uitsteken, overhangen (buiten de muur).

Fy onbarmhartigheyd! den kijcker tot een' steê.[1541-1542]
Doen quam met fieren moede, en hooghgeheve schreden,
Scheyl maeckende in den drang, Vlysses aengetreden:[1544]
By sijner rechtehand hy Priaems neefken had,[1545]
En trock hem voorts. Het kind met wackren gange trad
Na d'hooge vest: het sloegh niet eens vertsaeght nu herwaert
Staende op den toorenkant sijn streng gesicht, nu derwaert:[1547-1548]
Gelijck een teeder jong van een geweldigh wild,[1549]
Al is 't noch swack van tand, sijne ydle beten spilt[1550]
In't toonen van den aerd, die't doet tot forscheyd neygen,
En van verbolgenheyd geswollen woed met dreygen.
Alsoo dat braeve kind van vyands hand beknelt[1553]
Had volck en vorsten, ja Ulysses self ontstelt:
En sijn' gehartheyd deê den mannen 'thart ontvallen.[1555]
Alleen en schreyt hy niet die word beschreyd van allen.
En middlerwijle dat Laërtes soon bestond[1557]
Den paep te bidden na, en aenhitst stijf van mond
Ten offer wreede Goon, is d'onversaeghde jongen[1558-1559]
Van selven midden in sijn grootvaêrs rijck gesprongen.[1560]

A n d r o m a c h e :

'T geslaght van Colchos fel en bitter in den aerd,[1561]
D'onburgerlijcke Scyth met wien sijn huys vervaert,[1562]
Of't wetloos volck, het welck bewoont, d'Hyrcaensche stranden,[1563]
Waer heeftet oyt geschend aen sulck een stuck sijne handen?[1564]

1541-1542 *dienen.... tot een' steê:* tot 'n kijkplaats dienen; *meê:* ook; *Fy:* foei (aan 't Frans *fi* ontleend).
1544 *Scheyl maeckende:* scheiding makend, 'n doortocht makend (*scheyl* uit *scheidel:* scheiding).
1545 *By:* aan; *neef ken:* kleinzoontje.
1547-1548 *vest:* vesting, de toren; *niet eens vertsaeght:* onversaagd; *nu herwaert.... nu derwaert:* nu hier.... dan daarheen; *sijn streng gesicht:* zijn ernstige, doordringende blik (*vultus acres*, vs. 1093).
1549 *van een geweldigh wild:* van 'n ontzaglik groot, machtig wild dier.
1550 *ydle:* nutteloze, die niets uitrichten.
1553 *braeve:* dappere; *van.... beknelt:* omkneld door.
1555 *gehartheyd:* moed ('t *gehart* zijn, 't hebben van *hart:* moed); *'thart ontvallen:* de moed ontzinken.
1557 *En middlerwijle dat:* en terwijl; *Laërtes soon:* Ulysses; *bestond:* begon.
1558-1559 *Den paep te bidden na....:* de priester na te bidden, te bidden zoals de priester doet (bij de offers), en met wrede mond (*stijf van mond*) de wrede goden oproept tot't offer...
1560 *Van selven:* uit zich zelf.
1561 *'T geslaght van Colchos:* 't volk van Kolchis (in 't Oosten van de Zwarte Zee); (*Colchos* door vergissing, Lat. *Quis Colchus*, vs. 1105).
1562 De rondzwervende Skyth, die met z'n huis van plaats verandert; *onburgerlijcke:* die geen burger is van 'n geregelde staat; de *Scythen* woonden in Zuid-Oost Europa.
1563 *'t wetloos volck:* 't tuchtloos volk, nml. de Hyrkaniërs, 'n volkstam tussen Medië, Parthië en de Kaspiese Zee.
1564 *geschend:* geschonden (ouwere vorm); *stuck:* schelmstuk, misdaad; *sijne handen*, uitspr. *zijn'anden*.

Wie hoorde van Busyr dien wreedaerd sulck een' maer,[1565]
En dat oyt kinderbloed besprenckelde het altaer:
Sijn' paerden menschen vleesch gewent voor voeder t'eeten,
En heeft het Diomeed soo jong noyt voorgesmeeten.[1568]
Maer wie bestelpt uw' leên, en levertse aen het graf?[1569]

B o d e :

Wat leden spaerde doch de steyle plaets daer af?[1570]
De swaerte die recht toe recht aen, en sonder horten[1571]
Met soo geswind een' slagh quam tegens d'aerde storten,[1572]
Heeft al de leen geknispt, en vliegen doen om veer.[1573]
'Twtmuntend lijf, die mond gelijckt sich self niet meer.[1574]
Sijns vaders eedele kroost, in hooghsels, diepsels, bolten
Sich openbaerende, leyd t'eenemael gesmolten.[1575-1576]
De neck is wt het lit: en wt het harssenvat,[1577]
Door eenen keyselsteen gekraeckt, is 't breyn gespat.[1578]
Het lijf leyd maecxselloos.[1579]

A n d r o m a c h e :

Het sweemt sijn' vader weder.

B o d e :

Na dat geworpen was het kind van boven neder,
En 'theyr den grouwel, dien 't gewrocht had, heeft beweent,
Valt aen een ander stuck de selleve gemeent:[1582]

1565 *Busyr:* Busíris, 'n mythiese koning van Egipte, die de vreemdelingen slachtofferde.
1568 Diomédes heeft 't nooit zo jong, heeft nooit zo jong vlees aan zijn paarden voorgeworpen; bekend is dat Diomedes van Thracië (niet de held voor Troje) z'n paarden met mensevlees voedde.
1569 *Maer wie bestelpt uw' leên:* maar wie begraaft uw leden.
1570 Welke van de ledematen heeft die steile plaats van hem gespaard? *daer af:* daarvan (van de leden).
1571 *De swaerte:* de zwaarte van 't lichaam; *sonder horten:* zonder stoten, zonder belemmering in z'n val.
1572 *soo geswind een' slagh:* zo snelle slag.
1573 *geknispt:* verbrijzeld (*knispen:* verscheuren, uiteenrukken, verg. Vondel's vertaling van *Eneas* [1660] 8 vs. 382); *en vliegen doen om veer:* en uit elkaar verstrooid; *om veer:* omver, uiteen.
1574 *'Twtmuntend lijf:* 't uitstekend gevormde lichaam.
1575-1576 *kroost:* gelaatstrekken (ook *kroos*, waarschijnlik 't zelfde als *kroost:* kinderen); *in hooghsels, diepsels, bolten sich openbaerende:* dat zich openbaart in de lichte en donkere delen van 't gelaat; *hooghsel* dat gedeelte van de vorm waar 't licht op valt; *leyd t'eenemael gesmolten:* ligt geheel tot 'n klomp vervormd.
1577 *harssenvat:* hersenpan.
1578 *keyselsteen:* dial. vorm van *kiezelsteen; gespat:* uiteengespat.
1579 *maecxselloos:* vormeloos; *Het sweemt...:* 't komt weer overeen met z'n vader (wiens lichaam ook misvormd was, toen 't door Achilles driemaal achter z'n wagen rond Troje was gesleept.
1582 *stuck:* misdadig bedrijf; *de selleve gemeent:* de zelfde samenscholing van mensen.

*

En aen Achilles tomb. De golven slaen van buyten[1583]
Hier tegens sachtlijck aen. Van d'andre sijde stuyten
De vlacke velden op een' heuvel, die al heel[1585]
Het middelst sluyt, en rijst als sitsteên van tooneel.[1586]
De groote toeloop vult terstond den ganschen oever.
Een deel is van geloof, dat dese dood de schroever[1588]
Der schepen wesen sal, en brengense in gebruyck:[1589]
Een ander siet met lust wtdroogen's vyands struyck:[1590]
Een groot deel graeus [waer by sijn' lichtigheden blijcken][1591]
Verfoeyt het schellemstuck, en loopt het lijckwel kijcken.[1592]
Niet min en spoeyt sich na sijne wtvaert de Troiaen,
Die met sich selven komt te lijck en graefnis gaen.[1594]
Onmaghtigh door den angst van ziddren sich t'onthouwen,[1595]
Soeckt hy den laetsten val van Troiens vest t'aenschouwen.[1596]
Met komen huwlijcxwijs de fackelen voor wt.[1597]
Heleen, met buckend hoofd, gaet treurigh voor de bruyt.[1598]
Den Troischen dunckt die toorts gehaelt wt Plutoos hoecken,[1599]
En sulck een' stacy sy Hermione toevloecken:[1600]
De vuyle Heleen alsoo haer' man sy t'huys gevoert.[1601]
Een schrick ter wedersyds 't verbaesde volck ontroert.[1602]
De maeghd haer aenschijn laet van schaemt voor over hangen.
Een glans die speelt haer op de jeughelijcke wangen

* TEKSTKRITIEK: vs. 1604 de oude uitgave heeft achter *wangen* 'n dubbele punt.

1583 *En aen Achilles tomb:* en wel bij Achilles' graftombe; *van buyten:* van de buitenkant, d.i. van de kant van 't strand.

1585 *al heel:* helemaal.

1586 *als sitsteên van tooneel:* als de zitplaatsen van 't toneel; als 'n kringvormige schouwplaats.

1588 *van geloof:* van mening; *de schroever:* de beweger, die ze van 't strand in zee brengt (zie aant. op vs. 788); *schroever:* die ze van hun plaats schroeft, opvijzelt.

1589 *en brengense in gebruyck:* en brengen ze weer in de vaart.

1590 *struyck:* stam.

1591 *lichtigheden:* lichtzinnigheid.

1592 *en loopt het lijckwel kijcken:* en loopt toch om 't te zien; *lijckwel:* gelijk wel, evenwel, toch.

1594 Die komt naar z'n eigen lijkdienst en begrafenis; *met sich selven:* omdat 't de uitvaart is van de laatste uit hun koningsgeslacht.

1595 Sidderend van angst (letterlik: niet in staat door de angst zich te onthouden van sidderen; *pavidi metu,* vs. 1130).

1596 *den laetsten val:* 't laatste deel dat valt.

1597 *Met:* meteen; *huwlijcxwijs:* als voor'n huwelikstoet (zie blz. 462 aant. op vs. 3).

1598 *voor de bruyt:* als de bruidleidster.

1599 *Den Troischen:* voor de Trojaanse vrouwen; *wt Plutoos hoecken:* uit 't rijk van Pluto, uit de onderwereld; *hoecken:* streken.

1600 *Hermione:* de dochter van Helena (uitspr. Hermíonee); *toevloecken:* als vervloeking toewensen.

1601 *vuyle:* schandelike; *haer' man:* aan haar man, Meneláos.

1602 *ter wedersyds:* aan beide kanten ('t volk op 't strand, en dat op de heuvels stond, Grieken en Trojanen).

Des nietemin, en 't fraey nu loopende op een end[1605]
Ruym soo bevallijck blinckt als het oyt was gewent:
Gelijck als op sijn schoonst Apol is, wen sijn' rossen[1607]
Te wet gaen, en hem 't licht der starren komt verlossen,[1608]
En dat de twyfeldagh den nacht kryght op den hals.[1609]
De menight staet versuft. Men prijst doch nau van all's,
Een ding soo seer als 'tgeen dat ons nu word onttogen.[1610-1611]
Die door haer schoonheyd, dees is door haer' jeughd bewogen:[1612]
Dees door het dwaelsieck luck, dat heyning kent, nocht sloot:[1613]
Altsaemen door dien moed wtdaeger van de dood.[1614]
S'heeft Pyrrhus achter haer: ja d'harten selfs der riddren[1615]
Soo wel als van het schuym des legers, staen en siddren,
Vol van medoogentheyd, en van verwondering.[1617]
Na dat den steylen bergh ten top de jongeling
Beklommen, en dat hy nu op de kruyn verheven[1619]
Van vaders hooge tomb sich had in stand begeven,[1620]
De dappere mannin in 't minste niet en swicht:[1621]
Sy staet hem fors, den slagh biende een fel aengesicht.[1622]
So kloeck een moed doorsnyd het hart van stoute en bloode[1623]
En een nieu wonder is hier Pyrrhus suf op doode'.[1624]
Met dat van sijner hand de styfgejaeghde kling[1625]

1605 *en 't fraey:* en haar schoonheid.
1607 *Apol:* Apollo, de zonnegod, de zon; *wen:* als, wanneer.
1608 *Te wet gaen:* naar hun drinkplaats gaan; volgens de klassieke mythologie werden de zonnepaarden in de zee, waarin men de zon zag ondergaan, gedrenkt; *wet* = wed, *wedde:* drinkplaats, waadplaats; *verlossen:* aflossen.
1609 *En dat de twyfeldagh:* en als de schemering.
1610-1611 *Men prijst doch nau van all's....:* men prijst immers niets van alles (nauwliks van alles) zozeer als 'n ding dat ons nu ontnomen wordt. (Vondel heeft 't Latijnse *fere* = gewoonlik, opgevat als: bijna, nauweliks; en *cuncti* = allen, in de betekenis: van alles; *fere cuncti magis peritura laudant:* allen prijzen gewoonlik wat ze gaan verliezen vs. 1144-1145).
1612 Die is door haar schoonheid, deze....
1613 'n Ander door 't wispelturig noodlot dat geen perken kent; *luck:* lot (*geluk* in onverschillige betekenis).
1614 Maar allen (te samen) zijn ze bewogen door die moed, die de dood als uitdaagt.
1615 *der riddren:* van de aanvoerders (zie Dl. 1, blz. 612 op r. 3-4).
1617 *verwondering:* bewondering.
1619 *en dat:* en nadat; *de kruyn verheven:* de hoge top.
1620 *sich had in stand begeven:* was gaan staan, stond.
1621 *De dappere mannin:* de dappere kloeke maagd (*mannin* 't Lat. *virago,* kloeke maagd; Seneca *audax virago,* vs. 1152); *niet en swicht:* wijkt geen stap terug.
1622 Zij staat kloekmoedig voor hem, en wacht de slag met onverschrokken gelaat.
1623 *So kloeck een moed:* zo'n fiere moed.
1624 *suf op doode':* traag (aarzelend) om de doodslag toe te brengen.
1625 *Met dat:* meteen dat, zodra dat; *de styfgejaeghde kling:* 't met kracht gestoten zwaard.

*
In d'overschoone borst tot aen 't gevest toe ging,
En maeckt een' wyde wond: so dat de ribben knarsten,
De dood daer in, het bloed daer schielijck wt quam barsten:
In 't sterven self nochtans sy van den moed niet scheyd:[1629]
Voor over storte sy met gramme kraghtigheyd,[1630]
Als ofse Achilles had met d'aerde willen pletten.[1631]
De schaeren schreyende sich allebeyde ontsetten.[1632]
De Phrygiaen bedeest geluyt van steenen slaet.
De triomfeerder klaer sijn steenen hooren laet.
Dus ging het offer toe. Al 't bloed werd van 't verbolgen[1635]
En wreede graf, eer 't staen of vloeyen kon, verswolgen.[1636]

H e c u b a :
Gaet Griecken gaet, u roept een veylge wegh te rug:
Ontvout het laecken, maeckt uwe hooge stevens vlug,[1638]
En spout de zee: ghy hebt haer weygren niet te schroomen.[1639]
De maeghd en 't kind sijn om, de krijgh ten end gekoomen.[1640]
Waer met myn' traenen heen? waer leyder spuw ick wt[1641]
D'onwyffelijcke siel van desen taeyen huyt?[1642]
Sal ick mijn' dochtr', of neef, mijn man, of land betreuren?[1643]
Oft all' of my? o dood moght ghy my slechts gebeuren![1644]
De jonge kinderen, de maeghden ghy verdoet[1645]
Met kraght, en over al met haestigheden woed:[1646]
Alleene schreumtghe my: en weetme tusschen 't stuwen[1647]
Der pylen, onder 't swaerd, en in den brand te schuwen.[1648]
Ghy hebt my die u socht den heelen nacht geweert,

* TEKSTKRITIEK: vs. 1627 de oude uitgave heeft *So* (met hoofdletter).
1629 *sy van den moed niet scheyd:* blijft ze haar moed tonen.
1630 *met gramme kraghtigheyd:* met toornige kracht (op 't graf van Achilles).
1631 *had met d'aerde willen pletten:* met de (verzwaarde) grond had willen verpletteren.
1632 *allebeyde:* allebei; aan beide zijden (zie op vs. 1602); *sich ontsetten:* staan verbaasd.
1635 *Dus ging het offer toe:* aldus is 't offer geschied; *van:* door.
1636 *staen:* stijf staan, stollen.
1638 *het laecken:* 't zeil; *maeckt.....:* laat uw hoge schepen wegspoeden (*steven* eigenlijk voor of achterdeel van 't schip). Vondel zegt *hooge stevens,* omdat ie gewend is aan de hoge achterstevens van de Nederlandse schepen.
1639 *spout:* klieft (van *spouwen,* zie aant. op vs. 1301).
1640 *sijn om.... gekoomen:* zijn omgebracht.
1641 *leyder:* helaas; *leider* waarschijnlik vergrotende trap van *leed:* pijnlik.
1642 *onwyffelijcke:* onvrouwelike; *huyt:* lichaam.
1643 *neef:* kleinzoon.
1644 *Oft all' of my:* of allen, of mijzelf alleen; *gebeuren:* ten deel vallen.
1645 *ghy verdoet:* doodt ge.
1646 *met haestigheden woed:* woedt gij met grote haast (*Vbicumque properas, saeva,* vs. 1174).
1647 *schreumtghe my:* schroomt ge, vreest ge mij; *schreumen* bijvorm van *schromen; tusschen 't stuwen der pylen:* tussen de dicht afgeschoten pijlen.
1648 En noch de vijand, noch de neervallende puinen, noch 't vuur heeft mij gedeerd.

1650 En vyand val nocht vier mijn' leden heeft gedeert.
Stond ick u niet soo reed als Priaem?[Vs. 1651]

B o d e :
Slaefsche hoopen,
Ras t'scheep. De vloot wil t'seyl, en is al afgeloopen.[1652]
F I N I S .

[Palamedes]

Jacob Aertsz. Colom (of Calom), de doopsgezinde boekverkoper,
die Vondel's *Palamedes* uitgaf. - M a t h a m ' s gravure stelt hem voor als aardrijkskundige en cartograaf, als hoedanig Colom (1599-1673) o.a. de auteur is van *De Vyerighe Colom Klaer Vertoonende in vyftich onderscheydene Curieuse Caarten De XVII. Nederlantsche Provincien, Alsmede De Hartogen, Houtvesters en Graven van Vlaenderen, Hollandt ende Zelandt. met Desselfs beschryving*, waarvan hij tevens een Franse uitgaaf bewerkte en publiceerde*: La Flamboyante Colomne des Pays-Bas. Autrement dict Les XVII. Provinces... Anno 1636*.

Vs. 1651 *reed:* gereed, bereid; *Slaefsche hoopen:* slavebenden.
1652 *Ras t'scheep:* vlug op 't schip; *t'scheep* = te schepe, ons: *scheep* in scheep gaan; *wil t'seyl:* wil te zeil, onder zeil, wegzeilen; *afgeloopen:* van 't strand getrokken.

'*'s Lands treurspel*'
Onthoofding van de 72-jarige staatsman *Johan van Oldenbarnevelt* 13 mei 1619
op 't ruw schavotgetimmerte vóór de ridderzaal op het Haagse binnenhof, naar de bekende historiese prent van Claes Jansz. Visscher. Tragiese '*Iustitie*' (een gerechtelike moord immers voor de geschiedkundige wetenschap), die Vondel heeft geleid en bezield tot de dramatiese fantasie van zijn *Palamedes oft vermoorde onnooselheyd*.

Johan van Oldenbarnevelt in 1617
Prent van W. Delff naar een portret van de zeventig-jarige geschilderd door Mierevelt

I.V. Vondelens Palamedes Vermoorde Onnooselheyd. Treur-spel, Nvnc Cassvm Lvmine Lvgent.[aant. aant. aant. aant. aant. aant.]

Ghedruckt na de Copye
Tot A m s t e r d a m ,
By J a c o b A e r t s z . C o l o m , Boeckvercooper op 't Water/ in de vyerighe Colom. Anno 1625.

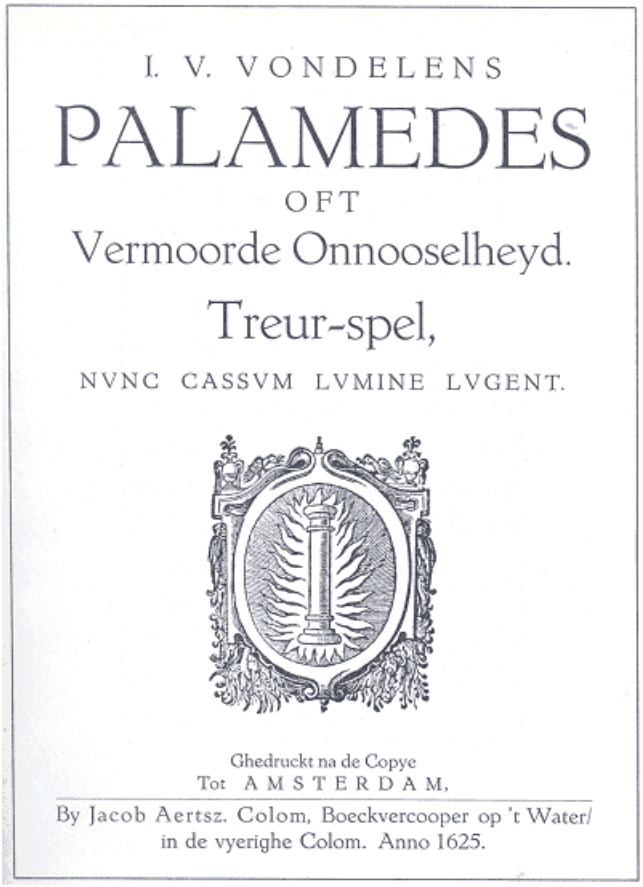
I. V. VONDELENS
PALAMEDES
OFT
Vermoorde Onnooselheyd.
Treur-spel,
NVNC CASSVM LVMINE LVGENT.

Ghedruckt na de Copye
Tot AMSTERDAM,
By Jacob Aertsz. Colom, Boeckvercooper op 't Water/
in de vyerighe Colom. Anno 1625.

PALAMEDES WORDT HIER AFGEDRUKT VOLGENS de eerste uitgave. *Ghedruckt na de Copye Tot Amsterdam, By Jacob Aertsz. Colom, Boeckvercooper op 't Water / in de vyerighe Colom. Anno 1625*. Zie op de vorige pagina 't tietelblad typografies nagevolgd. (Unger: Bibliographie van Vondels werken nr. 112, blz. 36).

Vignet: 'n vurige kolom; de uitgever werd dus naar z'n uithangbord genoemd (zie het vignet met randtekst op blz. 486). Opmerkelik is dat Jacob Aertsz. zich vroeger (zie blz. 486 en 529) *Kalom* of *Calom* noemde, en dat weer doet in alle volgende *Palamedes*-uitgaven bij hem verschenen. Ook in het Doopsgezind Memoriaal van Reinier Wybrandsz heet hij zowel Calom als Colom. In het opengeslagen boek op zijn portret (zie blz. 612) staat Colom; ook in de beide in het onderschrift vermelde atlassen tekent hij zich zo. Zijn famielie noemt zich Colom.

In de tietel: *onnooselheyd:* onschuld; *nunc cassum lumine lugent:* nu betreuren zij de van 't leven(slicht) beroofde, nu betreuren zij hem, nu hij dood is (zie blz. 623 r. 108 en 115, 116). (Vergilius' *AEneis* 2:85).

De prent van Savery, hiernaast gereproduceerd, komt in de eerste uitgave van *Palamedes* niet voor (behalve in enkele exemplaren), wel in de latere uitgaven van 1625/1626 en volgende.

Wat de prent voorstelt, vindt men beschreven in *Palamedes* zelf vs. 2023-2041. Brandt zegt in zijn *Leven van Vondel:* 'Op den tytel van *Palamedes*... volgde een print, daar een oudt man, van een achtbaar en deftig gelaat, zweemende naar [= gelijkende op] den Advocaat, in een diereperk stondt beslooten, en van [= door] Themis, Godinne der Rechtvaardigheit, werdt gelauriert.'

Een van de meest linkse koppen van de zeven-koppige draak zien we 'n kroon op hebben: mogelik is daarmee bedoeld de Engelse koning Jakob I, aartsvijand van Oldenbarneveld, die door bemiddeling van z'n gezanten het politiek-theologies twistvuur in de Republiek ijverig stookte.

Savery fec.
Het ongediert begrimt met open muÿl, en pooten
Manhafte onnooſelheÿd, in't beeſtenperck verſtooten:
Noch ſwichtſe niet, hoe ſeer de booſheÿd brult, en tiert:
Maer ſpreeckt voor 't heÿligh recht: dies Themis haer lauriert.

Het ongediert begrimt met open muijl, en pooten
Manhafte onnooselheijd, in 't beestenperck verstooten:
Noch swichtse niet, hoe seer de boosheijd brult, en tiert:
Maer spreeckt voor 't heijligh recht: dies Themis haer lauriert.

Klinckert.[aant.]

Ten leed geen seven jaer, of Palamedes schaeu,[Vs. 1]
By nacht, de tenten ging der Rechteren doorwaeren:[2]
Die resen op verbaest met opgeresene hayren,[3]
En sagen daer een schim mishandelt blond en blaeu.[4]
Sijn baerd hing dick van bloed: sijn' keel was schor, en flaeu.[5]
Wie komt ons, riepen sy, in 't duyster dus vervaeren?[6]
By toortslicht, sprack hy, ick uw' straf lees uyt dees' blaeren:[7]
Die myne onnooselheyd ten roove gaeft aen 't graeu.[8]
Sy zidderden van schrick, sy vlooden niet, sy vloogen,[9]
Dan ginder, dan weer hier, voor 't branden sijner oogen.
Hy stapte hen na, en liet een bloedvleck waer hy trad:[11]
Tot dat de schemering des dageraeds ontloocken,
D'ancxstvalligheyd verdreef van 't naer, en yss'lyck spoocken,
En vond de vaderbeuls door 't knaegen afgemat.

THEOK.
Idacharis es ti potherpei.
Threpsai kai lukideis, threpsai kynas, hoos ty phagoonti.[*]

Vs. 1 *Ten leed geen seven jaer:* 't duurde geen zeven jaar, er gingen nog geen zeven jaren voorbij (sinds de dood van Palamedes; in de werkelike Palamedes-geschiedenis zou dit ‘zeven’ niets te betekenen hebben; maar wel is 't van betekenis in de onderliggende Oldenbarneveld-geschiedenis; Oldenbarneveld was namelik 13 Mei 1619 gestorven; Vondel laat hier met dit stuk z'n schim weer verschijnen om die knagende gewetenswroeging in de ‘vaderbeuls’ wakker te houden, en weer te prikkelen); *schaeu:* (schaduw) schim; deze voorstelling van de wraak van 'n gestorvene kon Vondel wel gezien hebben in Shakespeare's *Hamlet* (zie 't wachterstoneel in 1e en 2e bedrijf); *'t leed:* er ging voorbij.
2 *doorwaeren:* rondwaren door.
3 *opgeresene hayren:* lees: *opgeresen'aren*.
4 *blond en blaeu:* bont en blauw (letterlik: dofgeel en blauw van 't opgelopen bloed; verg.: blond slaan; ons *bont en blauw* is waarschijnlik jonger).
5 *keel:* stem; *flaeu:* zwak.
6 *vervaeren:* verschrikken.
7 *uyt dees' blaeren:* uit deze bladen, uit dit boek (dit slaat op 't gedrukte toneelstuk).
8 *ten roove:* tot 'n buit.
9 *zidderden:* met *z* onder invloed van 't Duits; *vlooden:* (vluchtten) liepen.
11 *stapte hen,* uitspr. *stapte'en*.
* De Griekse verzen onder deze klinkert zijn van *Theókritos,* de bekende bukoliese dichter uit de derde eeuw voor Kristus, die ook enkele hekeldichten geschreven heeft. De vertaling van deze regels is: ‘Zie, waarop de dankbaarheid toch uitloopt. Voed wolven op, voed honden op, opdat ze je verslinden’, of in Vondel's eigen overzetting van later (1652): ‘Waer is de danckbaerheit te vinden? | Voedt wolven op: voedt honden op, | Op dat ze u fel verslinden’. (Theokr. V-37 *ΒΟΥΚΟΛΙΑΣΤΑΙ Η ΟΔΟΙΠΟΡΟΙ*).
Nagenoeg alle latere uitgaven halen 't Grieks aan in Grieks schrift. Deze eerste aanhaling wordt dan aldus:
ΘΕΟΚ.
‘□Ιδ’ □ χ□ρις □ς τ□ ποθ□ρπει.
Θρ□ψαι κα□ λυκιδε□ς, θρ□ψαι κ□νας, □ς τυ φ□γωντι.

Voor-Reden.[aant.]

[1] Die tot staet, en ampten beroepen wesende, yvert voor 't gemeen beste,[1]
[2] set goed en bloed inde weegschael om het gemeen beste: want vermits de
[3] wegh ter deugde, in seker aensien, steyl en moeyelyck valt, wort hy van[3-4]
[4] weynigen gesocht, veel min bewandelt: oversulcx munten deugdelycke
[5] personagien voor andere uyt, en worden vande gemeente gelieft, en als[5]
[6] aengebeden, so lang de selve van hare vooghden, en vaderen gesond[6]
[7] oordeelt. Tegens de sulcke kanten sich altyd die hun bysonder boven het[7]
[8] gemeen welvaren stellen, en om alle hinderpalen wegh te nemen, trachten
[9] by alle middelen der vromen naem, en faem hatelyck te maken: het welck[9]
[10] dan, overmits hier toe stof ontbreeckt niet kan geschieden, als met slincx-[10-11]
[11] sche afwegen, tot geweld en valscheyd, logh en bedrog in te slaen. De
[12] menschen die de meestendeel onervare syn, en op menschen steunen, of[12]
[13] nutshalven, of om sucht die sy den desen of dien toedragen, of uyt licht[13]
[14] betrouwen, laten sich lichtelyck misleyden van geveynsde en bedriege-[14]
[15] lycke voorgangers, en noch lichter alsser saecken onder gemengt worden
[16] die 't haylige betreffen; onder welcx momaensicht de boose Heydenen [ick[16-17]
[17] roer geene Christenen] wonderlyck hunne personagie hebben gespeelt,
[18] en tot nadeel van de vroome raedsmannen, ende de lichtgeloovige, en
[19] wispeltuurige gemeente, treffelijcke winsten gestreken. Evenwel gelyc het[19]
[20] der rechtvaerdigheyd, als eygen is, verdrucking te lyden: alsoo is haer
[21] oock als eenen troostelycken loon bygeleyd, dat haere onnooselheyd niet[21]

1 *Die tot staet, en ampten beroepen wesende,.....:* wie tot staatsambten geroepen is, en ijvert....; *'t gemeen beste:* 't algemeen welzijn.
3-4 *aensien:* opzicht; *van weynigen gesocht:* door weinigen opgezocht, begeerd; *oversulcx:* en daarom; *deugdelycke:* deugdzame.
5 *voor:* boven; *vande gemeente:* door 't volk.
6 *de selve:* deze, dit ('t volk); *van hare vooghden:* over zijn bestuurders.
7 *bysonder:* persoonlik, tegenover 't algemeen welzijn (*gemeen welvaren*).
9 *by:* door; *het welck:* en dit ('t Latijnse *quod*).
10-11 *als met slincxsche afwegen, tot:* dan met heimelike zijwegen naar; *logh:* leugen; *logh:* 'n oud woord, gevormd onder invloed van *bedroch*.
12 *de meestendeel:* grotendeels; *onervare* alsof de onverbogen vorm *onervaar* was, zie Dl. 1 blz. 781 op vs. 2.
13 *nutshalven:* om voordeel; *om sucht:* uit genegenheid; *den desen of dien:* deze of die (nu nog in 't Brabants gebruikelik: *den deze, den dië*).
14 *geveynsde:* valsaardige.
16-17 *'t haylige:* de godsdienst; *onder welcx momaensicht:* en onder dit masker, onder dit voorwendsel; *ick roer geene Christenen:* ik spreek van geen kristenen (hier 'verraadt' Vondel al dat ie 't over z'n eigen tijd heeft); *hunne personagie hebben gespeelt:* hun rol hebben gespeeld ('t Lat. *personam agere*).
19 *treffelijcke:* voortreffelike, buitengewone; *gestreken:* opgestreken.
21 *troostelycken:* troostend; *bygeleyd:* weggelegd, gegeven.

onderdruckt blyft: maer by alle eerlycke nakomelingen doorbreeckt, en in[22]
waerden gehouden ende geviert word. Onder de overoude kan hier van[23]
getuygen de Griecxsche Palamedes, dien wy op het Neerlandsche tooneel
brenghen: Want na dat hy so schendigh onder het decxsel van met den[25]
vyand ghehandelt, en penningen genoten te hebben, by 't gemeene volck[26]
hatelyck gemaeckt, en door Agamemnon en Ulysses, tot eene onherhae-[27-28]
lijcke schade, en bederf van gants Grieckenland vermoort was, soo heeft[28-31]
sijne onnooselheyd, en oprechtigheyd, na het verdwynen der logenen,[29]
en lasteringen hoe langs hoe meer, tot schande en verstroyinghe sijner[30]
beulen, en moordenaeren, door gebroken: even als de Sonne, de welcke,
na het verstuyven der nevelen en dampen, wederom opklaert, en te voor-
schijn komt: gelijck dit veersken seyd, dat de Zeegod[33]

Collectasque fugat nubes, solemque reducit.[34]

Dat is:

Verjaeght de wolcken, die sich dick te saem' vergaeren,
En weer met sonneschijn den Hemel op doet klaeren.

En sonder desen troost en belooninge souden de vroome [die als py-
laren noch de wereldsche staeten, en geselligheyd der menschen staende[39]
houden, en onderschoren] dickwils onder hunnen last, en in de aenvech-
tingen, die sy voor het gemeen beste lyden, beswijcken: daer sy nu hier
door gesterckt sijnde, noch menigmael de stormen, en onweeren man-
haftig, ende met eene wonderbare standvastigheyd uytstaen: gelijc wy hier[43]
van een voorbeeld hebben aen den geduldigen Socrates: die beschuldigt,
ende ter dood veroordeelt wesende, om dat hy vreemt van de Griecxsche[45-46]
Goden gevoelde, sich na Xenophons getuygenis, met Palamedes aldus
trooste en sterckte: *Paramytheitai d'eti me kai Palameedees, ho paraplee-*[47-49]
sioos emoi teleuteesas. eti gar kai nun polu kallious hymnous parechetai
Odysséoos tou adikeoos apokteinantos auton.

22 *eerlycke:* eerzame, deugdzame.
23 *in waerden gehouden ende geviert word:* gewaardeerd en geëerd wordt.
25 *schendigh:* schandelik; *onder het decxsel:* onder 't voorwendsel.
26 *ghehandelt:* onderhandeld, gekonkeld; *'t gemeene volck:* 't gewone volk.
27-28 *onherhaelijcke:* onherstelbare; *bederf:* verderf.
28-31 *heeft.... door gebroken:* is aan 't licht gekomen.
29 *oprechtigheyd:* rechtvaardigheid.
30 *verstroyinghe:* vernietiging.
33 *de Zeegod* is hier Neptunus.
34 *Collectasque....:* de aanhaling is uit Vergilius' *AEeneis* 1:143.
39 *wereldsche:* wereldlike; *geselligheyd der menschen:* gemeenschap.
43 *uytstaen:* doorstaan.
45-46 *vreemd van.... gevoelde:* 'n afwijkend gevoelen had over.
47-49 De aanhaling is uit Xenophons' *Apologia* (Teubner-uitgave *Scripta Minora* I, blz. 278; de tekst daar is enigsins afwijkend).
Het Grieks citaat is in de latere uitgaven: *Παραμυθε□ται δ□ □τι με κα□ Παλαμ□δης, □ παραπλησ□ως □μο□ τελευτ□σας. □τι γ□ρ κα□ ν□ν πολ□ καλλ□ους □μνους παρ□χεται 'Οδυσσ□ως το□ □δικ□ως □ποκτε□ναντος α□τ□ν.*

[50] Dat is te segghen:

[51] *Daerbeneffens vertroost my Palamedes, die eene gelijcke dood gestorven*[51]
[52] *is als ick: want hy nu schoondre lofsangen verschaft als Vlysses, die hem*[52]
[53] *onrechtvaerdelijck om het leven broght*.

[54] Oversulcx is het gemeene beste niet weynigh gehouden in de geschicht-[54-55]
[55] schryvers, poëten, en redenaers, die de beroemde helden hebben on-
[56] sterffelijck gemaeckt, door hunne gheschriften sonder de welcke so
[57] vermaerde, en loffelycke daeden, met den graeve, en eene eeuwighe[57-59]
[58] vergetelheyd souden overstolpt blyven: daer nu hunne geheugenis en
[59] glorie, noch veele dappere mannen uytlevert, en hen ter deughde aen-
[60] prickelt, wanneer sy overwegen, hoe

Indomita virtus colitur, & toto Deus[61]
Narratur orbe.

soo veel geseyd:

Voor d'ongetemde deughd men wieroockreucken queeckt,[63]
En van soo groot een' God de gantsche wereldt spreeckt.

[65] Als myne treursangeres toghtigh was om yet wat treffelycx te rijmen,[65]
[66] soo heeftse Palamedes uytgepickt, een' man die by Griecxsche, en Latyn-[66]
[67] sche schryvers soo hoogh geroemt word. Diogenes Laërtius getuyght in[67]
[68] het leven van Socrates, dat Euripides, de wyse dichter, en Goddelycke
[69] treurspeelder, sijnen Palamedes op het tooneel brengende, die van[69]
[70] Athenen hunne moordadigheyd, gepleeght in het ombrengen van
[71] Socrates, bedecktelyck aldus verweten heeft:[71]

[72] *Ektanet' ektanete tan pansophon tan ouden algunousan adona mousan*.[72]

51 *Daerbeneffens:* bovendien; *eene gelijcke dood:* 'n even onrechtvaardige dood.
52 *verschaft:* stof geeft tot.
54-55 *Oversulcx:* hierom; *gehouden in:* verschuldigd aan; *geschichtschryvers:* geschiedschrijvers; *geschicht*, zie Dl. 1, blz. 472 op vs. 9.
57-59 *met den graeve en eene eeuwighe vergetelheyd:* met de eeuwige vergetelheid van 't graf ('n hendiadys); *overstolpt:* bedekt (als met 'n *stolp*)*; hunne geheugenis en glorie:* hun roemrijke gedachtenis; *uytlevert:* oplevert.
61 *Indomita....:* de aanhaling is uit Seneca's *Hercules Furens* vs. 39-40.
63 *queeckt:* verwekt.
65 *Als:* toen; *toghtigh:* begerig; *yet wat treffelycx:* iets voortreffeliks.
66 *uytgepickt:* uitgekozen; *by:* door.
67 *Diogenes Laërtius*, zie Dl. 1 blz. 718 op r. 6; *Diogenis Laertii de Vitis philosophorum liber secundus, caput 5 sect. 23* (Teubner uitgave blz. 81).
69 *treurspeelder:* treurspeldichter; Eurípides' treurspel *Palamedes* is verloren geraakt.
71 *bedecktelyck:* in bedekte vorm.
72 In Grieks schrift: *'□Εκτ□νετ□ □κτ□νετε τ□ν π□νσοφον τ□ν ο□δ□ν □λγ□νουσαν □δ□να μο□σαν*. ('t Doriese *adona* meermalen naast *α□δ□να*).

[73] Philostrates, die het leven van Palamedes beschreven heeft, gedenckt[73]

73 *Philostrates:* Flavius Philóstratos, 'n Grieks schrijver (± 170-250 n. Kr.) schreef o.a. *Heróikos* (Heldeboek), waarin hij 'n karakteristiek geeft van de voornaamste Trojaanse helden in de vorm van 'n tweespraak, zo in hfst. X van Palamedes (Vondel noemt dat *het leven van Palamedes*) en in XI van Odusseus (*in synen Ulysses*); de aangehaalde tekst *[κα□] □τι πεισθ□ντες □νθρ□π□ δειν□ κα□ □ναιδε□ τα□τα δρ□σειαν*. *Heroikos XI* (Vondel's tekst heeft achter *□ναιδε□* nog logoo = *λ□γ□*, de *ι* subscriptum is niet weergegeven).

[74] mede in synen Ulysses de selve woorden, en voegt'er dit volghende noch
[75] by: *kai hoti peisthentes anthroopoo deinoo, kai anaidei logoo, tauta drasejan*.
[76] Het welcke wy in rym aldus aen een schaeckelen:[76]

Ghy hebt, o Griecksche schaer! verstoort[77]
Den soeten nachtegael vermoort;
Een' Sanggodin, in all's versocht,[79]
En wys, die geen verdriet aenbrogh:
En hebt geblinddoeckt altemael,[81]
Door d'onbeschaemde logentael
Eens wreên tirans vol bitterheyd,
Bedreven soo vervloeckt een feyt.[84]

[85] Daer hebt ghy een treffelyc getuygenis gehoort van deses vorsten wys-
[86] heyd, heerlyck wtgedruckt door dien Goddelycken bynaem PANSO-[86-87]
[87] PHON: gelyc Xenophon, die Socrates leerling, en tijdgenoot geweest is,
[88] hier mede overeenstemt int vierde boeck der gedenckweerdige saecken,[88]
[89] daer hy Euthydemus doet spreecken: *Maer hebt ghy niet gehoort van*
[90] *Palamedes rampsaligheden? diense altemael roemen dat hy om sijne wijsheyd*[90]
[91] *benijdt, door Vlysses omgekomen is*. De selve Xenophon in syn 10. boeck[91-92]
[92] van de jaght seydt: dat Palamedes doen hy leefde sijne tijdgenoten in wijs-
[93] heyd verre te boven ging. Sijne rechtvaerdigheyd ende onnooselheyd
[94] blijckt niet minder als sijne voorsichtigheyd: gelijck wy alreede hebben
[95] aengewesen: en Philostrates in het leven van Appollonius Tyaneus, doet[95]
[96] Tespion, een overste der schoolsophisten, in syn gesprake van de recht-[96]
[97] vaerdigheyd aldus spreken: *Als ick by my selven overlegge 'tgeen Pala-*[97]
[98] *medes voor Trojen: en Socrates te Athenen overgecomen is: soo dunckt my*
[99] *dat de rechtvaerdigheyt by de menschen qualijck onthaelt word: want dese*[99]
[100] *die de alderrechtvaerdighste waren, syn met de hooghste onbillickheyt be-*

76 *Het welcke....:* d.i. de beide Griekse aanhalingen.
77 *verstoort:* in uw boosheid.
79 *in all's versocht:* in alles ervaren; *versocht* van *versoeken:* beproeven.
81 *geblinddoeckt altemael:* geheel verblind.
84 *soo vervloeckt een feyt:* zo'n vervloekte misdaad.
86-87 *Pánsophon:* verbogen vorm van 't Griekse *Pansophos* = alwijze.
88 *gedenckweerdige saecken:* gedenkwaardigheden, gedenkschriften ('*Απομνημονε□ματα* of *Memorabilia*).
De aanhaling is uit 't 4e boek van de *Memorabilia* 2e hfst. nr. 33.
90 *diense.... roemen:* van wie ze roemend vertellen.
91-92 *De selve:* dezelfde; *10. boeck van de jaght:* tiende geschrift, dat over de jacht handelt; 't is uit 't 1e hfst. (nr. 11) van *Cynegeticus* (*Κυνηγετικ□ς* = boek over de jacht); (buiten de verdediging van Sokrates, is dit 't tiende van z'n kleinere werken).
95 De aanhaling (r. 97) is uit 'Apollónios van Tyana' (6e Boek 21e hfst.).
96 *Tespion:* in de Griekse tekst heet hij *Thespésioon; een overste der schoolsophisten:* 'n heel voorname wijsgeer; *gesprake:* samenspraak, tweespraak; wijsgerige betogen werden door de Ouden gewoonlik in de vorm van 'n tweespraak uitgegeven, in hfst. 21 houdt Apollónios met Thespésioon 'n gesprek over de rechtvaardigheid.
97 *overlegge:* naga.
99 *by:* door; *qualijck onthaelt:* slecht behandeld.

*

[101] *jegent, ja alleen op vermoeden van boose feyten omgebrocht, alsmen buyten*[101-102]
[102] *recht het oordeel over hen velde*.

[103] Virgilius in sijn tweede boeck van AEneas getuygter dit af:[103]

Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aureis
Belidae nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.

Dat is:

Soo mooghelijck koutsgewijse u yet ter ooren quam[109]
Van Palameed, geteelt uyt koning Belus stam,
Beroemt van naem en faem, die sonder schuld most sneven,
En onder schijn van t'loos verraed by hem bedreven,[112]
Op 't overschendigh blyck ter grouwelycke dood[113]
Van Griecken werd gedoemt, mids hy den krygh verbood:[114]
Nu dees voor's Hemels licht geloocken heeft syne oogen
Betreurt de Grieck syn lyck, te spa met rouw bewogen.[116]

[117] Wy komen tot Ovidius, daer Ajax Ulysses dit te kaeuwen geeft:[117]

Vellet & infelix Palamedes esse relictus;
Viveret aut certe lethum sine crimine haberet.
Quem male convicti nimium memor iste furoris
Prodere rem Danaum finxit, fictumque probavit
Crimen; & ostendit quod jam praefoderat aurum.

[123] Dat is:

D'onsaelge Palameed met recht mocht wenschen mee[124]
Dat noyt Ulysses waer getogen over Zee:
Hy sou gewisselijck op desen dagh noch leven,
Of had soo valsch betight den geest niet opgegeven:
Wien d'overtuyghde, en al te wrockende Ithakees[128]

* TEKSTKRITIEK: vs. 113 *overschendigh*, de oude uitgave heeft *overschuldigh*.
101-102 *alsmen:* toen men; *buyten recht:* tegen 't recht; *recht* zonder lidw. om z'n algemene betekenis.
103 De aanhaling is uit Vergilius' *AEneis* 2e Boek vs. 81-85.
109 *koutsgewijse:* in 't gesprek, bij gerucht; (*kout:* gesprek); *yet:* iets.
112 *loos:* vals.
113 *Op 't overschendigh blyck:* op 't allerschandelikste getuigenis.
114 *Van:* door; *mids:* omdat (met *d*-spelling; dacht Vondel nog aan *midden* waar 't mee samenhangt? *mits* van *middes*).
116 *te spa:* te laat.
117 De aanhaling is uit Ovidius' *Metamorphoseon,* dertiende boek vs. 56-60; (in Vondel's latere vertaling 13e boek, vs. 84-92).
124 *onsaelge:* ongelukkige.
128 *d'overtuyghde:* de van (bedrog) overtuigde; Palamedes had aangetoond dat Ulysses veinsde krankzinnig te zijn. Ulysses ploegde 't dorre zeestrand; Palamedes lei diens zoontje Telémachos voor de ploeg, maar Ulysses meed de kleine omzichtig. Hij had de schijn

Opdichte 't loos verraed, en endelijck bewees[129]

aangenomen krankzinnig te zijn, om vrij te blijven van de tocht naar Troje; *Ithakees:* vorst van Ithaka = Ulysses. Zie *Inhoud*, blz. 632, r. 19-vlgg.

129 *Wien.... opdichte:* Wie.... toedichtte, tegen wie.... verdichtte, verzon.

't Gedichte schellemstuck: ontdeckende de gaven,[130]
En 't goud dat hy'er self te vooren had doen graven.[131]

[132] Voorwaer na myn oordeel heeft Naso dit gheestigh in sijne trans-[132]
[133] formatie te pas ghebrocht, overmids dit aertsschelmstuck eygentlijck tot
[134] de herscheppinghe of verschoppinghe behoort. Dictys Cretenser die den[134]
[135] Trojaenschen oorloogh self bekleed, en in de punische tale beschreven[135]
[136] heeft, ghedenckt in syn tweede boeck beyde dese deugden van Pala-
[137] medes met dese woorden: *Alsoo is die uytnemende en in den legher aen-*[137]
[138] *ghenamen man, wiens raed nochte vromigheydt noyt vruchteloos gheweest*[138]
[139] *waren, schendigh omghebrocht, als hy becingelt was van sulcke die het alder-*[139]
[140] *minst betaemde*. Dat de Phrygiaensche Dares seyd, dat Palamedes door[140]
[141] de hand van Alexander of Paris vechtende omghekomen is, verdient[141]
[142] gheen geloof, overmits hy hier in van het ghemeene ghevoelen afwijckt.[142]
[143] Roept men dat Dares inden krijgh teghenwoordigh is geweest; wy
[144] stellender Dictys tegen. Het is ons genoeg dat Dares hem afmaelt, *wijs,*
[145] *manhaftigh en lieflijck:* en dat hy getuyght dat de Argiven inden leger[145]

130 *Gedichte:* verdichte, verzonnen; *ontdeckende:* open leggende, te voorschijn halende.
131 *graven:* begraven (nml. op de plek waar Palamedes' tent gestaan had).
132 *Naso:* Ovidius Naso.
transformatie: metamorfose of herschepping (zie de zinspeling in de volgende regel). Ovidius spreekt hier over Palamedes in zijn verhaal van de metamorfose van Ajax. Nu doet Vondel 't voorkomen, alsof Ovidius dit *schellemstuck* van Ulysses hierom in de *Herscheppingen* bezongen heeft, omdat Ulysses door laster aan Palamedes als 't ware 'n 'herschepping' of 'verschopping' bezorgd heeft. Hij speelt dus ironies met *scheppen* en *schoppen*.
134 *Dictys Cretenser,* 'n Latinisme naar Dictys Cretensis: Dictys van Kreta; hij zou als ooggetuige die meegestreden had, de Trojaanse oorlog in z'n 'dagboek' (*Ephémeris*) in 't phoenicies beschreven hebben; we hebben zogenaamd van zijn werk 'n Latijnse vertaling van Q. Septimius (*Ephémeris belli Trojani*) (uit de 4e eeuw na Kr.). De verder aangehaalde Lat. teksten uit *Dictys* en *Dares* ontleende ik aan de uitg. van Blaeuw 1630.
135 *bekleed:* bijgewoond; *punische tale:* phoeniciese taal.
137 De aanhaling is uit 't 2e boek blz. 38: 'Ita vir optimus acceptusque in exercitu, cuius neque consilium unquam, neque virtus frustra fuit, circumventus a quibus minime debuerat, indigno modo interiit.'
138 *aenghenamen:* geziene; *vromigheydt:* dapperheid.
139 *schendigh:* op 'n schandelike wijze; *becingelt was:* belaagd werd; *die:* aan wie.
140 *Phrygiaensche Dares:* Dares van Phrygië, op wiens naam eveneens 'n werkje staat over de verwoesting van Troje (oorspr. in 't Grieks); ook hij heeft zogenaamd meegevochten voor Troje; 't Latijnse werkje (dat op zijn naam staat) *De excidio Troïae* is geschreven in de 5e eeuw na Kr., maar er staat in dat 't door de bekende Corn. Nepos (uit de 1e eeuw vóór Kr.) uit 't Grieks vertaald is.
141 *Alexander:* de gewone naam van Paris bij Homeros; 'Cui (= Palamedi) exsultanti & glorianti Alexander Paris sagitta collum transfigit' (Dares v. Phrygië, blz. 182).
142 *ghemeene:* algemene.
145 *lieflijck:* beminnelik; 'Palamedem (gracilem, longum), sapientem, animo magnum, blandum' (Dares van Phrygië, blz. 168); *Argiven:* inwoners van Argos, de Grieken; 'Argivi in castris Palamedis scientiam, aequitatem, bonitatem, clementiam lamentantur.'

[146] Palamedes wetenschap, billijckheyt, sachtmoedigheyd, en goedheyd
[147] betreurden. Daer is oock weynigh aen geleghen, of weynighe schrijvers[147]
[148] meer verschillen in de maniere sijner dood: Dat na Pausanias segghen[148]
[149] Ulysses en Diomedes hem verdroncken, of soo Dictys aenteeckent, dat[149]
[150] die twee hem in een put steenighden. Immers watter van is, Ulysses en
[151] Diomedes worden na het alghemeen ghevoelen voor de schelmen ghe-[151]
[152] houden, die desen aenslagh gebrouwen hebben: waer by aenmerckens[152]
[153] waerdigh is het geen Dictys getuygt, datter waren die seyden: dat[153-157]
[154] Agamemnon niet onkundigh was van desen aenslagh, uyt liefde die hy[154-155]
[155] hadde tot het veldheerschap; en om dat het meestendeel van Palamedes
[156] begeerde geregeert te wesen, en opentlijck uyt seyden, dat hem het
[157] opperste ghebied toe-quam. De selve Dictys schrijft elders: dat alle de[157]
[158] Griecksche vorsten Agamemnon vervloeckten, en van hem afweecken,[158]
[159] om dat hy Apolloos priester Chryses sijne dochter, die hy wellusts halven
[160] misbruyckte, weygerde, en oock om dat Ulysses en Diomedes, niet
[161] sonder sijnen raed, let hier op, hadden vermoord Palamedes, die in den[161]
[162] heyre so bemind, en aengenaem was. Oock staet ons waer te neemen het[162]

147 *weynighe:* enige.
148 *weynighe... meer:* nog enige; *in de maniere sijner dood:* in de wijze waarop hij gestorven is; *na:* naar, volgens; *Pausanias,* wschl. niet Pausanias waar Philostratos 't over heeft in z'n 'levens van sophisten', maar de bekende archeoloog die 'n beschrijving gaf van Griekenland; zie Dl. 1 blz. 550, aant. op de ondertekening.
149 *Dictys Cretensis* boek II blz. 38: 'Igitur simulato quod thesaurum repertum in puteo cum eo partiri vellent, remotis procul omnibus, persuadent, uti ipse potius descenderet; eumque nihil insidiose metuentem, adminiculo funis usum deponunt; ac propere arreptis saxis, quae circum erant, desuper obruunt.'
151 *schelmen:* booswichten.
152 *gebrouwen:* opgezet; 'Per idem tempus Diomedes & Vlysses consilium de interficiendo Palamede ineunt' (D. Cret. Boek II, blz. 38).
153-157 *datter waren.... toe-quam:* 'Sed fuere, qui ejus consilii haut expertem Agamemnonem dicerent, ob amorem ducis in exercitum; & quia pars maxima regi ab eo cupiens, tradendum ei imperium palam loquebantur' (D. Cret. blz. 38).
154-155 *Agamemnon....:* ook hier zinspeelt Vondel er op dat Maurits medeplichtig was; *uyt liefde die hy hadde tot het veldheerschap:* omdat hij 't opperbevel wilde behouden; ook Oldenbarneveld zou daags voor zijn dood gezegd hebben dat Maurits naar de souvereiniteit of naar meer autoriteit in 't land stond (zie Uitenbogaert's *Kerk. Hist.* blz. 1203 en Brandt's *Rechtspleg.* blz. 179); *het meestendeel:* 't merendeel.
157 *De selve:* dezelfde; *ghebied:* gezag.
158 *afweecken:* afvielen; 'singuli reges ad Agamemnonem adeunt, eumque multis probris insequuntur: quippe qui ob amorem captivae mulieris, seque, &, quod indignissimum videretur, tanti numinis deum comtemtui habuisset: ac mox universi exsecrati deseruere, ob id, & memores Palamedis, quam gratum, acceptumque in exercitu, haut sine consilio eius, Diomedes atque Vlysses dolo circumventum, necavissent.' (Dict. Cret. Boek II, blz. 52).
161 *let hier op....:* deze woorden staan niet bij Dictys; Vondel wijst weer uitdrukkelik op 't medeweten van Maurits.
162 *aengenaem:* gezien; *staet ons.... te:* moeten wij.

[163] geen Dares getuyght, dat Palamedes, terwyl het bestand was, den vorsten[163]
[164] meermaels aendiende, dat Agamemnon niet waerdigh en was veldoverste[164]
[165] te wesen. Maer of yemand sich verwonderde waerom Homerus desen[165]
[166] vader des vaderlands soo stilswyghende voor by ghegaen is, die sal weten,[166]
[167] dat de Poët hier toe noodsaeckelijck ghedronghen was, om sijnen doo-[167-168]
[168] lenden Ulysses niet te brandmercken: waerom Philostrates in het leven
[169] van Apollonius wel te recht seyd: dat Palamedes geene grootere vyanden
[170] ghehad heeft als Ulysses, en Homerus: vermits die hem laghen leyde, waer
[171] door hy ghesteenight is; maer dees niet weerdigh geacht heeft, met eenen[171]
[172] woorde sijnen lof aen te roeren. Wat onheyl den Griecken, om en zedert
[173] Palamedes dood, overgekoomen is, gedenckt Dictys Cretenser in sijn[173]
[174] seste boeck, Hyginius in sijn 116e. hoofdstuck, Euripides in sijne Helene,[174]
[175] en Electra: Seneca de Latijnsche Treurspeelder in sijnen Agamemnon:[175]
[176] Ick geswijge dat Xenophon, in sijn thiende boeck van de jaght, uytdruc-[176]

163 *bestand:* wapenstilstand; wij denken natuurlik onmiddelik aan hèt Bestand van 1609; maar in Vondel's tijd was bestand 't gewone woord voor wapenstilstand; ‘Dum induciae sunt, Palamedes non cessat seditionem facere: indignum regem Agamemnonem esse qui exercitui imperet & indoctum dixit’ (Dares v. Phrygië, blz. 174). Behalve korte bestanden om doden te begraven, zoals 't hierbedoelde, vermeldt hij ook 'n wapenstilstand van drie jaar (blz. 176).

164 *aendiende:* voorhield.

165 *of:* indien.

166 *vader des vaderlands:* de gewone betieteling in deze tijd van Oldenbarneveld; 't is 'n eretietel die bij de Romeinen gegeven werd aan mannen die zich biezonder verdienstelik gemaakt hadden; *sal:* moet.

167-168 *doolenden Ulysses:* zwervende Ulysses, zo genoemd om z'n zwerftochten na de Trojaanse Oorlog, die verhaald worden in Homeros' *Odusseia:* Philóstratos zegt: ‘.... Homeros voert hem niet in, in z'n gedichten om niet de oneer van Odusseus te moeten zingen’ (Phil. t.a.p. 4e Boek 16e hfst.); *waerom:* en hierom; de letterl. vertaling van de laatste aangehaalde zinsnede is: ‘terwijl deze hem geen woord, waardig achtte.’ *(τ□ δ□ ο□δ□ □πους α□τ□ν □ξι□σαντι)*; (zie Philostratos t.a.p. 3e Boek 22e hfst.).

171 *dees:* de ander, Homeros.

173 *overgekoomen:* overkomen; over die *onheilen* wordt ook al gesproken, onmiddelik na 't bovenaangehaalde over Agamemnon-Chryses blz. 52-53. *seste boeck:* alleen in 't begin in verband met Palamedes, o.a. ook de list van Nauplios (zie aant. op r. 174).

174 *Hyginius:* eigenlik Hygínus, vrijgelatene van Augustus, hoofd van de Palatijnse biblioteek; schreef over filologiese en historiese onderwerpen; bewaard gebleven is o.a. ‘Fabulae’. In Fabula (vertelling) 116 verhaalt hij o.a. hoe velen van de Grieken op hun terugtocht in de wrekende handen van Nauplios, de vader van Palamedes, vielen. Hij had namelik in 'n stormige nacht'n brandende fakkel op gevaarlike kustplaatsen laten ontsteken, waar de Grieken op af zeilden, in de hoop veilig te kunnen landen. De meesten kwamen om in de zee, anderen die naar land zwommen werden door Nauplios gedood. Ulysses en Meneláos werden door de wind van hun vaderland afgedreven; Euripides in zijn treurspelen *Hélene* en *Elektra:* o.a. in de reien, maar niet om Palamedes' dood.

175 In Seneca's *Agamemnon* wordt in vs. 557-vlgg. de list van Nauplios verhaald.

176 *geswijge:* verzwijg; *thiende boeck van de jaght:* zie blz. 622 aant. op r. 91-92; deze meedeling staat vlak achter de daar genoemde.

[177] kelijck de Goden tot wreeckers van deses mans dood maeckt; alsoo dat[177]
[178] de Pelasgen met recht klaghen mochten[178]

Impius ex quo[179]
Tydides, sed enim scelerumque inventor Vlysses
Fatale agressi sacrato avellere templo
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi Divae contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum, fractae vires, aversa Deae mens:
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.

[188] Dat is:

Maer zedert Tydeus soon, die Goddeloos bestond,[189]
Met d'Ithakois, een tuck op schelmeryen vond,[190]
't Palladium bescheert tot heyl of ongelucken,[191]
Uyt Trojens Godgewyde, en haylge kerck te rucken:[192]
Na dats' op 't opperste geklommen van den borgh,[193]
De wachters hieuwen neer, en dorsten sonder sorgh[194]
Aengrijpen 't hayligh beeld, en met bloedverwige handen[195]
Aenroeren Pallas pruyck, en maeghdelijcke banden:[196]
Van doen af is vervloeyt aller Argiven moed,[197]
En d'hoop die seegh, en ging te rug door tegenspoed,[198]
Hunn' maght gebroken is, en 's outers gunst geweecken:[199]
Minerve gaf hier van gheen twijffelachtigh teecken.[200]

[201] Na dat dees treffelijcke man soo schendig van de Griecken vermoord
[202] was, so hebben Achilles en Ajax sijn lichaem ter aerde ghedaen, op[202-203]

177 *alsoo dat:* zodat.
178 *Pelasgen* voor *Grieken:* eigenlik de naam van de oorspronkelike bewoners van Griekenland.
179 *Impius.....:* de aanhaling is uit Vergilius' *AEneis* 2e Boek vs. 163-171; 't zijn daar de woorden van de spion Sinon.
189 *Tydeus soon:* Diomedes; *Goddeloos:* als 'n goddeloze; *bestond.... te rucken* (r. 192): 't waagde.... te roven.
190 *d'Ithakois:* de vorst van Ithaka, Ulysses; *een tuck op schelmeryen vond:* een, iemand die tuk (belust) was op 't uitdenken van schelmstukken; *vond:* vondst, 't vinden.
191 *'t Palladium:* 't beeld van Pallas Athene of Minerva, zie blz. 93 op r. 232; *bescheert:* bestemd, door 't noodlot aangewezen; zolang dit beeld in Troje vereerd werd, was de stad veilig; was 't weg, dan moest Troje vallen.
192 *kerck:* tempel.
193 *borgh:* burcht.
194 *sonder sorgh:* zonder zich om iets te bekommeren.
195 *bloedverwige:* met bloed gekleurde.
196 Pallas' hoofd (*pruyck*) aanraken, en maagdelike banden; de banden zijn hier de omwindsels die om 't beeld waren gewonden als tekenen van verering.
197 *vervloeyt:* weggevloeid, geweken.
198 *die seegh:* die zonk, daalde; *ging te rug:* week.
199 *'s outers gunst:* de begunstiging van 't altaar, d.i. van de godheid, Minerva.
200 *Minerve:* Minerva, de Latijnse naam voor Pallas Athene.
202-203 *op den oever van AEolien:* op 't strand van AEolië (de kuststreek van Klein Azië, westelik van Troje); deze biezonderheden over Palamedes' begrafenis bij Philostratos, *Heróikos,* X:11.

[203] den oever van AEolien, niet verre van Trojen. Wy hebben in dit treurspel
[204] sijn uytvaert gehouden in Boeotien, in de kerck daer het wijdberoemde,[204]
[205] en overoude orakel of de Godspraeck was der Godesse Themis, aen[205]
[206] wiens voeten wy hem een gouden pronckbeeld rechten: dan dit salmen[206]
[207] de poëtische vryheyd toegeven, alsoo Philostrates seyd, dat die van[207-211]
[208] AEolien hem een kapelle haylighden, en een beeld toewyden, na de[208]
[209] gestaltenis eens manhaftighen, en grootmoedighen mans, wien de in-
[210] woonders daer ontrent, op sekere dagen des jaers te samen schoolende,
[211] offerhanden toebraghten: soo dat de Mosopische treurspeelder wel te[211]
[212] recht singt in syne Andromache

Ou toi leipsana toon agathoon
Androon aphaireitai
Chronos ha d'areta
Kai thanousi lampei.[213-216]

[217] Dat is:

De tijd en heeft noyt weghghenomen
De naem, en 't overschot der vromen:[219]
Want na dat sy sijn overleên,
Soo blinckt hunn' deughd voor yeder een.

[222] Maer wy vallen moghelijck den Leser verdrietigh met al te langh eene[222-223]
[223] voor-reden, en segghen noch om kort te maken, dat indien den letter-

204 *sijn uytvaert*.... zie vs. 2011-vlgg.; *Boeotien:* landschap in Griekenland tussen Phokis en Attika; *kerck:* tempel.

205 *Themis,* de godin van de gerechtigheid, was vóór Apollo de godin die door 't Delphies orakel sprak; over dit orakel spreekt Philóstratos in *Appollonios* (zie r. 95 en 96) 8e B. 9e hfst.; dit orakel bedoelt Vondel; Delphi (Delphoi) lag echter niet in Boeotië maar in Phokis.

206 *wiens:* wier; *rechten:* oprichten; *gouden pronckbeeld:* Vondel zegt (in vs. 2019-vlgg.) dat in de tempel van Delphi aan de voeten van Themis 'n goude pronkbeeld voor Palamedes werd opgericht; *dan:* maar.

207-211 deze biezonderheden in z'n *Heróikos,* X:11; *alsoo:* omdat.

208 *kapelle:* tempeltje.

211 *de Mosopische treurspeelder:* de Atheense treurspeldichter Euripides, die Ioniër van afkomst was, en de Ioniese stad Athene buitengewoon verheerlikt heeft; *Mosopische* voor Mopsopische = Atheense; *Mopsopia:* de vroegere naam voor Athene, zo genoemd naar z'n vroegere koning Mópsopos.

213-216 Uit *Andrómache* vs. 774-776. In Grieks schrift:

Oὐ τοι λειψανα τῶν ἀγαθῶν
’Ανδρῶν ἀφαιρεῖται
Χρόνος ὁ δ’ ἀρετὰ
Καὶ θανοῦσι λάμπει.

Deze vierregelige aanhaling vinden we later ook wel achter 't ‘Jaergetijde van wijlen heer Joan v. Oldenbarnevelt’ (1631).

219 *der vromen:* der edele mensen.

222-223 *al te langh eene voor-reden:* 'n al te lange voorrede; *om kort:* om 't kort.

[224] kundighen hier in yet vreemds of ongerymts voorkoomt, die sal weten
[225] dat wy ons daer in ghedraghen hebben na het letter-kunstigh besluyt,
[226] daer van wettelijck t'Amstelredam by eenighe dichters gemaeckt: en[226]
[227] wat de spellingh belanght, alsoo ons besluyt daer van niet en rept, en dit[227-228]
[228] in elcx vryheydt staet, soo hebben wy meest den ghemeenen sleur ghe-
[229] volght, uytgheseyd in weynighe dinghen, overmits wy tot noch toe noyt[229]
[230] ons selven daer in hebben konnen voldoen, oock achtende datter soo[230]
[231] veel niet aen gheleghen is, als, met verlof, sich sommighe wel inbeelden.
Hier eindigt de Voor-reden *van de eerste uitgave, en sluit onmiddelik* Het Inhoud *aan*.

In de twede uitgave van hetzelfde jaar en alle andere daarna vóór 1652, gaat de Voorrede *hier nog voort als volgt:*

[1] In Vranckrijck hebben eenige geesten de spelling willen hervormen, en[1]
[2] juyst schryven gelijckmen spreeckt, dan sy sijn niet gevolght geworden
[3] van de treffelijckste schryvers, die ongetwijffelt gewightige reden daer
[4] toe gehad hebben: en soumen hier af yet sekers besluyten so wast van
[5] noode datter een tweede Cadmus verrees die meer letters vond, en het[5]
[6] AB verrijckte: wy mosten voor eerst de Griecksche Eta, en de Deen-[66-7]
[7] sche oe invoeren, daer tegens moghtmen eenige letters verwerpen. Maer
[8] help Hercules so voortgaende, soumen het eene volck tegens het ander[8]
[9] op de been helpen. Wat sou hier wt een letterstrijd ontstaen, veel

226 *daer van....:* dat over die zaken volgens wettelike regels in Amsterdam door enige dichters gemaakt is; dit letterkundig besluit is genomen in de samenkomsten van Reael, Hooft, de Hubert en Vondel (zie aant. voor de Hekuba, blz. 534 aant. op r. 23); dat besluit betrof volgens Brandt ‘het stuk der taalschikkinge, de t'saamenvoeging der woorden en naamen, het onderscheidt der geslachten, buiging der gevallen’ (d.i. naamvallen).

227-228 Brandt zegt t.a.p. dat ook over de spelling 'n besluit genomen is; wat onjuist is, zoals hier blijkt; *alsoo:* omdat; *en dit in elcx vryheyd staet:* en ieder hier vrij in is; *meest:* meestal; *ghemeenen sleur:* gewone manier van schrijven.

229 *uytgheseyd:* behalve.

230 *voldoen:* tevreden stellen.

1 *geesten:* geleerden.

5 *Cadmus:* 'n Phoeniciese koningszoon, aan wie de uitvinding van de lettertekens werd toegeschreven.

6 *de Griecksche Eta,* Vondel bedoelt waarschijnlik om hiermee de è-klank aan te geven in woorden als wèreld, pèrel en dergelijke, zoals die in zijn tijd en tot op onze dagen toe werd uitgesproken; ook mischien voor die eigenaardige klank tussen *a* en *e* voor de *r* als in *vers* of *vaers, gaarne,* enz. (zie aant. achterin).

6-7 *De Deensche oe:* 't Deense teken (gestreepte o) voor de *eu*-klank, als in *keus, sneu, deur* enz.

8 *help Hercules* vertaling van 't Latijnse *mehercule;* bij Hérkules, naar 't voorbeeld van *God help* of *help*.

[10] bloediger als oyt het gevecht was van de Centauren: En Luciaen had[10]
[11] treffelijcke stof om dit pleyt te beschryven; ick swyge datter licht eene
[12] scheuringe te verwachten stond tusschen poëten en poëten, tot nadeel
[13] van 't gemeen lichaem der dichteren: insonderheyd alsmen so regelrecht
[14] tegens malkanderen aenliep, gelijck by exempel geschied in 't geschil van
[15] de Z, die by sommige so veel doet als *duplex Sigma,* het welc sy meenen[15]
[16] met de Griecxsche letterkunst te konnen verdedigen, dat andere rond[16]
[17] wt lochenen, roepende: of het schoon met die letter by de Griecken so
[18] gelegen is, datse nochtans by ons niet meer geld als een sachte s: ver-
[19] sterckende dit voorstel met de schriften van Koornhert, en Spiegel.[19]
[20] Maer hola 't is lang genoegh om de geytenwol getwist, laet ons liever
[21] hooren wat Palamedes te seggen heeft.

10 *de Centauren* (Kentauren) waren 'n bergvolk in Thessalië; ze werden volgens de oude sage voorgesteld in de gedaante van paarden met bovenlijf en hoofd van 'n mens. Toen op de bruiloft van Peirithoös en de Lapiethiese koningsdochter Hippodameia, een van de Centauren de bruid met geweld wilde ontvoeren, ontstond er 'n bloedige strijd tussen de Centauren en de Lapiethen, eveneens 'n Thessaliese volkstam. De Centauren waren ervaren in allerlei wetenschappen en kunsten; een van hun, Cheiroon, was de opvoeder van Achilles. De strijd van de Centauren en de Lapiethen is dikwels door de Griekse kunstenaars uitgebeeld. *Luciaen:* de Griekse sophist Lukiános (2e eeuw na Kr.); negatieve twijfelaar in de grote wereldvragen, is hij 'n geestig schrijver, boeiend en keurig verteller in allerlei kleine oppervlakkige schetsen. Hij heeft de naam van ‘Griekse Voltaire’. Vondel vindt 'n dergelijke spellingstrijd stof voor zijn pen om z'n spottende ironie, zoals hij bijv. in z'n ‘Ware geschiedenis’ de Griekse romans belachelik maakte.

15 *duplex Sigma:* dubbele *s*: de scherpe *s*. Hierover heeft De Hubert in z'n *Waarschouwinge* (zie blz. 534, aant. op r. 23) geschreven; hij wil ook de *z* voor *ss,* en bedoelt dan de klank van de scherpe *s;* ze noemen die klank dubbele *s,* omdat velen (ook Vondel) die klank met *ss* aanduidden, bijv. *danssen;* de zachte werd in zulke en andere gevallen met een *s* aangeduid: *gansen;* voor de scherpe wilden sommigen, zoals De Hubert, 't teken *z*.

16 *letterkunst:* kennis van de letters, spelkunst, ook spraakleer; wat Vondel hier bedoelt voor 't Grieks (dus met de ζ [zeta]) is niet duidelik; De Hubert spreekt van ‘de latiinze tale’, en verklaart 't ook niet.

19 Coornhert schreef in verschillende woorden, maar lang niet overal, de *z* zoals wij; Spiegel deed 't geregeld.

Het inhoud.

[1] Palamedes, de soon van Nauplius koningh van Euboea, was door syne
[2] langhduurighe en ghetrouwe diensten, en sonderlinghe wijsheyd, en voor-[2]
[3] sichtigheyd, in sulck een aensien en grootachtbaerheydt ghekoomen by[3]
[4] de Griecxsche vorsten, ende de koninghen ghebroeders, datter sonder[4]
[5] synen raed niet werd beslooten, ja datmen de ghewichtighste saken op[5]
[6] sijne wackerheyd, en ervarentheyd liet aenkomen, en berusten. Maer[6]
[7] alsoo hy ghestrengh, en onbuyghelijck was, in 't voorstaen van der vorsten,[7]
[8] en steden hoogheden, handvesten, en gherechtigheden, soo kon hy 't soo[8-9]
[9] nau niet micken, of Agamemnon liet sich duncken dat sijne eer door
[10] desen man of eenighsins ghequetst, of niet na behooren ghevoordert[10]
[11] werd, waer door hy eenen afkeer van hem kreegh: het welck de priesters,[11-12]
[12] en wichelaers, en insonderheyd Calches, ghewaer wordende, sochten
[13] dien onlust by Agamemnon te voeden, alsoo sylieden sich in saken die[13]
[14] den Godsdienst, en hunne hoogheyd en hayligheyd betroffen, niet
[15] weynigh ghequetst hielden. Palamedes evenwel liet niet na den Myceen-[15-16]
[16] schen koning te begunstigen in al het geen wat hy behoudens eer en eed
[17] vermoght: gelijck hy dan beneffens andere goede diensten bevorderde,[17]
[18] dat hem het opperste beleyd des Trojaenschen togts werd opgedragen,[18]

2 *sonderlinghe:* biezondere.
3 *grootachtbaerheydt:* hoogachting.
4 *de koninghen ghebroeders:* de twee broederskoningen, Agamemnon en Meneláos.
5 *niet:* niets.
6 *wackerheyd:* helder oordeel; *ervarentheyd* met overgangs-*t* zoals in *mijnentwege*.
7 *alsoo:* omdat; *voorstaen:* hooghouden, handhaven; *der vorsten:* d.i. van de andere vorsten, die Agamemnon wel als opperste veldheer erkenden, maar zelfstandige soevereinen waren; dit slaat blijkbaar op de soevereine rechten van de verschillende gewesten, en de rechten van de steden.
8-9 *hoogheden:* souvereiniteit; *handvesten:* bezegelde voorrechten, vrijheden; *gherechtigheden:* rechtsgebieden, rechtsregelingen; *soo kon hy 't soo nau niet micken:* daarom kon hij 't niet zo nauwkeurig afpassen; *liet sich duncken:* verbeeldde zich.
10 *ghevoordert:* bevorderd (zie Dl. 1 blz. 514 op vs. 182).
11-12 *de priesters, en wichelaers:* daarmee zijn bedoeld de kontra-remonstrantse predikanten; *Calches:* Kalchas, bekende wichelaar; deze verbeeldt de kontra-remonstrantse predikanten in 't algemeen; de Amersf. uitg. geeft op: Johannes Borgemannus=Johannes Bogerman; deze was 'n goed vriend van Maurits voor wie hij enige maanden in Den Haag preekte; tegen hem richtte Vondel z'n ‘Krachteloose paepenblixem’ (1625/6 ongeveer). De sluwe en trouweloze Kalchas die de priesterlike macht over 't wereldlik rechtsgebied wil uitbreiden, en de oppervorst in 't gevlij komt, is van de na-Homeriese sage.
13 *onlust:* onaangename stemming, wrevel; *alsoo* doordat.
15-16 *den Myceenschen koning* = Agamemnon; *behoudens:* met behoud van.
17 *gelijck hy dan:* zoals ie dan ook.
18 *het opperste beleyd:* de opperste leiding; hier ook: Maurits' benoeming tot kapitein-generaal van de Unie.

*

[19] en met gemeene stemmen veldheer gemaect. Zedert geviel 't dat Ulysses[19]
[20] [om van den optogt ontslegen te sijn, nochte de tegenwoordigheyd sijner[20]
[21] ghemaelinne Penelope te derven] sich sot veynsende, de strand ploegde:
[22] waer over hy achterhaeld werd van Palamedes, die Telemaech des ploegers[22]
[23] soontjen in de voore leyde, het welck de vader vermyende te quetsen,[23]
[24] so is de schalckheyd daer door openbaer gheworden: waer uyt Ulysses[24]
[25] van dien tyd af, mede oorsaeck nam om hem te haten. Namaels als Ulysses[25]
[26] na Thracien ghesonden was, om graen voor 't leger te halen, en ledig
[27] weder keerde, werd Palamedes derwaerts geschickt die met geladen[27]
[28] schepen afgeveerdigt, en het heyr spysende prijs inleyde. Hier door is[28]
[29] Ulysses wrock in eene doodlijcke vyandschap verandert, en heeft om sich
[30] te wreken, den gesteurden Agamemnon [die nu of na meerder ghesagh,[30]
[31] of na d'opperste hoogheyd stond] noch wyders, soo door sich selven,[31]
[32] als door Calches en andere, misleyd en opgehitst: voorghevende dat
[33] d'Eubeër niet anders voor had als de Argolische heeren te verschoppen,[33]
[34] en Achilles tot de eer van 't veldheerschap te verheffen, en in te dringen.
[35] Na dat nu door dese oneenigheyd, geduurende het bestand, de vorsten[35]
[36] en hoplieden hier over ghedeelt waren, en allerley achterdencken onder[36]
[37] het licht geloovigh volck was uytgestroyt, en de domme gemeente ghe-
[38] blinddoeckt, en bequaem gemaeckt om logen voor waerheyd, en valsche[38]
[39] voor oprechte munte te ontfangen, so brouwen Ulysses, en Diomedes,[39]
[40] met kennisse des veldheers, eenen aenslagh, om glimpelijck, en onder[40]
[41] schijn van recht, Palamedes van kant te helpen, het welck aldus toegingh:

* TEKSTKRITIEK: r. 22, in de oude uitgave is 't woord *werd* uitgevallen. - r. 40 *om glimpelijck,* de oude uitgave heeft *op glimpelijck*.

19 *gemeene:* algemene; *geviel 't:* gebeurde 't; dit wordt verhaald door Philóstratos in *Heróïkos* X:2.

20 *den optogt:* 't ten oorlog trekken, 't optrekken; *ontslegen:* ontslagen (Vlaams-Brab. vorm).

22 *waer over hy achterhaeld werd van:* waarin zijn bedrog achterhaald werd door.

23 *het welck...:* en omdat de vader vermeed dit (kind) te kwetsen; dubbel Latinisme: in *het welck* (Lat. *quod*) en 't zelfstandig deelw.: *de vader vermyende:* omdat de vader vermeed.

24 *schalckheyd:* sluw bedrog.

25 *oorsaeck nam:* aanleiding nam.

27 *geschickt:* gestuurd.

28 *afgeveerdigt:* afgezonden van Thracië, teruggekomen; *prijs inleyde:* eer inlegde, verwierf.

30 *gesteurden:* verstoorde, vertoornde.

31 *d'opperste hoogheyd:* de hoogste macht, de soevereiniteit; *wyders:* verder, meer.

33 *d'Eubeër* = Palamedes; *de Argolische heeren:* de vorsten van Argos: Agamemnon en Meneláos (eigenlijk is Agamemnon alleen koning van Argos).

35 *het bestand:* zie aant. op r. 163 blz. 626 van de Voor-reden.

36 *hoplieden:* bevelhebbers; *ghedeelt:* verdeeld.

38 *bequaem:* geschikt.

39 *oprechte:* echte; *brouwen:* beramen in 't geheim.

40 *met kennisse des veldheers:* Vondel wijst hier weer uitdrukkelik op de medeplichtigheid van Maurits (zie r. 154-vlgg. van de Voor-reden); *glimpelijck:* met 'n glimp, onder 'n bedriegelik voorwendsel.

men bragt door Agamemnon te wege, dat Palamedes van legerplaets[42]
verwisselde. 'S anderen daeghs daer na, als Ulysses sekeren schat van
goude penninghen begraven had, ter stede daer Palamedes eerst sijne
tenten spande, sond hy eenen Trojaen, sijnen gevangen met eenen brief,[45]
om dien heymelijck te bestellen aen Palamedes; maer de bode werd by[46]
Diomedes, die op hem paste, onderschept, om hals gebrogt, ende in[47]
vollen krijgsraed gesleept, daer de brief gelesen werd: waer in Priam[48-49]
vermelde van het gesonden gheld, en hem steef tot het voorgenomen
verraed. Het meestedeel der vorsten, siende 'svyands hand en segelring
[die konstig nagebootst waren] hielden het verraed voor waerachtigh, te
meer, also sulcke geruchten lang onder het volck gemompelt hadden:[52]
eenighe twyffelden: eenige wisten beter; en alsoo hier over twist rees,
seyde Ulysses, men soude sulcx niet eer geloof geven, voor datmen het[54-55]
stuck hadde nagevorscht, en de penningen daer de brief af vermelde, by
den verdachten gevonden. Dit werd so besloten, en de schat ontdeckt
zynde, werd Palamedes in hechtenis versekert. Syne doodvyanden stelde-
men over hem tot rechters, doch ter bede werd Nestor hun, om welstaens[58-59]
wille noch toegevoeght. Als sy nu vast over 't oordeel besich waren, quam
Calches, vergeselschapt met het by hem opgestoockte graeu, ende de[60]
krijgslieden, den welcken men desen beschuldigden [na dat de gemeente[61]
syne dood gestemt had] overleverde, die hem als eenen openbaren ver-[62]
rader uytleyden, ende steenighden, Oates, de jonger soon van Nauplius,[63]
met rou getroffen, door 't verhael van het deerlijck ombrengen sijns
broeders, valt klachtigh aen Neptuyn den Zeegod: die, het hooft ten[65]
golven uytsteeckende hem vertroost met de eere die het onschuldighe
lyck volghen sal, en voor oogen stelt wat plagen en onghelucken Griecken-
land, en den Vadermoordenaren over 't hoofd hanghen. Die van Trojen
vieren over de dood van hunnen vyand Palamedes. Het toonneel is in[69]
en buyten het Griecxsche legher, voor en om Troyen.

42 *door:* door middel van; *te wege:* te weeg.
45 *sijnen gevangen:* z'n gevangene; *gevangen* als verbogen vorm van *gevange*.
46 *by:* door.
47 *die op hem paste:* die op hem loerde.
48-49 *Priam vermelde van:* Priam sprak over; *Priam:* de koning van Troje; *steef:* stijfde, versterkte.
52 *also:* omdat; *gemompelt hadden:* in 't geheim rondgelopen hadden, gemompeld werden.
54-55 *sulcx:* hieraan; *het stuck:* de zaak; *daer.... af vermelde:* waarvan sprak.
58-59 *ter bede:* op verzoek; *om welstaens wille:* om wille van de betamelikheid, voor de vorm, voor 't fatsoen; *vast:* ijverig, druk; *over 't oordeel:* met de beoordeeling, met 't vonnis.
60 *by:* door.
61 *den welcken:* aan wie; *de gemeente:* 't volk.
62 *openbaren:* duidelik erkende.
63 *uytleyden:* wegvoerden.
65 *valt klachtigh aen:* valt met klachten aan, spreekt heftig z'n klachten uit tot.
69 *vieren:* verheugen zich.

Personagien.

PALAMEDES.
REY van Euboeers.
REY van Ithakoisen.
MEGEER.
SISYPHVS.
ULYSSES.
Ulysses dienaer.
DIOMEDES.
REY van Peloponnesers en Ithakoisen.
EVRYPILVS.
Schildwacht.
AGAMEMNON.
Agamemnons dienaer.
NESTOR.
AIAX.
OATES.
THERSITES.
CALCHES.
BODE.

PALAMEDES: zoon van de koning van Euboea (Euboia).
EUBOEERS: onderdanen en aanhangers van Palamedes.
ITHAKOISEN: inwoners van Ithaka, onderdanen van Ulysses (uitspr. waarsch. *Ithakooizen*).
MEGEER (*Μ□γαιρα* = de toornende): een van de Furieën.
SISYPHVS: hier de schim van Sísyphus, koning van Korinthe, moordenaar van de vreemdelingen die in zijn gebied kwamen en sluwe bedrieger van de goden; hij moest in de onderwereld tot straf 'n steen tegen 'n berg oprollen, die boven aan de berg telkens weer terug rolde (zie vs. 303-307).
De na-Homeriese sage maakte hem tot vader van Ulysses (die de zoon was van Laértes).
ULYSSES (= Odusseus) koning van Ithaka; bij Homeros 'n wijze en bedachtzame koning en wakkere strijder; in de na-Homeriese sage 'n sluwe en gewetenloze bedrieger.
DIOMÉDES: 'n Griekse vorst, koning van Árgolis in de Peleponnesos.
PELOPONNESERS zijn onderdanen en aanhangers van Agamemnon en van Meneláos, koning van Sparta.
EVRYPILVS: bij Homeros 'n Griekse vorst, hier 'n priester (zie vlg. blz.).
AGAMEMNON: koning van Argos met de hoofdstad Mycéne (Mukénai in de Peloponnesos), opperveldheer van de Grieken voor Troje.
NESTOR: de bekende grijze en wijze koning, de raadsman van de Griekse vorsten.
AIAX: een der grootste Griekse helden.
OATES: 'n jongere broer van Palamedes; in de aangehaalde bronnen heet hij overal *Oeax* (Oiax).
THERSÍTES: 'n venijnig ventje onder de Grieken, vooral berucht om z'n schelden tegen de Griekse vorsten.
CALCHES: Kalchas, de voornaamste priester en wichelaar van de Grieken.

NEPTVIN.
PRIAM.
HECVBA.
REY van Trojaensche Maegden.

De veroordeling en de dood van Palamedes, hier op 't toneel gebracht, is 'n gebeurtenis uit de grote worstelstijd van de Grieken tegen Troje, maar 'n gebeurtenis die, evenals de persoon van Palamedes bij Homeros niet bekend is. Vondel geeft dan ook de personen niet 't karakter van Homeros' *Ilias* en *Odussee*, maar zoals hij ze in de na-Homeriese sage van veel later tijd vond voorgesteld, vooral bij Vergilius en Ovidius, en Philóstratos' *Heróïkos* (Heldeboek) X, wat Vondel noemt 't ‘leven van Palamedes’ (zie blz. 621, aant. op r. 73).

NEPTVIN: Neptúnus, de zeegod.
PRIAM: Príamos, de bekende koning van Troje.
HECVBA: Hékabee, Priamos' vrouw.

Personenlijst.

Palamedes is 'n dubbel treurspel: door 't hele treurspel heen van de Griekse Palamedes, zien we ‘'s lands treurspel’, 't treurspel van Oldenbarneveld. De ‘personagien’ zijn dus de dragers van 'n dubbele rol.

Daarom volgt hier de verklaring van dezelfde personen, zo als ze optreden in 't spel van Oldenbarneveld, 't eigenlike spel dat Vondel bedoelde, en dat hij verborg, zoals Brandt zegt ‘onder de schorsse’ van 't andere. Deze verklaringen zijn door Geraerdt Brandt uit Vondel's eigen mond opgetekend. Na Brandt's dood zijn die aantekeningen ook gebruikt in de zogenaamde ‘Amersfoortse’ uitgave (zie *Nadere verklaringen,* achterin).

PALAMEDES: Oldenbarneveld.

REY VAN EUBOEERS: de Remonstranten; voorstanders van Oldenbarneveld.

REY VAN ITHAKOISEN: Contraremonstranten, vooral Zeeuwse aanhangers van Maurits; vijanden van Oldenbarneveld.

MEGEER: Reinier Pauw, vele jaren burgemeester van Amsterdam (hoewel hij een van de 24 rechters was, treedt hij hier niet in de rol van rechter).

SÍSYPHUS: Anthonis Duijck, griffier van 't Hof van Holland, en na Old. Raadpensionaris van Holland, met Pauw de heftigste vijand van Old.; ze stellen voor ‘helsche boosheden, die Oldenbarneveldts vijanden de quaade middelen ingaaven om hem van kant te helpen’.

ULYSSES: François van Aerssen; hij was gezant in Parijs, wat hij aan Oldenbarneveld te danken had; maar hij is z'n doodsvijand geworden; tevens wordt hieronder een van de 24 vijandige rechters verstaan, want Van Aerssen heeft nooit in de rechtbank gezeten.

DIOMEDES: Graaf Willem Lodewijk van Nassau, stadhouder van Friesland; heftig Contraremonstrant; hij vooral en Van Aerssen hebben voortdurend Maurits tegen Old. opgezet. Tevens worden er onder verstaan de Heer van Duyvenvoorde en een van de rechters die Old. veroordeelden, vooral Hugo Muijs van Holy, schout van de stad Dordrecht.

REY VAN PELOPONNESERS EN ITHAKOISEN: de Peloponnesers, de Contraremonstranten en aanhangers van Maurits, vijanden van Oldenbarneveld; meer biezonder Hollandse Contraremonstrantse predikanten (zie voor *Ithakoisen* boven).

EURYPILUS: Trigland; en de heftigste Contraremonstrantse predikanten in 't algemeen, zoals ook met Calches meerderen worden bedoeld. (Vondel voelt in deze naam wel: iemand met 'n mond als 'n schuurdeur; *Eurúpulos* betekent immers: met wije poorten).

AGAMEMNON (ook dikwels met *Menelaüs* ‘de twee gebroedren’): prins Maurits.

NESTOR: de raadsheer Adrianus Junius en de onpartijdige rechters.

AIAX o.a. de Heer van Mathenesse, of vooral Johan van Schagen, die door Vondel later in de *Harpoen* geprezen wordt als 'n oprecht edelman, die met anderen Oldenbarneveld trachtten te redden; ook wordt door Aiax Prins Frederik Hendrik bedoeld.

OATES: Kornelis van der Myle, schoonzoon van Oldenbarneveld, en in 't algemeen zijn kinderen, bloedverwanten en vrienden.

THERSÍTES: Gerrit Beukels van Zanten, een van de 24 rechters; de felste van allen tegen Oldenbarneveld.

CALCHES: Johannes Bogerman, de voorzitter van de Dordse synode, en verschillende heftige Contraremonstrantse predikanten (zie bij *Eurypilus*).

NEPTUIN: de goddelike wraak over die misdaad.

PRIAM: aartshertog Albertus.

HECUBA: aartshertogin Isabella.

REY VAN TROJAENSCHE MAEGHDEN: 't Spaanse of Brabantse volk.

Door *Priam, Hecuba* en de *Trojaensche Maeghden* worden in 't algemeen heel de Spaanse partij, de vijanden van Holland en van de Verenigde Nederlanden voorgesteld.

De 24 rechters worden verbeeld door 4 personen: *Ulysses, Diomédes, Nestor, Thersítes*.

Brandt waarschuwt aan 't begin van zijn *Aantekeningen:* ‘dat wie hier neuswijs in alle persoonadien, vaarsen en woorden geheijmenissen wil soecken, zigh sal bedroogen vinden’.

*

I. V. Vondelens Palamedes oft Vermoorde Onnooselheyd. Treur-spel, De eerste handel.

P a l a m e d e s :

Die sorgt, en waeckt, en slaeft, en draeft, en ploegt, en sweet,
En tot 's lands oorbaer vast een lastigh ampt betreed,[2]
En waent de menschen aen syn' vroomheyd te verbinden,[3]
Die sal sich jammerlijck in 't end bedrogen vinden,
Van 't wispelturigh volck: dat veel te los van hoofd,[5]
Ghenooten dienst vergeet, en leyder! 't quaed gelooft.[6]
Wat dorperheyd is dit, onedele gemeente:[7]
Wat bitse nijd verteert het merch in uw' gebeente?
Wat dolheyd u vervoert? dat ghy uw' heeren hoont,
En met soo valsch een' munt u trouste vaders loont?
Coomt reuckeloose schaer, treed voorts, ick ben te vrede[11]
Te dingen, om 't geschil, ter vierschaer vande rede:[12]
Doet vry uw stucken daer: brengt van uw' seggen blijck,[13]
Op dat rechtvaerdigheyd een billick vonnis strijck.
Ghy seght, als nu de wraeck, om Trojen om te keeren,[15]

* TEKSTKRITIEK: vs. 4, de oude uitgave heeft achter *vinden* 'n punt.
2 *Tot 's lands oorbaer:* tot voordeel van 't land; *vast:* lange tijd; *betreed:* bekleedt.
3 *vroomheyd:* rechtschapenheid.
5 *Van:* door; *los van hoofd:* onvast van heugenis.
6 *leyder:* helaas!
7 *wat dorperheyd:* wat 'n laagheid; *gemeente:* volk.
11 *Coomt reuckeloose schaer:* Kom roekeloze menigte; *voorts:* vooruit.
12 *Te dingen:* te pleiten; *ter vierschaer vande rede:* voor de rechterstoel van 't redelik verstand.
13 *Doet vry uw stucken daer:* Kom gerust met uw bewijsstukken voor den dag; *blijck:* bewijs.
15 *als nu:* toen dan; *om te keeren:* te verwoesten.

Onledig hiel den raed der koningen en heeren:[16]
Dat ick gedaghvaert quam, en schoon sy altemael[17]
Beslooten 't eerloos feyt te rechten met het stael:
Noch seyde ick: 't was by hen te heftigh opgenomen,[19]
En datmen tijdts genoegh sou tot het uyterst' komen.[20]
Waer uyt men vaten moght, dat ick 't meyneedigh ryck[21]
Meer gunst toedroegh als ons, gequest door 't ongelijck:[22]
Ick antwoord: het besluyt is licht om wederleggen,[23]
Vermits dit geensins volght uyt het voorgaende seggen:
Maer eer het tegendeel: want dat ick liever sagh
De saeck in vre beslecht, by middel van verdragh,
Is waer en lovens weerd: en wie ontkent wat plaegen,[27]
Bellone met sich sleept, met droeve nederlagen,[28]
Gevaerlijck voor 'tgemeen: wiens welvaert men met druck,[29]
En angst siet hangen in de weeghschael van 't geluck.
Dat ick Priaem dan noo' met krijgh sagh aengegrepen,[31]
Was om der Phrygen torts te weeren van ons' schepen:[32]
Was om Achilles niet met Hector onverveert
Te worst'len doen om 't ramp, of hun, of ons bescheert.[33-34]
Hier by en rust'et niet, men smyt my voor de schenen,[35]
Dat ick de koningen van Sparten, en Mycenen,[36-vlgg.]

16 *Onledig hiel:* bezig hield; *heeren:* raadsheren; *den raed*.... slaat wel op de beraadslagingen om tot 'n wapenstilstand ('t Bestand) met Spanje te komen (voor 1609). Oldenbarneveld was 'n sterke voorstander van 't Bestand, waardoor hij dan ook de feitelike erkenning van onze onafhankelikheid veroverd heeft.

17 *gedaghvaert:* voor de raadsvergadering opgeroepen; *altemael:* allemaal (oorspr. vorm).

19 *Noch seyde ick:* toch zou gezegd hebben.

20 *tijdts genoegh:* vroeg genoeg; *tot het uyterst'*: tot wapengeweld.

21 *Waer uyt men vaten moght:* En daaruit zou men kunnen opmaken (in ironiese zin); *vaten:* zie Dl. 1 blz. 464 opschrift; *'t meyneedigh ryck* = Troje (Spanje); *meyneedigh* omdat Paris bij de schaking van Hélene 't gastrecht geschonden had, en omdat de Trojanen meermalen 'n verdrag gebroken hadden; van *Spanje gezegd*, omdat ze tijdens de onderhandelingen de Spaanse onderhandelaars om hun eigenaardige gedragingen wantrouwden.

22 *gequest* voor *gekwetst:* zie Dl. 1 blz. 705 op vs. 10.

23 *het besluyt:* de gevolgtrekking; *om:* (om) te.

27 *lovens weerd:* prijzenswaard.

28 *Bellone:* de godin van de oorlog, 'n zuster van Mars, dus: de oorlog.

29 *voor 'tgemeen:* voor de staat, 't volk; *met druck:* met bedruktheid.

31 *noo':* node, niet graag.

32 *der Phrygen torts:* de brandende fakkel der Trojanen.

33-34 Was, om Achilles niet te laten worstelen met de onbevreesde Hector, om 't onheil dat hun of ons beschoren zou zijn; *'t ramp:* zie blz. 79 op r. 32; *bescheert:* de oorspr. vorm van *beschoren*.

35 *en rust'et niet:* blijft 't niet.

36-vlgg. Slaat op de Vlaamse tocht tegen de Duinkerkers met kracht door de Staten (vooral Oldenbarneveld) tegen de zin van Maurits doorgedreven; de tocht liep uit op de slag bij Nieuwpoort.

*
Met al de vorsten, als wy setten onsen voet
Op Dardans bodem, wou versmooren in hun bloed:[38]
Om dat ick, alsmen had gegeven 't bloedigh teecken,[39]
De vloot noch versch geland, van d'oevers af deê steecken.[40]
En hielme binnen boords, 't geleeck wat, wistme' niet[41]
Dat dit door enckel last des veldheers waer geschied:
Die, als wy 't aerselen der bange krijgslien vruchten,[43]
Hun allen troost, en hoop benemen wou van vluchten,
En moedigen tot slaen, wanneer de nood hen deê
Aenloopen op het spits, of 't swalpen van de Zee.[46]
Noch wiltmen my te lyve, om dat ick driest, en stouter[47]
Als andere, eer Iphigeen noch verwde 't bloedigh outer,[48]
Het offer marren dede, en 't stuck leyd in beraed:[49]
Of juyst onnoosel bloed, en Agamemnons saed.[50]
De grimmige Hecate most paeyen, en versachten?[51]
Dan ofmen haer een hinde, of teere geyt sou slaghten?
Een' sake die sich schaemt, recht of hy yet verbeurt,[53]

* TEKSTKRITIEK: vs. 38, de oude uitgave heeft achter *bloed* 'n punt - vs. 41, *wistme' niet,* de oude uitgave heeft *wistmen' niet*.

38 *Op Dardans bodem:* op Trojaanse grond (op vijandelike grond), Dárdanos stamvader van de Trojanen.

39 *alsmen:* toen men; *'t bloedigh teecken:* 't teken tot de bloedige veldslag.

40 Op bevel van Maurits, niet van Oldenbarneveld, werd de vloot die in de haven van Nieuwpoort lag, in zee gezonden, niet om er alles op te zetten, zoals wel gemeend werd en ook Vondel meende (zie ook vs. 43-44 en *Begroetenis,* blz. 512, aant. op vs. 76) maar omdat Maurits bang was dat de vijand, die de stad Nieuwpoort bezet hield, de vloot in brand zou steken; *versch:* pas.

41 *En hielme binnen boords:* en hield me zelf op 't schip, en bracht mezelf in veiligheid. *'t geleeck wat.....:* 't leek er wat op, 't had er de schijn van, als men niet wist...; *me':* zwakbetoonde vorm van *men*.

43 *als:* toen; *'t aerselen:* 't wijken; *vruchten:* vreesden.

46 *Aenloopen op het spits.....:* op de punt van zwaarden en speren, spits van het leger, dus: op de vijand instormen, of op de zwalpende zee (‘om moed uit wanhoop te scheppen’); (*spits,* voorhoede van 't leger, naar 't Latijnse *acies*).

47 *Noch wiltmen my te lyve:* ook wil men mij nog beschuldigen (*wilt:* Zuid-Nederlands voor *wil*).

48 *Iphigeen:* Iphigeneia de dochter van Agamemnon, die op bevel van Kalchas, aan de godin Diána of Artemis geofferd moest worden, anders zou tegenwind de Griekse vloot blijven tegenhouden. Men verklaarde deze regels tot vs. 60, als slaande op Kalvijn's voorbeschikking tot verdoemenis.

49 *en 't stuck leyd in beraed:* en die zaak nader liet overwegen; *leyd:* legde, lei.

50 (En vroeg) of 't juist onschuldig bloed moest zijn....

51 *grimmige Hecate:* lees *grimmig' ekatee;* Hékaté = Ártemis of Diána) als maangodin (Phoebe) begunstigde de zeevaart; hier wordt ze opzettelik *Hékaté* genoemd, als godin van de onderwereld; *paeyen:* bevredigen.

53 *die sich schaemt:* die schandelik is (nml. 'n mens te offeren, omdat de priester-ziener Kalchas 't beval), juist alsof hij iets zal verbeuren....

*

Die Calches in syn waen, en schelmsse droomen steurt,[54]
En daer aen twyffel slaet: of Goden en Godessen,[55]
In 't grousaem moorden van gehaylighde princessen[56]
Behagen namen oyt: gelyck der Goden tolck[57]
Dees grove logens veylt voor waerheyd aen het volck,[58]
Dat voor hem nedervalt, en feest maeckt van 't vernielen,[59]
En 't ommebrengen van soo veel gedoemde sielen.[60]
Men stroyt om 's veldheers haet te scharpen tegens my:[61]
Dat ick besnoeyen wil de wettige vooghdy[62]
Der twee gebroederen, en d'opperste der Griecken[63]
Treck op Achilles sijd' en tracht bedeckt hun wiecken[64]
Te korten, waer ick magh; 't welck uytbarst langs hoe meer,[65]
Mits ick met hengsten van 't verovert Lesbos keer,[66]
Met hoorenbeesten, en een hoop geboeyde slaven:[67]
Maer 't goud verloochen, om behendigh 't ondergraven[68]
Het steunsel hunner maght: dewyl elck als sijn' God,
Dien aenbid, die hem streckt tot voordeel, en genot.[69-70]
Dan om die laster plaets te geven, ick de vorsten[71]
Hou t'edel van gemoed: en geen doorluchte borsten[72]
Gevoelen dit van my, die Menelaüs, met[73]
Syn oudren broeder, heb gemerckt, en uytgeset[74]

* TEKSTKRITIEK: vs. 65, de oude uitgave heeft achter *magh* 'n komma.

54 Die Kalchas in zijn eigenwaan en schurkse droomgezichten hindert.

55 *En daer aen.....:* en hieraan twijfelt, of....

56 *gehaylighde:* heilige, goddelike (de koningen stamden van de goden af).

57 *der Goden tolck* = Kalchas.

58 *het volck:* de grote massa van 't Kalvinistiese volk hing sterk aan de streng Kalvinistiese Contraremonstrantse predikanten en hun leer van de voorbeschikking.

59 *en feest maeckt van 't vernielen:* en zich verheugt over 't doden.

60 *gedoemde:* (door de voorbeschikking) verdoemde.

61 *Men stroyt:* men strooit 't praatje rond; hier wordt ook gezinspeeld op 't praatje dat Oldenbarneveld aan Maurits de patenten wou ontnemen: d.i. z'n rechten op 't aanwerven van troepen, en z'n verdere bemoeiingen als veldheer.

62 *vooghdy:* heerschappij.

63 *Der twee gebroederen:* nml. Agamemnon en Meneláos; *d'opperste:* de voornaamste.

64 *Achilles:* een van de grootste helden in 't Griekse leger, die in vijandschap lag met Agamemnon; dat dit tegen Palamedes (door Odusseus) werd uitgestrooid (vs. 63-69) vertelt Philóstratos in ‘'t leven van Palamedes’ *Heróïkos* X:6.

65 *waer ick magh:* waar ik kan; *'t welck uytbarst langs hoe meer:* en die bedoeling van mij zou hoe langer hoe brutaler in 't oog springen.

66 *Mits:* omdat.

67 *hoorenbeesten:* runderen.

68 *Maer 't goud verloochen:* maar lochen goud te hebben meegebracht.

69-70 Omdat iedereen door goud kan omgekocht worden om 'n ander te aanbidden, hier dus: om Achilles als opperste bevelhebber te erkennen.

71 *Dan:* maar.

72 *doorluchte borsten:* edele, hoogstaande mannen.

73 *Gevoelen:* menen.

74 *gemerckt, en uytgeset:* aangewezen en bestemd.

*

Tot hoofden vanden toght, als 't veelen heeft verdrooten,[75]
En droegh hun op 't beleyd van ons beroemde vlooten,[76]
Doen Calches op hen smaeld' en uytspoogh vier en vlam,
Om datse daelden van soo Goddeloos een stam,[78]
Dat ick gebrandmerckt word met soo een onrijp oordeel
Als die den roof misbruyckt tot een bysonder voordeel,[80]
En Chirons voesterling soeck voor te trecken: neen,[81]
Ick kan, en danck 't de Goon, 't bysonder van 't gemeen[82]
Voorsichtigh schiften, en elck een het syn verschaffen:
Ick handhaef yeders recht, en pas op niemands blaffen.[84]
Elcx vryheid is de mijn: die weegh' ick in een schael[85]
Wie hier uyt vreese deyst, ick sta gelyck een pael.[86]
Dreyght Palamedes vry te moorden en te priemen,[87]
Hy blijft de selve man, al sneed ghy hem aen riemen:[88]
En draeght zich na syn plicht getrou, oprecht en kuysch:[89]
Men soecke hem waermen wil, hier leyt d'Euboeer thuys.[90]
Voorts dat ick Thestors soon soo vaeck heb doorgenomen:[91]
Tis waer, my docht twas tijdt syn hoovaerd te betoomen,[92]
Om dat hy verder als de kerck en 'touter gaet,[93]

* TEKSTKRITIEK: vs. 81 *Chirons,* de oude uitg. heeft *Chitons*. - vs. 88, de oude uitg. heeft achter *riemen* 'n punt. - vs. 91, de oude uitg. heeft achter *doorgenomen* 'n komma.

75 *als:* toen; toen Leycester in 't land verwacht werd, heeft Oldenbarneveld doorgedreven, tegen de predikanten in, dat Maurits tot stadhouder en kapitein-generaal en admiraal van Holland en Zeeland werd gekozen (in 1585); *vanden toght:* van de veldtocht (Maurits, als kapitein-generaal van de Unie).

76 *'t beleyd van:* de bevelvoering over.

78 *van soo Goddeloos een stam:* uit zo'n vervloekte stam; is niet alleen van toepassing op Agamemnon die uit 't beruchte huis van Pelops was voortgekomen (zie blz. 591 aant. op vs. 1194 en blz. 558 aant. op vs. 497), maar ook op Maurits, wiens moeder Anna van Saxen, ongeregeld leefde en later van Prins Willem is gescheiden; sommige predikanten smaalden daarom geweldig op Maurits.

80 *als die den roof misbruyckt:* als iemand die de buit zou misbruiken; *bysonder:* persoonlik.

81 *Chirons voesterling:* Chirons leerling, Achilles; *Chiron:* Cheiroon, een der Centauren (zie *Heerlyckheyd van Salomon* blz. 272, aant. op vs. 777).

82 *'t bysonder van 't gemeen:* 't persoonlik van 't algemeen belang.

84 *pas op:* geef om niemands verzet (uit nijd enz.).

85 *Elcx vryheid is de mijn:* ik waak voor ieders vrijheid alsof 't de mijne was; *een schael:* met klemtoon op *een*.

86 *deyst:* deinst, wijkt; (*deizen* voor *deinzen,* als *peizen* voor *peinzen*).

87 *vry:* gerust; *priemen:* met een 'n speer te doorsteken.

88 *aen riemen:* aan repen, aan stukken (*riem:* reep).

89 *oprecht en kuysch:* rechtvaardig en zonder smet (ouwere betekenis van *kuis:* smetteloos).

90 *soecke hem,* uitspr. *zoek'em; hier leyd d'Euboeër t'huys:* hier woont d'Eubeër (Palamedes), hier is ie te vinden, alleen in eerlike smetteloze daden.

91 *Voorts:* verder beschuldigt men mij nog; *Thestors soon:* Kalchas; *heb doorgenomen:* de waarheid heb gezegd.

92 *syn hoovaerd:* zijn hovaardij, zijn aanmatiging.

93 Omdat de predikanten ook in 't staatkundige wilden overheersen.

En snufflen comt uyt baet, en staetsucht inden raet.[94]
Hy is een vreemdeling, ja een Trojaen gheboren,[95]
Noch kent de seden niet die tot ons land behooren,
Noch wat ons welvaert eyscht. hy wette sijn verstant[97]
Int geen sijn ampt betreft, en kruyp int ingewant[98]
Der dieren met syn gheest; en staer' op 'sHemels lichten:[99]
Hy lette op voglensang, op droomen en gesichten,
Op Godspraeck en geheym, en hangher niet wat by[101]
Van 'tzyn, of lustet hem, elck hebb' syn oordeel vry.
Maer 'tis te schandeloos, en strijd met al myn daden[103]
Dat ick ben omgekocht om 't leger te verraden:
Dat Paris, om met my te handlen van die moort,[105]
Lach 'snachts met een galey met goudt gelaen aen boort:[106]
Dat ick den oorlogh schorste, en wtstel nam tien dagen,[107]
Om ons t'ontwapenen, en dan het stuck te waghen[108]
Met meerdre sekerheyt. *Apollo,* die u troon[109]
En setel hebt gebout in t midden vande Goon,
En met u klaerheyt bluscht de Goddelycke lampen,[111]
En van het Aerdrijck veeght de nevelen en dampen:
Ghy siet in dese nacht, en voor uw Majesteyt,
Der sulcker schennis stuyt op myn onnooselheyt.[114]

94 *uyt baet, en staetsucht:* uit zucht naar voordeel en hoger macht; *inden raet:* in de regeeringslichamen (*raet* werd gezegd zowel van de vergaderingen der Staten als van het Stadsbestuur; zie Dl. 1, blz. 791 aant. op vs. 10, in dit Dl. blz. 430, aant. op vs. 13).

95 *Hy is een vreemdeling:* hier worden de Brabanders Trigland (en Fabricius) onder verstaan, die ‘onkundig waren van 's lants voorrechten en vrijheden’; *Trojaen:* hier: onder Spaanse heerschappij (Brabander en Katoliek).

97 *Hy wette sijn verstant in:* laat hij z'n verstand scherpen op.

98 *en kruyp....:* uit vorm enz. van de ingewanden gaven de wichelaars hun voorspellingen.

99 *'sHemels lichten:* de sterren.

101 *en geheym:* en 't geheim raadsbesluit der goden; *en hangher niet wat by van 'tzyn:* en hij moet er niet wat bijvoegen van hem zelf, en als ie dat toch graag doet, dan mag ieder z'n eigen mening hebben; dit slaat wel op ieders vrije uitlegging van de Bijbel bij de protestanten.

103 *schandeloos:* schandelik (*schandelóós* en *schandeleus,* vervorming van 't Franse *scandaleux*).

Omdat Oldenbarneveld zo op de vrede aandrong, lasterde men van hem dat ie dat deed om z'n rijkdommen in veiligheid te brengen, en dat ie omgekocht zou zijn door de vijand; in hatelike pamfletten werd dit verspreid.

105 *Paris:* de bekende Trojaanse prins; *van die moort:* over die schandelike daad.

106 *aen boort:* aan boord van mijn schip, naast mijn schip.

107 Dit slaat op 't Bestand.

108 *het stuck:* de verraderlike daad.

109 *Apollo:* de zonnegod.

111 *de Goddelijcke lampen:* de sterren.

114 *Der sulcker schennis stuyt....:* stuit de schennende laster van zulke mensen af op mijn onschuld.

Dits mijn besoldingh dan, voor dat ick met beswaren[115]
Tot der Argiven heyl geslaeft heb soo veel jaren,[116]
Met wijsheyt, raed en daed 't bouvalligh ryck gestut:
De stormen afgeweert, en op mijn borst geschut:[118]
Den boef vermomt met schijn van Godtvrucht en van haylighеyd[119]
Ontdeckt, en Pelops hof, en 'tlant herstelt in vayligheyt:[120]
Wtheemsche ballingen van have, en huys berooft,[121]
Gelockt, gewellekomt, en in mijn' schoot gestooft:
Vergroot der steden kreyts, en ommeloop der muuren:[123]
Tot Grieckens hulp verplicht gekroonde nageburen:[124]
Met kielen ingesleept den oegst die 'toosten las:[125]
Ja daer de naelde swijmt, gestaen na vryen pas:[126]
Vlysses achterhaelt: het heyr, als 't scheen verlaeten,[127]
Door hongers nood, gespijst: geoeffent ons soldaten:
De deughd des Peleaens verstaelt met kloeck beleydt:[129]
D'eylanden, en de steen, aen Helles strandt ontseyd:[129-130][130]
Steenrotsen wtgehoolt, en stucken lands vergraven:

115 *met beswaren:* met grote last en bekommering.
116 *Argiven:* Grieken (eigenlik inwoners van Argos).
118 *geschut:* opgevangen, tegengehouden.
119 *Den boef* is in de Palamedesgeschiedenis niet bekend, en bedoelt duidelik Leicester, ‘die altijt blootshoofts zat, zoo lang de predikatie duurde, om zijne heiligheit te betuigen.’ (Amersf. uitg.); ‘Leicester, die 't land onder schijn van zuiver gereformeert te willen weesen bij naer het onderste booven hadt geholpen.’ (Brandt). De twee verzen (119, 120) zijn opmerkelik door 't slepend rijm van drie lettergrepen.
120 *Ontdeckt* = ontmaskerd; *Pelops hof:* uit 't geslacht van Pelops: Agamemnon en Menelaos, en uit 't Oranjehuis, Maurits voornamelik.
121 *Wtheemsche ballingen....:* hier wordt gedoeld op de uitgedrevenen om 't geloof uit Brabant, enz. (zie *Hiervsalem Verwoest,* blz. 78 aant. op r. 16-vlgg.). (Ook dit is niet bekend bij *Palamedes*).
123 't Gebied van de steden en hun vestinggordel uitgebreid, dus: de macht van de steden versterkt; Oldenbarneveld handhaafde de rechten van de steden tegen Leicester.
124 *Grieckens:* Griekenlands; *verplicht:* verbonden; *gekroonde nageburen:* naburige vorsten van Frankrijk, Engeland en Denemarken.
125 Palamedes bracht levensmiddelen enz. als buit met zijn schepen, wel niet precies uit 't Oosten; Oldenbarneveld had de Oost-Indiese Compagnie tot stand gebracht.
126 *daer de naelde swijmt....:* waar de kompasnaald sterk helt, (bijna) loodrecht gaat staan, d.i. in 't Noorden, gestreefd naar 'n vrije doortocht; Oldenbarneveld had de tochten ‘om de Noord’ aangemoedigd (Palamedes' tochten naar Thracië?).
127 *achterhaelt:* betrapt; zie Inhoud op r. 19-vlgg.; *het heyr:* 't leger...; zie Inhoud r. 25-vlgg.
129 De dapperheid van de Peleaan (= Peleus'zoon, Achilles) versterkt met vast en wijs beleid.
129-130 Philóstratos verhaalt dit in *Heróïkos* X:5, dat Achilles en Palamedes de eilanden en de kuststeden van Klein-Azië aan de kust van de Hellespont (*Helles strandt*) beoorloogden, en dat Palamedes de onweerstaanbare Achilles leerde, hoe hij met beleid moest strijden; Oldenbarneveld liet belegeren en veroveren de steden die aan de rand van de Republiek lagen en nog in de macht van de Spanjaarden waren.
130 *ontseyd:* beoorloogd.

Nu hier een' schans geleyd, dan gins gediept eene haven:
t'Abyde in doods gevaer mijn' vroomigheyd gebragt:
Daer ick gewond werd op den aenslagh in der nacht:[133-134]
Daer doen Achilles weeck, als 't naulijcx was begonnen,[135]
Noch voor den morgen stond de vesting werd gewonnen;[131-136]
En had ick d'ongunst van ons' Princen niet gevreest,
Lyrnes voor myn vertreck verovert waer geweest.[138]
Maer wat beschuldig ick een wuft, en dom gepeupel,[139]
Dat na den voorgang van syn' heer gaet recht, of kreupel:[140]
Daer doch Laërtes soon, die op een grootren bout,[141]
My met's rijcx wichelaer, al dese moeyten brout,
En na myn leven staet, en gaet syn sinnen spitsen,
Om 't krygsvolck tegens my dolkoppigh op te hitsen,[144]
Sy brullen langs hoe meer. waer of ick best verschuyl?
Wie blijft die lyd gevaer: wie vlught die schoutmen vuyl.[146]
My docht, den jongsten nacht, dat ick voor andere radder,[147]
Beklom des schaeckers burgh, en vechtende op een ladder[148]
Opgaf den geest, daer ick den vyand besich hiel,[149]
En met een groot stuck muurs geplet ter Aerde viel:
Doen schoot ick op, en schoon ick niet op d'ydelheden
Van spoock of droomen pas, noch leydt my op de leden[151-152]
Of d'eene of d'andre ramp, myn strenge dwaelstar oock
Voorlang te Troje in 'tveld mijn' beyde ooghappels loock.[153-154]

133-134 *t'Abyde:* te Abúdos, 'n stad in Klein Azië. Dit slaat hierop, dat Oldenbarneveld in z'n jeugd meegestreden heeft om Haarlem te ontzetten (in 1573), waarbij hij gewond werd; *mijn' vroomigheyd gebragt:* (de steun van) m'n dapperheid gebracht.
135 *Daer doen:* waar toen; *als:* terwijl.
131-136 Dit alles vertelt Philóstratos aansluitend bij de gebeurtenissen vermeld in de vorige verzen.
138 *Lyrnes:* voor Lurnessos 'n stad in Troas; op bevel van Agamemnon moest hij 't beleg voor die stad opbreken (*Heróïkos* X:7); dit slaat, naar beweerd werd, op 't beleg van Sluys (Zeeuws Vlaanderen).
139 *wuft:* wispelturig.
140 *na den voorgang van sijn' heer:* naar de wijze waarop z'n vorst voorgaat.
141 *doch:* toch; *Laërtes soon* = Ulysses; *die op een grootren bout:* die op 'n machtiger steunt (nml. op Agamemnon). Vondel doelt hier ook weer op Maurits (*een grootren*).
144 *dolkoppigh:* doldriftig, onstuimig.
146 *die schoutmen vuyl:* die beschouwt men als schuldig.
147 *jongsten:* laatste; hij heeft 't hier over 'n droomgezicht; *radder:* vlugger.
148 *des schaeckers burgh:* de burcht (=Troje) van de schaker, Paris (die Helena schaakte).
149 *daer:* daar, waar.
151-152 *schoot ick op:* schoot ik op uit m'n slaap; *d'ydelheden van spoock of droomen:* de nietigheden van droomverschijningen; *op....pas:* geef om; *noch leydt my op de leden:* toch heb ik 't voorgevoel van.
153-154 *myn strenge dwaelstar....:* m'n ongunstige geboorteplaneet heeft allang geleden op 't slagveld voor Troje mijn ogen gesloten, mijn sterflot bepaald (*mijn' beyde ooghappels loock*).

De wichelaers my niet als ongelucken spellen:
Doch een' manhafte siel moet dit ter syden stellen.
  Heer vader, die my erft den segen van uw' kroon,[157]
Het ga met my soo 'twil: ick blyf u echte soon
Van bloedt, en van gemoed, en sal u niet ontaerden[159]
In vroomigheydt, in trou, in 'tmidden van de swaerden,[160]
In 'tmidden van de nyd, en lasteringhen: daer
Mijn goede naem, en faem me wort bedruckt soo swaer.
Ick weet waer op ick steun. mijn ongekreuckt geweten
En is niet quaeds bewust, noch heeft sich noyt vergeten[164]
Aen eenigh schendigh feyt: en soo ick daerom ly,[165]
Soo wasch' mijn edel bloedt eens anders schelmery.

REY VAN EVBEËRS. REY VAN ITHAKOISEN.

  Wy Krijslien passen op ons' beurt[167]
Rondom Neptunus muuren:[168]
Terwijl den Hemel starloos treurt,
En telt de sleepende uyren.
De nare lucht nu schreyt en sucht:[171]
Hoe lange sal het duuren?
  De middernacht herhaelt haer scha[173]
Met dick're duysternissen:
Slaghregens decken Cynthia,[175]
Dies wy haer aenschijn missen.[176]
Wiens vroomheyd sal, met Trojens val,[177]
'T begonnen oorlogh slissen.[178]

157 *Heer vader:* m'n koninklike vader (Nauplios), in de aanspreking kennen wij nog ditzelfde *Heer* in *Heeroom* (bij de Katolieken in gebruik voor 'n oom die geestelike is); *die my erft:* die mij doet erven.
159 *u niet ontaerden:* van u niet ontaarden.
160 *vroomigheydt:* moed.
164 *niet quaeds:* niets kwaads; *noch.... noyt:* 'n dubbele ontkenning ter versterking.
165 *daerom:* omdat ik onschuldig ben.
167 *Krijslien:* de geassimileerde vorm van *krijgslieden; passen op ons' beurt:* houden zorgzaam onze waakbeurt.
168 *Rondom Neptunus muuren:* rondom de muren (van Troje) die (volgens de sage) door Neptunus opgebouwd zouden zijn.
171 *nare:* sombere; 't vijfde vers van iedere stroof heeft 'n binnenrijm.
173 *herhaelt:* haalt in.
175 *Cynthia:* de Cynthiese, bijnaam van Diana, hier godin van de maan, dus: de maan; op de berg Cynthus (Kunthos op 't eiland Delos) werd Diana volgens de sage geboren.
176 *Dies:* derhalve.
177 *vroomheyd:* dapperheid.
178 *'T.... oorlogh:* vroeger was oorlog meestal 'n *het*-woord; *slissen:* beslissen, ten einde brengen, doen ophouden.

*

Rey van Ithakoisen:
d'Euboeër afkomst sal met dwang[179]
Mars teugelen ten lesten:[180]
Maer niet met Trojens ondergang,
En 'tstorten van dees' vesten,
Maer met dese Aerd, door Hectors swaerd,
Van lijcken vet te mesten.[183-184]

Rey van Eubeërs:
Die swanger gaen van guytery[185]
Ons Prins hier me betighten:[186]
Om datse minder zijn als hy,
En niet voor uyt en lichten.[188]
Dus tracht de nijt zijn faem van spijt[189]
Veel logens op te dichten.[190]

Rey van Ithakoisen:
Wat sucht hy in sijn boesem draeght[191]
Is vaeck aen hem ghebleken:
Die 't heyr op svyands bodem waeght,[193]
En dan van vre wil spreken,
Die veynst en sluypt, en onderkruypt
Al d'opperste der Greecken.[196]

Rey van Eubeërs:
Aen hem, wiens tong van Nectar dout,[197]
En draeght vergift inwendigh,
Word eer dees schalckheyd toevertrout,[199]
En watmen acht voor schendigh:[200]

* TEKSTKRITIEK: vs. 189 *van spijt,* de oude uitgave heeft *en spijt*. - vs. 197 de oude uitgave heeft deze stroof nog bij *Rey van Ithakoisen*.
179 *d'Euboeër afkomst:* die Euboeër van afkomst is = Palamedes.
180 *Mars:* de oorlog.
183-184 Door deze grond door Hector's zwaard met lijken te overdekken (door Hector met verraad de gelegenheid te geven 'n slachting aan te richten onder de Grieken).
185 *Die swanger gaen van guytery:* die zelf vol bedriegerij zijn.
186 *Ons Prins:* onze vorst; *ons* onverbogen, zie blz. 74 laatste regel.
188 *en niet voor uyt en lichten:* en geen licht voor zich uit werpen.
189 *van spijt:* uit spijt, uit afgunstige wrok.
190 *op te dichten:* te verzinnen, aan te wrijven.
191 *Wat sucht:* wat voor 'n heimelike begeerte.
193 Dit doelt op de tocht van Maurits over 't strand naar Duinkerken, zie op vs. 36-vlgg.
196 *Greecken:* aan 't Lat. ontleende vorm voor *Grieken*.
197 *Aen hem* d.i. Ulysses, dus Van Aerssen; *van Nectar dout:* zoet, vleiend is in 't spreken.
199 *dees' schalckheyd:* die laagheid; *toevertrout:* verwacht (van).
200 En alles wat men voor schandelik acht.

Die hof en sael, met logentael[201]
Stoffeeren kan behendigh.
Ons Vorst soeckt op gheen ledekant[203]
Mycenen te bescharmen,
Hy ploeght niet aen d'onvruchtbre strant,[205]
Op dat hy magh verwarmen
Sijn bedgenoot, die in haer schoot
Hem kust, en neemt in d'armen.

Rey van Ithakoisen:

Het log gheslacht van Ithaca,
Dat achter leyd ghekroopen,[209-210]
Is niet soo vierigh nergens na,[211]
Om hoplien op te loopen,[212]
Ghelijck u Heer, die met sijn speer
Koomt achter aen gedroopen.[213-214]

Rey van Eubeërs:

Wat Palamedes derf bestaen[215]
Dat bleeck, doen hij int landen
Het volck dede in slaghoorden staen,
En redde van verbranden,
En strandens nood ons trotse vloot,[219]
Als 'tleger weeck met schanden.

Rey van Ithakoisen:

'T is waer, wy kennen 'smans bedrijf,[221]
Het berghen van de kielen

201 *hof en sael:* hofzaal; de raad van de vorsten; in de toepassing: de zaal op 't (Binnen)hof, de Statenzaal, de regeringslichamen, in 't algemeen.
203 *op gheen ledekant:* niet op 't huweliksbed; slaat op Ulysses (zie Inhoud r. 19, blz. 632).
205 *d'... strant:* evenals in 't middeleeuws 'n *de*-woord.
209-210 't Zogenaamde achterlike geslacht van Ithaka, dat achter gesteld is (*achter leyd ghekroopen*).
211 *nergens na:* helemaal niet (letterlik: nergens nabij, vergl. ons: 't lijkt nergens na).
212 *Om hoplien op te loopen:* om manschappen aan te werven ('t aanwerven van waardgelders).
213-214 *die met sijn speer....:* die met z'n speer komt achteraan druipen (als een die 't verloren heeft, wie 't niet gelukt is, omdat Maurits de waardgelders spoedig afdankte); (zie aant. op de *Iongste Hollantsche Transformatie* Dl. 1, blz. 790).
215 *derf bestaen:* durft te ondernemen; (*derf* ouwere vorm); deze en de volgende zang-stroof slaan blijkbaar wel op de slag bij Nieuwpoort; daar is inderdaad 't leger eerst teruggeweken; maar Maurits - niet Oldenbarneveld die ook bij 't leger was - heeft 't leger ‘in slagorde’ gesteld, en de overwinning doen behalen; Maurits had ook de vloot in zee gezonden, uit vrees dat de Spaanse bezetting van Nieuwpoort de schepen zou verbranden (zie blz. 638 aant. op vs. 40).
219 En redde, en haar spaarde de noodzakelikheid van te stranden.
221 *bedrijf:* handel en wandel.

Was 'tbergen van syn eygen lyf[223]
Doen soo veele helden vielen:[224]
Doen hy de doodt den rugge bood,
Met wiecken aen syne hielen.[225-226]

Rey van Eubeërs:

Hoe d'onverbiddelycke Thrax[227]
Hem leende gunstige ooren
Bleeck, doen hy 'theyr vertrooste stracx[229]
Met graen, en weeldigh kooren:[230]
Daer hy't uw' vorst ontseggen dorst,[231]
Doen 't leger scheen verloren.

Rey van Ithakoisen:

Vlysses droeghme geen ontsagh,[233]
Wat was aen hem bedreven:[234]
Die niet wt Argos schatkist magh[235]
Syn paerden voeder gheven:
Nocht aen den disch des veldheers is
Gesien en hoogh verheven.

Rey van Eubeërs:

Hy is te vreden met syn erf,[239]
En syn heer vaders leenen,

223 Dat Oldenb. zich zelf gered zou hebben (bij Nieuwpoort of elders) is niet bekend.
224 *veele helden,* uitspr. *veel'elden*.
225-226 De zin is: toen hij, zo hard ie kon, vluchtte voor de dood; *wiecken aen syne hielen* is naar de bekende voorstelling van de snelle Mercurius de bode der goden, die ook als god van de wind werd vereerd; *syne hielen,* uitspr. *zijn'ielen*.
227 *Thrax:* Thraciër, de koning van Thracië; (zie Inhoud r. 25-vlgg.); in een van de zogenaamde Amersfoortse uitgaven, 1705,(aanwezig op het Vondel-museum te Amsterdam, Unger 134) staat onder aan blz. 10 als toelichting 't volgende in 17d'eeuws schrift bijgeschreven: '*Thrax:* de koning van Denemarken weigerende koorn uit zijn landt te zenden voor 's Prinzen leger uit vreeze van wanbetaling; 't gene *barnevelt* egter op zijn eigen naam en credijt van den koning verkreeg'.
229 *stracx:* 'n tijd geleden.
230 *weeldigh:* uitstekend.
231 *Daer hy:* terwijl hij (nml. de Thraciër).
233 Verdediging van de 'Ithakoisen' waarom Ulysses niet slaagde, toen hij uitgestuurd werd om koren te halen; *droeghme:* droeg men toe, voor Ulysses had men geen ontzag.
234 Wat betekende die? (oorspr. van zaken: wat is daaraan, daarmee volbracht, wat betekent dat? dat betekent niets!).
235 Deze regels betekenen, dat Ulysses niet, zoals Palamedes (Oldenbarneveld) uit de staatskas naar believen geld kan halen, nooh bij de opperbevelhebber (Agamemnon, Maurits) in hoog aanzien staat zoals Palamedes (Oldenbarneveld) vroeger. Men beschuldigde in sommige geschriften Oldenbarneveld, dat hij staatsgelden gebruikte voor zich zelf. *Argos schatkist:* de schatkist van de Grieken; *magh:* kan.
239 *Hy* d.i. Palamedes.

Al bet als hy, die roemen derf[241]
Op Ithaca van steenen[242]
En klippen woest, en groot, wiens oegst[243]
Is slechter als wy meenen.

Rey van Ithakoisen:

Maer waerom stoft dit volck aldus
Op syne erfkoninckrycken?
Heeft niet de vader Nauplius
Voor Princen moeten wycken?[248]
En tot syn heyl, de vlag en't seyl
Voor mindre moeten strycken?[247-250]

Rey van Eubeërs:

't Was Nauplius wiens wysheyd vaeck
Veel koningen versochten,[252]
En hiel met alle vorsten spraeck,[253]
Op veel manhafte toghten:
Doen sy wel eer, van heynd en veer
Geschencken hem toebroghten.

Rey van Ithakoisen:

Waer 't vreemt dat Palamedes dan[257]
Ons heyrkracht ging verraden?
Vermits hy muylen stallen kan
Met schatten swaer geladen,
Gelijck de stam, daer hy af quam,[261]
Geen giften kost versmaden.[262]

Rey van Eubeërs:

Verdient hy een brandteecken, die[263]
Tot onses staets verklenen,[264]

241 *Al bet als hy:* veel beter dan hij (Ulysses), die....; *derf:* durft.
242 *steenen:* rotsen.
243 *oegst:* oogst, uitspr. *oest* (zie *Hier. Verwoest* vs. 735 en vs. 284).
248 *Princen:* vorsten.
247-250 Waar dit op slaat bij Palamedes of Oldenbarneveld, is niet bekend; *Nauplius:* de vader van Palamedes.
252 *versochten:* aanzochten, kwamen raadplegen.
253 *hiel.... spraeck:* hield besprekingen, beraadslaagde.
257 De rei van ‘Ithakoisen’ neemt onmiddelik vat op 't aannemen van geschenken in 't voorgaande vers gezegd van Palamedes' vader; *Waer 't vreemt:* zou 't dan vreemd zijn.
261 *daer hy af quam:* waar hij uit voortsproot (nml. zijn vader).
262 *kost:* kon (vooral Brabantse vorm).
263 *hy:* degene.
264 *Tot onses staets verklenen:* Tot nadeel van onze staat.

*
Ick meest verrijckt met giften sie:
Merck desen niet, maer genen:[266]
Wiens goudsucht boos, en Goddeloos
Vind sijns ghelyck niet eenen.
Steyl Neritos vol klippen heeft[269]
Noyt woester dier ontfangen
Als hy, die schelms en onbeleeft[271]
Betrout syn' slimme gangen:[272]
Die lieght, en stout syn' verw behoud,[273]
Schoon hy 'r in word gevangen.[274]

Rey van Ithakoisen:

Vlysses, die op Calches steunt,
En ons gebroederheeren,[276]
Sich dese laster niet bekreunt:
Syn vroomheydt salmen eeren.[278]
Maer wie den helm voert als een schelm,[279]
Dat sal de tijdt ons leeren.

Rey van Eubeërs:

Drael lang, o blonde Phoebus! drael,[281]
Schou eeuwich onse kimmen,[282]
D'ondanckbre Grajen niet bestrael,[283]
Die langs hoe meer verslimmen.[284]
Waer vlieden wy? wat rasery[285]
Komt uyt den afgrondt klimmen?

* TEKSTKRITIEK: vs. 266, de oude uitgave heeft achter *genen* 'n punt.

266 *Merck:* brandmerk; *genen* - Ulysses; Aerssens is bedoeld, zooals uit de druk van 1652 blijkt; 't is bekend dat hij als gezant te Parijs verbazend veel geschenken heeft genoten.

269 *Néritos:* hier andere naam voor Ithaka (zie blz. 591 aant. op vs. 1195).

271 *Als hy, die:* dan hij is, die; *onbeleeft:* mensonwaardig.

272 *Betrout syn' slimme gangen:* vol vertrouwen z'n kromme, bedriegelike wegen bewandelt (*slim:* scheef).

273 *en stout syn' verw behoud:* en brutaal z'n kleur behoudt, niet rood wordt van schaamte.

274 *'r in:* in z'n leugens.

276 *ons gebroederheeren:* onze heren, de gebroeders Agamemnon en Meneláüs.

278 *Syn vroomheydt:* z'n deugdzaamheid.

279 *den helm voert:* de krijgshelm draagt, soldaat is.

281 *Drael lang:* blijf nog lang weg; *Phoebus:* zon.

282 *Schou:* schuw.

283 *Grajen:* Grieken, 'n ouwere Latijnse naam (*Graii*).

284 *verslimmen:* verslechten.

285 *rasery* voor 't klassieke: Furie; hiermee wordt Megeer aangekondigd, die Sísyphus voor zich uitdrijft.

De tweede handel.

SISYPHVS. MEGEER.

S i s y p h u s :
Waer ben ick SISYPHVS, gemat van op te stygen?
Nu schep ick weder locht, nu kan ick adem krygen.[288]
Waer ben ick? in wat nacht? Megeere die my jaeght,[289]
Nachtmerri, oude kol: hoe hebt ghy ons gheplaeght,[290]
Met uw' bebloede sweep en peckstock onderwegen,[291]
Eer ick een' doorgang heb, na'et bovenvolck gekregen.[292]
Waer ben ick? in den dagh, of in een' blydre nacht,[293]
Als d'onderaerdsche poel? waer magh ick doolen? saght.[294]
Waer vind ick Hecate? waer flonckeren de starren?[295]
Wanschepsel, die geen' gryns behoeft, noch kunt ontwarren[296]
Vw' pruyck: die groulijck krielt van swarte slangen, segh,[297]
Waer dwael ick? op wat spoor? waer leyd ons dese wegh?[298]
My dunckt ick hoor geblaf van honden, die ons riecken.[299]
Swijght rekels. luystert. sus. help Cerberus! 'tsyn Griecken.[300]
Ick ben in Pelops rijck, of in myn oud gebied,[301]
t'Ephyren dat gaet wel. Momaensicht hoort ghy 't niet?[302]
Wy syn t' Ephyren, daer de menschen van myn' treken[303]

288 *locht:* lucht, adem.
289 *jaeght:* opjaagt.
290 *Nachtmerri, oude kol:* nachtspook, ouwe toverheks.
291 *bebloede sweep* = de gesel van skorpioenen of de slangezweep van de Furiën; de *peckstock* is de bekende fakkel der Furiën (stok met pek besmeerd).
292 *et bovenvolck:* de mensen van de bovenwereld, de aarde-bewoners (in tegenstelling met die van de onderwereld).
293 *in den dagh:* in 't daglicht; *een' blydre nacht:* 'n aangenamer nacht (dan die eeuwige gruwelike nacht van de onderwereld).
294 *saght:* stil (hij merkt iets van maan en sterren).
295 Waar ben ik hier, waar ik de maan (*Hécate*) zie, en de sterren zie flonkeren.
296 Hij spreekt hier Megeer aan; *gryns:* grijnzend masker.
297 *Vw' pruyck:* uw haar; *krielt:* krioelt; de Furiën worden gewl. afgebeeld met slangen in 't haar; of eigenlik met slangen als hoofdhaar.
298 *op wat spoor?:* in welke richting?
299 *riecken:* de Vlaamse vorm voor *ruiken*.
300 *help Cerberus:* bij Cérberus! Cerberus, help me! naar *God help; Cerberus:* de helhond.
301 *Pelops rijck* = de Peloponnesus, waarin Korinthe lag; Sísyphus was koning van Korinthe geweest.
302 *t'Ephyren:* te Ephyra, (Ephura) oudere naam van Korinthe (hier de klemtoon op *y,* eigenlik ligt die op de *E*); *dat gaet wel:* dat is naar wens; *Momaensicht:* lelik masker.
303 *treken:* sluwheden.

*
En boevestucken, met een groot afgrysen spreken,
En Minos vloecken, als sy hooren dat myn straf[305]
Niet swaerder weeght, als 'twight eens steens bergh op bergh af[306]
Te went'len nat van sweet in d'onderaerdsche kelders.
Kolryster rade ick recht? segh op, of syn wy elders?[308]

M e g e e r :
In Troas staenwe, niet in Isthmos: in 't gesicht[309]
Van Ilium, daer nu het Dorisch leger light,[310]
In 'tvlacke en open veld, van waer wy korts vernamen[311]
Die bleecke schimmen, die ons treurigh tegen quamen,[312]
Besprenckelt van veel bloedts, gehouwen, en gekapt,
Mishandelt, en mismaeckt, gesengt, gequetst, gekrabt.[314]

S i s y p h u s :
Wat's d'oorsaeck vant gheschil?

M e g e e r :
Een vorst door geyle minne,
Heeft tot sijn boel geschaeckt de bruyt, en koninginne
Van Menelaus, die soo seer niet op de deughd
Als op de schoonheyt vlamt, en 't bloeysel haerer jeught,
En hooger die waerdeert als veeler princen leven.[319]

S i s y p h u s :
Een slimmer Sisyphus is noch na my gebleven.[320]
Wat wtkomst of ons staet te wachten van 't ghevecht?[321]

M e g e e r :
Men sal geëffent sien, en tot den grond geslecht
'T hof van Laomedon, en dees benyde vesten:[323]
Als Inachus geslacht, die 't krijgsvolck geeft ten besten,[324-vlgg.]

* TEKSTKRITIEK: vs. 313 de oude uitgave heeft achter *bloedts* geen komma.
305 *Minos:* de rechter in de onderwereld.
306 *als 'twight:* dan 't gewicht.
308 *Kolryster:* toverheks (die rijdt op 'n *kol,* d.i. bezemsteel; *kol:* dit is 'n ander woord waarschijnlik als in vs. 290).
309 *Isthmos:* de landengte van Korinthe; *Ilium:* Troje.
310 *Dorisch* voor *Grieks* (de Doriërs zijn een van de grote Griekse stamgroepen).
311 *korts:* voor kort; *vernamen:* gezien hebben.
312 *Die bleecke schimmen:* nml. van de gesneuvelden.
314 *gesengt:* verzengd, geschroeid.
319 *waerdeert:* schat; *princen:* vorsten.
320 *Een slimmer Sisyphus:* 'n erger Sisyphus (booswicht).
321 *wtkomst:* uitslag.
323 *'T hof van Laomedon:* 't huis, 't geslacht van Laómedon, koning v. Troje (vader v. Priam).
324-vlgg. Wanneer de Griekse vorsten (*Inachus geslacht*) die vestingen zullen prijs geven aan 't krijgsvolk, dat eindelik in de tiende zomer overwinnaar, de Goden door zo'n vreselike val zal doen schrikken; *Inachus* (Inachos) is de stamvader van de eerste koningen van Argos.

Dat overwinner noch den tienden somer sal[325]
De Goon verschricken met so eysselijck een val.
Dan sal het overschot der vluchtige Trojanen,[327]
Met handen wringen, en afbiggelende tranen
Beschelden Paris, die, so schandeloos, onkuysch[329]
Veroorsaeckt heeft 't bederf van sijn doorluchtigh huys,
En liever had syn faem, en glory wt te wissen,[331]
Als boels aenminnigheyd en kitteling te missen.[332]

S i s y p h u s :

Ghy en uw susters, als hem Venus had verlockt,[333]
Hebt verre een grooter quaed gesponnen en berockt,[334]
Als ghy der Doren vloot de zee gingt over voeren,[335]
En om een lichte vrou gantsch Asien beroeren.[336]
Eumenides, wel aen, recht yligh overend[337]
V slingerslangigh hayr, en brand, en blaeckt, en schend,
En schuymbeckt, raest, en moord: Daer sietmen 't leger krielen,
Daer laedmen Charons schuyt tot sinckens toe met zielen:[340]
Het isser drock aen 't veer, soo Wreeckeressen, voort,[341]
Spoockt door de benden heen, versadight u met moord.
De messen synder op gewet, en scharp geslepen.
Beschildert u gewaed met bloed en paersse strepen.
Bevleckt u aengesicht met breyn versch wtgespat.[345]
Siet toe, ghy snevelt licht, het isser slibberglad.[346]

325 *overwinner:* vooral Zuid Nederl. vorm van *overwinnaar; noch:* ten slotte.
327 *vluchtige:* vluchtende.
329 *so schandeloos:* zo schandelik (*schandelóós,* zie aant. op vs. 103 blz. 641).
331 *En liever had:* er de voorkeur aan gaf.
332 *boels:* nml. van Hélena (*boel* vrouwel. met *s,* zie blz. 76 aant. op vs. 13).
333 *uw susters:* de twee andere Furiën: Alekto en Tisíphoné; hoewel zij eigenlik wraakgodinnen zijn, die de misdaad straffen (zie vs. 341), worden zij in andere opvatting ook voorgesteld als de aanzetsters tot misdaad, zoals in deze regels; *als:* toen eenmaal; *hem:* Paris, zie blz. 94 op vs. 249-251.
334 *berockt:* berokkend; *berocken* of *berokkenen* betekent eigenlik 't vlas op 't spinrokken, of 't spinrok, winden, dus de voorafgaande handeling van 't spinnen, vandaar: van plan zijn, beramen.
335 *Doren:* Doriërs, Grieken (zie aant. op vs. 310).
336 *een lichte vrou:* nml. Hélena; *gantsch Asien:* heel (Klein)Azië; Vondel neemt Azië hier in de betekenis die *Asia* bij de Ouden had.
337 *Euménides,* hier: Furiën; *Eumenides* (Latijnse mv.'s uitgang): Eumenides = welgezinden; 't was de naam waarmee de Furiën werden aangeroepen om ze gunstig te stemmen; *recht yligh overend:* steek spoedig omhoog.
340 *Charon:* de schipper in de onderwereld; zie '*Op Brero*' Dl. 1, blz. 792 aant. op vs. 3.
341 *soo:* welaan, goed zo; *Wreeckeressen:* wraakgodinnen (zie aant. op vs. 333).
345 *breyn:* hersens.
346 *ghy snevelt licht:* ge zult licht vallen (*snevelen:* vallen, bijvorm van *sneuvelen*).

*

Soo dochters van de nacht. maer als ghy hier met lycken[347]
De stroomen hebt gedampt, en d'overzeesche rijcken[348]
Tot puyn, en gruys verplet, en wt hun plaets beweecht,[349]
Den adeldom, en 'tpuyck der vorsten wtgeveeght:[350]
Sal dan de wraeck vernoecht, door 'tbloed soo veeler helden,[351]
Het woeden staken?

M e g e e r :

Neen, dan wilt Europe gelden.[352]
Ghy Grajen huylt en grayt, u doodverw set, word bang.[353]
Wy comen, om den wech tot uwen ondergangh
Te banen, swanger van voordachte schellemstucken,[355]
En hechten Argos ramp aen Trojens ongelucken.

S i s y p h u s :

Wat middel isser om te rockenen dit quaed?[357]

M e g e e r :

Den Phoenix, daer hun heyl en seghen in bestaet[358]
Te helpen aen d'een sy': op datse met syn sterven[359]
Oock sijn manhafticheyd, en raed en wysheyd derven,
En vallen overhoop, wraeckgierich van gemoed,[361]
En voeren borgerkrijgh om sijn onschuldich bloed.
Ick sie de vorsten al gespouwen, en verbolgen,
De volcken van een stam malcanderen vervolgen:[364]

* TEKSTKRITIEK: vs. 349 de oude uitgave heeft achter *beweecht* geen leesteken. - vs. 355 *schellemstucken,* de oorspr. uitgave heeft *schelmstucken*.

347 *Soo:* welaan, goed zo; *dochters van de nacht:* de Furiën waren dochters van de godin de Nacht; de Nacht had haar paleis aan de ingang van de onderwereld.

348 *gedampt:* met 'n dam dichtgemaakt, gedempt (oorspr. *gedemd*)*; d'overzeesche rijcken* = 't land van Troje (*overzeesche rijcken,* 'n gewone naam in West-Europa van Voor-Azië, vooral van Palestina: 't land van Overzee).

349 *en wt hun plaets beweecht:* en van hun plaats bewogen, verwoest (*beweegd:* de oorspr. vorm van 't zwakke werkwoord, dat naast 't sterke bestond).

350 *wtgeveeght:* weggevaagd, gedood.

351 *vernoecht:* tevreden gesteld.

352 *dan wilt Europe gelden:* dan zal 't Europa, d.i. Griekenland, en in de toepassing, de Verenigde Nederlanden (de Unie), gelden.

353 *grayt:* schreit; woordspeling met *Grajen* (Grieken); *u doodverw set:* verbleekt (zie blz. 225 aant. op vs. 8).

355 *swanger van voordachte....:* vol van te voren beraamde gruwelen.

357 *te rockenen:* te berokkenen, bewerken.

358 *Den Phoenix:* de voortreffelike = Palamedes - Oldenbarneveld. In veel prijzende gedichten werd Oldenb. de fenix genoemd (voor *Phoenix* zie Dl. 1, blz. 762 op r. 1).

359 *aen d'een sy':* aan kant, van kant.

361 *En vallen overhoop:* en in twist raken.

364 *van een stam:* met klemtoon op *een*.

*
D'eylanden in 'tgeweer, en't vaste land in roer.[365]
Hier wordmen vlam gewaer: daer hoortmen een rumoer[366]
Van steden tegens steên, van vlooten tegens vlooten,
D'een ramp wt d'andre wast. wat worter bloeds vergoten,[368]
Euboea loopt 'tgedeylt Peloponnesus af,[369]
En Scyros Ithaca. Thessalien tot straf[370]
Van Locres krijghsvolck licht, de Cyclades die slypen[371]
Hunn' speer, om onderling malkandren aen te grypen.
De sonden klimmen op. d'een draeght des anders schuld.[373]
Der vorsten hoven syn met grouwelen vervult,
Met bloedschand, overspel, met moord, met vuyligheden.
Men luystert noch na recht, na billickheyd, noch reden.
De koninginnen, en princessen syn bekans
All schuldich aen de moort, en neerslach harer mans:[378]
En eer en trouweloos. Elck is om 't seerst verwoeder.
De soon den vader wreeckt, de dochter wreeckt haer moeder.[380]
't Vertwijflen aen de stam, en wettighe afkomst splist[381]
Het volck, en voed den veede, en endeloosen twist,[382]
En 't woeden: dat soo lang beschreyelyck sal duuren,[383]
Tot datmen siet in 't end de steden sonder muuren,
De stroomen onbeseylt, de kampen onbeploeght,[385]
En d'onderaerd'sche Styx bevolleckt, en vernoeght.[363-386386]
Rampsaligh spoock, ghy zyt tot myn behulp verkooren[387]

* TEKSTKRITIEK: vs. 379 *om 't seerst,* de oude uitgave heeft *om seerste*.

365 *in 'tgeweer:* in de wapens; *in roer:* in oproer.

366 *vlam:* vuur, brandstichting.

368 *wat.... bloeds:* wat 'n bloed; *bloeds* met 2e n.v. *s* achter *wat*.

369 *Euboea* spreek uit Eubeua; Euboea (Euboia, 't eiland van Palamédes), d.i. de Euboeërs trekken plunderend door de verdeelde Peloponnesus.

370 *Scyros:* 'n eiland in de Aegese zee, waar Achilles vertoefd had (zie blz. 550 aant. op vs. 324; *Thessalien tot straf....:* Thessalië brengt krijgsvolk op de been om Lokris (in Noord Griekenland) te straffen.

371 *de Cyclades:* de inwoners van de Cycladeneilanden.

373 *De sonden klimmen op:* de misdaden nemen steeds toe; *draeght des anders schuld:* boet voor de schuld van een ander (van voorvaderen, enz.).

378 *All:* alle; *neerslach harer mans:* de moord op hun mannen.

380 *De soon....* zoals Orestes die, om de moord op z'n vader Agamemnon te wreken, z'n moeder Klutaimnestra doodde.

381 De twijfel of er nog 'n wettige afstammeling uit hun koningshuis is, verdeelt 't volk; *splist:* splitst.

382 *den veede:* de vete, de twist; *veede,* de oorspr. vorm.

383 *beschreyelyck:* betreurenswaardig, jammerlik.

385 *de kampen:* de velden.

363-386 Deze ziening is breder uitgewerkt in 't laatste bedrijf; *gespouwen:* verdeeld (van *spouwen:* splijten, zie blz. 596 aant. op vs. 1301).

386 *Styx:* rievier in de onderwereld; vandaar de Onderwereld; *vernoeght:* voldaan.

387 Hier spreekt ze Sisyphus toe; *spoock:* geest; zo ook in vs. 393.

Voor andre sielen: ga en noop uw' neef met spooren:[388]
Wiens schalckheyt hapert, om bedriegelijck, en valsch,[389]
Den soon van Nauplius te brenghen om den hals.
Hy sluymert: in syn' droom en slaep sal hy u hooren,
En wat uw geest erdight, dat vesel hem in d'ooren:[392]
Ga heen rampsaligh spoock.

S i s y p h u s :

Ben ick de beste dan
Dien d'afgrond tot dit snood bedrijf wtbraecken kan?
Is niemant bet bequaem tot schelmery gevonden?[395]
Dit is myne afkomsts tent. ick moet syn hert doorgronden.[396]
Hy heeft de leus al wech. Megeere 't is beschickt.[397]
Als hy myn geest vernam, doen was syn geest verschrickt:[398]
Syn sweet brack wt van angst, syne hayren schielijck resen:[399]
Ick heb hem na sijn wensch den korsten wegh gewesen.[400]

M e g e e r :

Soo is het reysens tyd. gedoemde siel ga schuyl:[401]
Duyck in den donckren poel, en noyt bescheenen kuyl.[402]
De nacht is op syn droefste, en Phebe wyckt de spoocken.[403]
Vlysses gaept en geeut: ghy hebt syn' rust gebroken:
Daer treed hy wt syn' tent. gaep aerdrijck, en al heel[405]
Verswelgtse, die ghy t'hans gebraeckt hebt uyt uw' keel.[406]

VLYSSES, LYFKNECHT. DIOMEDES.

V l y s s e s :

Een dunne slaep beschoot noch nauwelijcx myne oogen,[407]
Of myn ontruste geest door 't guychlen werd bedrogen
Eens drooms, of door een' schim, dieme' in den droom verscheen,[408-409]

388 *Voor:* boven; *neef:* afstammeling, zoon = Ulysses: Aerssen.
389 *Wiens schalckheyt hapert:* wiens sluwheid te kort schiet.
392 *erdight:* verzint; *erdichten* onder invloed van 't Duits voor *verdichten; vesel:* fluister.
395 *bet bequaem:* beter geschikt.
396 *myne afkomsts tent:* tent van m'n afstammeling (*myne afkomsts* als een geheel, dus *myne* onverbogen, zoals ons: mijn vaders huis); *doorgronden:* tot de grond toe door-zoeken, leren kennen, of ie geschikt en bereid is; Sisyphus gaat na deze woorden Ulysses' tent in; wanneer hij terugkomt, zegt ie de volgende verzen.
397 *Hy heeft de leus al wech:* hij heeft 't wachtwoord al te pakken, hij is helemaal op de hoogte.
398 *vernam:* bemerkte.
399 *syne hayren,* uitspr. *zijn'aren*.
400 *na:* naar, volgens.
401 *reysens tyd:* tijd om weg te gaan.
402 *kuyl:* afgrond.
403 *op syn droefste:* op z'n donkerst; *Phebe:* Phoibé, de maan; *wyckt de spoocken:* wijkt voor de donkere spoken (van de nacht).
405 *al heel:* helemaal.
406 *t'hans:* straks (ouwere betekenis).
407 *dunne:* lichte*; beschoot:* was gekomen over.
408-409 *'t guychlen.... eens drooms:* 't bedriegelik spel van 'n droomgezicht.

En droegh myn' aenslagh gunst, en holpme 't feyt bekleen[410]
En 't stuck met sulck een' list besteecken, en vermommen:[411]
Dat Nestors wijse tong daer tegens moet verstommen.
Het sy dan schim of droom, of wat het wesen wil,
'T en is geen marrens tijd. mijn Lijfknecht, ga al stil[414]
Na Diomedes tent. segh, dat ick hem verbeyde[415]
Soo daetlyck hier ter ste. doen thans hy van my scheyde,[416]
Werd d'aenslagh opgeschort tot wyder overlegh,[417]
Als nu soo wasser 't een, dan 't ander in den wegh:[418]
Nu duncktme gaet hy glad, en 't magh een raed verstrecken:[419]
Doch vaeck schynt ruym in 't eerst, 't geen scharp valt in 't voltrecken.[420]
Maer d'aenslag nietemin moet eenmael syn gewaegt.[421]
Mijn vyand staet versuft, en dut, en is versaeght:[422]
Hy vind sich radeloos, om van de lastermonden,[423]
En logens sich t' ontslaen: waer mede hy word geschonden.
Te meer hy sich verweert, en na sijne onschuld tracht,
Te meer het lastren groeyt. hy is, en blijft verdacht.[425-426]
Het krijsvolck is gedeelt: d'een looft hem als een' vader,[427]
En d'ander hem verspuwt, en scheld voor landverrader.[428]
By dese swarigheyt koomt, dat der Goden tolck[429]
De lasterlogen queeckt, en koestert onder 't volck.[430]
Mijn wraecklust sal eer lang hem sijnen trots verleeren,[431]

410 *droegh.... gunst:* begunstigde; *en holpme 't feyt bekleen:* en hielp me de zaak goed aan te kleden, goed in elkaar te zetten.
411 *besteecken:* voor elkaar steken, inrichten.
414 *marrens tijd:* tijd om te talmen; *al stil:* heel stil.
415 *verbeyde:* opwacht.
416 *doen thans:* toen kort geleden.
417 *d'aenslagh:* de opzet; *wyder:* nader.
418 *Als nu.... dan:* Nu stond 't ene, dan weer 't andere in de weg.
419 *gaet hy glad:* loopt hij (de aanslag) gesmeerd; *en 't magh een raed verstrecken:* en kan 't als 'n plan dienen, nu is 't 'n plan (dat uitgevoerd kan worden).
420 *ruym:* gemakkelik; *scharp:* moeilik; *ruim* en *scherp* van de wind bij 't zeilen gezegd; 't schip zeilt met volle vaart, als de wind ruim is, ruimt, d.i. meer achter 't schip inkomt: 't zeilt scherp bij de wind, als de wind meer zijwaarts of schuin inkomt; (*ruim* is meer dan half-wind, *scherp* minder dan half-wind).
421 *eenmael syn gewaegt:* eens worden gewaagd.
422 *dut:* suft, slaapt; *versaeght:* bevreesd.
423 *lastermonden* slaat ook op Oldenbarneveld, die vooral in de dagen voor 't Bestand en na zijn gevangenneming zo verschrikkelik belasterd werd.
425-426 *Te meer.... Te meer:* hoe meer.... des te meer.
427 *gedeelt:* verdeeld.
428 *verspuwt:* uitspuwt.
429 *der Goden tolck:* Kalchas, en de Contraremonstrantse predikanten.
430 *De lasterlogen,* door allerlei lasterschriften, die door Oldenbarneveld's vijanden verspreid werden.
431 *eer lang:* binnenkort (eer of voor lange tijd).

*

En d'oude lemten gants tot etter wt doen sweeren.[432]
Hy, siende dat sijn pleyt, en rolle liep na 't end,[433]
Den veldheer gistren noch quam smeecken in sijn tent,[434]
En bad, hy wilde hem doch syn' gunstige ooren leenen:[435]
Ophalende wat dienst dat Argos, en Mycenen,
Ontfangen hadden eer, door syn' getrouwen plicht.
De koninck beet hem toe, vergramt in 't aengesicht:
Ick heb gedienstigheen, ick ken 't door u genooten:[439]
Maer eene ontfange spyt my schendigh heeft verdrooten.[440]
d'Atryden sullen u vermorselen tot gruys,[441]
Of ghy sult hen tot stof verdelgen met hun huys.
Dit dreygement hem trof. hy antwoorde al verslagen:[443]
Mycenen heeft sich oyt beleefdelijck gedragen,[444]
En met genade altijd zyn vyanden ontmoet:[445]
Dies bidde ick, dat uw toorn niet al te hevigh woed.
Dus scheyde hy, maer beducht, so 't bleeck aen sijn manieren,[447]
Voor Agamemnons grim, en 't spits der helbaerdieren.[448]
Nu 't gader mede hoe't wil, 't kan anders niet als wel.[449]
Ick ben het niet alleen, de grootste sijn in 't spel.[450]

* TEKSTKRITIEK: vs. 444, de oude uitgave heeft achter *gedragen* 'n punt. - vs. 447, de oude uitgave heeft *scheydt* in plaats van *scheyde,* en achter *manieren* 'n punt.

432 *d'oude lemten:* de oude wonden; *lemte* is 'n bijvorm van *leemte,* in de ouwere betekenis van gebrekkigheid, wonde. Dit slaat op 't gezegde van graaf Willem Lodewijk over Oldenbarneveld: ‘Nu werden im die olde etterbaulen einmal ausbrechen’.

433 *sijn pleyt, en rolle:* de rol die hij in dit pleit, in deze zaak gespeeld heeft.

434 Ook Oldenbarneveld deed al 't mogelike om Maurits tot andere gedachten te bewegen o.a. door z'n missive van April 1618; meer biezonder slaat dit op 'n verzoek van Oldenbarneveld, door bemiddeling van predikant Walaeus, s'avends voor z'n dood, gedaan aan Prins Maurits ten gunste van z'n kinderen.

435 *syn' gunstige ooren leenen:* met genegenheid naar hem luisteren.

439 Dit heeft Maurits meermalen verklaard; *ick ken 't* (is'n tussenzin): ik erken 't.

440 Maar één aangedane smaad heeft me erg veel pijn gedaan; Maurits had tegen Walaeus (zie op vs. 434) gezegd, dat hem twee dingen speten, nml. de bewering van Olden-barneveld, dat hij naar de souvereiniteit stond, en ten twede 't gevaar, waarin hij te Utrecht verkeerd had; dit laatste slaat op de poging om Maurits met wapengeweld (van de waardgelders) te verhinderen de waardgelders af te danken en de regering te verzetten in Julie 1618; vooral dit verzet in Utrecht heeft bij z'n veroordeling de doorslag gegeven.

441 De Prins zou nml. met deze woorden Oldenbarneveld gedreigd hebben: ‘'t Is wel, ik zal 't gedagtig wezen, en u zo fyn als gruis malen’: wryvende den duim en vinger op malkanderen’; *d'Atryden:* de zonen van Atreus, Agamemnon en Meneláüs.

443 *al:* helemaal.

444 *Mycenen* = de vorst van Mycene, Agamemnon; *oyt beleefdelijck:* altijd welwillend.

445 *ontmoet:* tegemoetgetreden.

447 *scheyde hy,* uitspr. *scheid'ij*.

448 *grim:* toorn; *en't spits der helbaerdieren:* en de speerpunt, de speren van de lijfwacht.

449 *'t gader mede:* 't mag d'r mee gaan; *mede hoe,* uitspr. *meed'oe; als wel:* dan goed.

450 *de grootste sijn in 't spel:* ook hier wordt weer gezinspeeld op Maurits' medeplichtigheid.

Wy hebben op ons' sy' de wereldlijcke maghten,[451]
En geestelycken arm gestarckt met domme krachten:[452]
En waer toe sal hy sijn beducht voor veel gevaers,
Die tot syn voorspraeck heeft de tong des wichelaers.

D i o m e d e s :

Ick koom op uw ontbod, geheymste vriend, en macker.[455]
Wat onrust drijft uw' geest? wat houdt uw sinnen wacker,
Dus in de middernacht?

V l y s s e s :

Nocht Venus, nocht haer vier:[457]
Maer saecken van gewight. de rechte tijdt is hier,
Om onsen aenslagh soo terstondt in 't werck te stellen.[459]

D i o m e d e s :

Myn raed is hier te kleyn.[460]

V l y s s e s :

Daer wilt u niet me quellen.

D i o m e d e s :

Ick kan geen doorgang sien. ick blyf'er noch voor staen:[461]
Soo lang ick niet begrijp hoe dat het toe kan gaen.

V l y s s e s :

Hy brack wt 'sveldheers last syn' tent op gistren morgen,
En sloegh sich elders neêr: soo datmen kan verborgen,[464]
In d'eerste legerplaets, een seker wight van goud:[465]

451 *de wereldlijcke maghten:* ‘Duivenvoorde, Aerssens, Pauw, Amsterdam, Enchuisen, Edam, Purmerendt, Dordrecht, Schiedam, en allen de Contraremonstranten’ (Brandt).
452 *En geestelycken arm:* en de geestelike macht; *domme krachten:* krachtige werktuigen (de bekende werktuigen voor 't heffen van zware lasten, als samenstelling te nemen; 't van elkaar schrijven was nog heel gewoon in die tijd); maar ook zinspeelt Vondel op de betekenis van de niet-samenstelling: plompe, ruwe geweldenaars, 'n betekenis die Vondel meermalen heeft (ook als samenstelling).
455 *op uw ontbod:* op uw ontbieden.
457 *Nocht Venus, nocht haer vier:* noch de liefde, noch haar hartstocht.
459 *soo terstondt:* zo aanstonds, zo meteen, onmiddelik.
460 *is hier te kleyn:* schiet hier te kort; *me:* mee.
461 *geen doorgang:* geen uitweg.
464 *verborgen:* verbergen.
465 *In d'eerste legerplaets:* op de plaats waar ie eerst gelegerd was; *een seker wight van goud:* 'n zeker gewicht, 'n zekere hoeveelheid goud.

Recht of syn sorghe dat aen 't Aerdrijck had vertrout.[466]
Als hy nu word betight van syn ontfanghe gaven
Soo sal de krijgsraed flucx dien ryckdom op doen graven:
Waer door hy schuldigh word aen 'topgeleyde quaed.[469]

D i o m e d e s :

'Ten heeft niet schyns genoegh.[470]

V l y s s e s :

Dit komt ons noch te baet.
Ick sal in Priams naem een brief aen hem doen schryven,
Die meldende van'tgoud hem soeckt ter daed te styven.[472]

D i o m e d e s :

Wie sal de bode syn?

V l y s s e s :

Maer een Trojaens slavoen,[473]
Die myn gevangen is. ghy sult de ronde doen,
En passen op den spie, en helpen hem om 'tleven,[475]
En vindende den brief, dien Agamemnon geven.
Hoe kan d'Eubeër doch ontworstlen desen strick?[463-477477]

D i o m e d e s :

'Tis recht Vlysses vond: maer als ick ernstigh wick,[478]
Het stuck is vol gevaers. laet desen raed besterven.[479]

V l y s s e s :

Ick vreese uw' bloodicheyd die sal de saeck bederven.[480]
Hoe stouter aengevat, hoe lichter uytgevoert.
De kans moet syn gewaecht.[482]

D i o m e d e s :

466 *Recht of syn sorghe:* juist of zijn zorg; dus: juist alsof hij 't zorgvuldig, behoedzaam had begraven.
469 *'topgeleyde:* 't hem opgelegde, 't hem toegedichte.
470 't Heeft nog niet voldoende de schijn (dat hij geheel schuldig zou zijn); *Dit....:* 't volgende strekt ons verder nog tot voordeel.
472 *ter daed:* tot die daad.
473 *Maer:* wel; *slavoen:* slaaf.
475 En de spion opwachten en hem om 't leven brengen.
463-477 Zo heeft Ulysses met Palamedes gedaan, (zie blz. 633 r. 43-vlgg.); Oldenbarneveld werd ook beschuldigd, dat hij gaarne geschenken aannam van de vijand, en veel 'Spaanse Pistoletten' (geldstukken) bezeten had; Oldenbarneveld was inderdaad baatzuchtig, en nam gaarne geschenken aan (ook eens in 't geheim) maar er is nooit iets van bewijs gevonden, dat hij voor geld de belangen van 't land verraden zou hebben 'Pistoletten van 't verraed'). Zie Fruin's opmerkingen in de Aantekeningen achterin.
477 *doch:* toch.
478 *'Tis recht Vlysses vond:* 't is 'n echte vondst van Ulysses.
479 *laet desen raed besterven:* laat dit plan bezinken, vaster worden (*besterven:* meer vastheid krijgen; eigenlik van metselwerk gezegd: droog, hard worden).
480 *bloodicheyd:* bangheid.
482 *syn:* worden; *Waert schaeckspel, waer het boert:* als 't 'n (schaak)spel, en als 't maar 'n grapje was (dan ging 't).

Waert schaeckspel, waer het boert.
Best datmen 'twat vertreck. de tijdt is niet geboren.[483]

483 *vertreck:* uitstelt; *niet geboren:* er nog niet voor aangebroken.

V l y s s e s :
Daer is met sammelen tot noch toe meer verloren,[484]
Meer schade als winst gedaen.

D i o m e d e s :
De man heeft groote gunst
By 't volck en by den raed.[486]

V l y s s e s :
Bedeckte logenkunst,
Die heeftse vry gedunt door 't lang, en stadigh knagen.

D i o m e d e s :
Al die hem sijn verwant van vrienden, en van magen,[488]
Syn syde gunstigh syn, en dreygen ons met wraeck.

V l y s s e s :
Geen' mage, of bloedverwant magh tuygen in syn' saeck.[490]
Van dreygen niemand sterft.

D i o m e d e s :
Achilles vroom in feyten,[491]
En Ajax, sal syn recht ten uytersten bepleyten,[492]
Door'sgrijsen Nestors tong.

V l y s s e s :
Dit acht ick heel gering.
De veldheer is de siel, en stuurman van 'tgeding.[494-vlgg.]
's Rechts wtspraeck staet by hem. hy kiest bequame mannen,[495]
En kipt de rechters uyt, die d'heylge vierschaer spannen.[496]

D i o m e d e s :
Soo d'aengeklaeghde sich beroept op 'tGriecxsche recht?[497]

V l y s s e s :
'Tgeschil word nae de plaets gevonnist, en beslecht.[498]
Wy staen op 'svyands boom. wy kennen hier geen wetten,

484 *sammelen:* talmen.
486 *by den raed:* bij de raad der vorsten; bij de Staten van Holland en van Utrecht; *Bedeckte logenkunst,* nml. door allerlei lasterschriften en spotverzen tegen de advokaat verspreid.
488 *magen:* bloedverwanten.
490 *tuygen:* getuigen.
491 *vroom in feyten:* dapper in daden.
492 *ten uytersten:* tot 't uiterste.
494-vlgg. *De veldheer....:* deze regels vooral wijzen prins Maurits onverbloemd als de eigenlike leider aan.
495 *bequame:* geschikte.
496 *kipt.... uyt:* kiest uit; *vierschaer:* rechtbank (zie Dl. 1, blz. 453, aant. op 146).
497 De rechters waren aangewezen door de Staten-Generaal. Oldenbarneveld (en de andere gevangenen) en ook de Staten van Holland hebben dikwels gewezen op de onrechtmatigheid en onbevoegdheid van de rechtbank; alleen de Staten van Holland hadden rechtsmacht over hem.
498 *nae de plaets:* naar de plaats; wordt verklaard in 't volgend vers.

Als die des veldheers mond en lippen sullen setten.[500]
Syn wil is wets genoegh, die spreeck, een yeder swyg:[501]
Des oppervorsten swaerd is rechter inden krijch.

D i o m e d e s :
Of d'oppervorst besweeck, als d'aenslagh waer begonnen?[503]

V l y s s e s :
De wereld geensins lyd twee schitterende sonnen:[504]
Soo duld geene heerschappy twee hoofden in een rijck:
Geen vorst, syn wederga: geen koning syns gelyck.[505-506]
d'Eubeër is te hoogh in mogentheyd gestegen,[507]
En aensien by 't gemeen: dit's Agamemnon tegen:[508]
Die heeft wel duysendmael geklopt op syn rapier,[509]
Gevloeckt by all' de Goon, geswooren hoogh en dier,[510]
By synes gordels draeck, by 't krunckelen der slangen,[511]
Waermé de Gorgon is syns beuckelaers behangen,[512]
En by den staf syns rycx van Mulciber gesmeed:[513]
Dat hy sich wreecken sal van 'taengedane leet:
Dat d'eylander niet lang syn Majesteyt sal benglen,[515]
Al sou hy d'oppergoon met d' onderaerdsche menglen.[516]

D i o m e d e s :
Met Agamemnons wrock is 't leger niet gepaeyt.[517]

500 *setten:* vaststellen, voorschrijven.
501 *wets* met 2e n.v. *s* bij *genoegh*.
503 *of...:* indien de oppervorst Agamemnon eens zou bezwijken, zou terugkrabbelen.
504 *lyd:* duldt.
505-506 Deze verzen doelen weer duidelik op Agamemnon's naijver op zijn oppergezag; 't zijn ook werkelik de woorden van Odusseus in de *Ilias* 2:204, 205; ook Maurits was afgunstig op de grote invloed van Oldenbarneveld.
507 *mogentheyd:* macht.
508 *'t gemeen:* 't volk.
509 *rapier:* degen; (vlg. ook Dl. l blz, 790 bij de verklaring van de prent).
510 *geswooren hoogh en dier:* met 'n plechtige en dure eed gezworen.
511 *By synes gordels draeck.....:* bij de drakekop aan z'n gordel, bij 't kronkelen van de slangen.
512 *de Gorgon.... syns beuckelaers:* de Gorgokop in z'n schild; zoals Pallas Athene deze Gorgo- of Medúsakop in haar schild droeg; de haren van deze kop waren slangen; de aanblik ervan deed alles in steen veranderen; *Gorgon* uit 't Frans voor *Gorgo* (ze was 'n gevleugelde jonkvrouw met slangehaar; Perseus doodde haar, en Pallas zette haar hoofd op haar schild).
513 *van Mulciber:* door Múlciber = Vulcanus.
515 *d'eylander:* de vorst van 't eiland Euboea, Palamedes; (*benglen:* honen; *benglen* frequentatief van *bengen* slaan).
516 Al zou hij hemel en hel bewegen.
517 *gepaeyt:* tevreden gesteld.

V l y s s e s :
Tis waer, maer dat is vol oneenigheyd gesaeyt.[518]
De meesten hoop is blind, om d'oorsaeck van dit wrocken[519]
Te sien met onderscheyd: oock heeftmer in betrocken[520]
't Verschil van kerckenplicht, de macht van 't geestlijck hof,[521]
En 't geen den dienst betreft der Goden: dese stof
Soodanigh is van aerd, dat allerley krackelen,
Dat sucht tot eyge baet, en staet hier onder spelen:[524]
En alle schelmery, die slechts een schijngestalt
Van hayligheyd ontleent, licht door dien trechter valt.[526]
Men hitst 's volcx harten op tot dolligheyd door 't kryten,
En d'alderstercxste past den swakxten uyt te byten.[528]

D i o m e d e s :
Maer wacht u, als de tyd de waerheyd eens ondeckt.

V l y s s e s :
Al hebtge 't hayligdom met vadermoord bevleckt:[530]
V susters schaemt ontbloot, int aensicht van u swager:
Ia self den blixem drigh gekroont tot hoorendrager,[532]
Verkraght syn eegemael, en schencker Ganimeed:[533]
Ten word niet eens gemerckt, als maer een outerkleed
Die grouwelen bedeckt, ten strecken dan geen sonden.[535]

D i o m e d e s :
En of de priesters 'tpleyt met Palamedes stonden?[536]

518 *dat:* nml. 't leger.
519 *De meesten hoop is blind:* de grootste hoop, de grote hoop is te blind (*meesten: n*-vorm als onderwerp, zoals veel in 't Zuid-Nederlands).
520 *heeftmer:* heeft men er.
521 *'t Verschil van kerckenplicht:* 't godsdienstverschil; dit slaat natuurlik alleen op Oldenbarneveld's tijd. Oldenbarneveld was met de Staten van Holland en de Remonstranten tegen 'n nationale synode; deze werd toch gehouden te Dordrecht, en de scherpe veroordeling van de Remonstranten in 't begin van 1619 was ook zeer in zijn nadeel.
524 *sucht tot eyge baet, en staet:* begeerte naar eigen voordeel en hoger macht; Oldenb. handhaafde de oppermacht van de Gewestelike Staten in 't godsdienstige; de Contraremonstrantse predikanten streefden naar de oppermacht ook in de wereldlike regering.
526 *Van hayligheyd:* aan de godsdienst; *licht door dien trechter valt:* komt er makkelik door; wordt onder die schijn geduld.
528 En de sterkste zorgt er wel voor de zwakste er uit te bijten.
530 *'t hayligdom:* de tempel, de kerk.
532 *den blixemdrigh.....:* de bliksemdrager (Jupiter) tot bedrogen echtgenoot (*hoorendrager*) gemaakt.
533 *eegemael:* echtgenote; *Ganimeed:* de Trojaanse prins, Ganumedes, door Jupiter naar de Olymp, ontvoerd als opperschenker; hier betekent *Verkraght* dus: onteerd, geschonden.
535 *ten strecken dan.....:* 't zijn dan geen zonden.
536 *'tpleyt met Palamedes stonden:* in dit pleit, in deze zaak de partij van Palamedes hielden.

V l y s s e s :
Dat is onmogelyck: want hoemen 't wend, of keert,
'T schort even Calches daer, daer 't Agamemnon deert.[538]
Syn hoogheyd is geraeckt, en hayligheyd: die stedes,[539]
Mids d'onderkruypingen, en list van Palamedes,[540]
Allencx ghemuylband word, en van syn glants berooft:
En 't was soo veer ghebraght, dat geen gemyterd hoofd[542]
Sou spreken in den raed, of met de vorsten stemmen:[543]
Een toom om na syn wensch de Wichelaers te temmen.
Dit leyd hem in den krop, behalven dat hy steef[545]
De vorsten tegens hem, die soo Godyvrigh dreef,[546]
Dat yeder Griecxsche stad sou leggen nieuwe drempels,[547]
Om 't noodlot op 't outaer, in Godgeweyde tempels,
Te vieren, met den reuck van 't gulden wieroockvat:[548-549]
Dienst daer de priesterschap een koninglycken schat,[550]
En rycken oegst af maeyt. hoe geestigh saghmen schaken[551]
Den tabbert met de kap? met onbeschaemde kaken[552]
Dreef Calches na sijn wensch, met luttle stemmen door
'T besluyt der tempeliers, en gaf geen reên gehoor.[554]
D'Euboeer heeftet oock in Aulis heel verpeutert.[555]
Daer seyd' hy schoon de vloot door storm, en onweer leutert:[556]

538 *'T schort even Calches daer:* 't schrijnt Kalchas op dezelfde plek, waar 't Agamemnon zeer doet; Palamedes-Oldenbarneveld heeft de priesters-predikanten in hun machtswellust geraakt, evenals Agamemnon-Maurits; *even:* gelijkelik, juist zo.
539 *Syn....* = van Kalchas; *stedes:* steeds (oorspr. vorm).
540 *Mids:* door.
542 *gemyterd hoofd,* eigenlik van bisschoppen; hier in 't algemeen: priesters, predikanten.
543 *in den raed:* in de stedelike raad, of in de Staten, (zie aant. op vs. 94).
545 *Dit leyd hem in den krop:* dit zit hem (Kalchas) dwars; *hy:* Palamedes; *steef:* stijfde, sterkte in hun verzet.
546 *De vorsten* d.i. weer de gewestelike Staten; Oldenbarneveld hield vast aan de opperhoogheid van die Staten ook in de kerkelike zaken van hun gewest volgens de Unie; hij wilde wel 'n gewestelike Synode, geen nationale.
547 *nieuwe drempels:* nieuwe huizingen, tempels.
548-549 *Om 't noodlot.... te vieren:* om 't Noodlot te vereren; hier met zinspeling op de noodlotsleer van de volstrekte voorbeschikking (waarbij volgens sommigen God bepaalde mensen voorbeschikt voor de verdoeming).
550 *daer:* waar.
551 *geestigh:* vernuftig, scherpzinnig; *schaken:* elkaar bestrijden (als schaakspelers).
552 *Den tabbert met de kap:* de vertegenwoordigers van 't wereldlik en 't geestelik gezag; *tabbert:* 't lange ambtsgewaad van de wereldlike gezagdragers; *kap:* eigenlik monnikskap, verder geestelik gewaad van de predikanten, enz.
554 *'T besluyt der tempeliers:* hier zijn bedoeld: de kerkelike resolutiën.
555 *Aulis,* vanwaar de Griekse vloot moest uitvaren naar Troje, (zie blz. 559 aant. op vs. 514).
556 *leutert:* talmt (om uit te varen).

*

Men magh soo reuckeloos niet plengen konings bloed:[557]
Men stel den neerslagh wt: misschien sal oock de vloed[558]
Hier meê niet sijn gepaeyt. wilt u der jonffer jamren.[559]
Hackt liever af den hals van witgewolde lamren.
Daer schond hem 't priesterdom de krijgslien op het lijf.[561]
Elck vloeckte, en schold om 'tseerst. sy kreten even stijf:[562]
Het zaed van Nauplius van Godsdienst is verbastert,[563]
'T viert tempel noch outaer, Diana wort gelastert:[564]
Verworgt den vryen geest: of stort hem van een rots:[565]
Dees smaelt op wichlery, en droomen. d'inspraeck Gods[566]
Hy gants in twijfel treckt. hy sal het heyr verwarren:
Hy acht noch voglensang, noch' ingewant, noch' Starren.[568]
Ick rep van geen geheym. ghy Diomedes saegt[569]
Wat hy te lyden had, om 'tredden van de maeghd.[570]

D i o m e d e s :

Sijne aengewende vlyt tot Iphigeens verschooning,[571]
Te lichter hem in gunst kan brengen by den koning.[572]

V l y s s e s :

'T blijft tusschen my en u; 't is Agamemnons aerd,
Dat sijn' gedachtenis geen' weldaed lang bewaert:[574]
Maer 't aengedane leet, en d'eens gelede smarte,

* TEKSTKRITIEK: vs. 558 de oude uitgave heeft achter *wt* geen leesteeken. - vs. 560 *Hackt,* de oude uitgave heeft *Haeckt*.

557 *reuckeloos:* roekeloos; *konings bloed* nml. de dochter van Agamemnon, Iphigeneia, die volgens Kalchas aan Artemis (Diána) moest geofferd worden, om gunstige wind te verkrijgen.

558 *den neerslagh:* de slachtoffering, 't offeren (van Iphigeneia); *de vloed:* de zee.

559 *wilt u der jonffer jamren:* wil u over 't meisje ontfermen; *der jonffer* 2e nmv. bij *jammeren,* (vgl. Dl. l blz. 710 op r. 3-4).

561 *schond hem.... op het lijf:* hitste tegen hem op.

562 *stijf:* heftig.

563 *Het zaed van Nauplius:* 't geslacht, de zoon van Nauplius, d.i. Palamedes.

564 *Diana wordt gelastert:* Diana wordt schande aangedaan; aan Diana moest Iphigeneia geofferd worden.

565 Wurgt deze, die de nieuwe geest van de vrije gedachte verspreidt (deze vrijgeest, deze libertijn); Oldenbarneveld behoorde tot de ‘rekkelijken’, die later ‘libertijnen’ werden genoemd, omdat ze niet de strenge ‘gereformeerde beginselen’ hielden over de predestinatie, en aan 't gezag van de Staten in 't kerkelike vasthielden.

566 *d'inspraeck Gods:* de goddelike ingeving.

568 *Hy acht noch....:* hij geeft niet om....; *voglensang....* uit al deze zaken werd door de wichelaars de wil der goden bekend gemaakt.

569 *Ick rep van geen geheym:* ik vertel geen dingen die geheim zijn, gij hebt 't zelf gezien.

570 *te lyden:* te verduren.

571 *verschooning:* sparing, redding.

572 *Te lichter:* des te makkeliker.

574 *gedachtenis:* geheugen.

*
Schiet diepe wortelen in syn wraeckgierigh harte,
Al t'onversoenelyck. 't was Atreus die voorheen[577]
By opdraght onderkroop 't oud recht der Griecxsche steên.[578]
De Soon vlamt op de vrucht van dese parckementen,[579]
En hoopt syn lauren telg op dese boom te enten:[580]
Maer Palamedes oogh syn gangen onderschept,[581]
En is voor hem gereet, en waeckt eer hy sich rept,[582]
Dies raest's krijgsvorsten Wraeck: die om hem te betrapen,[583]
Misbruyckt den ouden haet der Griecxsche legerpapen,[584]
Bedienaers van de nood, en noyt verbeden dwang:[585]
Die doen hem 't koude sweet afloopen door't gedrang[586]
Der lasteraren, en staegh liegende onverboden,
Geen misdaet rekenen 'tquaed, 'tgeen streckt ten dienst der Goden.[587-588]
Doch 'tgelt ons evenveel. wy doelen na ons wit,[589]
Het sy dan slincx of rechts. waerom ick ernstigh bid,[590]
Dat uwe dapperheyd dit heldenstuck verselle.

D i o m e d e s :
Ick vind den aenslach goed, 'tis waer, maer dat ick stelle
My selven in'tghevaer, is overwegens waerd.[592-593]

* TEKSTKRITIEK: vs. 577 *t'onversoenelyck,* de oude uitgave heeft *'t onversoenelyck*.

577 *Al t'onversoenelyck:* dat heel moeilik te verzoenen is; *Atreus:* de vader van Agamemnon.

578 Dit slaat op Prins Willem, aan wie in 1581 door de Staten van Holland en Zeeland de soevereiniteit werd aangeboden; Prins Maurits streefde naar die zelfde soevereiniteit; maar Oldenb., die vroeger aan Maurits gaarne de volle waardigheid van zijn vader had willen opdragen, vreesde voor die soevereiniteitsbelustheid van Maurits, ‘zolang we in de 17de eeuw zijn’, gelijk O. het zelf uitdrukte op de vooravond van zijn dood.

579 *dese parckementen:* deze gezegelde brieven, waarin aan Willem de grafelikheid van Holland werd opgedragen.

580 *lauren telg:* lauwertak (waarmee de imperatoren o.a., omkranst werden) dus: zijn soevereinschap op dat van zijn vader te vestigen).

581 *onderschept:* ziet verder dan, ziet vooruit.

582 *voor hem:* met klemtoon op *vòòr; waeckt:* is op z'n hoede; *sich rept:* iets doet, 'n daad stelt.

583 *Dies:* hierover; *betrapen* bijvorm van *betrappen*.

584 *Misbruyckt:* gebruikt voor zijn boze bedoelingen; *legerpapen:* legerpriesters, dus: de streng kalvinistiese predikanten.

585 *de nood:* 't noodlot (de volstrekte voorbeschikking); *en noyt verbeden dwang:* en 't onverbiddelik lot (der voorbeschikking).

586 *hem:* Palamedes; *'t gedrang der lasteraren:* de dichte drom van die hem lasteren.

587-588 *en staegh...:* en die altijd maar ongehinderd liegend, dit niet als misdaad beschouwen....

589 *Doch 'tgelt ons evenveel:* maar 't is ons evenveel waard, ons eender; 't blijft ons onverschillig.

590 *slincx of rechts:* met bedrog of met eerlikheid; *waerom:* en hierom.

592-593 *maer...:* maar dat ik mij aan gevaar blootstel, moet toch eerst nader bezien worden.

*

Ick ben een man in 't veldt, om op een moedigh paerd,[594]
Dat schuymbeckt, briescht, en krabt, en stof werpt met syn voeten,
Mijn vyand voor de vuyst met sweert en speer t' ontmoeten:[596]
Maer 'k heb u veynsery, Vlysses lang verleert:
Ick stem het nietemin, dewijl ghy 't soo begeert.[598]

V l y s s e s :

Laet Diomedes slechts die sorgh aen my bevolen.
Het moet 'er doncker sijn daer d'Ithakois sal dolen.

D i o m e d e s :

Welaen, ick ben 't getroost: doch eer wy 'tstuck bestaen,[601]
Soo sal 'thoogh noodich syn ons wyders te beraen:[602]
Op datmen 'tschandelyck ten halven niet laet steken,
Vernieuw my anderwerf den voorslagh uwer treken.[604]

V l y s s e s :

Tre met my in myn tent 't sal wel soo veylich sijn.
Men handelt van die saeck best achter de gordijn.[606]

REY VAN PELOPONNESERS EN ITHAKOISEN. EVRYPILVS.

R e y :

Koomt laet ons by de donckre maen[607]
Eendrachtelyck te reye gaen,
en storten yvrigh dese beê
Voor ons dryaensicht, Hecaté:[610]
Datse Atreus soonen doch bewaer:[611]
Die voor onse haerdstede, en 't outaer,[612]
Soo rustigh waeghden lijf en goed,[613]

* TEKSTKRITIEK: vs. 599. *die sorgh,* de oude uitgave heeft *de sorgh*.

594 *een man in 't veldt:* 'n man op 't oorlogsveld.
596 *voor de vuyst:* in 'n openlike strijd.
598 *Ick stem het:* ik geef er m'n stem aan, ik keur 't goed.
601 *ick ben 't getroost:* ik ben er vast toe besloten; *bestaen:* ondernemen.
602 *ons wyders te beraen:* verder, nauwkeuriger te beraadslagen.
604 *Vernieuw my....:* leg mij nog eens 't plan van uw sluwheden, uw sluwe plannen voor.
606 *van:* over.
607 *donckre maen:* als de maan 't minste licht geeft, nieuwe maan.
610 *ons dryaensicht:* onze godin met drie aangezichten, Hécaté; zij was godin van de onderwereld, van de jacht en van de maan; en droeg in die drie hoedanigheden de naam van Hékaté, Diana of Artemis, en Phoebe; met de drie aangezichten werden volgens anderen de drie schijngestalten van de maan aangeduid. Als godin van de onderwereld (Hékaté) was ze de godin van de toverijen en 't sluwe bedrog.
611 *Atreus soonen:* Agamemnon en Meneláüs.
612 *voor onse haerdstede, en 't outaer:* voor ons land en voor de godsdienst ('t Latijnse *pro aris et focis*) uitspraak *onz'aardsteed'en*.
613 *rustigh:* dapper; *lijf:* leven.

En troosten 't volck in tegenspoed.
Dat gheen verrader sich verstout,
Om 'tflickren van 't Troyaensche goud,
Hen t'overlevren aen den Phrygh,[617]
En ons in'theymelyck bekrygh.
En smoor half doon op doon gehoopt[619]
In 't bloed, dat wt ons' wonden loopt:
En steeck tot schrick van Grieckenland,
Door Hectors toorts de vloot aen brand:
En geef wtheemsche gasten stof[623]
Te segghen: hier is 't kerreckhof,
Daer Troje door Godloosen boef[625]
Mycenen met haer maght begroef:[626]
Daer stont Achilles tent wel eer:
Hier Agamemnons: ginder veer
Werd dagh op dagh soo fel gestreen,
Om Menelaus bruyd Heleen:
Hier lag de vloot om desen hoeck.[631]
Keer, o Godesse, sulck een vloeck.
Bewaer Godin u kercken oock.
Op datm' u tempel pleghtigh smoock:[634]
Op dat uw reuckwerck opwaerts rijs
Na d'eenmael aengenome wijs,
Na d'eenmael voorgeschreven plicht:
'T sy dat ghy droef of heller licht.[638]
Begunstigh doch Apolloos soon[639]
Den taelman van den oppertroon,[640]
Die sich op Gods geheym verstaet,[641]
En alle teeckens gade slaet.
Die vaeck kan spellen 'tongesienst,
En wien de suyvre Godesdienst

617 *Hen:* n.l. de twee gebroeders; *den Phrygh:* aan de Trojaan.
619 *En smoor:* en dat geen verrader hun zal versmoren, terwijl hij half doden op de doden stapelt, in 't bloed....
623 En (dat geen verrader) stof mag geven aan vreemdelingen; *wtheemsche gasten:* vreemden.
625 *boef:* bedoeld wordt Palamedes.
626 *Mycenen:* de hoofdstad van Agamemnon, hier: de Grieken met hun macht.
631 *hoeck:* landtong.
634 Opdat men in uw tempel plechtige offers branden zal; *u tempel:* voor uw tempel, in uw tempel; *datm' = me,* verzwakte vorm van *men; smoock:* offers doet roken.
638 *droef:* donker (slaat op de verschillende maanstanden).
639 *Apollos soon:* de priester Kalchas.
640 *Den taelman:* de tolk.
641 Die Gods geheim besluit kent (*sich verstaet op*).

*
Soo diep, en swaer ter harten gaet,
En achtse een pyler van de staet.[646]
  Een pyler daer de staet op leunt:
En om dese oorsaeck sich bekreunt
Vaeck met den wereldlijcken staf:[648-649]
Al neemtmen 't hem soo quaelijck af.[650]
  Weer van ons alle nieuwigheen[651]
Bevry voor vleck uwe outerkleen.
En neem de priesters in uw' scharm,[653]
Die uwe altaren houden warm.[654]

E v r y p i l v s :
  Sy heeft u toegeknickt, nu wend u tot de nood:[655]
Heft aen een nieuwen dans, en maeckt haer' Godheyt groot.[656]

R e y :
  O kraght die niet en syt t' ontvlien:[657]
Geweld dat tusschen uwe knien[658]
Beklemt de diamanten spil,[659]
Daer 't al op draeyt na uwen wil.[660]
  Die hebt van eeuwigheyd gesaeyt
'T saed, daer de tijd syn' vrucht af maeyt,
O dwangbestuurster van al 't werck,
Die Goon en menschen stelt een perck.[664]
  Houvast en ancker van 't gesticht
Der wereld, die in tegenwight[665-666]

* TEKSTKRITIEK: vs. 650 *neemtmen 't hem,* de oude uitgave heeft *neemtmen hen*. - vs. 655 *toegeknickt,* de oude uitgave heeft *toegeknielt*.
646 En die de zuivere godsdienst 'n pijler acht van de staat.
648-649 En om deze reden zich dikwels bemoeit met de wereldlike regering.
650 *Al neemtmen 't hem soo quaelijck af:* al neemt men 't hem zo kwalik.
651 *nieuwigheen:* nieuwe denkbeelden ('n andere mening over de voorbeschikking).
653 *scharm:* bescherming.
654 *houden warm:* voortdurend doen branden voor de brandoffers.
655 *toegeknickt:* uw bede ingewilligd ('t Latijnse *annuere*)*; de nood:* 't noodlot.
656 *maeckt.... groot:* verheerlikt ('t latijnse *magnificare*).
657 In deze rei wordt de lof gezongen van 't Griekse Noodlot, en van de onverbiddelike Voorbeschikking (tot verdoemenis); *kraght:* noodlot.
658 *Geweld:* macht.
659 *diamanten spil:* de onverbreekbare spil (hard en onbreekbaar als diamant).
660 *'t al:* alles.
664 Ook de goden waren bij de Ouden aan 't Noodlot onderworpen; zo ook beperkt de voorbeschikking de Godheid in z'n macht, want aan die voorbeschikking is ook door God niets te veranderen.
665-666 *'t gesticht der wereld:* 't bouwwerk van de wereld, 't heelal; *in tegenwight:* in evenwicht.

*

D'hoofdstoffen houd. o suyl, die self[667]
Draeght onbeswaert dat swaer gewelf.[668]
O die met ysren scepter heerscht,[669]
En blyfter laetst, en waert'er eerst:[670]
Die Hemel, Aerde, en Hel bestiert,
En maeckt dat elck u Godheyd viert.
Die op haer beurt de starren riept,[673]
En meerdre, en mindre Goden schiept,
En blyft versteenight en verstockt,
En hebt al 't noodlijck quaed berockt.[676]
Saturnus synen vader lupt,
En 'tpekelschuym met bloed bedrupt:
Eene oorsaeck datter Venus quam,
Met haere onkuysche minnevlam.[677-680]
Iupyn ontvonckt door Cypris strael[681]
Voorts walghde van syne eegemael:[682]
Die bleef verschopt, en al syn feest[683]
Was hoer of jongen, of een beest.[684]
Mercuur werd d'alderslimste dief,[685]
En Bacchus kreegh de kruycken lief,[686]
En struyckelende na den dronck,
Song haylge veersen dat het klonck.[688]

* TEKSTKRITIEK: vs. 680 de oude uitgave heeft achter *minnevlam* 'n komma. - vs. 685 de oude uitgave heeft achter *dief* 'n punt.

667 *D'hoofdstoffen:* de hoofdstoffen, de elementen, waar al 't stoffelike uit bestaat (volgens de ouden vier: aarde, water, lucht en vuur).

668 *onbeswaert:* zonder overbelast te worden, gemakkelik.

669 *ysren scepter,* als zinnebeeld van 't onverbiddelike noodlot en de voorbeschikking.

670 *En blyfter laetst:* en (er) 't laatste blijft, eeuwig blijft.

673 *haer:* hun.

676 *noodlijck:* noodzakelik, door 't noodlot vastgesteld; *berockt:* (berokkend) beraamd, beschikt.

677-680 Saturnus ontmant (lubt) z'n vader Ouranos (Uranus); uit 't zeeschuim dat met 't bloed vermengd was, werd Venus geboren, de godin der zinnelike liefde.

681 *Iupyn: Jupiter,* aan 't Frans ontleende vorm; *Cypris strael:* Venus' pijl; *Cypris*: de Cypriese = Venus (zie blz. 263 op vs. 598).

682 *eegemael:* echtgenote, nml. Juno, die hij telkens door echtbreuk verraden heeft.

683 *al syn feest:* heel z'n genoegen.

684 *Was:* bestond in; *jongen:* de schone jongeling Ganymédes, 'n Trojaanse prins, die Jupiter had geroofd; *beest,* omdat verschillende minnaressen van Jupiter door Juno in beesten veranderd werden, zie *Tortsen van A. Krombalck* op vs. 140, blz. 470.

685 Als heel klein kind stal Mercurius al 50 runderen van Apollo; hij is de god van de dieven (en van de handel); *alderslimste:* allerergste.

686 *Bacchus:* de wijngod.

688 *veersen:* verzen, zie blz. 227 op vs. 25.

*

Mars groyd' in bloed en menschenmoord.[689]
Dat Reusen quamen fel aen boord[690]
Den donderaer met smaed en schimp:
Doense Ossa parsten met Olymp,[692]
En weer met Ossa Pelion:
Eer hen een starcker overwon;
Dat Minos bruyd, het geyle dier,[695]
Sich liet bespringhen van een stier:
Dat d'Africaen soo wreed als sterck,
Van menschen hoofden boude een kerck,
En dat sijn tempelpriester had
Een doodshoofd tot sijn wieroockvat:
En eer hy noch gebeden sprack,
Een menschenongeltoorts ontstack,[702]
En plengde met een heylgen schyn[703]
Paers menschenbloedt in plaets van wyn:
En offerde, den Goon tot brand[705]
Halflevend menscheninghewand:
Terwyl een menschendarrem sluyt
Om't lijf syn taeye menschen huyt,
Syn offerkleed en feestcieraed:
En song, en schreeude sonder maet,
Wt parckement vol bloedrood schrift,
Verruckt door innerlijcke drift:[712]
En deê weergalmen op elck vaers[713]
Een rey van woeste moordenaers:

* TEKSTKRITIEK: vs. 692 de oude uitgave heeft achter *Olymp* 'n punt. - vs. 694, *hen* de oude uitgave heeft *het*. - vs. 704 de oude uitgave heeft achter *wyn* 'n punt. - vs. 709 de oude uitgave heeft achter *feestcieraed* 'n punt.

689 *groyd':* groeide; *groien* bijvorm van *groeien*.

690 *Dat:* dat al deze gruwelen gebeurd zijn, is niet bij toeval (vs. 720); *quamen fel aen boord:* hem stevig te lijf gingen (eigenl. aan boord van 't vijandelik schip komen en handgemeen worden); *De Reusen,* hebben Jupiter (*den donderaer*) aangevallen (zie *Amsteld. Hecuba,* blz. 589, aant. op vs. 1145, 1146).

692 Toen ze de berg Olymp op de Ossa stapelden, en Ossa op Pelion; de volgorde wordt nog al verschillend gegeven.

695 De bruid van Minos (de kleinzoon van Minos, de rechter in de onderwereld) = Pasíphaé; de zoon die van haar geboren werd, was Minotaurus, 't half dier, half mens monster.

702 *menschenongeltoorts:* 'n toorts van mensevet.

703 *met een heylgen schyn:* onder 'n schijn van heiligheid.

705 *den Goon tot brand:* tot 'n brandoffer voor de goden.

712 *Verruckt:* vervoerd.

713 En elk vers herhalen liet door....; *vaers:* vers, zie blz. 227 op vs. 25.

Wier wapen, swaerd noch kortelas,[715]
Maer kakebeen of schinckel was:[716]
  Dat Tantalus noch vuyl bemorscht
Van versche moord, opschaffen dorst[718]
Het vleesch sijns soons op Iovis disch:[719]
Niet by geval gebeurt en is:[677-720720]
  Maer onontworstelbaer bescheer!
Ghy self waert d'oorsaeck, u koomt d'eer:[721-722]
Die dobbeltrony Ianus slacht,[723]
Die achter grynst, van vooren lacht.
  Soo noch verraed smeult in sijne asch,[725]
Ontdeckt sulcx doch uw' priestren ras:
Scharp Argos sabel langs hoe meer:
En Priams stander werp ter neer.[728]

E v r y p i l v s :

Houd op ghy hebt voldaen. Het noodlot heeft volkomen[729]
Vw danssen en gesang goedgunstigh aengenomen.

715 Wier wapen geen zwaard was of sabel, maar....; *kortelas:* 'n korte, brede sabel ('t Fr. *coutelas*).
716 *kakebeen:* zoals Samson 'n kinnebaksbeen gebruikte om de Filistijnen te verslaan; *schinckel:* schenkel, dijbeen.
718 *opschaffen:* opdissen, opdienen.
719 *sijns soons:* n.l. Pelops; Tántalus gaf, om de goden te beproeven, hun 't vlees van zijn zoon Pelops te eten; hij werd door Jupiter gestraft met eeuwige honger en dorst, terwijl hij in 't water staat en de vruchten boven zijn hoofd hangen; Pelops was de stamvader van Agamemnon. Vondel noemt wel deze gruwel ook, om te zinspelen op 't misdadig geslacht van de koning (zie ook blz. 558 aant. op vs. 497); *Iovis:* Latijnse 2e n.v.-vorm van *Jupiter*.
677-720 Hier worden opgesomd de gruwelikheden die 't Noodlot heeft aangericht; en even gruwelik is de Voorbeschikking ter verdoemenis.
720 *by geval:* toevallig.
721-722 Maar gij, o onontworstelbaar Noodlot, gij zelf waart de oorzaak, aan u komt de eer toe; *bescheer:* noodlot.
723 Gij die Janus met 't dubbel aangezicht gelijkt (zie blz. 152 op vs. 1047); dit slaat op de zogenaamde dubbele wil van God, volgens de strenge predestinatieleer: een geopenbaarde wil, waarbij God alle mensen tot de zaligheid roept, en een verborgen wil, waardoor God de meeste mensen zou bestemd hebben voor de verdoemenis.
725 Als er een of andere gruwel nog onder de as smeult, openbaar die dan spoedig aan uw priesters; ze bedoelen: verraderlike gruwel van de kant van Palamedes.
728 *stander:* standaard.
729 Eurypilus (Trigland, enz.) kan de instemming van 't Noodlot meedelen.

De derde handel.

DIOMEDES. SCHILDWACHT. AGAMEMNON

D i o m e d e s :
Hou schildwacht hou![731]

S c h i l d w a c h t :
Wie daer?

D i o m e d e s :
Ick moet den veldheer spreecken.

S c h i l d w a c h t :
Wie sytghe? meld uw' naem, of geef't gewoonlyck teecken,[732]

D i o m e d e s :
'Tis Diomedes self.

S c h i l d w a c h t :
Koom weck hem daer hy leyd.[733]

D i o m e d e s :
Groot meester van ons heyr, die uwen leger spreyd[734]
Van drooge en dorre blaen: op op, 't is tydt te waecken.

A g a m e m n o n :
Wel Diomedes vriendt, segh op, wat zyn 't voor saecken?
Wat brenght ghy ons by nacht: is Hector op de been?

D i o m e d e s :
'K heb een Trojaenschen spie den hals versch afgesneen,[738]
Als ick de ronde dede. hy is belast met brieven.
Ick sleep den booswicht hier. het sal den vorst believen
Te vorschen na'et geheym.

A g a m e m n o n :
Koom hou de toorts wat dicht,[741]
Op dat ick dese gast beschou in 'taengesicht.[742]
'Tis waerlyck een Trojaen van kleeding en van wesen.

731 *Hou:* sta stil, halt. (van *houden:* standhouden); *den veldheer:* Agamemnon.
732 *'t gewoonlyck teecken:* 't gewone teken, 't wachtwoord.
733 *daer hy leyd:* waar hij ligt.
734 *Groot meester:* opperbevelhebber (de samenstellende delen worden nog dikwels van elkaar geschreven); *uwen leger:* ligplaats; *leger* 'n *de*-woord, vergl. blz. 140 op vs. 772.
738 *spie:* spion.
741 *dicht:* dichtbij.
742 *dese gast:* deze vreemdeling, deze vijand.

*

Dit 's Priams zegelring. ick moet het inhout lesen.[744]
Op mannen, 't is verraed. myn dienaers flucx gaet heen,
Behalven Palameed, roept al de raet by een.[746]

AGAMEMNON. VLLYSSES. DIOMEDES. NESTOR. AIAX.

A g a m e m n o n :

Ghy die voor kroonengoud, en vorstelycke banden,[747]
Nu voert een kopren helm, en met uw' dappre handen
Van't Asiaensche stael de voncken stuyven doet,[749]
En Simois vermenght, en verwt met breyn en bloed:[750]
Ick sal u voorts de reên en d'oorsaeck gaen verklaren,
Waerom men t'ontyds dus den krygsraed dee vergaren.[752]
De Phrygiaen, die 'theyr verspiedende by nacht,[753]
Van Diomedes hand soo versch is omgebracht.[754]
[Als hy de ronde doende hem quam verbaest ontmoeten,[755]
En sleepte hem dood en warm voor uwer aller voeten:[756]
Daer ghy hem ligghen siet] was met een brief belaen,[757]
Dieme' wt syn' boesem trock, en yemand schynt te raen
Tot grouwelyck verraed. ick sal u laten hooren[759]
Het inhoudt van dit blad, 't welck vreemt klinct in myne ooren.
Neptunus waerde soon, die uw grootvaders stad[761]
Begunstight waer ghy moocht: de letters van dit blad[762]
Betuygen myne jonst, waer door ick ben genegen[763]

* TEKSTKRITIEK: vs. 762 *ghy moocht: de letters,* de oude uitg. heeft *ghy mocht: die letters*.

744 *inhout* 'n *bet*-woord; Agamemnon leest de brief, en roept daarna: *Op mannen* enz.

746 *al:* heel.

747 Agamemnon spreekt hier tot de aanwezige vorsten, die hun koninklike eretekenen hebben verwisseld met hun wapenrusting. Ook Maurits heeft met enige gekommitteerden uit de Staten-Generaal, vijanden van Oldenbarneveld, beraadslaagd, om Oldenbarneveld gevangen te zetten; *voor kroonengoud...:* in plaats van goude kronen en vorstelike hoofdbanden.

749 *Asiaensche stael:* Trojaanse wapens.

750 *Simoïs* is 'n rieviertje bij Troje; *verwt* waarschijnlik nog met *w*-klank, hoewel *verven* al geregeld voorkomt.

752 *t'ontyds:* bij ontij, op deze ongelegen tijd.

753 *De Phrygiaen:* de Trojaan.

754 *Van:* door; *soo versch:* zo pas.

755 *doende hem,* uitspr. *doend'em; quam.... ontmoeten:* tegenkwam.

756 *uwer aller:* uw aller; letterlik: van u allen; *uwer:* van u.

757 *met.... belaen:* belast met.

759 *grouwelyck:* Brab. Holl. vorm van *gruwelik*.

761 Agamemnon leest hun de onechte brief van Priam aan Palamedes, voor; *Neptunus waerde soon,* omdat Palamedes' geslacht van Neptunus afstamde; *grootvaders stad:* Troje, waarvan de muren door Neptunus waren opgebouwd.

762 *moocht:* kunt.

763 *myne jonst:* mijn genegenheid.

*
Te strecken over u myn koninglijcken segen;[764]
Dat ghy ontfanghen hebt 't jongst toegesonden goud[765]
Ick uyt den spie verstondt: wiens mondt ghy toevertrout[766]
'T geheymnis van u hart. Ick heb alree genooten
De vruchten van 'tbestand voor luttel tydts beslooten,[768]
En wacht op 't wterst vast. is ergens gunst te koop[769]
Om goud, soo spaer geen' munt. ick Priam leve op hoop.[770]
Daer is 't geheym des briefs. wat dunct u Griecxsche vorsten?

V l y s s e s :
Verdelgtse o Juno doch! die naer ons leven dorsten.[772]

D i o m e d e s :
Ontdecktse o Hecate! die naer den ondergang[773]
Van onse tenten staen.

N e s t o r :
Ontdeck de waterslang
Die schuylt in 't groene gras.[775]

A i a x :
Saturnus breng de waerheyd
Ten lesten eens in 't licht.

A g a m e m n o n :
Wie twyffelt aen de klaerheyd
Van 't goddeloos verraed?

A j a x :
Ick twijffel met verlof,
Die alle treken ken, en saussen van het hof.[778]

A g a m e m n o n :
Nu Ajax gheef gehoor, en wees niet ongeregelt.[779]

N e s t o r :
Is 't koning Priams merck?

A g a m e m n o n :
De brief was toeghesegelt

* TEKSTKRITIEK: vs. 764 de oude uitgave heeft achter *segen* 'n komma.
764 *Te strecken:* de handen zegenend over u uit te strekken.
765 *jongst:* laatst.
766 *verstondt:* heb vernomen.
768 *voor luttel tydts:* korte tijd geleden, onlangs.
769 *En wacht op 't wterst vast:* en wacht met vast vertrouwen op de einduitslag; *gunst:* genegenheid, goede gezindheid.
770 *geen' munt:* geen geld.
772 *Juno* was in deze strijd de vijandin van de Trojanen.
773 *Ontdecktse:* ontmasker ze.
775 *Saturnus* of Kronos is de god van de tijd, die alles aan 't licht brengt.
778 *treken:* listen, bedriegerijen; *saussen:* knoeierijen.
779 *ongeregelt:* buiten de orde, als 'n zinneloze.

Met 'skonings eygen ring: doch 't wapen is misluckt

*

In 'tseeglen, en syne hand in 't schryven wat gedruckt.[782]
Mistrout ghy aen mijn woord, geloof uwe eygene oogen,
Daer vader lees den brief.[784]

A i a x :

Een' dochter van de logen,
Een vondeling van 't hof, een bastaerd van de nyd,[785]
En overjaerde wrock, 't wtbraecxsel van de spyt.[786]

N e s t o r :

'Tschrift swijmt na Priams hand, soo doet de druck van 't waepen.[787]

A i a x :

So paeytme 'tslechte volck: soo leydmen kinders slaepen,[788]
Maer Ajax nimmermeer.[789]

A g a m e m n o n :

't Sy hoemen 'tstuck verschoon,
De koning Nauplius is God Neptunus soon.

A i a x :

Ia Palamedes is't, ick houd'et u ten besten.[791]

A g a m e m n o n :

Neptunus eyge stad sijn Trojens hooge vesten:
Die draeght d'Eubeër gunst, soo doet syn heyloos saed.[793]

A i a x :

Ia Palamedes is 't, die brout ons dit verraed.
Die booswicht moet van kant.

V l y s s e s :

Beschut ons goede Goden.

D i o m e d e s :

Dat tref Laomedon.[796]

* TEKSTKRITIEK: vs. 796 *tref,* de oude uitgave heeft *treft*.

782 *syne hand:* uitspr. *zijn'and; gedruckt:* in een gedrongen.

784 *vader:* eretietel van de grijze Nestor.

785 *Een vondeling van 't hof:* 'n onecht, zogenaamd gevonden en zo door 't hof ondergeschoven kind; dus 'n gevonden maar onechte brief, 'n brief door 't hof (de kring van de koning) vervalst.

786 *overjaerde:* jarenoude; *spyt:* afgunst.

787 *swijmt na:* lijkt op; *soo doet....:* zoo doet ook, lijkt ook de afdruk van 't wapen op dat van Priam.

788 *'tslechte volck:* 't eenvoudige, onwetende volk (*slecht* in de ouwere betekenis); *leydmen:* legt men.

789 *nimmermeer:* nooit; *'t Sy hoemen 'tstuck verschoon:* hoe men dan ook de zaak tracht te verontschuldigen (*'t Sy hoemen* laat 't zijn, om 't even hoe men).

791 Deze uitlating en ook de volgende van Ajax zijn natuurlik spottend tegen Agamemnon; *ick houd'et u ten besten:* ik zal 't wel goed verklaren; ik ben 't helemaal met u eens.

793 *draeght.... gunst:* begunstigt; *syn heyloos saed:* zijn vervloekt geslacht.

796 *Dat tref Laomedon:* 't treffe Laomedon, 't kome neer op Troje; Laomedon de vroegere koning van Troje; *Of eer in tyds gevloden:* of liever bij tijds gevlucht; 'n spottend overdreven antwoord op Ulysses' overdreven aanroep van de goden in 't voorg. vers.

A i a x :
Of eer in tyds gevloden.

D i o m e d e s :
Dat ongeluck en sy ons nimmermeer bescheert.[797]

A g a m e m n o n :
Hier geld geen lochenen, 't sy hoemen 't wend of keert,
't Is Priams teeckening, wy twyfflen nu niet langher,[799]
Of Palamedes gaet van dese boosheyt swangher.[800]

A i a x :
Dat heeftmen langh ghesocht, en onder 't volck ghestroyt,
En nu met desen brief het schelmstuck opghetoyt.[802]

N e s t o r :
Ghy Heeren siet wel toe, 't zijn sorghelijcke saecken,[803]
Hy vangt wat wichtigs aen, die tot een' schelm sal maecken[804]
Een' wel-gheboren vorst, een' man van groot bewint:[805]
Dies wensch ick dat gheen' wraeck uwe ooghen en verblind'.[806]
Het stuck met reden wickt, en velt geen onrijp oordeel,[807]

A g a m e m n o n :
Daer d'hoogheyd word ghequetst, heeft niemand eenigh voordeel.[808]

N e s t o r :
Of d'hoogheyd is ghequetst dat hanght hier in gheschil,[809]

A g a m e m n o n :
Hy merckt de misdaed licht, diese anders mercken wil.[810]

N e s t o r :
Die yemand hatigh is seer licht een' brief kan dichten.[811]

A g a m e m n o n :
Nabootsen hand en merck, d'onnooselheyd betighten?[812]

797 *bescheert:* beschoren.
799 *teeckening:* ondertekening.
800 *gaet.... swangher:* is vervuld van, is schuldig aan.
802 *opghetoyt:* 'n mooiere schijn van werkelikheid gegeven.
803 *sorghelijcke:* die veel zorg en kommer geven.
804 *wat wightigs:* iets van groot gewicht; *sal:* wil.
805 *bewint:* macht.
806 *gheen'.... en:* dubbele ontkenning.
807 *reden:* redelikheid.
808 *Daer:* waar, wanneer; *d'hoogheyd:* 't oppergezag.
809 *dat hanght hier in gheschil:* dat is nog 'n hangend twistpunt (*geschil*), dat is nog onbeslist.
810 *anders:* tenminste; klemtoon op *wil*.
811 *dichten:* verdichten, verzinnen.
812 *merck:* zegel; *d'onnooselheyd:* de onschuld.

N e s t o r :
Dat is wel eer ghebeurt.

A i a x :
Al waer het noyt geschied,
So derfmen 't nu bestaen.[814]

A g a m e m n o n :
Die 't leger heeft verspied,
Met brieven afgerecht, hier voor u leyd verslaghen.[815]

A i a x :
Indien hy levend waer, men mocht hem ondervragen.[816]

A g a m e m n o n :
De doode meld de saeck, het is een Phrygiaen.[817]

A i a x :
Een slaef, die korteling in 't oorlogh werd gevaen.[818]

A g a m e m n o n :
Soo soumen alles wel in twijffel konnen trecken.

A i a x :
So soumen altijd wel des vroomen naem bevlecken.[820]

A g a m e m n o n :
Die mensch was lang verdacht.

A i a x :
So was de valsche tong
Des grooten logenaers.[822]

A g a m e m n o n :
Ghy Ajax sijt te jong,
Om Agamemnons mond soo kort te heeten lieghen.[823]
Of lust'et u, so wilt u selven niet bedrieghen:[824]
Maer dat u deghen passe op 't koninglijcke stael.[825]

A i a x :

814 *derfmen:* durft men.
815 *afgerecht:* afgezonden; *verslaghen:* gedood.
816 *mocht:* zou kunnen.
817 *meld de saeck:* verkondigt de toedracht van de zaak, maakt de zaak duidelik.
818 *korteling:* kortelings, kort geleden.
820 *soumen.... konnen:* zou men kunnen.
822 *Des grooten logenaers:* van de grote leugenaar (= Agamemnon; hier wordt volgens de Leidse aantekeningen uitdrukkelik Maurits bedoeld).
823 *soo kort te heeten lieghen:* zo kortaf, zo boudweg te beweren (*heten*) dat hij liegt.
824 *bedrieghen* n.l. door te hoge dunk van u zelf, van uw dapperheid te hebben.
825 Maar laat uw degen antwoord geven aan mijn koningsdegen; Agamemnon daagt hem uit tot 'n tweegevecht (*passen op:* antwoorden aan).

Soo doet hy.[826]

826 *Soo doet hy:* dat doet hij; Ajax neemt 't aan. Het is bekend, dat de heren van Schaegen en van Asperen, met 't zwaard in de vuist tot Oldenbarneveld's gevangenkamer zijn doorgedrongen, om hem te bevrijden; maar dat Maurits ze heeft doen ontwapenen.

*

N e s t o r :

Houd ghemack ghy Heeren. Laet de schael
Van ware billickheyd beslechten d'ongelijcken.[827]
Hoe kan u hevigh sweerd een wettigh vonnis strijcken.[828]
Die 't recht heeft op sijn' sy' vaeck sneuvelt door het spits.[829]
Besadight breyn u schey'; die rechter is te bits.[830]
Het mes sy op Dardans meyneedigh saed verbittert,[831]
Dryf Hector op de vlucht, als 't blixemende schittert
In d'appel syner oogh, veel eer dan 'tGod geheng[833]
Dat d'eene bondgenoot het bloed des anders pleng,[834]
En 'tDorisch leger rijt sijns sellefs ingewanden,[835]
Syn wapenen vermeng, verwart syn rechterhanden.[836]
Wat had de vyand stof te lachen in ons dood.[837]
Hoe sou hy vier en torts in ons gedeelde vloot[838]
Dan slingeren met maght, en met bebloede sabels
'T gedraeyde kennip gaen doorhouwen van ons kabels,[840]
En senden brandende de kielen Zeewaert in:
In 't aensien vande stad, en Priams hofgesin.[842]
'T geschil aen my verblyft. vertrout myn silverhayren,[843]
En graeuwen ouderdom die veel is wedervaren.[844]

A g a m e m n o n :

Al waer 't myn eygen bloed, soo wil ick datmen straf
De stichters van 't verraed.

* TEKSTKRITIEK: vs. 838 *hy vier,* de oude uitgave heeft *hier vier*.

827 *beslechten d'ongelijcken:* de geschillen uitmaken.

828 *hevigh:* heftig, in toorn getrokken; dit en 't volg. vers doelen natuurlik op de terdoodbrenging van Oldenbarneveld.

829 *door het spits:* door het zwaard (*spits* punt van speer of zwaard, in navolging van 't Latijnse *acies* ook speer of zwaard; *spits* vroeger ook 'n *het*-woord).

830 't Bezadigde, kalme verstand moet tussen u beslissen, u verzoenen; *die rechter:* nml. 't zwaard.

831 *Het mes:* 't zwaard; *Dardans.... saed:* Dardan's geslacht, 't Trojaanse koningshuis; Dárdanos is de stamvader van Priam.

833 *syner oogh: oog* was vroeger zowel 'n *de*- als 'n *het*-woord; *geheng:* zou toestaan.

834 *pleng:* stort, vergiet.

835 *Dorisch:* Grieks; *sijns sellefs:* van zich zelf; *sijns* ouwe 2e n.v. van *zich*.

836 Met elkaar zou slaags raken; *verwart syn rechterhanden:* Latinisme: *manus miscere:* (letterlik: de handen vermengen) handgemeen worden (hoewel *dextras miscere* = elkaar de hand geven).

837 *had:* zou hebben; *ons* ook onverbogen zoals overal in 't middeleeuws.

838 *vier en torts:* vuur en toorts, brandende toortsen (zoals Hektor inderdaad al gedaan had, zie vs. 622; *Ilias,* 16e zang vs, 101-vlgg.); *gedeelde:* verdeelde.

840 *kennip:* (hennep)touw (Dl. l blz. 429 op vs. 45).

842 *In 't aensien:* voor de ogen.

843 *verblyft:* laat over.

844 *graeuwen:* grijze (*grauw* had vroeger ook dezelfde betekenis als *grijs*).

A i a x :
Ick dat een open graf
Hem levendigh verswelgh.

N e s t o r :
Wy stemmen 't all' te samen,
Maer waer de boosheyd schuylt schynt doncker om te ramen.[848]

A g a m e m n o n :
De Goddeloos die neemt de scheemring tot syn wyck.[849]

N e s t o r :
Men stel dan 't oordeel wt tot dat het yeder blyck.[850]

A g a m e m n o n :
Ontbeert dit schijn en blyck?[851]

N e s t o r :
Het is te twyffelachtigh.

A g a m e m n o n :
Wat eyscht ghy voor bewijs? hoe bondigh? of hoe krachtigh?[852]

N e s t o r :
Dat klaer en helder licht gelyck de middagh doet.

A g a m e m n o n :
Hy quetst 't gemeene best die boose feyten voed.[854]

N e s t o r :
Ick voe niet quaeds, maer vrees onschuldigh bloed te storten,[855]

A g a m e m n o n :
Ghy vreest niet eens den staet door slapheyt te verkorten.[856]

N e s t o r :
De rechter handelt wijs, die veel quaeddoenders spaert,
Om eene onnoosle ziel te vryen van het swaerd.[858]

A g a m e m n o n :
Soo kan geen ryck bestaen.

N e s t o r :

848 *te ramen:* te raden.
849 *De Goddeloos:* de goddeloze; *goddeloos* zonder *e*, vergl. Dl. 1 blz. 663 op vs. 12; *scheemring:* duisternis; *tot syn wyck:* tot z'n toevlucht.
850 *blyck:* duidelik is (waar de boosheid schuilt).
851 *schijn en blyck:* duidelik bewijs; *schijn* nog in de ouwere betekenis van blijk, bewijs.
852 *bondigh:* bindend, geldig.
854 *'t gemeene best:* 't algemeen welzijn, 't heil van de staat; *boose feyten voed:* misdaden (kweekt, laat groeien) aanmoedigt.
855 *Ick voe niet quaeds:* ik moedig niets verkeerds aan.
856 *door slapheyt te verkorten:* door 'n slap optreden te benadelen.
858 *onnoosle:* onschuldige.

So kan het eewigh duuren,
Gerechtigheyd die bout de koninglycke muuren:
Daer onrecht en geweld palaysen ommeruckt,[861]
Van elcken druppel bloeds des geens dieme' onderdruckt,

861 *Daer:* waar, terwijl.

*

En doemt door 't schendig stael, ontspruyten duysend wrocken,[863]
Die barsten wt tot wraeck: wiens sweerd eens wtgetrocken[864]
Keert langsaem in syn' schee'. die hayligh bloed vergiet
Terght Nemesis. sie toe, en roer dese hydra niet.[866]
'T is licht een hoofd gevelt in reuckeloosen tooren:[867]
Maer kunst is 't, let hier op, den wortel gants te smooren:[868]
Wanneer den hals in plaets van een veele hoofden teelt.[869]

A g a m e m n o n :

Mijn oordeel van het uw hier inne niet verscheelt.
Ick kniel voor Themis throon, myn' daeden dat betuygen,[871]
'T waer dolligheydt het recht wt haet en nyd te buygen.[872]
Ick sal niet wetteloos bestaen door onbescheyd.[873]
Wie tegens 't algemeen, en d'oppermajesteyt[874]
Sich selven schandelijck, nocht eerloos heeft vergrepen,
Die loopt geen lyfs gevaer.[876]

A i a x :

Och waren noyt myn schepen
Verseylt van Salamin in d'haven Tenedos.[877]

A g a m e m n o n :

Gevaltet u soo maeck uwe anckertouwen los.[878]
Ten steeckt den Grajen niet op tien of twalef kielen.[879]

A i a x :

Maer doen twee Ajaxen 't gants leger tegenhielen,[880]

* TEKSTKRITIEK: vs. 866, de oude uitgave heeft achter *niet* 'n komma.

863 *doemt:* vonnist; *'t schendig stael:* 't schandelik, onrechtvaardig zwaard.

864 *wiens*, nml. van de wraak.

866 *Némesis:* de wrekende godin die 't onrecht straft; *dese hydra:* deze veelkoppige slang (zie vs. 869); uitspr. *deez'ydra*.

867 *licht:* makkelik; *reuckeloosen:* roekeloze (met Brabantse *eu*).

868 *te smooren:* te vernietigen.

869 Wanneer met de dood van een vele nieuwe opstandigen verschijnen; 't beeld is ontleend aan de negenkoppige slang van Lerna (in Argolis in de Peloponnesus); voor elke kop die Herkules afsloeg, kwamen er twee in de plaats (zie blz. 119 aant. op vs. 343); *veele hoofden*, uitspraak*: veel'oofden*.

871 *Themis:* de godin van 't recht.

872 *dolligheydt:* dwaasheid; *te buygen:* te verdraaien.

873 Ik zal niets onwettigs ondernemen uit drieste overmoed; *onbescheyd:* dwaze overmoed.

874 *'t algemeen:* 't algemeen belang; *d'oppermajesteyt:* 't oppergezag, Agamemnon.

876 *lyfs gevaer:* levensgevaar.

877 *Salamin:* uit de Grieks-Lat. buigingsvormen van *Sálamis,* 't eiland waar Ajax vandaan kwam, tegenover Attika; *Ténedos* naam van 'n stad en eiland tegenover Troje.

878 *Gevaltet u:* als je wil.

879 't Komt er bij de Grieken niet aan op tien of twaalf schepen; *Grajen* van 't Lat. *Graii:* Grieken.

880 *twee Ajaxen*, nml. Ajax de zoon van Oïleus en hij zelf, Ajax zoon van Télamoon; zij hadden met hun beiden Hektor's leger tegengehouden bij 't terugbrengen van Patróklos' lijk (*Ilias* 17:702-761).

En redden uwe vloot: daer 't al scheen overmant,[881]
Daer Hectors fackel ree de seylen stack aen brand:[882]
Doen stackter nau genoegh. hoe of dit wt wil vallen?[883]
Mijn vader Telamon was d'eerste die de wallen
Van Trojen eer beklom, en Hercles steef met kracht:[885]
Een van de vyftigh oock, die om de gulde vacht,[886]
Door 't klinckende gedruys der Cyaneesche rotsen,[887]
Na Colchos togen, en den zeevooghd gingen trotsen:[888]
Ick volgende den aerd van een' soo braven held,[889]
Heb Helles vloed gekruyst, en hier in 't vlacke veld[890]
Gespannen mijne tent, en nam het leet ter harten
Van Menelaus, en 't verongelijckte Sparten:
Dits myn besolding nu, dits Ajax al uwe eer:
Wat drael ick, 'k heb verlof, men guntme dat ick keer.

A g a m e m n o n :

Vw vader Telamon, de terger der Trojanen[895-vlgg.]
Was oorsaeck van veel bloeds, en veeler Griecken traenen:
Was oorsaeck dat de vloot der Phrygen overwoey:
Dat Alexander in vergoeding sijner moey,[898]
Mijn broeders bedgenoot, en dierbaer pand vervoerde,[899]
En door sijn' roof Europe, en Asien beroerde.
Wat uwe reys belangt, ghy stoft al t'onbedocht,
Als of aen u alleen hing d'overzeesche tocht.
Neen Ajax, staeck dien roem, en wiltet my vergeven,
Om eenen Ajax waer de togh niet na gebleven.[904]

881 *'t al:* alles.
882 *ree:* al.
883 *Doen stackter nau genoegh:* toen kwam 't er wel nauw genoeg op aan; *hoe of dit....:* hoe dit zal aflopen, dus: wat ik doen zal?
885 *eer:* weleer; *Hercles steef:* Herkules hielp; nml. toen Hérkules Troje verwoest heeft als straf voor Laómedoon (zie *Hecuba* blz. 583 aant. op vs. 1016).
886 *Een van de vyftigh oock:* hij was ook een van de vijftig Argonauten, helden op 't schip Argo, die 't gulden vlies gingen halen uit Kolchos (zie Dl. 1 blz. 441 op vs. 315).
887 *De Cyaneesche rotsen* of de Symplegaden waren twee rotsen aan de ingang van de Zwarte zee (Pontus Euxinus), die voortdurend tegen elkaar sloegen, en zo de doorvarende schepen vernietigden; bij 't doorvaren van de Argo heeft Orpheus ze met zijn snarespel onbewegelik gemaakt.
888 *den zeevooghd:* de zeevorst, zeegod, Neptúnus.
889 *braven:* dappere.
890 *Helles vloed:* de Helle-zee, de Hellespont, waar Helle volgens de sage in verdronk.
895-vlgg. *Télamon* was vroeger met Hérkules tegen Troje opgetrokken, had dat verwoest, en van Herkules uit de buit de zuster van Priam, Hesíoné gekregen; later liet Priam haar door Paris terughalen, en op die reis schaakte Paris Hélena, waarom de Trojaanse oorlog ontstond.
898 *Alexander:* Paris; *sijner moey:* van zijn tante, n.l. Hesíoné.
899 *vervoerde:* wegvoerde.
904 *Om eenen Ajax:* om Ajax alleen.

N e s t o r :
Ghy heeren waer toe dient dit onderling verwyt?
Het baert afkeerigheyd als d'een den andren bijt.
Ick bid den oppervorst hy wil sijn gramschap sussen,
En niet den oorloghsmoed van desen krijgs-held blusschen:
Wiens braeve daden volght onsterffelycke naem.
De mond eens yegelijcx gaet swanger van syn faem.[910]
Een veldheer die met hoon syne hoplien loont na'et stryen,[911]
Syn eygen heyrkracht gaet de seenwen stucken snyen.[912]

A j a x :
Daer leyd 't vervloeckt geweer, de Goden straffen my[913]
Indien ick immer gord den degen op myn' sy'.[914]
Geen helt behaelt hier lof, hoe dapper, hoe rechtschapen,
Hoe vroom hy sit te paerd. dat sich een ander wapen.
Ick dien geen' dwingeland, nocht geen vermetel hoofd:
Dat niets prijswaerdigh acht, als 't geen syne harsschen looft.[918]

N e s t o r :
Nu Ajax toom den moed, beweer uw' saeck met reden.[919]

A g a m e m n o n :
Wy syn dit lang gewent, 't syn d'oude korselheden,[920]
Best dat hy eerst bedaer.

N e s t o r :
'Tis heftigh gekrackeelt.
Het drucktme de gemoên te sien aldus verdeelt,
En wenschte dat de twist beslicht waer en bevredight.[923]

A g a m e m n o n :
Ick wensch het desgelycx.

N e s t o r :
Als elck het syn verdedight,
En treckt syn streng na maght, is 't wilt en ongesien.[925]

910 *eens yegelijcx:* van iedereen; *gaet swanger:* is vol van.
911 *syne hoplien:* zijn bevelhebbers, uitspr. *zijn'oplien*.
912 *stucken:* stuk (*stucken* uit *te stucken, tstucken:* in stukken, en daarvan ons *stukkend*).
913 *geweer:* wapen, hier: zwaard; naar gemeld wordt, heeft de Heer van Schaegen in tegenwoordigheid van Prins Maurits z'n degen op de vloer gesmeten.
914 *immer:* ooit nog.
918 *syne harsschen:* zijn hersens, zijn hoofd (over *harschen* of *herssen* als enkelv., zie Dl. 1 blz. 792 op vs. 2); uitspr. *zijn'arssen*.
919 *den moed:* uw overmoed; *beweer:* verdedig.
920 *korselheden:* driftige buien.
923 *En wenschte:* en ik wenste (*ik* niet uitgedrukt, zoals in 't middeleeuws, omdat we de spreker nog in onze voorstelling hebben door 't voorafgaande *me*)*; beslicht:* beslecht (*beslichten* de oorspr. vorm); *bevredight:* tot vrede gebracht.
925 En aan 't langste eind wil trekken, ziet men ruwe en lelike dingen gebeuren (letterlik: en naar zijn macht, met alle macht aan zijn touw trekt); *ongesien:* lelik; bij *gesien* in de ouwere betekenis: *mooi*.

*

A g a m e m n o n :
Wat Agamemnon drijft dat moet voor al geschien.[926]
'Tbetaemt den minderen voor meerdre macht te duycken.[927]

N e s t o r :
Een koning kan seer licht d'ontfange macht misbruycken.

A g a m e m n o n :
Dat oordeel staet aen hem.

N e s t o r :
En oock aen syn gemeent,
Van wie hy syne macht, en heerlyckheyt ontleent.[930]
De koning is om 't volck. wijs die sigh weet te voegen
Na 's tydts gelegentheyd, en yeder kan vernoegen:[932]
Insonderheyd die syn van syn' geheymen raed,
En leden van het rijck, en pylers van den staet.
Uwe hoogheyd alle ramp, en ongeluck verhoede.

V l y s s e s :
Ick spreecker soo veel in, men houd'et my te goede:[936]
Dat elck den vorst verschoone, en quaed vermoeden schort',[937]
Soo lang na luyd des briefs geen goud gevonden word[938]
Ontrent de legerplaets van Palamedes tenten.[939]
Men ondersoecke het stuck, en staeck' dees' dreygementen.[940]

D i o m e d e s :
Die raed my wel gevalt.[941]

A g a m e m n o n :
Wat seydter Nestor van?

N e s t o r :
Oprechte munt de proef gewilligh lijden kan,[942]
Soo sal 't navorschen oock geen' eerlyck' man beschamen.

V l y s s e s :
Wie neemt dien last op sigh?

A g a m e m n o n :

* TEKSTKRITIEK: vs. 927 *minderen,* de oude uitgave heeft *mindren*.
926 *voor al:* vóor alles.
927 *meerdre:* hogere.
930 *heerlyckheyt:* hoogheid, vorstelik gezag.
932 *Na 's tydts gelegentheyd:* naar de tijdsomstandigheden; *vernoegen:* bevredigen.
936 *Ick spreecker soo veel in:* ik wil er in zover in mee spreken.
937 *den vorst verschoone:* de vorst (Palamedes) zal sparen.
938 *na luyd:* naar luid, naar 't luiden, volgens de inhoud.
939 *Ontrent:* in de omtrek van.
940 *ondersoecke het*, uitspr. *onderzoek'et*.
941 *gevalt:* bevalt.
942 *Oprechte:* echte; *gewilligh:* gaarne, met gemak.

U beyde sal 't betamen.[944]

944 *betamen:* passen; gij beide zult 't moeten doen.

V l y s s e s :
Het waer ons aengenaemst, indien het andre deên.

A g a m e m n o n :
Volbrengt ghy myn bevel: Verricht dit met u tween.

CALCHES. EVRYPILVS.

C a l c h e s :
Onsterffelijcke Goon, wier overgroot vermogen[947]
Uw' priesterschap beschermt, als d'appel uwer oogen:[948]
Die uyt uw' stoelen daelt, beweven met een' wolck,[949]
En handhaeft uw' gemeent, uw eerophoudend volck,
En waerde speelgenoots: die over hunne waeyen[950-951]
De soomen van hun kleed, en mantels laeten swaeyen:
Wier lang-gebaerde kin van hayren hangt vermast:[953]
Wier winckbraeu en gebaer niet lochent, hoe hun past
Een wetteloose macht: die prat op vorstenbanden,
En Keysers-croonen treed: wier hoeden breed van randen,[955-956]
Gebogen van ter sy', voor spits, en achter spits,[957]
Beschaduwen 't gelaet, daer 't lieffelijck, en bits[958]
Sigh in het statigh mengt, tot styving van geboden,[959]
En sielen tuchtiging: onsterffelijcke Goden,[960]
Die onse demoed hebt geheven wt het stof[961]
Op uwen tempeltroon: o Goden, u sy lof,
Dat ghy uwe eere wreeckt, en straftse die vermetel[963]
Opdragen 't kerckenrecht den wereldlycken setel:
Die al te seker staen op 't slibberigh en steyl,

947 Dit toneel van Calches-Eurypilus duidt op de vergadering van de Contraremonstrantse geestelikheid in de synode van Dordrecht.
948 *d'appel uwer oogen:* 'n bekende Bijbelse uitdrukking, verg. *Deuteronomium* (Herhaling der Wet) 32:10.
949 *uw' stoelen:* uw troonzetels; *beweven met:* gehuld in.
950-951 *handhaeft:* ondersteunt, beschermt; *uw' gemeent, uw eerophoudend volck, en waerde speelgenoots:* uw volk, 't volk dat uw eer ophoudt en uw geliefde speelgenoten, makkers zijn; die over hun kuiten (*waeyen*)....; eigenlijk betekent *waey* (*wade*): de knieschijf en ook de holte onder de knie, verder: kuit.
953 *lang-gebaerde kin:* dit doelt op Trigland; *vermast:* beladen, dicht begroeid.
955-956 *wetteloose:* niet aan wetten gebonden, onbeperkte; de hele beschrijving van de kleding en 't aanmatigend optreden wijst duidelik op de predikanten; *prat op....treed:* trots vertrapt.
957 *van ter sy':* op zij (dit zijn de groote steekhoeden van de predikanten).
958 *daer 't lieffelijck....:* waarop 't minzame en bitse zich mengt met 't statige.
959 *tot styving van geboden:* tot sterking van, om kracht te geven aan geboden.
960 *sielen tuchtiging:* onderrichting en vermaning der zielen tot goede zeden.
961 *onse demoed:* onze nederigheid, onze geringheid.
963 *straftse:* straft hun, d.i. hier vooral op Oldenbarneveld gemunt die 't kerkelike niet onafhankelik wilde van 't wereldlik gezag.

En schroeven 't haylighdom ten dienst van burgerheyl.[966]
Dat Palamedes ons nu muylbande, en tot spot maeck[967]
'T gesagh der tempeliers, de sekerheyd der Godspraeck:[968]
Dat hy op 't outer nu syn nieuwe grouwlen set,[969]
En wuft, en onbesuyst onse outerkleen besmet.[970]
Nu sal hy leeren wat het inheeft dus t'ontyde[971]
Syn vingeren te slaen aen 't priesterlijck gewyde.[972]
Wy staen met Goden in onbrekelijck verbond.
Al wie ons wederspreeckt, die wederspreeckt Gods mond.
Wy zyn afdrucksels Gods, onsterflijckheyds gesanten.[975]
Wy zyn gehult, gesalft tot Iupiters trawanten,[976]
En voeren syn levrey, en maken sijnen stoet,[977]
En door onse hayligheyd men Godheyd spreken moet.[978]
Wat wereldlijcke maght ons stout derf tegenwroeten,[979]
Diens setel sijght, en staet op waggelende voeten,[980]
Ons wencken blixems zyn, en donders yeder woord.
Wy zyn een muur om 't rijck, de sleutels van stads poort,[982]
De fackels om een land in lichten brand te stellen.[983]
Gezart wy geven aen d'wtbraecxelen der Hellen,
En vloecken vryen toom: en geen Monarch soo gaeu[984-985]

966 *schroeven 't haylighdom:* verwringen de godsdienst.
967 *Dat Palamedes....:* Laat Palamedes ons nu muilbanden.
968 *tempeliers:* kerkdienaars, priesters (predikanten).
969 *nieuwe grouwlen:* de leer van de Remonstranten.
970 *wuft:* lichtzinnig.
971 Een van de rechters van Oldenbarneveld zou gezegd hebben, dat God Oldenbarneveld had gestraft, omdat hij de hand aan 't heilige had geslagen.
972 *'t priesterlijck gewyde:* 't door de priesters gewijde, 't alleen voor de priesters bestemde.
975 *afdrucksels:* afspiegelingen.
976 *gehult:* gekroond, van *hullen,* omhullen, sieren (verg. *Hymnvs over de scheeps-vaert*, Dl. 1, blz. 433 vs. 136); *trawanten:* dienaars.
977 En dragen 't eregewaad (door hem geschonken) en maken zijn hofstoet uit; *levrey:* livrei (zie blz. 171 op vs. 1430).
978 En door onze heiligheid (door bemiddeling van ons, heiligen) moet men tot de Godheid spreken; dit was 't wat men van protestantse zijde aan de katolieke priesters placht te verwijten, en 't wordt hier als scherpe afkeuring de Contraremonstrantse predikanten in de mond gelegd over hun zelf.
979 *Wat:* wat voor 'n.
980 *Diens setel sijght:* diens macht zinkt ineen.
982 *de sleutels:* de bewaarders der poorten van de stad; *stads poort:* 'n samenstelling met klemtoon op *poort*.
983 *in lichten brand...:* in laaie brand, in volle vlam te zetten, d.i. door twist en tweedracht, zoals in 'n ‘resolutie’ van de Staten van Holland onder leiding van Oldenbarneveld (1587) hun verweten werd, dat zij 't vuur van de tweedracht hadden aangeblazen (bij de Leicesterse woelingen).
984-985 *wy geven... vryen toom...:* wij geven vrije teugel aan de gruwelike hellemachten en de wraakgodinnen (*vloecken,* verg. ook vs. 2198).

Syn heyr brengt op de been, als wy het woeste graeu.[986]
Daer komt Eurypilus. wel soon myn sinnen hangen
In twyfel tusschen vrees, en hartelyck verlangen.[988]
Hoe is het spel vergaen? is 't boschswijn eens gejaeght?[989]

E u r y p i l u s :

O eer des priesterdoms, men heeft te recht gedaeght[990]
Den vyand onses naems: na datmen opgegraven[991]
Had in syn legertent d'ontfange Troische gaven.[992]

C a l c h e s :

Myn hart van blydschap swelt, en geeft den geest meer bots:[993]
Myn ingewant ontspringt, nu eens die vyand Godts[994]
Ten lesten is betrapt door d'Ithakoische stricken.
Het noodlot dit bestuurt, geen menschelijck beschicken.

E u r y p i l u s :

Maer of die schalcke noch dit lijfsgevaer ontsprong,[997]
Door syn ervaren breyn, en slibbergladde tong?

C a l c h e s :

De saeck en lyd geen' last. wy sullen 't soo bestellen[999]
Dat syn doodvyanden, en haters 't oordeel vellen:[1000]
Na datmen 't oude, en langvergeten wt den hoeck
Gehaelt heeft, en doorsocht wel naeu sijns levens boeck,[1002]
Van dingen die hem zyn ontschooten door de jaren:

986 Door 't opruiend preken van sommige predikanten werd meermalen 't grauw opgehitst; vooral toen de Staten op 't eind van 1615 besloten, om de kerkordening van 1591 (waarin 't recht van de Staten bevestigd was), volgens de Unie van Utrecht in te voeren, zie aant. op vs 1015.
988 *hartelyck:* vurig.
989 *'t boschswijn* = Palamedes; *eens:* eindelik 'ns (zie ook vs. 994).
990 *te recht:* voor 't gerecht.
991 *Den vyand onses naems:* Oldenbarneveld werd al 'n vijand van de kerk genoemd in 1593, omdat hij voor de Staten van Holland 't recht handhaafde, om kerkelike verordeningen te maken.
992 *d'ontfange* voor *d'ontfangene*, verg. Dl. 1 blz. 781 op vs. 2.
993 *geeft den geest meer bots:* geeft meer verruiming, meer vreugde aan de geest (*bots* met *s* achter *meer; bot:* touw dat gevierd wordt, speling, verg. Dl. 1 blz. 487 op vs. 233).
994 *ontspringt:* springt op van blijdschap (bekende bijbelse manier van zeggen); *eens:* eindelik.
997 *Maer of die schalcke:* maar als die sluwerd, die schurk.
999 *en lyd geen' last:* is niet in gevaar; *en.... geen:* dubbele ontkenning; *bestellen:* inrichten.
1000 Bijna al de rechters van Oldenbarneveld waren bekende vijanden van hem. Ook werd gezegd, dat de predikanten aanhoudend bij Maurits op de benoeming van die rechters hebben gewerkt.
1002 *wel naeu:* heel nauwkeurig.

*

En waer de logen geld, daer salmen waerheyd sparen:[1004]
En geven 't valsch een schyn van oprecht, en een verf[1005]
Van bloedbad, van verraed, van lien en landbederf.
Syn vonnis boven aen sal in het voorhoofd voeren:[1007]
Hoe dat hy driest bestond het haylige aen te roeren,[1008]
En brack met eenen band 's rycx banden altemael:[1009]
Het heyr verwarrende met een gedeelde tael:[1010]
Beswangrend' een gedroght, en Hydra van geschillen,[1011]
Van nood, gebeurlijckheyd, van moeten, en van willen:[1012]
En eyscht' in dit geschrey, dat slechts syn bovensang[1013]
Alleen sou zyn ghehoort, door kerck, en priesterdwang:[1014]
Ia wetten gevende, waer na dat d'outerknechten,[1015]
Een hemelsch Godvry volck, sich souden moeten rechten:[1016]
En steef het onderscheyd van noodigh, en van nut:[1017]
En streckte door gesagh der nieuwigheden stut:[1018]
Afslaend een wettige Versameling van papen:[1019]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1008 *haylige*, de oude uitgave heeft *haylge*.

1004 *geld:* van kracht is, gezag heeft.

1005 *van oprecht:* van echt(heid), van waarheid; met klemtoon op de eerste lettergreep.

1007 *in het voorhoofd:* bovenaan, op de eerste plaats.

1008 *het haylige:* de godsdienst.

1009 *met eenen band:* met die ene band van de godsdienst.

1010 *een gedeelde tael:* 'n taal van verdeeldheid, door verdeeldheid te kweken in 't leger; (in de Staat) verg. vs. 1124.

1011 *gedroght, en Hydra:* 'n gedrocht van 'n hydra, de veelkoppige draak, zie blz. 680 op vs. 869 en blz. 119 op vs. 343.

1012 *Van nood, gebeurlijckheyd:* van noodlot, noodwendigheid, en 't tegengestelde: 't gebeurlike, wat kan gebeuren (niet noodwendig is), mogelikheid; (hij doelt hier natuurlik weer op de Praedestinatie); *van moeten:* dat de mens noodzakelik zo en zo zou moeten doen, van de knechtelike, de gebonden wil; *van willen:* van de vrije wil.

1013 *dit geschrey:* dit geschreeuw, dit getwist.

1014 *door kerck, en priesterdwang:* door z'n overheersing over kerk en priesters.

1015 *wetten gevende:* Oldenbarneveld had met steun van Uyttenbogaert en Arminius, in de bekende vergadering van zestien, in 1591 'n nieuwe kerkordening opgesteld, waarin de macht der Staten van Holland, ook in 't kerkelike werd bevestigd; hij was 't ook die de ‘resolutie’ van die Staten in 1614 bewerkte, waarbij o.a. verboden werd aan de predikanten over de geschilpunten op de kansel te spreken.

1016 *Godvry:* vrij door God, alleen van God afhankelik; *rechten:* richten.

1017 En steunde 't verschil tussen noodzakelike en nuttige geloofspunten; in de laatste moest men ieder vrij laten. (Een hoofdpunt in 't betoog van Hugo de Groot voor de Amsterdamsche Vroedschap in 1616).

1018 En ondersteunde met z'n gezag die nieuwigheden (waarvan men de Remonstranten beschuldigde, verg. vs. 969.

1019 *een wettige Versameling van papen:* n.l. een Nationale Synode, zoals de kerkeliken (d.i. de strenge kalvinisten) die begeerden, maar de gematigden trachtten te verhinderen, door alleen gewestelike synoden te erkennen; *papen:* priesters, predikanten; *paep* 't oude woord voor priester.

En brengend' om zyn tent vreemd krygsvolck in de Wapen,[1020]
Selfs buyten 's Veldheers last: en duysend dingen meer.
Maer gaenwe binnen, want de raed vergadert weêr.

P a l a m e d e s :

O Nacht, wiens doncker kleed beschaduwt alle menschen,
Soo wel die heerlyck syn, als die om nootdruft wenschen,[1024]
Wat boosheyd decktghe doch met dicke duysternis?
Wiens lagen of bedrogh uw' naerheyd gunstigh is?[1026]
Men vordertme in den raed, hoe derf ick my vertrouwen?[1027]
Het is op my gemunt, daer is wat quaeds gebrouwen.
Men mompelt allerleyds: men stroyt een valsch gerucht.[1029]
Mijn' vrienden sijn besorght, men raedme dat ick vlucht.[1030]
Hoe kan een vroom gemoed, ghy kentet Hemellieden,
Dat niets en is bewust verstaen tot eerloos vlieden?[1032]
Hoe kan een edel hart verswelgen, datmen segg':[1033]
Die droop voor schellem door voor Trojen in 't belegh,[1034]
Noch dorst ghedaghvaert niet sijn saeck voor recht bepleyten:[1035]
Vermits hy was berucht van schandelijcke feyten.[1036]
Neen Palamedes, blijf, en hou noch liever stal:[1037]
Al schietmen pylen uyt gedopt in bittre gal,[1038]
Soo brandmerck door uw' vlucht, uyt ydele vervaernis,[1039]
De glori niet uws naems, u selven tot beswaernis,[1040]

1020 *in de Wapen:* in 't geweer (*wapen* ouwe meerv. vorm: wapens); Vondel doelt hier op 't aannemen der Waardgelders, tegen de wil van Maurits.
1024 *heerlyck:* aanzienlik, rijk; *om nootdruft wenschen:* de noodzakelikste levensbehoeften missen.
1026 *uw' naerheyd:* uw duisternis.
1027 *Men vordertme:* men roept me op; *hoe derf ick my vertrouwen?:* hoe durf ik mij op hun (op die raad) verlaten?
1029 *allerleyds:* van alles; *allerleyds:* ongewone vorm; wschl. hield Vondel *allerleys* voor 'n gesinkopeerde vorm; in 't middeleeuws kwam de (waarschijnlik onjuiste vorm) *leide* al voor naast *leie*.
1030 *besorght:* bevreesd; *dat ick vlucht:* Oldenbarneveld werd toen hij naar de Statenvergadering kwam op 't Binnenhof gevangen genomen met De Groot en Hoogerbeets (Augustus 1618). Hij was in 't laatste half jaar herhaaldelik gewaarschuwd, en nog daags voór zijn gevangenneming, maar hij vertrouwde vast op zijn onschuld en goede diensten aan 't land en 't Oranjehuis bewezen, en weigerde te vluchten (zie vlgg. verzen).
1032 *verstaen:* besluiten.
1033 *verswelgen:* verkroppen, doorstaan (letterlik: inslikken).
1034 *Die droop voor schellem door:* die ging er stil als 'n boef van door.
1035 *voor recht:* voor 't gerecht (zooals in *te recht staan:* voor 't gerecht staan).
1036 *van:* om.
1037 *hou.... stal:* hou nog liever stand, blijf nog liever.
1038 *gedopt:* gedoopt.
1039 *uyt ydele vervaernis:* uit ingebeelde vrees.
1040 *tot beswaernis:* tot bezwaring (omdat men dan reden heeft aan zijn schuld te geloven).

*
Uw' magen tot verwijt, uw' vyanden tot vreughd':[1041]
Maer beur uw voorhoofd op, en toon dat ware deughd':
Als d'eedle pallemboom, geen last te draghen weyghert,
En tegens 't swaer gewicht der lasteringen steygert.[1043-1044]
Het onverbreecklijck recht van 't oude Grieckenland,
d'Handvesten oyt geschat een dier en heyligh pand,[1046]
De gulde vryheyd, die vast treurt, en slaet aen 't quynen,[1045-10471047]
Ick reys aen reys dus lang, heb tegens 't ondermynen[1048]
Der boosen voorgestreen: ick blijf haer schutsheer noch,
En voorspraeck tegens list, en uytgemaeckt bedrogh,[1050]
Soo lang een druppel bloeds sal uyt myn aders leecken:[1051]
Soo lang myn suyvre tong kan suyvre waerheyd spreecken.
De macht ontbreecktme niet om dit gevaer t'ontgaen.
Jupyns manhafte soon, syn neef de Peleaen[1054]
Erbieden sigh om stryd, met hooge en haylige eeden,[1055]
Te keeren 's veldheers grim en ongerechtigheden.[1056]
En myn onnooselheyd, in spyt van logentael,[1057]
En siedendheete wraeck, door wapenen en stael
Te vrijen wettelijck: maer als ick 't overwege,[1059]
't Is beter dat ick ly dan dat ick mijne sege
Met burgermoord bevleck, en om hun onverstant
Grieck tegens Grieck, en standers tegens standers kant:[1062]
'T is beter datme' een' siel verdelge van der Aerde,[1063]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1052 *suyvre tong,* de oude uitgave heeft *suyvere tong*.

1041 *Uw' magen:* uw bloedverwanten.

1043-1044 Naar 't bekende: *palma sub pondere crescit:* de palm groeit onder 't gewicht; deze zegswijze zinspeelt op 't volksgeloof dat 'n palm, door gewicht bezwaard, te beter groeide; *steygert:* omhoog stijgt, opgroeit.

1046 *oyt:* altijd; *dier:* kostbaar.

1045-1047 Behoort bij *Ick.... heb.... voorgestreen* (vs. 1048-1049).

1047 *vast:* al.

1048 *reys aen reys dus lang:* keer op keer zo lang.

1050 *voorspraeck:* beschermer; *uytgemaeckt:* duidelik.

1051 *leecken:* druppelen, vloeien; *leecken* 'n oorspr. sterk w.w. bij *lekken*.

1054 De krijgshaftige zoon, afstammeling van Jupiter, nml. Ajax; (Jupiter [Zeus] was de stamvader van veel Griekse helden) en z'n bloedverwant de zoon van Peleus (*de Peleaen*), Achilleus (zie vs. 491-493); hier wordt ook bedoeld Frederik Hendrik, die de onderliggende partij gunstig gezind was.

1055 *Erbieden sigh:* bieden zich aan (Dl. 1, blz. 549 op vs. 7).

1056 *grim:* gramschap.

1057 *in spyt van:* trots

1059 (*en erbieden sigh*) *Te vrijen wettelijck:* rechtmatig te beschermen; *overwege* ouwe 1e persoonsvorm van *overweeg*.

1062 *standers:* standaards; *kant:* doet strijden (*kanten* eigenl. de zij tegen iets zetten, of doen zetten).

1063 *datme':* dat men; *een' siel*, klem op *een; verdelge:* zou verdelgen.

Als 't euvel wtwasch met den schitterenden swaerde.[1064]
Van datmen my verkoor tot aller vorsten mond,[1065]
En als verdediger, aen ons gebied verbond,
Met diergesworen eên, verstond ick, soo ick 't huyden[1067]
Hooghnoodigh voor den staet [hoe schendigh sy 't misduyden][1068]
En tot versekering der vorsten in 't gemeen,[1069]
Noch oordeel: dat 't gesagh op 't heylighdom alleen[1070]
Den sceptren toebehoort, en vorstelijcke banden.[1071]
En dat geen tempelier syn vingers en syne handen[1072]
Sal schenden aen dien toom, en teugel: als een recht,
En hoogheyd aen 's lands staet onscheydbaer vast gehecht.[1074]
Het is van aenvang oock by alle bontgenooten[1075]
Eenparigh so verstaen, verdedigt, en beslooten:
Soo dryf ick dan niet nieus, of selsaems, soomen 't noemt:[1077]
Maer 't priesterdom, dat slincx het wereldlyck verdoemt.[1078]
Genomen ick waer stom, en liet dien teugel slippen,[1079]
Tot wroeging myner siele, en schennis myner lippen:[1080]
Sou niet te duchten staen gewetens scharpe dwang,[1081]
Waer aen gekoppelt is der steden ondergang?

1064 *Als:* dan dat men.
1065 *Van datmen:* sinds dat men; *aller vorsten mond:* degene die spreken zou uit naam van alle vorsten; Palamedes was 'n zeer invloedrijk man en werd als de mond van alle Griekse vorsten naar Priam gezonden. (Dictys v. Kreta blz. 7, 2 r. van boven, (en op verschillende andere plaatsen). Oldenbarneveld was de leider en de mond van de Staten van Holland (‘de vorsten’), ‘Advokaat van Holland.’
1067 *verstond ick:* begreep, oordeelde ik; *huyden* bijvorm van *heden*.
1068 *schendigh:* schandelik.
1069 *versekering:* beveiliging; *in 't gemeen:* in 't algemeen.
1070 *op 't heylighdom:* over de kerk.
1071 *Den sceptren:* aan de wereldlike macht; *banden:* hoofdbanden ('tzelfde als *kronen*)*;* aan de Staten van 't gewest en aan de stedelike overheid moest volgens Oldenbarneveld de macht blijven, om ook over de kerkelike zaken besluiten (resolutiën) vast te stellen, volgens de Unie van Utrecht, art. 13-vlgg. (Zie ook aant. op vs 986 en 1015).
1072 *tempelier:* priester (predikant).
1074 *En hoogheyd:* en oppergezag.
1075 *bontgenooten:* de Heren Staten van de verschillende gewesten, de Unie.
1077 *Soo dryf ick dan niet nieus:* zoo wil ik niet met geweld iets nieuws; *selsaems:* zeldzaams, zonderlings (met versmelting van *ts* tot *s*).
1078 *slincx:* sluw, bedriegelik; *het wereldlyck verdoemt:* 't wereldlik gezag veroordeelt als goddeloos. Dit alles slaat alleen op de geschiedenis van Old., niet van Palamedes.
1079 *Genomen ick waer stom:* gesteld dat ik zwijgen zou.
1080 *Tot.... schennis myner lippen:* tot schande van mijn lippen, tot schending van mijn eed; als advokaat van Holland, had hij gezworen de rechten van de Staten en de steden te handhaven.
1081 Oldenbarneveld en de meerderheid in de Staten van Holland vreesden de gewetensdwang en de vervolgingen door de strenge Kalvinisten (‘de precysen’), zoals ten tijde van Leicester; hierop doelen de vlgg. verzen.

Na'et bannen van de deughd, na'et grouwelijck bestormen
Van raedhuys, en van kerck: na'et endeloos hervormen
Van tempel, tempeldienst: en wat aen 't outer kleeft.
Wat raedsheer is soo jong die 't niet en heeft beleeft?[1086]
De kerckers galmen noch. de kussens, en de salen[1087]
Ontbloot van grysen raed: het roocken van de palen,[1088]
Beschreyen hun geweld, en 't swaert van bloed bespat.[1089]
Hunn' dolligheyd die spoockt en roockt van stad tot stad.[1090]
Het hayligh parckement, met heerlijck wasch besegelt,[1091]
Betuyght hunn' rasery, te woest, en ongeregelt.[1092]
Vergevet my indien myn' vroomigheyd gezart[1093]
Na soo getrou een' dienst, uw' seeren raeckt te hard,[1094]
De Goden sullen tot gerechtigheyd bewogen
De klare waerheyd eens doen blincken, als de logen[1096]
Van d'Ithakois gesmeed, van Calches tong gevylt,[1097]
Gelijck een damp verstuyft, en als een roock verylt.
Men maeckt den veldheer diets, om ons als kaf te wannen,[1099]
Als waermen tegens hem met yver ingespannen:
Daer niemand bet als ick syne eer gevordert heeft:[1101]
Hoewel getrouwe dienst my quae' belooning geeft.

1086 *raedsheer:* lid van de stedelike regering en van de Staten.
1087 *de kussens:* de raadzetels.
1088 *Ontbloot van grysen raed:* verschillende grijze leden van de stedelike regeringen werden door Leicester en zijn aanhangers afgezet; *het roocken van de palen:* 't verbranden van de ketters aan de paal gebonden.
Alles wat in deze verzen staat, is ten tijde van Oldenbarneveld zó niet gebeurd, maar wèl had Leicester bij zijn aanslagen op verschillende steden, in openbare en geheime verstandhouding met de kalvinistiese kerkelike gemeenten en hun ‘preciese’ predikanten, heel gevaarlik met vuur gespeeld; dank zij 't krachtig verzet der Staten van Holland onder Oldenbarneveld's leiding was erger voorkomen, en had Leicester zich onmogelik gemaakt.
1089 *hun geweld:* 't geweld van de priesters, predikanten (*'t priesterdom* vs. 1078); de twisten veroorzaakten inderdaad meermalen 'n bloedige strijd tussen de burgers van dezelfde stad.
1090 *Hunn' dolligheyd:* hun razernij; *roockt:* sticht brand.
1091 *met heerlijck wasch besegelt:* bezegeld met 't wapen van de vorsten in 't was gedrukt. Vondel doelt hier waarschijnlik op de Unie van Utrecht getekend door de Staten van verschillende gewesten (*de vorsten*), waarin de rechten van de Staten over kerkelike aangelegenheden erkend werden; en die dus 'n getuigenis was tegen de onbehoorlike gedragingen van de predikanten tegen die rechten.
1092 *Betuyght:* getuigt tegen; *ongeregelt:* wild.
1093 *Vergevet:* vergeef' et; *myn' vroomigheyd:* mijn rechtschapenheid, mijn eerlikheid.
1094 *soo getrou een':* zo'n getrouwen; *seeren:* zeere plekken, wonden.
1096 *blincken:* stralen.
1097 *Van:* door.
1099 *diets:* wijs; *om ons als kaf te wannen:* om al mijn handelingen te schiften, zodat er niets goeds overblijft, (blijkt niets als kaf te zijn); algemeen werd beweerd dat hij 't gezag van Maurits trachtte te verminderen, zie op vs. 61.
1101 *bet als ick:* meer dan ik; *gevordert:* bevorderd. (Zie blz. 640 aant. op vs. 75).

'T is waer ick duld'et noyt, noch sal het niet gehengen[1103]
Met myn' bestemming, datme' onordentlyck ga mengen[1104]
'T bysonder en 't gemeen, 'twelck groot geschil verweckt.[1105]
Het opperste gesagh, als hy te velde treckt,[1106]
Is met gemeenen raed syn scepter opgedragen:[1107]
Niet om 't bysonder recht der vorsten te belagen,
En dese maght so wyd te strecken, datter een[1109]
'T bysonder eygendom sou smelten in 't gemeen,
En als een dwingeland sich in den setel setten,
En schenden de van ouds besworen Griecxsche wetten.
Hoe kan ick schaemteloos dat onrecht met hem staen,[1113]
En tegens eer en eed myn vaderland verraen?
'T besetten myner tent, met meerder tal van wachten,[1115]
Geen wettigh voedsel geeft tot allerley' gedachten:[1116]
Vermits het is geschied door Ajax wysen raed.[1117]
Ick was alree gebrocht in veeier hoplien haet:[1118]
Men sagh nocht hoorde niet als blixemen, en dondren:
Men mompelde van moord, bloedstortingen, en plondren.[1120]
Wat vorst vermagh dit niet? wat raeckt het yemands kroon,[1121]
Dat ick voorsichtelijck verseker myn' persoon?[1122]
Dit maeckt geen' staet in staet, gelyck sy lastren darren,[1123]
Noch streckt niet om het heyr door tweedracht te verwarren:

1103 *gehengen:* toestaan; hier geeft hij te kennen dat hij nooit zal gedogen, dat Maurits volstrekt soeverein zou worden over de verschillende gewesten, die ieder afzonderlik (*'t bysonder*) soeverein waren, zie vs. 1108-1112) en verg. aant. op vs. 578.
1104 *bestemming:* instemming; *onórdentlyck:* onordelik, onbehoorlik.
1105 *'T bysonder en 't gemeen:* 't afzonderlik gezag van de Statenvergadering van ieder gewest, en de oppermacht over allen samen, alsof ze geen soeverein waren in eigen gewest.
1106 Agamemnon (en Maurits) had wel *te velde* in de oorlog 't oppergezag over heel 't leger, maar *de vorsten* (en de Staten) bleven soeverein in eigen gewest.
1107 *met gemeenen raed:* met algemeen besluit.
1109 *dese maght* over 't leger; *een:* iemand (Agamemnon, Maurits).
1113 *dat onrecht met hem staen:* zijn partij kiezen in dat onrecht.
1115 *met meerder tal...:* met 'n groter getal wachten; dit slaat op 't aannemen van waardgelders op aanraden van Oldenbarneveld, wat verschillende steden (in Holland en Utrecht) volgens hun recht gedaan hebben.
1116 *wettigh:* rechtmatig.
1117 *Ajax wysen raed:* de raad van de edelen (in Utrecht).
1118 *hoplien:* bevelhebbers (zie blz. 172 op vs. 1462).
1120 Aan Oldenbarneveld werd in zijn ‘sententie’ (vonnis) verweten, dat hij 'n bloedbad had willen aanrichten (in Utrecht).
1121 *Wat vorst vermagh dit niet:* welke vorst zou dit niet mogen (meer *wachten* aanstellen); *wat raeckt het:* wat kan 't schade doen.
1122 *verseker:* beveilig.
1123 *geen' staet....:* geen aparte staat in de staat (zoals Oldenbarneveld in zijn ‘sententie’ werd verweten); *darren:* durven.

*

Maer wel tot eenigheyd, dewyl myn lyfwachts eed[1125]
Noch tegens 't algemeen, noch' 's konings hoogheyd streed.[1126]
  Dat wy de schatkist van 's lands middelen wtputten:[1127-vlgg.]
Waer door sich 't weerloos heyr niet langer kan beschutten,
Ia loopt geen kleyn gevaer van droeve nederlaegh,[1129]
Ten sy men met Priaem sich schandelyck verdraegh:[1130]
Is logen en versiert, 't sou waerheyt bet gelycken,[1131]
Waer dit gestroyt om hen die eerloos sich verrycken.[1132]
  Maer daer en deert het niet. 't is niet soo seer om my.
Men tracht den vryen staet te quetsen door myn' sy'.[1134]
Men roept tot slaefschen dienst het vrygevochten Griecken:[1135]
En treckt bedecktelyck slaghveeren wt sijn wiecken.[1136]
Men gaet de vroomste na, op datmen 't recht verstom.[1137]
De Godsdienst streckt een grijns, en 't schelmstuck gaet voor mom.[1138]
Wat kael is en beroyt tot Agamemnons voordeel
De saecken handhaeft, niet uyt wetenschap en oordeel:[1139-1140]
Maer puur wt eyge baet. 't geraes, 't gedrangh, 't gewoel
Is om den Hayligh niet, maer om den haylgen stoel.[1142]
  Ick sal gedaghvaert dan voor Agamemnon treden,
En tegenwoordigh self den loosen raed bekleeden,[1144]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1128 *weerloos,* de oude uitgave heeft *werloos*.

1125 *eenigheyd:* eenheid.

1126 *'t algemeen:* 't algemeen belang; 't belang van 't land (van de Unie).

1127-vlgg. Ook dit werd in zijn ‘sententie’ hem ten laste gelegd (*Priaem* is dan *Albert*).

1129 Ja, en geen klein gevaar zou lopen....

1130 *verdraegh:* 'n verdrag zou sluiten.

1131 *Is logen en versiert:* is 'n leugen en verzonnen (*versiert* van *verzieren:* verzinnen); *bet:* beter.

1132 Dit zou doelen op Aerssen, die als gezant in Frankrijk buitengewone geschenken aannam (verg. *Decretum Horribile* (1631) vs. 14-16 en *Medaellie voor de Gommariste Kettermeester* (1630) vs. 9-14); waar evenzo op Aerssen gezinspeeld wordt.

1134 *door myn' sy':* zoals we in 't begin van Oldenbarneveld's *Remonstrantie* lezen: ‘Overmits ik hoe langer hoe klaarder bemerke, dat men deur mijne zijde, der Landen staat en welstant, zoekt te empiéteren’ (= aan te grijpen).

1135 *Griecken:* Griekenland (verg. blz. 109 op vs. 155).

1136 *bedecktelyck:* heimelik; dat is geschied door het afzetten van leden van de raad in de steden, enz.

1137 *gaet de vroomste na:* beschuldigt de rechtschapenste, de beste burgers; *verstom:* doet zwijgen, dat 't recht geen verdedigers meer vindt.

1138 De godsdienst dient tot 'n masker (*grijns*) en de schandelike daad gaat als gemaskerde rond (*mom:* gemaskerde).

1139-1140 Die arm en berooid zijn, handhaven de zaken ten gunste van Agamemnon, niet uit kennis en eigen oordeel.

1142 *om den Hayligh:* om de Heilige, om God, om de godsdienst; (*de Heilig*(*e*) de gewone naam voor God in de Bijbel, zie bij *4 Kon.* 19:22); *om den haylgen stoel:* om 'n zetel van 't geestelik gezag te bezetten, zelf gezaghebber te zijn.

1144 *tegenwoordigh self:* in eigen persoon; *loosen:* sluw, valse; *bekleeden:* bijwonen.

En uytstaen met gedult, het sy oock wat het sy.[1145]
Koom lasters logentael, ick ken my selven vry.[1146]
Koom overjaerde wrock, koom langgedreyghde wraecke.[1147]
Ick steun op myn gemoed en op myn' goede saecke.[1148]
Ick stap mijn' dood te moet: sy streck' 'tgemeen tot baet,[1149]
Als ick mijn bloed vergiet ten offer voor den staet.

PALAMEDES. AGAMEMNON. NESTOR. DIOMEDES. ULYSSES.

P a l a m e d e s :
Ick ben op uw ontbod, beheerscher van Mycenen,[1151]
En overste van 't heyr, hier in den raed verscheenen.
Wat onraed drijft u op, en daghvaert ons by nacht?[1153]

A g a m e m n o n :
Ghy Palamedes waert van overlangh verdacht,[1154]
En 't quaed vermoeden groeyt, als of ghy met de Phrygen[1155]
Had heymelijck verstand.[1156]

P a l a m e d e s :
d'Onnoosle te betygen
Was oyt geringe kunst, en sotte kinderklap:[1157]
Daer 't overtuygen is eene hoogre wetenschap.[1158]
Wy hebben niet gemeens met dat meyneedigh Trojen.[1159]

A g a m e m n o n :
Hoe koomt ghy dan berucht?[1160]

P a l a m e d e s :
Dat vraeght hen die dit stroyen,
Tot schennis mynes naems.[1161]

A g a m e m n o n :
Gemeenlijck wilt soo gaen,
Waer yemand word belast, daer is een weynigh aen.[1162]

1145 En wat 't ook zij, met geduld doorstaan.
1146 *Koom lasters logentael:* kom (gebiedende wijs) of: laat komen (uit *kome*) leugentaal van de laster, lasterlike leugen; *ken:* weet.
1147 *overjaerde:* meerdere jaren oud, oude (de wrok van Ulysses, Maurits).
1148 *myn gemoed:* de eerlikheid van m'n gemoed.
1149 *te moet:* te gemoet; *sy streck' 'tgemeen tot baet:* moge ze 't volk tot voordeel zijn.
1151 *ontbod:* ontbieden.
1153 *daghvaert:* roept ons voor 'n raadzitting op.
1154 *van overlangh:* sedert langen tijd.
1155 *Phrygen* met *ei*-uitspraak.
1156 *verstand:* verstandhouding; *d'Onnoosle te betygen:* de onschuldige te betichten.
1157 *oyt:* altijd.
1158 *wetenschap:* kunst.
1159 *niet gemeens:* niets gemeen (*gemeen* met *s* achter *niet* = niets).
1160 *koomt* (ouwere vorm) komt; *berucht:* in opspraak.
1161 *schennis:* ontering.
1162 *belast:* beschuldigd.

P a l a m e d e s :
Soo maeckt de lasteringh dan vroome luyden schuldigh?[1163]

A g a m e m n o n :
Dat volght niet: maer 't geroep is nu soo menighvuldigh[1164]
In aller krygslien mond, en selfs in Priams stad:
Soo datmen vast gelooft daer hapert dit of dat.

P a l a m e d e s :
Onseker landgerucht moet logen syn of waerheyd.
Dat elck 't bedencken schorte, en wacht op meerdre klaerheyd.[1168]

A g a m e m n o n :
De staet en lyd het niet, het leger loopt gevaer.[1169]

P a l a m e d e s :
Wat eyscht dan d'oppervorst, dat ick de waerheyd spaer,
En logentael verdicht, en valsche stricken breyde,[1171]
Myne eyge siel verworgh, en soo van hier verscheyde?[1172]

A g a m e m n o n :
Spreeckt waerheyd, meld ons flucx wat in dien boesem steeckt.[1173]

P a l a m e d e s :
Een vroom en oprecht hart, dat ware deughden queeckt,[1174]
Dat noyt en was gekrenckt door koninclijcke giften.[1175]

A g a m e m n o n :
Ghy soon van Nauplius men sal uw' woorden siften,[1176]
U selven niet bedriegh, nocht hael geen'swaerdre straf[1177]
Uw' misdaed op den hals: men heefter tydingh af.[1178]
Heeft Paris met een g'lay u niet aen boord gelegen?[1179]
Siet daer, hy staet verstomt: hy heefter op geswegen:
Hy set sijn' doodverw: hy besterft in 't aengesicht:[1181]

1163 *luyden:* Hollandse vorm van *lieden*.
1164 *'t geroep:* 't gerucht.
1168 *'t bedencken:* 't kwaad vermoeden.
1169 *De staet en lyd bet niet:* de staat, 't land kan dat niet verdragen.
1171 *verdicht:* verzin*; breyde:* zal breien (*breiden* oorspr. vorm).
1172 *Myne eyge siel verworgh:* m'n eigen leven verderf, me zelf dood.
1173 *wat in dien boesem steeckt:* wat ge in uw gemoed omdraagt.
1174 *oprecht* met klemtoon op de eerste lettergreep.
1175 *was gekrenckt:* werd bedorven.
1176 *siften:* nauwkeurig onderzoeken.
1177 *hael.... misdaed:* uw misdaad hale u geen zwaardere straf op de hals.
1178 *af:* van.
1179 Verg. vs. 105-106; *g'lay:* galei, oorlogschip.
1181 *Hy set sijn' doodverw:* hij wordt bleek (verg. blz. 225 aant. op vs. 8)*; besterft:* verbleekt.

Het quaed geweten wroeght: het schellemstuck betight[1182]
Syn' eygen meester. soo, soo sal ick 't kluwen krygen,
Wy hebben 't end alree: hy staetet toe met swygen.[1184]

P a l a m e d e s :

Niet schellems sta ick toe, nocht ben in 't minst bewust[1185]
Van meyneed of verraed, nocht innerlijck ontrust.
Neen Agamemnon, neen: maer ben al heel verwondert
Om dees' beschuldiging, die in myne ooren dondert.
Ick merck uw' valscheyd dingt na mijn onnosel bloed:
Dat mooghtghe storten, maer 't vryspreeckende gemoed[1190]
Uytblusschen nimmermeer. myne onschuld 't hooft sal heffen
Ten golven uyt, of schoon haer lasterbuyen treffen.
Is 't om mijn' dood gedaen, soo spaer dese ydle reên,[1193]
Koom koel uw' moed aen my, en leydme daetlijck heen.

A g a m e m n o n :

Hy maeckt sigh selven t'soeck, ja derf den koningh tergen,[1195]
Ontkent 't bekende feyt, en waentet te verbergen.
Wy moeten strenger gaen. voorts brengt de pijnbanck hier,[1197]
En parst de waerheid uyt met water en met vier:[1198]
Het is hardneckigheyd. brenght herwaerts hayre koorden,[1199]
En reckt hem kruysgewijs. hy past op niemands woorden.[1200]
Wy hebben dat wel eer halsterckere verleert.[1201]

P a l a m e d e s :

Dats strydigh tegens recht.[1202]

1182 *wroeght:* beschuldigt, heeft wroeging.
1184 *staetet toe:* geeft 't toe.
1185 *Niet schellems:* niets slechts.
1190 *mooghtghe:* kunt ge.
1193 Is dat alles gedaan, opgezet om mij te doden; is 't om mijn dood te doen; *reên:* woorden.
1195 *Hy maeckt sigh selven t'soeck:* hij huichelt (letterlik: hij verstopt z'n waren aard); *t'soeck:* weg (verg. Dl. 1, blz. 753 op vs. 19).
1197 *voorts:* terstond.
1198 De beschuldigden werden door folteringen tot bekentenis gedwongen: zo werden ze met blote voeten vlak boven 'n gloeiend rooster geplaatst; heet water werd hun door 'n trechter in de mond gegoten.
1199 *herwaerts:* hierheen.
1200 *kruysgewijs:* de armen en benen in de lengte uitgerekt, 't hele lichaam in de vorm van 'n kruis; *past op:* geeft om, of: antwoordt op.
1201 *halsterckere:* hardnekkiger mensen (met sterker hals).
1202 Omdat men geen bewijzen voor de schuld van Oldenbarneveld kon vinden, hebben zijn vijanden zelfs aan de pijnbank gedacht. Of hij ermee bedreigd is, is niet duidelik, maar tegen 't recht was, dat noch de kommissie van onderzoek noch de rechtbank van 24, bevoegd waren, omdat Oldenbarneveld alleen door 'n rechtbank, ingesteld van wege zijn meesters, de Staten van Holland, berecht kon worden; hij beriep zich op de privilegiën (*handvesten*) van de soevereine staat Holland in zijn redevoering 7-9 Maart 1619; *sigh keert aen:* stoort zich aan.

A g a m e m n o n :
Geen oorloogsvorst sigh keert
Aen yemands recht of wet. de vorsten vol en droncken[1203]
d'Handvesten nu en dan de Griecxsche steden schoncken:[1204]
Hy neemtse diese gaf den volcke in eygendom:[1205]
't Is heerengift, een heer die eyschtse wederom.[1206]
Indiense ons dienstigh sijn, wy willen datse spreecken:[1207]
Maer swijgen, soose ons 't hoofd met tegenstribben breecken.[1208]

P a l a m e d e s :
Men heefter dan vergeefs vaeck oorlogh om gevoert:[1209-vlgg.]
Vergeefs 't aenpalend rijck sijns nabuurs om beroert,[1210]
En ydel op gestoft. uw vader in sijn leven[1211]
Sprack dickwils: waer toe 't recht in parckement geschreven,[1212]
Met letters rood van goud, gestarckt met heerlijck wasch:[1213]
Wanneer geen burger oyt des sellefs vruchten las,
Nocht deel had aen 't genot. och overheerde Argiven!

A g a m e m n o n :
Wy staen op 's vyands boôm, myn willen, myn believen,[1216]
Is aller Griecken wet. acht yemand myne stem
Een' krachteloosen galm, myn degen geeftse klem.
Nu antwoord op ons vraegh. hier geld geen tegenstreven.

P a l a m e d e s :
Ick ben heer koning u noyt antwoord schuldigh bleven.[1220]

A g a m e m n o n :
Voorts rand den booswight aen. ghy pynigers komt voort.[1221]
Wat voer ick woorden stryd met desen schelm, hy hoort

1203 *vol en droncken:* in hun overdaad en beschonkenheid; (*vol* = zat).
1204 *d'Handvesten:* de (plechtig bezworen) rechten.
1205 Hij die ze 't volk in eigendom gaf, neemt ze weer terug.
1206 *heer:* vorst.
1207 *spreecken:* van zich laten horen.
1208 *tegenstribben:* tegenstreven.
1209-vlgg. Oldenbarneveld waarschuwde in zijn verdedigingsrede, dat ook Philips II door dergelijke wederrechtelike handelingen zijn rechtmatige soevereiniteit verloren had in de vrijheidsoorlog.
1210 *'t aenpalend rijck:* 't aangrenzend rijk; *beroert:* in beroering gebracht.
1211 *ydel:* te vergeefs.
1212 *in:* op.
1213 *rood van goud:* van rood goud; *gestarckt:* bekrachtigd; *heerlijck wasch:* 't vorstelik wapenzegel in was gedrukt; *heerlijck:* vorstelik.
1216 *boôm:* bodem.
1220 *bleven:* gebleven (ouwere vorm).
1221 Grijpt onmiddelik de booswicht aan.

Noch luystert na myn reên. voorts leght hem 't vier wat nader:
Daer is niet aen verbeurt al sneuvelt de verrader.[1224]

P a l a m e d e s :

Ghy heeren siet voor u, ick ben in uwe macht:[1225]
Gebeurtme leed of smart, dat is geweld en kracht.[1226]
Ghy mooght met luyd gebaer de ruyme locht vervullen:[1227]
Maer denckt daer levender die 't van u eysschen sullen.[1228]
Belydenis door pyn uyt yemands mond geparst,
Word selden vast gelooft, en schoon ghy 't heelt, het barst
Ten dicken muuren uyt. hy overtreed de palen
Van billijckheyd die soo waent yemand t'achterhalen.[1232]

N e s t o r :

Indien het u gevalt, o veldheer, gaet met my,[1233]
Op datwe ons onderling bespreecken aen d'een' sy'.[1234]

A g a m e m n o n :

Wat seyd de vader goeds?[1235]

N e s t o r :

Ick sal grootmachtig koningh
Van u niet bidden 't geen' mach dienen tot verschooningh
Van meyneed, of verraed: is hier de minste schuld,
Hy draegh verdiende straf, en peenen met geduld:[1238]
Maer dat ghy niet en tracht, door pijnigen en recken,[1239]
Een' misdaed uyt den mond van desen vorst te trecken,
Tot quetsing van de grooste, en van 't bysonder recht[1241]
Des vorstelijcken naems, en soo u self' bevecht.
Men heeft oock op dit stuck nu langh genoegh gedrongen.[1243]
Misschien is 't giftigh spogh van bitse lastertongen:

1224 *sneuvelt:* sterft.
1225 *siet voor u:* wees voorzichtig.
1226 *dat is....:* dan is dat gewelddadige overmacht.
1227 *gebaer:* getier.
1228 *daer levender....:* daar leven er die er u rekenschap van zullen vragen.
1232 *t'achterhalen:* van schuld te overtuigen.
1233 *Indien het u gevalt:* als 't u goed dunkt.
1234 *ons onderling bespreecken:* samen overleggen; *aen d'een' sy':* aan de kant, ter zijde.
1235 *Wat seyd de vader goeds:* wat voor goeds heeft (zegt) de vader; *vader:* 'n eretietel van Nestor.
1238 *Hy draegh:* hij zal dragen; *peenen:* straffen (zie blz. 173 op vs. 1492).
1239 *recken:* uitrekken van 't lichaam (op de pijnbank).
1241 *de grooste:* de vorsten, (*grooste* met opslorping van de *t* in de *s*); *'t bysonder recht....:* tegen 'n vorst mochten zulke straffen en zulke middelen niet gebruikt worden; in de toepassing: 't soevereine recht van de Staten (van Holland), die alleen rechtsmacht over Oldenbarneveld hadden.
1243 *dit stuck:* dit punt, (dat hij verrader is, zie vs. 1154-1156); *gedrongen:* aangedrongen.

*

Maer isser anders yet, men legge hem dat te last,[1245]
En geef sijne onschuld plaets.[1246]

A g a m e m n o n :
De booswight die is vast,
O roem van Neleus stam, het schelmstuck sal ons scheyden.[1247]
Wy vonden 't goed hem so een weynigh om te leyden:[1248]
Maer of hy 't loochnen dorst, al waerder blijck en schijn,[1249]
Sou dan de pijnbanck niet ons' jongste toevlught sijn?[1250]

N e s t o r :
't Geen blijct dat spreect van self: wie vuyl is moet sigh schamen,[1251]
Daer vele teeckenen een' saeck bestemmen t'samen.[1252]
Men neem soo kort een' wegh alsme' ymmer nemen kan.[1253]

A g a m e m n o n :
Sleept hier den dooden spie. wat dunckt u van dien man?

P a l a m e d e s :
Het is een sielloos lijf.[1255]

A g a m e m n o n :
Dat is 't niet datwe vragen.
Is 't niet de spie die vaeck het leger quam belagen?

P a l a m e d e s :
'T waer mogelijck.

A g a m e m n o n :
't Is hy self, die dickwils was gewent
Te duycken in de schaeu van Palamedes tent.[1258]

P a l a m e d e s :
Mijn aengesicht dien mensch met kennis noyt aenschoude.[1259]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1250 *ons' jongste,* de oude uitgave heeft *ons 't jongste*. - vs. 1251 en 1252, de oude uitgave heeft achter *schamen* en *t'samen* geen leesteken.
1245 *anders yet:* iets anders.
1246 *En geef sijne onschuld plaets:* en men moet hem gelegenheid geven tot verdediging (bewijs van z'n onschuld); *vast:* vasthoudend, hardnekkig.
1247 *Neleus:* vader van Nestor; *scheyden:* verzoenen (wanneer 't schelmstuk aangetoond is, zullen wij 't eens zijn); (*scheiden* had oudtijds ook de betekenis *verzoenen*, ontstaan uit: twistenden van elkaar scheiden, vergel. *scheidsman*).
1248 *om te leyden:* langs 'n omweg te brengen tot bekentenis.
1249 Maar zo hij 't lochenen durfde, al zou er duidelik bewijs zijn; *schijn:* blijk (ouwere betekenis).
1250 *jongste:* laatste.
1251 *vuyl:* schuldig.
1252 *Daer:* waar; *bestemmen:* bepalen, bewijzen.
1253 *ymmer:* ooit, tenminste, maar.
1255 *een sielloos lijf:* 'n levenloos lichaam.
1258 *Te duycken:* weg te duiken, binnen te duiken.
1259 *Mijn aengesicht:* m'n oog; *met kennis:* met mijn weten.

A g a m e m n o n :
Uwe oogen sagen hem, doen ghy hem toevertroude
't Geheym van brief aen brief: of als hy van Priaem
U schriften brachte, en groete in 's grysen konings naem.[1262]

P a l a m e d e s :
Myn hayr moet als Megeer van swarte slangen krielen:[1263]
Myn schimme namaels drage alleen, 't geen alle sielen,
In onderaerdschen poel van Dis is toe gedoemt:[1265]
Myn naem die sy een vloeck waer dat hy word genoemt:[1266]
Of als Prometheus moet ick 't leverpicken lyen:[1267]
Indien ick kennis heb aen dees' verraderyen.

A g a m e m n o n :
Spaer uw' meyneedigheyd, o boos verraders hart![1269]
Hoe dat ghy hooger sweert, hoe dieper ghy verwart.
Lees self den loosen brief van 's konings ring gezegelt,[1271]
Geteeckent met syne hand, en vloeck niet ongeregelt.[1272]

P a l a m e d e s :
Het schryven is Priaem nocht Hector niet verboon.
Noch streckt my tot geen' vleck. ghy kentet, goede Goon,[1274]
Die veer syt van 't bedrogh in uwen troon geseten,[1275]
Hoe suyver dat ick ben, en heyligh van geweten.[1276]

A g a m e m n o n :
Nu Diomedes tuygh.[1277]

D i o m e d e s :
Wat eyschtmen voor bescheed?

A g a m e m n o n :
Tuyg wat u wedervoer als ghy de ronde deed.

1262 *U schriften brachte:* u brieven bracht; *brachte* oorspr. vorm van *bracht*.
1263 *moet:* moge; *Megeer:* een van de Furiën (zie aant. op vs. 285); de Furiën droegen slange-haar.
1265 *van Dis:* door Pluto, de god van de onderwereld.
1266 *sy:* moge zijn.
1267 Prométheus was door Zeus aan 'n rots geklonken, waar 'n gier elke dag z'n 's nachts weer aangroeiende lever kwam wegpikken.
1269 *Spaer:* houd voor u.
1271 *loosen:* sluwe, valse; *van:* door.
1272 *syne hand*, uitspr. *zijn'and; vloeck:* zweer; *ongeregelt:* in 't wilde weg, lichtzinnig.
1274 *streckt my:* strekt 't mij, is 't mij; *kentet:* weet 't.
1275 *in uwen troon:* in uw troonzetel (vroeger gewoonlik *in* de troon; d.i. de troonzetel met de hemel er over heen).
1276 *heyligh:* onschuldig, onzondig.
1277 *Tuyg:* getuig; *bescheed:* verklaring, getuigenis (Vlaamse vorm).

D i o m e d e s :

't Was over middernacht, de bleecke starren vielen.[1279]
Eerst ging ick strandewaerts besichtigen ons' kielen:
Maer alles was in stilt: doen namen wy ons pad
Na Ida, tusschen 't heyr, en tusschen 's vyands stad:[1282]
Van derwaerts hoorden wy 't geruysch van yemands voeten,
En hielden stal, belust wat of ons soude ontmoeten:[1284]
Of spoock, of dier, of mensch. 't gerucht quam nader aen.[1285]
Mijn oor begeerigh vingh het ritselen der blaên,
Van 't lisch, en 't groene kruyd. by scheemerschaeu ten lesten
So worde ick hem gewaer, het dien den Grieck ten besten,[1288]
En roep: wie daer? hy swijght, en ruckt geswind voorby.[1289]
Ick volgh met blanck geweer, en quets hem in sijn' dy,[1290]
En vat hem na den kraegh: hy duyckt, en, of het God gaf,
In 't duycken ick den spie steeck bottelingh den strot af:[1292]
Met sneuvelt op het veld de schelm en loose dief.[1293]
Men ruckt sijn' boesem op, en vindter desen brief:[1294]
Waer uyt de boodschap blijckt, en wien hy was gesonden.

A g a m e m n o n :

Tot meerdre sekerheyd, om alles te doorgronden,[1296]
Soo heeftmen nagevorscht wie dese lagen brout:[1297]
Wie schelms genoten heeft het vyandlijcke goud,[1298]
En 't loos geheym ontdeckt. Ulysses doe ons open,[1299]
En toon waerme' men tracht den krijgsraed om te koopen.

V l y s s e s :

Ick bidde ontschuldight my.

A g a m e m n o n :

Voorts open ons den schat,[1301]
Op dat de saecke blijcke, eer yemand ons beklad.

1279 *vielen:* begonnen onder te gaan, waren over hun hoogtepunt heen.
1282 *Ida:* 't Ida-gebergte bij Troje.
1284 *stal:* stand.
1285 *spoock:* geest, schim.
1288 *worde* oorspr. vorm; *het dien.... ten besten:* moge 't de Grieken tot heil strekken, (dat ik hem ontdekt heb).
1289 *ruckt:* vliegt.
1290 *met blanck geweer:* met blanke sabel.
1292 *bottelingh:* in eens, plotseling.
1293 *Met:* meteen; *loose dief:* gemeene schurk.
1294 *op:* open.
1296 *te doorgronden:* tot op de grond, helemaal te weten.
1297 *dese lagen brout:* deze verraderijen beraamt.
1298 *schelms:* misdadig.
1299 *En:* en aldus heeft men; *loos:* listig verborgen; *doe ons open:* openbaar ons.
1301 *Voorts:* vooruit; *open:* laat zien.

*

V l y s s e s :
Daer sietghe, o vorsten, 't goud tot ons bederf beschoren:[1303]
Wiens glans het oogh verblinde, en schendigh kost bekooren[1304]
De vaeckbeproefde trou, tot soo vervloeckt een feyt,[1305]
Als oyt is in Euroop bejammert en beschreyd:[1306]
't Meyneedigh Troje voed met sulck een lockaes wolven,
En tygers in ons heyr. dit heeftmen opgedolven
Daer Palamedes korts sijn leger had gespreed.[1309]
Ach! dat een' grootse siel sigh selve dus vergeet.

A g a m e m n o n :
Te hoogh hy 't goed waerdeert, die 't ydel werelds goed schat
Als waerdigh om een heyr te stellen in een bloedbad.[1311-1312]

P a l a m e d e s :
Ick hoor, ick denck, ick sie. Jupijn ghy kent mijn wit,[1313]
Soo deedghe, o Themis, oyt, die voor sijn' voeten sit:[1314]
Wiens Godspraeck ick besweer in dese mijn' verkleeningh,[1315]
Datse in Boeotien van mijne oprechte meeningh
Getuygenisse geef: soo lang haer' Godheyd spreeckt,
En langs hare heylge kerck Cephisus stroomt en leeckt.[1318]

A g a m e m n o n :
Wy nemen 't voor bekend. 't verraed is ons gebleecken.[1319]
Ga voorts in hechtenis, tot datter word gestreecken[1320]
Een vonnis over 't feyt. legh af't meyneedigh sweerd.
Ontwapent hem terstond. wat draelt ghy? ick begeer't.

* TEKSTKRITIEK: vs. 1310, de oude uitgave heeft *grootste*.
1303 *bederf:* verderf; *beschoren:* bestemd.
1304 *schendigh:* schandelik; *kost:* kon (Brab. vorm).
1305 *soo vervloeckt een feyt:* zo'n vervloekte daad.
1306 *Euroop:* hier Griekenland tegenover Azië of Troje.
1309 *Daer:* waar; *korts:* onlangs; *gespreed:* gespreid (*gespreed*, Vlaamse vorm).
1311-1312 *schat als waerdigh:* waardig schat, zo veel waard schat.
1313 *mijn wit:* mijn bedoeling.
1314 *Soo deedghe, o Themis, oyt:* zo wist ook gij, Themis, steeds m'n bedoeling; Themis, de godin van 't recht, zetelde vóor de troon van d'oppergod Júpiter (Zeus); *oyt:* altijd.
1315 *Wiens Godspraeck ick besweer:* wier godspraak ik dringend smeek; over haar *Godspraeck in Boeotien*, zie aant. op r. 205 in de Voor-reden; *verkleening* Vlaams-Brab. vorm van *verkleining:* vernedering.
1318 *kerck:* tempel; *Cephísus:* Kephísos,'n rievier in Boeotië; *leeckt:* druppelt, stroomt.
1319 *bekend* van *bekennen;* wij houden 't voor 'n bekentenis; in 't begin van de ‘sententie’ ('t vonnis) van Oldenbarneveld stond: ‘Alsoo *Johan van Olden- Barnevelt*.... bekent heeft: ende den selven Heeren Rechteren voorts gebleken is’, hoewel Oldenbarneveld niet bekend had.
1320 *voorts:* terstond.

P a l a m e d e s :
Dits openbaer geweld.

A g a m e m n o n :
Scheyd desen van de vroomen[1323]
Door scharpe vangenis. laet niemand by hem koomen,[1324]
Tot dat hy 't rechte loon na sijn' verdienste ontfangh.

N e s t o r :
Een die niet dencken derf is wonder bloode, en bangh.[1326]

R e y v a n E u b e ë r s :
Alree het dun gesaeyt gestarnt[1327]
Verflaeut, en niet soo vyerigh barnt.[1328]
De schaduwe is aen 't overleenen.[1329]
De nacht het opgeeft. voor sigh heenen,
De morgenstar drijft's hemels heyr.[1331]
De voerman van den grooten beyr,[1332]
Op dat hy sijne beurt verwissel,[1333]
Die vlucht met omgekeerde dissel.[1334]
De goude Titan rijst alree[1335]
Met blaeuwe paerden uyt der zee,[1336]
En schittert over bosch en duynen,
En Idaes bladerrijcke kruynen.
O wellekoome morgenstond!

1323 *vroomen:* rechtschapenen.
1324 *scharpe vangenis:* 'n strenge gevangenhouding.
1326 *Een:* iemand; *derf:* zou durven; ‘Toen de Plakkaeten tegens de Remonstranten uitquamen, kocht er Burgemeester C.P. Hooft een bij W.J. Blaeuw en zeide: hij is een bloodt man, die niet denken dorft’ (Brandt).
1327 Deze rei is 'n vrije navolging van de eerste rei in Seneca's *Hercules furens* (De razende Hérkules), vs. 125-133, en heeft in de eerste verzen tot 1339, 'n bijna woordelike overeenkomst met 't begin.
1328 *barnt:* (brandt), straalt, schittert.
1329 *De schaduwe:* de duisternis; *overleenen* (*overleunen*)*:* overbuigen, wegbuigen, wegzakken (Vondel's vers is hier 'n vrije bewerking van 't Lat. *prono mundo:* terwijl de sterrehemel overhelt, neigt [naar de kim]).
1331 *'s hemels heyr* zijn de sterren.
1332 't Sterrebeeld de Grote Beer werd ook de Wagen genoemd; vandaar *de voerman* en *omgekeerde dissel* (1334).
1333 Om van beurt te wisselen met de zon, om nu aan de zon zijn beurt te geven, gaat hij met de Wagen heen van de hemel (letterlik met omgewende, met heengaande wagen; (verg. *Hecuba*, blz. 565 vs. 638, zie Aant. achterin).
1334 *met omgekeerde dissel:* met omgewende dissel, met omgewende wagen.
1335 *Titan:* zonnegod, zon; hij wordt Titan genoemd omdat de zonnegod de zoon was van de Titan Hyperíon.
1336 *blaeuwe paerden* vertaling van 't Lat. *coeruleis.... equis* (vs. 132); *blauw* omdat ‘caeruleus’: blauwgroen, de gewone benaming is in 't Lat. voor de zee en al wat er betrekking mee heeft (verg. vs. 2242); *der:* ouwe 3e n.v. vrouwel.

*

Ghy voert hem spelen in den mond[1340]
Van endeloose salighede,
Die rustigh, lustigh, wel te vrede,
Beschout wat ons natuure geeft:
Wat schoonheyd in haer aenschyn sweeft:
Wat Godlijck word, door alle haer' leden,
Van 't diep verwondren aengebeden.[1345-1346]
Die in een liefelijcke streeck,
By 't ruysschen van een' silverbeeck
Sijn landhuys sticht, en boersche wooning:
Wat is dat een gesegent koning!
Die niet en vlamt op ydel lof,
En sijne lusten met sijn' hof[1352]
Vernoeght en indrinckt met sijne ooren[1353]
Den vooglensangh, die sigh laet hooren,
Als d'uchtent dou langworpigh leyd
By druppels hier en daer gespreyd:[1355-1356]
Op roosebladen versch ontloken:
Wanneer sigh opdoen duysend roken,[1358]
En duysend kleuren, voor het oogh,
Van bloemen als een regenboogh,
Als Iris bruylofs-kleed geweven:[1361]
Een' schildery die swijmt na'et leven.[1362]
Hy plant, hy poot, of hy verset:
Belaegt de voglen met sijn net:
Of overlenende met yver,[1365]
De spartel-visch treckt uyt den vyver,
Met sijn' gebogene hangelroe:[1367]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1346, de oude uitgave heeft achter *aengebeden* 'n komma.
1340 *hem* met klemtoon, bij *die*, vs. 1342; *spelen:* genietingen.
1345-1346 Wat'n goddelike heerlikheid (wat goddeliks), die zich in heel haar wezen vertoont, wordt door (*van*) diepe bewondering aanbeden.
1352 *sijn' hof:* z'n hofstede, z'n buiten.
1353 *Vernoeght:* tevreden stelt, voldoet.
1355-1356 *langworpigh... by druppels:* in langwerpige dauwdruppels; *hier en daer:* overal (her en der).
1358 *sigh opdoen:* (zich vertonen), opstijgen; *roken:* geuren.
1361 *Iris* was de godin van de regenboog; dus: als 'n bruiloftskleed voor Iris geweven (letterlik: geweven als Iris' bruiloftskleed); (*bruylofs-kleed* uit bruilofts-kleed, *ts* wordt meermalen tot *s*).
1362 *swijmt na'et leven:* 't leven nabij komt (lijkt op 't leven).
1365 *overlenende:* overhangende, zich vooroverbuigende.
1367 *hangelroe:* hengel, (*hangelroe* voor *angelroe:* stok waar de visangel of vishaak aan bevestigd is); uitspraak *gebogen'angelroe;* deze verzen naar Seneca vs. 155-159).

*
Of is hy sulcke spelen moe,[1368]
Hy spant sijn' paerden in voor't daghen,
En gaet met honden 't knijn belagen:
Of rijd by klaren sonnen-schijn
Door wegen, die gestrengelt sijn[1372]
Als voormaels der Cretensen doolhof.[1373]
Hier bloeyt een af-getuynde kool-hof:[1374]
Daer lacht een' beemd, een klaverwey,[1375]
Omcingelt met een' boomenrey:
Men leeght de koeyen uyers wacker:
Hier swoeght en ploeghtmen op den acker,
En ginder hooptmen op 't gewas:[1379]
Daer saeytmen boeckweyt: ginder vlas:
Hier groeyt en bloeyt het weeldigh kooren,
Omheynt met steeckelige dooren:[1382]
Daer spoeyt een speeljaght over 't meer:
Hier roockt een dorrep: ginder veer
Een slot wil in 't verschiet verflaeuwen,[1385]
En hooger op 't geberghte blaeuwen.[1386]
Ver dwaelt hy van dit leven af,[1387]
Dien d'onrust nagaet, tot in 't graf:
Die tot den avond van den morgen
Geknaeght, geplaeght word van de sorgen,
Van sorge, die niet rusten laet[1391]
Die slaef word van een' vryen staet,

* TEKSTKRITIEK: vs. 1387 *Ver dwaelt*, de oude uitgave heeft *Verdwaelt*.
1368 *spelen:* uitspanningen, liefhebberijen.
1372 *gestrengelt:* dooreengestrengeld.
1373 De doolhof op Kreta (verg. Dl. 1 blz. 507 op vs. 24).
1374 Vondel geeft in deze verzen 'n fris aquarel van 'n Hollands lentelandschap en van 't landelike leven, zoals ie dat gezien had in Beverwijk, waar hij zo dikwels te gast was bij Laurens Baack; *af-getuynde kool-hof:* door 'n tuin of haag afgezette moestuin; (*tuin* in 't Brabants nog 't gewone woord voor *haag*, evenzo *koolhof* voor *moestuin*).
1375 *beemd:* grasland (de oorspr. betekenis).
1379 Ginder ziet men vol verwachting 't gewas al groeien.
1382 *dooren:* haagdoorn.
1385 *wil.... verflaeuwen:* wil flauw opkomen, begint flauw zichtbaar te worden in 't blauwe waas hogerop tegen 't gebergte (de duinen); *verflaeuwen* zegt Vondel, omdat de omtrekken verflauwen, voor 't oog flauwer worden in de wazige lucht.
1386 En blauwend te voorschijn komen verder weg (*hooger*) op 't gebergte.
1387 Tegenover de voorgaande uiting over 't heerlike vrije leven horen we nu van 't leven van een die in zorgen zit (Palamedes-Oldenbarneveld); *Ver dwaelt hy:* ver raakt hij buiten deze levensfeer.
1391 *die niet rusten laet.....:* die geen rust laat aan hem, die als 'n slaaf z'n arbeid geeft voor de vrijheid van de staat.

En tot gemeene best sal ramen,[1393]
En brengen soo veele hoofden t'samen.[1394]
Hy word gebeten van de nyd,[1395]
Hoe vroom en eerlijck hy sigh quyt.[1396]
De tabberd, ick beken 't is eerlyck,[1397]
En 'tkussen deftigh, en raedsheerlijck:[1398]
Maer och wat is 't een lastigh pack:[1399]
Wat moeyte nestelt onder 't dack,
Daer yeder vlamt na hoogre stoelen,[1401]
En allerley' gebreken woelen.
Die ramp vermyd myn burgerboer.[1403]
Hy drinckt uyt goud nocht parlemoer[1404]
Geen aconith, nocht spoch van draecken:[1405]
't Welck 't hert de siel doet quynendbraecken.[1406]
Oock schuylt hy voor de poegnerts vry,[1407]
Die, achter de tapissery,[1408]
Den man van staet het lyf ontseggen,[1409]
En syne voorspoed lagen leggen.
Geen' vreese maeckt hem 't leven suur.
De gunst des volcx, dat wispeltuur[1412]
En wuft nu stroockt, nu steeckt syne heeren,[1413]
Hy sonder hertseer mach ontbeeren.[1414]

1393 En voor 't algemeen welzijn moet overleggen (*ramen*).
1394 En zoveel hoofden samen moet brengen, tot eensgezindheid brengen. Hier denken we natuurlik aan Oldenbarneveld z'n werkzaamheid in de Statenvergadering.
1395 *van:* door.
1396 *vroom en eerlijck:* rechtschapen en onberispelik.
1397 *tabberd:* 't hoog-ambtelik gewaad; *eerlyck:* eervol.
1398 *raedsheerlijck:* van 'n raadsheer (lid van de Staten): 't is 'n deftig kussen dat van 'n raadsheer.
1399 *een lastigh pack:* 'n zware last.
1401 *Daer:* waar; *stoelen:* zetels, waardigheden.
1403 *myn burgerboer:* m'n gewone staatsburger die boer is, z'n landelik leven leidt.
1404 *uyt goud nocht parlemoer:* uit goude noch paarlemoere bekers.
1405 *aconith:* 't sap van de aconith ('n heel vergiftige plant, de monnikskap, bij de Ouden al als dé giftplant genoemd); *spoch van draecken:* slangegif.
1406 Dat 't hart 't stervend leven uit doet braken; (ook nu nog zegt 't volk: 't hart uit 't lijf spuwen).
1407 *poegnerts:* ponjaards, (*poegnerts:* uitspr. poenjerts, uit 't Frans *poignards*); *vry:* gemakkelik.
1408 Dit vers herinnert sterk aan 'n Shakespeare-toneel; verg. b.v. *Hamlet*, 3e Bedrijf 4e toneel, Polonius' dood; *tapissery:* behangtapijt.
1409 *man van staet:* man van hoge staat, van hoge waardigheid; *het lyf ontseggen:* 't leven ontnemen.
1412 *wispeltuur:* wispelturig.
1413 *wuft:* lichtzinnig; *stroockt:* streelt; *syne heeren*, uitspr. *zijn'eeren*.
1414 *magh:* kan.

Van 't bedde hy niet word opgeklopt[1415]
Half suysebollend: nocht men stopt
Syne hand vroeghmorgens niet vol schriften.[1417]
Men sal syn' ommegang niet siften.[1418]
Syne huysgoon niemands wrock bespied.[1419]
Men mat hem door veel aenspraecx niet:[1420]
Noch' sit beschanst in syn' pampieren,[1421]
Die door de slaefsche sinnen swieren.[1422]
Hy ziddert niet voor 's priesters stem,
Die al syn vuylnis veeght aen hem,[1424]
En scheld syn' landsheer voor een' bengel,[1425]
En veynst sigh Gods gesant en Engel.[1426]
Door soo veel' klippen en gevaers,
Door 't onweer, dat de wichelaers[1428]
Met lastertongen wecken stedes,[1429]
Dryft d'afgesloofde Palamedes.
Syn' schipbreuck sietmen te gemoet:
Ten sy Neptuyn syn wettigh bloed[1432]
Verschoone, en, aengebeen om bystand,[1433]
De zee besadigh met den drytand.[1434]

1415 *bedde hy*, uitspr. *bedd'ij*.
1417 *Syne hand*, uitspr. *zijn'and; vroeghmorgens:* in de vroege morgen, s' morgens vroeg.
1418 *syn'ommegang niet siften:* z'n dageliks leven niet in biezonderheden nagaan, bevitten.
1419 Niemands wrok bespiedt hem thuis (*huysgoon:* 't Lat. *penates* de beschermgoden van de woning, vandaar de woning, 't thuis zelf).
1420 *mat:* mat af; *door veel aenspraecx:* door hem veel aan te spreken om hulp, om raad.
1421 *Noch' sit beschanst:* ook zit hij niet omschanst met papieren (over 't weglaten van *hij*, verg. aant. op vs. 923).
1422 Die door z'n altijd als 'n slaaf arbeidende geest dwalen.
1424 *veeght:* afveegt.
1425 *bengel:* gemene kerel; ‘Gelijk Dathenus Prins Willem.’ (Brandt) (zie aant. op vs. 78).
1426 De naam *Godsgezant* voor 'n priester is heel gewoon; ook die van *Engel* = bode, gezant, zie *Openb*. 1:20; 2:1.
1428 *onweer:* slecht weer.
1429 *stedes:* ouwe vorm van *steeds*.
1432 *syn wettigh bloed:* z'n wettige bloedverwant (Palamedes); *Neptuyn:* Neptunus, de stamvader van Palamedes.
1433 *Verschoone:* zou sparen.
1434 *besadigh:* zou stillen; *drytand:* Neptunus z'n schepter.

De vierde handel.

OATES. AJAX.

O a t e s :

O Chalcis! die de strand bekleed met prael van huysen:[1435]
En t'elckens sevenwerf hoort in een etmael bruysen[1436]
Euripus Pekelschuym, so vaeck met sand vermengt,[1437]
Hy uyt d'AEgeesche zee geweld van golven brengt,
En steeckt sijne hoornen op, en komt uwe hooge muuren,[1439]
En Aulis havendiep, en weersijds d'oevers schuuren:[1440]
O vaderlijcke stad! hoe luttel voeltghe noch,[1441]
Hoe Argos wrock, en wraeck, en 't Cephaleensch bedrogh[1442]
Myn' ongerusten geest afmatten, en vermoeyen:
Hoe vrees en hoop in my nu ebben, nu weer vloeyen.[1444]
Ach vader Nauplius! uwe afkomst is in nood:[1445]
Men dingt hem na den hals: hy worstelt met de dood:[1446]
Men toetst de lastering, men schout hem vroom, en echter[1447]
Men gaet hem na, en stelt syn' vyand tot syn' rechter.[1448]
Hy die de tong, de mond, en schild der vryheyd is,[1449]
Syn vrydom nu ontbeert, in sware vangenis.[1450]
Hoe kan Ulyssis doch een wettigh vonnis spreecken?

1435 *Chalcis:* Chalkis, 'n stad op Euboea, 't eiland van Palamedes; *de strand:* evenals in 't middeleeuws nog 'n *de*-woord.
1436 *t'elckens sevenwerf:* herhaaldelik; *bruysen:* de sterke bruising bij de verandering van 't getij.
1437 *Eurípus* is 'n zeeëngte tussen Euboea en Boeotië, de tegenwoordige Egribos; die is bekend om z'n onregelmatige vloeden; *Pekelschuym:* 't zeewater.
1439 *En steeckt sijne hoornen op:* en zich verheft (verg. Dl. 1 blz. 181 op vs. 96); *sijne hoornen*, uitspr. *zijn'oornen; uwe hooge*, uitspr. *uw'oge*.
1440 *Aulis* 'n havenstad in Boeotië, schuin tegenover Chalkis; van uit Aulis was de Griekse vloot naar Troje gevaren.
1441 *vaderlijcke stad:* vaderstad; *luttel:* weinig.
1442 *Argos wrock:* Agememnon's wrok; Agamemnon was koning van Argos; *'t Cephaleensch bedrog:* de bedriegerij van Ulysses; Cephalénia (Kephallenia) was een van de eilanden van Ulysses; al zijn onderdanen heetten Kephallénen.
1444 *vloeyen:* vloeden, komen opzetten.
1445 *afkomst:* afstammeling, zoon.
1446 Men staat hem naar 't leven (*dingen:* streven naar).
1447 *men schout....:* men beschouwt hem als 'n braaf man, en toch....
1448 Men onderzoekt al zijn doen en laten alsof hij 'n misdadiger was; de rechters hebben Oldenbarneveld ondervraagd over heel zijn openbaar leven.
1449 *de mond:* de verdediger.
1450 *Syn vrydom:* z'n vrijheid.

Wiens haet niet lievers wenschte als sigh aen hem te wreecken,
Van zedert dat hy sleepte uytsinnigh 't ploegespoor[1453]
Aen strand, doen Palameed het kind leyd in de voor:[1454]
Waer door hy syne bruyt Penelope most missen,
Om, Sparten te geval, de schandvleck uyt te wissen[1456]
Van Menelaüs bed. en namaels als de Thrax[1457]
Hem afsloegh syn versoeck, en mynen broeder stracx[1458]
Afveerdighde met graen, doen 'tschier was omgekomen,[1459]
Heeft d'oude wrock allencx in felheyd toegenomen:
Meer saecken ick verswygh. wat Tydeus soon belangt,[1461]
Dats een soldaet, die gants aen Agamemnon hangt,
En van sijne handen vlieght. maer weert voor al, o Griecken![1463]
Dat doch de rasebol, dien niemand quaelyck riecken,[1464]
Of luchten magh, en scharp twee woorden spellen kan,[1465]
Ter vierschaer niet en ga, nocht over sulck een' man[1466]
Nocht over sijne daên een onryp oordeel stamer:[1467]
Syn domheyd word bereen van onsen vogelraemer:[1468]
Thersites buldert wt wat Calches denckt of droomt:
d'Onwetentheyd die maeckt hem stout, en onbeschroomt.[1470]
Kortom, loftuytery, en baetsucht sien wy heden,[1471]
En loshoofds dommekraght den rechterstoel bekleden.[1472]
Dit wichelt my niet goeds, myn broeder is verraen:[1473]
Syne haeters meesters zyn. hoe of dit wil vergaen?[1474]

1453 *sleepte:* trok; *uytsinnigh:* als 'n dwaas (zie *Inhoud* aant. op r. 20-vlgg).
1454 *leyd:* (legde), lei.
1456 *Sparten te geval:* ter wille van Sparta; *Sparten* verbogen vorm, 3e n.v. van Sparte.
1457 *bed:* huwelik; *namaels:* later; *de Thrax:* de Thraciër, de koning van Thracië (zie *Inhoud* op r. 25-vlgg. en aant. op vs. 227).
1458 *stracx:* onmiddelik.
1459 *Afveerdighde:* afzond, liet heengaan (Vlaams-Brabantse vorm); *doen 'tschier was omgekomen:* toen alles bijna verloren was (*'t is omgekomen:* 't is verloren).
1461 Over verdere zaken zwijg ik; *Tydeus soon:* Diomedes.
1463 *En van sijne handen vlieght:* en op z'n wenken vliegt; *sijne handen*, uitspr. *zijn'anden*.
1464 *de rasebol:* de driftkop; *Thersites = van Santen* een der rechters wordt hier bedoeld (zie vs. 1472, en vs. 1684-vlgg); *quaelyck:* nauweliks.
1465 *scharp:* op z'n best, nauweliks.
1466 *Ter vierschaer niet en ga:* niet in de rechtbank komt.
1467 *stamer:* zou stamelen; *stameren* 'n vorm naast *stamelen*, ook in 't middeleeuws.
1468 Zijn domheid wordt bereden, dus gemend, helemaal naar verkiezing gebruikt door onze wichelaar Kalchas; *vogelraemer:* vogelverklaarder, vogelwichelaar, die uit vlucht of zang van de vogels voorspellingen doet.
1470 *stout:* brutaal.
1471 *loftuytery:* vleierij (die Agamemnon vleien).
1472 *loshoofds dommekraght:* de domme ruwe kracht van 'n loshoofd, verg. aantekening op vs. 452.
1473 *wichelt:* voorspelt; *niet:* niets.
1474 *Syne haeters*, uitspr. *zijn'aters; wil vergaen:* zal aflopen.

Maer sie ick herwaers niet den grooten Ajax treden:[1475]
Syn aensicht is vol viers: hy mort, en schynt t'onvreden.[1476]
Best soeck ick heul aen hem. o soone van Iupyn![1477]
Wat tyding brenght ghy ons? sal heden onder schyn
Van recht, d'onnoselheyd myns broeders sneuvlen moeten?[1479]

A j a x :

De noyt verdiende peen, en straffe sal hy boeten,[1480]
'Ten sy het word geschut.[1481]

O a t e s :

Wat sal ick best bestaen?
'Kben raedeloos, wat raed?

A j a x :

Myn neef de Peleaen[1482]
Te Lesbos word verlet: 't syn d'Ithakoische treecken:[1483]
Men heeft met voordacht door d'Atryden dit besteecken:[1484]
Maer sonder dat, wy twee doorhieuwen met ons stael[1485]
'sGevangens banden, selfs in spyt van logentael,
En valscheyd, die doortrapt dit nae haer wensch beschicken,
En 'svorsten braeve siel en wackerheyd verstricken
Met openbaer geweld, sy willender me voort.[1489]
Foey, dat dus Atreus saet de vorsten ringeloort.[1490]
Foey, dat so groot een man voor sulck een' snoode vierschaer[1491]

1475 *herwaers:* herwaarts (met versmelting van *ts* tot *s*).
1476 *vol viers:* vuurrood (van toorn); maar dit slaat ook op de Heer van Schagen die 'n rood en opgezet aangezicht had; *t'onvreden:* in onvrede, verstoord (oorspr. vorm van *ontevreden*).
1477 *heul aen hem:* troost, hulp bij hem; *soone van Iupyn*, al de Griekse helden brachten hun afstamming terug op de goden; Ajax stamde af van Jupiter.
1479 *d'onnoselheyd....:* mijn onschuldige broeder moeten terecht gesteld worden (*sneuvlen:* vallen, gedood worden).
1480 *peen:* straf.
1481 *geschut:* tegengehouden; *bestaen:* doen.
1482 *de Peleaen:* de zoon van Peleus, Achilles; hiermee schijnt Frederik Hendrik bedoeld te zijn, die niets heeft kunnen doen; volgens anderen wordt bedoeld de gezant van Frankrijk Du Maurier, die herhaaldelik, nog op de morgen van de terechtstelling, gepoogd heeft Oldenbarneveld te redden; in de Amersfoortse uitgave staat, dat hij arglistig in Zeeland was opgehouden, dit is zeker onjuist.
1483 *d'Ithakoische treecken:* de sluwheden van Ulysses (Philostratos' *Heroïkos* X, 6).
1484 *door d'Atryden:* door middel van de zonen van Atreus, Agamemnon en Meneláüs; *besteecken:* bestoken, bekonkeld (*besteecken:* oorspr. vorm).
1485 Doelt op de onderneming van de Heren van Asperen en van Schagen, om Oldenbarneveld met geweld te verlossen (zie aant. op vs. 826).
1489 *sy willender me voort:* ze willen er mee vooruit, ze willen 't doorzetten.
1490 *Atreus saet:* Atreus' zoon, Agamemnon.
1491 *sulck een' snoode vierschaer:* zo'n onbekwame en schandelike rechtbank; *snood:* hier wel in die dubbele beteekenis; onder de 24 rechters waren verschillende niet-rechts-kundigen, en bijna allen waren persoonlike vijanden van Oldenbarneveld.

Betrocken, plengt syn bloed: dat naderhand soo dierbaer[1492]
Sal worden gewaerdeert, als 't klaegen is te laet,
En Grieckenland de lucht met droeven weergalm slaet[1494]
Van klaghten, en gehuyl: wanneer de vlechten hangen,
En handen gaen in 't hayr: de traenen langhs haer wangen[1495-1496]
Af-biggelen bedruckt, en 't schelmstuck word verfoeyt.
Maer dat d'aertswiggelaer geveynst hier onderroeyt,[1498]
Met sijn' doortrapte tong, en koestert onse plagen,[1499]
En baeckert ons bederf: dats sonde te verdragen:[1500]
Dat in so fel een' brand hy voedende oly giet:
Dat een verloopen Phrygh gants Griecken doet verdriet.[1502]
Het lustme ditmael eens sijn leven te doorloopen.
Syn vader Thestor hiet: wiens harssen had doorkroopen[1504]
't Half levende ingewand der dieren, soo hy sey,
En noemde sigh een' soon van Phoebus, en Agley,[1506]
En lette op voglesang, op spoock, en ydle droomen,[1507]
Op drift van God, en geest, op 't ruyssen van de bóomen,[1508]
En 's Hemels aengesicht, in 't aldernaeste dorp,[1509]
't Welck roockte by het leck, ontrent een' slingerworp.[1510]
Hier queeckte hy Calches breyn, en leerde hem deftigh klappen,[1511]
En grollen mengen in landnutte wetenschappen:[1512]

1492 *Betrocken:* getrokken, gebracht; *dierbaer:* duur, kostbaar.
1494 *slaet:* doet klinken.
1495-1496 't laten hangen van 't haar enz. zijn de bekende rouw-uitingen.
1498 *geveynst hier onderroeyt:* dit heimelik aanwakkert.
1499 *doortrapte:* geslepen.
1500 *En baeckert ons bederf:* en ons verderf zorgvuldig aankweekt; *dats sonde:* dat is schande.
1502 *verloopen:* weggelopen; *verloopen Phrygh:* afgevallen Trojaan: Kalchas (die echter Griek was); men denkt hier wel aan de renegaat Trigland, die katoliek, en ook aan Fabricius, die monnik was geweest. (Verg. *Haec libertatis ergo* [1630] vs. 57).
1504 *hiet:* heette; *harssen:* verstand (*harssen* ook enkelv. = hersens).
1506 *Phoebus:* de priesters werden zonen van Phoebus Apollo genoemd; *Agley:* Aglaia, een der drie Gratiën, n.l. die van de schoonheid en feestelike luister ('t Griekse *aglaia* betekent schoonheid).
1507 *spoock:* verschijning.
1508 *Op drift:* op 't aandrijven.
1509 *'s Hemels aengesicht:* 't voorkomen van de hemel (bewolkt enz.); *in 't aldernaeste dorp....:* in 't dorp dat 't dichtst bij 't meer lag.
1510 Dat lag bij 't meer; 't meer van Genève, waar Trigland's geestelike vader, Kalvijn, z'n zetel had gehad; maar de Predikant Trigland meende dat het een steek op hem was, omdat hij te Vianen bij de Lek schoolmeester was geweest. (Amersf. uitg.); *het leck* (ook *de leck*) = meer, water; de rieviernaam de Lek (vroeger waarschijnlik ook *het* Lek) is 't zelfde woord.
1511 *deftigh klappen:* plechtig praten.
1512 *grollen:* beuzelpraat; *landnutte wetenschappen:* voor 't land nuttige wetenschappen (zaken betreffende 't landsbestuur).

*
En ramen op een hayr, na d'hayren van een dogh,[1513]
De korlen van een' vygh, de biggen van een sogh,[1514]
Die rond en swangher gingh, na'et maecksel van haer' jonghen:[1515]
En oeffende sijn' geest op drie, op sevenspronghen,[1516]
En 't wettelyck gebruyck van woord en letterkracht,[1517]
Seef, becken, en gebeent. vaeck leyde hy hem by nacht[1518]
Op Idaes hooge kruyn, en staerende in de starren,
Gaf diepe raedsels uyt, en liet syn' soon ontwarren[1520]
Verwarde vragen, en ontstricken knoopen, daer
Een Godschalck Arabier, of oud Egyptenaer[1522]
Of Indiaens Branman om sweeten soude, en hygen.[1523]
Hier prachte Calches meê, om nooddrufts eysch te krygen,[1524]
En bedelde achter land, gelijck hy was gewent:[1525]
Tot dat Laocoön, en Panthus hem in 't ent[1526]
Verworven gunst by 't hof: dit wist hy soo te smeecken,[1527]
Door ydel lof, en door 't oppроncken der gebreecken,[1528]
Dat hy verkoren werd aertswichelaer van 't rijck:
Doen blies hem hoovaerd op: doen achte hy sigh gelijck[1530]
Een' Hayligh van 't outaer: en die soo korts ging beedlen[1531]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1530 *blies hem*, de oude uitgave heeft *blies hij*.

1513 En tot op een haar raden, hoeveel haren 'n hond heeft (naar de haren van 'n hond).

1514 Hoeveel pitten 'n vijg heeft, en hoeveel biggen 'n zeug zal krijgen.

1515 *na'et maecksel van haer' jonghen:* en (raden) naar de vorm van d'r jongen.

1516 Driesprongen op wegen zijn altijd zeer gezochte plaatsen voor toverkunsten; ze waren ook aan *Hékaté*, de godin van de onderwereld en van de toverij, gewijd.

1517 En zich oefende in 't wettige, gepaste gebruik van de kracht van woorden en letters; *wettelyck:* naar de wet van die letterzifters.

1518 *Seef, becken, en gebeent:* zeef, ijzere pot, en beenderen, alle voorwerpen bij die toverkunsten gebruikelik; *leyde hy*, spreek uit *leyd'ij*.

1520 *Gaf.... uyt:* gaf diepzinnige raadsels op (nog in 't Zuid-Nederl. 'n raadsel uitgeven).

1522 *Een Godschalck Arabier:* 'n Arabies priester; *Godschalck* = knecht, dienaar van God. Vondel speelt wel met 't woord *schalk*, en dan betekent *Godschalck* hier schijnheilige, 't zelfde als *Godsbedrieger;* want de gewone betekenis van *schalk* was toen sluwerd, bedrieger, boef; *oud Egyptenaer:* 'n oude Egiptiese tovenaar.

1523 *Of Indiaens Branman:* of 'n Indies brahmaan, priester.

1524 *Hier prachte Calches meê:* hier bedelde Kalchas mee, met die kunsten te vertonen vroeg hij om z'n brood; *nooddrufts eysch:* noodzakelike levensbehoefte.

1525 *achter land:* 't land door.

1526 *Laocoön en Panthus* zijn beide Trojanen; Laokoön is de bekende Trojaanse priester, die om z'n schennis van 't Trojaanse paard door slangen gewurgd werd.

1527 *dit:* 't hof; *smeecken:* vleien.

1528 *door 't oppроncken der gebreecken:* door de gebreken 'n mooie schijn te geven.

1530 *hoovaerd:* de ouwe vorm naast 't nieuwere *hoovaardij; achte hy*, spreek uit *acht'ij*.

1531 *Een' Hayligh van 't outaer:* 'n godheid van 't altaar (*de heilige:* de godheid, zie aant. op vs. 1142); *een Hayligh* de ouwe sterke verbuiging zonder uitgang; *korts:* kort geleden.

Hoonde alle tempeliers, en bengelde 's lands eedlen.[1532]
Sijn' trotsheyd borst terstond tot boose stucken uyt:[1533]
Door gaylheyd hy ontmaeghde een streng verloofde bruyt,[1534]
Den bruygom te geval: dit tuygt de gryse Nestor.[1535]
Den schimmen vloeckte hy toe sijn' ouden vader Thestor.[1536]
Eens anders bedgenoot, al t'eerloos van gemoed,
Tot schennis hy versocht, en maeckte haer' kuyscheyd vroet,[1538]
Dat niemand Minos heeft nocht Cerberus te vruchten:[1539]
Dat Styx en Acheron sijn moolocken, en kluchten.[1540]
Eurypilus bedeckte het overige vuyl[1541]
Sijns meesters, tot soo lang hy bloo, gelijck een uyl[1542]
Van yeder een verpickt most Ilium begeven.[1543]
Doen quam hy al beroyt in Grieckenland gedreven[1544]
Aen Agamemnons hof, en vlamde op 't oud genot:[1545]
Uytgevende: hoe hy 's nachts door inspraeck van den God[1546]
Apollo was vermaent uyt Trojens slot en wallen
Te vlieden, om t'ontgaen de dreygende ongevallen,
Die 't stamhuys van Dardaen nu hingen over 't hoofd.[1549]
Dit nam ons priesterschap soo in, en 't werd geloofd[1550]
Van 't volck. de faem ging voorts door alle steden stroyen[1551]
Hoe Calches had gesien den hoogen burgh van Trojen[1552]

1532 *tempeliers:* priesters; *bengelde:* (ranselde), sarde.
1533 *boose stucken:* boze daden.
1534 De volgende beschuldigingen zullen wel niet ook tegen de predikanten bedoeld zijn.
1535 *Den bruygom te geval:* tot genoegen van de bruidegom (is dit ironies bedoeld?).
1536 Zijn oude vader Thestor, vloekte hij naar de schimmen, verwenste hij naar de dood.
1538 *Tot schennis hy versocht:* verleidde tot echtbreuk (verg. ons *verzoeking*); *maeckte haer' kuyscheyd vroet:* maakte haar, die nog kuis was, wijs, dat....
1539 *Minos:* de rechter van de onderwereld; *Cérberus:* de gruwelike hellehond; *vruchten:* vrezen.
1540 *Styx en Acheron:* twee rievieren in de onderwereld, dus de onderwereld zelf; *moolocken:* afgodsbeelden, ijdele schrikbeelden, vogelverschrikkers (*moolock:* afgodsbeeld van Moloch); *kluchten:* malligheden.
1541 *vuyl:* schande.
1542 *bloo:* verlegen, beschaamd.
1543 *verpickt:* weggepikt.
1544 *al beroyt:* geheel beroofd, van alles beroofd; *in:* naar.
1545 *'t oud genot:* nml. van weer in macht en aanzien aan 't hof te zijn, zoals hij dat in Troje was geweest.
1546 *Uytgevende:* bewerende.
1549 *Dardaen:* Dárdanos, stamvader der Trojanen.
1550 *Dit nam ons priesterschap soo in:* dit pakte onze priesters zo in; dit won onze priesters voor hem.
1551 *Van:* door.
1552 *had gesien,* nml. in 'n droomgezicht.

*
Verweldight, en de wacht in 't sluymeren gedood,[1553]
En van 't Palladium Minervaes kerck ontbloot:[1554]
De Sceesche poort beroofd van wylen konings asschen:[1555]
'tPallays met vlam omringt, en 'tGriecksche swaerd verrasschen[1556]
De stad, van wijn en slaep bedolven op haer' feest:[1557]
Ja tot waerteecken noch, hoe sijn ontwolckte geest[1558]
De vyandlijcke Goon op Ilium gebeten[1559]
Sagh waeren. Pallas op de kruyn van 't slot geseten,[1560]
Met helm en beuckelaer, vast drilde haer' taeye lans,[1561]
En schudde haer' Pluym. Belloon die blies van 's toorens trans,[1562]
En stack haer moordtrompet. de vader heet ontsteecken[1563]
Door wraeck self d'armen steef, en zenuwen der Greecken:[1564]
Verschafte hun moed, en dreef de Goon op den Dardaen,[1565]
En op sijn wapenen met kracht en yver aen.[1566]
Sijn' wreede Juno, met den aengegorden degen,[1567]
De Sceese poort besette, en hiel alsins de wegen[1568]
En toepaen veyligh, langs de zee en waterkant,[1569]
En riep met heesche keel de krijgslien van de strand.
De vloot gaf drommels uyt den anderen tot bystand.[1571]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1562 *van 's toorens trans,* de oude uitgave heeft *van 't tooren trans*.
1553 *Verweldight:* overweldigd; *in 't sluymeren:* in hun slaap.
1554 *'t Palladium:* 't Pallas-beeld ('t beeld van Pallas of Minerva), aan dit beeld hing 't lot van Troje (zie blz. 93 op vs. 232); *ontbloot:* beroofd.
1555 *De Sceesche poort:* de westelike poort van Troje; *van wylen konings asschen:* van de as van de gestorven koning (dus, dat zelfs de graven van de koningen verwoest waren).
1556 *en.... verrasschen:* en (hij had) 't Griekse leger (zien) overvallen.
1557 *van.... bedolven:* overstelpt door.
1558 *tot waerteecken noch:* en tot 'n nog duideliker kenteken van de waarheid (vertelde de faam), hoe....; *ontwolckte:* ontsluierde, voor wie de sluier van Gods geheim plan was weggenomen.
1559 *gebeten:* vertoornd.
1560 *waeren:* rondwaren; hierachter worden dan die goden opgenoemd: *Pallas* enz.
1561 *beuckelaer:* schild; *vast:* stevig; *taeye lans:* omdat de lansen zeer buigzaam waren.
1562 *Pluym:* haar bekende wuivende helmbos; *Belloon:* Bellóna, de krijgsgodin; *van 's toorens trans:* van de omloop, van 't hoogste van de toren.
1563 *de vader heet ontsteecken:* de vader der goden, Jupiter, in woede ontstoken; *ontsteecken:* oorspr. vorm.
1564 *Door:* uit; *steef:* sterkte; *Greecken* voor *Grieken,* naar 't Latijnse *Graecus*.
1565 *den Dardaen:* de Trojaan (zie aant. op vs. 1549).
1566 *yver:* drift, onstuimigheid.
1567 *Juno,* echtgenote van Jupiter, is in deze strijd voortdurend tegen de Trojanen gekant.
1568 *alsins:* aan alle kanten.
1569 *toepaen:* paden, wegen er naar toe.
1571 *gaf drommels uyt:* stuurde troepen (soldaten) uit; *drommel* naast *drom; den anderen:* de anderen die al in Troje waren binnengedrongen (in 't oorspr.: die uit 't Trojaanse paard gekomen waren. Dit vers heeft Vondel tussengevoegd uit vs. 267 van Vergilius).

Neptuyn die schudde vast, met sijner gaffel dryetand,[1572]
's Muurs oude grondvest, die soo diepe wortels schoot.[1558-15731573]
De priesterschap verbaest, en al bestorven vlood[1574]
Om troost na d'outers toe, na Godgewijde drempels:[1575]
Maer al vergeefs, helaes, sy vonden alle tempels
Verlaten van de Goon, van haylighdom, het koor:[1577]
Sy wieroockten te spa: geen' Godheyd gaf gehoor.[1578]
Daer spoockten met haer' toorts de wreede Raseryen,[1579]
Met slingerslangigh hayr. men sagh aen alle syen
De stad ten val gedoemt. soo raeckte hy in sijne eer:[1581]
Wat Ilium ontnam dat gaf hem Argos weer.[1582]
De Veldheer most sijn' tong tot groote kosten huuren,
En self sijn' wreedheyd en moordadigheyd besuuren
In Aulis aldereerst: doen op der vorsten beê[1585]
En dwang hy Iphigeen most haylgen Hecate.[1586]
Een burger die 't mishaeghde, en aensagh met verwondren[1587]
Most vluchten, en bedruct sijne huysgoon noch sien plondren[1588]
Door krijslien, heymelijck by Calches opgeruyt:[1589]
Die sey noch dat dees straf ontstond door Gods besluyt.[1590]
d'Atryden weten 't wel dat Thestors soon een schelm is,
En evenwel, vermits hy hun een stalen helm is
By dees' gelegentheyd, misbruyckense sijn' dienst,[1593]

1572 *vast:* voortdurend; *met sijner gaffel dryetand:* met de drietand van z'n schepter (vork), met z'n schepter-drietand; de drietand was de schepter van Neptúnus.
1558-1573 Deze verzen zijn 'n vrije vertaling (in andere volgorde) van Vergilius' *AEneïs* 2:604-618, waar Venus aan AEnéas laat zien, hoe de goden Ilium helpen verderven.
1573 *schoot:* had geschoten.
1574 *verbaest, en al bestorven:* ontsteld en doodsbleek (geheel bleek).
1575 *troost:* bescherming; *Godgewijde drempels:* aan goden gewijde gebouwen, de tempels der goden (*drempels* in de betekenis van tempels naar 't Latijnse *limina*).
1577 *van haylighdom, het koor:* en 't koor, 't binnenste van de tempel, verlaten door 't heilige, de godheid ('t godebeeld).
1578 *te spa:* te laat, te vergeefs.
1579 *met haer' toorts* die ze steeds bij zich hadden (zie vs. 291); *Raseryen* 'n vernederlandsing van 't klassieke *Furiën*.
1581 *hy* = Kalchas; *raeckte hy,* uitspr. *raakt'ij*.
1582 *Argos:* 't rijk van Agamemnon, Griekenland in 't algemeen.
1585 *Aulis*, de haven in Boeotië, waar de Griekse vloot door windstilte werd vastgehouden; Kalchas verklaarde, dat Iphigeneia, Agamemnoon's dochter, geofferd moest worden aan Diána.
1586 *haylgen:* offeren; *Hecate:* Diana, als godin van de onderwereld.
1587 *Een burger:* dit duidt op Rem. Egbertz. Bisschop, 'n voorname Amsterdamse koopman, wiens huis in 1617 geplunderd is door 't opgehitste grauw; in zijn huis vergaderden de Remonstranten.
1588 *sijne huysgoon....:* zijn huis (*huysgoon* voor *huis,* zie aant. op vs. 1419).
1589 *krijslien* met samensmelting van *chs* (*gs*) tot *s*, uit *krijgslien*; *by:* door.
1590 *besluyt:* beschikking.
1593 *misbruyckense:* gebruiken ze tot 'n verkeerd doel.

En boosheyd tot hun wit: maer op het ongesienst[1594]
Soo sullense den boef en booswight eens verschoppen,[1595]
Gelijck de kinders doen hunne afgesleurde poppen.[1596]

O a t e s :

Myn broeder heeft den boef gekeecken door en door,[1597]
Van voetsool tot de kruyn, en quam syn' lagen voor[1598]
Tot der Argiven heyl, en hiel met kracht den teugel,[1599]
Tot hy den eenen voet arghlistigh in den beugel,[1600]
En door des veldheers heup kreegh steun van stegelreep.[1601]
Nu doet hy 't Dorisch ros eens draven na sijn sweep,[1602]
En luystren wonder gaeu na'et prickelen sijner sporen:[1603]
Nu ryd hy die hem reê, en heeft alree gesworen
By Palamedes dood. wat raed? de tyd is kort[1604-1605]
En hoemen langer draelt, hoe 't quaet noch arger wort.

A j a x :

De radeloose neemt het reedste tot sijn voordeel,[1607]
Niet so hy wil, maer magh. so Nestor over 't oordeel
Mocht sitten, mogelyck viel 't vonnis niet so swaer.[1608-1609]
't Was winst genoegh, indien wat tyds gewonnen waer:[1610]
So hem de vierschaer sloegh in endeloose boeyen.[1611]
Achilles midlertyd die koster onder roeyen:[1612]
d'Oploopentheyd des volcx mocht koelen: 's veldheers haet[1613]

1594 *wit:* doel; *op het ongesienst:* heel onverwachts.
1596 *afgesleurde:* tot flarden gesleurde.
1597 *gekeecken door en door:* door en door doorzien.
1598 *quam syn' lagen voor:* voorkwam zijn sluwe boosheden.
1599 *Argiven:* Grieken (eigenlik inwoners van Argos).
1600 *hy* = Kalchas; *beugel:* stijgbeugel.
1601 *steun van stegelreep:* steun om met de stijgbeugel te kunnen opstijgen (met de ene voet in de stijgbeugel, kon ie nog niet alleen te paard komen); dit ziet op 't feit, dat op de eis van Maurits de Kloosterkerk werd ingeruimd voor de Haagse Contraremonstranten; *stegelreep:* eigenlik riem (*reep*) waaraan de stijgbeugel hangt, verder stijgbeugel (de gewone betekenis).
1602 *'t Dorisch ros:* 't Griekse paard, 't Griekse volk.
1603 *wonder gaeu:* heel vlug.
1604-1605 *ryd:* zweept; *gesworen by Palamedes dood:* gezworen dat Palamedes gedood zou worden (verg. ons: daar durf ik wel 'n eed op doen, n.l. dat 't gebeuren zal).
1607 *het reedste:* 't meest voor de hand liggende.
1608-1609 *magh:* kan; *over 't oordeel mocht sitten:* mee zou mogen oordelen.
1610 *gewonnen waer:* zou kunnen gewonnen worden.
1611 *endeloose boeyen:* eeuwige (levenslange) gevangenschap (zie aant. op vs. 1715).
1612 *Achilles:* de gezant van Frankrijk drong voortdurend op redelike behandeling aan (zie aant. op vs. 1482); *koster onder roeyen:* zou er heimelik de hand in kunnen steken, om 't tegen te houden; *koster:* kon er (*kost* Brabantse vorm).
1613 *moght:* zou kunnen.

Versachten: Nauplius sou spreken voor syn zaet,[1614]
En wettige' erfgenaem, en tredense onder oogen,[1615]
Die willens wetens dus uytstroyen dese loogen.
Oates 't voeght u best te dingen voor u bloed.[1617]
Ga Agamemnon aen, en gryp hem in 't gemoed:[1618]
Betuygh hem hoe het stryd met aller rechten orden,[1619]
Dat yemand, wie 't oock sy, sal van sijn' vyand worden[1620]
Veroordeelt: en versoeck ernsthaftelyck, dat hy[1621]
Gedoogh dat Neleus soon, met d'overige dry[1622]
Ter vierschaer ga: misschien sal hy 't uw' beê vergunnen[1623]
Uyt schaemte, en oock om dat seer licht dry rechters kunnen
Vermeestren 's vierden stem. dits 't naeste dat ick weet.[1625]

O a t e s :
Ick spoey my binnen. och d'Atrijden sijn te wreed!
Dies ben ick hopeloos, en vrees een droevigh ende.

A j a x :
Jupyn uw' broeder vrye, en al sijn haters schende.[1628]

AGAMEMNON. OATES. LYFKNECHT.

A g a m e m n o n :
D'Eubeërs krijten vast: wy maecken 't langs hoe grover.[1629]
Het moeter evenwel nu onder door of over.[1630]
Hier geld geen aerselen. de kans is al gewaeght.[1631]

O a t e s :
Ghy die als oppervorst de bijl van 't leger draeght,[1632]

1614 *syn zaet:* z'n zoon.
1615 *en tredense onder oogen:* en hun uitdagen.
1617 *te dingen:* te pleiten.
1618 *Ga.... aen:* ga tot; herhaaldelik hebben Oldenbarneveld's vrouw en kinderen zich tot Maurits gewend, ook vlak voor zijn doodvonnis nog, om 'n rechtvaardige rechtspraak.
1619 *met aller rechten orden:* met de orde van alle bestaande rechten, met elke behoorlike rechtsorde.
1620 *van:* door.
1621 *ernsthaftelyck:* met ernst, met nadruk.
1622 *Gedoogh:* toelaat; *Neleus soon:* Nestor.
1623 *Ter vierschaer ga:* onder de rechters zetelen zal.
1625 *'t naeste:* 't naast, 't eerst voor de hand liggend, 't meest bereikbare.
1628 *vrye.... schende:* moge Jupiter uw broeder bevrijden, en zijn vijanden tot schande brengen.
1629 Met *D'Eubeërs* worden de Remonstranten bedoeld die voortdurend riepen (*krijten vast*) dat wij, de Contraremonstranten, 't al langer hoe grover maakten.
1630 *Het moeter.... onder door of over:* 't moet nu, hoe dan ook, er onder door of erover heen, 't moet afgewerkt worden.
1631 We kunnen niet weer terug. We hebben de kans al gewaagd.
1632 *de bijl van 't leger:* 't oppergezag over 't leger (*de bijl*, naar 't Latijnse *securis*, de bijl die met de *fasces:* bijlbundels, roedebundels met ingestoken bijl, voor de hoogste magistraten werd uitgedragen; vandaar *securis:* oppergezag).

*

En sijt geboren tot het staf en scepterswaeyen:[1633]
Wilt door uwe heusheyd doch ons onbenoegen paeyen.[1634]
De rechters spannen vast de rechtbanck, en te gaer[1635]
Mijn' broeder dreygen met het uyterste gevaer
Van 't leven, en van ouds op hunnen vyand nijdigh,
En hatigh, dragen sigh in 't oordeel te partijdigh.[1638]
Schut dese onbillijckheyd, en weertse door uw' macht.[1639]

A g a m e m n o n :

Ghy spreeckt te spa. de saeck is nu te veer gebracht.[1640]
De rechters sijn gelot. hy salse erkennen moeten:[1641]
Maer vind ghy 't goed, men sal 't geen strengh schijnt wat versoeten
Met noch een' vierde stem. wy stellen 't aen uw' keur.[1643]
Kies die u best gevalt, en draeg ons yemand veur.

O a t e s :

Dit ampt voegt Nestor best.

A g a m e m n o n :

Mijn lijfknecht sonder beyden[1645]
Seg Nestor aen: dat hy in 't recht den twist help scheyden,[1646]
En voeg by d'andre dry sijn' wijsheyd, datter niet
Onbillijcx in dit stuck uyt toorne, en sucht geschied.[1648]
Sy wanen ons het werck met listen t'onderkruypen,[1649]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1634, de oude uitgave heeft achter *paeyen* 'n komma.

1633 *het staf en scepterswaeyen:* 't voeren van de heerserstaf (*staf* en *scepter* betekenen hier 't zelfde: schepterstaf).

1634 *door uwe heusheyd:* door uw welwillendheid; *ons onbenoegen paeyen:* onze ongerustheid geruststellen; *onbenoegen:* angst, misnoegdheid; *paeyen:* te vreden stellen.

1635 *spannen vast de rechtbanck:* vormen de rechtbank al, beginnen de rechtzitting al, ('t zelfde als *de vierschaar spannen:* met vier banken voor de rechters, de ruimte afzetten, waarbinnen de rechtzitting gehouden werd).

1638 *dragen sigh:* gedragen zich.

1639 *Schut:* hou tegen.

1640 *te spa:* te laat; *te veer:* te ver.

1641 *gelot:* door 't lot aangewezen.

1643 Bij de personenlijst blz. 635 onderaan, is al opgemerkt, dat de 24 rechters van Oldenbarneveld, hier worden voorgesteld door 4 rechters van Palamedes. In de Oldenbarneveldgeschiedenis is herhaaldelik bij de eerste verhoren geprotesteerd tegen de samenstelling van de kommissie van onderzoek, omdat de rechtzaak van de Staten-Generaal uitging, die geen rechtsmacht had over hem. Daarom zijn in de eigenlike rechtbank 12 leden uit Holland benoemd, en 12 uit de overige gewesten. Ook dit was tegen 't recht; daarenboven waren bijna allen persoonlike vijanden van Old.; *keur:* keus.

1645 *lijfknecht:* (persoonlike) dienaar; *sonder beyden:* zonder te wachten, onmiddelik.

1646 *Seg Nestor aen:* bericht Nestor; *in 't recht:* in 't gerecht; *den twist:* 't geschil, de rechtzaak; *scheyden:* beslissen.

1648 *sucht:* genegenheid, gunst, *niet uyt toorne, en sucht* = 't bekende ‘sine ira et studio’ (Tacitus).

1649 Dit zegt Agamemnon bij zichzelf, nadat Oates en de schildknaap weg zijn.

Maer 't is de doodsnack, 't sijn d'Eubeërs laeste stuypen.[1650]
De saeck is so doornaeyt, en so beset in all's,[1651]
Hy raeckter eer niet af, 't en kost hem sijnen hals.[1652]
De kling die moeter deur, het sy men 't recht of krom schout:[1653]
Ja eer de rechtbanck sweegh ick goot een tong van stom goud:[1654]
Dat honderdoogigh hoofd, die wachter ben ick moe,[1655-vlgg.]
En Argos Argus haet alwaer 't maer om de koe,[1656]
Die tot den buyck toe treed in frissche klaverweyde.
Ick sie, ick sie den beul 't swaerd trecken uyt der scheyde:[1658-vlgg.]
Den ouden hondsvot vast staen zidderen voor den slagh:[1659]
Daer leyd de grijse kop, 's Lands uytgedient gesagh.

ULYSSES. NESTOR. THERSITES. DIOMEDES. REY VAN PELOPONNENSERS EN ITHAKOISEN. CALCHES.

V l y s s e s :

Ghy heeren die te gaer op Agamemnons heeten,[1661]
Om Palamedes saeck ter vierschaer sijt geseten,
U allen is bekend het grouwelijck verraed,
Gebrouwen tot bederf van den gemeenen staet:[1664]
En hoe d'Eubeër vorst, uyt Nauplius gesprooten,
Het toegesonden goud meyneedigh heeft genooten
Van koning Priams spie, en listigh omgekocht[1667]

1650 *doodsnack:* de doodsnik, de laatste poging; *d'Eubeërs laeste stuypen:* de laatste stuiptrekkingen van d'Euboeërs; (*d'Eubeërs* als een woord beschouwd).
1651 *doornaeyt:* stevig in elkaar gezet, goed overlegd; *beset in all's:* in alles bepaald, van alle kanten geregeld.
1652 *eer:* eerder; *'t en:* of 't (letterlik: als 't hem niet z'n hals kost).
1653 't Zwaard moet er nu door; in dubbele zin: 't zwaard moet door zijn hals, en: de zaak moet er met geweld door, of men 't nu als recht of onrecht beschouwt.
1654 *ick goot een tong van stom goud:* ik zou 't stomme goud laten spreken (letterlik: ik zou 'n tong van goud laten gieten); de rechters en beambten van de rechtbank zijn rijk betaald: men beweert met 70.000 gulden.
1655-vlgg. Argus was de honderdogige reus die van de godin Juno de opdracht had Io, die in 'n koe veranderd was te bewaken; Holland wordt hier met die koe vergeleken; Oldenbarneveld met Argus; *alwaer 't maer om de koe:* al was 't maar om 't voordeel (van de hoge ambten enz.).
1656 *Argos:* de koning van Argos, Agamemnon.
1658-vlgg. Men heeft van 't begin af beweerd, dat Prins Maurits uit zijn kwartier tegenover 't schavot, de terechtstelling zou gezien, en deze woorden gezegd hebben. (Hoogstwaarschijnlik heeft de Prins n i e t toegezien).
1659 *hondsvot:* ellendeling; *vast:* reeds.
1661 *op Agamemnons heeten:* op bevel van Agamemnon.
1664 *bederf:* verderf; *van den gemeenen staet:* van de algemene staat, van 't hele land (wel met toespeling op de tegenstelling Staten-Generaal en Staten van Holland).
1667 *spie:* spion; *spion* is van later tijd.

*
Vele hoplien, en so 't heyr al meer en meer gebrocht
In 't uyterste gevaer, van onder Trojens wallen,
Voor 't kriecken van den dagh te worden overvallen:
Dewijl de misdaed dan so klaer en helder blijckt,
Ontbreeckter datter voorts een wettigh vonnis strijckt,[1672]
En na'et begangen stuck den schuldigen doe boeten[1673]
Sijn' welverdiende straf. ghy rechters sult dan moeten
Aenwijsen met uw' stem, wat hem word opgeleyd,[1675]
Die sigh bewegen liet tot so vervloeckt een feyt.
Dat Nestor sigh verklaer.[1677]

N e s t o r :
Ick wens, genadige heeren,
Dat wy door 't oordeelen nocht quetsen, nocht verseeren[1678]
Den schoon gebloeyden staet: maer datmen liever hel
Tot matigheyd, als al te streng een vonnis vel.

T h e r s i t e s :
Wat seyd de grijse man? ghy suft, o oude vader.
Geen' strengheyd is te hard. het is een landverrader,[1682-vlgg.]
Een overgeven schelm: vind sulck een by u heul?[1683]
Laet my' er meê begaen, en haylightme tot beul.[1684]
Ick heb voor lang gewenscht den booswicht aen te randen,[1685]
En tot elcx schouspel hem te villen met mijn' tanden.[1686]

V l y s s e s :
Thersites hou gemack, en spreeck op uwe beurt.
Ghy vader Nestor, dat ghy 't leger niet gesteurt[1688]
Wilt hebben nocht gequetst, is lof en prijsens waerdigh:

* TEKSTKRITIEK: vs. 1674 *rechters*, de oude uitgave heeft *rechter*.
1672 *Ontbreeckter:* ontbreekt er nog; *voorts:* verder; *strijckt:* valt (neerstrijkt, gestreken wordt); *'n vonnis strijckt:* 'n vonnis komt neer, valt, in 't middeleeuws gewoon.
1673 *En na'et begangen stuck....:* en dat men naar, volgens de gepleegde (begane) misdaad de schuldige zal doen boeten; *men* is niet uitgedrukt, 't onbepaalde ligt nog in onze voorstelling door *datter voorts een wettigh vonnis strijckt* (verg. aant. op vs. 923, en 1421); *begangen:* ouwere vorm voor *begane*.
1675 *wat hem word opgeleyd:* wat hem moet worden opgelegd.
1677 Let hier in deze rechtzitting op de bedoelde 17 d'eeuwse personen.
1678 *verseeren:* wonden.
1682-vlgg. *landverrader:* hiervoor zou G. Beukelsz. van Zanten Oldenbarneveld gescholden hebben, en hij zou tevens gewenst hebben: beul te mogen zijn en de Advokaat te verscheuren; ook duidt 't op van Zanten's grote tanden.
1683 *Een overgeven schelm:* 'n diep boosaardige misdadiger; *overgeven:* aan de misdaad overgegeven; *heul:* bescherming.
1684 Laat 't aan mij over, en wijdt me tot beul.
1685 *voor lang:* lange tijd te voren, allang.
1686 *tot elcx schouspel:* ten aanschouwe van iedereen.
1688 *gesteurt:* gestoord, verstoord, vertoornd.

*
Dat acht ick sal geschien, indien wy heel rechtvaerdigh
Afhandlen dese saeck, en laten 't recht geschien,
En niemands bloed, nocht stam, nocht mogentheyd ontsien:[1692]
Want sooghe dese straf wilt swacken door verschooning,
En door de vingers sien, die 't outer en de wooning[1693-1694]
Uyt goudsucht heeft belaeght, en dragen u als tolck[1695]
Van sulck een schendigh stuck: gewisselijck het volck
Sal t'samenrotten, en vergaren in veele hoopen,
En morren: datmen laet de grootste schelmen loopen,
En die handdadigh sijn aen kleene sonden, hard[1699]
Ter straffe vordert, en de goe' gemeente zart,[1700]
En als by d'ooren treckt. het krijgsvolck sal ons hoonen,
En roepen: dat wy sijn aensienders van persoonen:[1702]
Of dat wy 't met hem staen die sulcke netten breyd.[1703]

D i o m e d e s :
Daer dient wel opgelet. het geen Ulysses seyd[1704]
Is niet dan al te waer. laet dees sijn' schuld betalen,
Eer datwe op onsen hals der hoplien ongunst halen.[1706]
Ick sie veel swarigheen, en vind my al bevreest,
En ducht niet sonder reên, dat duysendhoofdigh beest,[1708]
By dees' gelegentheyd, en onder Trojens vesten.[1709]

T h e r s i t e s :
De vader die word kindsch. men houd'et hem ten besten.[1710]
Wat uytspraeck hoeftmen hier? hy brengt sijn vonnis me.

N e s t o r :
Om 't heyl van 't vaderland verguntme dese beê:

* TEKSTKRITIEK: vs. 1692, de oude uitgave heeft achter *ontsien* geen leesteken.
1692 *bloed:* afkomst; *mogentheyd:* macht.
1693-1694 *swacken door verschooning, en door de vingers sien, die....:* verzwakken door (Palamedes) te sparen die....; *'t outer en de wooning:* 't altaar en 't huisgezin, godsdienst en staat ('t Latijnse *arae et foci:* [huis]altaren en haardsteden = 't hele famieliehuis; ons *huis en haard*; Vondel heeft die Latijnse uitdrukking algemener opgevat).
1695 *en dragen u als tolck:* en u gedragen, u voordoen als pleitbezorger, verdediger.
1699 *handdadigh:* met eigen hand gedaan hebbend, schuldig; *sonden:* misdaden; *hard:* streng.
1700 *en de goe' gemeente zart:* en 't volk sart.
1702 *dat wy sijn aensienders van persoonen:* dat wij naar de personen zien, niet naar de zaak.
1703 *'t met hem staen:* 't met hem houden, eens zijn.
1704 Daar mag wel op gelet worden.
1706 *hoplien:* eigenl. bevelhebbers van kleine afdelingen, verder soldaten in 't algemeen.
1708 *dat duysendhoofdigh beest* = 't leger in z'n grote massa.
1709 *en:* en nog wel.
1710 *De vader*, de gewone betieteling van Nestor; *men houd'et....:* men moet hem dit niet kwalik nemen, (*men houde et*).

En by u selve proeft, en overweeght mijn seggen,[1713]
Of't ongeraden waer d'Eubeër vorst te leggen[1714]
In eeuwige hechtenis, op datmen niet en maeck[1715]
Sijn overoud geslacht verblind door heete wraeck.
Hy heeft een' langen sleep van hooghgeboren magen.[1717]
Sijn vader Nauplius, als wy in Aulis lagen,
Sigh in gedienstigheen niet weynigh queet, en bood
Al wat hy bieden mocht tot redding van de vloot,[1720]
En Palamedes dienst ging boven elcx vermoeden.[1721]

V l y s s e s :

Voorgaende deughden met een schelmstuck te vergoeden[1722]
Is Griecken ongewent. een' schandelijcke daed[1723]
Wischt alle weldaên uyt. voorlede vroomheyd baet[1724]
Geen' mensche, die van aerd verwisselt, en verwandelt,[1725]
Sigh aen 't gemeen vergrijpt, en met den vyand handelt.[1726]
Noch' reecx van oud geslacht, nocht stam, nocht adeldom,[1727]
En word hier aengesien, noch' buyght de wetten krom:
Want raeckte dit in swang, en waer die dagh geboren,[1729]
Wat souder tegens staen, so liep de staet verloren.[1730]
En om in hechtenis te brengen Palameed:
't Heeft veel bedenckens in, en stryd met onsen eed
Voor eerst, die ons verbind, dat sulck een mensch moet sterven,
Die schuld heeft aen verraed, en al 't gemeen bederven.[1734]
Daer na so kan geen' plaets versekeren genoegh
Een' vorstelijck persoon: men tracht of spade of vroegh[1735-1736]

1713 *proeft:* onderzoekt.
1714 *Of't ongeraden waer:* of 't niet geraden zou zijn.
1715 *In eeuwige hechtenis:* (uitspr. *eeuwig'echtenis*): een der rechters, raadsheer Junius, wees op 't onrecht dat ze met 't doodvonnis zouden begaan; ook zochten de meeste rechters 'n tussenweg, 'n voorwaardelik doodvonnis, dat voltrokken zou worden, als de partij van Oldenbarneveld en de Remonstranten nieuwe woelingen zouden veroorzaken. Van 'n voorstel tot levenslange gevangenis is niets bekend.
1717 *magen:* verwanten.
1720 *mocht:* kon.
1721 *elcx vermoeden:* ieders verwachting.
1722 *met een schelmstuck te vergoeden:* met 'n schanddaad te betalen.
1723 Is voor Grieken ongewoon, geen gewoonte; *een'* met klemtoon.
1724 *weldaên:* goede daden (oorspr. betekenis); *voorlede vroomheyd:* voorbij gegane, voorbije rechtschapenheid.
1725 *verwandelt:* verandert (*wandelen* nog = veranderen, zoals in 't middeleeuws).
1726 *aen 't gemeen:* aan de gemeenschap, 't vaderland.
1727 *reecx van oud geslacht:* reeks van vele voorvaderen.
1729 *en waer die dagh geboren:* en zou die dag aanbreken, (waarop dit gebeurde).
1730 *tegens staen:* tegen te doen zijn (dit is 'n tussenzin); *so:* dan.
1734 *al 't gemeen bederven:* en heel 't verderf van 't vaderland.
1735-1736 Vervolgens kan geen enkele plaats 'n vorstelik persoon zeker genoeg in hechtenis houden; *spade:* laat.

*

Naer sijn' verlossing, en men soeckt de wacht te krencken:[1737]
Men houd het vaderland in onrust, en bedencken:[1738]
Men graeft de muren door, of draeght hem in een' kist[1739]
Voor boecken uyt: men veynst, men hangelt, en men vischt[1740]
Om toorens, en om gracht: of eermen het kan riecken[1741]
Kryght een gevangen heer, gelyck een vogel, wiecken,[1742]
En over zee en zand sweeft heen door d'ope lucht:
Als de Cecropische Dedael sigh gaf ter vlucht:[1744]
En van sijn' vangenis, waer in hy sat versteecken,[1745]
Ontbonden, past syn leet en ongelijck te wreecken,[1746]
Hetgeen hy waent en droomt dat sigh is aengedaen:[1747]
En derf al wat hy denckt aengrypen en bestaen.[1748]
Meer dingen ick verswygh die stonden te besorgen.[1749]

N e s t o r :
Ontsla u van die vrees, door vaste en wisse borgen.

D i o m e d e s :
Wat borghe is mans ghenoegh?[1751]

N e s t o r :
Achilles gheef sijn woord,
En Ajax. wel wats dit? wie komt ons hier aen boord?[1752]

T h e r s i t e s :
Het is de goe' gemeent.[1753]

N e s t o r :
O Goddeloose treecken!

* TEKSTKRITIEK: vs. 1746, de oude uitgave heeft achter *wreecken* 'n punt.
1737 *te krencken:* te doen zwichten, om te kopen (letterlik: zwak te maken).
1738 *bedencken:* zorg.
1739 *graeft.... door:* boort door de muren (*graven* in de betekenis van *graveren:* snijden, dat zelf door 't Frans heen van *graven* komt).
1740 *Voor boecken:* als boeken, alsof't boeken zijn; Vondel dacht hier aan Huig de Groot z'n latere ontvluchting uit Loevestein (1621); in *Huigh de Groots verlossing* (1632) dezelfde manier van zeggen (vs. 21, 22); *hangelt:* hengelt.
1741 *riecken:* de Vlaamse vorm van *ruiken*.
1742 *heer:* vorst; *wiecken:* vleugels (zie vs. 1744).
1744 *Als:* evenals; *de Cecropische Dedael:* Daedalus (Daídalos), de bouwmeester en kunstige mechanicus, was uit 't door Cecrops (Kekrops) gestichte Athene afkomstig; hij ontvluchtte, volgens de oude sage, met z'n zoontje Icarus uit 't Labyrinth op Kreta door middel van kunstvleugels.
1745 *hy:* die vorst; *versteecken*, oorspr. vorm van *verstoken:* verborgen, opgesloten.
1746 *Ontbonden:* losgekomen, bevrijd; *past:* is bedacht.
1747 *sigh:* hem (*sigh* voor *hem*, naar 't Latijn).
1748 *derf:* durft.
1749 *besorgen:* vrezen, duchten.
1751 *mans ghenoegh:* sterk genoeg, van genoeg waarde.
1752 *wie komt ons hier aen boord:* wie komt op ons af, wie overvalt ons hier.
1753 *de goe' gemeent:* 't volk (*gemeent* ouwere vorm); *treecken:* listen.

Thersites:
Wat seght ghy? 't is het volck dat heefter in te spreecken.
Wat seydter 't leger toe? koomt geef uw oordeel dra.[1755]
Sal Palameed de landverrader sterven?

Rey:
Ja.

Calches:
Dat is de stemme Goods. ghy rechters neyght uwe ooren,
En stemt met uw' gemeent, of vreest der Goden tooren.

Vlysses:
Men lever hem den volcke.[1759]

Diomedes:
Ick stem 't.

Thersites:
Thersites oock.

Nestor:
Argivische landou, myne oogen sien den roock[1760]
Opgaen van uwen brand, en Calches ondertusschen
Die wieght het volck in slaep, en niemand tracht te blusschen
Het vier, dat in sijne asch vast smeult, en heymlijck smoockt,
En die u hoeden sou, die is het, die dit stoockt,[1764]
En uyt bysondren wrock geeft voedsel dese vlammen.[1765]
Roemt op geen' lange ry van oude vadrenstammen,
Op hoven schoon van bou, noch steden trots van muur:
Men sloopt men slecht'et al op dese onsalige uur:
Men velt geswind ter neêr, wat langsaem is geklommen.[1769]
Gaet Griecken ruckt om veer die suyl der vorstendommen,[1770]
Den Atlas, die 't gebied met sijne schouders schraeght,[1771]
En onverwickelyck dat groot gevaerte draeght:[1772]
Die onlangs heeft gevryd uw' dierverpande steden.[1773]

1755 *Wat seydter 't leger toe:* wat zegt 't leger hiertoe, hierop.
1759 *Men lever....:* dat Palamedes door 't stoken van de priesters aan 't volk werd overgeleverd, is in geen bron te vinden; ook bij Oldenbarneveld is zo iets niet gebeurd; wel was meermalen 't volk door sommige predikanten fel opgehitst; *den volcke* ouwe verbuigingsvorm: aan het volk; *Ick stem 't:* daar ben ik 't mee eens.
1760 *Argivische landou:* Griekenland; *landou:* streek, land.
1764 *die u hoeden sou:* Ulysses (ook Agamemnon-Maurits?) en de vorsten, die u hoeden moesten.
1765 *bysondren:* persoonlike.
1769 Men verwoest in een ogenblik de vrije staat, die langzaam is opgebouwd.
1770 *die suyl....:* n.l. Palamedes; *vorstendommen:* vorstelike waardigheden, vorstelik gezag; in de toepassing: de gewestelike Staten (van Holland).
1771 *Den Atlas:* Atlas droeg de hemelbol op zijn schouders; de geschiedschrijver Baudius noemde Barneveld *Atlantem patriae:* de Atlas van 't vaderland; *'t gebied:* 't land, 't rijk.
1772 *onverwickelyck:* onwrikbaar.
1773 *gevryd:* bevrijd; die steden zijn Den Briel, Vlissingen en 't slot Rammekens de zogenaamde pandsteden, die aan de Engelsen in pand gegeven waren in 1585 voor de hulp die Engeland ons verschafte met geld en troepen; door 't beleid van Oldenbarneveld zijn ze weer vrij gegeven in 1616.

Gaet Griecken, smoort de siel van uw' gerechtigheden:[1774]
Verworght uw' trousten raed in so veel ongevals:[1775]
Uw' vryheyds voorspraeck ruckt de tong uyt synen hals.[1776]
Myn' siele smelte aen lucht, en Pylus myne beenen[1777]
Ontfange, eer dat ick hoor der Griecken val beweenen.

Rey van Eubeërs:

Ach! waer toe of der Goden onbescheyd[1779]
Befaemde deughde hier rust en vreê ontseyd,[1780]
En sonder staf, en aerselen doet gaen[1781]
So steyl een pad, so wilde en woeste een' baen:[1782]
Door kreupelbosch, door wegen ruygh begroeyt,
En onbestraet: daer elcke stap vermoeyt[1784]
Een' arbeydsaem' hardvochtigh' man geteelt[1785]
Om barrevoets geschoeyt te gaen met eelt:[1786]
Daer vrou natuur gesaeyt heeft scharp gesteent,[1787]
Dat sweeten doet selfs reusen langgebeent:
Daerme' eensaem dwaelt: daer sonder spoor of pad,[1789]
Voor 't oogh geen' spits verrijst van vleck of stad.
Soo swaer een' wegh, van 's Hemels hoogen trans,[1791-vlgg.]
Dreef Junoos wrock den basterdsoon haers mans
Geweldigh in: 't geklater van haer' sweep[1793]
Van kindsbeen af sijn' grove krachten sleep.[1794]

1774 *de siel van uw' gerechtigheden:* de krachtige verdediger van uw rechten en vrijheden.
1775 *raed:* raadgever.
1776 *voorspraeck:* verdediger.
1777 *Myn' siele smelte aen lucht:* laat mijn leven opgaan in lucht, verdwijnen (zie *Hecvba* vs. 553, 554, blz. 561); *Pylus:* Pulos, in Elis, zijn geboorteplaats; *beenen:* beenderen.
1779 *waer toe:* waarom; *onbescheyd:* felheid.
1780 *Befaemde deughde:* aan bekende deugd, aan 'n beroemd rechtschapen man (*deugde* ouwere vorm van *deugd* of ouwe 3e n.v.); *deughde hier*, uitspr. *deugd'ier*.
1781 *En sonder staf:* en hem zonder steun.
1782 *wilde* en *woeste:* ouwere middeleeuwse vormen, later nog in 't Zuid-Nederlands.
1784 *daer:* waar.
1785 *hardvochtigh':* krachtig; *geteelt:* (geboren), opgegroeid.
1786 *geschoeyt.... met eelt:* met eelt tot schoeisel.
1787 *Daer:* daar waar.
1789 *Daerme':* waar men (*me'* zwakbetoonde vorm van *men*); *sonder spoor of pad:* zonder 'n wegspoor (spoor dat de weg wijst).
1791-vlgg. Deze verzen doelen op Hérkules, de zoon van Zeus en Alkméne; door Juno, de vrouw van Zeus, werd Herkules tijdens z'n leven in de grootste moeilikheden gedreven; *van 's Hemels hoogen trans:* van uit de hoogte van de hemel, van haar Olympies verblijf.
1793 *Geweldigh:* met geweld, door haar overmacht.
1794 *grove:* geweldige; *sleep:* verscherpte, deed toenemen.

*

Voor d'eerste proef't wicht met sijne handjes greep[1795]
Twee slangen aen, die 't flucx te barsten kneep:
De voester schepte haer' doodverw, en sagh stom[1797]
's Kinds vuystjens swart van adders om en om.
Sijn' stiefmoer staegh raest op Alcmene beus:[1799]
Als sy hem siet van Hydra, leeu, en reus,[1800-vlgg.]
Van Diomeed, Busyr, en stier, en beer,
En Kakos moord met sege komen weêr:[1802]
En gespen, tot verwondring sijner eeu,[1803]
Om sijne borst de slang, en fieren leeu:[1804]
Geharrenast, onvergeleecken held,[1805]
Met die hy vreesde, en moedigh had gevelt.
Wat grouwelijck wat schrickelijck gedrocht
Lucht, Zee, en aerde in 't licht te voorschijn brocht,
Dat leyd gekneust. elck Hercles daeden prijst,[1809]
Waer Phoebus glans verguld 's Aerdbodems lijst.[1810]
De faem sijn roem voert over alle zeen.
Sijn' Godheyd word kerckplechtigh aengebeen:[1812]
Van daer de Son de beyde mooren verft,[1813]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1805 *onvergeleecken*, de oude uitgave heeft *overgeleecken*.

1795 Toen hij als kind in 'n schild op de grond werd gelegd, zond Juno twee slangen op hem af, na 'n stevige worsteling wurgde hij ze.

1797 *schepte haer' doodverw:* kreeg 'n lijkkleur, verbleekte; *stom* van verbazing.

1799 *Sijn' stiefmoer* = Juno; *beus:* dialektiese vorm voor *boos*.

1800-vlgg. Slaat op enkele van de twaalf werken van Herkules op bevel van koning Eurustheus volbracht; *Hydra:* de Lerniese waterslang (zie *Hier. Verwoest* aant. op vs. 343 blz. 119); *de leeu* van Neméa in de Peloponnesus; *de reus* Geryones (Gerúones) met drie koppen, die Herkules doodde en wiens runderen hij meevoerde; de paarden van *Diomédes* koning van Thracië (niet Diomedes uit 't beleg van Troje) heeft hij geroofd en hem zelf gedood; *Busyr:* Busírus de moordenaar-koning in Egipte heeft hij gedood; de vuurspuwende *stier* van Kreta heeft hij gevangen, en evenzo de *beer:* 't everzwijn, van 't Erumanthosgebergte in Thessalië.

1802 *Kakos* of Cacus was 'n vlammenspuwende rover in 'n hol van de heuvel Aventínus (op de plaats van 't latere Rome); hij is door Herkules gedood; de strijd met Cacus en die met Busírus behoren niet tot de eigenlike 12 werken.

1803 *eeu:* tijd.

1804 Bekend is dat hij zich bekleedde met de huid van de leeuw die hij gedood had; hij had zijn pijlen gedoopt in 't giftige bloed van de slang van Lerna.

1805 Gewapend met (de huid en 't bloed van) de dieren die hij gedood had, hoeveel vrees ze hem ook aanjoegen; *onvergeleecken:* met geen ander te vergelijken.

1809 *leyd:* ligt.

1810 *Phoebus glans:* de zonneglans; *'s Aerdbodems lijst:* de horizon.

1812 De Grieken richtten altaren voor hem op en vereerden hem als een godheid.

1813 *Van daer:* van waar; *de beyde mooren:* de zwarte en de gele Moren, dat zijn de Aethiopiërs (de Negers) en de Noord-Afrikanen, en in 't algemeen de bewoners van 't Oosten; verg. *Geboortklock* (1626) vs. 929; Moren was oorspronkelik de naam van de inwoners van Mauretanië (N.W.-Afrika), dus van de gele Moren.

Tot daerse daelt, en in de baeren sterft.
Maer endelijck so breeckt hy met sijn' knods[1815]
Ter poorten in des onderaerdschen Gods:
Der schimmen ryck na boven open lagh:[1817]
't Sprietooghter al geslagen van den dagh.[1818]
Van derwaerts hy opdondert onversaeght,[1819]
En voor sigh heen den swarten rekel jaeght:[1820]
Viert, kort, en vlyd de keten met syne hand,[1821]
Waer mede hy fors den dryekop leyde aen band.[1822]
Met sweem de Son, en 't licht ontsonck syn' siel,[1823]
En als een kleed de nacht op 't Aerdryck viel,
Van schrick en vrees. hy dreef den grouwel voor,[1825]
En voerde hem so de Griecksche steden door.
So had de vuyst van Hercules geklemt.[1827]
Men sagh nu Aerde en onderaerdsch getemt,
Als hy syn hoofd door 's Hemels nave stack,[1829]
En onderschoorde het licht gestarrent dack.[1830]
Alcides deughd genoot dit tot haer' loon,[1831]
Dat hy om hoogh met d'eeuwigheyd der Goon
Omtogen werd: en slaende 't hoofd om leegh[1833]
Roock 't wieroock, dat van d'outers opwaerts steegh.[1834]
Alcmenaes soon, die sulck een' glori kreegt,
Wat baetet dat ghy 't Aerdryck hebt geveegt[1836]
Van ongediert, van menigen tyran,
En dat de Goon u bruyckten tot hunn' wan?[1838]
Als zedert uw' vergoding d'Opperhel,[1839]

1815 Hij vertelt hier hoe Herkules de hellehond Cérberus uit de onderwereld naar de aarde haalt.
1817 *na boven:* aan de bovenkant.
1818 Alles door 't daglicht geslagen, verblind, begint met de ogen te knipperen.
1819 *hy opdondert:* komt hij plotseling te voorschijn.
1820 *rekel:* hond.
1821 *vlyd:* schikt, regelt (voelde Vondel 't woord als *vlijden* inplaats van *vlijen?*).
1822 *dryekop:* driekop; Cérberus had drie koppen; *leyde:* lei, had gelegd.
1823 Meteen bezweek, verdween de zon, en aan 't licht ontzonk het leven.
1825 *den grouwel:* de gruwel, 't gruwelik monster; *voor:* voort, vooruit.
1827 *So had.... geklemt:* zoveel klem, kracht had zijn vuist geoefend.
1829 *Als hy....:* toen hij...., en daarna stak hij....; *nave:* middelpunt.
1830 Tijdelik heeft Herkules voor Atlas de hemel getorst (verg. vs. 1771).
1831 *Alcides:* Alceus' (Alkeus') zoon, Herkules.
1833 *om leegh:* om laag, naar de aarde.
1834 De wierook ter ere van Herkules gebrand (*wierook* vroeger ook 'n *het*-woord).
1836 *geveegt:* schoongeveegd.
1838 *wan:* korenwan, 'n werktuig om 't koren van kaf te zuiveren.
1839 *d'Opperhel:* 't hoogste deel van de hel, 't hellebestuur; of: de bovenhel, de hel hier boven, hier op aarde? (zoals de hel de onderwereld heet ten opzichte van de wereld, zo omgekeerd de boze aarde, *d'Opperhel*).

Na ouden aerd, wat grousaem is, en fel,[1840]
Weêr heeft geteelt, en rockent enckel quaed:[1841]
Als 't onkruyd weêr vertreed het edel saed?
  Och! of ghy noyt van ons gescheyden waert.[1843]
Och! had ghy doch gestaeckt uwe Hemelvaert:
So sou ons' borst niet suchten na om hoogh:
Noch' tranendou neerbigglen uyt ons oogh.
  So souden wy niet derven d'oude vreughd:
Noch' treurigh sien, hoe d'hooghgemelde deughd[1848]
Soo overvalsch beticht word en beklat:
Hoe 't hayligh bloed 't meyneedigh sweerd bespat:
  Hoe d'oppervorst, en aller guyten tolck,[1851]
Dat edel breyn ten roove geeft aen 't volck:
't Welck opgeruyt, door vorst en priesterhaet,
In syn bederf met blyschap weyen gaet.[1854]
  Nu raest en woed d'onwetende gemeent,
En onse staet voorbochtigh overleent:[1856]
Thans alsme' ontwaeckt, en slaet sijn dolheyd ga,[1857]
Komt naberou, en klagen veel te spa.
  T'hans als 's mans deughd na logens mist en damp[1859]
Opbeurt het hoofd, en blinckt als 's Hemels lamp,[1860]
Dan sal 't gehuyl betuygen wie hy was:[1861]
Maer te vergeefs bevochtigen syne asch.

1840 *wat:* al wat.
1841 *rockent:* berokkent, beraamt.
1843 *of ghy:* dat gij.
1848 *hooghgemelde:* hooggeroemde.
1851 *aller guyten tolck:* de tolk van alle boeven, Kalchas, *guyten tolck* genoemd in plaats van *goden tolk*.
1854 *bederf:* ondergang; *weyen gaet:* zich te goed doet, zich vermeit.
1856 *voorbochtigh overleent:* helt voorovergebogen (onder de druk).
1857 *Thans:* weldra (de ouwere betekenis), zo ook in vs. 1859; *alsme':* als men.
1859 *na logens mist en damp:* na de mist en damp van de leugen, als de mistdamp van de leugen is opgetrokken.
1860 *en blinckt als 's Hemels lamp:* en schittert als de zon.
1861 *betuygen:* getuigen.

*

De vyfde handel.

BODE. OATES. NEPTUYN.

B o d e :
Vervloeckte, afgryselycke, en deerelycke moord,[1863]
Verfoeylyck schellemstuck, waer heeftmen oyt gehoort
Van sulck een grouwel? kan den Hemel dat gehengen![1865]
Wie sagh doorluchtigh bloed oyt schandelycker plengen?

O a t e s :
Die neerlaegh ons verhael: vertel van stuck tot stuck[1867]
Myn broeders uytgang, en beklaeghlyck ongeluck.[1868]

B o d e :
So flucx de rechters na veel overlegs ten lesten[1869]
Hem gaven 'skrygsvolcx grim, en hevigheyd ten besten,[1870]
Teegh al de Pelopeesche, en Ithakoische schaer[1871]
Na's opperhoofdmans tent, en legerplaetse, daer[1872]
Men Palamedes hiel versekert, en gevangen,[1873]
En paep Eurypilus hem sterckte, om syne gangen
Te strecken na de dood getroost, en wel gemoed.[1874-1875]
Met so spreeckt Calches: ghy die onser aller bloed[1876]
En leven op een prys geset hebt, en u mercklijck[1877]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1876 *onser,* de oude uitgave heeft *ons*.
1863 *deerelycke:* grievende.
1865 *gehengen:* toelaten.
1867 *Die neerlaegh:* die neerslag, die moord.
1868 *uytgang:* levens einde.
1869 *So flucx:* zo gauw; *overlegs* met *s* achter *veel*.
1870 *gaven.... ten besten:* overgaven aan; *grim:* woede; *hevigheyd:* drift.
1871 *Teegh:* toog (*teegh* eigenlik van *tijgen:* spreken, verg. *aantijgen*); *al:* heel; *Pelopeesche, en Ithakoische schaer:* 't leger uit de Peloponnesus (dus dat van Agamemnon) en van Ithaka (van Ulysses); *Pelopeesche* letterlik van Pelops, de stamvader van Agamemnon; naar hem is de Peloponnesus genoemd.
1872 *legerplaetse,* ouwere vorm van *legerplaats*; *daer:* waar.
1873 Oldenbarneveld is de eerste tijd gevangen gehouden in een der vertrekken van 't prinselik verblijf (recht tegenover de grote zaal of ridderzaal op 't Binnenhof).
1874-1875 *En paep Eurypilus:* en de priester Eurypilus; s'avends en s'nachts voór zijn dood zijn bij Oldenbarneveld gebleven om hem voor te bereiden, de predikanten Walaeus, Johannes Lamotius, en Hugo Beyerus, en op 't schavot Lamotius; *om syne gangen te strecken:* om zijn weg te gaan (zijn schreden te strekken); *getroost:* met goede moed, vastberaden.
1876 *Met so:* meteen, dan; *onser aller:* ons aller (letterlik: *van ons allen; onser* ouwe 2e n.v. van *ons*)*; Calches:* wat hier volgt, zijn geen uitlatingen van de predikanten, maar uit zijn 'sententie' (vonnis) die hem onmiddelik voor de terechtstelling is voorgelezen door de sekretaris Pots.
1877 *op een prys geset hebt:* verkocht, verraden hebt; *mercklijck:* aanmerkelik, in hoge mate.

Besondight, en misgaen aen 't wereldlyck, en 't kercklyck:[1878]
De goedige gemeent die vordert u tot straf:[1879]
Uw' jongste tyd is hier, dus breeckt dit marren af.[1880]
d'Eubeër vorst die rees van daer hy was geseten,
En sprack: o mannen die verhit syt en gebeten
Op myne onnooselheyd, wat is dit voor een' wys',[1883]
Dat veertighjaerge dienst, en soo veel slavernys,[1884]
Met stortinge van bloed vergolden word in 't ende?
Sy kreten: landverraer, Jupyn uw' meyneed schende:[1886]
Ghy hebt uw' vonnis wegh. hy sweegh, en trad voor heen.[1881-18871887]
Syn' rechte syde quam d'Aertswichelaer bekleen,[1888]
De slincke Eurypilus, en schenen sigh t'erbarmen.[1888-18891889]
Een Cephaleensch soldaet recht voor hem op sijne armen[1890]
't Quansuys meyneedigh goud droegh in een' beuckelaer.
Soo ging hy moedigh, en met voegelijck gebaer:[1892]
Bedrommelt, en bestuwt van krygslien, en van trossen,[1893]
En vorderde syn tred na Idaes hooge bossen.[1894]
Een heuvel ryster aen den voet des berghs, die schuyn
Groeyt als een schoutooneel: van wiens verheve kruyn[1895-1896]

1878 *misgaen:* misgrepen.
1879 *De goedige gemeent:* de goe gemeent, 't volk; *goedige* hier onjuist voor *goe*(*de*); *goe*(*de*) *gemeente* was de burgerij van 'n stad; zo werd deze door de landsheer genoemd = de mij dierbare burgerij.
1880 *Uw' jongste tyd is hier:* uw laatste ogenblik is daar.
1883 *wys':* manier.
1884 *veertighjaerge dienst:* dit sloeg duidelik op Oldenbarneveld; Vondel's aanklagers wezen dan ook vooral hierop (Amersf. uitgave); *soo veel slavernys:* zoveel slavende arbeid.
1886 *schende:* moge Jupijn.... tot schande doen komen, straffen.
1881-1887 Na 't voorlezen van 't vonnis rees Oldenbarneveld van zijn stoel op, en sprak o.a. ‘Is dit de beloning voor drie en veertig jaren dienst, die ik 't land bewezen heb?’ De voorzitter Voocht stond op en zei: ‘Uw sententie is gelezen’, en hij wees met de hand, zeggende: ‘Voort! voort!’ (zie vs. 1887).
1887 *Ghy hebt uw' vonnis wegh:* Gij hebt uw vonnis beet (zie aant. op vs. 1881).
1888 *rechte* van *recht* naast *rechter*.
1888-1889 Zo is 't niet geschied bij Oldenbarneveld; hij leunde op zijn stok, en werd gesteund door zijn trouwe dienaar Jan Francken.
1889 *De slincke:* de lincker; *en schenen....:* en namen de schijn aan.
1890 *Cephaleensch:* van 't eiland Cefallénia, van Ulysses' gebied; ook dit is niet gebeurd bij Oldenbarneveld.
1892 Oldenbarneveld schreed uit de rechtzaal (de ‘rolzaal’) door de grote zaal (de ridderzaal), waar'n grote menigte stond, kloek met opgeheven hoofd naar 't schavot, dat voor de grote zaal was opgericht. Op 't Binnenhof stonden veel soldaten en 'n talrijke menigte; *voegelijck gebaer:* gepaste, kloeke houding.
1893 *Bedrommelt:* door 'n drom omgeven, omstuwd (*drommel* = drom); *trossen:* troepen mensen.
1894 *vorderde syn tred:* ging z'n weg.
1895-1896 *schuyn groeyt:* schuin met terrassen oploopt; *schoutooneel:* schouwburg.

*

En toppunt, als de vloot werp 't ancker in dese haven,[1897]
Een' kerck de Son gewyt, geciert met rycke gaven,[1898]
Verstreckte een' baeck in zee: vermits de Godt, die korts[1899]
Voor d'ooster gevel braef te pryck stond met een' torts:[1900]
Wiens goude flonckervlam natuurlyck scheen te lichten,[1901]
En dagh te senden op der menschen aengesichten.[1902]
Nu leyd dat schoon gebou geschonden, en ontsloopt,[1903]
En d'haylge steenen hier en ginder opgehoopt,[1904]
De voorige heerlyckheyd besteenen en beschreyen.[1905]
Ons' krygsvolcx moedwil in die Godenprael ging weyen,[1906]
En brande en blaeckt'et al. d'aertswichelaer stond stom,[1907]
En loegh om 't plonderen van Phebus heylighdom,
En grenickte, als hy sagh, hoe 't schuym der menschen vayligh[1909]
Een schouspel maeckte van den Phrygiaenschen Hayligh.[1910]
Dese eertyds een' gewyde en afgekeurde plaets,[1911]
Nu een verspogen vloeck, na 't woeden des soldaets[1912]
Ten vadermoord gedoemt, met grouwelycke woorden,[1913]
Vast grimmelt van het volck, dat swart van allen oorden[1914]
Hier dringt, en t'samenschoolt, en Idaes steylheyd leeft[1915]
Van menschen, daer de bergh een open uytsight heeft
Op desen heuveltop: ontallyckheyd van sielen[1917]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1899, *Verstreckte*, de oude uitgave heeft *Versterckte*.

1897 *toppunt:* top; *als:* toen; *werp:* wierp (*werp* ouwere vorm); dus: toen de Grieken voor Troje kwamen.

1898 *Een' kerck:* 'n tempel; *de Son:* Apollo.

1899 *vermits:* door (middel van); *korts:* nog voor kort.

1900 *braef:* fier; *torts:* toorts.

1901 *natuurlyck:* als'n natuurlike, 'n echte.

1902 *dagh:* licht.

1903 *ontsloopt:* gesloopt.

1904 *haylge:* gewijde.

1905 *voorige:* vroegere; uitspr. *vorig'eerlyckheyd; besteenen:* bejammeren, betreuren.

1906 *in die Godenprael ging weyen:* vermaakte zich in 't vernielen van die pracht van de godstempel.

1907 *en blaeckt'et al:* en verbrandde alles; *stond stom:* zweeg, zei niets om 't te verhinderen of af te keuren.

1909 *grenickte:* grinnikte; *vayligh:* rustig, zonder gehinderd of gestraft te worden.

1910 *Een schouspel:* 'n vertoning; *Hayligh:* god; *de heilig*(*e*)*:* God, zie aant. op vs. 1142.

1911 *afgekeurde:* uitverkoren (zie blz. 137 op vs. 724).

1912 *Nu een verspogen vloeck:* nu'n bespuwde en vervloekte plaats.

1913 *Ten vadermoord gedoemt:* gedoemd als om er de ‘vader des vaderlands’ (Oldenbarneveld) te vermoorden.

1914 *Vast grimmelt:* krioelt al.

1915 *Idaes steylheyd:* de steilte van 't Ida-gebergte, 't steile Ida-gebergte.

1917 *ontallyckheyd van:* ontelbaarheid van, ontelbare.

*
In syn' Cypressen, en geboge tacken krielen,
En beven in de blaên. wat isser een gewoel:[1919]
Een yeder heeft syn wit: dees draeght sich stil, en koel[1920]
In 't wereldlyck beloop, noch' weet wat hy sal wenschen,
En om te kycken volght slechts 't spoor van andre menschen:
Die braeckt syn' gal, en scharpt syn tong gelyck een pyl,
En bootst in 't spreken na den priesterlycken styl,[1924]
En scheld, en is vol viers, en groeyt in 's naesten schennis,[1925]
En word al heel bereen van yver sonder kennis,[1926]
En dorst na'et edel bloed: een ander ruym soo flaeu[1927]
In tegenyveren, uyt vreese van het graeu,[1928]
Sigh intoomt, en met rou het treurspel komt bekycken,[1929]
En 't voorspel tot bederf der Europeesche rycken:
Een eenigh swyger weegt de wereld in een' schael,[1931]
's Volcx sotterny belacht, en treurt om 's lyders quael.[1932]
De domme menighten hare handen t'samenklappen,[1933]
Met dat hy als een leeu grootmoedigh aen komt stappen,[1934]
En klimt den heuvel op, eer dat hem yemand verght:[1911-19351935]
En staende op 't opperste, na'et rysende geberght
Dat statigh aensicht wend, waermeê hy onbesweecken[1936-19371937]
Plagh in Mycenens sael voor 't hayligh recht te spreecken,[1938]
En voor den Grieckschen staet te dingen met syn tong.[1939]
Het nieusgier volck, door 's mans vrypostigh wesen, hong[1940]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1939 *syn,* de oude uitgave heeft *syne*.
1919 *beven:* bewegen zich.
1920 *syn wit:* z'n eigen bedoeling (met daar te komen kijken).
1924 *den priesterlycken styl:* de manier van doen van de priesters, de predikanten.
1925 *viers:* drift, woede; *schennis:* mishandeling.
1926 *al heel:* geheel; *bereen:* gezweept (als door koortsachtige ijver *bereden*).
1927 *ruym so flaeu:* veel flauwer, slapper (dan de andere vurig en driftig was).
1928 *tegenyveren:* er tegen ingaan; *van:* voor.
1929 *rou:* smart, verdriet.
1931 *Een eenigh swyger:* 'n enkele zwijgende toeschouwer; Vondel bedoelt zich zelf; merkwaardig dat 'n dergelijke regel in *Hecvba* niet voorkomt; verg. vorige blz. aant. op vs. 1911-1935.
1932 *sotterny:* dwaasheid; *'s lyders quael:* 't lijden van 't slachtoffer.
1933 *t'samenklappen:* in elkaar slaan.
1934 *Met dat:* zodra; *grootmoedigh als een leeu:* met de moed van 'n leeuw (zie aant. op vs. 1892).
1911-1935 Voor deze voorstelling verg. *Amsteldamsche Hecvba* vs. 1529-1544 en 1586-1594.
1935 *hem verght:* hem beveelt; Oldenbarneveld ging ook zonder enig bevel 't schavot op, en knielde om de doodslag te ontvangen.
1936-1937 Bij zijn laatste gebed, voor hij op 't zand knielde, zag Oldenbarneveld naar de hemel.
1937 *statigh:* voornaam, waardig; *onbesweecken:* standvastig, onvermoeid.
1938 *in Mycenens sael:* in de raadzaal van Agamemnon, (wiens hoofdstad Mycene was); Oldenbarneveld in de Statenzaal.
1939 *te dingen....:* te pleiten met z'n woord (*tong*).
1940 *vrypostigh:* vrijmoedig.

In twyffel, of hy met den hals syn' schuld sou boeten,
Dan ofmen door genade het vonnis sou versoeten.[1942]

O a t e s :
Myn' borst die klopt, en schric myne aendacht breeckt en stoort:
Doch vaer ghy niet te min met uw' vertelling voort.[1944]

B o d e :
So staende in 't openbaer, met opgerechten hoofde,[1945]
O mannen, seyd hy, of uwe heusheyd noyt geloofde[1946]
Al 't geen de valscheyd heeft van landverraed erdicht,[1947]
Dat was mijns harten wensch. 'k heb volgens mijnen plicht
Gants vroom, en ongeveynst, en opentlijck gehandelt,[1949]
En sterf een oprecht Grieck, gelijck ick heb gewandelt.[1946-19501950]
Uyt had hy, als daer op van wedersyden hem
De priesters by de Goon verbaden met hunn' stem,[1951-1952]
En steenden overluyd. na'et sluyten der gebeden
Soo weeckense af verbaest, en gaven sigh beneden.[1954]
Hy met sijn dienaers hulp, getroost, en wel te moe,[1955]
Bereyde sigh ter dood, en tot de middel toe,
Ten halven lijve naeckt, in 't uyterst van sijn lijden,[1957]
Sijn' lijfknecht oorlof gaf, die treurigh trad ter sijden,[1958]
Na d'alderjongsten dienst. daer stond de Deughd geciert[1959]
Met ware onnooselheyd, van 't leelijck ongediert[1960]

1942 Tot 't laatste ogenblik meenden velen, dat de Prins 't doodvonnis niet zou doen uitvoeren.
1944 *vaer.... voort:* ga verder.
1945 *opgerechten:* opgericht, opgeheven.
1946 *of uwe heusheyd....:* mocht uw welwillendheid nooit geloven.
1947 *van landverraed erdicht:* van landverraad verdicht (*erdichten,* onder invloed van 't Oost-Nederl. of Duits).
1949 *Gants:* geheel; de ouwere vorm uit 't Hoogduitse *ganz*.
1946-1950 De woorden van Oldenbarneveld op 't schavot waren: ‘Mannen, gelooft niet, dat ick een Landt-verrader ben, ick hebbe oprecht, ende vroom gehandelt, als een goet Patriot, ende die sal ick sterven.’ (*Hist. van het leven en sterven,* blz. 257).
1950 *sterf:* sterf als; *gewandelt:* geleefd.
1951-1952 *Uyt had hy:* zo heeft hij gesproken ('t Latijnse *dixit*)*; hem.... verbaden:* voor hem vergiffenis vroegen; Lamotius heeft op 't schavot 't gebed gedaan.
1954 *verbaest:* ontroerd; *gaven sigh beneden:* begaven zich naar beneden.
1955 *sijn dienaers hulp:* Oldenbarneveld's dienaar, Jan Francken, hielp hem met 't uittrekken van zijn tabberd (zijn zwarte kleding daaronder hield hij aan); *wel te moe:* welgemoed.
1957 *in 't uyterst:* op 't laatste ogenblik voor zijn dood; toen Oldenbarneveld op 't zand neerknielde, nam hij afscheid van zijn dienaar; de beul zei tot deze: ‘gaet aan d'eene zijde.’
1958 *Sijn' lijf knecht oorlof gaf:* nam afscheid van z'n kamerdienaar.
1959 *alderjongsten:* allerlaatste.
1960 *onnooselheyd:* onschuld; *van:* door; dit en de volgende verzen herinneren enigsins aan de prent, zoals we die vinden, voorin, in de eerste uitgaven (zie blz. 617).

Begrenen en begrimt. de beestelijcke krygers[1961]
Van menschen nu veraerd in luyperden, en tygers,[1962]
Van reedlijckheyd ontkleet, beseten van de wraeck,
En felste Rasery, beving een grager smaeck.[1964]
Na'et Goddelijcke bloed. sy knarsten op de tanden.
De gramschap saghmen uyt hunn' dreygende oogen branden:
Die gloeyden vreesselijck, gelijck als koolen viers:
En nu verkroopt van toorne, ontsint, en vol getiers,[1968]
En vloeckens, als den haet hunn' krachten had geslepen,[1969]
De grouwelijcke beuls, en duyvels steenen grepen,[1970]
En blixemden met macht op desen vromen vorst.
Ick sagh den eersten steen afstuyten van sijn' borst:
Den tweeden van den slaep sijns hoofds, en hoorde klincken
Den slagh van 't beckeneel. terstond verging hem 't blincken[1974]
Van 't eerlyck silverhayr. dat achtbare gelaet[1975]
Werd jammerlyck van bloed besprenckelt, en begaet.[1976]
Met seech hy swymend neêr. de Godvergete boeven
Die hagelden so lang, tot datse hem gants begroeven,
En smoorden door 't gewicht van steenen meer en meer,
Gelyck als Bacchus rey ging rasende te keer[1980]
Den soeten Harpenaer, die vogelen kost locken,
En dieren, en 't geboomt, met tortsen steenen stocken:[1982]
En morselden syn vleesch met allerley geweer:[1983]

1961 *Begrenen* van *begrijnen:* aangrijnzen; *Begrenen en begrimt:* woedend aangegrijnsd; *de beestelijcke krygers:* de beestachtige krijgslui.
1962 *veraerd:* ontaard; *luyperden:* luipaarden 't zinnebeeld van de wellust; *tygers:* 't zinnebeeld van de wreedheid.
1964 *Rasery:* razernij, woede; *razernij* is 'n latere vorm van 't ouwere *raserij; een grager smaeck:* 'n begeriger lust.
1968 *verkroopt:* verkropt, volgepropt, bijna stikkend.
1969 *vloeckens,* met *s* bij vol, vol gevloek (*vloecken:* 't vloeken); *als:* toen; *den haet, den* in de onderwerpsvorm (voor 'n klinker, voor *h, d, b*, enz.) gewoon in 't Zuid-Nederl.; *geslepen:* gescherpt, aangejaagd.
1970 *beuls, en duyvels:* ‘Meent hier beuls en Rechters; 3 beuls en 24 Rechters, een groote hoop’ (Brandt). Natuurlik is dit bij Oldenbarneveld zo niet gebeurd; Oldenbarneveld is onthoofd, en bij de terechtstelling zelf zijn dergelijke tonelen niet voorgevallen.
1974 *beckeneel:* schedel; *verging hem 't blincken:* verdween de glans (door 't bloed).
1975 *eerlyck:* eerzaam.
1976 *begaet* (van *begaden*)*:* bezoedeld, (*begaaid* nog in verschillende zuidelike streektalen).
1980 Bekend is in de Griekse mythologie, hoe Orfeus (*den soeten Harpenaer*) door woedende Bacchanten verscheurd werd; Vondel gebruikte later deze sage om de predikanten te hekelen die tegen de opvoering van z'n *Lucifer* te keer gingen (*Uitvaert van Orfeus*, 1654).
1982 *met tortsen steenen stocken* hoort bij: *ging.... te keer:* (vs. 1980).
1983 *geweer:* wapens.

Soodanigh was het end van desen wysen heer:[1984]
Als 't reuckeloose volck toevliegende, op ging krabblen[1985]
Het bloedigh puyn, en om de wreede steenen grabblen:[1986]
Dees uyt nieusgierigheyd, en die uyt encklen haet,[1987]
Op dat syn' dolligheyd, en moordlust werd versaed.[1988]
Veel dooptender in 't bloed de vochtbesweete doecken,[1989]
En wrongen 't uyt in wyn, en soopen 't op met vloecken,
En nooden juychend tot d'onmenschelycke feest[1991]
Hunn' spitsbroers van dien God, en selven tuymelgeest[1992]
Gedreven en geraeckt. den Hemel stroock uw' sinnen[1993]
Met troost, om door geduld dat onheyl te verwinnen.

O a t e s :

Grootvader leghtghe dood in d'afgrond, noch' gevoelt[1995]
Uw' Godheydt 't ongelyck uws nae neefs. koom en spoelt,[1996]
En wasch het aerdryck weer van d'oude grouwelvlecken.
Uw' gramschap kost wel eer der bergen kruynen decken,[1998]
En tot uw broeders wraeck, de menschen en het vee[1999]
[Doen Pyrrhe en haer gemael niet sagh als baere zee][2000]
Verdrencken, en verdoen: uw hoofd nu op wilt steecken,[2001]
En toon u logh noch traegh, om straf en streng te wreecken
U selven, en uws bloeds geleden smaed, en hoon.

1984 *heer:* vorst.
1985 *reuckeloose:* roekeloze; *op:* open, weg.
1986 *om:* rondom, in.
1987 *uyt encklen haet:* uit zuivere haat, uit enkel haat.
1988 *dolligheyd:* razernij.
1989 ‘Daer waren vele menschen, die hare neusdoeken in sijn bloet nat maeckten. Andere namen een deel van het sant, met het bloet gemengt, in hare neusdoeken, eenige sneden het bloet uyt de plancken, ende de leun van het Schavot, doch niet al uyt eenderley meeninge’ (*Hist. van het leven en sterven*, blz. 257).
1991 *de.... feest: feest* was vroeger'n *de*-woord.
1992 *spitsbroers:* wapenbroeders, wapenmakkers; (*spits,* punt, speer, zwaard); *van dien God, en selven tuymelgeest:* door die god (Bacchus) en diezelfde razernij, door diezelfde Bacchantiese razernij.
1993 *stroock....:* strele, koestere uw geest.
1995 *Grootvader* = Neptunus; *legtghe:* ligt ge dood (ongevoelig); *noch' gevoelt:* en voelt niet.
1996 *'t ongelyck uws nae neefs:* 't onrecht jegens uw nakomeling; *koom en spoelt:* kom en spoel (ook voor 't enkelv. de gebiedende wijs dikwels met *t,* evenals nu).
1998 Toen de boosheid der mensen al te erg werd, vernietigde Jupiter (Zeus) de mensen met 'n watervloed, behalve Pyrrha en Deukalion (de Zondvloed, die ook in de overleveringen van Grieken en Romeinen bekend was); *Neptúnus:* als god van de zee overstroomde 't aardrijk; *kost:* kon.
1999 *broeders:* Jupiter was de broeder van Neptunus.
2000 *niet:* niets; *baere:* open, woeste.
2001 *Verdrencken:* verdrinken (zie blz. 104 op vs. 41); *verdoen:* vernietigen, doen omkomen; *nu op wilt steecken:* wil nu uw hoofd opsteken.

Koom handhaef u geslacht, en d'oude sluyerkroon[2004]
Van koning Nauplius: op datter door uw oordeel
Noch blyck, dat Godensaed heeft boven andre voordeel.[2006]

N e p t u y n :

Myn soon die 't broederlyck en deerlyck ongeluck[2007]
Besteent, schep moed, en toom, en matigh uwen druck.[2008]
Syn' dood so onverdient, als staet, en landbederflyck,[2009]
Roept wraeck, en maeckt syn' naem roemruchtbaer, en onsterflyck.
De dappere Ajax en Achilles blyven stout[2011]
Bewaerders van het lyck, tot datmen namaels houd[2012]
Syne uytvaert, als syne asch met tranen word begoten,
Van Cadmus borgery, de schreyende Boeoten:[2014]
Wanneer de toeloop van 't by hem verdedight volck[2015]
Syn' sterflyckheyd verselt ter onderaerdsche kolck,[2016]
Verwelft met elpenbeen, verdeckt met marmorsarcken:
Daer Themis antwoord geeft, en in haer' kerck der kercken[2018]
Het wieroock voor haer smoockt. dicht aen de voeten van
D'aenbedelycke maeghd, men desen grooten man[2020]
Een goude pronckbeeld recht. De Griecksche Joffers bringen,[2021]
En leenen tot dees' prael hare afgesteecke ringen.[2022]
Alreede sie ick staen den Hayligh hallef naeckt,[2023]
Vrypostigh als een held, die voor de vryheyd waeckt:[2024]
Beteeckent door den hoed, bewaert soo sorrighvuldigh[2025]

2004 *sluyerkroon:* kroon (eigenlik tulband) 't koninklik gezag.
2006 *Godensaed:* van 'n god afstammend geslacht.
2007 Dit verschijnen van Neptunus is 'n navolging van Seneca's *Agamemno* (5e bedrijf).
2008 *druck:* bedruktheid.
2009 *so onverdient.... landbederflyck:* even onverdiend als verderfelik voor staat en land.
2011 Zie Voorreden r. 202-203; *stout:* stoutmoedig.
2012 *namaels:* later.
2014 *Cadmus borgery:* Thebe's burgerij; Cadmus (Kadmos) was de stichter van Thebe, de hoofdstad van Boeotië.
2015 *by hem:* door hem.
2016 *Syn' sterflyckheyd:* zijn lijk; *ter onderaerdsche kolck:* naar 't graf.
2018 *Daer....:* daar, waar *Themis* godspraak geeft (in Boeotië, zie Voorreden r. 204-205); *haer' kerck der kercken:* haar grootste heiligdom.
2020 *aenbedelycke:* aanbiddelike.
2021 *recht:* zal oprichten; *Joffers:* meisjes.
2022 *hare afgesteecke ringen:* hun afgedane ringen; *afgesteecke* zonder *n* omdat men *afgestéken* voelde als verbogen vorm; *afgesteken* de oorspr. vorm van *afgestoken*.
2023 *den Hayligh* de sterke vorm voor *de heilige;* we krijgen hier 'n voorstelling van Palamedes, zoals we die kennen van de prent (zie blz. 617).
2024 *Vrypostigh:* vrijmoedig.
2025 *Beteeckent door den hoed:* (de vrijheid) aangeduid door de hoed (die hij in de linkerarm draagt) (zie Dl. 1 blz. 263 aant. op vs. 52); *bewaert:* beschermend vastgehouden.

Met d'eene: d'andere hand, aen Trojens goud onschuldigh,[2026]
d'Handvesten, toevertrout 't gewyde parckement,[2027]
En zegels gade slaet, op datse niemand schend.[2028]
D'eerwaerdige Godes 's mans deughden schynt te vieren,[2029]
En deckt syn' grysen kop met haylige laurieren:
Terwyl hem vreeslyck lyf en leven word ontseyd[2031]
Van 'tgrimmigh ongediert: op sijne onnooselheyd[2032]
[Gemat van ouderdom en veertighjarigh worstlen][2033]
Als op een' vetten roof met opgesteecke borstlen,[2034]
Met manen versch geschud, en muylen opgespart,[2035]
Gebeten, en verhit. syn fiere moed die tart[2036]
'Tvierspouwen van den draeck, eene onrust sijner eeuwe,[2037]
Het huylen van den wolf, het brullen van den leeuwe,[2038]
'T schuymbeckende everswijn, het naer geloey des stiers,[2039]
Het grynsen van den beer, 't gebries eens tygerdiers.[2040]
En 's luyperts tandgeknars. so leeft sijn' faem de jaren[2041]
En eeuwen door in spyt der vadermoordenaeren:[2042]
Die Phoenix sijner tyd: en hoe de nyd meer bast,[2043]
Hoe minder hy versaeght, hoe hooger dat hy wast.[2044]
'T is billyck dat syn roem, en lof ten grave wt swelle.[2045]

2026 *Met d'eene:* met d'ene hand; *d'andere hand bij gade slaet* (2028).
2027 *d'Handvesten:* de (bezworen) rechten.
2028 *gade slaet:* bewaakt.
2029 *te vieren:* te verheerliken.
2031 *ontseyd:* bedreigd.
2032 *onnooselheyd:* onschuld.
2033 *Gemat:* afgemat; *veertighjarigh worstlen* zie aant. op vs. 1881 en 1884.
2034 *met opgesteecke borstlen:* met opgestoken, rechtstaande borstels (haren).
2035 *opgespart:* opengesperd.
2036 *Gebeten, en verhit:* met hete woede gebeten op zijn onschuld.
2037 't Vuurspuwen van de draak; Dit stelt voor: ‘De boosheit der Kerkelijken’ (Amersf. uitg.). Heel gewoon voor die tijd zullen die dieren ook wel de zinnebeelden zijn geweest van verschillende ondeugden, en in dit geval van personen in wie een of andere minder mooie eigenschap zich sterk openbaarde.
2038 *den wolf* = 't zinnebeeld van de hebzucht ‘De bitsheit van *Aarssens*’ (Amersf. uitg.); *den leeuwe:* de hovaardij.
2039 *'T schuymbeckende everswijn:* zinnebeeld van de toorn, ‘De verwoetheit van Prins *Maurits*’ (Amersf. uitg.); *des stiers:* zinnebeeld van 't ruwe geweld.
2040 *Het grynsen van den beer:* 't grimmen van de beer (= de onzuiverheid); *eens tygerdiers* (= van de wreedheid).
2041 *'s luyperts:* van de luipaard, 't zinnebeeld van de wellust (we zien ze dikwels voor Bacchus' wagen gespannen).
2042 *in spyt:* ten spijt.
2043 *Die Phoenix:* 't puik, de voortreffelikste; Oldenbarneveld werd in lofdichten dikwels *Phoenix* genoemd (over de *phoenix,* zie Dl 1, blz. 762 op r. 1).
2044 *versaeght:* bevreesd wordt; *wast:* groeit in roem.
2045 *ten grave wt swelle:* (niet in 't graf blijft maar) zich wijd verspreidt buiten 't graf.

AEolien hem wyd, en haylight een kapelle,[2046]
En jaergetydigh feest: en set op 'thoogh outaer[2047]
Syn beeltenis met sang, en deftigh kerckgebaer.[2048]
De priesters met hun pracht, en blinckende gewaeden
Hem offrende, haelen op syne heerelycke daeden.[2050]
Maer groot is 't jammer, en beschreylyck 't ongeval,[2051]
'T welck om een vroome siel gans Griecken treffen sal:
Groot is d'ellende daer syne haeters sich in wicklen.
Myn neef u vader gaet met geyle minne pricklen[2054]
Der koninginnen, en princessen eensaem bed:
Wier bruydegoms de kryg voor Trojen houd verlet:[2056]
Wier poeselachtigh vleesch, door 't lang ontbeeren weeligh,[2057]
De wellust kiest voor schaemt, en draeght sich overspeeligh:[2058]
En heelt syn' kitteling, en lonckt, en streelt, en kust:[2059]
En onderlingen brand met soet omhelsen bluscht:
Versmaed der mannen trou, om 't puyck der jongelingen.
D'oneerelycke galm van spelen, danssen, singen,[2062]
Door 't gulden welfsel rolt: en Venus stroyter 't saed
Om neerslagh, bloed, en moord, en alderhande quaed,[2064]
Om traenen, en gehuyl te maeyen, en te oegsten:[2065]
Om vorst, en vorstendom, en rycken te verwoesten:[2066-vlgg.]
En 't dolende overschot, met twyfelige stap,[2067]
Te senden over zee, en sand in ballingschap,[2068]
So verre, en so uytheemsch, dat nieusgier 't volck komt gapen,[2069]

2046 *AEoliën:* AEolië in Klein-Azie had 'n tempel aan hem gewijd (zie *Voor-reden,* blz. 628 aant. op r. 206); *kapelle:* tempeltje.
2047 *jaergetydigh feest:* 'n feest van zijn jaargetij.
2048 *deftigh kerckgebaer:* plechtige ceremonieën.
2050 *haelen op:* brengen in herinnering.
2051 *'t jammer:* 't leed; *'t ongeval:* 't ongeluk.
2054 *myn neef:* mijn afstammeling Nauplius; volgens sommigen zou Nauplius de vrouwen van de Griekse helden verleid hebben.
2056 *houd verlet:* op houdt.
2057 *weeligh:* wellustig.
2058 *draeght sich:* gedraagt zich.
2059 *heelt:* geneest (door eraan te voldoen).
2062 *D'oneerelycke galm:* 't oneerbaar geluid.
2064 *neerslagh:* doodslag, moord.
2065 *oegsten:* uitspraak *oesten* (zie blz. 138 aant. op vs. 735).
2066-vlgg. Deze rampen van de Griekse vorsten en hun omzwervingen worden o.a. verhaald door Dictys van Kreta in zijn *Trojaanse oorlog,* 6e boek (zie *Voor-reden,* blz. 624, aant. op r. 134 en r. 173).
2067 *met twyfelige stap:* met weifelende schreden, zonder de weg te weten.
2068 *zee, en sand:* zee en strand, zee en land, landen en zeeën.
2069 *so uytheemsch:* in zulke vreemde streken; *nieusgier:* nieuwsgierig; *'t volck:* de mensen van die verre landen begapen de Grieken.

En dut of't menschen sijn, of seker slagh van apen.[2070]
Achilles gramschap slacht Thersites met een' vuyst.
De moort slaet Diomeed voor Trojen. 't water bruyst,[2071-2072]
En raeckt aan 't sieden, als mijn' grimmigheyd verbolgen
Haer' vinnen van sigh steeckt, waer op de stormen volgen,[2074]
Die Agamemnon in het keeren met sijn' vloot[2075]
Afeyschen rekening van Palamedes dood,
En 't bloed mijns bloedverwants: en pynigen 't gewisse[2077]
Des fellen moordenaers: die enckle duysternissen,[2078]
Met roode straelen viers, en kromme blixems siet
Gespouwen, en doorklooft: en met sijne ooren niet[2080]
Als schorre donders hoort, en ysselijcke slagen:[2081]
En drijft onwetende na Samos door de vlagen,[2082]
In 't eeuwigh schuymend graf van Icarus en looft[2083]
Den saligen Priaem voor 't hoogh outaer onthoofd:[2084]
Vergeet sijn' segefeest: en vangt, vol schricx en bevens,
Met sijn gehoor 't gekraeck van stevens tegens stevens,[2085-2086]
Van syde tegens sy', scheepskielen tegens kiel.
Des vaders Nauplius met smart verkroopte siel,[2088]

2070 *dut:* peinst.
2071-2072 *Achilles gramschap.... de moort slaet Diomeed:* Dit zou slaan op de rechters, die, naar men zegt, een kwade dood zijn gestorven; *slacht:* slaat dood; *de moort slaet:* de geweldadige dood treft.
2074 *Haer' vinnen van sigh steeckt:* zich begint te roeren.
2075 *keeren:* terugkeren (naar z'n vaderland); ‘Hier leest men hoe *Agamemnons* gewisse wort gepijnigt’; ‘door dit onweer’ (in de volg. verzen) ‘verstaat hij den onverzienschen storm, die zijnen aanslag, op Antwerpen, om Breda te ontzetten, ongelukkig belette.’ (Amersf. uitg.).
2077 *'t gewissen:* 't geweten; (*gewissen* uit 't Duits, of deze betekenis van *gewisse* (zonder *n*) dat in 't Nederl. alleen *zekerheid* kan betekenen, onder invloed van 't Duits; geen Zuid-Nederl. woord).
2078 *enckle:* enkel; (*enckle* de verbogen vorm, toen gewoon ook in deze betekenis, verg. vs. 1987).
2080 *Gespouwen:* gespleten.
2081 *schorre donders:* rommelende donders.
2082 *drijft onwetende:* wordt zonder dat hij 't zelf weet gedreven; *Samos* of *Cephalonia*, 't Ioniese eiland.
2083 *'t.... graf van Icarus* is de Icariese zee, zo genoemd naar Daedalus' zoon Icarus, die daar in neerstortte.
2084 *looft den saligen Priaem:* prijst de gestorven Priam gelukkig; hij werd door Pyrrhus of Neoptólemos, de zoon van Achilles, gedood voor 't huisaltaar in zijn paleis.
2085-2086 *stevens tegens stevens:* ‘Dit kan op 't mislukken des Antwerpschen aanslags zien.’ (Brandt).
2088 *verkroopte:* verkropte, opgekropte (verg. 1968).

Die op d'Eubeër kust 't weerkeeren van de Greecken
Alree geroken heeft, een' fackel doet ontsteecken,[2090]
En licht in zee van 't slot: dat steyl, en hooghgebout,[2091]
Op 's berghs verheve kruyn, van wedersyds beschout[2092]
Een' baere Zee: wier diepe, en holle watren woelen,
D'eylanden allesins, en vasten grond bespoelen.[2094]
De stuurlien van de vloot, verlockt door dese toorts,
Sigh geven derwaerts aen: daerse al te samen voorts,[2096]
In plaetse van de nood, en lijfsgevaer t'ontslippen,[2097]
Vervallen in 't gedruys der Caphareesche klippen,[2098]
En 't luydende gehuyl van soo verbolgen vloed,[2099]
Die stadigh barnt, en op de blinde klippen woed.[2100]
Daer houd gerechte wraeck d'ontrampeneerde schepen[2101]
Verlet, door 't scharp gesteent, als van hare hand gegrepen:
Of met een' dyck bewelt van sand, dat hallef dryft,[2103]
En door gebreck van vloed hen sloopt, en stucken wryft:[2104]
Of achter driftigh, voor gestrand op harde kayen:[2105]
Of stootse aen splinters door den draeystroom, in het swayen.[2106]
De schippers vloecken d'onherbergelycke ree,[2107]
En haten 't drooge land, en roepen om de zee:[2108]
Wiens heesche, en schorre keel, door 't naer gehuyl der menschen
[Dat ydel en vergeefs met bedeloft, en wenschen[2110]
Myn' gramschap paeyen wil] word over 't vlack verdooft.[2072-21112111]
Ulysses evenwel, en 't wrongkroondragende Hoofd[2112]

2090 *geroken:* bemerkt; *een' fackel:* om ze door dat licht misleid, op de rotsen te doen stranden; zie vlgg. verzen en zie *Voor-reden* blz. 626 op r. 174.
2091 *Van 't slot:* van uit de burcht.
2092 *beschout:* uitziet op.
2094 *allesins:* van alle kanten; *vasten grond:* vasteland.
2096 *voorts:* terstond.
2097 *en lijfsgevaer t'ontslippen:* en 't levensgevaar te ontkomen.
2098 *Vervallen:* nog erger te recht komen; *Caphareesche klippen:* de klippen van de rotsachtige landtong van 't eiland Euboea, Capháreus ('t tegenw. Capo d'Ora).
2099 *luydende:* klinkende.
2100 *barnt:* brandt.
2101 *ontrampeneerde:* ontredderde.
2103 Of met 'n dijk van drijfzand bedolven; *bewellen:* met drijfzand (*welle*) bedolven.
2104 *gebreck van:* gebrek aan; *stucken wryft:* stuk schuurt (*stucken* uit *tstucken, testukken:* in stukken).
2105 *achter driftigh:* met de achtersteven drijvend, dus heen en weer bewegend in 't water, en *voor* vast op de rotsen, zodat 't schip moet breken.
2106 *in het swayen:* in 't ronde slingeren.
2107 *d'onherbergelycke ree:* de onherbergzame ree.
2108 *en roepen om de zee:* bij 't stormen is 't veel beter in de open zee, dan bij de kust.
2110 *bedeloft* ('t Lat. *votum*)*:* belofte verbonden aan de bede, als die verhoord wordt.
2072-2111 De beschrijving van de storm en de schipbreuk, volgt Vondel vrij naar Seneca's *Agamemno,* vs. 488-576; Vondel neemt er enkele gedeeltes van, en vertaalt sommige verzen letterlik.
2111 *'t vlack:* de watervlakte.
2112 *'t wrongkroondragende Hoofd* = Agamemnon; (*wrong* en *kroon* betekenen 't zelfde).

Ontslippen dit gevaer, gespaert tot leyder treurspel:[2113]
Daer ghener schipbreuck van 't voorspoocksel is, en 't veurspel.[2114]
'k Sie Clytemnestre alree geveynselyck en bly,[2115]
Onthalen haer' gemael: en Argos borgery[2116]
Haer' vorst met ware vreughd begroeten en ontfangen.
De lucht geslagen word met fluyten, en gesangen.
De kercken gaen ter feest. de koninglycke sael[2119]
Word statigh toegerust, met overdaed van prael.[2120]
Bancketten rechtmen aen, hoedanigh voor hunn' tranen[2121]
De jongste maeltyd was der blyde Phrygianen.[2122]
Het tafelbedde blinckt van 't Iliaesche paers,[2123]
En 's purpers glans vermeert by toorts, en wassekaers.[2124]
't Goud van Assaracus verswelght de Griecksche wynen,[2125]
En Goden leckerny. de koppen vol robynen[2126]
Het sterffelyck gesicht, en d'oogen scheemren doen.[2127]
't Goud recht'er wildbraed aen, en Paeu, en kallekoen.[2128]
Hy self leyd hoogh, en prat, en munt door sijn cieraden[2129]

2113 *tot leyder treurspel:* tot droever ongeluk.
2114 *Daer ghener schipbreuck van:* waarvan de schipbreuk der anderen; Agamemnon werd bij z'n thuiskomst door z'n vrouw Clytemnestra (Klutaimnestra) gedood.
2115 *geveynselyck:* geveinsd(elik).
2116 *onthalen:* ontvangen, inhalen.
2119 *De kercken gaen ter feest:* de tempels zijn in feestdos.
2120 *Word statigh toegerust:* wordt plechtig aangekleed.
2121 *hoedanigh:* zodanig, als, gelijk ('t Lat. *quales*)*; voor hunn' tranen:* voor hun jammerlike ondergang.
2122 *jongste:* laatste.
2123 *Het tafelbedde:* 't aanlegbed, waarop de ouden aan tafel aanlagen (ook bij de Israëlieten, verg. de geschiedenis van Magdalena, *Joannes* 12:3 vlgg.).; *'t Iliaesche paers:* 't purper van Ilium (meegenomen).
2124 Dit vers is 'n plastiese uitbreiding van Vondel, hoewel Seneca ook zo al geen eigenlike *waskaarsen*, toch *wastoortsen* heeft gekend.
2125 *'t Goud van Assaracus:* 't goude vaatwerk van Assáracus, vroegere koning van Troje; *verswelght:* omdat de bekers telkens gevuld worden.
2126 *Goden leckerny:* de nektar; *koppen:* bekers.
2127 *scheemren:* schitteren.
2128 De goude schalen dienen er wildbraad op, en pauwen en kalkoenen (*kallekoen*, zie Dl. 1 blz. 512 op vs. 149).
Paeu: 'De Burgermeester Reinier Paeuw hieldt, dat deze woorden op hem sloegen, te meer om dat het woord *Paeu* met een groote P was gedrukt'. (Amersf. uitg.); *Reinier Pauw* burgemeester van Amsterdam, 'n fel tegenstander van Oldenbarneveld, en een van zijn 24 rechters. In verschillende uitgaven (ook van 1625) staat ook Kallekoen met hoofdletter, en sommigen meenden, dat Trigland (met de bijnaam 't kalkoense haantje) bedoeld werd, zie *Rommelpot* (1627).
2129 *leyd hoogh en prat:* ligt hoog en trots (op z'n aanligbed; zie aant. op vs. 2123).

Voor andren uyt, met bonte, en spicklige gewaden,[2130]
En draeght aen 't lijf de pracht, en kleeding van Priaem.
Sijne eegemael besweert hem by 's verwinners naem,[2132]
Dat hy't verciersel doch sijns vyands af wil leggen,
Voor betre wisseling: licht is hy te geseggen,
Om 't handwerck aen te doen der lieve bedgenoot:[2135]
Onkundigh van 't gevaer der korts aenstaende dood.
Verschrickt nocht ziddert niet. een balling om sal brengen[2137]
Den vorst der koningen: een overspeelder plengen,
En spillen 't bloed eens mans. sijn' slachting sal geschien.[2139]
Het jongste dischgerecht sijn' heer sal bloeden sien:[2140]
Het roode vocht den wijn bespatten: 's konings leven[2141]
Van Argos koningin ter neerlaeg word gegeven.[2142]
Het aengetogen kleed dat weygert en ontseyd[2143]
Sijne handen doorgang: dies hy swoeght en arrebeyd,[2144]
En lucht soeckt: maer vergeefs. de schooten ruym van vouwen,[2145]
En sonder opening sijn hoofd besloten houwen.[2146]
De suffert gants verwijft hem in de lenden steeckt:[2147]
Maer overmits de moed in 't quetsen hem ontbreeckt,
Het mes ten halven keert. de vorst begint te worstlen:[2149]
En als in 't wilde woud het boschswyn ruygh van borstlen,[2150]
Gegrepen van het net, nochtans t'ontvlieden tracht,[2151]
En alsins uytkomst soeckt, en woed met domme kracht,[2152]
Gants ydel en vergeefs: vermits het vol verschricken,

2130 *Voor:* boven; *met bonte, en spicklige gewaden:* in bonte gekleurde gewaden (Lat. *picta veste*).
2132 *sijne eegemael:* Klytemnestra; *besweert hem by 's verwinners naem:* smeekt hem dringend bij zijn naam van overwinnaar.
2135 *handwerck:* Klytemnestra had voor hem 'n kleed geweven waarin hij zich, wanneer 't hem eenmaal omgeworpen was, niet weren kon, omdat er geen openingen voor hoofd en handen in waren; zie vs. 2143-vlgg.
2137 *een balling* = Aigisthos, die uit z'n eigen land verbannen, tijdens de afwezigheid van Agamemnon gemeenschap had met Klytemnestra.
2139 *spillen:* verspillen; *slachting:* dood.
2140 *jongste:* laatste.
2141 *Het roode vocht:* 't rode bloed,
2142 *ter neerlaeg:* tot vermoording.
2143 *ontseyd:* weigert.
2144 *arrebeyd:* zich inspant.
2145 *de schooten....:* de ruime panden, banen (Latijn *laxi et invii sinus,* vs. 889).
2146 *besloten:* om- ingesloten.
2147 *De suffert:* de (verwijfde) dromer (Aigisthos).
2149 *Het mes ten halven keert:* 't mes, wanneer 't tot de helft in 't lichaam zit, al terugtrekt.
2150 *En als:* en zoals.
2151 *van:* door.
2152 *alsins:* langs alle kanten; *met domme kracht:* met plomp geweld.

*
Door 't woelen enger maeckt de loose jagerstricken:
Soo woelt en tracht hy oock bedompelt, om het valsch,[2155]
En blindgeweven kleed te worpen van den hals:[2156]
En in den wyden schoot, en ployen ingewickelt
Alom sijn' vyand soeckt, ancxtvalligh aengeprickelt.[2158]
De dochter van Tyndaer al woende, en rasend stracx[2159]
Verselt den gruwelmoord, gewapent met eene acx:[2160]
En alsmen aen 't outaer, op pleghtige offerfeesten[2161]
Voor 't slaghten met der byl eerst merct den neck der beesten,[2162]
En stieren, alsoo micktse en wicktse haer' felle vuyst
Dan ginder, dan weer hier, en neemt'et wis en juyst.[2164]
Hy leydter toe, de schelm: wech heeft hy't, 't is geklоncken[2165]
Met desen dwingeland: wiens wreedheyd heeft gedroncken
't Neptuniaensch bloed greetigh, en soo helsch.[2167]
'T hoofd quaelyck afgehackt hangt aen een lapken vels.[2168]
Hier vloeyt het schuymend rood: daer grynsen mond en oogen.[2119-2169]
Cassandra, vol van God, ter sael comt ingevloogen:[2170-vlgg.]
En met haer' roosenhoed den lycke d'vvterste eer[2171]
Bewyst, en kranst den romp. sy gaetse flucx te keer[2172]
Met d'acxe warm van bloed, en deckt den sieleloosen
Met syn' geroofden buyt: die vallende de roosen,[2174]
En frisse bloemen kreuckt, en verwt den marmorvloer.

* TEKSTKRITIEK: vs. 2172, de oude uitgave heeft achter *romp* 'n komma.

2155 *bedompelt:* overdekt met 't kleed, verward, (verg.: Bedompelt in den rouwgewade, *Gebroeders* van 1639, vs. 1262).

2156 *blindgeweven:* zonder opening geweven (Latijn *caecos sinus*); *worpen:* werpen (zie blz. 114 op vs. 240).

2158 *ancxtvalligh aengeprickelt:* door angst geprikkeld.

2159 *De dochter van Tyndaer:* de dochter van Tyndarus, Klytemnestra; *stracx:* onmiddelik.

2160 *Verselt:* doet mee aan; *acx:* bijl.

2161 *alsmen:* evenals men.

2162 *der* ouwe verbuigingsvorm achter *met; merct:* beschouwt.

2164 *neemt'et:* berekent 't mikpunt.

2165 *Hy leydter toe, de schelm.....:* (hij ligt er bij) 't is met hem gedaan, de schurk; beet heeft ie 't; 't is klaar (*geklоncken*); Seneca, vs. 901: *habet, peractum est*.

2167 *'t Neptuniaensche bloed:* 't bloed van Neptunus' geslacht, nml. van Palamedes.

2168 *quaelyck:* slecht, niet geheel.

2119-2169 Deze verzen zijn vertaald uit de *Agamemno* van Seneca vs. 875-903 met enkele door Vondel ingevoegde regels (zie aant. achterin).

2170-vlgg. Deze verzen heeft Vondel ontleend gedeeltelik aan 't slot van Seneca's *Agamemno*, gedeeltelik aan Eurípides' *Elektra,* en aan de meedelingen van *Dictys* 6e Boek (zie blz. 624 r. 134); *Cassandra:* de Trojaanse prinses door Agamemnon als slavin en bijvrouw uit de buit verworven; zij had van Apollo de gave van voorspelling, maar werd nooit geloofd; *vol van God:* vol van de goddelike ingeving.

2171 *roosenhoed:* krans van rozen; *den lycke* (ouwe verbogen vorm): aan 't lijk; *vvterste:* laatste.

2172 *sy gaetse....:* zij (Klytemnestra) gaat haar (Cassandra) terstond te keer, doodt haar.

2174 *syn' geroofden buyt* = Cassandra, (zie aant. op vs. 2170).

*
Leg, roept de moorderes, leg daer, o koningshoer!
O schandvleck van myn bed! o kancker van goe seden!
Dat hebdy voor uw' lang gepleechde vuyligheden.[2178]
Het daetlyck juychende hof, en vrolycke paleys[2179]
Geeft nu een' naeren galm, en is vol moordgheschreys.[2180]
Electra swymt van schrick: en anxtigh voor haer moeders[2181]
Verwoedheyd berght gheswind d'onnoselheyd des broeders,[2182]
Door Phocius den oom: sy selve in duysterheyd,[2183]
En vangenis bemuurt, een treurigh leven leyd:
Tot d'overspeelder haer, om achterdocht te schouwen,[2185]
Doet men een' ackerman als een' boerinne trouwen:
Ter tyd toe dat de wraeck de moordenaers verrast:[2187]
Die, alsse in Pallas kerck de groote Goden vast[2188]
Met blyschap offren, om Orestes overlyden,[2189]
Besprongen worden, en benart van alle syden.
De smart geeft wapenen aen dochter, en aen soon.
De moedermoord bespat het aengesicht der Goon:[2192]
Die toornigh, en verhit, om 't schendigh kerckontwyen,[2193]
Daghvaerden staende voets de felle Raseryen,[2194]
Met biesend slangenhayr, en ysselijck gegrim.[2195]
De neerslagh knaeght hun 't hart. de moederlijcke schim,[2196]
Gewapent met een' torts, hen nastapt door den tempel.
Sy vlieden voor, en sien de Vloecken op den drempel:[2198]

* TEKSTKRITIEK: vs. 2177 *kancker,* de oude uitgave heeft *krancker*. - vs. 2183 *Phocius,* de oude uitgave heeft *Phoecius*.

2178 *hebdy:* hebt gij.

2179 *daetlyck:* straks nog.

2180 *naeren:* droeve.

2181 *Electra* de dochter van Klytemnestra; ze liet haar broer, Orestes, in veiligheid brengen bij haar oom *Strophios* (zie aant. op vs. 2183); jaren later keert hij terug om de dood van z'n vader te wreken; hij doodt dan op bevel van Apollo, z'n moeder en de overspeler Aigisthos; om die moedermoord vervolgen hem de Furiën of Razernijen.

2182 *d'onnoselheyd des broeders:* de onschuldige broer.

2183 *Door Phocius den oom:* door middel van haar oom Phocius; *Phocius* is niet zijn naam, dit betekent de Phociese, de koning van Phocië (Phokis), en dat was haar oom Stróphios (zie aant. op vs. 2181).

2185 *d'overspeelder* nml. Aigisthos; 2185-2202, deze voorstelling uit Euripides' *Elektra*.

2187 *Ter tyd toe dat:* tot aan de tijd dat.

2188 *vast:* reeds.

2189 *om Orestes overlyden:* Orestes, vermomd, was nml. zelf komen berichten, dat hij gestorven was.

2192 *bespat:* bespat (met 't bloed) in letterlike zin; ook geestelik bedoeld: is 'n gruwel voor 't aangezicht der goden.

2193 *schendigh:* schandelik.

2194 *Raseryen:* voor 't klassieke Furiën.

2195 *biesend slangenhayr:* haar dat bestaat uit sissende slangen.

2196 *De neerslagh:* de doodslag; *moederlijcke:* van de moeder.

2198 *Sy vlieden voor:* ze vluchten voort, weg; *de Vloecken:* de Furiën.

Sijn aller menschen vloeck, om sulck een' grouwelmoord:
De daecken stierense ongehuysvest altyd voort.[2200]
Dat leert na hayligh bloed van Godenkinders dorsten[2201]
Tot in het derde lit. ick ga den val der vorsten,
En koningen voorby. ick swijgh hoe Grieckenland
Veroorsaeckt moord uyt moord, en mengelt brand in brand,
En uytroeyt stam met stam, geslachten met geslachten:
Door schennis schennis boet, verkrachten met verkrachten:[2206]
En aen 't gewyde slaet sijn' vingers onbesuyst:
En in sijn' boesem wroet: terwyl Ulisses kruyst[2208]
De Zeen veel jaren lang van 't pekelschuym bedolven,
Gesmeten herrewaerts, en derwaerts met mijn' golven:[2210]
Gesolt gerolt, door soet en suer, door heet en kout:
Geweeckt van 't nat: gebraen van hit, en soor van 't sout.[2212]
Na dat hy is ontslipt de Caphareesche lagen,[2213]
De winden hem aen d'onherberglijcke oevers jagen[2214]
Van 't forsse Thracier volck: daer Hebrus koude vliet[2215]
Sijn water loost, en in d'AEgeesche baren giet:
Van derwaerts wederom na d'Africaensche kusten:[2217]
Daer sijn geselschap sigh ter neer wil slaen, en rusten,
Verlockt door 't lecker oeft: dan na Trinacria,[2219]
In 't hol van Polipheem, den Cyclops: die te spa
Sijn dronckenschap beklaeght; om dat hy nu in 't duycken,
En 't rysen van de son eenoogigh niet mach bruycken[2222]

2200 *De daecken....:* de huizen sturen hun....; nergens vinden ze 'n onderdak.
2201 Dat is 'n les voor allen die dorsten naar 't bloed van koningen, 'n les tot in hun derde geslacht; *Godenkinders:* koningen, leden van 't koninklik geslacht; alle Griekse koningen leidden hun geslacht af van 'n godheid ('n mythologiese voorstelling van 't gezag, dat afkomstig is van God).
2206 *boet:* vergeldt, straft.
2208 *En in sijn' boesem wroet:* en (hoe Griekenland) zich zelf vernielt.
2210 *met mijn' golven:* Neptunus is nog aan 't woord, dus met de golven van de zee.
2212 *hit:* hitte; *soor:* zoor, ruig.
2213 *de Caphareesche lagen:* de hinderlagen (van Nauplius) bij de rotsen van Capháreus (zie blz. 626 aant. op r. 174).
2214 *onherberglijcke:* onherbergzame.
2215 Dit Thraciese volk zijn de Kikonen (*Odusseia* 9e boek vs. 39-vlgg.); *Hebrus:* de tegenwoordige Maritza rievier; hij wordt door de Ouden *koud* (*gelidus*) genoemd, om 't koude klimaat van Thracië; Ulysses (Odusseus) werd daar aangevallen en verloor enkele van zijn makkers.
2217 *d'Africaensche kusten:* daar kregen ze van de Lotophagen vruchten te eten, waardoor ze vergaten naar hun land terug te keren (*Odusseia* 9e boek vs. 82-vlgg.).
2219 *Trinacria:* 't driehoeksland, driekapenland, de oudste naam van Sicilië, waar de eenogige reus, de Cykloop Polypheem (Poluphémos) woonde; hij verslond verschillende makkers van Ulysses, maar werd door deze dronken gemaakt, en in z'n slaap van z'n oog beroofd, zodat ze konden ontsnappen (*Odusseia* 9:216-vlgg.).
2222 *bruycken:* genieten.

Den sienelijcken God en 't aengebeden licht:[2223]
Dan tweemael daer AEool sijn' setel heeft gesticht,[2224]
En over buyen heerscht, en breydelt dwarrelwinden:
Dan weêr na Antiphaet, oyt hongrig om verslinden[2226]
Het raeuwe menschenvleesch, waer hy 't bekomen kon:
Dan by de tooveres, een' dochter van de son,[2228]
Die haer' verspieders flucx verscheppen kan in swynen,[2229]
En d'Ithakois verlet driehondert sonneschynen:[2230]
Tot datse in 'tscheyden sigh met Telegoon vertroost,[2231]
In wiens schoon aenschijn sweeft, en leeft haer boelschaps kroost.[2232]
Van derwaerts wend hy 't roer na d'Oceaensche baren,[2233]
En daelt daer onderaerdsche, en dootse schimmen waren:[2234]
Dan wederom sijn schip aen Circes oorden stiert,[2235]
Daer met lijckstacy hy Elpenoors uytvaert viert.[2236]
Van hier langs d'oevers der soetsingende Sirenen:
Die onder navel visch, en boven maeghden scheenen.
Ick swijgh hoe hy 't gevaer van Scylle, en van Charybd,[2239]

2223 *Den sienelijcken God:* de zichtbare god, Phoebus Apollo, de zon.
2224 Dan (jagen de winden) hem tweemaal...; *AEool:* AEolus (Aíolos) de god der winden had z'n zetel op de AEoliese (nu Lipariese) eilanden bij Sicilië; toen Odusseus van z'n gastvrijheid had genoten, gaf AEolus hem 'n zak met winden mee, met deze raad, de zak niet te openen voor hij veilig in Ithaka was; door nieuwsgierigheid van z'n gezellen ontsnapten de winden die hem met geweld weer terugdreven naar de AEoliese eilanden (*Odusseia* 10:1-vlgg.).
2226 *Antiphaet:* Antíphates de koning van de mensen-etende Laistrygonen (*Odusseia* 10:77-vlgg.); *oyt:* steeds; *hongrig:* begerig.
2228 *de tooveres* nml. Circe (Kirké), die de mensen in dieren kon veranderen (*Odusseia* 10 : 183 tot 't einde); Odusseus z'n gezellen veranderden in zwijnen (zie Dl. 1 blz. 380).
2229 *verscheppen:* omscheppen.
2230 Na de verzoening van Circe met Odusseus kregen allen hun mensegedaante weer terug, en ze bleven er ongeveer 'n jaar.
2231 Ze kreeg 'n zoon bij hem, nml. Telégonos (Homeros spreekt niet van Telégonos; wel latere schrijvers).
2232 *haer boelschaps kroost:* de gelaatstrekken van haar geliefde; *kroost:* gelaatstrekken, famielietrekken (mogelik 't zelfde woord als *kroost:* kinderen).
2233 *d'Oceaensche baren:* de Oceaan; dit was volgens de Homeriese opvatting de uiterste zee die de aarde omstroomde; daar was ook de ingang van de onderwereld; op aanraden van Circe trok Odusseus daarheen (*Odusseia* 11e zang).
2234 *dootse schimmen:* doodsbleke schimmen, schimmen van d'afgestorvenen.
2235 Van daar ging hij weer naar 't eiland van Circe, waar hij voor de begrafenis van z'n vriend Elpénoor zorgde. Deze was op 't eiland van Circe gestorven, maar nog niet begraven; op verzoek van zijn schim die hij in de onderwereld had ontmoet, vierde hij zijn plechtige begrafenis (*Odusseia* 12:1-vlgg.).
2236 *Odusseia* 12e Z. vs. 165-200; *lijckstacy:* met begrafenisplechtigheden.
2239 *Odusseia* 12e Z. vs. 201-259; Charybdis, 'n zeemonster, dat 't water opslokt en uitspuwt en daardoor draaikolken en branding veroorzaakt (waarschijnlik personering van 'n gevaarlike draaikolk op de kust van Sicilië tegenover Italië); Scylla, 'n ander zeemonster dat in 'n rotshol tegenover Charybdis woonde, was oorspr. de dochter van Phorcus, maar door Circe uit afgunst in 'n monster veranderd met honden aan 't onderlijf (waarschijnlik personering van de branding op de rotsen; 't gehuil van de golven wordt verbeeld door 't geblaf van de honden, vs. 2242).

Haer' draeystroom, barning, kolck, en woest gesteente ontslipt,
De rotsen wit van schuym, en grondeloose afgronden,
En 't blaffende gehuyl der blaeuwe, en zeegroene honden:[2242]
En land daer Phaëtuse haer vaders beesten hoed:[2243]
Die 't hongerigh scheepsvolck slacht, wiens sonde Ulysses boet[2244]
Met schipbreuck, als hy naeckt tot berging van sijn leven,
Na negen dagen by Calypso komt gedreven:[2246]
Die, als hy is ontruckt de kaecken van de dood,
Hem seven jaren stooft, en koestert in haer' schoot,
En leert den Grieck, met min te stoocken, en te lessen,[2249]
Hoe soet d'omhelsing is, en byslaep der Godessen:
Ter tyd toe datse een' soon, en schoone dochter teelt:[2251]
Dese op de moeder treckt, die is sijns vaders beeld.[2252]
Na dat hy van haer scheyd, en sy 't niet kan ontseggen,[2253]
En siet Phaeacien met blyschap voor sigh leggen,[2254]
Ick mynen dryetand rep, en breeck sijn' nieuwe kiel.[2255]
Leucothoë die bergt sijne half versoope siel.[2256]

2242 *blaeuwe... honden* herinnert aan Virgilius' *caeruleis canibus* (3e boek vs. 432); waarom ze blauw genoemd worden, zie aant. op vs. 1336; *zeegroene honden* uitspr. *zeegroen 'onden; blaeuwe, en zeegroene:* zeegroen met blauwige tint, 't Lat. *caeruleus*.

2243 Nml. op de kust van Sicilië waar Phaëtuse (Phaëthousa: de stralende) de kudden hoedt van haar vader Phoebus Apollo.

2244 *Odusseia* 12e Z. vs. 352-vlgg.; 't was ten strengste verboden de runderen van Apollo te slachten; Odusseus' gezellen deden 't in stilte terwijl hun vorst sliep; dit moest hij toen boeten met 'n vreselike schipbreuk, waarbij al z'n makkers omkwamen (vs. 2245: *Odusseia* 12e Z. vs. 403-vlgg.); *wiens:* wier (*wiens* ook meerv.); *boet:* heeft geboet.

2246 Na 9 dagen zwerven bereikte hij 't eiland Ogugia, waar de nimf Kalupso woonde; deze hield hem 7 jaren bij zich (*Odusseia* 7e Z. vs. 240-vlgg.).

2249 *met min....:* door liefde te ontgloeien en die te blussen (lessen).

2251 *Ter tyd toe:* totdat; hiervan niets bij Homeros.

2252 *treckt:* lijkt.

2253 *ontseggen:* weigeren (want de goden bevalen haar hem los te laten).

2254 *Phaeacien:* Phaeacië ('t eiland der Phaiéken of Phaiáken), 't tegenwoordige eiland Korfu (*Odusseia* 5e Z. vs. 279-280).

2255 5e Z. vs. 291-292 en vs. 316-318; wanneer Neptunus toornig was, sloeg hij met z'n drietand op de golven dat 't stormde; hier neemt hij wraak op Odusseus, die 't oog van z'n zoon Poluphemos had uitgeboord; *rep:* zwaai (in beweging breng); *nieuwe kiel:* want nadat z'n hele vloot door de storm vernield was, had ie eerst op 't eiland Ogugia 'n vlot gemaakt van pijnbomen.

2256 *Leucothoë:* Vondel bedoelt Leukóthea of Leukótheé, 'n zeenimf, de verpersoonliking van de kalme zee; zij gaf hem 'n sluier, die hij om z'n borst moest dragen, en waardoor hij beveiligd was voor verdrinken (in alle uitgaven staat *Leucothoë*, dit is in de Grieks-Romeinse sageleer iemand anders, 'n geliefde van Apollo); *bergt:* brengt in veiligheid; *siel:* leven (*Odusseia* 5 Z. vs. 333-335).

De strand ontfangt hem naeckt. hier schuylt hy in de bladen.[2257]
De koninglycke maeghd medoogende, gewaden[2258]
Verschaft den vreemdeling, begaen om Peneloop.[2259]
Hy vind sijne eegemael ten laesten met een' hoop
Verliefde vryers, die vast na haer' kuyscheyd dingen,[2261]
Becingelt, en omheynt, en koomtse stout bespringen,[2262]
En stort hen overhoop, en valt na lange ellend[2263]
In d'armen syner bruyt. maer voor het dreygement
Der heylge Godspraeck [die hem waerschout voor syn' basterd][2265]
Bevreest, ontsinnigh hy de groote Goden lastert,[2266]
En sigh besyden 's weegs in eensaemheyd versteeckt:[2267]
Ter tyd toe Telegoon, door Circes sorgh gequeeckt,[2268]
Belust t' aenschouwen eens het aengesicht syns vaders[2269]
Hem onbekend verwond, en doodlyck quetst in d'aders,[2270]
Met een vergiftige, en daer toe bescheerde doorn:[2271]
Waer aen de booswicht sterft, en bluscht Neptunus toorn.

2257 *De strand: strand* was nog evenals in 't middeleeuws 'n *de*-woord; *bladen:* blaren; vermoeid en doorweekt van twee dagen zwemmen kroop hij aan 't strand tot z'n kin in 'n hoop blaren (5e Z. vs. 482-487).

2258 *De koninglycke maeghd:* nml. Nausíkaä, dochter van koning Alkínoös, die de volgende dag 't goed ging wassen aan 't strand, vond hem daar bemodderd en vuil; ze geeft hem kleren, en brengt hem bij haar vader (*Odusseia* eind 6e Z., begin 7e Z.).

2259 *begaen om Peneloop:* uit medelijden met Penélope, z'n vrouw.

2261 *vast:* voortdurend.

2262 *Becingelt* (hoort bij *eegemael*): omringd; *en koomtse....:* en (Odusseus) komt ze stoutmoedig overvallen.

2263 *stort:* stoot (*Odusseia* 22e Z.).

2265 *Godspraeck:* door dromen en zieners was hem voorspeld dat hij door zijn zoon Telégonos gedood zou worden (*Dictys van Creta* 6e Boek blz. 151-152); *syn' basterd:* nml. Telégonos, zoon van Odusseus en Circe.

2266 *ontsinnigh:* ontzind (zie Dl. 1 blz. 770 op vs. 8); *lastert:* hoont.

2267 Uit vrees voor die 'Godspraeck' verborg Odusseus zich op afgezonderde en eenzame plaatsen; *versteeckt:* verbergt.

2268 *Ter tyd toe:* tot de tijd toe, tot dat.

2269 *Belust:* verlangend.

2270 Toen hij in Ithaka op zoek was naar z'n vader en daar op diens land verwoestingen aanrichtte, raakte hij slaags met Odusseus en diens zoon Telémachos; hij doodde de eerste (*Hyginus*, Fab. 127).

2271 *bescheerde doorn:* bestemde doorn (Philóstratos zegt: door de lanspunt van 'n rog. *Leven van Apoll. van Tuana* 6e Boek hfst. 32; *Dictys van Creta* in z'n 6e Boek (blz. 152) juist zo: 'hastile, cui summitas marinae turturis osse armabatur', d.i. 'n lans die aan 't einde gewapend was met 'n been van 'n rog; de rog, 'n zeevis (zeetortel zoals hij in 't Grieks en 't Latijn heet) heeft 'n scherpe stekel of *doorn* aan de staart; deze werd gebruikt als punt voor pijlen en speren; de Ouden hielden die stekel voor heel vergiftig; vandaar dat Vondel spreekt van *een vergiftige, en daar toe bescheerde doorn; bescheerd* oopspr. vorm van *beschoren:* toebedeeld, beschikt.

O a t e s :

Grootvader vluchtge uw' soon, en laetge hem in dit lyen[2273]
Getroost met woorden, en met schoone prophecyen,
En martge met uw' wraeck. o vader! wat sal 't syn?[2275]
Het menschelyck geslacht word weeligh. op Jupyn![2276]
Den Hemel word bestormt, beklommen van de boosheyd
Der nieuwe reusen, op, en blixem hunn' Godloosheyd.[2277-2278]

PRIAEM. HECUBA.

P r i a e m :

Dit ongeluck is hem voor ons te spa beschoren.[2279]
Waer dit wat eer gebeurt, noyt hadden wy verloren
Soo veel' beroemde steên, tot nadeel van 't gemeyn.[2281]
Nu Griecksche wysheyd loop, en raeskal sonder breyn.[2282]
't Huys van Assaracus heeft selve Pelops handen[2283]
Den grootsten vyand der Trojanen aen sien randen,[2284]
En onder 't decxsel van meyneedigh landverraed[2285]
Soo schendigh doemen. vaert nu wel, o Grieckschen staet![2286]
O radeloose macht, die in uw' degens strompelt,[2287]
Droomt van geen Trojen meer: waeckt om niet overrompelt
Te worden, noch' verrast van Hectors schittrigh stael.

H e c u b a :

Die segen dout op ons uyt 's Hemels milde sael.[2290]
De Goden toonen sigh op heden goedertieren.

P r i a e m :

Ick wil dat hof, en stad op dese tyding vieren.[2292]

2273 *laetge hem,* uitspr. *laatg'em*.
2275 *martge:* toeft ge, wacht ge.
2276 *weeligh:* overmoedig; *op Jupyn:* sta op, Jupiter.
2277-2278 Zie blz. 670 aant. op vs. 690; *blixem:* tref met uw bliksem.
2279 Men verhaalde, dat aartshertog Albert deze eigenste woorden tot Isabella zou gezegd hebben, na de dood van Oldenbarneveld; *te spa:* te laat.
2281 *'t gemeyn:* 't gemenebest, 't vaderland.
2282 *loop:* kun je wel gaan; *en raeskal sonder breyn:* en praat maar in 't honderd.
2283 *'t Huys van Assaracus:* 't geslacht van Assáracus, 'n vroegere koning van Troje. *Pelops handen: Pelops* was 'n voorvader van Agamemnon; hier dus: Griekse handen.
2284 *Den grootsten vyand:* de gevaarlikste vijand, Palamedes.
2285 *'t decxsel:* 't voorwendsel; *landverraed* was ook de voornaamste maar lasterlike beschuldiging, waarom Oldenbarneveld veroordeeld werd.
2286 *Soo schendigh doemen:* zo schandelik veroordelen.
2287 *radeloose:* zonder raadgever (zonder raadpensionaris en zonder raad); *die in uw' degens strompelt:* die in uw eigen wapens struikelt, die uw eigen schaadt met uw eigen wapens.
2290 *uyt 's Hemels milde sael:* uit de milde hemel.
2292 *vieren:* feestvieren.

Rey van Trojaensche Maegden:

Trojaensche wydberoemde jeughd,
Singt Pallas lof, en juyght van vreughd,[2294]
En eert met kerckgebaren[2295]
Haer' drempels en outaren:[2296]
De feestelycke schare dans',
En schudd' voor haer den lauwerkrans.[2298]
Dat maeghdelycke pruycken[2299]
In groene olyven duycken:[2300]
En 't hayr met silver niet vertuyt,[2301]
Nocht' Paerlesnoer, maer als een bruyt
Den witten hals bekleede,[2303]
En deck' na d'oude sede.[2304]
Dat Asien te samen school':[2305]
't Sy die op d'oevers van Pactool
't Goud scheemren sien, en blincken:
Of die Meander drincken:[2306-2308]
Of treen Caysters boord, die wit[2309]
Van langgehalsde swanen sit,
Die in de suyvre plassen,
Haer' blancke pluymen wassen:
't Sy 't volck van Sagaris besproeyt,[2313]
Die d'anckers schuurt, en bochtigh vloeyt:

2294 *Pallas:* Pallas Athene, de beschermgodin van Troje (zolang haar beeld, 't Palladium, in Troje bleef); deze rei is 'n navolging van 't twede koor in de *Agamemno* van Seneca, vs. 310-vlgg.; 't begin en sommige verdere gedeeltes zijn letterlik vertaald.
2295 *kerckgebaren:* godsdienstige plechtigheden.
2296 *drempels:* tempels.
2298 *schudd':* zwaai ('t Lat. *laurum quatiens* vs. 313): de lauwerkrans was 't teken van de zegepraal.
2299 *maeghdelycke pruycken:* de haren der meisjes (*virgineas comas*).
2300 *duycken:* schuil gaan onder, bedekt worden met; de olijf was toegewijd aan Pallas Athene.
2301 *met.... vertuyt:* niet opgebonden met zilverdraden....; *vertuyt* van *vertuyen:* vastbinden, opbinden.
2303 *bekleede....:* bedekke als bij 'n bruid, 't nog ongehuwde meisje (zoals Pallas Athene wel afgebeeld werd als 'n bruid met hangende haren, zo moeten ook deze meisjes 't haar niet opbinden, maar over de hals laten hangen).
2304 *na d'oude sede:* volgens de oude gewoonte (van de ongehuwde meisjes; 't Lat. heeft: *de more comas innuba fudit* (vs. 314).
2305 *Asien:* Klein-Azië, waarin Troje lag.
2306-2308 *'t Sy... of:* zowel... als; *Pactool:* 'n rieviertje in Lydië, dat goudzand meevoerde (zie blz. 155 op vs. 1099); *scheemren:* schitteren; *Meander:* 'n rievier in Phrygië.
2309 *Caysters boord:* de oever van de Kaüstros, 'n rievier in Ionië (kuststreek v. Klein-Azië); *Caysters*, uitspr. *Kaïsters*.
2313 *van Sagaris:* door de Ságaris, 'n rievier in Phrygië.

't Sy 't geen verdreven balling[2315]
Nocht voeder heeft, nocht stalling
  Voor Griecksche kleppers, en met druck
Vlood herwaerts, om Achilles juck,
En heerschappy te schouwen[2319]
In veylige landouwen:
  En voor Caïcus Xanthus koor,[2321]
En d'Iliasche vesten voor
Lyrnes: wiens swacke muuren[2323]
Geen' stormen en verduuren.
  Weckt haylgen galm, en huwt uw' keel[2325]
Aen luyt, en sangerige veel.
Wilt heldre stemmen paren
Met spel van wind en snaren:[2328]
  En treckt met Goddelyck geluyd
De blyde siel ten ooren uyt:[2329-2330]
Gelyck met maetgesangen
Ghy Paris gingt ontfangen:[2332]
  Doen op het water rey aen rey,
Met vreughd ontmoete syn' galey,
En welkom hiet van harten
De schoone bruyt van Sparten:
  Die Proteus brande met haer' min,[2337]
En uytblonck als een' Zeegodin:
Soo Venus quam bepeerelt[2339]
In 't Parlemoer ter weereld:
  En doen de schoonheyd van Heleen[2341]
Niet sterflycx, maar een' sonne scheen:[2342]

2315 Of 't (volk) dat, uit z'n land verdreven als balling...; bedoeld worden de (Homeriese) Kilikiërs, die in Groot Phrygië woonden in twee rijken, met de hoofdsteden Lurnessos (zie vs. 2323) en Thebe die beide door Achilles verwoest werden (*Ilias* 2:690-vlgg. en 6:397; en *Dictys van Creta* blz. 39).
2319 *te schouwen:* te schuwen, te ontkomen aan.
2321 En dat in plaats van de Caïcus ('n rievier) de Xanthos verkoos, de rievier bij Troje.
2323 *Lyrnes*: Lurnessos; zie aant. bij vs. 2315.
2325 *haylgen galm:* gewijde zang; *huwt uw' keel aen:* begeleidt uw zang met.
2328 met 't spel van blaas- en snaarinstrumenten.
2329-2330 Lokt met 't goddelik geluid de vreugde naar buiten.
2332 *Paris:* toen die met de uit Sparta geschaakte Hélena naar Troje kwam.
2337 *Proteus:* onbekend als minnaar van Hélena, wel 'n Prothoüs of Protus (*Hyginus*, Fab. 81).
2339 *Soo:* zoals; *Venus*.... zie blz. 94 op r. 256.
2341 *doen:* toen.
2342 *Niet sterflycx:* niet iets sterfeliks.

Die cierlyck uytgestreken,[2343]
Het hoofd eerst op komt steken:[2344]
  En in het silver van den vloed
Haer' goude pruycke schittren doet:[2346]
En in 't kristal 't vergulsel[2347]
Siet spieglen van haer hulsel.[2348]
  O dochter van den Dondergod,[2349]
Minerve ghy bewaeckt het slot[2350]
Van uw Godsdienstigh Trojen.
De vyanden verstroyen:[2352]
  En Agamemnon suypt verwoed
Sijn trouste raedsmans edel bloed.
Het leger gaet sijn' speeren
Nu tegens Argos keeren.[2356]
  Mycenen van verstand beroofd,[2357]
Haer wijsheyds beckeneel doorklooft:[2358]
En langs het veld loopt scharssen[2359]
Met d'uytgetogene harssen.
  Stads grooste vyand voor de poort
Leyd van sijn eygen volck vermoord.[2361-2362]
Lof, lof sy u Godesse,
O strijdbre krygeresse![2364]
  Voor u galmt 't vrolijcke geschrey.[2365]
Voor u klinckt ruyspijp en schalmey.[2366]
Voor u gehuwde vrouwen,
En jonffers feestdagh houwen:[2367-2368]

2343 *uytgestreken:* uitgedost; de dichter had hier 't bekende beeld van de zon met ‘de goude zonnepruycke’ voor zich.
2344 *eerst:* pas, dus: de (uit zee) opkomende zon.
2346 *pruycke:* haardos.
2347 *'t kristal:* 't zeewater; *'t vergulsel:* 't goud.
2348 *hulsel:* haar.
2349 *den Dondergod:* Júpiter.
2350 *Minerva,* de Latijnse weerga van de Griekse Pallas Athene; ze was de dochter van Jupiter, en beschermster van Troje; in *het slot:* in de burcht van Troje stond 't Palladium (zie aant. op vs. 2294).
2352 De vijanden (= de Grieken) raken verstrooid.
2356 *Argos:* 't rijk van Agamemnon; in 't algemeen Griekenland.
2357 *Mycenen,* waar Agamemnon z'n vorstelike zetel had, hier: Agamemnon.
2358 *Haer wijsheyds beckeneel:* 't hoofd van haar wijze raadgever.
2359 *loopt scharssen:* loopt te dollen; *scharssen:* met onvaste schreden rondlopen (bij *scharren* en *scharrelen*).
2361-2362 *voor de poort leyd:* ligt voor de poort; *van:* door.
2364 *O strijdbre krygeresse:* o krijgshaftige krijgsvrouw; Pallas of Minerva is ook de krijgsgodin.
2365 *geschrey:* geschreeuw, geroep.
2366 *ruyspijp:* 'n blaasinstrument. Later vertaalt Vondel 't Lat. *fistula* door: ruischpijp; *fistula* is 'n herdersfluit, die uit aan elkaar verbonden en evenwijdig lopende rietjes bestaat van verschillende lengte (zie *Ovidius' Metam*. 8e B. vs. 191; in V.'s vert. vs. 269).
2367-2368 Voor u feesten gehuwde vrouwen en meisjes; *jonffers:* joffers, meisjes.

*

En met vermengde reyen treen[2369]
Na wit albast, en marmorsteen.[2370]
De priesters op uw' drempels
Ontsluyten alle tempels:
Soo flucx 't Goddinnebeeld genaeckt[2373]
Dat over Dardans stamhuys waeckt
De scharen na u tochten,[2375]
En sijn met loof bevlochten.[2376]
Stockoude gryserts levens sat,[2377]
Hunn' wensch deelachtigh, komen mat[2378]
U offerwynen brengen,
En sidderende plengen.[2380]

FINIS.

Op Barnevelt.[aant. aant. aant. aant.*]

Dit 's Grootvaâr, van wiens deugd geen eeuwen zullen zwijgen,[1]
Hij deê zijn Rechters zelfs het hair te berge stijgen[2]
Toen hij ter vierschaar quam al even wel gemoed;[3]
Zijn Vijand dronk de dood aan zijn onschuldig bloed.[4]

* TEKSTKRITIEK: vs. 2377 *levens sat,* de oude uitgave heeft *leven sat*.
2369 *vermengde:* gemengde (van gehuwden en ongehuwden).
2370 Naar uw tempels van wit albast en marmer.
2373 *Goddinnebeeld:* 't Palladium.
2375 *tochten:* verlangend uitzien.
2376 *bevlochten:* bekranst.
2377 *levens sat:* levensmoe (die lang genoeg geleefd hadden).
2378 *Hunn' wensch deelachtigh:* nu ze verkregen hebben wat ze wensten (nml. 't bewijs dat Pallas Athene werkelik de stad beschermt); *mat:* afgemat.
2380 *sidderende:* met bevende handen. De laatste stroof weer letterl. v. Seneca (vs. 378-381).
* *OP BARNEVELT*. - Van 1625? Afgedrukt volgens de oudst bekende uitgave in *Bloemkrans van Verscheiden Gedichten* 1659, blz. 27.
Op welke afbeelding van Oldenbarneveld dit bijschrift gemaakt is, weten wij niet.
1 *Grootvaâr:* eretietel door Vondel aan oude hoogvereerde mannen gegeven, evenals *bestevaer* = grootvader (bijv. *Roskam* vs. 25 voor C.P. Hooft; en voor Oldenbarneveld *Jaergetijde* [1631], vs. 15; en in 't Latijnse echografdicht (zie aant. achterin) *avus:* grootvader); ook De Ruyter heette *bestevaer* bij zijn matrozen.
2 Bijna dezelfde regel in *Klinckert* vóór *Palamedes* vs. 3 (blz. 618).
3 *al even wel gemoed:* heel welgemoed (*al even:* letterl. in heel gelijke mate; verder: zeer, heel).
4 *dronk de dood:* berokkende zich zelf de dood door wroeging en angst (verg. *Klinckert* vóór *Palamedes* en *Geusevesper* [1631] vs. 17-vlgg.).

Gespreck
Op het Graf van wijlen den Heere
Joan van Oldenbarnevelt.[aant. aant. aant.]*

Vreemdelingh. Kerckgalm.

WIE luystren om de vraegh eens Vreemdelinghs te hooren? *K. Ooren*.
Vr. Wie stopt 's Lants Voorspraeck hier den mont met desen steen? *K. Een*.[2]
Vr. Mauritius? wat kon den Landtvooght dus verstooren? *K. Tooren*.[3]
Vr. Zoo heeft hy om verraedt hem 't leven afgesneên? *K. Neen*.
Vr. Was 't om de Vryheydt dan met kracht op 't hert te treden? *K. Reden*.[5]
Vr. Wat mist al 't Vaderlandt by 'tkorten van dien draet? *K. Raet*.
Vr. En brack men meer dan 't Recht der vrygevochte Steden? *K. Eden*.
Vr. Wat baert dit, nu elck voelt hoe veel sijn doot ons schaet? *K. Haet*.
Vr. Wat moet men doen, die met den Dwinghlant t'samen-zweeren? *K. Weeren*.
Vr. Zou dan hun hooghmoedt haest verwelcken, als het gras? *K. Ras*.
Vr. Wat zal men BARNEVELT, die 'tjuck socht af te keeren? *K. Eeren*.[11]
Vr. Wat wort de Dwingelandt, die 't Recht te machtigh was? *K. As*.

HEER IAN VAN OLDENBARNEVELT.

Anagramma.

BEVVAARDEN HOLLANT IN EEREN.

* Van 1625? Afgedrukt volgens de eerste uitgave in plano (Bibliographie van Vondels werken nr. 756); deze plano is 38 c.M. hoog en 28 c.M. breed.
I n d e t i e t e l : Dit *Gespreck* geeft Vondel in de vorm van 'n echogedicht, 'n gekunstelde dichtvorm van de rederijkers, zoals ook Hooft gedaan had in *Geeraert van Velsen* (3e Bedrijf, vs. 878-903: Schildknaap en Timon); de *kerckgalm* is de weergalm in de hofkerk (de kerk op 't Binnenhof) waar Oldenbarneveld begraven lag. Vondel had als voorbeeld 'n Latijns echografdicht, dat enige uren na de dood van Oldenbarneveld in Den Haag overal was aangeplakt, en waarvan 'n enkele regel door hem is overgenomen (zie aant. achterin).

2 *'s Lants Voorspraeck:* 's Lands advokaat, de tietel van Oldenbarneveld: de Lands-advokaat, d.i. de advokaat van Holland, de rechtsgeleerde raadsman van de Staten van Holland; *Een:* eén persoon: Maurits.

3 *den Landtvooght:* de stadhouder, landbestuurder (deze regel vertaald uit 't Latijnse echogedicht).

5 *Reden:* dat is de reden, dus: juist.

11 *'tjuck* van de dwingelandij, die de rechten der Steden en Staten aantastte.
Anagramma: letterverschikking; de onderste regel bevat dezelfde letters als de bovenste (verg. Dl. 1, blz. 778); de twee *v*'s van de bovenste regel vormen samen de *w* van de onderste; Vondel spelt *bewaarden* niet met *ae* hier, omdat de letterverschikking anders niet uitkomt; *bewaarden* bijvorm van *bewaarde* (zie Dl. 1 blz. 465 aant. op vs. 25 en blz. 441 aant. op vs. 318); Vondel liet nog altijd volgens zijn Vlaams-Brabantse taal de slot-*e* ook samensmelten met 'n klinker door *h* voorafgegaan; *bewaarde Hollant* zou geweest zijn *bewaard'Ollant; in eeren:* in ere; hield Holland's eer hoog (*eeren* ouwe 3e n.v. vorm).

Krachteloose Paepenblixem, toegeeygent Lamotivs en Wallaevs, Biechtvaders van Heer Iohan van Oldenbarnevelt.[aant. aant. aant.] *

De Goden hadden Bogerman den blixem betrout,[1]
Om die tegen ontucht heyligh te gebruycken:[2]
Die schynheyligen Engel werdt hier op stout,[3]
En schon al d'edelste vruchten, en vroomste struycken:[4]
Ja hy dreychde de Zeegoden selfs te doen duycken:
Dies sy hem ontwapenden door een wettich besluyt.[5-6]
Doen behiel hy geen heylichdom als leege kannen en kruycken,[7]
Hy stofte op syn ban-blixem, maer de kracht wasser uyt,
En hoochst waenende te vliegen besweecken syn vleugelen.[9]
Nu streckt hy maer een moolick voor slechte veugelen.[10]

* Van 1625? Afgedr. volgens de eerste uitg. in plano (Bibliogr. van Vondels werken nr. 748).

In de tietel: *Krachteloose Paepenblixem:* krachteloze predikantenbliksem; Vondel noemt dit dichtje zo, omdat ie spot met de banbliksems van de voorzitter van de Dordse synode, de predikant *Johan Bogerman* (1576-1637), die ‘een voornaem aendrijver is van de doodt des Heeren van Oldenbarnevelt, en van 't uitbannen der Remonstranten’; *paep:* 't oude woord voor *priester*, hier en elders dikwels voor predikant gebruikt; *toegeeygent:* opgedragen aan; *Lamotius en Wallaeus:* de twee predikanten die Oldenb. in zijn laatste uren hebben bijgestaan (zie *Palamedes,* blz. 729 aant. op vs. 1874-1875); Vondel noemt ze daarom ‘*biechtvaders*.’

1 *De Goden:* de predikanten en andere leden van de Dordse synode; spottend de *Goden* genoemd.

2 *ontucht*: tuchteloosheid, wanorde (oorspr. betekenis), hier: ‘de scheuring der enigheid’ van de Remonstranten; *heyligh:* met heiligheid, ter ere Gods.

3 *schynheyligen Engel:* die schijnheilige afgezant (van de synode); *schijnheilig* in tegenstelling met 't *heyligh* van de vorige regel; *stout:* overmoedig.

4 *schon:* schond (van *schennen* uit *schenden*)*; vroomste:* kloekste, voortreffelikste (hier *vroom* in de dubbele betekenis: kloek en rechtschapen, omdat bedoeld worden de Remonstr. predikanten).

5-6 *de Zeegoden:* de kerkelike overheden in de zeegewesten; hier wordt de Friese gewestelike synode bedoeld, die in 1619 na de Dordse synode Bogerman, predikant te Leeuwarden, zeer ernstig had berispt, omdat hij in Dord zijn last te buiten was gegaan, en over iedereen de baas wil spelen, en ‘soekt nu over hoogh en laeg, kerkelijk en wereltlijk, het Primaetschap te hebben.’ Bogerman was afgevaardigde van de Friese synode naar de Dordse; hij was ook voorzitter van de bijbelvertaling, en heeft aan de Statenbijbel 10 jaren meegewerkt; *de Zeegoden te doen duycken:* de Friese synode te overheersen.

6 Dit slaat op 't besluit van de Friese synode, om de Dordse nieuwigheden (de Dordse kerkenordening) *niet* aan te nemen; ook de Staten van Friesland (de Friese landdag) weigerden.

7 *heylichdom:* voorwerpen en sieraden voor kerkelik gebruik; ook 't kerkgebouw; dus: over niets meer hield hij kerkelik gezag als over lege kannen en kruiken; dit laatste is waarschijnlik 'n hatelike toespeling op de feestmalen gehouden bij de Dordse synode; Bogerman mocht zijn predikantsambt in Leeuwarden behouden; hij is daar gebleven tot 1626.

9 *hoochst:* 't hoogst.

10 *streckt hy een moolick:* dient hij voor 'n vogelverschrikker (*moolick,* zie blz. 713, vs. 1540).

[Gedichten]

Op een moortpasquil, by een ander gedicht, en moetwilligh op mijnen naem gedruckt. aant. aant. *

Men durf op mijnen naem uit haet in druck uitgeven[1]
Dat ick Mauritius berooven wil van 't leven,
Ten dienst des Bataviers, om d'eere van een beelt.[3]
'k Vergeef de schult den Haet, die my dit heeft gespeelt.

Op de Christelijcke Sinne-beelden vanden Sinrijcken Dichter. Zacharias Heyns. aant. *

Komt ingetogen Ziel, schept Goddelijcke weelden,[1]
Vyt *Heynsens* heylich Rijm, en Christelijcke beelden:[2]
Gheen beelden, die 't gemoed aenprickelen tot min,
En 'tGodloos Outer voen van Venus de Goddin:[3-44]
Maer ons gedachtenis van d'ydelheyt ontwarren,[5]
En voeren onse Gheest verr' boven alle Sterren,

* Van 1625? Afgedrukt naar de oudst bekende tekst in *Poëzy* 1650, blz. 506.
I n d e t i e t e l : *Moortpasquil:* schimpdicht (*pasquil*) op Vondel's naam gedrukt, en waarin de maker blijkbaar aanspoorde om Maurits te vermoorden; zodat 't leek of Vondel tot die moord aanzette; gedicht en maker zijn onbekend; *by een ander gedicht:* door'n ander gedicht; *moetwilligh:* kwaadwillig.
1 *durf:* ouwere vorm van *durft*.
3 *Ten dienst des Bataviers:* ten dienste van de Hollanders, ten bate van Holland; *om d'eere van een beelt:* om 'n erebeeld, om de eer van 'n standbeeld; waarschijnlik is dit de betekenis; 't is twijfelachtig omdat we de inhoud van 't 'pasquil' niet kennen; verg. Hooft: 'Dat is, van ouwder hercoomst wydt; ....Beloondt met eerenbeelden danckIyck', *Geeraert van Velsen,* vs. 1248.

* Van 1625. Afgedrukt volgens de eerste uitgaaf in *Emblemata, Emblemes Chrestienes, et Morales. Sinne-Beelden streckende Tot Christelicke Bedenckinghe ende Leere der Zedicheyt door Zacharias Heyns. Tot Rotterdam by Pieter van Waesberge. Anno 1625;* blz. 2 achterk. van vel 2 (aangegeven door t w e e naar elkaar gekeerde h a n d j e s).
1 *ingetogen:* godvruchtige.
2 *Heynsens:* van *Heyns* (met dubbele 2e n.v. uitgang-*en* en *s*, zoals dikwels bij eigennamen); *beelden:* zinnebeelden.
3-4 Veel verzamelingen van zinnebeelden: *emblémata*, waren *emblemata amatoria:* zinnebeelden van de min.
4 *'t Godloos Outer,* omdat de zinnebeelden en bijschriften meermalen wulps waren.
5 *van.... ontwarren:* losmaken van (weghalen uit de verwarring).

Tot dat hy 'tHemels smaect, gelijc hy Hemelsch is,[7]
En swijmt na Godes aerd, en sijn gelijckenis.[8]
My dunct ick bender al, ick sweef gants opghetoghen.[9]
Op 't aerdrijck was ic blind: hier krijgh ic open oogen.
Ic sie 'twarachtich-Heyl door *Zacharias* bril.[11]
Beneden ist gewoel: hier boven isset stil.
I.V. VONDELEN.

Klinckert.
Aen Schippers en Stuyrluyden.[aant. aant.*]

Ghy die in 't Noorden nu daelt by de bleecke schimmen[1]
Nu in 't ghesicht krijght 't [*]schip daer Tiphys over waeckt:[2]
Nu westwaerts snelt daer 't licht sijn groote daghvaert staeckt:[3]
Nu daer de Morgen-sterre haer p'ruyck beurt uyt de Kimmen:[4]

[*] *Argo navis*

7 *gelijc hy Hemelsch is:* zoals onze geest uit de hemel komt, rechtstreeks door God geschapen is.
8 *swijmt na:* zweemt naar, heeft 'n zweem, 'n zwakke schijn van (*swijmen* door 'n al middeleeuwse verwarring met *sweimen:* zwemen, en door 't met *zweem*=schijn, afschaduwing, gevoelde verband, waarvan ons *zwemen,* kreeg *swijmen* ook dikwels dezelfde betekenis als *zwemen*).
9 *gants opghetoghen:* geheel omhoog geheven (omhoog getrokken).
11 *door Zacharias bril:* met eigen ogen zag ik 't niet, nu zijn door hem mijn ogen versterkt (als met 'n bril) en zie ik.
* Van 1625. Afgedrukt volgens de eerste uitgave in *Tafelen van de Declinatie der Sonne/ en voornaemste vaste sterren; Mitsgaders Van verscheyden gebruyck der Noordsterre. Nieulijcx* (*allen Zeevaerenden ten dienst*) *ghecalculeert/ Door Willem Iansz. Blauw. t'Amsterdam, By Willem Iansz. Blauw inde gulde Sonnewyser. Met Privilegie. Anno 1625,* blz. A2 achterk.
1 *Ghy....* de 'schippers en stuyrluyden' worden aangesproken: gij die nu eens (*nu*) om de Noord vaart, dan weer (*nu*) naar 't Zuiden (Klein-Azië); *daelt by de bleecke schimmen:* afdaalt in de onderwereld; volgens de Griekse sage, ging Odusseus (Ulysses) op zijn zwerftochten naar 't Noorden, aan de uiterste grens van de Oceaan, en daalde daar in de onderwereld af, om de gestorven ziener Teiresias te raadplegen.
2 (naast deze regel) *Argo navis:* 't schip 'de Argo,' van de Argonauten(Argobevaarders), waarvan *Tiphys* (Tiphus) stuurman was; op de Argo gingen de Griekse helden uit de sage met Jason naar Kolchis in 't Oosten van de Zwarte Zee, om 't gulden vlies te halen; dat gulden vlies (schapevacht) was de goude vacht van de ram, die Phrixus en zijn zuster Helle over de zee voerde, om ze te redden uit de macht van hun boze stiefmoeder. Helle verdronk in de Hellespont (zee van Helle), Phrixus kwam in Kolchis, en daar werd de ram volgens z'n eigen bevel geslacht, en bleef zijn 'gulden vlies' als 'n onderpand van geluk en welvaart bewaard.
3 *daghvaert:* dagreis.
4 *haer p'ruyck....:* haar hoofd...., dus: waar de zon (*de Morgen-sterre*) opkomt.

5 En die vaeck buytens weeghs gedreven door 't vergrimmen
Des woesten Zeevooghds, die 't den kielen bange maect;[6]
Niet weet hoe verre of nae ghy afdwaelt of ghenaeckt
Den *Evenaer, die d'een noch d'ander As ziet klimmen:[8]
Aenveert mijn onderwijs, 't welck wijst waer yder licht[9] *AEquinoctiaelis
10 Van God gheplaetst is juyst in s'hemels aenghesicht.
Den Zee-lien ick verstrecke een Baeck, en helder vuyrwerck.[11]
Dwaelgeesten reedy toe om dwalen wijd en zijd,[12]
En wildy seker zijn van plaets, van uyre, en tijd,
My tot uw Leydsman neemt, uw Wyzer, en uw uyrwerck.[14]
I.V. Vondelen.

Op Hoogerbeets.[aant. aant.*]

Een vroom oprechte ziel, en vrij van vuile smetten[1]
Stak in dees waarde Man, de kenner van 's Lands Wetten:[2]
Een kerker was de loon van zijn getrouwigheid;[3]
Gods zegen daauw op 't graf daar hij begraven leit.

6 *Des woesten Zeevooghds:* van de grimmige zeegod, Poseidoon (Neptúnus); *bange:* oude bijwoordsvorm.
8 (naast 8) *AEquinoctiaelis:* Evennachtslijn, Evenaar; *die d'een:* die geen van beide aspunten, de Noord- of de Zuidpool van de hemelbol, ziet opstijgen; ze zijn op de Evenaar geen van beide zichtbaar, omdat ze in de horizon liggen.
9 *Aenveert mijn onderwijs:* nml. van 't boek, dat hun toespreekt; *yder licht:* iedere ster.
11 *verstrecke.....:* strek ik tot 'n heldere vuurbaak; *Baeck, en helder vuyrwerck:* zoals meermalen twee zelfst. naamw. voor eén samengesteld begrip (hendiadys).
12 *Dwaelgeesten:* zwervelingen, wereldreizigers; *reedy toe:* maakt gij u gereed.
14 *uw Wyzer, en uw uyrwerck:* tot wijzer van uw uurwerk; die u ieder uur weg en richting wijst (hendiadys, zie aant. op vs. 11).
* Van omtrent 1625. Afgedrukt volgens de oudst bekende tekst in *Bloemkrans van Verscheiden Gedichten,* 1659, blz. 27.
Rombout Ho(*o*)*gerbeets*, geb. te Hoorn in 1561, was herhaaldelik pensionaris (= rechtsgeleerde raadsman) van Leiden en lid van de Hoge Raad; 'n welsprekend redenaar en zeer bekwaam rechtsgeleerde, een van de voornaamste medestanders van Oldenbarneveld; met deze en Huig de Groot werd hij in Augustus 1618 gevangen genomen, en met De Groot tot levenslange gevangenisstraf op Loevestein veroordeeld. In 1625 na Maurits' dood, mocht hij in zijn eigen huis Ter Weer bij Wassenaar verblijven, waar hij in September 1625 gestorven is.
1 *vroom:* deugdzaam, mannelik.
2 *waarde:* hoog te achten.
3 *de loon:* zoals in 't middeleeuws 'n *de*- en 'n *het*-woord.

[Op de boeten betaelt door den heer Peter Schrijver]
Geschreven bij J.v. Vondel, in het *Stamboek* van *Petrus Scriverius*.[aant.] [aant.] [aant.] [aant.] *

Wie zag meer leeds
Aan Hoogerbeets,
Als Schrijver, onze Martiaal?[3]
Die (doe 't Schavot[44-vlgg.]
Den ouden Strot.
Zag sneven, door het schendig staal,[6]
Doe wraak de harten kookte,
En 't heilig bloed noch rookte)
Tot roem van Rombout, Horens licht,[9]
Sprak in des Dwing'lands aangezicht;
Is dit het loon der Helden?[11-vlgg.]
Is dit de deugd vergelden?

* Van omtrent 1625. Afgedrukt naar de oudst bekende tekst in *Bloemkrans van Verscheiden Gedichten,* 1659, blz. 35.
I n d e t i e t e l : 't opschrift tussen [] is van de latere uitgave in *Hollandsche Parnas,* en bij Brandt. Over *Peter Schrijver* zie blz. 414.
De drukker Govert Basson te Leiden, had in 1619 'n portret van Hogerbeets, die op Loevestein gevangen zat, in kopergravure uitgegeven met 'n bijschrift in Latijnse verzen van P. Scriverius.

Schrijver werd op eis van de schout (de bekende schout De Bondt) door de Rektor en de 'Raaden' (raadsheren van de Leidse Universiteit) geoordeeld, omdat hij tot de Universiteit behoorde, en veroordeeld tot 200 gulden boete; Basson kreeg dezelfde boete. Schrijver weigerde te betalen, en daarom werden door de schout verschillende van zijn boeken in openbare veiling verkocht om de boete te voldoen. De kopere plaat en de afdrukken werden opgehaald.

3 *Martiaal:* Martialis, de Latijnse dichter, die veel epigrammen of korte gedichten 'bijschriften' dichtte. Vondel noemde Schrijver *onze Martiaal* om zijn Latijnse bijschriften, en waarschijnlik ook wel, omdat hij tijdens de inbeslagneming van zijn boeken, in 't 'Stamboek' van 'n student 'n paar verzen van Martialis schreef, die op zijn toestand zinspeelden (zie aant. achterin).

4 *doe....:* toen 't schavot 't oude hoofd (van Oldenbarneveld) zag vallen.

4-vlgg. Toen Schrijver dat bijschrift maakte, was Oldenbarneveld nog niet terechtgesteld (zie aant. achterin).

6 *schendig:* schendend, schennend.

9 *Horens licht:* de luister, roem van Hoorn, waar Hogerbeets geboren was.

11-vlgg. De laatste regel van Schrijver's Latijns bijschrift was: Waar is 't loon verdiend door zo'n edele man?

Wie vond van inborst vromer Man?[13]
Dat woord ontstelde den Tiran,
Het klonk tot in den Kerker:
Den lijder wierd veel sterker,[16]
Vermits doe elk een tong ontbrak
Ons' Schrijvers spitse Penne sprak.[18]
P.V.K.*

Op het overlyden van wylen den E.E. Heere Cornelis Pietersz Hoofd, Raed en oud Burgermeester der vvydberoemde koopstede Amstelredam. *Salighlyck ontslaepen den eersten dagh des jaers 1626.*

Klinckdicht.[aant.*]

Treckt om 't Raedsheerlyck lyck geen' droeve toorenklock:
Het burgerlyck beklagh sal dese baer geleyen.[2]
De balling, weeu, en wees beluyen hier met schreyen[3]
Hunn' waerd, haer' man, haer' vooghd: daer 't leven uyt vertrock.[4]
Hangt aen de wand van 't Koor dien Burgemeestersrock,[5]

13 *vromer:* rechtschapener, voortreffeliker.
16 De lijder voelde zich gesterkt.
18 *spitse Penne:* puntige pen (in dubbele zin), die scherp de dwingelandij veroordeelde.
* P.V.K. = Palamedes van Keulen, waarmee Vondel zich zelf betietelde.
* Van 1626. Afgedrukt naar de eerste uitgave in plano (Bibliographie van Vondels werken nr. 149).
In de tietel: *E.E. Heere:* edelen en erentfesten Heere; *erentfesten:* eervolle, edele, zie blz. 77, aant. In de tietel; *Cornelis Pietersz Hoofd:* zie blz. 77, aant. In de tietel; *Raed:* lid van de raad; *Amstelredam* voor *Amsterdam,* zie Dl. 1 blz. 498. Hij werd in 't Hoog koor van de Nieuwe kerk (op de Dam) begraven.
2 *Het burgerlyck beklagh:* 't klagen van de burgers; *geleyen:* begeleiden.
3 *De balling:* de uit 't Zuiden gevluchte Vlaamse en Brabantse Protestanten worden hier bedoeld, zoals Vondel er een was; verg. blz. 78, aant. op r. 16-vlgg.
4 *Hunn' waerd:* hun beschermer; *daer.... uyt:* waaruit, uit wie.
5 *'t Koor:* 't Hoog koor is 't hoger gelegen gedeelte, waar 't altaar gestaan had (deNieuwe kerk was 'n vroegere katolieke kerk); in dat koor was 't famieliegraf van de Hooft's. Zoals vroeger boven de graven van de ridders hun harnas werd opgehangen, wil Vondel aan de wand boven 't graf 't ambtskleed hangen van deze regent, die dat zo ridderlik en plichtgetrouw gedragen had; ook doelt hij op de grote gedachtenissteen, die in de wand boven 't graf werd aangebracht, en waarop met goude letters stond gebeiteld, wie daar begraven lag; dat was voor burgemeester Hooft niet nodig: hang aan die wand zijn tabberd, en Amstel's burgerij weet alles.

Dien tabberdt, wyd van baet en staetsucht afgescheyen:[6]
Dien Deeghlyckheyd hem ging so onbesproken breyen:[7]
Hier aen heeft Eygebaet niet d'alderminste vlock.
Dat nu Amstelredam in 't roukleed valle aen 't huylen:
Haer' segenrycke beurs ontbeert een' haerer suylen,[10]
Haer raedhuys een pylaer. Hoe druckt ons dit verlies!
Doch troost u, rycke Stad! men sal u saligh noemen:[12]
Als Room Fabricius, en Catoos deughd wil roemen,[13]
Seg: HOOFD dat was de man waer door myn' glori wies.[14]

Grafschrift.[aant.]

's Lands Hoofdstad derft haer Hoofd en troost: de goe gemeent[1]
Haer vader. Burgers sprengt met traenen 't vroom gebeent.[2]
J.V. Vondelen.

In evmdem.

Plebs pia, cumque pia quem luget plebe Senatus?
Collegam hic raptum, Consilii illa Caput.

6 *baet en staetsucht:* baatzucht en staatzucht; zucht naar eigenbaat en zucht naar hoger staat, zucht om te heersen.
7 Die tabberd die zijn onberispelike (*onbesproken*) rechtschapenheid hem had gebreid (letterlik: die zijn rechtschapenheid hem zonder iemands afkeuring was gaan breien); zijn onberispelik karakter had hem raad en Burgemeester gemaakt.
10 *Haer' segenrycke beurs:* haar beurs ('t middelpunt van de Amsterdamse Handel) die zoveel welvaart brengt.
12 *saligh:* gelukkig.
13 *Als Room.....:* wanneer Rome roemen wil op Fabricius; Fabricius was 'n beroemd konsul die om z'n eenvoud en eerlikheid bekend was (3e eeuw v. Kr.); *Cato:* de wijze Cato (2e eeuw v. Kr.), 'n streng en rechtvaardig handhaver van de macht en de zeden van 't oude Rome (zie Dl. 1 blz. 658 op r. 2).
14 Klemtoon op *myn'* in tegenstelling met *Room*.
1 *de goe gemeent:* de burgerij (voor de oorspr. betekenis zie blz. 730 aant. op vs. 1879).
2 *sprengt:* besprengt.
'T LATIJNSCHE BIJSCHRIFT
op dezelfde plano is niet van Vondel; vertaling: *Op Dezelfde*
Om wie treurt dat trouwhartig volk, en met dat volk de Raad?
'n Ambtgenoot betreurt de Raad, 't volk der Raden Hoofd.

Oranje may-lied. aant. aant. aant. aant. *

Op de vvijse:
Si c'est pour mon pucellage.

I.
O Hoe salig is 't te duycken[Vs. 1]
Onder den Oranje boom;
By een kristalijnen stroom
Gouden appelen te pluycken;[4]
En te ruycken geur en lucht
Van die schoone Oranje vrucht!
II.
Wil de blixem, hagel, donder
Bloem en kruyd en lover slaen,
Duycken speelt, laet overgaen;[9]
Mannen duyckt, en houdt u onder:
Onder desen boom is 't stil,
't Weer mach ruysschen hoe het wil.[12]
III.
Wil de son met hitte steecken,
Mannen, duyckt hier in de schaeu,
Zijt gy dorstig, mat en flaeu,
Hier vloeyt Peneus met sijn beecken:[16]
Hier zyn Tempe; hier is geur:[17]
Hier is lessing; hier is kleur.

* Van 1626. Afgedrukt volgens de oudst bekende tekst in *Joost van Vondels Poesy, Ofte Verscheide Gedichten. Het tweede Deel. Tot Schiedam 1647*. Blz. 131.
In de tietel: *Oranje Mary-Lied:* Meilied op Oranje; 'n jubellied bij de geboorte van Prins Willem II, zoon van Frederik Hendrik, geb. 27 Mei 1626. Dit lied bezingt de ideale staat in navolging van de eerste *Ecloga* (herdersdicht) van Vergilius. Vondel bezingt Frederik Hendrik vooral als de hersteller van de vrede na de burgertwisten en als de handhaver van de vrijheid, zoals Vergilius Augustus.
De beelding van 't geluk en de vrede onder de Oranjeboom, is duidelik 'n uitwerking van de prent voor *Geboortklock* (blz. 768); Vergilius beeldt Augustus' vrederijk uit *'sub tegmine fagi':* onder de schaduw van de beukeboom (vs. 1).

Vs. 1 *duycken:* schuilen.
4 *Gouden appelen:* oranje-appelen; en de vruchten van 't goude tijdperk; *pluycken:* ouwe bijvorm van plukken; al Mndl. door verwarring met *pluken, pluyken:* vast maken.
9 Maak er 'n schuilspelletje van: duik, en laat 't over je heen gaan. In Roemer's *Sinnepoppen* heet de XXVII[e] van Het derde Schock': 'Duyckt, laet overgaen'.
12 *ruysschen:* bulderen (vroeger ook in deze sterke betekenis).
16 *Peneus:* De Thessaliese rievier, die neerstroomt van de Pindus en 't klassieke paradijselike dal Tempe besproeit.
17 *Tempe* is 'n Grieks-Latijns meervoud.

*
IV.
Zijtge schuw voor eenich ondier,
Voor een adder of een slang;
Weest voor geen fenynen bang:
Duyckt in luwte voor de son; hier,
Hier zyn alle beesten tam,
En de wolf gelijck een lam.[Vs. 23-24]
V.
Maer indien Hollanders vragen:
Waer van daelt dit vreedsaem lot?[26]
Antwoord: waerlijck van een God,[27]
Die in vrede schept behagen;
Die, op eenen oogenblick,
Twist en tweedracht strect tot schrick.[30]
VI.
Dat 's Prins FREDERICK, de Vader
Van Prins WILLEM, kleene Vorst,
Die noch lurckt aen 'svoesters borst,[33]
Uyt een milde koester-ader,[34]
Melck, die sonder ongeval[35]
Hollands Heyland queecken sal.[36]
VII.
Laet ons twee autaren wijen,
Een den Vader, een den Soon,
En met lieffelijcken toon
Hunnen grooten naem belijen,[40]
En hun Godheen al verheugd[41]
Eer bewijsen voor dees deugd.[42]
VIII.
Want wy sien ons gladde koeyen[43]
Onbeschroomt te weyde gaen,[44]
d'Uyers uytgespannen staen;

* TEKSTKRITIEK: vs. 26 *Waer van* naar *Poëzy* 1650, de oude uitgave heeft *Waer het*.

Vs. 23-24 De bekende voorstelling van de wereldvrede (eens door 't Godsrijk te brengen) die door Isaïas voorspeld werd in hoofdstuk 11, en waarvan men ook 'n aanduiding meent te vinden in de vierde *Ecloga* van Vergilius.

26 *Waer:* vanwaar.

27 *van een God:* nml. Frederik Hendrik; Vergilius: *Deus nobis haec otia fecit* vs. 6; zie tietelblad van *Verovering van Grol* (bij Vergilius wordt Augustus bedoeld).

30 *strect tot schrick:* afschrikt, verdrijft.

33 *'svoesters:* met manlike verbuiging, zie bladzij 392 aanteekening op vs. 7.

34 *koester ader:* weldoende ader, weldoende bron.

35 *sonder ongeval:* zonder nadeel, heilzaam.

36 *Heyland:* heilbereider, vredebrenger.

40 *belijen:* vieren.

41 *Godheen:* de gewone benaming voor de koningen volgens 't oud-Latijnse taalgebruik; *al:* heel; *al verheugd:* met volmaakte vreugde.

42 *dees deugd:* deze goede gave.

43 *gladde:* van welige groei.

44 *Onbeschroomt:* zonder vrees (Vondel zinspeelt hier nog op de staat waarover hij sprak in vs. 23-24).

*
Die van room en boter vloeyen.
Melcker-buur die siet syn lust,[47]
Daar hy schrander Elsken kust.[48]
IX.
Daer hy wentelt in de bloemen,
In het piepend klavergroen:[50]
En sy weygert hem geen soen;
't Sal haer ziel doch niet verdoemen:
Want de susters van de ste[53]
Soenen selfs hare herders me.[54]
X.
Daer hy met een dartel rietje,[55]
Of een dunnen stroyen halm,
Onder Elskens soeten galm,
Lindeboomen na het liedje,
Met den top ten sang gekeert,[59]
Graeg en nyver luystren leert.[60]
XI.
Waterlandsche melck-boerinnen[61]
Vlechten handen aen den rey,[62]
Om te loven desen Mey,
Die haer lockt en nood tot minnen;
En Prins FREDERICK word lof
Toegesongen na het hof.[66]
XII.
Onder 't singen onder 't spelen
Sit Mevrou AEMILIA[68]
En slaet beyde Princen ga,
Die haer edel harte stelen;
En sy vind den Maytyd schoon
In het midden van twee Goôn.
I.v.V.

* TEKSTKRITIEK: vs. 52 *'t Sal* naar *Poëzy* 1650, de oude uitgave heeft *Sal*. - vs. 59 *gekeert* naar *Poëzy* 1650, de oude uitgave heeft *bekeert*.

47 *Melcker-buur:* in herderspoezie 'n gewone eigennaam ook Melcker, zie *Verovering van Grol* (1627) vs. 737; *buur* dikwels achter eigennamen, vgl. *Thijsbuur; siet syn lust:* heeft al wat z'n hart begeert.

48 *Daar:* waar.

50 *piepend:* jong, welig uit de grond schietend (nog in: 't groeit dat 't piept).

53 *de susters van de ste:* de meisjes uit de stad.

54 *hare herders me:* hun minnaars ook; *me:* ook; *hare herders* uitspr. *haarerders*.

55 *met een dartel rietje:* 'n luchtig spelend rietfluitje.

59 Met hun top nijgend naar de zang.

60 *nyver:* met gespannen aandacht.

61 *Waterlandsche:* uit Waterland, ten Noorden van 't IJ.

62 Vlechten hun handen tot 'n rei(dans).

66 *na het hof:* nadat er lof toegezongen is aan 't lustoord (in de 4 laatste strofen) volgt de lof van de Prins in 't biezonder; *het hof:* de tuin, 't lustoord, vroeger ook *het*-woord.

68 *AEmilia:* Amalia van Solms, de prinses.

I.V. Vondelens Geboortklock *Van* Willem van Nassav,

eerstgeboren sone der doorluchtichste Princen, Frederick Henrick *Ende* Amelia, Door Gods genade Princen van Oranje: *Geboren met de son, den 27 van May, 1626, in 'sGravenhaeghe.* aant. aant. aant.

T' AMSTERDAM,
Gedruckt by *VVillem Jansz Blaeu,* op't Water, inden gulden
Sonnewijser, M. DC. XXVI.

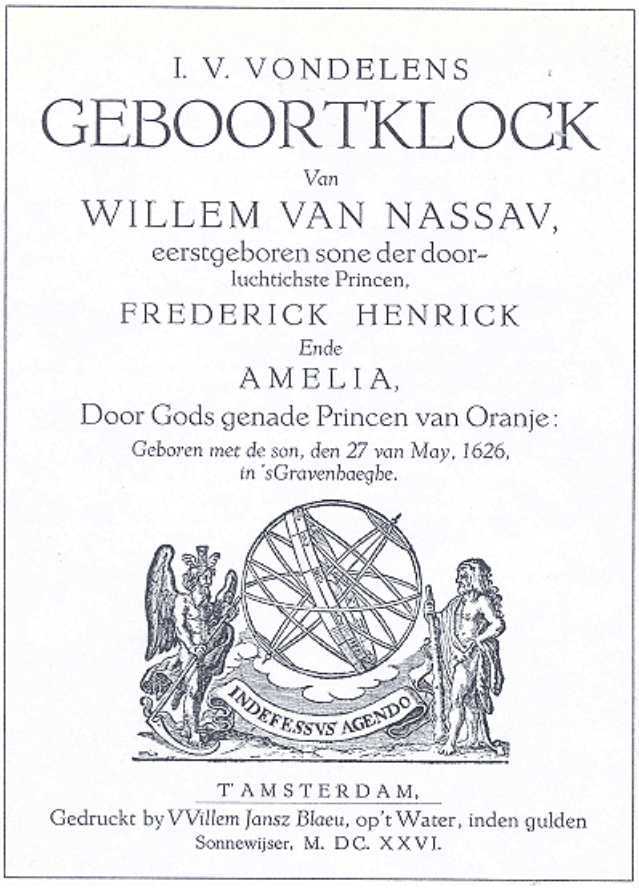
I. V. VONDELENS
GEBOORTKLOCK
Van
WILLEM VAN NASSAV,
eerstgeboren sone der door-
luchtichste Princen,
FREDERICK HENRICK
Ende
AMELIA,
Door Gods genade Princen van Oranje:
Geboren met de son, den 27 van May, 1626,
in 'sGravenbaeghe.
INDEFESSVS AGENDO
T'AMSTERDAM,
Gedruckt by VVillem Jansz Blaeu, op't Water, inden gulden
Sonnewijser, M. DC. XXVI.

D E *G E B O O R T K L O C K* WORDT HIER AFGEDRUKT volgens de tekst der eerste uitgave (Bibliographie van Vondels werken Nr. 150). Het oorspronkelike tietelblad vindt men typografies nagevolgd op de vorige bladzijde. De Latijnse spreuk in het vignet betekent: ‘onvermoeid werkende’ (uit Ovidius' *Metamorphoses IX, 199*). Hiernaast 't Klinckdicht, dat in 't oorspronkelik staat op de voorzij van de gravure op de vierde bladzij.

De p r e n t is hier gereproduceerd op ware grootte. De onbekende tekenaar heeft of wel gewerkt naar de opgave van de dichter, zoals Vondel die voorstelling zelf heeft uitgewerkt in 't *Oranje May-lied* (blz. 762), of Vondel heeft in dat gedicht de voorstelling van de tekenaar gevolgd. Onder de Oranjeboom met Frederik Hendrik's wapen 't gelukkige vorstelik gezin; in 't midden 't kind aan de borst van de voedster, rechts de vader met de hand op de kop van de Hollandse leeuw, links de moeder, die in de ene hand een oranjeappel, in de ander haar waaier houdt. De god van de Handel komt uit de boom gevlogen en wijst naar de opgaande zon; hij toont 'n spreukband met 'n halfvers uit de 5e Ecloga van Vergilius: *Deus, Deus ille, Menalca* ('t Is een god, ja een god, Menalca), als 't ware de tekst voor Vondel's zingende vergodingsrede op 't Prinsekind van zijn fantazie. Melckerbuur en Elsken van vs. 648-vlgg. brengen hun gaven en lied. Op de achtergrond Vijverberg en Paleis; op de voorgrond bij ander gevleugelt en ongevleugelt de Haagse ooievaar.

O n d e r s c h r i f t van de prent. In vs. 2 heeft de oude uitgave *ten*, wij hebben 't verbeterd in *den; den hemel* is onderwerp, dus: de hemel was te steil voor Typhon's stormloop (*storremkat:* oud belegeringswerktuig, 'n soort van overdekte beweegbare galerij, om de zacht aansluipende manier *kat* genoemd).

De 4 regels zijn als een godspraak: Hier onder deze Oranjeboom schuilt 't Kind, wiens roem zal stijgen tot de sterren, terwijl een godenbestormer als 't monster Typhon of Typhóeus, de honderdarmige reus, die hoogte niet haalde, maar door Zeus' bliksems werd neergeslingerd. Andere Typhon's (bergstapelaars en -stuwers) mogen zich wederom verheffen, paal en perk van hun hoogmoed is vastgelegd in de lotsbestemming van dit Kind.

*

Aen de doorluchtichste Princesse Amelia, Door Gods ghenade, Princesse van Oranje.
Klinckdicht.[aant. aant.]

Den hemel had in u dat heyligh pand besloten,[Vs. 1]
Daer 's moeders gloor uyt blinckt, en 's vaders majesteyt.[2]
Pand, 'twelck gesegent rijck in rijck borduursel leyd,
Op koesterenden schoot, met schoonheyd overgoten:
Pand, 't welck Oranje troost, en Hollands bondgenooten:[5]
Pand, met veel' wenschen van veel' duysenden verbeyd:
Pand, daer myn' Kallioop yet seldsaems van voorseyd:[7]
Geviert en aengebeên van Christe weerelds grooten.[8]
Hier springt hoefysers bron: hier bruyst een' diepe zee:[9]
Hier wey ick ruym: hier is de hoorn van Amalthe.[10]
Mevrou, vergeefme doch dese openhartigheden;
Soo sal mijn' sangeres sich rekenen te sijn
Sielsaliger als oyt hofschencker van Jupijn;[13]
Die Nectar schaft, daer goôn ter bruyloft sijn ghebeden.[14]

* TEKSTKRITIEK: vs. 1 *Den hemel,* de oude uitgave heeft *De hemel*.

Vs. 1 *heyligh,* te verstaan in de mythologiese vergodingstijl van 't hele stuk.
2 *gloor:* glans, schoonheid.
5 *Hollands bondgenooten:* Nederlands zeven Verenigde Provincieën.
7 *Kallioop:* Kallíope, de voortreffelikste der Muzen, de Muze in 't biezonder van de ernstige, epiese poëzie.
8 *van Christe weerelds grooten:* door de groten van de Kristen wereld.
9 *hoefysers bron:* de Hippokréne of Hengstebron, een teug van wiens water dichterlike geestverrukking wekte (Appollo's gevleugeld ros Pégasus had met 'n slag van z'n hoefijzer de bron doen ontspringen op de Zangberg, de Parnassos).
10 *de hoorn van Amalthe:* de hoorn van overvloed; de hoorn van de geit Amaltheia, met wier melk de jonge Jupiter (Zeus) gevoed was; die hoorn werd door Zeus onder de sterren geplaatst (*Cornu Amaltheae* of *copiae*).
13 Zielsgelukkiger dan ooit Jupiter's schenker, Ganymédes, was.
14 *schaft:* opdient; *ghebeden:* genodigd.

Hier schuylt hy, dien de Faem sal voeren aen de starren,
Wen Typhons storremkat den hemel valt te steyl.
Laet berreghstapelaers en stuwers blixems zarren:
In Willem 't noodlot heeft gemerreckt hooghmoeds peyl.

I.V. Vondelens Geboortklock *Van* Willem van Nassav, geboren Prince van Oranje.

Hofjonffer rijck van prael, die al van ouds vermetel,[+Vs. 1]
Op uwe graeven stofte, en graeffelijcken zetel;[2]
Met kunst gevlochten Haegh, besproeyt van Vyverstroom,[3]
Die kiesch, de wortels leckt van den Oranjeboom;[4]
Oranjeboom, die ciert de Tempe van ons' landen;[5]
Boom, naer wiens geur en sap 's volcx monden watertanden:
Prieelnymph altijd frisch; vergunme dat ick dael[7]
Op eeuwigh groenen telgh; en lentsche nachtegael,[8]
In't quicxste van den May, aenhef te quinckeleren,[9]
Om uw Prins Willems wiegh en boortendagh te eeren,
Met lieflijck maetgesang; sang, boeyster van't gehoor;
Sang, die de ruwste siel lockt spelen buyten 't oor.[12]
Ick weet wel, preutsche Maeghd, dat in dees' soete dagen[+13]
Vw' lindetacken puyck van schelle keeltjes dragen;[14]
En dat uw Constantin, met sijne yvoire luyt,[15]
En voet en vingerdans, de vorstelijcke bruyd[16]
Het Maylied schenckt; wanneer sijn' goude Phoenixveder[17]

[+][Randschrift:] *Aenspraeck des dichters aen 'sGravenbaegh.*

[+][Randschrift:] *Onschuld over sijne vrijpostigheyd.*

Vs. 1 *Hofjonffer:* (joffer, juffer, jonkvrouw) personificatie van de Hofstad; *vermetel:* trots.
2 *stofte:* roemde.
3 *van Vyverstroom:* door de Hofvijver die langs 't prinselik paleis vloeide.
4 *kiesch:* met smaak.
5 *Tempe:* lustdal in Thessalië (zie blz. 762, aant. op vs. 16).
7 *Prieelnymph:* nimf van deze lusthof (Den Haag).
8 *telgh:* tak; *en lentsche nachtegaal:* en als 'n nachtegaal in de lente.
9 *'t quicxste:* 't vrolikst.
12 *lockt spelen:* verlokt tot spelen, zich verlustigen (vgl. vs. 101: voeren spelen.)
13 *preutsche:* fiere (Den Haag); in 't R a n d s c h r i f t : *Onschuld:* verontschuldiging.
14 *Vw' lindetacken:* n.l. de lindebomen in 't Voorhout (door Huygens bezongen).
15 *Constantin:* Constantijn Huygens, 's Prinsen geheimschrijver en min of meer Hofpoëet.
16 *voet en vingerdans:* 'tzelfde als ‘dicht en snaerspel’ van vs. 19 (de ‘voeten’ van de versmaat zijn oorspronkelik 't rietme van de dans); *vorstelijcke bruyd:* prinses Amalia (*bruyd:* jonggehuwde vrouw).
17 *Phoenixveder:* onsterfelike pen.

*

Heeft 's Vorsten last vernoeght, en 't harte speelsieck weder[18]
Naer dicht en snaerspel joockt: daerghe uwen sin op set,[19]
En 't slechtste liedje kaut voor 'tleckerste bancket:[20]
Doch ick ken uwen aerd soo heusch, soo hoofs, soo edel,[21]
Dat ghy komt luysteren naer een' geringer' vedel:
Ick weet ick heb verlof van uwen Vijverbergh;[23]
En 't sal onnoodigh sijn dat ick't uw' swaenen vergh.[24]
Maer ghy, ô negental! ô Myterberghgodinnen![+25]
Die 'snachts niet min als daeghs gaet waeren door mijn' sinnen;[26]
Om wie ick't leven lieve, en sonder welcke ick niet[27]
De majesteyt der sonne aenschou als met verdriet,[28]
En droef en eensaem wensch in duysternis te stronckelen:
Al sit sy hoogh in't goud, betulband met karbonckelen,[30]
Bemantelt met een kleed van vlam en purpergloed;
Waer voor al 'toosten knielt, en wierroockreucken voed:
O dochters van Iupijn! indien ick uw' bevelen[33]
Oyt yvrigh heb verricht; 'tsy dat ick speeltoonneelen
Opsteenen dede, en plengde een' biggeltraenenvloed,
Paleysen doofde in asch, en Princen smoorde in bloed;
Het sy mijn' cyter schepte in heldenlof haer' weelde;
'Tsy ick op dunner ried een hardervaersken queelde:[34-38]
Vwe ooren herwaerts neygt; uw dichters stem verhoort;
Bevloeyt met gulden inckt dees' salige geboort;[40]
Ontsluyt ghenadigh ons uw' bosschen en uw' bronnen;
Ontsluyt ons heylighdom, en hemelen vol sonnen;[42]
Gheeft rijmen, die ghetoest, der wijsen dichtkund schatt'[43]
Als pronck van diamant, met gouden klaeu gevat.[43-44]

[+][Randschrift:] *Aenroepinge der sanghgodinnen*.

* TEKSTKRITIEK: de oude uitgave heeft achter vs. 28 'n puntkomma.

18 *vernoeght:* voldaan, volbracht (z'n ambtsplicht als geheimschrijver).

19 *joockt:* jeukt; *daerghe:* waar ge.

20 *slechtste:* eenvoudigste, simpelste.

21 *heusch:* minzaam.

23 *Vijverbergh:* (de aanzienlike bewoners van) de dreef langs de Hofvijver.

24 *uw' swaenen vergh:* uw zwanen (in de Hofvijver) vraag.

25 *Myterbergh:* de Parnassos met zijn twee uitstekende toppen (als van 'n mijter).

26 *waeren:* ronddwalen.

27 *lieve:* liefheb.

28 *als:* dan.

30 *Al sit sy:* n.l. de zon.

33 *O dochters van Iupijn* (Jupiter): andere benaming voor de aangeroepen Muzen. (Het gezegde is: *Vwe ooren herwaerts neygt,* vs. 39); *uw' bevelen:* nml. om te dichten.

34-38 Omschrijven de met ijver geleverde dichtproeven; *'tsy dat ick.... biggeltraenenvloed:* hetzij dat ik de tonelen (onder 't vertonen van mijn spelen) luid deed zuchten (*opsteenen*), en daarbij een vloed van tranen stromen deed. Bij vs. 36 denke men aan de treurspelen *Hiervsalem* en *Palamedes,* bij de ode aangeduid in vs. 37, aan de *Begroetenis van Frederick Hendrick,* bij de lichte landelike poëzie van vs. 38 aan *Vecht*- en *Wyck*-zang; *ried:* rietfluitje; *ried* had oorspronkelik 'n *d*.

40 *met gulden inckt:* met gulden (heerlike) verzen (door mij geschreven).

42 *ons:* voor ons.

43 *ghetoest* voor *getoetst* (*tst* wordt *st*).

43-44 *Gheeft.... diamant:* Schenkt mij verzen, die, bij toetsing, door de dichtkennis der wijzen, de kennis der dichtkundigen, gewaardeerd mogen worden als pracht van diamant; *klaeu:* omsluiting.

D'alstovende Godes die, door haer' boesemprickel,[+Vs. 45]
Meer levens aenqueeckt, als Saturnus met sijn' sickel[46]
Naijvrigh maeyt en velt; had zedert datse nam
De sorg ter harten van den hoogen heldenstam,[47-48]
En het Nassausche bloed, op Iupiters begeeren,
De saeck soo verr' ghebrogt, dat Frederick sijn' speeren
Helm, pantser, en pistool voor haere voeten ley;
Verwonnen door de deugd, en schoonheyd, en 't gevley
Van eene Amelia, met wie hy, soo 't betaemde,
In kuysch en wettigh bed, met sin en siel, versaemde.
Elck riep: een held vergaept sich aen sijne eegemael;
Een' borst die noyt en klopte (al stondter punt van stael
En vyands degen op, en dreygde door te dringen)
Die laet sich van een kind den schicht in't harte wringen;[58]
Een hart, daer hagelbuy van koegelen op stuyt,[59]
Is nu Cupidoos roof, en Cypris rijcke buyt.[60]
Dit speet den oorlooghsgod soo dat hy knarssetande,[61]
En riep by trommelslagh den veldheer van den lande[+]
Al weer aen grensewaert, met ongerusten geest;
Versteurende Hymens vreughd, in 't midden sijner feest,[63-64]
Doen 'svorsten bruyloftkoets verkeerde in legertente:[65]
Gelijck een' guure buy, in't lachenste der lente,
Der bloemen spickeling dick' treft, en droef beswalckt.[67]
Voor ditmael heeftme Mars, seyd Cypria, verschalckt,
En de gewenschte vrucht belet na lust te pluycken;[69]
Doch 'k sal sijn' treken tot mijn voordeel bet gebruycken:[70]
'Tbestand dat hyme brout, om elders krijgh te voen,[71]
Is slechts te rugge treen, om grootren sprong te doen.
Soo sprackse, en ging terstond, in 'sbruydegoms afwesen,[+]
Meer brands verwecken, en haer' krachten t'samenlesen[74]

[+][Randschrift:] *Aenvang genomen van 't huvvelijc tusschen Frederick en Amelia*.

[+][Randschrift:] *Prins Frederick ghetrout trect te velde*.

[+][Randschrift:] *En Venus na Idalien*.

Vs. 45 *D'alstovende Godes:* de godin der liefde, Aphrodíte of Venus; *haer' boesemprickel:* haar opwekking tot liefde; in 't R a n d s c h r i f t : *Aenvang genomen:* aanvangneming; letterl. 'n aanvang (is) genomen met.
46 *als Saturnus met sijn' sickel:* dan de Tijd met zijn doodzeis.
47-48 *nam de sorg ter harte van:* ernst maakte met te zorgen voor.
58 *een kind:* 't minnewicht Cupído; *schicht:* minnepijl.
59 *koegelen* bijvorm van *kogelen* (zie blz. 439 vs. 155).
60 *roof:* buit, overwonnene; *Cypris* evenals *Cypria* in vs. 68, de Cypriese, bijnaam voor Aphrodite naar 't eiland Kupros (Cyprus), waar haar dienst in hoge ere was.
61 *den oorlooghsgod:* Mars.
63-64 Wederom (*weer aen*) naar de grenzen, met gespannen (*ontrusten*) geest, de vreugde van de Huweliksgod (*Hymen*) in 't midden van zijn feest verstorend (*feest* een *de*-woord).
65 *Doen...:* Toen veranderde.
67 De bont geschakeerde bloemen vaak treft en deerlik ontluistert.
69 *na lust te pluycken:* naar hartelust te plukken (*pluycken* ouwere vorm bij plukken).
70 *treken:* slimme streken; *tot mijn voordeel bet gebruycken:* des te beter tot mijn voordeel aanwenden.
71 Het uitstel dat Mars me berokkent, door elders oorlog te verwekken.
74 *Meer brands:* sterker minnegloed.

*

Op't hooge Idalien; en samelde te gaer[Vs. 75]
De Charites, daer toe een' vlugge schutterschaer;[76]
En wijdese van nieus, om, als geswore pagien,[77]
Te maecken haeren stoet by groote personagien:[78]
En toegerust met al 't geen minneplicht vereyscht,
Sy met haer' eersleep is naer Hollands hof verreyst:[+80]
Daer Henrix bedgenoot eerbiedigh komt begroeten
De moeder van de min; en neygende aen haer' voeten,
Onthaeltse met soo veel aenbiddings alsse kon:[83]
Gelijck als d'oosterling d'eerwaerde morgenson;[84]
En staet verslegen, als dat goddelijck vermogen[85]
Van Venus aengesicht bestraelt haer' sterflijcke oogen,
En werpt sijn schijnsel op dat voorhoofd sonder kreuck:
Terwijle d'heylge pruyck een' liefelijcken reuck[88]
Door 'thoflijck welfsel spreyd; en wanden en pilaeren[89]
Van veel verwonderings geslagen nau bedaeren.[90]
Na datse nu allencx wat harts bekomen heeft,[91]
Feesteertse de godin aenminnigh en beleeft[92]
Met dese woorden: ô ghy oorsprong aller weelden,
En 't schoonste dat oyt goôn of menschen sich verbeelden;
Weest drijmael wellekom; wel komtge my te pas,[95]
Die aen het mymeren al heel geslagen was,[96]
Door 't derven van mijn lief, die legers gaet bespringen,
En my besprongen liet van veel' bekommeringen.
De schepgodin hier op: ô eer van uw gheslacht![+99]
Op wie de saelge rey der hemelgoden lacht,[100]
Schep moed, en duld dat Mars uw' Bruygom spelen voere,[101]
En met hem onder 't heyr der vyanden rumoere;
Iupijn belooft u hem te leveren in't end
Na weynigh' weken uyt sijn' rusting ongheschent:[104]

[+][Randschrift:] *Sy keert weder naer den Haegh, vergeselschapt met de Charites en een schaere van Cupidons.*
De Princes onthaelt Venus, en ontdect hare bekommernis.

[+][Randschrift:] *De godin vertroostse.*

* TEKSTKRITIEK: vs. 95 *drijmael,* de oude uitgave heeft *driemael*.

Vs. 75 *Idalien:* Idalië, voorgebergte van Cyprus (zie aant. op vs. 60).
76 *De Charites:* de Gratiën of Bevalligheden; *daer toe:* bovendien; *vlugge:* gevleugelde; *schutterschaer:* een schaar van pijl en boog hanterende Cupidootjes.
77 *wijdese van nieus:* wijdde ze opnieuw, bevestigde ze opnieuw.
78 *Te maecken:* te vormen, uit te maken.
80 *eersleep:* eregevolg; *verreyst:* afgereisd, vertrokken.
83 *Onthaeltse:* ontvangt ze.
84 Vergelijk vs. 32; *eerwaerde:* die ere waardig is.
85 *verslegen:* (verslagen) verstomd van bewondering; *goddelijck vermogen:* goddelike majesteit.
88 *d'heylge pruyck:* het hemelse hoofdhaar.
89 *'thoflijck welfsel:* de hofgewelven.
90 *nau bedaeren:* nauweliks tot zich zelve komen.
91 *wat harts:* wat moed.
92 *Feesteertse:* feesteren (Frans *fêter*) feestelik verwelkomen; *beleeft:* minzaam (zie blz. 71 vs. 41).
95 *te pas:* op 't gewenste ogenblik.
96 *al heel:* heel en al.
99 *De schepgodin:* de levenwekkende godin.
100 *Op wie.... lacht:* wie toelacht.
101 *spelen voere:* voere naar 't oorlogspel.
104 *uyt sijn' rusting:* ongewapend; *ongheschent:* ongedeerd.

Dan sal hy, krijgens sat, in d'oude liefde blaecken.[Vs. 105]
Wil ondertusschen met dees' kindren u vermaecken:
Mèt wees sy haeren stoet. AEmilia die loegh
Om 'tlodderlijcke volck; terwijlse gade sloegh[+108108-vlgg.]
Het teere breyn, met blonde en kruyfde pruyck beslagen;[109]
De bruyne gitten, die door schalcke wincbraeu sagen;
De leden schoon van leest, van roering rap en gaeu;[111]
Het spierwit vel, 'twelck scheen door 'tsuyver hemelsblaeu
Der kleedinge, waer op oranje sluyers hingen;
De parledruyping van des oorlels goude ringen;[114]
De wiecken bont van pluym, van jufferoogen bly;[115]
Pijlkokers op den rug, kruytflessen op hunn' sy;
Flitsbogen streng van pees, en silvere pistolen;[117]
En worrepschichten, die na'et micken nimmer dolen.
Vrijpostigh treedse toe, en uyt genade jont[119]
Dat 't een na'et ander vast, met eenen heuschen mond,[120]
'tSneeu haerer handen kust; en word noch in het naderen[+]
Der lippen niet gewaer de brand, die sich in d'aderen
Door adems gift verspreed, en voed een' soete pijn;[123]
Die haeren oorsprong neemt van't kinderlijck venijn:
Dies Cytherea groeyt, wanneerse 'tsaed siet saeyen,[125]
Waer vanse wenschelijck de vruchten hoopt te maeyen.[126]
De daeghlijcxe ommegang maeckt Cypris bende stout,[127]
Na datse op sachten schoot nu dien, nu desen houd;[128]
Of aen de roosen druckt, opluyckende op haer' wangen;
Of laetse om haeren neck gelijck gestrengelt hangen;[130]
Of staert op't lodderoogh, dat haer gesicht belonckt,[131]
En queeckt het vier, 'twelck door het kussen is ontvonckt;
Of laet een kraeltjen bloeds uyt blancke borsten pricken
Door 't minne schichtje; dies sy bleeck word van verschricken:
Sy doodverwt doodser 't rood dat op haer' kaecken bloost,[135]

[+][Randschrift:] *Beschrijvinge vande Cupidons*.

[+][Randschrift:] *Die de Princes noch vieriger doen blaecken*.

Vs. 105 *krijgens sat:* 't oorlogvoeren moe.
108 *'tlodderlijcke volck:* 't lieflike, aanminnige volkje.
108-vlgg. De beschrijving en 't optreden van de Cupidootjes vrij gevolgd naar *Magnificence de Salomon* van Gvillaume Salvste du Bartas, zie bladzij 264, vs. 615-vlgg.
109 *breyn:* schedel; *kruyfde pruyck:* gekruifde, gekroesde haren.
111 *roering:* beweging.
114 De als druppels aan de goude oorringen hangende parels.
115 De veelkleurige, vrolik met jufferogen beschilderde vleugels.
117 *streng:* strak gespannen.
119 *Vrijpostigh:* zonder terughouding; *uyt genade jont:* en vindt goed uit vriendelikheid.
120 *vast:* voortdurend, telkens.
123 *Door adems gift verspreed:* door 't zoete venijn der kussende kinderen verspreidt (verg. *kinderlijck venijn* in het volgende vers).
125 *Dies Cytherea groeyt, wanneerse:* daarin groeit Cytheréa, nu ze....; *Cytherea:* andere bijnaam van de liefdegodin naar het eiland Cythéra, waar zij 'n tempel had.
126 *wenschelijck:* naar wens.
127 *stout:* stoutmoedig, ondeugend.
128 *Na datse:* omdat ze (Amalia).
130 *gelijck:* te samen.
131 *lodderoogh:* vriendelik stralend oog.
135 Hoe langer hoe bleker doodstint laat zij haar anders blozende wangen overdekken.

*

Wen 't wicht een' kleene bus op naeckten boesem loost,[136]
En met minqueeckend', maer geen' lichaem schaende vlamme,
Al heymelijck versengt melckwitte tweelingmamme.[138]
Ach, steentse, ick flaeu. Aglay Sabeesche reucken brengt,[139]
Terwijl haer Euphrosin met roosewater sprengt
In't aenschijn, 't welck uyt vrees sijn purper heeft verschoten:
Thalie ontrijgtse, als waer 't om 't hart te nau gesloten,
En weckt een' koelte, en aemt haer aensicht leven in.
Dit jocken my mishaeght, graeut Paphos koningin;[144]
Dits quetselijcke vreugd: verziert ons andre spelen.[145]
Bellone scheure uw heyr in twee gelijcke deelen:[+146]
't Een grijp het ander aen; doch niet als boertenswijs:[147]
't Een heb de nederlaegh, en 't ander strijck den prijs:
Mèt hingse in 't midden op een' koker swaer van goude
En pijlen: yeder wenscht dat hy het veld behoude:[150]
Elck vlamter op. Welaen mijn' kinders set u schrap;[151]
Doet, seydse, oprechte proef van waere ridderschap.[152]
Haer' sonen sijn terstond gehoorsaem haeren woerde.
Men recht standaerden op: men set sich in slaghoorde:[154]
Men treckter af en aen: 't gedrommel vult de lucht.[155]
De treurige Princes loost treurigh sucht op sucht,
Aenschouwende dit spel. Ach, spreecktse, kuyssche minne,
Indientme paste als eer een' Amazoonsche heldinne,[158]
Ick sou met forssen moede, op een schuymbeckend ros,[159]
Navolgen mijnen man door vlack, door veld, door bosch:
Ick sou met desen arm handhaven sijn' banieren;[161]
En geven Holland stof tot vreughd en vreughdevieren.[162]
Soo klaeghtse, en onder des soo valt de schemerschim;[163]

[+][Randschrift:] *Onder decxsel van verschooningh speelt Cypris hare personagie*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 145 *verziert,* de oude uitgave heeft *versiert*.

136 Als 't Cupidootje een klein pistool lost op haar naakte boezem (*bus:* buks).

138 *Al:* heel.

139 *ick flaeu:* ik word flauw, ik bezwijm; *Aglay, Euphrosin* (vs. 140) en *Thalië* (vs. 142): de drie Charites of Gratiën van vs. 76; *Sabeesche:* van Saba in Gelukkig Arabië.

144 *Dit jocken my mishaeght:* dit spelletje bevalt me niet; *graeut:* snauwt; *Paphos:* stad op Cyprus.

145 *quetselijcke:* zeerdoende; *verziert:* verzint.

146 *Bellone:* de godin van de oorlog. H e t R a n d s c h r i f t betekent: quasi om 't goed te maken, speelt Cypris haar rol (*personagie*), die hierin bestaat, dat zij 't nog erger maakt met dat oorlogspelletje.

147 *niet als boertenswijs:* niet als voor de grap.

150 *het veld behoude:* overwinnaar wordt (letterlik meester blijft van 't slagveld).

151 *er op:* nml. op de prijs, genoemd in vs. 149.

152 *Doet.... oprechte proef:* levert 't overtuigend bewijs.

154 *slaghoorde:* slagorde (*oorde* ouwere bijvorm naast *orde*).

155 *'t gedrommel:* 't krijgsgewoel, krijsrumoer (*gedrommel:* gedrang).

158 *paste:* vrijstond; *eer:* weleer; *Amazoonsche heldinne:* de Amazonen, 'n krijgshaftig volk van vrouwen (zie blz. 94, aant. op r. 245) die te paard streden; uitspr. *Amazoons'eldinne*.

159 *met forssen moede:* ouwe 3e naamval.

161 *handhaven:* verdedigen.

162 *stof:* aanleiding, reden.

163 *onder des soo:* onderwijl nu (zo vroeger aan 't begin van 'n zin, die niet met 't onderwerp begon); *schemerschim:* schemerschaduw, schemerdonker.

En Phoebus drenckt sijn vier beneden onse kim:[164]
't Gedoofde starrelicht begint al meer te flonckeren.
De peynsende vorstin, door naerheyd van het donckeren[166]
Is naer, en toght na rust. Het drytal haer geleyd.[167]
D'een' treckt de keurssen uyt, en d'andre 't bed bespreyd[168]
Met bloemen mild van geur: een' darde vlijd het kussen:[169]
Maer 't vleyen van de pluym en kan geen' sorge sussen:[170]
Geen' sachtigheyd den rou der minnaeres versacht;[171]
Sy luyckt geen oogh ten slaep, al swijght de middernacht;
Al is de maen geraeckt ten halven haerer ronde.[173]
Een wichtje, seydse, geef sich herwaert op dees' sponde:[+174]
Of't ons' gedachten moght verleyen door sijn' praet:[175]
Ick keer my om end' om; ick hoor de dageraed.
Een jongsken, wiens vernuft d'opvoeding had vergouden,[177]
't Welck brongodinnen verr' voor Hylas stelen souden;[178]
(Soo rijck en soet van tael, dat op sijn' tong een' by
Van Hyble of van Hymet, den honighdau, die zy[180]
Wt thym gesogen heeft, en rieckende violen,
Te storten wenscht; en daer een God om sou gaen dolen,[182]
Indien het waer vermist) sich vlijt op 't spondegoud,
En met sijn' kout en praet de waeckende onderhoud;[184]
Kout die meer brands verweckt, en geenssins dient tot lessen:[185]
Hoe Fredrick t'elckemael van stroom en zeegodessen[+]
Belaeght werd en belonckt, wen sijn' vermaelde kiel[187]
Door't schuymend meyrgroen bruysde: het zy sijn' dappre siel[188]
Op vyands bodem dorst ons' ruyterbenden mennen[189]
In veldslagh; 'tsy hy stad of vesting ging berennen:

[+][Randschrift:] *Amelia wakende wil dat een Cupido haer in slaep koute. Beschrijving van deses kouters bevalligheyd.*

[+][Randschrift:] *Sijne vertelling van Prins Henricx verscheyde toghten, ten dienst van 't vaderland.*

164 *drenckt sijn vier:* (dompelt zijn vuur); de zonnegod daalt in de oceaan.
166 *peynsende:* tobbende.
167 *togh:* trekt, verlangt; *Het drytal:* de Charites of Bevalligheden (zie vs. 76).
168 *de keurssen:* de (vrouwelike) kledingstukken.
169 *vlijd:* schikt, legt goed.
170 *'t vleyen van de pluym:* de streling van het beddedons (*vleyen* woordspel met *vlyen* van 't vorige vers).
171 *rou:* smart (oorspr. betekenis).
173 *geraeckt:* gekomen.
174 Laat een wichtje [Cupidootje], zegt ze, hier op mijn sponde komen (*geef:* begeve).
175 *Of't ons' gedachten moght verleyen:* (naar de Latijnse konstruktie met *si* = of, indien) misschien kan 't onze gedachten afleiden.
177 *d'opvoeding had vergouden* (vergolden): eer gedaan had aan zijn opvoeding.
178 *verr' voor:* ver boven, veel liever dan; *Hylas:* Hérakles' lieveling, met wie de waternimfen in haar bron waren verdwenen, toen hij voor de Argonauten (zie blz. 432, aant. op vs. 25) water kwam scheppen.
180 *Hyble of van Hymet:* Hybla, berg op Sicilië, en Hymettos, berg in Attika, beide beroemd om hun honing; *honighdau:* fijnste honing (als 'n dauw uit de hemel gevallen op de planten).
182 *en daer een God:* en waar een god (als Hérakles in het geval van Hylas).
184 *onderhoud:* bezighoudt.
185 *lessen:* blussen.
187 *vermaelde:* beschilderde.
188 *meyrgroen:* zeegroen, het groene zeewater.
189 Dit slaat op de slag bij Nieuwpoort (zie blz. 514, aant. op vs. 120).

Of aen den Teems vernieut 'tverbond hem toebetrout,
By dien, die vierwerf't hoofd omdruckt met kroonengoud;[192]
Daer hy sich gaet in drang soo veeler sielen mengelen,
En uytsteeckt als een god, geviert van juychende engelen:[vs. 191-194]
Hoe 't aemloos Bruynswijck door sijn' vroomheyd werd ontset:[195]
Hoe hy met moeden hengst ging in de Mayn te wedt:[196]
Of sijn' trompetten deed voor Brussels poorten spelen;[197]
En d'oorlooghsfackel stack in 's hartogen prieelen,[198]
In spijt van Spinola; die sagh als in een' droom
Den held, die'm namaels holp opbreken van den Zoom:[200]
Zoom, die gekarmosijnt in't laeuwe bloed van d'Iber,[201]
Door Bergens vesten bruyst, soo trots als oyt de Tiber;[202]
Doen Roome sincken sagh den hooghmoed van Tarquijn;[203]
Zoom, die van Nassaus roem sal eeuwigh tuyge sijn.
Maer doen de kouter elcx op 't breedste sou verklaeren,[205]
Haere oogen allebey' van vaeck beschoten waeren:
Dus morde hy sachtelijck tot datse vaster sliep:[207]
En met quam Morpheus daer; dien Cypris derwaert riep,[208]
Om haer' gerustigheyd, met fluysteren in d'ooren,[209]
Met minnebeelden, en met droomen noch te stooren.
Doen nu verdreven was 't saffraenlicht van Auroor;[211]

192 Jacobus I was koning van Engeland, Schotland, Ierland en maakte aanspraak op de tietel van koning van Frankrijk.

vs. 191-194 'Noch vóór den veldtocht van 1603 zonden de Staten-Generaal hem [graaf Henry] als hoofd van een statig gezelschap naar koning Jacobus I van Engeland om dezen met zijn troonsbeklimming geluk te wenschen en tevens zijn bekende vredelievende gezindheid tegenover Spanje te peilen. De met de eigenlijke diplomatieke taak belaste leden van die zending waren natuurlijk de ervaren Oldenbarnevelt en de Zeeuwsche tresorier Jacob Valcke, terwijl graaf Henry en de aanzienlijke Hollandsche edelman Walraven van Brederode veeleer tot verhooging van glans medegingen, vergezeld door een "groot hofgezin" van edelen en pages. Op Staatsche oorlogsschepen overgebracht, kwam men 14 Mei te Londen aan en werd er ingehaald onder grooten toeloop der bevolking, die zelfs wat al te belangstellend werd voor den zoon van den beroemden Willem.' (P.J. Blok: *Frederik Hendrik* blz. 27).

195 In 1615 trok Frederik Hendrik met 12 kornetten ruiterij, 3000 man voetvolk en enig geschut Duitsland binnen om 't door de hertog belegerde Brunswijk te ontzetten. De hertog brak 't beleg op bij 't bericht van Frederik Hendrik's nadering; *aemloos:* ademloos, uitgeput.

196 In 1620 ter verdediging van de Nederpalts tegen Spinola. De Prins stak de 4de Oktober de Main over bij Hanau.

197 Bij de strooptocht in Brabant van Mei 1622 (zie blz. 515, aant. op vs. 155).

198 Zie blz. 516, aant. op vs. 159; *prieelen:* buitenverblijven.

200 Maurits en Frederik Hendrik deden Spinola in 1622 't beleg van Bergen-op-Zoom opbreken; *holp:* ouwere vorm van *hielp,* hier ironies voor *dwong*.

201 Zoom, die roodgeverfd door 't Spaanse bloed; *Iber:* Ebro.

202 *oyt:* eens.

203 *Tarquijn:* Tarquinius Superbus, met wie 't Romeinse koningschap onderging.

205 *de kouter:* het snappende minnegodje van vs. 177; *elcx:* alles stuk voor stuk.

207 *morde:* gonsde, prevelde met gonzend geluid.

208 *Morpheus:* god van de slaap.

209 *gerustigheyd:* sluimerrust.

211 *Doen:* toen; *'t saffraenlicht:* goudgeel licht, naar 't Latijnse *Aurora crocea; Auroor:* Auróra, de Dageraad.

En dat de vyver van den hove, met den gloor[vs. 212]
Der son was overspreyd, die op het water beefde
Met straelend spiegelgoud, 't welck in't quicksilver leefde:[214]
Doen schoot de bedgenoot van den Hollandschen held[+]
Beroert uyt haeren droom, omgrijpende als onsteld;[216]
Gelijck ofse yemand wou met min en jonst omarmen;[217]
En trock een' sucht (waer van sich Venus most erbarmen)[218]
Wt 't binnenste haerer ziel: hier over met der haest[219]
Cupidoos moeder haer quam vinden al verbaest:[220]
Mijn' dochter, vraeghdese, wat is u overkomen?
Och antwoord de vorstin, 't sijn suyckersoete droomen
Van mijnen bruydegom. De vaeck nam d'overhand[+]
Na'et waecken, alsme docht dat uyt mijn' ledekant
Een boom wies hemelhoogh, gelaên met goude oranjen.
Onweder reesser op van Oostenrijck en Spanjen,
Met donder, hagel, wind, en blixemvier vermengt:
Noch bleven schors en vrucht en bladen onversengt.[228]
De telgen saten vol van allerhande vogelen;[229]
Die cierden 't spruytelgroen met geschaeckeerde vlogelen,[230]
En sloegen englegalm met soet geswolle keel;
Als d'aengelockte deên op Orpheus heylge veêl:[232]
't Gehoornde melleckbeest ging onbeschroomt te weyde;[233]
En Holland in sijn' schaedwe een weeldigh leven leyde;
Gelijck het gulde volck in gulde weerelds eeu:[235]
De Prins werd vriendlijck aengequispelt van den leeu;
De Vloecken weken hem, en bleecke Raserijen:[237]
Men sagh de lucht geveegt van kromgeklaeude Harpyen:[238]
Geen raedselbreyend Sphynx leyde op verslinden toe:[239]
Chimeren waren voorts het vonckespouwen moe:[240]
Geen' Gorgons piepten meer: geene Hydraes nijdigh bliesen:[241]

[+][Randschrift:] *De Princes droomt tweederleye droomen*.

[+][Randschrift:] *1. Dat een Oranjeboom uyt haere ledekant wies*.

vs. 212 *En dat:* en toen (*dat* in plaats van een herhaald *doen*).
214 *in't quicksilver:* in 't vloeiend zilver van 't vijverwater.
216 *Beroert:* ontrust; *omgrijpende:* rondtastende; *onsteld:* als dikwels voor *ontsteld*.
217 *min en jonst:* minnegunst, verliefde tederheid.
218 *trock:* haalde diep; *waer van:* waarover.
219 *hier over:* hierom; *met der haest:* ouwe 3e n.v.
220 *vinden:* zien, bezoeken; *al verbaest:* gans ontsteld.
228 *Noch:* toch.
229 *telgen:* takken.
230 *spruytelgroen:* pas ontsproten groen, jonge groen; *geschaeckeerde vlogelen:* kleurige vleugels.
232 Gelijk de aangelokte vogels deden op 't geluid van Orpheus' goddelike vedel.
233 Verg. *Oranje May-lied,* vs. 44 (blz. 762).
235 In de gouden eeuw.
237 *Vloecken:* Vloekgodinnen, Furiën of Rasernijen; *weken hem:* bleven hem uit de weg.
238 *geveegt:* schoon geveegd, bevrijd; *Harpyen:* bij Vergilius monsterachtige roofvogels.
239 *Sphynx:* de Sphinx, 't lokkende monster bij Thebe, dat ieder voorbijganger 'n raadsel opgaf, en hem verslond als hij 't niet kon oplossen.
240 *Chimeren:* vlammespuwende gedrochten.
241 *Gorgons:* Gorgonen, vrouwelike monsters met op 't hoofd slangen, die sissend hun koppen omhoog steken (Stheno, Euryale en Medusa); *Hydraes:* Hydra was de vreselike slang met tal van koppen waarvan de middelste onsterfelik was.

Geen' Scylla baste meer; de Pythons staeckten 'tbiesen:[242]
Elck ingeseten liefde en vrede had tot sijn wit:[243]
De kruydeleser vond geen doodlijck aconith:[242-244244]
De boter geur en kleur kreegh als oranjevruchten:
Maer dit was aengenaem, geen' oorsaeck van versuchten.[246]
Ick sluymerde daer na; weer dochtme dat ick was[+]
In onsen lusthof, daer ick keurigh bloemen las,[248]
En frissche kranssen vlocht, en soete roosenhoeden:[249]
Mèt quam mijn heer op slagh, doen wy het minst vermoeden:
Ick grijpende om end' om, dat ick hem kranssen moght,[251]
Vond dat ick niets omhelsde als dunne en ydel' locht;[252]
Dies schrickte ick en verschoot, als waer 't van doodse spoocken;[253]
En daer mede is mijn slaep en sluymerval gebroken.[254]
Doen rechtese sich op, en schoot de kleedren aen;
Haer hebben Charites, na plicht, gerack gedaen;[256]
D'een' rijgt en d'andre snoert; eene andre vlijd de ployen;[257]
Dees' streelt de pruyck; en die den spiegel houd in't toyen,[258]
Of't silveren lampet, 't welck swaer in't houden word,
En 't suyver water op haer' suyvere handen stort;
Een' andre reyckt de dwael. Gekleed soo brengtse weder[+261]
Den dagh ten ende als voor, met peynsen op en neder.
Nu mijmertse in den tuyn; daer schildpad, Cherubijn,[263263-vlgg.]
Dolfijn, en kopre slang braeckt levend kristalijn;
Nu, om op 't heetste van den dagh de son te mijen,
Wordse overschaeut in linde en ypegaelderijen;[266]
Of ondertusschen, als 't lang draelen d'uuren reckt,

[+][Randschrift:] *2. Dat de Prins haer in den lusthof verscheen*.

[+][Randschrift:] *Hoese den tijd doorbrengt met gepeynsen en wandeling*.

242 *Scylla:* schrikwekkend huilend monster met twaalf wanstaltige voeten en zes halzen van een ongelooflike lengte, op ieder waarvan zij 'n afgrijselike kop had met drie rijen puntige tanden. Haar voeten waren vastgeklemd aan de rots in de zeeengte tussen Sicilië en Italië. In haar nabijheid woonde 'n twede monster: Charybdis (zie blz. 443, aant. op vs. 237); *Pythons:* Python, een monsterdraak; *biesen:* krachtig sissen.
243 *tot sijn wit:* tot zijn doelwit.
242-244 Naar Vergilius' 4e Ecloga, vs. 24,25.
244 *aconith:* dodelike giftplant.
246 *Maer dit....:* maar deze droom was aangenaam.
248 *keurigh:* zorgvuldig kiezend.
249 *roosenhoeden:* kransen van rozen.
251 *dat ick.... moght:* of ik.... kon (opdat ik hem zou kunnen kransen).
252 *Vond:* bevond.
253 *verschoot:* nml. van kleur (*verschieten* nog in 't Vlaams en Brabants gebruikelik voor *verschrikken*); *doodse:* dodelik, doodse schrik verwekkend.
254 *sluymerval:* slaperigheid ('t in sluimer vallen).
256 *gerack:* handreiking, gedienstigheid.
257 *vlijd:* schikt.
258 *streelt:* strijkt glad; *houd in't toyen:* houd vast bij 't toiletmaken.
261 *dwael:* handdoek.
263 *daer...:* waar verschillende fonteinen spuiten.
263-vlgg. Deze tuin zal wel de prinsessetuin zijn achter 't tegenwoordig koninklik paleis op 't Noordeinde; daar verbleef Frederik Hendrik voór zijn stadhouderschap. Bij 't Binnenhof was geen ruimte voor die fonteinen en wandeldreven.
266 *linde en ypegaelderijen:* overdekte wandeldreven van linden en iepen; *yp* uitspr. *ijp,* bijvorm van *iep*.

Sy in het kabinet 't begonnen werck voltreckt,[+268]

[+][Randschrift:] *En met borduuren*.

268 *voltreckt:* voortgaat met afmaken.

En aen't borduuren valt; om tegens 's liefsten keeren,
Hem met haere eyge kunst, en handwerck te vereeren;
En bootst, terwijlse draên op sijde draden hecht,
Met sang de klaghten na der slotswaen van de Vecht.[271-272]
Door 't schildren met de naelde is niemand Pallas nader[273]
In aerdigheyd als dees'. D'oudgrootvaer en de vader[+274]
Haers Bruygoms krijgen hier onsterffelijcken lof.[275]
Geboomte naer van schadwe omcingelt 'tNassausche Hof:[+276]
Het welck ontsigh aenbrengt in der aenschouwren oogen.[277]
Geslepe jaspiszuijl stut marmorsteene bogen.
Op vloer van Porphyr treên handvlechtende in verbond[279]
Twee maghtige, door eên geheylight met den mond:[280]
D'een, die een' weereld voert, is keyser in Germanjen,[281]
En d'ander Eduard, stafdrager van Britanjen.
Een goudelaeckense rijcxmantel hoogh van roem[283]
Ciert elck gelijckelijck, doch ongelijck van bloem;[284]
Eer, die de nasaet sal doen reknen overouderen.[285]
'tOmhangsel, dat soo rijck afhangt van Adolfs schouderen,[+286]
Belaên is met Iupijn; die goddelijck beschrijd[287]
Den Roomschen adelaer: van waer hy worpt en smijt
Drijpunten blixemstrael, gevat met gramme vingeren,
Op wederspannigh volck en spits, welck' beeft door 't slingeren
Van 'tswavelige vier, beneden in den boord;
Daer landschap, in't verschiet, verschrickt den donder hoort;[290-292]
En blaeut en flaeut voor 'toogh, soo meesterlijck verdreven[293]

[+][Randschrift:] *Namelijc van twee saecken*.

[+][Randschrift:] *1. Het verbond eertijds opgerecht tusschen keyser Adolf en Eduard koning van Engeland*.

[+][Randschrift:] *Wat in 's keysers mantel geborduurt is:*

271-272 *En bootst.... met sang de klaghten na....:* en zingt de minneklagende liederen door P.C. Hooft (de *slotswaen*) op't Muiderslot gedicht.
273 *Door:* in; *is:* komt; *Pallas:* godin o.a. der schone en nuttige kunsten, vooral van de borduurkunst.
274 *aerdigheyd:* bevallig vernuftig werk; *dees':* zij; *D'oudgrootvaer:* de voorvader, de Duitse keizer Adolf van Nassau.
275 *hier:* in Amalia's kunsthandwerk.
276 *naer van schadwe:* somber van schaduw (in *schadwe* is de u, als toonloos, uitgevallen om het metrum; lees: *schaadwom*.
277 *ontsigh:* ontzag.
279 Op een porfiere vloer treden, handen in elkaar geslagen, in verbond (*Porphyr:* voor de maat uit te spreken Pórphyr).
280 *door eên geheylight met den mond:* door uitgesproken eden in geweten gebonden (bedoeld is 't Verbond van de keizer met Engeland tegen Frankrijk in 1294).
281 De ene [keizer Adolf van Nassau] die 'n aardbol [op de hand] draagt....
283 *hoogh van roem:* glorievol.
284 *ongelijck van bloem:* verschillend in het bloemmotief.
285 'n Eergeving, die de nazaat in ere zal doen houden (*reknen* uitspr. *reeknen*) zulke voorouders.
286 *'tOmhangsel:* de staatsiemantel.
287 *Belaên is met Iupijn; die....:* draagt de voorstelling van Jupiter, die in goddelike grootheid zetelt op de Romeinse adelaar (Romeinse: omdat de adelaar de Romeinse standaard was).
290-292 *Op wederspannigh volck en spits...:* op de drom van 't weerspannig volk, dat beeft door 't slingeren van 't (*swavelige*) bliksemvuur, beneden in de mantelboord, waar in 't verschiet 'n landschap te zien is, dat verschrikt de donder hoort; *volck en spits:* de spits, de drom van 't volk.
293 *En:* en dat in 't luchtblauw zich verliest; *verdreven* van *verdrijven,* bij Vondel synoniem met doezelen: 't in elkaar doen vervloeien der tinten.

Met naelde, als oyt pinceel eens maelers wrocht na'et leven.
D'archengel Michaël, gaet met gevelde speer,[+295]
In 's konings mantel fel den fellen draeck te keer:
Die met gekeerden neck vergif braeckt voor sijn' voeten;[297]
Gewieckt, gekamt, geschubt, en kaeckelbont van sproeten,[298]
Som blaeu, som groen, som geel, langs glibberigen huyd.[299]
De voncken vliegen 't dier ten brandende oogen wt:
En 'shemels veldheer, die vol moeds dar rusting wraecken,[301]
Bralt met een' wapenrock van gloeyende schaerlaecken.[302]
Gevlerckte cherubin op 's ridders boesem lacht.[303]
Infijn en hagelwit veldteecken ciert dees' draght,[304]
'tSchijnt dartle windekens in 't paradijsweb dwarlen,[305]
Van Engelen gesoomt met suyverlijcke parlen,[306]
Besprengt met sprencklen bloeds, geparst met doornekroon
Wt 's heylands hoofdslaep. Gods kampvechter dus ten toon,[307-308]
Aen sijn' ten ruggebeen frisch wtgewosse pennen,[309]
Met heylgen dau besproeyt, is lichtelijck te kennen.
Maer in het naeste perck verneemtmen het geraes[+311-vlgg.]
Eens legers, besich om te trecken over Maes,
By uchtendschemering. Men sieter ruyters hebben
Den voortoght: andre weer beletten 't weldigh ebben[314]
Des strooms; terwijle vast het voetvolck d'andre sy[315]
Voorttreckende gewint. Men siet Prins Willem bly
Sijne hoplien groeten, die den waterkant opstygen;
Vol hoops om Alba nu in 't vlacke veld te krijgen.[318]
Nu prangde AEmilia de broosen van den Vorst[319]
Met spooren fijn van goud; en uyt benaude borst
Sy reys aen reys versuchte, en kende by de maenschijn

[+][Randschrift:] *wat in koning Eduards*.

[+][Randschrift:] *2. Prins Willems toght over de Maes, om den Hartogh van Alba slagh te leveren*.

295 *archengel:* aartsengel (naast *archangel:* 't Lat. *archangelus*).
297 *met gekeerden neck....:* terwijl de (duivelse) draak wijkt voor Michaël, braakt hij met omgewende kop.
298 *gekamt:* met kammen; *sproeten:* vlekken.
299 *som:* sommige.
301 *dar rusting wraecken:* 'n harnas durft versmaden; uitlaten; (*dar* oorspr. vorm voor *durft*).
302 *Bralt:* schittert.
303 *cherubin:* een cherubijn; *'s ridders:* Michaëls.
304 *ciert dees' draght:* het vaandel kleurt mooi bij de kleding.
305 *paradijsweb:* hemels weefsel.
306 *Van:* door; *suyverlijcke:* (zuiver)mooie.
307-308 Naar de bekende voorstelling op 't Engelse wapenschild, maar waar niet de aartsengel Michaël, doch St. Joris de draak bestrijdt; *dus ten toon:* zo uitgedost.
309 *frisch:* helder; *wtgewosse* ouwe vorm voor *uitgewassen:* uitgegroeide; *pennen:* vleugels.
311-vlgg. Nu komt *de vader haers Bruygoms* van vs. 274/5 aan de beurt, Prins Willem I, in 'n twede borduurwerk, en wel bij de merkwaardige overtocht van de Maas in September 1568, toen hij, door zijn ruiterij in de rievier te plaatsen en de kracht van de stroom aldus te breken, 't zijn voetvolk mogelik maakte al wadend de overkant te bereiken; *perck:* afgebakend terrein; *geraes:* gedruis.
314 *'t weldigh ebben:* 't geweldig afvloeien, afstroomen.
315 *terwijle:* intussen.
318 *te krijgen:* slag te leveren.
319 *prangde:* omknelde; *broosen:* laarzen.

Den soon, door ommetreck verbeeld van 's vaders aenschijn;[321-322]
En kuste haer naeldwerck dick' (de liefde is doch niet vrij[323]
Van sulcke teederheyd en soete afgoderij)
En sporegespster noopte haer' vlugge min met sporen:[325]
Gelijck Pygmalion, eer noch sijn' witte yvoore[326]
Gelijckenis oyt geest gevoelde of aderslagh;[327]
Eer hy in 't doode beeld yet levens blieken sagh,[328]
Of voorhoofdkreucken, mondvertrecken, ooghverdraeyen:
Soo pooght ons' minnaeres haer kranck gemoed te paeyen,
En vast een' soete wonde in quynende adren voed;[331]
Vermids 't pijldragend volck stoockt stadigh gloed op gloed[332]
Tot dat haers heeren komst ten lesten werd geboren,[333]
In 't rijpste van den oegst, tot Venus oegst beschoren.[334]
Dat nu een' meeremin of sanggoddinne dar[+335]
Vermelden, met wat vreughd dees' Solmsche morgenstar,
Die eenen tijd lang van haer' son en siel afdwaelde,
Hem wellekom ontfing, en vierighlijck onthaelde,
En schepte glans en gloor en leven uyt sijn licht.
Van blijschap seeghse, doense 't vrolijck aengesicht
Bekende in open helm, en dat paer gluurende oogen.[341]
Cupidons schoten toe, of quamen aengevlogen;[+342]
Dees hem ontgord 't van oostersteentjens blinckend swaerd;[343]
Die 't hellemet aflicht al ziddrende; en vervaert[344]
Voor 't bleeck Medusaes hoofd, aengrijnende uyt 't vergulsel;[345]
Voor 't morssigh slangenhayr, wel eer blondverwigh hulsel;[346]

[+]*De Prins komt wt het leger, en word van de Princes gewelkomt*.

[+]*Cupidons ontwapenen hem*.

321-322 *kende:* herkende, zag; *by de maenschijn:* nu de avend al viel, en zij op haar werk staarde bij maan- in plaats van daglicht, zag zij de zoon in de beeltenis van de vader; *door ommetreck....:* verbeeld in de hoofdlijnen van 's vaders gelaat.
323 *doch:* toch, immers.
325 *En sporegespster:* de sporengespende Aemilia; *noopte:* vuurde aan. (De zin is: 't borduren der sporen betekende voor Aemilia zelf 't aanjagen van, 't sporen geven aan haar toch reeds sneljagende liefde).
326 *Pygmalion:* 'n koning van Cyprus, die 'n prachtig ivoren vrouwebeeld had gemaakt, waarop hij verliefde. Hij smeekte Aphrodite, de liefdegodin, het levend voor hem te maken. Wat geschiedde. Waarna Pygmalion het meisje trouwde en een zoon bij haar kreeg, Paphos geheten.
327 *Gelijckenis:* beeld, 't vrouwebeeld door hem vervaardigd.
328 *yet levens:* iets van leven.
331 *vast:* voortdurend.
332 *'t pijldragend volck:* de schaar Cupidootjes.
333 *werd geboren:* werkelikheid werd.
334 *In 't rijpste van den oegst:* op 't eind van Augustus, woordspeling met *Venus' oegst:* Venus' oogst; *oegst* en *oogst* betekenen Augustus en oogst (nu nog in 't Vl.); over *oegst* zie blz. 116 aant. op vs. 284; *beschoren tot:* bestemd voor.
335 *meeremin:* zeenimf; *dar:* durft.
341 *Bekende:* erkende, weerzag; *gluurende:* doordringende.
342 *Cupidons* met klem op *i* volgens de Latijnse uitspraak, en *n* naar 't Frans.
343 *oostersteentjens:* edelstenen uit 't Oosten (op 't gevest).
344 *hellemet:* helm.
345 *aengrijnende:* aangrijnzend.
346 *slangenhayr* van Medusa; na Medusa's ontering door Vulcanus in Minerva's tempel, waren door deze godin haar blonde vlechten in slangen veranderd.

Voor 't stael met vederbos beswaeyt, geblutst van lood.[347]
Een ander die ontgespt het harnasch; daer de dood

347 *van lood:* door lode kogels.

Tot meermael proef af nam, met koegelen en klingen:[348-349]
't Welck veele, al swoegende, aen den wand te pronck ophingen;[vs. 350]
Verwondert om de kunst gedreven in metael:
Daer Mulciber in wrocht sijn' deughd en oorloogsprael.[+352]
Hier vind hy sich betrapt van d'Arragonsche laegen.[353]
Wat raed, o jonge Prins! ick schrick, noch dart ghij 't waegen;
Noch word ghy handgemeen, verselt met Briauté,[355]
En franschen adeldom, en past op steeck nocht sne;
Daer 't yser barst en knarst, en schampt van helm en ringkraegh,
Na'et braecken der pistool: en houd in die bespringvlaegh[358]
Der vyanden het roer: en loefwaert wel te ty,
Dringt dapper in op hen, die leggen in de ly.[359-360]
Hier sagense hem, bestuwt van welgebore graeven,[+361]
Op sijnen moor De Groot doorwaden Nieupoorts haeven:[362]
Ascanius gelijck, doen heet op roof en moord,[363]
Hy met Troiaenschen stoet opsteegh den Tiberboord.
Het ebbend schuym beroert, nau 't spieglen wil gedoogen[365]
Van rusting; daer de son in schittert uyt den hoogen.
Het moedigh dier met mond en oogen vreeslijck driescht,[367]
En 't knabbelt sijn gebit, en 't schijnt hun dat het briescht.[368]
Gins draeght de klepper moed op sijn' gedragen meester,[+369]
Daer stof en roock en smoock de lucht beweeft. het vreester
En zidderter, wat hier omheynd is of ontrent.[371]
d'Oranje pluym en kam die maecken hem bekend.[372]
Sijn vyands heyr begint het harte te beswijcken.
Wie sagh een lichaem oyt getart van soo veel' pijcken?[374]
Wie sagh oyt jongeling die min voor grijse suft?[375]
Maer in de lucht om hoogh, daer schilderde 't vernuft[+]

[+][Randschrift:] *Frederix wapendaden in sijne wapenen gewrocht. Gevecht op 't veld voor Harwerden*.

[+][Randschrift:] *Prins Henrick rijd door de haven van Nieupoort den vyand tegen*.

[+][Randschrift:] *Slagh van Vlaenderen*.

[+][Randschrift:] *De glori heerlijck uytgebeeld*.

348-349 *daer de dood.... proef af nam:* waar de dood proeven op nam.
vs. 350 Aan 't zware harnas hadden ze met z'n zovelen nog 'n vracht.
352 Waarop Mulciber of Vulcanus, god van de metaalbewerkkunst, 's prinsen dapperheid en oorlogsroem had afgebeeld; I n ' t R a n d s c h r i f t : *Herwerden* is Heerewaarden (bij Zaltbommel), in de buurt waarvan hij met 'n aantal ruiters in'n hinderlaag viel; hij sloeg er zich dapper doorheen, echter niet zonder zware verliezen en met ernstig levensgevaar.
353 Hier ziet hij zich verrast door de Spaanse hinderlagen.
355 *Briauté,* 'n Normandies edelman.
358 *'t braecken der pistool:* 't losbranden van 't pistool (*pistool* zowel *de-* als *het*-woord).
359-360 *loefwaert wel te ty:* de bovenkant houdend met het getij mee, in tegenstelling met die *leggen in de ly* (aan de lager, weerloze, zij); *wel te ty:* goed op 't getij, op 't juiste getij.
361 *Hier sagense hem....:* hier zagen de Cupido's de prins op 't harnas afgebeeld, bestuwd....
362 *Op sijnen moor De Groot:* op zijn Arabies paard ‘De Groot’.
363 *Ascanius:* de zoon van AEneas, die met zijn vader en zijn volk in Italië landde.
365 *beroert:* in beweging; *nau:* nauweliks.
367 *driescht:* dreigt.
368 *hun:* de Cupido's.
369 *draeght moed:* is trots; *sijn' gedragen meester:* op 't dragen van zijn meester (Lat. zinsvorm).
371 *omheynd of ontrent:* bij de hand, nabij of in de omtrek.
372 *die maecken hem bekend:* daaraan is hij te kennen.
374 *pijcken:* pieken.
375 *die min voor grijse suft:* die minder vervaard is voor ouder (meer ervaren) krijgslieden.

De glori, groots en prat; welcke in haere hand ten toone[377]
Voor beyde legers voert een' overwinners kroone,
Aenprickelster ten strijd; en maeckt de ridders stout
Wt haeren wagen, die stal in de wolcken houd[380]
Met seven aernen; welcke in parrele gareelen[381]
Verstrecken tot gespan, wanneerse vaert uyt spelen.[382]
De faem recht voor haer sweeft, en blaest nu fijn, nu grof,[383]
Door silvere basuyn, wiens klanck is enckel lof.
Leef lang, ô Nassausch bloed! ick sie den slagh gewonnen,
Den Admirant gevaên, en Albrecht scharp ontronnen.[386]
Gins druckt een hopman op de lenden van den vorst[+]
Sijn' swangre karrabijn; de prins op 'shopmans borst;[388]
Die by 't veldteecken reede Oranjen houd gegrepen.
Bacx vind sich tot ontset van om end' om benepen.[390]
De god des Roervliets doods, geeft op een' naeren schreeu,[391]
Eer hy ontworstelen siet Hollands fieren leeu;
Die ginder, soo sijn volck Bourgoensche vaenen sloopen,[393]
Is nyver besigh met Trivultius te stroopen.[394]
Hier was, ô Milanees! uw' kracht een' ydle wijck.[395]
Vw graefschap, rood beschreyt, wacht uw gebalssemt lijck.
Gins, eer noch Titons bruyd aenbreeckt met purpre wangen,[+397]
Werd Henrick Berghsche graef prins Hendericx gevangen;
Doen Erckelens te spa de deughd en kracht vernam[399]
Van Fredericx petard. men sieter roock en vlam[400]
Ten daecken uytslaen, al 't Limborghsche land sich reppen:
Men hoordter dorp en stad alarm en brandklock kleppen.
Soo onsacht weckt de wraeck de boosheyd, alsse slaept.
Terwijle sich de jeughd aen stuck voor stuck vergaept[+404]
Nieusgierigh, 't lieve paer versadighde 't verlangen.
Sy blijft om sijnen hals, hy aen den haeren hangen,
Tot dat hen d'avondstond ter tafel nood en set;

[+][Randschrift:] *Strijd bij de Roer daer vorst Frederick handgemeen was met den vyand, en graef Trivultius verslagen werd*.

[+][Randschrift:] *Prins Henrick plondert en verbrand Erckelens, en vangt Graef Henrick van den Bergh*.

[+][Randschrift:] *Onderling onthael der beyde Princen*.

377 *De glori, groots en prat:* de glorie (als 'n godin) groots en fier.
380 *stal:* stand.
381 *aernen:* arenden (*aren* 't oorspr. woord); *parrele:* parele, bijv. naamw.
382 *vaert uyt spelen:* uit rijden gaat ('n plezierrit maakt).
383 *De faem:* ook als 'n godin.
386 De Admiraal (van Arragon) gevangen en Albrecht van Oostenrijk ternauwernood ontsnapt (bij de slag van Nieuwpoort, zie blz. 514 vs. 135, 136).
388 *swangre:* geladen.
390 *Bacx:* Marcelis Bax, 's prinsen kommissaris-generaal die, zich zelf er door heen moest slaan, en hem bijsprong in 't gevecht bij Mühlheim aan de Roer tegen Velasco.
391 *doods:* dodelik ontsteld; *geeft op:* slaakt.
393 *soo:* terwijl.
394 *Trivultius:* de Milanese kommandant in Spaanse dienst Trivulzio; *te stroopen:* te doden (*stroopen* 't Lat. *spoliare:* de gedode vijand van z'n wapenrusting beroven).
395 *wijck:* toevlucht, hulp.
397 *Titons bruyd:* Auróra, de dageraad.
399 *vernam:* leerde kennen.
400 *petard:* houwitser, door 'n schot van 'n houwitser werd de stadspoort van Erkelens (ten N. van Gulik) vernield.
404 *de jeughd:* de minne-jongskes.

Daer onderlinge kout was 't leckerste bancket.[vs. 408]
Van weersijds wecktense door 't liefelijck beloncken
Een' goddelijcke walmte, en kuysche minnevoncken.[410]
Dischtoortsen blaecktender geciert met myrteblaên.
Dus hief de minnerey op pijp en snaeren aen:[412]
O ghy die sorge draeght voor keyserlijcke rancken![+]
Wie met eerbiedigheyd Nassausche telgen dancken;
Alstovende godin, van wesen overschoon,
Die 't bruyloftbedde spreyt van menschen en van goôn;
Wie hemel aerde en zee ontsichelijck staegh vieren,[417]
En wind en weder dient; wie allerhande dieren
Toejuychen met geschrey, en tuygen datgher sijt;[419]
Wen lentische landou uw' godheyd bloemen wijd;[420]
Wanneer 't bedaude kruyd komt plotslijck uytgedrongen.
En bronaêr openbarst met levendige sprongen.[422]
Begeerlijck alle siel, 't sy waerwaert datghe gaet,
Vw spoor volght, en bekoort uw' gangen gade slaet.[423-424]
Beest, vogel, visch, versien met borstels, veeren, vinnen,[425]
Op bergh, op blad, in beeck, al woende leeren minnen;[426]
Getroffen in de borst van uwen prickelstrael:
Wiens krachten elck vermelt, en groot maeckt op sijn' tael.[428]
Soo temtghe wallevisch, en groothartige leeuwen,
En rijgt onendelijck der dingen beurtige eeuwen,[430]
En schaeckelt d'eeuwigheên, vermids ghy, saet en sout
Der weereld, alles teelt, en alles onderhoud.
Niets magh'er sonder u het sterflijck oogh behagen.[433]
Geslaghten vallen neer met zidderen en tsaegen,
Met schoot vol offers, en met harten vol demoeds,
Voor 't hoogh autaer van u, ô oorsaeck alles goeds!
Die Mavors, onder 's heyrs aenhitsende trompetten,
Salpeterblixemen en donders, neer kunt setten;[437-438]
Set nu een weynigh neer het woeden van den krijgh,

[+][Randschrift:] *Lofsang van de Cupidons tot Venus*.

vs. 408 *Daer:* waar.
410 *walmte:* beneveling.
412 *Dus:* aldus; *de minnerey:* de rei minnegoodjes; *pijp:* 'n blaasinstrument.
417 *ontsichelijck:* vol ontzag (*ontsich:* ontzag).
419 *met geschrey:* met luid geroep.
420 *lentische landau:* 't lentse landschap.
422 *met levendige sprongen:* met stromende waterwellen ('t Latijnse *fontes vivi*).
423-424 *Begeerlijck alle siel.... vw spoor volght:* begerig volgt al 't bezielde uw spoor.
425 *versien met:* voorzien van.
426 *woende:* (woedende) hartstochtelik gejaagd.
428 *groot maeckt op sijn' tael:* verheft op z'n eigen manier.
430 *onendelijck:* zonder onderbreking; *der dingen beurtige eeuwen:* de schepselen in de altijd wisselende tijden.
433 *magh:* kan.
437-438 *Die Mavors.... neer kunt setten:* die Mars kunt kalmeren; *Mavors* (of *Mavortius*) is de oud-Lat. en dichterl. naam van Mars; *Salpeterblixemen en donders:* 't vuur en de donders der kanonnen (*salpeter* werd dikwels gebruikt voor buskruit, omdat salpeter een der bestanddelen ervan is).

*

En geef dat desen nacht kartou en trommel swijgh.[vs. 440]
Ghy hebt den wapengod, met overgroot verlangen,[+]
Gegoten in uw' schoot, aenminnigh dick' ontfangen;[442]
Wanneer, omvloeyt van u, hem d'oude vlam beving,
En hy al staerende, in uw aenschijn weyen ging,
En gierigh sijn gesicht versaden in uwe oogen;[445]
Daer tweelingschutterkens uyt quetsten met hunn' boogen:
Of stuuren sijn gedacht in het verborgen deel.[447]
Vw' wangen bloosden dan als roosen op haer' steel;
De lely bloeyde hier witst; de schoonheyd schoot haer' straelen
Op 't krachtighste; en hy sagh'er perlen en koraelen,
En tintelend gestarnt, en glans die schoonder brand
In vrouwenoogen als in flonckerdiamant.
De tonge d'ooren vleyde. Hy voelde 't slaen der aderen,
Die blaeu in wit albast sich spreyen en vergaderen:[454]
Hy roocker amberlucht, en lepte nectardranck:
En door de soetigheên, van soo veel wellusts, kranck,
Omermt in 't weeldigh bad, besweeck sijn geest na'et woelen:
En nuttighde endelijck 't soet prickelend gevoelen[458]
Van d'oppersaligheyd, welcke uwe mildheyd kan
Medeelen, en geen lid was van uw' godheyd wan.[460]
Anchises ging niet min in zee van wellust waden,[+461]
O dochter van de zee! wanneer met myrtebladen[462]
Hy overschaduwt, uwe omhelsingen genoot;
En won den Troischen held, beleyder van de vloot:[464]
En doenghe kussens sat, u rechtende van d'aerde,[465]
Op 't kruydigh bedde van uw' leckre bruyloft staerde,[466]
Ghy dese woorden spelde uyt nieuwe bloemen: hier[467]
Sijn weeldigh twee tot een gesmolten door het vier.
Geef, geef, godinne, dees' gelieven uwen segen,
Dat elck sijn' weerga niet onlieflijcker bejegen,[470]

[+][Randschrift:] *Wellust genoten van Mars en Venus:*

[+][Randschrift:] *Ende van Venus en Anchises*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 456. De oude uitgave heeft achter *kranck* 'n puntkomma.

vs. 440 *kartou:* kanon.

442 *Gegoten:* liggende (naar 't Latijnse *fusus = jacens*)*; dick':* dikwels.

445 *gierigh:* vol begeerte.

447 *stuuren:* hangt nog af van *ging* in vs. 444.

454 *sich spreyen en vergaderen:* uiteen en naar elkaar toe lopen.

458 *nuttighde:* genoot.

460 *was van uw' godheyd wan:* bleef van uw goddelik wezen onvervuld (*wan:* ledig).

461 *Anchises ging niet min...:* niet minder (dan Mars) ging Anchises...

462 *dochter van de zee:* Venus, zij was uit 't schuim van de zee geboren; *myrtebladen:* de myrt was biezonder aan Venus toegewijd.

464 En verwekte (Aeneas) den held van Troje, die de vloot leidde.

465 *u rechtende:* u oprichtende.

466 *'t kruydigh bedde:* 't bed van kruiden (planten en bloemen).

467 Venus (in Italië oorspr. godin van de tuinbouw) deed *nieuwe bloemen* ontspruiten op de plaats, waar ze met Anchises was samengekomen, als herinnering aan hun vurige liefde; zo deed zij meermalen op plaatsen haar dierbaar; o.a. toen ze op Cyprus, na haar geboorte uit de zee, aan land ging, ontsproten de bloemen onder haar voeten.

470 *niet onlieflijcker;* even lieflik als de genoemde paren.

Tot bouwing van dit hoogh en overoud geslaght;
Waer uyt Batavien den nieuwen held verwacht.[472]
Soo song de blijde rey, en loegh, wen onder 't singen
Verborge vlam bestond door been en merch te dringen:[474]
Gelijck het moederlicht, met heymelijcken brand,[475]
Na wintervorst doorkruypt en murruwt teere plant.[476]
Daer stond een oude kop, en blonck van goud en steenen;[+477]
Daer Keyser Adolf, doen sijn balssemt hayr beschenen[478]
Werd van 't heylheyligh cier, den keyserlijcken hoed,[479]
Den eersten dranck uyt dronck; doen der keurvorsten stoet
Aenrechte sijnen disch, en weereldlijck en geestelijck
Met armelijnen praelde, en rood schaerlaecken feestelijck;[482]
Een wonderbaere pracht: vrou Cypris desen had[483]
Gewijd ten slaepdranck, en vermengt met 't selfde nat
Daer 't breyn van Iupiter wel eer me' was beschoncken,
Doen hy Alcmenaes min soo diep had ingedroncken;[486]
En aen haer winnen ging dat overgodlijck saed,[487]
Gesielt met strijdbre deughd, en dwingelandenhaet:[488]
Dien heeft de schoone bruyd, tot wellekomst en eere,[489]
Haer' bruygom toegebrogt, en lang verwachten heere;[490]
En met der lippen boord den soom van 't goud genaeckt;
En reyckte het Frederick; die van haer' jonst geraeckt,[492]
Dien toefdranck van liefs hand nam niet onaengenaemer.[493]
De met tapijt rondom bespannen princekamer,
Daer marmorschorsteen blinckt, de balcken sijn vergult,[495]

[+][Randschrift:] *Dranck vande godinne toebereyd om de versameling vruchtbaer te maecken*.

472 *Batavien:* Nederland ('t land der Bataven).
474 *bestond:* begon.
475 *het moederlicht:* de zon.
476 *murruwt:* murw, week maakt.
477 *kop:* beker; *en blonck:* die blonk (middel-Ned. zinsvorm); in 't R a n d s c h r i f t : *versameling:* samenkomst.
478 *Daer:* waar; *doen:* toen; *balssemt:* gebalsemd; *beschenen:* overglansd.
479 *heylheyligh:* hoogheilig (vertaling van 't Lat. *sacrosanctus*)*; cier:* sieraad; *keyserlijcken hoed:* keizerskroon.
482 *armelijnen:* hermelijnen, gewaden van hermelijn; (*praelde* hier niet in ongunstige zin).
483 *desen:* de oude beker namelik.
486 *Alcmenaes:* Alcmena's. Alkméne was de vrouw van Amphitryo, Zeus (Jupiter) nam de gedaante van Amphitryo aan, en werd zo bij Alkmene de vader van Herakles (Herkules).
487 *aen haer:* bij haar; *dat saed:* Herkules, die verder wordt geprezen in 't volgende vers.
488 *strijdbre deughd:* strijdhaftige kracht.
489 *Dien:* die beker.
490 *toegebrogt:* aangeboden; *lang verwachten:* op wie zij zo lang had gewacht.
492 *reyckte het:* (spreek uit: *reyckte 't*)*; het:* 't *goud* van 't vorige vers, de goude beker dus; *jonst:* gunst, liefheid.
493 *toefdranck:* toef-drank, onthaaldrank in tegenstelling met afscheids-drank of -dronk; (vgl. blz. 329 aant. op vs. 29); *van liefs hand... niet onaengenaemer:* des te aangenamer uit liefs hand.
495 *Daer:* waar.

Had Venus onder des tot boven toe vervult[+496]
Met waere godheyd: want 's lands veldheer uyt d'oorlogen[497]
Weer hofwaert keerende, had sy daetlijck uytgetogen[498]

[+][Randschrift:] *Cypris heeft de sichtbaere gestalte afgeleyd en is aen lucht gesmolten*.

496 *onder des:* ondertussen.
497 *waere godheyd:* pure hemelsheid; *'s lands veldheer.... keerende:* Latijnse zinsvorm: toen hij keerde.
498 *uytgetogen:* uitgetrokken, afgelegd.

De sichtbaere gedaente, en over 't bedde een' lucht
Gehangen, mild genoegh om een' gewenschte vrucht[500]
En doorluchtige ranck, tot glori van Nassouwe,
Te wecken uyt den schoot der hooghgemelde vrouwe.[502]
Het lieve paer, nu lang verovert door veel gloeds,[+]
Treed met verlangen naer de seer gewenschte koets.
De kinderlijcke schaer 't geleyde geeft met toortsen,[505]
En voed met vlam en roock den brand der minnekoortsen.
Sacht swaenendons, bespreed met geborduurde sprey,
Onthaelt en wellekomt de vorsten allebey.
'k Sou hier, ô Venus! in uwe heylighdommen treden,[+509]
Had ghy met vlercken niet van dicke duysterheden
Vw' legers overschaeut; en d'ongemete vreughd
Met nachten afgeschut voor d'oogen van de jeughd:
Had eerbaerheyd dit niet behangen met gordijnen.
Mèt dat de dagh begon ter venster in te schijnen,[514]
Hy stokebrandjes vond van minnepijlen bluts,[515]
De polverflesschen leegh, na'et losen van veel schuts;[516]
En Cypris uytgedient borst door de tralie henen;[+517]
En sommige, op haer' streeck navolgende, verdwenen[518]
Naer Paphos; daerse een' kerck en honderd auters heeft,
Die stadigh warm sijn; daer 't vol wieroockluchjes sweeft;
Daer versche krans 't gesicht verheught met blijde kleuren,
En 't hart verquickt word door toeaessemende geuren.
Maer onse AEmilia bleef van die salige uur[+]
Beswangert van een' vrucht; daer dagelijcx natuur
Merckteeckenen van gaf; tot datmen, na het rollen
Der maenden, soetelijck den boesem sagh geswollen:
Gelijck een' koorenayr van westewind geleckt,
Of frissche rooseknop, daer son een' siel in weckt.
De hemel droegh haer gunst; als schepte hy sijn behagen[529]
Te segenen de vrucht, in 't vrolijck kinderdragen.
Het winterweder was gedwee en handelbaer,
En Boreas getemt: en Zephyr vroeger 't jaer[+532]

[+][Randschrift:] *De Princen gaen na hunne slaepkamer*.

[+][Randschrift:] *Voegelijcke onschuld des dichters*.

[+][Randschrift:] *Cypris vertrect met sommige van haren sleep*.

[+][Randschrift:] *De Princes blijft swanger*.

[+][Randschrift:] *Beschrijvinge der lente*.

500 *mild:* lieflik.
502 *hooghgemelde:* hooggeroemde (eigenlik: bovengenoemde voorname vrouw).
505 *De kinderlijcke schaer:* de Cupidootjes.
509 *uwe heylighdommen:* (lees: *uw'eiligdommen*) uw heilige geheimen; in 't R a n d s c h r i f t : *Voegelijcke onschuld:* gepaste verontschuldiging.
514 *ter venster:* venster ook 'n *de*-woord.
515 *stokebrandjes:* de minnegoodjes; *bluts:* blut.
516 *polver:* pulver, kruit; *veel schuts:* veel geschut, veel schoten (2e n.v. achter *veel*).
517 *borst.... henen:* vergelijk ons *uitbreken; tralie:* venster.
518 *op haer' streeck navolgende:* op haar spoor meevliegende.
529 *droegh haer gunst:* droeg haar genegenheid toe, was haar genegen.
532 *Boreas:* N.-Oosten of Noordewind; *Zephyr:* de lauwe Westewind (van Italië).

Met laeuwen adem weer quam troetelen en smeecken;[vs. 533]
En 't nieuwe koesterlicht de telgen uyt deed breecken.
Al 't aerdrijck swelt tot kruyd. men siet door veld en bosch
Wtpuylen 't nieuwe groen, en knoppen, bot, en blos.[536]
De bloemgodin ging prat op haer' kleynoodjen treden.[537]
Violen loken op bestipt met lieflijckheden.[538]
De roosen trocken aen een' roodigheyd als bloed,
De tulpen blinckend goud, jenoffels eenen gloed[540]
Van purper onder 't sneeu: wech purper, 'twelck de borsten
Der koningen bedeckt, en weereldlijcke vorsten;
Vw' stacytabberds sijn met greynverwe opgesoôn;[543]
Mijn' bloemen sijn gedoopt in 't sap en bloed der goôn.
O Ajax, Hyacinth, Adonisen, Narcissen![545]
'K wil troon en kercktapijt om uwen luyster missen;[546]
Apelles rijck pinceel om dese schildery;[547]
Mosaische tempelpracht en kunst is doof hier by.[548]
Besiet eens dat yvoir, die vlammende robijnen,
Dat goud, en dien turkois. helaes! ick sla aen 't quijnen,[+550]
Ick worder op verlieft. ô wat veldjonffer sal[551]
My kroonen in een heel aenminnigh bloemendal;[552]
Daer 't voorjaer eeuwigh jong van rimpels weet nocht kreucken,
En tot sielstercking steeds uytlevert maght van reucken;
Daer ick in laurenschaeu vlietwater ruysschen hoor;
En wey met vry gesicht de mengsels door en door;[556]
Daer Iunoos paeuweprael, of Partsche konings gordel,[557]
By bloemverscheydenheyd, hebb' luttel kans en vordel,[558]
Wen 't op een praelen gaet. komt, Nymphen, breyd een' stool[559]

[+][Randschrift:] *Bloemsucht des dichters*.

vs. 533 *smeecken:* vleien, goeddoen.
536 *bot, en blos:* wat uitbot en bloesemt.
537 *De bloemgodin:* Flora.
538 *loken op:* loken open, ontloken.
540 *jenoffels:* anjelier (ook genoffel, uitspr.: zjenoffel; 't Frans *girofle*).
543 *met greynverwe opgesoôn:* gekookt in, door-trokken van mineraalverf, in tegenstelling met plantverf.
545 Deze eigennamen noemen mythologiese personen, uit wier bloed purperrode bloemen zijn ontsproten; Ajax' bloeddruppels veranderden in de purperrode hyacinthen (niet onze hyacinth, maar wschl. 'n ridderspoor, zie Ovidius' *Metamorphosen* XIII, vs. 391-vlgg.); *Hyacinth:* Hyacinthus (Huakinthos), 'n Spartaanse jongeling door Apollo bij ongeluk gedood, uit zijn bloed ontsproten purperrode bloemen (ridderspoor) naar hem genoemd, *Metam.* X, 209-vlgg.; *Adonisen:* Anemonen, uit het bloed van Adónis geproten, *Metam.* X, 735-vlgg.; *Narcissen* genoemd naar Narcissus (Narkissos) 'n schone jongeling die op z'n eigen beeld in 't bron-water weerspiegeld, verliefde, en wegkwijnend in 'n bloem veranderd werd.
546 *om:* in ruil voor.
547 *Apelles* de beroemde Griekse schilder.
548 Pracht en kunst van mozaïek in tempels is dof, glansloos hierbij; *Mosaische:* van mozaïek.
550 In 't R a n d s c h r i f t : *Bloemsucht:* verliefdheid op bloemen.
551 *veldjonffer:* veldgodin.
552 *heel aenminnigh:* volmaakt beminnelik.
556 *de mengsels:* de kleuremozaïeken der natuur.
557 *Iunoos paeuweprael:* Juno's wagen werd door pauwen getrokken.
558 *luttel kans en vordel:* weinig kans op de prijs (op 't voordeel) zou hebben.
559 *Wen 't op een praelen gaet:* Wanneer 't 'n schoonheidswedstrijd geldt; *stool:* hals- en schouderkleed.

Van bloemen hem, die 't licht eerst sagh in een' viool;[560]
En zedert, kiesche bie, versmaende alle andre tuynen,[561]
Op Pindus heuvelen en spickelige kruynen[562]
Soogh godenleckerny. och of na mijne dood
Napaeae violet, wit, purper, blaeu, en rood,[564]
Levender, incarnaet, en paers, en geel schaeckierden,[565]
En weefden tot een' pel; en 's dichters uytvaert vierden[566]
Met Floraes dierste draght. maer seghme, lieve lent,[567]
En soete koele May; noyt was mijn oogh gewent
Soo veele schats en pracht te sien geopent t'evens;[569]
Hoe sijtghe soo vol siels, vol juychings, en vol levens?
Sy antwoord: wondert u wat bloeylust my ontvonckt?[+571]
Aenschouse die daer met haer swanger lichaem pronckt:
(Mèt weesse de Princes in 't midden der princessen)
Ick heb om haerent wil gaen all' mijn' maght oppressen[574]
Van geur, van kleur, van lof, op Erycijns gebod;[575]
Die reede haer moeder spelt van eenen jongen god:[576]
Sy selve voelt hem oock bywijlen spartelbeenen;
En wenscht het kortelijck, vol groeys, te hooren stenen,[578]
En is vol salige hope: en moedigh op dat pand,[579]
Merckt somtijds, met het plat van rechte en slinckehand,[580]
Den zetel daer hy rust. kroondraeghster van Britanje![581]
Daer, seydse, leyd de Prins en glori van Oranje.
Aldus genaeckte d'uur, waerinne vrou Lucyn,[+583]
Die voor het kraembed waeckt, door prickelende pijn
En weedom, teecken gaf der korts aenstaende baering:
Waer over daetelijck, tot lichting van beswaering,
Vergaderde 't verwante en hooghgeboren saed.

[+][Randschrift:] *Oorsaeck van de meer als gemeene genoeghelijckheyd der lente*.

[+][Randschrift:] *De Princes gaet in arbeyd*.

560 *eerst:* bijwoord: voor de eerste maal; *in een' viool:* Vondel is geboren in 'n huis te Keulen, dat ‘Zur Fyolen’ (In 't viooltje) heette.
561 *kiesche bie:* als een kieskeurige bij.
562 *Pindus:* Thessalies grensgebergte, aan Apollo en de Muzen gewijd; *spickelige:* kleurige.
564 *Napaeae:* (Napaien of Napaeën): dalnimfen.
565 *Levénder* bijvorm van *lavendel* (zie Dl. 1, blz. 818 aant. op vs. 2202).
566 *pel:* lijkwa.
567 *dierste draght:* kostelikste kleed.
569 *t'evens:* tegelijk, tevens (dit is ontstaan uit *te even* met bijwoords-*s*).
571 In 't R a n d s c h r i f t : *meer als gemeene:* meer dan gewone.
574 *oppressen:* te samen roepen.
575 *Erycijns:* Erycina's; Venus (Aphrodite) heette zo naar de berg Eryx op Sicilië, waar zij 'n beroemde tempel had.
576 Die al voorspelt dat ze moeder zal zijn van 'n jonge god, 'n jonge vorst.
578 *kortelijck:* binnenkort.
579 *moedigh:* fier, trots.
580 *Merckt:* wijst aan.
581 De aangesproken ‘Kroondraegster’ is Elisabeth, dochter van Jacobus I van Engeland en echtgenote van Frederik V van de Palts, verdreven koning van Bohemen; Amalia was in Den Haag haar hofdame geweest. Later verandert Vondel haar betieteling in: ‘eere van Britanje.’
583 *vrou Lucyn:* Juno Lucína (die aan 't licht brengt), de godin der barenden; in 't R a n d s c h r i f t : *gaet in arbeyd:* gaat baren.

*

De drijmael negenste en beschore dageraed
In May geopent had de Nabatheër poorte,[vs. 588-589]
Doen Phoebus en het kind sich spoeyden ter geboorte:
(Geboort, die my verruckt. Parnas en Helicon[591]
Strijckt meyen voor mijne Haegsche en vyverberghsche son)[592]
En soo hy 't glinstrigh hoofd, met druppeldau bepeerelt,[+593]
Ten zeegroen uytsteeckt, siet hy 't licht der Christe weereld,[594]
Van keyserlijck van hoogh heylheyligh bloed geteelt:
Op wiens glad voorhoofd glans van princelijckheyd speelt.
De moeder, de verloste heeft lang de smart vergeten[+]
Nu sy haer' soon aenschout; en daut, van vreughd bekreten,
De vochte perlen uyt ten biggeltranend oogh;
En heft haer hart, vol lofs, tot haeren god om hoogh:
Wat sal ik best den heer voor sijn' weldaden geven,[+601]
Die my na tegenspoed, heeft op den troon geheven?
Die my tot Princebruyd en Princemoeder maeckt;
En ter gewenschte tijd mijn' vrucht haer' banden slaeckt?[604]
Wat eyscht ghy? rijcke God! is 't ongelsmeer van rammen?
Is 't bockenbloed, of veers, of wieroockreuck of vlammen?[605-606]
Vw' dienstmaeghd is bereyd: maer leyder! sy is schuw;[607]
Sy kent haer' onmaght heer. al 't vee, al 't vee is uw,
't Welck langs d'omwenteling der berregen gaet dwaelen;[609]
Of klavergroen erkaeut in diep gesoncke daelen.[610]
Al 't ongediert is uw dat in sijne holen huylt.[611]
Vw is 't gevogelt, dat sich buytenbaens verschuylt;[612]
Of eyeren uytbroed, en nestelt in de telgen.[613]
Wijde ick u hier van yets, ghy moght u billijck belgen.[614]

[+][Randschrift:] *Prins Willem met de songeborenden 27 May, 1626*.

[+][Randschrift:] *Blijschap der Princesse over haeren eerstgeboren soon*.

[+][Randschrift:] *Haere danc-segging tot God*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 588 *drijmael,* de oude uitgave heeft *driemael*.

vs. 588-589 De zeven en twintigste, de bestemde, dageraad in Mei had de Oosterpoorte geopend, toen de Zon en 't kind zich spoedden ter geboorte. (Verg. de woorden op 't tietelblad: ‘geboren met de son, den 27 van May....’ en van 't r a n d s c h r i f t)*; Nabatheër:* van Nabathéa in Arabië, bekend om z'n kostelike specerijen.

591 *Parnas en Helicon:* zangbergen.

592 *Strijckt meyen:* strooit lovertakken neder; *vyverberghsche:* bij de Vijverberg geboren (zie aant. op vs. 3).

593 *soo:* als; met dat; *hy:* Phoebus.

594 *Ten zeegroen uytsteeckt, siet hy....:* uit de oceaan opheft, aanschouwt Phoebus....

601 Dit vers is als 'n vertaling van 't Latijnse randschrift rond 't portret van Amalia, door Delff gesneden naar de schilderij van Mierevelt (zie blz. 525): *Quid reddam Domino,* letterlik: Wat zal ik de Heer wedergeven?

604 *mijn' vrucht haer' banden:* de banden van mijn vrucht (*vrucht* vrouwel. genomen).

605-606 Deze offerbee, nagevolgd naar psalm 49 (50), vandaar ook de verdere verbeelding van 't Oosterse berglandschap; *ongelsmeer:* vet; *wieroockreuck of vlammen:* (klassieke stijlfiguur hendiadys) brandende wierook (*of* hier in plaats van 't gewone *en,* door de andere verbindingen met 't vraagwoord *of*).

607 *leyder:* helaas; *schuw:* beschroomd.

609 *d'omwenteling:* de ommekring; *gaet:* loopt.

610 *erkaeut:* herkauwt.

611 *'t ongediert:* de wilde dieren.

612 *buytenbaens:* buiten de begane weg der mensen.

613 *telgen:* takken.

614 *Wijde ick:* indien ik wijdde; *ghy moght u billijck belgen:* gij zoudt met recht kunnen vertoornen.

Ick sal my evenwel verstouten, en voor elck
In 't openbaer uw' lof, met zidderenden kelck,[616]
Verkonden overluyd; en uwen roem herhaelen,
En mijn' beloften heer met danckbaerheyd betaelen.
Na dat Elisabeth, met hartoginnenring
En drang omschittert, in haer' purpren schoot ontfing[619-620]
't Met goud beswachtelt pand; en datse vol vermaecken,[621]
Te saemen lonckten op sijn' glinsterende kaecken:
Gelijck de Najades op 't lieve wicht Adoon:[623]
(Doen 't lagh op AEgles knie, soo suyverlijcke schoon;[624]
Dat Cypris namaels, van haer' duyven voortgetrocken,
Den hemel liet, om hem tot minnen aen te locken)[626]
Soo hiefse, Keurvorstin en koninglijcke bruyd,[+]
Haer' stem en handen op; en sprack den segen uyt,
In aller vrouwen naem: luyck op, ô vorst der vorsten!
Suygh enckle saligheyd en heyl uyt saelge borsten:
Luyck op, ô Hollandsch hart! geteelt van Hollandsch bloed:
Bewaer uw grootvaers naem, verstand, en oorlooghsmoed,[632]
En d'edelmoedigheyd uws vaders: jonge Welhem!
Helm uwes vaderlands, aenstaende vrijheyds hellem:[634]
Elck even toegedaene, elck even lieve son:[635]
Elck even milde springfonteyn, en nectarbron:
Oranjeboomspruyt, schiet uw' tacken naer de wolcken,
Vw' wortels afgrondwaert: den vrijgevochten volcken
Ion soete koele schaeu, den hemel bosch en loof:[638-639]
Was' tot een pronck, vermast met sege en wapenroof:[640]
Ruck ruck, oranje leeu, met segenrijcke tanden,
Den grooten standaerd weer uyt 's vyands ysere handen;
Dat het tot vre gedije, en hy verwonnen blijf,
En elck beschaduwt sy met telgen van olijf.[644]
Sy stemden altemael, met handgeklap en wenschen.[645]
De faem in 's Graevenhaegh drong door tot alle menschen,[+]

[+][Randschrift:] *Mevrou Elisabeths segen over den jongen Prins uytgesproken*.

[+][Randschrift:] *De geboorte word ruchtbaer*.

616 *kelck:* keel.
619-620 *Elisabeth:* zie aant. op vs. 581; *hartoginnenring en drang:* (hendiadys, verg. vs. 606) omstuwende ring van hertoginnen (*drang:* omstuwing).
621 *en datse:* en toen ze (hangt samen met *soo hiefse* in vs. 627: toen hief ze); *vol vermaecken:* vol vreugde.
623 *Adoon:* Adónis, zie blz. 270 aant. op vs. 752.
624 *AEgle:* de schoonste der Najaden (*Nájades*) of Bronnimfen; *suyverlijcke:* oude bijwoordelike vorm: zuiver, smetteloos.
626 *liet:* verliet.
632 *Bewaer:* handhaaf.
634 *Helm:* beeldspraak voor kampioen, verdediger.
635 *toegedaene:* toegenegen, toegewijde.
638-639 *den vrijgevochten volcken ion.....:* gun aan de vrijgevochten volken (der Verenigde Provincieën) koele schaduw, gun aan de hemel (het gezicht op een) loverrijk bos.
640 Groei op tot 'n pracht van 'n held, beladen met....
644 *telgen van olijf:* olijftakken; de olijf was 't zinnebeeld van de vrede (door overwinning bevochten).
645 *stemden:* stemden in.

En sloegh de ruyme lucht met brommend klockgeluyd;
En lockte Melckerbuur, en schrander Elsken uyt:[+vs. 648]
Die quaemen in het hof de moeder saligh roemen,
En offerden het kind goudgeele boterbloemen,
En room, en schaepewey, en uchtendversche melck,
En noch een' pijpkan; daer tot wondering van elck,[652]
Een' waterlandsche deerne in scheen, met luyd geschater,[+]
Te lachen, soose sagh een' swarten kop te water[654]
Wtsteken, tusschen twee uytstekende armen, als
Van uyt een' melleckschuyt, hy over hoofd en hals
Gesneuvelt was in 't diep, heel ongereed tot weerstand.[655-657657]
De boerman, met een' haeck, die dreygt hem van den meerkant;[658]
Wiens blaeuwe toppers hoed waeyt over 't groene veld.[659]
De Spanjaerd singt genade, en looft vast maght van geld.[660]
Oranje loofwerck hangt met appelen geladen,
En ciert den hals om hoogh, met krunckelende bladen.[662]
Na dat het boersche paer, eerst schaemsaem om de pracht,
't Nieuboren kind, 't welck hun uyt joffers schoot toelacht,
Met gaven heeft vereert; neemt Melleker een' hallem,[665]
En seyd: dat is u voor: waer op met soeten gallem[666]
Sijn' vrijster rustigh volght, en op dees' wijse stemt:[667]
Al 't onweer is versacht, de buyen sijn getemt.[+]
Ons dorp sijn' adem haelt: de landlie sich verblijen.
Prins Willem brengt ons weer te voorschijn d'oude tijen.[670]
't Is bruyloft in de wey; 't is boter tot den boôm.[671]
De koe is klaverkiesch: de hemel druppelt room.[672]
Ons' fuycken sijn vol visch, dat mercktmen aan 't gespartel.
De leeuwerck quinckeleert: ons' kalvers springen dartel.
't Is vrede in onse buurt: geen mensch benijd een' aêr.
Men brandmerct niemand meer voor schelm, voor landverraêr.[676]
Geen' schouten en beslaen de rijmers meer in boeten.[677]

[+][Randschrift:] *Het landvolc nieusgierigh comt het kind begroeten en begiftigen*.

[+][Randschrift:] *Wat op de pijpkan gesneden was*.

[+][Randschrift:] *Boerelied den jongen Prins toegesongen*.

vs. 648 *Melckerbuur:* eigennaam in herderspoëzie, verg. blz. 764, vs. 47.
652 *En noch:* en bovendien; *een' pijpkan:* 'n tinne kan met 'n zuigpijpje voor zuigelingen; *daer tot wondering:* waar tot bewondering.
654 *soose sagh een' swarten kop:* met dat ze zag een zwarte (Spaanse) kop.
655-657 *als.... hy over hoofd en hals gesneuvelt was in 't diep:* daar hij hals over kop gevallen was in 't diepe water.
657 *heel ongereed:* helemaal niet in staat.
658 *meerkant:* meeroever.
659 *toppers hoed:* hoed in 'n punt uitlopend (zie *Lof der Zee-vaert,* blz. 431, aant. op vs.5).
660 *looft vast:* belooft stellig.
662 *den hals om hoogh:* omhoog lopend om de hals van de pijpkan.
665 *een' hallem:* 'n rietfluit (naar 't Latijnse *calamus* of *avena:* riet en rietfluit).
666 *dat is u voor:* dat (fluitspel) gaat u voor, zet voor u in (en begeleidt uw zang).
667 *rustigh:* dapper; *stemt:* zingt.
670 *brengt ons weer te voorschijn:* doet voor ons herleven.
671 *'t is boter tot den boôm:* er is boter tot de bodem van 't vat toe, er is volop overvloed.
672 *klaverkiesch:* kiesch, verlekkerd op klaver.
676 Zinspeling op 't lot van Oldenbarneveld en op 't Palamedes-vonnis.
677 Zinspeling op de beboeting van Schrijver (zie blz. 759).

Dese edele Princes kan allen druck versoeten.
Het wichtje lacht, en sy word nimmer lachens moe.
Soo kleene soete knaep, soo Willem, ga vry toe,[680]
Versacht met lach op lach de sorgen uwer moeder;
Terwijl uw vader leyd te velde, als 's lands behoeder.
Ick sie den tijd te moet, dat Willem sal te peerd
Op Spanjaerds rennen aen, met lans, pistool, en sweerd;
En hen noch dier doen staen den moordschoot van sijn' grootvaêr:[685]
Of waecken op de grens, beducht of ergens nood waer:
Of boven Lillo slaen sijn' schipbrug over 't Scheld,[687]
En gaen sijn burghgraefschap verovren met geweld.[688]
Soo kleene knaep, versacht de sorgen uwer moeder;
Terwijl uw vader leyd te velde, als 's lands behoeder.
Of wint hy 't Handwerpsch slot door list en buytekans,[691]
Dan salmen sien in vier den Haeghschen toorentrans:[692]
Dan vloeyt oranjebier uyt Rotterdamsche tonnen:[693]
Dan roeptmen luyder keels: Prins Willem heeft gewonnen!
Dan schatert en dan lacht de pachter in sijn' vuyst;[695]
Die somtijdts al te vreck ons' drooge keeltjes kruyst.[696]
Soo kleene knaep, versacht de sorgen uwer moeder;
Terwijl uw vader leyd te velde, als 's lands behoeder.
Op 't vrolijck boerelied, uyt boesem sonder ergh,[+699]
Krioelt van pluymgediert de groene vijverbergh.
De lusthofs marmorbron van vreughd schreyt soete traenen,
En 't bosch vol harten juyght. het spuy dat bromt vol swaenen.[702]
De duyn van knijnen woelt. de klepper briescht op stal.[703]
Het speelsieck Hollandsch hof vol tiers is, vol geschal.[704]
De dingtael viert sijn' tong, de schrijvers hand haer' veder.[705]
De tabbaerd houd gemack, en 't volleck speelt moy weder.[706]

[+][Randschrift:] *Algemeene Haeghsche blijschap*.

680 *Soo.... ga vry toe:* ga vrij zó door.
685 *den moordschoot van:* 't moordschot op.
687 *Lillo:* 't bekende fort ten N.W. van Antwerpen; *'t Scheld:* de Schelde.
688 *sijn burghgraefschap:* van Antwerpen namelik, waarvan Frederik Hendrik (en later ook Willem) burggraaf was.
691 *Of wint hy;* indien hij wint; *Handwerpsch:* Antwerps (met West-Brab. voorgevoegde *h*; ook met zinspeling op de bekende sage, dat de reus van Antwerpen van de voorbijvarende schipper de *hand* afkapte en in de Schelde *wierp*.
692 *in vier:* in feestverlichting.
693 Rotterdam was bekend om z'n bierbrouwerijen.
695 *de pachter:* de pachter der accijnzen.
696 *kruyst:* kwelt (door ons dorst te laten lijden vanwege zijn te hoge belasting); *al te vreck:* al te inhalig.
699 *sonder ergh:* argeloos, oprecht.
702 *harten:* herten; *het spuy:* 'n gracht in Den Haag (nu gedempt); *bromt:* schittert.
703 *De duyn:* als verzamelwoord nu *het*-woord.
704 *vol tiers:* vol tier, vrolikheid.
705 *De dingtael:* de pleittaal, voor: de pleiter; *viert sijn' tong.... haer' veder:* geeft vrijaf aan zijn tong.... aan haar pen.
706 *De tabbaerd:* voor de drager, de magistraat; *houd gemack:* heeft vakantie; *speelt moy weder:* maakt plezier.

Niet min en toonde sich de Vyvernymph terstond[+vs. 707]
Genegen, en quam opgeborrelt uyt den grond;[708]
Daer 't hofwed wortels laeft van jofferlijcke linden;[709]
Met sleep die sich gereed tot haeren dienst laet vinden,[710]
Van beyderleye sex, te weten: Pruyckjenat,
Spuytverre, en Lobberigh, gehult met leliblad,[712]
Loerooghje, Roodelip, Muurweecksters, Baerekemster,[713]
Sandsifster, Duyvekuyf, Treckbeckje, en Oeverswemster;[714]
Met ongegorden kleede, en boven navel naeckt:[715]
Duyckin, en Stommeldier, die Danslichts tepels laeckt:[716]
Alle afgerecht ten reye, op spel, op rijm, op vaersjes;
Altsamen blanck van vel, gehoost met paersse laersjes[718]
Ten kuyt toe, om de scheen: wier lieve vrijers sijn
Keyraeper, Grondelief, Belblaeser, Traligrijn,[720]
Met hoên van kroost gevormt; Kuylgraever, Angeltaecker,[721]
En Fuyckelichter, korts getoenaemt Visscheschaecker;[722]
Rietplucker, Zegenself, en Raeckwat nimmer stil:[723]
Voorts Krijtluyd, Liesekop, Kijckuyt, en Waterkil:[724]
Altsaemen groen van baerd, en 't onderlijf bevlochten
Met mosch en kruyd, daer rijp nocht winters op vermoghten.[726]
[+]Sy selve, silvren nat uytgietende, uyt een' kruyck
Van glinstrigh berghkristal; haer' parlesnoerde pruyck[728]
Beurde in de bladen, daer 't gevogelt tjilpt en snatert:[729]
Van d'eene schouder hangt een mantel van gewatert
Blancketblaeu kamelot, der Nereïden gift:[730-731]
En swenckende 't gelaet eens over heen de drift[732]

[+][Randschrift:] *Dans en spel op den vyver, vertoont door water-godheden, welcke hier beschreven worden*.

[+][Randschrift:] *Namelijck de Vyvernymph*.

vs. 707 *Niet min en:* niet minder (*en:* ontkenning).
708 *Genegen:* sympathiek, gezind om mee te doen.
709 *'t hofwed:* de hofvijver; *jofferlijcke linden:* linden, die behoren aan de hofjoffer, de Maeghd van vs. 1 en 13: de Haagse linden.
710 *sleep:* gevolg.
712 *Lobberigh:* iets als waterpletser.
713 *Baerekemster:* die de golven glad strijkt.
714 *Duyvekuyf:* met haren in de vorm van 'n kuifje, als 'n duif.
715 *Met ongegorden kleede:* met loshangend kleed.
716 *Stommeldier:* diertje (meisje, nimfje) dat graag stommelt; *Danslicht:* die licht zwevend danst.
718 *gehoost:* geschoeid.
720 *Traligrijn:* iets als bekkentrekker door de ruiten (*tralie:* venster, zie vs. 517).
721 *hoên:* kransen; *Angeltaecker:* iets als vistuigdief (*angel:* vishaak, *taecker* van *taken:* wegnemen).
722 *Fuyckelichter:* de guit, die de fuik (van een ander) licht en leegt (een fuik is 'n korfvormig over hoepels gespannen visnet, dat hoe langer hoe nauwer wordt); *korts getoenaemt Visscheschaecker:* onlangs ge-bijnaamd visdief.
723 *Zegenself:* die met 'n *zegen* (sleepnet) vist? of: die zich zelf zegent, zich te goed doet?
724 *Krijtluyd:* iets als schreeuwlelik; *Liesekop:* met 'n hoofd als de kop of pluim van 'n lies- of biesplant; *Waterkil:* watergeul, of: waterkou, of: zo kil als water.
726 *op vermoghten:* vat op hadden.
728 *haer' parlesnoerde pruyck:* haar met parelen doorvlochten lokken.
729 *Beurde:* hief.
730-731 *gewatert blancketblaeu kamelot:* gevlamd bleekblauw kemelshaar; *der Nereïden gift:* 'n geschenk van de vriendelike zeegodinnen (dochters van Nereus).
732 *swenckende:* omwendende (behoort bij *seydse* in vs. 735); *over heen de drift:* over de menigte heen.

Der dienstbre godheên, die met parlemoere lijven,

Alreede dartelheyd op glaesen stroom bedrijven;
't Is, seydse (al lachend, en niet luttel in haer schick)
Nu tijd, dat elck ten dans sijn' wederga uytpick,
En Willems wiegh vereer met feestelijcke spelen.
Vier Tritons op dat woord, die elck van toon verschelen,[738]
Kinckhorens luyen doen, en blaesen schor geluyd.[739]
Blaeuooghde juffers flucx gepaert, sijn vrijers buyt;
En na een' heuschen kus elck huppelt, wuft van trede:[741]
Sy danssen, en hun beeld danst in de baeren mede.
De Tegenvoetse en wy malkandren soo betreên,[743]
Met hoofden naer om hoogh, met soolen naar beneên.[744]
't Gulhartigh danssers hart door geyle wulpscheyd steygert,
Wen 't kristalijn ontdeckt, 't geen kleeding d'oogen weygert.
Nu springtmen hand aen hand; nu los, nu rechts, nu slincx,
Nu voor, nu achterwaert: elck treed wat sonderlings.[748]
Sy weten na'et geklanck de lichaemen te mengelen,[749]
t'Ontwarren, warren weer, t'ontknoopen en te strengelen:
Ten lesten afgemat, soo duyckense allegaer
Gelijcklijck grondewaert; tot met bedruppelt hayr,[752]
Elck op een' dollefijn geseten, opkijckt ylings.[753]
De Nymphen sitten dwars, de gollefridders schrylings.
Nu stekense den ring; nu rennen sy om strijd;[755]
Nu is het vechten ernst; nu is 't aftreckens tijd.[756]
De vijver ruyscht van schuym: de stomme kudden hygen.[757]
Geen bloed word hier gestort, schoon ofse vinnigh krijgen.
De faem, die Holland nu had opgeweckt in 't rond,[+]
Trompetster, gieren ging, en maeckte het Brussel kond:[759-760]
En laetende achter sich de stroomen en de bosschen,
Sy Vranckrijck juychen deed. men hoorde Oranje lossen[762]
Tot sevenmaelen toe al't grof en kleen geschut.

[+][Randschrift:] *De faem vlieght over Brabant naer Parijs, Oranje en Spanjen. Blijschap in Oranje*.

738 *die.... verschelen:* die verschillen (hoort bij *Tritons*)
739 *Kinckhorens:* de Tritons, zeegoden, bliezen op 'n zeeschelp (in gedraaide hoornvorm) (zie Dl. 1 blz. 510 vs. 103).
741 *heuschen:* vriendelike.
743 Zó betreden onze tegenvoeters en wij elkander (*betreên:* betreden, met de treden van de voeten tegenover elkaar).
744 *soolen:* voetzolen.
748 *elck treed wat sonderlings:* ieder danst op 'n biezondere wijze.
749 *na'et geklanck:* naar de muziek.
752 *Gelijcklijck:* allen te samen.
753 *opkijckt ylings:* komt plotseling boven water kijken.
755 *ringsteken* is oorspr. 'n ridderspel (zie vorig vs. *gollefridders*), waarbij onder 't paardrijden 'n opgehangen ring met 'n lans moest worden afgestoken; nu nog als volksvermaak bekend.
756 *aftreckens tijd:* tijd om uit te scheien.
757 *de stomme kudden:* de dolfijnen.
759-760 *De faem.... trompetster, gieren ging:* de faam met haar trompet, hield een slingerende (geen rechte) streek (zie de reisweg beschreven in 't r a n d s c h r i f t); *gieren:* geren, schuin lopen; *Brussel:* de residentie der aartshertogen.
762 *Oranje:* de hoofdstad van 't Prinsdom (of *vorstendom*) Oranje (in Frankrijk), waar Frederik Hendrik soeverein was, en z'n prinsetietel aan ontleende.

Berghgoden keken uyt, vol twijffels en bedut.[vs. 764]
Het gansche vorstendom doock in oranjespruyten.[765]
De feest werd ingewijd met trommelen en fluyten.
Al't volleck riep: die dagh moet eeuwigh heyligh sijn,
Die Willem eerst bescheen. geen' wolck dien sonneschijn
Bedroef. geen damp betreck den glans van sijn' geboorte;[769]
En't hof sijn' borgerije onthael met ope poorte.
De hovling wijnen pleng. de juffer suycker stroy
En geld; en't feestgewaed vloey neerwaert, rijck van ploy:
En wat Oranje lieft dan aen den maeghdenrey koom,[773]
En, leef Prins Willem leef! singe om oranjemeyboom.[774]
Daer rijst een groot gevaert en hemelhooge kerck,[+775]
De weereld door geroemt het achtste wonderwerck,
In't vleck Escurial; gelegen weynige uuren
Van't koninckklijck Madrid. de pracht en prael der muuren
Wtheemsche wandelaers als voor het voorhoofd slaet;[779]
't Sy 't oogh in't meesterstuck van binnen weyen gaet,
Of buyten: d'een verheft de stoffe na'et bedaeren;[781]
En d'ander looft de kunst en geest der kunstenaeren.
Wat schatten 't oosten geeft van parlen en gesteent;
Wat rijckdom jaer op jaer de westerkust verleent;
Wat silver en rood goud, ten mijnen uytgegraeven,
Philips sijn gouddorst swelght, met spilling veeler slaeven,[786]
Dat dijde hier voedsel toe; tot heughnis van den slagh,[787]
Waer in de lelivorst sijn' adel sneven sagh:[788]
Sint Laurens, om't geloof geroost op heeten rooster,
Hier sijne autaeren heeft, en rijck gesegent klooster;
De Koning sijn paleys; 't welck een ding slechts ontbeert,[789-791]
Dat namelijck de poort geen' sorge buyten keert:
Dese hiel den avondvorst (soo met saffraende wiecken[793]

[+][Randschrift:] *Beschrijving van Sint Laurens-klooster in Escurial*.

vs. 764 *bedut:* beteuterd.
765 *doock in oranjespruyten:* was overdekt met oranjetakken (bloemtakken van de oranjeboom, sinaasappelboom).
769 *Bedroef:* verdonkere.
773 *dan:* daarna.
774 En zinge: ‘leef Prins Willem leef!’...
775 *groot gevaert en hemelhooge kerck:* eén gebouw, nml. 't St. Laurens-klooster (klass.stijlfig.hendiadys).
779 *Wtheemsche wandelaers:* vreemde reizigers ('t Duitse *Wanderer*); *als voor het voorhoofd slaet:* doet versteld staan.
781 *de stoffe:* de bouwstof (kostbare steensoorten enz.); *na'et bedaeren:* na 't bekomen van de eerste verbazing.
786 *Philips sijn gouddorst:* de gouddorst van Philips; *spilling:* roekeloze opoffering.
787 *dijde:* strekte; *hier.... toe:* tot deze bouw; *tot heughnis van:* ter herinnering aan.
788 Waarin de koning van Frankrijk zijn adel sneuvelen zag (te St. Quentin in 1557 in de slag tegen de hertog van Savoye, generaal van 't Spaanse leger).
789-791 De heilige Laurens, gemarteld op 'n gloeiend rooster (verg. *Lof der Zee-vaert*, blz. 432 aant. op vs. 15) heeft hier altaren aan hem gewijd.... de koning (heeft hier) zijn paleis; *een:* eén.
793 *Dese* nml. de zorg (uitspr. *deez'iel*)*; den avondvorst:* de heerser over 't westen van Europa; *soo:* zodra.

Het morgenrood verrees, en't licht begon te kriecken)[+]

[+][Randschrift:] *Koning Philips en d'ertsbisschop van Toledo in 't kabinet, daer twee groote silvere klooten staen*.

Onledigh, en verselt met sijnen myterdrigh,[vs. 795]
D'eertsbisschop van Toleed, des priesterdoms ontsich,[796]
In't eensaem kabinet. hier drijven op hunne assen
Twee silvre klooten, die soo groot een' heerscher passen:[798]
Vijf mannen souden niet, al hieldense hand aen hand,
Omvaemen yeder rond. d'een is met diamant[+]
Besaeyd en overciert. Twee groote lichten swieren,[801]
En trecken hunnen kreys door schoon bestarnde dieren.[802]
Dees' starre is flonckerlicht, die droef en luysterflaeu.[803]
In't noorden grimt de beer. in't suyden pruylt de paeu.[804]
Orion met sijn swaerd doet d'oppergoden tsaegen;[805]
En Hyades bedruckt voorseggen regenvlaegen.[806]
De midlijn wordter van den Zodiack gesneên.[807]
Maer op den andren kloot, de groote en kleyne zeen[+]
Met golven bruysen, die de drift der wolcken trotsen;[809]
En 't schijnt als of'er wier gekaetst word aen de rotsen.[810]
Te seldsaem is't om sien, hoe d'Oceaen omvangt[811]
Den ganschen aerdboôm, die hier alsins boômloos hangt.[812]
De zee haer' seylen draeght, het aerdrijck volck en steden,
Gesplist door heerschappije, en tempelsinlijckheden.[814]
Philips ernsthaftigh hing en overgaepte al stil[815]
Den aerdkloot, recht als een die't al opslocken wil.
d'Eertsbisschop aen sijn' sijde, in overleg niet trager,[817]
Sijn' rug had toegekeert den heldren starredrager.[818]
Het breyn met goud vermast, nu maelde en overdocht,[+819]
Door welcken treck het best de vleugels korten moght[820]
Van sinte Marck sijn leeu; die altijd even wacker[821]
Op Hollands wachter ooght, en moedight sijnen macker.

[+][Randschrift:] *Beschrijving van den hemelkloot*.

[+][Randschrift:] *Beschrijving van den eerdkloot*.

[+][Randschrift:] *'s Konings verscheyde becommeringen*.

vs. 795 Bezig, samen met zijn mijterdragende broeder Ferdinand.
796 *Toleed:* Toledo; *ontsich:* ontzag, overheid.
798 *Twee... klooten:* aard- en hemelglobe.
801 *Twee groote lichten:* n.l. zon en maan.
802 *dieren:* van de Diereriem namelik.
803 *flonckerlicht.... droef en luysterflaeu:* schitterend licht.... duister en flauw van glans.
804 *pruylt:* pronkt; *pruilen, pralen* en *pronken* verwisselden dikwels hun betekenis.
805 *tsaegen:* vertsagen, bang worden.
806 *Hyades:* de ‘regensterren’, zeven sterren in de kop van de Stier, wier opkomst (7-21 Mei) regen voorspelde.
807 *Zodiack:* Diereriem.
809 *de drift:* de drijvende vaart.
810 *wier gekaetst word:* zeewier gesmeten wordt.
811 *Te seldsaem is't om sien:* buitengewoon (zeer zeldzaam) om te zien.
812 *alsins boômloos:* aan alle kanten zonder rustbodem, zwevend.
814 Gesplitst naar staatkundige en kerkelike grenzen; *tempelsinlijckheden:* kerkgezinten.
815 *hing en overgaepte:* hing te overgapen.
817 *niet trager:* even ijverig.
818 *den heldren starredrager:* de schitterende hemelbol (de andere *kloot*).
819 *Het breyn met goud vermast:* het gekroonde hoofd, de koning (*vermast:* beladen); *maelde:* overpeinsde.
820 *het:* nl. het *breyn*, van 't vorige vers; *moght:* kon.
821 Slaat op Venetië, Holland's bondgenoot.

Nu was hem in den wegh, in't Zwitsersche geberght,[823]

823 *Nu:* dit is 't twede *nu* in deze opsomming; 't eerste staat in vs. 819, 't derde in vs. 825; de opsomming wordt besloten met *dan* in vs. 827.

*

Het vrijgevochten volck, dat Habsborghs heyren terght.[824]
Nu sagh hy Parthenoop, ontbloot van Castiljanen,[825]
Ligurien ten dienst, en't Hartoghdom Milanen.[826]
Dan schoot hem in den sin, gedoodverwt in sijn' ziel,[827]
Dat onversiens de Turck in sijn' galeyen viel;
En had yet wightighs voor op eenigh Christen eyland.
De Toletaen bestorf, bekommert om 's rijcx heyland;[830]
En ried hem, dat hy flucx sou stijven, waer hy kon,[+831]
Met logens of met geld den chan van Babylon:[832]
Of doen Ianitser 't hart, van vrees getroffen, popelen,[833]
Wen hy den Sophiaen siet voor Constantinopelen[834]
Self over Bosphorus zijn' legerbrugge slaen;[835]
Den Persischen kameel met rijcken roof gelaên;
En't heyr van Machomet op Machomet ontsteken[837]
Aentrecken, onder schijn van Osmans moord te wreken.[838]
Flucx siet de Koning weer naer Limaes stranden om:[+839]
Hier dondert Hollandsch schut; daer dunckt hem slaet de trom;
Hier rooct een' lange streeck; daer blickt hem vlam in d'oogen:
Mèt komt de faem op slagh al snorrende aengevlogen,[+842]
Die ongewijd, sich op gewijden kercktrans set;[843]
En dese tijding wringt door boghtige trompet:
Prins Welhem, eer te Delf door moordenaers pistolen
Geschoten, liet de wraeck de vierschaer gods bevolen;[846]
Die weer een' Willem weckt uyt Henrick zijnen soon:
Swight Spaensche Koningstaf; swight Duytsche Keyserkroon.
Dat was een donderslagh in des monarchen ooren.

[+][Randschrift:] *d'Eertsbisschop raed hem dat hy den Persiaen opruye en stijve tegens den grooten heer*.

[+][Randschrift:] *'s Konings sorge voor Westindien*.

[+][Randschrift:] *De faem set sich op den toorentrans van Sinte Laurens kerk, en bootschapt hem Prins Willems geboorte*.

* TEKSTKRITIEK: de oude uitgave heeft achter vs. 834 een punt-komma.

824 *Habsborghs heyren:* de legers van 't Habsburgse Huis van Oostenrijk.

825 *Parthenoop:* de oud-klassieke naam van Napels, door de Spanjaarden verlaten.

826 Om Ligurië (in 't Noorden van Italië) en Milaan te hulp te komen.

827 *gedoodverwt in sijn' ziel:* 't bestervend in zijn hart (hangt af van *hem*).

830 *De Toletaen:* de aartsbisschop van Toledo (met *t* naar de Latijnse vorm *Toletanus*)*; bestorf* (oude vorm voor bestierf): was doodsbleek; *heyland:* redder.

831 *stijven:* steunen; in 't R a n d s c h r i f t : *den grooten heer:* de Sultan van Turkije, als hoofd van de mohammedaanse godsdienst.

832 *den chan van Babylon:* de vorst van Perzië; *chan* of *khan:* oosterse (Tartaarse) naam voor opperhoofd; Babilon is hier genomen als hoofdstad van Perzië.

833 *Ianitser:* de Janitsaar, Turkse soldaat; *popelen:* snel kloppen.

834 *Sophiaen:* Pers.

835 *Self:* zelfs.

837 De Perziese Mohammedanen op de Turkse Mohammedanen vertoornd; *Machomet:* Mahomed; *ontsteken* oorspr. vorm van *ontstoken*.

838 *Aentrecken:* aanrukken; *Osmans moord:* Osman II, zoon van Achmed I, volgde in 1618 zijn afgezette oom Moestapha I op, en werd in 1622 (4 jaren dus voór de *Geboortklock*) vermoord door de Janitsaren.

839 *Lima:* hoofdstad van Peru, onderkoninkrijk van Spanje.

842 *de faem:* de Faam van vs. 759.

843 *ongewijd:* de Faam is 'n heidense mythologiese personering, vandaar *ongewijd*.

846 *liet.... de vierschaer gods bevolen:* liet aan de vierschaar, de rechterstoel van God over.

Hy draeyt zijn' lichten vast; en barst in't lest met tooren
Op dese woorden uyt: hoe wrockt dit heyloos bloed,[vs. 850-851]
Dat dus veel marrens brout, en op ons' kusten woed.[852]
Best gun ick Holland vrede, en soeck den vorst te paeyen;[853]
Eer d'oorlooghstormen hier op't land bestaen te waeyen;[854]
Reael met Willougby, van Hollander en Brit[855]
Met vlooten afgestiert, in onse rijcken sit,
En brande, en blaecke, en roof, en plonder, en verover.
Wacht na geen' beternis; sy maecken 't langs hoe grover.[858]
Is d'oude graeflijckheyd mijn' hope en toeverlaet,[859]
Soo leef ick hopeloos. wy sien hoe dat hun staet
Van bondgenooten steeds gestut word en gesteven.[861]
Door't vorstenqueecken sal Oranjen eeuwigh leven;
Handhaevende Hollands saeck, en staet, en landbestier;
En groeyen onder Mars, gelijck in vlam en vier[864]
De Salamander leeft. ick ben tot pays genegen.
De myter neegh hem toe, en gaf den vorst zijn' segen.[866]
Maer soo Prins Frederick, vermoeyt van hartejaght,[+867]
Diep in den avondstond, lagh van den slaep verkracht,[868]
Op ouden Rijnkant, nau bewaeckt van rieckende honden;[869]
En dat zijn pagie had 's paerds teugel vast gebonden[870]
Aen bladerigen wilg, die over't water hing;
Waer in sich bevend lof en maenlicht spieglen ging:[872]
Genaeckte hem een' godin, die sedigh voor hem buckte.[+873]
Eene ope starrekroon het blinckende hoofdhayr druckte:[874]
't Welck nedervloeyende, als een vierige komeet,
Den rug ten hielen toe met krunckelgolven kleed;
En tusschen't schitteren en schemeren der wiecken,
Spreyd geuren, die een lijck opwecken, door 't welriecken;[878]

[+][Randschrift:] *Prins Fredric sluymert aen den ouden Rijn*.

[+][Randschrift:] *Hem verschijnt Vrania, die hier beschreven word*.

vs. 850-851 *lichten:* ogen; *vast:* voortdurend, geweldig; *en barst... op dese woorden uyt:* en barst uit op de woorden der Faam.
852 *Dat dus veel marrens brout:* dat zóveel tijdverlies veroorzaakt.
853 *Best:* 't beste is dat; *paeyen:* tevredenstellen.
854 *bestaen:* beginnen.
855 Eer Reael met Willougby, door Hollander en Brit (zie *Klinckdicht* aan L. Reael, blz. 806 vs. 3, 4).
858 *Wacht na:* wacht naar, op.
859 *d'oude graeflijckheyd:* mijn oude graafschap; Holland en Zeeland hier voor heel de Noordelike Nederlanden.
861 *Van bondgenooten:* door bondgenoten.
864 *onder Mars:* onder de oorlog.
866 *De myter:* de aartsbisschop.
867 *soo:* toen; *hartejaght:* hertejacht.
868 *verkracht:* overmeesterd.
869 *nau:* nauwkeurig.
870 *En dat:* en toen.
872 *lof:* loof.
873 *een' godin:* Urania (zie R a n d s c h r i f t) = de hemelse, is de muze van de sterrekunde (zie vs. 892-vlgg.); *sedigh voor hem buckte:* zich ingetogen over hem heen boog.
874 *ope:* 'n kroon die alleen uit 'n hoofdband bestaat, dus om 't hoofd alleen; *blinckende hoofdhayr:* lees *blinkend'oofd*(*h*)*aar*.
878 Geuren verspreidt, die 'n bezwijmde (die als dood neerligt) opwekken door hun welriekendheid.

Geur van ambrosivocht, slechts heyligheên gemeen.[879]

879 *heyligheên:* hemelingen.

Hoogh hemelsblaeuwe keurs deckt voeghelijcke leên,[880]
Bestickt met Hyacinth, welck gansch doorluchtigh barrent;[881]
En voorts met diamant tot beelden rijck bestarrent:[882]
Op wien een gordel sluyt, die cestus overtreft,[883]
Waer sich robijnevlam uyt gouden grond verheft,
Met levendigen glans; robijn onvergeleken
In waerde, en opgesocht met moeyte langs de beken
Des hemelschen Olymps; riem die zelf god Iupijn,[887]
Tot loon van wellust, schonck haer' moeder Mnemosijn.[888]
De slincke een' passer voerde, haer rechte een' gulde roede.[889]
O alderbraefste Prins van Keyserlijcken bloede![890]
(Soo sprack sy, en hiel stal) ick ben Vrania,[891]
Die't eeuwigh blinckend hof vol starren gade sla.[+]
Ick wichel niet alleen 't beloop van 's vorsten leven[893]
Door starrekund; maer oock door inspraecx geest gedreven,[894]
Ontvou 't geen doncker noch den mensch verborgen is;[895]
En draegh de sleutelreecx van gods geheymenis:
Dies tsaegh niet. 'k heb gemerct hoe d'opperlampen wemelen,[+897]
En de gesteltenis en kreyssen aller hemelen,[898]
Mèt dat uw' gemaelin verloste van haer' vrucht;[899]
Een' Maysche son, die 't hoofd beurde in de Maysche lucht;[900]
Doen Titan met sijn' torts den droeven nacht beschaemde,[901]
En voor sich rijsen sagh de plaets, daer hy versaemde[902]
Soo onlangs met Diaen: hem volleghde Erycijn,[903]
Mercuur daer op; om heer van dees' geboort te sijn:[904]
Latonaes dochter trad den roedrigh op sijne hielen:[905]
'tGeluck steeds aengebeên van sterffelijcke zielen,[906]

[+][Randschrift:] *Haere rede*.

[+][Randschrift:] *Starkundige beschrijving van den stand des hemels ten tijde van Prins Willems geboorte*.

880 *keurs:* van boven tot beneden neerhangend vrouwekleed; *voeghelijcke:* welgemaakte.
881 *Hyacinth:* 'n edelgesteente; *doorluchtigh:* doorschijnend (*luchtigh* bij *licht,* zoals *verluchten* en *luchter*).
882 *tot beelden rijck bestarrent:* in afbeeldingen schitterend met rijke diamantsterren.
883 *Op wien:* rond welke keurs; *cestus:* de gordel van Venus.
887 *zelf god Iupijn:* god Jupiter zelf.
888 *Mnemosijn:* Mnemósyne d.i. de Heugenis, de moeder der Muzen, die zij door hare verbintenis met Zeus (Jupiter) heeft ter wereld gebracht.
889 *slincke:* de linkerhand; *roede:* staf, schepter.
890 *O alderbraefste...:* O allerdapperste Prins, nakomeling v. 'n keizer (zie vs. 944).
891 *hiel stal:* stond stil.
893 *wichel:* voorzeg.
894 *inspraecx geest:* de geest der inspiratie, der profetie.
895 *'t geen doncker noch:* wat nog in 't duister.
897 *Dies tsaegh niet:* daarom vertsaag niet; *gemerct:* waargenomen; *d'opperlampen:* de sterren.
898 *kreyssen:* kringen.
899 *verloste:* beviel.
900 Hier begint de eigenlike beschrijving van de stand der sterren (zie R a n d s c h r i f t).
901 *Titan:* bijnaam van Helios, de Zon; *torts:* toorts; *droeven:* donkere.
902 *versaemde:* samenkwam.
903 *Soo onlangs:* heel onlangs; *Diaen:* de maangodin: *Erycijn* (zie aant. op vs. 575).
904 *Mercuur:* Mercurius bracht geluk aan; *viri Mercuriales* = gelukskinderen.
905 *Latonaes dochter:* Diana, zij bracht voorspoed en geluk aan; (ook beschermster van 't vrouweleven); *roedrigh:* roe-, stafdrager, Mercurius.
906 *'t Geluck:* de klassieke geluksgodin, Fortuna.

*

In het horoscopus dese hemelstacy sloot;[vs. 907]
Waer over Iupiter sijn' soete straelen schoot
Wt Cypris elpentroon. ick koom van d'hooghste plecken,
O vader, seyd sy, u het lot uws soons ontdecken:
God, god is't dieme raeckt, daer is hy. doen vernam[+911-vlgg.911]
De vorst haer hoofd omringt van duysendtongde vlam:
Het aensicht sy verschiep in verwen heel verscheyen;
En't hoofd geschud begon sich 't hangend hayr te spreyen,[914]
Gelijck een bruysend meyr: en hygende sy dol,[915]
Sibylle in't woen geleeck; behalven dat in't hol[916]
Dese een' Troiaen berichte, en die in open velde[917]
Aen onsen Batavier Prins Willems noodlot spelde.
Nu met beseten mond besweet aen't woên gebragt,[919]
Sy grooter scheen, en van gods mogentheyd verkracht.[920]
Bedaert ten lesten, schudse haer' krop uyt met dees' woorden:[921]
'k Sie Willem daer in 't spits der Hollandsche slaghoorden[+922]
Aengrijpen 't westersch heyr van Phlippes. 'k hoor hem ree[923]
Verwinner getrompet te lande en oock ter zee.
'k Sie Willem keeren van Castiljens nederlaegen,[925]
En sitten gelauriert in god Augustus wagen:[926]
En laetende achter sich den Taegh, die schuymt van bloed,
Sleept groote Donnen na, in ketens afgewoed.[928]
De Nieuwe weereld juycht, en swarte en geele Mooren,[929]
Dat Willem endelijck verlosser is beschoren;[930]
Tot wraeck der schimmen, die de goudsucht heeft verdelght:[931]
Dat Willem dien, die heeft den aerdboôm ingeswelght,[932]
Wt overladen maegh doet scepterstaven braecken.

[+][Randschrift:] *Vrania gaet in arbeyd van inspraeck en prophecye*.

[+][Randschrift:] *Sy propheteert*.

* TEKSTKRITIEK: vs. 910 *seyd sy,* de oude uitgave heeft *seyd hy*.

vs. 907 *horoscopus:* geboortekijker; *hemelstacy:* hemelstand; dus: sloot deze allergelukkigste hemelstand in de geboortekijker van de jonge prins.

911-vlgg. Dit is nagevolgd (met hier en daar letterlike vertalingen) naar Vergilius' *AEneïs* 6, vs. 46-vlgg., waar de Sibylle van Cumae aan AEneas (zie vs. 916, 917) voorspellingen doet.

911 *hy:* Jupiter; *doen vernam:* toen zag.

914 *'t hoofd geschud:* Latijnse zegwijze voor: doordat 't hoofd geschud werd.

915 *dol:* door de godheid bezield ('t Latijnse *insaniens*).

916 De Sibylle in haar geestverrukking geleek, met dit verschil....

917 *Dese:* de Sibylle; *een' Troiaen* nml. AEneas; *die:* Urania.

919 *beseten:* van de godheid vervuld.

920 *verkracht:* overmeesterd.

921 *haer' krop:* haar opgekropt gemoed.

922 *in 't spits:* aan de spits.

923 *'t westersch heyr:* 't Spaanse leger in 't westen.

925 Urania voorspelt'n gelukkige en beslissende krijgstocht van Willem in Spanje zelf.

926 *god Augustus wagen:* in de zegewagen van deze Augustus (na z'n dood onder de goden opgenomen).

928 *groote Donnen:* grote Spaanse heren; *na:* achter zich, mee; *afgewoed:* die zich woedend hebben afgetobd.

929 *en swarte....:* met zwarte... (over *swarte en geele Mooren,* d.i. Negers en eigenlike Noord-Afrikaanse) Moren; zie blz. 726 aant. op vs. 1813).

930 *beschoren:* bestemd als.

931 Om de doden te wreken, door de Spaanse gouddorst geslachtofferd.

932 *dien:* koning Philips.

Ick hoor der dichtren rey, in allerhande spraecken,
Basuynen zijn verstand, zijn' gaeven, zijne daên,[vs. 935]
Sijne huwelijcken en verbonden, aengegaen
Met Keysers, Koningen, zijn' broeders en zijn' maegen;
Gewent hoofdheyligh cier en purperverw te dragen.
Sijn bloed, de Keurvorst roemt hem aen den Neckerstroom,[939]
En Rijnsche muscadel huwt aen Oranjeboom.[940]
Hem roemt Britanjens pronck, in't midden van haer' soonen,[941]
Gewijd met hayrband, wrong, en rijck geslote kroonen;[942]
En al't Nassausch geslaght, 't welck heerelijck en prat,
Meer gloors heeft onder hem, als't onder Adolf had.[944]
Hem vieren soo veel' steên met neyging haerer toornen;[945]
En Indus buyght voor hem zijne altijd vochtige hoornen;[946]
De Muldau desgelijcx, de Donau, en de Rijn.
Mevrou AEmilia, die nau den wederschijn,
Van haer' vergoden soon, in sterflijck oogh kan doogen;[948-949]
Sit tweede Olympias met sinnen opgetogen,[950]
Van d'aengedronge schaer gesmeeckt en aengebeên;[951]
En moeder maeckt uyt jonst haer' voorspraeck elck gemeen.[952]
Wt had sy, en verdween. Wie komt mijn' geest verwarren[+]
(Soo volghde haer 's vorsten stem) die noyt aen wichelstarren
Sich ydelijck vergaepte, in voorspoed of in druck;
Maer van den waeren god mijn heyl hoop en geluck,
Gelijck 't een Christen voeght. mèt was zijn' rust ten ende:
En opgeseten 't ros veel peynsende hofwaert wende.[958]
Terwijl was Graevenhaegh in strijd geraeckt met Delf:[+]
Elck socht den meesten roem te schaecken voor sich self;[960]
d'Een quam de pallemtack; die was der glori nader:
d'Een moedigh op den soon, en d'ander op den vader:
d'Een stofte op't vorstenhof, en die op't Princegraf.
Elck was de saelge schoot, die Princen 't leven gaf.
Na datmen vinnigh had van wedersijds gekeven,
Werd endelijck 't geding aen 's veldheers mond verbleven,[966]

[+][Randschrift:] *Christelijck besluyt des vorsten van dese voorspelling*.

[+][Randschrift:] *Tweedraght tusschen Haegh en Delf*.

vs. 935 *Basuynen:* (werkwoord) loftrompetten.
939 *de Keurvorst:* de keurvorst van de Palts.
940 *muscadel:* (bepaalde) wijndruif.
941 *Britanjens pronck:* koningin Elisabeth.
942 *geslote kroonen:* de koningskronen met 'n kruisband over 't hoofd (zie *ope kronen* vs. 874).
944 *Adolf:* keizer Adolf.
945 *met neyging.....:* met voor hem buigende torens.
946 *Indus:* de rievier in Voor-Indië; *hoornen:* volgens de mythologiese voorstelling droegen de rieviergoden hoornen, als zinnebeelden van de overvloed.
948-949 *nau.... doogen:* nauweliks.... uithouden.
950 *Sit tweede Olympias....:* Zit als een andere Olympias (de moeder van Alexander) met opgetogen zinnen.
951 *Van:* door; *gesmeeckt:* gevleid, vereerd.
952 *moeder:* moeder AEmilia; *jonst:* genadigheid.
958 En opgezeten, wendde hij 't ros hofwaarts, onder veel gepeins.
960 *te schaecken:* weg te dragen.
966 *Werd.... verbleven:* verbleef ('n mengvorm van *verbleef* en *werd gelaten*).

*

Die uytspraeck dede aldus: mijn' landslie, hoort na my,[+]
Oprechte Delvenaers, en Haeghsche borgery:
Mijn naem is Vrederick; dies schep ick geen behaegen
In borgerlijcken twist, maer Christelijck verdraegen.
Indien mijn' dood u bey kon strecken tot geluck,
Ick sneed mijn hart in twee, en deelde u elck een stuck.
Wilt mijnent halven dan malkanderen omarmen,
Als broeders vry van nijd. ick sal u bey bescharmen.
Ick sal uw vader zijn in oorloogh en in vre:
En erf ick segen gods, ghy erft mijn segen me.
Soo sprack hy, en elck een sich geerne liet geseggen.
De zee werd stil en kalm, en ging haer' baeren leggen.
Ick endighde mijn lied: 'tgedy tot Welhelms prijs,[+]
En u tot eeuwige eer, ô Hollands paradijs![980]
Lucksaelge vorstenwiegh! 't sy u te dank gesongen,[981]
Wiens naem klinckt overwyd op soo veel' duysend tongen.
Roemt Delos op Apol, stoft Creten op Iupijn,[983]
Ghy Graevenhage, sult op Willem moedigh sijn:[984]
Ghy sult uw voesterling met eedle borsten koesteren:
Hy, goedertieren god sijn' voester weer sal voesteren;
Soo sal sijn' moeder oock vorst Fredericx gemael;[987]
Die't harte van dien held kan kneden met haer' tael,
Steenrotsen murwen, doen bedaeren ruysschende elsen;
En wie 't gebeurt twee goôn te kussen en t'omhelsen,[990]
Met geurigh rood korael, en wit gesielt albast;
Gelijck 't een' vorstenbruyd en princemoeder past.

[+][Randschrift:] *Prins Frederick beslecht vredelijck de gerese oneenigheyd en stemt tot Christelijcke verdraeghsaemheyd*.

[+][Randschrift:] *Besluyt des dichters aen 's Graevenhaegh*.

Virgil.[*)]

Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos, nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.

EYNDE.

* TEKSTKRITIEK: vs. 978, de oude uitgave heeft achter *leggen* dubbele punt.
980 *Hollands paradijs:* 's Gravenhage.
981 *Luckesaelge:* gelukzalige (*luk* oudere vorm naast *geluk*).
983 *Creten:* Kreta.
984 *moedigh sijn:* trots zijn, groot gaan.
987 *gemael:* gemalin (vroeger gemeenslachtig).
990 *En wie 't gebeurt:* en aan wie 't te beurt valt.
*) *Virgil.:* afkorting van Virgilius, aan het zesde boek van wiens *AEneis* de 3 Lat. verzen ontleend zijn (vs. 875-877). In Vondel's eigen Virgilius-vertaling van 1660 worden ze aldus weergegeven (vs. 1316-1319):

> Geen knaep, uit Troyschen stamme en Frigische afkomst gaf
> Aen zijn Latijnsch geslacht die hoop van triomfeeren,
> Noch Romulus landouw zal nimmer † dus braveeren,
> Op eenigh voesterkindt.
> † *Noch.... nimmer*: dubbele ontkenning; *braveeren:* roemen.

Klinckdicht.[aant. aant.*]

NOCH leeft, tot Hollands heyl, de vvachter van den tuyn;[1]
Gebroken door en door met diepe vvaterplassen;[2]
Omheynt met stroomen hier; en daer met broeckmoerassen;
Met golven ginder, die sich vventelen in duyn.
Noch tart u FREDRICX helm, vervvaende koningskruyn![5]
Die op uvv' kroonen noch meer kroonen vvaent te tassen.
Koom aen eer dat hy self uvv' steden koom verrassen,[7]
En doe uvv' heerlijckheyd vergaen in roock en puyn.
Ghy dreyght hem, doch vergeefs: ghy dreyght den onvervaerden;
Die voormaels, by de Roer, omcingelt van uvv' paerden,[10]
Trots paerd en ruyter velde, en redde sich 'er door.
Sijn lemmers deughd versmaed de sne der Spaensche klingen;[12]
Sijn' rusting uvv' pistools. 't Is quaed een' leeu te dvvingen,
Die door 't benautste streeft, en maeckter 't ruymste spoor.

* Van 1626. Dit Klinckdicht op Frederik Hendrik is afgedrukt naar de eerste uitgave, voorkomend in de *twede* editie van de *Begroetenis* (zie blz. 507-vlgg.), op de achterkant van 't tietelblad (Bibliographie van Vondels werken, nr. 111 blz. 36 [dit moet zijn nr. l16]).

1 *van den tuyn:* van de Verenigde Provincieën, eigenlik van de grens (zie blz. 504, op vs. 39, 40).

2 Overal onderbroken en afgebroken door meren en zeeën.

5 *koningskruyn:* 't gekroonde hoofd, Spanje's koning.

7 *Koom aen:* pas op.

10 Bij Mühlheim aan de Roer (in 1605) was Frederik Hendrik door de Spaanse ruiters omringd; met de hulp van zijn toeschietende stalmeester sloeg hij zich erdoor (zie *Geboortklock,* blz. 783 vs. 390).

12 *Sijn lemmers deughd:* de kracht van zijn zwaard.

[Gedichten]

*

Op Dr. Joan Fonteyn.[aant. aant. aant.]*

Soo strekt dat wyse breyn een geessel voor de koortsen
Die 't menschelyk geslagt steets blaekten met haer toortsen.
Soo strekt hy een fonteyn van Heylsame artsenye
En Hollands Hypokraet, daer Aemstels burgerye[4]
Eer 't spits ontbieden sou, als sulk een te gemissen.[5]
Vergeefs beeld Muller uyt het ligt met duysternissen.[6]

* TEKSTKRITIEK: vs. 2 *blaekten,* Ungers uitgave heeft *blaekte*. - vs. 3, Unger's uitgave heeft achter *fonteyn* 'n komma.

* Van 1626. Afgedrukt volgens de tekst van J.H.W. Unger in de werken van *J. van den Vondel* (1626-1629), blz. 49, naar 'n 18 d'eeuws handschrift.
Vondel maakte dit dichtje op 'n portret van Fonteyn, geëtst door Jan Hermansz. Muller (zie vs. 6) naar eigen ontwerp, volgens anderen naar 'n portret door Thomas de Keyser.
Joan Fonteyn: zie blz. 304 In de tietel.

4 *Hypokraet:* geneesheer; Hippókrates was 'n vermaard geneesheer bij de oude Grieken, 5e eeuw v. Kr.

5 *'t spits ontbieden sou:* zou willen vechten; letterlijk de speer (de punt van de speer) zou uitdagen.

6 Vergeefs tracht Muller met zijn donkere etsschaduwen dit licht (dit heil) van de mensen uit te beelden.

Aen den edelen, gestrengen, en manhaften Heer Lavrens Reael, Ridder, oud generael van de Oostindien, &c. Op sijn ridderschap en invvyinge door sijne Majesteyt van groot Brittanien. Klinckdicht.[aant. *]

EER quijnt een leeuvvenhart, benepen tusschen muuren,
Dan het sich temmen laet; soo doet SINT LAVRENS oock:[vs. 2]
Die 't bussepoeder sleept door golven, vlam, en roock,
En met een' ysren moed de Spanjaerds kan verduuren:[3-4]
't Zy dat in't geurigh oost, daer 's lichts gebraden' uuren
Gaer koocken 't rieckend kruyd, uw heerschend hart ontloock:[5-6]
't Zy dat ghy, onder 't Britsch en Hollandsch vvaterspoock,[7]
Recht op den vorst van't vvest gingt onse vlooten stuuren;
En sond hem 't oorloogh t' huys, en deed sijn' grootsigheyd
Verschricken voor den leeuvv, die in de roosen weyd;[10]
Voor dese eenhoorens, die sich mengen in't Oranjen:[11]
Dies overvvelkom ghy op CHARLES krooning zijt:
Daer 't koninclijcke svvaerd u d'eersten ridder vvijd,
Die 't vaderland verplichte, en 't rijck van groot Brittanjen.[14]
J.V. Vondelen.

* Van 1626. Afgedrukt naar de eerste uitgave in plano (Bibl. van Vondels werken, nr. 151). In de tietel: *Lavrens Reael,* zie blz. 431 In de tietel. In 1626 maakte hij deel uit van 't gezantschap, dat Karel I van Engeland bij zijn troonbestijging gelukwenste. Bij die gelegenheid werd hij door de koning in de adelstand verheven als ridder (knight); *Op sijn ridderschap en invvyinge:* op zijn inwijding als ridder.

vs. 2 *Sint Lavrens:* Laurens Reael, met zinspeling op Sint Laurens de martelaar, die 't vuur niet vreesde (zie *Geboortklock*, blz. 796 vs. 789).

3-4 In Oktober 1625 was Reael vice-admiraal van de vloot onder Willem van Nassau; met de Engelse vloot onder Willoughby ondernamen zij 'n tocht naar de kust van Spanje, zonder iets te hebben bereikt (zie *Geboortklock*, blz. 799 vs. 855); *bussepoeder:* buskruit.

5-6 *daer 's lichts....:* waar 't brandend zonnelicht stooft.

7 *'t Britsch en Hollandsch vvaterspoock:* de Britse en Hollandse matrozen (*vvaterspoock:* matrozen, verdelgers ter zee (verzamelnaam).

10 *den leeuvv:* de Hollandse leeuw (die binnen de tuin stond afgebeeld dikwels, zie blz. 504, op vs. 39, 40).

11 *eenhoorens:* de eenhoren staat in 't Britse wapen.

14 *verplichte:* aan u verplichtte.

Laurens Reaal (1583-1637). Prent van Dirk Iongman naar het portret geschilderd door M. Balen.

Antidotvm.
Tegen het vergift der Geestdryvers.
Tot verdedigingh van't beschreven woord Gods.[aant. aant.*]

Gods woord ghegoten word in alderhande vormen
Van 't wispelturigh breyn. een Christen door veel stormen[vs. 2]
beproeft en afgemat. Nae 't een volght'ander wee.[3]
De waerheyd als een rots in sweerelds wilde zee
De woeste baren stuyt der sinnen, die oneven[5]
Steeds worden van den wind der leeringen gedreven.[6]
't Vernuft rust nimmermeer, maer in verandring leeft,[7]
En noch op dese tyd Geestdryvers voedsel geeft:[8]
Een schadelycke pest, voor lang van d'oude vaders
Gepleystert, en geheelt, door hun geschreven bladers:[9-10]
Nu weder vanden Ryn na dese kust gewaeyt,[11]
Gekoestert, en gequeeckt, en yverigh gesaeyt

* Van 1626. Afgedrukt volgens de eerste druk in plano in 2 kolommen; 't geheel gezet met gotiese letter, behalve 't opschrift, 't drukkersadres en de ondertekening. (Bibliographie van Vondels werken, nr. 152).
In 't Opschrift: *Antidotvm:* tegengift, later (1650) 'Geneesdranck (der Geestdryveren'); *Geestdryvers* hier te verstaan in dubbele zin: drijvers van de menselike geest, en met woordspeling in de biezondere betekenis van 't woord in vs. 15, in verband met *den Geest* in vs. 19; *'t beschreven woord Gods:* de H. Schrift.
Dit gedicht heeft Vondel geschreven naar aanleiding van 'n twist over de waarde van de H. Schrift, in 1625 begonnen tussen twee doopsgezinde leraars, Hans de Ries en Nittert Obbesz. De Ries volgde min of meer de leer van Kaspar Schwenkfeld, die in 1547 in zijn 'Bekandtniss' leerde, dat '*'t beschreven woord Gods*' van de H. Schrift niet 't woord is van God zelf, maar 'n getuigenis over Gods woord door vrome mensen geschreven, dus mensewerk; 't eigenlike woord Gods spreekt de Geest in ieders persoonlik binnenste, en dat staat ver boven de Schrift (vs. l8-vlgg.). Dit '*tweeërlei woord Gods*' leerde ook Hans de Ries, hoewel hij zeker niet de buitensporigheden doorzag en aanvaardde, die hiervan 't noodlottig gevolg moesten zijn. Vondel doelt op hem vs. 71-vlgg.; zijn hoge verering voor De Ries blijkt uit 't bijschrift op diens portret (Dl. 1, blz. 776). Nittert Obbesz bestreed die leer (blijkbaar eerst alleen mondeling door De Ries verdedigd) November 1625 in *Raegh-besem*.

vs. 2 *Van't wispelturigh breyn:* door de wispelturige hersenen van de Schriftverklaarders
3 *beproeft en afgemat:* (wordt) beproefd en afgemat.
5 *der sinnen:* van de menselike geest, 't menselik verstand; *oneven:* onevenwichtig.
6 *den wind der leeringen:* de wisselende wind van allerlei leerstelsels.
7 *'t Vernuft:* 't almaar redenerend verstand.
8 *Geestdryvers:* zie In 't Opschrift.
9-10 *voor lang.... bladers:* reeds in de kristelike oudheid door de Kerkvaders in hun geschriften bestreden en genezen (V. denkt aan de Gnostieken).
11 *Nu weder:* in de nieuwste geschiedenis andermaal door Schwenkfeld; van vs. 11-70 schildert V. de verschrikkingen die de gevolgen zullen zijn van die leer; *vanden Ryn:* uit Duitsland.

Van menschen sonder geest, van Droomers, en Propheten,[vs. 13]
Van Sienders, met den geest der dwalingen beseten,
Tot land, en siel-bederf: vermids 's Geest-dryvers vier[15]
Verteert d'aensienlyckheyd van het gewijd pampier,[16]
Als hy in twijffel treckt, en listigh soeckt te planten:[17]
Dat niemand als Gods woord 'tgheschrift van Gods Gesanten
Omhelsen sal, maer eer den Geest die heymlijck blaest,[19]
En het gheloovigh hert met seldsame inspraeck aest.[20]
Op dat dees loghentael bet waerheyd soude schynen[21]
Leent hy ghetuygenis van Epicurus swynen,[22]
En smaelt op 't heyligh boeck, en raed ons op den leest[23]
Te schoeyen van een drift, en innerlycken Geest:[24]
Waer door noodsaeckelyck, die drinckt wt desen beker,
Syn vastigheijd verliest, en tuymelt gants onseker:
Ghelyck een dronckebolt, versopen inden wijn,
Waent dat de weereld draeyt, om dat syn herssens syn
Bestoven vanden most. of als een kiel van vlagen[29]
En buyen overheert, als 't roer is afgeslagen,[30]
Op Gods ghenade dryft. of als een wandel-gast[31]
Die synen leydsman derft den wegh soeckt by den tast:
Want maecktmen 'sHeeren woord elx menschelycke invallen[33]
Soo is het veelderley, soo raeckt 'tverstand aen 't mallen,[34]
Soo kryght de dwalingh kracht, die voormaels was onnut,[35]
Soo breeckt de Duyvel los, soo komen wt dien put
De Rasernyen voort, die onlanx uytghelaten[37]
Met fackels moedernaeckt vervulden merckt en straten:
En Christus word een klucht, daer yder van ghelooft
Al wat hem schiet, en maelt in 't los, en breynloos hoofd:[40]

vs. 13 *Van:* door.
15 *vermids:* aangezien.
16 't Aanzien, 't gezag ondermijnt van de H. Schrift.
17 *Als:* waar; *planten:* ingang doen vinden.
19 Aannemen zal, maar veeleer....; *heymlijck blaest:* in iemands binnenste, in 't verborgene ingeeft, inspireert (*heymlijck* hier nog in z'n oorspr. betekenis: in 't huis, intiem, verg. *Palamedes* vs. 455: *geheymste*).
20 *seldsame:* buitengewone; *aest:* voedt.
21 *bet:* beter.
22 Beroept hij zich op sensuele Epicuristen; Epicúrus (Epikouros) Grieks wijsgeer uit de 4e eeuw v. Kr., die alle onstoffelikheid verwierp, en alleen de stof ('t materiële) als werkelikheid erkende.
23 *en raed ons...:* en geeft ons de raad ons inwendig te richten naar...
24 *drift:* aandrift.
29 *Bestoven vanden most:* bedwelmd door de wijn, van zijn verstand beroofd (de eigenlike uitdrukking is *van de molen* (of *'t meel*) bestoven zijn: 'n slag van de molen beethebben, niet goed wijs zijn); *als:* gelijk; *van vlagen:* door stormen.
30 *overheert:* overmeesterd; *als:* wanneer.
31 *wandel-gast:* wandelaar, reiziger.
33 Want verklaart men invallen van de eerste de beste mens voor 's Heren Woord.
34 *Soo is het veelderley:* dan is Gods woord niet meer een en onveranderlik, maar veelvuldig en wisselvallig.
35 *onnut:* verderfelik.
37 *onlanx:* nog niet lang geleden (nml. in 1535 de Wederdopers, de naaktlopers, te Amsterdam).
40 *breynloos:* hersenloos.

Soo staen de Tempels leegh, en niemand van de leken
Den Bybel geeft gehoor, maer acht het sondaegs preken
Voor enckel letterwerck en pryst den predikant[vs. 43]
Den wonderbaren Geest gheboren in 'tverstand:
Is wyser als die geen welcke in Gods naem voorhenen[45]
Als lichten onder Ioon, en Heydenen verschenen,
Bevestighden hun leer, en ampt door 'tperckement,
Waer in des Hemels wil met letters was gheprent,
En porden yeder een aendachtelyck te letten[49]
Niet op een spoock des Geests, maer op beschreven wetten,[50]
En uyt der Priestren mond, op pene van den ban,
Te leeren Moses last, te smaecken Hemels Man',
Verboden strengh, en scherp der sielen dorst te laven[53]
uyt putten, die 'tvernuft verdicht had, en ghegraven.
Soo die Gods aenschijn sagh ons tot Gods woord vermaent,[55]
Dat besight als syn sweerd, hoe ydel, en verwaent[56]
Is hy, die dompen wil soo Goddelijcken lampen,[57]
En dwalen in een nacht vol nevelen, en dampen,
Gestegen in een hoofd dat altyd suft, en waelt,[59]
En daer de blinde waen slechts doode beelden maelt,[60]
En oordeelt geest en God al wat 'tghepeyns verwildert[61]
Begrypt in 'tbeckeneel, en sich voor oogen schildert:[62]
Als een krancksinnigh mensch, die syn gedachten pynt
En raest, en slaet gheluyt op al wat hem verschynt.
Noch kan dit sotte volck syn hoovaert niet bedwinghen,[65]
Maer berst tot schelden uyt, en oordeelt poppe-dinghen
Den waren Godesdienst, Gods woorden sonder kracht,[66-67]
En letters sonder siel, een doncker helsche gracht,
Den stoel van Lucifer, een deur van ketteryen,
En baent alsoo den pad tot duysend rasernyen.
Die redelycker schynt treed wat bedeckter voort,[71]

vs. 43 *pryst den predikant:* prijst, erkent als de (eigenlike) predikant, de eigenlike verkondiger van Gods woord.
45 Wil wijzer zijn dan de door God geïnspireerden.
49 *porden:* aanspoorden.
50 *op een spoock des Geests:* op 'n (vermeende) verschijning van de Geest.
53 *Verboden* hangt nog af van *die geen welcke* in vs. 45.
55 Wanneer Mozes zelf, die God heeft aanschouwd op de Sinaï, en daar Gods wetten, de twee stene tafelen, heeft ontvangen.
56 En dat woord gebruikt als 'n zwaard....
57 Is hij dan, die....
59 *suft, en waelt:* broeit op verandering (*waelt:* draait).
60 *En daer:* en waarin; *doode beelden maelt*: levenloze voorstellingen schildert, niet bezield door de levende Geest Gods.
61 En beschouwt als geest en God, al wat 't verwilderd gepeins....
62 *Begrypt in 'tbeckeneel:* haalt in zijn hoofd.
65 *hoovaert:* hovaardij (ouwere kortere vorm, gevormd als *welvaart*).
66-67 *en oordeelt poppe-dinghen.....:* en houdt poppekast, speelgoed voor de ware godsdienst, maar Gods eigen woord voor krachteloos, voor dode letters, voor....
71 *Die redelycker schynt:* die verstandiger lijkt.... Hier eerst wordt de theorie van Hans de Ries aan kritiek onderworpen, zonder namen te noemen. (Zelfde houding als later in de *Roskam* tegenover sommige wereldlike gezagdragers).

Acht eyghentlyck schrifts sin niet voor 'twaerachtigh woord,[72]
Maer een ghetuychenis van 'teeuwigh woord daer boven,
Twelck de Gesalfden is dien alle tongen loven,[74]
Ia draeft hier op soo hooch, dat wie sulx niet bestemt[75]
Is Nicodemus maet, en blyft van 'tlicht vervremt,[76]
Heeft Swinckveld noeyt gesmaeckt, die hooger was gestegen
En hoorde een stem des troosts langs ongemeene wegen.
Dus vecht hy met syn schim wat dertel, en wat trots:[79]
Want wie ontkent Gods woord te syn de sone Gods,[80]
Die 'sVaders wil verklaert, en uyt syn schoot komt dalen,
En leert hoe God door hem laet syn genade stralen
Op 'tmenschelyck geslacht. maer daerom niet te min[83-vlgg.]
En laet het heyligh boeck, of liever Godes sin
Door letters uytgedruckt, niet nae Gods woord te wesen.
'tsy of wy 'sHeeren wil dan inden Bijbel lesen,
Of hooren Christus self, of die hy tot ons send,
Het is een selve woord, en 'tworter voor bekend:[88]
Dat op verscheyden wijse hy yeder laet betuygen[89]
By monde, of by geschrift, om 'tsondich hert te buygen
tot syn gehoorsaemheyd. Dit woord dan inder daed
Gelyck een hamer is die rotsen stucken slaet,[92]
Ia een tweesnydent sweerd, een kracht Gods, en een leeringh
Waer door hy krachtigh werckt gemoed, en sielbekeeringh,[94]
'tZaed dat ons wederbaert, een levendige spys,[95]
Een licht op Davids pad, een Christen paradys,
Een bron die overloopt van geestelycke gaven.
Wat meerder het vermagh als 'truychste slechts beschaven[98-vlgg.]

72 Ook Hans de Ries hield de H. Schrift alleen voor 'n menselik getuigenis over Gods woord (zie de toelichting, blz. 808); Gods Woord is de twede persoon der H. Drieëenheid, Kristus.
74 *de Gesalfden:* de Kristus.
75 En draaft met die vondst zó door....; *sulx niet bestemt:* daar niet mee instemt.
76 *Nicodemus maet:* de gelijke van Nicodemus, 'n twijfelaar (*Joan*. 3, 1-vlgg.).
79 Op die manier vecht hij met zijn schaduw (slaat in de lucht) al te loszinnig en trots.
80 Immers, wie is er die ontkent dat Gods Woord de Zoon Gods is?
83-vlgg. *maer daerom niet te min....:* maar daarom houdt het heilig boek, of liever Gods wil in 't beschreven woord van de H. Schrift uitgedrukt.... nog niet op Gods woord te zijn (*En laet niet nae te wesen:* blijft evengoed; *En.... niet* dubbele ontkenning).
88 *een selve:* eén en 'tzelfde; *en 'tworter voor bekend:* en 't wordt ervoor erkend.
89 *Dat:* nml. dat woord; *wijse hy:* uitspr. *wijz'ij; yeder:* aan ieder.
92 *stucken:* in stukken, stuk (*stucken* uit *t'stucken = te stukken:* in stukken, stukkend).
94 *gemoed, en sielbekeeringh:* wij zouden schrijven: gemoed- en zielbekering.
95 *wederbaert:* doet herboren worden; *een levendige spys:* 'n spijs die 't leven (van de ziel) geeft, onderhoudt.
98-vlgg. De Schwenkfeldianen spraken kleinerend over 't Bijbelwoord als ‘creatuurlik’, als 'n stoffelik instrument e.d. als op z'n hoogst 'n middel tot voorbereiding van Gods werking; *Wat meerder het vermagh...:* dat woord heeft heel wat hoger vermogen dan slechts 't ruwste (*'truychste*) wat glad en gereed te maken voor 't ontvangen van Gods inwerking, zoals de timmerman 'n paneel klaar maakt om de schilderij van de kunstenaar op te nemen.

Gelyck een timmerman bereyd een vlack panneel,
En effent, om de verw t'ontfanghen van tpinceel.
De Dichter der Hebreen roemt anders in sijn dichten,[101]
En leert dat Godes Wet onse ooghen kan verlichten,
Den dwasen levert wijs, en in benautheyds graf[102-103]
Vertroost het bangh gemoed. 't is s'Konings schat, en staf.[104]
Wy willen met die staf ons op den wegh begeven,
En wandelen getroost na 't altijt-durend leven,
En schouwen Swinckvelds geest, die van sijn droomen pocht,[107]
En in't onseker tast, en vecht als inde locht.
I.V.V.

'T Amsterdam,
By Iacob Aertsz. Boeckvercooper in de vierighe Calom,
By de nieuvve Brugh.

Bede,
Aen de Opper Vyanden
Van de Voorstanders der Vryheydt tot Leyden.[aant. aant. aant.*]

Gewetens-beulen, die, vermomt in rechters rocken,[vs. 1]
D'eenvoude Gods-dienst plaegt met moord-geweer en stocken:[2]
En teghens Eed en eer uw' grijse Keuren scheurt,[3]
Daer 't Burgher heyl om schreyt, en 't Vaderland om treurt.
Hou op van ziele-dwangh, by glimp van staats decreten:[5]

101 David, de psalmdichter, slaat 'n heel andere, 'n verheerlikende toon aan over het geschreven Woord.
102-103 In psalm 18(19) vs. 8, 9. - *levert wijs:* wijs oplevert, wijs maakt. - *in benautheyds graf:* in diepe, donkere beproevingen.
104 *s'Konings* nml. koning David's; *schat:* psalm 18 vs. 11.
107 *schouwen:* schuwen.
* Van 1626. Afgedrukt volgens de tekst van de eerste uitgave in plano (Bibliographie van Vondels werken, nr. 750).
Leiden waar de godsdienstige strijd tussen Gomarus en Arminius ontstaan was, is ook lange tijd 't brandpunt van die godsdienstige twisten gebleven (zie op Hogerbeets, blz. 758); zeer bekwame mensen werden van de universiteit weggestuurd, en door contraremonstrantsgezinden vervangen. Dit gedicht schreef Vondel in 1626 tegen de 'Gewetensbeulen', de Burgemeesters, die zo streng de plakkaten tegen de Remonstranten handhaafden.
In 't O p s c h r i f t : *tot:* te.
vs. 1 *vermomt....:* voor de schijn zetelend als rechters.
2 *eenvoude:* eenvoudige, oprechte; *moord-geweer:* moordwapens.
3 *uw' grijse Keuren scheurt:* uw oude stedelike wetten en vrijheden verscheurt.
5 *Hou op van:* hou op met; *by glimp....:* onder de schijn van de plakkaten (tegen de Remonstranten) te handhaven.

*

Daer zijn gheen zeghels aan, de letters zijn versleten.[vs. 6]
Doorlees uw' Handvest bouck (of houd het Baersdorp vast?)[7]
En sie, of 't drucken oock den Burger-vad'ren past;[8]
Ay, staack uw' wreet besluyt, spoel aff uw' bloed'ge handen,
Hoe! sullen Vaders hier haer eyghen Stadt verbranden?[10]
En plett'ren met de voet dat costelijcke pandt[11]
Het Oorloghs aspunt, en de schat van Nederlandt?[12]
Bedaar, bedaar u, 'k bids; en laat die gruw'len varen,[13]
Paap Henrix tonghe sal uw' kussens wel bewaren;[14]
Vergun' uw' mede-Christ vry oeff'ningh van 't Gelooff:
En schenck het Burger-bloet den Crijgslien niet te rooff.[16]
Gods suyv're vinger treckt de schubben van uw' oogen,[17]
Sie daar het schijn-recht nu 't de grijns is afghetoghen,[18]
Betast 't ghedrogt ter deeg: 't is zielen tyranny,[19]
Ghesmeet op 't aan-beeld van de Kerck'lijcke heerschappy;[20]
De minste teeckens doen dees vuyle prije stincken,[21]
Dats' yder ruyckt, ey! sie die purp're tabbaards blincken.[22]
De doemklock werd verstomt, 's gherechts roe breeckt in tween,[23]
En 't Christdom roept al-om: de bloed-raed valt daer heen.[24]
Seneca. *Qui sceptra duro saevus imperio regit*
Timet timentes. metus in auctorem redit.
I.V.V.

* TEKSTKRITIEK: vs. 24, de oude uitgave heeft achter *al-om* kommapunt.

vs. 6 Die zijn niet naar wet en recht opgesteld, zoals uw eigen handvesten, of stedelike keuren.

7 *Baersdorp:* raadsheer van Leiden, ook lid van de Staten van Holland, heftig Contraremonstrant.

8 *'t drucken:* 't onderdrukken.

10 *Vaders:* regenten, die vroede wijze Vaders van hun stad moeten zijn (naar 't Lat. *patres* van de Senatoren).

11 *costelijcke pandt:* kostbare schat(de stad Leiden).

12 *Het Oorloghs aspunt:* 't middelpunt van de vrijheidsoorlog (denk aan 't beleg van Leiden 1574).

13 *'k bids:* ik smeek erom (*s* = erom).

14 *Paap Henrix:* van predikant Henricus Fabricius, fel vijand van de Rem. (zie blz. 711 aant. op vs. 1502).

16 *te rooff:* tot buit.

17 *suyv're vinger:* rechtvaardige hand.

18 *nu 't de grijns...:* nu 't 't masker is afgetrokken.

19 *'t ghedrogt:* dat monster van 'n '*schijn-recht*', dat tegen de Remonstranten is vastgesteld, en geen recht is; want al uw mede-kristenen hebben recht op vrije oefening van hun geloof.

20 *aan-beeld:* aambeeld (*aanbeeld* oorspr. vorm), alleen als men de zielen wil overheersen, kan men dat recht handhaven (tegen 't protestantse beginsel in).

21 De minste aanwijzingen laten zien wat die vuile gruwel eigelik is, tonen z'n ware aard; *prije:* kreng (letterlik: de minste aanraking doet dat vuile kreng stinken, laat 't z'n stank verspreien).

22 *Dats':* zodat ieder die (*s':* ze, de *prije*); *purp're tabbaards:* de rechterlike tabberds; *purp're:* bloedige hier genoemd, om de moordzucht van die rechters, *de bloed-raed* (vs. 24).

23 *De doemklock:* de klok van de doodvonnissen; *werd:* wordt; *'s gherechts roe:* de roede van dit (tierannieke) gerecht.

24 *'t Christdom:* 't kristendom, de kristenheid: *valt daer heen:* valt ineen, verdwijnt. - In de twee laatste regels ziet Vondel de vernietiging van dat bloedrecht, nu z'n ware aard is blootgelegd. - De Latijnse aanhaling: Die met harde hand 't gezag wreedaardig voert, vreest die hem vrezen. De vrees keert tot z'n oorsprong weer.

Waterbel, of verziert gerucht.[aant. aant. aant.*]

Mobilitate viget.

Het licken der beerinne-tong
Bootseert allengs 't wanschapen jong,[vs. 2]
Den hals, en achter-lijf, en hooft,
En pooten: eer men 't naeu gelooft[4]
Ontdect sich 't oor, dan beck en snuit,
Dan puilen bey sijn oogen uit:
Zoo krijgt dat ongestaltig vleisch[7]
Ten leste sijn gedaente en eisch:[8]
En soo men 't aensie, heen en weêr,[9]
Het zwijmt sijn moeder: 't is een beer:[10]
Soo krijgt dit dier sijn eygen naem:[11]
Maer anders zweet de Logen-faem,[12]
Die van een Water-gal, van Niet,[13]
't Wanschapen giet en weer hergiet[14]
Van 't een in 't ander harssen-vat:[15]
Van elcken blaeskaeck houdt het wat:[16]

* Van omtrent 1626. Afgedrukt naar de oudst bekende tekst in *I.V. Vondels Poesy, Ofte verscheide gedichten*. Het twee Deel, 1647, blz. 80.
Of dit hekeldichtje op de natuur van 't leugengerucht 'n biezondere aanleiding gehad heeft, is niet bekend.
In de tietel: *verziert:* verzonnen, vals; *Mobilitate viget:* haar kracht (nml. die van de Faam) ligt in haar beweeglikheid; ontleend aan Vergilius' *AEneïde* 4:175; waar van de Faam gezegd wordt: *Mobilitate viget viresque acquirit eundo*, in Vondel's vertaling (1660) vs. 242, 243: Zy leeft, alsze ergens mê | Magh ommeloopen, en zy groeit in 't ommeloopen.

vs. 2 *Bootseert:* boetseert, vormt, geeft vorm aan; bij Vergilius wordt dit van de wolvin gezegd (*fingere lingua, AEneïde* 8:634); 'n oud volksgeloof meende dat op die wijze de berin 'n fatsoenlike vorm gaf aan haar jongen; vandaar nog: ongelikte beer.

4 *eer men 't naeu gelooft:* eer men 't (nauweliks) geloven kan; (versmelting van: *eer men 't gelooft* en *men gelooft 't nauweliks*).

7 *ongestaltig:* vormeloos; *vleisch:* 'n dialektiese vorm.

8 *sijn gedaente en eisch:* z'n vereiste, behoorlike gestalte.

9 *soo men 't aensie:* als men 't bekijkt (dergelijke konjunktieven, bij soo: indien, nog veel bij V. zoals in 't M.E.); *heen en weêr:* voor en achter, van alle kanten.

10 *Het zwijmt:* 't zweemt naar, 't lijkt op (zie blz. 757 aant. op vs. 8).

11 *eygen:* kenmerkend, bij hem passsende.

12 Maar tot 'n heel ander juist tegenovergesteld doel spant 't vals gerucht zich in, om iets wanstaltigs voort te brengen.

13 *een Water-gal:* 'n waterbel; *Niet:* niets.

14 *'t Wanschapen giet:* iets wanstaltigs vormt door 't telkens in andere hersens over te gieten.

15 *harssen-vat:* hersenpan, hersens, hoofd.

16 *blaeskaeck:* opblazer (eigenlik: die z'n kaken opblaast; verg. Dl. l blz. 539 *Warande der Dieren*, XI, vs. 4 en 9 van de Noordewind: *Blaes-kaeck* en *blies met volle kaecken*).

*
In 't eynde rijst het hoog en snel,
En wort een bijstre Water-bel,[vs. 18]
Geswollen van vergalde zucht,[19]
Bekoorende een geheele vlucht[20]
Van snaterbecken met geschreeu,[21]
De Snip en Aecxster, Meeu en Spreeu,[22]
En bonte Kraey, een sot geraes:
Die picken op dat ydel aes,[24]
Tot dat het berst aen lucht en windt:
Een yeder sich bedrogen vint,
En staeckt dat misselijck geschal:
Doch al dit spel heeft oock een val;[28]
Het streckt een Vastenavont-grijns,[29]
Gespickelt met wat logen-schijns,[30]
Geverft, besmeert, vernist, vergult
Met quijl, dat baert en knevel krult.[32]
De Logen-faem aldus begeckt,[33]
Ontduict den heldren dag, en treckt
Haer langen staert van achter in:[35]
Zy vaert na Plutoos hof-gesin,[36]
En ruimt ons lucht met wint en stanck,
O Logen-faem! ô valsche klanck!
Hoe leit gy elck by d'ooren om.
De Logen schreeut sich selve stom.
I.v.V.

* TEKSTKRITIEK: vs. 18, de oude uitgave heeft achter *Water-bel* 'n punt; vs. 25, de oude uitgave heeft achter *windt* 'n komma.

vs. 18 *bijstre:* onnozele (*bijster:* afgedwaald, dwaas, onnozel).
19 *van vergalde zucht:* door galzucht, ziekte (*zucht*) van de gal; hier: door haat en nijd.
20 *Bekoorende:* verleidende.
21 *snaterbecken:* snaterende vogels (in de volgende verzen genoemd); dus: snaterende schreeuwers.
22 *Aecxster* ouwere vorm van *ekster*.
24 *dat ydel aes:* dat heel wat lijkende, maar voze aas.
28 *al:* heel; *val:* aantrekkelikheid.
29 *Vastenavont-grijns:* karnavalsmasker.
30 *Gespickelt:* gekleurd; *wat logen-schijns:* enige leugenachtige bedriegelike schijn.
32 *Met quijl:* geverfd.... verguld met kwijl (spottend).
33 *begeckt:* bespot, nu haar waren aard ontdekt is.
35 Als 'n hond, die geslagen is, en met de staart tussen de benen afdruipt.
36 *Plutoos hof-gesin:* de onderwereld; *hofgesin:* 't hof, 't gevolg van de vorst (*gesin* oorspr.: *gevolg*).

Beeckzang aen Katharine.[aant. aant.*]

Wycker Bietje, die by 't Beeckje[vs. 1]
Nestelt, en geeft menigh steeckje
Die uw honigh komt te dicht;[3]
Wacker Nymfje, die zoo klaartjes
Met uw ooghjes op de blaartjes
Flickert, blickert, straalt, en licht;
Zegh my, meisje, die zoo netjes
Poezelachtigh zijt, en vetjes,
Levend, helder, wel gedaan;[7-9]
Waar van mooghje zoo wel tieren,
Daar al d'andere, arme dieren,[11]
Bleeck en treurigh quijnen gaan?
Eetje slaatje met een eitje?
Drinckje niet dan schapeweitje?[14]
Pluckje moesjen uit den tuin?[15]
Backje struifjes van de kruitjes?
Treckje heen, na zomerbuitjes,
Om lamprey en knijn, in duin?[18]
Slaapje op dons van witte zwaantjes?
Leckje muskadelle traantjes?[20]
Houje een ongemeenen stijl?[21]
Leghje in schim van koele boompjes?[22]
Droomje daar geen andre droompjes
Als van suicker, uit Brezijl?[24]

* Waarschijnlijk van 1626/7, 'n tijd na 't verschijnen van 't bundeltje, waarin de drie vroegere gedichtjes aan de Baeckjens zijn opgenomen (zie blz. 497-vlgg.).
Afgedrukt volgens de oudst bekende uitgave in *I.V. Vondels Verscheide Gedichten, t'Aemsteldam, Gedrukt by Iacob Lescaille. Voor Ioost Hartgers.... in 't jaar CI□I□CXLIV* (= 1644). Blz. 359.

vs. 1 Bijtje van de (Bever)wijk, die bij 't beekje van 'Scheybeek'.... (zie blz. 488).
3 *Die:* aan alwie; *te dicht:* te na.
7-9 Deze verzen schertsen met de mooie, maar toch wel 'n weinig welige vormen van 't meisje.
11 Terwijl al de anderen, arme meisjes.... (*dier* voor meisje, zie Dl. 1, blz. 144 aant. op vs. 80).
14 *schapeweitje:* schapemelkje (*wei* eigelik de zoete lichte vloeistof die na de kaasbereiding van de melk overblijft).
15 *moesjen:* moesgroen.
18 *lamprey:* lampreel, jong konijn.
20 Likje - laat je op je tong druppelen - 't sap van muskadeldruiven?
21 Vin je 't min mee te doen met de grote hoop?
22 *schim:* schaduw.
24 *uit Brezijl:* uit Brazilië, waar de fijne rietsuiker vandaan kwam. Zinspeling op de suikerhandel van haar vader.

*

Zwemje in lachjes, en genughjes?
Leeft uw geest in zoete kluchjes?
Springt uw zieltjen in uw lijf?
Erfje niet als heil, en zegen?
Benje juist van pas geregen,
Niet te los, noch niet te stijf?
Zegh het toch uw medemeisjes,
Vol zwaarmoedige gepeisjes,[vs. 32]
Heel uw speelnoots algelijck.[33]
Redt die diertjes van haar teering.[34]
Onderkruip den *Haes* zijn neering,[35]
En wort dockter van de Wijck.

Wellekomst aen den edelen gestrengen Heer Constantyn Huygens, Ridder ende geheymschryver van den doorluchtighsten prince van Oranje.[aant.*]

Orpheus, die na'et schemerduysteren[vs. 1]
Linden naer uw' luyt doet luysteren:[2]
Orpheus, die het Haeghsche woud
Met uw' snaeren onderhoud:
Orpheus, wien de Nymph een' krans breyd,
T'elckens wen ghy 't hof ten dans leyd:
Orpheus in 't beschaduwt groen,
Daer de jufferen om woên:[8]

* TEKSTKRITIEK: vs. 32, de oude uitgave heeft achter *gepeisjes* 'n punt.

vs. 32 Die, wel anders dan gij, zwaarmoedig en peinzende schijnen.

33 Genees je speelnootjes allemaal.

34 Red die meisjes van haar kwijning.

35 Onderkruip dokter De Haes z'n praktijk.

* Van 1627. Afgedrukt naar Vondel's handschrift (Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, verzameling Diedrichs), zie hieryoor blz. 14, 15. Huygens was verloofd met Susanne van Baerle, dochter van de hoogleraar Van Baerle (Barleus) te Amsterdam. Bij een van zijn bezoeken aan zijn aanstaande bruid, in Januarie 1627, woonde hij de opvoering bij van Hooft's *Warenar* in Coster's Akademie. Vondel verwelkomde toen Huygens met dit gedicht, dat blijkbaar op 't toneel werd voorgedragen, zoals Huygens zelf meedeelt in zijn antwoord aan Vondel (zie aant. achterin).

vs. 1 Van Orpheus de bekende lierspeler uit de Griekse mythologie wordt verhaald, dat bomen en dieren naar zijn luit- of lierspel kwamen luisteren; Huygens wordt hier de Haagse Orpheus genoemd.

2 *Linden:* Huygens had in zijn *Batava Tempe: Voorhout,* zijn geliefde ‘Linde-ly’ bezongen.

8 Om wie de jufferen branden van liefde.

Orpheus, dien veele harten trouwen
In den drang van eedle vrouwen:[vs. 9-10]
Orpheus, die den Teems en Golf[11]
In de vrolyckheyd bedolf:
Orpheus op wiens huppelvingeren[13]
Prins en koningen verslingeren:[14]
Orpheus verre boven nyd
Dien Britanjen ridder wyd:[16]
Orpheus, die myn dichtens yver
Dickwils lockte naer den vyver:
Orpheus aen den silvren stroom,
Onder den Oranjeboom:[17-20]
Orpheus hier en Orpheus ginder,
Altyd meerder, nimmer minder:
Orpheus, op wiens heylge veêl
Juycht dit hooghgemelt toonneel:[24]
Orpheus weerd met hemelsche engelen[25]
Stem en senuwklanck te mengelen:[26]
Orpheus stronck van ridderstam:[27]
Welkom welkom t'Amsterdam.
I.V. Vondelen.

vs. 9-10 Die veel edele vrouwen in hun hart begeren te trouwen, trouw beloven; *In den drang van:* in de dichte menigte, in de grote schaar.
11 *Teems en Golf:* slaat op Huygens' reizen als sekretaris van 'n gezantschap naar Engeland en (de Golf van) Venetië.
13 *huppelvingeren:* huppelende vingeren; Huygens was 'n zeer bekwaam musicus; toen hij in 1618 Engeland bezocht, speelde hij voor koning Jakob I op de luit.
14 *Prins:* Frederik Hendrik.
16 Op z'n derde reis naar Engeland (1621-1622) werd hij door Jakob I tot ridder geslagen
17-20 Die mijn dichtijver dikwels naar de Haagse hofvijver hebt gelokt; op uw voorbeeld heb ik 't Oranje-huis bezongen, dat aan de hofvijver gevestigd is. Vondel doelt hier op z'n eigen lofliederen op 't Oranje-huis, en vooral op 't *Oranje May-lied* (zie blz. 762), waarin hij 'n ideale wereld in 'n idillies landschap schilderde.
24 *hooghgemelt toonneel:* hooggeroemd toneel van de Akademie, waar Huygens tegenwoordig was.
25 *weerd:* waardig.
26 *senuwklanck:* snarespel.
27 *stronck van ridderstam:* stam van 'n riddergeslacht (Huygens is de eerste ridder in z'n geslacht; zie vs. 16).

[Aantekeningen en aanvullingen]

Literatuur-opgave door Dr. J.F.M. Sterck

OLDENBARNEVELDT - PALAMEDES:
‘Een duistere plaats bij Vondel’ door Mr. C. Bake, *Noord en Zuid*, Deel 17, 1893.
‘Vondel's zang op Oldenbarneveldt’ door J.A.F.L. Baron van Heeckeren, *Taal en Letteren*, Deel VII, 1897.
‘'t Stockske van Oldenbarneveldt’ door J.F.M. Sterck, *Verslag Vondel-Museum* van 1906 en *Oorkonden over Vondel*, blz. 242.
‘Nog eens 't Stockske van Oldenbarneveldt’ door W. Croockewit, *Jaarverslag van Fléhité*, Amersfoort 1906.
‘Vondel's Jaergetyde’ door H. Linnenbanck, *Bijblad voor Taal en Letteren,* 1914.
‘Over den Tweeden druk van Palamedes’, *Navorscher,* Deel 3 blz. 61.
‘Afbeelding van Oldenbarneveldt's Excecutie by Palamedes’, *Navorscher,* Deel 7, 1857.
‘Palamedes-Oldenbarneveldt’ door Dr. Th. Jorissen, *Vaderlandsche Letteren II,* 1876.
‘Palamedes en Gysbrecht’ door Dr. Th. Jorissen, *Kritische Studien,* 1879.
‘Over de uitdrukking 'blond en blauw' in den Palamedes’, *Navorscher,* Deel 31 blz. 325.
‘De personaadjes van Palamedes’ verklaard door van Aarsen en v.D., *Navorscher,* Dl. 32 en 33.
‘Over Palamedes’, J.H.W. Unger in Vondeliana IV, *Oud-Holland*, Deel VI.
‘Over de eerste uitgave van Palamedes’, Taco de Beer, *Noord en Zuid,* Deel XIII, 1890.
‘Proces van Palamedes’, *Dietsche Warande,* Deel VI, 1893.
‘Palamedes, Vers 796’ door A. Hendriks, *Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterk.,* Deel 17, 1898.
‘Een verkeerd verklaarde plaats in den Palamedes’, *Noord en Zuid,* Deel XXVII, 1904.
‘Rond Palamedes’ door B.H. Molkenboer, *Vondelschetsen,* Bussum, 1913.
(Romantisch). Latijnsche Gedichten van C. Gz. Plemp aan, of betreffende Vondel (1625-1638). Sterck, *Rondom Vondel,* Wereldbibliotheek, 1927, blz. 97-volg.

HEKELDICHTEN (*gedeeltelijk is de literatuur reeds opgegeven in Deel I, blz. 22 en 23*):
‘Vondel met Roskam en Rommelpot’ door R.C. Bakhuizen van den Brink, *Gids,* 1837.
‘Vondel herdacht’ door Mr. J.E. Banck, *Ned. Spectator,* 1879.
‘Een spotdicht tegen Een otter in 't bolwerck’ door R.A. Kollewijn, *Ned. Spectator,* 1887.
‘Vondels Verhouding tot de Kerkelijke en Staatkundige Twisten van den aanvang der 17 de Eeuw’ door W.H. de Beaufort, *Gids*. 1887.
‘Een aanteekening over de Roskam’, *Navorscher,* Deel 40 blz. 235, 1890.
‘Harpoen en Roskam’ door P.H. Muller, *Bijblad van School en Studie*, 1895.
‘Vondel's Roskam’ door G.A. Nauta, *Noord en Zuid,* Deel 30, 1907.

‘J. van Vondel's Hekeldichten met de Aanteekeningen der Amersfoortsche Uitgaven’, uitgegeven en toegelicht door Dr. E. Bergsma, Zutphen (Pantheon-uitgave), 1909.
‘Is Vondel Remonstrantsch geweest?’ door P. Leendertz Jr., *Tijdschrift der Remonstrantsche Broederschap,* Jaargang 23, 1911.
‘De dateering van Vondel's Roskam’ door P. Geyl, *Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde,* Deel 30, 1911.
‘Gesprek met Vondel’ door G. Segers, *Verslagen der Kon. Vlaamsche Academie,* 1912.
‘Vondel's Leven en Kunstontwikkeling’ door H.C. Diferee, Amsterdam, 1912.
‘Vondel's Roskam’ door P. Leendertz Jr, *Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde*, Deel 34, 1915/6.
‘Joris de Bye’ door F.W. Stapel, *Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde,* Deel 35, 1917.

‘Vondel en de Regeering’, Dissertatie van A. Schillings, Besproken *N. Taalgids,* Jaargang XII, 1917.
‘Rommelpot’ door van der Plasse, *Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde,* Deel 36, 1918.
‘De Levensbeschouwing van Corn. Pietersz Hooft’ door H.A.E. v. Gelder, Amsterdam, 1918.
‘Kultuurbeschouwende Inleiding tot Vondels Spelen’ door C.R. de Klerk, Deel I, 1ste stuk blz. LII-volgg.
‘Vondels Roskam’ door A. Kluyver, *Mededeelingen Kon. Akademie v. Wet. Afd. Letterkunde,* 1922.

DR. S. COSTER EN DE ACADEMIE:

‘Het Amsterdamsche Tooneel, 1617-1772’ door C.N. Wybrands, Amsterdam, 1873.

‘Academie en Kerkeraad, 1617-1632’ door J.W. Gallee, Utrecht, 1878.
‘Samuel Coster's Werken’, uitgegeven door Dr. R.A. Kollewijn, Haarlem, 1883.
‘Dr. Bernard Fonteyn’ door J.A. Worp, *Oud-Holland,* Deel II, 1884.
‘Coster's Iphigenia’ door J.H. Rössing, *Noord en Zuid,* Deel XII, 1889.
Over Dr. Coster zie ook ‘Arenlezen’ door A.S. Kok, *Noord en Zuid,* Deel 17, 1894.

‘Levensgeschiedenis van Dr. Samuel Coster’ door J. Hobma, *Oud-Holland,* Deel XVI, 1898.
‘S. Coster als pamfletschrijver’ door M.M. Kleerkooper, *Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde,* Deel XVIII, 1899.
‘Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg’ door J.A. Worp, Amsterdam, 1920.
‘Samuel Coster's Werken’ door J.H.W. Unger, *Ned. Spectator,* (beoordeeling en aanvulling van Kollewijns uitgave).
‘Het Tooneel, Vondel en de kerk’ door J.A.F.L. Baron van Heeckeren, *Taal en Letteren* VIII, 1898, blz. 104.

VARIA:

Over Nittert Obbensz., Hans de Ries, Reynier Wybrantsz., Jan Theunisz. en den Doopsgezinden Kring. Mr. H.F. Wijnman, ‘Jan Theunisz., alias Johannes Antonides (1569-1637)’. 25e *Jaarboek Amstelodamum,* 1928, blz. 29-123.
‘Hans de Ries, zyn leven en werken’, J.S.S. Ballot, *Doopsgezinde Bijdragen,* 1864.

‘Zacharias Heynsz’, C.P. Burger Jr., *Het Boek,* 1914.
‘Frederik Hendrik en Joost van den Vondel’, H. Allard, *Volksalmanak v. Ned. Kath.,* 1898.
‘Vondel en de Vorstelike huweliken’, Fr. Th. Horsten, *Taal en Letteren,* (Bijblad van Jaargang VI, 1918).
‘Vondel en Huygens te Amsterdam’, P. Leendertz Wz., *Navorscher,* Deel 30, blz. 355.
‘Onuitgegeven Brieven van Vondel’, J.H.W. Unger, *Oud-Holland,* 1894.
‘Vondels Hecuba, Gebroeders en Maria Stuart’, Aesthetisch-critisch beschouwd. Dissertatie van D.C. Nijhoff, Utrecht, 1886.
‘De Amsterdamsche Hecuba’, *Noord en Zuid,* Deel 9, blz. 258 en ibid. Deel 29, blz. 416.

‘Lambert Jacobsz Schilder’ door H.L. Straat, *De Vrije Fries,* XXVIII Jaargang. Aflevering 1, blz. 53.
‘Invloed van het Italiaansch op de Ned. Letteren’, *Noord en Zuid,* Deel 3 blz. 280 en *Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde,* Deel 2 blz. 61.
‘Het Italiaansch bij Hooft en zijn kring’, B.H. Molkenboer O.P., *De Beiaard,* 1919.

‘Italië en Holland in de XVIIe eeuw’, B.H. Molkenboer O.P., *De Beiaard,* Juni 1921.

‘De invloed van Seneca's treurspelen op ons Tooneel’, door Dr. J.A. Worp, Amsterdam, 1892.
‘Literatuur en tooneel te Amsterdam in de zeventiende eeuw’ door G. Kalff, Haarlem, 1895.
‘Vondel en de oudheid’ door G. Kalff, *Oud-Holland,* 16e Jaargang, 1898.

Bibliographie door Dr. J.F.M. Sterck*

1607	*Lof-zangh, toe-ge-eygent Mr. Willem Bartjens*. 1e druk 1604? bij prent. Amsterdam 1632 by Jan Cloppenburgh. In *Cijfferinge* etc. Zwolle 1637(Privileg, 1633) en later in verschillende uitgaven.
1607	*Oorlof Liedt*. In *Den Nievwen verbeterden Lust-hof*.
1612	*Verghelijckinghe vande verlossinge der kinderen Israels met de vrijwordinghe der Vereenichde Nederlandtsche Provincien*. Achter het *Pascha,* 1612 en in *Poezy* 1682.
1613	*Hymnvs ofte Lof-Gesangh over de wijd-beroemde scheeps-vaert der Vereenighde Nederlanden*. In *De vernieuwde Gulden Winckel,* Amsterdam 1622. Waarin ook *Raetsel des Dichters*. Herdrukt in de verschillende uitgaven der *Poëzy*.
1614	*Hymnus of Lofzangh vande Christelycke Ridder*. Achter *Helden Godes,* Amsterdam, Dirck Pietersz., 1620. In *Verscheide Gedichten,* 1644 en in *Poëzy,* 1650 en 1682.
1614/15	*Uytbreyding over den 19 Psalm Davids*. In *Poëzy,* Schiedam 1647, IIe Dl.
1615	*Sonnet* (op het treurspel *Jephthah* van Abraham de Koningh) 1615. Bij het voorwerk van dit treurspel 1615 en 1628. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1616	*Klinckveers over Abrahams Offerhande*. In *De Vaderen* en herdrukt in de verschillende uitgaven van Vondels *Poëzy* 1647, 1650, 1660 en 1682.
1618	*De bruiloft van den Heere Jacob Jacobsz Hinlopen, Raet, en out Schepen en*

* Deze Bibliographie stemt niet geheel overeen met den inhoud van dit deel, omdat die niet vooraf in bijzonderheden kon worden vastgesteld. Daardoor worden hier ook nog enkele gedichten uit Deel I vermeld, terwijl dat deel ook werken aangeeft in Deel II opgenomen. (Zie ook Deel I, blz. 829).

	Jongkvrouw Sara de Wael. In *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1618	*Op Hans de Ries*. Onder portret door W. Delff. *Op Lubbert Gerritz*. Onder portret door W. Delff.
1618	*Klinckert op de wonderlicke reyse*. In *Journal van de Wonderlicke reyse*. By Willem Jansz., Amsterdam. Verder in de verschillende uitgaven van *Poëzy*.
1618	*Op een trouwpenningk*. In *Poëzy* 1682.
1618	*Op de Jonghste Hollantsche Transformatie*. Onder afbeelding in verschillende plano-uitgaven. Ook als: *Op de Weeghschael van Hollandt*. Onder de prent, in plano.
1619	*Sur l'admirable navigation de G. Schouten*. In *Journal ou Description dv merveilleux voyage*. Amst. 1619.
1619	*Op de boeten betaelt door den Heer Peter Schryver. Bloemkrans* 1659; *Poëzy* 1660; *Hollantsche Parnas* 1660; *Poëzy* 1682, II.
1619	*Op Brero. By de Lyckdichten*. Op Brero achter zijn *Stomme Ridder,* 1619. *Boertigh, Amoreus en Aendachtig Groot Liedboeck 1622,* C. Lz. van der Plasse, Amsterdam. Verder in de verschillende uitgaven van Vondels *Poëzy*. Andere lezing.
1619	*Op de Geboorte van onze Hollandsche Sappho Anna Roemers*. Zie blz. 828 Dl. I in *Sinnepoppen* van Roemer Visscher. Te Amsterdam by Willem Jansz. op 't water in de Sonnewyser.
1620?	*Gebedt. Poëzy* 1682 II.
1620?	*Aendachtige betrachtinge over Christus lyden*. In *Poëzy* 1682 II.
1620?	*Howlyck-Sang tusschen God en de geloovige Ziele*. In *Poesy,* II, 1647, 1650, 1660, 1682.
1620	*VVterste oordeel*. In *Coornhert's Recht Ghebruyck ende Misbruyck van tydlicke*

Have, Amsterdam 1620. Verder in *Poëzy* 1682.

1620?	*Vier VVterste*. In *De Vernieuwde Gulden Winckel,* 1622. Verder *Poëzy* 1682.
1620?	*Babylonische Gevangenis. Verscheide Gedichten,* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682, II.
1620?	*Gezang, Op het Latijnsche Woordt: Trahit* enz. *Poesy* 1647 A en B, 1660, 1682, II.
1620?	*Op 't woort: Daer is soo yets. Poesy* 1647 A en B, 1660, 1682 II, als 'Gekken te hoop.'
1620?	*Zedigh Gedicht, Vande Ydelheyd der Menschen*. In *De Vernieuwde Gulden Winckel,* 1622. Verder *Poesy* 1647 A en B, *Poesy* 1650, 1660 en 1682.
1620	Zie voor *Hierusalem Verwoest, De Heerlyckheyd van Salomon* en *De Helden Godes* Dl. I blz. 24.
1620	*Aende Joodsche Rabbynen*. Vóór *Hierusalem Verwoest,* 1620. Ook in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682. *Davids Lofzangh van Hierusalem*. Achter *Hierusalem Verwoest,* 1620. Ook in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1620	*Aen Keyzeren, Koningen, en allen Geweldigen op aerden*. Vóór *Heerlyckheyd* enz. Ook in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1620	*Op de aenkomste van de Koninginne van 't Zuyden te Hierusalem*. Achter *Heerlyckheyd* enz. Ook in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1620	*Aende Ouwdvaderen, Priesteren, Koningen, Propheten, en Helden*. Klinckert. Vóór *Helden Godes* en *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1620	*Op den Burger-Krijgh der Roomeren*. Klinckert. In *M.A. Lucanus, van 't Borger oorlogh der Romeynen* door D. Heyndrick

	Storm. Amsterdam, Colijn, 1620. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1620	*Aen den Bruidegom Lambrecht Jacobsz. met sijn bruidt, Aechtjen Anthonis. Poesy* 1647 A en B, *Poëzy* 1650, 1660 en 1682.
1621?	*Op Kassandras Treurspel* [van Rodenburgh]. *Poesy* 1647 A en B, 1660, 1682, II.
1621	*Klinck-dicht op het derde deel van 't Licht der Zeevaert*. In *Licht der zee-vaert* enz. bij Willem Jansz., Amsterdam, 1621. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1621	Klinkert (*Op de vertalinge van Bartas door Z. Heyns*). In *W.S. Heere van Bartas Wercken door Z. Heijns*. Zwol 1621. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682. *Op Zacharias Heyns*. Op 't portret van Heyns in evengenoemde vertaling. Verder (veranderd) in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1621	*Gebedt, uytgestort tot Godt over mijn geduerige quijnende sieckte. Poëzy* 1647 A en B, *Poëzy* 1650, 1660 en 1682.
1621?	*Op Hendrick de Keyser*. Onder zijn portret door Suyderhoeff.
1622?	*Op Erasmus*. In *Poëzy,* 1682 I.
1622	*Tot Lof vande kuische en Godvruchtighe Martelaresse St. Agnes*. In [Stalparts] *Vrouwelick Cieraet Van Sint' Agnes Versmaedt*. 's Hertogenbosch 1622.
1622	*Op 't metalen pronck-beeld... van Erasmus*. In *Colloquia Familiaria... door Erasmus*. Amsterdam, Dirck Pietersz. Verder in de uitgaven van dit boek van 1636 en 1640. Gewijzigd in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1622	*Gedachtenis van Desideer Erasmus.... aen den heer Peter Schryver*. In plano, in twee kolommen. Z. j. noch plaats. Daarna in *Colloquia Familiaria* als voren.

1622	*Lyck-dicht, op 't overlijden van D. Coenradus Vorstius*. In *Poëzy* 1647 A en B, *Poëzy* 1650, 1660 en 1682.
1622	*Op Prins Willems graf*. I. Op afbeelding van de graftombe, van voren, door ‘Hendrick de Caiser,’ 1622; II. Als voren van links, 1625. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1622	Klinkert (*op D. Willebrordus Snellius*). In *Petri Rami Meetkonst*. Amsterdam, W. Jz. Blaeuw, 1622.
1622	*Op de vertalinge van de eerste weecke van G. de Saluste*. In de uitgave van dit werk: 's-Gravenhage bij Aert Meuris, 1622. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.

1623 *Als Juffrouw Magdalene haren Baak trouwde*. In *Bloemkrans van Verscheiden Gedichten* 1659, *Poëzy* 1682.
Dit versje is vermoedelijk ten onrechte aan Vondel toegeschreven. Het is waarschijnlijk van Anna Roemers, blijkens haar handschrift. Zie Dr. F. Kossmann, Gedichten van A. Roemers Visscher. Den Haag. 1625, blz. 29.

1623 *Het Lof der Zee-vaert, Gheheylight.... den Heere L. Reael*. In *Zeespiegel,* Amsterdam, W. Jz. Blaeuw, 1623. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poesy* 1650 en 1682.

1623 *Vechtzangk, voor Joffrouw Maria Tesselschade*. In *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.

1623 *Op Tesselschade*. Op titelblad van *De Salige Toortsen* enz. 1623. Verder *Poesy* 1647 A en B, 1660 en 1682.

1623 *De Salige Toortsen Vanden E. Bruydegom, Heer Alard Krombalck, En syne E. Bruyt, Ionckvrouw Tessel-Schade Roemer Visschers*. Amsterdam bij Paulus van Ravesteyn. Anno 1623. Eenig bekend exemplaar in de Koninklijke Bibliotheek den Haag. Uitgave met vele veranderingen in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.

1623 *Bruyloftslied*. Als voren en *Poesy* 1647 A en B, 1650, 1660 en 1682.

1623 Klinckdicht (*Misbruik des kerkelyken bans*). *Poesy* 1647 A en B, 1650, 1660 en 1682.

1624 *Op het verongelucken van Doctor Roscius. Versch. Gedichten* 1644. *Poëzy* 1650 en 1682. *Op Roscius*. Op zijn portret door H. Roghman. 1624.

1624 *Op de doodt van Iongkvrouw Maghtelt van Kampen. Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.

1624	*Op Mevrouw de Drostin van Muiden, Kristine van Erp*. In *Verscheide Gedichten* 1644, 1650 en 1682.
1624	*Op Meester Ioan Pietersen Sweling. Verscheide Gedichten,* 1644. *Poëzy* 1650 en 1682.
1624/25	*Stryd of kamp tusschen Kuyscheyd en Geylheyd*. Amsterdam, J.A. Kalom, 1624. Hierbij: *Wyckzangk, Christelyck vryagielied, Zangh*. Latere druk 1625.
1625	*Op Urbaen den Achtsten. Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1625	*Princelied*. In plano. Twee kolommen, z.n. of j. Verder in *Poesy* 1647 A en B, *Poëzy* 1650, 1660 en 1682.
1625	*Begroetenis aen... Frederick Henrick*. Amsterdam, W. Jz. Blaeuw 1626. Twee uitgaven.
1625	*Op de beeldenis van Vorst Frederik Henrick*. Als voren.
1625	*Op de beeldenis der Vorstinne Amelia*. Als voren.
1625	*Yet seldsaems in 's Gravenhaegh*. Als voren. Deze afzonderlijke gedichten in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1625	*Op Frederik Henrik, Prins Oranje* (Klinckdicht). In 2en druk van *Begroetenis*. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1625	*Op de ledige uren van.... Constantin Huygens*. In *Const. Hugenii Otiorum libri Sex*. Hagae, Corn. Meurs, 1625. Verder in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1625	I. *De Amsteldamsche Hecuba*. Treurspel. Amsterdam, J.A. Calom, 1626; II en III. Als voren; IV en V. Amsterdam v. A. de Wees, 1647; VI. Amsterdam, K. de Bruyn, 1661. VII. Amsterdam, Joh. de Wees, 1693 (als V).
1625	Klinckert. *Aen Schippers en Stuurluyden*. In *Tafelen vande declinatie der Sonne,*

enz. Amsterdam, W. Jz. Blauw, 1625. Verder met veranderde titel en tekst in *Verscheide Gedichten* 1644, en *Poësy* 1650 en 1682.

1625 *Palamedes*. Treurspel. I. Bij Jacob Aertsz Colom, Amsterdam, 1625; II. Als voren, 1626; III. Als voren, 1625; IV. Als voren, 1625; V. Als voren, 1625; VI. Als voren, 1625; VII. Als voren, 1625; VIII. Ghedruckt in 't Iaer ons Heeren 1630 (geheel cursief gedrukt); IX Amsterdam, Nae de Copie van Iacob Aerts Calom,... 1634. Er zijn nog uitgaven van 1640, 1645, 1657 en 1663 die niet gevonden zijn; X. Amsterdam voor Abraham de Wees, 1652; XI. Als voren; XII. Als voren. 1652; XIII. Als voren, 1652; XIV. Als voren, 1652; XV. Amsterdam, K. de Bruin, 1660; XVI. Amsterdam, Joannes Bouman, 1664; XVII. Als voren, 1668; XVIII. Als voren, 1671; XIX. Michiel

	de Groot, Amsterdam, 1680; XX. Amsterdam, Erfgen. J. Lescailje, z.j.; XXI. Amsterdam, Wed. G. de Groot, z.j.; XXII. Amsterdam, P. Brakman, 1705. Voor de talrijke kleine verschillen in de uitgaven zie men Ungers Bibliographie. Van Palamedes bestaan nog een aantal uitgaven met de Hekeldichten in één deeltje, te Amersfoort bij P. Brakman, in bijzonderheden omschreven in Ungers Bibliographie.
1625?	*Op Barnevelt. Bloemkrans* 1659, *Poëzy* 1660 en 1682, I.
1625?	*Gespreck op het Graf van wijlen den Heere Joan van Oldenbarnevelt*. In plano.
1625?	*Krachteloose Paepenblixem*. In plano.
1625?	*Op Hoogerbeets. Bloemkrans* 1659, *Poëzy* 1660, 1682, I.
1625	*Op de Christelijcke Sinne-beelden van den Sinrijcken Dichter Zacharias Heins*. In *Emblemata*.... enz. door Zacharias Heyns, Rotterdam 1625, P. van Waesberghe. Verder met varianten in *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1626	*Op het overlyden van Cornelis Pietersz. Hoofd,* Klinckdicht. *Grafschrift* (op C.P. Hoofd). In plano 1626, bij W. Jz. Blaeu(?). Verder *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1626	*Oranje May-lied*. In *Poesy* 1647 A en B, *Poëzy* 1650, 1660 en 1682.
1626	*Geboortklock van Willem van Nassau,* Amsterdam, W. Jzn. Blaeu, 1626. Verder *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1626	*Aen den edelen... Heer L. Reael*. In plano Z.j. of pl. Verder *Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682.
1626	*Antidotvm. Tegen het vergift der Geestdryvers*. In plano. Verder in *Poesy*

	1647 A en B, en in afzonderlijk pamflet; en *Poëzy* 1660 en 1682.
1626?	*Waterbel, of verziert gerucht. Poesy* 1647, II.
1626-27?	*Beeckzang. Verscheide Gedichten* 1644, *Poëzy* 1650 en 1682, II.
1627	*Wellekomst aen... Constantyn Huygens*. Voor het eerst uitgegeven in *Ned. Spectator* 1879, blz. 151; daarna *Oud Holland*, I, blz. 19.

Aanvullingen en opmerkingen door Dr. J.F.M. Sterck

Dl. I blz. 6. De jonge Vondel is blijkbaar langer te Utrecht verbleven dan zijn ouders, om daar de school te bezoeken. Immers de schoolvoorstelling, waarvan hij melding maakt in 'Het Berecht' van *Salmoneus*, en die hij heeft bijgewoond, kan niet gegeven zijn van 1577 tot 1598; wel in 1598, 1599, 1601 en 1606. Zie *Het Boek*, 1920, blz. 263. Vermoedelijk verbleef hij toen bij de halve zuster van Sara Cranen. De oude Vondel kwam reeds einde 1595 te Amsterdam (Maandblad *Amstelodamum*, Mrt. 1928, blz. 35).
Dl. I blz. 6. Abram de Craen, die in de boedelscheiding van Sara Cranen van 12 Mei 1637 genoemd wordt, blijkt niet dezelfde te zijn als de dichter A. Pietersz. Craen. Mijn voorstelling, dat deze, die Andries Pietersz. Craen heet, en kaart-afzetter was van beroep, een oom van Vondel zou zijn, is hierdoor dus vervallen, ofschoon hij toch, als lid van de Nederduitsche Academie, Vondels bentgenoot is. (Zie *Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk.*, 1928).
Dl. I blz. 15. Niet al de Schoutens waren aan Vondel verwant. Gerrit Cornelisz Schouten was een broeder van Laurens Cornelisz Schouten, die een 'cousijn' wordt genoemd van Vondels vader. Door zijn huwelijk met Susanna Michielsdr. van Vaerlaer van Keulen (15 Juli 1599), een dochter van Michiel Michielsz. van Vaerlaer, was hij aan Vondel verwant. (Mededeeling van Mr. H.F. Wijnman).
Dl. II blz. 5. Het bijschrift van P. Scriverius bij het portret van Rombout Hoogerbeets door Goverd Bassan in 1619 gesneden, dat den dichter een boete bezorgde, terwijl de afdrukken werden vernietigd, en dat Vondel aanleiding gaf tot zijn gedichtje: *Op de boeten betaelt door Peter Schrijver*, luidt aldus:

Talis ab Arctoo redit Hogerbeetsius axe,
Cum sacra legati munia clarus obit:
Talis, Leyda, tuus; talis tuus, Horna, Senator;
Talis, pro patria cum loqueretur, erat.
Praesidium moestis, legum pater, omnibus aequus:
Integrius quo vix Belgica pectus habet.
Pace tua liceat quaesisse, Batavia mater,
Nunc ubi sunt tanto praemia digna viro?
Divulgabat G. Bassan.
S(*cripsit*) *P. S*(*criverius*).

Als volgt door Brandt vertaald:

Dus keerde Hoogerbeets uit Denemark en Zweeden,
Die 't ampt van Staatsgezant met luister kon bekleeden.
Dus was hy Hoorens roem, dus was hy Leidens Raadt;
Dus sprak voor 't Vaderlandt der droeven toeverlaat,
De steun der billijkheit, de vader van 's landts wetten:
Dat oprecht Hollandts hert, dat voorbeeldt zonder smetten.
O moeder Hollandt, magh 't gevraaght zyn, waar is d'eer,
Waar is nu't loon, verdient van zulk een' braaven heer?

Het portret is in het randschrift gedateerd: 1619.

De plaatsing van Vondels gedicht op 1625, zooals hiervoor op blz. 759 noot geschiedt, vraagt dus een nader bewijs. Dat Vondel tot 1625 zou gewacht hebben om een gedicht te maken op een schokkend feit uit 1619, is onaanemelijk.

Zie verder *Oud-Holland* II, 307, *Ned. Spectator* 1875, nr. 47 en 1879, blz. 151, noot.

Fred. Muller, *Portretten* nr. 2428a.

Voor het jaar: Brandt, *Historie van de Regtspleging van Oldenbarnevelt*, Rotterdam 1708, blz. 58-vlg.

De koperen plaat wordt bewaard in het Museum van de Lakenhal te Leiden.

Dl. II, blz. 17. De brieven door den Remonstrantschen predikant Nicolaas Grevinckhoven, uit Frederikstad in Oost-Friesland, reeds op 27 November 1625, aan den predikant Petrus Cupus, gevangene te Loevestein geschreven; en door Carolus Niellius op 9 November en

12 December 1625 aan den anderen gevangene Verzekius, en waarin het verschijnen van *Palamedes* besproken wordt, zijn in hoofdzaak uitgegeven door J.H.W. Unger in *Oud-Holland*, VI, 1888, blz. 51-55.

Van Contraremonstrantsche zijde zijn geen mededeelingen over *Palamedes* te vinden.

In *Oud-Holland*, t.a.p. zijn ook te vinden de aanteekeningen van G. Brandt op *Palamedes*.

Dl. II blz. 24-25. De brief van Willem van den Vondel.

Looft Godt. In Romen den 15 Meert A. 1625.

Eerwaerde hertelijcke seer beminde Moeder. ick hebbe ul voor 14 dagen verwittight van mijn goede dispositie en het verlangen naar ul brieven. Dat ick ul soo dickmaels schrijf sult gij seggen is of te grote affectie of te weijnigh verstant. doch ick verseecker ul dat het eerste ul staet te gelooven niet het laetste. Voor 4 of 5 dagen is het mij geluckt u brieff te ontfangen en de blijde tijdinge van ul welvaren en onser familie gesondheijt. die mij grootelicke aen God den heere verschuldight heeft. daer gebreeckt niet als mijn broeders gesondheijt die ick wensche, en tegemoet sie. dat de pest nu op 150 menschen ter weecke gekomen is, doet dat ick ul dese storm sie doorgestaen te hebben, en buijten perijckkel te sijn. de hertelijcke vermaninge hebbe ick gelesen met het gemoet daer mede sij mij geschreven waren, ick ben danckbaer en sal steets danckbaer sijn, en genegen om die te volgen. ul roept mij in Vranckrijck en van daer 'thuys te meer om dat ul eensaem sonder mij sal wonen in de bergh-straet, ick sal hier in meer ul begeerte volgen als de mijne, en niet nae de reden vragen die ul daer toe heeft om dat het ul wil is. vertroostende dat verdriet met het goed van ul gehoorsaemt te hebben. de oorsaecke dat ul mij niet eer of meer geschreven heeft schijnt te sijn om dat ul niet geweten heeft waer ul mij hier beschrijven soud daer ick over ben verwondert alsoo het mij dunckt genoch te sijn dat J. baack hier te beschrijven is en hij mij hier weet genochsaem te vinden. soo dat niet anders van node was als tot baeckx in te sluyten dat ul voortaen doen kunt 't sy ick Siena ben of elders. H. Swol is voor 8 dagen vertrocken de brief van mijn broeder is hem na gesonden. ick soude mede vertrocken sijn geweest ten ware mij hier gehouden hadde de groote voorbereytselen van het Canonizeren des Koninghins van portugael Elisabeth. tegen paessen. Mijn broeders brief brenght mij een onverwachte tijdinge van Reijnier Wibrantsz soon voor waer het heeft mij gealtereert ellendige Vader, Ellendiger Zoon, hij kome te Romen soo sal hij wel weder anders worden, interim hij kan mij hier gebruijcken indien hij een schip met aflaet bullen wil afgesonden hebben, en indien ick het om de port niet liet ick sond hem een steentjen dat ick van de heijlige poort bewaert hebbe. soo terstont ontfange ick een andere brief van mijn broeder daer wt ick verstae hoe ul eenige pijn in de rugge voelde dat mij hier wee doet ick kan niet meer als voor ul beternisse bidden. Mijn broeder hadde een jonge dochter gekregen. Mijn suster Sara noch dochter noch soontjen. dit is dat ick ul hadde te antwoorden meer weet ick niet. derhalven sijt nae groetenisse God bevolen. groet seer mijn swagers en susters, mijn nepos J. van Zon, anneken nicht die nu van de koorts verlaeten is en haer suster sara. en het geselschap van de lieve Jongens tot mijn susters.

UL Onderd. Zoon G.V. VONDEL.

Datum als boven.

Eersame gunstige frere en Maseurtje Bruinighs. in groetenisse en wenschinge alles goeds refereer ick mij tot het boven geschrevene. dese sal alleen dienen om ul te doen hebbe enige weijnich regels daer ick het afsterven van ul susters mede ben gedachtigh geweest. voor 8 dagen hebbe ick de tijdinge bekomen van de dood uwes overgebleven susters en broeders, ick hebbe gedocht of in Amsterdam wel soo rampspoedigen huijs gemaeckt is gedurende dese sieckte, ick hebbe niet geweten wat ick eerst beschreijen soude. in ul rust nu de hoop van de bedruckte Ouders, die weder op kost rechten hetgeen soo deerlijck gevallen is, dat ick wensche en verwachte. ondertussen leeft langh in liefde en eendracht tesamen, en groet uyt mijnen naem Vader en Moeder.
ul Dw. B.G.V.V.

O kuysche Zielen dus scheijt gij en kiest om hooge
't gestoelt wedrom daer wt dat gij gekomen waert
de lijcken laet gij ons die wij bevelen d' aerd
met een roudragend hert en rood geswollen oogen.
Maer schoon de bitse dood u sonder mededoogen
heeft voor den avondstond soo droeven nacht bereyd,
en in u soete April des levens bloem gemaejt,
Wy volgen u nochtans met suchten opgetoogen
gij dringht de Wolcken door daer gij gewelkomt word
krijght den verdienden palm, en word met licht omgord
met witte sy gehuyft. vergodet over al
slaet gij de handen aen de Maeghdelijcke Reijen
en singht een hooger lied, en geeft ons dat wij schreijen
geen afgunst van u vreught: klacht van ons ongeval.

De merkwaardige brief, dien Vondels broer Willem, den 15 Maart 1625 uit Rome aan zijn moeder heeft gezonden, verdient wel eenige toelichting. Hij verplaatst ons te midden van de Vondel-familie te Amsterdam, wier leden er allen in vermeld worden. Vooreerst moeder Sara Cranen, die nu zoo eenzaam woont in de Bergstraat, als weduwe wier man, de oude Vondel, in 1608 was overleden, en wier kinderen Clemensken in 1607, Sara in 1614 en Catharina in 1624 gehuwd waren, terwijl Joost ín 1610 zijn eigen gezin had gekregen. Op haar jongsten zoon Willem, was nu al haar hoop gericht. Hij zou na zijn thuiskomst zich als advocaat vestigen, waardoor ook de familie in aanzien zou stijgen. Hij keerde terug in 1626, en heeft o.a. als advocaat geadviseerd in een belangrijke zaak van Amsterdamsche kooplieden, waaronder ook Joost Willemsz. van Nieukerck, gehuwd met Sara van den Vondel. Het betrof hier een geschil in 1627 tusschen Amsterdamsche kooplieden en Hoornsche reeders omtrent een lading was en potasch uit Dantzig, die de laatsten niet wilden lossen wegens afwezigheid van den schipper. Willem overleed in Januari 1628 ten huize van zijn moeder. Deze koesterde een bijzondere genegenheid voor Willem en Clementia, maar blijkt voor den dichter Joost niet veel sympathie gevoeld te hebben. De ziekte van Joost wordt ook in den brief betreurd, en de geboorte van zijn dochtertje Saartje vermeld, door den dichter bij haar vroegen dood in 1633 zoo treffend bezongen in: ‘De felle dood, die nu geen wit mag zien.’

Zijn zuster Sara, de vrouw van Nieukerck, die, blijkbaar in blijde verwachting, toen ‘noch dochter noch soontjen’ had gekregen, heeft verschillende kinderen nagelaten.

De zwagers en zusters aan wie Willem zijn groeten zendt, zijn evengenoemde Sara met haar man, en verder de weduwe van Hans de Wolff, Clemensken, en Jan Bruyningh, die Catharina van den Vondel tot echtgenoote had. Anneken nicht is de dochter van Joost, de oudste van zijn beide kinderen. De ‘lieve jongens’ bij Willems zuster, zijn de zoontjes van Hans de Wolff, den man van Clemensken, uit zijn eerste huwelijk, en ook het kind uit zijn huwelijk met Clemensken, Hans de Wolff Jr.

Het naschrift aan ‘frère en Maseurtje Bruyninghs,’ die een zuster, en later nog een zuster en een broeder, aan de heerschende ziekte verloren hadden, waarop Willem een gedichtje maakt, geeft ons daarin een ‘onbetutteld’ staaltje van zijn dichtgave, daar het gedicht op Urbaen VIII (Dl. II, blz. 495) een vertaling is.

Ook Willems reisgezellen Jacob Baeck en J. van Erp zijn bekend. De eerste droeg zijn vriendschap voor Willem, later op Vondel over, en de tweede was een broeder van Baecks schoonzuster Magdalena van Erp.

De andere brieven van Willem aan zijn moeder 1 Maart 1625 en aan zijn broeder 15 Maart 1625 zijn afgedrukt en nader verklaard in mijn *Oorkonden over Vondel*, blz. 42-49.

Hier volgt het gedicht *Afscheit* van Willem:

Afscheit *op de alpes zingende genomen van Italie.*

Wijze: O nuit jalouse nuit.

Ey zie wat schooner kleet gespreit leit op de golven,
En met een waterlijst geboort en bleeck azuur,
En hout in 't groene loof een gouden oegst gedolven,
Bemaalt en rijck gestickt van d'aardige Natuur.
Zie dees bemoschte schaar van Goden en Godinnen,
Rontom dit heerlick pant, zich beuren uit het nat,
En met gebogen neck zorghvuldigh onderwinnen
Te weeren 't ondergaan van zoo gewenscht een schat.
Italie, ghy zijt de bloem, van wie ick heden
Al zingende oorlof neem, na veel genoten goet.
O lantschap, van mijn' weeld bewust, en zoetigheden,
Waer van ghy overvloeit, en my nu vloeien doet.
Aanbiddelicke vrou, cieraat der nageburen,
En 't eelst van 't geen belonckt des hemels aangezicht;
Die met den zonneschijn van uwe ontsteecke vuuren
En goddelijcken glans de gansche weerelt licht:
Ghy blaackte zelf wel eer den hemel met uw minne:
In 't bloeisel uwer jeught, van schaamte en kleedren bloot.
Saturnus d'eerste was, die, om uw hart te winnen,
Zijn goude zalen liet, en daalde in uwen schoot.
Van d'andre Goden wert ghy namaals met veel gaven
Verrijckt, en voor gewelt van uitheemsch bloet beschut.
Om u most Libyen en 't vette Egypten slaven,
En 't maghtigh Asien wert om u uitgeput.
Dat speet uw nagebuur, het belleghzuchtigh Griecken:
Dit knaaghde vast zijn hart, en kropte zulck een spijt;
Toen het de schaduw van uwe uitgespanne wiecken
De weerelt decken zagh, en wiert zijn burgers quijt.
D'Eubaeer Chalcis liet met opgeblase zeilen,
En koos het vruchtbaar zant, daar 't eedle Napels leit;
Wien aarde en zee, om strijt, haar giften mededeilen:
Als slaven van uw weelde en blijde dartelheit.
De Zoon van Manthus, die verleckert op de velden,
Daer d'Eridaen door klay en vruchtbare ackers vliet,
Zich by den Benacus een ander Theben stelde,
En 't pratte Mantua zijn naam en oorsprongk liet.
Noch was 't noch was 't al niet, voor dat het trotse Romen
Zijn muuren leggen gingk in kostelijck ciment
Van 't vroom Latijnsche bloet, en met de Vorstendomen
Der weerelt 't hoogh gezagh beschanssen dorst in 't endt.
Het strijdbre Rome wies, by 't wassen vant de jaren,
En zwaaide d'Adelaars met onverwonnen moedt,
En zaaide 't flonckerlicht der starren in zijn hairen,
En trapte op 's aartrijx neck met zijnen forssen voet.
Doorluchtighste Vorstin, wat Godtheit heeft u heden
Vit dien verheven troon geruckt, en neergevelt,
En van uw romp verdeelt de mannelijcke leden,
't Gebeent verplettert, en geslingert over 't velt?
Vw grootheid overwoegh, door 't stadigh rijcx vermeeren:
Dies, met u zelf verlaên, wiert ghy u zelf een graf.
't Was noodigh, om door u het alles t'overheeren,
Dat Rome aan Rome zelf den lesten hartsteeck gaf.
De gulde stralen, die ghy neerzont uit de wolcken,

Gelijck een tweede zon, ontdoiden 't Noorder radt;
Tot dat de springvloet der opdonderende volcken
Vwe hoogheit pletten quam, en uw gewelt vertrat.
Doch of d'aaloude pracht des Tibers leit ter neder,
En Aquileia treurt, te deerlick uitgeroeit;
Nieu Rome heeft zijn glans en blixemdrager weder,
En d'eer van 't purper noch in rijck Venedigh bloeit:
Venedigh, dat omringt met kristalijne vesten,
Gegront staat op de zee, der vlughtelingen wijck:
Daer Marcks gevlerckte Leeu bewaackt 't gemeene beste,
En streckt een borstweer voor 't gedreighde Kristenrijck.
Nu groei, Italie, met uw verheve steden.
My roept een ander lant, dat pant heeft van mijn trou.
'k Zoek nu geen wondren meer, nocht andre vreemdigheden,
Als 't minnerijck gemoet en d'oogen van mijn vrou.*)

WILLEM VAN DEN VONDEL, *Rechtsgeleerde*.

*) *mijn vrou* = Holland, in tegenstelling met *Italië*.

De vermelding van de bekeering tot het catholicisme van Reynier Wibrantszoons zoon Jan Reyniersz in Willems brief wordt opgehelderd door de volgende aanteekeningen uit het artikel van Mr. H.F. Wijnman in *Jaarboek Amstelodamum*, 1928, blz. 91-92:

1. Op het titelblad van Jan Theunisz' pamflet 'Hanssijtsche Menniste Gheestdrijveren Historie' (4 Aug. 1627) vindt men van de hand van den schrijver: 'Hans de Rys seyt Teghen Jan Reyniersz. om hem door een Oudt Wijfs Droom van sijn Paperye te bekeeren:

> Reyniers soon neemt een leer, van 't Wyf, dat op een nacht
> Eens droomd', en sach met schrick, de Paus en Cardinalen,
> Ter Hellen dalen neer, ontfing inwendigh' kracht,
> Verliet haer Papery: De Droomen niet al falen.'

2. Inschrijving als student te Leiden: 23 Maart 1622 *Johannes Reineri* Amsterodamensis 17 P. Hij was dus studievriend van Willem van den Vondel en van Lubbert van Diephout Lubbertsz. (ingeschreven 30 Mei 1622 M), die in 1627 met zijn zuster Marittie Reiniersdr. huwde en apotheker werd te Amsterdam.

3. Doop in Memoriaal van Reinier Wybrandtsz.: 16 Mei 1622 'Jan Reyniersen, de sone van R(eynier) W(ybrandtsz.).'

4. Op 6 December staat in hetzelfde Memoriaal: 'Is.... oock Jan Reyn(iersz.) voorgestelt, die hem totte Catholycken keert.' Dit schreef zijn vader met eigen hand en beteekent dat de zaak-Jan Reiniersz. in de vergadering der gemeente ter sprake kwam.

Dl. II blz. 26. Het stekelige antwoord van Huygens op Vondels *Wellekomst*, was dit:

> Wan ick mij alle wonderen gonde,
> Alle de vonden die Vondelen vonde,
> Doen hij mij boven op 't hooge Tooneel
> Wellekom hiet met een handige keel,
> 'Kstreckte bijkans voor een tweede Comedie
> Van seven groots tot twee assen remedie.
> Waernar en alle sijn graghe gesinn
> Kregen wel honderde kijckers te min,
> Alle de monden van all d'Academi
> Riepen wel, jemini kinderen, jemi,
> Waernarr den eersten staet hier voor sijn huys
> Waernarr de tweede sitt neffens 't Raduys.[1)]

(Worp, *De Gedichten van C. Huygens*, Dl. II, 170).

Dl. II blz. 305 en 431. Zie voor Vondels aanhaling uit Garzoni in de Opdracht van *De Helden Godes* en den invloed van dezen Italiaan op sommige verzen van *Het Lof der Zee-vaert, Het Leven van Vondel*, blz. 8-9 in dit deel. Ook de Zondagscourant van *De Maasbode*, 30 October, 1927. In dit deel wordt nogmaals op P. Garzoni gewezen, omdat zijn werk, bij het schrijven van *Het Leven van Vondel* voor Dl. I, mij nog niet bekend was.

Dl. II blz. 397 Noot. Dat 'Den 28 van Hoymaendt' een drukfout is voor den 8sten blijkt uit H.L. Straat, Lambert Jacobsz. Schilder, in *De Vrije Fries*, Dl. XXVIII, 56.

1) Raduys of raduyt is de oude naam van de stellage of het schavot, waarop de voorstellingen werden gegeven.

Dl. II blz. 430. Het gedichtje *Als Juffrouw Magdalene haren Baak trouwde* wordt ook toegeschreven aan Anna Roemers. Zie Dr. Kossmann, *Gedichten van Anna Roemers*, Nijhoff, 1925, blz. 29.
Dl. II, blz. 517. Marranen zijn Joden die in de 16e eeuw zich hadden laten doopen, en den schijn aannamen van Christenen te zijn. Zie Mr. I. Prins, *De vestiging der Marranen in Noord-Nederland in de 16e eeuw*. Amsterdam, Hertzberger. 1927.
D r u k f o u t e n : Blz. 9 reg. 3 van boven staat: *caune*, lees: *canne*; reg. 7 v.o. staat: *de* rijkdom, lees: *den* rijkdom. Blz. 18 reg. 10 v.b. staat: de burgemeester, lees: *den* burgemeester. Blz. 26 reg. 9 v.o. staat: Vondel, lees: *Vondels*.

Aantekeningen van Dr. Moller
I. Tekstkritiek[aant.]

In de tekstkritiek, onmiddelik onder de tekst, heb ik de juiste tekst aangegeven van de oude uitgaven, wanneer dat ook maar enigsins van belang kon zijn. Wat volstrekt niets anders was als spellingverandering, heb ik daar niet aangewezen. Hier volgt *zo nodig*, 'n verantwoording van die wijzigingen, en worden ook alle andere veranderingen opgenomen, die *niet* onder de tekst staan.

In de drie treurspelen hebben de oude uitgaven geen *dubbele punt* achter de persoonsaanduidingen aan 't begin van iedere ‘handel’ of bedrijf. En al de andere persoonsaanduidingen zijn afgekort.

Dit geldt voor al de treurspelen.

De veranderingen in de t-spelling, die in enkele gedichten verschillende malen terugkeren, heb ik voor 't gemak, voor ieder gedicht, bij elkaar aan 't eind gezet. Vondel had in deze tijd nog drie manieren om de *t*-klank aan 't *eind* van 'n woord aan te duiden *dt, d* of *t*. Maar nu vinden we enkele malen ook *d* waar nooit in dat woord 'n *d* kan staan, bijv. *hij wind* van winnen; dergelijke fouten vindt men nog al'ns; meestal is duidelijk te zien, hoe de zetter aan zo'n fout komt, bijv. door 'n ander gelijkluidend woord; *hij wind* door 't zelfst. n.w. *wind*, of wel door 't andere rijmwoord, dat wel 'n *d* kan hebben, enz. Natuurlik kan ook Vondel zich wel om dezelfde redenen verschreven hebben. Wat *seid* en *leid* betreft, heb ik eerst overal *t* laten drukken, maar bij nader inzicht heb ik de *d* in deze vormen laten staan vanaf *Begroetenis aen Frederick Henrick* blz. 507 (*leyd* zie blz. 512 aant. op vs. 88; *seyd* zie blz. 518 aant. op vs. 212). Voor *vlijd* van *vlijen* zie blz. 775. bij *Geboortklock*, vs. 169.

AENDACHTIGE BETRACHTINGE:

Blz. 56 vs. 36. *U* en *Uw* worden telkens verwisseld (verg. blz. 179, aant. op vs. 1595). - blz. 57 vs. 53 *hing* en blz. 58 vs. 80 *gij;* de verbeteringen zijn reeds door Van Vloten aangebracht. - blz. 60 vs. 107 *aendacht* = godsvrucht; Van Vloten wilde hier lezen: *aenlacht*; Thijm I, blz. 155: *aarzelt*; de oorspr. tekst geeft 'n goede zin. - blz. 61 vs. 131 en blz. 65 vs. 220, de verbeteringen zijn van Van Vloten. - blz. 66 vs. 237 de verbetering is van Van Lennep.

J.A. Alb. Thijm heeft in zijn uitgave (I, blz. 159, 160) de stroof vs. 265-272 gezet achter de volgende; deze verandering is niet alleen overbodig, maar de oorspronkelike lezing is ongetwijfeld zuiverder en juister.

VVTERSTE OORDEEL:

Blz. 72 (zie Coornhert's tekst op blz. 837). In vs. 2 staat *krylt*; blijkbaar is de uitspraak *krielt;* dus ook in vs. 4 uitspr. *Gebenediede*, en *Vermalediede*. Zoals bekend is, had de *y* in Amsterdam in 't begin van de 17d'eeuw nog de *ie*-klank; zo is ook te verklaren dat de bekende predikant *Hans de Ries* o.a. in 't *Boeck der Gesangen* van 1618 op de voorlaatste blz. van de *Voor-reden* voorkomt als *Hans de Rijs*.

HIERVSALEM VERWOEST:

Blz. 89 r. 158, 159. Dit opschrift is nog zo te lezen op de Titusboog (alleen staat er *F* voor *Filio*); maar de woorden *et ob victoriam et perpetuum* staan er niet, en kunnen bij dit opschrift ook niet gestaan hebben, omdat de voorgaande woorden heel de rechthoek van de attiek boven de kroonlijst vullen. Gruterus (Janus Gruyter) in

zijn *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani* (1602-1603) blz. CCXLIV, nr. 3, heeft deze woorden niet.

Bekend is echter, dat dikwels dergelijke niet bestaande opschriften geheel of gedeeltelik werden verzonnen. Zo is waarschijnlik ook verzonnen 't grotere opschrift (blz. 90) r. 162-vlgg. dat wel niet zal gestaan hebben op de afgebroken gedeeltes van de Titus-boog. Ook

dit is met enkele afwijkingen bij Gruterus (244,6) te vinden; Orellius in zijn *Inscriptionvm Latinarvm selectarvm* I (1828) 759, zegt hiervan: *suspectissima est*, en *Talia enim fingere in proclivi erat iis, qui singularia captarent* ('t is heel verdacht; en: zulke dingen te verzinnen was heel gewoon bij hun die 'n trek hadden naar 't zonderlinge). De tekstverbeteringen zijn uit hun aard duidelik, en ook volgens de tekst van Gruterus. - blz. 97 r. 22, 23. Ook alle latere uitgaven missen 't woord *jaer*, dat toch moeilik gemist kan worden. Die uitgaven zijn echter geen van alle door Vondel herzien (verg. *Afwijkende lezingen*, blz. 838). - blz. 144 vs. 866 en blz. 154 vs. 1069. *Drijmael*. Tot 1626 (nog in *Geboortklock*) schrijft Vondel volgens zijn uitspraak *drij*; later (vóór 1655) alleen in 't rijm (zo bijv. *Bruyloftbed* van 1627 vs. 143, verg. 180, 181, en *Gijsbreght* vs. 551); zie H. Moller 'Vondel's spelling', verg. Deel I, blz. 794, aant. op blz. 351. Verder heeft Vondel in dit treurspel overal *drij* (zo bijv. *Opdracht* r. 20; vs. 633, 635, 960, 1089 enz.). Alle latere uitgaven (*nadrukken*) hebben hier *driemael*, maar verder *drij* presies zo overgedrukt. - blz. 169, vs. 1403. *Baleus*, Flavius Josephus (*Joodse Oorlogen 6:29*) heeft Baleus; toch is mij gebleken, dat de juiste naam *Daleus* is, zoals Vondel in de tekst ook heeft. In twee Nederlandse vertalingen van Flavius Josephus (van 1636 t'Amstelredam bij Ian Evertss. Kloppenburgh en 1665 Tot Dordrecht, By Jacobus Savry) staat in de tekst *Baleus*, maar in 't register *Josephus Dalei*, en *Josephus Dalei zoon*. In de Lat. uitgaaf staat zo wel in de tekst als in 't register *Dalaei*. - blz. 181 vs. 1634. *En* kan hier geen goede zin geven. - blz. 193 vs. 1874. 't Vraagteken aan 't eind van de regel, heeft geen zin. - blz. 201 vs. 2065, *heerdsté* in de oude uitgave zonder teken op de *e* (zie vs. 2081).

De *t*-spelling: vs. 164, leerd; 165 dreyd; 178 daeld; 211 draeyd; 241 bruld; 269 ontkend; 381 overwindze; 382 vierd; 525 jond; 663 haeld; 664 slingerd; 668 zweerd; 673 bekoord; 723 beveeld; 748 steld; 841 bruld; 862 Deyld; 899 leend; 902 Donderd; 910 woond; 920 dwaeld; 927 ontsteld; 1187 treurd; 1224 droomd; 1334 keerd; 1413 smaeld; 1460 treurd; 1466 verscheurd; 1469 schaemd; 1475 iond; 1497; Erbarmd; 1570 steld; 1596 woeld; 1599 Verheughd; 1615 wild; 1622 hoord; 1623 *leyd;* 1625 voor*zeyd* (zie voor *leyd* en *zeyd*, aan 't begin van deze *Aantekeningen* blz. 830); 1917 vermooghd; 1945 queld; 1975 hoord; 2084 iond; 2170 vervuld; 2334 steld.

DE HEERLYCKHEYD VAN SALOMON:

Blz. 232 r. 34 *ootmoetinge*. - blz. 250, kanttekening naast vs. 323: *vergunze*. - blz. 251 vs. 349, *polssen* is hier onzin; 't Frans heeft: *De quels bruians poulmons les vents sont enfantez;* heeft Vondel 'n ogenblikkelike verwarring gehad tussen *pouls* en *poulmons*? vs. 354 *bruyg'om*. - blz. 254 vs. 395, de oude uitgave *'t achterhalen*. - blz. 259 vs. 509, *een droom en praet* is niet volstrekt onmogelik, maar toch erg zonderling; 't Frans heeft: *Puis il discourt ainsi, mais c'est comme en songeant*. - blz. 261 vs. 566. *Van 't eerste* kan onmogelik 'n goede zin geven; 't Frans heeft:

> La foi tousiour chancelle,
> Elle a besoin d'une aide et non d'un tentateur,
> Du premier instrument de l'antique menteur,
> D'un venin qui mortel couche dedans ta couche,
> Et qui l'impieté souffle dedans ta bouche.

Duidelik, dat *Du premier instrument* en *D'un venin* bijstellingen zijn van *d'un tentateur*. T'is niet onmogelik dat Vondel, 'n ogenblik misleid door *Du*, gedachteloos

vertaald heeft *Van 't eerste werktuig*, hoewel hij in vs. 567 weer de goeie zin heeft met *Noch gift*, n.l. *'t Vereischt* (565).... *noch gift*... De woorden *om haer* (565) die Vondel bijgevoegd heeft, maken de gedachte ook onduidelik. - blz. 271 vs. 771. *Arcadische* heeft geen zin; het Frans heeft:

> Si bien que peu s'en faut qu'à leur son les Arcades,
> Qu'à leur son les piliers ne facent des gambades.

Blz. 279 vs. 919, de verandering is noodzakelik volgens de zin; 't Frans heeft: Le moissonneur rosti quitte faux et iaueles. - blz. 288 vs. 1069 *De Cherubs* van de ark worden bedoeld. 't Frans zegt ook *les Cherubins*. - blz. 293 vs. 1168. Ook 't Frans heeft: d'une guiterne douce. - blz. 299 in de *Klinckert*, vs. 5 *Hoe nae* kan geen redelike zin geven.

De *t*-spelling: vs. 2, steld; randschrift naast vs. 27 bekend; 59 voegd; 65 kend; 85 veughd; 367 kend; 541 *zeyd;* 542 *leyd* (zie voor *zeyd* en *leyd*, begin van deze Aant. blz. 830); 681 Liefd; 702 steld; 721 woeld; 906 iond; 1232 Band.

DE HELDEN GODES:

Blz. 313, r. 138. *Ziet* en blz. 314 r. 149, *het welck* beide met kleine letter. - blz. 317 vs. 13. *Slange vel* (van elkaar); vs. 16 achter *onbedacht* 'n punt. - blz. 337 vs. 28 *Van Lennep* en *Unger* veranderen *van hongher* in *den hongher*. Beide uitgaven uit Vondel's tijd hebben *van hongher* dat alleen 'n goede zin geeft. - blz. 351 vs. 5 *de* (zonder afkappingskomma). - blz. 357 vs. 27 *Opirisch*. - blz. 391 vs. 11 *Beon*; vs. 27 *Roome Rond*.

De *t*-spelling: blz. 325 vs. 20 roerd. - blz. 327 vs. 27 speeld. - blz. 333 vs. 28 waerd; 32 teld; 34 teld. - blz. 335 vs. 15 bond. - blz. 337 vs. 17 *leyd*. - blz. 345 vs. 5 buyghd; 11 verdoofd; 16 draeghd. - blz. 349 vs. 16 vernield. - blz. 363 vs. 21. Rend; 33 Beklaeghd; 34 Kend. - blz. 373 vs. 1. Vraeghd. - blz. 379 vs. 13, behaeld. - blz. 383 vs. 2 bewaerd.

OP DEN BURGHER-KRIJGH: blz. 396 vs. 7, d'uytheemschen (met kleine letter).

AEN LAMBRECHT JACOBSZ:

Blz. 397 in de tietel *Aechtjtn*. - blz. 403 in de ondertekening, *I: v.V.*

OP KASSANDRAS TREURSPEL: blz. 404 vs. 3, achter *oor* 'n punt.

KLINCK-DICHT: blz. 405 vs. 10. *N't* in plaats van *Nu 't*. - blz. 406 vs. 7, getuygd.

OP ZACHARIAS HEYNS: blz. 408 vs. 1, aenschoud; vs. 2 bergd; vs. 3 vloeyd.

OP HENDRICK DE KEYSER: blz. 411 vs. 2, abast.

OP HET METALEN PRONCK-BEELD (van Erasmus): blz. 418 vs. 9, keerd.

TOT LOF VAN ST. AGNES:

Blz. 424 vs. 108, *leid* (zie begin van deze *Aant.* blz. 830). Geen enkele latere uitgave van Stalpaert's *Vrouwelick Cieraet Van Sint' Agnes versmaedt* is voór 1679 bekend.

Vreemd - en dat geeft altijd nog enige twijfel of't gedicht wel van Vondel is - dat dit gedicht in geen enkele verzameling van Vondel's *Poëzy* ooit herdrukt is. Begrijpelik is dat we 't niet vinden in *Verscheide Gedichten* van 1644; Vondel heeft immers niet zelf deze uitgave verzorgd, en kreeg er pas heel op 't laatst kennis van. Ook is 't niet zo wonderlik dat de bundels van 1647 en 1660 't gedicht niet kennen. Maar in Vondel's eigen verzameling *Poëzy* van 1650 missen we 't toch node. Deze bundel had Vondel immers uitgegeven, juist om vast te leggen welke gedichten van hem waren, en de juiste tekst van die gedichten, vast te stellen. Brandt die geregeld *Poëzy* van 1650 volgt, heeft 't dus ook niet.

Bij Stalpaert is 't ondertekend met I.V.V. en dat is Vondel's verkorte ondertekening; maar waarom is dit gedicht heel Vondel's lange leven vergeten?

Wat de spelling betreft (zie aant. op vs. 100-101, blz. 424), de drukker geeft ook in Vondel's gedicht de spelling van Stalpaert, dus ook *ii,* en *ckk* of *kk* waar Vondel anders *y*, en *ck* heeft (maar in Vondel's gedicht heel onregelmatig).

LYCK-DICHT OP VORSTIUS:

Blz. 427 vs. 11, *Dien* geeft ook 'n goede zin = voor hem (n.l. Cerberus); maar de enige uitgaaf die we van Vondel hebben *Poëzy* van 1650 blz. 482, heeft *Die smeet hy* blijkbaar zetfout voor *Dies smeet hy*, zoals ook *Poëzy* (1682) II blz. 24 leest; vs. 15, wschl. moet hier gelezen worden: *op dat genade-rijck* (volgens *Poëzy* 1650) = opdat Gods goedheid niet iedereen met rijke genade bestralen zal.

ALS JUFFROUW MAGDALENE HAREN BAAK TROUWDE:

Blz. 430. Deze tekst (uit *Bloemkrans*) is de oudste die we hebben op Vondel's naam (in 't *Register* echter wordt dit dichtje niet onder *Vondel* genoemd); 'n oudere afwijkende tekst, hebben we van Anna Roemers die de volgende regels op 'n beker heeft gesneden (*Fr. Kosmann:* Gedichten van Anna Roemers Visscher blz. 29):

> Veel duijsent Baken sijn aen ieder een[?]/man[?] gemeen:
> Maer gij, ô braven *Baek!* sijt voor dees' *Maegd'alleen*.

In de tekst van Anna Roemers is 't rijmpje erg onbeholpen van inhoud ('t ergst als men leest ‘ieder *man*’); en is hier gericht niet aan Magdalene van Erp, maar aan *Joost Baeck*; wat 'n heel opmerkelik verschil is met de beide teksten (van *Bloemkrans* en van Brandt) die op naam van Vondel staan (zie *Afw. Lezingen*).

Waarschijnlik, zo lijkt 't mij, heeft Anna Roemers 't dichtje van Vondel *gehoord* en erg onnauwkeurig uit haar geheugen opgetekend. 'T lijkt mij heel onwaarschijnlik dat bovenstaande in die vorm de oorspronkelike tekst van Vondel zou zijn. Onmogelik is 't niet, dat Anna bovenstaand rijmpje gemaakt heeft, en Vondel (aan wie de woordspeling *Maagd'alleen* wel aanstond) 't in een slag tot 'n aardig en geestig dingetje omzette. Fr. Kosmann meent: ‘Zeker was Anna ook bedreven genoeg om een dergelijk epigram zelf te stellen, zoodat er geen reden is om aan te nemen dat zij een door Vondel gemaakt versje op den roemer gesneden zou hebben’ (blz. 29, noot 3). Voor bovenstaand epigram ja; maar de andere tekst draagt te duidelik, in tegenstelling met deze, 't keurmerk van Vondel's hand en geest.

HET LOF DER ZEE-VAERT:

Blz. 432 vs. 9 *kond,* hier kan de *d* blijven staan; *kond* van *kondet*. - blz. 437 vs. 114, *hen mengsel*. - blz. 440 vs. 178, *moet geven* volgens de tekst van *Zeespiegel* 1631 en van *Poëzy* 1650; vs. 182, *slabberdaen* is geen bekende bijvorm van *labberdaen* wel *abberdaen* (zoals in de uitg. van 1650), hoewel *Zeespiegel* van 1627 en van 1631 ook *slabberdaen* hebben. - blz. 446 vs. 300, *droeefste*. - blz. 448 vs. 341, *met 't juyteren* kan geen goeie zin geven; daarenboven *juyteren* is 'n onbekend en onwschl. woord; hoewel opmerkelik is dat alle uitgaven vóór 1650 datzelfde hebben; 1650 heeft *met vrolijckheit*.

De *t*-spelling vs. 103, *leyd;* vs. 124, daeld; vs. 271, ont*seyd;* vs. 272, schreyd; vs. 327, onder*leyd;* vs. 413, bekend (voor *leyd* en *seyd* zie begin van deze *Aant.* blz. 830).

VECHTZANGK: blz. 458 vs. 38, 't eng.

DE SALIGE TOORTSEN:

Blz. 464 vs. 14, velsen. - blz. 472 vs. 188, *toeleyd*. - blz. 475 vs. 263, *van loof* heeft geen zin.

STRYD OF KAMP: blz. 494 onder 't gedicht, *Einis*.

BEGROETENIS AEN FREDERICK HENRICK:

Blz. 512 vs. 86, *'t effens*. - blz. 518 vs. 203, *gegriffit*.

De *t*-spelling: Hier heb ik voor 't eerst bij *leyd* en *seyd* de *d* laten staan, zie blz. 830.

DE AMSTELDAMSCHE HECVBA:

Blz. 529, *σεναγμ□ν*. - blz. 552 vs. 354 en blz. 574 vs. 840, de komma aan 't eind van deze verzen is ook volgens de uitgave van 1661 (zie *Afwijkende lezingen*). - blz. 569 vs. 723, wie. - blz. 585 vs. 1058, achter *yl* 'n punt. - blz. 587 vs. 1105, *'soverleders*. - blz. 590 vs. 1173. De verbetering *sout* = sou 't, voor *soud* heeft de uitg. van 1660. - blz. 593 vs. 1229, *Tethys* is 'n andere zeegodin, echtgenote van Okéanos. - blz. 594 vs. 1254, achter *toe* dubbele punt. - blz. 596 vs. 1314, speelnood. - blz. 600 vs. 1388, griecken. - blz. 609 vs. 1604, *jeughelijcke* (zie *Verbeteringen* aan 't eind van dit deel).

De *t*-spelling: vs. 205, Schreyd; vs. 1086, steld; vs. 1377, wind; vs. 1556, schreyd.

PALAMEDES:

Blz. 618 *Klinckert*, achter vs. 8 'n komma.

Blz. 619 regel 4, overtsulcx. - blz. 620 r. 27, gemaeck; r. 48, *emo* en *num*. - blz. 621 r. 55, radenaers; r. 63, achter *queeckt* 'n punt. - blz. 623 r. 108, Demiscere. - blz. 624 r. 133, *rot* inpl. van *tot;* r. 134, herseheppinghe. - blz. 627 r. 181, achter *templo* 'n punt; r. 185, Exillo; r. 195, Aengripen. - blz. 628 r. 212, achter *Andromache* 'n punt; r. 215, *dr'areta*.

Blz. 631 regel 18, *op gedraghen*. - blz. 632 r. 23, *vermeynde*. - blz. 633 r. 63, achter *Nauplius* geen komma.

Blz. 636 vs. 14, *en billijck*. - blz. 638 vs. 40, *vlood*. - blz. 639 vs. 60, achter *sielen* 'n komma; vs. 70, achter *genot* 'n komma. - blz. 640 vs. 75, *al 't veelen;* vs. 81, opmerkelik dat

Vondel hier dezelfde fout heeft *Chiton* voor *Chiron* als in 't gedicht *Lof-Zangh, toe-ge-eygent Mr. Willem Bartjens*, Dl. I blz. 136 vs. 33; in *alle* latere uitgaven van *Palamedes* staat *Chiron;* vs. 90, *Eeuboeer;* vs. 91, achter *doorgenomen* 'n komma. - blz. 641 vs. 96, achter *behooren* 'n punt; vs. 99, *der;* achter *lichten* geen leesteken; vs. 102, achter *vry* geen leesteken; vs. 104, achter *verraden* geen leesteken; vs. 105, achter *moort* geen leesteken; vs. 110, achter *Goon* geen leesteken; vs. 111, achter *lampen* geen leesteken; vs. 112, achter *dampen* 'n punt. - blz. 642 vs. 117, achter *gestut* 'n punt; vs. 118, achter *geschut* 'n punt; vs. 124, *verlicht*. - blz. 643 vs. 149, *Op gaf*. - blz. 644 vs. 155, achter *spellen* 'n punt; vs. 159, *van* ('t eerste woord); vs. 160, achter *vroomigheydt* geen leesteken. - blz. 645 vs. 183 achter *Aerd* kommapunt. - blz. 647 vs. 225, achter *bood* 'n punt; vs. 230, achter *kooren* 'n punt; vs. 236, *voerder*. - blz. 648 vs. 242, *Jthaca;* vs. 262, achter *versmaden* 'n komma. - blz. 650 vs. 301, *Jck*. - blz. 651 vs. 309, *Jn Troas;* vs. 315, de persoonsaanwijzing *Sisyphus* is weggelaten. - blz. 653 vs. 356, achter *ongelucken* 'n komma. - blz. 654 vs. 371, *krijhsvolck;* vs. 373, *'deen;* vs. 381, *een wettighe*. - blz. 655 vs. 407, de persoonsaanwijzing *Ulisses* is weggelaten; vs. 409, *versehcen*. - blz. 656 vs. 411, *list';* vs. 420, achter *voltrecken* geen leesteken; vs. 424, *'t ontslaen*. - blz. 658 vs. 461, *voorstaen;* vs. 465, *Jn*. - blz. 659 vs. 470, achter *baet* geen leesteken; vs. 471, *Jck;* vs. 475, *helpe*. - blz. 660 vs. 492 achter *Ajax* kommapunt. - blz. 661 vs. 510, achter *Goon* 'n punt; vs. 511, *kreunckelen;* vs. 517, *Wrock*, en achter *gepaeyt* 'n komma. - blz. 662 vs. 521, achter *kerckenplicht* 'n punt; vs. 525, *slecht;* vs. 536, *Fn*. - blz. 663 vs. 550, *priestersckap*. - blz. 664 vs. 559, *siyn*. - blz. 665 vs. 583, *raest, 'tkrijgsvorsten;* vs. 584, *de Griecxsche;* vs. 588, achter *Goden* geen leesteken. - blz. 666 vs. 595, achter *voeten* geen leesteken; vs. 596, *'t ontmoeten*; vs. 601, *t' getroost*. - blz. 667 vs. 621, *Grieckeland* en 'n punt achter dit woord; vs. 633, *God in*. - blz. 668 vs. 657, *'t ontvlien;* vs. 665, *Houvast* zonder insprong; vs. 666, achter *wereld* 'n punt. - blz. 669 vs. 686 *bacchus*. - blz. 672 vs. 736, achter *segh* 'n komma. - blz. 673 vs. 745, *dienars;* vs. 758, *schyn*. - blz. 674 vs. 772, *veldelgtse;* vs. 776 *twiffelt*. - blz. 675 vs. 786, voór dit vers inpl. van voór 787 staat de persoonsaanwijzing *Nes*. (afkorting van *Nestor*); vs. 787, *van waepen;* vs. 790, voór dit vers inpl. van voór 791 staat de persoonsaanwijzing *Aia*. (afkorting van *Aiax*); vs. 791, voór dit vers inpl. van voór 792 de persoonsaanwijzing *Aga*. (afkorting van *Agamemnon*); vs. 795, achter *Goden* 'n komma. - blz. 676 vs. 797, *bescheerr* en 'n komma achter dit woord; de persoonsaanwijzingen *Dio*(*medes*) en *Aga*(*memnon*) (voor vs. 797 en 798) te hoog gedrukt; vs. 804, achter *maecken* 'n komma. - blz. 678 vs. 840, achter *kabels* 'n punt; vs. 846, *van verraed*. - blz. 679 vs. 847, achter *verswelgh* geen leesteken, en *wy* met kleine letter; vs. 848, achter *ramen* 'n komma; vs. 850, *Stel;* vs. 854, *feyte*. - blz. 680 vs. 872, *haer en nyd*. - blz. 681 vs. 888, *Colhos;* vs. 891, *Gespanne*. - blz. 682 vs. 911, *stryn;* vs. 912, *herkracht*, na *snyen* 'n komma; vs. 913, *leyt;* vs. 914, achter *sy'* 'n komma; vs. 918, achter *looft* dubbele punt: vs. 925, *treck*. - blz. 683 vs. 928, *d'onfange;* vs. 930, *heerlyckeyt;* vs. 931, achter *volck* geen leesteken (of uitgekrabd?). - blz. 684 vs. 947, achter *vermogen* 'n punt; vs. 965, achter *steyl* 'n punt. - blz. 685 vs. 971, *'t ontyde;* vs. 974, *ons Wederspeeckt;* vs. 977, *syner stoet;* vs. 981, *blixem;* blz. 686 vs. 987, *Euripilus;* vs. 997, achter *ontsprong* 'n punt. - blz. 687 vs. 1012, achter *nood* geen leesteken. - blz. 688 vs. 1022, *weér*. - blz. 689 vs. 1044, achter *steygert* 'n komma; vs. 1052, achter *spreecken* 'n komma; vs. 1054, *Pelean;* vs. 1061, *bevleckt*. - blz. 690 vs. 1067, *eén;* vs. 1074, achter *gehecht* 'n komma. - blz. 691 vs.

1097, *d'Jthakois* en *Chalches;* vs. 1099 *veldheel*. - blz. 692 vs. 1104, 't *datme';* vs. 1107, *Js;* vs. 1112, achter *wetten* 'n komma. - blz. 693 vs. 1132, achter *verrycken* dubbele punt; vs. 1134, *quetsten;* vs. 1143, achter *treden* 'n punt. - blz. 694 vs. 1146, *laesters;* vs. 1162, achter *aen* 'n komma. - blz. 695 vs. 1163, achter *schuldigh* 'n komma. - blz. 696 vs. 1185, *sehellems;* vs. 1190, achter *maer* 'n komma, en *vryspreeken;* vs. 1194, *aen'my*. - blz. 698 vs. 1228, *vant u*. - blz. 699 vs. 1251, achter *schamen* geen leesteken; vs. 1253, *ymer*. - blz. 702 vs. 1317, achter *spreeckt* 'n punt. - blz. 705 vs. 1383, *en speeljaght*. - blz. 706 vs. 1394, achter *t'samen* 'n komma; vs. 1411, achter *suur* 'n komma. - blz. 708 vs. 1435, *Calchis*; vs. 1441, *vadetlycke*. - blz. 709 vs. 1470, achter *onbeschroomt* 'n komma. - blz. 710 vs. 1479, *sneuvel;* vs. 1481,

woord. - blz. 711 vs. 1510, *'t welck*. - blz. 712 vs. 1516, *oeffenende;* vs. 1524, *te kryen*. - blz. 714 vs. 1562, *'t tooren trans* is hoogst onwschl.; *trans* is nooit *het*-woord, hoewel ogen-blikkelike verwarring met *'t torenspits* niet onmogelik is; *trans* komt niet zoveel in 't enkelv. voor, en 't betekent meermalen 't zelfde als *spits* n.l. 't hoogste punt, top van 'n boom, enz. - blz. 716 vs. 1604, *hem reé*. - blz. 717 vs. 1623, *beé*. - blz. 719 vs. 1657, *toe heed;* in de persoonsaanwijzingen boven vs. 1661 *Ulyssis;* vs. 1662, achter *geseten* kommapunt; vs. 1666, achter *genooten* 'n punt. - blz. 722 vs. 1717, achter *mogen* 'n punt?; vs. 1727, *Noch*, - blz. 725 vs. 1792, *Jnnoos*. - blz. 728 vs. 1846, *Noch 't;* vs. 1853, *'t welck*. - blz. 729 vs. 1868, achter *ongeluck* 'n komma. - blz. 731 vs. 1900, achter *torts* 'n punt. - blz. 733 vs. 1943, achter *stoort* geen leesteken; vs. 1950, achter *gewandelt* 'n komma. - blz. 734 vs. 1963, achter *wraeck* 'n punt. - vs. 1968 *verkroopt*. Hoewel *alle* andere uitgaven (ook 1652-vlgg.) *verkropt* hebben, is 't niet noodzakelik *verkropt* te lezen hier en in vers 2088 waar ook *verkroopte* staat (dus 'n gesloten o en geen open oo), want *verkroopt* is verklaarbaar. We hebben ook *kreupel* (en Mndl. *kropel*) naast Nederduits *krüppel*, en Eng. *cripple* ags. *cryppel*. - blz. 735 vs. 1997, *veer;* vs. 2001, achter *steecken* 'n punt. - blz. 736 vs. 2004, '*doude*; vs. 2006, achter *voordeel* geen leesteken; vs. 2007, *derlyck;* vs. 2022 *afgesteecke ringen:* hoewel *alle* andere uitgaven (ook 1652-vlgg.) *afgestreken* hebben, is er geen reden om dit te veranderen. Ook 't Mndl. kent *afsteken* is de betekenis van *afdoen, afnemen* (zie *Verdam* Mndl. Wrdb. I, op *afsteken* 6) bijv. *Enen orse den breidel afsteken*, enz. Verg. ook ons *'n ring aan de vinger steken*. - vs. 2025, achter *sorrighvuldigh* 'n komma. - blz. 737 vs. 2035, *mannen;* vs. 2038, *leeeuwe;* vs. 2040, *een tygerdiers;* vs. 2044, achter *wast* geen leesteken. - blz. 738 vs. 2050, *heerlycke;* vs. 2051, achter *ongeval* 'n punt; vs. 2053, achter *wicklen* 'n komma; vs. 2058, achter *overspeeligh* 'n punt; vs. 2062, *D'oneerlycke*, en achter *singen* 'n punt; vs. 2064, achter *quaed* 'n punt. - blz. 739 vs. 2072, achter *bruyst* 'n punt; vs. 2086, achter *stevens* 'n punt; vs. 2088 *verkroopte*, ook hier hebben alle latere uitg. *verkropte*, zie op vs. 1968. - blz. 741 vs. 2115 *geveynselijck:* zoals ook Mndl. *gheveynselicken* heeft (*Con. Som.* 46 b.), waar Verdam Mndl. Wrdb. II, kol. 1802 op *Gevensdelicke* wil verbeteren *gheveynsdelicken*. Ook in 't middel-nederduits komt *gevinsliken* of *gevinsichliken* voor (zoals ook Verdam t.a.p. zelf meedeelt). *Geveynselyck* is dan 'n aanpassing aan *geveins; geveinsdelik* komt van *geveinsd*. Ik moet ook hier opmerken, dat *alle* andere uitgaven *geveynsdelijck* hebben; vs. 2124, achter *wassekaers* geen leesteken. - blz. 743 vs. 2169, *monden oogen;* vs. 2175, *frissen*. - blz. 744 vs. 2177 *o kancker van goe seden:* niet alleen omdat *alle* andere uitgaven *kancker* hebben en niet *kranker*, maar ook omdat de uitg. van 1652-vlgg. 't woord *pest* hebben, is 't duidelik dat alleen *kancker* bedoeld kan zijn; vs. 2180, achter *moordgheschreys* geen leesteken; vs. 2183, *sy selven*. - blz. 745 vs. 2214, *oeversjagen*. - blz. 746 vs. 2232, *boelschap. kroosts;* vs. 2238, *navelvisch*. - blz. 747 vs. 2243, *I haëtuse*. - blz. 748 vs. 2257, achter *bladen* 'n komma; vs. 2269, *'t aenschouwen*. - blz. 752 vs. 2368, *jouffers*.

De *t*-spelling. I n h o u d : regel 67, steld. - T r e u r s p e l : vs. 40, vlood; vs. 531, ontblood; vs. 537, keerd; vs. 556, vlood; vs. 664, steld; vs. 1196, Ontkend; vs. 1374, spand; vs. 1448, steld.

OP BARNEVELT: blz. 753 vs. 2, *bergen*.

KLINCKERT (*Aen schippers en Stuyrluyden*)*:* blz. 758 vs. 13, achter *tyd* 'n punt.

ORANJE MAYLIED:

De oudst bekende hier afgedrukte tekst is niet door Vondel zelf verzorgd (*Poesy* 1647); de drie veranderingen zijn daarom genomen uit de oudst bekende tekst die we van Vondel zelf hebben (*Poëzy* 1650). Wel heb ik voor 't hele gedicht de oudste tekst afgedrukt, omdat Vondel in zijn uitgave van 1650 dikwels vroegere teksten gewijzigd heeft (verg. Dl. I, blz. 795 de aant. over de *Uytbreyding over den 19 Psalm Davids*).

GEBOORTKLOCK:

Blz. 767 in *'t Klinckdicht* vs. 1, *Den hemel*, in deze tijd is *De Hemel* bij Vondel nog *d'emel*. Vondel versmelt de slotklinkers met de beginklinkers achter de *h* nog tot 1629 (zie vs. 1

van de opdracht van *Zegesang*). - blz. 772 vs. 95, *drijmael;* dit is 't laatste gedicht waar Vondel nog *drij* schrijft *buiten 't rym;* zie vs. 167 en vs. 289 (maar ook in vs. 588, *driemael*). - blz. 774, *verziert*, mogelik schreef Vondel in deze tijd dit woord ook in de betekenis van *verzinnen* nog met *s* voor de *z*-klank, zoals in veel andere woorden. - blz. 775 vs. 169, *vlijd*, Vondel schrijft dit met *d* (zie ook vs. 257), omdat ie waarschijnlik *vlijden* (hoewel ten onrechte) als de oorspronkelike vorm voelde, (in vs. 183 staat echter *vlijt*.) - blz. 780 vs. 304, *draeght*. - blz. 782 vs. 355, *Briautè*. - blz. 783 vs. 401, *daecken*. - blz. 794 vs. 719, achter *sijn* 'n kommapunt. - blz. 803 vs. 978, achter *leggen* dubbele punt.

De *t*-spelling: vs. 119. jond; vs. 521, verheughd; vs. 535, sweld; vs. 691, wind; vs. 701, schreyd.

OP DR. JOAN FONTEYN, blz. 805:

Unger zegt in zijn uitgave van Vondel deeltje 1626-1629, blz. 49 over dit bijschrift: ‘Overgenomen uit een achttiende-eeuwsch handschrift, met gedichten van en tegen Vondel, in het bezit der firma E.J. Brill te Leiden.

Het gedicht wordt hier voor de eerste maal gedrukt en is zonder twijfel van Vondel.’

Op ons verzoek aan de Firma N.V. Boekhandel en Drukkerij voorheen E.J. Brill, Leiden, om dit handschrift te mogen inzien, kregen wij 't volgende antwoord:

‘Het spijt ons zeer U te moeten teleurstellen, want ons is niets bekend van een achttiende-eeuwsch handschrift met gedichten van en tegen Vondel. Of dit jaren geleden mogelijk in het bezit van de firma geweest is, zouden wij niet durven beweren. De vroegere firmanten Van Oordt en Stoppelaar zijn reeds meer dan twintig jaren overleden zoodat ook wij niet weten tot wien wij ons om inlichting zouden kunnen wenden.’

Ik kan dus niet beoordelen, of 't gedicht werkelik van Vondel is, evenmin de juiste tekst vast stellen.

BEDE:

Blz. 814, in 't Latijnse onderschrift vs. 1, *saevres* (zo in alle uitgaven).

De *t*-spelling: vs. 2, plaegd.

II. Afwijkende lezingen[aant.]

Hier heb ik *niet* opgenomen:

1. *spellingverschillen* die geen klankverschillen aanduiden; de uitg. van 1644 (niet van Vondel zelf) spelt meermalen 't achtervoegsel *-lijk* als *-lick;* dit heb ik bij enige gedichten aangegeven.

2. *leestekenverschillen* die geen wijziging brengen in de betekenis, of wel klaarblijkelik drukfouten zijn.

Alle uitgaven tijdens 't leven van Vondel, behalve de eerste onder de tekst zelf opgegeven, worden hier vermeld met de afwijkende lezingen. De uitgaven die niet van Vondel zelf zijn, zoals *Poesy* 1647 (2 drukken) en 1660 worden wel vermeld, evenzo die van Brandt *Vondels Poëzy*, 1682, maar afwijkende lezingen worden niet gegeven, dan alleen wanneer 't om een of andere reden van belang kan zijn. Dus:

1. wanneer we van Vondel zelf geen eigen uitgaaf hebben;
2. wanneer ze 'n lezing hebben die door Vondel zelf gewijzigd kan zijn;

3. wanneer om andere redenen hun lezing 'n nadere verklaring of verduideliking kan geven van Vondel's tekst.

Van *Poëzy* 1650 bestaan twee nadrukken (*Tot Leeuwarden, By Gysbert Sybes* 1651 en 1658), met *dezelfde gedichten* op *dezelfde bladzijden;* deze twee worden dus verder niet aangegeven.

In de verschillende bundels *Poëzy* staan natuurlik geen ondertekeningen daar al de gedichten van Vondel zijn. Hierover wordt dus niets aangegeven, alleen *Poesy* 1647 heeft wel ondertekeningen.

Tenslotte geef ik de plaats waar de tekst te vinden is bij *Van Lennep* en *Unger*.

AENDACHTIGE BETRACHTINGE OVER CHRISTUS LYDEN, blz. 55:
Geen enkele verdere uitgave in Vondel's tijd is hiervan bekend.
Van Lennep I, blz. 307. - *Unger* 1621-1625, blz. 11.
HOWLYCK-SANG, TUSSCHEN GOD EN DE GELOOVIGE ZIELE, blz. 69:
Poesy 1647 II, 2e druk, blz 108.
55 armoedt
71 na' Bruydgoms beeld
Poëzy 1650, blz. 549, onder ‘Gezangen.’
T i e t e l: Howlyck-Sang.
Van den 100 Psalm.
2 d'afgewassche zuiverheit
10 Liefde, d'ander
11 trouw
13 toch!
17 wien 't zienelijck behaeght
19 afslaet,
23 lieflijck bloost
25 legt nu
27 als de snoeplust is
30 spier-wit feestgewaet,
34 de Hemel
35 En ofze schoon
36 Zoo blijft hy
37 Ten beste
44 Waer in
45 kleeders
48 u Hert
50 Tot een onfeilbaar
54 zoo rijck een
60 aen uw rechte zy?
63 rijcke.... onwaerdeerbaer
65 Verwaerdigh
66 Dat ick
67 uw weldaet
71 en naer 's Bruigoms.
72 Kinders
Poëzy 1660 II, blz. 115.
51 Tot teiken
55 armoed
63 onwaardeerlijk
66 Dat ik
67 uw weldaad
69 Die Ziel
71 Bruigoms
Poëzy 1682 I, blz. 782, onder ‘Bruiloftdichten.’ - De tekst van 1650, met 'n enkele verandering.
Van Lennep II, blz. 109. - *Unger* 1621-1625, blz. 21.

VVTERSTE OORDEEL, blz. 72:

Door 'n vergissing is inplaats van de tekst uit Coornhert, de tekst uit de *Vernieuwde Gulden Winckel* 1622, blz. 74 afgedrukt. Hier volgt Coornhert's tekst die alleen in spelling verschilt (zie *Tekstkritiek*, blz. 830).

> Den Hemel Vierschaar houdt, de Graven barsten open,
> Het Aardrijck krylt alsins van zielen opgekropen:
> Zijn soete en felle stem de Rechter hooren laat,
> Gebenedyde komt, Vermaledyde gaat.

Poëzy 1682 II, blz. 652, onder ‘Oude Rymen.’

T i e t e l: Het leste oordeel.

1 bersten

2 krielt

4 Gezegenden komt hier, en gy vervloekten gaet.

Van Lennep I, blz. 302. - *Unger* 1618-1620, blz. 352.

VIER VVTERSTE, blz. 73:

Poëzy 1682 II, blz. 652, onder ‘Oude Rymen.’

T i e t e l: De vier uitersten.

3 honing zoet,

5 en 't blijft

6 Zoo doet

8 Die zelf de vierschaer spant, dien 't vonnis....

10 Van hem die

12 Vervloekten gaet nu heen om 't eeuwig wee te lijden.

14 Christus

15 uw kroon

16 Gezegenden komt hier, komt....

Van Lennep I, blz. 301. - *Unger* 1671-1679, blz. 398.

HIERVSALEM VERWOEST, blz. 74:

1. *J.v. Vondels Hiervsalem Verwoest*. Trevrspel. Siet uw Huis wort u woest gelaten.

Vignet: Met bloemen omkranste Bijenkorf, op 'n schildpad; met 't onderschrift: ‘Door Yuer in liefde Bloiende.’ *'t Amsterdam Gedruckt by Paulus Matthysz. Voor Dirk Cornelisz. Hout-haeck, Boeckverkooper op de Nieuwe zyds Kolck*, Anno 1642. 4°. De bladzijden worden aangewezen ('t voorwerk inbegrepen) door nummering van de bladen A2 enz. (samen IV en 74 bladzijden).

In deze uitgave is weggelaten van 't voorwerk: de opdracht aan *Cornelis Pietersz. Hoofd*, 't bericht: *Aenden Gedichtlievenden Lezer*, en de *Klinckert: Aende Ioodsche Rabbynen* (zie voor de latere teksten van deze *Klinckert* blz. 839); ook 't gedicht: *Davids Lofzangh van Hierusalem*, achter 't treurspel is weggelaten (zie voor de latere teksten van dit gedicht blz. 840).

In de tietel boven *De eerste handel* is weggelaten: *Den Joden tot naedencken, den Christenen tot waerschouwingh, als op het tooneel voorgesteld*.

Al deze uitlatingen ook in alle volgende uitgaven.

Voor de opmerkelike spiegeldruk van Palamedes' tietelblad, op 't laatste blad van deze uitgave, zie *Afwijkende lezingen* bij *Palamedes* nr. 9.

Behoudens enige kleine onbeduidende verschillen geheel gelijk aan de tekst van 1620.

In de personenlijst: Titus de Kaizer; De Rey van Staet Iuffren.

In 't treurspel o.a. vs. 14: moest verkoelen.

Er staan nogal drukfouten en slordigheden in deze druk, zoals o.a. vs. 74: die ick schende.

Ook staat hier overal *kaizer* i. pl. v. *keizer*.

Onder 't treurspel staat *niet:* Door een is 't nu voldaan; maar hier is wel 'n vignet: 'n vliegende engel.

O p m e r k i n g : Hoewel Vondel in zijn *Verscheide Gedichten* van 1644 dit treurspel erkent, blijkt dat deze en de volgende uitgaven geen van alle van Vondel zijn. Immers de opmerkelike fouten zijn blijven staan; zoals bijv. in vs. 580 waar 't rijmwoord *gaen* is uitgevallen; in al deze uitgaven, behalve in die van 1665 is dat woord weggelaten; vs. 1634 *En* in plaats van *Op;* enz.; zo is zelfs overal *drij* blijven staan in de uitg. van 1642 en 1643 (ook in de latere, maar toen schreef Vondel weer *drij*); zie de opmerking over *drij* op blz. 831).

2. *J.v. Vondels Iervsalem Verwoest*. Trevrspel. Over vele jaren gedruckt, en nu herdruckt.

Vignet: 'n fontein met onderschrift: ‘Eeuwigh’, door C.V.S. (d.i. C. van Sichem).

Gedrukt bij en voor dezelfde als de vorige uitgave, Anno 1643. 4°. Evenveel bladzijden als bij 1, en op dezelfde wijze aangegeven.

Hier is ook nog weggelaten 't gedicht van Guilhelmus Vondelius, dat in de vorige uitgaven aan de achterkant van 't tietelblad staat. De uitg. is verder geheel gelijk aan 1642.

'n Nieuwe tieteluitgave dus van dezelfde boekverkoper en reeds 'n jaar later; blijkbaar alleen om opnieuw de aandacht op 't boek te vestigen.

3. *I.V. Vondels Jerusalem verwoest*. Treurspel. Ziet uw Huis wordt u woest gelaten.

Vignet: Putje met onderschrift: ‘Elck zyn beurt.’ *t' Amsterdam, Ter Druckerye van Kornelis de Bruyn, Boeckdrucker, in de Gravestraet*. CI□ I□ LXI (d.i. 1661). 8°. 64 blz. aangegeven door cijfers, beginnende bij 't treurspel met 5; en ook door letters A 2 enz.

't Is blijkbaar 'n nadruk van 1, er zijn wel veel drukfouten verbeterd, maar 'n vergissing zoals die van vs. 74, en de oorspr. fout van vs. 580 zijn niet hersteld.

In 't voorwerk is 't zelfde weggelaten als in de uitg van 1642. Ook in de tietel boven 't eerste bedrijf.

Hier staat overal *bedryf* in plaats van *handel*. Bij 't vijfde bedrijf staat er niet bij ‘en leste.’ Ook staat hier weer overal: *keizer*.

In 't gedicht van Guilhelmus Vondelius staat vs. 2 paerlen. Boven vers 151 staat enkel: Titus. Librarius. De overige afwijkingen opgegeven onder 1 komen hier ook zo voor.

Onder 't treurspel staat alleen: Einde.

Deze druk heeft veel kleiner letter, en is veel meer in elkaar gedrukt.

4. *J.v. Vondels Hierusalem Verwoest*. Treurspel. Over vele Jaren gedrukt, en nu herdrukt.

Vignet: Putje met onderschrift: 'Elk syn beurt.' *t'Amsterdam, Voor de Weduwe van Abraham de Wees, op den Middeldam, in 't Nieuwe Testament*. 1665. 4° 76 blz. aangegeven door cijfers, en ook door letters A2 enz.

In deze uitgave is 'n prent ingevoegd voorstellende de verwoesting van Jeruzalem. Op de voorgrond wordt de zevenarmige kandelaar weggedragen. De prent is van Gerard*) de Iode.

't Gedicht van Guilhelmus Vondelius is evenals in 2 weggelaten.

Hier ook overal *bedryf* in plaats van *handel,* en er staat weer *kaizer,* maar niet overal.

Dezelfde tekst als de voorgaande met enkele wijzigingen en verbeteringen, zoals: vs. 74 die ick scheppe. Boven vs. 151 staat weer: Titus de Keizer. Librarius Rothmeester.

Onder 't treurspel staat alleen: Einde.

*) Er staat: Gerar.

5. *J.v. Vondels Hierusalem verwoest*. Treurspel. Over vele Jaren gedrukt, en nu herdrukt.

Vignet: naar links omgewend putje, met onderschrift: ‘Elk zyn beurt.’ *t'Amsterdam, Voor de Weduwe van Abraham de Wees, op den Middeldam, in 't Nieuwe Testament*. 1665. 4° 67 blz. aangegeven zoals bij 4.

Deze druk is (enkele spellingsverschillen uitgezonderd, en 't omgekeerde putjesvignet) gelijk aan de voorgaande (4) maar de prent staat hier niet in. De reien zijn in kleine letter gedrukt. Unger zegt in z'n *Bibliographie* blz. 32, dat deze druk vermoedelik pas van de laatste jaren van de 17 d'eeuw is. 't Bewijs hiervoor lijkt mij 't vignet met 't omgekeerde putje op 't tietelblad, (de emmer aan de linkerzij van de ketting, enz.), en dat dus nagegraveerd is.

De aanhaling uit Vergilius in de opdracht aan *Hoofd*, blz. 79, beginnende: ‘O die ghy neemt alleen’ blz. 78-79.

Poëzy 1660 II, blz. 532.

T i e t e l: Uit Virgilius.

4 van ramp
15 oud'ren
20 werwaarts

De aanhaling uit Vergilius in de voorrede *Aenden Gedichtlievenden Lezer*, blz. 83, beginnende: ‘Wilt, Vader, kuysche ving'ren aen’

Poëzy 1660 II, blz. 533.

Er staat boven: Uit de zelve ('t staat vlak achter de vorige aanhaling). Geen verschillen.

De aanhaling blz. 83, uit Homeros, beginnende: ‘'t En past niet datme God Iuppijn’

Poëzy 1660 II, blz. 533.

T i e t e l: Uit Homeer.

l Jupijn

Poëzy 1682 II, blz. 598 onder ‘Vertaelingen.’

T i e t e l: *Uit Homeer*.

1 datmen
2 onrein
3 verbiedt my
5 de Goden

Er staat onder: MDCXX.

De aanhaling blz. 88, uit Vergilius, beginnende: ‘Wie sal de lijcken,’

Poëzy 1660 II, blz. 533.

T i e t e l: Uit Virgilius.

3 oude

De aanhaling blz. 91, uit Prudentius, beginnende: ‘De Iood zynde uyt den stoel’

Poëzy 1660 II, blz. 533.

T i e t e l: Uit Prudentius.

Geen verschillen.

Poëzy 1682 II, blz. 598, onder ‘Vertaelingen.’

T i e t e l: Uit Prudentius.

4 begange

Er staat onder: MDCXX.

De aanhaling blz. 93, uit Seneca, beginnende: ‘Het Loth en wees’
Poëzy 1682 II, blz. 595, onder ‘Vertaelingen.’
T i e t e l: Uit Seneca.
2 trotzen
AENDE IOODSCHE RABBYNEN, blz. 100:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 65, onder ‘Klinckdichten.’

Aan de Iootsche Rabbijnen.

Vw gansche Priesterschap was, als van blyschap, dronken,
Toen Christus hing aan 't hout met armen uitgestrekt,
Gekruist, gegeesselt, en van dierbaar bloet bevlekt,
Daar hem dien bittren kelk des doots was toegeschonken.
Zy dochten luttel, dat Rechtvaardigheit, die boven
In 's hemels hoogen troon de fixe weeghschaal houdt,
Onschuldig bloet waardeert noch meer dan 't fijnste goud;
En telt al 't zuchten van de waarheit hier verschoven:
Maar toen de dag eens quam, dien Godt beschoren hadt
Tot wraak van 't schellemstuk der godtvergete stadt,
Die veiligh docht te staan op haar gewijde drempels;
Bleek klaar, wat zulk een stuk al plagen met zich brocht,
En dat den wrevlen tot geen borstweer strecken mocht,
Gewelt van muuren, noch schijnheiligheit des tempels.

Poëzy 1650, blz 61, onder ‘Klinckdichten.’
Helemaal dezelfde tekst als van *Verscheide Gedichten* 1644.
Poëzy 1682 I, blz. 295, onder ‘Klinckdichten.’ (Er staat verkeerd 395).
T i e t e l: Op de verwoesting van Jerusalem, aen de Joodsche Rabbijnen.
Overigens helemaal dezelfde tekst als van *Versch. Ged*. 1650.

DAVIDS LOFZANGH VAN HIERVSALEM, blz. 216:
Dit gedicht komt niet voor in de latere uitgaven van *Hiervsalem Verwoest*.
Verscheide Gedichten 1644, blz. 377, onder ‘Gezangen.’

Ierusalems lof,
Of Vitbreidinge van den CXX1 Psalm.
Wijze: *O nuit jalouse nuit.*

Ierusalem, als ick u boven 't hooft zie hangen
Het uitgetogen zwaart, dat uwen schedel dreight;
Als ick u, Sion, zie geketent, en gevangen,
En hoe, ghy, als een zon, uw hooft ter aarde neight;
Als ick uw daken zie en muren omgevallen,
Geslecht met gras, dat dal en heuvel flus besloegh;
En 't pratte Babylon met zegeteeckens brallen,
Die David zegenrijck den Philistijn ontjoegh;
Dan sluit mijn hart, van rou; dan gaat het op een schreien;
Dan ben ick, als de sneeuw, die voor den zomer smelt;
Dan gaat mijn droeve ziel, in 't dal van droefheit, weien;
Daar stadigh eene beeck van tranen vloeit, en zwelt.
Maar als ick, wederom gekomen tot my zelven,
Zie rijzen top by top van 't nieuw gesticht gebouw,
Den tempel, en het hof, die prachtige gewelven;
Dan schep ick zoo veel vreugt, als voormaals druk en rou.
Dan spreeck ick by my self: o stadt, van Godt verkoren,
Van blyschap juicht mijn hart, van blyschap springt mijn siel:
Om dat, ick weet niet wie, my luistren komt in d'ooren:
De Godtsstadt is herbouwt, die eertijts nederviel.
Godt Godt heeft aangezien 't boetvaardige vernedren
Der stammen, al te lang gevangen aan d'Euphraat.
De rijcke tempel klimt met marmersteen en cedren,
Tot aan den hemel toe, gelijck de dageraat.
Het Heilige is verzien met zijne goude vaten.
De Priesters op een nieuw het outer smoocken doen.
De stieren loeien weêr, en d'offerlammers blaten,
Geheilight, om de vlam van 't offervier te voên.
Klimt op in Arons huis. klimt op in 't huis des Heeren:
Naardien de poorten weêr te Sion open staan.
Laat's Priesters lippen u Godts wet en zeden leeren,
En, aan zijn voetschabel, roept 's hemels Godtheit aan.
O uitgeleze stadt, o Moeder aller steden,
Door's hemels schicking, niet by wilt geval, gesticht:
Maar tot een zaligh eindt, en plaats voor 's volx gebeden;
Ghy zult mijn rustplaats zijn, en stof voor mijn gedicht.
O eere van het Rijck, o zetel van de stammen,
Die met een heilgen glans der Godtheit zijn bekleet;
Ghy blinckt met 's Konings kroone, en Arons offervlammen,
Dat wie u ziet, met roem van u te spreken weet.
Mijn yver eet mijn hart, en krenkt bykans mijn zinnen,
Wanneer ick vieren helpe, om 't statighst, 't hooge feest;
Dan ben ick meer dan mensch, of een der Cherubinnen;
Dan is mijn lichaam hier, en elders ziel en geest.
Men ziet een weerelt, zwart van menschen, t'samendringen,
Van wijdt en zijd, om strijt, verzamelt op een sté:
Gelijck de stroomen, elck uit hunne bron, ontspringen,

En bruisen op het lest in eene diepe zee.
De Priesterlijcke schaar, welrieckende van geuren,
Vitmuntende in cieraat, elx aanzicht tot zich haalt.
In myter, gordel, rock, en duizent mengelkleuren,
In gout, en klaar gesteente een ieders oogh verdwaalt.
Het offer, eerst gewijt aan 't outer, en zijn horen,
Ten leste 't offerplat met ingewant beslaat.
De hemel aangeterght, door 's volx vergrijp, tot toren,
Op d'offerhande ziet, en zich verzoenen laat.
Daar vangt het loven aan. daar zingt men Gode psalmen.
De wint, het snarespel, en Goddelick musijck,
In 't hangende gewelf, verwecken duisent galmen,
Ia zelf den Englezangk, in 't noit bedroefde Rijck.
Dan zingen zy: geen bloet van kalveren noch stieren
Kan boeten onze schult, noch wasschen onze smet;
Maar wel een eedler bloet van 't offer, goedertieren
Ons allen tot een zoen en offer voorgezet.
Wy zien op waarder zoen: op waarder bloet wy oogen,
Waar van deze offerhande alleen een voorbeelt streckt.
O kom, Messias, kom, en sterck ons onvermogen,
En drijf de schaduw wech, die ons gezicht bedeckt.
Het slaghtschaap zy gelooft, dat, eer de starren blonken,
Ons met zijn dierbaar bloet had vrygekocht alree.
Schiet vleugels aan. heft op uw harten, laagh gezoncken,
En voert des Hooghsten roem in d'allerhooghste stee.
O Hooftstadt van dit Rijck, de weerelt door geprezen,
Wat zwijgh ick, dat in u van elpenbeen en gout
Des Konings rechterstoelaanzienlick staat gerezen?
Daar elck zijn vonnis haalt, als Iuda vierschaar houdt.
Hier dringt men voor 't palais, of om den Vorst te spreken,
Of hem te zien: elck heeft zijn eigen wit, en wensch.
Zoo ras hy zich vertoont, is ieders hart bezweken,
Om 't hooft, meer Godt gelijk, dan een onsterflik mensch.
Dat Memphis 't hooft inhale, en vry den moet laet dalen,
Voor 't glinsterende slot, dat in de bergen light.
Dat Sidon niet eens droom dees toppen t'achterhalen;
En Tyrus elders keer het schaamroot aangezicht.
Zy pronkt gelijk een bruit der Godtheit, hoog geheven.
Gesteente is haar cieraat, en purper hare draght.
De hemel scheen verlieft aan haar zijn trouw te geven,
En heeft, om eene stadt, alle andre steên veracht.
Zy schijnt een paradijs, omhelst van zilvre beken;

Een Eden, daar het Man aan 's levens puickboom groeit;
Een geurigh lustprieel, met hemeldauw bestreken,
Dat geenen winter voelt, en eeuwigh groent, en bloeit.
Zy schijnt een Phoenix, die, met schitterende veêren
Vit d'assche weêr verrijst, en al wat vlieght beschaamt.
Maar zwijgh, mijn psalterspel; zy kan uw roem ontbeeren
Die al de weerelt door geroemt is en befaamt.
Het zy ick dan aanschouw, hoe binnen uwe wallen
Aaron wort gezalft, en Iudaas hooft gekroont,
Hoeze elck, naar hunnen staat gedient, zoo heerlick brallen;
Hoe d'een het Heilighdom, en d'ander 't hof bewoont;
Het zy ick overlegh, hoe ghy begrijpt de kooren,
En 't God gewijt gewelf, het welck de starren zoeckt,
En Godt, die d'offers rieckt, en hier 't gebedt wil hooren,
En zegent wederom wat van hem wiert gevloeckt;
Het zy ick u aanschouwe, als 't beelt, dat ons, naar 't leven,
Een stadt vooroogen maalt, waaraan noch iedereen,
Die van den rechten Geeft des hemels wort gedreven,
In 't lest der dagen, strecke een levendige steen;
Het zy ghy 't voorbeelt wilt van d'opper heilstadt schijnen,
Waar van der Vadren Godt alleen is timmerman;
Een stadt van klincklaar gout, en perlen, en robijnen;
Een stadt, die eeuwigh duurt, en nimmer storten kan;
Ierusalem ghy zijt en blijft mijn lust, en weelde.
Ick wensch dat, als uw volck eens afschudt Babels juck,
Men u veel zegens wenschte, en elck u zegen deelde;
Dat wie u minde, ontfing een ongemeen geluck.
Dewijl de burgertwist ter neêr smijt stercke muren,
En voorspoet in den schoot van vrede en eendraght rust;
Zoo moet de vrede en pais in u gedurigh duren:
Zoo blijf het vier des krijghs in uwen kreits geblust.
Om mijner broedren wil, ter liefde van Godts vrunden,
Gehooft gehuist van u, in weldoen onvermoeit,
Wy hartelijcker u veel vrede en welvaart gunden,
En wenschen, dat uw heil oneindigh groeit, en bloeit.
Om Arons drempels oock, die binnen uwe veste
Geleit zijn, en betreên van Levijs vroom geslacht;
Ick gaarne u wenschen wil al 't geen u dien ten beste:
Gelijck een, die uw heil zijn eige welvaart acht.

Poëzy 1650, blz. 555, onder ‘Gezangen.’ - Dezelfde tekst als van *Verscheide Gedichten* 1644, behalve de volgende verschillen.

29 Klim op.... klim op
38 den heilgen
42 om statighst
56 d'offerhanden
58 De wint en snarespel:... Goddelijck
75 Des Konigs.... aenzienlijck
80 dan eenig sterflijk mensch.
90 Manne
93 Fenix
99 heerlijck
105 aenschouw

108 streckt
111 peerlen
121 broederen
127 dient

Poëzy 1682 II, blz. 479, onder ‘Gezangen.’ - Met nog 'n enkele kleine wijziging dezelfde tekst als van 1650. - *Van Lennep* I, blz. 757. - *Unger* 1618-1620, blz. 141.

DE HEERLYCKHEYD VAN SALOMON, blz. 223:

In *W.S. Heere van Bartas wercken door Zacharias Heijns*. (1621), IV. dagh der II. weke, blz. 503-vlgg. (*W.S.* = Willem Saluste).

't Tietelblad is hier natuurlik weggelaten. 't Stuk begint hier met 'n prent, voorstellende koning Salomon op z'n troon, met zeven leeuwen aan weerszijden op de treden.

Boven 't gedicht staat alleen: De Heerlijckheyd van Salomon.

Behoudens spellingverschil geen andere verschillen dan dikwels *u* voor *uw,* en in de tegenw. tijd 3e pers. enk. dikwels *d* voor *t*.

In 't voorwerk zijn weggelaten de Opdracht en de Voorrede; boven ‘Het Inhoud’ staat: De Heerlijckheyd van Salomon. Door I.v. Vondelen.

De *Klinckert* van ‘De Vertaelder aen Keyzeren enz.’ staat hier achter 't stuk, blz. 558.

vs. 4 achter *opgetimmert* 'n punt; vs. 10 *u blyschap* (voor de volgende teksten zie hieronder).

De *Klinckert* ‘Op de aenkomste van De Koninginne van 't Zuyden te Hiervsalem’ is ook weggelaten (voor de volgende teksten zie hieronder).

Van Lennep I, blz. 339. - *Unger* 1618-1620, blz. 147-vlg.

Klinckert van ‘De Vertaelder aen Keyzeren, Koningen enz.’ blz. 225:

Verscheide gedichten 1644, blz. 64.

T i e t e l: Aan Keizers, Koningen, en Vorsten.

1 parlen
2 Op 't voorhooft, waar in Godt
3 En kraakt van purper, en verkreukt u
4 Met glinstrend kroonegout te prachtigh
5 Benijt het niet
6 zijn vaders
7 den blixem van zijn groote
8 Verslaat en doodverft,
10 u blyschap
11 tijtlijck erf hoovaardigh
12 Rijk is duurzaam, als het
13 te gelijk

Poëzy 1650, blz. 60. - Dezelfde tekst als 1644, behalve:
3 uw hair
10 uw blyschap
Poëzy 1682 I, blz. 294. - Dezelfde tekst als 1650, behalve:
T i e t e l: Op de Heerlijckheit van Salomon, Aen Keizers, Koningen, en Vorsten.
Van Lennep I, blz. 340. - *Unger* 1618-1620 blz. 148.
't Gedichtje op Phaëton, Voorreden, blz. 230:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 320.

T i e t e l: Op PHAETON, uit *Ovidius*.
Alhier leit *Phaëton* verslagen,
De voerman van zijn vaders wagen;
Die, schoon de toom hem zy ontgaan,
Heeft niettemin wat stouts bestaan.

Poëzy 1650, blz. 472. - Dezelfde tekst als 1644, behalve:
vs. 3 hem is ontgaen,
Poëzy 1682 II, blz. 79. - Dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep I, blz. 344 - *Unger* 1618-1620, blz. 153.
Klinckert ‘Op de aenkomste van De Koninginne van 't Zuyden te Hiervsalem’, blz. 299:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 64.

Op d'aankomste der Koninginne van't Zuiden te Ierusalem.

Aanschou, wat schooner zon verlaat de morgenstralen,
En heft haar hooft om hoog, dat op de Vorsten smaalt,
Met steenen, daar natuur zoo goddelijck meê praalt.
Wat yver prickelt haar zoo wijt te loopen dwalen?
Of is het om een parle aan hare kroon te halen?
Och neen, de liefde heeft haar edel hart gewont,
Met lust tot dauw, die, uit des wijzen Konings mont,
Noch liefelijcker vloeit, dan honigh in de dalen.
Een vrouw, een Koningin, een Heidensche, die komt
Beschamen onzen roem; hoe schoon men dien verblomt.
Dees blickerende lamp verdrijft door hare klaarheit
Den luister onzes naams: naardien wy, zwaar gejukt
Van 't aartsch, door yver noit ten bedde uit zien* gerukt;
Dies derven wy het heil der aangebode waarheit.
Er staat geen ‘Klinckert’ boven.

Poëzy 1650, blz. 61. - Dezelfde tekst als 1644, behalve:
2 dat tegens zonnen straelt
9 een Heidensche afkomst komt
13 zijn geruckt;
14 derven wy de vrucht
Poëzy 1682 I, blz. 295. - Dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep I, blz. 387. - *Unger* 1618-1620 blz. 211-vlg.
DE HELDEN GODES, blz. 302:

* *zien* zetfout voor *zyn*

De Helden Godes Des Ouden Verbonds, Dicht-kunstelijk verklaart Door J.v. Vondelen. Midsgaders De Heilige Dagen van C. Huigens. Vignet: De gevleugelde faam, met 'n lauwerkrans in de hand, blazend op 'n bazuin, zwevend boven 'n zeehaven met schepen. Tot Gorinchem, Uit de Boekwinkel van David van Wesel, Boekverkooper aan de Peterbrugh, In 't Jaar 1663.

In 't voorwerk is weggelaten de opdracht aan ‘Iohan Fonteyn.’ Deze uitgave bevat geen prenten. De teksten van onder de prenten, staan in deze uitgave onder de namen der Helden boven de gedichten. De ‘Hymnus of Lofzangh vande Christelycke Ridder’ staat in deze uitgave niet. De gedichten van Huygens hebben 'n afzonderlike bladnummering.

In de teksten kleine wijzigingen zoals:

Van onze blz. 308 r. 28 Evangelium
Van onze blz. 311 r. 80 paerlen
Van onze blz. 312 r. 96 toortzen
Van onze blz. 313 r. 127 omwegen
Van onze blz. 317 vs. 25 t'sevens
Van onze blz. 319 vs. 18 pick; vs. 30 vloed
Van onze blz. 323 des Hemel
Van onze blz. 329 vs. 2 gaen vergen; vs. 5 Neef
Van onze blz. 329 vs. 26 vlam
Van onze blz. 329 vs. 7 t' saem;
Van onze blz. 335 vs. 3 plichtigh
Van onze blz. 345 vs. 3 bezyen
Van onze blz. 371 vs. 15 Met onbesnedene
Van onze blz. 371 vs. 26 lendenen
Van onze blz. 371 vs. 28 't Prophetisch ampt bekleed

Van Lennep II, blz. 11. - *Unger* 1618-1620, blz. 213.

Klinckert, blz. 303: *Verscheide Gedichten* 1644, blz. 62.

Aan de Outvaders, Priesters, Koningen, Propheten, en Helden.

Outvaders, uit wier struick de stammen zijn gesproten;
Aartspriesters, die 't altaar met vier en vee besloegt;
Gekroonde koningen, die heilge scepters droegt;
Propheten, die voor 't volck het* Godts geheim ontsloten;
En strijtbre Helden, die met schitterende degens
Den vyant boodt het hooft, en rande Moab aan,
En Ammons Ridderschap; en t'huis keerde, overlaên
Van bloedige tropheen, en zoo veel roofs en zegens:
Lijt dat mijn zangheldin koom met haar harp verbreên,
Hoe ghy geteelt, gesmoockt, geheerscht, gespeelt, gestreên,
En overwonnen hebt: lijt dat ick my vermake,
En spiegel in uw deugt: en andren mededeil
Al 't geen de Geest beschreef, tot 's menschen dienst en heil;
Op dat elck een met my in 's hemels liefde blake.

Poëzy 1650, blz. 59. - Dezelfde tekst als 1644, behalve:
4 hebt Godts
12 spiegele
14 van 's hemels
Poëzy 1682 I. blz. 293. - Dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep II, blz. 12. - *Unger* 1618-1620, blz. 214.
Klinckert, blz. 315: *Verscheide Gedichten* 1644, blz. 63.
T i e t e l: Op Godts Helden.
6 Allerhooghsten.... schelle stem
9 wy hier, noch ballingen, beneên
10 Vast zuchten eer men.... betreên,
11 Dat ons Aertspriester
12 Zoo offren wy.... vromen wandel, dien
13 Wy.... papier.... zien.
14 lagen.... toch
Poëzy 1650, blz. 59 en *Poëzy* 1682 I, blz. 293 hebben tietel en tekst als 1644.
Van Lennep II, blz. 22. - *Unger* 1618-1620, blz. 225.
ODE OP DE GHEBOORTE VAN ONSE HOLLANDTSCHE SAPPHO ANNA ROEMERS, blz. 392: *Verscheide Gedichten* 1644, blz. 129. - In de tietel is ‘Ode’ weggelaten.
37 u dicht
40 Wie van uw
Poëzy 1650, blz. 171.
2 toen
3 van den hemel zelf bezint.
5 hun hooge
8 en blinckende
13 Groei,.... en bloei, ontluick,
15 van uw
18 Die

* *het* zetfout voor *hebt*.

20 uw naeldwerck
21 met pinceel,
27 bemaelt;
29 verscheide
33 Cats verbaest toekijckt:
36 Saffo zelf gelijckt:
39 Die u
43 Was op,.... was op
46 Was op,
47 De Hemel
48 Was.... van 't gezegent Nederlant.
49 Die hun
54 dat wert
55 leste
58 Jongkvrouw,
59 zich in uwe
60 wilvaerdigh
61 uitgeleze
63 Vergaep.... schielijck
65 naer de starren
66 hemelwaert.... Sibille

Poëzy 1682 I, blz. 287. - Dezelfde tekst als 1650 met enige verschillen.
Van Lennep II blz. 209. - *Unger* 1618-1620, blz. 23.

OP DEN BURGER-KRIJGH DER ROOMEREN, blz. 396:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 62. - Er staat geen ‘Klinckert’ boven.

1 vordert.... de dwingelanden
2 hunnen zetel
3 na dat zy
4 Tarquijn.... ontwrongen, uit zijn handen:
5 Als 't forsse Roomsche.... eigene
7 Vitheemsche vyanden; en draegt naar 't duister graf
8 Verkregen vrydom,.... gemengde en bloende
12 brave
13 Italië gequeeckt hadde in zijn
14 Hy won 't gebiet, maar met verlies

Poëzy 1650, blz. 58. - Onder de tietel staat: Door den Heer Fiskael Storm uit Lukaen vertaelt.

1 vordert.... de dwingelanden
2 hunnen zetel
4 Tarquijn.... gewrongen uit zijn handen;
5 Als 't Roomsche volck zoo dol zijn eigene
6 met zijn zwaert,
7 Uitheemsche vyanden; en draeght naer 't duister graf
8 Verkregen vrydom, met gemengde en bloênde
12 brave
13 Italie gequeeckt hadde in zijn'
14 Hy won 't gebiet, maer met verlies

Poëzy 1682 I, blz. 292. - Dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep II, blz. 201. - *Unger* 1618-1620, blz. 351.

AEN DEN BRUIDEGOM LAMBRECHT JACOBSZ. MET SIJN BRVIDT, AECHTJEN ANTHONIS, blz. 397:

Poëzy 1650, blz. 485.

Op het Huwelyck van Lambert Jacobsz Schilder.

De Schilderkunst, die praelt met puick van oude stucken,
En aen den Tiber wort geviert en aengebeên
Van aller geesten bloem, gedreven derwaert heen,
Om daer met doode stof het leven uit te drucken;
Dees hoe aenlockend kon den geest zoo niet verrucken
Van onzen Schildergeest, die in 't gemoet bestreên
Geen doode verf vernoeghde, albast, noch marmersteen,
Om een ontloke bloem in Nederlant te plucken.
Na veel beraets hy dus den schellen weêrgalm vraeght:
Hoe heet mijn echtgenoot? hoe noemt men deze maeght?
Aeght, riept* de wedergalm. Aldus om uit te kiezen
Een Aeght uit duizenden, zo komt de Bruigom t'huis,
En zoeckt zijn wederhelft, zijn Bruit, niet zonder kruis,
En vint haer endelijck met vreught in 't Hof der Vriezen.

Poëzy 1660, blz. 115. - Dezelfde tekst als 1647, in dit deel *blz.* 397 afgedrukt, met 'n enkel verschil.

Poëzy 1682 I, blz. 306. - Dezelfde tekst als 1650 (met dezelfde zetfout *riept* vs. 11) met uitgebreide tietel, en hier staat de datum (met dezelfde vergissing) onder 't gedicht.

Van Lennep II, blz. 116. - *Unger* 1618-1620, blz. 350.

BABYLONISCHE GEVANGENIS, blz. 398:

Poëzy 1650, blz. 559. - Spellingverschillen als:

1 daeghlijx
14 ver van huis,
30 Men trapze,

Poëzy 1682 II, blz. 484. - Dezelfde tekst als 1650, behalve in vs. 28 *breng*.

Van Lennep II, blz. 137. - *Unger* 1621-1625, blz. 35.

GEZANG, op het Latijnsche Woordt: Trahit sua quemque voluptas, blz. 400:

Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 134. - Dezelfde tekst als de eerste druk van 1647.

Poëzy 1660, blz. 145.

11 Elk werd

Poëzy 1682 II, blz. 680 onder ‘Oude Rymen.’

28 is,
40 hun schilden
45 door ondervinden
49 d'Eene zal zijn
53 klinken,
54 zwaerden
62 kerrektooren,
66 zich verschuilen,
75 zijns herten

Van Lennep II, blz. 206. - *Unger* 1621-1625, blz. 88.

* *riept* zetfout voor *riep*

OP 'T WOORT: DAER IS SOO YETS, blz. 403:

Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 137. - Dezelfde tekst als de eerste druk van 1647.

Poëzy 1660 II, blz. 148. - Dezelfde tekst als van 1647.

Poëzy 1682 II, blz. 682, onder ‘Oude Rymen.’

T i e t e l: Gekken te hoop.

8 't Is bonum....

9 dat volkje

Van Lennep II, blz. 208. - *Unger* 1621-1625, blz. 90.

OP KASSANDRAS TREURSPEL, blz. 404:

Dit gedichtje staat in geen van de drukken van Rodenburghs treurspel (zie bij de *Jaartallen* op dit gedichtje.

Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 84. - *D*ezelfde tekst als de eerste druk van 1647.

Poëzy 1660 II, blz. 89.

1 uw vervloekte

Poëzy 1682 II, blz. 390.

1 hertogin.... uw' vervloekte

2 minne past toch

4 trek

Van Lennep II, blz. 333. - *Unger* 1646-1647, blz. 261.

KLINCKDICHT OP HET DERDE DEEL VAN 'T LICHT DER ZEEVAART, blz. 405:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 61, onder ‘Klinckdichten’.

1 overgeve

2 Die 't Middelantsche meir benauwen

5 De Straatsche*) handelaar gaf geen

6 van gevaar

*) die de str. v. Gibraltar is doorgevaren.

Poëzy 1650, blz. 58 onder ‘Klinckdichten.’
1 van hun die luttel stuiten,
2 De Middellantsche zee benauwen
3 hun gewin
5 De Straetsche handelaer gaf geen
6 van gevaer
9 angst voor.... hart
Poëzy 1682 I, blz. 292, onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als van 1650.
Van Lennep III, blz. 460. - *Unger* 1621-1625, blz. 1.
KLINKERT, blz. 406:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 66 onder ‘Klinckdichten.’
T i e t e l: Op de vertalinge van Bartas door Z. Heins.
1 Taals onkund hiel dus lang veel
3 Daar Willem stak voor hen het heiligh reukwerk aan,
4 En volghde's hemels heir, met
5 Doch.... als Aartspriester
6 met de verf der beste blaên,
7 En huwde, op dat zijn lant den Fransman moght verstaan,
8 Aan Bartas klare stem den weerklank zijner luiten.
9 Britanje,
10 Noch brommenden Tuskaan, ...hoovaardigh Spanje,
11 Noch wijken de trompet van....
12 Wie lust heb dien
13 Deurlees dit.... leen leergierige ooren
14 Aan Heins, ons streckende des grooten
Poëzy 1650, blz. 63, onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als 1644, behalve:
1 Gebreck van tolck hiel lang de Nederlanders buiten,
14 Aen Heins, die ons verstreckt des grooten....
Poëzy 1682 I, blz. 297 (verkeerd genummerd 397) onder ‘Klinckdichten.’
T i e t e l: Op de vertalinge van Willem Bartas door Zacharias Heyns.
Dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep II, blz. 199. - *Unger* 1621-1625, blz. 2.
OP ZACHARIAS HEYNS, blz. 408: *Verscheide Gedichten* 1644, blz. 136.
1 Aldus leeft Heins in print, om onzen tijt te cieren,
2 En deckt zijn geestigh hooft met heilige
3 Met reden; want hy vloeit.... klare beeck,
4 Zoo lieflijck als Bartas, in d'een....
Poëzy 1650, blz. 192, onder ‘Afbeeldingen’ - Dezelfde tekst als 1644, behalve:
4 in d'eene en d'andre Weeck.
Poëzy 1682 I, blz. 589, onder ‘Afbeeldingen’. - Dezelfde tekst als 1650.
Onder de tietel staat: Vertaelder van de werken van Bartas.
Van Lennep II, blz. 200. - *Unger* 1621-1625, blz. 3.
GEBEDT, UYTGESTORT TOT GODT, OVER MIJN GEDUERIGE QUIJNENDE SIECKTE. Anno 1621, blz. 409:
Poesy 1647 II 2e druk, blz. 137. - Dezelfde tekst als de eerste druk van 1647.
Poëzy 1650, blz. 592.
T i e t e l: Gebedt uitgestort tot Godt in mijn langdurige quynende Zieckte.

1 zieckten.... en weder laet verdwijnen,
2 Aenzie een Kristensch hart,
3 troost,
4 vat, van brosse stoffe ben:
5 Aenzie mijn.... dan, en laet uw goetheit stralen
6 Op my, nu afgepijnt van dagelijcksche qualen;
7 Of zoo u dat behaeght om mijn bedreve schult,
8 wapen.... borst met Kristelijck gedult.
9 De noot dit harnas eischt:
10 zwaricheên, verdriet, en ellenden.
11 Dus valtme 't leven zuur: dit
12 hemelwaert verzuchten
13 de zwaluwen hoor nestlen aen den gevel
14 overlend*.... van 's weerelts
15 daer gesternt
16 En gout, in blaeuw Turkois,
17 hoe yverigh de ziecken
18 Naer.... lucht, al roeiende op zijn wiecken
19 Gezwint wil steigeren; of wenscht dat uwe boôn
20 Hem dragen op hun schacht in
21 Wanneer ick om vermaeck met....
23 duncktme dat uw geest inwendigh my getuight
24 Hoe aller Englen rei daer....
25 Uit mijn quellaedje wert een hartelijck verlangen
26 Tot Godt en 't hooghste goet geboren en ontfangen.
27 den tijtelijcken
28 toch niet
29 Noch deze ellende niet te lang ons brosheit tergen,
30 Noch boven zijne maght uw sterflijck schepsel vergen.
31 Zoo zal mijn maetgezang u loven stadigh aen,
32 duistren
34 Genadigh zy gegunt te juichen met uw reien.

Poëzy 1660 II, blz. 149. - Dezelfde tekst als 1647 met enkele veranderingen (niet naar 1650).

Poëzy 1682 II, blz. 618. - Dezelfde tekst als 1650 met enkele veranderingen.

Er staat onder: MDCXXI.

Van Lennep II, blz. 119. - *Unger* 1621-1625, blz. 4.

* *overlend* zetfout voor *overlenend*.

OP HENDRICK DE KEYSER, blz. 411:

Nog 'n zelfde Portret (gravure) als vermeld op blz. 411. De tekst is hier opnieuw onder gegraveerd, en heeft enkele spellingverschillen en 't *abast* van vs. 2 is verbeterd in *albast*.

Nog 'n zelfde Portret (gravure), maar de zeer slordige tekst van 't gedicht is er onder gedrukt:

> Hier leeft, die, leven gaf aen marmer, aen metael
> Yvoor albast en klay dies laet zich, Uytrecht hooren
> Is Roome op kaysers prat en keyserlycke prael,
> De Kayser van de kunst is uyt myn schoot ghebooren
> I.V. Vondelen

Verscheide Gedichten 1644, blz. 135.

T i e t e l: Op Henrik de Keizer, Doorluchtigh Beelt- en Steenhouwer van Amsterdam.

1 en metaal,

2 Uitrecht

Poëzy 1650, blz. 189. - Dezelfde tekst als 1644, behalve:

3 Keizers.... keizerlijcke

4 Keizer

Poëzy 1682 I, blz. 591. - Dezelfde tekst als 1650.

Van Lennep II, blz. 123. - *Unger* 1618-1625, blz. 46.

OPDRAGHT DER AFBEELDINGHE VAN PRINS WILLEMS GRAF, AEN DE STATEN DER VEREENIGHDE NEDERLANDEN, blz. 412:

Nog 'n afbeelding van dit graf zoals op blz. 413, maar nu van links gezien; 't gedicht ook bovenaan zoals daar met enkele spellingverschillen. Onderaan links van de afbeelding staat: Henrick de Caeser, Inven, E.M.H. Stat: cum Privil. 1626. Onderaan rechts staat: C.J. Visscher, Excud.

Verscheide Gedichten 1644, blz. 300.

T i e t e l: Op Prins Willems graf, aan de Staten der vereenighde Nederlanden.

1 van dit lant,

2 Ontfangt, naar uwe gunst, doorluchte

3 van den Vorst,

5 Met haat van dwinglandye, en op

6 Uitschudde 't harrenas der westersche

7 Verdadighde al uw Recht, en....

8 Bezegelde den schat des Vrydoms met zijn bloet.

Poëzy 1650, blz. 454. - Dezelfde tekst als 1644.

Poëzy 1682 II, blz. 296. - Dezelfde tekst als 1644 en 1650.

De tietel van de eerste uitgave.

Van Lennep II, blz. 121. - *Unger* 1621-1625, blz. 45.

GEDACHTENIS VAN DESIDEER ERASMVS ROTTERDAMMER AEN DEN HEER PETER SCHRYVER, blz. 414:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 170, onder ‘Lierdichten.’

11 schandelicken

12 Christelicken

19 weereldlick.... geestlick

57 redelicksten
Poëzy 1650, blz. 324, onder ‘Lierdichten.’
9 heene
10 Athene
20 Zy
34 Zy
43 gesternt
44 bernt
49 Gekroonde hoofden
50 Zijn gunst door hun
55 Omhelzende
59 Haet en Nijt
64 Godt zegene en bedauw'
Poëzy 1682 I, blz. 473, onder ‘Lierdichten.’ - Dezelfde tekst als *Poëzy* 1650.
Van Lennep II, blz. 128. - *Unger* 1621-1625, blz. 38.
OP HET METALEN PRONCK-BEELD VANDEN GROOTEN ERASMVS, blz. 418:
Colloquia Familiaria of Gemeensame t'samen-spraken.... (enz.) t'Haerlem, Ghedruct by Thomas Fonteyn, Voor Dirck Pietersz. Boeck-verkooper tot Amstelredam, op 't water inde witte Persse, recht over de koorn-Marckt. Anno 1634. Op blz. 6 van 't voorwerk dezelfde tekst als de eerste uitgave van ‘Colloquia Familiaria.’
‘*Colloquia Familiaria*’... (enz.) Tot Utrecht, Gedrukt ter druckerije van Gysbert van Zyll, Boekverkoper op de Ganse-markt, in 's Konings-Bijbel 1664. Dezelfde tekst als de vorige uitgaven van ‘Colloquia.’

Verscheide Gedichten 1644, blz. 66, onder ‘Klinckdichten.’

In de tietel: Pronkbeelt, te Rotterdam.... ter eere
1 Latiam*.... hiel
2 gansch.... zoo ras
3 En schonk.... aan 't nedrigh Rotterdam,
4 Een naam, naar dien
5 De Stadt, verheugt om d'eer van zulk een zoon genoten,
6 Zijn rottende.... noch stuivende
8 Om haren zuigeling van 't hoogh altaar te stooten:
9 Dan och, die groote keert zich niet aan nijt noch spijt.
10 graf bestulpt zijn faam.... den tijdt.
11 voor afgunst
13 steurt aan 's Helts verdiende praal:
14 Wy gieten licht.... dien

Afzonderlike uitgave onder 'n zeldzame *afbeelding van Erasmus* (zie blz. 419). Deze tekst is dezelfde als van 1644; alleen de fout in vs. 1 *Latiam* is verbeterd juist als in *Poëzy* 1650; dit is natuurlik niet voldoende om te beslissen, dat deze prent van na 1650 is. De spelling komt deels met 1644 deels met 1650 overeen; maar de *y* overal zonder puntjes (zoals Vondel altijd *schreef*).

Poëzy 1650, blz. 62, onder ‘Klinckdichten’ en *Poëzy* 1682 I, blz. 296, onder ‘Klinckdichten’.

Dezelfde tekst als 1644, behalve de fout in vs. 1 *Latiam*, hier verbeterd in *Latium*.

Van Lennep II, blz. 127. - *Unger* 1621-1625, blz. 37.

OP ERASMUS, blz. 420: *Van Lennep* II, blz. 130. - *Unger* 1621-1625, blz. 41.

TOT LOF VAN ST. AGNES, GHESANG, blz. 420:

Geen latere uitgave van Stalpaert's *Vrouwelick Cieraet* is bekend. Ook in geen enkele latere verzameling van Vondel's poëzie komt dit gedicht voor. Dit is heel vreemd, en zou doen twijfelen of dit gedicht wel van Vondel is (zie blz. 832).

Van Lennep en *Unger* niet.

LYCKDICHT OP D. CONRADUS VORSTIUS, blz. 426:

Poesy 1647 II, 1e druk, blz. 57. - Omdat de 1e druk van 1647 blijkbare fouten had, is op blz. 426 de tekst uit de 2e druk afgedrukt.

Dezelfde tekst als de twede druk van 1647 met enige verschillen waaronder in vs. 9 *Naem* i.pl.v. *Roem*, dat in Vondels uitgave van 1650 en alle volgende staat.

Poëzy 1650, blz. 482.

Tietel: Op de doot van Koenraet Vorstius.
1 most leven,
3 gouden
4 En Godes aengezicht afschildert
9 niet hooren zonder straffen (geen leesteken)
10 dien Cerberus
11 Die smeet
13 De helsche afgront
15 op dat genaderijck
16 bestraele

Poëzy 1660 II, blz. 60. - Dezelfde tekst als 1647 2e druk, met 'n enkele verandering.

* zetfout voor *Latium*

Poëzy 1682 II, blz. 24, onder ‘Lykdichten.’ - Dezelfde tekst als 1650 met 'n enkele verandering; in vs. 11 *Dies smeet* (zie *Tekstkritiek* op dit gedicht). Links onder 't gedicht staat: Overleden 1622 den 9 van Wijnmaent.

Van Lennep II, blz. 147. - *Unger* 1621-1625, blz. 42.

KLINKERT, blz. 428:

Van Lennep II, blz. 139. - *Unger* 1621-8625 blz. 47.

OP DE VERTALINGE VAN DE EERSTE WEECKE, VAN G. DE SALVSTE, DOOR WESSEL VAN BOETSELER, blz. 429:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 63.

T i e t e l : Op 't vertolken van Bartas door den Heer Wessel van Boetselaar, Vryheer en Baron tot Asperen.

1 u taal
2 u moeders.... op 't hof
3 Komt school bij Boetselaar;
5 u lantsman
6 Hoe zijne zaken staan.... vremde
7 Uitheemsche.... schuwt, en maackt het
8 noch kalck
9 schep moedt:
10 vervalle
11 Die, rijck van.... hooft heft
13 zoo groot een
14 Die Phebus lauwerhoet

Poëzy 1650, blz. 60 en *Poëzy* 1682 I, blz. 264, onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als 1644 met de volgende verschillen:

In de t i e t e l: Vryheer t'Asperen.
In vs. 1, 2 en 5 *uw* i.pl.v. *u*.
8 datwe zweeten.
14 na moeilijck (1682 na 't moeilyck)

Van Lennep II, blz. 198. - *Unger* 1621-1625, blz. 48.

ALS JUFFROUW MAGDALENE HAREN BAAK TROUWDE, blz. 430:

Van de hand van *Anna Roemers* hebben we deze tekst:

> Veel duijsent Baken sijn aen ieder een[?]/man[?] gemeen:
> Maer gij, ô braven *Baek!* sijt voor dees' *Maegd'alleen*.

Aldus in 'n oud handschrift, waarbij vermeld wordt: ‘23 Maij a^{o} 1623 heeft Anna Roemers op de Bruijloft van Iost Laurenss'. Baek ende Magdalena van Erp 't volgende versken op eenen Roomer gesneden.’

(Zie *Dr. F. Kosmann:* De gedichten van *Anna Roemers Visscher* (1925) blz. 29. Mogelik is dit Vondel's oudste tekst, maar waarschijnliker is 't 'n gewijzigde lezing (zie *Tekstkritiek*).

Poëzy 1682 II, Aanhangsel blz. 3.

T i e t e l: Op het trouwen van joffrouw Magdalena van Erp met Justus Baak.
2 Baek, is nu voor u,

Van Lennep II, blz. 266. - *Unger* 1621-1625, blz. 51.

HET LOF DER ZEEVAERT, blz. 431:

Zeespiegel, Inhoudende Een korte Onderwysinghe inde Konst der zeevaert enz. *Tot Amsterdam, Ghedruckt by Willem Iansz Blaeuw, inde vergulde Sonnewyser*. 1627, blz. 4.

45 my
95 ontstelt,
227 noch witten
238 noch beworpen,
330 op cierlijxst
342 deuntjes
424 oorloch

Zeespiegel; Inhoudende Een korte Onderwysinghe inde Konst der Zeevaert, enz. Door Willem Iansz Blaeuw. Tot Amsterdam, Ghedruckt bij Willem Iansz Blaeuw, in de vergulde Sonnewyser, 1631, blz. 4.

16 voormals
31 Britanjen
45 Wat my
95 ontstelt.
108 Den wereld
136 perlen
178 moet geven
301 aenbreckt
413 bekend
424 oorloch

429 dienste en verschillende zetfouten.

De latere uitg. van *Zeespiegel* hebben 't gedicht niet.

Verscheide Gedichten 1644, blz. 114.

T i e t e l : Het Lof der Zeevaart. Aen den Heer Laurens Reael, Ridder, Oud-Generael van Oost-Indien, &c.

9 kunt
10 veergelege
13 voorgenome
21 Van waar
22 maakt het
27 gulden
28 hollen
30 gevlochte
31 Britanje
34 Uranie eerst is aan Phoenicien
35 meer,
36 Des aspunts sincken, en het... Beer.
37 En Rhodus is befaamt,
38 van den wind
44 en elleck d'eerst wil sijn.
45 Wat mij
50 konde duuren,
56 Kon
64 Wen op
65 Wen hy.... disselen
66 verwisselen
74 tegens
80 leyt gesmoort,
81 der omgestorte
82 om dat het
85 Die arbeyd
89 u vermogen
92 burgery
100 met haer saed
107 Kercktorens in de zee,
115 Oranje blanje
116 Wat schoon schakeersel hier het oogh
122 Iunoos kar.
124 Mercuur om laegh van 't lichtgestarrent
128 starren
133 sijt ge droncken,
134 misbruikt ge om meê te pronken,
136 worpt
138 swijg
142 kleenoodje,
144 Cypersche.... op levend
145 haars aanschijns eerse lande,
186 drie
260 soetelick

273 aan strand,
286 de Hel
409 moest
410 vreedsamelik
412 yegelick
428 gansche
442 op de soomen,

Poëzy 1650, blz. 113.

T i e t e l : Het Lof der Zeevaert. Aen den Heer Laurens Reael, Ridder, Out Generael van de Oost Indien.

9 kunt
10 vergelege
11 binnen boorts
13 voorgenome
15 Mijn Laurens
16 als Hooft, naer
20 onze kiel
21 van waer
22 maeckt het
26 Tifis
27 Gulden
28 hollen
30 gevlochte
31 Britanje
32 Dorst tarten met een boot

34 Uranie eerst is aen Fenicie
35 En leert hen.... meer
36 Des aspunts zincken, en het...Beer
37 Rhodus is befaemt
38 van den wint
43 naer dien vont:
45 Wat my
49 Die borst, uit schuim geteelt,
53 En sedert,
56 Kon
57 goetje,
58 en luchtigh toppers hoetje,
61 hier meê.... d'ouden
64 Wen op stadts.... de kiel;
65 Wen hy.... timmerliên met byl en zaegh en disselen
66 verwisselen
67 De balcken van weêrszyde
69 beide
74 tegens
76 of als Neptunus kerck,
79 De Reuzen zijn herteelt,
80 't bloet, wel eer gesmoort,
81 der omgestorte
82 om dat dees aert Saturnus stoel durf tergen.
85 Die arbeit
86 Een' man die wricken kost
90 vermetenheit:
91 gevaert,
92 burgery.... paert.
94 rijt een kuil
100 met haer zaet
103 romp, en hobbelt,
107 Kercktorens in de zee, ...men kan
108 hoogen
111 Ten leste ick mijne
112 Voor ancker
115 Oranje wit en blaeuw!
116 Wat schoon schakeersel hier het oogh
122 Junoos kar:
124 Merkuur om laegh van 't lichtgestarrent
128 starren
132 galery,
133 zijtge droncken?
134 misbruicktge om meê te proncken:
136 worpt
137 De weelde Tyrus.... deed dolen.
138 zwijg

142 kleenoodje.... uw ooren
144 Na'et Cypersche..op levend marmer
145 haers aenschijns,.... lande,
147 Wie.... binnen boorts
160 van de hel.
162 te Rome Italiaensche
168 Al is het lichaem t'huis,
169 Joffer
175 de Putier,
178 moet geven.
179 dick hondert in getal
181 na 'et
182 by abberdaen,
184 gehart gevoelt
185 ons slempers
186 gastgaen dick drie
189 Zoo neemt men oogh hier op.
193 Met dagk, gevangenis,
196 koi,
205 Wier blacken.... wier
209 Wier vesten
211 rechtvaerdigheit
217 Den windt
218 En d'Eick de baren klooft,
222 wat het
224 Geef
227 noch witten
229 noch
235 staerten,
237 nu braecken,
238 die geen loot.... noch
240 dick ontzien
245 baecken
253 des roovers (zonder komma)
257 naer wensch,
259 zet het
263 De heldre
266 starren
267 komt den Oceaen
268 dicke
269 Mengt hemel lucht en zee,
270 tegens.... tegens
271 En d'Op- den Ondergang,
273 woet opstrant,
276 een' Baiert brouwen
278 de vloet, en golf op golven
279 waentghe
280 in de muil
283 Nu lijt het..., nu voor, en nu ter zy.

285 Nu hangt men aen
286 de hel ons op
288 naer...., naer...., noch
289 Van toren
290 naer
293 Tifus dickwils dus, ...de gemoeden
294 d'ingelade goeden,
295 en alle masten kerft,
298 noch
302 hart
306 Wanhopigen
307 rots,
309 anderen
315 wanneer mijn zeepinas
316 de Noorder As,
319 Korus water.... uit het ruim,
321 dry, en door langdurigh
323 door gewelt
324 breecken dick
325 Men viert het armdick touw zomwijl tweehondert vadem,
326 En geeft het
332 doet, de dappere Heldin,
333 durfze
335 gemaenden
336 vergeefs geweer
339 als nu d'Oceaen,
341 smert, met vrolijckheit
342 met deunen,
343 koesterr
344 heldren
348 de kiel.
349 veelerley
350 kleinen,... gevaert
351 naer
352 hoewel de nachten
354 Door ongebaenden
355 naar d'As,
357 leidstar
360 toch der genen,
361 gruwelijcke
362 noch keeren.
363 de hemel
364 die zich van de gulde
365 Als van een uurwerck dient,
368 blaeuwen
370 uit het
381 wetsteen zulcks
386 Noch marssepeinen
388 tekenen... beelden overvol;

389 waer voorze
390 waerschuwt
391 Inhammen,
393 Mijn grenen
405 aerden
406 zwaerden
408 gratigh
409 moest
410 Noch.... drempels
412 zorge
413 waert gelastert.
414 dit vondeling, dien aterlinxen
415 men smack' hem
417 veergelegene
419 Noch.... geen Kristelicke
420 Noch
421 naer
423 maaien en gaf.... oegst
424 Op dat geen rijck noch kust door oorloogh wiert
427 En hoe 't
428 gansche
430 zwaergeladene
431 Zoo zal Godts zegen ons toevloeien
440 de lenden overdeckt,
441 als de zoomen,
442 langs de zoomen;
443 De slincke zwaeit... rechtehant;
445 Bemoschte watergoên
446 naer
447 uit het diep; en groote
448 Gelegen aen den stroom, of palende
449 zie er.... is, rijck Venedigh,
450 Marsilje staegh
453 zie'er uitheemsch
456 slaen
462 der Dichtren hooft, met vaerzen
465 De merckt.... weelden
466 De trotsgewelfde...., ten hemel vaert
468 de Joffers van ons Y,
470 naar den toon... haer treden
473 Zy hebben
477 drempel

Poëzy 1682 I, blz. 147. - Dezelfde tekst als 1650 met enkele kleine wijzigingen.
Van Lennep II, blz. 168. - *Unger* 1621-1625, blz. 52.

VECHTZANGK VOOR IOFFROUW MARIA TESSELSCHADE, blz. 456:
Poëzy 1650, blz. 517, onder ‘Gezangen.’
In de tietel: Juffrouwe
15 by 't
16 Rijck
24 weiden
27 Zwijght
38 Dan 't en eng
54 Daer 't loot 't geen
55 Het schip
59 oorlogh
67 ofghe
83 Met slaghzwaert
Poëzy 1682 II, blz. 411, onder ‘Gezangen.’ - Dezelfde tekst als 1650 met enkele veranderingen. - *Van Lennep* II, blz. 164. - *Unger* 1621-1625, blz. 70.
DE SALIGE TOORTSEN, blz. 460:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 278, onder ‘Bruiloftdichten.’

De tortsen van Alard Krombalck, en Tesselscha Roemers.

Hoe sal ick 't heilig bed van *Roemers* dochter roemen?
Mijn oog te keurig dwaalt. hier lacht een beemd vol bloemen.
O Amstelnymfen, helpt. wat hemelsch drijft mijn geest.
Vlecht hoeden en ontsteeckt de tortsen van dees feest.
Dat soo veel geesten als 'er leven in mijn aderen
Naar boven swevende in mijn harssenen vergaderen.
Sy sijn 'er al, ick voel 't. een God besit mijn siel,
En opent 't schoonste, dat een kiesch vernuft beviel.
God Iupiters gemaal bewaackte d'Amsterdammers
Met haer sorghvuldigh oogh, na veel geleden jammers,
Te liever, mits de Wraack, verbittert tegens recht,
Hun lage vesten tot den grond toe had geslecht:
Want wat was toch verbeurt aan 't goddeloos omhelsen
Te wreken van een Graaf, die 't edel huis van Velsen
Getrappelt had op 't hart, en sulck een vrouw verkracht
Die eerlick was gehuwt, en roemde op haar geslacht;
Een Graaf, die queeckend een verbitterde gemeente
Den ouden adel hoonde, en quetstese in 't gebeente.
De suster van Iupijn de stad hieromme was
Met gunst genegen, en herbouwdese uit haar asch:
Soo datse jong te prijck, met 's keisers kroon bepeerelt,
Sat tot verwondering der gansche Christe weereld,
En lade op sich, om al haar handel en gewoel,
Den nijd van nabuursteên, gewijt ten konings stoel:
Maar Iuno niet vernoeght, als die met grooter gaven
Haar burgers eeren wou, begaan was, om 's lands haven
Te schuimen van gevaar, dat over 't scheepsvolck hing,
Wen na behoude reis dick'vloot op vloot verging,
Door tweer Sireenen sang, wier liefelicke lippen
En snaren Palinuur verlockten op de klippen.

Sy stuurden eb en vloed, en breidelden de zee,
Soo dat vast weer en wind most luistren naar dees twee,
Het bloed van Kallioop. d'een om haar ongenade
Genoemt werd naar heur aard en strengheid *Tesselschade*.
Saturnus dochter dan met desen last beswaart,
Hier op den breeden Raad der Goden had vergaart,
Die overleiden 't vast en vonden sich verlegen:
Want Iuno dreef haar stuck, Apollo stondse tegen.
Sy dong op dese wijze: o vader van den Goôn,
En ghy wier Majesteit vereert den hoogen troon
Des grooten Dondergods, de spijt verruckt mijn sinnen
Wen ick gedenck, hoe twee half zee-half-landmeer-minnen
Bestrijden een Godin, wiens toornigheid vertsaaght
Den opperste, die moed op sijnen blixem draaght.
Mijn stad, wiens burgers staag als wackre mieren krielen,
d'Ondraghelicke scha moet boeten van de kielen,
Die stranden reis op reis, en stooten op den grond,
Wanneerse seilen gaan 's lands haven in den mond;
Of ryen op de ree, in pekelschuim gedolven,
En staan de barning uit der schrickelicke golven,
Al t'ysselick aan 't woên geraackt, door spel en sang
Van dese sustren, soet op onsen ondergang.
En waarom sit ick traagh, die lang behoort te wreken
't Geleden leet: of sou 't aan onse maght ontbreken?
Dat tuigh de Frygiaan die t'Argos sit geboeit,
Priaams geslachtboom tot den wortel uitgeroeit:
Dat tuigh de basterdsoon, ten leste vrygevochten
Dwars heen door afgronds spook en leelicke gedrochten,
Door soo veel ongevals en ramps, hem voor de scheen
Gesprongen, om mijn spijt te wreecken aan Alkmeen,
En slechte ick niet tot puin Karthagoos hooge vesten?
En slaanwe Rijcken niet met doodelicke pesten,
En met het scharpe swaard van bittren hongers nood,
Die d'arme sondaars pijnt met een gereckte dood?
Ick had Neptuin geterght dat hy 't sich soude belgen,
En door een zeegedroght dien havenvloeck verdelgen,
Tot heil van Amstelland, en wasdom van den Staat:
Maar ben, 'k en weet niet hoe, verandert van beraad,
En legh vast over, om door sachte hylixwetten
En bruiloften haar hart en sinnen te verletten,
Door kuische en heilge sucht om teelen haars gelijck.
Dat dan voor dit besluit mijn eersten yver wijck,
En dees vergadering, na ernstigh overwegen,
Dit stemme, en daar toe spreeck een algemeenen segen.
Sy sweegh, en hoorde toe. 't gemompel ging rondom,
Elck overwoegh 't. alleen Apollo sat 'er stom,
En kropte sijn verdriet, en toonde sich t'onvrede.
Ten leste rees hy op, en borst met dese rede
Op Iunoos voorstel uit: noit onbeschaamder eisch
En klonck 'er uit 't gestoelt van 't hemelsche pallais.
Heeft Ganimeed te mild sijn stiefmoêrs brein beschonken
Met nectar, datse raast als waarse dol en droncken.

Wat overschrijdse 't perck? wat vordertse op mijn Recht?
Wat micktse op 't suiver wit, daar geen geschut op hecht?
Wat stichtse hemelbrant, dien niemant uit kan lesschen?
T'onbillick eischtse 't puick van alle Priesteressen
Apollo toegewijt, die door het gansche jaar
Bewierroocken sijn kerck, en eeren 't hoogh autaar
Met versche kranssen, bont gespickelt en gevlochten,
Met geuren, diese ons oit godsdienstelick toebrogten;
Soo dick' zy blaken deên een suiver offervier,
Naar sede geperruickt met heiligen laurier.
Swijgh Iuno, die u toont soo ruw en onbescheeden.
Sy sijn aan my verlooft door dier gesworen eeden.
Mijn Dochters, wacht uw dienst, mijn koorgewaad u dek,
Dat geen kerckschennis u besprenckel noch bevleck.
Mijn feest uw sorge sy. volhard in mijn gesangen:
En ghy voornamelick, wiens schrandre sinnen hangen
Aan Tassoos heldenstijl, wiens assche ghy beroert,
En soo hooghdravend door ons Holland speelen voert,
En durft met Godefroy den oorloogh u getroosten,
En hitst de Westersche slaghordens aan het Oosten,
En noopt den klepper, die het stof omwroet verhit,
En schuimbeckt op sijn draf, en knabbelt het gebit.
Ghy mede, mijn Sibyl, die namaels noch sult melden,
En setten op 't autaar het Hoofd van Hollands helden,
't Welck worstelde met raad, en dapper van gemoed
Voor 't Recht des Vaderlands vergoot sijn edel bloed.
Geen God noch geen Godin beroofme van dees panden.
Mijn voesterkinders sijn 't. sy voên mijn offerhanden.
De galm van snarenspel haar mond volght vol van God.
Mijn vloeren sy betreên. mijn tempel is haar lot.
Neptuin hier door gesteurt, borst harder uit en grover:
Wat geest drijft Cynthius? wat dwaasheid komt hem over,
Dat hy der Goden Raad wil meestren met sijn stem,
Als of elck luistren most naar hen niet, maar naar hem?
Als waar sijn woord een wet? of leert hy ons nu schuwen
De bruiloften, en set de kuischeid boven 't huwen?
Soo deê hy seker niet, toen Dafne langs den stroom
Van Peneus ademloos veranderde in een boom,
In eenen boom, dien hy noch minnend, met sijn armen
Soo liefelick omhelst, en arbeit te verwarmen.
Soo deê hy seker niet, toen 't bosch van Pelion
Met pijnbooms schaduw hem soo dicht niet decken kon,
Of d'een of d'andre nymf wist datelick te seggen,
Hoe hy Cyrene daar den gordel af deê leggen,
En versche roosen las, gedoodverft van de schaamt,
En kreuckte 't kruidje vry wat stouter dan 't betaamt,
En settese in sijn kar, van waarse moght beschouwen
Thessalien, en al d'omleggende landouwen.
En waarom luid dit vreemd, hy aard toch naar Latoon,
Meer dan sijn suster doet? en draaght sich als een soon
De moeder heel gelijck? ontlochent hy dees treken,
De knapen die gekruist hem melden sullen spreken.
De zeevooghd sprack dit niet, de hemel was gesplist:
En hoe men langer keef te feller rees de twist.
Wat bleef'er ongerept? wat dorstmen niet verwijten?
Van schaamte krompen de klaarblinckende tapijten.

Iupijn bleef onverschoont, soo schendigh gingt 'er toe.
Men smaaalde op sijn beerin. men schrolde op sijne koe:
Op Danaë, bewaackt van honden, graft, en toornen:
Op Kadmus suster, die den stier hing aan sijn hoornen:
Ick swijgh van Ganimeed, en andre rancken meer,
Al wrockende opgeveilt, doch luttel tot sijn eer:
Soo dat de diepe saal te barsten scheen van 't rasen:
Want 't ginger als een zee van winden opgeblasen,
Niet maghtigh meer sich self, als die geen strand en houd:
En siedend, het gestarnt besprenckelt met haar sout;
Wanneer den stuurman 't roer niet langer koomt te stade,
Die nu drijft reddeloos op 's onweers ongenade:
Of als in 't vlacke veld d'aanschennende trompet
't Geknarssetand van 't staal naar billickheid nocht wet
Doet luisteren den Moord, wiens breideloose benden
Gaan weien in een oegst van allerleie ellenden.
Maar toen der Goden Hoofd de daken van de lucht
Betemde, en sette neêr het onbetoomt gerucht,
Heeft Mars vol viers de saak tot Iunoos baat en voordeel
Aldus hervat: elck een die wachte sich een oordeel
Te vellen over 't pleit en 't hangende geschil,
Dat niet rechtmatigh stemt met mijn vrouw moeders wil;
Of 'k sweer dees degen sal haar smart en wonden heelen.
Dees stoelen sijn gescheurt te bitter in twee deelen,
Waar van het strengste leunt en helt op onse sy':
Daar steun ick seker op: dat ooght alleen op my.
Ick moedighse de borst, om rustigh aan te spannen,
En d'overigen hoop van sijn gesagh t'ontmannen.
Geen wetten gelden hier, nocht heiligh oud gebruick.
't Belieft ons. 't sy genoegh, dat elck voor moeder duick.
Al sou de trotse troon van Iupiter ten leste
Sien storten al de Goôn van 's hemels hooge veste:
Het eertijds glinstrend goud, 't welck noit yet sterflix sagh
Ontluistert door veel stofs, beweven van het ragh
En spinnekoppenweb: de laaghgesete menschen
Den auter weigeren de wierroocken, met wenschen
Met suchten met gebeên en aandachts sout gemengt;
En allen dienst geschort die saligheid toebrengt.
Sacht sacht, al hoogh genoegh, riep Liber, wy verwarren
Door 't schelden meer en meer: die 't vrye hof der starren
Beheerschen wil met kracht, vermeesteren met dwang,
Die brouwt des selfs bederf, en haast ten ondergang,
Nocht smaackt yet goddelix. al is 't dat wy bekleeden
Het purper en rood goud van dit gestoelt, en treden
Op vloeren van turkois en flonckerdiamant,
En setten met een wenck de Rijcken naar ons hand;
Wy sijn met eed verplicht, en onderling verbonden

Aan wetten, eens gesmeed om niet te sijn geschonden.
Wie los maackt desen band, een houvast van den Staat,
Daar ooghtmen op, als een die toeleit op verraad,
En wetteloos sich durf versetten tegens d'orden,
En van een rijxgenoot een vyand sy geworden.
Men moet 't bysonder en 't gemeen met onderscheid
Recht schiften, en voor al in dit swaarwightigh pleit.
Ten staat 't gemeen niet vry, te keeren het bysonder
Recht tot zijn eige baat, of 't bovenste raackt onder.
Een Beierd leit 'er, wilme' ontstrenglen desen knoop.
Ick sie den hemel woest, de maghten overhoop,
Ten sy men sachter ga: dus laat sich de Godessen,
Wie suiverheit gevalt, en eeuwighduurend lesschen
Van Venus minnevlam, verklaren in de saack;
Op dat men niemant quets, en endelick de Wraack
Van 't wrockend ongelijck verbittert en beseten
Maack rechter van haar leet te dol en godvergeten.
Toen dees Godinnen tijd om spreecken was gegont,
Daar lang om was gejanckt, soo riepense uit een mond:
Waar staanwe, voor wiens troon? 't is ver genoeg gekommen,
Nu men in twijffel trekt 't oud Recht en d'eigendommen
Ons toegestaen van 't hof en d'oppermajesteit
Der hemelvooghden selfs; die trouw en heiligheid
En waerheid en eenvoud omhelsden toense swoeren:
Die om meineedigheid de blixemslingers voeren,
En dondren naer beneên, en barsten uit een wolck
Tot schennis van in deughd hen overtreffend volck.
Die 't spierwit nonnenkleed uittrecken durf en woeden,
Ontblooten durf van vre veel hemelsche gemoeden;
Versteuren allen plicht die d'eer der Goôn ophoud.
Waar toe Godvruchtighlick autaar en kerck gebouwt?
Waar toe met kerckgebaar d'inwying onses tempels,
Indien ons lust nu sticht nu vier geeft op ons drempels?
Dees twee Sibyllen oit een uitgelesenst puick,
Met onverwelckte blaên beschaduwt om de pruick,
Sijn veel te dier verplicht. sy strengelen en breien
De kranssen van ons eer. de danssen sy beleien
Der reien nimmer moede, en koesteren den swarm
Wiens yver onvermoeit houd d'offersteden warm.
Wy stemmen 't nimmermeer nocht laten 't ons behagen.
Iupijn beducht voor veede en droeve nederlagen,
En in sich selven gram verrijsend uit den dut,
Sijn blixemswaeiend hoofd tot driemaal vreeslijk schud:
Waar door al wat 'er sat sprietooghde van de stralen
En 't weerlicht schitterend in 's hemels diepe salen,
Geslagen met ontsagh. ten leste werd gehoort
Des grooten vaders stem: wie sijtge, die verstoort
Der saligheden rust door al te hevigh woelen,
En jaaght den lieven vrede uit dees geruste stoelen?
Of mijne gemalin. 't geen sy te strenge dreef,
En Delius 't geding alleen aan my verbleef,
Dat ickse als middelaar op 't voeghelickst moght scheien:
Men vond misschien een wegh tot redding tusschen beien.
Na rede en wederrede en onderling beraên
Werd d'uitspraack aan Iupijn van weersy toegestaan,
Die dus het vonnis velde: Apollo sal gedoogen

Het huwelick van haar, wier opgeslagen oogen
Sijn Godheid eeren; doch en sal in allen schijn
Dit tot sijn nadeel niet te verr' getrocken sijn,
Als of hy afstand deê van 't Recht hem opgedragen.
Ook sijn door 't juk des echts dees nymfen niet ontslagen
Van koor en kerreckdienst. daar by sal d'eerste vrucht
Van 't bruiloftsbed, geteelt in 's levens vrye lucht,
Apollo sijn gewijt. hy sweegh, en daar op loegen
d'Onsterffelicke Goôn, en droncken met genoegen
Malkandren vrede toe. waar toe soo veel geschils
En oorlooghs, riepen sy, Iupijn gunt elck wat wils.
Men scheide sonder twist: doch Febus in 't vertrecken,
Sprong morrende op sijn kar, en deê de paarden recken.
Het aardrijck, door geen droef en doncker voorspoock, ras
Gewaar werd dat om hoogh wat groots besloten was.
Een paar op vetten roof wel afgerechte valcken
Twee duiven voerden wech, en quamense verschalcken
Op 't hooge toorendack dat Schreiers Hoeck bewaackt.
De schildwacht, toen 't gestarnte aan 't vallen was geraakt,
Van verre in 't seilrijck Y met lachende geschater
Een Waterlandschen rey sagh trippelen op 't water,
Met fackelen verciert en ninmer dorre blaên.
En d'oude burreghwal, die hoorde een blijde swaan
Geluid slaan met haar keel, die sy soo kon bedwingen,
Als ofse eens uit de borst het bruiloftlied wou singen.
De wijngaard aan de straat, geleit van maaghdenhand
Tot daar 't gehemelt deckt de nonneledekant,
Hing swanger, in een nacht, van rijpe muskadellen:
Waar uit men moght de vreughd van 't nakend huwlick spellen.
Ick kreegh aan 't huwelick oock kennis in den droom.
Twee susters setten sich op 't uiterst van den stroom:
D'een, uit een parckement of half gerolde cedel,
Las noten met haar galm, en d'ander met een vedel;
Waar op een heele soô Dolfijnen onvermoeit,
Als door Arions harp bekoort, quam aangeroeit.
De twee vrypostighsten voor andren nader swommen.
De jonffers schryelings uit dartelheit beklommen
De visschen glad van huid (ick dacht hoe wil 't hier gaan)
Die na een keer of twee haar voerden Noordwaart aan,
En gaven sich in 't diep. de doodse maaghden kreeten:
En daar meê was de lust van sang en spel vergeeten,
't Musijckblad en de veêl ten beste voor den vloed.
D'een reickte d'andre toe met d'armen het gemoed.
Sy huilden vast om hulp en redding, maar 'sontbrack 'er.
En door dit droef misbaar ontsprong ick en werd wacker.
Een wijl hier na geviel 't, toen deser dochtren geeft
Kerckpleghtigh besigh was, om vieren 't jaarlix feest
Met lofsang en gebeên, gelijckse 't noô versloffen,
Dat d'een van 't kerckgewelf werd in de borst getroffen,
Met geen geveerden schicht, maar gloeiendige kool
Of koegel haar gegunt van eenigh kleen pistool.
Sy swijmde voor 't autaar, eer dat haar d'oudste redde,

Die greep de doode, en droeghse op 't hylikschuwe bedde.
Ach suster, sprack sy, ach, wat deert u? is het oock
Een flaauwigheid gevat van een vergiften roock?
Of is het hart benaauwt, om dat uw yver heden
Al 't yvrigh heeft gevast, geworstelt met gebeden?
Neen, suchte 't levend lijck, dit is 't niet datme schort.
Mijn boesem is vol viers. mijn siel gepijnight word.
Breng dranck, breng lafenis. 't sijn enckel heete kortsen.
Mijn boesem is vol brands. wat blaken my al tortsen.
In 't end roock Anna, hoe die korts haar oirsprong nam
Vit geen onkuischen brand, maar eerelicke vlam,
En eerst gesette sucht tot huwen en tot teelen.
Sy troost haar al bedruckt. Sy voert haar sinnen speelen.
Of sy verleien moght dat opset door bericht,
En songse voor den lof van kuischen maaghdeplicht:
Helaas! maar al vergeefs: vergeefs men om wil stooten,
't Geen eenmaal van den Nood gestemt is en besloten.
Dit bleeck eerst, toen de Faam op Schreiers toren sat,
En bruiloft bruiloft blies, en noodighde al de stad
Op 't schaterend bancket, beluit met soete rijmen.
Van 't Noorden *Krombalck* quam, verselschapt met God Hymen,
Met heele en halve Goôn: van 't helder Oosten trad
God Iupiters geslaght, op sijne gaven prat,
Met sang en snarenspel voor Bruids en Bruigoms voeten,
Om met een bruiloftlied 't geluckigh paar te groeten.

't Bruyloftslied volgt hier *niet*. Voor de latere lezingen zie hieronder.

Poëzy 1650, blz. 378, onder ‘Bruiloftdichten.’ - Dezelfde tekst als 1644 met de volgende verschillen: Onder de tietel staat de ‘Opdracht’ (zie in dit deel, blz. 462).

Aen de zelve

Ghy die elkandre zijt door hemelsch Lot beschoren,
Dees dochter, uit mijn hooft en harssenen geboren,
Uw Bruiloft toegewijt, zy wellekom u bey,
Terwijlze uw Ledekant met Maeghdepalm besprey.

8 En toont het
17 queeckende
39 van de Goôn,
58 Dwers
74 spreeke
89 schoon gespickelt,
93 uw toont
96 besprengkle
101 oorlogh
149 komt
152 noch
154 weiden.... oest
159 en hangende
167 noch
181 Noch

182 gestoelte,
190 is geworden.
200 quetze,
201 wrockende
217 kreckgebaer
221 breiden
222 beleiden
230 schitterende
234 lieve.... uit ons
237 scheiden
238 beiden
252 oorloghs
263 Verciert met fakkelen,
265 die konze zoo bedwingen,
278 De Joffers.... dertelheit
291 gloeindige
295 Och...., och,
308 koorts

In deze uitgave volgt't *Bruyloftslied* wel.

Poëzy 1682 I, blz. 714, onder ‘Bruiloftdichten.’ - Dezelfde tekst als 1650 behoudens 'n enkele kleine verandering.

In deze uitgave volgt ook 't *Bruyloftslied*.

Van Lennep II, blz. 184. - *Unger* 1621-1625, blz. 74.

BRUYLOFTSLIED, blz. 478:

Poesy 1647 II, blz. 111.

323 als u
354 u Son,
327 u dees Godin
330 u gewijde
331 die u
332 u minnaer sulck een
333 met u versma dees
335 u Hemelvaart
336 Amsteldam... in u klonk,
337 Eerkent.... in u
338 schijnd

Ondertekening I.V.V.

De twede druk van 1647 is op 'n enkel punt anders dan de eerste druk.

Poëzy 1650, blz. 387, onder ‘Bruiloftdichten.’

T i e t e l: Bruiloftliedt.

320 smaeckt,
321 Waer in alleen door kunst de schijn
322 En pols, noch...., noch
323 als u Tesselscha, uw
324 Toen loockt ghy op, en
326 En 'tgeen eerst stuckwerck was, voltoit wert en geheel
327 zien hoe.... u dees Godin
328 Hoe ghy aen hare
329 naer

330 Door den begaefden mont van uwe schoone Bruit.
332 Geef door uw' ommegang.... zulck een vou,
333 glans.... met u.... dees ydelheit,
334 En naer het hooghste stâ, dat naer de starren leit.
335 uw hemelvaert.... nachtspelonck
336 Erve.... wat in u
337 Gezien werde,.... in u
338 star

Geen ‘Eynde.’

Poëzy 1682 I, blz 724. - Dezelfde tekst als 1650, met 'n enkele kleine wijziging.

Van Lennep II, blz. 193. - *Unger* 1621-1625, blz. 85.

KLINCKDICHT, blz. 480:
Poëzy 1650, blz. 482.
2 Is een
7 een anders
19 Behoedze
Poëzy 1660 II, blz. 62.
9 lamm'ren,
10 jamm'ren;
Poëzy 1682 I, blz. 306.
T i e t e l: Misbruik des kerkelijken Bans
De tekst van 1650. - Onder de tekst staat MDCXXIII.
Van Lennep II, blz. 148. - *Unger* 1621-1625, blz, 87.
OP HET VERONGELUCKEN VAN DOCTOR ROSCIUS, blz. 481:
Poëzy 1650, blz. 57, onder ‘Klinck-dichten.’
5 uitersten
11 hemelt
Poëzy 1682 I, blz. 291, onder ‘Klinckdichten.’
In de t i e t e l: doctor Antony Jacobsz. Roscius, Den 27 van Louwmaent MDCXXIV.
De tekst van 1650.
Van Lennep II, blz. 212. - *Unger* 1621-1625, blz. 91.
OP ROSCIUS, blz. 482:
Poesy 1647 II, beide drukken, blz. 69.
T i e t e l: Op Anthony Roscius.
1 Hier zietje
2 hart
5 Der kruiden
Poëzy 1650, blz. 484.
T i e t e l: Antonius Roscius.
1 Hier zietge
2 en Kristen hart,
5 Der kruiden
Poëzy 1660, blz. 72. - Dezelfde tekst als 1650 met 'n enkele verandering.
Poëzy 1682 I, blz. 577, onder ‘Afbeeldingen.’ - Dezelfde tekst als 1650, met 'n enkele verandering.
Van Lennep II, blz. 213. - Unger 1621-1625, blz. 93.
OP MAGHTELT VAN KAMPEN, blz. 483:
Poëzy 1650, blz. 475, onder ‘Lyck en Grafdichten.’
Poëzy 1682 II, blz. 58, onder ‘Lykdichten.’ Beide dezelfde tekst als 1644.
Van Lennep II, blz 197. - *Unger* 1621-1625, blz. 94.
OP KRISTINE VAN ERP, blz. 484:
Poëzy 1650, blz. 478, onder ‘Grafschriften.’
Poëzy 1682 II, blz. 84, onder ‘Grafschriften.’ Beide dezelfde tekst als 1644.
Van Lennep II, blz. 230. - Unger 1621-1625, blz. 94.
OP MEESTER IOAN PIETERSEN SWELING, blz. 485:
Poëzy 1650, blz. 190, onder ‘Afbeeldingen.’
In de t i e t e l: Pietersz
3 kan vasten

Poëzy 1682 I, blz. 595, onder ‘Afbeeldingen.’ - Dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep II, blz. 162. - *Unger* 1621-1625, blz. 110.

STRYD OF KAMP, blz. 486:

Stryd of Kamp, Tusschen Kuyscheyd en Geylheyd. t'Amsterdam, Ghedruckt by Iacob Calom. Boeckvercooper, woonende op 't water in de vyerige Kalom. 1625. In de verzamelbundel *Minne-plicht. ende Kuysheitskamp. T'Amsterdam, By Iacob Aertsz. Calom* A^{o} *CI□ I□CXXVI* (d.i. 1626), blz. 103.

5 Beckje
18 Die men
26 Maegden was
56 onthaen,
63 *ontheyigt*, de *l* uit dit woord is terechtgekomen vóór *niet*.
74 Deuch
96 eerlos
132 Pijen
(ondertekening) I. Vondelius

Verscheide Gedichten 1644, blz. 344.

L y f g e v e c h t tusschen *Kuischeit* en *Minne*.
Aan Katharine en Dianiere Baeck.

I*Offers, op vvier kaken blozen,*
Niet naturelicke roozen,
Maar van zedigheit en schaamt
Schoon geschildert, zoo 't betaamt;
Roozen, die op uvve kaken
Zullen strecken Kuischeits Baken;
Neemt voor lief aan Kuischeits kamp.
Als de roockerige lamp
Van mijn brein meer lichts vvil gunnen,
Zal ick meer vernoegen kunnen.

Aen het Beeckje, dat zoo dwers
Door het bosch leckt, even versch,
En in 't vijvertje terstont
Sinckt de visschen in den mont:
Aan de Beeck, die eeuwigh ebt,
En in duin haar leven schept;
Op wiens oever, goedes moedts,
Nymfen lobbren barrevoets:
In wiens kil Natuur verleent
Kaitjes, die men met gesteent
Van een welgebore Vrouw
Al te noode wistlen zou:
Op dit Beeckje, klaar en kuisch,
Bouwde Kuischeit zelf haar huis;
En zy leide uit angst en zorgh,
't Water driemaal om dien borgh.
Al de muur is wit albast.
Als de dagh in 't oosten wast,
Blinckt het slot met kunst gebouwt,
Vit den top van 't lauwerwout.
Op dit slot omringt de palm
Een kappel, waar in de galm
Antwoort op het Maaghdekoor,
En vermaackt het kuisch gehoor.
't Licht, dat door geschildert glas
Flickert, wort van maaghdewas
Door de Nonnen aangevoedt.
't Wierroock rieckt'er wonder soet.
Kan 'er kunst op d'aarde zijn,
Soecktse hier, in 't kristalijn,
In tapijt, en tafereel;
Kunst van naalt en puickpenseel.
By een kristalijne bron
Schijnt Suzanne, Kuischeits zon,
Te beweenen 's levens licht:
Te vervloecken het gezicht
Van twee grijzen, die, vol brant,
Dingen naar het heiligh pant,
Hare weerga toegewijt.
Zie eens, hoe de schaemte strijt;
Hoeze worstelt met de doodt;
Om zoo dierbaar een kleinoot

Te bewaren onbesmet,
Voor haer eerbaer hylicxbedt.
Elders, als een morgenstar,
Blinckt de vrou van Potiphar,
En d'aentreckelijcke pop
Ruckt verlieft voor Ioseph op
Haren boezem; daar het beelt
Van iet weelighs innespeelt:
Boezem, die de harten blaeckt,
En de vingers, die hy raeckt:
Boezem, daer een Afgods vrient,
Die op Isis feesten dient,
Sijnen plicht om zou versmaên,
En zijn ampt te buiten gaan.
Ginder ziet men den Hebreeu
Vliên van 't lichaam, blanck als sneeu,
En zijn mantel, zonder smet
Laat hy 't overspeligh bedt.
Elders ziet men, hoe Lukrees,
Als een dootshooft, Dootsch van vrees,
Nu het anders niet magh zijn,
Wort geschonden van Tarquyn:
Wederom hoe zy terstont
Met het staal zich zelve wont,
En betuight haar rein gemoedt,
Door de sprengkels van haar bloet.
Elders Daphne, een lauwerboom,
Deckt met schaduw Peneus stroom,
En haar voeten allebey
Wortelen in 't vette klay.
Meer van diergelicke stof
Ziet men hier, de Deught tot lof.
Wie voor Kuischeit heeft gestreên
Leeft door 's weerelts eeuwen heen.
Venus, die te Paphus heerscht,
Was het zelf, die allereerst
Dempen wou Vrouw Kuisheits stam;
Dies zy 't slot berennen quam;
En bestoken, over't meir,
Met een groot geweldigh heir.
Haren dwergh, doortrapt en loos,
Zy tot 's legers Veltheer koos;
Die gewapent met zijn boogh
En zijn pijlen medetoogh,
Als het opperhooft, voor aan,
Trots en moedigh om te staan.
Iock en Lach, en zotterny,
Lusjes, Kusjes, Boevery,
Steeckjes, Treeckjes, en Gevley,
Bromden met zijn lieverey.
Kuischeit van haar tinne zagh,
Met het kriecken van den dagh,
Hoeze van dit bastertwicht,
Wert becingelt, al te dicht.
Daatlick sprackze, prat en fier:
Op, *Katrijn,* en *Dianier,*
Op, trouwanten. haast u, gaat,
En de valbrugh vallen laat.
Bootschapt Venus, in mijn naam,

Dat zy stoute zich niet schaam
Rustigh tegens my alleen
Met haar zoon in 't perck te treên.
Hier op tradenze uit de poort,
En *Katrijne* voerde 't woort;
Als zy Venus, op den troon
Zitten vont, by haren Soon.
Paphus groote Koningin,
En ghy stokebrant van Min,
Zijt gegroet van deze Maaght,
Die u bey ten strijde daaght.
Zy aanbiet, om oorloogsramp
Te vermyden, in den kamp
V dees handschoen wel gemoedt,
En verwacht u, met u bloet.
Venus moedt ontzonck de ziel,
Als de hantschoen voor haar viel.
Maar haar zoon aanvaart het bodt.
D'andren keeren naar het slot.
't Was een lust t'aanschouwen, hoe
Men van weerzy ruste toe,
Om te leveren den slagh,
Met het opgaan van den dagh.
Alle vensters lagen vol
Reine Nonnen, blanck en bol,
Als mevrouw ten wapenspel
Vitreet, op een witte tel,
Met een ryrock, net en wit.
't Kleet dat voeght haar, daarze zit,
En de speer voert. van haar rugh
Ramlen pijlen, scherp en vlugh.
Cypris met haar zoontje prat
Op den hoogen wagen zat.
Min de voerman dreef de zwaan,
Die haar voorttrock, wacker aan.
Venus, in het rennen heet,
Scheurde Kuischeits opperkleet:
Maar de Kuischeit op haar stack,
Dat de speer in 't harte brack.
Went, och went, kreet Cypris toen.
Min zagh 's moeders boezem bloên,
En wou wenden al verbaast.
Kuischeit greep hem met der haast,
Greep en smeet hem. met haar hant,
Schier een steenworp verre, in 't zant;
Dat hy van dien zwaren val
Hinckt, en eeuwigh hincken zal.
Daarme was de strijt volstreên.
Al het heir raackt op de been.
Ieder vlught. een ieder vliet.
Waar zy bleven, weet ick niet,
Maar de Kuischeit, die heldin,
Reet gezegent slotwaart in;
Daar *Katrijn* en *Dianier*
Haar bekransten met laurier.

Poëzy 1650, blz. 477. - Dezelfde tekst als 1644 met de volgende verschillen:
8 barevoets
30 Zoeckze

66 Met den dalck*
116 uw bloet.
Poëzy 1682 II, blz. 541. - Dezelfde tekst als 1650 met enkele veranderingen.
Van Lennep II, blz. 215. - *Unger* 1621-1625, blz. 96.

* zetfout voor *dolck*

OP URBAEN DEN ACHTSTEN, blz. 495:
Poëzy 1650, blz. 296.
1 ontzagh
10 oorloghsfors
11 trappende
33 Buight
Poëzy 1682 I, blz. 457. - Dezelfde tekst als 1650 met enkele veranderingen.
Van Lennep II, blz. 659. - *Unger* 1621-1625, blz. 332.
WYCKZANGK, blz. 497:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 357.

Wyckzangk.

Katrijn, die met Diaan ten reie gaat,
Die schrander, snel, en even jeughdigh ziet;
De lucht met galm van uw schalmeie slaat;
Of huwt uw dans aan eenigh vreughdigh liedt:
Of bloemen leest, ontrent den waterkant,
En Faunus, Pan, en menigh Sater brant;
Of uw Godin ten dienste vaarskens smeet:
Of jageres der honden koppels leit,
En luchtigh in gestickte laarskens treet;
Daar d'uchtend zilvren dauw en droppels spreit;
Wanneer de nacht wijckt door verborgen noodt
De schemering van 't lieflyck morgenroodt:
Zegh wackre Nymf, die kruit en rooskens plet,
Wat lust uw jeught aan Phoebus zuster bint;
Wiens spoor ghy volght, waar zy haar brooskens zet.
Is 't om dat ghy u dus geruster vint?
En schept genoeghte, als ghy uit jagen rijt,
Te steuren 't wilt, dat uwe lagen mijt?
Wat lust kan 't zijn, te volgen Winden, slim
Ter jaght, en voor den tant van 't wilde zwijn
Te schricken? of in elze- en lindeschim,
Schier ademloos, te wenschen stil te zijn?
Wat lust is 't, als uw schaar te gader dringt,
En hijght naar't nat, dat uit zijn ader springt?
't Is gruwelick 't onnozel dierenhol
T'ontrusten, en het groen te sprengen roodt
Van heiligh bloet, en dus te zwieren dol
Door't bosch, en voor uw vrouw te brengen doodt
Een hinde, of hart, dat in zijn nooden vaack
Noch tranen schreit, en weckt der Goden wraack.
Ay, schuwe Maaght, kom na dit samlen voort.
Legh af, 't geen meer een krijghsheldinne past,
Den boogh, en pijlen, die men ramlen hoort.
Volgh wijzen raat, aanvaart den minnelast,
En dool met al wat burgers zeden houdt,
Daar Venus zorgh de groote steden bouwt.
Eer Cynthia scheppe uit haar broeders schijn
Tot negenmaal een ront geweve vlam,
Zult ghy getelt met andre moeders zijn,
Als 't zieltje, dat uit u zijn leven nam,
Van uwe borst afhangend dartel steent,

Of in uw schoot, van weelde, spartelbeent.

Poëzy 1650, blz. 522. - Dezelfde tekst als 1644. met de volgende verschillen:
8 jagerin
13 roosken
Poëzy 1682 II, blz. 416. - Dezelfde tekst als 1650 met 'n enkele verandering.
Van Lennep II, blz. 223. - *Unger* 1621-1625, blz. 101.
CHRISTELYCK VRYAGELIED, blz. 499:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 372, onder ‘Gezangen.’

Kristliefde.
Wijze: *van Angenietje*.

Een *Katharijntje,* voor 't zonneschijntje,
En 's middaghs hitte, weeck
By 't ruischen van de Beeck;
De spiegel van haar schoon en levend beelt:
Daar frisch en koel een luwe stoel
Haar moede leden streelt.
Zy buckte neder, en zagh haar teder
En vrolick aanschijn daar:
Toen wertze noch gewaar
Een derde, die van achter haar beloert.
Met greep hy toe, en zy riep: hoe?
Omziende wat ontroert.
Hy sprack met eenen: ghy ziet den genen,
Schoon kint, ghy ziet hem nu,
Voor wien ghy vlught, zoo schuw.
Ick volgh uw schim, en jaagh, en loop, en ren;
Op dat uw geest weet wien hy vreest,
Zoo luister wie ick ben.
Ick erf geen zegen, van Moeders wegen,
Noch haaf, noch tijtlick goedt;
Hoewel zy daalt van 't bloet
Der Koningen, en overoudt geslacht,
Wiens roem zal staan, zoo lang de maan
Verlicht den bruinen nacht:
Maar ick gekoren Godts eerstgeboren,
My voor geen Vorsten schaam;
Als eenigh erfgenaam
Mijns Vaders, die met donderen rumoert;
Wiens Majesteit geen scepter sweit,
Maar vier en blixems voert.
Laat andren blaken om roozekaken,
Om oogen, bruin als git,
Om 't lichaam leliwit,
Eerlange, in 't graf, van worm of slang geknaaght.
Gun my alleen, en anders geen,
Vw ziel, o waarde maaght.
Ick zal, o spruitje, o Konings bruitje,
V zetten hoogh te prijck
In 't onvergangklijck Rijck;
Daar 't hemelsch heir het bedde voor u spreit:
Daar ghy met lust geniet de rust,
Het loon der zaligheit.
Die honighwoorden haar geest bekoorden,
Ontvonckt door deze stem
Gaf zy gehoor aan hem,

Die met een glans, voor haar gezicht, verdween,
Op haar gezucht, door wolck en lucht,
Van waar hy flus verscheen.

Poëzy 1650, blz. 545 onder ‘Gezangen.’ - Dezelfde tekst als 1644 met de volgende verschillen:
1 voor zonneschijntje,
30 blixem
34 Eerlang
Poëzy 1682 I, blz. 401 onder ‘Lierdichten.’ - Dezelfde tekst als 1644, met enige veranderingen. - De verzen zijn gezet zoals bij de oudste tekst (hiervoor op blz. 499).
Van Lennep II, Nalezingen 13. - *Unger* 1621-1625, blz. 103.
ZANGH, blz. 501: *Poesy* 1647 II, blz. 152.
11 d'ander
17 hun reeden,
20 verydeltuiten
21 Noch
30 geneucht
32 Slaaploos
39 Boelinne niet
48 gaaren
52 de maagden
54 meiskens
Er staat geen Finis onder.
I.v.V.
Poesy 1647 II, 2e druk blz. 152. - Dezelfde veranderingen als de eerste druk van 1647 behalve: vs. 39 Boeitme.
Poëzy 1650, blz. 523.
In de t i e t e l: Iet
Onder de t i e t e l: Poeet. Dianier. Koridon.
1 schuitje
2 fluitje
9 Liedtje,
11 d'ander
17 en hun beden,
20 Hare jeught verydeltuiten
32 Achtloos
44 vogeltje
46 harders knaapje
48 garen
52 maeghden
54 Zonder vrijer
55 Onder spel van zang en fluitje
56 Vat een buy in.... schuitje:
57 Mit
58 Dianiertje
59 viertje,
De zes laatste versregels staan hier niet in, en aan 't eind geen Finis.
De persoonsaanduidingen staan afgekort vóór 't begin van de betreffende versregels.
De Nieuwe Haagsche Nachtegaal 1659, blz. 140. - De veranderingen van 1650 behalve enkele kleinigheden en zetfouten:

5 de gront
17 hun beden,
21 En verwekken niemants
25 Vorhooft
31 is't jeugts
32 verruckeloozen,
35 noch
41 uw eeuwig
De zes laatste versregels staan hier niet in.
De Nieuwe Haagsche Nachtegaal 1661, blz. 35. - Dezelfde veranderingen als de uitgave van 1659.
Poëzy 1660 II, blz. 165. - Dezelfde tekst als 1647 met 'n enkele verandering.
Poëzy 1682 II, blz. 418. - Dezelfde tekst als 1650. Wat *Poeet* zegt is hier *kursief* gedrukt, en hier is weer de laatste stroof (de zes laatste regels) afgedrukt met de opmerking eronder: De twee*) leste Vaerzen van dit Gezang vindt men in den eersten druk; maer zijn in den druk der Poezye van den jaere 1650 achtergelaeten.
Van Lennep II, blz. 220. - *Unger* 1621-1625, blz. 105.
PRINCELIED, blz. 505:
Poesy 1647 II, blz. 130.
Ondert. I.V.V.
Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 130.
39 d'ander
Ondert. I.V.V.
Poëzy 1650, blz. 532.
5 Oranje
7 Spanje
15 burgeryen
20 Tot voorstant
21 't vaendel
27 de naem
36 naer
37 schricktge
39 d'andere
42 Spanje
Er staat geen ‘Finis’ onder.
Poëzy 1660 II, blz. 140. - 'n Enkele verandering.
Poëzy 1682 II, blz. 401 onder ‘Gezangen.’ - Onder de t i e t e l: Op de wijze van Wilhelmus van Nassouwen. - De veranderingen van 1650, 'n enkele uitgezonderd.
Van Lennep II, blz. 298. - *Unger* 1621-1625, blz. 111.
BEGROETENIS AEN FREDERICK HENRICK, blz. 507:
Begroetenis aen den doorluchtighsten en hooghgeboren Vorst Frederick Henrick, Van Gods genade Prince van Orangie, Grave van Nassauvv, Catzenelbogen, Vianden, Dietz, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam, &c. Marquis van der Vere, Vlissingen, &. Heere en Baron van Breda, der Stadt Grave en de Landen van Cuick, Diest, Grimbergen, Herstal, Warneston, Cranendonck, Arlay, Noseroy, S. Vijt, Daesborgh,*) *Leck, Polanen, Willemstadt, Nyervaeri, Yselstein*,

*) Dit is onjuist.
*) *Daesborgh* blijkbaar zetfout voor *Doesborgh*.

S. Martensdijck, Geertruydenberge, Chasteau regnard, de hooge en laege Swaluwe, en van Naeltwijck-Eerfburghgraef[*)] *van Antwerpen en Besanson. Erfmaerschalck van Hollandt. Gouverneur, Capiteyn Generael ende Admirael van de Vereenighde Nederlanden, &c. Op den Intree van zijn Stadhouderschap en Landbestiering over Gelderland, Holland, Zeeland, Overyssel, VVtrecht,* (*t*)*c*[**)]. (V i g n e t : 't Wapen van Amsterdam). *t' Amsterdam, Gedruckt by Willem Iansz Blaeuw, op 't Water, in den gulden Zonnewijser*. 1626.

Op de achterkant van 't tietelblad staat 'n *Klinckdicht;* zie blz. 804.

In de *tietel*: Orangie.... Dietz, Lingen,
56 in brand.
86 t'effens
119 't Moedgevend veldgeschrey
149 doemen had eendraghtelijck besloten
150 Te stuyten Spinola: maer valsche bondgenooten
187 voor *heylheyligh* staat 'n * waarmee verwezen is naar wat naast deze regel staat: sacrosanctus; zie ook de aant. op vs. 187 blz. 517.
221 Niet min en is
239 gasthuys vult

Ondertekening: Uwer Princel[ke.] Excell[tie.] alleronderdanighste dienaer I. vander Vondelen. *Verscheide Gedichten* 1644, blz. 77.

T i e t e l : Begroetenis Aan Frederik Henrik Prins van Oranje, Op den intreê van zijn Stadthouderschap over de vereenighde Nederlanden.

1 Oranje
10 meê te groeten,
27 u pistool,
56 in brand.
66 uw te sien,
69 Spanje,
70 Oranje.
72 toombijtend paard, ...u vroomheid
80 u pluim)
86 t'effens
119 't Moedgevend veldgeschrey
149 doemen had eendraghtelijck besloten
150 Te stuiten Spinola: maar valsche bondgenooten
160 met een koorts.
166 moest
185 Oranje,
186 Britanje,
197 Bourgonje
202 Oranje
221 Niet min en is

Poëzy 1650, blz. 73, onder ‘Lof- en Eerrymen.’

T i e t e l : Begroetenis aen Frederik Henrik Prins van Oranje, Op den intreê van zijn Stadthouderschap over de vereenighde Nederlanden.

*) Zetfout voor *Erfburghgraef.*
**) Zetfout voor *etc.*?

1 Oranje
2 En kranst nu
3 en sterckt
6 mane
8 Hy slaet
10 Zanggodin;... meê te groeten
13 En lang gesteurde
14 gaêrgevlochte
18 opluicken
25 groene veeren,
26 Mars, en vellen uwe speeren,
27 u pistool,
35 En jammren
37 rampen queecken,
38 Op datghe
43 ingescherpt
45 koesteren;
46 voesteren:
52 ontwierpt
53 Noch
55 verder eene
56 in brant.
64 oorloghs deught,
65 Vlaendres
69 Spanje,
70 Oranje.
72 toombijtend paert,..... uw jongkheit
76 't zwalpen van de
77 staen 'er
79 ick zie het rouwt
83 ghy draeght
85 voorzichtighlijck te letten
86 t'effens
90 Beveelme
91 binnen boorts.
95 Als hem de herder
97 op, het dier
98 En grimt eens van ter zy,... zijn
99 Hy snuift ten neus uit vier en vlam en damp en roock,
104 hertogh
114 of sterven hier ter stede.
116 naer den slagh,.... dan men
118 bruit ten bedde te geleien.
119 't Moedgevend veltgeschrey
120 lang vertwijfelt in de schael.
121 eer ghy
122 braeckte
126 En die zijn' adem
129 groote

131 daer du Maine in 't veld had
132 Toen
133 met Italjanen.
135 d'Aertshertogh,
138 Het dorstigh zant
140 Het flus hoovaerdigh heir
142 met muzijck van maeghdekeelen.
145 't vernoeghtme
147 eenge
149 toen men had eendraghtelijck besloten
150 Te sluiten Spinola: maer valsche bontgenoten
151 scherp
153 zijn hoornen
156 Toen
157 toen
159 aen zagh steecken
162 juck
163 Min
165 En blijvende
166 Most voor uw Amelye en hare schoonheit zwichten;
167 Toen
173 Wanneerghe met uw lip de leli leest uit roozen,
181 durf
185 Omhels uw' bruidegom,.... Oranje
186 Britanje
187 't heelheiligh
193 De hemel
197 Bourgonje
202 Oranje velt
203 geschreven staet:
210 gespannen uier,
211 't versche klavergras;
214 Filippus merckt dit vast, en zwelt
215 nu hy ziet,
227 Ick zie den Hollander gehart
231 Het scheutvry harrenas, en brengt
237 Filips erkent u zelf voor
239 gasthuis vult
240 krijghsliên.... hopliên
258 met uw Amelye

Poëzy 1682 I, blz. 103, onder ‘Lof en Eerrijmen.’ - Dezelfde tekst als 1650 met enkele veranderingen. Er staat onder MDCXXV.

Van Lennep II, blz. 300. - *Unger* 1621-1625, blz. 113.

OP DE BEELDENIS VAN FREDERICK HENRICK, blz. 521:
Begroetenis 1626, 2e uitgave (zie hierboven) blz. B 3.
Pluym:
3 standerd
Verscheide Gedichten 1644, blz. 84.
In de t i e t e l: Beeltenis.... Fredrik
Anders (2e keer):
1 Oranje
3 Spanje,
Op synen helm:
2 't rood'
Pluym:
1 cieraadje:
2 pluymaadje:
3 standerd
Poëzy 1650, blz 81.
In de t i e t e l: Beeltenis.... Fredrick
3 stant hielt
Anders (2e keer):
1 Oranje
3 Spanje
Anders (3e keer):
2 verhoed's
3 staenden
Op zynen helm:
1 zoo veel
Pluim:
1 cieraedje;
2 pluimaedje
3 standert
Rusting:
1 vierde
Speer:
2 noch.... noch
4 een anders
Pistool:
2 van salpeter,
Swaerd:
1 Dit is 't
Paert
1 een spoock gelijk, toen
3 toen
Breydel:
3 naer's
Zadel:
2 keizren
Poëzy 1682 I, blz. 111. - Dezelfde tekst als 1650 met 'n enkele verandering.

Van Lennep II, blz. 308. - *Unger* 1621-1625, blz. 122.

OP DE BEELDENIS VAN AMELIA, blz. 524:

Begroetenis 1626 2e uitgave (zie hierboven) laatste blz.

Yet seldsaems in 's Gravenhaegh 4 waeckend

Verscheide Gedichten 1644, blz. 86.

T i e t e l: Op de beeldenis van Mevrou Amelia, Princesse van Oranje, &c.

4 D'oranjenappel

Anders:

4 haar honighsoete

Anders (2e keer):

4 Oranje

Yet seldsaams in 's Gravenhaagh

1 Oranjen:

4 wakend

Poëzy 1650, blz. 83.

T i e t e l: Op de beeltenis van Mevrou Amelia.

1 Goddinnen;

4 d'Oranjenappel,

Anders:

4 haer honighzoete

Anders (2e keer):

4 Oranje

Anders (3e keer):

3 dees Heleen

4 Vlaendres

Yet zeldzaems in 's Gravenhaegh

1 Oranjen:

4 gansch

Poëzy 1682 I, blz. 114. - Dezelfde tekst als 1650 met 'n enkele verandering.

Van Lennep II, blz. 311. - *Unger* 1621-1625, blz. 126.

OP DE LEDIGE VREN VAN CONSTANTIN HVYGENS, blz. 527:

Constantini Hugenii Equitis Otiorum Libri sex. Harlemi Excudebat Iohannes Passchasius a Wesbusch. A^{o}. CI□.I□.CXXXIV., blz. 28.

4 u Lauwer lof

Op de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag is daarenboven nog 'n zelfde exemplaar, waar 'n Nederlands tietelblad voorgevoegd is; hierop staat (bijna geheel in Gotiese letters):

'Ses Boecken van de Ledighe Uren, Des Ridders Constantini Hugeni. Zijnde Ghedichten van verscheyden Talen, Stijlen, ende Stoffen. Tot Haerlem.' Gedruckt by Hans Passchiers van Wesbuch, Boeck-verkooper op 't Marckt-veldt in den beslagen Bybel 1634.

Verscheide Gedichten 1644, blz. 131.

4 Naamt zelf zijn

7 de naam;

Poëzy 1650, blz. 173.

In de t i e t e l: van den Heere

4 Naemt zelf zijn kroonegout

8 d'opgehange

Poëzy 1682 II, blz. 229 onder 'Lofdichten.' - Dezelfde tekst als 1650.

Van Lennep II, blz. 673. - *Unger* 1621-1625, blz. 128.

DE AMSTELDAMSCHE HECVBA, blz. 529:

1. *De Amsteldamsche Hecuba, Treur-Spel. Πλ□ρης σεναγμ□ν, ο□δ□ δακρ□ων κεν□ς*. Vignet: 't Wapen van Amsterdam. *T'Amstelredam, Voor Manuel Colijn, Boeckverkooper, wonende aende Beurs, in Emanuel van Meteren*. 1626. 4°. 64 blz. aangegeven door letters, bijv. A3.

De prent is 'n slechte afdruk, wat ook blijkt uit 't engelekopje op 't altaar. 't Is geen doodskop, zoals Unger zegt, maar 'n slecht getekend kopje met vleugels.

Dit is 'n nadruk van de eerste uitgave. Unger in z'n bibliographie nr. 109 stelt deze uitg. na de uitg. die ik hierachter geef. De reden waarom ik deze als de twede beschouw is, dat deze nadruk de veranderingen niet heeft die in de volgende uitgave zijn aangebracht, zodat deze blijkbaar nagedrukt is, voordat de volgende is uitgegeven.

Veranderingen van de volgende druk, die deze *niet* heeft zijn o.a. vs. 389 de komma achter *faem*; vs. 721 *ons* (zonder komma); vs. 1245 *weygeren*. De drukfouten van de volgende uitg. heeft deze uitg. ook niet. Deze uitg. heeft zoals de oudste ook *uw,* waar de volgende *u* heeft.

Geheel gelijk is deze nadruk niet, b.v. vs. 354 heeft hier achter *neergeslagen* 'n komma.

2. *De Amsteldamsche Hecvba. Treurspel*. Vignet: 't zelfde als in de oudste uitgave, zie blz. 529. *Tot Amsteldam, By Iacob Aertsz. Calom, Boeck-verkooper, woonende op 't Water, inde vyerighe Calom,* 1626. 4°. 38 blz. aangegeven vanaf de opdracht door letters, A enz.

De Griekse tekst ontbreekt op de tietel. De prent is weer beter.

De ‘Personagien’ staan in deze uitgave onder 't klinckdicht *Hecuba*, aan de achterkant van 't tietelblad. De tekst van 't treurspel is klein gedrukt en dicht in elkaar.

Er zijn nogal opmerkelike drukfouten in, zoals: in de O p d r a c h t : r. 7 *in haer schijn;* r. 12 *Dideramphеos.... stadvastigheid*; in 't t r e u r s p e l : vs. 128 *schamte*.

Er zijn enkele verschillen en verbeteringen, zoals: soms *u* waar de eerste uitg. *uw* heeft; vs. 389 'n komma achter *faem*, vs. 721 *ons* (zonder komma); vs. 1039 *An*. staat er half boven de regel bij; vs. 1245 *weygeren*.

Deze uitg. heeft ook fouten die de eerste uitg. al had, zoals: vs. 642 *schielyck myne oogen*; vs. 746 achter *koomen* 'n punt; vs. 865 *die, die;* vs. 1166 *Pelareet;* vs. 1173 *soud;* vs. 1231 *Tethys;* vs. 1385 *mijn navolgh;* vs. 1390 *alree. Ick;* vs. 1398 *ontruckte.... meerslagh*; boven vs. 1513 *Andromache*; vs. 1515-1517 tot *wt* zegt *Hecuba*.

3. *De Amsterdamsche Hecvba. Trevr-Spel. Πλ□ρης σεναγμ□ν, ο□δ□ δακρ□ων κεν□ς*. Vignet: Putje met onderschrift: Elck zyn bevrt. *t'Amsterdam, Gedruckt by Iacob Lescaille. Voor Abraham de Wees, Boekverkooper op de Middeldam, in 't nieuwe Testament, in 't jaer* 1647. 4°. 56 blz. aangegeven door cijfers en door letters. ‘Personagien’ onder Inhoud. De prent als in 1. De opmerkelike drukfouten van de uitg. onder 2 zijn hier niet in.

Deze uitgave heeft verschillende verbeteringen (waarvan enkele al in de 3e uitgave, zie onder 2), zoals: vs. 354 achter *neergeslagen* 'n komma; vs. 389 achter *faem* 'n komma; vs. 564 achter *wind* 'n punt; vs. 642 *schielyck voor myne oogen;* vs. 746 achter *koomen* 'n komma; vs. 1039: Bij dit vers staat *An;* vs. 1245 *weygeren;* vs. 1385 *my navolgh;* vs. 1398 *ontruckte... neerslagh*; boven vs. 1513 *Bode;* boven vs. 1515 *Andromache*.

Fouten zoals vs. 1166 *Pelareet* en vs. 1231 *Tethys* heeft deze uitg. ook.

Onder 't treurspel staat: *Uyt*.

4. *De Amsterdamsche Hecuba*... 1647. 4°. 56 blz. aangegeven zoals bij 3.

Dezelfde tietel als de vorige (onder 3). Alleen staat hier niet bij: *Gedruckt by Iacob Lescaille*. Ook overigens is deze uitgave, behalve enkele kleine verschillen, gelijk aan de voorgaande. Er is geen enkele aanwijzing welke uitgave 't eerst verschenen is van deze twee.

5. *De Amsterdamsche Hecuba. Treurspel. Πλ□ρης σεναγμ□ν, ο□δ□ δακρ□ων κεν□ς*. Vignet: Putje met onderschrift: Elck zyn beurt. *t'Amsterdam, Ter Druckerye van Kornelis de Bruyn, Boeckdrucker, in de Gravestraet*. cI□ I□ c LXI. 8°. 48 blz. aangegeven door cijfers en letters.

Deze uitgave heeft geen prent. In plaats van *Handel* staat hier *Bedryf*. Deze uitgave heeft dezelfde verbeteringen als 1647 en is ook overigens gelijk, behalve enkele drukfouten en kleine veranderingen, zoals de komma aan 't eind van vs. 354 en 840. O p m e r k e l i k dat in geen enkele uitg. *σεναγμ□ν* verbeterd is.

Van veel belang zijn deze drie laatste uitgaven niet, daar ze klaarblijkelik door Vondel niet gezien zijn, wat ook blijkt hieruit, dat 't Klinckdicht Hecuba dezelfde tekst heeft als 1626, hoewel Vondel die tekst in 1644 veranderd heeft (zie hieronder). Ook in z'n Opdracht aen zijnen afwezenden Vrient achter *Verscheide Gedichten* 1644 heeft Vondel de *Hecuba* verworpen, evenals andere gedichten.

Van Lennep II, blz. 231. - *Unger* 1621-1625, blz. 129.

HECUBA (Klinckdicht), blz. 531:

Vescheide Gedichten 1644, blz. 69, onder ‘Klinckdichten.’

Op het treurspel van hecuba.

Hecuba spreekt:
't Was Sparte niet genoeg, dat, na langdurig krijgen,
Ik met mijn oogen zag, hoe Pyrrhus voor 't altaar,
Het grijze Konings hooft greep by 't gewrongen hair,
En met zijn lemmer gingh den ouden strot doorrijgen;
Dat ick de vlam van 't hof ten hemel op zagh stijgen,
En, afgemat van rouw en jammer en misbaar,
Mijn fluxe Zoonen had begraven; en zoo naar
Noch weduw bleef, gemengt in 't overschot der Phrygen;
Ik most noch, onder schijn van Godts bevel, als kax,
Mijn dochter Polyxeen mijn Neef Astyanax
Sien sneuvelen door't mes, zien storten van den toren,
En Trojes heerlijckheit vergaan in roock en damp,
En oudt verschove wijf bestenen ieders ramp.
Hoe is een taeje ziel zoo veel verdriets beschoren!

Poëzy 1650, blz. 66 onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als 1644 behalve: vs. 9 *bevel, zoo 't scheen,* - vs. 10 *Mijn' Neef Astianax, mijn dochter Polixeen*

Poëzy 1682 I, blz. 300 onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als 1650. Er staat onder: M DC XXV.

Van Lennep II, blz. 232. - Unger 1621-1625, blz. 132.

PALAMEDES, blz. 615:

De tekst die in dit deel is afgedrukt, en die ik dus als de oudste beschouw, (zo als in mijn *Vondel's spelling,* Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde 27e deel, blz. 106) werd door Unger in zijn Bibl. onder nr. 112 blz. 36 ook als de eerste genoemd. Later in zijn herdruk van Van Lennep's Vondeluitgave, deeltje 1621-1625 blz. 206, noemt hij deze de *twede*, en beweert dat 'n andere tekst (Bibliographie nr. 113) de oudste is, die hij dan ook afdrukt. Dat is de tekst die 't jaartal 1626 draagt, en door mij als de derde gesteld wordt (zie hieronder onder 2).

De redenen waarom ik de hier afgedrukte tekst met zekerheid als de oudste beschouw, zijn de volgende:

Ten eerste. Alleen deze uitgave heeft de *kortere Voorrede;* al de andere vóór 1652 hebben 'n langere. Nu zou 't toch al heel zonderling zijn, dat Vondel eerst 'n langere Voorrede laat drukken, dan in de *twede* uitgaaf er 'n stuk afsnijdt, en in de volgende van 1625, die alle in de tijd van enkele weken zijn verschenen, weer dat afgesneden stuk erbij gevoegd heeft.

Ten twede. Er staan in die eerste uitgaaf zo ontzaglik veel blijkbare fouten, die geen enkele der volgende heeft. Die fouten zijn waarschijnlik te verklaren uit de

grote haast, waarmee de drukker heeft gewerkt om 't treurspel spoedig te doen verschijnen. Bij de volgende zijn die dan ook, voor 'n deel ten minste, verbeterd. Zelfs de uitgaaf die ik de *twede* noem, en die er ook nog veel laat staan (zie beneden) heeft er toch verschillende verbeterd. Voor de hand ligt dus, die met de vele klaarblijkelike fouten de eerste te noemen. Die met 't jaartal 1626 komt zeker niet in aanmerking om de eerste te zijn; daar zijn die fouten dan ook bijna allemaal verbeterd.

Ten derde kan nog gelden, dat deze druk de enige is (onder de oudste) die, in 't algemeen ten minste, geen prent heeft; enkele exemplaren hebben 'n *ingevoegde* prent, zoals Unger, Bibl. nr. 112 (blz. 36) meedeelt; ik heb alleen ex. zonder prent in handen kunnen krijgen.

1. (2e uitg. - bij Unger 4e). *I.V. Vondelens Palamedes Oft Vermoorde Onnoozelheyd. Treur-spel, Nvnc cassvm lvmine lvgent*. Vignet: 'n krulornament in ruitvorm. *Ghedruckt na de Copye Tot Amsterdam, By Iacob Aertsz. Calom, Boeckvercooper op 't Water, in de vyerighe Calom. Anno 1625*. 4°. 88 bladzijden, (behalve de prent die ingevoegd is) de nummering is aangegeven door aanwijzing van de bladen met letters onderaan, bijv. A 2.

In sommige exemplaren staat de naam van de graveur niet op de prent.

De Voorrede is hier verlengd (zie blz. 629), zols ook in alle volgende uitgaven voor 1652 d.i. tot en met de uitgave van 1634.

De Griekse aanhalingen zijn ook hier met gewone letters gezet. Voor de verbetering van de slordigheden en drukfouten van de 1e uitg. zie hieronder, achter 6.

2. (3e uitg. - bij Unger 2e; in *Vondel's werken* 1e). *I.V. Vondelens Palamedes oft Vermoorde Onnooselheyd. Treur-Spel, Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: 'n vurige kolom (zoals blz. 615). *T'Amsteldam, By Iacob Aertsz. Calom. Boeckvercooper opt water, in de vyerige Calom. 1626*. 4°. 96 bladzijden, waarvan de eerste 8 zijn aangegeven door maar eén bladteken, n.l. op blz. 5 door 't volgende teken (onder aan de blz.) (:) 3; van blz. 9 af (midden in de *Voorrede*) worden de bladen aangegeven door letters; blz. 9 begint met A.

De prent is niet ingevoegd, maar telt met de gewone bladen mee.

De Griekse aanhalingen zijn hier, zoals ook in alle volgende uitg. (vóór 1652) met Griekse letters gedrukt. Bijna al de fouten van de 1e uitg. zijn verbeterd; zie hieronder achter 6.

3. (4e uitg. - bij Unger 5e). *J.V. Vondelens Palamedes oft Vermoorde Onnooselheyd. Treur-Spel, Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: krulornament in ruitvorm, anders, dichter en fijner, bewerkt als in 1. *Gedruckt na de Copye t'Amsteldam, By Jacob Aertsz Calom, Boeck-vercooper op 't Water, in de vyerige Calom. Anno 1625*. 4°. 96 bladzijden, aangegeven zoals onder 2. Op de prent staat de naam van de graveur niet; in al de volgende uitgaven ook niet. Zoals Unger al heeft opgemerkt, heeft deze uitgave in de aanhaling uit Euripides blz. 7 *α□δο□α* in plaats van *□δ□να;* zo ook de twee volgende. Overigens is deze uitgave op enkele kleinigheden na gelijk aan de vorige onder 2.

4. (5e uitg. - bij Unger 7e). *J.V. Vondelens Palamedes Oft Vermoorde Onnooselheyd. Treur-Spel. Nunc Cassum lumine lugent*, Vignet: krulornament in ruitvorm, zoals in 3. *Gedruckt nae de Copye. t'Amselredam**), *By Jacob Aertsz Calom, Boeck-vercooper op 't Water, in de vyerighe Calom. Anno 1625*. 4°. 96 bladzijden, ook weer aangegeven zoals in 2.

Deze uitgave is gelijk aan de vorige (onder 3 genoemd), op enkele kleinigheden na bijv. in vs. 447 achter *manieren* geen leesteken, de vorige heeft 'n komma.

5. (6e uitg. - bij Unger 6e). *J.V. Vondelens Palemedes Oft Vermoorde Onnooselheyd. Treur-Spel. Nunc cassum lumine lugent*, Vignet: krulornament in ruitvorm, zoals in 3. *Gedruckt nae de Copye, t'Amsterdam, By Jacob Aertsz Calom, Boeckverkooper op 't Water, in de vyerighe Calom. Anno 1625*. 4°. 96 bladzijden, weer aangegeven zoals in 2.

Deze uitgave is gelijk aan de twee vorige onder 3 en 4 beschreven, op enkele veranderingen na. Bijv. in vs. 38 heeft deze uitgave 'n kommapunt achter *bloed,* de

*) Aldus staat er gedrukt.

beide vorige 'n dubbele punt; en in vs. 447 achter *manieren* geen leesteken, juist als die onder 4.

De beginletters van veel regels zijn in deze uitgave kursief gedrukt.

6. (7e uitg. - bij Unger 3e). *I.V. Vondelens Palamedes Oft Vermoorde Onnooselheyd. Treur-Spel, Nunc cassum lumine lugent* Vignet: 'n krulornament geheel anders als de vorige uitgaven. *Na de Copye T'Amsteldam, Bij Iacob Aertsz. Calom. Boeckvercooper opt water, inde vyerige Calom*. 1625. 4°. 56 bladzijden (buiten de prent die ingevoegd is), aangegeven doordat de bladen van af 't begin doorlopend met letters worden aangegewezen.

Deze uitgave is met kleiner letter gedrukt, en meer in elkaar. Overigens is deze uitgave aan de drie vorige gelijk op enkele kleinigheden na, bijv. vs. 38 achter *bloed* 'n punt (maar □*δ*□*να*).

De volgorde van deze 6 uitgaven heb ik zo gesteld om de redenen die hier volgen.

Ik heb de onder l vermelde uitgave de 2e genoemd, omdat deze de meeste gelijkenis vertoont met de oudste in dit deel afgedrukt.

Ten eerste heeft deze uitgave de Griekse aanhalingen ook met gewone letters, evenals de oudste wat geen enkele verdere uitgave meer heeft.

Ten twede zijn in deze uitgave de *meeste* fouten blijven staan in tegenstelling met al de volgende. Alleen al van de verbeteringen die ik onder de tekst in de Tekstkritieken heb aangegeven, zijn er 18 die in deze uitgave niet verbeterd zijn, terwijl in de volgende uitgaven van die fouten ten hoogste 6 onverbeterd zijn gebleven

De 18 verbeteringen die in deze uitgave niet zijn aangebracht, dus die deze uitgave heeft zoals ze onder de tekst bij Tekstkritiek vermeld staan, zijn de volgende: in vs. 4; vs. 65; vs. 266; vs. 349; vs. 599; vs. 650; vs. 692; vs. 704; vs. 764; vs. 927; vs. 1008; vs. 1346; vs. 1562; vs. 1634; vs. 1674; vs. 1746; vs. 1805; vs. 1939.

Ook voor de dan volgende uitgaven wijk ik af van de volgorde in Unger's bibliographie.

De uitgaven vermeld onder nr. 3, 4 en 5, heb ik gesteld vóór die onder nr. 6, omdat deze uitgaven dezelfde zonderlinge bladaanduiding hebben als de 3e (zie onder 2); d.i. de eerste 8 bladzijden aangewezen door één bladteken, en wel op blz. 5, n.l. (:) 3, en de volgende bladen, dus van blz. 9 af (d.i. midden in de *Voorrede*) door letters beginnende met A.

Ze hebben alle drie 't zelfde vignet op de tietel: 'n krulornament in ruitvorm. En ook alle drie in de aanhaling uit Euripides (blz. 7) *α□δο□α,* zie boven onder 3.

Ook wat betreft de verbetering der fouten van de eerste uitgave (zie hierboven) zijn deze uitgaven op 'n enkele uitzondering na gelijk.

Dat de uitgave, waar 1626 op staat, van 1625 is, blijkt niet alleen uit 't exemplaar waar Huygens in geschreven heeft: *Do*. [afkorting voor *Donum* of *Donatio*] *Auctoris. Constanter. Slusae Calend. Novemb. 1625*. (zie onder *Jaartallen*). 't Blijkt ook uit de brieven van de predikant Carolus Niellius aan Vezekius (zie 't artiekel Vondeliana IV van Unger, *Oud-Holland* VI blz. 51-vlgg.).

In Niellius'brief van 9 November deelt hij mee, dat er op 't tietelblad 'n ‘vurige colomme’ staat. In de brief van 12 Dec. zegt hij, dat de 2e druk in kleinere letter is, en dat er dezelfde kopere plaat in staat als in de eerste.

Hieruit volgt, dat er 'n uitgave moet zijn, waar de prent in staat én waarvan 't vignet is 'n ‘vurige colomme’. Die vurige kolom op de tietel hebben alleen de uitgave die ik de eerste noem (en Unger ook in zijn Bibliographie, maar in zijn uitgave van Vondel's werken de twede), en de uitgave waar 1626 op staat, door mij als de *derde* aangewezen, (hierboven onder nr. 2). De eerste uitgave heeft in 't algemeen geen prent, dus moet de uitgave met 't jaartal 1626, de uitgave zijn die Niellius voor de eerste houdt, en ook Unger in Vondel's werken. De drukker heeft waarschijnlik 1626 op die uitgave gezet, wat dikwels gebeurt, omdat hij dacht dat dit wel de laatste uitgave van 1625 zou zijn. Daar er enkele exemplaren van onze eerste uitgave zijn met 'n ingevoegde prent (zie hierboven blz. 861) kán 't echter zijn dat Niellius zo'n uitgave gehad heeft. Niellius heeft, blijkens 't bovenstaande, de twede uitgave, hierboven onder nr. 1 vermeld niet gekend.

De uitgave met kleinere letter (zie onder nr. 6) is volgens Niellius de twede, dus hij heeft ook de uitgaven onder nr. 3, 4 en 5 niet gekend.

7. *I.V. Vondelens Palamedes Oft Vermoorde Onnooselheyd. Treur-Spel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: krulornament in ruitvorm, 't zelfde als in 3. *Ghedruckt in 't*

Iaer ons Heeren 1630. 8°. 't Voorwerk heeft 16 bladzijden, ongenummerd; 't treurspel 71 blz. aangegeven door letters.

De Griekse aanhalingen staan hier niet in. Op bladzijde 3 staat de geëtste prent van Saverij. De tekst is op enkele kleinigheden na 't zelfde als de uitg. onder 3.

't Treurspel is gedrukt met kleine en kursieve letter.

8. *I.V. Vondelens Palamedes Oft Vermoorde Onnoselheyd. Trevr-spel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: de verkleinde plaat van Saverij. *Nae de Copye van Iacob Aertsz Calom,*

Boeckvercooper op 't water in de vyerige Calom 1634. 4°. 't Voorwerk bevat 12 blz., aangegeven door (*2) enz. 't Treurspel bevat 70 blz. aangegeven door letters beginnende met B.

De Griekse aanhalingen staan hier niet in. 't Treurspel zelf is gedrukt in Gotiese letters. De tekst is op 'n enkele uitzondering na gelijk aan de vorige onder 7. Unger Bibliographie nr. 120, geeft op 'n vignet als in 3; dit zal wel 'n vergissing zijn. 't Exemplaar, door mij gezien, is uit de Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.

9. In de auctie-catalogus van de Bibliotheek van Mr. Jacob van Lennep blz. 98 wordt 'n uitgave van *Palamedes* opgegeven van 1640 (*t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees*) waar tot nog toe niets van ontdekt is.

Dat er toch omstreeks 1642 'n uitgave van *Palamedes* geweest is. blijkt uit 't laatste (on-bedrukte) blad van *Hierusalem Verwoest 1642* ('t exemplaar dat ik gezien heb, is van de Univ. boekerij [Ned. Letterkunde] te Leiden).

Op dat blad is duidelik 'n spiegelafdruk te zien van 't tietelblad van *Palamedes*.

't Duidelikst zijn te zien de woorden: Palamedes - Vermoorde - Treurspel.

't Vignet: 't bekende krulornament in ruitvorm. 't Drukkersadres met 't jaar is vaag te zien maar niet te onderscheiden.

Er moet dus bij de drukker van deze uitgave van *Hierusalem Verwoest*, Paulus Matthysz, 'n *Palamedes*uitgave gedrukt zijn in 't zelfde jaar of kort daarvoor.

Mogelik is dit dan de uitgave van 1640 genoemd in de auctie-kataloog van Van Lennep.

10. *Dr. G.D.J. Schotel* geeft in *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden* blz. 105'n uitgave op van 1645, die tot nu toe ook niet te vinden is.

11. *J.v. Vondels Palamedes Of Vermoorde onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: Putje met onderschrift *Elck zyn Beurt. t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees, op den Middeldam. 1652*. 4°.

Behalve de prent, die ingevoegd is, heeft deze uitgave 84 bladzijden. De bladen zijn gemerkt met letters A, A 2 enz. onderaan, en met cijfers bovenaan de blz. Deze cijfers staan voor 't eerst op blz. 13, waar 't treurspel begint. Na 't tietelblad volgt op blz. A2 't 'Berecht', daarna op blz. B 't 'Klinckdicht' (er staat *Kinckdicht*) en de aanhaling uit 'Theokryt'; op blz. B achterkant 'Inhoud'; op blz. B 2 achterkant 'Personaedjen.'

De beginletter van 't 'Berecht' staat midden in 'n krulornament.

Uit 't 'Berecht' zijn de Griekse aanhalingen weggelaten, en er is veel in veranderd, daarom volgt 't hier helemaal, ook de 'Inhoudt' en de 'Personaedjen.'

Berecht
Aen Palamedes begunstelingen.

Wie, tot staet en ampten beroepen, zich pooght te quijten voor het gemeene beste, zet goet en bloet in de weeghschaele om het gemeene beste: want naerdien de wegh ter deught, ten opzicht der boozen, die zich doorgaens tegens de vroomen en oprechten kanten, steil en moeielijck valt, wort die baen van weinigen gezocht, weiniger bewandelt: hierom munten deughtzame en dappere mannen boven anderen uit, en worden van de gemeente bemint en ge-eert, zoo lang zy van haere vaderen en

voorstanderen gezont oordeelt. Hier tegens kanten zich doorgaens baet- en staetzuchtigen, die hun byzonder nut boven de gemeene welvaert stellen, en, om alle hinderpaelen wech te nee-men, der vroomen naem en faem poogen haetelijck en verdacht te maken; hetwelck, dewijl hun daartoe stof ontbreeckt, niet kan uitgewrocht worden, zonder slincke afwegen van bedrogh en gewelt in te slaen. De menschen, die het meeste deel lichtgeloovigh en onwetende zijn, en op menschen steunen, of nuts halve, of uit zucht, dien of dezen toegedraegen, laeten zich licht en los misleiden van vermomde en bedrieghlijcke voorgangeren, en noch te lichter, als'er zaecken onder gemenght worden, die het heilige betreffen, onder welcks momaenzicht booze Heidens [ick reppe van geene Christenen,] wonderlijck hunne personaedje hebben gespeelt, en, ten bederve van vroome raetsheeren en de wispeltuurige gemeente, treflijcke winsten gestreecken. Doch gelijck het de rechtvaerdigheit eigen is verdruckinge te lijden; zoo is haer oock, tot eenen troostelijcken loon, toegeleght, dat haere onnozelheit niet onderdruckt blijft, maer by alle eerlijcke nakomelingen doorbreeckt, in waerde gehouden en geviert wort. Onder d'overouden kan hier van getuigen de Griecksche Palamedes, hier op het Nederduitsche toneel te voorschijn gebroght: want na dat hy zoo schendigh, onder dexel van het oogh naer den vyand gewent en penningen genooten te hebben, by het gemeene volck in den haet gebroght, en door Agamemnon en Ulysses, tot eene onvergoebare schade en bederf van geheel Griecken, vermoort was, heeft zijn onnozelheit en oprechtheit, na het verdwijnen der logenen en lasteringen, hoe langer hoe meer, ter schande en verstroyinge zijnervyanden doorgebroken, gelijck de zon, die, na het verstuiven der nevelen en dampen, opklaert, en te voorschijn komt, als dit vaers zeght dat de Zeegod Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
Dat is,

De wolcken wechjaeght, die van overal vergaêren,
En vveêr met zonneschijn den hemel op doet klaeren.

Zonder dezen troost en belooninge zouden de vroomen, die, gelijck pylaeren, de staeten der weerelt, en de burgerlijcke gemeenschap noch staende houden en onderstutten, dickwijl onder den last der aenvechtingen, voor het gemeene beste uit te staen, bezwijcken; daer zy nu, hier door gesterckt noch menighmael de stormen en onweders van het opgerockende graeuw manhaftigh en met eene wonderbaere stantvastigheit uitharden. Sokrates diende van outs ten spiegel zijner eeuwe: want hy, valschelijck beschuldight, als een die vreemt van de Grieksche Goden gevoelde, trooste, naer Xenofons getuighnis, zich zelven aldus met Palamedes: *Hier beneffens troost my Palamedes, die een zelve doot als ick gestorven is: want hy beschaft nu schooner lofzangen dan Ulysses, die hem onrechtvaerdigh om het leven broght*. De navolgende tijden zijn hierom niet luttel gehouden in de doorluchtige pennen der historieschrijveren, en de trompetten der dichteren, uitbreiders van de gedachtenisse der naemhaftige helden, die door hunne verworve eer en onsterflijcken naem en faem de nakomelingen ter deught aenprickelen, wanneer ze overweegen hoe
Indomita virtus colitur, et toto Deus
Narratur orbe.
Dat is,

Voor d'onverwonne deught men wieroockgeuren queeckt,
En elck van zulck een' helt en Godt op aerde spreeckt.

Toen mijn tooneelyver blaeckte om een lofwaerdigh voorbeelt geluckigh uit te kiezen, schoot my ter goeder uure Palamedes in den zin, een man zoo naemhaftigh by Griecken en Latynen. Diogenes Laërtius getuight, in Sokrates leven, dat Euripides, die wijze treurspeelder, zijnen Palamedes ten tooneele voerende, Athene de moortdaedigheit, gepleeght in het ombrengen van Sokrates bedecktelijk verweet, gelijck Filostrates, in Palamedes leven, die zelve verwijtwoorden, doch een weinigh breeder, aldus gedenckt:

Gy hebt, ô Griecken, fel gestoort,
Den zoeten nachtegael vermoort,
Een Zanggodin, in all's verzocht
En wijs, die geen verdriet aenbroght.
Gy hebt, geblintdoeckt altemael
Door d'onbeschaemde logentael
Eens wreên tyrans, en zijne nuck,
Bedreven zulck een schendigh stuck.

Daer hebt gy een heerlijck getuyghnis gehoort van Palamedes wijsheit, levendigh in het Grieksch uitgedruckt door dien goddelijcken bynaem en titel PANSOPHON: gelijck Xenofon, Sokrates leerling en tijtgenoot, hiermede overeenstemt, in het vierde boeck der gedenckwaerdige zaecken, daer Euthydemus dit spreeckt: *Maer hebt gy niet gehoort van Palamedes rampzaligheden, van wien zy alle roemen, dat hy, om zijne wysheit benijt, door Ulysses omgekomen is?* Dezelve Xenofon zeght, in zijn tiende boeck van de jaght, dat Palamedes, geduurende zijn leven, zijne tijtgenooten in wijsheit verre te boven gingk. 's Mans rechtvaerdigheit en onnozelheit blijcken niet min als zijne voorzichtigheit, gelijck wy alreede aenwezen: en Filostrates, in Apollonius Tyaneus leven, voert Thespion, eenen oversten der schoolwijzen, in zijn gespreck van de rechtvaerdigheit, aldus in: *Wanneer ick hy my zelven overlegge wat*

Palamedes voor Troje, en Sokrates t'Athene overquam, dan dunckt my dat de rechtvaerdigheit by de menschen qualijck onthaelt wort: wa(n)t deze allerrechtvaerdighsten zijn met de hooghste onbillijckheit bejegent, ja alleen op vermoeden van schelmstucken omgebroght, toen men tegens recht het oordeel over hen velde.

Virgilius, in het tweede boeck van zijne Eneade, getuight 'er dit af:

> Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aureis
> Belidaeque nomen Palamedis, et inclyta fama.
> Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
> Insontem, infando indicio, quia bella vetabat
> Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.

Dat is,

> *Misschien quam u de naem van Belus neef ter ooren,*
> *Vorst Palamedes, wijt befaemt, van rijck tot rijck,*
> *Die, om gedicht verraet, op overschendigh blijck,*
> *Onschuldigh wert ter doot in 't Griecksche heir, verwezen,*
> *Om 't afraên van den krijgh: nu wort de helt geprezen,*
> *En na zijn doot beklaeght*.

Niemant kon dan dezen helt met den allerminsten schijn van eenige boosheit en meineedigheit betighten, veel min aldus met reden over hem roepen:

> Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
> Imposuit, fixit leges pretio, atque refixit.

Dat is,

> *Dees heeft zijn vaderlant om gout en gelt verkocht,*
> *Zijn meesters erfrijck aen een' maghtiger gebroght,*
> *Een wet om loon gesmeet, en wederom gebroken*.

Wy komen by Ovidius, daer Ajax Ulysses dit te kaeuwen geeft:

> Vellet et infelix Palamedes esse relictus;
> Viveret, aut certe lethum sine crimine haberet.
> Quem male convicti nimium memor iste furoris
> Prodere rem Danaum finxit, fictumque probavit
> Crimen, et ostendit quod jam praefoderat aurum.

Dat is,

> *d'Onzaelge Palameed met recht moght wenschen me*
> *Dat noit Ulysses waer getogen over zee:*
> *Hy zou gewisselijck op dezen dagh noch leven,*
> *En had, zoo valsch betight, den geest niet opgegeven;*
> *Wien d'overtuighde en al te wrockende Ithakees*
> *Opdichte 't loos verraet; en endelijck bewees*
> *'t Gedichte schellemstuck, ontdeckende de gaven,*
> *En 't gout, dat hy 'er zelf te vooren liet begraven*.

Voorwaer Nazo heeft, naer mijn oordeel, dit geestigh te pas gebroght, dewijl dit Aertsschelmstuck eigentlijck tot de herschepping of verschuppinge behoort.

Diktys Kretenzer, die den Trojaenschen oorlogh zelf bekleet, en in Punische taele beschreven heeft, gedenckt in zijn tweede boeck, beide deze deughden van Palamedes met die woorden: *Alzoo is dees uitnemende en in den leger aengenaeme man, wiens*

raet en vroomheit noit vruchteloos waren, schendigh omgebroght, toen hij omringt was van zulcken, dien het allerminst betaemde. De Frygiaensche Dares zeght dat Palamedes door Alexanders of Paris hant vechtende omgekomen is: maer dit is ongeloofwaerdigh, dewijl hy hierin van het gemeene gevoelen afwijckt. Roept men dat Dares in dien oorlogh tegenwoordigh was; wy stellen'er Diktys tegen: het is ons genoegh dat Dares hem afmaelt wijs, manhaftigh, en lieflijck: en getuight dat d'Argiven in den leger Palamedes weetenschap, billijckheit, en zachtmoedigheit betreurden. Ook is'er weinigh aen gelegen dat weinige schrijvers oneens zijn in de wijze van zijne doot: dat, naer Pausanias zeggen, Ulysses en Diomedes hem verdroncken, of, zoo Diktys aentekent, die beide hem in eenen put steenighden. Wat'er van is, Ulysses en Diomedes worden, naer het algemeen gevoelen, voor de schelmen gehouden, die dezen aenslagh brouwden,

verdichten en uitvoerden: waer by aenmerckens waerdigh is het geene Diktys niet verzwijght, dat'er waren, die wel zeggen dorsten hoe Agamemnon niet onkundigh was van dezen aenslagh, uit liefde ter veltheerschappye, en om dat de meeste menighte van Palamedes begeerde geregeert te worden,[1] en opentlijck uit zeiden dat hem het opperste gebiet toequam. De zelve Diktys[2] schrijft elders, dat alle Griexsche vorsten Agamemnon vervloeckten, en van hem afweecken, naerdien hy Apollos Priester Chrysus zijne dochter, by hem misbruickt, weigerde, en oock dewijl Ulysses en Diomedes, niet zonder Agamemnons raet, Palamedes, in den heire zoo bemint en gezien, om hals broghten. Noch staet ons waer te nemen hetgene Dares by brenght, dat Palamedes, geduurende het bestant, den vorsten verscheide reizen aendiende, dat Agamemnon niet waerdigh was veltoverste te wezen. Maer of yemant zich verwonderde waerom Homerus dezen vader des vaderlants zoo stilzwijgende voorbyging, die moet weeten dat de Poeet hiertoe nootzaeckelijck gedwongen was om zijnen doolenden Ulysses niet te brantmercken: waerom Filostrates, in Apollonius leven, met recht zeght, dat Palamedes geene grooter vyanden hadde dan Ulysses, en Homerus, dewijl d'een hem laegen leide, waer door hy omquam; en d'ander niet waerdigh achte zijnen lof aen te roeren. Wat onheil sedert om Palamedes doot den Griecken over den hals quam, gedenckt Diktys Kretenzer in zijn zeste boeck, Hyginius in zijn 116 hoofdstuck, Euripides in zijne Helene, en Elektra, Seneka, de Latijnsche treurspeelder, in zijnen Agamemnon: ick zwijge dat Xenofon, in zijn tiende boeck van de jaght uitdruckelijck de Goden, ter wraecke van dezen doorluchtigen mans doot, invoert: alzoo dat de Pelasgen met recht klaegen moghten:

Impius ex quo
Tydides, sed enim scelerumque inventor Ulysses
Fatale agressi sacrato avellere templo
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi Divae contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum, fractae vires, aversa Deae mens:
Sec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.

Dat is,

Maer sedert Tydeus zaet,
En snoode Ulysses, tuck op alle schelmeryen,
Bestonden Pallas kerck en heilighdom t'ontwyen,
Daer Trojes heil aen hing, en ruckten 't uit de kerck;
Toen 't looze moortgeweer de slotwacht viel te sterck,
En zy 't geheilight beelt, de huif en kuische banden
Der goddelijcke maeght, met hun bebloede handen
Aengreepen, van dien tijt ontzonck den Grieck de moedt,
De voorspoet keerde hem den neck toe, heel verwoet,
Ons krijgsmaght kreegh een' krak, en entlooze ongevallen,
En dees godin vergramt een' weêrzin in ons allen,
Waer van Minerve zelf geen donkre tekens gaf.

1) De oude uitgave *wordem*.
2) De oude uitgave *Dyktys*.

Na het omkomen van dezen naemhaftigen helt, bestelden Achilles en Ajax zijne asch en gebeente ter aerde, op den oever van Eolie, niet verre van Troje. wy houden in dit treurspel zijne uitvaert in Beotie, in de kerk, daer men by het overout orakel van Themis te rade ging. De rede, waerom wij hier d'uytvaert vieren, bestelt ons Filostrates, zeggende dat die van Eolie Palamedes eene kappel en pronckbeelt toewijden, daer d'inwooners, op sijn jaergetijde te zamen schoolende, den Goden offerhanden te zijner gedachtenisse toebroghten, waerom de Mosopische treurspeeler wel te recht in zijne Andromache zingt:

De tijt heeft nimmer wechgenomen
Den naam en 't overschot der vroomen;
Want na dat zij zijn overleên
Blinckt hunne deught voor ieder een.

Klinckdicht.[1)]

Het leedt geen seven jaer, of Palamedes schaêu
Ging 's nachts de tenten van zijn rechteren doorwaeren,
Die, rijzende verbaest met opgereze haeren,
Een schim vernamen, straf mishandelt, blont en blaeu.
De baert hing dick van hloet: de keel ging schor, en fiaeu.
Zy riepen: och, wie komt ons met een torts vervaeren?
Hy sprack: ick ben 't, en lees uw vonnis uit dees blaêren,
Die mijne onnozelheit ten rove gaeft aen 't graeu.
Zy sidderden van schrick: zij vloden niet, maer vloogen,
Dan ginder heen, dan hier, voor 't branden vanzijne oogen.
Hy stapt ze na, en liet een bloetvleck waer hy tradt,
Tot dat het schemerlicht, in 't oosten opgeloocken,
d'Angstvalligheit verdreef van 't naer en yslijck spoocken,
De vadermoorders vondt van 't knaegen afgemat.

Theokryt.

Waer is de danckbaerheit te vinden!
Voedt wolven op: voedt honden op,
Op datze u fel verslinden.

Inhoudt.

Palamedes, de zoon van Nauplius, koning van Eubea, was door zijne langduurige en getrouwe diensten, en uitsteeckende wijsheit tot zulck een aenzien en grootachtbaerheit gestegen by de Griexe vorsten, en koningen gebroeders, dat'er zonder zijnen raet niets beslooten wiert, en de gewightighste zaecken op zijne wackerheit en ervaerenheit rusten: maer dewijl hy gestreng en onbuighzaem was, in het voorstaen van der vorsten en steden hoogheit hantvesten en gerechtigheden, kost hy het zoo naeu niet passen, of Agamemnon liet zich voorstaen dat zijne eer en hoogheit door het gezagh van dezen man eenighzins gequetst, of niet naer den eisch gevordert wert, waer door hy eenen afkeer van hem kreegh, het welk de priesters en wichelaers, en boven al Kalchas, merckende, zoo pooghdenze dien onlust by Agamemnon te voeden, naerdien zylieden zich in zaecken, den godtsdienst en het heilighdom betreffende, niet weinigh geraeckt vonden. Palamedes evenwel liet niet

1) De oude uitgave *Kinckdicht*.

na den koningh van Mycene te believen in al wat hy, behoudens eer en eedt, vermoght: gelijck hy, onder andere goede diensten, bevorderde dat hem de veltheerschappy, en het opperste beleit van den optoght naer Troje met gemeene stemmen wert opgedraegen. Sedert geviel het, dat Ulysses, om van den optoght ontslagen te blijven, en zijne Penelope niet te derven, zich kranckzinnigh veinsde, en het dorre strant ploeghde, waerover hy van Palamedes (die Telemaech, des ploegers zoontje in de vore leide, hetwelck de vader mijde te quetsen,) achterhaelt en ontdeckt wert. Ulysses schalckheit aldus ten toon gestelt, zoo nam hy hier uit stof Palamedes te haeten: en sedert naer Thracie gezonden, om graen voor het leger te haelen, en ledigh weder gekeert, zoo wert Palamedes derwaert gestiert, die met gelade schepen afgevaerdight, het heir spijsde, en prijs behaelde. Ulysses wrock toen in eene openbaere vyantschap uitberstende, hitste den gesteurden Agamemnon, die nu naer meer gezaghs

of d'opperste hoogheit stont, noch feller op, met hulpe van Kalchas en andere baet- en staetzuchtigen, voorwendende, dat d'Eubeër niet anders zocht als de heeren van Argos te verschuppen, en Achilles ter veltheerschappye in te dringen, en te verheffen. Toen nu de vorsten en krijghsoversten, geduurende het bestant, hierover gedeelt waren en allerhande achterdocht onder de lichtgeloovige en domme gemeente uitgestroit, het volck geblintdoeckt en bequaem was om logen voor waerheit, valsche voor oprechte munte te ontfangen; zoo brouwen Ulysses en Diomedes, niet zonder kennis des veltheeren, eenen aenslagh om, glimpelijck, en onder schijn van recht, Palamedes van kant te helpen op deze wijze. Men broght door Agamemnon te wege dat Palamedes van legerplaetse veranderde. Toen Ulysses des anderen daeghs zekeren schat van goude penningen hadde laeten begraven, ter stede daer Palamedes eerst zijne tenten spande, zondt hy eenen Trojaen, zijnen gevangen, met eenen brief, om dien heimelijck aen Palamedes te bestellen; maer dees wert by Diomedes, die op hem paste, onderschept, om hals gebroght, en in den vollen krijghsraet gesleipt, en de brief daer gelezen, waerin Priam melde van het gezonden gelt en hem steef tot het voorgenomenverraet. Het meeste deel der vorsten ziende 's vyants hant en zegelring, die kunstigh nagebootst waren, hielden het verraet voor bekent, te meer, dewijl het volck hier al eene wijl over gemompelt hadde: eenige heeren twijfelden, eenige wisten beter; en naerdien het krackeel aengroeide, zeide Ulysses, men most het niet eer gelooven voor dat men het stuck hadde onderzocht, en de penningen, in den brief gemelt, by den verdachten gevonden. Dit besloten, en de begraven schat opgegraven, wert Palamedes in hechtenisse verzekert, zijne dootvyanden tot rechters gestelt, doch ter bede Nestor hier by gevoeght. Toen de rechters over dit vonnis zaten, quam Kalchas, gesterckt met het opgehitste graeu en de krijghslieden, wien men dezen beschuldighden (na dat de gemeente zijne doot stemde,) overleverde, die hem, als eenen openbaeren verraeder, uitleiden, en steenighden. Oates, de jonger zoon van Nauplius, met rouwe getroffen, toen zijn broeders onschuldige doot hem verhaelt was, valt klaghtigh aen Neptuin, den zeegodt, die, het hooft ten golven uitsteeckende, hem troost met d'eere, die het lijck des dapperen helts volgen zal, en hem voor oogen stelt, wat plaegen Griecken en den vadermoordenaeren over het hooft hangen. Die van Troje vieren over de doot van hunnen vyant Palamedes. Het tooneel is voor Troje.

P e r s o n a e d j e n

PALAMEDES.
REIEN *van Eubeërs, Ithakoizen en Peloponezers*.
MEGEER.
SISYFUS.
ULYSSES.
DIOMEDES.
EURYPYLUS.
SCHILTWACHT.
AGAMEMNON.
NESTOR.

AJAX.
OATES.
THERSITES.
KALCHAS.
BODE.
NEPTUIN.
PRIAM.
HEKUBA.
REY *van Trojaensche Maeghden*.

In de uitgaven van 1652-vlgg. heeft Vondel twee keer *vier* verzen uitgeworpen, nml. na vs. 1534 en na de helft van vs. 1701 (van de oude uitgave), zodat vs. 1535 enz. van de uitgave van 1652 beantwoorden aan vs. 1539 enz. van de oude uitgave tot vs. 1701 toe; en vs. 1698 enz. van de uitg. van 1652-vlgg. beantwoorden aan vs. 1706 enz. van de oude uitg.

In de t i e t e l: Vondels
Het Eerste Bedryf.

1-2 ....en slaeft, en ploeght, en zwoegt, en zweet, Ten oirbaer van het lant een lastigh ampt bekleet,
4 Zal zich te jammerlijck
6 vergeet, en 't erghste liefst gelooft.
9 dolheit voert u aen,
10 munte uw
11-13 O reuckelooze schaer, tre voort uit alle steden,
Beklaegh, beschuldigh ons ter vierschaer van de reden:
Zet uw bewijzen op, daer gelt bescheit en blijck,
14 een billijck
15-24 Gy zeght, zoo ras de wraeck de koningklijcke zielen
Te raede riep, om 't rijck van Troje te vernielen,
En slootheteerloosstuck te rechten met heur zwaert,
Dat ick gedaghvaert quam, en stout en onvervaert
Hen stuite, en dreef, het was te heftigh opgenomen;
Men had noch tijt om tot het uiterste te komen:
Waer by het bleeck hoe ick de zaeck van 't heiloos rijck
Meer droegh dan onzen staat, gequetst door 't ongelijck:
Maer zulck een los besluit valt licht te wederleggen,
Dewijl dit slot niet volght uit al 't voorgaende zeggen,
26 Het ongelijck geslecht,
27 waert: want
28-29 ....sleipt, en hoe veel nederlaegen,
Gevaerlijck voor den staet, wiens welvaert elck, vol druck
31 Dat ick dan noo Priaem
32 te keeren
33-34 En niet het ongelijck in 't velt te zien geslecht
Door Hektors en Achils onzeker lijfgevecht.
35 rust het.... smijtme
37-44 ....vorsten, toen men lande op 's vyants kust,
Wou smooren in hun bloet, uit godtvergeten lust,
Naerdien ick, voor den slagh en 't bloedigh oorlogsteken,
Beval de gansche vloot terstont in zee te steecken,

En zelf te schepe ging. 't geleeck wat, wist men niet
Dat Agamemnon, 't hooft, dit zelf belaste en riedt,
Die, toen wy 't wijcken der verlege krijghsliên vruchtten,
Hun allen troost en hoop beneemen wou van vlughten,
45 Elck moedigen
47-48 Noch wil.... om dat ick, trots, en stouter
Dan andre,
49 Het offren hinderde, en dit stuck leide
51 De felle Hekaté most zoenen, en verzachten,
52 wilde geit zou slaghten;
53 Een laster dat zich schaemt:.... veel verbeurt,

54 Kalchas in zijn drift
55 En billijck twijfelt of oit goden
56 gruwzaem.... geheilighde
57 Behaegen naemen, juyst gelijck
59 en lust schept in 't vernielen
60 En ommebrengen
61 om Argos haet te wetten
63 en d'oppersten van Griecken
64 Trecke.... zijde, en poogh bedeckt
65 waer ick kan,.... uitberst meer en meer,
66 Nu ick met paerden
67 Met stier en rundren, en
69 Hun aengegroeit gezagh:
71-72 Doch om dien laster plaets te geven, achte ick vorsten
Al t'edel van gemoedt: en geen rechtschape borsten
74 Zijn' ouder broeder heb door mijn beleit gezet
75 togh, met raet der bontgenooten.
76 Ick droegh.... van Grieckens oorloghsvlooten,
77 Toen Kalchas.... smaelde,
78 Om datze sproten uit een' godeloozen stam.
79-80 Dat ick gebrantmerckt wort van lieden, zonder oordeel,
Als een dieroofmisbruick tot eige baeten voordeel,
81 Chirons... zoeck hoogh te zetten:
82 Ick kan (Jupijn zy danck)
83 beschaffen.
84 hanthave... passe
85 mijne: ick weeghze in eene schael.
86 uit vreeze zwicht:
89 Hy draeght zich, naer zijn' plicht, gehou, en trou, en kuisch.
90 Men zoecke waer.... legh
91 Voort* dat ik Thestors zoon bestrafte, en niet wou schroomen,
92 Is waer.... hooverdy te toomen,
93 Naerdien hy verder dan
94 En ommesnufflen komt uit staetzucht
96 En kent ons zeden niet, en hantvest, dier bezworen,
97 's lants welvaert.... hy spitze
98 Op 't geen.... kruipe
99 staere
100 voglezangk, en droomen,
102 zijne, of lust hem dit:
103 te schaemteloos,
105 dien moort,
106 vol gout
107 schorte,
109 Met grooter zekerheit.... uw' troon
110 En klaeren zetel bouwde

* De oude uitgave heeft door 'n zetfout *Voor*.

111 Met uwe klaerheit dooft de starrelichte lampen,
112 vaeght de nevels, en de
113 dezen nacht,
114 Stuit zulck een schennis af op mijne
115 Dit is mijn loon, die, met my zelven te bezwaeren,
116 Tot heil van Griecken, heb geslaeft zoo veele
119 Den schalck.... godtsvrucht.... heiligheit.
120 veiligheit,
122 gewelkomt, en in mijnen schoot
123 Der steden kreits vergroot, gesterckt met vaster muuren,
124 Verplicht, tot Grieckens hulp,
125 ingesleipt..., dien
126 naer vryen
127 het heir, bykans verlaeten
129 Achilles gramschap weêr verzoent doormijn beleit,
132 geleght,... een
133 mijn moedigheit
134 in den nacht,
135 En, toen
138 vertreck, waer in ons maght geweest.
139 beschuldige
141 Dewijl Laërtes zoon.... grooter
143 En naer..., zijn zinnen weet te spitsen
144 baldadigh op te hitsen.
145 meer en meer.
146 loopt lijfsgevaer:
147 voor andren
148 Des schaeckers burgh beklom, en staende op eene
149 Den geest gaf, daer ick trots den vyant
150 En, van
151 Toen.... schoon geen wyze op ydelheden
152 past, noch leght
154 Voor Troje, in mijn geboort, zoo vroegh mijne oogen loock.
155 niet dan
156 ter zijde
158 uw echte
160 In trouwe, en vroomicheit,
161 In 't barnen van den nijt
162 Mijn goeden.... van wort gedruckt
164 Geene ontrouw is bewust,.... oit vergeeten
165 schendigh stuck. indien ick hierom ly,
166 een anders
167 krijghsliên
168 Rontom
170 sleipende
174 Met dicker
177 Trojes
181 Doch niet.... Trojes
183-184 Maer onvervaert door Hektors zwaert

Den gront met Griecken mesten.
185 van schelmery
189 Zoo pooght de nijt de deught van spijt
192 Is lang
193 op vyants
196 Alle oppersten
197 van honigh
199 des schalckheit toebetrout,
203 wil op
204 Mycenes eer beschermen:
205 niet langs onvruchtbaer strant,
210 leght
213 uw
214 Komt
215 durf
216 toen
217 hiet in slaghorde
220 Daer 't leger
224 Daer zoo veel
225 Daer hy
226 zijn
229 toen
230 Met maght van graen en koren,
231 Dat hy
232 Als 't leger
233 droeghmen (Dit vers staat foutief bij Rei van Eubeërs).
236 voeder
237 Noch.... der Grooten is
239 te vrede
241 dan hy,
244 slechter dan
250 minder
251 wiens wijzen raet
253 De vorsten stutte, en hunnen staet,
255 Toen
256 tot hem broghten.
257 Palamedes
259 Dewijl hy
262 wou versmaeden?
263-268 Is hy met recht een brantmerck waert,

Die zich vergaept aen gaven,
Zoo brantmerckt eerst den snooden Aert,
Aertsvyant van de braven,
Die vilt, en stroopt, een' staet verkoopt,
En 't volck misbruickt, als slaven,
275 Kalchas
281 lange
282 Schuw
284 Die meer en meer
Het Tweede Bedryf.
288 lucht
290 hebt ge my
292 naer 't
293 blijder
294 Dan d'onderaerdsche
297 Uw hair, dat gruwzaem krielt
298 waerheen leit ons de wegh?
299 gebas
302 gij niet?
304 En schellemstucken
307 Bezweet te wentelen in onderaerdsche kelders.
312 De bleecke
315-316 ....Een vorst, vervoert van minne,
Heeft tot zijn bruit geschaeckt de schoone koninginne
318 't bloeisel van haer jeught,
321 Wat uitkomst staet ons eens te wachten
323 veste;
324 ten beste,
326 met dien ysselijcken val:
329 zoo reuckeloos
330 Veroorzaeckt het bederf
331 En liever zijne faem.... uit wou
332 Dan's boels.... en kittelingen missen.
335 Toen gy
336 geile vrou gansch Asie
337 recht haestigh
338 Uw
341 zoo wraeckgodinnen,
343 zijn'er.... scherp
344 uw
345 Vernist uw tronien met
346 sneuvelt
351 van zo veel
352 wil 't
353 huilt: zet vry uw dootverf, droef en bang:
354 een' wegh
355 schellemstucken,

356 Trojes
359 d'een zijde,
362 burgerkrijgh
364 een taele elckanderen
365 Eilanden..., het vaste lant
367 en vlooten tegens
370-371 .... Thessaelje licht, tot straf
Van Lokres oorloghsvolck. de Kykladyners slijpen
372 elckandren
373 De lastren klimmen op.
374 gruwlen opgevult,
375 Met bloetschande.... en vuilicheden.
376 naer recht, naer
377 bykans
378 den moort.... van haer mans,
379 om 't felst
380 De zoon wreekt's vaders leet.
381 den stam en
384 men endlijck zie
387 mijnen dienst gekoren
392 u geest verdicht,
395 meer bequaem
396 hart
398 toen wert zijn geest
399 Het zweet.... zijn... schichtigh rezen.
400 naer
405-406 ....gaep aerdtrijck: zwelghze heel
En raeu, die gy terstont
Boven vs. 407 staat geen *Lyfknecht*.
408 onruste.... beguyghelt
409 Van eenen droom, of schim
410 Myn wit begunstighde, en den aenslagh holp bekleên,
412 hier tegens
414 Het is
415 Naer
416 flus toen hy van mij
418 Dan was'er 't een, en dan wat anders in
419 Nu gaet hy gladt, en 't magh een rijpen raet
420 Doch dick.... scherp
423 om zich van lastermonden,
424 En logenen t' ontslaen, waerme
425 Hoe hy zich meer..., en naer.... ontschult
426 Hoe 't lastren stercker groeit.
427 krijghsvolck
428 En d'ander lastert hem, gelijck een lantverraeder.
429-430 Het lasteren wint velt, dewijl der Goden tolck
Die vuile schennis queeckt, en koestert onder 't volck.
432 leemten
433 naer

435 wou hem toch
436 ons Argos,
437 Ontfingen door zijn zorgh en overtrouwen plicht.
438 koning beet vergramt hem toe in
441 Het hof van Argos zal u morselen
443-444 Dat dreigen trof hem: doch hy antwoorde onverslagen:
Het hof van Argos heeft zich noit ontheusch gedraegen,
445 Maer met
446 uw wraeck
447 scheide hy, beducht, zoo
448 Agamemnons wrock,.... helbardieren.
449 Nu 't ga hier me
450 de grootsten
452 En priesterlijcken... gesterckt met dommekrachten.
453 En noodeloos is hy beducht
455 kom
456 u sinnen
457 In 't midden van den nacht?... noch... noch
459 nu terstont
460 kleen.... wil
461 en blijf'er
463 door's krijgsraets last
464 waerom men
466 zijn zorgh dien schat aen d'aerde
467 zijne
469 Dan schijnt hy schuldigh aen het opgedicht verrraet.
470 Het heeft
473-477 ....Een slaef uit Priaems stadt,
Mijn krijghsgevange. als gy de ronde doet, zoo vat
Den bode by den hals, en help hem voort om 't leven.
Dan Agamemnon flux den loozen brief gegeven.
Hoe kan d'Eubeër toch ontworstelen dien strick!
478 ick 't overwick',
480 Ick vrees uw blooheit zal de gansche zaeck bederven.
482 Men waege slechts de kans.
486-487 ....Vermomde logenkunst,
Heeft zijn gezagh verkleent door
489 Begunstigen zijn zijde, en
490 Geen maegh,

491-492 Noit man van dreigen storf. *Dio*. Ick zie hem triomfeeren,
Daer Ajax en Achil zijn zaeck in 't recht verweeren,
493 *Ul*. De veltheer draeght de kling.
496 die 's legers vierschaer
498 naer... gewezen, en geslecht.
500 Dan die 's veltmaerschalcks mont
501 spreecke,
504 lijdt geensins.
505 geen
510 by alle Goôn,
511 By zijnen..... krunckelen
512 de Gorgon van zijn beucklaer is behangen,
513 des rijx,
514 van al 't ontfangen leet,
515 's Eilanders krijghsgezagh niet lang in 't heir gehengen,
516 mengen.
519 De meeste
521 Het kerckelijck geschil,.... van 't wichelhof,
523 Zoo kitligh is van aert,
525 slechts
526 heiligheit
527 tot razerny
529 ontdeckt.
530 heilighdom.
531 Uw.... schaemte... uw
532 Den blixemdrager zelf gekroont
533 zijn bedgenoote,
534 Het wort niet
535 gruwelen.... het strecken
538 Kalchas daer het
539 heiligheit,
540 Door d'onderkruipingen
541 glans
542 zoo verr' gebroght,
543 naer
545 Dit steeckt.... behalve
547 Dat elcke
548 altaer,
550 Een dienst daer 't priesterdom.... koningklijcken
551 oogst
552 en de kap;
553 Kalchas naer.... luttel
554 des tempeliers,
555-556 d'Eubeër heeft zijn kans in Aulis oock verkeecken.
Daer riep hy: schoon de vloot door storm niet af kan steecken,
558 misschien is
559 mede niet gepaeyt:.... joffer jammeren:

560 Houwt liever.... lammeren.
561 schon
562 om 't felst.
563 van Godtsdienst gansch verbastert,
564 Viert.... altaer:
566-567 ....droomen, stout en trots.
Hy twijfelt aen Godts dienst, en zal
568 voglezangh,
571 Zijn
573 u en my:
575 Maer 't leet, hem aengedaen, en eens
577 onverzoenenelijck.
579 perckementen,
580 dezen
583 's Krygsvorsten
584 der Griexe
588 reknen
589 naer
592 aenslagh nut,
593 in gevaer,
595 krapt.... worpt.
596 zwaert
597 uw
599 Ay, Diomedes, laet die zorgh
602 Zoo zal het noodigh zijn, ons rijper te beraên.
603 ten halve
604 van uw treken.
606 ons gordijn.
607 Komt
608 ten reie
609 yvrigh storten
610 draeyaenzicht,
611 toch
612 ons.... altaer
616 Om 't flickeren van Priams gout,
621 ten schrick.... Grieckenlant,
622 torts.... in brant;
623 geeve uitheemsche
624 Te roepen:
625-626 Daer Troje, godloos en te droef,
Mycene en al het heir begroef;
628 Hier lagh de veltheer;
632 Godin, ay keer dien zwaeren vloeck.
633 Bewaer uw zuivre kercken oock,
634 Dat elck u tempel
635 Dat al uw.... opwaert
636 Naer
637 Den eenmael
638 Het zy gy

639 toch
643 Die klaer
645 De waerheit zoo ter harte gaet,
646 den staet;
649 Met 's konings weereltlijcken staf,
650 men 't hem
651 Keer
653 scherm,
655 toegeknickt. nu zing een andre wijs:
656 Hef.... en geef het nootlot prijs:
657 O kracht, van niemants maght t'ontvlien,
659 diamante
660 naer
667 De hooftstof houdt;
669 Met uwen ysren
670 lest,
672 En eischt
676 't nodigh quaet
677 Saturnus, die zijn vader
678 De zoute zee met
679 Een
682 Voort.... zijn
683-684 Die bleef verschupt: een schoone boel,
Of jongen was zijn minnedoel.
685 d'allerslimste
688 heilge vaerzen
689 groeide
690 De reuzerot quam fel
692 Toenze.... perste
694 Eer haer.... stercker
695 het hitzigh dier,
699 Zijn kerckgewijde priester hadt
702 ongeltorts
704 Root menschenbloet
707 de menschendarrem
711 perckement,
713 En hiet weêrgalmen
718 verschen
719 Zijn' eigen zoon op
721-722 Gy nootlot nimmer gruwlen moe,
Waert d'oirzaeck: u komt* d'eere toe,

* In de oude uitg. ontbreekt *komt*.

723 dubbeltroni
724 Van achter grimt, van vore
725 't verraet
726 Ontdeck het toch
727 Scherp.... meer en meer,
728 En smijt den Troischen standert neêr.
729 Hou
730 U.... genadigh aengenomen.
Het Derde Bedryf.
732 geef het legerteken.
739 de ronde sloot.
740 sleip
741 naer 't.... kom.... torts
742 dezen.... beschouwe
743 Dit's waerlijck.... kleedinge
744 Priaems
745 dienaers
746 Behalve.... den raet
748 Den kopren hellem voert,
749 Uit stael van Asien het vier klinkt, schilden kerft,
750 En Simois met brein en bloet vermengt, en verft,
751 Hoort toe: wy zullen u de reden gaen verklaeren,
752 men buiten tijts.... laet vergaêren.
753 bespiedende
755 Alshyderondesloot, verbaesthem quam gemoeten,
756 sleipte doot
757 leggen
758 Dienme
759 gruwelyck.... men zal
760 bladt, een donder in onze ooren.
761 Neptunis
762 mooght: de
763 Getuigen mijne gunst,
765 het jongst gezonden
766 Verstont ick uit den spie,.... toebetrout
767 't Geheimste.... uw harte.
772 Verdelghze toch
775 Gescholen onder 't gras.
776 Ten leste eens aen den dagh.
777 godeloos twijfelt
779 en spreeck niet ongeregelt.
781 ringk,
782 de hant
785 bastert van den
786 En overjaerden
787 Dit zwymt naer.... gelijck de druck van 't
788 Zoo paeit men.... leght

789 dit verschoon',
791 hou het.... beste.
792 is Trojes hooge veste:
793 d'Eubeër draeght ze gunst, met al zijn heiloos zaet.
796 treff.... by tijts
797 Zoo groot een onheiltreffe ons tenten nimmermeer.
798 want hoe men 't wende of keer',
801 Dit heeft
807 Men overweeg' de zaeck, en vell'
808 Waer hoogheit
809 Of hoogheit
811 Wie yemant
812 merck, onnozelheit
814 Zoo durf.... bespiet,
815 leght hier voor u
821 Die man
824 lust het.... wil
825 koningklijcke
828 een toornigh zwaert
829 Wie 't recht.... dick
830 Laet reênuscheiden: 't zwaertis oordeeloos, en bits.
831 Het zwaert.... Dardaens mineedigh
832 als 't in zijne oogen schittert,
833 En blixemt. Jupiter noch geen der Goon geheng',
835 Het.... zijne eigene ingewanden,
836 Geweer en wapens meng', verwarre zwaert en handen,
838 zou hij vier
840 Doorhouwen, voor de vuist, ons anckertouw, en kabels,
843 Verblijft de zaeck aen my.
844 En gryzen.... wien veel
846 van 't verraet.
847 Hen
848 valt doncker
849 De godelooze neemt
854 quetst het vaderlant, die booze stucken
855 geen quaet,
858 Om een
860 Gerechtigheit bouwt steên, en koningklijcke muuren;
862 bloets, door onrecht onderdruckt,
863 Gedoemt
864 bersten.... zwaert
865 wie heilig
866 dees Hydra
868 Maer kunst is 't, groote kunst,.... gansch
869 de hals.... veel
872 't Waer razerny
873 niets
874 tegens 't vaderlant
875 noch

877 Salamin zoo verre aen Tenedos.
878 Gevalt het u, zoo ruck uwe
879 Het steeckt
880 Maer toen
883 Toen
885 Van Troje zelf
888 Naer Kolchos
889 van zulck een braven
891 Mijn tent gespannen, nam met ernst het.... harte
892 Sparte:
898 van zijn moey',
900 dien roof.... Asie
902 u allen
903 wil het
909 d'onsterffelycke
910 van jeder een
911 zyn.... strijden,
912 Ontziet zyn heirkracht niet de zenuw af te snyden.
913 leght
914 Indien ick oit hierna het zwaert gorde op
917 noch geen vermeten
918 dan 'tgeen zijn
920 gewoon;.... d'oude oploopentheden:
922 aldus te zien gedeelt.
923 Ick wenschte dat die.... geslecht
925 naer.... is 't bijster ongezien.
926 drijft, moet eerst voor al
927 Het voegt den minderen voor meerder
928 d'ontfange
931 de wijze kan zich voegen
932 Naer tijts.... en yeder een
933 Inzonderheit de ziel van
934 De leden
935 Ick wenschte dat men zwichte, en ongeval verhoede.
936 ten goede:
938 naer luit
939 Omtrent
940 onderzoeck'
941 Die raet gevaltme wel.... zeght 'er
944 Wie
945 het andren
946 Men volge mijn bevel:
948 van uwe oogen,
949 Uit uwe stoelen daelt, beschaduwt van

950 gemeente,
960 En tucht van zielen; ô onsterfelijcke Goden,
961 onze ootmoedigheit gebeurt hebt uit
965 Te vast en zeker staen op
966 En buigen
967 ten spot
968 des tempeliers
969 gruwelen
972 Dus stout, de hant te slaen
973 in een noit gekrenckt verbont.
975 Wy zijn Godts beelden, zijn gewettighde gezanten,
976-978 Beroepen en gestelt tot Jupiters trouwanten
En stoet, en draegen zijn lievrey. Wie raedt zoeckt, gaet
Door onzen mont alleen by Jupiter om raet.
979 De wereltlijcke stoel, die ons durf
980 Moet nederzygen, staet op wanckelbaere
981 Een blixem is ons wenck, een donder
984 Wy geven aengeterght d'uitbraexelen
991-992 ....naems, zoo ras men Priams gaven
Hadde uyt het aerdtrijck, daer zijn tent stont, opgegraven.
993 blyschap zwilt
994-995 Mijn ingewant springt op, en juicht van vreught, nu Godts
Erfvyant is beknelt in d'Ithakoische...
996 Dit's nootlot en Godts werck, geen
997 dees schalcke noch het
998 honighzoete tong?
999 De zaeck lijdt geen gevaer:
1002 hebbe, en wel naeu doorzocht zijn levens boeck,
1006 en verraet,
1008 Hoe godtloos hy bestont het heilige
1011 Verweckende
1012 eischte
1014 gehoort, in
1015 wetten smedende, waernaer wy outerknechten,
1016 ons zouden
1017 Hy steef
1019 Afslaende
1020 brengende... in hun wapen,
1021 's maerschalcks last;
1025 toch met dicke duisterheên?
1026 Wat lagen zoecktge met uw schaduwen te kleên?
1027 durf.... betrouwen?
1029 allerleis
1031 kent het,
1032 Van geen verraet bewust, verstaen
1034 deur voor Troje in 't zwaer belegh,
1035-1036 En dorst zijn zaeck, voor recht gedaghvaert, niet verweeren,

Dewijl hy 't halsrecht, dat hem dreighde, niet kon keeren.
1037 blijf: ontzie geen ongeval.
1038 gedoopt
1039 Noch brantmerck
1040 Uw naem en glori niet,
1042 Maer hef het hooft om hoogh,
1045 Het onverbreeckbaer
1046 Ons hantvestboeck, geschat
1048 reis op reis
1051 mijne adren
1052 zuivre tong
1053 t'ontvliên.
1054-1055 Jupijns en Peleus zoons my hulp en bystant biên,
Verbinden zich om strijt, met
1056 's maerschalcks wrock en
1057 Mijn zuivre onnozelheit,
1058 door wapens en door stael
1060 dan mijnen naem en zege
1061 bevlecke,
1062 tegen standers
1063 dat men een verdelge hier op aerde,
1066 verdadiger,
1067 Met zulck een dieren eedt,
1072 Geen reuckloos tempelier.... zijn handen.
1074 onscheibaer
1076 verdadight,
1077 zeldzaems,
1078 Gelijck d'Aertswichelaer, die 't weereltsdom verdoemt.
1081 scherpen
1082 Waer aen geketent is
1083 deught, het gruwelijck
1086 die dit niet heeft
1090 Hun dolheit roockt en spoockt van d'eene in d'andre stadt.
1092 hun razerny,
1093 Vergeeft het my, indien mijn ouderdom vermast,
1094 dienst, u raeckt, en zich ontlast.
1096 Verdruckte waerheit eens hanthaven, als
1097 Van Schalckaert ruw gesmeet, gevijlt van Kalchas tong,
1098 Gelijck een vuile damp verdwijnt by out en jong.
1101 Schoon niemant meer dan ick
1104 dat men reuckeloos ga
1105 verschil
1109 te trecken,
1110 smilten
1111 Zich, als een dwinglant, in den hoogen zetel zetten,
1112 bezwore
1115 't Bezetten van mijn tent, met grooter
1117 Dewijl het.... door Nestors wijzen raet.
1119 noch.... niet dan.... donderen:

1120 plonderen
1123 ze lastren
1125 Maer eer tot
1128 weerloos
1130 Priam
1132 Waer dit geduit op hen,
1134 Men pooght.... quetsen
1137 de vroomsten
1138 het schelmstuck
1139 Wat arm en byster is, tot
1146 Kom, lasters
1148 en mijn gerechte zaecke.
1153 Wat onraet steurt uw rust, en
1156 bestant.... Onnooslen
1157-1158 Is kleene kunst, en die geen braeve heeren past.
Dat lastren eischt bewijs; daer is wat meer aen vast.
1160 Hoe komt
1163 lieden
1165 zelf
1166 hier hapert
1168 meerder
1171 verdichte,
1172 verworge, en zoo van 't leven scheide?
1173 Spreeck
1174 hart, een ziel, die deughden queeckt,
1175 En noit zich kreucken liet door
1177 Bedriegh u zelven niet, noch.... zwaerder
1179 glay
1184 ende.... staet het
1185 noch
1186 noch in 't gemoedt ontrust;
1187 maer sta al
1189 Ick zie gy dingt uit wraeck naer mijn
1190 Dat kuntge.... vryspreeckende
1191 Noit blusschen, neen voorwaer.
1192 uit, hoe fel haer
1194 Kom.... u moedt.... leime

1195 durf.
1196 't bekende stuck, en waent het
1197 men breng' de
1198 En perss'
1199 herwaert
1201 wel eer halsstercker hooft verleert.
1202 Dit's.... Geen wettigh krijghsrecht keert
1203 Zich aen het burgerrecht.
1204 Hantvesten
1206 eischte
1209 vergeefs den oorlogh
1210 des nabuurs
1212 dickwijl:
1214 Indien geen
1215 Noch
1218 dees degen
1221 Nu rant
1223 naer.... men legg'
1226 of smaet,
1227 lucht
1228 leven' er.... van
1229 geperst,
1230 berst
1233 ga
1235 zegt.... Ick zal, ô groote koning,
1237 Van oproer, of
1239 Maer dat gy geensins pooght,
1241 grootste
1245 legg'
1246 is al vast,
1248 vonden goet hem dus een
1249 al waer hier
1250 ons jongste
1252 vele tekens klaer een zaek
1253 immer
1254 Sleipt
1255 Dit is 't niet
1256 die nu het leger
1257 mooglijck.... dikwijl
1258 Te sluipen door het heir in Palamedes tent.
1260 toen.... toebetroude
1261 brief op brief, wanneer hy van Priaem
1262 braght,
1264 Mijn schim gevoele alleen de plaegh, die alle zielen
1265 In 't onderaerdsche hol van Dis
1266 Mijn naem een vloeck zy, waer dees ergens wort genoemt;
1267 O als

1268 aen die
1270 Want hoe gy
1272 zijn hant,
1273 noch
1274 strecktme.... gy weet het,
1275 Zoo verre van bedrogh
1276 Hoe onbevleckt ick ben, en zuiver van geweten.
1280 strandewaert
1281 toen namen
1282 Naer
1283 derwaert.... wy geruisch
1284 En hielden stant.... zou gemoeten,
1287 en groene kruit. by schemering ten leste
1288 Word ick de schelm gewaer [het dien' al 't heir ten beste].
1291 naer
1292 Steeck ick den loozen spie met mijnen dolck den strot af.
1293 Hy... velt, als ick hem dootlijck grief.
1295 aen wien
1296 meerder
1300 En toon ons hoe men pooght den
1301 onschuldigh my. *Ag*. Nu toon ons flux den schat,
1305-1306 De lang beproefde trou, tot zulck een gruwzaemheit,
Als in Europe oit droef en deerlijck wiert beschreit:
1310 Och,
1311 Hy schat het gout te hoogh, die
1312 En inhaelt om
1314 Zoo doetge, ô Themis, dier voor zyne,
1316 Boeotie
1320 voort
1321 over over u.... zwaert.
1322 Legh af. ontwapent hem: hy is deze eer niet waert.
1324 scherpe
1325 Op dat.... naer
1326 durf
1327-1328 Het dun gezaeit gestarnt verschiet
Zijn' glans, en gloeit zoo vierigh niet.
1330-1331 De morgenstar drijft voor zich heenen
De benden van het hemelsch heir.
1334 Vlught heen met omgekeerden dissel,
1342 lustigh rustigh,
1343 Beschouwt al wat natuur ons geeft;
1345 al
1348 van een klaere beeck,
1349 en ackerwoning,
1351 Die nimmer vlamt op ydlen lof,
1353 Bepaelt, en,
1354 voglezang,
1355 Daer morgendau, als perlen, leit
1362 Een schildery, vol geest, en leven.

1366 Treckt spartelvisschen uit
1367 geboge
1371 zonneschijn,
1377 Men melckt der koeien
1381 weeligh
1383 een speeljacht
1385 Wil in 't verschiet een slot verflaeuwen,,
1387 Verr' dwaelt
1389 En tot
1391 De zorgh, die nimmer
1392 Den slaef van eenen
1393 Die tot
1394 Verbinden zoo veel
1395 den nijt
1401 vlamt op hooger
1404 noch
1405 noch
1406 't hart
1407 ponjaerts
1408 een tapissery,
1413 nu streelt,.... zijn
1414 hartzeer
1415 Hy wort van 't bed niet opgeklopt
1416 noch
1417 Zijn
1419 Zijn
1421 Daer hy beschanst zit met papieren,
1424 vaegt
1425-1426 Zijn' lantsheer schelt soo bits en snoode,
En veinst zich Godts gezant en bode.
1429 En lastertongen
1430 d'afgeslaefde
1431 Men ziet 's mans schipbreuck te gemoet,
1434 Dees zee
Het Vierde Bedryf.
1435 O Chalcis, die uw strant bekleet mer pracht van
1437 zoo dick, met zant gemengt,
1439 De horens steeckt om hoogh, en komt uw
1440 Den oever van weêrzijde, en Aulis haven schuuren;
1444 Hoe hoop en vrees
1445 Och.... afkomste
1446 Men dingt heur naer.... zy
1447 lasteringe. en schouwt

1448 Betight den vroomen, stelt
1449 Hy die de schilt van 't recht, de mont der
1450 Ontbeert zijn' vrydom in een zwaere
1451 toch
1453 Van dien tijt dat hy sleipte, in schijn van dol, het spoor
1454 toen.... leide
1455 Dies hy, zijn halve ziel, Penelopé
1456 Sparte ten
1457 bedde: en sedert, toen
1459 Afvaerdighde.... als 't schier
1461 'k Verzwijgh al 't overigh.
1462 Men weet hoe een soldaet aen
1463 zijn.... maer keert
1464 toch de razebul, dien geen van allen riecken
1465 Noch luchten.... en pas
1466 Geensins ter vierschaer ga, en over
1467 En zijn manhaftigheit een
1468 Die domme wort
1469 Kalchas
1470 d'Onweetenheit doorgaens is stout en
1471 In 't kort,
1472 En haet, en dommekracht
1473 Dit spelt mijn' geest
1474 De dwinglant stelt dewet: hoe kan dit wel vergaen.
1475 Maer gins komt Ajax aen: men kent hem aen zijn schrede.
1476 Het aenzicht.... t'onvrede.
1477 zoon van Godt Jupijn,
1479 Van recht, mijn broeder dus onnozel sneven moeten.
1480 verdiende schult zal hy onschuldigh boeten,
1481-1482 wert.... Wat raet? de tijt is kort,
Ick raedeloos. wat raet? *Aj.* De zoon van Peleus wort
1483 Te Lesbos nu verlet; het zijn Ulysses streecken.
1484 Men heeft door Atreus zoons met voordacht dit besteecken:
1485 zonder dit,
1486 's Gevangens ysren bant, in
1487 naer heur' wensch, bestellen,
1488 Het recht van dezen vorst verdrucken, en hem knellen
1489 Door openbaer.... willen 'er
1490 dat nu
1491 Een' man, van groot gezagh, voor
1492 Betrocken, sterven moet, zijn bloet stort, dat zoo dierbaer
1493 Geschat zal werden, als de naklaght komt te spa
1494 Heel Grieckenlant.... sla,
1495 En jammerlijck geschal: wanneer
1496 De handen.... de wangen
1497 het schelmstuck
1499 tonge,

1500 bederf; is schande te
1501-1502 Dat een verloopen Frygh, gansch Griecken tot verdriet,
In zulck een' fellen brant al juichende oli giet.
1503 Het lustme nu beknopt zijn leven door te loopen.
1504 Zijn vader Thestor had van kintsbeen af doorkroopen
1506 Hy noemde... Febus, en Aglay,
1507 Nam acht op
1509 allernaeste
1510 omtrent
1511 Hier queeckt hy Kalchas.... leert hem buldren, trappen,
1512 En droomen mengen
1513 Oock raemen.... haer de haeren
1515 Eer zy geworpen had, en 't
1516 Hy spitste zijn vernuft op dry- en
1517 Het wettige.... van woorde- en
1518 hy leit den zoon by
1519 Op hemelhoogh geberghte, en starrende
1520 Geeft.... en laet hem kloeck ontwarren
1523 Brachman van
1524 Kalchas mede,.... krijgen,
1526 Panthus in het endt
1527 Hem kruiden in het hof:
1528 Te vleien met zijn tonge, en naer den mont te spreecken,
1529 Dat hy gewijt wert tot aertswichelaer
1530 Toen blies de staet hem op. hy zat vergult, gelyck
1531 Een Godtheit op 't altaer, en die noch korts gaet bedelen,
1532 Regeert de tempeliers, en ringeloort 's lants edelen,
1533 Die rechte schyndeught borst tot
1534 Zagh Godt noch menschen aen, schoffeerde een jonge bruit,
O p m e r k i n g : Achter 1534 zijn vier regels van de oude uitgaven in die van 1652-vlgg. uitgeworpen, zodat van af 1535 tot 1697 de nummering in de uitg. 1652-vlgg. *vier* verzen minder is dan in de uitg. vóór 1652; dus 1539 oude uitg. is in deze uitg. 1535, enz.
1535 Dorst stroien dat geen ziel voor Minos hoeft te schroomen,
1536 Voor Cerberus, noch Styx, al Molocken, en droomen.
1537 bedeckte al't overige
1538 Tot dat zijn meester, bang, voor straf, gelyck
1539 Van elck verpickt, het hofvan Priam most begeven.
1540 Toen quam de balling naeckt in Griecken aengedreven,
1541 In
1542 Verhaelde hoe
1543 wiert vermaent uit Trojes
1544 Te wijcken, om t'ontvliên
1546 dus in,
1547 waer op de Faem door alle steên ging strojen
1548 Hoe Kalchas zagh by nacht den
1549 Verweldight, d'oude wacht
1550 Minervaes kerck van heil en heilighdom ontbloot,
1551 's konings

1552 Het hof, in lichten brant, het Griexe
1553 in wijn en slaep verdroncken
1554 En tot een klaerder blijck, hoe zijn verlichte geest
1555 De Goden, vyantlyck op Ilium gebeeten,
1557 schoot en drilde haere lans,
1558 Of stack de kryghstrompet van tin en hoogen trans.
1559 Der Goden vader, afgesteegen uit de wolcken,
1560 Steef zelf de zenuwen en arm der Griexe volcken,
1561 Dreef al wat Troje haet op d'afkomst van Dardaen,
1562 Den vloecken toegedoemt, met ernst en yver aen.
1564 Bezet de waterpoort, en houdt alom de
1565 En straeten veiligh,
1566 Verdaghvaert overluit de kryghsliên van het strant.
1567 drommen
1568 Neptunus schudde vast met zijnen scherpen drytant.
1569 d'Aeloude grontvest, die
1570 en wit bestorven,
1571 naer.... en godtgewijde
1572 Maer ydel, en vergeefs. zy
1573 geen heilighdom in 't koor.
1575 torts.... Razernyen,
1577 raeckt
1578 gaf hem Mycene weêr.
1579 met groote
1580 En d'eerste in Ifigeen zijn huurlings wrock bezuuren,
1581-1582 Toen hy, op dat de vloot van Aulis raeckte in zee,
Haer overgaf door dwang ten zoen van Hekaté.
1583 Een eerlyck burger, die dit aenzagh met verwonderen,
1584 zyn.... plonderen
1585 Van 't kryghsvolck,.... door Kalchas
1586 Die riep noch dat dees plaegh hem trof door
1587 De veltheer lochent niet dat

1588 dewijl hy hem gelyck een helm
1589 misbruickt hy 's wichelaers dienst
1590 tot zijn wit: maer zal op 't gezienst*
1591-1592 Dien booswicht, die hem op den hals leght noch verschoppen,
Gelijck het kint, na'et spel, zijne afgesleurde poppen.
1593 den schalck
1595 Tot aller Griecken heil,
1596 Tot dat de wichelaer den voet kreegh in den beugel,
1597 En door 's veltmaerschalcks heup de steun der stegelreep.
1598 Nu leert hy 't Dorisch paert heendraven naer
1599 En wacker luisteren naer 't pricklen van de
1600 reedt, en
1602 langer wacht,.... erger.
1606 Al winst genoegh,
1607 sloegh voor eeuwigh in de boeien.
1608 midlerwijl moght kloeck hier onder roeien,
1609 verkoelen, 's maerschalcks haet
1610 Bedaeren.
1611 En eersten erfgenaem, en zienze eens onder d'
1612 Die zich behelpen met deze uitgestroide logen.
1613 u eerst... uw
1614 Rant Agamemnon
1615 met 's rechters stijl en orden,
1616 Dat een betighte zal van zijnen vyant
1617 en hou aen, en drijf het door dat hy
1618 Den zoon van Neleus laet' met
1619 gaen.... zal hy u dit vcrgunnen
1620 dewijl dry rechters stemmen
1622 Ick ga. och, Atreus hof en aert is veel te wreet:
1623 en vinde my verlaeten.
1624 Jupijn bescherme uw broêr, en schenze, die hem haeten.
Boven vs. 1625 is *Lijfknecht* niet genoemd.
1625 't daeglijx grover.
1627 deinzen: neen, de kans is nu gewaeght.
1628 als hooft van 't heir, de bijl
1629 tot den troon en 't
1630 Wil.... uw.... toch ons ongenoegen
1631 de vierschaer: 't valt my zwaer.
1632 Myn broeders leven hangt in 't
1633 Zy, weegen, altemael op hunnen
1634 De zaeck niet naer den eisch, maer draegen zich eenzijdigh.
1635 en toomze door
1636 te verr'
1637 kennen
1638 Doch ....men zal de strengheit wat
1639 Met eene

* Blijkbaar drukfout voor *ongezienst*.

1640 Vermeerder het getal, en
1641 Nestor *Ag.* Voort, mijn schiltknaep,
1642 Nestor dat hy in het recht
1643-1644 Dry stemmen stercke met zyn wysheit, om de maet
Te raemen, als het past, en zonder gunst, of haet.
1645 dit werck met loosheit
1646 dootsnick:.... leste
1647 Het recht is zoo
1648 of't kost
1649 De sabel moet'er.... Krom Houwt:
1650 En eer
1651 hondertooghde
1652 al was 't
1653 treet in groene
1654 Ick zie het scherprecht 't zwaert al trecken uit de scheide,
1655 Den ouden suffer bang staen
1656 Daer leght het grijze hooft
Boven vs. 1657: *Peloponesers.... Kalchas*
1657 die, ten dienst van 't Griexe leger, heden
1658 zijt getreden,
1659 gruwelyck
1660 van 's lants gemeenen
1663 spie, de hopliên omgekocht,
1664 In't heimelijck, en't heir van langer hant gebroght
1665 Trojes
1667 dan geen schijn ontbeert, noch blijck,
1668 dat men voort.... strijck',
1669 naer 't bedreven stuck.... leer' boeten
1670 Het geen zijn schult verdient. gy rechters
1671 wat hem te lijden staet,
1672 vervoeren liet tot zulck een lantverraet.
1673 verklare.... doorluchtste heeren,
1674-1675 Dat wy den Griexen staet, gewoon te triomfeeren,
In 't recht niet quetsen, maer 't gerecht veel liever hell'
1676 dan al te straf
1677 zeght
1679-1680 Verschoontge noch een' schelm, die 't leger heeft verraên?
Betrouwme 't scherprecht toe: laet my met hem begaen.
1681 al lang.... dien
1684 O vader.... ongesteurt
1685 En ongewont bewaert, is aller eere waerdigh.
1686 Dit zal gebeuren, zoo wy heden heel
1687 Den rechterstoel bekleên, en Themis eere biên,
1688 Geen hoogheit bloet noch stam verschoonen noch ontzien:
1689 Want zoo men 't heiligh recht wil kreucken door
1691 goutzucht laegen leght, en draegen zich
1692 En voorspraeck van dit stuck; gewisselijck al 't volck
1693 vergaderen by hoopen,
1694 En momplen

1695 kleene misdaên
1697 En haer by d'ooren treckt.
Dio. Laet hem zijn schult betalen,
1698-1701 Eer wy op onzen hals al's legers ongunst haelen.
Ick zie veel zwarigheên, betrouwme naulijx hier,
En vrees, niet zonder reên, dat duizenthoofdigh dier,
By dees gelegenheit, en onder Trojes veste.
O p m e r k i n g : Ook hier zijn vier verzen uitgeworpen. De twede helft van vs. 1697 (d.i. 1701 uitg. vóór 1652) tot en met de eerste helft van vs. 1705 (oude uitg.) zijn weggelaten, zodat van hieraf tot't einde de nummering 8 verzen minder is dan in de uitg. vóór 1652; dus vs. 1697 van deze uitg. beantwoordt aan de eerste helft van 1701 en twede helft van 1705 oude uitg., en vs. 1706 oude uitg. is hier 1698 enz.
1702 De vader was lang kintsch: men hou hem dit ten beste,
1704 vergunme
1705-1708 En overweeght of't niet geraên is den mistrouden
Eubeër eeuwigh in gevangenis te houden,
Op dat men't out geslacht het uiterste niet verg',
En zulck een' aenhang niet tot blinde wraeckzucht terg'.
1709 sleip.... hooghgebore
1710 De vader Nauplius, toen wy
1711 niet luttel queet,
1712 van ons vloot,
1714 schellemstuck vergoeden,
1715 ongewoon.
1717 van aert verandert,
1718 't Oogh naer den vyand went, en heimlijck met hem handelt.
1719 Geen ry van...; noch... noch
1720 Wort aengezien in 't recht, noch
1721 en was
1722 tegenstaen?

1723 En om door kerckers zich t'ontslaen van Palameed.
1724 Dit heeft bedencken in,
1725 Die ons zoo dier verbint, naerdien de man
1726 't algemeen
1727 Oock geenen burgh noch huis verzekeren genoegh
1728 Een' heer, van groot gezagh. men houdt of
1729 Om zijn verlossing aen. men
1730 houdt al 't
1733 graft, en, eer 't de wacht kan
1735 Zweeft over zee en zant door vrye en ope lucht,
1736 Zoo gaf de Cekroper Dedael zich op de vlught.
1737 Dan van... gesteecken,
1739 Het geen hy t'onrecht droomt dat hem is aengedaen,
1740 En durf.... denckt uit wederwraeck bestaen.
1741 'k Verzwijgh meer rampen, die den Grieken staen te zorgen.
1742 Ontslaet
1745 gemeente....godeloze
1747 zeght'er.... ontvouwt uw oordeel, dra.
1749 Dat is Godts eige stem.... opent d'ooren.
1750 Godts gemeente,
1752 mijn oogen
1753 Nu opgaen voor den brant, en Kalchas
1754 Wieght Griecken noch in slaep, in ste van't vier te
1755 Dat heimlijck in zijne asch vast smeult, ontvonckt, en smookt,
1756 hoên zoude, is de stoockebrant, die 't stoockt,
1757 En voedt, uit lust tot wraeck, die schrickelijcke vlammen.
1758 Nu roemt op geene ry van vaderlijcke stammen,
1760 en slecht het al in eene
1761 velt met eenen slagh wat
1762 ruck verr'
1763 schoudren
1764 En onverwrickbaer zulck een groot
1765 Den helt, die onlangs vryde uw
1768 Ruckt vryheits voorspraeck fel de tong uit
1769 ziel verdwijne.... dat Pylus
1770 eer ick den val van Griecken hoor beweenen.
1771 Och, waerom
1772 deught.... vrede
1773 staf, en omzien, dwingt te gaen
1774 padt, zoo ongebaende een
1775 door streecken, ruigh
1776 ieder stap
1779 scherp
1780 Dat zweet uitperst een' berghreus, lang gebeent:
1781-1782 Daer niemant hem de rechte lantstreeck wijst,
Geen spits van vleck of stadt voor 't oogh verrijst?
1787 Het teder kint, voor d'eerste proeve greep

1788 voort te berste
1789 schept.... ziet
1790 vuistje.... adderen rontom.
1791 stiefmoêr raest, op schoone Alckmene
1792 van poelslang, leeuw,
1793 Busyr, en stiersgedruisch,
1794 komen t'huis;
1795 tot een wonder van zijne eeuw,
1797 Geharrenast, als een uitstekend helt,
1798 Met die hy trots, ter neder had gevelt.
1799 gruwelijck,
1800 Van lucht, en zee en aerde voortgebroght,
1801-1802 Leght niet gekneust? elck looft Alcides deught,
Zoo wijdt en zijt de zon het oogh verheught.
1803 De Faem 's helts naem voert
1804 Hy wordt, gelijck een Godtheit, aengebeên,
1807 Maer endtlijck breeckt hy met zijn harde knods
1808 Ter nachtpoorte in
1809 wijck naer
1810 Elck sprietooght, blint geslagen
1811 Hy dondert op van 't noit verlichte spoor,
1812 En jaeght, vol moedts, den zwarten rekel voor,
1813 Viert kort en voert de keten.... zijn
1814 hy dry hoofden
1815 De zon bezweem: de nacht viel uitgespreet,
1816 Op 't aerdtrijck neêr, zoo vlack gelijck een kleet,
1817 drijft den helhont heen,
1818 En voert dien schrick door alle Griexe steên.
1820 d'aerde en 't onderaertsch
1822 En onderstut
1825 Verheerlijckt wert,
1826 van 't outer opwaert
1828 baet het
1829 ongedierte, en menigen
1830 En d'oppergoôn u bruicken
1832 Naer heuren aert, ...gruwzaem
1833 Heeft aengeteelt,
1834 Als onkruit
1836 toch.... uw
1837 Zoo zouden wy niet zuchten naer
1838 Zoo zou geen traen neêrrollen
1839 d'eerste vreught,
1840 hoe hooghgemelde
1841 Dus
1842 Hoe heiligh.... zwaert
1843 aller schelmen
1844 edel hooft
1845 van 't hof en 's priesters haet,
1846 weiden

1848 De Griexe staet
1849 Flus alsze ontwaeckt, en denckt haer dolheit na,
1850 Komt
1851 Flus als.... na 's logens
1852 Het hooft opsteeckt,
1853 Zal 's volx gekerm
1854 Maer al.... zijn
Het Vyfde Bedryf.
1857 gruwel? kan de hemel dit
1859 Verhael dees nederlaegh.
1861 ten leste
1862 haet en hevigheit ten beste,
1864 Naer
1867 naer de
1868 En Kalchas spreekt hem aen:... ons aller
1869 merckelijck
1870 en kerckelijck;
1871 gemeente eischt billijck u ter
1872 dies breeck
1873 vorst rees op, van daer
1874 die met onrecht zijt gebeeten
1876 veertighjaergen
1877 storten van mijn bloet
1878 dat Godt Jupijn u schende:
1880 d'Aerts offer wichlaer quam de rechte zy bekleên,
1881 Eurypylus de slincke,... t'ontfermen.
1882 soldaet, droegh voor
1883 Het Troische gout, zoo't hiet, in eenen beuckelaer.
1885 Omcingelt en
1886 En zette zijnen tret naer
1888 Zich, als een schouburgh, kromt,
1889 vloot eerst anckerde in dees
1891 Verstreckte.... zee, door 't beelt des Godts, die korts
1892 ten toon stont
1894 En neer te straelen op
1895 Nu leght.... gesloopt.
1896 De heilige
1897 d'Aeloude

1898 In dees gewijde kerck ging 's krijghsvolckx moetwil weien,
1901 veiligh
1902 Heiligh.
1905 gruwelicke
1909 Op dezen heuveltop. men ziet ontelbre zielen
1915 scherpt
1919 naer edel
1922 van 't bederf
1924 's Volx razerny.... en zucht om
1925 haer handen
1928 Hy keert, zoo ras hy staet, naer 't
1929 aengezicht, waermeê
1930 heiligh
1931 zijn tong.
1932 't Nieusgierigh
1934 gena
1935 Hoe klopt mijn hart! de schrick mijn
1938 zeght hy, of uw
1939 gedicht,
1940 mijn leste wensch.
1941 Gansch
1948 den middel
1950 Den lijf knecht
1951 Na dezen jongsten
1953 de gruwelijcke krijgers
1956 helsche Rasery
1957 Naer 't
1958 Men zagh de gramschap uit
1959 als gloênde koolen viers:
1960 verkropt.... ontzinnigh,
1961 de haet hun
1962 De vadermoordenaers en vloecken steenen
1963 op dien manhaften vorst.
1965 des hoofts, en hoorden
1967 eerlijck grijze hair. dat aenzicht van den staet
1969 de moordenaers des braven
1970 Vast hagelen, zoo lang tot datze hem begraven,
1971 smooren,
1972 Gelijck Godt Bacchus
1973 die vogels aen kost locken,
1974 en geboomt,
1977 krabbelen
1978 grabbelen;
1979 enckelen
1980 dolheit, haet, en moortlust
1981 doopten 'er
1985 de hemel streele uw zinnen

1986 t'overwinnen.
1987 Grootvader, slaeptge nu in zee, op uwen stoel,
1988 Noch voeltge 't ongelijck van uwen neve. spoel
1989 weêr.... gruwelvlecken.
1992 Toen
1993 Verdrincken.... nu 't hoofd om hoogh gesteken,
1994 uw koel, noch traegh,
1995 uw bloets
1996 Kom.... uw
1997 zoo zal elck een bekennen
1998 Dat niemant ongestraft het godlijck zaet magh schennen.
1999 deerlyck
2000 Beklaeght,*
2002 naem al 't aertrijk door
2005 's Mans uitvaert,
2006 burgery,
2007 verdadighs
2008 sterflyckheit geleit ter
2009 Gewelft.... gedeckt met marmerzercken,
2012 d'Aenbiddelijcke
2013 gouden
2014 En schencken.... afgestreecke
2015 Ick zie alreede staen den Heiligh,
2018 d'andre....Trojes
2019 Hantvesten, toebetrout.... perkement,
2021 Godin
2022 het grijze hooft.... heilige
2024 ongedierte,
2025 worstelen
2026 borstelen
2027 manen
2028 zijn fiere trotsheit tart
2029 't Vierspuwen
2032 Het grimmen.... des tygerdiers,
2035 De Fenix van zijn tijt:
2036 vertsaeght, die altijt hooger wast.
2038 Men wijdt hem in Eeolje een heilige kapelle,
2039 altaer
2040 Zijn gouden beelt, met zang,
2042 Aen 't offren,.... zijn heerelycke
2045 d'elende.... zijn.... wickelen.
2046 uw.... prickelen
2048 Troje
2050 schaemte,
2054 d'Oneerelijcke
2056 allerhande
2059 Het doolende.... met ongerusten stap
2060 Te sollen,

* De oude uitgave heeft *Beklaegh*.

2061 dat alle volcken gaepen,
2062 Beducht of't
2064 Troje.
2072 en geklooft,
2074 naer Samos
2076 altaer
2077 en vangt, in angst des levens,
2079 van kiele tegens kiel.
2080 De vader Nauplius, bedroeft in zijne ziel,
2081 Zal op.... de wederkomst der
2082 Zoo ras niet riecken, of hy laet een torts ontsteecken,
2084 van wederzy
2087 verleit door
2088 derwaert
2091 van dien
2092 Die stadigh barnende op
2094 Bezet, door rots en plaet, als van haer
2096 En, by.... hun sloopt,
2099 De zeeliên.... d'onherbergerlijcke
2102 met kerckbelofte
2104 en 't prat gekroonde
2105 tot droever treurspel;
2106 van het voorspoock is, en veurspel.
2107 geveinsdelijck
2108 burgery
2109 Den vorst met volle vreught
2110 De lucht wort nu doorgalmt met
2111 konigklijcke
2113 Men recht bancketten aen,
2115 van 't Frygiaensche paers,
2116 torts,
2121 Hy leght 'er hoogh en prat, munt uit
2122 Het armelynen voêr, Laomedons gewaeden,
2123 Noch lest gedragen aen het lichaem van Priaem.
2124 Zijn bedgenoot
2125 Dat hy zijn vyants prael en purper af
2126 Ter eere van haer kunst. hy laet zich licht gezeggen,
In deze uitgave beantwoorden de vss. 2127 en 2128 aan de vss. 2136 en 2135 van de oude uitgave, die dus verwisseld zijn.
2127 der strax
2128 van zyne bedgenoot.
2129 noch vreest niet, nu een balling
2130 Het hooft der

2131 Het bloet des echten mans. dit offer streckt ten zoen
2132 Van Ifigeen. de disch zal zijnen heer zien bloên,
2134 Zal nu door d'eige hant der koninginne sneven.
2135 kleet verraet den heer, ontzeit
2136 De handen.... hoe zy
2137-2140 En lucht zoeckt, d'armen noch het hooft geen open vinden.
Egist, de suffer, die van min zich liet verblinden,
Stoot Agamemnon in de lenden, maer de moedt
Bezwijckt in 't wonden, en het moortmes keert bebloet
2141 Ten halve wederom. de koning raeckt aen 't worstelen:
2142 borstelen,
2143 ontvlieden wil met maght,
2144 En uitkomst zoeckt alom, en woelt
2143-2146 Gansch ydel, nademael de stricken en de ruiten
Van 't looze jagersnet door 't woelen dichter sluiten:
2147 en pooght
2148 En loos gebreit gewaet te rucken
2149 Maer in.... schoot en mouwen
2150 Raeckt dieper in 't gevaer, van duizend doôn geprickelt.
2151 Tyndaer sterckt razende terwijl
2152 Haer boel, en schiet'er toe, gewapent met een bijl:
2153 altaer, om 't pleghtigh feest te vieren,
2154 met de bijl.... der stieren;
2155-2156 Zoo mickt ze heene en weêr met haere wreede vuist.
De wraeck regeert de bijl. zy neemt het wis en juist.
2157 Hy leght'er.... schelm. hy leght'er.
2159 Het bloet van Godt Neptuin, zoo gratigh,
2160 Het hooft hangt aen den hals met een en sletervels.
2162 Kassandre,... komt razende
2163-2164 Bewijst den lijcke en romp nocht d'alleruiterste eer
Met haeren roozenhoedt. zy
2165 Met haer bebloede bijl,
2166 Met zynen schoonen buit,
2167 frissche.... en verft den elpen stoel.
2168 Legh daer, ô moorderes, legh daer, ô konings boel,
2169 bedde, ô pest van zuivre zeden.
2170 Dat is de loon der lang
2171 juichend.... palais
2173 Elektre
2175-2176 Door Strofius, haer' neef. zy zelf verstooten, slyt
In 's kerckers duisternis de bloem van haren tyt.
2178 Gelijck een lantmaeght, dwingt een' ackerman te trouwen:
2179 Zoo lang tot dat
2183 De smert geeft wapens aen de dochter, en den zoon.
2188 hun hart.
2189 Stapt met een fackel hen verwoet na door den tempel.
2191 gruwelmoort.

2193 naer heiligh
2199 Aen 't kerck gewyde schent zyn handen on besuist,
2201 in pekelschuim gedolven,
2202 herrewaert, en derwaert
2204 hitte,
2206 d'ongenadige oevers
2207 Thracisch volck,
2209 derwaert.... naer
2211 ooft: dan naer
2214 En rijzen van de zon, niet langer magh gebruicken
2215 Godt, het aengebeden
2216 daer Eool
2218 naer Antifaet, zoo hongrigh op verslinden
2219 Van 't raeuwe
2221 loos herscheppen
2222 Den Ithakois
2224 boelschaps kroost.
2225 derwaert.... naer
2227-2228 Dan wort zijn dwalend schip aen Circes kust gestiert,
Daer hy de staetsi van Elpenors uitvaert viert:
2232 kolck, en klip en rots
2233 gronden,
2234 En 't bassende.... zeegroen
2235 Faëthuis haer vaders kudden
2236 hongrigh.... welx smet Ulysses boet
2237 schipbreucke,
2242 Hoe zacht een minnaer rust in d'armen der godessen;
2243 Waer by hy eenen zoon en
2244 zijn vaders
2246 Feacie
2247 drytant
2248 Daer berght Leukothoë zijn half verdroncke ziel.
2250 koningklijcke maeght bestelt uit min gewaden
2251 Den naeckten vreemdeling, begaen
2252 zijn bedgenoot ten leste by
2253 naer heur
2254 Omcingelt, en bezet, en durfze
2255 elent,
2256 d'armen van zijn lief.
2257 waerschuwt
2258 Bevreest, hy razende
2260 Zoo lang tot Telegoon,
2261 Belust zijn' vader eens t'aenschouwen, buiten weten,
2262-2263 Hem in zyne adren wont, met eenen tack, gereeten
Van doornen, aengeteelt uit een venynigh zaet,
2264 Neptunus haet.
2265 laet hem in zyn lyen,
2266 met schoone wichleryen,
2269 De hemel

2273 vermaerde steên,
2275 zellef
2277 onder deckzel
2278 ô Griecksche staet!
2280 Droom.... Troje.... waeck
2281 bloedigh stael.
2288 altaeren.
2294 Noch perlesnoer,
2296 naer
2298 Al die op
2303 zuivere
2305 Of't volck
2307 Of dat verdreven
2308 Noch.... noch
2310 Most vlieden,
2316 stormgevaert
2317 heilgen
2325 Toen
2327 harte
2328 Sparte:
2332 perlemoer
2333 En toen
2338 goude vlechten
2345 drinckt
2347 Het leger durf
2349 Mycene,
2352 d'uitgetoge
2353 grootste
2354 Leght
2360 joffers
2361 gemengde
2362 Naer.... marmersteen.
2365 Godinnebeelt
2367 naer
2369 levens zat,
Er staat geen *Finis* onder.

12. (2e gewijzigde uitg.; Unger 3e, bibl. nr. 123). *J.v. Vondels Palamedes Of Vermoorde Onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: Putje zonder onderschrift. *t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees, op den Middeldam,* 1652. 4°. 84 bladzijden behalve de prent die ingevoegd is, aangegeven als bij 11.

Deze uitgave heeft, zoals ook Unger aangeeft, veel slordigheden en drukfouten, 't Is blijkbaar'n slordige haastige nadruk van de onder nr. 11 vermelde uitgave, wat ook blijkt uit 't onderschrift van 't Putje dat weggelaten is; maar de fout *Kinckdicht* (bij de klinkerd in 't begin), de vergissing van vs. 233 en de weglating van *komt* vs. 722, zijn verbeterd, evenals in alle volgende uitgaven. Opmerkelik is in vs. 610 *dryaenzicht,* waar alle andere van 1652 *draeyaanzicht* hebben, en in vs. 444 *onheusch* dat al de volgende ook hebben, terwijl 11 *ontheusch* heeft.

Dat 't 'n nadruk van 11 is, blijkt uit vele regels waar de volgende 3 uitgaven veranderd hebben, en die deze uitgave heeft zoals 11; zie hiervoor onder 13.

13. (3e gewijzigde uitg.; Unger 4e, bibl. nr. 124). *J.v. Vondels Palamedes Of Vermoorde onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: Putje met onderschrift Elck zyn Beurt. *t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees, op den Middeldam,* 1652. 4°. 84 bladzijden behalve de prent; aangegeven zoals in de uitg. onder nr. 11.

Deze uitgave heeft niet de vele slordigheden van 12. Wel zijn er verschillende dingen veranderd die bij 12 niet veranderd zijn; deze uitgave heeft in 't *Klinkdicht* vs. 6 *toorts,* en in 't treurspel o.a.:

32 toorts
63 opperste
77 op hun
78 goddeloozen
101 hang'er
116 der Griecken
156 ter zijden
421 evenwel
424 wert
440 ontfangen
450 grootste
478 ick overwick
501 en yeder
758 Dieme
982 de muur
1081 scherpe enz. enz.

vs. 1590 de zetfout: *'t gezienst;* Persoonsaanduidingen als *Meg.* vs. 352; *Dio.* vs. 485; *Ulys.* vs. 486 en 493; enz.

14. (4e gewijzigde uitg.; Unger 5e, bibl. 125). *J.v. Vondels Palamedes Of Vermoorde onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: Putje met onderschrift: Elck zyn Beurt. *t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees, op den Middeldam,* 1652. 4°. 84 bladzijden behalve de prent, aangegeven zoals bij 11. Deze uitgave is behalve enkele kleinigheden, zoals vs. 154 *Troie* voor *Troje,* gelijk aan de 3e gew. uitgave.

15. (5e gewijzigde uitg.; Unger 2e, bibl. 122). *J.v. Vondels Palamedes Of Vermoorde onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: Putje met

onderschrift: Elck zyn Beurt. *t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees, op den Middeldam,* 1652. 4°. 84 bladzijden behalve de prent, aangegeven zoals bij 11.

Deze uitgave heb ik als de laatste van 1652 gezet, omdat hier dezelfde veranderingen zijn als bij de twee vorige uitgaven en nog 'n enkele opmerkelike verandering die deze uitgave alleen heeft, zoals vs. 424 *te slaen,* zetfout i.pl.v. *t'ontslaen*; en vs. 158 *u echte,* vs. 344 *u gewaet,* waar alle andere *uw echte* en *uw gewaet* hebben; vs. 1301 *ontschuldig,* waar de andere *onschuldig* hebben.

Heel eigenaardig is, dat al de uitgaven na 1625 overal 't woord *dry* hebben behouden van 1625, zie bijv. vss. 1643 en 2247. Alleen in de *Palamedes* vinden we tussen 1626 en 1655 *dry,* overal elders *drie,* behalve soms in 't rijm. Voor *dryaanzicht* in vs. 610 zie hierboven onder 12. Voor *drie*(*spronghen*) in vs. 1516 zie *Nadere Verklaringen*.

16. (6e gewijzigde uitg.; Unger 6e, bibl. 126). *I.V. Vondels Palamedes Of Vermoorde Onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Vignet: Putje met onderschrift: Elck zyn beurt. *t'Amsterdam, Ter Druckerye van Kornelis de Bruin, Boeckdruckker, in de Gravestraat*. CI□ I□C LX. 8°.

't Voorwerk heeft 16 bladzijden aangegeven met letters A2 enz.; 't treurspel telt 64 bladzijden aangegeven door cijfers, beginnende met 1, en letters beginnende met B.

Deze uitgave heeft geen prent, maar 't gedichtje, dat bij de andere uitgaven onder de prent staat, is gedrukt aan de achterkant van 't tietelblad.

De uitgave is gedrukt naar die onder 12, wat blijkt uit de verzen vermeld onder 13 die in deze uitgave op 'n enkele na niet veranderd zijn, maar gebleven zoals ze in de uitgave onder 12 waren, en uit *dryaenzicht* van vs. 610 en *onheusch* van vs. 444. Wel is er 'n enkele opmerkelike drukfout in, zoals in vs. 32 *trots* in plaats van *torts*.

17. In de veiling-kataloog van de Bibliotheek van Mr. Jacob van Lennep (Frederik Muller, Amsterdam, 1871) worden op blz. 98 nog twee uitgaven genoemd van 1657 en van 1663 bij A. de Wees, Amsterdam (verg. nr. 9), ook deze zijn niet teruggevonden.

18. (7e gewijzigde uitg.; Unger 7e, bibl. 127). *J.V. Vondels Palamedes Of Vermoorde Onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Als vignet de verkleinde prent van Savery, zoals in 1630 (nr. 7). *t'Amsterdam, gedrukt by Joannes Bouman, Anno 1664*. 8°. 't Voorwerk 16 bladzijden, 't treurspel 64 bladzijden aangegeven zoals onder 16. Ook hier 't gedicht van onder de prent aan de achterkant van 't tietelblad.

Deze uitgave is behalve 't vignet en 'n enkele kleinigheid, zoals in vs. 63 *d'opperste* in plaats van *d'oppersten,* en in vs. 432 *gantsch* in plaats van *gansch,* gelijk aan de vorige uitgave onder 16, wat o.a. blijkt uit de fout van vs. 32 *trots,* die ook de volgende uitgaven hebben. Hieruit blijkt dus dat dit eenvoudig 'n nadruk is van 16, zoals ook de volgende uitgaven zijn.

19. (8e gewijzigde uitg.; Unger 8e, bibl. 128). *J.V. Vondels Palamedes Of Vermoorde Onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Als vignet de verkleinde prent van Savery zoals in 1664 (nr. 18). *t'Amsterdam, gedruckt by Joannes Bouman, Anno 1668*. 8°. 't Voorwerk 16 bladzijden, 't treurspel 64 bladzijden aangegeven zoals onder 16. Dezelfde veranderingen als in 18.

20. (9e gewijzigde uitg.; Unger 9e, bibl. 129). *J.v. Vondels Palamedes of Vermoorde Onnozelheit. Treurspel. Nunc cassum lumine lugent*. Als vignet de verkleinde prent van Savery, zoals in 1664 (nr. 18). *t'Amsterdam, gedruckt by Jan Bouman, Anno 1671*. 8°. 't Voorwerk 16 bladz., 't treurspel 64 bladz., aangegeven zoals onder 16. Dezelfde veranderingen als in 18.

Van Lennep II, blz. 337 (de tekst van nr. 3). - *Unger* 1621-1625, blz. 205 (de tekst van nr. 2).

'T GEDICHT ONDER DE PRENT, blz. 617:

't Gedichtje is onder de prent *gegraveerd,* zodat 't in alle uitgaven helemaal 't zelfde is. In de 8° uitgave van 1630 staat 't onder de verkleinde prent gedrukt. Geen verschil, alleen *y* zonder puntjes. In de 8° uitg. van 1660, 1664, 1668, 1671 staat dit gedichtje aan de achterkant van 't tietelblad; geen verschil, behalve spelling.

Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 185.

T i e t e l: Op d'Afbeelding van Palamedes In een Beesten-perck.

Poëzy 1650, blz. 485.

T i e t e l: Op d'afbeeldinghe van Palamedes In het Dierenperck.

2 in 't diereperck

3 hoe dol

Poëzy 1660 II, blz. 196. - Dezelfde tekst als 1647.

Poëzy 1682 I, blz. 558. - Dezelfde tekst als 1650.

Van Lennep II, blz. 339. - *Unger* 1621-1625, blz. 207.

KLINCKERT, blz. 618:

In de uitgaven van *Palamedes* vóór 1652 is geen verschil.

Poesy 1647 II, (1e druk niet), 2e druk, blz. 186.

T i e t e l: Op het Treurspel van Palamedes.

Dezelfde tekst als *Palamedes* 1625, behalve vs. 11 *stapt*.

Poëzy 1650, blz. 485, onder ‘Mengelrym.’

De tekst van *Palamedes* 1625, behalve:

T i e t e l: Op Palamedes Treurspel.

1 Het leet
3 Zy rezen al.... opgereze
6 Zy riepen: och wie komt by duister ons
7 leze
8 Die my onnoozel gaeft ten roof van 't lichte graeu.
10 van zijn oogen.
11 Hy stapte na,
12 des morgens aengebroken
13 Verdreef d'angstvalligheit

Palamedes 1652. Zie voor de veranderde lezing (nog meer gewijzigd dan in 1650) blz. 866.

De andere uitgaven van 1652 hebben geen verschillen, behalve de 3e, de 4e en de 5e gewijzigde uitgaven (zie hierboven onder 13, 14 en 15) hebben in vs. 6 *toorts*.

De uitgaven van 1660, 1664, 1668 en 1671 hebben dezelfde tekst als de eerste uitgave van 1652, dus ook in vs. 6 *torts*.

Historie van het Leven en Sterven van Heer Johan van Oldenbarnevelt.... Den tweeden Druck.... Op Loevesteyn: Voor Lieven van Vrijheyd, in 't Jaer onses Heeren, 1658. Achterin bij *Getuygenissen van Verscheyde Schrijvers,* blz. 134. - De tekst van 1625, behalve:

3 opgeresen
11 stapt

Poëzy 1660 II, blz. 196. - Tietel en tekst als 1647.

Poëzy 1682 I, blz. 307, onder ‘Klinckdichten’. - Dezelfde tekst als de uitgave van Palamedes van 1652 behalve:

T i e t e l: Op Palamedes Treurspel.
14 En vont de vaderbeuls door 't knaegen afgemat. (deze regel volgens 1650, d.i. de oorspr. regel van 1625).

Van Lennep II, blz. 339. - *Unger* 1621-1625, blz. 208.

Er staat onder MDCXXV.

DE VERTAALDE GEDICHTEN UIT DE VOORREDE, blz. 620-628.

Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 186.

De gedichten staan achter elkaar, in dezelfde volgorde als in de Voorrede, onder de verzameltietel: Overgesette vaarsen, uyt Palamedes.

Met zet fouten en enige kleine wijzigingen blijkbaar niet van Vondel, want ze wijken af van de vroegere Palamedes-uitgaven, en van V.'s tekst in 1650 en in de latere Palamedes-uitg.

't Gedichtje uit Euripides van blz. 628 staat hier niet in.

Historie van het Leven en Sterven van Heer Johan van Olden-Barnevelt.... 1648.

Hier staat alleen 't Gedichtje uit Euripides van blz. 628, op de tietelbladzij.
2 Den naem.

Poëzy 1650, blz. 473-vlgg., onder ‘Mengelrym.’

De gedichten van dezelfde oorspr. schrijver van wie ze vertaald zijn, staan bij elkaar onder de tietel: Uit Virgilius, enz.

Er staan ook nog andere vertalingen uit dezelfde dichters tussen.

't Gedichtje uit Virgilius (blz. 620) staat op blz. 474.
r. 36 die verdicken en vergaren,

't Gedichtje uit Seneca (blz. 621) staat op blz. 475.

't Gedichtje uit Euripides (blz. 622) staat op blz. 475.

r. 79 De Zanggodein in als
r. 81 Ghy hebt

't Gedichtje uit Virgilius (blz. 623) staat op blz. 473.

r. 109 mooghlijck kontsgewijs*
111 Die groot van naem en faem, onnozelijck most sneven,
112 van loos verraet, quansuis bedreven,
113 Op overschendigh blijck, zoo gruwelijck ter doot
115 voor 't.... zijn
116 tot rouw

't Gedichtje uit Ovidius (blz. 623) staat op blz. 475 onder de tietel: Uit Ovidius.

r. 128 Toen. d'overtuighde

* zetfout voor: koutsgewijs

r. 129 Hem aenteegh 't loos.... en listelijck

't Gedichtje uit Virgilius (blz. 627) staat op blz. 473 onder de tietel: Uit Virgilius.

r. 189 Tydens* zoon, zoo
190 op allen schelmschen
191 geschickt tot
192 Trojes
193 datze, hoogh in top geklommen op
195 't zuiver beelt, en met bebloede
196 Bezoetlen
197 Van toen vervloeide allengs der Griecken hoop en moedt:
198 Hun hoop bezweek
199 maght verzwackt, de gunst des outers is

't Gedicht uit Euripides (blz. 628) staat op blz. 475 onder de tietel: Uit Euripides.

r. 219 Den naem.

Voor de veranderingen in de eerste uitgave van Palamedes van 1652, zie blz. 864-vlgg.

Historie van het Leven en Sterven van Heer Johan van Oldenbarnevelt.... Den tweeden Druck.... Op Loevesteyn: Voor Lieven van Vrijheyd, in 't Jaer onses Heeren, 1658.

Hier staat alleen 't Gedichtje uit Euripides van blz. 628, op de tietelbladzij.

r. 2 Den naem.

* zetfout voor: Tydeus

Poëzy 1660 II, blz. 197.

Tietel en volgorde als in 1647. De tekst heeft enkele kleine veranderingen.

Poëzy 1682 II, blz. 590-vlgg. onder ‘Vertaelingen.’

De gedichtjes staan hier zoals in *Poëzy* 1650, maar er staan hier nog meer andere vertalingen tussen.

De teksten zijn, behalve enkele veranderingen, (die volgens 1650 zijn zoals in r. 63 *wierookreuken*) 't zelfde als in de uitgave van Palamedes van 1652.

Van Lennep II, blz. 341-vlgg. - *Unger* 1621-1625, blz. 218-vlgg.

OP BARNEVELT, blz. 753:

Poëzy 1660 II, blz. 478.

2 Rechsers*.... te bergen

Poëzy 1682 I, blz. 558 onder ‘Afbeeldingen’.

T i e t e l: Op de af beeldinge van den heer Johan van Oldenbarnevelt.

Van Lennep II, blz. 315. - *Unger* 1618-1620, blz. 15.

GESPRECK OP HET GRAF VAN WIJLEN DEN HEERE JOAN VAN OLDENBARNEVELT, blz. 754:

Plano hoog 395 m.M., breed 256 m.M. 't Gedicht staat links onderaan. Op de plano staat bovenaan 't portret van Oldenbarnevelt, daaronder nog 3 gedichten die niet van Vondel zijn, en de namen van de 24 Rechters van Oldenbarnevelt.

5 hart

Plano hoog 380 m.M., breed 275 m.M. Op deze plano staat ook 't portret van Oldenbarnevelt; daaronder 2 gedichten die niet van Vondel zijn, en daaronder over de hele breedte Vondel's gedicht.

O n d e r d e t i e t e l: Tusschen een Vreemdelingh, en Kerckgalm.

Historie van het Leven en Sterven van Heer Johan van Oldenharnevelt.... Den tweeden Druck.... Op Loevesteyn: Voor Lieven van Vrijheyd, in 't Jaer onses Heeren, 1658. Achterin bij *Getuygenissen, van Verscheyden Schrijvers,* blz. 138.

5 hart

Apollos Harp, Bestaande in Nederduytsche Mengelrymen.... t'Amsterdam, By Jan Hendriksz. en Jan Rieuwertsz. Boekverkoopers. Anno 1658, blz. 371.

Wandelaar. galm der hof-kerke.

Wie luystren in 't gewelf om naar mijn klacht te hooren? *Ooren*.
Wie drukt hier BARNEVELT tirannig met dien steen? *Een*.
Wat kost den Veltheer dus als een tiran verstooren? *Tooren*.
Is hem om Landt-verraat het hooft ook afgesneên? *Neen*.
Was 't om de Vryheit dan met kracht op 't hart te treden? *Reden*.
Wat werkt dit, nu men voelt hoe veel zijn doodt ons schaat? *Haat*.
Wat schon men boven 't recht der vry-gevochte Steden? *Eden*.
Wat zoekt de boosheit nu dit wraak roept op de straat? *Raat*.
Wat moetmen doen die met den Prins te zamen sweeren? *Weeren*.
Zou dan de Bloedt-raad haast verwelken als het gras? Ras.
Wat zalmen doen die 't juk met goet en bloedt wou keeren? *Eeren*.
Wat wordt de dwingelant, die 't recht te machtig was? *As*.

Den Herstelden Apollos Harp.... Gedruckt in 't Jaer onses Heeren M. DC. LXIII, blz. 371.

* Zetfout voor *Rechters*.

Dezelfde tekst als Apollos Harp 1658.
Poëzy 1682 II, ‘Aanhangsel’, blz. 4. - Dezelfde tekst als Apollos Harp 1658.
T i e t e l: Gesprek tusschen den wandelaar en de galm der hofkerke.
Van Lennep II, blz. 316. - *Unger* 1618-1620, blz. 15.
KRACHTELOOSE PAEPENBLIXEM, blz. 755:
Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 173.
I n d e t i e t e l: Walaeus.
4 schoonste struycken
Poëzy 1660 II, blz. 184. - Dezelfde tekst als 1647.
Poëzy 1682 II, blz. 195, onder ‘Hekeldichten.’ - Dezelfde tekst als 1647 behalve:

i n d e t i e t e l: toegeeigent aen
7 Toen
Van Lennep II, blz. 319. - *Unger* 1618-1620, blz. 19.
OP EEN MOORTPASQUIL, blz. 756:
Poëzy 1682 II, blz. 226, onder ‘Hekeldichten.’ - Dezelfde tekst als op blz. 756.
Van Lennep II, blz. 149. - *Unger* 1648-1651, blz. 194.

OP DE CHRISTELIJCKE SINNE-BEELDEN VAN ZACHARIAS HEYNS, blz. 756:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 128, onder ‘Lofrymen.’

Op de *Zinnebeelden* van Zacharias Heyns.

Kom ingetoge ziel, schep Goddelijcke weelden,
Vit *Heynsens* heiligh rijm, en stichtelijcke beelden;
Geen beelden, die het hart aanprickelen tot min,
En 't godloos outer voên van Venus, d'afgodin;
Maar ons gedachtenis van ydelheit ontwarren,
En voeren onze ziel noch hooger dan de starren,
Tot datze 't hemelsch smaack: gelijckse hemelsch is,
En zweemt naar Godes aart, en zijn gelijckenis.
My dunckt ick ben' er al, en zweef als opgetogen.
Op d'aarde was ick blind. hier krijgh ick opene oogen,
Ick zie der zielen heil, door Zacharias bril
Beneden woelt het al. hier boven is het stil.

Poëzy 1650, blz. 170, onder ‘Lofrymen.’ - Dezelfde tekst als 1644.

Poëzy 1682 II, blz. 232, onder ‘Lofdichten op uitgegeveschriften.’ - Dezelfde tekst als 1644.

Van Lennep II, blz. 336. - *Unger* 1621-1625, blz. 335.

KLINCKERT AEN SCHIPPERS EN STUYRLIEDEN, blz. 757:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 68 onder ‘Klinckdichten’

Op het Graatboeck van Willem Blaau.

Ghy die, ten Noorden, nu daalt by de bleke schimmen;
Nu int gezicht krijgt 'tschip waar over Tiphis waakt;
Nu westwaarts spoet daar 't licht zijn groote daghvaart staakt;
Nu daar de morgenstar haar pruik heft uit de kimmen:
En die dik buiten 's weegs geslingert door 't vergrimmen
Des woesten Zeevoogts, die 't de kielen bange maakt,
Niet weet, hoe ver of na ghy afdwaalt, of genaakt
Den Evenaar, die d'een noch d'ander As ziet klimmen:
Aanvaart mijn onderwijs, 't welk wijst waar ieder licht
Van Godt geplant zy, juist in 's hemels aangesicht.
Ik strek den Zeeman staag een baak en helder vuurwerk.
Dwaalgeesten, leght ghy toe te dwalen wijt en zijdt,
En wilt ghy zeker zijn van plaats, en uur en tijt;
My tot uw' stuurman neemt, u wijzer, en u uurwerk.

Poëzy 1650, blz. 64. - Dezelfde tekst als 1644, behalve de volgende verschillen:

7 verre
8 d'andere
14 uw wyzer, en uw

Poëzy 1682 I, blz. 298. - Dezelfde tekst als 1650.

Van Lennep III, blz. 459. - *Unger* 1621-1625, blz. 336.

OP HOOGERBEETS, blz. 758:

Poëzy 1660 II, blz. 478. - Dezelfde tekst als op blz. 758.

Poëzy 1682 I, blz. 559, onder ‘Afbeeldingen.’

T i e t e l: Op den heer Roubout Hogerbeets.
1 vroome
2 waerden.... den kenner
4 dauwe
Van Lennep II, blz. 323. - *Unger* 1621-1625, blz. 337.
OP DE BOETEN BETAELT DOOR PETER SCHRIJVER, blz. 759:
Historie van het Leven en Sterven van Heer Johan van Oldenbarnevelt.... Den tweeden Druck.... Op Loevesteyn: Voor Lieven van Vrijheyd, in 't Jaer onses Heeren, 1658, blz. **3 achterkant
2 van Hoogerbeets,
Hoewel deze tekst een jaar vroeger gedrukt is dan die van *Bloemkrans* (1659) heb ik toch de tekst uit *Bloemkrans* verkozen, omdat die uitgaaf meer betrouwbaar is, dan 'n toevallige tekstafdruk in 'n andersoortig werk. Er is trouwens maar een verschil.
Poëzy 1660 II, blz. 479.
In de t i e t e l: Geschreven in het Stamboek....

Hollantsche Parnas 1660, blz. 350.

Op de Boeten betaelt door den Heer Peter Schryver, voor het byschrift, gestelt op d'afbeeldinge van den Heere Roembout Hoogerbeets, *Pensionaris van Leiden*.

Wie zagh meer leets aen HOGERBEETS
Als Schrijver, Hollants Martiael,
Die, toen 't schavot den ouden strot
Zagh sneven door 't meineedigh stael;
Het edel bloet noch roockte
En wraeck de harten koockte,
Tot roem van ROEMBOUT, Horens licht,
De vierschaer beet in 't aengezicht:
Is dit de deught vergelden?
Is dit de loon der helden?
Wie vont oit man van grooter lof?
Dat woort ontstelde 't gansche hof.
Het klonck tot in den kercker.
De lyder wert veel stercker:
Naerdien, toen elck een tong ontbrack,
Een Schrijvers pen noch waerheit sprack.

Waarachtige Historie Van 't Geslacht, Geboorte, Leven, Bedrijf, Gevangenissen.... Van wijlen den Heer J. van Oldenbarnevelt.... Den Tweeden Druk verbetert.... Tot Rotterdam, By Joannes Naeranus, Anno 1670. blz. 624 zonder tietel.

4 toen
6 zag sneuvlen
7 Toen.... herten
11 de loon
14 Dit.... ontstelden
15 En klonk
16 De Lijder
17 toen elk

Poëzy 1682 II, blz. 393.

Als *Hollantsche Parnas* 1660, behalve in de tietel:
van den Heer

Er staat onder: Geschreven in 't Stamboek van den heer P. Schrijver.

Van Lennep II, blz. 322. - *Unger* 1618-1620, blz. 22.

OP HET OVERLYDEN VAN C.P. HOOFD, blz. 760:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 69.

In de t i e t e l: den E. Heere; de tietel eindigt met Amstelredam. Er staat ook geen Klinckdicht boven.

1 Trek

't Grafschrift staat hier niet in; in de volgende bundels ook niet; zie voor de latere lezingen hieronder.

Poëzy 1650, blz. 65.

T i e t e l: Op het overlijden van Kornelis Pietersz Hooft, Raet en out Burgemeester van Amsterdam.

1 Treck

Poëzy 1682 I, blz. 299.

T i e t e l: Op het overlijden* van Kornelis Pietersz. Hooft, Raet en out Burgermeester van Amsterdam. *[Aan de kant staat]:*

Dezelfde tekst als 1650 met 'n enkele afwijking.

Van Lennep II, blz. 525. - *Unger* 1626-1629, blz. 3.

GRAFSCHRIFT, blz. 761:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 317.

T i e t e l: Op den Heer Cornelis Pietersz Hooft, Raet en Burgemeester van Amsterdam.

Poëzy 1650, blz. 478 onder ‘Grafschriften’. - Dezelfde tietel en tekst als 1644.

Poëzy 1682 II, blz. 73. - Dezelfde tietel en tekst als 1644.

Niet bij *Van Lennep*. - *Unger* 1626-1629, blz. 2.

ORANJE MAY-LIED, blz. 762:

Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 131. - Dezelfde tekst als de eerste druk van 1647.

Poëzy 1650, blz. 534.

15 Zijtge

18 een kleur.

26 Waer van

30 dient tot schrick.

47 Melckerbuur ziet nu zijn' lust,

52 't Zal

54 haer herders

58 naer

59 gekeert,

66 naer het hof.

Poëzy 1660, blz. 142. - Dezelfde tekst als 1647 met 'n enkele kleine verandering.

Van Lennep II, blz. 563. - *Unger* 1626-1629, blz. 3.

* Den eersten dagh des jaers 1626.

GEBOORTKLOCK, blz. 765: *Verscheide Gedichten* 1644, blz. 87.

De geboorte van Willem van Nassav, geboren Prince van Oranje.

Hofjonffer rijk van pracht, die, al van ouds vermetel,
Op uwe Graven stofte, en Graaffelijcken zetel;
Met kunst gevlochten Haag, besproeit van Vyverstroom,
Die kiesch de wortels leckt van den Oranjeboom,
Oranjeboom die ciert de Tempe van ons landen,
En naar wiens geur en sap de monden watertanden:
Prieelnymf altijd frisch, vergunme dat ick daal
Op eeuwigh groenen telgh, en, als een nachtegaal,
In 't quickste van den May, begin te quinckeleeren,
Om uw Prins Willems wiegh en boortedagh te eeren,
Met liefelijck gesang; te boeyen 't wuft gehoor,
En d'allerruwste siel te locken buiten 't oor.
Ick weet wel, fiere Maagd, dat, in dees soete dagen,
Vw lindetacken puick van schelle keeltjes dragen;
En dat uw Constantin met sijne yvoire luyt
En luchten vingredans de Vorstelijcke bruyd
Het Maylied schenckt, wanneer sijn goude Fenixveder
Heeft's vorsten last vernoegt, en 't harte speelsieck weder
Naar dicht en snaren joockt; daarge uwen sin op set,
En 't slechtste liedje kaauwt voor 't leckerste banket:
Nochtans ik ken uw aard soo heusch, soo hoofsch, soo edel,
Dat ghy noch luistren koomt naar een geringer vedel.
Ick weet ick heb verlof van uwen Vijverbergh,
En 't sal onnoodigh zijn dat ick 't uw swanen vergh.
Maar ghy, o negental, o Myterberghgodinnen,
Die 's nachts niet min als daags gaat waren door mijn sinnen;
Om wie my 't leven lust, en sonder wie ick niet
De Majesteit der sou aanschouw als met verdriet,
En droef en eensaam wensch in duisternis te stronckelen;
Al sitse hoogh in 't goud betulbant met karbonckelen,
Bemantelt met een kleed van vlam en purpergloed,
Waar voor al 't Oosten knielt, en wierrookreucken voed:
O dochters van Iupijn, indien ick uw bevelen
Oit yvrigh heb verricht; 't sy dat ick speeltoonneelen
Deê steenen, en vergoot een droeven tranenvloed,
Palaisen doofde in asch, en Princen smoorde in bloed;
Het sy mijn cyter schepte uit heldenlof haar weelde;
't Sy ick op dunnen halm een hardervaarsken queelde;
Neight herwaart uw gehoor, uw dichters stem verhoort;
Bevloeit met gulden inckt dees salige geboort.
Ontsluit genadigh ons uw bosschen en uw bronnen.
Ontsluit ons heilighdom en hemelen vol sonnen:
Geeft rijmen, die getoetst derwijsen dichtkund schatt'
Als pronck van diamant met harden klaauw gevat.
De Cypersche Godin, die door haar boesemprickel
Meer levens aanqueeckt, als Saturnus met sijn sickel
Geduurigh maait en velt, had, sedert datse nam
De sorgh van Nassau en den hoogen heldenstam
Ter harten, endelijk op Iupiters begeeren
De saack soo veer gebrogt, dat Frederick sijn speeren

En hellem en pistool voor hare voeten ley,
Verwonnen door de deughd en schoonheid en 't gevley
Van Amely, met wie hy eerlijck, soo 't betaamde,
In 't kuisch en wettigh bed[1] met sin en siel ver saamde.
Elck riep: den held beswijckt voor Venus scharpen straal.
Een borst die noit en klopte, al stondt 'er 't scharpe staal
Van vyands degen op, en dreigde door te dringen,
Die laat sich van een kind den schicht in 't harte wringen.
Een hart daar hagelbuy van koegelen op stuit,
Dat 's nu Cupidoos roof en Cypris rijcke buit.
Dit speet den wapengod soo dat hy knarssetande,
En riep by trommelslagh den Veldheer van den lande
Al weder grensewaart met ongerusten geest;
Versteurend Hymens vreughd in 't midden van de feest,
Doen 's vorsten bruiloftkoets verkeerde in legertente:
Soo treft een guure buy in 't lachenste der lente
Der bloemen spickeling, van vuilen mist beswalckt.
Voor ditmaal heeftme Mars, sprack Cypria, verschalkt,
En mijn gewenschte vrucht belet naar lust te pluicken:
Doch 'k sal sijn treken tot mijn voordeel gaan gebruiken:
't Bestand dat hyme brouwt, om elders krijgh te voên,
Is slechs te rugge treên, om grootren sprong te doen.
Soo sprackse, en ging terstond in Fredericks afwesen
Meer brands verwecken, en haar krachten t'samen lesen
Op 't hoogh Idaaljen, en versamelde te gaêr
De Charites, daar toe een vlugge schutterschaar,
En wydese van nieuws, om als geswore pagien
Te maken haren stoet by groote personagien:
En toegerust met al 't geen minneplicht vereischt,
Soo isse met haar sleep naar Hollands hof verreist:
Daar Henricx bedgenoot eerbiedigh koomt begroeten
De moeder van de min, en neigende aan haar voeten,
Onthaaltse met soo veel aanbiddings alsse kon,
Gelijck als d'Oosterling d'eerwaarde morgenson;
En staat verslegen, wan dat Goddelijck vermogen
Van Venus aangesicht bestraalt haar sterflijcke oogen,
En werpt sijn schijnssel op dat voorhooft sonder kreuck:
Terwijl de heilge pruick een lieffelijcken reuck
Door 't hoflijck welfsel spreit, en wanden en pylaren
Van veel verwonderings geslagen nauw bedaren.
Na datse nu allengs wat harts bekoomen heeft,
Ontmoetse de Godin aanminnigh en beleeft,
Met dese woorden: o ghy oirsprong aller weelde
En 't schoonste dat oit God of mensch sich innebeelde,
Weest driemaal wellekoom, ghy koomtme wel te pas,
Die aan het mijmeren alree geslagen was,
Door 't derven van mijn lief, die legers gaat bespringen,
En my besprongen liet van veel bekommeringen.
Hier op sprak Cypris doen: o eer van uw geslacht,
Op wie de saalge schaar der hemelgoden lacht,
Grijp moed, gedoog dat Mars uw bruigom speelen voere,
En met hem onder 't heir der vyanden rumoere;
Iupijn belooft u hem te levren in het end

1) *bed* ontbreekt in de oude uitg.

Na weinigh weken uit sijn rusting ongeschent.
Dan sal hy krijgens sat in d'oude liefde blaken,
Terwijle mooghtge met dees kindren u vermaken:
Zy wijst op haren stoet, en *Amelye* loegh
Om 't lodderlijcke volck, terwijlse gade sloegh
Het teere brein met blonde en kruifde pruick beslagen;
De bruine gitten, die door schalcke winckbraauw sagen;
De leden schoon van leest, in 't roeren rap en gaauw;
Het spierwit vel, 't welck scheen door 't suiver hemels blaauw
Van 't fijne kleed, waar op Oranje sluyers hingen;
De parleschatten aan der ooren goude ringen;
De wieken wit van pluim, van Iuffrenooghjes bly;
De kokers op de rugh, de kruitfles op de zij';
De boogen taay van pees, de silvere pistolen;
En scharpe schichten, die na'et micken nimmer doolen.
Zy treed vrypostigh toe, en uit genade jont
Dat 't een na 'et ander vast met eenen heuschen mond
Haar suivre handen kust, en word noch in het naderen
Der lippen niet gewaar de brand, die sich in d'aderen
Door's adems gift verspreit, en voed een soete pijn,
Die haren oirsprong neemt van 't kinderlijck venijn;
Dies Cytherea groeit, wanneerse 't saad siet saayen,
Waar vanse tot haar wensch de vruchten hoopt te maayen.
De daaglijckse ommegang maackt Cypris bende stout,
Na datse op haren schoot nu dien nu desen houd;
Of druktse aan roosen, versch ontlooken op haar wangen;
Of laatse om haren hals wel vast gestrengelt hangen;
Of staroogh op het oogh dat haar gezicht belonkt,
En queeckt dit vier, het welck door 't kussen is ontvonkt;
Of laat een bloedkraal uit de blancke borsten pricken
Door 't minneschichtje, dat se bleek werd van verschricken.
Zy doodverwt doodser 't rood dat op haar kaken bloost,
Wan 't wicht een kleene busch op naakten boesem loost,
En met minquekende en geen lichaamschaênde vlamme
Bedecktelijck versengt de melleckwitte mamme.
Ach, steentse, ik swijm. Aglay Sabeesche reucken brengt,
Terwijl haar Eufrosin[1)] met roosewater sprengt
In 't aanschijn, 't welk van vrees sijn purper heeft verschoten.
Thalie ontrijghtse, als waar het hart te vast gesloten,
En weckt een koeltje, en aêmt haar aansicht leven in.
Dit spel behaaghtme niet, graauwt Pafos koningin.
Dit 's quetselijcke vreughd. versierd vry andre spelen.
Bellone scheur uw heir in twee gelijcke deelen.
Het een grijp 't ander aan, doch niet als boertens wijs.
Het een de neerlaagh hebbe, en 't ander strijck den prijs.
Met hingse in 't midden op een koker swaar van goude
En pijlen: yeder wenscht dat hy het veld behoude:
Elck vlamt 'er op. Welaan mijn kinders, set u schrap:
En doet oprechte proef van uwe ridderschap.
De soonen volgen ras de woorden die hen porden.
Men recht'er standerds op, men set sich in slaghorden:
Men treckt 'er af en aan. 't Geraas vervult de lucht.
De treurige Princes loost treurigh sucht op sucht,
S'aanschouwt dit spel met ernst. Ach, spreecktse, kuische minne,
Indientme paste als eer een oude krijgsheldinne,

1) Abusievelik *Euforsin*.

Ick sou met forssen moede op een schuimbeckend ros
Versellen mijnen heer door vlack, door veld, door bosch:
Ick sou met desen arm handhaven sijn banieren,
En geven Holland stof tot vreughd en vreughdevieren.
Dus klaaghtse, en onder des soo valt de schemerschim,
En Febus drenckt sijn vier beneden onse kim.
't Gedoofde starrelicht begint al meer te flonckeren.
De peinsende vorstin door naarheid van het donckeren
Is naar, en toght naar rust. het drietal haar geleit.
D'een treckt de kleeders uit, en d'ander 't bed bespreit
Met bloemen mild van geur. een darde vlijt het kussen.
Maar 't vleien van de pluim en kan geen sorge sussen.
Geen sachtigheid den rouw der minnares versacht.
Geen slaap haar oogen luickt, al swijght de middernacht;
Al is de maan geraackt ten halven van haar ronde.
Een wichtje, seitse, set sich neder op dees sponde;
Of't ons gedachten moght verleyen door sijn praat.
Ick keer my om end om, ick hoor den dageraad.
Een jongsken, wiens vernuft d'opvoeding had vergouden,
't Welck brongodinnen ver voor Hylas steelen souden,
(Soo rijck en soet van taal, dat op sijn tong een by
Van Hyble of van Hymet, den honighdauw, die sy
Vit tijm gesogen heeft en riekende violen,
Te storten wenscht; en daar een God om sou gaan dolen,
Indien het waar vermist) sich vlijt op 't spondegoud,
En met sijn kout en praat de wakende onderhoud;
Met kout die brand verwekt, en geensins dient tot lesschen:
Hoe Fredrick t'elckemaal van stroom en zeegodessen
Belaeght werd en belonckt, wen sijn bemaalde kiel
Door 't schuimend zeegroen bruist: het sy sijn dappre siel
Op vyands bodem durf de ruiteryen mennen
In veldslagh: 't sy hy stad of vesting gaat berennen,
Of aan den Teems vernieuwt 't verbond hem toebetrout,
By dien, die viermaal 't hoofd bekroont met kroonengout;
Daar hy sich gaat in drang van soo veel sielen mengelen,
En uitsteeckt als een God, geviert van juichende Engelen:
Hoe 't aêmloos Brunswijk door sijn vroomheid werd ontset:
Hoe hy met moeden hengst ging in de Main te wed:
Of sijn trompetten deê voor Brussels poorten speelen,
En d'oorlooghsfackel stack in Isabels prieelen,

Tot spijt van Spinola; die sagh als in een droom
Den held, die'm namaals deê vertrecken van den Zoom;
Den Zoom, die rood geverft in't blaauwe bloed van d'Iber
Voor Bergens vesten bruist soo trots als oit den Tiber,
Doen Rome sincken sagh den hooghmoed van Tarquijn;
En die van Nassaus roem sal eeuwigh tuige sijn.
Maar doen de kouter elck op 't breedste sou verklaren
Haar oogen alle bey van vaack beschoten waren,
Dies mompelt hy wat zacht tot datse vaster sliep:
Terstont was Morfeus daar, dien Cypris herwaart riep,
Om haar gerustigheid met fluisteren in d'ooren,
Met minnebeelden en met droomen noch te stooren.
Soo ras verdreven was 't saffraanlicht van Auroor,
En dat den vijver van den hove met den gloor
Der son was overspreit, die op het water beefde
Met hemelsch spiegelgoud, dat in het silver leefde;
Doen schoot de gemalin van den Hollandschen held
Beroert uit haren droom, en grijpend als ontsteldt,
Gelijck ofse yemand wou uit groote liefde omarmen,
En gaf een sucht (waar van sich Venus most erbarmen)
Vit 't binnenst van haar ziel, waaromme met der haast
Cupidoos moeder haar ontsetten quam verbaast,
En riep: mijn dochter hoe, wat magh u overkomen?
Och, antwoort de vorstin, het sijn slechs soete droomen
Van mijnen bruidegom. de vaack nam d'overhand
Na 'et waacken, doenme docht dat uit mijn ledekant
Een boom wies hemelhoogh, gelaan met goude oranjen.
Een onweer rees 'er op van Oostenrijck en Spanjen,
Met donder, hagel, wind, en blixemvier vermengt:
En noch bleefschors en vrucht en bladen onversengt.
De telgen saten vol van allerhande vogelen,
Die cierden 't levend groen met geschakeerde vlogelen,
En weckten 's hemels galm met hun geswolle keel;
Als d'aangelockten deên op Orfeus heilge veel:
'tGehoorent melleckbeest ging onbeschroomt te weide,
En Holland in sijn schaadwe een weeldigh leven leide:
Gelijck het goude volck in goude weerelds eeuw.
De Prins werd vriendelijck gelief koost van den Leeuw,
De vloecken weecken hem en bleecke raseryen.
Men sagh de lucht gevaaght van klaauwen en Harpyen.
Geen raadselbreiend Sfynx ley op verslinden toe.
Chimeeren waren ras het vonckespuwen moe:
Geen Gorgons piepten meer. geen Hydraas nijdig bliesen.
Geen Scylle bafte, en al de Pytons staakten[1] 't biesen.
Elck ingeseten liefde en vreê had tot sijn wit.
De Kruideleser vond geen doodlick akonit.
De boter geur en kleur kreegh als Oranje vruchten.
Maar dit was aangenaam, geen oirsaack om te suchten.
Ick sluimerde daar na; doen dochtme dat ick was
In onsen lusthof, en daar keurigh bloemen las,
En lauwerkranssen vlocht en soete roosenhoeden.
Mijn heer die quam op slagh, doen wy het minst vermoedden:
Ick grijpende om end om dat ick hem kranssen moght,
Omhelsde niet als wind en dunne en ydle locht;
Waar van mijn hart verschoot als waar 't van doodse spoken:

1) De oude uitg. heeft *staken*.

En daar meê was mijn slaap en sluimering gebroken.
Doen rechtese sich op en schoot de kleedren aan.
Haar hebben Charites beleeft gerack gedaan.
D'een rijght en d'andre snoert, een darde vlijt de ployen.
Dees streelt de pruick, en die den spiegel houd in 't toyen,
Of 't silveren lampet, 't welck swaar in 't houden word,
En 't suiver water op haar suivre handen stort.
Een ander drooghtse, en nu gekleed, soo brengtse weder
Den dagh ten ende met veel peinsens op en neder.
Nu mijmertse in den tuin, daar schildpad Cherubijn
Dolfijn en koprenslang braakt levend kristalijn.
Nu om op 't heetste van den dagh de son te myen
Haar lindeschaduw deckt en ypegaleryen.
Of ondertusschen, wan 't lang dralen d'uuren reckt,
Sy in het kabinet 't begonnen werck voltreckt,
En aan 't borduuren valt, om met de komst haars heeren
Hem met haar eige kunst en handwerck te vereeren;
En bootst, terwijlse draên op sijde draden hecht,
Met minneklachten na de slotswaan van de Vecht.
In 't schildren met de naald is niemant Pallas nader
In aardigheid als dees. d'oudgrootvaêr en de vader
Haars heeren krijgen hier onsterffelijcken lof.
Geboomte naar van schaadwe omcingelt 't Nassausch hof,
Het welck ontsich verweckt in des aanschouwers oogen.
De gladde jaspiszuil die stut'er marmerboogen.
Op vloer van porfyr treên handvlechtende in verbond
Twee maghtigen, door eed geheilight met den mond.
D'een die een weerelt draaght is Keiser in Germanje,
En d'ander Eduard beheerscher van Britanje.
Een goude laackense rijxmantel hoogh van roem
Ciert elck gelijckelijck, doch ongelijck van bloem;
Een eer des nasaats, wan hy telt sijn overouders.
De mantel die hier hangt soo rijck van Adolfs schouders
Verciert is met Iupijn, die Goddelijck beschrijt
Den Roomschen Adelaar, van waar hy vreeslijck smijt
Den strengen blixem straal, gevat met gramme vingeren,
Op wederspannich volk en spits, die beeft om 't slingeren
Van 't swavelige vier beneden in den boord;
Daar landschap in't verschiet verschrikt den donder hoort,
En blaaut en flaaut voor't oog, soo meesterlijk verdreven
Met naalde, als oit pinceel eens malers wrocht na 't leven.
D'aartsengel Michaël gaat met gevelde speer
In 's Konings mantel fel den fellen draack te keer,
Die met gekeerden neck vergift braackt voor sijn voeten,
Gewieckt gekamt geschubt en kakelbont van sproeten,

Som blaauw, som groen, som geel, langs glibberige huid.
De voncken springen 't dier ten barnende oogen uit:
En 's hemels veldheer, die vol moeds durft rusting wraken,
Die draaght een wapenrok van gloeiend root schaarlaken:
Een goude Cherubin op 's Ridders boesem lacht:
Een fijn en hagelwit veldteecken ciert dees draght:
De dartle windekens in 't paradijsweb dwarlen
Van Engelen gesoomt met suiverlijcke parlen,
Besprengt met sprenklen bloeds, geparst met doornekroon
Vit Iesus heiligh hoofd. Gods kamper dus ten toon
Aan sijn ten ruggebeen taeie uitgewasse pennen
Met saalgen dauw besproeit is macklijck t'onderkennen.
Maar in het naaste perck verneemtmen het geraas
Eens legers, besigh om te trecken over Maas
By uchtendschemering. Met siet'er ruiters hebben
Den voortocht: andren weêr beletten 't weldigh ebben
Des strooms, terwijle vast het voetvolck d'andre sy
Door 't stadigh trecken wint. Men siet Prins Willem bly
Sijn hoplien groeten, die den waterkant opstijgen,
Vol hoops om Alba nu in 't vlacke veld te krijgen.
Nu prangde ons *Amely* de broosen van den Vorst
Met spooren fijn van goud, wanse uit een bange borst
Versuchte reis op reis, en kende by den maanschijn
Den soon, uit d'ommetrek van 's vromen vaders aanschijn;
En kuste 't naaldewerck (de liefde is doch niet vry
Van sulcke teederheid en soete afgodery)
De sporegespster noopt haar vlugge min met sporen:
Gelijck Pygmalion, eer noch sijn witte yvoire
Gelijckenisse geeft gevoelde of aderslagh:
Eer hy in 't doode beeld yet levens blicken sagh,
Of voorhoofdkreucken, mondvertrecken, oogverdraajen:
Soo pooght ons minnares haar kranck gemoed te paajen,
En vast een soete wonde in quijnende adren voed:
Vermits de schutter stoockt gestadigh gloed op gloed,
Tot dat haars heeren koomst ten leste werd geboren
In 't rijpste van den oegst tot Venus oegst beschoren.
    Dat nu een ware min of sanggodinne dar
Vermelden met wat vreughd dees Haaghsche morgenstar,
Die eenen tijd lang van haar son en siel verdwaalde,
Hem wellekoomde en meer als vierighlijck onthaalde,
En schepte nieuwen glans en leven uit sijn licht.
Van blijschap seeghse, doense 't vrolijck aangesicht
Bekende in open helm, en dat paar glimmende oogen.
Cupidons schoten toe of quamen aangevlogen.
Het een ontgord hem 't van gesteente blinckend swaard.
Het ander licht den helm, al bevend en vervaart
Voor 't bleek Medusaas hoofd, 't welk grijnst uit het vergulsel:
Voor 't slordigh slangen hair, wel eertijds gouden hulsel:
Voor den gekorven hoed, geblutst van vinnigh lood.
Een ander dat ontgespt het harnas, daar de dood
Tot meermaal proef af nam met koegelen en klingen:
't Welk veelen swoegende aan den wand te pronck ophingen,
Verwondert om de kunst gedreven in metaal,
Daar Mulciber in wrocht sijn deughd en oorlooghspraal.
    Hy vind sich hier betrapt van Aragonsche lagen.
Wat raad, o jongeling? ick schrik, noch durft ghy 't wagen.

Noch wordge handgemeen, verselt met Briauté
En Franschen adeldom, en past op steek nocht sné,
Daar 't yser barst en knarst, en schampt van helm en ringkraag,
Na 'tbraken der pistool: en houd in die bespringvlaagh
Der vyanden het roer: en loefwaart wel te ty
Geweldigh dringt op hen, die leggen in de ly.
Sy sien hem daar, bestuwt van welgebore graven,
Op sijnen moor De Groot doorwaden Nieupoorts haven,
Askaan al heel gelijck, doen heet op roof en moord
Hy met Trojaanschen stoet beklom den Tiberboord.
De sonne schittert in het harrenas van boven.
Het ebbend zeeschuim wascht het ros van sand bestoven,
En 't moedigh dier met muil en oogen vreeslijck driescht,
En knabbelt sijn gebit, en 't schijnt hun dat het briescht.
De klepper draaght hier moed op sijn gedragen meester,
Daar stof en rook en smook de lucht beweeft, het vreest'er
En beeft'er alles wat hier by is of ontrent.
d'Oranje pluim en kam die maken hem bekent.
Sijn vyands heir begint het herte te beswijcken.
Wie sagh een lichaam oit getart van soo veel pijcken?
Wie sagh oit jongeling die min voor grijsen suft?
Maar in de lucht om hoogh daar schildert het vernuft
De Glori, die soo trots in hare band ten toone
Voor beide legers voert een overwinners kroone,
Aanprickelster ten strijd; en maackt de ridders stout
Vit hare wagenwolck, die stand daar boven houd
Met seven aarnen, welcke in parrele garreelen
Verstrecken tot gespan, wanneerse vaart uit speelen.
De Fame sweeft voor uit, en blaast nu fijn nu grof
Met silvere basuin, wiens klanck is enckel lof.
Leef lang, o Nassausch bloed! ick sie den flagh gewonnen,
Den Amirant gevaên, en Albrecht scharp ontronnen.
Een hopman druckt'er op de lenden van den vorst
Sijn swangre karrabijn, de Prins op 's hopmans borst,
Die by 't veldteecken reede Oranjen houd gegreepen:
Dies Bax sich tot ontset vind om end om beneepen.
De God des Roervliets doods verheft een naren schreeuw,
Eer hy ontworstelen siet Hollands fieren leeuw,
Die gins, terwijl sijn volck Borgoensche vanen sloopen,
Is nijver besigh met Trivultius te stroopen.
Hier was, o Milanees, uw kracht een ydle wijck.
Vw graafschap rood beschreit verwacht 't gebalssemt lijk.
Eer's ouden Titons bruid hier rijst met purpre wangen
Blijft Henrick Bergsche graaf Prins Henderix gevangen,
Doen Erkelens te spa de deughd en kracht vernam

Van Fredericx petard. men siet'er roock en vlam
Ten daken uitslaan, al het Limburghsch land sich reppen:
Men hoort'er dorp en stad alarm en brandklok kleppen.
Soo onsacht weckt de wraack de boosheit alsse slaept.
  Terwijle sich de jeughd aan stuck voor stuck vergaapt
Versadight't lieve paar nieusgierigh het verlangen.
Zy blijft om sijnen hals, hy aan den haren hangen,
Tot dat hen d'avondstond ter tafel nood en set:
Daar d'onderlinge kout is 't leckerste bancket.
Zy wecken van weersy door lieffelijck beloncken
Een goddelijcken brand, en kuische minnevoncken.
De toortsen blaken hier geciert met myrteblaên.
Dus heft de minnerey op pijp en snaren aan:
  O ghy die sorge draaght voor Keiserlijcke rancken:
Wie met eerbiedigheid al Nassaus telgen dancken:
Alstovende Godin van aanschijn overschoon,
Die 't bruiloftbedde spreit van menschen en van Goôn:
Wie hemel aarde en zee ontsichelijck staagh vieren,
En wind en weder dient: wie allerhande dieren
Begroeten met geschrei en tuigen dat gh'er sijt;
Wen lentische landou uw Godheit bloemen wijt;
Wanneer 't bedaude kruid koomt plotslijk uitgedrongen,
En bronaèr open barst met levendige sprongen:
Begeerlick alle siel, het sy waar datge gaat,
Vw spoor volght, en bekoort uw gangen gade slaat:
Beest vogel visch, versien met borstels veeren vinnen,
Op bergh op boom in beeck al woedend leeren minnen,
Getroffen in de borst van uwen prickelstraal,
Wiens krachten elck verheft en groot maackt op sijn taal:
Soo temtge walvisch en groothartigheid van leeuwen,
En rijght onendelijck der dingen beurtige eeuwen,
En schakelt d'eeuwigheen; vermits ghy saad en sout
Der weereld alles teelt en alles onderhoud:
Wat magh'er sonder u het sterflijk oogh behagen?
Geslachten vallen neer met sidderen en tsagen,
Met schoot vol offers, en met harten vol ootmoeds
Voor 't hoogh autaar van u, o oirsaak alles goeds,
Die Mavors onder 's heirs aanschennende trompetten
Salpeterblixemen en donders neêr kunt setten;
Set nu een weinigh neêr het woeden van den krijgh,
En geef dat desen nacht kortouw en trommel swijgh.
Ghy hebt den wapengod met overgroot verlangen
Gegoten in uw schoot aanminnigh dick' ontfangen;
Wanneer omvloeit van u hem d'oude vlam beving,
En hy al starende in u aanschijn weyen ging,
En gierigh sijn gesicht versaden in uw oogen,
Daar tweelingschutterkens uit quetsen met hun boogen;
Of stuuren sijn gedachte in het verborgen deel.
Vw wangen bloosden dan als roosen op haar steel:
De leli bloeide op 't witst: de Schoonheid schoot haar stralen
Op 't krachtighste, en hy sagh 'er parlen en koralen,
En tintelend gestarnt, en glans die schooner brand
In vrouwen oogen als in hemelsch diamant.
De tonge vleide 't oor: hy voelde 't slaan der aderen,
Die blaau in wit albast sich spreyen en vergaderen:
Hy roock 'er amberlucht, en dronck 'er neckterdranck:

En door de soetigheên van soo veel wellusts kranck,
Omarmt in 't weeldig bad, besweek sijn geest na'et woelen,
En nuttighde endelijck 't soet prickelend gevoelen
Der oppersaligheid, die eenigh afvloeit van
Vw mildheid, en geen lit was van uw godheid wan.
Anchises ging niet min in zee van wellust waden,
O dochter van de zee, wanneer met myrtebladen
Hy overschaduwt uw omhelsingen genoot,
En won den Troischen held en hartogh van de vloot:
En doenge kussens sat, u rechtend van der aarde,
Op 't kruidigh bedde van uw leckre bruiloft staarde
Ghy dese woorden spelde uit nieuwe bloemen: hier
Sijn weeldigh twee tot een gesmolten door het vier.
Verleen, Godinne, dees gelieven uwen segen
Dat elck sijn weerga niet min lieffelijck bejegen,
Tot bouwing van dit hoogh en overoud geslacht,
Waar uyt dit vrye land den nieuwen held verwacht.
Dus song de blijde rey, en loegh, wen onder 't singen
Verborge vlam begon door been en mergh te dringen;
Gelijck het moederlicht met heimelijcken brand
Na wintervorst doorkruipt en koockt de teere plant.
Hier stond een oude kop en blonk van goud en steenen,
Daar keiser Adolf (doen 't gebalssemt hair bescheenen
Werd van 't heilheilighdom, den keiserlijcken hoed)
Den eersten toogh uit dronck; doen der keurvorsten stoet
Sijn disch bediende, als geest-en-weereldlijcken blaken
Met armelijnen voer en heerlijck rood scharlaken,
Een wonderbare pracht: vrouw Cypris desen had
Gewijt ten slaapdranck, en gemengt met 't selve nat
Daar 't brein van Iupiter weleer meê was beschoncken,
Doen hy Alkmenes min soo diep had ingedroncken,
En aan haar winnen ging dat overgodlijck saad,
Besielt met oorlooghsdeughd en dwingelanden haat.
Dien heeft de schoone bruid tot wellekoomst en eere
Haar bruigom toegebrogt en lang verwaghten heere;
En met der lippen boord den soom van 't goud genaackt,
En reickt het haar gemaal: die van haar gunst geraackt,
Dien toefdranck van liefs hand nam niet onaangenamer.
De met tapijt rondom bespanne Princekamer,
Daar marmer schoorsteen blinckt, de balcken sijn vergult,
Had Venus midlerwijl tot boven toe gevult
Met ware Godheid: want de held uit d'ooreloogen
Weêr hofwaart keerend, had sy daetlijck uitgetogen
Haar sichtbaarlijck gestalt, en over 't bed een lucht
Gehangen mild genoegh, om een gewenschte vrucht
En princelijcke ranck, tot glori van Nassouwe
Te wecken uit den schoot der hooghgemelde vrouwe.
Het lieve paar nu lang veroverd door veel gloeds
Verlangend heenen treed naar dees gewenschte koets.
De kinderlijcke schaar 't geleide geeft met toortsen,
En voed met vlam en rook den brand der minnekoortsen.
Het swanendons, bespreid met geborduurde sprey,
Onthaalt en wellekoomt de vorsten alle bey.
'k Sou hier, o Venus, in uw heilighdommen treden,
Indienge met de wieck van dicke duisterheden

Vw legers niet bedeckte, en d'ongemete vreughd
Had afgeschut met nacht, voor d'oogen van de jeughd;
Had Eerbaarheid dit niet beschaduwt met gordijnen.
Soo ras de dagh begon ter venster in te schijnen,
Hy stoockebrandjes vond van minnepijlen bluts.
De pulverflesschen leegh, door 't losen van veel schuts;
En Cypris scheidend borst door 's kamers trali heenen,
En sommige op haar streeck haar volgende, verdweenen
Naar Pafos; daarse een kerck en hondert autaars heeft,
Die stadigh warm sijn; daar 't vol wierrookluchjes sweeft;
Daar versche krans 't gesicht verheugt met blijde kleuren,
En 't hart verquickt word door den adem veeler geuren.
Maar *Amelye* bleef van die geluckige uur
Beswangert van een vrucht, daar dagelijx natuur
Bewijs van deê, soo lang tot datmen na het rollen
Der maanden soetelijck den boesem sagh geswollen:
Gelijck een koorenair van westewind geleckt,
Of versche rooseknop daar son een siel in weckt.
De hemel droegh haar gunst, als scheppende behagen
Te seegnen dese vrucht, in 't vrolijck kinderdragen.
Het winterweder was gedwee en handelbaar,
De Noorden wind getemt. het westen vroeger 't jaar
Met laeuwen adem weêr quam troetelen en smeecken:
En 't nieuwe koesterlicht de telgen uit deê breecken.
Al 't aartrijk swelt tot kruid. men siet door veld en bosch
Ontspringen 't nieuwe groen en knoppen bot en blos.
De Bloemgodin ging fier op haar kleenoodje treden.
Violen loken op bestipt met lieflijckheden.
De roosen trocken aan een roodigheid als bloed.
De tulpen blinckend goud, jenoffels eenen gloed
Van purper onder sneeuw. wech purper, 't welk de borsten
Der koningen bedeckt en wereldlijcke vorsten:
Vw stacitabberds sijn met greinverw opgesoôn:
Mijn bloemen sijn gedoopt in 't sap en 't bloed der Goôn.
O Ajax, Hyacint, Adonisen, Narcissen,
'k Wil troon en kercktapijt om uwen luister missen,
Apelles rijck pinceel om dese schildery.
Mosaische tempelpracht en kunst is doof hier by.
Besie eens dat yvoor, die vlammende robijnen,
Dat gout en dien turkois. helaas! ick sla aan 't quijnen,
Ick word 'er op verlieft. o wat veldjonffer sal
My kranssen in een heel aanminnigh bloemendal,
Daar 't voorjaar eewig jong van rimpels weet nocht kreuken,
En tot verquicking staag my levert maght van reuken:
Daar ick in laurenschaeuw de beexkens ruischen hoor,
En wei mijn vry gesicht de mengsels door en door:
Daar Iunoos paauwepraal of Partsche konings gordel
By bloem verscheidenheid hebb luttel kans en vordel,
Wen 't op een pralen gaat. ghy Nymfen, breyt een stool
Van bloemen dien, die't licht eerst sagh in een viool,
En sedert, kiessche bie, versmaande alle andre tuinen,
Op Pindus heuvels en sijn spickelige kruinen
Gestadigh nekter soogh: en och, of na mijn dood
De Veldgodinnen wit en purper blaauw en rood
Levender incarnaat en groen en geel schakierden
En weefden tot een pel, en 's dichters uitvaart vierden

Met Floraas dierste draght. maar seghme, lieve Lent
En soete koele May, mijn oogh was noit gewent
Soo groot een schat en pracht te sien geopent t'evens;
Hoe sijtghe soo vol siels, vol lachens, en vol levens?
Sy antwoort: vraaghtge noch wat bloeilust my ontvonckt?
Aanschouse, die daar met haar swanger lichaam pronckt:
Met weesse de Princes in 't midden der Princessen.
Ick ging om harent wil al mijne maghten pressen
Van geur van kleur van loof, op Erycijns gebod;
Die ree haar moeder spelt van eenen jongen God.
Sy selve voelt hem oock by wijlen spartelbeenen,
En wenscht het kortelijck vol groeis te hooren steenen:
En is vol hoops, en merckt, grootmoedigh op dat pand,
By poosen met het plat van rechte en slincke hand
Den zetel daar hy rust. o eere van Britanje,
Daar, zeitse, leit de Prins en glori van Oranje.
Aldus genaackte d'uur, waar inne vrouw Lucijn,
Die voor het kraambed waackt, door 't prickelen van pijn
En weedom teecken gaf der korts aanstaande baring:
Waar over onverlet, tot mindring van beswaring,
Vergaderde al 't verwante en hooghgeboren saad.
De driemaal negenste en beschooren dageraad
In May geopend had de Nabatheêr poorte,
Doen Febus en het kind sich spoeiden ter Geboorte,
(Geboort die my verruckt. Parnas en Helikon
V loof strijkt voor mijn Haagsche en Vijverbergsche Son)
En soo hy 't glinstrigh hoofd, met nuchtren dau bepeerelt,
Te water uitsteeckt, siet hy 't Licht der Christe weereld
Van Keiserlijck van hoogh heilheiligh bloed geteelt,
Op wiens glad voorhoofd glans van princelijckheid speelt.
De moeder eens verlost heeft lang de smart vergeten,
Nu sy haar soon aanschout, en dauwt van vreugt bekreten
De vochte parlen uit het lieflijck tranend oogh,
En heft haar hart vol lofs tot haren God om hoogh:
  Wat sal ick best den Heer voor sijne weldaên geven,
Die my na rampen heeft op desen troon verheven?
Die my tot Princebruid en Princemoeder maackt,
En ter gewenschte tijd mijn vrucht haar banden slaackt?
Wat eischtge? rijcke God, is 't smeer van vette rammen?
Is 't bockenbloed, of vaars, of reuk van wierrookvlammen?
Vw dienstmaaghd is bereit: maar leider sy is schuw:
Sy kent haar onmaght, Heer. al 't vee al 't vee is uw,
Dat langs den ommekring der berregen gaat dwalen,
Of klavergroen erkaeuwt in diep gesoncke dalen.
Al 't ongediert is uw, dat in speloncken huilt,
En al 't gevogelt, dat sich buitenbaans verschuilt,

En schuw sijn eiers broed, en nestelt in de telgen.
Wie hier van u yets wijdt, ghy sult u billijck belgen.
Ick sal my niettemin verstouten, en voor elck
In 't openbaar uw lof met sidderenden kelck
Verkonden overluid, en uwen roem herhalen,
En mijn beloften, Heer, met danckbaarheid betalen.
Na dat Elisabeth, van een doorluchten ring
En drang omscheenen, in haar purpren schoot ontfing
't Met gout beswachtelt pand, en datse'r al om blaken,
En vrolijck loncken op den glans der teere kaken:
Gelijck de Najades. op 't lieve wicht Adoon,
Doen 't lagh op Egles knie, soo suiverlijcke schoon,
Dat Cypris namaals, van haar duiven voortgetrocken,
Den hemel liet, om 't kind tot minnen aan te locken;
Soo hiefse, Keurvorstin en koningklijcke bruid,
Haar stem en handen op, en sprack den segen uit,
In aller vrouwen naam: luick op, o Vorst der vorsten,
En suigh slechs enckel heil uit voesters saalge borsten.
Luik op, o Hollandsch hart, geteelt van Hollandsch bloed,
En erft u grootvaêrs naam vernuft en oorlooghsmoed,
En d'edelmoedigheid uws vaders, jonge Welhem,
Ghy helm uws vaderlands, onblutsbren vryheids hellem,
O elleck toegedane en elleck lieve son,
Gemeene springaêr, onuitputtelijcke bron,
Oranjeboomspruit, schiet uw tacken naar de wolcken,
Vw wortels afgrondwaart. bestel den vryen volcken
Een koele schaduw, en den hemel bosch en loof,
En groey tot eer, vermast met sege en wapenroof.
Ruck ruck, o fiere leeuw, met segenrijcke tanden
Den grooten standerd uit des vyands ysren handen,
Op dat het streck tot vreê, en hy verwonnen blijf,
En elck beschaduwt zy met telgen van d'olijf.
Soo stemdense alle met haar handgeklap en wenschen.
De Faam in 's Gravenhaag drong door tot alle menschen,
En sloegh de ruime lucht met brommend klockgeluid,
En lockte Melckerbuur en schrander Elsken uit:
Die quamen in het hof de moeder saligh roemen,
En offerden aan 't kind een krans van boterbloemen,
En room en schapewey, en uchtend versche melck,
En noch een pijpkan, daar tot wondering van elck
Een waterlandsche maaghd in scheen met luid geschater
Te lachen, doense sagh een swarten kop te water
Vitsteecken, tusschen twee uitsteeckende armen, als
Van uit een melleckschuit, hy over hoofd en hals
Gesneuvelt was in 't diep, niet afgerecht op weerstant.
De boerman met een haak die dreigt hem van den meerkant,
Wiens blaauwe toppers hoed vast waait langs 't groene velt.
De Spanjaard singt gena, en looft hem magt van gelt.
Oranje loofwerck hangt met applen overladen,
En ciert den langen hals met krinkeling van bladen.
Na dat het boersche paar, eerst schaamrood om de pracht,
't Onnoosel kind, dat hun uit Ioffers schoot belacht
Met gaven had vereert, nam Melleker een hallem,
En sey dat is u voor: waar op met soeten gallem
Sijn vrijster rustigh volght, en op dees wijse stemt:
Al 't onweer is versaght, de buyen sijn getemt.

Ons dorp sijn adem haalt. de landlien sich verblyen.
Prins Willem brengt ons weer te voorschijn d'oude tyen.
't Is bruiloft in de wey. 't is boter tot den boôm.
De koe is klaverkiesch. De hemel druppelt room.
Ons fuiken sijn vol visch, dat mercktmen aan 't gespartel.
De leeuwerck quinckeleert. ons kalvers springen dartel.
't Is pais in onse buurt. geen mensch benijt een aêr.
Men brandmerkt niemant meer voor schelm voor lantverraêr.
Geen schouten en beslaan de dichters meer in boeten.
Dees edele Princes kan allen druck versoeten.
Het wichtje lacht, en sy word nimmer lachens moe.
Soo, kleene soete knaap, soo, Willem, ga vry toe:
Versaght met lach op lach de sorgen uwer moeder,
Terwijl uw vader leit te velde, als 's lands behoeder.
Ick sie den tijd te moet dat Willem sal te paard
Op Spanjaards rennen aan met lans pistool en swaard,
En hem noch dier doen staen den moortscheut van sijn grootvaêr:
Of waken op de grens beducht of ergens noot waar:
Of boven Lillo slaan sijn schipbrug over 't Scheld,
En gaan sijn burghgraafschap verovren met geweld.
Soo, kleene knaap, versaght de sorgen uwer moeder,
Terwijl uw vader leyt te velde, als 's lands behoeder.
Of wint hy 't Handwerpsch slot door list en buitekans,
Dan salmen sien in vier den Haagschen toorenkrans:
Dan vloeit Oranjebier uit Rotterdamsche tonnen:
Dan roeptmen luider keels: Prins Willem heeft gewonnen:
Dan schatert en dan lacht de pachter in sijn vuist,
Die somtijds al te vreck ons drooge keeltjes kruist.
Soo, kleene knaap, versacht de sorgen uwer moeder,
Terwijl uw vader leit te velde, als 's lands behoeder.
Op 't vrolijck boerelied uit boesem sonder ergh,
Krioelt van pluimgediert de groene Vijverbergh:
De lusthofs marmerbron van vreugd schreit soete tranen:
Het bos vol harten springt: het spui dat bromt vol swanen:
De duin van knijnen woelt: de klepper briescht op stal:
Het speelsieck Hollandsch Hof vol tiers is, vol geschal:
De pleiter viert sijn tong: de schrijvers hand haar veder:
De tabbert houd gemack, en 't volleck speelt moy weder.
Niet min en toonde sich de Vijvernymf terstond
Genegen, en quam opgeborrelt uit den grond,
Daar 't hofwed wortels laaft van Iofferlijcke linden,
Met al wat sich gereed tot haren dienst laat vinden,
Van beiderleye sex, te weeten Pruickjenat,
Spuitver en Lobberigh, gehult met leliblad,
Loerooghje, Roodelip, Muurweeckster, Barekemster,
Sandsifster, Duivekuif, Treckbeckje, en Oeverswemster,
Met ongegorden kleede, en boven navel naackt:
Duickin en Stommeldier, die Danslichts tepels laackt:
Al afgerecht ten reye, op spel, op minnevaarsjes:

Al t'samen blanck van vel, gehoost met purpre laarsjes,
Om 't scheenbeen tot de knie. haar lieve vryers sijn
Keiraper, Grondelief, Belblaser, Traligrijn,
Met hoên van kroost gevormt: Kuilgraver, Angeltaker,
En Fuickelichter, korts getoenaamt Visscheschaker,
Rietplucker, Zegenself, en Raackwat nimmer stil,
En Krijtluit, Liesekop, Kijckuit en Waterkil;
Die alle groen van baard, het onderlijf bevlechten
Met mosch en kruid, daar rijp nocht winters niet op hechten.
De Wednymf silvren nat vast gietend uit een kruick
Van glinstrigh berghkristal, haar parlesnoerde pruick
Verhief in 't loof, daar 't wuft gevogelt tjilpt en snatert.
Van d'eene schouder hangt een mantel van gewatert
Blancketblaauw kamelot, der Nereïden gift;
En swenckend hare troonje eens over dese drift
Der dienstbre Godheen, die met parlemoere lijven
Alreede dartelheid op 't glas des strooms bedrijven,
't Is, seitse al lachend en niet luttel in haar schick,
Nu tijd, dat elck ten dans sijn wederga uit pick,
En Willems wiegh vereer met feestelijcke spelen.
Vier Tritons op dat woord, die elck van toon verscheelen,
Trompetten ras een heesch kinckhoorenigh geluid.
Blaauwooghde Iuffers voort gepaart sijn 's vryers buid:
En na een heuschen kus springt elck met wuften trede.
Sy danssen, en haar beeld dat danst in 't water mede.
De Tegenvoetse en wy elkandren soo betreên,
De hoofden naar om hoogh, de soolen naar beneên.
't Gulhartigh danssers hart door geile wulpsheid steigert,
Wen 't kristalijn ontdeckt 't geen kleet den oogen weigert.
Nu springt men hand aan hand, nu los, nu rechts, nu slinx,
Nu voor, nu achter: elck die treed wat sonderlings.
Sy weeten na 't geklank de lichamen te mengelen,
T'ontwarren, warren weêr, t'ontknoopen en te strengelen.
Ten lesten afgemat soo duickense allegaêr
Gelijcklijck grondewaart, tot met bedruppelt hair
Elck op een dollefijn geseten opkijckt ylings.
De Nymfen sitten dwars, de gollefridders schrijlings.
Sy steecken nu den ring, sy rennen nu om strijd:
Nu is het vechten ernst: nu is 't aftreckens tijd.
De vijver ruischt van schuim. de stomme kudden hijgen.
Geen bloed wort hier gestort, hoe vinnigh datse krijgen.
De Faam, die Holland nu heeft opgeweckt in 't end,
Naar Brussel vlieght, en maackt het Brabant door bekent,
En latend achter sich de stroomen en de bosschen,
Heel Vranckrijck juichen doet. men hoort Oranje lossen
Tot sevenmale toe al't grof en kleen geschut.
De berghgoôn kijcken uit vol twijffels en bedut.
Het Prinsdom duickt in loof van versche Oranjespruiten.
De feest word ingewijt met trommelen en fluiten.
Al 't volleck roept die dagh moet eeuwigh heiligh sijn,
Die Willem eerst bescheen. geen wolck dien sonneschijn
Bedroef: geen damp betreck den glans van sijn geboorte,
En 't hof de burgery onthaal met ope poorte.
De hovling wijnen pleng. de joffer suicker stroy
En geld, en feestgewaad dat vloeje rijck van ploy:
En wat Oranje mint dan aan den Maaghdenrey koom,

En, leef Prins Willem, leef, sing om den breeden Mayboom.
Daar rijst een groot gevaart en hemelhooge kerck,
De weereld door geroemt het achtste wonderwerck,
In 't vleck Escurial, gelegen weinige uuren
Van 't koningklijck Madrid; de praght der trotse muuren
Vitheemsche wandelaars als voor het voorhoofd slaat:
't Sy 't oogh in 't meesterstuck van binnen weyen gaat,
Of buiten, d'een verheft de stoffe na 't bedaren,
En d'ander looft de kunst en geest der kunstenaren.
Wat schatten 't Oosten geeft van parlen en gesteent;
Wat rijckdom jaar op jaar de westerkust verleent;
Wat silver en rood goud ten mijnen uitgegraven
Filippus goudsucht swelght, met spilling veeler slaven;
Dat dijt hier voedsel toe, tot heughnis van den slagh
Waar in de lelivorst sijn adel sneven sagh.
Sint Laurens, om 't geloof geroost op gloenden rooster,
Hier sijn autaren heeft en rijck gesegent klooster,
De Koning sijn palais; 't welck een ding slechs ontbeert
Dat namelijck de poort geen sorge buiten keert:
Dees sorgh hiel d'avendvorst, doen met saffraande wieken
Het morgenrood verrees, en 't licht begon te krieken,
Onledigh en verselt met sijnen mijterdrigh,
Aartsbisschop van Toleed, des priesterdoms ontsich,
In 't eensaam kabinet: hier drijven op hun assen
Twee silvre klooten, die soo groot een heerscher passen.
Vijf mannen souden niet gesloten hand aan hand
Omvamen yeder rond. d'een is met diamant
Besaait en overciert. twee groote lichten swieren
En trecken hunnen kreis door schoon bestarnde dieren.
Dees starre flonckert licht en die is luisterflaauw.
In 't Noorden grimt de beer. in 't Zuiden pronkt de paau.
Orion met sijn swaard de Goden doet vertsagen.
De Hyades bedruckt die spellen regenvlagen.
De midlijn wordt'er van den dierenriem doorsneên.
Maar op den andren kloot de groote en kleene zeen
Met golven bruisen, die de drift der wolcken trotsen:
En 't schijnt als of'er wier gekaatst word op de rotsen.
Te seldsaam siet men, hoe dat d'Oceaan omvangt
Den gantsen aartboôm, die hier sonder steunsel hangt.
De zee haar seilen draaght, het aardrijck volck en steden,
Gesplitst door heerschappy en tempelsinlijckheden.
Filips ernsthaftigh hing en overgaapte stil
Den aardkloot, recht als een die 't al opslicken wil.
D'aartsbisschop aan sijn syde in overlegh niet trager,
Sijn rug had toegekeert den heldren starredrager.
Het brein van goud vermast nu maalde en overdocht

Door welken treck het best de leeuwswiek korten moght
Des hoeders van Sint Marc, die altijd even wacker
Op Hollands wachter ooght, en moedight sijnen macker.
Dan was hem in den wegh in 't Zwitsersch steil geberght
Het vrygevochten volck, dat Habsburghs heiren terght.
Dan sagh hy Parthenoop ontbloot van Castiljanen,
Ligurien ten dienst, en 't overgroot Milanen.
Dan schoot hem in den sin, gedoodverwt in sijn siel,
Dat onversiens de Turck in sijn galeyen viel,
En had yet wightighs voor op eenigh Christen eiland.
De Toletaan besturf, bekommert om 's rijx heiland,
En ried hem dat hy ras sou stijven, waar hy kon,
Met logens of met geld den Cham van Babylon:
Of doen Ianitser 't hart van vrees getroffen popelen,
VVen hy den Sofiaan siet voor Constantinopelen,
Self over Bosforus sijn legerbrugge slaan;
Den Persischen kameel met rijcken roof gelaên,
En 't heir van Machomet, op Machomet ontsteken,
Aantrecken, onder schijn van Osmans moord te wreken.
Dan siet de koning weêr naar Limaas stranden om.
Hier dondert Hollandsch schut. daar dunckt hem slaat de trom.
Hier rookt een lange streek. daar blikt hem vlam in d'oogen.
De Fame koomt terwijl al snorrend aangevlogen,
Die ongewijt sich op gewijden kercktrans set,
En wringt dees tijding door haar boghtige trompet:
Prins Willem binnen Delf met moordenaars pistolen
Geschoten, liet de wraack de vierschaar Gods bevolen,
Die weêr een Willem wekt uit *Henrik* sijnen soon.
De Spaansche scepter swichte en Duitschlands Keisers kroon.
Dat was een donderslagh in des monarchen ooren,
Hy draait sijn oogen vast, en barst in 't end met tooren
Op dese woorden uit: hoe wrockt dit heiloos bloed,
Dat dus veel marrens brouwt, en op ons kusten woed.
Best gun ick Holland vrede, en soeck den vorst te payen,
Eer d'oorlooghstormen hier op 't land bestaan te wayen;
Reaal met Willougby, van Hollander en Brit
Met vlooten afgestiert, in onse rijcken sit,
En brand en blaack, en roof en plonder, en verover.
Wat wacht ick beternis: sy maken 't altijd grover.
Is d'oude Graaflijckheid mijn hoop en toeverlaat,
Soo leef ick hoopeloos. wy sien hoe dat haar Staat
Van bondgenooten staagh gestut wort en gesteven.
Door 't vorstenqueecken sal Oranjen eeuwigh leven.
Handhavend Hollands saack en staat en landbestier:
En groeyen onder Mars, gelijck in vlam en vier
De Salamander leeft. ick ben tot pais genegen.
De myter neegh hem toe, en gaf den Vorst sijn segen.
Maar doen *Prins Frederick,* vermoeit van hartejaght,
By avendscheemring lagh van soeten slaap verkracht
Op d'ouden Rijnkant, wel bescherremt van sijn honden;
En dat de pagy had's paards teugel vast gebonden
Aan den gebladen wilgh, die over 't water hing,
Waar in sich bevend lof en maanlight spieglen ging:
Doen naakt hem een godin, die sedigh voor hem buckte.
Een ope starrekroon de blonde vlechten druckte,
Die nedervloeyend als een vierige komeet,

Den rug tot op den hiel met goude golven kleed:
En tusschen 't schittren en de schemering der wieken
Een geur spreit, die een lijk verwecken door 't wel rieken:
Een ambrosijnsche geur de heiligheen gemeen.
Een hemelschblaauwe keurs bedeckt de schoone leên,
Bestickt met hyacinth, die gants doorluchtigh barrent,
En voort met diamant tot beelden rijck bestarrent,
Omgord met eenen riem, die Cestus overtreft;
Waar sich robijnevlam uit gouden grond verheft,
Met levendigen glans; robijn onvergeleken
In waarde, en opgesocht met moeite, langs de beken
Des Hemelschen Olymps: een riem, dien God Iupijn
Tot loon van wellust schonck haar moeder Mnemosijn.
De slincke een passer droegh, de rechte een goude roede.
O allerbraafsten Prins van Keiserlijken bloede,
Soo sprack sy, en hiel stand, ick ben Vrania,
Die 't eeuwigh blinckend hof vol starren gade sla.
Ick wichel niet alleen den loop van 's Vorsten leven
Door starrekund, maar ook door inspraaks geest gedreven
Ontvouw 't geen doncker noch den mensch verborgen is,
En draagh den sleutelreex van Gods geheimenis.
Vertsaag niet. 'k heb gemerkt hoe mijne lampen wemelen;
En de gesteltenis en kreissen aller hemelen,
Doen uwe gemalin verloste van haar vrucht,
Een Mayzon, die het hoofd verhief in Maysche lucht,
Doen Titan met zijn torts den droeven nacht beschaamde,
En voor sich rijsen sagh de plaats, daar hy versaamde
Heel onlangs met Diaan. hem vollegde Erycijn:
Merkuur daar op, om heer van dees Geboort te sijn.
Latonaas dochter trad den roedrigh op sijn hielen.
't Geluck staagh aangebeên van sterffelijcke sielen
In het horoscopus dees hemelstaci sloot;
Waar over Iupiter sijn soete stralen schoot
Vit Cypris elpentroon. ick koom van 's hemels plecken
O vader, seit sy, u het lot uws soons ontdecken:
God God is 't dienme raackt: daar is hy. doen vernam
De vorst haar hoofd omringt van duisendtongde vlam.
Het aansicht sy verschiep in verwen heel verscheyen,
En 't hoofd geschud begon sich 't hangend hair te spreyen,
Gelijck een bruisend meir, en hijgend sy als dol
Sibille in 't woen geleeck: behalven dat in 't hol
Dees een Trojaan berichte, en die in open velde
Aan onsen Delvenaar Prins Willems noodlot spelde.
En met beseten mond besweet aan 't woen gebraght
Geleeckse groot en van Gods mogentheid verkracht.
Sy schud in 't end haar krop aldus uit na 'et bedaren:
'k Sie Willem daar in 't spits van Hollands oorlooghsscharen
Bestormen 't westersch heir van Flippes. 'k hoor hem ree
Verwinner getrompet te lande en oock ter zee.
'k Sie Willem keeren van Kastiljens nederlagen,
En sitten gelauriert in God Augustus wagen,

En latend achter sich den Taagh, die schuimt van bloed,
De Donnen nasleept in hun ketens afgewoed.
De Nieuwe weereld juicht en swarte en geele Mooren,
Dat Willem endelijck verlosser is beschoren
Tot wraack der schimmen, die de goutsucht heeft verdelght:
Dat Willem dien, die heeft den aardboôm ingeswelght,
Vit overlade maagh doet kroon en scepter braken.
Ick hoor der dichtren rey in allerhande spraken
Basuinen sijn vernuft, sijn gaven, sijne daên,
Sijn huwelijcken en verbonden, aangegaan
Met Keisren Koningen, sijn broeders en sijn magen,
Gewoon het hoofdcieraad en purperverw te dragen.
Sijn bloed de Keurvorst roemt hem aen den Neckerstroom,
En Rijnsche muscadel huwt aan d'Oranjeboom.
Hem roemt Britanjens pronck, in 't midden van haar soonen,
Gewijt met hairband wrong en rijck geslote kroonen;
En al 't Nassausch geslaght, 't welck heerelijck en prat
Meer glans heeft onder hem, als 't onder Adolf had.
Hem vieren soo veel steên met neiging harer toornen,
En Indus buight voor hem eerbiedighlijck sijn hoornen,
De Muldau desgelijx, de Donau, en de Rijn.
De vrolijcke Amely, die nau den wederschijn
Van haar vergoden soon in 't sterflijck oogh kan doogen,
Sit tweede Olympias met sinnen opgetogen,
Van d'aangedronge schaar gesmeeckt en aangebeên,
En moeder maakt uit gunst haar voorspraak elk gemeen.
't Was uit, en sy verdween. wie komt mijn geest verwarren?
Soo volgt haar 's vorsten stem, die noit aan 't lot der starren
Sich ydelijck vergaapte, in voorspoet of in druck,
Maar van den waren God verwachte mijn geluck,
Gelijck 't een Christen voegt. doen was sijn rust ten ende,
En 't ros beschryend hy sich peinsend hofwaart wende.
Terwijl was 's Gravenhaagh in strijd geraackt met Delf.
Elck socht den meesten roem te schaken voor sich self.
D'een quam de pallemtack: die was de glori nader.
D'een moedigh op den soon en d'ander op den vader.
Dees stofte op 't vorstenhof, en die op 't princegraf.
Elck was de saalge schoot, die princen 't leven gaf,
Na dat men vinnigh had van wedersy gekeven,
Werd endelijk 't geding aan 's veldheers mond verbleven,
Die uitspraak deê aldus: mijn landslie, hoort naar my,
Ghy eedle Delvenaars en Haaghsche burgery.
Mijn naam is *Vrederijck,* dies schep ick geen behagen
In burgerlijcken twist maar Christelijck verdragen.
Indien mijn dood u bey kon strecken tot geluck,
Ick sne mijn hart in twee, en deelde u elck een stuck.
Wilt mijnent halven dan elkanderen omarmen,
Als broeders vry van nijd. ick sal u bey bescharmen.
Ick sal uw vader sijn, in oorloogh en in vree,
En erf ick segen Gods, ghy erft mijn segen mee.
Soo sprack hy, en elck een sich gaarne liet geseggen.
De zee werd stil en kalm, en ging haar baren leggen.
Ick endighde mijn lied. 't gedy tot Wilhelms prijs,
En u tot eeuwige eer, o Hollandsch paradijs.
Lucksaalge vorstenwiegh, 't sy u ten danck gesongen,
Wiens naam soo verre klinckt op soo veel duisend tongen.

Roemt Delos op Apol: stoft Kreten op Iupijn:
Ghy Gravenhage sult op Willem moedigh sijn.
Ghy sult uw voesterling met eedle borsten koesteren.
Hy goedertieren God sijn voester weêr sal voesteren:
Soo sal sijn moeder oock, *Prins Frederix* gemaal,
Die 't harte van dien held kan kneden met haar taal,
De rotsen murwen, doen bedaren ruisschende elsen;
En wie 't gebeurt twee Goôn te kussen en t'omhelsen
Met geurigh rood koraal, en wit besielt albast:
Gelijck 't een vorstenbruid en princemoeder past.

Poëzy 1650, blz. 84. - Dezelfde tekst als 1644, behalve de volgende verschillen:
In de t i e t e l: ‘geboren’ weggelaten.
15 Konstantyn met zijn
18 't hart zo speelsieck
22 komt
28 zonne
34 het zy ick
44 Als diamant, in 't goudt van eenen klaauw gevat.
46 dan Saturnus
55 de Helt.... scherpen
56 't blancke stae(l)
60 Is nu Kupidoos
64 En steurde Hymens
65 Toen.... bruiloftskoets
72 grooter
75 Idalie
77 paedien
78 personaedien:
80 Is zy met haeren sleep naer
81 komt
84 Gelijck een Oosterling
95 komtme
97 Om 't derven
99 Maer Cypris antwoort haer:
103 belooft hem u
113 Van 't prachtigh kleet,
115 joffrenooghjes
134 wort
140 Eufrosin
146 scheure
157 Och,
169 derde
173 ten halve
175 verleiden
177 jongske,
178 Brongoddinnen
184 zijn'lieven kout de wakende
192 kroonegout;
193 gaer in drang
198 d'oorloghsfackel

202 de Tiber,
203 Toen
205 toen
207 mompelde hy zacht
211 de vijver
214 Toen
215 grijpende
217 Verzuchteze eens
223 toenme
226 gemengt,
247 toen
250 toen
252 niet dan wint
260 En zuiver
264 kopre slang
278 Hier stut de marmerzuil de gladde marmerbogen,
279 Waer onder hant aen hant verzamen in verbont
294 na'et leven.
295 Sint Michiel
302 Trock aen een' wapenrock
307 geperst
316 Door stadigh
323 Zy kuste
333 wiert geboren
335 Dat nu een Zanggoddin op 't allerlevenst dar
340 toen zy
341 glinstrende oogen.
342 Kupidoos
345 uit sijn vergulsel,
352 oorloghsprael.
356 noch
358 Na'et
363 toen

368 gebit; het schijnt
373 harte
379 strijde;
383 Hier zweeft de Faem voor uit,
386 scherp
389 Oranje
397 hier rees
398 Bleef
399 Toen
401 al 't omliggend lant
410 minnen voncken:
415 Goddin,
417 ontzaghlijck
420 Wanneer landouw en lente uw
421 komt
433 het keurigh oogh
444 uw aenschijn weiden
452 dan in hemelsch
461 Zoo ging Anchises in een zee
464 hertogh
465 toenge,.... rechtende van d'aerde,
469 Goddinne,
472 den jongen Helt
474 Een stille vlam
479 van 's rijcks heilighdom,
480 toen
486 Toen
488 oorloghsdeught
489 wellekomste
501 princelijck
504 Treet met verlangen heen naer
508 wellekomt
517 scheide, en borst
518 De zommige,
519 outers
527 westerwint
528 Of jonge
543 staetsitabberts... greinverwe
544 bloemen versch gedoopt.... en bloet
569 zien ontsloten
595 van hoogh en heilig
599 tranende
600 hert
624 Toen
627 hief de Keurvorstin
630 slechts
632 erf uw.... oorloghsmoedt,

634 onblutsbre
637 u tacken
643 vrede,
645 stemdeze
651 schapewey, en kaes en uchtend melck
654 toenze
658 De huisman
659 De blaeuwe
661 appelen geladen,
662 kringkelende bladen.
664 dat uit den schoot der Joffer lacht;
665 heeft vereert, neemt
666 zeit,
673 merck men aen 't gespertel:
674 dertel:
677 Geen vrecke schout beslaet de dichters nu in in boeten.
681 van uw moeder,
685 En hun noch hier
689 van uw moeder,
697 van uw moeder,
726 noch
727 gietende
732 tronje
736 wedergade
745 van geile
748 elck treet hier wat
749 na'et
758 hoewelze vinnigh krijgen.
761 latende
762 hoor de Oranje
774 zinge
780 weiden
781 na'et
792 zorgen
793 toen
794 verrees, het licht
802 kreits
810 Het schijnt
826 Ligurie
829 Kristensch
832 Met logentael of gelt
835 legerbruggen
842 snorrende
846 wraeck Godts vierschaer
850 berst.... in tooren
857 brande en blaecke,
860 hoe haren Staet
869 Omtrent den ouden Rijn, bewaeckt van zijne
870 En's Vorsten paedje

873 Genaeckt hem een Godin,
875 nedervloeiende,
881 die heel
890 allerbraefste
898 gestaltenis
899 Toen
904 van des Geboort
907 horscopus*.... hemelstaetsi
911 dieme.... Toen
916 behalve
925 Kastiljes
927 latende.,. Taegh, beschuimt
928 Sleept Spaensche Donnen na, in ketens
930 Nu Willem
931 schimmen, van de goutzucht lang
932 Nu Willem hem,
941 Britanjes
957 Toen
960 roem te strijcken
967 landtsliên,
973 halve
975 oorlogh
976 Zoo ick Godts zegen erf, ghy
988 Die 't hart van onzen helt
990 en omhelzen
992 Gelijck een
Uit.

Poëzy 1682 I, blz. 115.

T i e t e l: Geboortklock van Willem van Nassau Eerstgeboren Zone der doorluchtichste Princen, Frederick Henrick ende Amelia, Door Gods genade Princen van Oranjen: Geboren met de zon, den 27 van May, 1626, in 'sGravenhaeghe.

Verder dezelfde tekst als 1650, behalve 'n enkele wijziging.

Van Lennep II, blz. 529. - *Unger* 1626-1629, blz. 7.

KLINCKDICHT OP AMELIA, blz. 767:

Verscheide Gedichten 1644, blz. 71, onder ‘Klinckdichten.’

Aan Amelia, *Princes van Oranje.* Op haar Zoons geboorte.

De hemel had in u dat heilig pant besloten,
Dat naar zijn Moeders zweemt en Vaders majesteit;
Dat zegenrijcke pant, 't welck in borduursel leit,
Op 's voesters zachten schoot, met schoonheit overgoten:
Oranje tot een troost, en Hollants bontgenooten,
En met veel wenschen van veel duizenden verbeit,
En van mijn Kallioop veel zegens toegezeit,
En aangebeên alreê van's Kriste weerelts Grooten.
Hier springt de hengstebron. Hier bruist een diepe zee.
Hier weide ick ruim. Hier is de hoorn van Amalthé.
Mevrou vergeefme toch deze openhartigheden;
Zoo zal mijn zanggodin zich rekenen te zijn

* lees: horoscopus

Geluckiger, dan ooit Hofschenker van Iupijn,
Die Nektar in schenkt, daar de Goden zijn gebeden.

Poëzy 1650, blz. 68, onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als 1644 behalve de volgende verschillen:
7 Van mijne Kallioop
8 van Kriste
12 Zanggoddin

Poëzy 1682 I, blz. 302. - Dezelfde tekst als 1650. - Er staat onder MDCXXVI.
Van Lennep II, blz. 530. - *Unger* 1626-1629, blz. 10.

GEDICHTJE ONDER DE PRENT, blz. 768:
Poëzy 1682 II, blz. 671, onder ‘OudeRymen’; met dezelfde zetfout *ten* in vs. 2 (zie blz. 766).
T i e t e l: Op de Print voor Prins Willem van Oranjes Geboorteklok,
1 die Er staat onder: MDCXXVI.
Van Lennep II, blz. 531. - *Unger* 1626-1629, blz. 9.
KLINCKDICHT (op Frederik Hendrik), blz. 804:
Verscheide Gedichten 1644, blz. 71, onder ‘Klinckdichten.’

Op Frederik Henrik, *Prins van Oranje*.

Noch leeft, tot Hollants heil, de Wachter van den tuin,
Gebroken, door en door, met diepe waterplassen,
Met stroomen hier omheint, en daar met zijn moe-rassen,
En ginder met de zee, zich wentelende in duin.
Noch tart u *Fredricks* helm, verwaande Koningskruin,
Die aan u Rijken noch meer Rijken waant te lassen.
Nu koom vry, eer hy self u steden koom verrassen,
En delf u heerlijkheit in rook, en stof, en puin.
Gy dreigt hem, doch vergeefs. gy dreigt den onvervaarden,
Die voormaals, by de Roer, omcingelt van u paarden,
Den ruiter velde en 't paart, en redde zich 'er door.
Zijn lemmers deugt versmaat de sne der Spaanse klingen,
Zijn harnas u pistool. t is quaat een' Leeuw te dwingen,
Die door 't benaautste streeft, en maakt'er 't ruimste spoor.

Poëzy 1650, blz. 67 onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als 1644, behalve de volgende verschillen:
6 uw Rijcken
7 uw steden
8 delve uw heerlijckheit
10 uw paerden,
13 uw pistool,
Poëzy 1682 I, blz. 301 onder ‘Klinckdichten.’ - Dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep II, blz. 168. - *Unger* 1621-1625, blz. 127.
OP DR. J. FONTEYN, blz. 805:
Van Lennep niet. - *Unger* 1626-1629, blz. 49.
AEN LAVRENS REAEL, blz. 806,
Verscheide Gedichten 1644, blz. 68 onder ‘Klinckdichten.’
In de t i e t e l: Aan den Heer.... Grootbritanje.
Er staat geen ‘Klinckdicht’ onder.
6 u heerschend
11 Oranje:
14 Brittanje.
Poëzy 1650, blz. 65, onder ‘Klinckdichten’.
In de t i e t e l: Aen den Heer.... inwydinge.... Britanje. - Er staat geen ‘Klinckdicht’ onder.
2 mijn Laurens
9 't oorlogh
11 't Oranje;

12 Karels krooning
14 Britanje.
Poëzy 1682 I, blz. 299, onder ‘Klinkdichten.’
T i e t e l: Aan den Heer Laurens Reael, Ridder, Out Generael in de Oostindien.
Op zijn Ridderschap enz. staat als kanttekening naast de tekst.
Dezelfde tekst als 1650. - Er staat onder MDCXXVI.
Van Lennep II, blz. 566. - *Unger* 1626-1629, blz. 47.
ANTIDOTVM, blz. 808:
Poesy 1647 II, beide drukken, blz. 1. - Dezelfde tekst als 't oorspronkelike, behalve enkele wijzigingen.
Poëzy 1650, blz. 421 onder ‘Hekeldichten.’
T i e t e l: Geneesdranck der Geestdryveren.
1 allerhande
2 Van wispelturigh
3 volght 't ander
6 Dus worden
7 't Vernuft, dat nimmer rust, maer by
8 Noch heden dezen dagh Geestdrijvren
9 al lang van d'oude Vaderen
10 in hun beschreve bladeren;
11 En weder op een nieuw naer deze
15 dewijl 's Geestdrijvers
16 Verteert het hoogh gezagh van 't Godtgewijt pappier;
17 Als hy vermeten drijft, en listigh pooght
19 Omhelzen magh,
20 En 't Kristbetrouwend hart... inspraecke
22 by Epikurus
25 nootzaecklijck wie
26 gansch
27 dronckebol,
28 vermits zijn herssens
30 Op 's wints genade
32 leitsman mist,
33 't eeuwigh woort een ieders innevallen,
34 allerley, zoo raeckt het hooft aen
35 die anders is
36 Zoo breeckt al d'afgront uit, dan
37 Razerijen
38 Met tortsen
41 de Kercken leegh,
42 zondaghs-preken
43 Voor louter
45 Is wetender dan zy, die in Godts
48 lettren staet
50 beschreve
54 gedicht

56 zwaert; ....ydel, hoe
57 dempen wil de goddelijcke
59 in her brein,
61 Godt wat zijn gepeins
62 In 't beckeneel begrijpt, en
65 zijn' moedtwil
68 donckre
70 aldus een padt
72 eigentlijck den zin der Schrift niet Godes woort,
74 Den rijck gezalfden zoon, dien
75 Hy.... dat wie dit
76 knaep, van 't ware licht vervremt,
77 Zwenckvelt
79 te dertel, en te trots:
80 den zone Godts,
81 verklaert, uit zijnen
83 doch hierom
86 Het zy wy 's hemels wil
87 herwaert zent;
88 en wort'er voor gekent,
89 verscheide wijs
90 't harde hart
92 Een' hamer is gelijck, die rots in
93 Een scherp tweesnedigh zwaert, Gods kracht, en eene
94 door Godt
95 Het zaet, dat ons herbaert;
96 Kristensch
97 die overvloeit
98 't Vermagh wat meer dan slechts het ruighste te beschaven
99 de timmerman
100 En schaeft het om de verf
101 draeft hooger in zijn
102 Hy leert
103 dwazen wijsheit leert,
104 De droeve ziel vertroost.
105 dien staf
106 Gaen wandelen.... naer 't eeuwighdurend leven,
107 En schuwen..... die op zijn
108 tast, en schermt,

Hier staat natuurlik ook geen drukkersadres onder.

Tooneel Der gheest-dryvers, Ofte: XXVI. Vragen en Antwoorden, Met een aenmerckelijcke Voor-reden: Alles tot klare overtuyginge niet alleen van de hedendaegsche Quaeckers, maer van alle die de H. Schrift ontkennen te zijn het waer-achtige Woordt Godts. En 't ordinaris middel van 's Menschen Bekeeringe en Weder-gheboorte. Vignet. *Tot Haerlem, By Dominicus Jansz. de Gaver, Boeck-verkooper in de Groote Hout-straet, by 't Haeghsche Wagenveer. Anno 1657*. blz. 30.

Dezelfde tekst als 't oorspronkelike (zie blz. 808), behalve de volgende verschillen:
In de t i e t e l : ‘Antidotvm’ is weggelaten; - van Gods beschreven Woordt.
1 allerhande
3 volght 't ander
7 verandering
11 van den Theems,
16 papier,
22 Epicuras
27 droncke-bol,
50 des Geest;
51 den Priesteren
65 syn moed-wil
75 hogh,
88 gekendt:
90 by schrift,
93 en kracht
104 of staf.
Er staat onder: anno 1626. J.V. Vondel.
Eynde.
Poëzy 1660 II, blz. 1. - Dezelfde tekst als 1647 met enkele veranderingen.
Poëzy 1682 II, blz. 163, onder ‘Hekeldichten.’ - Dezelfde tekst als *Poëzy* 1650, behalve enkele wijzigingen.
Van Lennep II, blz. 572. - *Unger* 1626-1629, blz. 51.
BEDE, blz. 812:
Poesy 1647 II, beide drukken, blz. 30.
3 u grijse
7 u Handvest-boek
9 u wreet... u bloed'ge
15 u mede-Christ
18 Siet
20 Kerkelijke
Bij Seneca:
1 ook hier: saevres
2 en auctorem
Poëzy 1660 II, blz 33, dezelfde tekst als 1647, behalve drukfouten, en 'n enkel verschil.
20 ambeeld
Bij S e n e c a :
1 ook hier: saevres
Poëzy 1682 II, blz. 200, onder ‘Hekeldichten.’
De tekst uit *Seneca* staat hier boven 't gedicht.
1 Ook hier weer: saevres
5 Hout op
8 ziet,
9 staeckt... spoelt
11 den voet
13 Bedaert, bedaert
15 Vergunt
16 schenkt

17 trek
18 Ziet
20 ambeeld
Van Lennep II, blz. 569. - *Unger* 1626-1629, blz. 54.
WATERBEL OF VERZIERT GERUCHT, blz. 814:
Poesy 1647 II, 2e druk, blz. 80. - Dezelfde tekst als de eerste druk van 1647 (zie blz. 814).
Poëzy 1650, blz. 449, onder ‘Hekeldichten.’
T i e t e l: Waterbel.
18 Waterbel,
36 naer
Er onder staat: Uit.
Poëzy 1660 II, blz. 84. - Dezelfde tekst als 1647.
Poëzy 1682 II, blz. 224, onder ‘Hekeldichten.’ - Dezelfde tekst als 1650, behalve

25 windt:
Van Lennep II, blz. 570. - *Unger* 1626-1629, blz. 56.
BEECKZANG AEN KATHARINE, blz. 816:
Poëzy 1650, blz. 525, onder ‘Gezangen.’
5 baertjis (lees: baartjes)
7 Zeghme,
Poëzy 1682 II, blz. 420, onder ‘Gezangen.’, dezelfde tekst als 1650.
Van Lennep II, blz. 224. - *Unger* 1621-1625, blz. 108.

WELLEKOMST AEN DEN EDELEN GESTRENGEN HEER CONSTANTYN HUYGENS, blz. 817.

Vondel zelf heeft in z'n handschrift veranderd (zie blz. 14, 15). De eerste lezing had:

vs. 15 Orpheus, die door soeten mond; vs. 16 Verre (verder niet te onderscheiden); vs. 19 (de vroegere woorden zijn niet te onderscheiden); vs. 23 er stond *naer* in plaats van *op*; vs. 24 eerste woord: Haeckt.

Van Lennep niet. - *Unger* 1626-1629, blz. 57.

III. De jaartallen van de gedichten

Hier worden alleen besproken de jaartallen, die niet vanzelf blijken uit de oorspronkelike uitgaaf van Vondel's verschillende gedichten.

AENDACHTIGE BETRACHTINGE, blz. 55.

Van omtrent 1620. Zoals op blz. 816 van Dl. I bij *Gebedt* is meegedeeld, staat dit gedicht bij *Brandt* in 1682 onder ‘Oude rymen’. Dit en enkele volgende zijn geregeld omtrent 1620 gesteld, wat wel waarschijnlik is, al is de tijd op een of twee jaren niet te bepalen.

Ook uit de toon en 't gevoel van dit gedicht blijkt wel, dat 't uit deze tijd is, gemaakt onder de droeve indruk van de godsdiensttwisten, en de strijd over de woorden van de H. Schrift zonder de geest (zie vs. 153-184); de verzen 177-184 slaan zo duidelik op de Gommaristiese twisten; 't is de vraag of deze regels wel in 't oorspronkelik hebben gestaan.

HOWLYCK-SANG, blz. 69.

Van omtrent 1620. Ook dit gedicht is blijkbaar uit deze jaren, Vondel's streng doopsgezinde tijd. Immers t'is gedicht in stroof- en versvorm naar de 100e psalm van 't doopsgezinde liedboek, *Het boeck der gesangen* (zie Dl. 1, blz. 768).

VIER VVTERSTE, blz. 73.

Van omtrent 1620. Aard en toon van dit gedicht wijzen er op, dat 't uit dezelfde tijd is als *VVterste oordeel* (blz. 72) van 1620. Brandt heeft 't ook onder ‘Oude rymen’.

DE HEERLYCKHEYD VAN SALOMON, blz. 223.

Van 1620. Zie hierover op blz. 74.

DE HELDEN GODES, blz. 301.

Van 1620. Zie hierover op blz. 74.

ODE OP DE GHEBOORTE VAN ANNA ROEMERS, blz. 392.

Van 1620. In de uitgave van Roemer's *Zinnepoppen* door Anna verzorgd en aangevuld (zie blz. 392 aant.) staat in 't begin van 't boekje 'n vers van Cats en van Vondel. Deze uitgave draagt geen jaartal; maar 't boekje sluit met Hooft's bekend grafschrift op Roemer Visscher: Roemer Visscher rust hier binnen, (Hooft's gedichten door Leendertsz-Stoett Dl. 1 blz. 166). Roemer was gestorven in Februarie 1620; dus is 't boekje verschenen in 1620. Hierom heb ik Vondel's *Ode* op 1620 gesteld, zoals ook Dr. J. te Winkel gedaan had in *Verslagen en mededeelingen der Koninkl. Acad. Afd. Letteren 4e reeks, dl. XI,* ‘De oudste gedichten van Vondel,’ blz. 317; 't gedicht is in ieder geval pas in 1620 *verschenen*. Al is 't niet volstrekt onmogelik, dat Roemer nog leefde toen ze begonnen met de druk van 't boekje, en Vondel 't dus in 1619 geschreven kán hebben, er is *geen enkele reden* om aan te nemen dat dit zo

is. T'enige wat enige schijn heeft is, dat Vondel in vs. 14 van Anna zegt: ‘O roem van uwe tijd, daer Roemer op *magh* roemen,’ en niet: *mocht* roemen. Dit zou men *kunnen* verklaren als 'n aanwijzing, dat Roemer nog leefde; maar die gevolgtrekking is volstrekt niet noodzakelik. Daarenboven Roemer leefde begin 1620 ook nog.

Wat 't gedicht van Cats op Anna Roemers betreft, dat voór dat van Vondel in dit boekje

is afgedrukt, dit is zonder twijfel gemaakt, toen Roemer nog leefde, en Anna bezig was met haar vaders *Zinnepoppen*. Dat blijkt uit de inhoud. Bijv.

> Wij weten, dat zijn lijf sou ligghen zonder siel
> Indien U heus onthaal niet beyd'en onderhiel.

Maar was dit nog in 1619? En al zou dat zo zijn, 't zegt toch alleen dat Anna met de *Zinnepoppen* bezig was, en niet dat ze al aan 't drukken waren. Wat bewijst dat dan voor de tijd van Vondel's gedicht?

Integendeel hoogst waarschijnlik is Vondel's gedicht ook pas in 1620 geschreven. Want, vooreerst werd 't voorwerk van 'n boek (dit gedicht staat in 't voorwerk, dat precies 't eerste vel beslaat) heel dikwels 't laatst gezet en afgedrukt. Ten twede: we vinden Vondel voór 1620 in geen betrekking met dichters of kunstenaars of andere bekende personen buiten de Brabantse kamer. (Zie ook blz. 901, *Op de boeten betaelt door... Peter Schrijver*). Ook van die kant wijst dus alles naar 1620 op z'n vroegst.

Zelfs kan 't boekje en dus Vondel's gedicht best van 1621 zijn. Hooft's sonnet op Anna, aangewezen in de aant. blz. 392 en 393, is ook van 1621, en Vondel's lof op Anna (str. IIII-VII) is helemaal in dezelfde geest, en kan onder invloed van Hooft's sonnet geschreven zijn.

OP DEN BURGER-KRIJGH DER ROOMEREN, blz. 396.

Van 1620. De schrijver van 't bezongen werk *Heyndrick Storm* ondertekent zijn opdracht ‘den eersten Ianuarij XVIc, tvvintigh.’

Wanneer deze opdracht (met 't hele voorwerk) 't laatste gedrukt is, dan is Vondel's gedicht blijkbaar van even vóór 1620, of uit 't begin van 1620.

BALYLONISCHE GEVANGENIS, blz. 398.

Ook deze psalmvertaling is om z'n toon en gevoel uit de tijd van 1620. Opgemerkt dient te worden, dat Vondel in de oudstbekende uitgave (van 1644), dus in z'n katolieke tijd deze psalm als 136 nummert; in zijn doopsgezinde tijd heeft hij natuurlik genummerd 137 (verg. Dl. I, blz. 821 bij de *Uytbreyding over den 19 psalm Davids*).

GEZANG, blz. 400 en OP 'T WOORT: DAER IS SOO YETS, blz. 403.

Van omtrent 1620. Van deze beide gedichten geldt, wat bij *Aendachtige betrachtinge,* op de vorige blz. gezegd is; Brandt heeft ze onder ‘*Oude rymen*’.

OP KASSANDRAS TREURSPEL, blz. 404

Van omtrent 1621 of vroeger. Van Lennep Dl. II, blz. 333 zegt, dat Vondel 't ‘zeker niet bij de eerste uitgave’ van Rodenburg's *Cassandra* gedicht heeft (deze is van 1617). T'is mij gebleken, dat Vondel 't rijmpje bij, d.i. in *geen enkele uitgave* van dat toneelspel gemaakt heeft. Daarom is onmogelik de juiste tijd te bepalen; 't moet dus *van deze tijd of van vroeger wezen*.

Ik heb geraadpleegd de *Kassandra* van 1617 (eerste uitg.), 1632, 1634, 1642 en 1646.

In deze laatste, van 1646, staat *voor de eerste keer* de druk genoemd (5e druk); daaruit blijkt dan welke druk de vorige uitgaven waren. Die van 1634 is in ons land op geen enkele bekende boekerij aanwezig, wel op de Universiteitsbiblioteek in Gent. *In geen enkele van al deze uitgaven is Vondel's rijmpje te vinden*.

Unger in zijn *Bibl. van Vondels werken,* blz. 203 zegt, dat dit gedichtje vermoedelik in de oudste druk van Cassandra staat, die hij niet heeft kunnen opsporen. Hij meende blijkbaar, dat er 'n oudere uitgaaf was dan 1617, omdat hij die van 1634 niet gekend heeft.

Vondel zal dit rijmpje zeker niet gemaakt hebben, toen hij al omging met Hooft en andere personen uit die kringen. De tijd is dus wel te stellen tussen 1617 en 1621. Mogelik bij gelegenheid van de eerste uitgave (1617), of bij een of andere opvoering. KLINKERT (*op Zacharias Heijns' du Bartas*), blz. 406.

Van 1621. Heijns' vertaling is uitgegeven in Zwol in 1621 blijkens 't ‘Extract uyt de Privilegie’ op blz. 1 voorwerk achterkant, gedagtekend ‘24 Junij, in 't Iaer 1621.’

OP HENDRICK DE KEYSER, blz. 411.

Van 1621. Dit portret is door Thomas de Keyser in 1621, 't sterfjaar van z'n vader, gemaakt, zoals in de linkerbenedenhoek staat aangegeven. Allerwaarschijnlikst heeft Vondel dit bijschrift dus ook in dit jaar bij 't portret geschreven.

GEDACHTENIS VAN DISIDEER ERASMVS, blz. 414.

Van 1622. Dit gedicht staat ook op blz. VII van de *Colloquia* van 1622 (zie blz. 417 aant.), waarin ook Vondel's gedicht '*Op het Metalen pronck-Beeld*' staat. De plano zal dus wel van ditzelfde jaar zijn; hij is in ieder geval de oorspronkelike uitgaaf, want men drukte geen plano van 'n gedicht, dat al elders gedrukt was. Vondel dichtte dit blijkbaar (zie vs. 1-4), naar aanleiding van Schrijver's zoeken naar juiste afbeeldingen van Erasmus voor De Keyser's standbeeld, en dat was in 1622.

OP ERASMUS, blz. 420.

Waarschijnlik van 1622. Vondel zal dit tweeregelig versje wel bij dezelfde gelegenheid gemaakt hebben als de beide andere gedichten.

LYCK-DICHT OP VORSTIUS, blz. 426.

Van 1622. Vorstius stierf 9 Oktober 1622; Vondel heeft blijkbaar dit gedicht onmiddelik na diens dood gemaakt.

KLINKERT OP SNELLIUS, blz. 428.

Van 1622. T'jaartal Anno MDC.XXII staat op de laatste blz. van 't voorwerk.

VECHTZANGK, blz. 456.

Van 1623. Vondel heeft dit gedicht geschreven tijdens de verloving van Tesselschade met Alard Krombalck, waarschijnlik kort voor hun huwelik, dat eind 1623 gesloten is.

KLINCK-DICHT (*Misbruik des kerkelyken bans*), blz. 480.

Van 1623. Brandt, Poëzy, Dl. 1, blz. 306, zet onder dit gedicht MDCXXIII. Aard en toon van 't gedicht wijzen ook op deze tijd. Mischien is 't gemaakt in de allereerste dagen van 1624. (Zie *Nad. Verkl.*)

OP IOAN PIETERSEN SWELING, blz. 485.

Waarschijnlik van 1624. Immers waarschijnlik heeft Vondel 't gedicht gemaakt bij 't portret door Jan Hermansz Muller gegraveerd in 1624 (zie blz. 485).

OP VRBAEN DEN ACHTSTEN, blz. 495.

Van 1625. Vondel zal dit gedicht wel hebben vertaald vrij spoedig nadat z'n broer 't in 't Latijn geschreven had.

BEGROETENIS AEN.... FREDERICK HENRICK, blz. 509.

Van 1625. Uit den aard van de zaak heeft Vondel deze begroetenis gedicht bij de aanvaarding van 't stadhouderschap door Frederik Hendrik onmiddelik na de dood van Maurits. Wel draagt ook de oudste uitgaaf 't jaartal 1626; maar zoals meermalen gebeurde en nog gebeurt bij verschijning van 'n boekwerk in de laatste maanden van 't jaar, heeft 't boekje 't jaartal van 't volgende jaar gekregen. Zo is 't o.a. ook gebeurd met de 3e druk van Vondel's Palamedes, die 't jaartal 1626 voert, en toch in Oktober 1625 was uitgekomen (zie hieronder op *Palamedes*).

DE AMSTELDAMSCHE HECVBA, blz. 530.

Van 1625. Behalve 't op blz. 530 aangetekende, is nog op te merken dat ook de prent van Vinckboons in de rechterbenedenhoek 't jaartal 1625 draagt (zie blz. 532).

PALAMEDES, blz. 615.

Van 1625. *Palamedes* is op z'n laatst van Oktober 1625, want ook de 3e druk is nog van Oktober 1625. Huygens heeft in 't exemplaar van de 3e druk dat hij van Vondel ten geschenke had ontvangen, geschreven: *Do*. [afkorting voor *Donum* of *Donatio*] *Auctoris. Constanter. Slusae Calend. Novemb. 1625*. (d.i. Geschenk van de schrijver. Constantijn. Sluis de 1e November 1625). Dit exemplaar berust op 't Vondelmuseum in Amsterdam. Op deze derde druk (Unger's Bibliographie nr. 113) staat 't jaartal 1626, maar blijkens Huygens' inschrift was die al in Oktober 1625 verschenen. De eerste druk (zie *Afwijkende lezingen,* blz. 861), is dus nog vroeger uitgekomen, op z'n laatst in diezelfde maand Oktober; misschien zelfs nog voór de *Hecuba,* die 6 Augustus 1625 gedagtekend is (zie blz. 530); maar hier hebben we geen onmiddelike aanwijzingen voor.

OP BARNEVELT, blz. 753.

Van 1625? Dit dichtje zal wel van omtrent Palamedes' tijd zijn. We vinden in regel 2 dezelfde verbeelding als in vs. 3 van de *Klinckert* vóór Palamedes (zie blz. 618). Andere aanwijzingen die enige zekerheid kunnen geven, hebben we niet.

GESPRECK OP HET GRAF VAN... OLDENBARNEVELT, blz. 754.

Van 1625? Ook dit zal wel uit de tijd van de *Palamedes* zijn, maar ook hier ontbreekt elke aanwijzing. Van 1619 is 't in geen geval, hoewel Vondel 't Latijnse gedicht van 1619 navolgt (zie aant. op blz. 754 en *Nadere Verklaringen*).

KRACHTELOOSE PAEPENBLIXEM, blz. 755.

Van 1625? Ook waarschijnlik uit de *Palamedes*-tijd, toen Vondels' gemoed heel en al in de Oldenbarneveld-tragedie was ingeleefd.

OP EEN MOORTPASQUIL, blz. 756.

Van 1625? Dit zou voór Maurits dood gemaakt kúnnen zijn (dus voór 23 April 1625), want in regel 2 staat: Dat ick Mauritius berooven *wil* van 't leven. Maar t' is hoogst onwaarschijnlik, dat men Vondel moordplannen op Maurits toedichtte, voórdat zijn *Palamedes* was uitgekomen. Dat ‘pasquil’ en Vondel's antwoord zullen dus wel na *Palamedes* geschreven zijn; die tegenwoordige tijd *wil* is geen onoverkomelik bezwaar.

OP HOOGERBEETS, blz. 758.

Van omtrent 1625. Uit de inhoud blijkt, dat 't gemaakt is na de dood van Hoogerbeets (September 1625), en allerwaarschijnlikst dus vlak na zijn dood, in de volle beroering van *Palamedes*.

OP DE BOETEN BETAELT DOOR.... PETER SCHRIJVER, blz. 759.

Van omtrent 1625. Ook dit gedicht behoort tot de tijd, toen Vondel's gemoed de geweldige ontroeringen beleefde van Oldenbarneveld's ‘tragiese justitie’ en van 't onrecht al diens medestanders aangedaan.

Op zich zelf is er natuurlik niets vreemds in, dat Vondel dit gedicht heeft gemaakt, zes jaren na 't feit dat er in bezongen wordt; de *Palamedes* zelf is ook zes jaar later dan de gerechtelike moord op Oldenb.; en verschillende andere gedichten op Oldenb. heeft Vondel gemaakt lang na diens dood, wanneer zijn hele ziel weer die gruweltijd doorleefde. Verder mag als aanwijzing gelden, dat Vondel in 1619 de personen van 't Oldenbarneveld-drama nauweliks kende, of helemaal niet kende; en in geen geval kon hun persoon en hun leed zijn gemoed zo sterk beroeren, als we dat voortdurend aanvoelen in hem tussen 1625 en 1631.

Maar er zijn ook rechtstreekse aanwijzingen, dat 't gedicht niet onmiddelik na 't bedichte feit is gemaakt.

Vooreerst is heel opmerkelik, dat heel 't gedicht in de verleden tijd staat; en vooral bij sommige regels zou dat heel eigenaardig zijn, als 't kort na 't gebeurde geschreven was. Maar vooral wijs ik op de twee laatste regels, die duidelik aan 'n verder verleden herinneren.

Ten twede. Vondel maakte hier 'n heel eigenaardige vergissing, die alleen te begrijpen is, wanneer hij 't gedicht enige jaren na de gebeurtenis gemaakt heeft. Hij zegt dat Schrijver z'n bijschrift maakte (vs. 11 en 12 zijn letterlik Schrijver's laatste regel), toen Oldenbarneveld al terechtgesteld was (vs. 4-8). Maar 't portret van Hoogerbeets met Schrijver's bijschrift kwam uit in Maart 1619, en heel de zaak was afgelopen voór de dood van Oldenbarneveld, (13 Mei 1619); zie *G. Brandt:* Historie van de Rechtspleging; op MDCXIX, 1e druk (1708) blz. 58-vlgg. (3e druk blz. 75-87).

Ten derde. In 'het Stamboek' (album amicorum) van Peter Schrijver, staat op blz. 159 Vondel's gedicht geschreven, *maar niet met Vondel's eigen hand*, en draagt daar de ondertekening P.V.K. Dit kan wel niet anders betekenen als Palamedes van Keulen (zie *Nadere Verklaringen*). Deze naam kan Vondel pas in de *Palamedes*-tijd hebben gebruikt.

Waar dit 'stamboek', dat omtrent 1880 op verschillende veilingen te koop werd geboden, gebleven is, is niet bekend. Dit getuigenis zou natuurlik volstrekte bewijskracht hebben voor 't jaar 1625 (of daaromtrent), als 't Vondel's eigen handschrift was. Nu zou 't ook later dan de oorspronkelike tijd van 't gedicht, door 'n ander ingeschreven kunnen zijn, van wie zelfs de ondertekening P.V.K. afkomstig kon wezen. (Over dit Stamboek, zie *Oud-Holland*, II, blz. 307). Van Lennep II, blz. 322 stelt 't gedicht evenzo op 1625, en betoogt op blz. 26 van Nalezing en Aanteekeningen, op grond van de ondertekening P.V.K., dat 't na *Palamedes* geschreven moet zijn.

Unger in zijn Bibliographie blz. 158 en 225 stelt 't op 1619; evenzo in zijn Vondel-uitgave (1618-1620), blz. 23. Voor 't jaartal verwijst hij in Bibl. blz. 158 noot 2 in kolom 2, eenvoudig naar Brandt's Historie van de Rechtspleging, waar over Vondel's gedicht niets te vinden is, wel over de veroordeling van Schrijver en Basson.

ORANJE MAY-LIED, blz. 762.

Van 1626. Dit jubellied over de geboorte van Prins Willem II, is natuurlik vlak na diens geboorte (27 Mei 1626) gedicht.

KLINCKDICHT (op Frederik Hendrik), blz. 804.

Van 1626. Dat klinkdicht dat in de *eerste* druk van de *Begroetenis* niet voorkomt, wel in de *twede* ook met 't jaartal 1626, is dus blijkbaar later gemaakt, en dus wel van 1626.

OP DR. JOAN FONTEYN, blz. 805.

Van 1626. Immers op 't portret gesneden door Jan Hermansz. Muller, staat in de rechterbovenhoek *AEtatis suae LII* en daaronder CI□.I□.CXXVI (d.i. 1626).

ANTIDOTUM, blz: 808.

Van 1626. Zoals uit de tijd van die twist blijkt. (Zie verder *S. Muller* in *Jaarboekje van de Doopsgezinde gemeenten, in de Nederlanden* (1838 en 1839) blz. 143).

BEDE AEN DE OPPER VYANDEN, blz. 812.

Allerwaarschijnlikst van omtrent 1626. Ook dit is in toon, geest en stijl van de *Palamedes*-tijd. Van Lennep, van Vloten en Unger stellen 't ook op 1626.

WATERBEL, blz. 814.

Van omtrent 1626. Deze hekeling, waarschijnlik geboren uit Vondel's wrevel over de lasteringen verspreid tegen Oldenbarneveld's partij en tegen de remonstranten, is wel uit deze hekeljaren (1626-1630); al is 't jaar niet nader te bepalen. Van Lennep, Van Vloten en Unger ook op 1626.

BEECKZANG, blz. 816.

Waarschijnlik van 1626-1627. In 't bekende bundeltje *Minneplicht* (van 1626) waarin de twede uitg. van *Stryd of Kamp* (zie aant. op blz. 497), met de drie gedichtjes aan de meisjes Baeck, staat dit gedicht niet. Toch is 't wel niet lang na deze gedicht, immers t' is geheel in dezelfde toon.

IV. Nadere verklaringen

zoals die in de aantekeningen onder de tekst beloofd zijn, of nog wenselik zijn gebleken.
Om dit boekdeel niet tot al te groten omvang te doen uitdijen, moet ik mij tot 't noodzakelike beperken.
AENDACHTIGE BETRACHTINGE, blz. 55:

Opmerkelik is dat Vondel dit gedicht niet zelf uit 't Hoogduits heeft vertaald, maar de vertaling van 'n ander in rijm gebracht heeft. Waarschijnlik had Vondel de Duitse tekst niet, want hij kende toen toch zeker Duits.

Vs. 143. De aant. wijs *touwt* naast de aanv. wijs *drijf* achter 't zelfde *ten zy*, juist als in 't Mndl., niet noodzakelik uit rijmdwang, anders had Vondel evengoed kunnen schrijven *drijft*.
HIERVSALEM VERWOEST, blz. 74:

In de t i e t e l : *als op het tooneel voorgesteld* (zie de verklaring op blz. 74). Dit verklarende *als* is in de 17d'eeuw nog heel gebruikelik. Bekend zijn de bezwaren die bij de eerste onderhandelingen over 't 12-jarig Bestand geuit werden over dat woordje *als*, in de aanbieding van de Aartshertogen door Pater Neyen gedaan, n.l. dat zij zouden onderhandelen met de Noordelike gewesten ‘in qualiteit ende als deselve houdende voor vrye landen, provinciën en steden, waarop sy niet en pretenderen’. Ook dit *als* is verklarend; *als houdende* betekende: omdat ze hielden. Maar de Franse gezant Jeannin, die erg achterdochtig was, zag er de betekenis in van *quasi*: alsof; dus niet 'n werkelike erkenning van de onafhankelikheid. (Zie Blok: *Geschiedenis van het Ned. volk* III, hfs. VI. De onderhandelingen over het Bestand). Die betekenis was op zich zelf mogelik, en daarom in 'n dergelijk stuk was 't woordje *als*, hoewel verklarend bedoeld, niet gelukkig. Zie ook vs. 70 en vs. 353.

In de *Opdracht*, blz. 77 aant. In de t i e t e l : de *Roskam* is van 1630, niet van 1626; blz. 81 bij r. 60 *die mijn Heer.... niet ontaerd:* die niet uit uw aard slaat, van u niet ontaard is; hier *mijn Heer* in de 3e n.v., verg.: Ick.... sal u niet ontaerden In vroomigheyd, in trou (*Palamedes*, vs. 160, 161).

Aen den Leser, blz. 84, r. 35 *de verschenen Zalighmaker*, naar St. Paulus' brief aan *Titus* 3:4: ‘Maer na dat de goedertierenheydt Gods onses Salichmakers | ende de liefde tot den menschen gheopenbaert is: heeft hy ons saligh ghemaeckt:’ (*Deux-aes*, zie vlg. aant.; 't Lat. *apparuit*).

Blz. 85 r. 42. In de *Deux-aes bijbel* (die Vondel in zijn protestantse tijd geregeld gebruikte) staat in Psalm 22, vs. 8: Alle die my sien | spotten mijner: sperren den mont op | ende schudden den cop (Uitg. Embden 1565). De *Vulgaat* heeft voor *sperren den mont op* eenvoudig *locuti sunt labiis* (21:8). Zie voor Vondel's *Deux-aes bijbel:* H. Moller: *De Heerlijckheit der Kercke* (1907) blz. XXIV-vlgg. Voor kleine verschillen in de teksten, blz. XXVIII.

Blz. 88 r. 135-137. De aanhaling is uit Flavius Josephus' *Joodse Oorlogen* 6:43.

Blz. 90 r. 176-vlgg. Deze aanhaling uit Cunaeus' *De republica Hebraeorum*, II:15 (1617).

Blz. 92 r. 208 de *Dochter Sion* voor *Sion*, zie bijv. 4 *Koningen* 19:21: ‘Dat isset | dat de Heere tegen hem gesproken heeft: De maget de dochter Zion | verachtet u | ende bespot uwer | de dochter Ierusalem | schuddet u met haren hoofde na.’ (*Deux-aes*

Con. II). Sion en Jeruzalem worden door de profeten dikwels als 'n persoon voorgesteld. Zie ook blz. 101, aant. op *De dochter Sion*.

Blz. 93 r. 225-226. Deze verzen zijn 'n vertaling van Seneca's *Troades* vs. 4-6. (Vondel's *Hecuba* vs. 6-7).

In 't t r e u r s p e l vs. 39-vlgg. Over 't gebeurde in Iotápata, zie Flavius Josephus' *Joodse Oorlogen* III 24-26.

Vs. 235 *girst van le'er* meer wschl. betekent dit: knerst van leer, knerst uit de schee.

Vs. 1001 *'t zoute veldgewas* is letterlik vertaald de *salsae fruges* van Vergilius' *AEneïs*, II, 133.

Vs. 1383-84. Zie Fl. Jos, *Joodse Oorlogen* 6:8.

Vs. 1428. Van Lennep en Unger verklaren *medalien* verkeerd als ‘glanzende ronde sterren’.

Vs. 1435-36 Naar du Bartas: Premier jour de la sepmaine:

> Ce peuple ensorcelé de superbe et de rage,
> A gaigné pour le moins sur nous cet avantage,
> Qu'il scait combien l'Enfer est éloigné des Cieux

Dr. G. Kalff had hier al op gewezen in ‘Bronnen van Vondel's Werken’ *Oud Holl.* XII, blz. 30.

Vs. 1577 Voor deze eigenaardige betekenis van *staan:* schatten, op prijs stellen; verg. nog *Hooft:* ‘Alsoo schijnt hy oock in de requeste sijne misdaedt licht te staen, deselve doorgaens noemende een misuis.’ *Brieven* (uitg. Van Vloten) I, 57 (van 1612); (*misuis* = vergrijp; zoals in 't Mndl.).

DE HEERLYCKHEYD VAN SALOMON, blz. 223:

Het Inhoud, blz. 233, r. 54. Zoals bekend, is *'t Hooglied* waarschijnlik niet door Salomon geschreven. De aanhalingen uit du Bartas zijn hier genomen uit dezelfde uitgave als in Dl. 1 (zie *Nad. Verkl.* blz. 822, *Warande der Dieren*) nml. Commentaires sur la Sepmaine.... A Anvers Par Herman Mersmann, 1591, waarin telkens met nieuwe bladzijnummering, alle werken van du Bartas zijn opgenomen.

Vs. 30 Dit *met roozen getapijt* letterlik naar du Bartas: *de roses tapissez*.

Vs. 43-vlgg. Bij du Bartas:

> On ne recognoistroit les monts sans les vallées,
> Et les tailles encor artistement meslees
> En oeuure Musaique, ont pour plus grand beauté
> Diuers prix, diuers teint, diuerse quantité.

Vs. 179 *Vermael:* schildering, van *vermalen:* schilderen, zoals bestuur van besturen, betoog van betogen enz.

Vs. 242 *Robynscherp* verg. *Diamantscherp* in vs. 833.

Vs. 255-vlgg. Deze vreemde regels zijn Vondel's vertaling van du Bartas' volgende verzen:

> Pour se guinder souuent aux choses eternelles,
> Des Mamuques legers elle porte les aisles.

Vondel heeft ze blijkbaar niet goed begrepen. Met *de voetelooze vog'len* bedoelt hij waarschijnlik de engelen.

Wat Mamuques betreft, Godefroy in zijn *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, zegt op Mammuque: *oiseau légendaire sans ailes, qui ne se corrompt point après la mort*. Verder haalt hij aan Cotgr.ed. 1611: A winglesse bird, of[1] an unkwowne beginning and after death not corrumping. She hath feet a hand long and so light a body, so long feathers that she is continually carried in the ayre, whereon she feeds; some call her the bird of paradise; but erronously; for that hath wings and differs in other parts from this.

Ik heb hierboven al gezegd, dat Vondel de twee verzen van du Bartas niet heeft begrepen. Maar 't allerzonderlingste is, dat Vondel spreekt van *voetelooze* vog'len, terwijl de beide gegeven aanhalingen zeggen, dat de vogel *geen vleugels* heeft, en de Engelse zelfs meedeelt, dat deze Mam(m)uque juist heel lange voeten heeft *a*

1) Er staat *or*, dit moet blijkbaar *of* zijn.

hand long. Maar er blijkt in ieder geval (uit de Engelse aanhaling) dat de vogel altijd in de lucht zweeft, en zelfs leeft van de lucht.

Waar du Bartas zegt van *la Sapience:* Des Mamuques legers elle porte les aisles, klopt dat wel met bovengegeven Engelse aanhaling, als men *aisles* niet te letterlik neemt.

Vs. 258 *oon:* zonder; vooral Hollands-Friese bijvorm in de 17d'eeuw van *ane, aan:* zonder; ook vervormd tot *om* bijv. in: om 't leven brengen, enz.

Vs. 289. Vormen als *hertens* bij manl. en onz. woorden zijn wel *Nederlandse* versmeltings-vormen van zwakke en sterke verbuiging en daarna ook bij vrouwel. ingedrongen. Van Helten *Middelned. Spraakkunst* verklaart ze ook aldus. Vgl. Dl. 1 *Warande*, blz. 573, vs. 11.

Vs. 325 *veyl:* letterlik = te koop, dus: op de koop toe. 't Frans heeft: pour surcroist: tot overmaat, ten overvloede.

Vs. 342. In de aant. in plaats van *niet-verdwaalde* beter: *niet-verdwalende* ronddwaling. Vergelijk verder voor dit vers Vondel's *Bespiegelingen* 3:853, 854:

> Het lustme hier den dans van vaste en losse starren,
> Die nimmer onderling verdwaelen, noch verwarren,
> t'Aenschouwen,...

Vs. 637 *een vlaegh:* 'n tijd. 't Frans heeft: assez longuement.

Vs. 672 *van 't naeste beecxkens oever;* hoewel *oever* vroeger 'n het-woord was, kan hier *'t* niet bij *oever* horen. Immers die manier van zeggen, de 2e n.v. bepaling tussen 't lidwoord en 't zelfst. n.w., bestond al in 't vroegste middeleeuws niet meer, dan alleen in de verbinding met *Gods*.

Vs. 833 *Diamantscherp* betekent hier ongetwijfeld: scherp, ruig van diamanten, dus: bezet met diamanten; 't Frans heeft: Poignant de Diamans, en vergelijk vs. 242 *Robynscherp*. 't *Woordenboek* III 2, kolom 2491 verklaart 't onjuist met: *diamantgruis*.

Vs. 854 *Berijl*, ons woord *bril* is 't zelfde woord; vroeger werden de brilleglazen van *beril* gemaakt.

Vs. 877-vlgg. Deze dans der hemellichamen heeft Vondel nagevolgd in *Adam in Ballingschap*, de 3e rei, vs. 833-vlgg.

Vs. 878. De uitdrukking *lot noch deel* is 'n Hebreeuwse of bijbelse zegswijze, ontstaan bij de verdeling van 't beloofde land onder de Israëlieten door 't lot.

Vs. 943 *na Siloos bergh:* hier kan niet bedoeld zijn de stad Silo op 't gebergte van Efraim, want die lag (op 30 K.M.) ten Noorden van Jeruzalem.

Vs. 963-vlgg. Dit bruiloftslied is 'n vrije navolging van enkele verzen en strofen uit 't Hooglied.

De voornaamste volgen hier:

963-966 I:15.16. Siet | mijn vriendinne | ghy zijt schoone | schoone zijt ghy: uwe oogen zijn als duyuen ooghen.

967-970 V:2. Ick slape | doch mijn herte waeckt: daer is de stemme mijns vriendts | die aencloppet | Doet my op | lieue vriendinne | mijn suster | mijn duyue | mijn vrome: want mijn hooft is vol daus | ende mijne hayren vol nachts druppelen.

V:8. Ick besweere u | ghy dochteren Jerusalems | vindet ghy mijnen vriendt | soo segghet hem dat ick van liefde cranck ligghe.

971-974 IV:10, 11. Hoe schoone zijn uwe borsten | mijn suster lieue bruyt: uwe borsten zijn lieffelicker dan wijn | ende den rueck uwer salue | ouertreedt alle cruyden.

Uwe lippen mijn bruyt | zijn als druppende honichseem | honich ende melck is onder uwer tongen | ende uwer cleederen rueck | is als den rueck Libanon.

en IV:3 (eerste helft). Uwe lippen zijn als een roosenuerwich snoer ende uwe reden lieffelick....

975-978 II:4-6. Hy voert my inden wijnkelder | ende de liefde is zijn baniere over my.

Hy verquickt my met bloemen | ende laeft my met appelen: want ick ben cranck van liefde.

Sijn slincke hant leyt onder mijnen hoofde | ende zijn rechterhandt omhelst my.

V:13. Syne kinnebacken zijn als de wassende cruydthofkens der Apotekers: syne lippen zijn als Roosen | die met vlietender Myrrhen druypen.

V:16. Sijn kele is soet | ende gantsch lieffelick | een sulcken | is mijn vriendt | mijn vriendt is een sulcken | ghy dochteren Jerusalems

979-982 II:1 en 2. Ick ben een *Bloeme te Saron | ende een Roose int dal.
Als een Roose onder den doornen | so is mijn vriendinne onder den dochteren.
Hierbij als kanttekening: *An. (d.i. Anderen) lelie inden velde.
Vondel gebruikt dus beide vertalingen *lelie* en *roos*, zoals du Bartas.
983-986 II:3. Als eenen appelboom onder de wilde boomen | so is mijn vriendt onder den sonen: ick sitte onder de schaduwe diens ick beghere | ende sijne vrucht is mijner kelen soete.

Vs. 975 *hoe soet is my de reuck van uw geruchten;* deze regel van Vondel kan wel niet anders betekenen als: hoe zoet is mij de geur van uw faam; deze betekenis van *gerucht:* de roep, de faam over iemand, komt herhaaldelik voor; zo bijv. *Deux-aes, 1 Con.* 10:1. Maar du Bartas heeft (blz. 61): *que l'odeur de ta louange est douce:* wat is de geur van uw lofprijzing zoet; bedoeld wordt uw lofprijzing over mij.

Vs. 981. Deze regel luidt in 't Frans: Premier ie veux cueillir cette fleur de ma main; Vondel's *d'eerste* kan dus evengoed 'n Gallicisme zijn.

Vs. 1008 *'t voorhoofd van 't gebouw;* 't Frans: Marbres digne du *front* d'un Royal edifice; waarschijnlik wordt hier bedoeld de driehoekige gevelbekroning (frontispies), wat 't Frans *front* ook betekenen kan.

Vs. 1009-1010. Letterlik staat er dus: Dees houwt 'n kop van 'n pijler, die (houwt) 'n voetring (*bult*) met z'n hand; dees' ('n ander) verzacht, werkt bij 'n holle lijst of gordel (*tegenbult*). Bij du Bartas staat (blz. 61):

> L'un coupe un chapiteau, l'autre taille un bossel,
> L'un un Plynthe adoucit, l'autre un contre-bossel.

Vondel heeft met *verzoet* letterlik *adoucit* vertaald. *Plynthe:* de plint, 't *voet-vierkant*, en *contre-bossel: tegenbult*, gordel (holle lijst) heeft ie verwisseld.

Bossel en *contre-bossel* zijn bouwkundige termen: voetring en gordel, aan 't voetstuk of basement van de pijlers in de bekende klassieke Ioniese en Korinthiese en natuurlik ook Renaissance-stijlen. Dat basement of voetstuk is 't gedeelte tussen de vierkante onderlaag of plint ('t *voet-vierkant*) en de schacht van de pijlers; 't bestond gewoonlik uit twee voetringen met bol profiel (*bult*) gescheiden door 'n gordel of holle lijst (*tegenbult*).

Vs. 1045-1046. Volgens *1 Con.* 6:15 was de *vloer* belegd ‘met Dennen berderen’ (planken) (et texit pavimentum domus tabulis abiegnis).

Deux-aes heeft *1 Con.* 6:15: Ende bouwede de wanden des huys | binnen aen de zijden van Cederen | van des huys vloer aen | tot aen het dack: Ende beschootet binnen met houte | ende solderde den vloer des huys met Dennen berderen. (De *ceder* is een der vele soorten dennebomen).

Vs. 1047. *Deux-aes* heeft *1 Con.* 6:18: Binnen was het huys enckel Cederen | met ghedraeyden knoopen ende bloemwerck. En *1 Con.* 6:29: Ende aen allen wanden des huys alom liet hy gesneden werck maken | van wtgehoolden Cherubim | palmen ende bloemwerck | inwendich ende wtwendich.

30 Doe ouertooch hy den vloer des huys met gulden platen inwendich ende wtwendich.

De twee eerste boeken van de 4 boeken der *Koningen* in de *Vulgaat* heten in de protestantse bijbels *Samuel* 1 en 2.

Vs. 1074 *Haer voedende* kan niet anders betekenen dan zich *voedende;* 't Frans heeft: se paissans. Van Lennep en Unger verklaren fout: *hen voedende*.

Vs. 1150. Voor dit *dobbel testament* verg. *dobbel Euangelij* in ‘Henricvs de Groote’ vs. 212 (Dl. 1 blz. 158, en zie hierachter *Aanvullingen en Verbeteringen*, blz. 921).

Vs. 1200. 't Vers betekent: God is de zuivere werkelikheid, de zuivere volmaaktheid (*zuyv're daed: pur acte:* actus purus) van alle aanleg, van alle mogelikheden tot volmaaktheid (*der machten: des puissances*, van de potentiae) zoals die in de werkelike en mogelike schepselen kunnen zijn.

De twede helft: *der daden macht geprezen:* de volprezen mogelikheid van de werkelikheden d.i. van de volmaaktheden in de schepselen. Dit zegt 't zelfde als de eerste helft, in omgekeerde orde: de mogelikheid (*macht: puissance:* potentia) van werkelikheden, van volmaaktheden (*der daden: des actes:* van de actus) in de werkelike en mogelike schepselen, ligt in God, in Gods volmaaktheid; in God, die uitsluitend volmaaktheid, werkelikheid is, in wie geen enkele aanleg (potentia) is.

't Frans heeft: Des puissances pur acte, et des actes puissance. De uitgave door mij overal aangehaald (zie blz. 904) heeft de zetfout *pour* acte in plaats van *pur* acte.

Dat Vondel 't woord *daet* gebruikt in de betekenis van werkelikheid, blijkt bijv. uit

Bespiegelingen II vs. 278: In alle schepslen zijn veel dingen onderscheên, Oock in der daet; d.i. ook in de werkelikheid ('t Latijnse *realiter*), d.i. niet alleen in de beschouwing van 't verstand (*ratione*). Evenzo aldaar *daetlijkheit* vs. 283.

Vs. 1201-vlgg. Vergelijk *Lucifer*, de rei na 't eerste bedrijf.

Vs. 1204 *eenvormigh* betekent een van wezen (*vorm*), een enkelvoudige wezenheid. Dit *vorm* is 'n weergave van 't Latijnse *forma* in de scholastiek-wijsgerige betekenis. Volgens de scholastieke wijsbegeerte bestaan alle stoffelike dingen uit *stof* (materia) en *form* (forma); de *forma* is dat waardoor 'n stoffelik ding of wezen die bepaalde wezenheid is, onderscheiden van alle andere wezenheden.

In *deze* betekenis gebruikt Vondel later (vooral in *Bespiegelingen*) de spelling *form*.

Van God kan dus in deze volkomen zelfde zin *form* of *vorm* niet gezegd worden, wel *form* (*vorm*) in de zin van wezen, wezenheid (essentia).

In *Bespiegelingen* II vs. 289, 290 zegt Vondel:

> .... de Godtheit blijft altoos
> Een louterheit, een geest, lichaeme- en stoffeloos,
> Geensins aen een gegroeit,....

en 293, 294:

> noch bestaende uit onderscheit
> Van toeval, form, en stoffe....

Dus niet uit *form* en *stof*. Toch gebruikt hij dat woord *form* van God in de betekenis van (zuivere) wezenheid (essentia); vs. 597-vlgg.

> Godts eigenschappen, wat vernuft hier tegens storm,
> Om haer te monsteren door onderscheit van form,
> Zijn niet dan loutre form, en wezen al te zamen.

En *eenformigh* gebruikt hij van God in vs. 182:

> Want niet eenvouwigers, niet zoo eenformighs dan
> Godts wezen in zich zelf gelooft wort, en geprezen:

Zie ook *Vondelstudiën* II door J.J.G. Boelen S.J.: (*Vondelstudie* X, blz. 150-vlgg.).

De regel (vs. 1204) hier luidt bij du Bartas: Va donnant uniforme á tant de formes estre.

Vs. 1222. Vergelijk over Gods eigenschappen Vondel's *Bespiegelingen* II.

KLINCKERT (Op de aenkomste van de Koninginne van 't Zuiden) blz. 299:

Vs. 6. *de liefd die*. Hier bedoelt Vondel mischien de verkorte vorm *liefd* van *liefde* en dan met *d*-klank (voór de *d* van *die*), niet de kortere bijvorm *lieft*, die naast *liefde* bestond; dan zou de klank zijn *liefttie*.

Vs. 12. *wy zwaer gejockt:* zwaer beladen als we zijn, is 'n Latijnse zinsvorm (onafhankelik deelw. of bijv. n.w.; Abl. absol.) vergelijk *Nadere Verklaringen: De Helden Godes, Tobias*, blz. 909, op vs. 34.

DE HELDEN GODES, blz. 301:

Opdracht, blz. 304. Over Dr. Johan Fonteyn zie Dr. J.A. Worp in *Oud-Holland* II, blz. 141 en 142 (In 'n opstel over diens zoon Dr. Bernard Fonteyn).

Regel 23 *eener*: iemand, zoals meermalen bij Vondel en anderen (o.a. ook in de Staten-Bijbel); mogelik invloed van 't Hoogduits.

Aenden Leser, blz. 309, r. 25, 26. De tekst uit St. Pauwels' brief aan de *Hebreeuwen* 10:1. Want omdat de wet maar 'n schaduw bevat van de toekomstige goederen, niet 't beeld der dingen zelf.... (Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum). De tegenstelling *schaduw* en *beeld* in de zin van afschaduwing en werkelikheid, op dezelfde wijze als *schaduw* en *lichaam* in Sint Pauwels' brief aan die van Kolossus 2:16, 17: Laat niemand u oordelen omtrent spijs of drank, omtrent (de viering van) 'n feestdag of nieuwe maan of sabbat dagen; deze dingen zijn 'n schaduw van de toekomende: maar 't lichaam is van Kristus: (quae sunt umbra futurorum: corpus autem Christi).

Blz. 313 r. 136 *verganghlijcke*, waarschijnlik uit te spreken met *ng* niet met *nk;* hoewel

de spelling in deze tijd bij Vondel dikwels meer naar de overeenkomst is met andere vormen (hier met *gang* enz.) dan volgens de klank.

Alle teksten in de onderschriften van de prenten zijn uit de Deux-aes *bijbel*. Zie H. Moller: *Vondel's Heerlyckheit der Kercke* (1907) blz. XXVIII.

Abel, blz. 318. In 't onderschrift uit *Hebr.* 11:4 slaat *door de welcke* hier duidelik op *offerhande;* de Latijnse tekst heeft: Fide plurimam hostiam Abel, quam Caïn, obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus.... Dat *per quam* kan, omdat zowel *fides* als *hostia* vrouwelik is, op beide slaan. Andere vertalingen laten 't slaan op *fides* dus op *'t geloof*. (Zo de Statenbijbel, en Beelen uit de 19e eeuw), maar Moerentorf heeft ook *door de welcke* dus op *offerhande*. Ook 't Grieks heeft twee vrouwelike woorden *π□στει* en *θυσ□αν*.

Enoch, blz. 323 vs. 7 *schier* = heel en al; deze betekenis is ontstaan uit de vroegere van *helder, zuiver;* ook ons *zuiver* kan *helemaal* betekenen. De betekenis *bijna* zou hier ook passen. In 't middeleeuws komt *schiere* = heel en al, meermalen voor. Mogelik is 't 'n ander woord als *schier:* bijna (middeleeuws: snel spoedig, bijna).

Noah, blz. 324 vs. 6 *mars op mars:* wordt eigenlik gezegd van de buitengewoon rijk getuigde schepen, vooral de Spaanse, die *mars op mars* d.i. de ene mars boven de andere voerden. 'n *Mars* is 'n houte kraag of rand, die gelegd is op de uiteinden van de dwarshouten (zalings) aan 't bovenstuk van de mast, en waar 't tuig aan bevestigd wordt; de mars is de looprand voor 't scheepsvolk. De veel eenvoudiger Hollandse schepen hadden meestal maar eén mars aan de masten. Verg. *Lof der Zee-vaert* vs. 106 (blz. 436).

In 'tzelfde vers: *met krauwels portefrazen:* de krauwels zijn gebogen ijzere haken, die als steun dienden voor die brede kragen, zogenaamde ‘karkassen’ van ijzerdraad met een of andere stof omwoeld; en *portefrazen* is de eigenlike naam voor die karkassen.

Vs. 7 *achterswans:* sleep; al in 't Mndl. betekende *swans* meestal sleep van 'n vrouwekleed.

Vs. 27 *Galioen* hier voor de Ark, was in de 17 d'eeuw de naam van de bekende grote, vooral Spaanse, zeilschepen.

Melchisedech, blz. 327 vs. 23, *In boersche onordeningh:* in lompe wanorde; de *Dwingelanden van 't Groot Syrien* waren dronken volgens Flavius Josephus' *Joodse Geschiedenissen* 1:11. Abraham overviel ze 's nachts.

Moses, blz. 339, vs. 8, 9. Volgens Flavius Josephus' *Joodse Geschiedenissen* 2:3 vertrad Mozes in letterlike zin als kind de kroon van de Pharao. Vs. 9 betekent dan: zoals Mozes later deed (in figuurlike zin) toen hij de kroon van de Pharao verachtte, en zich een voelde met zijn broeders die onderdrukt werden.

Vs. 10 *mack:* herderstaf, schaperschup. Deze bestaat uit 'n lange steel met 'n klein blad, en wordt elders *mik* geheten (zie Dl. 1 blz. 200 op vs. 542). Hiermee werpt de schaper of scheper 'n kluitje aarde naar 'n schaap, dat dreigt af te dwalen.

Vs. 25 *uytvaerd*. Hier spelt Vondel met *d*, die ik heb laten staan. Kende Vondel nog de oorspronkelike verbogen vormen met *d?*, immers (uit)*vaart* heeft 'n *t* die vroeger uit de oorspronkelike *d* verscherpt was.

Dat Mozes stierf en begraven werd op de berg Nebo in 't land van Moab in 't N.O. van de Dode Zee, blijkt uit *Deuteronomium* (*Herhaling der Wet*) 32:49-52 en 34:5, 6.

Vs. 26, 27, 28. Zie hiervoor de brief van de apostel *Judas* vs. 9: ‘Michael de Archangel | als hy tegen den Duyuel street ende handelde van het lichaem Mosi | en derfte hem de schuldt der lasteringhe niet oplegghen | maer seyde: De Heere straffe u.’ De H. Joannes Chrysóstomus en vele andere Schriftverklaarders menen, dat de duivel 't lijk van Mozes op 'n bekende plaats wilde begraven; mischien om de Israëlieten te brengen tot afgodiese verering van Mozes' lichaam. Daarom verzette zich Michaël tegen hem, en zorgde dat Mozes (door de Engelen) op 'n onbekende plaats begraven werd (zie bovenaangehaalde plaats *Deuteronomium* 34:6).

Aaron, blz. 341 vs. 2 *als voor een God:* de naam God wordt in de H. Schrift soms ook op mensen toegepast (zie bijv. *Uittocht* 7:1). Vs. 4 betekent: mijn haar is gezalfd (als hogepriester) en bedekt (*gehuyft*) met infijne zij. - Vs. 5-vlgg. Zie voor de beschrijving van

Aaron's hogepriesterlike ‘myter’ of hoofdbedekking *Deux-aes, Wttocht* 28:36-38: Ghy sult ooc een voorhooftplate maken van louteren goude | ende daerin grauen | ghelijck men den segelen wtgraeft: De heylicheit des Heeren; (anderen vertalen: Geheiligd aan de Heer). Ende sult het hechten aen een gheel snoer voor aen den hoet op het voorhooft Aarons. Dat also Aaron drage de misdaet des heyligen | dat de kinderen Israels heyligen in allen gauen haer heyliginghe: ende het sal alle tijt aen zijn voorhooft zijn | dat hyse versoene voor den Heere. In vs. 5 zegt Vondel *Waer op de myter blaeuwt;* waarschijnlik betekent dit: Waarop de mijter zichtbaar is. Wel geven sommige vertalingen, dat de goude kroon met *blauwe* band bevestigd was, maer *Deux-aes* vertaalt (vs. 37): ‘aen een gheel snoer’ (hyacinthina). In dit hfst. 28 spreekt de *Deux-aes* overal van *zyden;* zo ook van zijn tulband. Vs. 39: Ghy sult oock eenen engen rock maken van witter zijden | ende eenen hoet van witter zijden maken. 't Woord *huif* wordt daar ook gebruikt. Vs. 40: Ende den soon Aarons sult ghy rocken | gordelen | ende huyuen maken | die heerlick ende schoon zijn.

Van de kroon wordt gesproken 29:6: Ende den hoet op zijn hooft setten | ende de heylige croone aan den hoet.

In 't Latijn staat hier voor *croone, lamina* dat *plaat* betekent (verg. *voorhooftplate*, 28:36); deze goude plaat was dan de goude kroon boven de hoofdbedekking (van 28:37), die'n soort van tulband was. Van 'n kroon met punten of ‘spitzen’ waar Vondel van spreekt, wordt in de Bijbel niets gezegd. Op de afbeelding (blz. 340) draagt Aäron niet de hogepriesterlike mijter d.i. de tulband met de kroon, maar alleen de gewone priesterlike tulband.

Vs. 16: vergelijk hfst 28:42: Ende sult hen lijnen nedercleederen maken.

Phineas, blz. 343 vs. 29, *gewrongen van den bloede:* stijf, gestremd van 't bloed, dus met gestold bloed bedekt. Ook in 't klinckdicht voór *Hecuba* vs. 3 (blz. 531) betekent *gewrongen hayr* mischien: haar stijf van 't bloed. Vergelijk gewrongen = gestremd in *gewrongen kaas* 'n bekende uitdrukking vroeger; en bij Huygens *Korenbloemen* 2e Dl. (2e druk) blz. 33: De jonge menschen zijn, gewrongen melck en Caes. Vergelijk ook *wrongel:* gestremde melk.

Gedeon, blz. 349 vs. 1-3. Deze woorden ongeveer sprak Gedeon tot de engel, die hem de leiding in de oorlog opdroeg (*Rechters* 6:15).

Samson, blz. 351 vs. 21, *verfresschen* in plaats van *verfrisschen* onder invloed van *vers*, en *verversen; fris*(*ch*) is uit 't Hoogduits.

Samvel, blz. 353 vs. 32, op betekent, als meermalen, *open*. - vs. 33, Samuël had David tot koning gezalfd.

David, blz. 354-355 vs. 4, *star* of *ster* = voorhoofd; vergelijk *Aaron* vs. 7 (blz. 341). - Vs. 6. Na deze overwinning op Goliath heeft Saül David *niet* toegejuicht; integendeel, Saül was zeer vertoornd, omdat de reien David toezongen: ‘Verslagen heeft Saul er duizend, en David tienduizend’ (*1 Kon.* 18:7. 8). Wel heeft Saül, David verwelkomd na 'n volgende overwinning.

Ionas, blz. 365 vs. 13. *Deux-aes* heeft: *Jona* 2:1. Maer de Heere beschickede eenen grooten visch | Jona te verslinden.

Nehemias, blz. 383 vs. 23, *by de werck; de* is heel vreemd; *werk* is altijd 'n *het*-woord. Over de inhoud van deze regels 20-24 zie 2 *Esdras* (of *Nehemias*) 4:17. In *Deux-aes* staat: *Nehemia* 4:17: met eener hant deden sy den arbeyt | ende met der anderen hande hielden sy de wapenen.

Tobias, blz. 387 vs. 34, *ick levens zat:* toen ik levensmoe was; dit is 'n Latijnse zinsvorm (onafhankelik deelwoord of bijv.n.w., ablativus absolutus), vergelijk *Klinckert*, blz. 299 aant. op vs. 12 (zie blz. 907).

Iudas Machabaeus, blz. 391 vs. 11, *Bean, d'Indumeen:* Bean of Bajan, de vorst der Idumeeën; in de Bijbel *1 Machabeeën* 5:4 schijnt er 'n afzonderlike nomadenstam mee bedoeld te worden tussen de Idumeeën en Ammonieten (‘de kinderen Bean’). Volgens Flavius Josephus' *Joodse Geschiedenissen* XII:11 (aan 't eind) is Bean (bij hem Baän genoemd) de vorst der Idumeeën.

OP DEN BURGHER-KRIJGH DER ROOMEREN, blz. 396:

De schrijver van 't bezongen werk *Heyndrick Storm* was Raad en Advokaat Fiskaal (ambtenaar-lid met raadgevende stem) van de Admiraliteit te Amsterdam.

OP LAMBRECHT JACOBSZ., blz. 397:

Dr. A. Bredius reproduceert tussen blz. 230-1 van Dl. VII van zijn 'Künstler-Inventare' (1921) een *Paulus* van Lambert Jacobsz, eigendom van Baron von Hardt te Lucino bij Lugano, en tekent daarbij aan onder meer: 'Über Lambert Jacobsz, den Vater des Abraham van den Tempel, der ebenfalls schon Maler war, sind wir recht spärlich unterrichtet, und es sind nur wenige Bilder von ihm bekannt. Eines davon, das den Abschied des ungehorsamen Propheten (I Kön. 13, 14) in einer Landschaft darstellt und voll bezeichnet ist *Lambert Jacobsz f 1629* wurde kürzlich durch das Rijksmuseum in Amsterdam erworben.' Daarna wijst Dr. Bredius op 'ein ähnliches' werk des meesters, destijds [1921] in bezit van D. Komter, om een heel nieuw beeld van 's kunstenaars betekenis vast te houden in diens 'Paulus', óók van 1629. 'Diesen Paulus muss Rembrandt in Leeuwarden gesehen haben, als er um 1632 seine Saskia dort besuchte; seine Apostelbilder aus den ersten dreissiger Jahren verraten diesen Einfluss deutlich. Auch Lievens hat dieses oder ähnliche Werke des Lambert Jacobsz vielleicht gekannt, als er seinen Paulus malte, der vor wenigen Jahren in Amsterdam als Rembrandt ausgestellt war und bei dem Rembrandt seinem Freund bei der Malerei des Bücherstillebens vielleicht wirklich geholfen haben mag.'

De aktueelste literatuur over Lambert Jacobsz biedt een noot in het Jaarboek van *Amstelodamum 1928*, behorende bij het artiekel van Mr. H.F. Wijsman over '*Jan Theunisz alias Joannes Antonides* (*1569-1637*)....', een noot die verhaalt, dat de erfgenamen van Jacob Theunisz gevestigd waren op de Nieuwendijk 'daer de rotgans in de gevel ende de rode Leeu in het bord uytsteeckt' en die verder meedeelt: 'De lakenkooper Jacob Theunisz (± 1569-± 1625), afkomstig uit Leer in Oost-Friesland, had den 29sten Oct. 1620 "wtlyeffden" erin bewilligd dienaar bij de Waterlandsche Gemeente te blijven in de plaats van Vondel; in 1592 gehuwd met Pietertge Lubbertsdr, een dochter van den leeraar Lubbert Gerritsz [zie zijn portret in Dl. 1, blz. 707], was hij o.a. de vader van Dr. Antonie Jacobsz Roscius (1593-1624),[1] Lambert Jacobsz (± 1598-1637, schilder te Leeuwarden) en Isaac Jacobsz Rooleeuw.'

Vs. 14 *'t Hof der Vriesen* voor de vergaderzaal der Friese staten, en verder de stad Leeuwarden zelf. - Verg. Vondel: *Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste* (1650) in 't begin: ''s Gravenhage, de Raetkamer der Heeren Staten, en het hof van hunnen Stedehouer,' waar Den Haag genoemd wordt 'de Raetkamer' en 'het hof.' - Zie verder *Het Stockske van Joan van Oldenbarnevelt* (1658) vs. 13-15:

> Hoe dickwyl streckt ghy onder 't stappen
> Naer 't hof der Staeten stadigh aen
> Hem voor een derden voet in 't gaen.

En *Op de Ionghste Hollantsche Transformatie* (1619), Dl. 1, blz. 790 vs. 1: *te hoof:* bij de Staten.

OP KASSANDRAS TREURSPEL, blz. 404:

Vergelijk over Rodenburg's verhouding tot Vondel Dl. 1, blz. 821, op *De Vaderen*.

OP HENDRICK DE KEYSER, blz. 411:

Deze prent is aanwezig op 't Rijksprentekabinet in 't Rijksmuseum te Amsterdam.

1) Op 't portret (zie blz. 482) staat 't jaartal 1594.

GEDACHTENIS VAN DESIDEER ERASMVS, blz. 414:

Deze plano is aanwezig op 't Vondel-museum in de Universit.bib. te Amsterdam. Erasmus' geboortejaar is in de aant. opgegeven als 1467, dit is echter niet zeker, 't kan ook 1466 zijn.

OP ST. AGNES, blz. 420:

Vs. 98. De zinspelingen op Agnes' naam naar de Griekse en Latijnse woorden, zoals Sint Augustijn die had aangewezen, geeft Stalpaert in zijn boek onder de ‘Eersprevckken Der

Oudvaderen van S. Agnes. Hij vertaalt van Augustinus (blz. 45-46) uit Serm. 101. De Diversis. cap. 6. Op blz. 67 geeft Stalpaert boven zijn gedicht ‘Tot Symphronium’ uit Augustinus deze aanhaling (Serm. 101 De Diversis): ‘*Agnes,* latine *Agnam* significat; graece *Castam*. Virgo erat quod vocabatur, et ideo merito coronabatur. *Dat is Agnes,* beduidt int Latiin een *Lam:* int Griecks *Reinig*. De Maegd was het geen datze hiette; ende daerom wierdtze te recht gecroondt.’

Vs. 100. De feestdag van St. Agnes wordt twee maal gevierd, op 21 en op 28 Januarie; op 21 Januarie haar marteldood, en op 28 Januarie haar verschijning aan haar ouders.

Vs. 112. Kan ook betekenen: (de ouderdom) de ouderen bewonderen uw jeugd; *verwonderen* = bewonderen, zoals ook in 't Mndl.

LYCK-DICHT, OP 'T OVERLIJDEN VAN D. COENRADUS VORSTIUS, blz. 426:

Vs. 2. aant. 'T daar aangewezen werkje wordt genoemd in de Amersfoortse uitgave van Vondel's *Hekeldichten* (1707, blz. 125) in de aantekening.

KLINCKERT OP SNELLIUS, blz. 428:

Willebrord Snellius is de eerste en beroemde vertegenwoordiger van de wis- en natuurkundige wetenschap aan de Leidse hogeschool.

OP DE VERTALINGE VAN.... BARTAS, blz. 429:

Rutger Wessel van Boetselaer, heer van Asperen heeft met Jan van Beieren, heer van Schagen, de bekende poging gedaan om Oldenbarneveld te bevrijden (zie *Palamedes* op vs. 826 en 1485).

Vs. 3 *Wenzzel;* Wessel is 'n afleiding van *Waso* (Latijn: *Vasius*), met 't bekende verkleiningsachtervoegsel *il-*. Zowel de naam *Waso* (*Vasius*) als *Wessel* komt in verschillende vormen voor in de oudste tijden: Vazo, Wezo, waarvan de afleidingen *Wassing* in 't Frankies en *Wassink* in 't Saksies; Wazili, Wezil, Wezelo, waaruit *Wessel;* van Wessel afgeleid zijn Wessels, en Wesseling: Sint *Waso* martelaar, is gemarteld in de 5e eeuw, zie bij de *Bollandisten* 16 April II, 423. (Verg. *Nederlandsche Doopnamen* door *J.J. Graaf*). Toch wordt ook *Wessel* wel gebruikt voor Wenzel en Wentzel van Wenceslaus, niet omgekeerd Wenzel voor Wessel.

HET LOF DER ZEE-VAERT, blz. 431:

Vs. 115 *Orangie blangie bleu*, waarschijnlik was de uitspraak toen al: Oranje-blanje-bleu. Deze prinsevlag was de gewone vlag van de Verenigde Provincieën. Tot 't midden van de 17d'eeuw is 't meestal *oranje* en geen *rood;* daarna wordt rood-wit-blauw de gewone vlag. (Zie T. van der Laars: *Wapens, Vlaggen en Zegels van Nederland,* blz. 105,123-125).

Vs. 196 *ongemack,* hier zal dit wel betekenen meer biezonder: ieder heeft de last, 't onderhoud, van z'n eigen kooi, dus *sijn koie en ongemack* is dan weer de bekende hendia-dys: 't ongemack, de last van zijn kooi.

Vs. 328 *waterberg* naar Vergilius' *aquae mons*: stortvloed (*Aeneis,* I vs. 105: insequitur cumulo praeruptus aquae mons).

Vs. 349 *in veelderley manieren* is wel 'n Latinisme: *multis modis,* in vele opzichten.

Vs. 366 *De tortsen; toorts* voor de zon en de sterren, naar 't Lat. *fax:* fakkel, *fax Phoebi* enz.

Vs. 368 *Thetis blaeuwe schoot:* weer 't bekende *coeruleum mare:* de blauwgroene zee (zie *Palamedes* vs. 1336, 37 *Nadere Verklaringen*) en o.a. *Vechtzangk,* vs. 40 (blz. 458).

Vs. 383-384 *weet te dwalen....:* iets juister is: kan dwalen, kan varen tot op 'n vinger-breed nauwkeurig; in navolging van 't Latijnse *scire* met inf.

Vs. 421 *de Grootvorst van de winden:* AEolus wordt genoemd *tyrannus nimborum*.

Vs. 476 *in 't saligh Roemers huys:* Dr. J. te Winkel betoogt, dat deze woorden hier betekenen: in 't huis van Roemer zaliger (*Ontwikkelingsgang*, 1e uitg. Dl. V, blz. 84) en verwijst naar zijn *Bladzijden uit de Gesch. der Ned. Letterk.*, blz. 294-296; maar daar betoogt hij alleen dat de bijeenkomsten van Vondel, Hooft enz. in 't huis van Roemer gehouden werden. De betekenis die Te Winkel hecht aan *'t saligh Roemers huys* is toch ook taalkundig niet te verdedigen.

VECHTZANGK, blz. 456: De aangegeven *wijze* is niet bekend.

Vs. 55 *Daer 't schip aen starren stuit:* verg. bij de Latijnse dichters: *alta sidera pulsat*.

DE SALIGE TOORTSEN, blz. 460:

Aen Bruydegom, en Bruyt. Vs. 4 *maeghdepalm:* de maagdepalm is 't zinnebeeld van de trouw.

De Salige Toortsen. Vs. 3 *wat hemels drijft mijn geest:* dit betekent waarschijnlik (anders dan in de aant. is verklaard): hoe hemels zweeft mijn geest; hoe zweeft mijn geest in de hemel. De volgende uitgaven (*Verscheide Gedichten* van 1644 blz. 278 en *Poëzy* 1650 blz. 378), hebben: *wat hemelsch drijft mijn geest; drijven* in de zin van *zweven*, is heel gewoon. Zo bij Vondel *Zegezang ter eere van.... Vinckenroy* (1637) vs. 83 wordt gezegd van de vogel, die ‘Vast sweeft, en drijft van boven neêr’, verg.: op eigen wieken drijven.

Vs. 49 *ryen* op z'n ankers, is 'n gewone uitdrukking voor 't heen en weer slingeren van 'n schip dat voor anker ligt.

Vs. 106-108. In de uitgave van 1644 (*Verscheide Gedichten*), blz. 281, luiden deze verzen:

> En zetten op 't autaar het Hoofd van Hollands helden,
> 't Welck worstelde met raad, en dapper van gemoet
> Voor 't Recht des Vaderlands vergoot zijn edel bloed.

Duidelik is hier Oldenbarneveld bedoeld.

KLINCK-DICHT (*Misbruik des kerkelyken bans*), blz. 480:

Vondel schreef dit scherpe klinkdicht waarschijnlik, toen men bezig was met de uitbanning van enige bekende remonstranten uit de Gereformeerde Kerk. 't Banvonnis viel op Oudejaar 1623; onder de uitgebannenen waren Jakob Laurensz Reael en Rem. Bisschop (Wagenaar I, blz. 481; over Rem. Bisschop zie *Palamedes* vs. 1587, blz. 715 en 917).

OP SWELING, blz. 485:

Over Joan Pietersen Sweling zie Mr. Ch. M. Dozy, in *Oud Holland* III, blz. 277.

WYCKZANGK, blz. 497:

De ‘wijse’ *Periosta*, wschl. naar Hooft's ‘Periosta die met traege stroomen glijt,’ van 't jaar 1605. (Uitg. *Leendertz-Stoett,* Dl. 1, blz. 44). Maat en stroof en rijmvorm zijn volkomen gelijk, zoals Dr. Stoett reeds heeft meegedeeld (Dl. 1, blz. 341); zelfs zijn beide gedichten presies even groot. *Periosta* uit te spreken *Perjosta*. Verder is de wijs niet bekend.

CHRISTELYCK VRYAGIELIED, blz. 499:

Wyse. Van Angenietje. Bedoeld is wschl. dezelfde zangwijs als op blz. 270 in Valerius: *Gedenck-clanck* (1626): *Stem: Courante Françoyse. Of o Angenietje*, &c., waar de muziek staat boven 't lied: *Siet Christen menschen*. Vondel kon zijn lied op die muziek laten zingen, hoewel hij niet dezelfde strofe-vorm heeft; want van Valerius' 12 regels heeft hij de middelste vier, waarop dezelfde muziek staat als op de eerste vier, uitgelaten. De muziek past volkomen op Vondel's lied. De lange 5e regel bij Vondel beantwoordt aan twee rijmende regels bij Valerius. Vondel kon natuurlik die wijs niet uit Valerius' boek hebben, dat pas in 1626 verschenen is.

ZANGH, blz. 501:

Wijse: Yets moet ick u Laura vragen. Deze zangwijze naar Camphuysen's *Stichtelycke rymen* (1624), op *Schadelijckheydt der valscher Tongen:* Als de hooge noodt, by tijden (blz. 69).

PRINCELIED, blz. 505: 't Latijnse onderschrift onder de prent op blz. 504 luidt:

Henricus Fredericus origine Princeps Auraicae; Comes Nassaviae, Catzenellebogiae, Viandiae, Diestziae, Domin: Montis S. Gertrudae, Superioris et inferioris Zualuae, Naeldvici, Hondsholredijkiae etc.

Praefectus equitatus universi confoederatarum Provinciarum.

[*Vertaling:*

Hendrik Frederik geboren Prins van Oranje; Graaf van Nassau, Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Heer van Sint Geertruidenberg, Hoge en Lage Zwaluwe, Naaldwijk, Honselersdijk enz.

Opperbevelhebber van de gehele ruiterij der verenigde Provincieën.]

BEGROETENIS AEN FREDERICK HENRICK, blz. 507:

In de oude uitgave staat aan de kop van de bladzijden: *Begroetenis aen vorst Frederick*.

Vs. 200 *Maraen*. 't Spaanse woord *marráno,* varken, was de scheldnaam voor de Moren (en Joden) die door 't bevel van Ferdinand van Arragon in de 16e eeuw gedwongen zich hadden laten dopen, maar Moor (of Jood) gebleven waren. In ons land was dit 'n gewone scheldnaam voor de Spanjaarden. Vergelijk bij Starter: *Gedicht over 't ontset van Bergen op den Zoom* (in *Frieschen Lust-hof*), waar in vs. 7 de Spaanse koning (‘Spaensche Vos’ vs. 1) genoemd wordt *Koningh der Maranen;* zie verder vs. 41 enz. Valerius' *Gedenck-clanck* blz. 247 in 't lied van Bergen op Zoom, in de eerste stroof: Hoor de Spaensche trommels slaen! Hoor *Maraens* trompetten! enz. enz. Sommigen meenden, dat 't woord *Marráno* ontstaan zou zijn uit *Maran Atha* in *1 Kor.* 16:22: ‘Indien iemand onze Heer Jezus Christus niet bemint, hij zij vervloekt; Maran Atha’. Maar deze twee Aramese woorden betekenen: de Heer komt, en niet: vervloekt.

OP DE BEELDENIS (van Amalia), blz. 524:

't Randschrift rond 't portret op blz. 525 Quid reddam Domino? zal wel uit 't hoofd zijn neergeschreven naar 't bekende Quid retribuam Domino, uit *Psalm* 115:12 of naar Erasmus' vertaling?

DE AMSTELDAMSCHE HECVBA, blz. 529:

Vondel heeft zijn vertaling bewerkt naar de uitgave van Seneca's treurspelen door Scriverius (Leiden 1621). Toch wijkt hij op sommige plaatsen af; wschl. hadden Hooft en Reael die met Vondel samen de Hecuba ‘in prose’ vertaalden, niet alle dezelfde uitgave, ook hebben ze de vele wijzigingen benuttigd die achter Scriverius' uitg. staan aangetekend.

Blz. 531. *Klinckdicht*, vs. 3: *gewrongen hair* betekent mischien: haar stijf van bloed (verg. blz. 909 op *Phineas*).

Blz. 532. Over David Vinckboons zie Dl. I, blz. 820.

Opdracht aan de Hubert r. 23 aant. (blz. 534, Brandt's meedeling over de ‘spelling van yder woord’ (*Leven van Vondel* op MDCXXI) is onjuist. Zie H. Moller: Vondel's spelling.

Vs. 311. In dit vers, waar Vondel's tekst (van Scriverius, vs. 197) *dimisit diem* heeft, lezen andere teksten *diuisit diem*, wat toch wel zal moeten betekenen: scheidde hij van 't daglicht; Vondel vertaalt letterlik.

Vs. 317, 318. Hier volgt Vondel de verbeterde tekst van Lipsius (blz. 48) door Scriverius gegeven (vs. 202) Tritonum ab alto cecinit Hymenaeum chorus.

Vs. 410, 411

> Maeckt Priaem opgeblaesen,
> Of moedigh onsen geest?

Seneca heeft 't mooie vers (271):

> Tu me superbum, Priame, tu timidum facis

d.i.:

> Gij maakt me trots, Priam, gij brengt me in vrees.

Vondel heeft blijkbaar voor *timidum* verkeerd gelezen *tumidum:* opgeblazen, en dus 'n heel ander vers verstaan.

Vs. 443. Van af dit vers hebben Van Lennep en Unger de nummering van de verzen fout, doordat ze de halve regels die onmiddelik voorafgaan, voor hele hebben gerekend. Dit doen ze later nog enige malen, zodat de nummering helemaal in de war is.

Vs. 682 *voor de vlught:* op de vlucht; *voor* betekent hier *door,* ter oorzake van, dus: doordat ze vluchten. Deze oorzakelike betekenis van *voor* is in 't middeleeuws gewoon, zo bijv. *voor 't zwaerd sterven:* onder 't zwaard, door 't zwaard. Verg. nog Verdam *Mndl. Wrdb.* dl. IX, kolom 932 onder 7: *voir ontsicht der vyanden:* uit vrees voor de vijanden, enz.; verg. ook 't Duitse *vor Freude*, enz.

Vs. 700. Vondel volgt hier bij Seneca's vers 486 de verbetering van Gruterus: in luctus suos Rex non avarus (zie achter Scriverius' uitg., *Notae,* blz. 228); ook voor de volgende regels vergelijk Gruterus aldaar (zo vs. 704 *met droevigh voorspoock*).

Vs. 707-710. Ook deze regels volgens Scriverius 492-vlgg.; in andere teksten worden deze woorden van de *Raedsman* (Senex) gedeeltelik door *Andromache* gezegd.

Vs. 1076, 1077 *Den sleep van Troiens spel:* zo heeft Scriverius' tekst 't niet (die heeft *Troici lustri* d.i. Troje's herdenkingsfeest); Vondel zal dus de aant. van Scaliger gevolgd hebben: *Troici lusus* d.i. Trojens spel.

Vs. 1119-vlgg. De rei van *De darde handel*. De landstreken, steden en rievieren hier opgesomd, zijn ontleend aan de bekende schepenlijst in de 2e zang van Homeros' *Ilias,* op 'n enkele na zoals *Pisae* (vs. 1180). Waar dus maar eén stad of rievier van dezelfde naam bestond, ligt 't voor de hand, dat hier door Seneca en Vondel bedoeld is dezelfde stad of rievier als Homeros daar aangeeft.

Vs. 1141-1142 *Pleuros:* de stad in Aitolië (West-Griekenland) heet eigenlijk *Pleuron* (zoals ook bij Seneca in vs. 828 staat, (Grieks *Πλευρ□ν*); sommige teksten hebben Pleuros.

Vs. 1147. De verkeerde lezing *Prothei* in plaats van *Prothoi* staat in sommige teksten van Seneca (niet bij Scriverius) [vs. 830].

Vs. 1162 *d'Echidnen:* dit is zeker fout; sommige Lat. teksten hebben die naam (*echidne*); Scriverius heeft *Echinae,* 840 (zoals ook in de aant. op blz. 589 van dit deel). De waarschijn-like lezing is *Calydnae* (Grieks: *Καλ□δναι*) 'n groep eilanden bij 't eiland Kos (*Ilias* 2, 677).

Vs. 1513 en 1515. De verkeerde aanwijzing van de rollen is in de drie eerste uitgaven 'tzelfde. Ik heb 't in de afgedrukte tekst verbeterd volgens de uitg. van 1647, omdat Vondel 't waarschijnlik bedoeld heeft; hoewel 't mogelik is, dat hij Andromache hier niet wilde laten spreken. Maar Vondel's verdeling van de rollen heb ik in geen enkele Latijnse tekst kunnen vinden. In de Latijnse tekst worden de regels 1516, 1517 ook door Andromache gezegd; Hecuba spreekt voor de twede keer in dit bedrijf pas aan 't eind (bij Vondel vs. 1637).

Vs. 1609 *de twyfeldagh:* Seneca heeft hier *dubius dies,* in de mooie regel vs. 1143: Premiturque dubius nocte vicina dies.

PALAMEDES, blz. 614:

Blz. 616. 't Vignet: de vurige kolom. In die vurige kolom werd door sommigen ook 'n zinnebeeld gezien. De predikant C. Niellius (zie *Afwijkende lezingen,* blz. 863) schreef aan M. Vezekius ‘gevangene Jesu Christi op Loevesteyn’ (9 Nov. 1625): (de Palamedes) ‘daer veele Heeren haer grotelijcks in sullen stooren, ende sullen 't achten voor een tweede brandende fackel, gelijck ook de vurige colomme voor op de titel staat.’ Die vurige kolom is mogelik 'n afbeelding geweest op 'n gevelsteen voor aan 't huis ‘op 't Water’ ('t Damrak) van de uitgever Jacob Aertsz. Colom; hij woonde immers ‘in de vyerighe Colom’ (zie tietelblad).

Voor-reden, blz. 621 r. 72. De gewone tekst heeft *’Εκ□νετ’ □κ□νετε,* zoals de woorden ook aangehaald worden in Philostratos' *Heroikos* XI; daar staat ook *□ηδ□ονα*.

Blz. 627 r. 196. Dergelijke *vittae,* banden, werden als teken van verering gewonden rond alles wat een of andere godsdienstige waarde had; zoals rond altaren, heilige bomen, godebeelden, enz. Zie *Pauly-Wissowa,* Reallexicon klass. Altert. op *vitta,* en *Lübker,* Reallexicon op *vitta*.

Blz. 629 r. 225. Over dat ‘letter-kunstigh besluyt’ vinden we uitvoerige meedelingen van Mr. Antonis de Hubert in zijn *De Psalmen des Propheeten Davids.... tot Leyden, 1624, Noodige waarschouwinge aan alle lief hebbers der Nederduijtze tale*.

Blz. 629 r. 6. De Hubert zegt in *Noodige waarschouwinge:* ‘Voords hebbe ik in 'tspellen eene dubbele *aa* gebruiikt voor *ae:* want de *ae* hebben wii noodelick in

andere woorden van doen, als in *Baers, vaers, aerde, waerde, maerze, gaerne, kaernen, &c.*'

Blz. 630 r. 15: de Z als *duplex Sigma;* de Hubert zegt hiervan in *Noodige waarschouwinge:* vlak achter de aanhaling bij blz. 629: De letter *z* hebbe ik gebruiikt voor eene dubbele *ss,* geliik sommige Letter-kunst-schriivers in de latiinze tale, die daarvoor houden: De Hoog-duiitzen leeren ons, hoe wii die behooren te gebruiiken; so spellen sii *zierlick* met z. ende *sieden* met *s*, welke twee woorden wii ook in onse tale gebruiiken, ende so als de Hoog-duijtzen uiitspreken. So hebben ook onse voorouders altiid gespeld, het woord *Zabbath, Zebaoth, Ziion, Zock, Zuckelen, ganz* met een' z. om datmen seiit den *ganzen dag, gans* met een' *s,* om datmen in 't meervoud seiit, de *gansen*.

Blz. 630 r. 20 *'t is lang genoegh om de geytenwol getwist:* deze uitdrukking is ontleend aan *Horatius* Ep. 1:18,15: Alter rixatur de lana saepe caprina: 'n ander weer twist om de geitewol; *om de geitewol* betekent zoveel als: om de keizer z'n baard, om 'n nietigheid.

Het Inhoud, blz. 631, aant. op r. 11-12: de naam Borgermannus is een van de vele bewijzen, dat men in die tijden heel slordig omsprong met eigennamen, als 't geen zetfout is.

Personenlijst, blz. 635 voor *Eurypilus* zie vlgd. blz. op vs. 610.

Treurspel. In de aant. onder de tekst en in de hiervolgende aant. wordt meermalen verwezen naar Aantekeningen van *Geeraert Brandt*. Dat zijn aant. op Palamedes, bijeengevoegd in 'n handschrift dat in Leiden berust op de Univ. bibl., en die hoogst waarschijnlik van Brandt afkomstig zijn. (Zie hierover *Oud-Holland VI*, 't artiekel van *Unger:* de aant. zijn daar blz. 59 tot 67 in hun geheel afgedrukt). Evenzo is onder de tekst, en wordt hier verwezen naar de zogenaamde Amersfoortse uitgave, dat is 'n uitgave van Vondel's *Palamedes* (en met afzonderlike bladzijnummering van zijn *Hekeldichten*) *t'Amersfoort, Bij Pieter Brakman Boekverkooper* 1705, 1707 en 1736 (alle drie in verschillende drukken; de uitg. van 1705 heeft minder hekeldichten. Die van 1705 en 1707 zijn wschl. in Rotterdam verschenen.

Vs. 40, aant. zie hierover Fruin's *Verspreide Geschriften,* Dl. III, *Hist. Opstellen,* Dl. III, De slag bij Nieuwpoort, blz. 225-248.

Vs. 235-vlgg. aant.: Toen de Spaanse gezanten tijdens de onderhandelingen van 1606-1609 van plan waren te vertrekken, zonden ze enkele manden geld naar Oldenbarneveld tot betaling hunner verteringen; Oldenbarneveld zond die onmiddelik naar de Ontvanger Generaal. Hierover in 1618 ondervraagd, heeft hij geantwoord: ‘uit een van de voorz. fameuse geschriften verstaan te hebben, als dat zij hem insimuleren of verdacht willen maken, uit zake, dat de Marquis *Spinola* en de Gedeputeerden der Aartshertogen vòòr haar vertrek in 't jaar 1608 in 't einde van September of 't beginsel van October eene slee met eenige manden met penningen voor zijne deur heeft gezonden, uit respect dat iemand van de zijnen bij hem was gezegd de meening van Hoogged. Heeren Staten te wezen, dat hij niet alleen zoude moeten betalen 't genen voor fourage van zijne paarden en opzienders derzelven aan de leveraars te betalen stond, maar ook 't gene van wege Hoogged. Heeren Staten alreede betaald was; dat hij die spreekt, in dien cours zeer verstoord zijnde, terstond den Commissaris *Johan Spronssen*, die de opzicht van de voorz. zaak had gehad, ontboden heeft, om de slee met de voorz. penningen tot den Ontvanger Generaal of zijnen Commies Volbergen te doen voeren....’
(Mr. v.d. Kemp, *Maurits van Nassau* Dl. III, blz. 229).

't Volksgerucht zal dit wel verdraaid hebben tot de beschuldiging die de Ithakoisen hier aan Palamedes ten laste leggen. - vs. 358 *Den Phoenix*. In de aantekeningen van Brandt (zie vorige blz.) staat op vs. 127 't volgende versje, waarin Oldenbarneveld ‘een Fenix’ genoemd wordt:

> Prins *Willem* heeft den gront geheit
> zijn nazaet vrijdoms muur geleit'
> in root cement van bloet der helden,
> niet sonder Raadsman, die men zelden
> ter weerelt als een Fenix soekt.

Vs. 379 *Elck is om 't seerst verwoeder*. Dit is 'n versmelting van: elk is om 't zeerst verwoed, en: de een is verwoeder dan de ander.

Vs. 388 *Uw' neef:* volgens de na-Homeriese sage zou Ulysses 'n zoon van Sisyphus zijn.

Vs. 440 ‘Deeze woorden van Agamemnon tegens Palamedes gesproken, zien op het zeggen van Prins Maurits tegens den Predikant Walaeus, van den Advokaat 's nagts voor zijn' doot aen den Prins gezonden, om deszelfs gunste voor zyne kinderen te verzoeken, dat hem twee dingen speten: Het ene, dat hy gezeit heeft, dat ik stond naer de Soevereiniteit, het ander dat hy my tot Utrecht in zulk een perykel heeft gebragt’ (Amersf. uitg.).

Vs. 452 *domme krachten:* ruwe domme geweldenaars; zie ook vs. 1472 en vs. 2152.

Vs. 455 *geheymste vriend:* trouwste, intiemste vriend; verg. *heymlick* in *Antidotum* vs. 19 blz. 809.

Vs. 471 *in Priams naem:* op naam van Priam, met de ondertekening van Priam.

Vs. 497 *op 'tGriecxsche recht*. In Brandt's aant.: ‘de Hollandsche Steeden verghen datmen deese drij gevangenen voor haer vierschaer sal te recht stellen, soo niet datmen haer privilegie gewelt doet.’

Vs. 512. Er zijn eigenlik drie Gorgones, de drie dochters van Pharcis en Ceto, maar de meest bekende is Medusa, die dan ook bedoeld wordt als er gesproken wordt van (de) Gorgo.

Vs. 545-546. Over Oldenbarneveld zegt de Amersf. uitg. hier: ‘Dat hij de Staeten styfde tegen den Prins, om 't houden van 't Synode te beletten.’

Vs. 573 *'t is Agamemnons aerd:* ook hier wordt Maurits bedoeld.

Vs. 577 *'t Was Atreus*.... Brandt tekent aan: ‘Prins *Willem, Maurits* vader, die de saak soo ver hadt gebracht, dat de Staeten van Hollandt en Zelandt hem de souvereinitijt opdroegen A^{o}. 1581. Prins Maurits, die hier ook op uit was, wiert gedurigh door Barnev. tegengestaen.’

Vs. 610 *dryaensicht, Hecaté*. Hier wordt natuurlik ook gezinspeeld op de meervoudiqe of zogenaamde dubbele wil van God, volgens de leer van de volstrekte voorbeschikking (zie aant. bij *Antidotum* blz. 808); alsof God zich telkens anders toont. Aan Vondel werd door zijn tegenstanders verweten, dat hij hier spotte met de H. Drieëenheid. Zo bijvoorb. in een van die strijdschriften: *Poppius Eurypylus.... Voor-loopers-wijse gestelt ende uyt-gegeven Door Johannes Cloppenburgh, Dienaer Jesu Christi, in syne Gemeynte tot Amstelredam*. (Vignet) *t' Amstelredam, Door Marten Iansz Brand, Boeck-verkooper woonende aen de Nieuwe-kerck, inde Gereformeerde Catechismus, Anno 1626*.

Op de achterkant van 't tietelblad staat 't volgende:
‘*Eurypylus* is een Grieksch woord, onlangs van een voorvechter der Sociniaensche Weder-doopere, in het seditieus lasterschrift *Palamedes* ghebruyckt, omme de Predikanten der Gereformeerde Kercke te lasteren dat sy *Predikers* zijn *van de Wyde Poorte:* daer tegens van hem ende de syne in den *Raeghbezem, Poppius* als een *vroom ende Godt-gheleert* Prediker van de *Enge Poorte* geroemt werd. Het en is dien voor-vechter niet ghenoegh gheweest, de Hooghe Overigheden deser Landen, te lasteren van *Vermoorde Onnooselheyd:* de Predikanten van die Religie, die by de Hooge Overigheden werdt ghemainteneert, als Predikers van de Wyde Poorte, met den name *Eurypylus* te noemen: Maer dien Laster-gheest *Serveti,* teghen den Drie-eenighen Godt, heeft mede door hem op het tonneel moeten comen: dat het een *Dry-aensicht Hecaté* is, daer voor wy onse gebeden storten. *Hecaté* wiert by den Heydenen versiert een Goddinne te zijn met drie hoofden, een Paerds kop, een Honts kop, ende een Swijns kop. Dewyle tot soodanighe meer dan Turcksche lasteringen van den Weder-dooperschen geest, tegen de Dry-eenigheyt Gods, een Wyde Poorte geopent werd, door de grond-legginge der leere Poppij van Godt ende Christo: Soo hebben wy dien name *Eurypylus,* oft *Prediker van de Wyde Poorte,* op *Poppium* toeghepast na waerheyd: die dien Weder-dooperschen discipel *Poppij,* de Predicanten der Gereformeerde Kercke met onwaerheyd hadde toe-ge-eygent.’
Vondel, die begreep dat hij eigenlik 't *dry-aensicht Hecaté*, niet zuiver kon toepassen op de Kalvinistiese *dubbele* wil, veranderde in de uitg. van 1652 *dry-aensicht* in *draeyaanzicht* = die zich telkens anders toont.

Vs. 627-631. Naar Vergilius' *AEneïs* 2, vs. 29, 30, deels letterlik (hic saevus tendebat Achilles; ....hic acie certare solebant).

Vs. 825. Dat *passen op* kan betekenen *antwoorden op,* blijkt ook uit Hooft; ik heb 'n tekst bij hem gevonden waar *past* op betekent *antwoordt op;* maar door onvolledige aantekening kan ik die niet meer terugvinden. - Mogelik is ook de betekenis in dit

vers van Vondel: Laat uw degen rekening houden met de mijne; dus: dat ge met mij zult moeten vechten.

Vs. 826. De heer van Asperen is Wessel van Boetselaer, zie blz. 911: *Op de vertalinge van.... Bartas*.

Vs. 1195 *t'soeck* uit *te zoek,* waar *zoek* zelfst. n.w. is, zoals nog in *op zoek zijn*. Ons woord *zoek* in *ze zijn zoek,* moest dus eigenlik *soek* wezen (uitspraak met *s*), maar doordat wij natuurlik de samenhang hebben gevoeld met *zoeken,* en de oorspr. uitdrukking kwijt zijn, is de *s* weer vervangen door *z*.

Vs. 1303 *beschoren*. Anders heeft Vondel in deze tijd. ook in Palamedes, nog de regelmatige oorspr. vorm *bescheerd* (zie bij *Hier. Verw.*, vs. 1265, blz. 163).

Vs. 1327. Seneca heeft de beginverzen van zijn eerste rei in *Hercules* (*furens*) vs. 125-vlgg. aldus:

Iam rara micant sidera prono
languida mundo: nox victa vagos
contrahit ignes: luce renata
cogit nitidum Phosphoros*) agmen;
signum celsi glaciale poli
septem stellis Arcades ursae
lucem verso temone vocant:
Iam caeruleis evectus equis
Titan summum prospicit Oetan:

*) dit Griekse woord betekent: lichtdrager, lichtbrenger, en is de naam van de *Morgenster* (Vondel vs. 1331).

Vs. 1333 *Op dat hy sijne beurt verwissel:* vergelijk hiermee *Seneca Troades* vs. 1142: *astra cum repetunt vices:* wanneer de sterren hun beurt herhalen; hun beurt weer gaan waarnemen ('t is bij de ondergang van de zon). Vondel's ‘beurt *verwisselen*’ is juist 't tegengestelde. Dit *beurt* is eenvoudig letterlik 't Latijnse *vices* (en *vicem*). Vergelijk ook de Latijnse zegswijze: *nox peragit vicem:* de nacht neemt zijn beurt, verwisselt met de dag; Vondel vertaalt dit in *Hecuba* vs. 1608 *en hem* [de zon] *'t licht der starren komt verlossen*.

Vs. 1334 *met omgekeerde dissel:* met omgewende wagen, d.i. met heengaande wagen; duidelik Seneca's *verso temone* hierboven (vs. 131); vergelijk hiermee *Hecuba* vs. 638. De kleyne beer alree sijn blinckend juck omwende, waarvoor Seneca heeft *Troades* vs. 440: *Clarumque septem verterant stellae iugum:* de zeven sterren (van de kleine beer) hebben 't blinkend (dissel)juk omgewend; d.i. verdwenen van de hemel.

Vs. 1336-1337 zie blz. 916 bij Seneca (vs. 132-133); zie ook *Palamedes* vs. 2242 *blaeuwe, en zeegroene honden,* en Vergilius' *AEneïs*, 3,432 *caeruleis canibus resonantia saxa*.

Vs. 1352-1353 (Die).... sijne lusten met sijn' hof | vernoeght.... naar Seneca's *Hercules* vs. 159-vlgg: Haec, innocuae quibus est vitae | tranquilla quies | et laeta suo parvoque domus.

Vs. 1365-1368. Ook deze verzen zijn letterlik uit Seneca's *Hercules* (vs. 154-158):

154 Hic exesis pendens scopulis,
aut deceptos instruit hamos;
aut suspensus spectat pressa
praemia dextra sentit tremulum.
linea piscem.

Vs. 1365 *met yver:* zo heeft Vondel Seneca's *suspensus* (vs. 156) vertaald: dit betekent: *in spanning*.

Vs. 1367 *hangelroe* voor *angelroe:* vergelijk Vondel's *Heldinnebrieven,* 18 (in 't begin): nu haelt ghy een visch op met angelroeden.

Vs. 1379. Dat deze regel niets anders kan betekenen dan: Ginder ziet men vol verwachting 't gewas al groeien, blijkt uit de volgende regel: *Daer saeyt men boekweyt: ginder vlas;* boekweit en vlas worden in 't voorjaar gezaaid; vlas omtrent begin April, boekweit eind April; dan is er nog geen spraak van ‘*'t gewas*’ op hopen zetten of oogsten.

Vs. 1386 aant. Deze regel wordt beter aldus verklaard: en hooger op komt 't gebergte in 'n blauw waas te voorschijn.

Vs. 1407 aant. *vry:* veilig (beter dan *gemakkelik*).

Vs. 1424 *Die al syn vuylnis veeght aen hem* = die 't vuilste dat ie kan uitdenken, aan hem afveegt (op hem neerwerpt).

Vs. 1447 *men toetst de lastering:* men voelt 't lasterlike, 't valse van de beschuldiging; dit is de meest waarschijnlike verklaring; hoewel mogelik is: men onderzocht de beschuldiging; *lasteren* betekende vroeger: *beschuldigen* (verg. Kilaen: *lasteren:* criminari), maar deze betekenis past minder goed in de samenhang. De twede helft van 't vers: *men schout hem vroom, en echter* kan ook betekenen: men ziet dat hij rechtschapen is, en toch....

Vs. 1469 *wat Calches denckt of droomt:* wat Kalchas uitdenkt of in droomgezichten beweert te zien.

Vs. 1472 *dommekraght:* zie de aant. op vs. 452; de volgende uitgaven voór 1652 hebben alle *domme kraght* (van een gescheiden), maar 1652 weer *dommekracht*.

Vs. 1489 *Met openbaer geweld:* door de openbare macht, door de staatsmacht.

Vs. 1516 heeft in *alle* uitg. voór 1652 *drie*(sprongen); in die van 1652 en daarna *dry*. Waarschijnlik had Vondel dit woord pas in Holland leren kennen, ook vroeger kennen we 't alleen in Noordelike geschriften. In 1652 heeft hij dan 't woord aangepast aan zijn gewone uitspraak *dry*.

Vs. 1587 aant. Deze Rem. Egbertz. Bisschop was de broer van de bekende Leidse hoogleraar Simon Episcopius (verlatijnsing van *Bisschop*), die de voornaamste woordvoerder was van de Remonstranten op de Dordse synode. (Zie blz. 912 *Klinck-dicht*).

Vs. 1619 *met aller rechten orden* is letterlik: met de orde van alle rechten, dus: met 'n behoorlike rechtsorde; *orden* = orde, zoals gewoon. De uitgaven van 1652 en daarna hebben

(vs. 1615) *met 's rechters stijl en orden:* met de behoorlike stijl, de behoorlike ambtsoefening van de rechter.

Vs. 1661 *Peloponnensers* in de opgaaf van de personen boven dit toneel. Vondel heeft anders in *Palamedes* geregeld. Peloponnesers (dus niet -*ensers*); de *n* van *ensers* is onder invloed van 't Latijnse *Peloponnenses*.

Vs. 1672 *datter voorts een wettigh vonnis strijckt:* deze eigenaardige oude zegswijze behoudt Vondel in alle uitgaven voór 1630; in 1630 schrijft hij *damen* (zetfout voor *dat men*) ....*strijckt*, maar in 1634 weer *datter*. Dit bewijst dat ie in 1630 weifelde om de oude uitdrukking nog te gebruiken; immers 1630 en 1634 zijn overigens aan elkaar gelijk. In 1652 en daarna heeft ie geregeld *dat men.... strijck'* (vs. 1668).

Vs. 1673 *doe,* hier de aanvoegende wijs, bij *datter* (of *dat men*) naast de aantonende wijs *strijckt,* zo alle uitgaven tot 1634, (1652-vlgg. hebben *leer'* vs. 1669); deze afwisseling is heel gewoon, ook in 't Mndl. Opmerkelik is dat in de laatste uitg. van 1625 *doet* staat.

Vs. 1747. Dit Latinisme *sigh* voor *hem* hebben alle uitgaven voór 1652; 1652 enz. hebben *hem* vs. 1739.

Vs. 1813 *de beyde Mooren:* de zwarte en gele Moren; zie *Inwydinge van 't Stadthuis* (1655) vs. 882 (*deze Stadt-die*) met geele en zwarten Moor, en alle uitheemschen handelt. Op te merken is dat de Romeinen twee provincieën Mauretania hadden; nml. Mauretania Tingi-tana en Caesariensis in N.W. Afrika; dat heeft Vondel natuurlik niet bedoeld blijkens 't bekende *zwarte en gele Moren*, dat ook hij dikwels heeft. Daarenboven is *Moor* in de oude bijbels de gewone vertaling voor *AEthiopiër;* zo bijv. in Vondel's *Deux-aes* bijbel. Vondel bedoelt hier in vs. 1813 eenvoudig de Oosterlingen, verg. *De Heerlyckheit der Kercken*, 2, 581, waar hij spreekt van ‘d'Oostindiaensche Moor.’

Vs. 1876 De ‘sententie’ van Oldenbarneveld is afgedrukt in *Historie van het Leven en Sterven van Heer Johan van Olden-barnevelt* (1648), blz. 262-vlgg.

Vs. 1881-1887. Zie hierover *Historie.... van Oldenbarnevelt,* blz. 257.

Vs. 2007. Deze verschijning van *Neptunus* en zijn vertroosting is naar Seneca's *Agamemno* 5e bedrijf.

Vs. 2119-2169. Vanaf ‘de koninglycke sael word statigh toegerust’ volgt Vondel, maar in volle vrijheid van bewerking, Seneca's *Agamemno* vs. 875-903; bij Seneca schildert Cassandra in 'n vizioen Agamemnon's vermoording. T' meest opmerkelike volgt hier vs. 2123 Het tafelbedde blinckt van 't Iliaesche paers; bij Seneca vs. 877 *ostro lectus Iliaco nitet*. 't Volgende vs. 2124 is 'n plastiese schildering bijgevoegd door Vondel.

Vs. 2126-2128. Deze schilderachtige verzen zijn door Vondel ingelast, al herinneren ze aan dergelijke voorstellingen bij Latijnse dichters; zo Vondel's ‘de koppen vol robijnen’ aan *pocula gemmis distincta* bij Lat. dichters.

Vs. 2128 *Kallekoen*, zie de aant. op blz. 741; alleen de 5e en 6e uitg. van 1625 (blz. 862 onder nr. 4 en 5) en van 1630 hebben *Kallekoen* (met hoofdletter).

Vs 2136. Deze regel niet bij Seneca.

Vs. 2137. Opmerkelik is dat bij Seneca Cassandra zegt van zich zelf: *horreo atquo animo tremo:* ik huiver en beef in 't diepste van mijn ziel. Dit kon V. natuurlik zo niet gebruiken, maar nu laat hij vrij onhandig Neptunus zeggen (tot zijn hoorders): Verschrickt noch ziddert niet.

Vs. 2147 *De suffert gants verwijft:* (van Aigisthos gezegd) is Vondel's vertaling van Seneca's *Semivir* (vs. 890).

Vs. 2152-2153 *woed met domme kracht, gants ydel en vergeefs:* vertaling van *in cassum furit:* hij woedt vergeefs.

Vs. 2166-2167 zijn natuurlik bijvoegingen van Vondel, om Agamemnon's moord te maken tot'n vergelding van Palamedes' dood. Wat verder volgt bij Vondel 2170-2178 zijn 'n verbeelding van Vondel, die alleen 't ‘leg daer, o koningshoer!’ vs. 2176, van Seneca heeft: *regii pellex tori* (vs. 1002). Heel deze schildering bij Vondel toont weer, hoe hij ook in zijn klassieke of Romeinse tijd, breedvoerige schilderingen gretig uitwerkt, zoals dat in zijn natuur lag, en door de invloed van du Bartas nog was versterkt.

Vs. 2183-2184. Deze gevangenzetting van Elektra, naar Seneca in zijn *Agamemno,* vs. 999-1000; de dan volgende voorstelling van Elektra's leven als boerin (vs. 2185-2202) is naar Euripides' *Elektra*.

Vs. 2242. Deze regel is bijna letterlik naar Vergilius' *AEneïs,* 3, 432 (Scyllam et) caeruleis canibus resonantia saxa.

Vs. 2271. Philóstratos heeft in de aangegeven plaats: *τ□ν α□χμ□ν τ□ς τρυγ□νος:* de lanspunt van 'n rog (zeetortel). Dat Vondel 't woord *doorn* hier niet begrepen heeft in de betekenis die Philóstratos en Dictys bedoelen, blijkt duidelik uit zijn wijziging in 1652 (vs. 2262-2263): (tot Telegoon)

> Hem in syne adren wont met eenen tack, gereten
> Van doornen, aengeteelt uit een venynigh zaet.

Vs. 2337 *Proteus* in plaats van Prothoüs of Protus heeft Vondel in *alle* latere uitgaven behouden (in die van 1652-vlgg. vs. 2329).

Vs. 2359 *scharssen;* dat hier niet anders bedoeld kan zijn dan: als 'n dolle rondlopen, en niet *schertsen* in dergelijke betekenis, blijkt uit *alle* latere uitgaven die 't zelfde hebben, en rijmend op *harssen,* dus nergens *schersen,* wat hij evengoed kon gebruiken ook bij 't rijm *harssen*.

OP BARNEVELT, blz. 753:

Grootvaâr; zie voor de betieteling *avus* 't Latijnse echogedicht vs. 2, hieronder bij *Gespreck*.

GESPRECK OP HET GRAF VAN.... JOAN VAN OLDENBARNEVELT, blz. 754:

G. Brandt in zijn *Historie van de Rechtspleging,* op MDCXIX (in de 3e druk van 1723, blz. 259) schrijft 't volgende:

'Weinigh uuren na zyn onthoofding zagh men dit volgende op verscheide plaatsen aangeplakt.

In memoriam viri incomparabilis JOHANNIS AB OLDENBARNEVELDT, faederati quondam Belgii Atlantis, Hagae-Comitis 13 Maji anno MDCXIX per summam injustitiam caesi.

Echo *επιτυμβιος*.

> Quis jacet hic? patriaene parens et gloria pridem?
> Idem. Unde illustris mors cita venit avi?
> A vi: Quis finis vitae et meritis immensis?
> Ensis. Justitiae est hoc opus anne furor?
> Uror. At innocuus cujus perit indole sanguis?
> Anguis. Quas partes asseruisse legis?
> Legis. Causa Duci quae tam permittere dira?
> Ira. Cui ambitio mixta cruore natat?
> At, At! Debuerat quid cor flexisse Tyranni?
> Anni. Pro meritis non fuit ergo Pater?
> Ater. Num Nemesis crudelia pectora tanget?
> Anget. Fama Viri queis celebranda modis?
> Odis. Quod vivet quae spes in secula Nomen?
> Omen. Sit Fati hoc dulce levamen. Amen.

Daarna schreef ook de vermaarde dichter, Joost van den Vondel, een Echo, of gesprek tusschen den wandelaar en den galm der Hofkerk, 't welk zyn onschuldt betuighde.'

Dit Latijnse echogedicht is geschreven in dysticha; de 7e regel is door Vondel vertaald in zijn 3e regel.

KRACHTELOOZE PAEPENBLIXEM, blz. 755:

Aant. op 5-6 en 6-9. Over de berispingen aan Bogerman door de Friese synode, en over de weigering om de Dordse kerkenordening in te voeren, zie G. Brandt's *Historie der Reformatie*. Het vierde deel (1704) op MDCXIX blz. 17-vlgg.

De aanhaling in de aant. op vs. 5-6 staat bij Brandt op blz. 20.

OP DE BOETEN BETAELT DOOR DEN HEER PETER SCHRIJVER, blz. 760:

Aant. op vs. 3. Brandt in zijn bovenvermelde *Historie van de Rechtspleging* verhaalt (blz. 86):

Geduurende dat opteikenen der boeken, quam'er een Student, verzoekende dat Scriverius, naar de wyze van dien tydt eenige spreuck in zyn Stamboek, zoo men 't noemt, met zyne handt, tot een gedachtenis, zoude schryven. Hy teikent terstondt in dat boeksken eenige

boeken, overhoop geworpen, en op de zelve een schoen, of Schoenmaakers*) leest, met een kroon en schepter daar boven. Daar onder schreef hy deze vaarzen van Martialis:

Frange miser calamos, et scinde Thalia libellos,
Si dare Sutori calceus ista potest.

Welk Latyn van Joachim Oudaan op deze wyze is verduitst:

Arm Schryver werp uw pen daar heen,
En scheur uw boeken vry van een;
Nadien nu een Schoenmaaker*) van
Zyn schoen dees dingen krygen kan.

De kopere plaat met Hoogerbeets' portret en Schrijver's bijschrift wordt bewaard in 't Stedelik Museum te Leiden.

Vs. 9. Alleen de afgedrukte tekst heeft *Rombout;* alle andere teksten lezen ROEMBOUT. Er is geen twijfel aan, dat Vondel deze woordspeling bedoelde.

't Latijnse bijschrift van Petrus Scriverius luidt volgens Brandt's *Historie van de Rechtspleging* (3e druk 1723) blz. 75:

Talis ab Arctoo redit *Hogerbeetius* axe,
Cum sacra legati munia clarus obit.
Talis, Leida, tuus, talis tuus, Horna, senator;
Talis, pro patria cum loqueretur, erat.
Praesidium moestis, legum pater, omnibus aequus:
Integrius quo vix Belgica pectus habet.
Pace tua liceat quaesisse, Batavia mater,
Nunc ubi sunt tanto praemia digna viro?
S.P.S.*

't Welk men, naar den zin, aldus kan vertaalen:

Dus keerde *Hogerbeets* uit Denemark en Zweeden,
Die 't ampt van Staatsgezant met luister kon bekleeden.
Dus was hy Hoorens roem, dus was hy Leidens Raadt;
Dus sprak voor 't Vaderlandt der droeven toeverlaat,
De steun der billykheit, de vader van 's landts wetten:
Dat oprecht Hollandts hert, dat voorbeeldt zonder smetten.
O moeder Hollandt, magh 't gevraaght zyn, waar is d'eer,
Waar is nu 't loon, verdient van zulk een' braaven heer?

ORANJE MAY-LIED, blz. 762:

Wijse: Si c'est pour mon pucellage. Van deze zangwijs staat de muziek in Valerius' *Gedenck-clanck* (1626) blz. 94, bij het lied *Foey Don Jan!* al u bedryven staet voor God en en mensch beschaemt.

GEBOORTKLOCK, blz. 765:

*) Schrijver zinspeelt hier spottend op Burgermeester Gerrit Leendertsz, voor wie hij gedaagd was, die ‘voor de verandering der regeering een Schoenmaaker of Looyer’ was (*Historie van de Rechtspleging,* blz. 77).

*) Schrijver zinspeelt hier spottend op Burgermeester Gerrit Leendertsz, voor wie hij gedaagd was, die ‘voor de verandering der regeering een Schoenmaaker of Looyer’ was (*Historie van de Rechtspleging,* blz. 77).

* S.P.S. = Scripsit Petrus Scriverius: geschreven door Peter Schrijver.

Blz. 790, vs. 589 *de Nabatheër poorte* is dus: de poort van 't Oosten.

WATERBEL, blz. 814:

Vs. 28 *val* = aantrekkelikheid, behagelikheid, bevallen; vergelijk bij Hooft:

> De rechter overlegg' oft schoonheidts meeste val
> Bestaat in trots gelaat.... (uitg. Bilderdijk I, blz. 265)
> Dat ik begunstigh, blinkt van vroolijkheidt en val. (I, blz. 269)
> Wast, dochter, op, om zoo met deughd, gelaat, en taalen,
> En val, en spel, en zang, t'ontroeren al wat leeft (II, blz. 37)

Aldus Oudemans *Midd. en Oud-Ned. Wrdb.* 7, blz. 127 op *val*.

Zie voor *val* in de betekenis van *welgevallen, Nederduitsch Letterkundig Woordenboek* van P. Weiland, II (1844) blz. 430, waar hij als voorbeelden geeft: het eten heeft bij mij nog geenen val. Zal die uitdrukking hier wel val hebben?

En vooral *Loquela* van Guido Gezelle (*Woordeboek MCMVII*) blz. 516 op *val:* bek, smake: 't Eten en ha' geen val. Dat is: 't en beviel niet. Geh(oord) *Houthem in Veurne-Ambacht;* en op *val hebben* = Behagen, genoegen, voldoeninge, gadinge hebben. Hij haalt daar ook 'n voorbeeld aan uit 'n boekje van 1601.

V. Aanvullingen en verbeteringen

Deel I

LOF-ZANGH, TOE-GE-EYGENT MR. WILLEM BARTJENS:

Blz. 137 vs. 33 *Cithon,* dit is blijkbaar in de latere drukken van *Bartiens* door 'n zetfout ontstaan uit *Chiton,* en dit is, mogelik door Vondel zelf, bij vergissing gezet voor *Chiron,* d.i. de bekende Centaur Cheiroon (vgl. Dl. 2 *De Heerl. van Salomon,* blz. 272 vs. 777). Bartjens wordt dan 'n *Chiron* genoemd = leraar, want Cheiroon was de bekende leermeester van Achilles (zie *Hecvba,* vs. 1148, en *Palamedes* vs. 81). Ook in de oudste uitgave van *Palamedes* vs. 81, staat dezelfde fout *Chiton* voor *Chiron* (zie Dl. 2 blz. 834 bovenaan).

DE IAGHT VAN CUPIDO:

Blz. 147 vs. 65 *Pluto, rijck,* zal hier wel betekenen: de machtige Pluto, de god van de onderwereld, die uit liefde Perséphone (Prosérpina) van de aarde wegroofde; *rijk* in de oudere betekenis van machtig. Ook is niet *Pluto,* maar *Plutus* de eigenlike naam van de god van de rijkdom, hoewel beide namen dikwels verward werden.

WTVAERT EN TREUR-DICHT VAN HENRICVS DE GROOTE:

Blz. 158 vs. 212 *'t dobbel Euangelij* betekent: 't Oude en 't Nieuwe Testament, vergelijk Dl. 2 *De Heerlyckheyd van Salomon,* vs. 1150 (blz, 292) *dobbel testament*.

GEDICHTEN OP HET PASCHA:

Blz. 174 *Bemint de waerheydt* is de spreuk van Jan Sieuwertsen Kolm.

DEN GVLDEN WINCKEL:

Blz. 302 *Iud. I* is de brief van de Apostel *Judas,* hfst. I ('t enige hoofdstuk) vs. 10: ‘Maer dese lasteren dat sy niet en weten’; *lasteren* heeft hier, en dus ook bij Vondel, 'n veel sterker betekenis dan ‘afkeuren,’ nml. godslasteringen spreken (in 't Latijn staat *blasphemant*).

Blz. 361 B o v e n s c h r i f t : aant. *Ogmion* lees *Ogmios*.

Blz. 381 vs. 9-vlgg. 't hier verhaalde in *De Cons. Phil.* IV, pros. 3.

Blz. 391 vs. 1 Over *Archilla's* weldaad, zie Seneca *De Beneficiis* II: 10.

Blz. 407 vs. 1 *Rémora*. Roemer Visscher in zijn *Sinnepoppen,* Het eerste Schock, XLVIII, zegt: ‘Plinius schrijft datter een kleyn visken in de Roode Zee is, dat een schip kan houden liggen met volle zeylen: ja beter dan eenige anckers en touwen: welck visken genaemt is *Remora*.’ - *Remora* is 'n Latijns woord, dat *oponthoud* betekent: deze naam heeft dat visje om bovenvermelde reden gekregen.

Blz. 417 aant. 1 bij LXX: Lucius heet bij Apuleius, de jongeling die in 'n ezel veranderd werd; en (vs. 17) *Philébus* is een van de eigenaren die deze ezel in bezit kreeg. (*Apuleius: Metamorphoseon libri XI seu de aureo asino* L. 8:25).

Blz. 419 LXXII deze oorsprong van de schilderkunst aldus bij Plinius: *Nat. Hist.* 35:5.

HYMNVS, OFTE LOF-GESANGH, OVER DE SCHEEPS-VAERT:

Blz. 436 aant. op vs. 193 *Den Visch-vangh voor-geroert,* dit zal wel betekenen: de visvangst hierboven genoemd (in vs. 165-166); vgl. aangeroerd, dus: te voren aangeroerd.

DE VADEREN:

Blz. 484 achter vers 178 in plaats van de komma v.d. oude uitg. te lezen 'n punt (*niet en wil*.). - In vs. 179 achter *lieft hy* 'n punt of dubbelpunt (de oude uitg. heeft

geen leesteken), en vs. 180 de komma van de oude uitg. achter *velden* weglaten. 't Frans heeft: Il n'ayme point le mal. Aussitot que les ondes... que Noé... quitta la flotante prison, Dieu defendit le meurtre... Aan 't eind van vs. 182 achter *ghebouw* moet in plaats van de punt v.d. oude

uitg. 'n komma staan, en de komma van de oude uitg. achter *ontsloegh* in vs. 182 moet weg. De zin is: zodra de zondvloed weer in de zee was teruggelopen, (weer naar de diepte ging)... en Noah de ark verlaten had, werd de doodslag verboden.

In d'aant. op vs. 180 is dus 't laatste gedeelte onjuist.

Blz. 490 vs. 302. De komma van de oude uitg. achter *throon* moet veranderd worden in 'n vraagteken. - vs. 312 *te wesen* (oude uitg.) lees *te vresen;* 't Frans heeft: Le meurtrier de son fils, a peur de faire offence, Celui qui vers son sang exerce cruauté, Craint hélas! de tomber en quelque impieté. - vs. 315 lees: Myn Vader leent my t'oor, niet niet dat myn begeeren.... d.i. Vader luister naar mij, niet dat ik verlang.... (Of wel lees met 't Frans 'n punt achter *oor*).

De herdruk van Vondel's *De Vaderen* door Zacharias Heijns in zijn *Bartas wercken* (1621) heeft dezelfde fouten als de eerste uitg. (met veel nieuwe slordigheden), behalve de komma achter *velden* (vs. 180).

WARANDE DER DIEREN:

Blz. 528 aant. regel 8. Sabellicus' volle naam is: Marcus Antonius Coccius Sabellicus, en 't hier verhaalde is bij hem te vinden in *Rhapsodiae historiarum Enneades* VI:1.

Blz. 530 *Fvlgosus,* nml. Ioannes Baptista Campofulgosus, die 't hier verhaalde meedeelt in zijn *Exempla,* IX : 10 (zie ook blz. 572).

Blz. 534. Wat hier in 't onderschrift staat, is ook verhaald in *Den Gvlden Winckel,* LXVII (Dl. 1, blz. 409).

Blz. 558 *In symbolis imperatorvm:* hier worden wel bedoeld de edikten van de keizers, hoewel ik 't werk zelf niet kan achterhalen.

Blz. 564. Cicero deelt deze trouweloosheid van zijn vriend M. Papius Piso mee in brieven aan zijn boezemvriend Atticus (*Ad Atticum* I; 13, 14, 16).

Blz. 578. Dionysius van Halikarnassos (zie Dl. 1, blz. 507 aant. op r. 16) kan natuurlik niets hebben meegedeeld over Keizer Caracalla. *Dion* is *Dion Cassius* of *Cassius Dio,* 'n Grieks geschiedschrijver (± 150-± 235), die 't hier verhaalde beschreven heeft in zijn *Romeinse geschiedenis* Boek LXXII:II.

Blz. 584. Deze Dionysius is niet die van Halikarnassos, maar Dionysius van Alexandrië, (2e eeuw na Kr.) die deze geschiedenis vertelt in zijn gedicht *Periegesis* (d.i. rondleiding in merkwaardigheden).

Blz. 606. Over de hiergenoemde Keizers kan Suetonius niet geschreven hebben (zie Dl. 1, blz. 518 aant. opr. 6). Er zijn dus latere levensbeschrijvers van de Romeinse keizers bedoeld.

Blz. 614 *Iosuae 1.10:* zoals de oude uitg. leest, is fout. Er moet staan *Iosuae 10*. Dit wordt verhaald in 't 10e hfst. van 't boek Jozuee (vs. 16, 17 en 24-26).

Blz. 624. Wat in 't onderschrift verhaald wordt, is bij Marcus Welser (16e eeuw) te vinden in zijn *Res Boicae,* L. II.

Blz. 638 *tulpel* in r. 4 zou mischien 'tzelfde woord kunnen zijn als 't middeleeuwse *tolpe:* gemeen soldaat; oorspr. misschien = boerekinkel (zoals 't mhgd. *törpel,* nhgd. *tölpel*).

Blz. 678. De hier aangehaalde *Historia Ecclesiastica* kan ook de bekende geschiedenis zijn van Eusebius van Caesaréa. (265-340).

Blz. 700 r. 9. Deze aanhaling zal wel zijn van Servius (4e eeuw na Kr.) een van de *Commentatores in Virgilium*; als verklaring bij *AEneïs* I, vs. 273-277, waar Vergilius in 't kort Romulus' geschiedenis bespreekt.

Blz. 746 *In vita Fabii*. Hier wordt wschl. de levensbeschrijving door Plutarchos bedoeld.

Blz. 754 *Matthaevs Radaevs*. Dat inderdaad Radérus bedoeld is, blijkt, want deze mededeling staat in zijn *Commentarius ad Martialem,* 4e boek, 1e epigram, waar hij uit *Suetonius* aanhaalt *Vita Domitiani, 4*.

Verschillende van bovenstaande opmerkingen (of gedeeltes ervan) dank ik aan de vriendelike belangstellingen van Drs. L.C. Michels te Tilburg, Dr. G.A. Nauta te Groningen en Prof. Albert Verwey te Noordwijk aan Zee.

Deel II

VVTERSTE OORDEEL: blz. 72, zie *Afwijkende lezingen,* blz. 835.
HIERVSALEM VERWOEST:
Blz. 77 aant. op *Hoofd*. De *Roskam* is niet van 1626 maar van 1630.
Blz. 81 aant. op r. 60 uit den aard staan, lees: slaan.
Blz. 85 *Epistolarum selectarum chilias* bevat alleen brieven van Lipsius aan anderen.
Blz. 90 aant. op r. 176 over de H. Lubertus, lees: over S. Lubbertus, hoogleraar in de godgeleerdheid in Franeker (1556-1625).
Blz. 104 aant. op vs. 47 *Flavius Josephus,* lees: Egesippus.
Blz. 113 aant. op vs. 235 *girst* zie voor dit woord Nadere Verklaringen, blz. 903.
Blz. 161 aant. op vs. 1222 staat: voor de *z*-spelling zie Dl. 1, blz. 449 op vs. 47-48, lees: *zarren* naast *sarren* vgl. blz. 466, aant. op vs. 65.
Blz. 169 vs. 1403 Baleus, lees: Daleus, de tekstkritiek moet vervallen, (zie Tekstkritiek, blz. 831).
DE HEERLYCKHEYD VAN SALOMON:
Blz. 251 vs. 342 zie Nadere Verklaringen, blz. 905.
Blz. 284 aant. op vs. 997 Hiram aan Tyrus, lees: Hiram van Tyrus; vs. 1005 de gehackte steen, lees: de gebacken steen.
DE HELDEN GODES:
Blz. 353 aant. op vs. 33 Saul, lees: Samuël.
Blz. 391, vs. 11, zie Nadere Verklaringen, blz. 909.
LYCK-DICHT OP VORSTIUS:
Blz. 426 In de aanwijzing van de oude uitgave, achter *Het Tweede Deel* 1647, bijvoegen: 2de druk.
Blz. 427 vs. 15 *op dat 't genade-rijck,* lees: opdat genaderijck, (zie Tekstkritiek, blz. 832).
HET LOF DER ZEE-VAERT:
Blz. 441 vs. 196 sijn *koye en ongemack:* 't ongemak, de zorg voor zijn kooi, zie Nadere Verklaringen, blz. 911.
DE SALIGE TOORTSEN:
Blz. 463 aant. op vs. 3 *wat hemels drijft mijn geest* (zie Nadere Verklaringen, blz. 912).
DE AMSTELDAMSCHE HECVBA:
Blz. 589 aant. op vs. 1159 of is 't Karustos, lees: of is 't Karustos? Karustos....
Blz. 609 vs. 1604 jeughelijcke (aldus alle oude uitg. van 1626) lees: jeughdelijcke (zoals de volgende uitg. hebben.)
PALAMEDES:
Blz. 634 5e r.v.o. staat worstelstijd, lees: worstelstrijd.
Blz. 705 vs. 1386 aant. zie over dit vers Nadere Verklaringen, blz. 917.
Blz. 706 vs. 1407 zie Nadere Verklaringen, blz. 917.
Blz. 719 vs. 1650 *d'Eubeërs* van den Eubeeer d.i. van Palamedes.
Blz. 745 vs. 2219 oeft (zetfout van de oude uitg.) lees: ooft.
OP DE BOETEN BETAELT (DOOR P. SCHRIJVER).:

Blz. 759 vs. 9. In plaats van Rombout (oude uitg.) lees: *Roembout;* zie N a d e r e V e r k l a r i n g e n, blz. 920.

AANTEKENINGEN I. TEKSTKRITIEK:

Blz. 830 laatste regel van de voorafgaande opmerkingen (boven *Aendachtige betrachtinge*) staat: zie blz. 775, lees: zie blz. 836.

Blz. 833 *De Amsteldamsche Hecvba,* regel 2 staat de uitgave van 1660, lees: van 1661.

Blz. 835 *Palamedes* vs. 2114 *voorsproocksel;* vs. 2186 *Doet met*. Bij de *t* -spelling staat vs. 1374 spand, lees: vs. 1369 spand.

Blz. 839 laatste regel staat: *Versch. Ged.* 1650, lees: *Poëzy* 1650.

AANTEKENINGEN II. AFWIJKENDE LEZINGEN:

Blz. 861 Bij *De Amsteldamsche Hecvba* zijn de afwijkende lezingen vergeten van 't gedichtje onder de prent. Aldaar aan 't eind (boven *Palamedes*) invoegen:

'T GEDICHTJE ONDER DE PRENT, blz. 532:

Verscheide Gedichten 1644 blz. 340, onder ‘Mengelrym’.

T i e t e l: Op Hecvba

1 Troje,
2 't Koningklijke saat,
3 koele.... ontziet dat zy het gansch uitroje;
4 Dies.... dit gruwelstuk
5 moet slorpen:
6 Hektors afkomst wort

Er zijn nog 2 verzen aan toegevoegd:

> Zoo wort dat vier gesmoort
> Een glimp vergult dien moort.

Poëzy 1650, blz. 512, onder ‘Mengelrym’.

Dezelfde tekst als 1644, behalve: 3 ontziet dat zij het gansch met koelen moede uitroje,

Poëzy 1682 II, blz. 390, onder ‘Schouburgdichten.’

Dezelfde tekst als 1650, behalve 3 gantsch

Van Lennep II, op de ingevoegde prent tussen blz. 232 en 233; *Unger* 1621-1625, blz. 131.

In dit deel zijn *niet* opgenomen de gedichten:

t'Samenspraeck (*Poëzy* 1647 2e druk, blz. 188; *Unger* 1618-1620 blz. 20) en *Tityrus aen den Rhyn* (Plano, Vondel's Bibliographie nr. 749. *Unger* 1671-1679, blz. 401). Deze zijn hoogst waarschijnlik *niet* van Vondel. Al dergelijke gedichten worden in 't laatste deel achterin bijeengezet.

Aan 't eind van dit twede deel breng ik wederom mijn hartelike dank aan velen die mij geholpen hebben, dezelfde personen die ik voor in 't eerste deel heb mogen noemen. Ik mag in die dank mede gedenken de Heren Dr. P.C. de Brouwer en Drs. A. van Spaendonck te Tilburg die mij met boeken en andere hulp goede diensten hebben bewezen, alsook de bestuurder en beambten van de boekerij der R.K. Leergangen te Tilburg.

Maar afzonderlik noem ik de Heer A.C.M. Pillot te Tilburg, die als ijverig speurend voorwerker mijn arbeid heeft willen verlichten.

En opnieuw en biezonder dank ik mijn dochter Maria Moller, die voor dit deel nog veel groter verdiensten heeft als voor 't eerste. Aan haar zoekende speurzin en

geduldige vergelijking heeft o.a. *Palamedes* veel van zijn duistere geheimzinnigheden in de tekst en in de onderlinge verhouding van de uitgaven verloren.
Ten slotte kan ik met genoegen meedelen, dat ik de medehulp heb mogen winnen van PROF. C.G.N. DE VOOYS bij de verklaring van Vondel's werken. Deze verklaring eist een zo langdurig en grondig onderzoek op onnoemelik veel punten, dat de volledige verschijning van alle delen 'n te grote vertraging zou ondervinden. Nu is Prof. de Vooys reeds enkele maanden geleden begonnen met de bewerking van 't derde deel. En zo zullen door ons beider arbeid, geheel zelfstandig en afzonderlik, aan de verschillende delen van Vondel, deze veel spoediger verschijnen, en kunnen wij de volledige voltooiing binnen enkele jaren tegemoet zien.
Tilburg, April 1929.
H. MOLLER.

Lijst der illustraties

	BLZ.
PORTRET VAN CORNELIS PIETERSZOON HOOFT, naar de kopergravure van I. Lamsvelt	IV
PORTRET VAN SAMUEL COSTER. Prent van Reyn. Persijn naar een teekening van Sandrart	12
AFBEELDING OP WARE GROOTTE VAN VONDELS HANDSCHRIFT DER *WELLEKOMST AEN HUYGENS*	14, 15
FACSIMILÉ'S VAN HANDTEEKENINGEN VAN VONDEL EN ZIJN FAMILIE- EN VRIENDENKRING	23, 27, 28
FACSIMILÉ OP WARE GROOTTE VAN WILLEM VAN DEN VONDELS BRIEF VAN 15 MAART 1625 UIT ROME AAN ZIJNE MOEDER	24, 25
TITELBLAD VAN DE EERSTE UITGAVE VAN *HIERVSALEM VERWOEST*	75
PORTRET VAN PIETER CORNELISZOON HOOFT, naar de kopergravure van A. Houbraken naar de schilderij van M. van Mierevelt	80
PORTRET VAN CLEMENTIA VAN DEN VONDEL, naar een foto der schilderij van Nicolaas Elias	300
DE XXXVIII VOORSTELLINGEN VAN *DE HELDEN GODES,* gegraveerd door Johan Saedeler naar Crispijn van den Broeck	316-390
PORTRET VAN GUILLAUME DE SALUSTE, HEERE VAN BARTAS	407
PORTRET VAN ZACHARIAS HEYNS. Kopergravure van een onbekende	408
PORTRET VAN HENDRICK DE KEYSER. Kopergravure van J. Suyderhoeff	411

GEDENKTEEKEN OP PRINS WILLEM'S GRAF, door Hendrick de Keyser 413

ERASMUS (naar een prent, eigendom van het Archief der Gemeente Rotterdam) 419

TITELBLAD DER EERSTE UITGAVE VAN *DE SALIGE TOORTSEN* 460

PORTRET VAN ANTONIE JAKOBSZOON ROSCIUS 482

PORTRET VAN JOAN PIETERSZ. SWEELINCK 485

SCHEYBEEK, HOFSTEDE VAN DE FAMILIE BAECK IN BEVERWIJK 488

FREDERIK HENDRIK ALS GENERAAL DER RUITERIJ VAN DE VEREENIGDE PROVINCIËN. Prent van W. Delff naar de schilderij van Adriaen van de Venne 504

AMALIA VAN SOLMS. Prent van W. Delff naar de schilderij van Mierevelt 525

CONSTANTIJN HUYGENS. Prent van W. Delff naar Mierevelt 528

PRENT BIJ *DE AMSTELDAMSCHE HECVBA,* gegraveerd door S. Savery naar een teekening van David Vinckboons 532

PORTRET VAN JACOB AERTSZ. COLOM, naar de gravure van Th. Matham 612

ONTHOOFDING VAN DEN 72-JARIGEN STAATSMAN JOHAN VAN OLDENBARNEVELT 13 Mei 1619, historische prent van Claes Jansz. Visscher 613

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT in 1617. Prent van W. Delff naar het portret door Mierevelt 614

PALAMEDES IN HET DIERENPERK, DOOR THEMIS GELAUWERD, gegraveerd door Savery 617

ZINNEBEELDIGE PRENT BIJ DE *GEBOORTKLOCK* 768

PORTRET VAN LAURENS REAAL. 807
Prent van Dirk Iongman naar het portret
geschilderd door M. Balen

EINDE VAN HET TWEEDE DEEL